ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
1
ՄԱՅԻՍ
MERCREDI
1 Mai
1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2793

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻՍ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ…

Մայիս Մէկ … Ի՜նչ հեգնութիւն։

Բուն իսկ այն երկրին մէջ ուր, 1889 յուլիսին միջազգային համագումար մը կը նուիրագործէր Աշխատանքի սրբազան իրաւունքները, Մայիս 1ի դադարով եւ ուրիշ առանձնաշնորհներով, հազարաւոր ձեռքեր անշարժութեան կը դատապարտուին բռնի։ Ըստ օրինի եւ ի պաշտօնէ։

Շարժառի՞թը,— Մեր զաւակները անօթի են …

Դարեր ու դարեր, աստուածային անէծք էին հռչակած Աշխատանքը,— ճակտի քրտինք։ Եւ մազ-մօրուք ճերմկցուցած օրէնսգիրներ կը ճգնէին մեղմացնել անոր չարիքները, լեռնակուտակ ծրագիրներ, գիրքեր, օրէնքներ մշակելով։

Այսօր, միլիոնաւոր ձեռքեր բազկատարած այդ «անէծք»ին կարօտը կը քաշեն, երկիրէ երկիր, զայն կը փնտռեն իբրեւ գերագոյն օրհնութիւնը։

— Ոչ կարեմք։ Աշխատանքի շուկան յորդած է, պատուէրները չեն տար, գիները ինկած են…

Եւ գործատէրն ու պետութիւնը իրենց պատեանին մէջ քաշուած, կը փորձեն դառնութեան աղաղակները խեղդել նպաստ, ողորմութի՜ւն բաշխելով։

×

— Եկէք մեր երկիրը. հանգիստ եւ տեւական գործ, գոհացուցիչ վճարում, բնակարան։ Պայմանաւորուինք, ձեր թուղթերն ալ կը կանոնաւորենք, ո՞ւր պիտի գտնէք այս բախտը …

Եւ եկան հազարներով, տասնեակ հազարներով։ Եկան ու աւետաբեր լուրեր ղրկեցին իրենց ազգականներուն եւ ծանօթներուն, որպէսզի անմիջապէս բռն կալեն ու գան։

— Ինչո՞ւ կապուեր էք Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Սուրիոյ, Ռումանիոյ։ Եկէք, եկէք, օրական 25-50 ֆրանքը ջուրի պէս կը հոսի … Շուտով սեփական տուն ալ կ'ունենանք …

Եւ եկան կարաւան-կարաւան, մեծով-պզտիկով։ Առանց աջ-ձախ նայելու։ Յաճախ քանդելով բոյներ որ, թէեւ համեստ, օրհնութիւն կը համարուէին, տեւալ պայմաններուն մէջ։

Եկան այնպէս ինչպէս պիտի երթային Աւետեաց երկիր մը, ուր մեղր ու կարագը օրն ի բուն կը հոսին։

Երկար չտեւեց մեղրալուսինը։ Շուտ ցնդեցան պատրանքները։ Աշխատա՞նք. այո՛,— բայց ի՜նչքան դժնդակ եւ տաժանակիր։ Իսկ եւ իսկ անէծք, շատ մը պարագաներու մէջ։ Մանաւանդ օտարին համար։

Իսկ այսօր,— այդ անէծքն է որ կը փնտռեն ու չեն գտներ։ Կը դիմեն ու կը մերժուին։ Կ'աղաչեն եւ կ'անարգուին։

Ծխը ծուռ, պատրաստ՝ նոյն իսկ ճորտութեան, յանուն պատառ մը հացի, կ'իյնան դուռնէ դուռ.

— Գործ չկայ … Թուղթդ կանոնաւոր չէ … Օտարական ես … Տուր առ հարիւր … Գնա քու երկիրդ …

Իսկ այսօր Մայիս Մէկ է, տօնը սրբազան, ստեղծագործ աշխատանքին եւ անոր փառքին …

Ապահովաբար, որ եւ է Մայիս Մէկ այնքան դառն չէր եղած որ եւ է տեղ, որքան այսօր եւ այս հողին վրայ։

Ուրի՜շ երկինքի մը տակ, վաստակդ կը յափշտակէին, քեզ ալ արեան մէջ խեղդելով։

Այստեղ, ազատութեան եւ յեղափոխութեան այս ոստանին մէջ, շատոնց պատմութեան անցած են այդ բարբարոսական մեթոտները։ Սակայն բացուած է նոր պատմութիւն մը,— ինքնութեան թուղթ եւ արտօնագիր աշխատանքի։

Ունի՞ս,— բախտաւոր ես։ Չունի՞ս, կամ ձեռքէդ առի՞ն,— դնա մեռիր անօթի։

×

Անդի՜ն, ուրիշ աշխարհ մը անծայրածիր, ուր բանուորը թագաւոր է, կ'ըսեն։

Մենք ալ բաժին ունինք այդ աշխարհի մէջ,— ափ մը հող, եւ կարգ ու սարք մը բանուորա-գիւղացիական։

— Դուռը բա՛ց, ընկեր բանուոր, ես ալ աշխատաւոր եմ եւ գիւղացի. թոյլ տուր որ ես ալ գամ ազնիւ, քրտինքս խառնեմ հայրենի հողին, փրկուիմ օտարութենէ եւ գերութենէ։

— Թագաւորը գժուել է, ընկեր, փող է ուզում, չէք տալիս…

— Փող ալ կը բերենք, բա՛ց դուռը, ընկեր բանուոր. օտարութեան տունը քանդուի …

— Փող ունի՞ս, փող, քառասուն փունտ ստերլին մարդ գլուխ։

×

Նոր անցուցինք Զատիկ մը, ապրիլեան սարսափներու սարսուռներով։

Եւ ահաւասիկ Մայիս Մէկը— գործազրկութիւն։ Ինքնութեան թուղթ։ Աշխատանքի արտօնագիր։ Նպաստի դադարում։ Արտաքսում։ Անստուգութիւն։

Ազատութեան եւ յեղափոխութեան հայրենիքն է որ կ'աղաղակէ, բարձրաձայն.

— Իրաւունք չունիս աշխատելու։ Մնացեալը՝ դուն մտածէ։

Բարո՜վ եկար, բայց այդ երէկ էր։

Տուն-տեղ չունի՞ս,— որո՞ւ հոգ։

Օրէնք, օրէ՛նք հաստատեր ենք, «ազգային բանուորութիւնը» պաշտպանելու համար։

— Բայց չէ՞ որ բանուորութիւնը միջազգային է։

— Այդ երէկ էր։ Նախ ես ուտեմ, յետոյ դուն։ Քանի դուն կաս, ես քուն չունիմ։

— Ես ոչ իսկ տասը հազար եմ, 500,000ին մէջ։

— Կը բաւէ որ օտար ես …

Մայիս Մէ՞կ.— Ի՜նչ հեգնութիւն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՆՈՐԷՆ ԽԱԽՏԵՑ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

— •• —

ԱՐԴԷՆ ԻՍԿ 12 ՍՈՒԶԱՆԱՒԵՐ ԿԸ ՇԻՆԷ

ԲՈՒՌՆ ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Գերմանիա արդէն իսկ ձեռնարկած է 12 սուզանաւերու շինութեան։ Որոշումը շատոնց տրուած էր եւ նոր կը հաղորդուի անգլիական կառավարութեան։

Բոլոր թերթերը գրել կուտան թէ սուզանաւերու շինութիւնը բոլորովին հակառակ է Վերսայլի դաշնագրին, որուն 181րդ յօդուածը կը տրամադրէ թէ «սուզանաւեր չպիտի գտնուին» Գերմանիոյ ծովային սպառազինութեանց մէջ։ Իսկ 191րդ յօդուածին համաձայն, «որ եւ է սուզանաւի շինութիւնը կամ գնումը, նոյնիսկ առեւտրական նպատակով, պէտք է արգիլուի Գերմանիոյ մէջ»։

Արդ, կը հաստատուի թէ իբր երկու շաբաթ առաջ, հրաման տրուեր է մէկտեղ հաւաքել սուզանաւի այն մասերը որոնք շինուած էին ծմրան միջո-ցին, համաձայն անցեալ տարի կազմուած յատակագիծերու։ Լոնտոնի մէջ կը զարմանան որ այս լուրը կը հաղորդուի ճիշդ այն պահուն երբ նաւային սպառազինութեանց մասին խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին Լոնտոնի մէջ (յունիսին)։ Կը յիշուի թէ երբ Սըր Ճօն Սայմըն Պերլին գնաց, Հիթլէր կը պահանջէր որ գերմանական նաւատորմը անգլիականին 35 առ հարիւրը կազմէ։ Անգլիոյ արտաքին նախարարը մերժեց բանակցութեան հիմ ընդունիլ այս պահանջը, դիտել տալով թէ Գերմանիոյ ուժը կրնայ օրինապէս հիմնուիլ միայն Վերսայլի դաշնագրին վրայ։ Խնդիրը այն է որ Հիթլէր չընդունիր Վերսայլի դաշնագրին Ե. յօդուածը (զինուորական), հետեւաբար օդանաւային տորմիղի կազմութենէն եւ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումէն յետոյ, այժմ ալ նաւատորմը վերակազմելու ձեռնարկած է։

Այս առթիւ ըսենք թէ Մեծն Բրիտանիա ունի 51 սուզանաւ (ընդծովեայ), ամենամեծը 2000 թոն տարողութեամբ, իսկ Ֆրանսա՝ 96 եւ ուրիշ 15 հատ ալ կը շինուին։

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ «պաշտպանութեան ապահովութիւն», «պաշտպանութեան վստահութիւն» բառերը, որոնք այնքան յաճախ կը լսուէին պաշտօնական ճառերու մէջ, մարտ 16էն ի վեր, սահմանափակ իմաստով չեն հասկցուիր, այլ ընդհանուր։ Գերմանիա առ այժմ յետաձգած է Հռենոսի ապազինեալ շրջանին վերազինումը, որովհետեւ այդ խնդիրը կապ ունի դաշնագրին հողային տրամադրութեանց հետ եւ անոր խախտումը յառաջ պիտի բերէ Լոքառնոյի դաշնագրին գործադրութիւնը։ Բայց սպառազինութեանց երեք ճիւղերուն մէջ Գերմանիա բացէ ի բաց կը պահանջէ կատարեալ հաւասարութիւն։ Այնպէս որ, անակնկալ մը չէ 12 սուզանաւերու շինութիւնը։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՀԱՍՏԱՏՈՒԵՑԱՒ ԼՈՒՐԸ

—o—

Սըր Ճօն Սայմըն կը խոստովանի թէ «Ծանր է» առնուած քայլը

Երկուշաբթի օր Պերլինէն հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ հրամայուած է ձեռնարկել 12 սուզանաւերու շինութեան, որ յանձնուած է գերմանական գործարաններու։ Կը կարծուի թէ սուզանաւերէն մէկուն շինութիւնը առանձնած է Համպուրկի մէկ գործարանը, իսկ երկուքը՝ Քիլի եւ Շթէթինի երկու գործարաններ։ Այս առթիւ պաշտօնապէս կը հաստատուէր թէ գերմանական կառավարութիւնը իր որոշումը Անգլիոյ հաղորդած է ապրիլ 24ին։

Նոյն օրը լուրը հաստատուեցաւ նաեւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, Սըր Ճօն Սայմընի կողմէ։ Արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ շատ ծանր կը նկատէ Վերսայլի դաշնագրին այս վերջին բռնաբարումը։ Բոլոր երեսփոխանները զարմացան, երբ նախարարը յայտնեց թէ կառավարութիւնը արդէն իմացած էր Գերմանիոյ որոշումը։

Երբ նիստը բացուեցաւ, պահպանողական երեսփոխան մը տեղեկութիւններ պահանջեց, աւելցնելով.

— Եթէ այս լուրերը ճիշդ են, կառավարութիւնը ի՞նչ միջոցներ կը խորհի դաշնագրի այս նոր բռնաբարման հանդէպ։

ՍԸՐ ՃՕՆ ՍԱՅՄԸՆ.— Գերմանական կառավարութիւնը հաղորդած է թէ հրամայած է 12 սուզանաւեր շինել, իւրաքանչիւրը 250 թոն տարողութեամբ։ Այժմ կ'ուսումնասիրենք կացութիւնը։

Այս պատասխանին վրայ, Սըր Օսթին Չէմպրլէն ուզեց գիտնալ թէ կառավարութիւնը ե՞րբ իմացաւ Գերմանիոյ որոշումը։

Սըր Ճօն Սայմըն պատասխանեց բառ առ բառ.

— «Աչքի առջեւ չունիմ բուն թուականը, բայց կարծեմ ապրիլ 25ին էր»։

Այն ատեն քանի մը երեսփոխաններ ոտքի ելան, հարցապնդումներ ուղղելու համար, եւ մէկը ճշգրիտ պատասխաններ պահանջեց, հարցնելով.

— Կառավարութիւնը անմիջական միջոցներ ձեռք պիտի առնէ՞, Ազգերու Դաշնակցութեան հաղորդելու համար Վերսայլի դաշնագրին այս նոր բռնաբարումը։ Այս կացութեան առջեւ, Անգլիա պիտի շարունակէ՞ այն պատրաստութիւնները որ կը կատարուին, նաւային սպառազինութեանց մասին նախնական խորհրդակցութիւն մը կատարելու համար Գերմանիոյ հետ։

ՍԸՐ ՃՕՆ ՍԱՅՄԸՆ.— Կը կրկնեմ թէ կ'ուսումնասիրենք կացութիւնը ու-րուն ծանրութիւնը դուք ալ կ'ընդունիք։ Ճիշդ այդ պատճառով, կը կարծեմ թէ աւելորդ է նոր հարցումներ ուղղել ինծի։

Խոհեմութեան այս յորդորներն ալ օգուտ չունեցան, եւ * հարցումներու տեղատարափ մը թափեցաւ Սըր Ճօն Սայմընի վրայ որ չուզեց պատասխանել։

— Պէտք է գիտնաք թէ, ըսաւ հարիւրապետ մը, Քիլի սուզանաւերու դպրոցը վերաբացուած է եւ նախկին հրամանատարները գործի վրայ են։

Աշխատաւորական երեսփոխան մը դիտել տուաւ հեգնութեամբ.

— Նոյն իսկ եթէ տեղեակ չէք, պէտք է լուր առնէք։ Չէ՞ք կարծեր թէ Պերլինի այցելութեան ատեն Հիթլէր ծածկեց ճշմարտութիւնը։

Նախարարը որ եւ է պատասխան չտուաւ, մինչ յուզումը կ'աճէր նորանոր արտայայտութիւններով։ Վերջապէս երեսփոխան մը առաջարկեց որ կառա —

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԺԱՄՈՒՆ ԴՈՒՌԸ՝ ԶԱՏԻԿ ՕՐՈՎ

— o —

Երէկ պատմեցի թէ ինչո՛ւ լրագրավաճառները ստիպուեր են ներսը պահել հայերէն թերթերը, փոխանակ ցուցադրելու, ինչպէս միւս բոլոր թերթերը։

Այլապէս շահեկան, նոյնքան հայկական պատմութիւն մը։

Զատկին ես ալ եկեղեցի գացեր էի։ Տարին քանի մը անգամ կը հանդիպիմ, իմանալու համար հաւատացեալներու թուական ելեւէջը, շրջանէ շրջան։

Ի՜նչ խոշոր տարբերութիւն՝ տարէ տարուան ընթացքին։

Առաջին տարիներուն, երթեւեկը անկարելի էր յարանուն բազմութեան մէջ։

Նոյնիսկ սովորական կիրակիներուն ներսի հաւատացեալներուն — 150-200 — կրկինը բազմութիւն կը լեցուէր փողոցը։

Հիմա գացէք ո՛ր եւ է կիրակի, եւ, ոչ միայն փողոցը մարդ չպիտի գտնէք, այլեւ ներսը՝ կէս առ կէս պարապ։

Այս տարի, Զատկի առաջին օրուան բազմութիւնն ալ մեծ բան չէր։

Բայց ես ուրիշ բան պիտի պատմէի։

Բարեկամ մը որ բարեպաշտ կին մը ունի, ստիպեց մնալ մինչեւ դուռնե-րուն փակումը։

Այլ եւս մարդ մնացած չէր։ Դուռները փակ, տէրտէր-ժամկոչ բոլորը մեկնած։

Կը մնային միայն ժամուորներուն … յիշատակները։

Ժամուն դուռնէն մինչեւ մօտակայ արձանին առջեւ, լայնքին ու երկայնքին փռուած էին պիստակի կեղեւներ, հանդէսի ազդեր, զանազան թուղթեր, պտուղի մնացորդներ։ Մէկ խօսքով՝ աղտոտութիւն։

Տեղացի անցորդներ կը դիտէին ու կ'անցնէին, անշուշտ բաներ մը մռմռալով։

Ոստիկան մը, որուն ոտքերը թուղթերու կը հանդիպէին, գնաց ճիշդ ժամուն դուռը եւ կեցաւ ազդի մը առջեւ։

Անշուշտ կ'ուզէր իմանալ թէ ո՛ր հասարակութեան կը պատկանի այս եկեղեցին։

Բարեբախտաբար, ազդը կը պատկանէր ֆրանսական հաստատութեան մը,— կոչ մը՝ տօնական օրերու առթիւ։

Եւ ոստիկանը ելաւ գնաց։

Իսկ ես փորձուեցայ հարցնել եկեղեցպանէր տիկնոջ.

— Ի՞նչ տպաւորութիւն կ'ուզես որ կրեն տեղացիները, այս աղտոտութեան առջեւ։ Մարդիկ աւելցածը փողոց նետեր գացեր են, առանց աջ-ձախ նայելու։ Չէ՞ որ արգիլուած է եւ ամօթ է…

— Դուն ալ շատ բարակը կը նայիս։ Զատիկ է, այսքան մը անհոգութիւն շատ մի տեսներ։

—Ենթադրենք թէ բազմութիւնը մեղք չունի, թէ ամէն մէկը իր վրայ չափեց եւ անցաւ գնաց։ Իսկ հոգաբարձութի՞նը, վարչութի՞ւնը։ Չէ՞ին կրնար մաքրել տալ բազմութեան մեկնումէն յետոյ։

— Վաղ առտու աւելածուները կուգան կը մաքրեն։

— Բայց, այս անմաքրութիւնը պիտի մնայ մինչեւ իրիկուն, թուղթերը պիտի թռին փողոցէ փողոց, հարիւրաւոր տեղացիներ պիտի անցնին, պիտի տեսնեն, պիտի դատեն։ Ժամկոչ կամ դռնապա՞ն ալ չունի այս եկեղեցին, որպէսզի աւել մը զարնէ։

— Ժամկոչն ալ բանուոր է եւ իրաւունք չունի աշխատելու կիրակի, մանաւանդ Զատիկ օրով… Բայլէ՛, հանրակառքը պիտի փախցնենք։

Եւ «չէօփ»երը մնացին իբրեւ յիշատակ հայկական Զատկի։

ՎԱՀԷ

Իննսունեան քաղերու քննուկը Մարսէյլի մէջ

—o—

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ԶՐԿՈՒԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 29 ապրիլ (Յառաջ).— Խստութիւնը իր գագաթնակէտին հասած է։ Առանց նկատի առնելու էնթակային ընտանեկան պարագաները, կը մերժեն աշխատանքի արտօնագիր տալ։ Տրուած արտօնագիրներուն պայմանաժամն ալ 3էն 6, եւ 6էն 9 ամիս է։

Սուրիա-Լիբանանեան հպատակներուն դէմ զգալի դժուարութիւններ կը յարուցանեն։ Ինչպէս կը լսեմ ազգային եւ այլ մարմիններէ, հարիւրին 90 կը մերժեն աշխատանքի արտօնագիր տալ այդ կարգի հպատակներուն։ Այս կարգադրութեան խստութիւնը ուղղուած է մանաւանդ անոնց դէմ, որոնք, տասը տարուան բնակութեան շրջանը չեն լրացուցած եւ կամ ամուրի են։ Բացառիկ պարագաներու տակ միայն կուտան այդ արտօնագիրը, եթէ էնթական ֆրանսացի կին կամ զաւակ ունի։

Այս խնդիրները լուսաբանելու համար, «Յառաջ»ի անունով տեսակցութիւն մը ունեցայ Սուրիա-Լիբանանեան օֆիսին տնօրէն Պ. Ռիշարին հետ։ Կուտամ հարց ու պատասխանի ձեւով.

— Կը հաճի՞ք ըսել, Պ. Տնօրէն, թէ ի՞նչ է իրաւական կացութիւնը Սուրիա-Լիբանանեան հպատակներուն, որոնք կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ։

= Իրաւական որոշ կացութիւն մը չունին։ Էնթակայ են բոլոր վարչական տնօրինութեանց, ինչպէս միւս օտարները։

— Անցեալները, թերթերու մէջ կարդացինք թէ, Լիբանանեան կառավարութիւնը դիմած է Ֆրանսայի արտաքին նախարար Պ. Լավալին, եւ այդ դիմումին իբրեւ արդիւնք, նպաստաւոր կարգադրութիւններ եղած են Սուրիա-Լիբանանեան հպատակներուն։

= Չեմ գիտեր թէ որքան ճիշդ է այդ կարգադրութիւնը, սակայն իրականութիւնը այն է, որ այդ հպատակները էնթակայ են վարչական տնօրինութեանց։

— Ինչպէս ամէն օր կը տեսնենք, կառավարութիւնը կը մերժէ աշխատանքի արտօնագիր տալ Սուրիա-Լիբանանեան հպատակներուն, ի՞նչ է ձեր կարծիքը։

= Բաւական մանրամասնութիւններ լսեցի։ Այո, կը մերժեն դժբախտաբար։ Ահաւասիկ ձեզի թուղթերու դէզ մը, որ կարգադրութեան կը սպասեն։ Մեծ մասով ձեր հայրենակիցներն են, Հայ։ Գրեցի Փարիզ, պաշտօնական քայլեր առի, եւ պատասխանին կը սպասեմ։

— Նպաստի դադարման յոյս գացին նաեւ Սուրիա-Լիբանանեան հպատակները, ի՞նչպէս բացատրել այս երեւոյթը։

= Ինչպէս ըսի, ձեր իրաւական կացութեան ճանաչումէն կախում ունի ամէն բան։ Անցեալ նոյեմբերէն ի վեր, թէ աշխատանքի եւ թէ ներքին նախարարութեանց պատասխանին կը սպասեմ։ 200 հոգի են ձեր հայրենակիցները։ Սակայն կը կարծեմ թէ վերջ ի վերջոյ, նպաստաւոր քայլեր ու որոշումներ պիտի առնուին։

—o—

ԳԵՐՄԱՆ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ ՄԸ ԵՒՍ առեւանգուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Պավարիոյ սահմանագլուխին վրայ, ժամադրութիւն մը տալով բարեկամի մը։ Գերմանիոյ ապահովութեան տեսչութեան պաշտօնեաներէն չորս հոգի ժամադրավայրը խուժելով, յաջողեցան դէպի Գերմանիա քշել փախստականը, որ նուաղած էր, ուժգնօրէն դիմադրած ըլլալով։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային շարժանկարի 15ամեակի տօնակատարութեան առթիւ, Հայկինոյի քարտուղար Աղասի Խանջեան, շարժանկարի աշխատաւորներու հետ ունեցած իր զրոյցին մէջ, յատկապէս դժգոհութիւն կը յայտնէ թէ յեղափոխական անցեալին նուիրուած նկարները աղօտ եւ անյաջող են ելած, պատմական «ֆոնը» չեն կրցած ճիշդ պատկերացնել եւ յեղափոխական ու հակառակորդ դէմքերը իրական չեն ներկայացուած: Իբրեւ օրինակ, Խանջեան կը մատնանշէ «Երկու գիշեր» նկարը, որ նուիրուած է համայնավարներու մայիսեան ապստամբութեան (1920): Նկարին մէջ շատ աժգոյն է ելած շարժման ղեկավար Մուսայէլեանի նկարագիրը:

Մայիսեան շարժումը բնորոշելու տեսակէտէն, Խանջեանի դժգոհութիւնը յատկանշական է, նոյնքան ալ անարդար: Որովհետեւ մինչեւ այսօր ալ իրենք համայնավարները վերջնապէս դեռ չեն ճշդած, թէ մայիսեան ապստամբութիւնը յեղափոխական դրուա՞գ մըն է, թէ պարզ արկածախնդրութիւն:

Մայիսեան ապստամբութիւնը կըտաւի վրայ ներկայացնելու պատուէրը ստանալով, անշուշտ, բեմադիրը ձեռնարկած է այդ շարժման ուսումնասիրութեան: Ան կարդացած է այդ մասին հրատարակուած թէ դաշնակցական եւ թէ խորհրդային աղբիւրները եւ զարմանքով տեսած, որ եթէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը շարժման հանդէպ ունի միայն մէկ տեսակէտ՝ համարելով զայն դաւադրական ու դաւաճանական ձեռնարկ մը ընդդէմ մանուկ հանրապետութեան, ապա համայնավարներու մօտ տարբեր տեսակէտներ ու գնահատանքներ գոյութիւն ունին: Եւ այս վերջին տեսակէտներն այնքան հակասական, մէկը միւսը ժխտող ու իրար մեղադրող կը ներկայանան, որ բեմադիրը շփոթած, անճրկեր է:

Գլխաւոր հերոսը գլխապետ Մուսայէլեանն է՝ «Վարդան Զօրավար» զրահապատի հրամանատարը, զոր ապստամբները ընտրած էին Հայաստանի Յեղկոմի նախագահ եւ պատերազմական գործավար: Բեմադիրը, ուսումնասիրելով Մուսայէլեանի կեանքի հերոսական շրջանը, կը նկատէ, որ յեղափոխութեան մէջ ան եղած է պատահական մարդ մը, անվճռական, աննկարագիր ու թուլամորթ: Ապստամբութեան օրերուն Մուսայէլեան զրահապատէն բնաւ դուրս չէ ելած, փոխանակ թշնամին հարուածելու՝ սկսած է բանակցիլ հանրապետական կառավարութեան հետ, վերջինիս յարձակումին առջեւ տեղի տուած ու լքելով իր «բանակը», փախած է, իսկ երբ ձերբակալուելով դատի կը քաշուի ու մահուան կը դատապարտուի, անմիջապէս դաշնակցական կառավարութեան խնդրագիր ներկայացնելով ներում կը հայցէ, ինչ որ շնորհուած է իրեն: Աւելի դառն, համայնավար պատմաբան Բորեանը իր «Հայաստան, Խորհ. Միութիւն եւ միջազգային դիւանագիտութիւն» գրքին մէջ, Մուսայէլեանի գլխաւորած Յեղկոմին ընթացքը ապստամբութեան օրերուն, կ'որակէ իբրեւ դաւաճանութիւն ընդդէմ յեղափոխութեան եւ պարտութեան ամբողջ յանցանքը կը վերագրէ զրահապատին մէջ պատսպարուած «կառավարութեան» (2րդ հատոր, էջ 111):

Այս բոլորէն վերջ, շատ բնական է, որ «Երկու գիշեր» նկարը «աղօտ» պիտի ըլլար եւ գլխաւոր հերոս Մուսայէլեանի նկարագիրն ալ աժգոյն:

Իսկ եթէ հրաշք մը պատահէր եւ նոյն բեմադիրին յանձնարարուէր կըտաւի վրայ ներկայացնել «Փետր. 18»ը, առաջուընէ կարելի է երաշխաւորել, որ դաշնակցական ապստամբութիւնը «պատմական եւ գեղարուեստական» այդ թերութիւնները չէր ունենար ...

×

Այս փոքրիկ նախաբանը արդէն ցոյց կուտայ մայիսեան ապստամբութեան բնոյթն ու էութիւնը: Այսօր, երբ դէպքէն անցած են 15 տարիներ եւ երկուստեք եղած են բազմաթիւ հրատարակութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ, կը կարծենք, որ կարելի է այլեւս անաչառ ու պաղարիւն մօտենալ խնդրին քննութեան եւ մեր նորագոյն պատմութեան մէջ իր արժանի տեղը յատկացնել այդ շարժման: Այս աշխատանքն աւելի կը դժուարանայ այն պատճառով, որ յետագայ պատմական դէպքերը եկան հաստատելու շարք մը իրողութիւններ ...

Մեր այս համառօտ ուսումնասիրութիւնը կը բաժնենք երեք մասի.—

1. Մայիսեան ապստամբութեան ծագումը, զարգացումը եւ վախճանը:
2. Համայնավարներու տարակարծութիւնները շարժման շուրջ:
3. Մայիսեան ապստամբութեան քաղաքական հետեւանքները:

1. ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

1917—18ին, ընդ հուր եւ ընդ սուր անցնելով, «անձեւ քաոսի» մէջէն ըստեղծուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Հերոսական ճիգեր փորձելով 1919ի սկիզբէն, Հայաստանը աստիճանաբար դուրս կուգար այն դժոխային վիճակէն, որուն մէջ ինկած էր Թրքական արշաւանքին հետեւանքով: 1920 Թուականը սկսաւ աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ եւ հայ ժողովուրդը նուիրուած ըստեղծագործ շինարար աշխատանքի, իր պետութիւնը կ'ամրացնէր: Տեղի կ'ունենար ոչ միայն ներքին բարգաւաճում, այլ եւ արտաքին ճակատին վրայ ալ սկսած էր ամրանալ Հայաստանի դիրքը:

Ճիշդ վերելքի այդ շրջանին էր, որ երկրի ներսէն փորձ եղաւ պայթեցնելու հանրապետութիւնը: Եւ այդ դաւադրական ու ոճրածին ձեռնարկին կազմակերպիչներն էին հայ համայնավարները:

Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հիւսիսային Կովկասի մէջ համայնավարները կը հետապնդուէին խիստ հալածանքի: Իրենց կաշին փրկելով, հայ համայնավարները կ'ապաստանէին Հայաստան, ուր կը գտնէին ոչ միայն կեանքի ապատ պայմաններ, այլ եւ պաշտօն ու հոգատար վերաբերմունք: Քաղաքական փախստականներն ընդունելով իր ծոցին մէջ, Հայաստանի կառավարութիւնը մէկ պայման էր դրած անոնց,— Հակապետական աշխատանք չկատարել: Համայնավարները «ազնիւ խօսք» էին տուած յարգել այդ պայմանը եւ ոմանք նոյն իսկ անմտութիւն կը համարէին Հայաստանի մէջ համայնավարական աշխատանք կատարել: Եւ քանի դեռ Ռուսաստանի մէջ քաղաքացիական կռիւը աննպաստ կ'ընթանար բոլշեւիկներու համար, հայ համայնավարները կը պահէին իրենց խոստումը: Սակայն, երբ կարմիր բանակը սկսաւ մօտենալ Կովկասի եւ խուժեց սահմաններէն ներս, Հայաստան հիւրընկալուած համայնավարները դրժեցին իրենց խօսքը եւ անցան հակապետական գաղտնի գործունէութեան:

Թէեւ կառավարութիւնը տեղեակ էր այդ բոլորին, բայց ներողամիտ աչքով կը դիտէր: Եւ այս երեւոյթը ոչ թէ պետական գիտակցութեան պակասի արդիւնք էր, այլ մանաւանդ հոգեբանական: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տասնեակ տարիներ ենթակայ է եղած բռնութեան եւ հալածանքի, կենաց եւ մահու կռիւ է մղած բռնակալութեան եւ ստրկութեան դէմ: Եւ գալով իշխանութեան գլուխ, դժուար էր որ այդ կուսակցութիւնը ձեռք բարձրացնէր մարդոց վրայ, որոնք այսպէս թէ այնպէս յեղափոխական գաղափարներու կը ծառայէին: Յետոյ, կառավարութիւնը չէր սպասեր, որ գտնուի Հայ մը — ինչ դաւանանքի ալ որ պատկանէր ան — եւ տուեալ պայմաններու մէջ դաւաճանական ընթացք ունենայ նորաստեղծ հանրապետութեան դէմ:

Սակայն, համայնավարներու բացայայտ թշնամանքը հարկադրեց կառավարութիւնը որոշ քայլեր առնել եւ դիմել քանի մը ձերբակալութեանց (1920, յունուարի վերջերը): Այս կարգադրութիւնը մեծ իրարանցում յառաջ բերաւ ընդդիմադիր տարրերու մէջ եւ Խորհրդարանի սոց. յեղափոխական պատգամաւորները հարցապնդում ըրին կառավարութեան՝ եղածը համարելով «ապօրինի» եւ պահանջելով ազատ արձակել կալանաւորները: Ներքին նախարար Ա. Գիւլխանդանեան հետեւեալ բացատրութիւնները տուաւ.

— «Նրանք, ովքեր ընդունում են Հայաստանը որպէս անկախ պետական միաւոր, այսպիսի հարցապնդում չըպիտի անէին, քանի որ նորակազմ պետութիւնը ամենահասարակ վըտանգներից իսկ կարող է տուժել, եւ կառավարութիւնը ամէն միջոց պիտի ձեռք առնէ երկիրը զերծ պահելու որ եւ է պատահարից: Հայաստանում կան բաւական թւով բոլշեւիկներ, որոնք իրենց ասելով եկել են այստեղ միայն ապաստան գտնելու եւ ո՛չ մի գործունէութիւն չպիտի ունենան: Սակայն, դեռ յուլիս ամսին, Բէօյիւք-Վէդիի կռիւների ժամանակ, նրանք տպեցին մի թռուցիկ, որով կոչ էին անում զօրքին չգնալ կռուի: Այնուհետեւ, տեղի ունեցան մի քանի դէպքեր Սարըղամիշ – Ալեքսանդրապոլ երկաթուղագծի վրայ եւ այլն: Հայաստանի անկախութեան տօնի օրը պատերին փակցուեցին թռուցիկներ, որոնք ուղղուած էին մեր պետական կազմի դէմ:

Վերջին տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ օրէցօր Հայաստան են գալիս նոր մեծամասնականներ, որոնք իրենց հետ բերում են խոշոր գումարներ՝ ագիտացիայի համար: Միւս կողմից, անհերքելի փաստ է, որ ռուս մեծամասնականները դաշն են կապել Երիտասարդ Թիւրքերի հետ: Այդ համաձայնութեամբ տաճկական զօրքերը պիտի անցնեն Հայաստանի վրայով Դենիկինի թիկունքին խփելու համար: Ի՞նչ դրութեան մէջ կ'ընկնի Հայաստանը այդ պարագային, պարզ է ամէնքին, բայց մեծամասնականների համար դա արժէք չունի եւ, եթէ կ'ուզէք, հայ ժողովրդի բնաջնջման գընով նրանք կ'իրագործեն իրենց ծրագիրը: Ադրբէջանում եւ Անդրկասպեան երկրում բոլշեւիկեան շարժման գլուխ են անցել տաճիկ ջարդարարներ, որպիսիք են Նուրի փաշա, Բեհաջիմ բէյ եւ այլն: Վերոյիշեալ փաստերը կառավարութիւնը նկատել է որպէս յանցանք եւ միջոցներ է ձեռք առել նրանց դէմ, որոնք ակտիւ քայլեր են անում մեր պետութեան կամ կառավարութեան դէմ»:

Նախարարին այս բացատրութիւնը լրիւ կը պատկերացնէ դաւադրական ու վտանգաւոր այն աշխատանքը, որուն ձեռնարկած էին հայ համայնավարները: Եւ դէպքերը չուշացան:

ԱՇՈՏ ԱՐՃՐՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԸ»

4.- Ալֆրէտ Քրուփ

1826ին Գերմանիոյ Էսէն քաղաքին մէջ կը մեռնի Ֆրէտէրիք Քրուփ անուն համեստ գործարանատէր մը, իր երկաթի աշխատանոցները ձգելով տասը տարեկան զաւկին՝ Ալֆրէտի:

Տղան կը շարունակէ հօրը գործը եւ կը շինէ մարդկութեան օգտակար գործիքներ, ինչպէս շոգեկառքի գծեր, երկրագործական մեքենաներ եւն.: Սակայն, աւելի յետոյ ինքն ալ իր կարգին կ'աշխատի նոր գիւտեր ընել, եւ տարիներու յամառ աշխատանքով կը գտնէ այն ատենուան ամենադիմացկուն պողպատը, ու քիչ յետոյ՝ 1842ին նոր ձեւի թնդանօթ մը, որ իր ապագայ յաջողութեան ազդակներէն մէկը պիտի ըլլար:

Քրուփի թնդանօթին «նորաձեւութիւնը» կը կայանայ անոր մէջ, որ արոյրի տեղ պողպատէ է շինուած փողը եւ կը լեցուի ետեւէն, փոխանակ մինչեւ այն ատեն եղածներու նման առջեւէն լեցուելու:

Սակայն, յաջողութիւնը կ'ուշանայ, որովհետեւ գերման պահպանողական զինուորականութիւնը անտարբերութեամբ կը մօտենայ եղած գիւտին եւ եօթը տարի վերջ միայն (1849), կ'որոշէ փորձել զայն: Ալֆրէտ կը յուսայ որ փորձէն վերջ ապսպրանքներ պիտի ստանայ, բայց ոչինչ կուգայ: Յամառ գործարանատէրը միւս ապրանքներուն նման՝ թնդանօթը եւս կը պտըտցնէ ցուցահանդէսէ ցուցահանդէս:

1851ին Լոնտոնի մէջ կը ստանայ ամենամեծ վարձատրութիւնը: Կուգայ Փարիզ, կ'անցնի ուրիշ երկիրներ: Ապարդիւն:

Վերջապէս 1856ին յաջողութեան առաջին քայլը կ'առնէ: Եգիպտոսի խտիվ Սայիտ փաշան կը յայտարարէ, որ Քրուփի թնդանօթները իսկապէս առաւելութիւններ ունին եւ կարեւոր ապսպրանք մը կուտայ: Քիչ վերջ 300 թնդանօթի ապսպրանք մը եւս կուգայ Ֆրանսայէն, բայց յետոյ կը ջնջուի զինուորական նեղութեան պատճառաւ:

Այդ օրերուն Քրուփի գործարանները կ'այցելէ Փրուսիոյ իշխաններէն Վիլհէլմ, իր աչքերով տեսնելու համար այն թնդանօթները՝ որոնց մասին այնքան արհամարհանքով կ'արտայայտուին զինուորականները:

Քրուփ կարելին կ'ընէ իշխանը գըրաւելու եւ հետաքրքրութիւնը շարժելու համար: Կը խնդրէ իշխանէն, որ իր աղամանդակուռ ժամացոյցը դնէ գործարանի հսկայ մեքենական մուրճերէն մէկուն տակ: Մատի շարժումով մը հարիւր հազար քիլոյնոց մուրճը վար կ'իջնէ կը կենայ ժամացոյցի ապակիին վրայ, առանց զայն կոտրելու: Հիացած իշխանը կը վերադառնայ եւ նոյն տարին իսկ Փրուսիոյ կառավարութիւնը կուտայ կարեւոր ապսպրանք մը:

Յաջողութիւնը կը ժպտի այլ եւս եւ 1849ին 102 գործաւոր ունեցող Քրուփը 1860ին ունի 1052, իսկ 1914ին ութսուն հազար, միայն Էսէնի իր աշխատանոցներու մէջ:

Մինչեւ համաշխարհային հռչակ ստանալը, Քրուփ ինքզինքը կը ներկայացնէ իբրեւ հայրենասէր մը, այդ ձեւով իր երկրին ապսպրանքները առնելու համար, բայց տիրող իշխանութիւններու անտարբերութենէն զայրացած 1860ին կը գրէ իր բարեկամ իշխան Վիլհէլմի.

—«Շահաբեր գործէ մը աւելի պատւոյ խնդիր մը կը նկատեմ իմ թնդանօթներով Փրուսիոյ բանակը զինելը: Օտար պետութիւններ շատ նպաստաւոր առաջարկներ կ'ընեն, բայց կը մերժեմ, խորհելով որ այսպիսով հայրենիքիս ծառայած կ'ըլլամ»:

Հակառակ այս յուզիչ կոչերուն, աւելի օտար երկիրներն են որ կը քաջալերեն զինքը եւ կը բարձրացնեն իր անուան համբաւը: Այնպէս որ, քանի կը շատնան արտասահմանէն եկած ապսպրանքները՝ այնքան կը պաղին իր հայրենասիրական զգացումները:

1866ի աւստրօ-գերման պատերազմին՝ դերերը շրջուած են արդէն: Պատերազմական նախարար Ֆոն Ռոոն կը գրէ Քրուփին.— «Յանուն հայրենասիրութեան, կը խնդրեմ ձեզմէ որ թնդանօթ չյանձնէք Աւստրիոյ, առանց արքայական կառավարութեան հաւանութեան»:

Յարմար առիթը ներկայացած է, բարոյապէս վրէժ առնելու համար կառավարութենէն, մինչեւ այն ատեն իրեն հանդէպ ցոյց տրուած պաղութեան համար: Եւ Քրուփ գիտել կուտայ, թէ «այդ ապսպրանքը առած է երբ երկու երկիրներու յարաբերութիւնները բնականոն էին եւ ընդունած է զայն այնքան աւելի երախտագիտութեամբ, որովհետեւ Փրուսիոյ զինուորական մարմինները կը մերժէին ընդունիլ իր պողպատին գերազանցութիւնը»:

Միջազգային առեւտուրին մէջ նետուած Քրուփը կ'աշխատի միշտ յաճախորդներ գտնել եւ մանաւանդ ձեռք առնել Ֆրանսան, որուն գերագոյն պետը՝ Նափոլէոն Գ. զէնքը պատուած էր շքանշանով մը եւ գոված թնդանօթները: Սակայն, իր քանի մը դիմումները կ'անցնին ապարդիւն:

Վրայ կը հասնի 1870ի Ֆրանքօ-գերման պատերազմը, եւ Քրուփի թնդանօթները այնքան ցայտուն կերպով կը յայտնեն իրենց աւերիչ յատկութիւնները, որ այս անգամ, թերահաւատներն իսկ կ'ընդունին, թէ «պատերազմը շահեցան Քրուփի թնդանօթները»:

Համբաւը շինուած է այլեւս: Գլխաւոր պետութիւններէն սկսեալ մինչեւ մանրերը կը զինուին Քրուփի գործիքներով: Եղած են պարագաներ, երբ նոյն զէնքերը գործածուած են գերման կուրծքերու դէմ: Օրինակ՝ Չինաստանի ծախուածները շատ մը Գերմանացիներու մահը կը մարեն Պօքսըրներու ապստամբութեան ժամանակ:

Գործունեայ առեւտրականին համար նոր հորիզոններ կը բացուին 1890ին: Նախատեսելով որ հիմնական փոփոխութիւններ պիտի մտցուին զրահաւորներու շինութեան մէջ, կը գտնէ մասնաւոր պողպատ մը՝ չափէն աւելի դիմացկուն: Երեք տարի վերջ, յայտնի պողպատներու դիմացկունութիւնը փորձելու համար մրցում մը կը կազմակերպուի: Ներկայացուած բոլոր խառնուրդները կոտր – փշուր կ'ըլլան, իսկ Քրուփինը չազդուիր անգամ:

Միւս գործարանատէրները կը դիմեն իրեն՝ գաղտնիքը հասկնալու համար: Գերմանացին կը յօժարի ծախել իր գիւտը պայմանաւ որ նախ վճարեն մեծ գումար մը՝ արտօնագիրը ձեռք ձգելու համար և երկրորդ՝ կը պահանջէ քառասուն հինգ տոլար շինուած իւրաքանչիւր թօնօ պողպատէն:

Մեծ պետութիւնները բոլորն ալ կ'ընդունին, որովհետեւ պէտք ունին Քրուփի պողպատին (զրահաւոր) եւ մեծ պատերազմի մասնակցող զրահաւորները հարիւրին իննսուն համեմատութեամբ զրահուած են նոյն մետաղով:

Հետզհետէ կը մեծնայ գործը: Քրուփ կը գնէ նաեւ «Գերմանիա» նաւարանները, ուր կը շինուին շարք մը զրահաւորներ օտար երկիրներու համար ալ:

1903ին աւելի կ'ընդլայնի եւ կը վերակազմուի Քրուփը՝ արդէն ընկերութեան վերածուած: Գլխաւոր բաժնետէրը կը մնայ ինքը, սակայն ուրիշներ եւս կան, որոնց ամենամեծը Վիլհէլմ կայսրն է:

Պետութիւնը այլեւս կապուած է անոր: Ամէն տարի որոշ վարկ մը կը ստանայ զինուորական նախարարութենէն, նոր փորձերու համար: Իր ազդեցութիւնը այնքան մեծ է իշխանութիւններուն վրայ, որ Գերմանիոյ սպառազինումը կը կատարուի միայն Գերմանիոյ մէջ, գլխաւորաբար իր ձեռքով, մինչդեռ միւս պետութիւնները որեւէ ձեւով պէտք ունին ուրիշներու:

Հայրենասիրութիւնը ծրարուած եւ մէկ կողմ է դրուած: Բոլոր այն երկիրները որ կը վճարեն պէտք եղածին պէս, իրաւունք ունին իր նորագոյն գիւտերը շահագործելու: Չի քաշուիր զինելու նոյնիսկ Ռուսիան, բարեկամը Ֆրանսայի, որ «ժառանգական թշնամին» է Գերմանիոյ:

Իր շահերը պաշտպանելու համար, ձեռքին տակ ունի երեք զօրաւոր օրաթերթեր եւ անոնց ձայները, եւ ուզածին պէս կը խաղայ հանրային կարծիքին հետ: Գաղտնի վարկեր կը բանայ բանակի եւ նաւատորմի բարձրաստիճան սպաներուն, որպէսզի ապսպրանքներ բաժնելու ժամանակ նախապատուութիւնը տրուի իրեն:

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՍՊԱՐԸ Կ'ԸԼԼԱՅ ՇԷՅԽ ՍԱՅԻՏ...

Անցեալի արիւնոտ յուշեր, իրենց խոր ու կսկծալի տպաւորութիւններով, չեն մոռցուիր, ոչ ժամանակի եւ ոչ ալ տարիքի փոփոխումով:

Նոյն իսկ մեր ճերմակ մազերը չեն կրնար այլափոխել անոնց կսկիծն ու վէրքերը, որոնք դրոշմուած են մեր սրտի տախտակներուն տակ:

Քսան տարի անցեր է այն օրէն, երբ Մշոյ Թիլ գիւղացի տէրտէրոջ տղայ Գասպարը կը պատմէր իր ճարպիկ ու հրաշագործ ազատութիւնը: Միասին լսենք.

— Ջարդի օրը, 1915 ապրիլ 14ի երեկոյեան, սովորականին պէս ոչխարները առջեւս ձգած տուն կը դառնայինք: Ես կը վարանէի գիւղ մտնել: Մեծ եղբօրս՝ Ցոլանի մէկ շաբաթէ ի վեր տունէն բացակայիլը չէյխ Ապտիւլ Ռահմանի կասկածը արթնցուցած է եւ կողմնակի ճնշումներ կ'ըլլան տնեցիներուն:

Գիւղին մէջ իրարանցում կայ, ժողովուրդը խումբ – խումբ կը քշուի դէպի «Թաքիէ»ն, անասունները կը զրաւուին: Լաց ու վայնասուն ծայր տուած են:

Ես կը դառնամ, անտէր ձգելով անասունները: Երեք չէյխեր գլուխ կը հետապնդեն. կը բռնեն քանի մը հրացաններ, եւ ես կ'ազատիմ մութին օգտուելով: Զախէն դառնալով, կը մտնեմ Քիւրտերու գերեզմաննոցը եւ փուշերու տակ կը կորսուիմ:

Այս գերեզմաննոցի կեդրոնը կը գտնուի չէյխ Շապատինի դամբանը, որուն վրայ սրբատաշ քարերով հոյակապ «Մըզըվղ» մը շինուած է: (Փակագծի մէջ ըսենք որ, չէյխ Շապատին ըսած էր.— Կրնամ չմեռնիլ, միայն Աստուծոյ «խաթեր» համար է որ կը մեռնիմ: Այդպէս ալ հաւատացեր էին բոլոր Քիւրտերը):

Մեծ իմամը, Մըլա Ռասուլ, պարտաւոր է օրը երկու անգամ, առտու իրկուն չէյխի մըզկիթին դուռը բանալ, «խութպէ» կարդալ ու մոմեր նորոգել եւ յետոյ դուռը գոցելով բանալէն տանիլ յանձնել մեծ չէյխի որդուն՝ Ապտիւլ Ռահմանին:

Առտու եղաւ: Արեւածագի հետ գիւղը պատերազմի դաշտի վերածուեցաւ: Ողբն ու աղաղակը երկինք կը հասնի ու ես կծկուած կը մնամ փուշերու տակ:

Մութը կոխեց: Ելայ տեղէս եւ դէպի գիւղ ուղղուեցայ: Ոչ մէկ բնակիչ. ամէն կողմ մահուան ուրուականը կը տեսնուի: Միմիայն չէյխերու «Թաքիէ»ներէն շնային քրքիջներ կը լըսուին: Սողալով կը մտնեմ մեր բակը: Ոչ մէկ բան կար քար ու փայտէն զատ: Զարդուած կարասներ մահուան սարսուռ մը կը թողուն վրաս: Ցանկարծ դուրս կուգայ մեր շունը, Զալէն ու կը սկսի կաղկանձել: Կը նետուի ուսերուս վրայ, երեսներս կը լիզէ ու կ'ոռնայ:

— Գիտեմ, Զալէ, գիտեմ ինչ կ'ըսես: Կ'ուզես ըսել թէ տունը թալանեցին, աւերեցին թէ բնակիչներն ալ տարին վառեցին, բայց այս քու ոռնոցդ հիմա զիս ալ կեանքէ հանել պիտի տայ, հեռացիր, գնա սիրելի Զալէ, գնա եւ հսկէ այս քար ու փայտի վրայ:

Եւ Զալէէն բաժնուելով կը դառնամ գերեզմաննոց: Այս անգամ չէյխ Շապատինի կամարին մօտ թաքստոցս կը պատրաստեմ:

Առտուն Մեծ իմամը կուգայ եւ իր սովորական ծառայութիւնները կատարելէ յետոյ, դուռը գոցելով կը մեկնի: Երեկոյեան դարձեալ մեծ իմամը եկաւ, դուռ բացաւ: Ես սողալով մտայ մըզկիթին մէջ, առանց մեծ իմամին զգացնելու եւ պահուեցայ մարմարէ սիւնի մը ետեւ: Մեծ իմամը «խութպէ»ն կարդաց, մոմերը նորոգեց ու դուռը գոցելով անցաւ գընաց:

Մեծ իմամին մեկնելէն յետոյ, կ'երթամ պառկիլ այն թանկագին գորգին վրայ, որ փռուած էր չէյխ Շապատինի դամբանին առջեւ, մտածելով թէ ինչ պիտի ըլլայ վաղը իմ վիճակս, երբ մեծ իմամը առտուն գայ իր պաշտօնը կատարելու:

Կը քնանամ առանց վաղուան փըրկութեան մասին մտածելու: Արեւը ծագեցաւ եւ մեծ իմամի բանալիին շշնկոցը լսուեցաւ, դուռը բացուեցաւ: Մեծ իմամը ինձմէ աւելի սարսափեցաւ, կապուեցաւ լեզուն եւ քարացած մնաց դրան մէջ: Ձայն կուտամ կը խըրախուսեմ եւ մեծ իմամը ուշքի գալով կը հարցնէ.

— Ուլան կեավուր օղլի, ի՞նչպէս համարձակեցար այս սրբավայրը մտնել եւ ի՞նչպէս անոր փակուած դուռը բացիր: Հիմակ չէյխ Ապտիւլ Ռահմանէն ի՞նչպէս պիտի փրկես կեանքդ:

— Մեծ իմամ, ես ի՞նչպէս կրնայի հոս մտնել եթէ չէյխ Շապատին զիս հոս բերած չըլլար:

Կը զարմանայ իմամը եւ մանրամասնութիւններ կ'ուզէ: Կը մերժեմ որ եւ է բան ըսել: Մանրամասնութիւն կուտամ չէյխ Ապտիւլ Ռահմանին: Այդպէս պատուիրած է չէյխ Շապատին:

Ու մեծ իմամը դուռը վրաս կղպելով կ'երթայ չէյխ Ապտիւլ Ռահմանին կը պատմէ եղածը ու կ'աւելցնէ.

— Մանրամասնութիւնը միայն քեզի պիտի տայ, այդպէս պատուիրած է քու հանգուցեալ հայրդ չէյխ Շէհապէտին:

Անմիջապէս չէյխ Ապտիւլ Ռահման, չէյխ Մուհամմէտ էմին, չէյխ Նուրէտին եւ ուրիշներ իմամին հետ կ'աճապարեն գերեզմաննոց եւ իմամը դուռը կը բանայ ու չէյխերը ներս կը խուժեն: Ես ոտքի կը կայնիմ: Շէյխ Ապտիւլ Ռահման կ'ապահովցնէ զիս.

— Մի վախնար, պատմէ թէ ի՞նչ է այս հրաշքը, դուն ազատուած ես:

Ես սկսայ պատմել: Ջարդի իրիկունը տուն կը դառնայի, տեսայ այն սարսափները որ կ'ըլլային գիւղին անմեղ բնակիչներուն գլխուն, առանց խնայելու անմեղ երախաներուն: Ես փախայ եւ գացի «Զըլ Կանիէ», քառասուն աղբիւր (հոս չէյխին ամարանոցն է, Ջօզան, ուր հաստատուած են չէյխին զոմերը, լերան մէջ եւ ուր մօտ 2000 ոչխարներ եւ ուրիշ կենդանիներ կ'ապրին): Հոն պուրակի մը մէջ պահուեցայ:

Երրորդ գիշերը տեսայ երկինքէն լուսեղէն սիւն մը իջաւ ճիշդ այն պուրակին վրայ, ուր ես պահուած էի: Լոյսը այնչափ սաստիկ էր որ չէի կըրնար նայիլ: Ցանկարծ լսեցի ձայն մը որ զիս կը կանչէր.— «Գասպար, արգաս, դուրս եկուր»: Աչքս բացի եւ տեսայ չէյխ Շապատինը հեծած հրեղէն թեւաւոր ձիու մը վրայ եւ հազարաւոր լուսեղէն հրեշտակներով շրջապատուած: Լոյսը կը ծաւալէր չէյխ Շապատինին վրայ:— «Եկուր քեզ տուն տանիմ» ըսաւ: Ես հետեւեցայ մեծ չէյխին:

Երբ գիւղին քով հասանք, չէյխը փոխեց ճամբան եւ բռնեց գերեզմանի ուղղութիւնը:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(1)

Մխիթարի տարեդարձը եւ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԴԱՐԱԴԱՐՁԸ

— օ —

ՖԻԼԻՓԷ, 22 ապրիլ (Յառաջ). — Տեղւոյս Մխիթարեան (վիէննական) վարժարանը ամէն տարի մասնաւոր հանդիսութեամբ մը կը տօնէ Մխիթար Աբբահօր մահուան տարեդարձը: Այս տարի, միացուած էր Աստուածաշունչի դարադարձին ալ: Հանդէսը տեղի ունեցաւ երէկ, Փրանս. քոլէժի թատերասրահին մէջ: Դաշնակի վրայ Հ. Էմմանուէլ նուագեց Մխիթարի քայլերգը: Եղան արտասանութիւններ՝ «Հայ եմ, Հայ», «Ով մեծասքանչ դու լեզու», «Մեսրոպ» եւ աշակերտներու կողմէ: Տղաքը ներկայացուցին «Փոքրիկ Մխան մաքրողը»: Երգչախումբը երգեց հայերէն երգերու փունջ մը, ընկերակցութեամբ նուագախումբին (Հիմի՞ էլ լռենք,— Մեր Հայրենիք,— Կռունկ,— Արեւ Թուխով եւայլն.): Աշակերտները յաջողապէս կատարեցին բուրգեր եւ կատարեցին ազատ մարզանքներ: Մխիթարի ձօնուած արտասանութենէ մը վերջ, վարժարանին տնօրէնը՝ Հ. Հ. Ոսկեան բանախօսութիւն մը բրաւ «Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակը եւ Մխիթար Աբբահօր Ս. Գրքի հրատարակութեան 200ամեակը» նիւթին շուրջ:

Բանախօսը նկարագրեց Դ. դարուն վերջի կիսուն հայ բարոյականին անկումը եւ հաստատեց թէ ինչպէս Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութիւնը Հայը բարձրացուց բարոյապէս ու կրօնապէս եւ անոր տուաւ զարգացած լեզուի մը նոր գանձարանը: Թէ Աստուածաշունչի հայերէնը իր յաջող թարգմանութեամբն ու լեզուի վսեմութեամբ արժանացած է Ս. Գրքի թարգմանութեանց թագուհին կոչուելու: Թէ ինչպէս հայ ժողովուրդը գիտակից անոր մեծ արժէքին՝ զայն պահած է միշտ իր սրտին ու մտքին մէջ: Թէ ինչպիսի մեծ ծախքերով ու հոգածութեամբ Մխիթար Աբբահայրը հրատարակած է զայն 1735ին (սկսած 1733ին): Բանախօսը նաեւ համառօտ ակնարկ մը նետեց Ս. Գրքի մեկնութիւններուն վրայ, որոնք բանալին են զայն լաւ հասկնալու եւ ապա յորդորեց հանդիսականները գուրգուրանքով պահել հայրենի ժառանգութիւնները:

Հանդէսը տպաւորիչ էր ու յայտագիրը պատրաստուած էր խնամքով: Սրահը, ինչպէս միշտ, ամբողջովին լեցուն էր:

Վիճակագրութեան մը համաձայն, իրենց հաստատութենէն մինչեւ 1912, Քրուփ գործարանները շինած են, յիսունը երեք հազար թնդանօթ, որոնց քսանը եօթը հազարը՝ յիսունը երկու քսանը եօթը հազարը, յիսունը երկու օտար պետութիւններու համար:

Դեռ կը խօսինք իր մասին:

Հ. ԱԿՌՆԱՑԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՖԵՐԱՃԷ»Ն ՈՂՋ Է

— օ —

Սեբաստիայէն ի մէջ այլոց կը գրեն Միլլիէթի (այժմ «Թան»).— Հանրապետական ժողովրդական կուսակցութեան ներկայ տարուան համագումարին ներկայ եղող շրջանի պատգամաւորները. ժողովը զբաղեցաւ հետեւեալ խնդիրներով,— Աթաթիւրքին արձանը, չարշաֆներուն վերացումը եւ Հալքէվիի շինութիւնը:

... Սեբաստիոյ յատուկ եւ հինէն փոխանցուած գէշ սովորութիւններէն մին ալ «պիւրիւք» կոչուած տեսակ մը չարշաֆն է որ սեւ... ճերմակ լաթերէ կը բաղկանայ: Վերջերս բաւական նուազած է սակայն: Համագումարը, զբաղելով այդ խնդրով, որոշեց ամբողջովին վերցնել այդ չարշաֆը: Այդ «պիւրիւք»ները մօտերս պատմութեան պիտի անցնին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԼԵԶՈՒՆ ՈՒ ԱԿԱՆՋԸ

Պուրհան Ճահիտ կը գրէ «Միլլիէթ»ի մէջ.—

Անցեալները Պոլսոյ ձայնասփիւռը սկսաւ Մուսոլինիի մէկ ճառով: Այս ճառը, որ կը խօսէր իտալական ցեղին ուժին քաջութեան, յանդգնութեան, իտալացի ժողովուրդին ունեցած ուժեղ դիրքերուն մասին համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ եւն., թերեւս տասը վայրկեան տեւեց: Էտիրնէէն Կարս, Սամսոնէն Մերսին՝ Թուրք երկրին ամէն մէկ անկիւնը լսուեցաւ անիկա: Մինչեւ Տուչէն եւ Իտալիոյ արտաքին սպասարկութիւնը հարիւր հազար ոսկիով իսկ չէին կրնար կատարել այդ բանը: Ռատիօն, քաղաքական գործերու մէջ քարոզութեան ահաւոր զէնք մըն է, բան մը որուն այլ եւս տեղեակ են նոյն իսկ դեսպանատուններու «քաֆաս»ները: Մեր ձայնասփիւռի կեդրոնը խիստ հսկողութեան մը տակ պէտք է պահել: Որովհետեւ, գործակալութիւնը, դոնէ հեղ մը քննելու է, «քննած» Սթէֆանի, Հավաս, Ռոյթէր գործակալութեանց լուրերը կը հաղորդէ ու անոնց գործիք կը դառնայ: Տուչէի այդ ճառը օգնութեան եռով ալ ցրուէր՝ Սթէֆանի գործակալութիւնը այդքան յաջողութիւն չէր ունենար: Ահա ինչու կ՚ըսեմ թէ Պոլսոյ ձայնասփիւռը, որ Թուրքիոյ ականջը կը նկատուի, իր հաղորդածները խիստ քննութենէ մը պէտք է անցընէ. (Յառաջ.— Չհասկցանք թէ ձայնասփիւռը, որ բաղկական պարզ փոխանցում մը կ՚ընէ, ինչպէս կարելի է քննել):

ԸՆԿ. ՅԱՐ. ՃԷՆԱԶԵԱՆ

— • —

«Հայրենիք»էն (մարտ 29) խոր ցաւով կը տեղեկանանք Քլիվլէնտի կոմիտէի հիմնադիրներէն ընկ. Յարութիւն Ճէնազեանի մահը:

Ընկ. Յարութիւն Ճէնազեան (Ճանոն) ծնած էր Ակն 1877ին, դեռ պատանի, կորսնցուցած էր իր հայրն ու մայրը, ապաստանած Պոլիս իր ազգականներուն մօտ:

Դեռ չթեւակոխած 20 տարիքը, ընկ. Ճանոն Ս. Կուկունեանի յանդուգն արշաւանքի երազային պատմութիւններէն առինքնուած՝ մկրտուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան աւազանին մէջ, եւ ուխտած հաւատարիմ մնալ անոր մինչեւ մահը: Ժամանակ մը «Դրօշակ» թերթը ցրուելու գործը կատարած էր համարձակութեամբ ու հաւատարմութեամբ: Յետոյ Պոլսոյ առաջնորդ ընկերներ թելադրած էին իրեն Կովկաս անցնիլ: Բայց դէպքերու աննպաստ դասաւորումով 1897ին եկած էր Ամերիկա: Նախ քան Քլիվլէնտ հաստատուիլը, իր պտըտած քաղաքներուն մէջ տարած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքն ու շունչը: Ապա քանի մը ընկերներու հետ կազմած էր Քլիվլէնտի կոմիտէն:

Իրեն համար շատ մեծ ցաւ եղած էր որ հայ ժողովուրդը ազգովին չկրցաւ գնահատել մեր հանրապետութիւնն ու ազատութիւնը: Իրեն այցելող ընկերներուն կ՚ըսէր ու կը կրկնէր մէկ բան որ,— Թուրքը հայ ժողովուրդը կը ջարդէ Հայաստանին տիրանալու համար, եթէ հայ ժողովուրդը չուզեր պատմութեան սեփականութիւն դառնալ, պէտք է ազգովին գիտակցի այս ահաւոր վտանգին ու ազգովին ծառանայ անոր դէմ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

— օ —

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի շրջանային վարչութիւնը իր ապրիլ 16ի նիստին մէջ մեծամասնութեամբ որոշեց իր մասնակցութիւնը բերել բոլոր ազգային տօնակատարութեանց՝ իր սեփական դրօշով. ընծայել նմանօրինակ վերաբերմունք բոլորին, յարգելով կազմակերպիչ մարմիններու կարգադրութիւնները եւ զանոնք նկատելով պատասխանատու՝ համազգեստ կրող իր անդամներուն ի վնաս պատահելիք որ եւէ անհաճոյ միջադէպի:

Արդարեւ Միութեանս կողմէ անբաղձալի ու իր կամքէն անկախ, գաղթահայութեան ընկերային կեանքին շուրջ ստեղծուած են այնքան խոր տարակարծութիւններ, ու Հ. Մ. Ը. Մ.ը այնքան ժողովրդական դարձած կազմակերպութիւն մըն է որ, իր վարիչները, բոլորն ալ ջերմօրէն նուիրուած անոր գաղափարականութեան, շարունակ ստիպուած են ամենօրեայ սերտ շփում պահելով հանդերձ մեր ժողովրդի բոլոր խաւերուն հետ, ապահովել Միութեան ամբողջականութիւնը եւ իր չէզոք հանգամանքը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար նուիրական է ու կը մնայ ըլլալ Միութիւնը ամէն Հայու անխտիր, եւ այս օրերուն երբ զանազան առիթներով անհատներ կամ խմբակցութիւններ, հրապարակաւ թէ մամուլով, հայ ուժերու միացման ի նպաստ կոչեր կ՚ուղղեն, վարչութիւնս իր վերոյիշեալ որոշումով գործնական քայլ մը կ՚առնէ դէպի այդ բաղձալի Միութիւնը, մաղթելով որ ան ըլլայ մօտալուտ եւ ամէն ճակատներու վրայ:

Շրջանային վարչութիւնը Հ. Մ. Ը. Մ.ի համակիրներուն պարզելով սոյն որոշման շարժառիթը, հաւատքն ունի որ բոլոր կազմակերպութիւնները պիտի գնահատեն զայն, ընծայելով միշտ իրենց անվերապահ աջակցութիւնը:

Ի դիմաց Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի Շրջանային Վարչութեան
Նախագահ՝ Ա. Զաքրեան
Քարտուղար՝ Վազգէն Անդրէասեան

Յ. Գ. Կը խնդրուի Ֆրանսահայ շաբաթաթերթերէն ու պարբերաթերթերէն արտատպել այս յայտարարութիւնը:

ՊՈՅՔՈԹ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԻ ԴԷՄ

— օ —

Հալէպէն կը գրեն Գահիրէի օրաթերթերէն «Մուքաթթամ»ի (ապրիլ 18).—

«Հալէպի մէջ Դաշնակ կուսակցութեան անդամները գումարուելով որոշած են բացարձակապէս արգիլել գործածութիւնը թուրքերէն լեզուին եւ ասկէ ետք թոյլատրել գործածութիւնը միայն երկու լեզուներու՝ հայերէն եւ արաբերէն»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

— օ —

ՏԷՍԻՆ, 24 ապրիլ.— Ֆրանսահայ արիներու Մարսէյլի «Մեծն Տիգրան» խումբին կազմակերպած սկաուտական մեծ հանդէսը տեղի ունեցաւ Զատկի օրը, գիշերուան ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. Տէսինի տան թատերասրահին մէջ: Խումբը կը բաղկանար 14 վաշտուն երիտասարդներէ:

Դժբախտաբար մեր անխոնջ արիներու այնքան աքնաջան աշխատանքը պէտք եղածին պէս չվարձատրուեցաւ: Բոլորին բերնին ծամոցն է դարձեր գործադրկութիւնը: Թէեւ մէկ մասին համար ճշմարտութիւն է այդ, սակայն շատերու համար անհանդուրժելի պատրուակ մը, որ եւ է ձեռնարկէ բացակայելու: Ցաւալին հոն է որ երբ կարգը թղթախաղին գայ, անոնց քսակները լայնօրէն կը բացուին... Կայ նաեւ դասակարգ մը անտարբերներու որոնք կը խորհին միայն իրենց անձին վրայ. անկէ դուրս ամէն ինչ յանձնած են Հօլին: Ազգ, Հայրենիք, այլասերում եւն. Թմբուկի ձայն կուգան իրենց ականջին:

Արիներու հանդէսը կը բաղկանար երեք մասէ, սկաուտական, գեղարուեստական եւ փոքր կատակերգութիւն մը, որուն պատրաստութեան մեծապէս նպաստած էր փոխ-խմբապետը՝ Երուանդ Սեթեան:

Բացումը կատարուեցաւ «Յառաջ նահատակ»ով, զոր արիները երգեցին բեմին վրայ շարուած: Յետոյ խմբապետ Զաւէն Աշըգ-Մելքոնեան ներկաներուն բացատրեց սկաուտական շարժման դերը, իր բոլոր շահեկան կողմերով: Ըստ թէ ան հակառակ իր միջազգային հանգամանքին, զուտ ազգային շահերուն տեսակէտով կը հանդիսանայ նորահաս սերունդին փրկութեան մէկ լաստը, անոր ընկերային ու ընտանեկան բարոյականի դաստիարակը, ֆիզիքական չարքաշութեան մարզիչը եւ այլասերման վտանգին դէմ պայքարելու ու մաքուր, ազգային գիտակցութեամբ հայ սերունդ մը պատրաստելու միջոցը:

Հանդէսին առաջին մասը սկսաւ բանակումի կրակով: Արիները բոլորուած անոր շուրջ, ծալապատիկ, սկսան երգել իրենց երգը — «Հեծուարի արքան Արտաշէս»— յետոյ յաջորդաբար ազգային զանազան երգեր, գեղեցիկ արտասանութիւններ, բացագանչութիւններ եւ ուրիշ խաղեր սկաուտներու կողմէ: Յետոյ դրօշախօսութեան փորձեր կատարեցին, ներկաներուն կողմէ տրուած բառեր յաջողութեամբ փոխանակեցին դրօշակներու միջոցաւ իրենց դէմի ընկերներուն: Համաչափ մարզանքի փորձերը եւս շատ յաջող անցան եւ ներկաներուն գնահատանքին արժանացան: Իսկ ամէնէն հետաքրքրաշարժ ու զուարճալի տեսարանը հանդիսացաւ սկաուտներուն կողմէ հնարուած այլակերպող գործիքը, որու միջոցաւ անոնք կրցան Դաշնակցականը, Հնչակեանը, Ռամկավարն ու Համայնավարը, վերջապէս բոլորովին հակառակ հոսանքներու ներկայացուցիչները համադրել ու անոնցմէ պատրաստել մաքուր նկարագրով, համերաշխ սկաուտներ որոնց դաւանանքն է միայն եղբայրութիւնն ու հայրենիքի սէրը: Երկրորդ մասը աւելի գրաւիչ էր ու գեղարուեստական: Ներկաները այնքան գոհ էին որ միշտ կրկնել կուտային:

Փոքր դադարէ մը օգտուելով, մարզիկ Պ. Ժ. Խաչիկեան միութեան նուիրեց շիշ մը շամփանիա, որպէսզի ամերիկեան աճուրդի դնելով բացառիկ հասոյթ մը ապահովէր: Ընկ. Թ. Հերոյեան քանի մը խօսքով գնահատելով արիներու յաջող հանդէսը, ձաղկեց գաղութին անտարբերութիւնը այսպիսի ազգօգուտ ձեռնարկի մը հանդէպ եւ թելադրեց ներկաներուն իրենց կարողութեան չափով մասնակցիլ աճուրդին: Քանի վայրկեանի աճուրդէն գոյացաւ 247 ֆրանք, ժողովուրդը կը մասնակցէր 20ով, 10ով, 5ով: Շահեցաւ Պ. Ն. Հայրապետեան որ կրկին նուիրեց Միութեան:

Աճուրդէն վերջ ներկայացուեցաւ «Երկու հնակարկատները», խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտը:

Հանդէսը վերջացաւ առաւօտեան ժամը 1ին, ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ սրահէն:

⁂ Նոյն օրը ցերեկին Սեբաստիոյ Նահանգային Ուսումնասիրաց Միութիւնը եւս Հ. Յ. Դ. տան ներքնայարկը կազմակերպած էր ընտանեկան հաւաքոյթ-խնճոյք մը, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Խնճոյքը անցաւ ուրախ մթնոլորտի մէջ, շատ յաջող եւ կոկիկ հասոյթ մը ապահովեց միութեան:

Գ. Պօյաճեան

ՍԱՄՈՒԼ

Խղճմտանքի զարթօնքը

— օ —

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Նիւ Եորքի մահավճիռին ջնջման առթիւ (12 ապրիլ).

— «Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան ոչ օտար պետութեանց բարձր յանձնառութիւնները կը վայելեն եւ ոչ ալ միջազգային մամուլը ընդվզում ունեցաւ անոնց մասին տրուած անարդար վճիռին դէմ: Սակայն անոնք, առանց արտաքին պաշտպանութեանց, հակառակ կարգ մը օտար եւ մեզ թշնամի հաստատութեանց թափած ճիգին ի վնաս իրենց, յաջողեցան վայելել ամերիկեան արդարութիւնը, որ թէպէտ ուշ, բայց վերջապէս կ՚ապահովէր երկու հայ երիտասարդներու կեանքերը:

Այս ցոյց կուտայ որ մութ կէտ մը կայ խնդրին մէջ, որ վերջին պահուն խղճմտանքի հարց դարձած է նահանգապետին եւ իր խորհրդականներուն համար: Կը նշանակէ մէկ խօսքով, որ Դուրեանի սպանութեան դատավարութեան միջոցին խաղցուած ողբերգական տաւմը հասկցուած է եւ նահանգապետը համոզում գոյացուցած որ Լէյլէկեան եւ Սարգիսեան զոհերն են ստորին զրպարտութեանց եւ անձնիշդ ամբաստանութիւններու: Այլապէս, հնարաւոր չպիտի ըլլար ձեռք բերել այս յաջողութիւնը, որ մեծ նշանակութիւն կը ստանայ իր բացառիկ հանգամանքով:

Մենք կը հաւատանք որ ժամանակը դեռ պիտի ունենայ իր խօսքը այս դատին համար: Անկարելի չէ, վաղը կրնայ ամբողջովին պարզուիլ ճշմարտութիւնը եւ արդարութիւնը կ՚անդրադառնայ գործուած սխալին վրայ: Ամերիկայի արդարութեան պատմութեան մէջ պատահած են նման դէպքեր եւ տարիներ բանտ մնալէ վերջ ազատ արձակուած են ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեալները:

Երանի՜ թէ խղճմտանքի այս զարթօնքը նշմարուէր նաեւ Միացեալ Նահանգներու բոլոր տարրերուն քով, որոնք տարիէ մը ի վեր գաղութներու մէջ ամէն աշխատանք կը տանին պառակտում եւ ատելութիւն սերմանելու համար:

Պէտք է գիտնան այլեւս որ ատելութեան ու զրպարտութեան ոգին ոչինչ ունի շինարար, այլ կը բանայ խրամատ օրըստօրէ ազգին ուժերուն միջեւ, երբ ամէն ատենէն աւելի պէտք ունինք համերաշխութեան ու միացման:

Ցնծութիւնը որ կը զգանք երկու երիտասարդներու փրկութեամբ, պիտի կրկնապատկուի, եթէ համոզուինք որ կը դադրին այլեւս տիրող ատելութիւններն ու թշնամութիւնները որոնք կը կրծեն մեր ներքին կեանքը Ամերիկայէն մինչեւ հեռաւոր գաղութներ, ամէն տեղ տարածելով երկպառակութիւն եւ քէն: Աւելի մեծ պիտի ըլլայ մեր ուրախութիւնը, տեսնելով խղճմտանքի զարթօնքը նաեւ մեր հայրենակիցներու մօտ»:

ԾԻԾԱՂ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԻ ԱՏԵՆ

Ուսուցիչը.— Մելքո՛ն, քեզի տասն անգամ ըսած եմ որ ուղղագրութեան ուշադրութիւն ընես: Նորէն խոշոր սխալ մը ունիս:

Մելքոն.— Ո՞չ պարոն:

Ուսուցիչը.— Ինչպէս թէ՝ ոչ: Տե՛ս, այս բարդ բառին մէջ ի՞նչ գործ ունի ւ գիրը: Երբ կ՚ըսեմ համայնավար, պէտք է հասկնաս՝ համայն-ա-վար ու գրես «վ»: Այս է հայերէնի կանոնը:

Մելքոն.— Իսկ ես կը կարծեմ թէ զանոնք աւելի ճիշդ բնորոշած կ՚ըլլանք եթէ գրենք համայն-աւար...

Ի՞ՆՉ Է ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այրը (կարդալով Յառաջ).— Կը տեսնե՞ս, Արաքսի պոլշեւիկները հետզհետէ կը նահանջեն, ահագին փոփոխութիւններ ըրեր են նորէն:

Կինը.— Իրա՞ւ, ի՞նչ են ըրեր:

Ամուսինը.— Հաւաքական տնտեսութեան կամ կոլխոզին պատկանող գիւղացիին իրաւունք տուած են ունենալ կով, խոզ, եւն.:

Կինը.— Ի՞նչ է տարբերութիւնը առաջուանէն:

Տիրան (Հայրը կանխելով). Տարօրինա՛կ ես, մայրիկ, չհասկցա՞ր, առաջ կոլխոզ էր, հիմա կովխոզ եղաւ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՎԷՊԷ ՄԸ)

Սուրբերը բոլոր երկիրներուն, իր բարեկամին պէս, իրենց մաքուր ներշնչումովը կեանքին, կ՚առնէին այս անունը՝ սուրբ, սուրբ, սուրբ...

Բոլոր սուրբերը, կեանքի գեղեցկութեան այս ուխտաւորները յաւիտենական...

Որքան բարի ու մեծ էին այս սուրբերը: Անոնք ալ առանց աւարտելու նուիրագործումը իրենց տեսիլքին, յոյսերու վրայ գոցած են իրենց աչքերը: Այդ յոյսերը կը խառնուին ժամանակին, կը մնան ժամանակին հետ: Աղբիւրներու ջուրին կը նմանին, որքան հոսին, այնքան կը մաքրուին:

Ու իր բարեկամին այս եղերական մահը, իրեն կատակերգութիւնը երեւցաւ ժամանակին: Որովհետեւ բոլոր սուրբերը, բոլոր սուրբերը կը մեռնին աւելի հանդարտ ապրելու համար, աւելի մեծ, ապրելու համար՝ իրենց աստուածութիւնը մարդկային:

Այս մեռելը սովորական մեռել մը չէր: Ինք շատ մեռելներ տեսած, հետեւած էր անոնց հոգեվարքին: Բայց այս մեռելը կը նմանէր տղու մը, որուն աչքերը կը փորեն, կը խուլցնեն ականջները, երբ հայու կեանքին մէջ մտած, կ՚ուզէ նայիլ կեանքին, ու լսել կեանքին ձայնը՝ յանձնուած իր ներսի գինովութեան:

Դեռ ինչ մեռելներ կային քաղաքին մէջ, որոնց գերեզմանին վրայ, ամէն օր արգիլուած արցունք մը կ՚իյնար, որովհետեւ օրէնքի մը զոհերը անոնք, տաքուկ արցունքի մը պէտք ունէին:

Յետոյ ինք իր մէջ կծկուելով, «աստուածները այս երկրին մէջ կը մեռնին», փսփսաց, «փողոցի մը անկիւնը, փոշիներուն մէջ սատկող շուներուն նման...»:

Բուն կեանքը, աղուոր կեանքը, ուր կեանքի բոլոր յուզումները կը միախառնեն իրարու, կ՚ուժովցնեն արիւնը հեռուն էր, այս երկրէն դուրս, ուր ազատութիւնը...

Արդէն, այս երկրին մէջ ըրած ճամբորդութիւնները ուրիշ ճամբորդութիւններու հեռապատկերը շինած իր մէջ, սրտին ձայնը շատ կուգար իր պզտիկ կուրծքին, ու մտածումին անկախութիւնը աւելի բանկած, կը տեսնէր նոր աշխարհ մը, հայրենիք մը, ուր մարդը կ՚ապրի մարդու պէս, ուր ամէն բան կեանքի ներդաշնակութենէն կրնար տալ բան մը:

Իր սրտին ձայնն էր որ կը կանչէր հեռուէն, ու միշտ կը կրկնէր «կեանքին ճշմարիտ ուխտաւորը պէտք է իր սրտի ձայնին հետեւի, որովհետեւ սրտին մէջ ձայները իրենց ճամբան ունին»:

Ու լեռներէն անդին նայած ատեն, աւելի հեռուն տեսնել կ՚ուզէր, անոնց ետեւը՝ աւելի խոր տարածուող երկինքները: Ու շատ անգամ, վերջալոյսը երբ Արմաշի լեռներուն կը մօտենար, տունին վերնայարկը, պատուհանին առջեւ, կը մնար...

X

Երբ պզտիկ էր, հայրը զինքը կը տանէր պարտէզ: Ճամբան, ծիծաղկոտ խօսակցութեան մը բռնուած, հայր ու որդի կը քալէին տեսակ մը գինովնէր՝ իրենց սրտին ընկերացած: Ինք ուրախութենէն կարմիր, կը նայէր հօրը, ու իր անուշ ժպիտներէն մէկը մոռցած երեսին վրայ, «հայրիկ» կ՚ըսէր, ու բռնելով հօրը ձեռքէն, կը կրկնէր «հայրիկ, նայէ դիմացը, հեռուն, ծովի պէս կ՚երեւայ երկինքը: Անտառներէն անդին ծով մը կայ»:

Իրաւ ալ, դաշտերէն ծովի պէս կ՚երեւար ու կը կապուտնար երկինքը: Կանանչները կը խառնուէին իրարու, կը միանային ամպերուն, ու հայելացած հանդարտութեան մէջ, կը խորունկնար, ծով կը դառնար երկինքը:

Հայրը խնդուն, չկրնալով բռնել իր սիրտը, կը նայէր, ու

— Թաշկինակով ծածկէ գլուխդ, արեւը բռնկեր է, կարմրեր ես, կ՚ըսէր, ու իր լայնկեկ թաշկինակով կը սրբէր տղուն երեսը, մազերուն կը քըսէր ձեռքերը, ու կը կրկնէր,

— Արեւը երթալով կը վառի:

— Ո՛չ, ո՛չ, կը պատասխանէր Վահան, ոչ, հայրիկ, ես չեմ վախնար արեւէն, կ՚ըսէր, խնդալով բարձրաձայն: Ու բոլոր աչքին զարնող գեղեցկութիւններուն համար բան մը կ՚ըսէր, ու հայրը սրտի առատութիւնով կը նայէր տղուն, կը խնդար, ու, «այո՛, այո՛, զաւակս, այո, ձագս» ըսած ատեն, շրթունքները կը պրկուէին սրտի լարերուն նման:

Մանաւանդ երբ մայրն ալ իրենց հետ պարտէզն էր, սիրտը աւելի բաց, շուլլուելով ընկուզենիին վրայ կը բարձրանար, ու աւելի բարձրը, ծայրի բարակ ճիւղերուն մօտենալով, կը դիտէր չորս դին, աչքերը լարած, զուարթութեան խառնուած հետաքրքրութեամբ կը նայէր, կ՚ուզէր իր աչքերուն սահմանէն անդին անցնիլ, խորքերուն թափանցել հեռուն, կապոյտին մէջ, ու երբ գինով, աչքերն ալ գինով, իր տղու հոգին կը մեծնար, կը դողար, բարձր ձայնով հեռապատկերին նկարագրութիւնը կ՚ընէր, կ՚ուզէր հօրը ու մօրը բան մը հասկցնել, բանալ անոնց սիրտը իր սրտին պէս, ու աւելի հեռուն երբ կը նշմարէր բանուորները, մեծ ու պզտիկ հողին ծռած, իրենց բոլոր շարժումներուն մէջ՝ արարածներու կը նմանցնէր, որոնք թառած քանի մը թիզ խորութիւն ունեցող ջուրերուն մէջ, քիչ մը անդին, գորտ ու ճճի կ՚որսային իրենց կտուցներով: Աւելի ուժով կը պոռար այս պահուն, կը խնդար, ձայնը կը թրթռար: Հայրը, մայրը քով քովի, կը նայէին իրեն, կը խնդային իրեն հետ:

Իրենց տղուն այդ բարձրութենէն ըրած նկարագրութիւնները բան մը կ՚արթնցնէին իրենց մէջ, ու այնքան կը մօտենային անոր սրտին, որ ներ[illegible] ճառագայթող ամէն բան տեսնէր, մօտաւորութիւնը կ՚ունենային, խորապէս կը զգային, ու իրարու նայելով, իրենց տղուն պէս աչքերնին կը լուսաւորէր. կրակի մը գոյն պէս իրարու տաքութիւն կը զգային:

Երկինքը մաքուր, մաքուր, յստակ ջուրերուն պէս մաքուր, դիմացը երեւցող լեռներու կապոյտին պէս մաքուր, քաղցրութեամբ կը լեցնէր անոնց հոգին, տեսակ մը խնծիղով որ սիրոյ գեղեցկութիւնն է, անոր ամէնէն կատարեալ բարձրացումը:

Այդ աղուոր երկինքին մէջ երջանկութիւն կար: Իրենց աչքերուն բոցը, այդ երկինքին հանդարտութիւնն ունէր:

Դաշտին մէջ փռուած արեւը տարբեր, շատ կրակոտ կ՚երեւար: Դիմացի անտառը իր պլպլացող կանանչներուն մէջ, խորհրդաւոր հրդեհ մը կը դառնար, ու աւելի հեռուն, երբ կը տեսնէին իրենց պէս աշխատող բանուորները, ուժ կ՚առնէին, ու երկու ուրախ գինովներու պէս, տաքուկ բառերով սիրտերնին կը բանային, կը կանչէին...

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(3)

(Շար.)

վարութիւնը խորհրդակցի Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ, եւ նոյնիսկ, եթէ հարկ ըլլայ, Ս. Միութեան հետ, վերջ տալու համար Գերմանիոյ այս «վտանգաւոր եւ յարատեւ» քաղաքականութեան:

Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, կը կարծուի թէ երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր լուրջ քննութեան պիտի ենթարկէ այս խնդիրը:

Իրազեկ թղթակիցներ կը հաստատեն թէ 12 սուզանաւերու շինութիւնը մաս կը կազմէ ընդարձակ ծրագրի մը, որ պիտի գործադրուի աստիճանաբար: Գերմանական բոլոր նաւագործարանները անընդհատ կը բանին: Միւս կողմէ ուժ կը տրուի ծովային օդանաւորդութեան, որուն կեդրոնը կը գտնուի Քիլի մէջ:

Կը կարծուի թէ Մեծն Բրիտանիա բողոքագիր մը պիտի ուղղէ, այս նոր բռնաբարման առթիւ:

Փարիզի թերթերը գոհունակութեամբ կը շեշտեն թէ Անգլիա վերջապէս արթնցաւ, եւ այժմ բացէ ի բաց կը տեսնէ գերմանական վտանգը: Իսկ անգլիական մամուլը գիտել կուտայ թէ Գերմանիա ապարէզ կը կարդայ Անգլիոյ, եւ կը պահանջէ ամբողջովին վերաքննել ծովային քաղաքականութիւնը:

Այսօր-վաղը կը վերջանան
ՖՐԱՆՔԵՒՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Բանակցութիւնները երէկ ալ շարունակուեցան երկու երկիրներու ներկայացուցիչներուն միջեւ, վերջնապէս խմբագրելու համար փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը: Ինչպէս բացատրած ենք օրը օրին, երկու կառավարութիւնները կատարելապէս համաձայն են իրենց հետապնդած նպատակի մասին, բայց մանրամասնութիւնները մեծ նեղութիւն կը պատճառեն: Ամէնէն դժուար խնդիրն էր գտնել բանաձեւ մը որ համապատասխանէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին եւ Լոքառնոյի համաձայնութեան մեքենական գործադրութեան:

Այս կէտին մէջ ալ մեծ յառաջդիմութիւն կատարուեցաւ վերջին երկու օրերու բանակցութեանց ընթացքին: Նոյնիսկ երէկ կը սպասուէր որ համաձայնութիւնը նշանագրուի:

Ֆրանսական տեսակէտով, այս դաշնագիրը առաջին փորձն է գործնականացնելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը, որ մինչեւ հիմա միայն բարոյական արժէք ունեցած է: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է չափազանց յստակ եւ ճշգրիտ ըլլալ ուխտի այն յօդուածներու մասին որ պատժական տնօրինութիւններ կը տրամադրեն: Դաշինքը հիմնուած է ուխտի 15 յօդուածին Զ. եւ Է. հատուածներուն վրայ, որոնց համաձայն Ա. Դ. Խորհուրդը պարտաւոր է քննել միջազգային վէճ մը: Եթէ վճռուցումը միաձայնութեամբ ընդունուի, Ազգաժողովին անդամները յանձն կ'առնեն չպատերազմիլ այն կողմին դէմ որ կը համակերպի իր յանձնարարութեանց: Այդ պարագային Ֆրանքեւռուս դաշինքը պիտի բանի Ազգերու Դաշնակցութեան սահմանին մէջ: Եթէ Խորհուրդը չհամաձայնի (երկու պարագային ալ վէճի ենթակայ կողմերը չեն մասնակցիր ժողովին), անդամները իրաւունք ունին իրենց յարմար դատած միջոցները ձեռք առնելու: Խորհրդային կառավարութիւնը կ'ուզէր որ այս գործողութիւնը անմիջական ըլլայ եւ մեքենական, նկատի առնելով պատերազմական արդի գործողութեանց արագութիւնը: Ֆրանսական կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ գործելէ առաջ խորհրդակցելու իրաւունքը, կարկածելով թէ անմիջական գործողութիւնը կրնայ շարժման մէջ դնել Լոքառնոյի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնները, երրորդ կողմին հրաւէրով: Այսինքն եթէ Ֆրանսա միջամտէ, Անգլիան եւ Իտալիան կրնան միջամտել իրեն դէմ:

Ամէն պարագայի մէջ, բանակցութիւնները գրեթէ լրացած են եւ վերջնական ստորագրութիւնը պիտի կատարուի Մոսկուայի մէջ, Պ. Լավալի այցելութեան առթին, որ տեղի պիտի ունենայ մայիս 8ին:

«Քրիստոս յարեաւ», «Անաստուած»ի դադրիլը

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Մոսկուայէն.— Օրթոտոքսներու Զատիկը տօնուեցաւ շաբաթէն կիրակի, մասնակցութեամբ բազմաթիւ հաւատացեալներու: Բազմութիւնը խռնուած էր տակաւին բաց թողուած եկեղեցիներու մէջ: Անշուշտ բազմաթիւ եկեղեցիներ քանդուած կամ ուրիշ նպատակներու յատկացուած են: Մոսկուայի մէջ կան միայն քառասուն եկեղեցիներ ուր պաշտամունք կը կատարուի: Բայց բերնէ բերան լեցուած եկեղեցիներէն դուրս մնացած հաւատացեալներու բազմութիւնը ժամերով կը խռնուէր փողոցներու մէջ, հակառակ տեղացող անձրեւին: Եթէ մեծ մասը կիներ էին, կային նաեւ բազմաթիւ այրեր եւ երիտասարդներ:

Այս առթիւ ըսենք թէ խորհրդային իշխանութեանց դիրքը այսօր նուազ անհաշտ է քան երբեմն: Կը թուի թէ վարչաձեւը այս ասպարէզին մէջ ալ կը ճկի, ինչպէս ուրիշ գետիններու վրայ: Չորս — հինգ տարի առաջ, Զատկի արարողութիւններէն անբաժան էին հրմշտուքներն ու հակցոյցերը, սարքուած երիտասարդ համայնավարներու կողմէ: Այս տարի ամէն բան խաղաղ անցաւ: Այսօր աւելի ներողամտութիւն եւ հասկացողութիւն կը նշմարուի, ինչ որ բնական է ճիշդ այն պահուն երբ կառավարութիւնը կ'ուզէ խաղաղեցնել միտքերը եւ սրբազան միութեան մթնոլորտ մը ստեղծել: Օրուան վարիչները աւելի լուրջ եւ աւելի ազնիւ հոգեր ունին այսօր, քան տհաճութիւն պատճառել այնպիսի քաղաքացիներու որոնք թերեւս վաղը պիտի կանչուին պաշտպանելու իրենց վտանգուած հայրենիքը:

Այս առթիւ ուշագրաւ է որ «Անաստուած» թերթը, համանուն ընկերութեան օրկանը, դադրեցուց իր հրատարակութիւնը: Թերեւս թուղթի խնայողութիւնն է պատճառը, բայց ժամանակի նշան է որ այդ խնայողութիւնը կ'ըլլայ ի վնաս հակակրօնական պայքարին: Առանց պէտք եղածէն աւելի կարեւորութիւն տալու այս իրողութեանց եւ առանց ամենադոյզն թուլացում մը նախատեսելու պաշտօնական վարդապետութեան մէջ, կարելի է ընդունիլ, սակայն, թէ նուազ թշնամական մթնոլորտ մը կը տիրէ աւանդական հաւատալիքներու հանդէպ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որ կը բաղկանայ ութ յօդուածներէ: Առաջին յօդուածին համաձայն, ան որ պաշտօնական արարքներ կը կատարէ Զուիցերիոյ հողին վրայ, ի հաշիւ օտար պետութեան մը, եւ մանաւանդ սպառնալիքի, բռնութեան կամ խարդախութեան կը դիմէ, մէկը ուրիշ երկիր մը քշելու եւ ձերբակալել տալու համար, բանտարկութեան պիտի դատապարտուի: (Կ'ակնարկէ գերման լրագրող Եաքոպի առեւանգութեան):

ՄԱՅԻՍ 1Ի ԱՌԹԻՒ, Գերմանիոյ աշխատանքի ճակատին վարիչը տասնաբանեայ մը հրատարակեց, գերման բանուորներուն համար: Առաջին պատուիրանը կ'ըսէ.— «Առտուն կ'ողջունենք Առաջնորդը եւ իրիկունը անոր գոհաբանութիւն կը մատուցանենք որ մեզի վերադարձուց ապրելու եւ յուսալու կամքը»: Չորրորդ յօդուածը կը վերաբերի պայքարին, որ գոյութեան իմաստն իսկ է; «որովհետեւ երկինք ազատութիւն կուտայ միայն անոր որ պատրաստ է ամէն բան զոհելու անոր համար: Վեցերորդ պատուիրան.— «Ազգին պատիւը մեր անձնական պատիւն է»:

Ց.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ Յանձնախումբի նիստը տեղի պիտի ունենայ այսօր Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Goblinsի սըրճարանի վերնայարկը:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գարդարանը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Հայկ Նազգաշեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկին ԵԼԻԶ ՆԱԶԳԱՇԵԱՆի զաւակին մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գ. Զաթալեան եւ Տէր եւ Տիկին Յ. Զաթալեանները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Կրընոպլի Հայ հայրենակիցներուն, որոնք իրենց մօրեղբօր տըղուն՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍի եւ հօրեղբօր ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԳԷՈՐԳԵԱՆներու (եղերական մահուան առթիւ (ապրիլ 21ին), յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուելով յայտնած են իրենց սրտցաւ ցաւակցութիւնները:

Տէսին, 28 ապրիլ, 1935

Պ. ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ, իր որդւոյն ապաքինման առթիւ, հարիւր ֆրանք կը նուիրէ Փարիզի Հ. Կարմիր Խաչի մասնաճիւղին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Հեռու, անգղամ... դու խաբում ես... խաչագողները միշտ խաբում են... ի՞նչ սատանայական նպատակ քեզ իմ խրճիթը բերաւ... ես չեմ ուզում տեսնել ձեր զարշելի երեսը... բաւական է, որքան տանջուեցայ... որքան չարիքներ կրեցի ձեր ձեռքից: Ես չեմ հաւատում...: Դու սուտ ես խօսում... դու խաբում ես ինձ... Հեռու այստեղից ...:

Նա կրկին մօտեցաւ, բռնեց իմ օձիքից եւ աշխատում էր բռնութեամբ դուրս ձգել իւր խրճթից: Այդ միջոցին մէջ մտան Նէնէն եւ պառաւը, եւ գրկելով ծերունուն, տարան նստեցրին իւր տեղը:

Նա գլուխը քարշ գցեց, երկու ձեռքով բռնեց իւր աչքերը եւ արտասուախառն հեկեկանքով սկսեց ինքն իրան խօսել.

— Իմ Մուրատին ես չեմ տեսել ... ես նրան մօր արգանդում թողեցի... այնուհետեւ հեռացայ հայրենիքից եւ կրկին չվերադարձայ այդ աղական — ուած երկիրը...: Երբ իմ Մուրատը ծնուեց, մայրը գրեց ինձ, «ճիշդ քեզ նման է, քո օրինակն ու պատկերն է.. աջ թեւքի վրայ մի սեւ խալ ունի, ինչպէս դու ունես...:

Վերջին խօսքերը լսելու ժամանակ ես մօտեցայ նրան, եւ աջ թեւքս մերկացնելով, ցոյց տուի.

— Նայեցէք հայր, տեսէք այն խալը, որի մասին մայրս գրել էր ձեզ:

Նա աչքի լոյսից զրկուած իսահակի նման սկսեց շօշափել իմ թեւքը, նրա վրայ կար մի սեւ խալ արծաթեայ փոքրիկ դրամի մեծութեամբ:

— Մուրա՞տ... զաւակս... դու ես, դու... ձայն արձակեց նա եւ գրկեց ինձ:

Երկար նա բաց չէր թողնում ինձ իւր թեւքերի միջից, երկար նրա աչքերից հեղեղի նման հոսում արտասուքը թրջում էր իմ գլուխը: Վերջը, կարծես արեան հետ դուրս բղխեցին նրա սրտից հետեւեալ բառերը.

— Ախ, ի՞նչպէս խաբեցին ինձ...:

Ո՞վ էր խաբել նրան, ո՞վ էին վերաբերում նրա խօսքերը, — այդ մասին նա ոչինչ չխօսեց: Ես էլ չկամեցայ հարցնել, որ աւելի չզգուեմ նրա ցաւերը: Մի այնպիսի սարսափելի տանջանքի հազիւ կարող էր դիմանալ նրա զառամեալ սիրտը: Անցեալի զարհուրելի եւ տխուր յիշողութիւնները, իսկ ներկայի անակնկալ ուրախութիւնը միօրինակ տանջում էին նրան: Ես չկամեցայ աւելի վրդովել նրա բորբոքած զգացմունքները, թող տուի, մինչեւ առաւօտեան ամէն ինչ կը պարզուէր:

Նէնէն եւ պառաւը զարմացած նայում էին մեզ վրայ: Մեր բոլոր խօսակցութիւնից նրանք ոչինչ չհասկացան, որովհետեւ, մենք խօսում էինք մեր մայրենի լեզուով: Նրանք կամ լաց էին լինում, երբ տեսնում էին մեր արտասուքը, կամ ուրախանում էին, երբ նկատում էին մեր ուրախութիւնը:

Գիշերից բաւական անցել էր, երբ պառաւը իմ օգնութեամբ ծերունուն իմ անկողնի մէջ դրեց: Բայց նա չկարողացաւ հանգիստ քնել: Ամբողջ գիշերը անցկացրեց զառանցութեան մէջ. միշտ ախ էր քաշում, արձակում էր զանազան հառաչանքներ եւ լսում էր: Իսկ շատ անգամ ես լսում էի միեւնոյն խօսքերը, «ախ, ինչպէս խաբուեցայ ես»...:

Ես նստած էի նրա անկողնի մօտ եւ լի տխուր մտածութիւններով նայում էի անբախտ հօր տառապանքների վրայ: Արդեօք ի՞նչ մի դժոխային կէտ կար այդ ողորմելի մարդու ճակատագրի մէջ, որ այնպէս խռովեցնում էր նրան: Ո՞վ գիտէ, ինչեր էին անցել նրա գլխով, ո՞վ գիտէ, իւր կեանքում որպիսի զանազան արկածների էր հանդիպել նա, որ այնպէս սոսկալի կերպով տանջւում էր, երբ յիշում էր դժբախտ անցեալը:

— Երեւի, դուք վատ լուրեր հաղորդեցիք նրան, հարցրեց պառաւը:

— Ընդհակառակն, իմ հաղորդած լուրերը խիստ ուրախալի էին:

— Ապա ի՞նչու այդպէս խռովութեան մէջ ընկաւ նա:

— Չգիտեմ:

— Այդպէս շատ անգամ պատահում էր նրա հետ, խօսեց պառաւը: — Երբեմն ամբողջ օրերով պատառ հաց բերանը չէր դնում, եւ ոչ դնում էր ձուկն որսալու, այլ անշարժ նստած խրճիթի դրանը, ժամերով նայում էր ծովի վրայ, նայում էր անցուդարձ անող նաւերին ու նաւակներին եւ մըտածում էր: Ի՞նչ էր մտածում նա, ես այդ չգիտէի, նա երբեք իւր սիրտը ինձ մօտ չէր բաց անում. բայց ես շատ անգամ նկատում էի նրա աչքերում արտասուք: Լինում էին օրեր, որ նա ուրախ էր, խօսում էր, ծիծաղում էր եւ մինչեւ անգամ հանաքներ էր անում: Բայց յանկարծ, կարծես թէ, մի չար ոգի անցաւ նրա մօտով, եւ նա մոռացաւ մի ինչ որ բան, եւ կրկին տխուր մռայլը պատում էր նրա դէմքը, սկսում էր հառաչել, ըսկսում էր անիծել իւր բախտը...:

Ամբողջ գիշերը մենք անքուն մնացինք, Նէնէն նոյնպէս չպառկեց քնելու, որ ես նստած եմ: Խեղճ աղջիկը չգիտէր ինչով փարատել իմ տխրութիւնը. նրան յայտնի չէր դժբախտ հօր նոյնքան դժբախտ որդու ցաւալի անցեալը: Նա չգիտէր, որ մենք աշխարհի ամենաթշուառ արարածներից մէկն էինք, անտուն, անհայրենիք, հալածուած զանազան հանգամանքների բռնութիւնից, թափառում էինք երկրէ երկիր, որպէս մի արմատախիլ եղած, չորացած բոյս, որին փոթորկային հողմի անգթութիւնը տարուբերում է իւր կատաղի հոսանքի հետ...:

Այս, Նէնէն չգիտէր ինչով մխիթարել ինձ: Որդին հանդիպում էր կորած, մոռացուած հօրը, եւ փոխանակ ուրախանալու, տրտում էր, որովհետեւ այդ հանդիպումը պիտի բաց անէր նրա առջեւ կատարուած պատահարների մի սոսկալի վիհ, որ մինչեւ այնօր նրան անյայտ էր...:

Նէնէն միայն հարցրեց ինձ.

— Դու առաջուց ճանաչո՞ւմ էիր այդ ծերունուն:

— Նա իմ հայրն է, պատասխանեցի ես:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 2 ՄԱՅԻՍ — JEUDI 2 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2794

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԵՆՔ ՊԱՀԱՆՋԵՑԻՆՔ ԵՒ ՍՏԱՑԱՆՔ»

Երկու խօսք եւս, պայ Հիքմէթի դասախօսութեան առթիւ, որ հրատարակուեցաւ կիրակի օր։

Թուրքիոյ նախորդ կրթական գործավարը, նախարանէն մինչեւ փակումը, կ'ուզէ այն տպաւորութիւնը ձգել թէ ինչ որ պահանջեցին կարմիր Ռուսաստանէն, ամբողջութեամբ ստացան։ Միայն «Պաթումի փոխարէն Իգտիրը առինք»։

Անտեղի՞ է պայ Հիքմէթի այս ամբարտաւան ոճը,— Պահանջեցինք, ստացանք։

Աչքէ անցուցէք վերջին տարիներու պատմութիւնը եւ պիտի գտնէք պատասխանը։

Այդ պատմութիւնը պիտի ապացուցանէ թէ՝ յեղափոխակա՛ն Մոսկուան, որ աշխարհ կը թնդացնէր իր չանդալից պատգամներով եւ դղրդագին կոչերով, որ կը սպառնար բոցավառել բոլոր սահմանները, ոչ իսկ նախկին փոխարքայի մը ինքնավստահութիւնն ու պատասխանդրութիւնը ունեցաւ, երբ իր դիմացն ելան Թուրք պէյերն ու փաշաները։

Այդ ահեղագոչ ուժը ոչ իսկ Անիի աւերակները կրցաւ փրկել, գոնէ իբրեւ պատմական հնութիւն։

Եւ, ինչ գիջողութիւն կամ զոհացում որ կը պահանջէին Թուրքերը, կատարեց ի հաշիւ տկարին,— մանաւանդ ի վնաս Հայաստանի։

— «Դաշնագրին համաձայն, սահման ընդունուած էր 1878ի պատերազմէն առաջուան սահմանը։ Միայն Պաթումը կ'անցնէր ռուս վարչութեան տակ։ ՊԱԹՈՒՄԻ ՓՈԽԱՐԷՆ ԻԳՏԻՐԸ ԱՌԻՆՔ»։

Պայ Հիքմէթի դասախօսութեան մէջ, մենք չհանդիպեցանք որ եւ է տողի որ յայտնէր թէ Թուրքերը սկիզբէն կը պահանջէին Իգտիրը. (Սուրմալու)։

Անշուշտ իրենց ախորժակները շատ սուր էին, կարսի յաղթանակէն յետոյ։ Բայց ուշագրաւ է որ, երբ Վրացիներու մասին կը խօսի, դասախօսը յատկապէս կը բացատրէ.— «Մենք պահանջեցինք Կարսը, Արտահանը եւ Պաթումը»։

Եւ որովհետեւ Վրացիները, այլ մանաւանդ Ռուսերը կ'ընդդիմանան, սակարկութիւնը կը կատարուի Հայաստանի գլխուն։ «Պաթումի փոխարէն Իգտիրը առինք»։

Անծայրածիր Ռուսաստանի համար ի՞նչ նշանակութիւն ունի Իգտիրը, Սուրմալուի դաշտով եւ Արարատով։ Եւ ի՞նչ կը ներկայացնէ «պրոլետար» հայ ժողովուրդը, բաղդատելով պէյերու եւ փաշաներու հզօր պետութեան հետ...

Այդպէ՛ս դասաւորուեցան միւս գործերն ալ,— բոլոր այն պահանջներն ու ծրագիրները որ կապ ունէին հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանի հետ։

Առաջին օրերուն, Չիչէրին կէս – բերան առաջարկներ կը ներկայացնէ Հայերուն համար։ Կը յիշեցնէ անոնց հողային պահանջները։

Բայց Թուրքերը, ի ծնէ վարպետ, կ'աղաղակեն,— «Կա՛մ Հայերը, կամ Թուրքերը»։

Այսքանը բաւական կ'ըլլայ, որպէսզի Չիչէրին եւ ընկ. բռնեն անփառունակ, անպատիւ նահանջի ճամբան, գոհացնեն Թրքական բոլոր ախորժակները, հայկական Նախիջեւանն անգամ անոնց տրամադրութեան տակ դնելով, իբրեւ լրացուցիչ մասը Ադրբէջանի։ Իբրեւ ջուրի ճամբայ Էնկիւրիէն Բագու։

Իրաւունք ունի Թուրք դասախօսը.

— «Այն ատեններն իսկ, մեր կացութիւնը փոխուեցաւ, առանց ազգային հողերէն որ եւ է զոհողութիւն ընելու»։

Նորէն թղթատեցէք պատմութիւնը, գտնելու համար այս յոխորտանքին սուտն ու իրաւը։

×

Եւ պատմութիւնը կը շարունակուի այնպէս ինչպէս հիմնաւորուեցաւ, 1921 մարտ 16ի դաշնագրով։

Տարիներ անցան, խորհրդային իշխանութիւնը հետզհետէ զօրացաւ յարաճուն սպառազինութիւններով։ Միւս կողմէ, վերահաստատեց իր գործակցութիւնը միջազգային կեանքի մէջ, մինչեւ իսկ մտնելով «աւազակներու որջը»,— ինչպէս կը կոչէին Ազգերու Դաշնակցութիւնը։

Եւ սակայն, գոնէ մէկ անգամ չլսեցինք որ՝ մատը մատին զարնէր, յետին անարդարութիւնը դարմանելու համար։ Եթէ ոչ իր, գոնէ ուրիշներու անարդարութիւնը, իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան։

Ընդհակառակն, քանի տարիները անցան, Մոսկուա այնքան աւելի չոյեց Թուրքիան, փառաբանեց զայն քաղքենի-հաճոյակատարութեամբ, զէնք եւ դրամ պարգեւեց, օգնեց նուիրեց, մէկ ալ դլխ... խմեց անոր հետ, միջազգային բոլոր հրապարակներուն եւ բոլոր ճակատներուն վրայ։

Մէկ խօսքով, պատմութեան յանձնեց ոչ միայն Հայաստանը, այլ եւ արդարութիւնն ու յեղափոխութիւնը։

Այն ատենուան որ, դժուա՞ր է ճշդել.— Էնկիւրի՞ն Մոսկուայէն կախում ունի, թէ Մոսկուան Էնկիւրիէն։

Տասնամեայ պատմութիւնը կ'ըսէ,— աւելի շատ վերջինը։

Իսկ մեր մէջ բոչաներ կան որ հայրենասիրութիւն կը սեպեն յիշեցնել, տարին տասներկու ամիս.

— «Այսօր ունինք կենդանի, լուսաշող իրականութիւնը, խորհրդային Հայաստանը,— այնքան ազատ ու ինքնավար, որքան չէ եղած պատմական Հայաստանը ոչ Արշակունեաց եւ ոչ Բագրատունեաց օրով, Մեծն Տիգրանի կարճատեւ շրջանէն յետոյ»։ («Պայքար», 2 ապրիլ)։

Այո՛, այնքան ազատ եւ ինքնավար, որ ոչ իսկ հասարակ անտագիր մը կրնայ տալ իր տարագիր զաւակներուն...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԱՆԳ ԱՌԻՆ

— •• —

Նախարարական խորհուրդը նոր փոփոխութիւններ առաջարկեց

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ՀՐԱՀԱՆԳԻ ԿԸ ՍՊԱՍԷ

Երեքշաբթի առտուան թերթերը այնքան լաւատես էին որ, կը հաւատային թէ Ֆրանքօ-ռուս դաշինքը պիտի նշանագրուի նոյն օրը կամ առ առաւելն չորեքշաբթի։ Այս անգամ ալ յուսախաբ եղան, ինչպէս ապրիլ 9ին եւ 19ին։։ Նախարարական խորհուրդը երկարօրէն քննելով այս հարցը, մերժեց վաւերացնել նոր նախագիծը, որու մասին մէկ օր առաջ համաձայներ էին արտաքին նախարարը եւ խորհրդային դեսպանը։ Թէեւ խորհրդային իշխանութիւնը ընդունած էր այդ նախագիծը, բայց կարգ մը նախարարներ անհաշտ ընդդիմութիւն արտայայտեցին զանազան կէտերու մասին եւ խնդրեցին որ արտաքին նախարարը նոր բանակցութիւններ կատարէ խորհրդային իշխանութեան հետ։ Առարկութեանց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Փոփոխուած նախագիծը խորհրդային դեսպանին յանձնուեցաւ Պ. Լավալի կողմէ, որ յիսուն վայրկեանի տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր հետ։ Նոր նախագիծը անմիջապէս Մոսկուա ղրկուեցաւ, եւ հիմա դեսպանը հրահանգի կը սպասէ։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը միշտ վերապահ կը մնայ փոխադարձ աջակցութեան պայմանին անմիջական գործադրութեան մասին։ Միւս կողմէ կ'ըսուի թէ խորհրդային կառավարութիւնը 400,000,000 ֆրանքի փոխառութիւն մը խնդրած է, նոր երկաթուղիներ շինելու համար։ Ֆրանսական կառավարութիւնը անընդունելի կը գտնէ նաեւ այս առաջարկը։

«Քոթիտիէն» կը գրէ թէ Պ. Էրիօ առանձին տեսակցութիւն մը ունենալով խորհրդային դեսպանին հետ, յայտնած է իր անհատական կարծիքը։ Նախարարական խորհուրդին դիտողութիւնները լսելէ յետոյ, Պ. Լավալ անմիջապէս կանչելով իր խորհրդականները, փոփոխութեան ենթարկեց նախագիծը։ Յետոյ իր քով հրաւիրեց խորհրդային դեսպանը, նոր նախագիծը հաղորդելու համար։ Ժամը 14.35ին Պ. Փոթէմքին արտաքին գործերու պաշտօնատունը գնաց եւ անմիջապէս ընդունուեցաւ։ Տեսակցութենէն վերջը, խորհրդային դեսպանը յայտարարեց թէ կարգ մը դժուարութիւններ ծագած ըլլալով, հարկադրուած է իր կառավարութեան դիմել եւ կը յուսայ այսօր – վաղը պատասխան ստանալ։ Ուրեմն բանակցութիւնները կանգ առած են առժամաբար։

«Իւմանիթէ», Ֆրանսայի համայնավարներուն պաշտօնաթերթը, «Փաշականներու եւ թնդանօթի վաճառականներու» միջամտութեան կը վերագրէ այս ձգձգումները, որոնց նպատակն է «խափանել Խորհրդային Միութեան խաղաղասիրական աշխատանքը»։ Պատասխանատու կը գտնէ նաեւ բրիտանական կառավարութիւնը, «որ ուղղակի ճնշում եւ սպառնալիք ի գործ դրած է Ֆրանսայի դաշնակին անդամներուն վրայ»։ Եւ վերջապէս մեղաւոր կը հռչակէ Փաշական Իտալիան, որուն մէկ օրկանը վերջերս բուռն գրութիւն մը հրատարակած էր ծրագրուած դաշինքին դէմ։

Գերմանիա խնդրեց յետաձգել նաւային սպառազինութեանց ժողովը

—o—

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ՄԻՇՏ ՄՏԱՀՈԳ

Գերմանական կառավարութիւնը առաջարկեց յետաձգել անգլօ-գերման նաւային խորհրդաժողովը, որ պիտի գումարուէր Լոնտոնի մէջ, մայիսի կիսուն կամ յունիսին։ Թերեւս երբեք չգումարուի ժողովը, հիմա որ Հիթլէր Վերսայլի դաշնագրին նաւային տրամադրութիւններն ալ խախտեց, անմիջապէս ձեռնարկելով 12 սուզանաւերու շինութեան։

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը պիտի գումարուի այսօր, քննելու համար Գերմանիոյ նաւային սպառազինութեանց խնդիրը։ Միւս կողմէ, Հիթլէր չուզեր որ իր պատասխանատուութիւնը Լոնտոն երթայ, մայիս 15ի մեծ ճառէն առաջ, ուր պիտի պարզէ իր արտաքին քաղաքականութիւնը։

Բրիտանական գաղթավայրերու վարչապետները, որոնք այժմ Լոնտոն կը գտնուին թագաւորին գահակալութեան 25ամեակին առթիւ, շարք մը տեսակցութիւններ ունեցան նախարարութեան հետ, Գերմանիոյ նոր անակնկալին եւ առ հասարակ արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Այս առթիւ անոնց ներկայացուեցաւ մանրամասն ծրագիր մը, մայր երկրին եւ գաղթավայրերու զինուորական պաշտպանութեան մասին։

Իտալական թերթ մը, «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա», լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'իմանայ թէ Գերմանիա 170,000 թոն տարողութեամբ մարտանաւեր պիտի ունենայ երեք տարիէն։ Ասոնց 95,400 թոնը պատրաստ պիտի ըլլայ 1936ի կիսուն, մէջն ըլլալով շարք մը սուզանաւեր, 250 — 500 թոն տարողութեամբ։ Մինչեւ 1938ի առաջին վեցամսեակին Գերմանիա պիտի ունենայ երկու առաջնակարգ զրահաւոր, խուրաքանչիւրը 20,000 թոն տարողութեամբ եւ սպառազինուած արդիական թնդանօթներով, երեք միջակ զրահաւոր, իւրաքանչիւրը 10,000 թոն տարողութեամբ, երկու յածանաւ՝ 9000— 10,000 թոնոնոց եւ վեց հատ ալ՝ 6000ական թոն տարողութեամբ։ Եւ վերջապէս 28 թորփիլահալած, եւ 10 օժանդակ մարտանաւ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Հիթլէր որոշած է անմիջապէս ձեռնարկել երկու առաջնակարգ զրահաւորներուն շինութեան, կարելի եղածին չափ շուտ լրացնելու համար։

⁂ Գերմանական մամուլը բացարձակ լռութիւն կը պահէ 12 սուզանաւերու շինութեան առթիւ, որուն պաշտօնական լուրը Լոնտոն հաղորդուած էր ապրիլ 24ին, ինչպէս գրեցինք երէկ։

⁂ Ամերիկեան թղթակից մը կը գրէ թէ Գերմանիա առաջարկած է Լեհաստանի «ձգել» Լիթուանիան եւ Մէմէլը, փոխարէն ստանալով լեհական Նորանզքը եւ Տանցիկը։ Լեհաստան մերժած է այս առաջարկը, վախնալով որ պատերազմի մը կը յանգի։

—o—

ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ եւ վեց հոգի վիրաւորուեցան Պանեօլէի մէջ, ընտրական պայքարի մը առթիւ զոր կազմակերպած էին համայնավարները։ Քսան հոգի ձերբակալուեցան։ Շատերը ատրճանակներ եւ մետաղեայ բիրեր ունէին։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

—o—

Ստացանք Bulletin Mensuel de la Ligue de Défense Généraleի առաջին թիւը, ուր հրատարակուած են խմբագրին, իրաւագէտ Պ. Պէրնար Վահէի տեսակցութիւնները Ալֆորվիլի եւ Առնուվիլ – լէ – Կոնէսի քաղաքապետներուն հետ.

Պ. Քափրոնի հետ (քաղաքապետ Ալֆորվիլի).—

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Ալֆորվիլի Հայոց մասին։

— Մնացեալ բնակչութենէն ոչ աւելի գէշ են, ոչ աւելի լաւ, ունին իրենց թերութիւններն ալ, առաւելութիւններն ալ, ինչպէս ամէն մարդկային էակ։ Մնաց որ մենք այստեղ որ եւ է խտրութիւն չենք դներ տեղացիներուն եւ Հայերուն միջեւ։ Հայերը շատ հրճւանգ են եւ դիւրաւ կ'իւրացուին։ Հիացած եմ այն համերաշխութեան վրայ, որ գոյութիւն ունի իրենց միջեւ։

— Ի՞նչ կը մտածէք նոր սերունդին մասին։

— Շատ գոհ եմ հայ մանուկներէն։ Շատ աշխատասէր են եւ մինչեւ հիմա մէկ ուսուցիչ չեղաւ որ տրտնջար, ընդհակառակն գովեստով կը խօսին հայ դպրոցականներու մասին։

— Ի՞նչ գաղափար կազմած էք Հայոց զգացումներուն մասին հանդէպ Ֆրանսայի։

— Երբեք անհամաձայնութիւն մը պատահած չէ Հայոց եւ Ֆրանսացիներուն միջեւ, եւ երբեք իմ դատաստանիս չէ ներկայացուած վէճ մը, որ ծագած ըլլայ Հայերու եւ տեղացիներու միջեւ։ Միայն թէ, կը վախնամ որ, երբ ուրիշ քաղաքապետութեանց (commune) մէջ տեսնուած ձեւով վարուին իրենց հետ, ըմբոստանայ իրենց խիղճը, որովհետեւ, ճիշդ է որ, եթէ անոնք հոս կը գտնուին հիմա, յանցանքը իրենցը չէ, իրենք չէին պատերազմի պատասխանատուները, իրենք գլխաւոր զոհերն եղան միայն։ Այսուհանդերձ, մենք մեր համայնքին մէջ նոյն հոգածութիւնը ցոյց կուտանք բոլոր գործազուրկներուն, որոնք կը ներկայացնեն, առանց ցեղային խտրութեան, օրէնքով ճշդուած պայմանները։ Ես չեմ կրնար մտածել ուրիշ կերպ, որովհետեւ մարդիկը անօթի ձգել՝ կը նշանակէ զանոնք մղել ոճրագործութեան կամ յուսահատութեան։ Եւ յետոյ, սխալ է կարծել թէ կը ծանրաբեռնեն հանրային վարկերը, քանի որ իրենց տրուած նպաստը անճշան կոչուելու չափ անբաւական է եւ անմիջապէս կը սպառի։ Կ'ուզեմ նոյնպէս աւելցնել, որ ես կը շարժիմ ոչ միայն մարդկային զգացումով, այլ եւ տառացի գործադրելու համար շրջաբերականն մը, զոր Սէնի նահանգապետութիւնը 14 սեպտեմբեր 1933 թուականով ղրկած էր Փարիզի թաղամասերուն եւ Սէնի համայնքներուն բոլոր քաղաքապետներուն։ Այդ շրջաբերականը ի զօրու կը մնայ տակաւին եւ ահաւասիկ, այդ շրջաբերականէն, հատուած մը, որ կը հետաքրքրէ մասնաւորաբար Հայերը.—

«... Ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ նաեւ «տարագիր»ներու (ռուս, հայ, թուրք եւ assimilés) կացութեան վրայ։ Ինծի հաղորդուեցաւ որ անոնց մասին 4 օգոստոսի շրջաբերականն այնպէս մեկնուած է, գործազրկութեան նպաստամատոյց կարգ մը մարմիններու կողմէ, որ իբր թէ պէտք է զրկել զանոնք նպաստէ։ Այդ տարագիրներուն կացութիւնը բոլորովին մասնայատուկ է, կարելի չէ զանոնք նկատել իբրեւ հպատակ խորհրդային Միութեան կամ Թուրքիոյ։ Այն կարգադրութիւնը, զոր պէտք է գործադրել անոնց մասին, ճշդուած է 30 յունիս 1928ին ժընեւի համաձայնութեամբ, վաւերացուած Ֆրանսայի կողմէ 11 յունուար 1930 թուակիր հրովարտակով։ Արդ, այդ համաձայնութիւնը կը հրահանգէ, հակառակ փոխադարձութեան պայմանագրութեան մը չգոյութեան, անոնց տալ, այն բոլոր առաւելութիւններն ու շնորհները, որ կը տրուին օտարականներուն, փոխադարձութեան պայմանագրութեամբ հաստատուած ձեւով։ Այս պայմաններուն մէջ, պէտք է անոնց եւս գործազրկութեան նպաստ տալ, անշուշտ միշտ երբ կը յարգուին օրինական պայմանները»։

— Պէ՞տք է զանոնք նկատել այլամերժ տարր մը թէ, ընդհակառակն, չէզոք տարր մը։

— Երբեք այլամերժ չեն. մանաւանդ որ նոր սերունդը այնքան լաւ կ'իւրացուի, որ շուտով անկարելի պիտի դառնայ զանոնք զատորոշել տեղացիներէն։ Մնաց որ, բազմաթիւ ծնողքներ, Ֆրանսայի մէջ ծնած իրենց զաւակները հպատակ արձանագրած են Ֆրանսայի։

ԽՄԲ.— Առնուվիլի քաղաքապետին յայտարարութիւնները վաղը։

Տասը առճարիւրը Մարսէյլի մէջ

»»»..«««

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Հարիւրին տասնի օրէնքը կը գործադրուի տասացի, ամէն տեղ։

Կօշիկի աշխատանոցները, որոնք մասամբ ազատ մնացած էին ճնշումներէն, քանի որ տեղացի բանուոր չկայ, նորէն կը հետապնդուին։

Վերջացող շաբթուան ընթացքին, աշխատանքի քննիչներ շրջան կ'ընեն։ Նոյն իսկ, աշխատանոց մը ներկայութիւնը վայելեց երկու ոստիկան – գնդապետներու, որոնք մէկիկ – մէկիկ քննեցին բանուորներուն ինքնութեան թուղթերը։

Երբ հայ գործատէրերը կ'առարկեն թէ տեղացի բանուոր չկայ, որպէսզի օտարականը հանելով զայն առնենք, այդպէս կատարելով 30 առ հարիւր համեմատութիւնը (կօշիկի գործին համար փոխան տասնի, երեսուն), կ'ըսեն։

— «Ձեր գալէն առաջ, Ֆրանսայի ժողովուրդը առանց կօշիկի չէր պտտեր։ Եթէ չէք կրնար, գոցեցէք ձեր դուռները»։

Հաւաքական անցագրով Ֆրանսա եկած որբերու թուղթերը Մարսէյլ կը գտնուին

—o—

Մարսէյլէն մեր թղթակիցը կը գրէ.— Փարիզ թէ Մարսէյլ, իրար անցած են մեր որբերը, անցագրի չգոյութեան առթիւ։

Կը փութամ հաղորդել այն որբերուն որոնք եկած են Պէյրութէն— մօտաւորապէս 400 հոգի, հաւաքական անցագրով —թէ իրենց անցագիրը կը գտնուի Մարսէյլ, Dépot des Travailleurs Etrangers, No. 325 Bld. National, Téléphone 42 - 30:

Յիշեցնեմ նաեւ թէ, քանի մը հոգի որբերէն համապատասխան թուղթերը առած են այստեղէն։ Ֆրանսական իշխանութեան Պէյրութի վիզան կը կրէ 413 թիւը եւ վիզան առնելու թուականը, 7 ապրիլ 1924։

Հաղորդելով այս Փարիզի եւ գաւառի մեր որբ ընկերներուն, կը թելադրեմ օգտուիլ այս պատեհութենէն, քանի որ իրենց անունը, մականունը բոլոր մանրամասնութիւններով կայ Մարսէյլի պատկան իշխանութեան քով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԷՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՑՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

2.— ՎԱԼԱՆՍԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Թաղուհին է Տրոմի նահանգին:

Բազմած է Ռօն գետին ձախ ափին վրայ, հովիտի մը մէջ:

Իր կեդրոնական լայնաշունչ պողոտան եւ իր հասարակաց պարտէզը, շինուած են ԺԹ. դարու ոճով ու գեղեցկութեամբ: Բոլորտի բոլոր փողոցները անմիջապէս կը փոխադրեն մեզ Միջին Դար: Նեղ փողոցներ, ուրկէ հազիւ կրնան անցնիլ, ձեռք ձեռքի տուած, կաթոլիկ մը, բողոքական մը եւ ... «բուհճի» մը: Կ'երեւի գինովները պատժելու համար այդքան նեղ կը շինուէին փողոցները: Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ մթնոլորտը անշնչելի էր Միջին դարուն:

Քաղաքին հին անուններն են Վանցիա, Վալանցիա, Սէկալօնիներու մայրաքաղաքը:

Հռոմէացիները Կելտերու ձեռքէն առին քաղաքը, արիւնալի ճակատամարտէ մը ետք ու հետզհետէ ընդարձակեցին, շինցուցին եւ տուին անոր կեդրոնական հանգամանք: Պալատներ, մեհեաններ, պարիսպներ, պարտէզներ, այգիներ ու նոր արուարձաններ:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ յարուցեալ Ղազարոսը եւ Մարիամ Մագթաղինացին եկած են մինչեւ Վալանս եւ քրիստոնէութիւնը տարածած:

Քաղաքը յաճախ թատերաբեմ է եղած բարբարոսներու նախճիրին, ինչպէս նաեւ կրօնական ներքին կռիւներու:

ԺԶ. դարուն տեղի է ունեցած քաղաքին ոսկեշրջանը: Կրթական կեդրոն իր համալսարանով եւ մտաւորական ոստան իր երեւելի անձերով:

Նափոլէօն Պոնափարթ ալ այնտեղ է ապրած, շրջան մը: Դեռ կանգուն կը մնայ իր տունը, քաղաքին ծոցին մէջ, զարդի մը կամ վէրքի մը պէս:

Իր հասարակաց շէնքերէն նշանաւոր է նաեւ Սէն Թ'Ափոլինէր մայր եկեղեցին որ հռոմէական հաստատութիւն մըն էր: Օծուած 1905ին, Ուրբանոս Բ. Պապին կողմէ:

Այնտեղ ամփոփուած է Պիոս Զ. Պապին սիրտը:

1538ին շինուած է Le Pendentif մատուռը:

Այդ շրջանէն կը մնան տակաւին փորագրուած տուներ:

Քաղաքին հարաւակողմը կը գտնուին Սուայօններու հին աբբայարանը, գործ ԺԲ. դարու:

Քաղաքը ներկայիս կը հաշուէ 31 հազար բնակիչ: Ունի տնկարաններ, մետաքսի մանարաններ, կաւի, գուլպայի, կողովագործութեան գործարաններ: Կ'արտադրէ խմիչք, խմորեղէն, պտուղ:

Օդը առողջ, հողերը ջրարբի, յուռթի:

Գաղութ մը ունինք այս քաղաքին մէջ, մօտաւորապէս 3500 հոգի, որոնք հաստատուած են 1923էն ի վեր:

Մեր հայրենակիցներուն մէջ կան 300 անգործներ որոնք ընդհանրապէս կը ստանան գործազրկութեան նպաստ: Հազիւ 50 հոգի զրկուած են օգնութենէն, անկանոն թուղթերու պատճառով:

Հայերը կը զբաղին, վաճառականութեամբ, խանութպանութեամբ, արհեստներով եւ բանուորութեամբ: Կան քսան շրջուն վաճառորդներ, դերձակներ, նպարավաճառներ, կօշկակարներ, պղղավաճառներ: Երկու կառատուն, երկու սրճարան, ճաշարան մը, փուռ մը, կերպասավաճառ մը, բաղնիք մը, ֆլանէլի գործարան մը: Իբրեւ ազատ – արուեստեան գոյութիւն ունին երկու թարգմաններ ու մէկ ատամնաբոյժ: Բաւական թիւով ալ տանուտէրներ ու հողատէրներ կան:

Հայ բանուորները կ'աշխատին կառքի, պտուտակի, մաքարոնիի եւ որսորդական փամփուշտներու գործարաններուն մէջ, միջին հաշուով շահելով օրական 20–25 ֆրանք, իսկ կիները 15—20 ֆրանք:

Գաղութին մէջ զգալի պակաս կայ հայ բժիշկի:

Շատ քիչ է ամուրիներուն թիւը: Ամուսնացածները, մեծ մասով, հայր են բազմաթիւ մանչուկներու եւ աղջնակներու, ամէնքն ալ կիսաթուխ, սեւաչեայ, արմենական կնիքով:

Կայ համեստունակ մատուռ մը որ հինգշաբթի ամբողջ օրը եւ կիրակի կէս օրէ վերջ կը փոխուի դպրոցի: Կը քահանայագործէ ու կ'ուսուցանէ Սահակ Պալիկեան քահանան, որուն ամսականը, ընդամէնը 500 ֆրաք., կը վճարէ Ազգային Միութիւնը, բաղկացած եօթը անդամէ:

Այս մարմինը ստանձնած է նաեւ հոգը Աղքատախնամի մը:

Առաջին անգամ դպրոց հաստատուած է Զ. Ռ. Մ.ի նախաձեռնութեամբ, 1927ին:

Ներկայիս դպրոցին մէջ կը դասաւանդուին հայերէն, Հայոց պատմութիւն, կրօնք եւ եկեղեցական երաժշտութիւն:

Ազգային Միութեան դպրոցէն զատ գոյութիւն ունին ուրիշ երեք դպրոցներ, մէկը բողոքական, միւսը Հօկեան, երրորդը բուհճիական:

Վալանսը իբրեւ հայկական գաղութ քիչ մը բաբելոնական է: Այնտեղ կարելի է գտնել քիչ մը ամէն տեղացի, ամէն գոյն, ամէն դաւանութիւն: Այս խառնարանին մէջ քիչ են իրարու լեզու հասկցողները:

Կան, իրենց անխուսափելի հայրենակցական միութիւններով, Խարբերդցիներ, Մալաթիացիներ, Պոլսեցիներ, Նալլըխանցիներ, Եոզղատցիներ, Սէօլէօզցիներ, Սթանոզցիներ, Հապուսէցիներ, Մօրէնիկցիներ, Երզնկացիներ, Կիւրինցիներ, Ակնցիներ, Ջօնկուլտաքցիներ:

Կարգ մը հայրենակցականներ բաժնուած են երկու մասի: Հատ մըն ալ կայ որ երեքի է բաժնուած: Հայր Աստուած Հայրենակցական Միութիւն, Հոգին սուրբ հայրենակցական միութիւն, որդին Աստուած հայրենակցական միութիւն: Աստուած ամէնուն ալ պարգեւէ նոր թեւեր ու ... ոտքեր:

Մալաթիացիները ունին գրադարան մը, Զ. Ռ. Մ.ը եւ Համազգայինը ունին մասնաճիւղեր, բողոքականները եկեղեցի մը, իսկ ցեղային նոր ոգիները, բուհճի»ները, ունին ագօթարան մը ուր կատակերգութեան են վերածած քրիստոնէութիւնը:

Գոյութիւն ունի նաեւ «Արծիւ» անունով մարզական միութիւն մը:

Գաղութին բացասական գիծերն են խաղամոլութիւնը (պըլո՛թ...) թրքախօսութիւնը (աղնատը՞ն մը...) և անտարբերութիւնը (je m'en fiche...):

Բարեբախտաբար քիչ է, շատ քիչ, այլասերուածներուն թիւը:

×

Երկու – երեք օր, հրաշալի արեւոտ օդով մը, Արմէններով շրջապատուած, պտտեցայ այս գեղեցիկ քաղաքին մէջ, որուն վրայ երկինքը հեռաւոր, անսահման եւ լազուարթ կամարի մը նման կը շողշողար:

Իմ արեւապաշտ հոգիս յուզումով ու ջերմեռանդութեամբ կ'ըմպէր լոյսը, որ առատօրէն թափած էր ամէն կողմ:

Ծառերը, ժպիտներու փունջերու նման, կը պսպղային եւ օդին մէջ կը բաշխէր ոսկեղէն ցնծութիւն մը:

Շէն է իր գլխաւոր ծառուղին եւ արքայական իր պարտէզին զարդատփը, մանաւանդ իր անհատնում սանդուղներով:

Ռոնի ափին վրայ է իր պարտէզը, քիչ անդին կամուրջն է որ կը միացնէ Տրոմի նահանգը, Արտէշի նահանգին:

Կիրակի առաւօտով, կ'այցելենք հայնոցը: Ժողովուրդը փողոցներու մէջ է, դուռներու առջեւ, տեղ տեղ խմբուած, երբեմն թերթ մը ձեռքերնին: Գրաւած են չորս հինգ փողոց, դրեթէ ամբողջովին: Տարածուած են քիչ մը ամէն կողմ:

Խանութպանները գործի վրայ են: Հրապարակներու վրայ կամ փողոցներու անկիւնը կը ճլուրլան հայ մանչուկները:

Ամբողջ հայնոցին շրջանը կատարելէ վերջ կը մտնենք մատուռը: Կիներով լեցուն է ան: Հազիւ տասը այրեր, անոնք ալ ծերեր:

Կանգնած եմ ծերունի հայրիկի մը՝ Տէր Սարգսեանի քով: Հայրիկը կը մտմտնչէ ցաւեր ու հոգեր, իր քաղցր ձայնով: Կուտայ տեղեկութիւններ: Նահապետական Հայ մըն է այս ծերունի հայրիկը որուն մտահոգութիւնն է Հայաստանեայց եկեղեցին, դպրոցը, ցեղային ոգին:

Խորին յուզումով կը հետեւիմ եկեղեցական արարողութեան: Հայ եկեղեցին, իր փառաւոր անցեալի ճոխութիւններէն վերջ, եկեր ամփոփուեր է համեստօրէն՝ խեղճուկ շէնքի մը տանիքին տակ, պահելով սակայն իր հոգեշունչ ոգին:

Քահանային հայկական ձայնը կը ջերմացնէ մթնոլորտը:

Մանչուկ մը եւ աղջնակ մը, մէյ մէկ մոմ վառած, բազմութիւնը ճեղքելով, խելօք խելօք դէպի ետ կուգան, իրենց մայրիկներուն քով: Սրտայոյզ է տեսարանը: Կը խուժեն հազար մըտածումներ մտքիս մէջ, եւ քանի մը կաթիլ արցունք աչքերուս մէջ:

Մաս ու նշխար ընդունելով դուրս կ'ելլենք եկեղեցիէն:

Դուրսը բնութեան պատարագն է: Արեւը իր լուսեղէն զանգակները կը հնչեցնէ, երկնակամարին տակ: Արեւէն նշխարի հեղեղներ կը թափին: Հանդէս կայ: Գարունը կը հարսնանայ:

Կէսօրէն վերջ կը մեկնինք Ռօման ու երկու օր վերջ կրկին կը վերադառնամ:

Սիրահարած եմ այս քաղաքին, իր արեւին, ծառուղիին, պարտէզին, իր իշխանուհի գարունին:

Մէկ բան կը պակսի, ծովը իր ամեհի օրօրով, իր անսահմանութեամբ, իր հորիզոնին խառնուած կապոյտով:

Ընկերոջ մը հետ կը մեկնիմ Մօնթէլիմար ու կրկին կը վերադառնամ: Ուրիշ ընկերոջ մը հետ կ'այցելենք Քրիւսոլի ապառաժը:

Կը ծանօթանամ Ֆրանսուհիի մը որ ամուսնացած է հայորդիի մը հետ, Տիկին Օտէթ Միքայէլեան, որ կը մասնակցի մեր ազգահանդէսներուն, յուզիչ ուղերձով մը:

Տիկին Միքայէլեան, երեկոյ մը, ճաշի կը հրաւիրէ զիս ու կը խօսի մեր «մեծասքանչ»ով: Նոր քաղցրութիւն մը զգեցած էր մեր բարբառը այս հայասէր Ֆրանսուհիին բերնին մէջ: Մտաւորական կին, եւ թղթակից ընկերվարական թերթերու, փափաքած է եւ սորված հայերէնը: Իր առոգանութիւնը ինծի կը յիշեցնէ վաղամեռիկ քրոջս երկու որբուհիները, որոնք ուշ սորված էին մայրենի լեզուն:

Տիկինը կը խօսի խիստ մաքուր, առանց թուրքերէն բառ մը խառնելու նախադասութեան մէջ: Անգամ մը հայ բանջարավաճառէ մը կ'ուզէ մէկ քիլօ լոլիկ: Վաճառորդը բան չի հասկնար: Տիկինը ձեռքով կը ցուցնէ:

Տիկին Միքայէլեան նոր կ'իմանայ թէ ուրիշ բառեր պէտք են մեր վաճառորդներուն հետ հասկցուելու համար: Օրինակ. փաթաթէս, տոմաթէս, լախանա, փրասա ...

Եւ այս բոլորէն վերջ.

— Մնաս բարով Վալանս, մնաք բարով վալանսաբնակ իմ սիրելի եղբայրներ, մանաւանդ դուք արմէն տղաք, բարով մնաք, սիրով մնաք, Հայ մնաք միշտ ... Մնաք բարով, մնաք բարով... Բայց աւելի սրտագին եւ ձեզ կ'ըսեմ.

— Ցտեսութիւն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԻԳԱԿԱՆ ՍԵՌԸ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Վերջին ժամանակներուն, զանազան երկիրներու մէջ, իգական սեռէն սկսան երեւան գալ կարգ մը անձեր, որոնք իբրեւ նորագոյն դէմքեր՝ յաջողեցան մեծ դեր կատարել հանրային կեանքի եւ գիտական մարզերու վրայ:

Մարդկութիւնը կը ճանչնայ այսօր բազմաթիւ տաղանդներ, որոնք հիմնալի նուաճումներ կատարեր են արդի գիտութեան ոգւոյն եւ հասկացողութեան համաձայն:

Տիկին Մօլ – Ուէս, Ֆրանսայի մէջ իր կատարած բազմաթիւ հրատարակութիւններէն զատ ձեռնարկեց հիմնելու կիներու դպրոց մը, որուն յաջողութիւնը վերագրուեցաւ իր անձնական կամքին ու անսպառ կորովին:

Ռաքէլ –Մաք–Միլլըր Անգլիոյ մէջ մանկանոց մը բացաւ, եւ ստեղծեց կրթական սքանչելի շարժում մը նոր հասկացողութեամբ, որ շուտով տարածուեցաւ Ատլանտեանի երկու կողմերը:

Հէլէն – Փարքըրսթ, Միացեալ Նահանգներու մէջ, հիմնադիրը եղաւ ուսուցման նոր եղանակի մը Տալթոն-փլան:

Օր. Սթիֆընս եւ Օր. Էարիւսի, Գերմանիոյ մէջ իբրեւ հոգեբանական վարժուհիներ հռչակ հանեցին ու անմահացան:

Բժշկուհի Հիւկ – Հէլմութ, Աւստրիոյ մէջ, իր դաստիարակչական պաշտօնին ուսումնասիրութիւնով, յաջողեցաւ օր մը հրատարակել հատոր մը, որ իբրեւ հոգեվերլուծութեան ուսումնասիրութիւն աշխարհի ուշադրութիւնը գրաւեց:

Օր. Եօթէյքօ, Պելճիքայի մէջ, հոգեբանական հանդէսի մը խմբագիրը եղաւ. գրեց բազմաթիւ մանկավարժական գնահատելի գործեր, կրցաւ բանալ նաեւ մանկաբանութեան միջազգային հաստատութիւն մը:

Բժշկուհի Մօնթէ – Սոռի, տիեզերական հռչակի տիրացաւ իր բանախօսութիւններով եւ մանկավարժական գրութիւններով:

Օր. Ջիկ, Լեհաստանի մէջ հիմնեց մանկական ուսումնասիրութեան նուիրուած լեհական այն հզօր ընկերութիւնը որ տարեկան հազարաւոր մանուկներ կը կրթէ:

Շուէտացի Տիկին Էլլէն Քէյ, իր յարատեւող կորովին եւ տքնաջան աշխատանքներուն արդիւնքով կրցաւ հեղինակել «Մանուկին դարը» անուն հոյակապ երգ մը, որով յաջողեցաւ յեղաշրջում յառաջ բերել:

Փոքրիկն Հելվետիոյ Ժընեւ քաղաքին մէջ, Ալիս Տէքէօտր անուն վարժուհի մը, իր խոր հմտութեամբ, եւ գրական կենդանի յայտնութիւններով դարձաւ Եւրոպայի առաջնակարգ հեղինակներէն մէկը:

Ահա շարք մը, զոր կարելի է դեռ շատ երկարել:

Դժուար է մատնանշել այր մը, ըլլայ գիտուն, գրագէտ կամ արուեստագէտ, որ առանց մօրմէ մը, ընտանիքէ մը, սիրականէ մը ներշնչուելու եւ կամ անոնց մէկուն – միւսին օժանդակութիւնը վայելելու՝ կրցեր է իր ուժը, իր տաղանդը յայտնաբերել լըրիւ կերպով: Մինչեւ իսկ մեծ մտաւորականները, որոնք ճանչցուած են իբրեւ բացառիկ էակներ, որոնց կեանքը շատ անգամ եղած է անբնական, որոնց գոյութիւնը համարուած է խորհրդաւոր, երեւոյթը հազուադէպ, եւ վերջապէս որոնք ծնած են արտասովոր գործ մը կատարելու կոչումով: Իգական սեռը, իբրեւ սէր ու ներշնչող մեծագոյն ուժ, զօրացուցած է իրենց մտածումի եղանակները, դիւրացուցած է մարդկութեան տալու իրենց հոյակապ ու բարեբեր ստեղծագործութիւնները:

Փասթէօր, Ռընան, իրենց տաժանելի կեանքը երջանկութեամբ անցուցած են, ցաւատանջ աշխատանքները քաջութեամբ կատարած են շնորհիւ իրենց ընկերուհիներուն:

Ծերունի Պէրթըլօ, իր սիրականի շնորհքներուն առջեւ զգաց թէ տիեզերական սքանչացումով պաշարուեր է, փառքի կատարն է հասեր, այնպէս որ երբ մեռաւ կինը, չդիմացաւ անոր սիրոյն ու մեռաւ ինքն ալ մէկ օր վերջ:

Զօլա իր կարգ մը վէպերով զատուեցաւ թէ ամուսնութեան օրերուն, սիրոյ ներշնչումներէն ալեկոծուած՝ վարեց անկարգ ու հեշտամոլ կեանք մը: Սակայն, ամուսնանալէ յետոյ, կրցաւ շտկել ինքզինքը եւ կարգապահ կենցաղով մը շարունակել պաշտելու զինքը հրահրող ու իրեն անձնուիրօրէն լծուող իր կինը, մինչեւ մահ:

Ալֆօնս Տօտէի ընտանիքը բարեկեցիկ, ազնիւ, գրական տաղանդով օժտուած կին մըն էր, որ մինչեւ վերջ ոչ միայն Տօտէի պահապան հրեշտակ մը եղաւ, այլ եւ անոր մտքի ուռճացման սատար հանդիսացաւ, նախախնամական մխիթարութեամբ սիրտ տալու, նոյն իսկ վերջին աւելի քան տասը տարիներու հիւանդութեան ժամանակներուն, որպէսզի զուարթ մընայ եւ շարունակէ իր մտաւոր աշխատանքը:

Անգլիացի քնարերգակ Շէլլին, իր առաջին կնոջ արդէն շատ բան կը պարտի, իսկ երկրորդին առջեւ կարծես թէ եթերային երջանկութեան մը հասաւ:

Տօսթոյէվսքի, իր հասուն տարիքին մէջ, մօտաւորապէս 44 տարեկանին միացաւ 20 տարեկան աղջկան մը՝ Օր. Աննա Կրիկորովնայի հետ: Այս խանդավառ եւ ուշիմ աղջիկը, որ իր քարտուղարն էր, յետ ամուսնութեան իր կեանքը վառ պահող եւ իր խանդը հրահրող ճառագայթ մը եղաւ:

Նիցչէ յիսունը անցած էր, երբ երիտասարդ եւ ուշիմ աղջիկ մը՝ Օր. Միալարէ իրեն նուիրուեցաւ: Եւ որ յետոյ, Միշլէի գործերէն էն գեղեցիկները, ինչպէս Կինը, Բնութիւնը, Սէրը, անոր սիրականին ներշնչմամբ եւ գործակցութեամբ գրուած է:

Միսթրալ, իր յիսուն տարեկանին միացաւ իրեն հաւատարիմ մնացող ու զինք ներշնչող իր սիրականին: Եւ այնուհետեւ, անմեղ երջանկութեան մը վայելքին մէջ կրցաւ լրացնել իր ամէնէն սիրալի գրական գործը:

Հայնէի թէեւ չտուին այն գեղեցիկ եւ ունեւոր աղջիկը, որուն հետ սիրահարուած էր, սակայն այդ սէրը զինք մղեց իր բանաստեղծութեան դմայլելի տողերուն հասնիլ եւ յաջողեցաւ: Բաւական ուշ ատեն փարիզի մէջ գտաւ պարզուկ աղջիկ մը, ամուսնացաւ անոր հետ, որ իր զուարթ ու հոգածու ընկերուհին եղաւ, եւ երջանիկ պահեց նոյնիսկ վերջին տարիներու ծանր հիւանդութեան ժամանակ:

Տիկին Ռիքումէ, հիանալով Շաթօպրիանի կեցուածքին ու տաղանդին, իր նրբութիւնն ու գեղեցկութիւնը նուիրեց անոր եւ զօրացուց զայն ալ աւելի:

Հիւկօ, Ատեկի սէրէն բաւական հրահրուեցաւ: Բայց երբ այս վերջինը դաւաճանեց եւ անձնատուր եղաւ իր փառքին նախանձող եւ զինքը ծիծաղելի դարձնել ջանացող Սէնթ – Պէօվին, ուրիշ մը, հրաշագեղ ու սրամիտ դերասանուհի Ժիւլիէթ Տրուէն մխիթարեց զայն եւ եղաւ ներշնչողը, մուսան, օգնականը երկար տարիներ:

Մեծատաղանդ ու հրապուրիչ դերասանուհի Շանմելէ դարձաւ Ռասինի հիացման առարկան, որուն համար գրեց իր հոգեբանական գեղեցկագոյն հրաշակերտները, ուր աննման խորութեամբ կը ներկայանայ կինը սիրոյ մէջ:

Անաթօլ Ֆրանս, իր համբաւը մեծագոյն չափով կը պարտի Տիկ. Տը Քայեավէի, որ զինք մղեց աշխատելու, իր տաղանդին բոլոր երեսներով երեւան գալու եւ նպաստեց Ֆրանսի գործերուն ընդլայնման ու տարածման:

Տանթէ եւ Փեթրարքա, իգական սեռը երգեցին հոյակապ քերթուածներով: Առաջինը Պէաթրիչէն, իսկ երկրորդը Լաուրան անմահացուցին:

Ռուսոյի եւ Կէօթէի բարեկամուհիները իրենց խանդը վառ պահող ու հրահրող էակներն եղած են:

Այս շարքը կրնանք դեռ օրերով երկարել:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԷՆ

Իրանցի մը, որ վերջերս աքսորուած էր Կովկասից, անձամբ հաղորդեց ինձ հետեւեալ տեղեկութիւնները (23 մարտ).—

ՇՈՒՇԻԻ հայկական նախկին քաղաքամասը փաստապէս գոյութիւն չունի տասնըհինգ տարուց ի վեր: Ներկայումս երկու փողոց – ճանապարհ կայ Թուրքաց թաղից անցնող դէպի նախկին հայկական քաղաքամասը, որի ինը տասներորդ բաժինը այժմ արտերի եւ բանջարանոցների է վերածուած ...

1920 մարտ 23ին հայկական մասն այրեցին Հաջի Սամլուի Քրտերը՝ միացած քաղաքի Թաթարների հետ. այդ բարբարոսութիւնը կատարուեց համալսարանաւարտ բժիշկներ Սուլթանով Խոսրով բէկի եւ Մեհմանդարովի անմիջական հրահանգներով ...

Այժմ աւերակները մաքրուած են եւ նախկին հայկական թաղամասերը՝ Վերին Քամու ջրաղացներ, Խանձկեցոց, Զորանցի, Գեաւուր – Ղալա, Բաղնոց – Հորեր, Բուլվարի, Մեղրեցոց, Վանքի, Ղազանչեցոց, Ագուլեաց, Առաջնորդարանի, Թոփխանէի, Ազարէկանց – ձորի եւ Հին Հանգստարանի բոլոր տները այրուած, ապաքանդուած եւ քարերն ու թիթեղները, փայտերը, կահկարասիները եւ ամէն ինչ թալանուած են ... Մի քանի տարի առաջ աւերակները եւ տակաւին կանգուն մնացած եկեղեցիները սարսուռ էին ազդում մարդու վրայ եւ արցունքներ քամում աչքերից, իսկ այժմ մեր նոր օրերի Անին վերածուել է ամարանոցի: Շուշի քաղաքի հոյակապ եկեղեցիները՝ Ղազանչեցոց, Ագուլեաց, Մեղրեցոց, Վերին Թաղի եւ Կուսանաց Վանքն այլ եւս գոյութիւն չունեն: Նմանապէս հին եւ նոր թեմական դպրոցների շէնքերը, առաջնորդարանը, հանրային ակումբները, ձմերային եւ ամարային շէնքերը եւ միւս բարեգործական հաստատութիւններն ու դպրոցները՝ իրենց ճոխ գրադարաններով եւ գիմնազիոնով: Այդ բոլորի տեղը դաշտերն են եւ արտեր, իրարից բաժանուած քարէ ցանկապատներով. այդպէս են ցանկացել բարբարոսութեան հետքերը ծածկել ...:

Հայկական մասում նոյնութեամբ պահպանել են հարուստ Ժամհարեան եղբայրների հոյակապ տները, որոնք այժմ Հանգստեան Տուն հիմնարկութիւնն են պարունակում իրենց մէջ, ապա Առաքելեանի շինած նոր ռէալական դպրոցը (հնագարեան բանտի տեղը), ուր Թաթարների մանկավարժական ճեմարանն է զետեղուած, Քարհանանց (Ղուկասեան եղբայրների) տունն ու պարտէզը: Դա Ղուկասեան օրիորդաց միջնակարգ դպրոցն էր, ուր այժմ Բանփակն է, այսինքն

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՍՊԱՐԸ Կ'ԸԼԼԱՅ ՇԷՅԽ ՍԱՅԻՏ...

— Մեծ շէյխ, ըսիր որ քեզ տուն կը տանիմ, բայց մենք գերեզմաննոց կ'երթանք:

— Իմ տունը հոս է, գիւղին տունը շէյխ Ապտիւլ Ռազախինն է:

— Բայց մեծ շէյխ, վաղը երբ շէյխ Ապտիւլ Ռազախ իմանայ իմ հոս ըլլալը, զիս պիտի մեռցնէ:

— Ան քեզ չի կրնար մեռցնել, երբ դուն կը գտնուիս իմ տան մէջ: Շէյխ Ապտիւլ Ռազախ եթէ խելացի ըլլար, երբեք այդ ջարդին չէր մասնակցեր, «խըթըլ խըթըլ» է եւ անոր բրած զուլումին առթիւ երկար պիտի բարեխօսեմ Աստուծոյ, իր գործած «խըթըլ ու խիամաթէն» ազատելու համար:

Եւ մենք մտանք գերեզմաննոց: Մզկիթի դուռը բաց էր, եւ բոլոր մոմերը կը վառէին, ինծի ըսաւ.

— Այս գորգին վրայ պառկէ, եթէ վաղը եկան ու քեզի սպաննելու տարին, ես կուգամ քեզ ազատելու:

Ասկէ վերջ շէյխը իր հրեղէն ձիուն վրայ, եւ իր լուսեղէն բազմութեան հետ համբարձաւ երկինք, ու ես մնացի հոս:

Անմիջապէս շէյխ Ապտիւլ Ռազախ ծունկի կուգայ ու կը համբուրէ Գասպարը որուն կը հետեւին միւս շէյխերը եւ Գասպարի անունը կը կնքեն շէյխ Սայիտ:

Շէյխ Ապտիւլ Ռազախ խմամը կանչելով ըսաւ.

— Գնա «թաքիէ»ն, ամբողջ սոֆթաները, սոֆիները բեր, առէք բոլոր դրօշակները, թմբուկները, եւ եկէք որ շէյխ Սայիտը արժանավայել շուքով գիւղ փոխադրենք:

Կատարուած էր հրամանը, սոֆթաներու բազմութիւն մը, թմբուկներով ու դրօշակներով դուռը կը սպասեն, ու շէյխ Սայիտը ուսամբարձ դուրս հանելով կ'երգեն.

Եա բապ տու ֆըսլախս բըֆի,
Դու լը հիւրմաթէ նավէ խօ ֆի,
Մըն ժը ջընըտէ բէ փար նաֆի,
Դըլիլ Մուհամմէտ Մըստաֆա.
Շըֆիգ Մուհամմէտ Մըստաֆայ:

Թարգմանութիւնը.—

Ով տէր, դուն քու անուան կամեցողութեամբ,
Դու հաշտութիւն ագես,
Մեզ դրախտէն անմաս չհանես,
Ցանկալի ու արթուն
Մուհամմէտ մարգարէ:

Տուն հասնելով, շէյխ Ապտիւլ Ռազախի հրամանով զատ կինս՝ Անգինը եւ երկու տղաքներս Եսային ու Գէորգը, որոնց տէրն էր շէյխը: Անմիջապէս անոնք ինծի յանձնուեցան, կնոջս անուն Ֆաթմա, եւ տղոցս անուններն ալ շէյխ Հասան, եւ շէյխ Մահմուտ կնքեցին:

Փետրուարին Ռուսերու յառաջացման լուրերը մանաւանդ Ալաշկերտի ու Մանազկերտի բազմահազար գաղթական Քիւրտերու փախուստը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէին շէյխ Ապտիւլ Ռազախին:

Օր մը զիս կանչելով սկսաւ խորհրդակցիլ.

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Ռուսը կը յառաջանայ, հայ կամաւորներ ահ ու սարսափի մատնած են բոլոր Քիւրտերը, այդ հարուածէն ազատելու ի՞նչ միջոց կը խորհիս:

— Սիրելի շէյխ, դուն ընտանիքդ դէպի Ներս տար, ես կը մնամ տունը եւ անասուններու վրայ: Մինչեւ այն գուցէ շէյխ Շապատին ինծի տեղեկութիւն տայ մեր անելիքի մասին, Ռուսը պիտի գայ մնայ, թէ պիտի նահանջէ, ես քեզի լուր կը ղրկեմ, այնպէս ինչպէս մեծ շէյխը կը պատուիրէ:

Շէյխ Ապտիւլ Ռազախ իր ընտանիքով անցաւ Սիմ լեռ, ռուսական բանակը մտաւ երկիր, վերջի նահանջին, անասունները բաժնելով մեր գիւղէն ազատուողներուն, բանակին հետ նահանջեցինք դէպի Կովկաս, ձգելով շէյխ Ապտիւլ Ռազախը իմ աւետաբեր պատգամին սպասելու:

Այժմ Գասպար իր ընտանիքով ու զաւակներով կ'ապրի Հայաստանի մէջ:

Հաւաքեց՝ Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

բանուորական փակուղատար: Անձեռնմխելի է մնացել քաղաքի կենտրոնում Սահակ Թաղէոսեանի հոյակապ տունը (նախկին նամակատուն — հեռագրատունը), ուր այժմ կարեւոր մի հիմնարկութիւն է զետեղուած: Ժամհարեանի, Առաֆելեանի եւ Ղուկասեանների տները գտնւում են իրարից ոչ այնքան հեռու, Բուլվարի թաղում. այժմ այդ երեւելի Բուլվարը, իր նշանաւոր ամարային ակումբով եւ հրապուրիչ ծաղկանոցով չքացել է…

Ուրիշ հիմնարկներ եւս չինուած են այժմ նախկին հայկական թաղամասում, Թւով 10—12 հոյակապ չինութիւններ, որոնց մէջ հաստատուած են բարձրագոյն դպրոցներ, արհեստագիտական ճեմարաններ եւն.: Քարտաչութիւնը եւ հիւսնութիւնը առաջնակարգ եւ չատ անհրաժեշտ արհեստներ են համարւում Լեռնային Ղարաբաղում որի մէջ է մտնում եւ Թաթարական դարձած Շուշին… Ծրագրած են էլի չատ տներ չինել հայկական մասում: Հայկական նախկին ներքին հանգստարանից վերեւ, խճուղու ճանապարհի մօտ, նոր գրօսավայր — ճեմելիք է չինուած: Մէկ գրօսավայր էլ չինուած է քաղաքի միւս ծայրում, Ջիդիրին Դիւզում…

Այդ երկու ճեմելիքներն էլ ի հարկէ Թաթարների համար են, քանի որ ներկայումս հայաղուրկ է Շուշին, եթէ հաշուի չառնենք մի քանի տասնեակ հայ ուսանողների, արհեստաւորներ եւ համայնավար պաշտօնեաներ…

Բաղոնց — Հորեր կոչուող նախկին հայկական թաղամասում տակաւին աւերակներ կան մնացած: Կանգուն է մնացել եւ Այվազեանց Ղեւոնդի գողտրիկ քարաչէն տունը, հայկական եւ Թուրքական թաղամասերի բաժանման գծի վրայ. այդ տունը, որ գտնւում է Խանին աղջկայ աղբիւրներից ներքեւ, ներկայումս ծառայում է իբր Թաթարական մանկապարտէզ:

1926 Թուին Լեռնային Ղարաբաղի կառավարութիւնը՝ յանձինս ինքնավար Ղարաբաղի վարչապետ Արմենակ Ղարագէօզեանի (Խնձորեսկ գիւղացի), որ Հայաստանի հանրապետական պարլամէնտի անդամներ Արշակ Շիրինեանին եւ Վահան Խորէնեան նահատակել տուաւ Գորիսի բանտում 1920 Թուին յուլիս 4ին,— ցանկացաւ դատարկել Շուշին, այսինքն Թուրքաց մասին բոլոր բնակիչներին գաղթեցնել եւ անհրաժեշտ դէպքում անմարդաբնակ Շուշին վերածել ամարանոցի, սակայն Աղրբէջանի կառավարութիւնը դէմ գնաց այդ «ազգային» նախագծին եւ Թաթարներին թողնելով իրենց տեղը, հայկական աւերակ քաղաքամասը վերափոխուեց երազած ամարանոցի: Խանին աղջկայ աղբիւրը դրեթէ ցամաքել է, այն ինչ հայ բարերար Թամիրեանի բերել տուած 18 վերստ հեռաւորութիւնից (Լիսագորսկ — Թըթու Ջուր) առատ ջուրն է, որ տակաւին յագեցնում է Թաթար «եղբայր»ներին: Հայկական թաղերին ջրամբարաւազանները նոյնպէս քանդուած են, մնում է զօրանոցի դիմացինը՝ մայր աւազանը, որից խողովակներ են անցկացրուած դէպի Թրքական թաղի ջրամբարները: Շուշին իր ելեկտրական լուսաւորութիւնը ստանում է Մաղին կամուրջից, ուր զետեղուած է ելեկտրակայանը, Գարգար գետի ափին: Այդ կայանն է լուսաւորում Ստեփանակերտը, Շուշին, Արմենաւանը, Դաչուչէնը, Կրկժան — Ծօչու, Սղնէքնեռ, Դոնավարզ, Քարին — տակ եւ այլ գիւղերը, բոլորն էլ հայաբնակ, բացի Շուշուց… Ելեկտրակայաններ կան՝ Արմենաւանում, Ասկերանում, Կարմիր Բազարում (Ղաջարի եւ Մօլլա Նասրէդդինի չրջանում): Մոռացայ ասել, որ Թուրքաց մասում կառուցուած Ռուսաց եկեղեցու գմբէթը քանդել են, իսկ չէնքը դարձրել են ակումբ — Թատրոն: Խանին աղջկայ կամ Փանահ — Խանի հոյակապ տունը, Թաթարական մասում, ներկայումս մանկատուն է դարձել: Ելեկտրական լուսաւորութեամբ ողողուած են Ջրաբերդի, Խաչենի, Վարանդայի եւ Դիզակի բոլոր հայկական գիւղերը, իսկ ռատիօներ չատ տեղ կան դրուած, անգամ Դիզափայտի գլխին…

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԸ (նախկին Խանքենդին) հանդիսանում է Լեռնային Ղարաբաղի կենտրոնը, որ գտնւում է Շուշուց դէպի հիւսիս — 10 վերստի վրայ — եւ ունի հրաչալի օդ եւ ջուր, տեղն էլ տափարակ է, քաղաքի համար մեծ յարմարութիւններ ունի եւ ապագայում մի չքեղ քաղաք է դառնալու, քանի որ հսկայական քայլերով է յառաջադիմում: Գլխաւոր հիմնարկութիւնները եւ կրթական հաստատութիւնները Ստեփանակերտումն են զետեղուած: Նախկին Վարար — Ակնի հրաչալի ջուրը չէր կարող բաւարարել աճող ազգաբնակութեանը, հօծ մեծամասնութեամբ Հայեր, ուստի ինքնավար Ղարաբաղի կառավարութիւնը նոր ջուր է բերել Կրկժանի սարերից խողովակներով եւ առատ ջուր է մատակարարել նոր մայրաքաղաքի տներին եւ փողոցներին: Ստեփանակերտի փողոցներում երթեւեկում են կառքեր եւ ինքնաչարժեր, մտածում են ելեկտրաքարչ եւս անցկացնել Ստեփանակերտում եւ այնտեղից մինչեւ Թթու — Ջուր՝ Ղայբալու ձորով, Բոխի աղբիւրի մօտով: Նմանապէս ծրագրում են Եւլախ կայարանը կապել Ստեփանակերտին նախկին Սարուխանեանի երկաթուղու գծով…

ԹԹՈՒ ՋՈՒՐԸ բարեփոխութեան է ենթարկուած. այդտեղ կայ Սովխոզ, սովետական տնտեսութիւն: Պահում են մեծ քանակութեամբ կով, ոչխար, այծ…: Սովխոզում կառուցել են 6—7 հիմնարկներ, կաթնարուծութիւնը պետական է եւ լաւ հիմքերի վրայ դրուած: Թթու — Ջրում 200—300 մարդ կաթնարուծարանում են աշխատում. Ներկայումս այլ եւս չեն թողնում, որ քոչուոր Թաթարները իջնեն Թթու — Ջրում եւ փչացնեն հրաչալի արօտատեղիները, որոնք ընկած են երկու Քիրսի սարաններում: Թթու — Ջրի զելտերեան հեղուկը, ինչպէս եւ երկաթաջուրն առանձնապէս չահագործման չեն ենթարկել: Ամառները Ստեփանակերտ, Շուշի եւ Թթու Ջուր չատ Ղարաբաղցիներ են գալիս հանգստանալու այդ հովասուն վայրերում եւ մեծ մասամբ ապրում են իրենց հետ բերած վրաններում:

ՂԱՐԱՂՇԼԱՂԸ կրկին վերաշինուած է եւ հայաբնակ է:

ԱՒԴԱԼԼԱՐԸ կոչւում է Լաչինդըրատ, որ պատկանում է Քրտաստանին եւ Քիւրտ — Կրայի կենտրոնն է:

ՇՈՒՇՈՒՄ մօտ 200 ուսանողներ կան, Թաթար, հայ եւ ռուս. դրանք 16 տարեկանից բարձր են եւ սովորում են տարբեր բարձրագոյն դպրոցներում: Ղարաբաղի հաղորդակցութեան միջոցները զարգացած են, բոլոր գետերի վրայ պետոնից եւ երկաթից չինուած հոյակապ կամուրջներ են կառուցուած. աչքի է ընկնում մանաւանդ Թարթառ գետի վրայ կառուցուած հսկայական կամուրջը…

Լեռնային Ղարաբաղի Հայերը զինուորագրութեան են ենթարկւում Ադրբէջանի հետ միասին ընդհանուր հիմունքներով: Զօրքի մէջ հրահանգում են ռուսերէն լեզուով հայկական Ղարաբաղում, իսկ Բագւում եւ այլ տեղերում նմանապէս եւ Թուրքերէն լեզուով: Ստեփանակերտում ռուսական յատուկ զօրամաս կայ:

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆԸ, որ զետեղուած է Մովսէս բէկ Աթաբէկեանի ջրաղացի մօտ, 50—60 տուն է, զուտ Հայեր՝ նախկին հայկական Ղայբալիքէնտ աւերուած գիւղից, որ տխրահռչակ Տօքթ. Սուլթանովի հրահանգով՝ անգլիական զօրքերի աչքի առաջ՝ հրոյ ճարակ դարձրին նոյն Սուլթանովի ճետերը, Հաջի Սամլուի Քրտերը… Լեռնային Ղարաբաղը ինքնավար է մշակութային տեսակէտից. Հայկական Ղարաբաղի դպրոցներում դասաւանդութիւնը կատարւում է գերազանցօրէն հայերէն լեզուով, իսկ ռուսերէն լեզուն անցնում են իբրեւ մէկ առարկայ. Թաթար լեզուն բացակայում է: Դասագրքերը ստանում են Խորհրդային Հայաստանից: Շատ գիւղեր են միացած իրար հետ հեռախօսային թելերով. Հեռախօսային կայաններ կան՝ Ստեփանակերտ, Շուշի, Վերին — Թաղավարդ եւ այլուր. փոստը ձիով պտըտում է հայկական Ղարաբաղի մեծ գիւղերը…

Դատարանի լեզուն Լեռնային Ղարաբաղում հայերէնն է, իսկ նամակատան, հեռագրատան լեզուն եւ ամբողջ գրագրութիւնը ռուսերէն է կատարւում: Լաչինգրատում եւ Արաքսի ափերով բոլոր սահմանապահ զօրքերը զուտ ռուսական են:

ԱՐՑԱԽԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— • —

Ուրբաթ իրիկուն, Համալսարանական սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ Փ. Հ. Ո. Միութեան հրապարակային ժողովը, ներկաներու մէջէն աչքի կը զարնէին գաղութի ներկայացուցիչներէն Պ. Պ. Ա. Խատիսեան, Ա. Չօպանեան, Պէրնար Վահէ՝ իրաւագէտ, Տոքթ. Կէօվճեան եւ Օր. Գալֆայեան, նախագահ Փարիզի Հայ Օրիորդաց Միութեան: Ներկայ էր Ուս. Միութեան անդամներուն մեծ մասը, որ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, կը սպասէր իր վարչութեան յայտարարութեան:

Յայտարարութիւնը զոր կարդաց Միութեան նախագահը, Պ. Ս. Պալապանեան, Ուսանողական միութեան ապագայ գործունէութեան ծրագիրն էր, որ չուտով իրականութիւն պիտի դառնայ: Ստորեւ կուտանք անոր էական մասերը:

Նախ սահմանելով ուսանողական Միութեան մը նպատակը, նախագահը ըսաւ մասնաւորաբար.

— «Ուսանողական Միութեան մը կ'ինայ ունենալ, իր սովորական գործունէութենէն զատ, աւելի ազդու, աւելի օգտակար, ըսենք բուն բառը, աւելի ազգային գործունէութիւն մը: Այս օրուան ուսանողը կը ներկայացնէ վաղուան ընտրանին՝ կոչուած ըլլալու յաջորդ սերունդին առաջնորդը եւ դաստիարակը: Բայց ամէն առանձնաչնորհ կը պարտադրէ պատասխանատուութիւն մը եւ պարտականութիւններու չարք մը, ինչ որ պիտի յիչեցնենք մեր անդամներուն…: Հայ ուսանողը հետաքրքրուելու է հայ ազգային կեանքովը, իր բաժինը բերելու է իր ժողովուրդի դաստիարակութեան եւ վերապարթնումի գործին:

«Աւելորդ է ըսել որ անգործութիւնը օր ըստ օրէ սովորական երեւոյթ մը կը դառնայ մեր գործաւոր դասակարգին համար: Թշուառութեան հետ, անոր կը սպառնայ ուրիշ պատուհաս մը, բարոյական եւ մտաւորական անկում:

«Դժբախտաբար սոխրուած ենք, մեր նախորդ սերունդի առաջնորդներուն ձգելու չարիքի նիւթական կողմին դարման մը գտնելու գործը, մեզի վերապահելով կրթականը:

Բացատրելէ ետք, այս երկրորդ կէտին կարեւորութիւնը, բանախօսը աւելցուց.

— «Հայ ուսանողը պէտք չէ անտեսէ իր գործաւոր եղբայրը, որ առիթը ունեցած չէ դաստիարակուելու: Ընդհակառակն, այս օրուընէ սկսեալ, պէտք է նուիրուի անոր առօրեայ կեանքին համար անհրաժեշտ գիտելիքները ջամբելու ազնիւ գործին: Այս բառը իրագործելու համար է որ, որոշեցինք կազմակերպել հանրային դասախօսութիւններ, որոնք պիտի կատարուին մեր անդամներու կողմէ: Հիմնականօրէն հետեւեալ նիւթերը նախատեսած ենք.—

ա) Հայերէն լեզուի դասեր.

բ) Հայոց պատմութեան, հին եւ նոր Հայաստանի աշխարհագրութեան դասեր:

գ) Ֆրանսերէն լեզուի եւ Ֆրանսական պատմութեան դասեր:

դ) Մասնագիտական դասախօսութիւններ, որոնք կրնան մեծ օգտակարութիւն ունենալ մեր հայրենակիցներու համար:

Դիտել տանք որ, այս դասախօսութիւններէն մենք ալ, ուսանողներս, պիտի օգտուինք: Անոնք առիթ պիտի տան մեզի, չփուելու մեր բանուոր դասակարգին հետ, հասկնալու անոր խղճերն ու հոգերը, եւ ամէնէն կարեւորը,— անոր հոգեբանութիւնը: Ասիկա զուցէ կարեւորագոյն ազդակը պիտի ըլլայ իրագործելու համար զանազան խաւերու մերձեցումը եւ եղբայրակցութիւնը, որ միշտ անմար կը մնայ ճշմարիտ Հայու մը սրտին մէջ, առանց դասակարգի եւ համոզումի խտրութեան: Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւնը չատ անգամ կը մեղադրուի թէ քաղաքական գործունէութիւն մը չունի: Եթէ քաղաքական գործունէութիւն ունենայ, չատերուն համար կը նչանակէ արձանագրուիլ կուսակցութեան մը, եւ կամ յանձնուիլ խմբովին կուսակցութեան մը հոսանքին,— այսպիսի գործունէութիւն չենք ունեցած, չպիտի ալ ունենանք: Մեր ուզածն է, հայութիւնը խմբուած մէկ խէչալի մը չուրջ, կազմ եւ պատրաստ դիմաւորել ապագայ բոլոր դժուարութիւնները…»

Այս խօսքերէն ետք, բանախօսը իր չնորհակալութիւնը յայտնեց ներկաներուն եւ յոյս յայտնեց թէ Ուս. Միութեան չպիտի զլացուի այն համակրանքը եւ պաշտպանութիւնը, որ անհրաժեշտ են իր գործունէութեան յաջողութեան համար:

Ներկաներէն խօսք առին Պ. Պ. Չօպանեան եւ Խատիսեան, եւ ըրին չատ Թանկագին Թելադրանքներ, որոնք փորձառութեան առած իմաստութիւնը կը բովանդակէին: Անշուշտ Ուս. Միութիւնը պիտի ջանայ օգտուիլ անոնցմէ: Հաւաքոյթը փակուեցաւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Ներկայ մը

«Հայոց եղիցը»

— o —

Այս խորագրին տակ, Վալանսի **Le Sud - Est** օրաթերթին մէջ, **P.J.** ստորագրութեամբ հրատարակուած է հետեւեալ յօդուածը.—

Վալանսի մէջ կ'ապրին բաւական թիւով Հայեր, մօտաւորապէս 2700 — 3000, արտաքսուած իրենց երկրէն, մասնաւորաբար պատերազմէն վերջ: Անոնցմէ մէկէն քաղեցի քանի մը տեղեկութիւններ իրենց Ելից պատմութեան մասին: Զարգացած անհատ մըն էր ան եւ բարեհամբոյր, եւ որուն համար նուիրական է հիւրը: Անիկա զիս հրաւիրեց իր տունը,— սիրուն յարկաբաժին մը ցածլիկ տան մը մէջ: Ծերուկ բարի մամիկ մը մեզ ընդունեց ժպիտով մը եւ աղճատ «պոնժուռ»ով մը: Համեստ այդ սենեակին մէջ կը տիրէր խոր մաքրութիւն, պատուհաններն կախ անբիծ վարագոյրներ, մէջտեղը փոքրիկ գրասեղան մը, Թուղթերով ծանրաբեռն: Խօսքը կուտամ բարեկամիս, ջանալով չատ փոփոխութիւն չմտցնել իր պատմութեան մէջ ու պահել արեւելեան ջերմութիւնն ու գոյնը:

«Թանզիմաթ»էն սկսեալ, որ Թոյլ կուտար իրենց ապրիլ, համեմատաբար ազատ, Թուրքիոյ մէջ, մարդկային գործունէութեան բոլոր ասպարէզներուն մէջ, Հայերը պետական բարձր դիրքերու հասան: Հայերու մեծամասնութիւնը, իբրեւ մեծ առեւտրականներ, հաստատուած էին Իզմիրի եւ Պոլսոյ, ինչպէս եւ Անատոլուի կեդրոնական քաղաքներուն մէջ: Հայերու տնտեսական կացութիւնը, այդ չրջանին, չատ փայլուն էր: Բարեբաստիկ այս չրջանը տեւեց մինչեւ Սուլթան Ազիզի տիրապետութիւնը: Յետոյ յաջորդեց Սուլթան Ապտիւլ Համիտ Բ.ի տիրապետութիւնը, աստուածպետական եւ ինքնակալ: Հայերը ենթարկուեցան հալածանքի, բազմազան ձեւերով, ինչպէս կառավարութեան, նոյնպէս Կովկասցի Թուրք մուհաճիրներու կողմէ: Այս հարստահարութիւնները չուտով անհրեւակայելի համեմատութիւններ ստացան, որովհետեւ Սուլթան Ապտիւլ Համիտ կ'ուզէր գործադրել համաթուրանական ծրագիրը,— Պալքաններէն մինչեւ Ասիոյ խորերը, Թուրքէն զատ ուրիշ ցեղ չթողուլ որ ապրին: Հայոց կրած այս հարստահարութիւնները, որ զանգուածային ջարդի փոխակերպուեցան, ժամանակ մը այնքան յուզեցին Եւրոպայի հանրային կարծիքը, որ մեծ պետութիւնները պարտք համարեցին բողոքել Սուլթանին, պահանջելով դադրեցնել կոտորածները: Սուլթանը խուսափողական պատասխաններ տուաւ եւ այս չարագործութիւններու պատասխանատուութիւնը նետեց Թրքահայաստանի կառավարիչներուն վրայ:

1908ին, երբ երկրորդ անգամ հաչակուեցաւ Օսմ. Սահմանադրութիւնը, որ կուգար վերջ մը դնել բռնապետութեան եւ կարմիր Սուլթանին ու ճորտերուն ինքնակալութեան, պարզ խաբէութիւն մը եղաւ Հայոց համար, որովհետեւ սահմանադրական կառավարութիւնը, որ յաջորդեց բռնապետական կառավարութեան, ուրիշ բան չէր բայց եթէ կառավարութիւնը Իթթիհատ Թէրաքքըի, որ կը հետապնդէր նոյն նպատակները, ինչ որ կարմիր Սուլթանը,— Հայերու բնաջնջումը:

1914—1918 Թուրքերը լրացուցին Սուլթան Համիտի սկսած Թողածը: «Քասապ Թապուրիններու» կողմէ ջարդուեցան անզէն Հայերը,— ծեր, կին ու երախայ, մէկ միլիոն զոհ:

Զինադադարին դրուած էր Կիլիկեան հայկական լեգէոնին կողմէ, բայց երբ պարպուեցաւ Կիլիկիան՝ Հայերը ապաստանեցան Ֆրանսա եւ Սուրիա»:

Ո՞վ չի սարսռար կարդալով այս պատմութիւնը: Հայերը Ֆրանսա եկած հաստատուած են իրենց մտաւորականներով եւ աշխատաւորներով, ինչպէս եւ մոլորեալներով: Պահենք մեր մէջ լաւագոյնները:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ

— o —

Սիրելի հայրենակիցներ, անկասկած դուք նաեւ կարդացիք այն սրտաճմլիկ «Հայգոյժ»ը որ կուգար Մարսէյլէն մեր Հայր. Միութեան կողմէ եւ որ բոլորս կը հրաւիրէ օգնել մեր կարօտ հայրենակիցներուն՝ որոնք ամիսներէ ի վեր կը տուայտին տնտեսական անողորմ անտանելութեան տակ:

Ցնցուած այդ կոչէն, խումբ մը Փարիզաբնակ Կարնեցիներ պարտք սեպեցինք նոյն կոչով ձեզ բոլորդ հրաւիրել խորհրդակցական ժողովի մը որպէսզի չուտափոյթ կարգադրութեամբ մը ձեռք կարկառենք մեր դժբախտ հայրենակիցներուն: Այս սեւ օրերուն անոնք որ արիւնկզակ Թուրքին եաթաղանէն մազապուրծ փրկուած, մասունքներն են երբեմնի քաջակորով Բարձր — Հայքին, եւ մնացորդացը Արմէններու յաղթարալուկ պապերուն, թող զգան թէ մոռացութեան տրուած են իրենք այն եղբայրներուն կողմէ որոնք այսօր աւելի տանելի պայմաններու մէջ կը գտնուին:

Օ՛ն, ուրեմն, սիրելի հայրենակիցներ, դէպի գործ եւ դէպի իրերօգնութիւն: Որպէսզի չքրքջայ բորենին իր որջին մէջ, որպէսզի մեր եղբայրները զգան թէ Արմէնները գիտեն օգնել իրարու, իրենց հացը բաժնելով:

Վաղարշակ Վարպետեան

Յ. Գ.— Ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ կիրակի մայիս 5ին, առտուան ժամը 9ին 131, Fbg. du Templeի ծանօթ հաւաքատեղին: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆ ՍԵԶԱ կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել իր նոր հասցէն.— C/o Dr. V. Potoukian, Beyrouth, Liban:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՎԷՊԷ ՄԸ)

Երբեմն ալ ան ի՛նչ էր լռութիւնը, երբ հայրը մայրը խօսելու տեղ, կը նայէին իրեն, իրեն պէս կարմրած, իրեն պէս պատրաստ՝ բառ մը աւելի ըսելու, սպասելով բանի մը որ լռութիւնը աւելի կը հասունցնէր: Այս լռութիւնը իրենց սրտին պատկերը, կը տեսնէին:

Անոնք, իրենց ներսի անցած դարձածը չէին կրնար բացատրել, բայց այս գեղեցիկ լռութիւնը չատ բան կը հասկցնէր, ան, իրենց տեսիլքին անբացատրելի ճամբան: Համոզումով կը նայէին, կը գոհանային այսպէս՝ իրենց սրտին խորութեան մէջ չմնալու աստիճան հանդարտ: Մտածումը այս պահուն իր արդարութիւնը կ'առնէր, որովհետեւ իրենց երազին ապառնութիւնը կը զգային այս պահուն:

Այս պատկերները կը յուզէին, լալու աստիճան կը դողացնէին երկուքն ալ սիրտերը, ու երբ կանանչներուն մէջ բազմած, դէմ դիմաց հօրը մօրը հետ՝ պտուղի սեղանին առջեւ, կը կտտրէին պտուղի խնձոյք մը, կ'ուտէին անորժակով, ու չուքերուն տակ, պաղ հօղին մէջ Թաղուած սափորին զովացած ջուրը խմելով, կը գինովնային իրենց երազին հետ, որովհետեւ, արեւով եփած խոտերուն ու ծաղիկներուն բոյրը վայրի, պաղ ջուրին հետ, բոյրերուն համն ու հոտը կը հանէր… կը գինովնային…

Այդ օրերուն արդէն ինք իր երազին յանձնուած, իր մտածումները զինքը կ'առաջնորդէին իր երազին: Անկարելի էր բաժնուիլ անկէ, որովհետեւ ամէն օր արեւը կը բերէր իր սրտի հեքեաթին համար գեղեցկութիւն մը, ու երբ կրկին մայրը կը մտնէր արեւը, քիչ մը աւելի մօտեցած սրտի հեքեաթին, կը տեսնէր կեանքը իր երազին աւելի խորունկ:

Այդ օրերուն էր որ դարձեալ, երբ կար մը ազատութիւն կը գտնէր, կարծես կեանքին կորսուած մէկ մասը գտած, սիրտը կը հայելիանար յանկարծ, կը տեսնէր այն գեղեցկութիւնները, որոնցմով միայն կեանքին կրնանք տալ կեանք անունը: Այն ատենն էր որ ուրախութիւն մը, դողացնելու չափ արիւն կը տաքցնէր, ճշմարիտ կեանքին գեղեցկութիւնը կը զգար:

×

Ոտքէն բռնուած Թռչուն մը, որ բաց երկինքին տակ, կը Թարթափի, Թեւերը կը լարէ, ուժասպառ կը կենայ վայրկեան մը, նորէն կը սկսի իր Թռիչքը, կը կանչէ, կը կանչէ, երբ յանկարծ կ'ազատի, ու կը Թռչի, կը ճախրէ, կը լողայ կապոյտին մէջ, իր երգը փոխուած, աւելի խորունկ, սրտէն կ'երգէ, սրտով կը կանչէ:

Ճամբորդութեան առջի առտուն երբ արթնցաւ Վահան, ան ազատող Թռչունը, տեսակ մը ազատութիւն կը զգար, խնդալ կ'ուզէր այն սիրահարներուն պէս, որոնք Թռչունի մը երգը մտիկ ընելով, իրենց սիրտը աւելի կը բացուի, սէրը աղօթքի կը փոխուի իրենց ներսը:

Մէկ օրէն միւսը կեանքէ կեանք ցատկածի պէս բան մըն էր եղած: Կեանքին մէջ կեանքը սիրելու իր զգացումը ամէնէն մեծ սէրերէն մէկուն փոխուած, տղու մը պէս խնդալով մօտեցաւ չոգենաւին բազրիքներուն:

Ամէն դի ծով:

Յստակ, լուսի պէս ծով մը: Կապոյտը երէկուընէ աւելի հարուստ: Քանի չոգենաւը կը յառաջանար, առաւճան առաւճան կարծես կը մօտենար երկինքին: Ծովուն կապոյտը կը խառնուէր վերի կապոյտին:

Ծով, ծով, չորս դին ծով:

Անհունութեան պատկերը:

Գեղեցկութեան պատկերին դիմացն էր:

Ա՜ս ի՛նչ Թեթեւութիւն, կարծես կոնակէն բեռ մը պակսած, իր արիւնը լոյսի պէս կը վազէր մարմինին մէջ, ու աւելի խնդալ կ'ուզէր: Ջուրերու նայած ատեն, անոնք աչքերուն անանկ Թեթեւութիւն կուտային որ, կը տեսնէր այն մարդոց պէս, որոնք իրենց մտածումին պայծառութիւնը կը գտնեն, ամէն բան կը տեսնեն պայծառ: Ջուրերուն պէս յստակ, իր սիրտն ալ պայծառացած, ալիքներուն ձայնը կը խառնուէր սրտի ձայներուն: Հրաչալի բան մը կը կատարուէր իր ներսը՝ կեանքի բոլոր խորութիւններուն չափ խորհրդաւոր:

Ծովին խորքէն բարձրացող ձայները, չատ կը նմանէին սրտի ձայներուն: Խորունկութեան ձայներն էին անոնք:

Ու գլուխը կախեց վայրկեան մը, աչքերը դպան կուրծքին:

Իր ներսը չատ բան մոռցուած, Թաղուած անոնք աղամանդի պէս, իրենց լոյսերը ամփոփած, պէտք ունէր անգամ մը դպելու, Թեթեւ մը քսուելու անհունութեան, ուր ուրիչ գեղեցկութիւններ իրենց լոյսերը կը պահէին:

Հիմակ մինակ չէր, անհունութիւնը զինքը կը գրկէր, կը մօտենար անհունութեան, կը քալէր կարծես դէպի անհունութիւն:

Իր սէրը, սէրերու ամէնէն մաքուրը, կը տանէր զինքը սիրոյ գաղտնիքին՝ կեանքին, ու սիրտը կը դողար:

Դիմացը, հեռուն նայած ատեն, իր երազը ջուրերու վարդերուն մէջ կը բացուէր, կը կարմրէր:

Առտու էր:

Արեւը, լուացուած ու մաքուր, լոգարանէն դուրս կ'ելլէր, կ'երեւէր՝ ծիրանիով ծածկուած:

Ուխտաւոր ճամբորդին համար, չատ բաց էր այս երկինքը, չափազանց լուսաւոր: Աչքերը իր արիւնին բոցովը սկսան վառիլ, ու հիմա բառերը իր մտքին մէջ, իրենց կատարեալ իմաստը կուտային, կը ներկայանային իրենց բոլոր աղուորութիւնովը մերկացած:

Դիմացը, բիւրեղէ անձրեւ մը կը տեղար: Բոլոր ճառագայթները, կը վազէին արցունքի պէս վերէն վար, կը փոխուէին մարգրիտի:

Վահան քանի մը անգամ իր սրտին մէջ իջաւ, ու վեր բարձրանալով անկէ, աւելի վեր, հեռուն նայելով, փսփսաց.

— Աստուածներ կան հոն… գեղեցկութեան աստուածութիւնը, խաղաղութիւնը:

Ու կը մտածէր, կը փնտռուէր յուզմունքով, ի՞նչպէս եկած էր ներսի այս խաղաղութիւնը: Ի՞նչ էր այս խաղաղութիւնը հրաչալի, որ ներդաչնակութեան պէս, կամաց կամաց իր ճշմարիտ ձեւերը կ'առնէր, կը միացնէր սրտի բոլոր ձայները իրարու, ու կրկնեց:

— Աստուածները, դէպի աստուածները, դէպի ազատութիւն:

Ազատութեան կ'երթար, որովհետեւ, ազատութեան մէջ միայն գեղեցկութիւնը գեղեցիկ, կեանքը կը տեսնես գեղեցիկ:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(4)

(Շար.)

Ձգողչ եւ օրենալովի եղէ

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) — Անցեալ շաբաթ, Մարսէյլի դատարանները, դատելով 30 ստարականներ զանազան յանցանքներով, 15 օրէն մինչեւ 8 ամիս բանտարկութեան դատապարտեցին զանոնք: Բանտարկութեանշրջանը լրացնելէ վերջ, բոլորն ալ պիտի արտաքսուին:

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ազգ. պարգեւախաղի 5րդ շարքին վիճակահանութիւնը: 2,500,000 փրանքի մեծ պարգեւը շահեցաւ 394,301 թիւը:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.— 120,102, 622,642, 862,701, 690,263, 191,507:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փրանք.— 668,758, 023,708, 436,004, 058,810, 226,556:

1039 վերջացող թիւերը կը շահին 100,000 փրանք:
7947 վերջացող թիւերը կը շահին 50,000 փրանք:
4364 վերջացող թիւերը կը շահին 25,000 փրանք:
9216 վերջացող թիւերը կը շահին 25,000 փրանք:
279 վերջացող թիւերը կը շահին 10,000 փրանք:
41 վերջացող թիւերը կը շահին 1000 փրանք:
5ով վերջացող թիւերը կը շահին 100 փրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ընդդիմադիր պետերու դատավարութեան առթիւ, վկայութեան կանչուած էր նաեւ Զօր. Մէթաքսաս (միապետական): Վկան մերժեց որ եւ է կարծիք յայտնել ամբաստանեալներու մասին եւ պահանջեց դատի քաշել նաեւ վարչապետ Ցալտարիսը, պատերազմական նախարար Գոնտիլիսը եւ ծովային նախորդ նախարար Հաճիքիրիաքոսը, իբրեւ գլխաւոր պատասխանատուները վերջին ապստամբութեան, քանի որ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չէին առած եւ ներողամտութեամբ վարուած էին վենիզէլոսի հանդէպ:

ՏԻԿԻՆ ՍԹԱՎԻՑՔԻ, հռչակաւոր խաչագողին կինը, որ բանտարկուած կը մնար 14 ամիսէ ի վեր, առժամապէս ազատ արձակուեցաւ: Նոյն քաղաքին արժանացան նաեւ նախկին խմբագիր Տարիուս եւ փաստաբան Կիպու – Ռիպօ: Սերժուեցան ուրիշ հինգ բանտարկեալներու դիմումները:

Փարիզ եւ արուարձաններ

Յ. Հ. Դ.

ԱՐԾԻՒ Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 17, Րիւ Ամբէր, Բաշանի Դասախօս՝ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան:

ՇԱՎԻԼԻ «Արղութեան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Գէորգի բնակարանը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գարգարանը:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կաթողիկոսական պատուիրակ բարձրաշնորհ
Տ. ԴԱՐԵՀԻՆ Ս. ԱՐՔ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

գիտական դասախօսութեան երկրորդ մասը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Պրէպան Մարսէյէ»ի սրահներուն մէջ, 146, Chemin des Chartreux.

Նիւթ՝ Հայ արուեստի ծագումը, զարգացումը մինչեւ Բագրատունեանց անկումը:

Սոյն դասախօսութեան նիւթին վերաբերեալ նկարներ պիտի ցուցադրուին մոգական լապտերով:

Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը: Սրահի եւ այլ ծախսերու համար մուտք 2 փրանք:

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն

Այրի Տիկին Կատարինէ Սրապեան, Մէթր Զարեհ Սրապեան (Avocat à la Cour de Paris), Օր. Զարուհի Սրապեան եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍՐԱՊԵԱՆԻ

(Նախկին տնօրէն Օսմ. Հանրային Պարտքի)

ցաւալի մահը, որ տեղի ունեցաւ 30 ապրիլ 1935ին Փարիզ՝ իր բնակարանը՝ 32, Rue Fontaine, 76 տարեկան հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր Հինգշաբթի 2 մայիս, առաւօտեան ժամը 9ին, Trinitéի եկեղեցին (մէթրօ Trinité):

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ողբացեալ ՄԻՔ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆի յուղարկաւորութենէն վերադարձին արկածէ ազատուող 8 ընկերներու կողմէ (վալանս եւ ռոման): Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ըէսթօրան պլէօի մէջ Rue Bouffier: գեղարուեստական բաժին, ճոխ պիւֆէ:

Հասոյթը կը յատկացուի ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆՏԻՆ:

Մուտք.— կիներու՝ 5 ֆրանք, այրերու՝ 7 ֆրանք:

ՀԱՅ ԴՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, «Ֆլորիա» ճաշարանը ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ:

Օրակարգի հարցեր.— 1. վարչութեան ընտրութիւն, 2. Զրոյց:

Բոլոր անդամները պարտադրաբար կը հրաւիրուին:

Մուտքը՝ ազատ է:

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՅՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Salon COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ

Կը խօսի՝ Տիկին ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Թէրզիպաշեան (Փարիզէն եկած) (երգ), Օր. Գէորգեան (երգ), Օր. փափազեան եւ Պ. Գարագաշեան (Կովկասեան պարեր), Չէօրէքճեան եւ իր խումբը (նուագ):

Կը ներկայացուի՝ ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ (զաւեշտ)

դերակատարութեամբ՝ Պ. ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆի

գեղարուեստական բաժինէն՝ վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 150, Route d'Orléans, Bagneux,

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

թատրոն, նուագ, երգ եւ արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ:

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆրանք:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ-ԵՐԵԿՈՅԹ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

ՎԻՔԹՕՐ - ՀԻՒԿՕԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

46ter Rue Saint Didier, Paris (16). Métro: Boissière.

Պար: գօթիյեօն: ընտիր ճազ՝ Ferrerio, Accordéoniste.

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50, կիներու՝ 5 ֆրանք:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՓԱՆՈՍ ՌՈՒՍՏՈՒ - ԼԻԿԵԱՆ ցաւով կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց փոքրիկին՝ ՄԿՐՏԻՉի:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԲԱՐՁՐ - ՀԱՅՔԻ հայրենակիցները խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի առաւօտուն ժամը 9ին, 131 Fbg. du Templeի ծանօթ հաւաքատեղին,

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակց. Միութեան Տէսինի մասնաճիւղի Վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Ս. Յակոբեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ԳԱՑԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ՍԱԼ - ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԷՋ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Մայիս 3ի Ուրբաթ գիշերէն մինչեւ Մայիս 9ի գիշերը Cazino-Eldoradoի մէջ, պիտի կատարէ ֆաքիրական իր հեռաքրքրաշարժ փորձերը, որ այնքան աղմուկ հանած եւ հիացում պատճառած են:

Նիս բնակող Հայերուն համար առիթ մը զայն տեսնելու եւ գնահատելու համար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Ե.

ԳԱՂՏՆԻՔԸ ԼՈՒԾՒՈՒՄ Է

Առաւօտեան Հայրս զարթնեց խիստ վաղ: Առաջին բառը, որ արտասանեց, էր իմ անունը: Ես իսկոյն մօտեցայ նրան:

— Եկ գրկեմ քեզ, որդիս, թոյլ տուր, արեւի լուսով մի լաւ ուրախանամ քեզանով, ասաց նա ծնողական հոգեհմայլութեամբ:

Ես ընկայ նրա գիրկը:

— Ախ, ինչպէս խաբեցին ինձ... պարձեալ կրկնեց նա գիշերուայ խօսքը, խորին կերպով հոգւոց հանելով:

— Դու ամբողջ գիշերը անհանգիստ էիր, հայրիկ, համարեա չքնեցիր, շատ անգամ կրկնում էիր այդ խօսքը, պատմիր: Ո՞վ խաբեց քեզ եւ ի՞նչ բանում խաբեցին:

— Անցեալը մի յիշեցրու ինձ, որդի, պատասխանեց նա տխուր ձայնով,— դու ինձ այն ասա, մայրդ կենդանի՞ է:

— Ես նրան բոլորովին առողջ թողեցի տանը եւ մի քանի անգամ նամակներ եմ ստացել. շատ ժամանակ չէ, որ նոր նամակ եւս ստացայ, նա բոլորովին առողջ է:

— Անիծեալ լինես դու... ինչպէս խաբեցիր ինձ... :

Նա դարձեալ յիշեց իւր խաբուած դրութիւնը:

— Իսկ քոյրե՞րդ, հարցրեց նա:

— Նոյնպէս առողջ են, մեծ քոյրս մարդի է գնացել, այժմ երկու երեխայ ունի. միջնակ քոյրս նշանուած է:

Նրա շիջած աչքերի մէջ փայլեց ուրախութեան մասյլ նշոյլը: Իսկ իմ հետաքրքրութիւնը աւելի գրաւում էր այն գաղտնիքը: Թէ ո՞ւմն էր անիծում հայրս, կամ ո՞վ էր խաբել նրան: Երկար թախանձելուց յետոյ, վերջապէս յօժարեցաւ նա պատմել:

— Գուցէ մայրդ ասած կը լինի, որ դու դեռ չէիր ծնուած, երբ ես աղքատութիւնից ստիպուած, թողեցի հայրենի երկիրը եւ դիմեցի դէպի պանդխտութիւն, օտար աշխարհներում բախտ որոնելու: Բացի ծանր պարտքից, ես ոչինչ չթողեցի իմ ընտանիքի ապրուստի համար: Մի քանի կտոր կալուածքներ ունէի, նրանք եւս պարտքերիս փոխարէն գրաւ էին դրուած: Մի քանի տարի երկրէ երկիր թափառում էի, բայց ոչ մի գործում յաջողութիւն չէի գտնում:

Հայրենիքից ստացուած տեղեկութիւնները միշտ տխուր էին լինում եւ անմխիթար: Վերջապէս հասայ Պարսկաստանի սարսափելի ժանտախտի լուրը: Այդ միջոցին յայտնուեցաւ ինձ մօտ մի խաչագող, որ նոր էր եկել մեր երկրից եւ ունէր իւր հետ մի նամակ իմ անունով: Նա պատմեց, թէ որպիսի սոսկալի կոտորած կատարեց ժանտախտը եւ որպէս դատարկացաւ ամբողջ երկիրը: Իսկ նամակի մէջ աւելի մանրամասնութիւններ կային: Նամակը մեր գիւղի քահանայի գրածն էր: Նա սկսում էր մխիթարական խօսքերով, որպէս սովորաբար գրում են այն անբախտներին, որոնք կորցրել էին իրանց սիրելիներին: Նրա մէջ կար մի երկար ցուցակ, թէ մեր գիւղացիներից ո՞վ մեռաւ, կամ ո՞վ ազատուեցաւ: Մեռելների թւում գրած էր քո մօր, քոյրերիդ եւ քո անունը: Իմ ամբողջ ընտանիքը ժանտախտի զոհ էր դարձել: Այդ անիրաւը բերանացի էլ պատմեց, թէ որպիսի պատուհասի ենթարկեց Աստուած իմ ընտանիքը եւ աւելացրեց, որ իմ թողած բոլոր կայքերը պարտքերիս փոխարէն տիրեցին...:

Վերջին խօսքերի ժամանակ ծերունու ձայնը փոքր առ փոքր թուլացաւ եւ նա դժուարանում էր շարունակել իւր պատմութիւնը: Նէնէն տուեց նրան մի բաժակ կաթ խմելու: Նա փոքր ինչ կազդուրուեցաւ եւ շարունակեց.

— Այլեւս ոչինչ չէր մնում, ես կորցրել էի այն բոլոր առարկաները, որ սիրելի ինձ, որ կապում էին իմ սիրտը իմ հայրենիքի հետ: Այդ տեղեկութիւնները այնքան ծանր եւ ըսպանիչ ազդեցութիւն ունեցան իմ վրայ, որ ես մի քանի ամբողջ ամիսներ հիւանդ պառկեցայ: Նամակաբերը չհեռացաւ իմ հիւանդութեան մահճից եւ ամենայն հոգատարութեամբ խնամք էր տանում իմ վրայ: Մինչեւ իմ առողջանալը նա բոլորովին գրաւեց իմ բարեկամութիւնը, եւ ես իմ անձը շատ երախտապարտ էի համարում նրան: Ես ընդունեցի նրան իմ մօտ, եւ որպէս ընկեր գործում էինք միասին: Ես վճռեցի այլեւս չվերադառնալ իմ հայրենիքը, ուր պիտի գտնէի սիրելի կնոջ, սիրելի զաւակներիս գերեզմանները միայն, եւ իմ դատարկացած տունը, այն եւս պարտատիրոջ ձեռքը անցած: Ամէն ինչ իմ մէջ պիտի զարթեցնէր տխուր յիշողութիւններ: Հայրենիքը ատելի էր դարձել ինձ...:

Նրա ձայնը դարձեալ սկսեց դողդողալ, դարձեալ դառն զգացմունքները խեղդում էին նրան: Նէնէն տուեց նրան երկրորդ բաժակ կաթ, բայց այս անգամին չընդունեց, եւ փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ շարունակեց.

— Ես այն ժամանակ հարուստ էի, ունէի մի քանի հազար պատրաստի ոսկիներ սնտուկի մէջ: Իմ նոր ընկերը այն աստիճան գրաւել էր իմ հաւատարմութիւնը, որ ես ամէն ինչ յանձնել էի նրա ձեռքը: Անցան մի քանի տարիներ, նա ինձանից չէր բաժանուում: Մեր գործերը օրըստօրէ լաւանում էին եւ օրըստօրէ այդ մարդը սիրելի էր դառնում ինձ: Բայց ի՞նչ գիտէի, որ նրա բոլոր մտերմութիւնը կեղծ էր, խաբէութիւն էր. մի գիշեր, իմ քնած պահուն հարուածելով, ես անզգայ եւ ուշաթափ մնացի: Իսկ նա, ինձ արդէն սպաննուած համարելով, յափշտակեց իմ ոսկիները եւ փախաւ: Ահա այն սպիները, որ թողեց իմ վրայ այն չարագործը...:

Հայրս ցոյց տուեց մի քանի խորն ընկած վէրքերի նշաններ իւր մարմնի վրայ եւ շարունակեց.

— Այդ պատուը, որ դու տեսնում ես խրճթի մէջ, ես իմ կեանքով նրան եմ պարտական: Նա մի անբախտ այրի էր, ինձ վերառեց իւր մօտ, խնամեց տարաւ եւ առողջացրեց:

Հօրս ցաւալի պատմութեան ժամանակ ես գտնւում էի մի տեսակ զարհուրանքի մէջ, թէ որքան դժբախտութիւնների պատճառ է դառնում սուտը, խաբէութիւնը եւ նենգաւոր մտերմութիւնը: Հօրս խաբուած դրութիւնից առաջ էր եկել մեր ամբողջ ընտանիքի թշուառութիւնը:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 3 ՄԱՅԻՍ VENDREDI 3 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2795

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«ԳԻԺԱՑԱԾ ՍԱԴԱՅԷԼՆԵՐԸ»

Նիւ Եորքի ծանօթ սպանութենէն առաջ եւ յետոյ Ռամկավարներու հետ «միացեալ ճակատ» կազմած համայնավարներու հայատառ թերթը, մեր երկու ընկերներու մահապատժի բեկանումէն յետոյ, հետեւեալ խիստ յատկանշական հարցումները կ'ընէ .—

« Ի՞նչ բրաւ Դուրեան յանձնախումբ կոչուած մարմինը: Ո՞ւր ծախսեց ամերիկահայ աշխատաւորութեան արիւն քրտինքով ձեռք բերուած հազարաւոր տոլարները, որոնք հաւաքուեցան հրապարակային ժողովներու եւ ցոյցերու ժամանակ: Դուրեան յանձնախումբի անդամները որո՞նք էին: Ինչո՞ւ անոնց անունները գաղտնի կը պահուին տակաւին: Ամերիկահայ աշխատաւորութիւնը որո՞ւ պէտք է դիմէ, իր զոհած գումարներուն հաշիւը պահանջելու համար»:

Ո եւ է մէկէն աւելի համայնավարները իրաւունք ունին հաշիւ պահանջելու իրենց գործակից Ռամկավարներէն, թէ՛ «Դուրեան յանձնախումբ»ի եւ թէ՛ անոր ձեռքն ինկած գումարներու գործածութեան մասին, որովհետեւ ո եւ է մէկէն աւելի համայնավարներն էին որ Ռամկավարներու հետ միասին քաղաքէ քաղաք պտըտեցան, միասին «բողոք»ի միթինկներ սարքեցին, միասին միեւնոյն բեմերէն գրգռիչ ճառեր խօսեցան, միասին դրամներ հաւաքեցին «Դուրեանի դատը» հետապնդելու համար եւ «անձնուիրաբար» օգնեցին Ռամկավարներուն, որ կազմուի այսպէս կոչուած «Դուրեան յանձնախումբը»:

Ճիշդ է, թէ ամերիկեան իշխանութիւնն ու հանրային կարծիքը մոլորեցնելու եւ իրենց հետապնդած «Դուրեանի դատը» չվարկաբեկելու համար, Ռամկավարները վերջէն չուզեցին «Դուրեան յանձնախումբ»ի մէջ մտցնել իրենց կարմիր զինակիցները: Սակայն, ատիկա երբեք չազատեր զիրենք պարտականութենէ հաշիւ մը տալու գէթ իրենց համայնավար գործակիցներուն այն մասին, թէ ի՞նչ է բրած «Դուրեան յանձնախումբ»ը եւ ինչպէ՞ս է ծախսած իրեն յանձնուած հանրային դրամները: Եթէ Ռամկավարները հասկնալի պատճառներով չեն ուզեր հաշիւ տալ իրենց հաւատացած միամիտ ամբոխին, կատարեալ անիրաւութիւն է նոյնպէս վարուիլ համայնավարներուն հետ, որոնց հետ միասին այնքա՛ն տխուր գործեր կատարեցին, մանաւանդ վերջին երկու տարուան ընթացքին: Ապշեցուցիչ եւ անհաւատալի չէ՞ միթէ, որ Ռամկավարները, հակառակ իրենց «միացեալ ճակատ»ի բոլոր միացեալ սխրագործութիւններուն, չեն ուզած համայնավարներուն վստահիլ նոյնիսկ «Դուրեան յանձնախումբ»ի անդամներուն անունները:

×

Ինչպէս յայտնի է, ամիսներէ ի վեր ամերիկահայ հասարակութիւնը ընդհանրապէս եւ Դաշնակցական մամուլը մասնաւորապէս Ռամկավարներուն կ'ուղղէ նոյն հարցումները «Դուրեան յանձնախումբի մասին, ինչ որ այժմ կ'ընէ համայնավար թերթը: Բայց այդ բոլոր հարցումներուն միակ պատասխանը ցարդ եղաւ միայն Փրովիտենսի ծանօթ ոճիրը, որ եկաւ ամէնէն միամիտներուն իսկ բացատրելու՝

ա) Թէ ինչո՞ւ գաղտնի կը պահուին «Դուրեան յանձնախումբ»ի անդամներուն անունները.

բ) Թէ ի՞նչ տեսակ մութ գործերու կը ծախսուին «Դուրեան յանձնախումբ»ի ձեռքն ինկած հանրային դրամները.

գ) Թէ ինչո՞ւ հրապարակային հաշիւ չի տրուիր այդ գումարներու գործածման մասին:

Եթէ Նիւ Եորքի դատավարութեան նախօրեակին եւ ընթացքին «Դուրեան յանձնախումբ»ի կատարած ծանօթ մութ գործերը տակաւին բացած չէին ոմանց աչքերը, Փրովիտենսի մահափորձէն յետոյ այլ եւս ներելի չէ որեւէ գաղափար չունենալ այն մասին, թէ «Դուրեան յանձնախումբ» անունով մարմնին ետեւ թաքնուած է, Ռամկավար խմբագիրներու սիրած խօսքով, «գիժացած, խաւարակուռ սադայէլներու» խումբ մը, որ 16 ամիսէ ի վեր որ եւ է միջոցի առջեւ կանգ չառներ՝ իր մութ նպատակները հետապնդելու համար:

×

Փրովիտենսի ոճիրէն յետոյ անգամ այդ մարդիկը չեն ուզեր հանգիստ նստիլ եւ մութին մէջ կը շարունակեն նոր դաւեր, նոր վատութիւններ, նոր գրգռութիւններ նիւթել: Այդ սեւահոգի պարոններուն վերջին սխրագործութիւնը կ'երեւի ըլլալ անգլիերէն լեզուով տպագրուած «բողոք»ի հանրագրութիւն մը, որ բազմաթիւ օրինակներով ղրկուած է ամէն կողմ՝ ստորագրել տալու եւ ղրկելու համար նախագահ Լեհմանին:

Եւ գիտէ՞ք, թէ ի՞նչ բանի դէմ կը բողոքեն այդ «գիժացած սադայէլները»: Մեր երկու անմեղ ընկերներու մահապատժի բեկանման դէմ, որ իրենց սրտին մեծ ցաւ է պատճառած եւ որ զիրենք խուճապի է մատնած:

Օգտուելով առիթէն՝ անոնք գրգռիչ եւ գարշելի զրպարտութիւններ կը հրամցնեն կրկին Նիւ Եորքի նահանգապետին՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հասցէին: Այդպիսի գրգռիչ զրպարտութիւն մըն է, օրինակ, այն անամօթ սուտը, որ իբր թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Նիւ Եորքի մեր երկու ընկերներու մահապատժի բեկանումէն յետոյ, պարծանքով յայտարարած է թէ ինք ի վիճակի է այժմ անպատիժ կերպով սպանութիւններ կատարելու:

Այսպիսի նիւաղային սուտեր յերիւրելով՝ այդ «գիժացած սադայէլները» կ'ուզեն համոզել Նիւ Եորքի նահանգապետը այն բանին մէջ, որ իբր թէ մեր երկու ընկերներու մահապատժի բեկանումը «պիտի քաջալերէ» Դաշնակցականներու «տեռորիստական ընթացքը»:

Այդ արգահատելի դաւադիրները այնքան կուրացած կ'երեւին զիրենք ամէն ստորնութեան ընդունակ դարձնող կիրքէն, որ չեն ալ անդրադառնար, թէ իրենց «բողոքի» հանրագրութիւնները, մահապատժի բեկանումէն յետոյ, չեն կրնար այլեւս որ եւ է բան փոխել: Նախագահ Լեհմանի որոշումը վերջնական, անդառնալի է: Այդ հանրագրութիւնները, անգամ մը եւս ցուցադրելով իրենց սեւ հոգին, ուրիշ բանի չեն կրնար ծառայել, բայց եթէ զովացնելու իրենց դառնացած սիրտը եւ փոշի փչելու իրենց խաբուած հետեւորդներու աչքին, ինչպէս նաեւ աւելորդ անգամ մը գրգռելու անոնց կիրքերը:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի)

ՄԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ օտար մարապետներ եւ գթութեան քոյրեր չուզելով համակերպիլ տարազներու օրէնքին, որ կ'արգիլէ կրօնական զգեստներ հագնիլ, ամէն օր կը հեռանան Թուրքիայէն: Մեծ մասը Ֆրանսա կը վերադառնայ: Օրէնքին գործադրութեան վերջին պայմանաժամը կը լրանայ յունիս 13ին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՊԱՏՐԱՍՏ

Ի՞նչ են անոր գլխաւոր տրամադրութիւնները

Վերջնապէս համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, Ֆրանքեւխորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը պիտի ստորագրուէր երէկ: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ՝ դաշնագիրը ոչ թէ պիտի նշանագրուի, բուն ստորագրութիւնը ձգելով Պ. Լավալի Մոսկուա այցելութեան, այլ վերջնապէս պիտի ստորագրուի Փարիզի մէջ:

Առջի օր, դաշնագրին բնագիրը ռուսերէնի թարգմանուեցաւ, յետոյ բաղդատուեցան երկու պատճէնները, հմուտ լեզուագէտներու կողմէ: Չորեքշաբթի իրիկուն վերջին ճշդում մը կատարուեցաւ, երբ խորհրդային դեսպանը արտաքին գործերու պաշտօնատունը գնաց, Պ. Լավալի հրաւէրով: Տեսակցութիւնը տեւեց ժամը 21.30էն մինչեւ 22.50: Այս առթիւ վերջին դժուարութիւնն ալ հարթուեցաւ եւ արտաքին նախարարն ու խորհրդային դեսպանը վերջնական բաղդատութիւնը կատարեցին: Պ. Փոթեմքին գիշերանց Մոսկուա հաղորդեց նոր եւ վերջնական բնագիրը, եւ ստացած պատասխանին վրայ, երէկ պիտի ստորագրուէր դաշնագիրը:

Իրազեկ աղբիւրէ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն դաշնագրին տրամադրութեանց մասին.—

Դաշնագիրը կը պարունակէ բուն դաշինքը եւ յաւելուած մը: Կը բաղկանայ նախաբանէ մը եւ հինգ յօդուածներէ: Առաջին յօդուածը կը տրամադրէ անմիջապէս խորհրդակցութիւն կատարել, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 10րդ յօդուածին գործադրութեան համար (առանց պատճառի յարձակում, սպառնալիք կամ վտանգ յարձակման):

Երկրորդ յօդուածը կը տրամադրէ փոխադարձ աջակցութիւն Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, համաձայն Ազգաժողովի ուխտին 15 յօդուածի 7րդ հատուածին, երբ Ա. Դ. Խորհուրդը խնդիրը քննելով միաձայն որոշման մը յանգած չըլլայ:

Երրորդ յօդուածը կը հաստատէ երկու երկիրներուն փոխադարձ օգնութեան եւ աջակցութեան պայմանները, երբ յարձակում կատարուի առանց տեղի տրուած ըլլալու, համաձայն Ազգաժողովի ուխտին 16րդ եւ 17րդ յօդուածներուն տրամադրութեանց:

Չորրորդ յօդուածը կը տրամադրէ թէ ներկայ դաշնագրին յանձնառութիւնները ոչ եւ է կերպով չպիտի խանգարեն Ազգաժողովի ուխտով նշանակուած պարտաւորութեանց գործադրութիւնը:

Իսկ հինգերորդ յօդուածը կը նշանակէ դաշնագրին տեւողութիւնը: Այս առթիւ հարկ է շեշտել թէ փոխադարձ աջակցութեան պարտականութիւնները կը վերաբերին միայն Եւրոպայի եւ գործադրելի չեն ուրիշ աշխարհամասերու, օրինակ Ասիոյ մէջ ծագելիք վէճերու համար: Դաշնագրին կցուած պայմանագրութիւնը յստակապէս կը լուսաբանէ այս կէտը: Ցետոյ, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը համախորհուրդ պիտի գործեն Ա. Դ. Խորհուրդին տալիք ոե եւ է որոշման առթիւ: Եւ վերջապէս, փոխադարձ աջակցութեան պարտաւորութիւնը չպիտի կատարուի, եթէ յարձակումը չէ եղած բուն իսկ երկու երկիրներուն դէմ: Յաւելուած պայմանագիրը վերապահումներ կը պարունակէ, ապահովելու համար ուրիշ դաշնագիրներու եւ մասնաւորապէս Լոքառնոյի դաշինքին վաւերականութիւնը: Ցետոյ կը նախատեսէ արեւելեան շրջանային դաշինքի մը կնքումը, ապացուցանելու համար թէ ֆրանքեւռուս դաշինքը ուղղուած չէ ոչ եւ է ազգի դէմ:

ՀԻԹԼԵՐԻ ՃԱՌԸ ՄԱՅԻՍ 1Ի ԱՌԹԻՒ

«ՆԱԽԱՆԻՒԹ ՉՈՒՆԻՆՔ, ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ՉՈՒՆԻՆՔ, ԴՐԱՄ ՉՈՒՆԻՆՔ»

Այս տարի ալ, Հիթլերական Գերմանիան մայիս մէկը տօնեց իբրեւ ազգային յեղափոխութեան տօն, Թամփէլհօֆի ընդարձակ մարգադաշտին վրայ: Հակառակ ձիւն – ձմեռ օդի մը, որ աչքերը կը կուրացնէր, ժողովատեղին համախմբուած էին 1,700,000 Գերմանացիներ, լսելու համար իրենց «Առաջնորդ»ին ճառը: Այս առթիւ թղթակիցներ դիտել կուտան թէ անցեալ տարի աւելի մեծ էր բազմութիւնը, հասնելով մինչեւ երկու միլիոնի: Այս անգամ մեծ թիւ մը չէին կազմեր կիները, պատ ձգուած ըլլալով մասնակցելու կամ բացակայելու:

Հիթլերի ճառը աւելի զգուշաւոր եւ քիչ մըն ալ յոռետես կը համարուի այս տարի: Իր գլխաւոր նպատակն եղաւ ներկայացնել օրուան հոգերը եւ հաւատք ներշնչել մասնաւորապէս երիտասարդութեան: « Մայիս մէկը, ըսաւ, վճռականութեան օրն է: Մենք վճռած ենք մեր ժողովուրդին համար ճամբայ բանալ բոլոր հոգերուն, բոլոր դժուարութիւններուն եւ փոթորիկներուն մէջ: Մենք պատերազմ չենք ուզեր, բայց չենք ուզեր նաեւ խարխուլ խաղաղութիւն մը »:

Ցետոյ բացատրեց թէ ազգային – ընկերվարական իշխանութիւնը գերման ժողովուրդը փրկեց այն անկումէն զոր նախատեսած է Օսվալտ Շփէնկլէր, իր «Արեւմուտքի Անկումը» գրքին մէջ: Եւ շարունակեց.

— « Մարդկային ցեղին համար դժբախտութիւն է որ իր առաջնորդները յաճախ կը մոռնան թէ գերագոյն ուժը չի կայանար զօրաբաժիններու եւ գունդերու, թնդանօթներու եւ հրասայլերու մէջ, այլ բուն իսկ ժողովուրդին, անոր միաձայնութեան, վճռականութեան եւ գաղափարական եսին մէջ: Մտածեցէք անգամ մը, բաղդատեցէք մեր Գերմանիան ուրիշ երկիրներու հետ: Մեր երկրին մէջ 137 մարդ կը բնակի իւրաքանչիւր քառակուսի քիլոմեթրի վրայ. մենք նախանիւթ չունինք, գաղթավայր չունինք, ոչ ալ օտար դրամ, «տըվիզ», վարկ, դրամագլուխ կամ ոսկեղէն՝ պահեստներու մէջ: Ունինք միայն ծանր բեռներ, տուրքեր եւ վոխ թոշակներ: Բաղդատեցէք մեր վիճակը միւս ազգերու հարստութեանց հետ: Բաղդատեցէք մեր հնարաւորութիւնները: Ի՞նչ կը մնայ մեզի. միայն մէկ բան,— մեր ժողովուրդը: Մենք միայն անոր վրայ կրնանք դնել մեր յոյսը: Ինչ որ կատարեցինք մինչեւ հիմա, կը պարտինք մեր ժողովուրդին յատկութեանց, անոր կարողութեան, հաւատարմութեան, վայելչութեան, չարքաշութեան եւ կարգապահութեան: Կամքը հաւատք կը ստեղծէ: Կամքը Առաջնորդին կ'իյնայ, բայց հաւատքը ժողովուրդէն պիտի բխի: Ուրանի՛ թէ աշխարհի մնացեալ մասը հասկնայ այն ինչ որ չի կրնար մերժել մերինին պէս ժողովուրդի մը: Ուրանի թէ ըմբռնէ, մանաւանդ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿ

Նորէն գոյնզգոյն յայտարարութիւններ պատերուն եւ ազդատախտակներուն վրայ, Փարիզի եւ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ:

Առիթը՝ քաղաքապետական ընտրութիւնները, որ պիտի կատարուին կիրակի օր, 5 մայիս, ընտրելու համար 38,014 համայնքներու 450,000 խորհրդականները:

Փորձ մը կատարեցի կարդալու երկու ծայրամասերու շարք մը յայտարարութիւնները, եւ ահա՛ թէ ինչեր իմացայ.

— Քուէ տալ ընկերվարականներու կամ համայնավարներու, կը նշանակէ քուէարկել Հիթլէրի կամ պատերազմի համար:

— Ա՛հ, աղտոտ մարդիկը (խորագիրն է)··· եթէ կ'ուզէք ազատիլ անոնց լուծէն, ձեր քուէն տուէք «ֆըրանսիսք»ներուն (Ֆրանսայի փաշականները կամ հիթլէրականները):

— Վռնտեցէք գողերը որ որջացած են քաղաքապետարաններու մէջ:

— Ֆրանսա, որ չորս անգամ արշաւանքի ենթարկուեցաւ հարիւր տարուան մէջ, հինգերորդ արշաւանքի մը պիտի մատնուի, եթէ զօրաւոր չըլլայ:

Ասոր կողքին՝ պատկերազարդ յայտարարութիւն մը, գերմանական զըրահապատ հինգնաշարժներով, բնդանօթներով եւ հրասայլերով, որոնք դէպի Փարիզ կ'ուղղուին:

— Գերմանիա ձեր քուէին կը սպասէ:

— Յեղափոխութի՛ւն, բանուորական դիկտատուրա, խորհրդային իշխանութի՛ւն:

— Վերանորոգում, շինարար եւ վերանորոգիչ աշխատանք:

— Լէօն Պլումի ահաւոր սխալները:

— Ոչ աջ, ոչ ձախ, ուղղակի դէպի նպատակը:

— Կ'ամբաստանեմ ձեզ, պարոն Ք. (անուն և մականուն մեծատառ), դուք ապականեցիք, զեղծանեցաք, թալանեցիք ···

— Մարդասպան մըն է ձեր քաղաքապետը (անունով), դեռ երէկ արիւն հոսեցուց, ոստիկան կանչելով ժողովի մը մէջ, ծեծել, վիրաւորել տալով բանուորները: Դէպի ատեան···

— Աշխարհի բոլոր մեծ ազգերու կիները կ'ընտրեն եւ կ'ընտրուին, միայն Ֆրանսուհին զրկուած կը մնայ:

Միւս կողմէ, թերթեր խառնաճայն, արդէն ծանօթ կամ այս առթիւ ողջնցած:

Ահա խումբ մը, որ յեղափոխական թերթեր կը ծախէ: Նոյնիսկ մէկուն անունն ալ «Յեղափոխութիւն» է:

Ահա ուրիշ մը, թունդ պզզայնական հրատարակութիւններով,— «Լա Նասիօնալ», «լ'Աքսիօն Ֆրանսէզ», «Լա Սոլիտարիթէ»:

Եւ ոստիկաններ ամէն հրապարակի գլուխ, որպէսզի իրար չըզքտեն:

Իսկ ժողովո՞ւրդը, պիտի հարցնէք:

Բաղդատաբար անփոյթ: Հինգով տասնով կը հաւաքուին, կը կարդան մէկը կամ միւսը, եւ կ'անցնին կ'երթան, ապահովաբար մրլտալով.— «Բոլորն ալ կը ճանչնանք»:

Երբեմն մէկը – միւսը բացագանչութիւն մը կ'արձակէ, զնահատական կամ պարսաւական:

Կան մոլեռանդներ ալ որ մատիտով կ'արտայայտեն իրենց «հանրային կարծիքը», եղծելով կամ վարկաբեկելով իրենց չհաւնած յայտարարութիւնը, այս կամ այն խօսքը, բառը, թեկնածուին անունը:

Իսկ իրիկուան դէմ, դպրոցներէն արձակուած աշակերտներ պակասը կը լրացնեն··· կաւիճով:

— « Մա՛հ փաշականներուն», կ'արձանագրէ տղեկ մը,— եւ խոյս կուտայ:

— Անկցի՛ երկամեայ զինուորութիւնը, կ'աւելցնէ ուրիշ մը:

Չէ՞ որ կրթութիւնը օրորոցէն կը սկսի, այս պղոտաներուն վրայ, քաղաքականութենէն մինչեւ ··· աղջիկ համբուրելը: (վա՛յ դիմադրողին. հայրիկին ատրճանակը պատրաստ է):

Ո՞րքան կը տեւէ այս փոթորիկը.— Մինչեւ կիրակի, 5 մայիս, յետոյ կիրակի մը եւս, 12 մայիս, համեմատական ընտրութեան համար:

Այնուհետեւ ոչ «գող»ը կը հարցնեն, ոչ ալ «մարդասպան»ը:

ՎԱՀԷ

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երէկ տուինք Ալֆորվիլի քաղաքապետին յայտարարութիւնները: Այսօր՝ Արնուվիլի քաղաքապետ Պ. Տըմիւզայի յայտարարութիւնները, առնելով Bulletin Mensuel de la Ligue de Défense généraleէն.—

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը ձեր շրջանին մէջ ապրող Հայոց մասին:

— Շատ աշխատասէր ժողովուրդ մըն է ան, որ իր ներկայ տաժանելի կացութեան մէջ, մեծ քաջութեան մը ապացոյցը կուտայ, եւ, ես այն տպաւորութիւնը ունիմ որ, իբրեւ հետեւանք այդ կացութեան, հիանալի համերաշխութիւն մը ցոյց կուտայ: Ցետոյ, քաղաքական ամէն խնդիր մէկ կողմ թողլով, այն կարծիքը կազմած եմ, որ այս արի ժողովուրդը անկեղծ զգացումներով կապուած է Ֆրանսայի — անուրանալի է իրենց օրինապահութիւնը:

— Խարերաներ կա՞ն հայ անդործներու մէջ:

— Մինչեւ հիմա, ուրախ եմ որ, կեղծարարութեան դէպք մը չէ պատահած ինչպէս տեղացիներուն, նոյնպէս Հայերուն մօտ: Մնաց որ պետական հակակշիռ կը կատարուի, որ խիստ է, ինչպէս եւ համայնքի հակակշիռը, որ նուազ խիստ չէ: Կը պատահին գործաւորներ, որոնց աշխատաւորի իրաւունքները կը մերժըւին՝ Թուղթերու անկանոնութեան պատճառով, բայց երբեք իրենց չարաշահութեան համար:

— Առողջապահական տեսակէտով, որ եւ է քննադատելիք բան տեսա՞ծ էք:

— Այդ տեսակէտով եւս, Հայերը լաւ իւրացուցած են մեր կեանքը: Վերջին մարդահամարի ժամանակ, այցելեցի պատահաբար քանի մը հայկական տուներ, եւ տեսայ որ բոլորն ալ մաքուր էին եւ լաւ պահուած: Հետեւաբար այս մասին ալ որ եւ է մեղադրանք չունինք:

— Ի՞նչ կը մտածէք նոր սերունդին մասին:

— Հայ մանուկները շատ աշխատասէր են եւ իրենց ուսուցիչները անոնց ուշիմութեան եւ յառաջդիմութեան մասին հիացում կը զգան: Շատ դիւրին կ'իւրացնեն:

— Չէ՞ք կարծեր որ տակաւին պէտք է բաներ մը ընել Հայոց համար:

— Հայրենազուրկի իրենց կացութեան պատճառով, յաճախ կը բախինք օրէնքներու եւ հրովարտակներու, որոնք կը հիմնուին փոխադարձութեան սկզբունքներուն վրայ,— ահա թէ ինչո՛ւ մեր գործունէութիւնը կ'անդամալուծուի: Ուրեմն բացարձակապէս օգտակար է, որ Հայոց մասին գործադրուի, ամէն հարցի մէջ ամէնէն նպաստաւորեալ ազգի մը վերաբերեալ դաշինքը, եւ ֆրանսահպատակութեան համար իրենց խնդրանքը ընդունուի լայնախոհութեամբ:

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կը հերքէ այն լուրերը թէ զինուորական բացառիկ ծախքերը ութ միլիառ ֆրանք պիտի ըլլան այս տարի եւ թէ կառավարութիւնը որոշած է չորս միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքել:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Ի՞նչպէս ծագեցաւ Մայիսեան դաւադրութիւնը եւ ի՞նչ ուժ կը ներկայացնէր Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութիւնը։

Մինչեւ ռուսական յեղափոխութիւնը այդպիսի կուսակցութիւն գոյութիւն չունէր։ Հայ համայնավարները կ'անդամակցէին Ռուսաստանի կոմ. կուսակցութեան։ 1917ի ամառը Թիֆլիսի մէջ կը գումարուի անդրկովկասեան համայնավարներու համագումարը։ Ժողովէն առաջ, անհատ համայնավարներ միացած մենշեւիկներու հետ, հեռագիրներով համագումարին մասնակցելու հրաւէր կ'ուղղէին շարք մը մարքսականներու, որպէսզի գան միասին մենշեւիկներու հետ միանալու տեսակէտը քուէարկել։ Այս աշխատանքին նախաձեռնողները կը հանդիսանան քանի մը արեւմտահայ համայնավարներ։

Համագումարէն վերջ, ուր այդ տեսակէտը չանցնիր, արեւմտահայ համայնավարները կը մնան մեկուսացած վիճակի մէջ։ Այն ատեն անոնք կը մտադրեն առանձին Հայաստանի կոմունիստ. կուսակցութիւն կազմել։ Այդ նպատակով ներկայացուցիչ կ'ուղարկեն Պետրոգրատ, ուր կը յաջողին կեդրոնի հաւանութիւնն առնել եւ առատ դրամ ստանալ։ Ռուսաստանի համայնավարներու դրամական օժանդակութեամբ է որ հայ համայնավարները Թիֆլիսի մէջ կը յաջողին հիմնել հայ կոմուն. կուսակցութիւն։ Առոնց առաջին գործը կ'ըլլայ թերթ հրատարակել եւ պահանջել Թրքահայաստանի ազատագրումը։

Մինչեւ այդ ատեն, ռուսական համայնավար կուսակցութիւնը կը կոչուէր «Ռուսական սոց. դեմոկրատ բանուորական կուսակցութիւն (բոլշեւիկեան)»։ Իսկ Թիֆլիզի մէջ կազմուած կուսակցութիւնը կը կոչուի «Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւն»։ Ուրեմն այս արեւմտահայ համայնավարներն էին, որ կազմեցին առաջին կոմունիստական կուսակցութիւնը։ Որովհետեւ ռուսական համայնավար կուսակցութիւնը աւելի ուշ փոխեց իր անունը եւ նոյնպէս կոչուեցաւ «Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցութիւն»։

Հայաստանի անկախութեան հռչակումէն վերջն ալ հայ համայնավարներու կեդրոնը կը մնայ Թիֆլիս եւ որ եւ է կարեւորութիւն չի տար Հայաստանի մէջ տարուելիք աշխատանքներուն։ Թիֆլիսի կեդրոնը կը կարծէր թէ աւելորդ է Հայաստանի մէջ եռանդ սպառել, որովհետեւ երբ ռուս կարմիր բանակը գրաւէ Ազրբէջանն ու Վրաստանը, այն ատեն Դաշնակցութիւնը ինքը կը յանձնէ իշխանութիւնը համայնավարներուն։ Մեծ եղաւ Թիֆլիսի կեդրոնի զարմանքը, երբ 1920 յունուարին իմացաւ, որ Հայաստանի մէջ կազմակերպուած 600 համայնավարներ կան։

Թիֆլիսի կեդրոնը իրաւունք ունէր արհամարհելու Հայաստանի համայնավարներու ուժը։ Ան իր յոյսերը դրած էր աւելի խոշոր ուժի մը վրայ, որուն անհամբեր կը սպասէր։

Սկսուած էր թուրք – խորհրդային դաւադրութիւնը Հայաստանի հանրապետութեան դէմ։

Եթէ մինչեւ այսօր այդ մասին որ եւ է կասկած գոյութիւն ունէր, ապա քէմալական նախկին կրթական գործավար պայ Հիքմէթի վերջին դասախօսութիւնը կը ցրուէ ամէն կասկած։

Մենք այն համոզումն ունէինք, որ Թուրք – խորհրդային դաշինքի հիմք ընդունուած է Բրեստ – Լիթովսկի դաշնագիրը։ Պայ Հիքմէթ կ'ապացուցանէ, որ Լէնին եւ Ստալին ընդունած են 1878ի պատերազմէն առաջ գոյութիւն ունեցող սահմանները, այն տարբերութեամբ, որ Պաթումի փոխարէն Թուրքիային տրուած է Հայկական Իգտիրը։ Ռուս համայնավարներու առջեւ խնդիրը դրուած է եղեր հետեւեալ ձեւով.—

«Կամ Հայերուն արժէք տալ, կամ թուրք կառավարութեան բարեկամութիւնը շահիլ։ Ի վերջոյ ծանրախոհ ռուս պետական մարդիկը, հայկական շրջանակներէն հրաժարելով, մեր ազգային կառավարութիւնը ճանչցան»։ (Ցառաջ, 28 ապրիլ 1935)։

Կրնայ պատահիլ, որ Հայաստանի համայնավարները լուր չունէին այդ դաւադիր աշխատանքներու մասին։ Սակայն, անոնք եւս իրենց յոյսերը կապած էին արտաքին ուժերու հետ եւ 1920 յունուարին Երեւանի մէջ գումարած համագումարը կ'որոշէ Հայաստանի իշխանութիւնը ձեռք առնել միայն այն ատեն, երբ ռուս կարմիր բանակը կը մօտենայ Հայաստանի սահմաններուն ···

Թէ Հայաստանի համայնավարները անտեղեակ էին Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ անցած – դարձածէն, կ'երեւայ նաեւ այն փաստէն, որ վերոյիշեալ համագումարին մէջ կ'որոշուի մինչեւ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի խորհրդայնացումը՝ Հայաստանի մէջ չապստամբիլ, որովհետեւ Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնն ի վիճակի չպիտի ըլլայ պաշտպանելու երկիրը «Քէմալական Տաճկաստանի ամենաթեթեւ արշաւանքին դէմ» («Նոր աշխարհ», ամսագիր, 1922 թ. թիւ 2, Կասեանի յօդուածը)։ Տարբեր խնդիր է, որ մայիսեան անյաջող արկածախնդրութենէն վերջ, նոյն հայ համայնավարները հանդիսացան հայկական զօրամասերու մէջ Քարաբէքիր փաշայի հաւատարիմ գործակալները ···

×

Հայաստանի նորաստեղծ պետութիւնը որքան ալ բարգաւաճման նշաններ կը ցուցնէր, բայց դեռ չէր բուժած պատերազմի, ազգամիջեան կռիւներու, գաղթերու, համաճարակներու եւ անօթութեան պատճառած վէրքերը։ Միւս կողմէ Հայաստան բնակող ռուս եւ մահմետական տարրերը հակառակ դիրք էին բռնած հանդէպ «հայկական» կառավարութեան։ Այս բոլոր խնդիրներու կարգադրութիւնը ժամանակի կը կարօտէր։

Երբ 1920 ապրիլի վերջերը տեղի ունեցաւ Ազրբէջանի խորհրդայնացումը, հայ համայնավարները թեւաւորուած, դիմեցին գործօն քայլերու։ Անոնք ամէն կերպ կ'օգտագործէին երկրին ներքին եւ արտաքին դժուարութիւնները ու ժողովուրդը կը համոզէին թէ «բոլշեւիկներն իրենց հետ կը բերեն կարգ ու կանոն, հաց եւ կերպաս»։ Ազրբէջանի խորհրդայնացման զուգադիպեցաւ Մայիս 1ը, որ կառավարութիւնը պաշտօնական տօն էր ընդունած։ Օգտուելով ժողովրդավար կարգերէն ու ազատ պայմաններէն, այդ տօնական օրը համայնավարները ամբարար ցոյցեր կազմակերպեցին Երեւանի, Ալեքսանդրապոլի, Ղարաքիլիսայի, Դիլիջանի, Կարսի, Սարիղամիշի եւ այլ վայրերու մէջ։ Համայնավարներն ազատ ելոյթ ունեցան նաեւ Մայիս մէկի երեկոյեան, խորհրդարանի սրահին մէջ կազմակերպուած հանդէսին ատեն։

Կը յիշեմ որ այդ երեկոյ, երբ համայնավար Դրաստամատ Տէր Սիմոնեան յանուն կոմունիստ կուսակցութեան պահանջեց որ Ղարաբաղը եւ Զանգեզուրը յանձնուի խորհ. Ազրբէջանին, զայրացած Ղարաբաղցիները յարձակեցան վրան եւ, եթէ չմիջամտէր Երեւանի պարէտ գնդ. Շահխաթունին, երեւի Դրաստամատ այսօր հաճոյքը չէր ունենար Դաշնակցութեան հայհոյելու ···

Բոլշեւիկներու գործունէութեան կեդրոնը կը կազմէր Ալեքսանդրապոլը, ուր շարժումը լայն ծաւալ առաւ։ Մայիս մէկին ցուցարարները կը յարձակին Դաշնակցութեան ակումբին վրայ եւ տակնուվրայ կ'ընեն։ Տեղական իշխանութիւնը եւ քաղաքի Դաշնակցականները այս բոլորին հանդէպ կը մնան կրաւորական եւ դիտողի դերին մէջ։ Եղբայրասպան կռուի հեռանկարէ՞ն կը վախնային թէ ուղղակի յանկարծակիի գալով դիմադրութեան ընդունակութիւնը կորսնցուցած էին։ Ինչ որ ալ ըլլայ, իրենց անճառական կեցուածքն անարդարանալի էր։ Բոլշեւիկներու ձեռքը կ'անցնի նաեւ զինապետ Մուսայէլեանի հրամանատարութեան տակ գտնուող «Վարդան Զօրավար» զրահապատը, որ կը դառնայ հակապետական շարժման կեդրոն։

Ցոյցերը ապստամբական հանգամանք ունէին նաեւ Սարիղամիշի, Կարսի, Իջեւան – Դիլիջանի եւ Նոր Բայազետի մէջ։ Մայիս 7ին Հայկոմկուսի Կ. Կ.էն, որ դէմ էր ապստամբութեան, Ալեքսանդրապոլ կ'ուղարկէ իր ներկայացուցիչը (կարծեմ Դրաստամատը), որ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրէ ընդհանուր կացութիւնը եւ այնտեղի ընկերներու հետ համախորհուրդ, հարկ եղած որոշումները տայ։ Կ.Կ.ի ներկայացուցիչը, Ալեքսանդրապոլէն եւ Կարսէն, Սարիղամիշէն, Լոռիէն եւ Ղազախէն եկած ընկերներու հետ միասին կ'որոշէ ընդհանուր ապստամբութեամբ դիմել եւ իշխանութիւնը ձեռք անցընել։ Նոյն Մայիս 7ի ժողովին մէջ կ'ընտրուի Խորհ. Հայաստանի Ցեղկոմ, հետեւեալ կազմով.— նախագահ եւ զինուորական կոմիսար՝ զինապետ Մուսայէլեան, արտաքին գործերի կոմիսար՝ Աւիս Նուրիջանեան, ներքին գործերի կոմիսար՝ Արտաշէս Մելքոնեան։

Ցեղկոմը կազմուելէ վերջ, անմիջապէս Մուսայէլեանը ուղիղ հեռագրով վերջնագիր կ'ուղարկէ Երեւան՝ պահանջելով, որ կառավարութիւնն իրեն յանձնուի։ Սակայն, Ցեղկոմը հեռագրային պահանջներէ զատ, ուրիշ գործունէութիւն չի ցուցներ։ Շրջանները ապստամբելու հրահանգ չեն ստանար եւ շարժումները զանազան վայրերու մէջ կը ծագին ինքնաբերաբար եւ անկանոն ձեւով։ Այս վիճակը կը տեւէ մայիս 7—14։

Մինչ այդ, Երեւանի մէջ կը կազմուի Բիւրօ – կառավարութիւնը, որ կորուստ միջոցներ ձեռք կ'առնէ ապստամբութիւնը ճզմելու համար։ Երբ կառավարական զօրքերը կը մօտենան Ալեքսանդրապոլին, Ցեղկոմը պատգամաւորներ կ'ուղարկէ հրամանատարին մօտ, անձնատուութեան պայմաններու շուրջ բանակցելու։ Կառավարական զօրքի հրամանատարը պայման կը դնէ անձնատուր ըլլալ մինչեւ մայիս 14ի առաւօտ։ Սակայն, մայիս 13ի գիշերը, Հայաստանի առաջին Ցեղկոմի անդամները կը լքեն զրահապատը եւ իրենց կողմնակիցները ու հերոսաբար կը փախչին։ Միայն Աւիս կը յաջողի գլուխը ազատել։ Մայիս 14ին կառավարական զօրքերը կը գրաւեն Ալեքսանդրապոլը։

Նոյն արագութեամբ կը զսպուին նաեւ միւս վայրերու ըմբոստութիւնները։ Մայիս 14ին կը զսպուի Կարսի ապստամբութիւնը, 18ին՝ Սարիղամիշի, 19ին Նոր Բայազետի եւ 22ին՝ Իջեւանի շրջանի։ Գաւառական քաղաքներու ըմբոստներն աւելի յեղափոխական կռուով ու դիմադրական ոգի կը ցուցնեն։ Օրինակ, Կարսի մէջ խումբ մը բոլշեւիկներ կ'ամրանան «Ալեքսանդր Բ.» ամրոցին մէջ եւ 3 օր թնդանօթներով ու հրացաններով յամառ դիմադրութիւն ցոյց կուտան։ Մայիս 13ին ձգելով ամրոցը, կ'ուզեն անցնիլ Ալեքսանդրապոլ։ Իսկոյն հետապնդում կը կազմակերպուի եւ Արփինա գիւղի Ջրաղացներու մօտ տեղի կ'ունենայ տաք կռիւ։ Այդ կռուին մէջ բոլշեւիկները տուին տասը սպաննուած։

Մայիսի վերջը արդէն ամբողջ երկրի մէջ խաղաղութիւնը վերահաստատուած էր։

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ, ՃԱՄԲՈՒՍ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Թղթակցութիւնս կը վերաբերի մեծ քանամեակին՝ Ապրիլ 11—24ին։

Հայ ժողովուրդի գիտակից դասակարգը տօնեց անշուշտ այս մեծ տօնը իր արժանի փառքով ու շքեղութեամբ։ Ուրեմն, հերոսներու եւ նահատակներու անծանօթ գերեզմաններուն հանդէպ հայ ժողովուրդի մեծամասնութիւնը տուաւ իր տուրքը, ըլլայ դաւադրաբար դէպի մահ քշուած մեր մտաւորականներու եւ հայ դանգուածին, ըլլայ Վասպուրականի, Շ. Գարահիսարի, Ուրֆայի եւ Սուէտիոյ բարձունքներուն մէջ հերոսաբար ինկած մարտիկներու յիշատակին։

Իսկ մենք, հայ ժողովուրդի արդար դատի երդուեալներս, այս հանդիսաւոր թուականին տասնեակ մը նոր, երիտասարդ եւ կորիճ տղոց երդում ընել տուինք պակսած տեղերը լրացնելու համար։ Այդ մասին կ'անդրադառնամ ուրիշ յօդուածով մը։

ԴԷՊԻ ՍԷԼԱՆԻԿ

Մակեդոնիոյ Ֆլօրինա քաղաքէն շոգեկառք կ'առնեմ։ Մարդ երբ ճամբորդէ ի՞նչ կ'ընէ,— կը կարդայ։ Քովս նստած են զինուորականներ որոնց ինչ աստիճան ունենալը չեմ կրնար գիտնալ։ Առաջին անգամն է որ յունական հողի վրայ կը ճամբորդեմ։ Իմ անմիջական դրացիս սակայն հետաքրքիր մարդ մըն է եւ ուշադրութեամբ կը նայի «Ցառաջ»իս վրայ։ Լաւ թող նայի։ Բայց ատով չգոհացաւ զինուորականը, ու հարցուց ինծի.

— «Սիզ Հա՞յ օրնըզ»։։։

— Այո՛, կը պատասխանեմ քիչ մը զարմացած որ հայ բառը կ'արտասանէ հայերէնով ու վայրկենական կը մտածեմ թէ թրքախօս Հայ մը ըլլալու է, զինուորագրուած։ Հաստատելու վերջապէս որ Իզմիրցի Յոյն մըն է։

Կը հարցնէ Ալպանիոյ մասին։ Կ'ուզէ գիտնալ թէ կառավարութիւնը ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ փակուած յունական վարժարաններու մասին որուն համար յունական կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան դիմած էր։ Զինուորականին խօսակցութեան շեշտը սպառնական էր.— «Եթէ մեզի գոհացում չտրուէր, մենք արդէն պատրաստ էինք ալպանական սահմանը անցնելու, թող որ դպրոցներու խնդրին մէջ մեզի եղած զիջումով մենք չպիտի գոհանանք, պիտի առաջարկենք Ազգերու Դաշնակցութեան որ Ալպանիոյ հարաւային նահանգները հանրաքուէի ենթարկուին»։

Դիտել կուտամ թէ այս մութ օրերուն լաւ կ'ըլլար որ պալքանեան պետութիւնները, որոնք կոչուած են իրարու հետ ապրելու, իրենց ուժերը համախմբեն ընդհանուր թշնամիին դէմ։ Եթէ Յոյները չարժէն, Ռումանիներն ու Պուլկարներն ալ պիտի խլրտին։ Եթէ յոյն ժողովուրդը կրցաւ լեզու գտնել եւ հաշտուիլ բարբարոս Թուրքերուն հետ, կրնայ եւ պէտք է նաեւ լեզու գտնէ իր անմիջական դրացիներուն հետ։

— Համաշխարհային դիւանագիտութեան շղթան մեզ կը ստիպէր Թուրքերուն հետ հաշտուիլ. այդ մասին լաւ է երկար չխօսինք. բայց հիմա որ ներքին մաքրագործումը եւս իրականացաւ մեր երկրին մէջ, այլ եւս դրացիներուն պէտք է ըմբռնեն թէ մենք Պալքաններու մէջ ամէնէն ուժեղ եւ քաղաքակրթուած ազգն ենք, պատմութեամբ մեզի մրցակից չունինք, հետեւաբար չենք հանդուրժեր յաւակնութիւններու։

Եւ կամացուկ մը աւելցուց.— «Հաւատացէք որ 24 ժամէն Սոֆիա ենք»։

Ուրեմն, չէ փոխուած պալքանեան ժողովուրդներու հոգեբանութիւնը, երկիրէ երկիր։

×

Բազմաթիւ կամուրջներէ կ'անցնի մեր շոգեկառքը։ Հրաշալի կամուրջներ, ամբողջութեամբ երկաթ։ Այս կամուրջները ձգուած են գետերէ աւելի ճահիճներու վրայ։ Մէկ հատը ճիշդ մէկ քիլոմեթր երկարութիւն ունի։ Բոլոր կամուրջներու երկու կողմերը շինուած են պահականոցներ։ Շոգեկառքը կամուրջին մօտենալէ մէկ երկու վայրկեան առաջ կը սուլէ, մէկ ալ կը տեսնես որ վեց սուինաւոր զինուորներ կը շարուին։ Երբ մենք կամուրջին վրայ ենք, անոնք արձանացած կը բարեւեն մեզ։ Բոլոր մեծ ու փոքր կամուրջներու շուրջ կան այս կ'ուզեն՝ «շնորհիւ մեզի ապահով անշուշտ խմատ մը ունի։ Թերեւս ըսել կ'ուզեն «շնորհիւ մեզի ապահով անցաք այս կամուրջէն»։ Եւ կրնայ ճիշդ ըլլալ այս ենթադրութիւնը, որովհետեւ Մակեդոնացի «կոմիտաճի»ները շատ վարպետ են կամուրջները օդը հանելու արուեստին մէջ։

Տպաւորութիւնս հրաշալի է Սէլանիկի մասին, մանաւանդ երբ ինկայ իմ ցանկացած շրջանակիս մէջ։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ինչպէս ամէն տեղ, կանգնած է կոթողի նման ու իր ուժովն ու հեղինակութեամբ կը ցուցադրէ հայ ժողովուրդի ազնիւ կողմերը ու դարձեալ իր ուժովն ու հեղինակութեամբ շուքի մէջ կը ձգէ մեր անխուսափելի թերութիւնները։

Գեղեցիկ եւ ընդարձակ ակումբ մը հայազգի Յովհաննէս Մշեցիի փողոցին վրայ։ Ցխուն է աւելի աթոռներ, մէջտեղը սեղան մը, դիմացը նեղ եւ երկար դասախօսական սեղան մը, լեցուն թերթերով եւ հանդէսներով։ Սեղանին շուրջ հաւաքուած են տասնեակ մը խնդումերես եւ աղուոր օրիորդներ։ Կը ծանօթանանք. Դաշնակցութեան Օրիորդաց «Յայդայդա» խումբի վարչութիւնն է։ Կը խօսինք սարէն – ձորէն։ Գիտակից աշակերտներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան համալսարանին, որուն հաւատարիմները կը ստանան մտաւոր եւ յեղափոխական սնունդ հաւասարապէս։ Պատին վրայ են մտաւորական եւ յեղափոխական վարպետներու պատկերները,— Քրիստափոր, Ռոստոմ, Զաւարեան, Ահարոնեան, Գէորգ Չաւուշ, Խաժակ եւն.։ Յունական կապոյտ ճերմակը եւ հայկական եռագոյնը դէմ դիմաց իրար կը բարեւեն։

Նպատակայարմար ակումբ մը վերջապէս, զոր մեր անկուշտ ընկերները անբաւական կը նկատեն։ Իրենց դիտել կուտամ թէ ինչ որ տարիներէ ի վեր Փարիզի մէջ դեռ բաղձանք կը մնայ, ձեզի համար իրականութիւն է։ Համեստ եղէք, թանկագին ընկերներ, որովհետեւ ձեր ունեցածը շատեր չունին, նոյն իսկ հարազատ ընկերները։

ԱՊՐԻԼ 10Ի ԻՐԻԿՈՒՆԸ

Ընկերները մռայլ են։ Վաղը առաւօտ, Դաշնակցութեան երկու թանկագին ու արդար զինուորները, Մատթէոս Լէյլէկեան եւ Նշան Սարգիսեան ելեկտրական աթոռի վրայ պիտի նստին եւ պիտի ածխանան։ Մղձաւանջ, մղձաւանջ։ Այդ գիշեր քանի՞ Դաշնակցական կամ քանի՞ խղճամիտ Հայ կրցան հանգիստ քնանալ՞···

ԱՊՐԻԼ 11

Հետաձգումը ձեռքս կ'առնեմ լուր սովորութեան, բարեւ մը տալու «Հորիզոն»ի խմբագրին եւ առօրեայ «ի՞նչ կայ չկայ» հարցնելու համար։

— Շուտ խմբագրատուն եկուր, կը պատասխանէ ընկեր խմբագիրը, որովհետեւ Ամերիկայի մեր ընկերներու մահավճիռը բեկանուած է։

Լուրը կայծակի արագութեամբ քաղաքին մէջ տարածուեցաւ, մռայլ դէմքերը պայծառացան եւ փոխադարձաբար։ Երջանիկ էինք բոլորս։

Ց. ՊՈԽՈՆԱՋԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՏՕՆԸ
ՄԻԼԱՆԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ, 27 ապրիլ (Յառաջ).— Ցաճախ մեր գաղութին մասին խօսելով դժգոհութեամբ արտայայտուած ենք, որովհետեւ այն համոզումն ունինք, որ հակառակ իր կարելիութիւններուն կը պակսի իրեն գործելու կամքը։ Մեր դժգոհութիւնը սակայն չի կրնար մեզ անարդարութեան տանիլ։

Մասնակցելով մեր անմահ նահատակներու սգատօնին զոր կազմակերպած էր Հայ Ուսանող. Միութիւնը, մենք ուրախութեամբ տեսանք թէ հակառակ շատ մը երեւոյթներու, գաղութին անդամներուն մեծամասնութեան երակներուն մէջ ցամքած չէ արիւնը։ Երախտապարտ ենք մեր այն մի ուսանողներուն որ կազմակերպելով այս սգատօնը, նախ գաղութին պատեհութիւն ընծայեցին իր նուիրական պարտականութիւնը կատարելու, յետոյ մեզ կրկին համոզեցին թէ պէտք չէ դադրինք գործ պահանջելէ մեր գաղութէն։

Անցնինք սգատօնին։

Գաղութը հրաւիրուած էր ապրիլ 24ի գիշերը, Gufի պալատը, Piazza Giovinezza (երիտասարդութեան հրապարակը)։ Իմաստալից է չէ՞ այս հրապարակին անունը։ Gufի մասին արդէն խօսած ենք, բայց աւելորդ չէ անգամ մըն ալ կրկնել թէ այս հաստատութիւնը կը ներկայացնէ փաշիստական համալսարանական երիտասարդութեան միութիւնը։ Սրահը ազնուութեամբ եւ ձրիաբար տրամադրուած էր, որպէսզի հայ գաղութը կարենայ իր յարգանքը մատուցանել իր ազատագրական պայքարի անմեղ նահատակներուն։

Սգատօնին բացումը կատարեց թժ. Ե. Արզումանեան։ Քիչ խօսեցաւ, բայց բոլորին հասկնալի խօսքերով մարմնեց այն անտարբերները եւ այլասերածները, որոնք նոյն իսկ իրենց հարազատներուն եղերական մահը մոռցած են այսօր։ Բացատրեց թէ ինչպէս 1915ի մեր զոհերը մեր պատմութեան տուած են վսեմ կերպարանք մը, եւ հրաւիրեց բոլորը միացած աշխատելու ազգային կառուցման համար։

Ապա խօսք առաւ բանաստեղծ Արամայիս Սրապեան։ Երիտասարդ բանաստեղծը յուզեց բոլորը, ոգեկոչելով մեր նահատակ մտաւորականները, որոնք տուին իրենց ժողովուրդին ամէն ինչ, նոյն իսկ իրենց կեանքը։ Իր բանաստեղծի հոգիով ցոյց տուաւ թէ ինչպէս հակառակ Մոնկոլներու, Թաթարներու եւ Թուրքերու վայրագ սրարածներուն, հայ ժողովուրդը, հայութիւնն ամբողջ ոտքի են դեռ կապոյտ վճռականութեամբ։ Հրաւիրեց վերապրողները չմոռնալ թէ համոզուած հայրենասիրութիւնը կը պահանջէ միութիւն, գործ եւ անձնազոհութիւն։ Պ. Սրապեան արժանացաւ ծափերու եւ շնորհաւորութիւններու։ Վերջին խօսողը եղաւ Պ. Քաջարենց, վառվռուն երիտասարդ մը, որ չէզանց թէ տառապանքի նոյնութիւնը բաւական պէտք է ըլլայ միացնելու բոլորը, որպէսզի հայ ժողովուրդը կարենայ իրագործել ուխտերու ուխտը, իր ազգային իտէալը։ Մէկզի ուրեմն, ստեղծագործող ու հերոսական հոգիով հայ ժողովուրդ, անիմաստ բաժանումներն ու փուճ վէճերը։

Ներկաներու ծափերը հաստատեցին թէ Պ. Քաջարենց գիտցաւ բոլորին սրտին ու հոգին խօսիլ եւ իր տրամադրութեամբ հաւատք ներշնչել իր ժողովուրդին մէկ մասնիկին։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին խումբ մը երաժիշտներ եւ Պ. Եղիազարեան։ Այս վերջինը արտասանեց Սիամանթոյի «Մօր մը երազը» եւ Ահարոնեանի «Յարգանք քեզ»։ Ճառախօսներու սեղանին վրայ կը փայլէր Մուսոլինիի լուսանկարը։

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Անցեալ կիրակի, ապրիլ 28ին, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Սալ Փրաթի հսկայ սրահը մէկ ծայրէն միւսը, լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ մը։ Այսպիսի բազմութիւն, Մարսէյլի հայ գաղութը շատ քիչ անգամ տեսած էր։ Հոն էին մեծ ու պզտիկ եւ ամէն դասակարգէ։ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակի տօնակատարութիւնը կազմակերպած էր Համազգայինի Մարսէյլի մասնաճիւղը, մասնակցութեամբ ազգ. կեդր. վարչութեան եւ կրօնական եւ ուրիշ մշակութային միութեանց։

Պէտք է խոստովանիլ որ մեծ բեռան մը տակ մտած էր Համազգայինը, բարոյական եւ նիւթական բացարիկ զոհաբերութեամբ։ Եւ տքնաջան եւ հետեւողական աշխատանքով, հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններու, կրցան մեծ յաջողութեամբ գլուխ հանել տօնակատարութեան գործը։

Բեմին վրայ տեղ գրաւած էին կաթող. նուիրակը, Կարապետեան եպիսկ.ը, Ազգ. Վարչութեան եւ Համազգայինի ներկայացուցիչները։ Եւ անդին, Մարսէյլի Հայ Երաժշտ. Միութիւնը իր ղեկավար Պ. Վ. Սարգսեանով։

Պ. Շալճեան, յարգանքի քանի մը խօսքերէ վերջ, հրաւիրեց օրուան միակ բանախօսը՝ Գարեգին արք. Յովսէփեան։

Կաթող. նուիրակը տաք եւ բարտխուն բանախօսութեամբ մը վերլուծումը ըրաւ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան։ Կարելի չըլլալով ամբողջութեամբ տալ այդ բանախօսութիւնը՝ ստորեւ կ'ամփոփեմ էական մասերը.

— Այսօր հոս հաւաքուած բազմութիւնը եւ հանրային կեանքի մէջ գործող բոլոր ազգային, կրթական եւ մշակութային միութեանց ներկայացուցիչները եկած են տօնելու հանդէս մը, որ համազգային է եւ որ մեզ համար առանձնայատուկ արժէք եւ նշանակութիւն ունի։ Այս տօնակատարութիւնը պէտք է նուիրուած ըլլայ մեր ժողովուրդին մէջ պարզացնելու այն գաղափարը, թէ ի՛նչ նշանակութիւն ունի 1500 տարի առաջ կատարուած թարգմանութիւն մը, Սահակ Մեսրոպի եւ իր փաղանգին կողմէ։ Ս. Գրքի թարգմանութեան նշանակութիւնը մեծ է, որովհետեւ այդ թարգմանութիւնը հիմը դրաւ հայ գրականութեան, հայ արուեստին, հայ գիտակցութեան եւ հայ ըմբռնումին, այսպիսով կապուած երկրին ու կապուած ապագային։

Մենք բոլորս պէտք է իմանանք թէ այն ի՛նչ գործ էր որ կատարեցին մեր պապերը, Սահակ – Մեսրոպը, որպէսզի ոտքի կանգնինք մեր գլուխները խոնարհեցնելու համար անոնց յիշատակին առջեւ։ (Եւ ժողովուրդը վայրկեան մը յոտնկայս կը յարգէ անոնց յիշատակը)։

Յետոյ պատմականն ընելով Արշակունեաց հարստութեան անկման շրջանին, պարսկական նուաճողական քաղաքականութեան եւ պարսկական քաղաքակրթութեան վերջնակէտը, որ էր անցնիլ Հայաստանի վրայով դէպի Աթէնք ու Բիւզանդիոն, բանախօսը շարունակեց.

— Այսպիսի պայմաններու տակ, ի՞նչ կ'ըլլար մեր վիճակը, եթէ իրականացած չըլլար գիրերու գիւտը։ Ժողովուրդը եթէ անկարող էր քաղաքականապէս դիմադրել ու դիմանալ, պէտք էր բարոյական մեծ ստեղծագործում մը ընել. եւ այդ գործը եղաւ գրերու գիւտով եւ Աստուածաշունչի թարգմանութեամբ յունարէնէ Սահակի եւ Մեսրոպի ղեկավարութեամբ։ Մեսրոպ Մաշտոց հայ պատմութեան ամենամեծ մարդն է։ Ս. Գրքի թարգմանութիւնը սկիզբն է հայ գրականութեան եւ հայ մտածողութեան։ Երբ Փարիզ էի, հայ թերթի մը մէջ կարդացի այն տարկու–

թիւնը թէ ինչո՞ւ կապել Թարգմանութեան գործը կրօնքին հետ: Կ'ըսեմ թէ պատմական կերպով սխալ երեւոյթ է այդ: Պէտք է որ փաստերն ու աւանդները ուսումնասիրուէին եւ ապա անոր հիման վրայ տրուէր այդ վճիռը: Ս. Գիրքը շտեմարանն է հայ լեզուի: Այնտեղէն հայ ժողովուրդի հոգին, սիրտ եւ պարզացման շրջանները կը ցոլանան: Ան «Թագուհի Թարգմանութեանց» է, ոչ թէ իր թարգմանութեան համար սոսկ, այլ լեզուին որ վայել է բարձր ատեանի վրայ կեցած ժողովուրդի մը:

Ս. Գիրքի թարգմանութեամբ կը սկսի նաեւ հայ մատենագրութեան սկիզբը: Եւ կը յիշէ շարքը անոնց: կը յիշէ նաեւ Շնորհալին եւ Խորենացին, որոնք թէեւ չեն պատկանիր Սահակ–Մեսրոպի շրջանին: Ծանրանալով Մովսէս Խորենացիի վրայ·

— Մովսէս Խորենացին, զոր չենք կրնար պահել Ե. դարուն մէջ, իր մշակած գրականութեամբ, հող չէ թէ աւանդական ազգային գիտակցութեան, միութեան, մտածման մարմնացումն է: Ս. Գրքի Թարգմանութիւնը եւ այս բոլոր մտքի հսկանները, պատճառ դարձան որ Հայաստան աշխարհի մէջ բաժան բաժան եղած եւ յաճախ իրար կտրող իշխանութիւնները միանան: Եւ մեկնելով այս տեղէն կոչ կ'ընեմ ձեզ մայրեր, քոյրեր եւ եղբայրներ, միացէք: Վերջ երկպառակութեան, հասկցէք իրար: Միայն գործակցութեամբ ձեռք ձեռքի տալով է որ կարելի է ժողովուրդ մը ապրեցնել, երթալու համար դէպի ապագան: Ինչպէս անհատներու, նոյնպէս ազգութեանց մէջ կան անցաւոր ու անանց երեւոյթներ: Կենդանի է, կ'ապրի այն ազգը, որ հիմնուած է անանց երեւոյթներու եւ արժէքներու վրայ: Եւ այս անանց արժէքներն են, որ բաբախել կուտան մեր սիրտերը, եւ կը կապեն իրարու: Այս է մեր տօնին իմաստն ու արժէքը, ինչ որ կրցայ բացատրել երեսուն վայրկեանի մէջ:

⁂ Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր եւ կատարեալ: Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութիւնը իր ամբողջ կազմով եւ յատկապէս Պրիւքսէլէն հրաւիրուած երաժշտագէտ Պ. Վ. Սարգսեան, ամբողջ ժողովուրդը բոնկեցուց հոգեկան անբացատրելի ապրումներով: Պ. Սարգսեան իրապէս արժանաւոր սանն է մեր երգի վարպետին՝ տարաբախտ Կոմիտաս վարդապետին: Այսպէս երկու ժամ, մէջ ընդ մէջ երգեցին «Ով մեծասքանչ», «Ալէլուիա», «Տէր կեցո», «Հօ արա հօ», «Այսօր պաս է» եւն.:

Արտասանութիւններ բրին Պ. Պ. Պարսումեան Սիամանթոյի «Գիւտին փառքը», Փոլատեան՝ «Եթէ մոռացայ զքեզ Երուսաղէմ» եւ Թումանեանի «Կարօտը», Հ. Համբարձումեան՝ «Ես իմ Հայաստանի» եւ Թումանեանի «Հին օրհնութիւն»ը: Երիտասարդ ջութակահար Պ. Ս. Զէօրէքճեան նուագեց Կոմիտասէն եւ այլ հեղինակներէն ընտիր կտորներ:

Պ. Փօղոս Հիւսեան, յանուն Ազգ. Կեդր. Վարչութեան, Ս. Գրքի հայերէն Թարգմանութեան 1500ամեայ յոբելեանին առթիւ, կարդաց ուղերձ մը, ուղղուած մեր մտքի ու գրչի տիտաններուն, որոնք հիմը դրին հայ մտածողութեան, հայ ըմբռնումին եւ հայ քաղաքակրթութեան:

Ապա երգչախումբը երգեց «Հայր մեր»ը, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս:

Ամէնէն վերջ կաթող. նուիրակը ջերմ խօսքերով փակեց հանդէսը եւ ժողովուրդը դուրս թափեցաւ սրահէն հեղեղի մը պէս:

Այս փառաւոր տօնակատարութիւնը մեծ յաջողութիւն մը եղաւ Համազգայինի եւ անոր մասնակցող ազգային, կրօնական եւ մշակութային միութեանց համար:

ՀՐԱՉԵԱՅ

Ի՞նչպէս ճամբուել

— o —

Պայքար մը բացուած է Հոլիվուտի դէմ,— ինչպէս գիտէք, շարժանկարի արդիւնաբերութեան նուիրուած գործարան–քաղաք մըն է Հոլիվուտը:

Պայքարին ղեկավարութիւնը ստանձնած է կղերը, որ «Ամօթխածութեան լեգէոն» մը կազմած՝ կը կռուի «բաց» շարժանկարներու դէմ:

Պէտք է խոստովանիլ, որ այս շարժումը ծնունդն է հոգեբանական հակազդեցութեան մը, կամ արուեստագէտներու սանձարձակ երեւակայութեան խաղերուն պատճառած ձանձրոյթին: Տասը տարիէ ի վեր «բարձր գրականութիւնն» էր, որ յանուն արուեստի եւ երեւակայութեան՝ կը տիրապետէր հրապարակին վրայ, սահման չճանչնալով իր ազատութիւններուն մէջ: Արկածախնդրութիւններու սէրը եւ մոլութեանց ճաշակը ի վերջոյ յագեցուցին, սակայն, հանդիսականները, եւ հիմա Միացեալ Նահանգներուն բնակչութեան «միջին մտայնութիւնն» է, որ հակառակ շարժում մը կը ստեղծէ՝ պարկեշտութիւնը հռչակելով պայման որ եւ է ստեղծագործութեան:

Կղերը, գլուխն անցնելով այս շարժման, իր լեգէոնականներուն միջոցով կը քննէ շարժանկարի ցուցադրուած ժապաւէնները: Եթէ իր բարոյական ըմբռնումներուն դէմ գտնէ ժապաւէն մը, կ'արձանագրէ մասնաւոր ցուցակի մը մէջ, զոր յետոյ լեգէոնականները կը պտըտցնեն՝ ստորագրութիւն հաւաքելու համար: Ստորագրութիւնները պատկառելի թիւ մը հասնելէ վերջ, Լեգէոնի վարչութիւնը շարժանկարի ընկերութեան կը ներկայացնէ «ժողովուրդին կարծիքը», եւ այսպէս կ'արգիլուի ժապաւէնին ցուցադրութիւնը:

«Ամօթխածութեան լեգէոնին» գործունէութիւնը մեծ դեր խաղացած է այս վերջին տարիներուն՝ մաքրագործելու համար շարժանկարի ժապաւէնները:

Պէտք է ընդունիլ որ շարժանկարի գործարանատէրերը եւս ձանձրացած էին այլ եւս այն ժապաւէններէն, որոնց նիւթն է աւազակութիւնը, կամ լրտեսուհիներու արկածախնդրութիւնը, կամ միլիոնատէր աղջիկներու քարտուղարուհի դառնալը, կամ հասարակ քարտուղարուհիներու միլիոնատէր դառնալը, կամ անտառի մը մէջ մոլորած երիտասարդի մը քաջութիւնը՝ պաշտպանելու համար իր սիրուհին: Անհրաժեշտ էին այլ եւս նոր նիւթեր: Հոլիվուտի մէջ, կամ ամերիկեան սովորութեամբ, ժապաւէնները կը շինուին սէռիով,— երբ մէկը ժապաւէն մը կը պատրաստէ որոշ նիւթի մը վրայ եւ յաջողութիւն կը գտնէ, ամէն ընկերութիւն կը սկսի ժապաւէն մը պատրաստել նոյն նիւթին վրայ՝ փոքրիկ ձեւափոխութիւններով: Գործարանային արդիւնաբերութիւն,— ուրիշ ոչինչ: Արուեստի պահանջ, երեւակայութեան թռիչք, — ասոնք հարցեր են որ շատ քիչ կը խօսին տոլարի երկրին մէջ: Ահա թէ ինչու ձանձրոյթը դէմքը ցոյց կուտայ, անմիջապէս, միօրինակութեան պատուհանէն:

«Ամօթխածութեան լեգէոնը» այդ ձանձրոյթն է որ կը շահագործէ իր պարկեշտութեան բանաձեւով: «Մաքուր շարժանկա՛ր» կը պահանջեն անոնք, ոչ սիրային խենթութիւն, ոչ ալ կիրքերու կատաղութիւն, ոչ ոճիր, ոչ ալ արկած: Խաղաղ կեանք, տուներու աշխատանք: Բակերու մէջ ապրող կենդանիներու պէս կեանք մը կրտ–կրտ–կրտկրտակ:

«Մաքուր շարժանկարներու» մէջ արգիլուած է ցոյց տալ կիներ, որոնք բարձ կը դնեն իրենց սիրամարգի պոչին տեղը, կամ քիչ մը բաց կը թողուն իրենց ազդրներուն բոյնը: Արգիլուած է ցոյց տալ նոյնպէս ննջասենեակի մէջ կատարուած դաշտնի բաները, լուսնկայ գիշերով՝ երիտասարդներու սողոսկիլը վարդահիւս պատուհաններէ ներս, վերջապէս տակաւին այնպիսի բաներ, որոնք հիմա կ'անցնին ձեր մտքէն, բայց ոչ դուք կ'ըսէք, ոչ ալ ես:

Այլ մանաւանդ ··· համբոյրը:

«Պարկեշտութեան լեգէոնը» արգիլած է նաեւ համբոյրը, սիրոյ այս դասական արարողութիւնը, թէեւ եկեղեցին արգիլած չէ համբոյրը: Սակայն համբոյր կայ, համբոյր ալ կայ:

Նախ բացարձակապէս արգիլուած է ողջագուրումը,— թեւերը փաթթել աղջկան մէջքին, ոտքերը հիւսել սիրականին ոտքերուն հետ: Կարելի է շրթունքի շրթունքի գալ, սակայն, զգո՛յշ, պէտք չէ շատ տաքնալ: Իւրաքանչիւր համբոյր պէտք է տեւէ ոչ աւելի քան 1 վայրկեան 50: Ուրեմն, արգիլուած են այն համբոյրները, որոնք կը դրոշմուին՝ խնձոր մը խածնելու ձեւով կամ ·· ախորժակ բանալու չափ երկար:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՇԱՎԻԼ.— Մեր գաղութն ալ անցեալ շաբաթ երեկոյ տօնեց ապրիլեան եղեռնի քսանամեակը, մասուռ–մանկապարտէզի սրահին մէջ: Հանդէսին կազմակերպութիւնը ստանձնած էր Եկեղեցական Միութիւնը: Կը մասնակցէին Համազգայինի Ֆր. Կ. Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Արղութեան» խումբը: Հայրենասէր կոկիկ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը: Հանդէսին նախագահը Պ. Շարապխանեան եւ երկու բանախօսները Պ.Պ. Աշոտ Արծրունի եւ Դաւիթ Տէր Գալուստեան բացատրեցին օրուան տօնին նշանակութիւնը: Ուղերձներ կարդացին «Արղութեան» խումբին կողմէ ընկեր Գէորգ Պօղոսեան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ Պ. Մանուկեան: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին տիկիններ Նուարդ Փանոսեան, Տէրտէրեան, Սարգիսեան Պ. Մանուկեան եւ Օր. Գառակեան (երգ), տիկին Մինասեան, Օր. Նազլիկեան, Պ. Այվազեան եւ ընկեր Մըկրտիչեան (արտասանութիւն): Մէջ ընդ մէջ եղան խմբերգներ: Կազմակերպիչ յանձնաժողովին կողմէ Պ. Տ. Գալուստեան շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր մասնակցողներուն եւ ներկայհասարակութեան՝ փակեց հանդէսը:

Գ. Վ.

ՍԻՖԱՆԻ ՅԵՐԵԿՈՅԹԸ

— o —

Կիրակի օր, Վիքթոռ Հիւկոյի սրահներուն մէջ, տեղի ունեցաւ Սիֆան երգչախումբի տարեկան առաջին յերեկոյթ–պարահանդէսը:

Առաջին անգամ էր որ «Սիֆան»ը երեւան կուգար իր նոր ղեկավարով, Պ. Արայ Պարթեւեան:

Հանդէսին փութացած էր հոծ բազմութիւն մը, մանաւանդ երիտասարդներ եւ սրահը նեղ կուգար:

Անգամ մը եւս Փարիզի երիտասարդութիւնը ցոյց տուաւ որ գիտէ քաջալերել գեղարուեստական միութիւնները: Շատ խանդավառ անցաւ պարահանդէսը: Զոյգերը անընդհատ պարեցին մինչեւ կէս գիշեր: Ջէյրարօի նուագախումբը կը կրկնապատկէր իրենց խանդավառութիւնը: Պարահանդէսի ընթացքին միջանկեալ, երգչախումբը երգեց «Պինկեօլ»ը, «Ծով լինի», «Ալագեազ»ը, «Տուտուլ»ը եւ քանի մը զուարթ երգեր: Այս անգամ երգչախումբին անդամները չէին հագած իրենց հայկական տարազները, որ այնքան սիրուած են հասարակութեան կողմէ: Պարեցին նոյնպէս հայկական քանի մը պարեր, այս անգամ իրենց տարազներով: Մեներգեցին Օր. Հախխումէ Բնեաղեան, Պ. Գ. Մեհթերեան եւ Պ. Մ. Սարեան: Պարեցին Ֆօլի Պէրժէրէն օրիորդ մը եւ Պ. Բանթարճեան:

Սկսան կրկին եւրոպական պարերը նոյն խանդավառութեամբ, եւ կէս գիշերուան մօտ, տակաւին երիտասարդութիւնը չէր ուզեր բաժնուիլ այս մտերմական մթնոլորտէն:

Վերջին պահուն ամերիկեան աճուրդի դրուեցաւ փլաթինէ մատանի մը որմէ կոկիկ գումար մը գոյացաւ:

Թող անհոգ մնայ Պ. Սարօ Յակոբեան: «Սիֆան»ը կը շարունակէ ծաղկիլ նոյն ոգեւորութեամբ:

⁂ Սիֆան երգչախումբի վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Պ. Ստեփան Այտընեանի որ միութեան նուիրած էր, աճուրդի դրուած մատանին:

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Անոյ վիճակ

— o —

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍ (Էն), 27 Ապրիլ (Յառաջ).— Սէն Մորիս ունի մէկ մետաքսի գործարան որ մասնաճիւղն է Տէսինի մետաքսի գործարանին, ուր կ'աշխատին մօտ 750 գործաւորներ, նաեւ բաւական թիւով Հայեր:

Գրեթէ հինգ ամիս է յիշեալ գործարանը գործաւոր կ'արձակէ, որոնց մէջ կը գտնուին նաեւ Հայեր: Ասոնք օրուան հացի կարօտ են: Ի՞նչ պիտի ըլլայ խեղճերուն վիճակը, մանաւանդ որ քաղաքապետարանը նպաստ ալ չի տար:

Սէն Մորիսի մէջ գոյութիւն ունին երեք կազմակերպութիւններ,— Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Զարդարեան» ենթակոմիտէ, Հօկի մասնաճիւղ եւ Լճէի Հայր. Միութիւնը: Այս երեք կազմակերպութիւններն ալ անկարող են որ եւ է օգնութիւն ընելու հայրենակիցներուն: Կան ուրիշ քանի մը ընտանիքներ ալ որոնք անձնական գործեր ունին (սրճարան, սափրիչ, նպարավաճառ): Ասոնք ալ կապուած են գաղութին, այնպէս որ կեանքը անտանելի է:

Վ. Ղամպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՍԻԱՐ ···

—•—

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 ապրիլ)·

— «Աշխարհի «միակ ընկերվար հայրենիք»ի՝ Ռուսիոյ մէջ՝ մահապատիժ սահմանուած է անչափահասներու համար, 12 տարեկանէն վեր:

Թարգմանաբար տանք այդ նոր օրէնքի երկու հիմնական յօդուածները·

«Արդարօրէն հաշուեյարդարի ենթարկելու համար ոճրագործութիւնը անչափահասներու մէջ՝ Խորհ. Միութեան Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն կ'որոշէ·

1. Անչափահասներէն անոնք, սկսած 12 տարեկանէն, որոնք բռնուած են գողութեանց, բռնութիւն կիրառելու, մարմնական վնասներ հասցնելու, խեղանդամելու, սպանութեանց եւ կամ սպանութեանց փորձերու մէջ՝ ենթակայ են քրէական պատասխանատուութեան, եւ անոնց նկատմամբ կիրառելի են քրէական պատժադրքի բոլոր յօդուածները: (Այսինքն նաեւ մահապատիժ. «Յուսաբեր»):

2. Բոլոր անոնք, որոնք անչափահասները կը մղեն եւ կամ զանոնք մասնակից կ'ընեն զանազան ոճիրներու, նաեւ անոնք, որոնք անչափահասները կը դրդեն զբաղելու չարաշահութեամբ, պոռնկութեամբ, մուրացկանութեամբ եւ այլն, ենթակայ են բանտարկութեան ոչ նուազ քան հինգ տարի»:

Նման զարհուրանք անծանօթ է մարդկային պատմութեան ոեւէ շրջանի:

Օրէնքի մէջ ճշդուած չեն մահապատժի կիրառման կերպերը, ըստ երեւոյթին, կիրառելի են բոլոր ձեւերը (կախաղան, գնդակահարութիւն, կացին եւ այլն)· դատաւորի ճաշակին ձգուած է այս կամ այն անչափահաս մահապարտեալի նկատմամբ կիրառել քրէական օրէնագրքի «բարձրագոյն պատիժ»ը իր այս կամ այն ձեւին մէջ:

Կը կարդանք օրէնքը (իշխանութեան պաշտօնական օրկաններուն՝ Իզվեստիայի եւ Պրաւդայի մէջ), ու չենք հաւատար մեր աչքերուն: Մարդկային լեզուի մէջ կը պակսի բառը այս զարհուրանքը որակելու համար:

Մինչեւ մեծ պատերազմ ընդհանուր շարժում մը ծաւալած էր բովանդակ աշխարհի մէջ ընդդէմ մահապատժի: Ոչ թէ անչափահասներու, այլ չափահասներու եւ անգամ անուղղայ ոճրագործներու նկատմամբ: Չկար տակաւին այն հասկացողութիւնը, ոչ իսկ ամէնէն ինկած իշխանաւորի նիւազային գանկին մէջ, թէ կարելի է օրէնքով գնդակահարութեան բռնել 12 տարեկան մանուկները: Երկիր առ երկիր շէնք ու բարոյակրթիչ շարժում մը կը ծաւալէր յանուն մահապատժի վերացման:

Բոլշեւիզմի յաղթանակով այս զազիր զէնքը իր ամէնէն լայն սահմաններու մէջ գործադրութեան դրուեցաւ Ռուսիոյ մէկ ծայրէն միւսը: Եւ արիւնը այնքան ընտանի դարձաւ մարդատիպ գազաններուն, որ այսօր սկսած են անգամ մանուկներ խողխողել օրէնքով եւ դատարանով···

Դժուար չէ երեւակայել, թէ ի՛նչ դժոխք ստեղծուած է «միակ ընկերվար հայրենիք»ին մէջ:

Բոլոր պայմաններու տակ վստահ կրնանք ըլլալ, որ աշխարհը եթէ պատերազմի իսկ չդիմէր՝ հանրային կարծիքի տիրական ազդեցութեանը տակ իր կապերը այդ գազանին հետ կը խզէր՝ զայն դարձի բերելու համար:

Մինչ այսօր ··· թերեւս վրդովանք իսկ չտեսնենք:

Այսքան ծանր խաւար տակաւին իջած չէր ոճիրներու տակ կքած մեր մոլորակին վրայ»:

Գ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆՆ ԱԼ Կ'ՈՒԶԷ ՕՂԱԿ ԿԱԶՄԵԼ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՇՈՒՐՋ

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, ճիշդ այն պահուն երբ Լիթվինով ամէն միջոց կը փորձէ յաջողցնելու համար փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը, Գ. Միջազգայինն ալ (Կոմինտէրն) «պրոլետարական դաշինքներու» ցանց մը կը կազմէ, Գերմանիան պաշարելու համար: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անցեալ շաբթու հրահանգներ տրուած են Մեծն Բրիտանիոյ եւ միւս երկիրներու մասնաճիւղերուն (բացի Հոլանտայէն եւ Զուիցերիայէն), անմիջապէս հակապատերազմի կոմիտէներ կազմելու եւ ցոյցեր սարքելու Գերմանիոյ վերազինման դէմ: Յարակից երկիրներու կոմիտէները պէտք է խմբակցութեանց վերածուին միջազգային դաշինքներով, հաւաքական ձեռնարկներ կատարելու համար: Պէտք է ապահովեն ոչ միայն համայնավարներու եւ անկազմակերպ բանուորներու գործօն աջակցութիւնը, այլեւ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ աշխատաւորական կուսակցութեանց, ընկերվարականներու, ռամկավարներու եւ նման կազմակերպութեանց գործակցութիւնը:

Այդ երկիրներու ճարտարագործական եւ մարդկային կազմակերպութեանց կը յանձնարարուի «միացեալ ռազմաճակատ» կազմել վերազինեալ Գերմանիոյ դէմ: Այս առթիւ տրուած հրահանգները կը թելադրեն աշխատաւոր բազմութեանց մէջ արծարծել եւ ժողովրդականացնել այն գաղափարը թէ Խ. Միութիւնը պէտք է շարունակէ աւելցնել կարմիր բանակին ռազմական ուժը, իբրեւ ամէնէն ապահով գործիքը զսպելու Գերմանիան, «որովհետեւ մենք գիտենք որ Հիթլեր պատերազմ կը նշանակէ եւ Հիթլերի տապալումը բանուորական յեղափոխութեամբ միանգամ ընդ միշտ պիտի ոչնչացնէ Գերմանիոյ նուաճողական պատերազմի բոյնը»:

Կոչը ի մէջ այլոց կը յիշեցնէ թէ պէտք չէ մոռնալ նաեւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի աշխարհակալները որոնք կը քաջալերեն Գերմանիան, սպառազինուելու եւ Խ. Միութեան վրայ յարձակելու համար: Լեհաստանի եւ Ճափոնի ալ բաժին հանուած է, ըստ սովորութեան:

⁂ Ինչպէս գրած էինք, աշխարհի ամէն կողմերէն պատգամաւորներ հասած են Մոսկուա, երեւութապէս մայիս 1ի տօներուն առթիւ, բայց իրականին մէջ մասնակցելու համար Կոմինտէրնի համագումարին: Ֆրանսայէն գացած են 40 պատգամաւորներ, Չեխոսլովաքիայէն՝ 40, Անգլիայէն՝ 22, Մ. Նահանգներէն՝ 13, Շուէտէն՝ 25 եւն.: Հաւանական է որ ժողովը գումարուի գաղտագողի, նկատի առնելով խորհրդային իշխանութեան ներկայ քաղաքականութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՎԷՊԷ ՄԸ)

Առաջին նայելուդ, երկու նկարներ տեսածի տպաւորութիւնը կ'ունենայիր, որոնք իրենց գոյներուն արեւը կը պահեն, այնքան կենդանի, կարծես իրենց խմորը արեւին տաքութիւնովը եփած:

Անոնց նայուածքէն կը հասկցուէր, աչքերուն մէջ բանի մը հասնելու յուզումը կար, ու իրենց զուարթութիւնը կ'երեւէր՝ երբ կը լարէին շրթունքնին:

Արեւելքի երկինքին գոյներովը շինուած երկու նկարներ:

Երկուքն ալ իրենց պարզութեան չափ շնորհալի, նոր հարսերու պէս՝ որոնք իրենց գլուխները կը կախեն, աւելի կը կարմրին, երբ խօսողը փեսան է, բայց իրենց սիրտերը բանալ գիտեն, կը զսպեն:

Ասանկ երկու աղջիկներ էին մէկը միւսէն սիրուն:

Վահան չփոթեցաւ, երբ աւելի ժպտուն, մօտենալով, նայեցան իրեն:

Իրարու նայեցան՝ սրտով իրար հասկցողներու նման, ու բառ կը փնտռէին խօսելու համար:

— Վահան, բառ անոնցմէ մին:

Այս պզտիկ ու կարճ ձայնը բաւական եղաւ խելքը գլուխը բերելու, ու

— Սաթենիկ, Տիգրանուհի, պատասխանեց: Պարերու փոթորիկը աչքերուն առջեւէն անցաւ, ու կրկնեց,

— Սաթենիկ, Տիգրանուհի:

Երկու պարուհիներ էին, երկու քոյրեր, զոյգ մը տատրակներու նման անբաժան: Գեղեցիկ պատմութիւն մըն էր իրենց կեանքը:

Կարծես ամէն պարի կեանքին ժամադրութիւն տուած, անոր հետ դէմ դիմաց, անոր յաղթելու խոյանք մըն էր իրենց ճիգը:

Իրենց արուեստը, գեղեցիկը սիրտին միացնելու գաղտնիքը, կը սիրէին:

Մեծ քոյրը՝ Սաթենիկ, տղու պէս խնդալով պատմեց իրենց ճամբորդութեան նպատակը:

Իրենց արուեստը կատարելագործելու համար Աթէնք կ'երթային: Ծանօթ, յունական պարերուն սիրահարը եղած ···

Երկու քոյրերը, անցեալին յիշատակով հայկական քանի մը պարեր կենդանացուցած, շատ կը պարէին, ուր որ երթային, բան մըն էր իրենց համար, օտար բոլոր պարերուն կը խառնէին հայկական պար մըն ալ, ու նայելու էր անոնց այս վայրկեանին, կարմրած, կարմրած, երեսները խնծիղով կարմրած, լոյսով կարմրած, Հայաստանի վարդերուն պէս կը բացուէին իրենց շրթունքները, քրտինքով կը ցօղէին, Հայաստանը կը տեսնէին:

Մէկալ քոյրը Տիգրանուհի, թեթեւ ձայնով բացագանչեց,

— Աթէնք···

— Է, դուն ո՞ւր այսպէս Վահան, հարցուց Սաթենիկ:

Վահան խնդաց ու գլուխը երերցընելով բան մը հաստատեց, ու

— Շատ հեռուն, պատասխանեց ··· քանի մը տարի իբր ուսանող, Սոռպօնի մէջ կ'ուզեմ գրականութեան հետեւիլ: Բայց ամէն բանէ առաջ, ես ուխտաւոր մը, գեղեցկութեան մեհեանին ուխտաւորը, կ'ուզեմ մնալ հոն, ուր ազատութիւնը կեանքին հետ հաւասար կը քալէ, հաւասար գեղեցկութեան: Կը փնտռեմ ճշմարիտ գեղեցկութիւնը՝ որ ազատութեան մէջ միայն կրնանք գտնել:

Խօսքը լմնցնելուն, իրարու նայեցան եւ, երեքը մէկանց մտածումի մը մէջ մնացին:

Կարծես կրակ մը կը վառէր, ու իրենք անոր բոլորտիքը, կը տաքնային կամաց կամաց:

Իւրաքանչիւրը իր մտածումին մէջ, տէրն էր իր յուզումին: Այս յուզումը տեսակ մը սէրի փոխուած, անկեղծ, զմայլելի ձայնով մը, Սաթենիկ կրկնեց,

— Գեղեցկութեան մեհեան··· քրոջը նայած ատեն, կարծես երկուքն ալ միեւնոյն բանը կ'երազէին:

Այս գեղեցկութիւնը տարիներէ ի վեր իրենց սիրտերուն մէջ, կը պարէին պարիկներու պէս: Իրենց ամէն մէկ շարժումը իր նշանակութիւնը ունէր, իւրաքանչիւր շարժում իր գեղեցկութեան պատմութիւնը ունէր: Այս շարժումները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը պատկեր մըն էր, յուզումի մը, սրտէն փրթած ձայնի մը արտայայտութիւնը, գիրենք կ'առաջնորդէր միեւնոյն մեհեանին:

Հիմակ իրենց կեանքը, գեղեցիկ պատմութեան մը շարունակութեան պէս կուգար, ու սրտով գինովցած, սկսան նայիլ ծովուն:

Ի՞նչ կար որ Վահանը տարբեր տղայ մը կ'երեւէր աչքերուն: Ո՞ւր էր այն ամչկոտ, աղջկան պէս կարմրող Վահանը:

Այն օրը աւելի կարմրած, իր համարձակութիւնը աչքերուն կրակը կ'աւելցնէր, ու ամէն բացուիլ գոցուելուն, մաքուր խղճով լեցուած լամբարներու բոցին պէս, զուարթութիւնը կ'առնէր իր յստակութիւնը:

Ու սիրտ առին, որովհետեւ իրենց սիրտէն կը խօսէր:

Մէկիկ մէկիկ բերնէն ելած բառերը, պայծառութեանհանդարտութիւնը ունէին, մարդկային էին՝ նման տիեզերքի սրտէն փրթած ձայներուն:

Հիմակ, աւելի որոշ կը տեսնէին այն անցեալը··· այն երկիրը ···

Հոն, իրենց ետին թողած երկրին մէջ, կը պակսէր հրաշալի կեանքը, ու մաքուր երիտասարդութիւն մը տեսակ մը դժբախտութեան վարժուած, հոգիի բոլոր ներշնչումները, երկինքի լոյսերուն պէս կը մնային լուռ, ու իրենց վիշտը սրտերուն յուզմունքի փոխուած, կ'արիւնէր իրենց սիրտը:

Անոնք բանի մը կը փափաքէին: Ամէն օր միտքը յանձնուած անոր, որքան կ'ուզէին մօտենալ, կը հեռանար ան, ու ժամանակին հետ երազ մը դարձած, իրենց սիրտը կը զարնէր կարօտով:

Անոնց կեանքը այսպէս երազներու ամփոփում մը, լոյսի պէս այն երիտասարդութիւնը, կը մարէր ամէն օր, ու իրաւ ալ մահուան ներշնչումով խենթեցած, կը կանչէին մահուան:

Ու աչքերնուն երեւցան մարդկային ստուերներ, կիսատուերներ՝ փոթորիկի մէջ, իրարու խառնուած, բռնուած տեսակ մը կռուի, անհամբեր, մամուկի մը բոյնին թելերուն պէս իրարու կը պլլուէին, զիրար կը ճըղմէին, ու այսպէս կը դառնային մէկը միւսին խառնուած տեսակ մը խառնուրդ, անհասկնալի բան մը, բազմաթիւ մարդոց ջիղերուն իրարու հիւսուած մէկ ցանցը, մահուան որոգայթը:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(5)

(Շար.)

որ այսօրուան Գերմանիան երէկուան Գերմանիան չէ ։Իմ հաւատքս պէտք է հաւատամքն ըլլայ ձեր բոլորին ։ Իմ հաւատքս գերագոյն հարստութիւնն է» ։

Իրիկուան դէմ ջահագնացութիւն մը տեղի ունեցաւ, եւ այս առթիւ ճառ մըն ալ Տոքթ. Կէօպէլս խօսեցաւ, իբրեւ փրոփականտի նախարար ։

800 օդանաւեր թռիչք Մոսկուայի մէջ

»»»· ·«««

ԱՅՆՏԵՂ ԱԼ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵՆԷ ԿԸ ՃԱՌԵՆ

Խորհրդային իշխանութիւնը Մայիս մէկը տօնեց աւանդական զօրահանդէսով, Մոսկուայի կարմիր հրապարակին վրայ ։ Այս առթիւ ցուցադրուած էին 30,000 զինուոր, 300 հրասայլ, 200 թնդանօթ, 800 օդանաւ, բազմաթիւ զրահապատ ինքնաշարժներ, գնդացիրներ, հեծելազօրք, բեռնակառք, անհամար հեծելանիւներ.— մէկ խօսքով՝ արդիական բանակի մը բոլոր կարգ ու սարքը ։ Զօրահանդէսը տեւեց Չուկէս ժամ ։ Ցետոյ տեղի ունեցաւ քաղաքացիներու թափօրը, որ կը բաղկանար այր եւ կին բանուորներէ ։ Երկու ժամ ալ այս արարողութիւնը տեւեց ։ Դրօշներ եւ Լէնինի ու Սթալինի մեծադիր պատկերները կը փայլէին իւրաքանչիւր խմբակցութեան գլխուն ։ Հինգ հարիւր նուագածուներ թափ կուտային արարողութեանց ։ Այս առթիւ պատերազմական զօր — ծավարը բանակին ուղղեց օրուան կարգախօսը, որ կ՚ըսէ ․

—«Խորհրդային ժողովուրդը եւ կարմիր բանակը եղած են, են եւ պիտի ըլլան միշտ խաղաղութեան պաշտպանները ի սփիւռս աշխարհի ։ Բայց մենք գիտենք թէ միայն մեր ուժն է երաշխիքը աշխատանքին եւ մեր երկրին զարգացման ։ Մեր ապահովութեան լաւագոյն երաշխիքը այն է որ ուրիշը գիտնայ թէ մենք վճռած ենք ի հարկին հարուածին պատասխանել հարուածով եւ բուռն թափով » ։

Մայիս մէկը խաղաղ անցաւ Փարիզի մէջ

Տեղական թերթերը դիտել կուտան թէ Մայիս մէկը երբեք այսքան խաղաղ անցած չէր Ֆրանսայի եւ մասնաւորապէս Փարիզի մէջ ։ Կառավարութիւնը արգիլած էր հրապարակային թափօրներն ու ցոյցերը, սակայն բազմաթիւ ժողովներ գումարուեցան փակ սրահներու մէջ ։ Հանրակառքերը եւ մեթրօն բանեցան ցերեկ եւ գիշեր ։ Ինքնաշարժներն ալ, որոնք ընդհանրապէս դադար կ՚ընեն, բանեցան աւելի կամ պակաս ։ Դադարը բացարձակ էր միայն չինութեանց գործին մէջ ։ Մետաղագործական աշխատանքները շարունակուեցան կրճատեալ չափով ։ Ընկերվարական եւ համայնավար թերթերը կը գրեն թէ 8000 ունկնդիրներ կը մասնակցէին Ժափի սրահին բանախօսութեանց, 35,000 հոգի՝ Մարսէյլի ցոյցին, 12,000 Լիոնի եւն. ։ Բոլոր ճառախօսները միացեալ գործակցութիւն կը պահանջէին ընդդէմ ֆաշականութեան եւ պատերազմի, ինչպէս եւ ձուլում արհեստակցական միութեանց ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՑ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ նիստ գումարեց երէկ, դիրք ճշդելու համար Գերմանիոյ վերազինման նոր ձեռնարկներուն հանդէպ ։

ՎԱԽՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻ.— Վիէննայի խորհրդային դեսպանատունը ծախու հանեց ռուսական նախկին եկեղեցին, որ մայրաքաղաքին կրօնական ամէնէն գեղեցիկ յիշատակարաններէն մէկն է ։ Մինչեւ մեծ պատերազմի շրջանը այս եկեղեցին կը պատկանէր ցարական դեսպանատան եւ շատ հարուստ էր ։ Երբ խորհրդային իշխանութիւնը հաստատուեցաւ, եկեղեցին Աւստրիոյ ձգուեցաւ, իբրեւ հատուցում Փեթերսպուրկի աւստրիական դեսպանատան հրկիզման, որ տեղի ունեցած էր յեղափոխութեան ընթացքին ։ Վերջերս խորհրդային իշխանութիւնը լրացուցած ըլլալով Լէնինկրատի աւստրիական դեսպանատան նոր շէնքը, եկեղեցին վերադարձուեցաւ խորհրդային դեսպանատան ։ Այս վերջինը ատեն մը եկեղեցին գրասենեակներու վերածելէ յետոյ, այժմ ծախու հանած է, ազդ մը փակցնելով դրան վրայ ։

ՅԱՐԴ. ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾԻՆ ՎՐԱՅ

ՅԱՌԱՋ 8

ԱՊՐԻԼ 8 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻԷՆ ՍԿՍԵԱԼ
SALLE OMNIA CINÉ INFORMATIONE
5, BLD. MONTMARTRE
Կը ցուցադրուի առաջին հայերէն խօսուն շարժանկարը
ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ
Դերակատարութեամբ հայ արուեստագէտներու
Տեւական ցուցադրութիւն առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ կէսօրէ վերջ ժ. ը 1
ԹԻԿՆԱԹՈՌ 3 — 5 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ԵՐԵԿՈՅԹ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր
ՎԻՔԹՕՐ - ՀԻԿՕԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
46ter Rue Saint Didier, Paris (16). Métro: Boissière.
Պար։ Գօթիյեօն։ Ընտիր ճազ՝ Ferrerio, Accordéoniste.
Մուտք.— Այրերու՝ 7.50, կիներու՝ 5 ֆրանք։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կարմիր Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, վաղը Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին մատուռի սրահը, բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտադիր է ։ Կարեւոր օրակարգ ։

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Դպրոցասէրի ԱՆԿԵՆԻ Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին
ՏԵՂԻ Կ՚ՈՒՆԵՆԱՅ 19 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ
ԱՆԿԷՆ **Salle des FÊTES**Ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Հետաքրքրական անակնկալներ։ — Ընտիր ճազ։ — Աժան պիւֆէ։ — Մուտք՝ 10 ֆրանք։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԺՈՂՈՎԸ ՄԱՅԻՍ 11ԻՆ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ողբացեալ ՄԻՔ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ յուղարկաւորութենէն վերադարձին արկածէ ազատուող 8 ընկերներու կողմէ (Վալանս եւ Ռօման)։ Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին րէսթօրան Պլէօի մէջ Rue Bouffier։ Գեղարուեստական բաժին, ճոխ պիւֆէ։
Հասոյթը կը յատկացուի ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆՏԻՆ։
Մուտք.— կիներու՝ 5 ֆրանք, Այրերու՝ 7 ֆրանք։

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Salon COLISÉE*ի շքեղ սրահին մէջ
Կը խօսի՝ Տիկին ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Թէրզիպաշեան (Փարիզէն եկած) (երգ), Օր. Գէորգեան (երգ), Օր. Փափազեան եւ Պ. Գարագաշեան (Կովկասեան պարեր), Չէօրէքճեան եւ իր խումբը (նուագ)։
Կը ներկայացուի՝ ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ (զաւեշտ)
դերակատարութեամբ՝ Պ. ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
Գեղարուեստական բաժինէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կաթողիկոսական պատուիրակ բարձրաշնորհ
Տ. ԴԱՐԵՀԻՆ Ս. ԱՐՔ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ
գիտական դասախօսութեան երկրորդ մասը տեղի կ՚ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Պրէպան Մարսէյէ»ի սրահներուն մէջ, 146, Chemin des Chartreux.
Նիւթ՝ Հայ արուեստի ծագումը, զարգացումը մինչեւ Բագրատունեանց անկումը։
Սոյն դասախօսութեան նիւթին վերաբերեալ նկարներ պիտի ցուցադրուին մոգական լապտերով։
Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։ Սրահի եւ այլ ծախսերու համար մուտք 2 ֆրանք։
Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Տէսինի ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆի Հայրենակց. Միութեան կողմէ
(Վանի հերոսամարտի քսանամեակի առթիւ)
Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ
Կը խօսի՝ Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. ԵՐՕ ԳԸՐԸՔՃԵԱՆԻ եւ փոքրիկն Գըրըքճեաններու։ Մեներգ եւ արտասանութիւն։
Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 1 ֆրանք։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին *150, Route d'Orléans, Bagneux*,
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ
թատրոն, նուագ, երգ եւ արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ։
Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆրանք։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Գործ կը փնտռէ տնական աշխատանքներու մէջ փորձառու հայ կին մը, որ գիտէ պատրաստել արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ եւ անուշեղէններ ։ Դիմել Տիկին Պէաթրիս Համամճեանի, 4, Rue de la Défense, Issy - les - Moulineaux, Seine.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակց. Միութեան Տէսինի մասնաճիւղի Վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Ս. Յակոբեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

Տէր եւ Տիկին Փանոս Ոստոլիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մար. Յակոբեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Մարիամ Պայրաքտարեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Ղազարոս Պայրաքտարեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Սարգիս Մուրաֆեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Պաղտասար Խաչիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Արամայիս Յակոբեան եւ զաւակը, ցաւ ի սիրտ կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, թոռան, մօրեղբօր թոռան, քրոջորդւոյն եւ իրենց ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՈՍՏՈԼԻԿԵԱՆի

որ կնքեց իր մահկանացուն 30 ապրիլ 1935ին Թոռսօ հիւանդանոցին մէջ։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ ուրբաթ 3 մայիս 1935ին առաւօտեան ժամը 11ին Ալֆորվիլի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Ոչ ոքի մասնաւոր ուղարկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԱՌԹԻԷ ԼԱԹԷՆԻ ՄԷՋ
Café - Restaurant "ATLAS,,
30, Rue des Ecoles եւ 16, Rue des Carmesի անկիւնը, Paris (5).
Tél. Odéon 53 - 55, Մեթրօ Maubert Mutualité.
Մաւրիտանական ոճով, շքեղ եւ պերճ զարդանկարչութեամբ պճնուած։ Ընտիր յաճախորդներու հաճելի շրջանակ։ Առաջնակարգ ճաշ եւ սուրճ, չափաւոր գինով։ 10 ֆր. կամ ընտրովի պնակներու սպասարկութիւն։ Անտալուզեան նուագախումբ։
Յաճախորդները պիտի գտնեն ամէնէն արդիական քոնֆորը, հայկական մթնոլորտ, կատարեալ քաղաքավարութիւն եւ սպասարկութիւն։ Թէյարան։ Մարոքեան արտադրութիւններ։
ԵԿԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ ԴՐԱԽՏԸ
Սրճարանի պարկեշտ եւ վստահելի ուղղութիւնը հաճոյք պիտի պատճառէ բոլոր մտաւորականներուն։
Զանազան նուագարաններ կը գտնուին յաճախորդներու տրամադրութեան տակ։ Հինգ լեզու կը խօսուի։

Հայերու ժամադրավայրը
ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ
61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)
Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton: 58-73
Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԿՈՒԶԷ՞Ք ԶՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՈՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ
ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ | **ՌԱՔԻ ՏԻԻՋ** ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ | ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ
Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ։
Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒԲԵԱՆ
8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-60
Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,
75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)
Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ
211, Rue de Criqui

Յ. **Փարիզ եւ արուարձաններ**

Հ. Դ.

ԱՐԾԻՒ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 17, Րիւ Ամբէր, Բաշան Դասախօս՝ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Գէորգի բնակարանը։

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ընկ. Ճիհանեանի բնակարանը։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գարդարանը։

ՓՐԻՎԱՅԻ «Յառաջ» խումբի ընկերները ու համակիրները ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Քաֆէ տիւ Շանի սրճարանը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»· ·«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Եթէ նա այդ պատահարներին չհանդիպէր, եթէ նա իւր ժամանակին վերադարձած լինէր իւր հայրենի երկիրը, եւ իւր վրայ առնէր իւր ընտանիքի խնամատարութիւնը, ես երբեք բախտաւոր չէի լինի ոտքս դուրս դնել իր հօր տնից, եւ անբարոյականութեան մէջ չէի ընկնի ։

— Ի՞նչպէս էր այն չարագործի անունը, հարցրի ես, երբ հայրս վերջացրեց իւր պատմութիւնը ։

— Օհան, դու կարծեմ կը ճանաչես նրան ։

— Կարապետի որդին, ի՞նչպէս չեմ ճանաչում ։

— Հէնց նա ։

Ես սառած մնացի ։ Այդ անիրաւը ոչ սակաւ մոլորութեան մէջ էր գցել եւ ինձ եւ իմ մօրը եւ մեր բարեկամներին ։ Ես այդ անցքը պատմեցի հօրս ։

— Լսիր, հայրիկ, թէ ինչպէս վարուեց նա մեզ հետ այնտեղ, Պարսկաստանում, երբ վերադարձաւ պանդխտութիւնից ։ Նա լուր բերեց, թէ դու մեռած ես եւ իւր հետ ունէր մի քանի խաչագողների նամակներ, որոնք նոյնպէս հաստատում էին քո մահը ։ Նա բերել էր եւ քո ոսկեայ մատանին, որի վրայ փորագրուած էր քո անուանական կնիքը ։ Այդ յիշատակը յանձնեց նա իմ մօրը ։ Մօրս ծանօթ էր այդ մատանին ։ Մեր գիւղացի կնիկները համոզում էին նրան, որ թաղէ մեր գերեզմանատան մէջ, եւ քո անունով մի շիրիմ կանգնեցնէ ։ Բայց նա չէր հաւատում մեզ հասած տեղեկութիւններին, նրան բաւական յայտնի էին խաչագողների խաբեբայութիւնները ։ Յետոյ Օհանը շատ անգամ գալիս էր մօրս մօտ, եւ իրան ցոյց էր տալիս որպէս մեր տան ամենալաւ բարեկամը ։ Վերջը նա առաջարկեց պսակուել մօրս հետ, բայց մայրս մերժեց նրա առաջարկութիւնը ։

— Աւաղակ, դոչեց հայրս ատամները կրճտացնելով,— այստեղ յափշտակեց ոսկիներս, իսկ այնտեղ աշխատում էր խլել կնոջս ․․․ ։

Մի քանի րոպէ մնաց նա տխուր լռութեան մէջ, եւ ապա դարձաւ ինձ այդ խօսքերով ․

— Ահա այդպէս են այդ չարագործները ․․․ զգուշացիր, որդի, հեռու կացիր այդ մարդերից ․․․ ։ Նրանց համար այս աշխարհում ոչ մի սուրբ բան չկայ ։ Ես էլ մի ժամանակ պատկանում էի այդ փչացած, անբարոյականացած հասարակութեանը ․․․ ես էլ շատ տներ եմ քանդել, շատ ընտանիքներ եմ անբախտացրել ․․․ իմ ձեռքերս էլ մաքուր չեն մնացել անմեղների արիւնից ․․․ ։ Թող այդ խրճիթը, հեռացիր, որդի, չարագործ հօրից, որովհետեւ Աստուծոյ անէծքը կայ նրա վրայ ․․․ ։

Խեղճ հայր, նա դեռ չգիտէր, որ որդին էլ ընկած է նոյն ցեխին մէջ ։ Նա հարցրեց ․

— Իսկ քեզ, որդի, ո՞ր բախտը ձգեց այս հեռաւոր անկիւնում ։

Ես համառօտ կերպով, պատմեցի վարպետիս ղարբնոցում պատահած անցքը, մօրս ինձ քաւոր Պետրոսին յանձնելը, իմ գործունէութիւնը պանդխտութեան մէջ, եւ վերջապէս այն դէպքը, որ մեզ դէպի այդ անտառը բերեց եւ ձգեց դրամաննդների ընկերութեան մէջ ։

Այդ բոլորը լսելու ժամանակ թըշուառ ծերունին աւելի եւ աւելի սարսափում էր, մինչեւ նա կտրեց իմ պատմութիւնը, բացականչելով ․

— Անբախտ որդի, դու էլ կորած ես ․․․ եւ արտասուքը հեղեղի նման սկսեց թափուել նրա աչքերից ։

Փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ իւր խռովութիւնից, շարունակեց նա ․

— Լսիր, որդի, ամէն մի ապականուած շրջանի ժահահոտութիւնը այնքան զգալի չէ լինում, երբ մարդ ապրում է նոյն շրջանի մէջ, որովհետեւ նրա զգայարանքները սովորում են, ընտելանում են այն օդին ։ Իսկ երբ դրսից, մաքուր օդ շնչելուց յետոյ մտնում ես ապականուած շրջանին, այն ժամանակ միայն զգում ես նրա թունաւոր արտաշնչութիւնը ։ Դու այժմ այդ անմաքուր շրջանի, այդ փչացած հասարակութեան մէջ ես գտնւում, եւ զգալ չես կարող, թէ որպէս քո անձը օրըստօրէ վարակւում է, եւ բարոյապէս փտում է ։ Մի օտար ձեռք պէտք է, որ քեզ դուրս քաշէ նրա միջից, եւ այդ թող լինի հայրական փորձուած ձեռքը ։ Աղաչում եմ քեզ, հեռացիր այդ չարագործներից, քանի որ բոլորովին ընկած չես ․․ քանի որ բոլորովին կորած չես ․․ ։

Նա իմ ձեռքը բռնել էր իւր դողդոջուն ափերի մէջ ։ Վերջին խօսքերը արտասանեց արտասուքով եւ ծնողական սրտի խորին ցաւակցութեամբ ։ Ես խոստացայ կատարել նրա պատուէրը, բայց մտածում էի, թէ ի՞նչ հնարքով պէտք է բաժանուել քաւոր Պետրոսից ։ Այդ սարսափելի մարդը այն աստիճան կաշկանդել էր ինձ, որ նրանից անջատուելը շատ հեշտ չէր ։ Հայրս պատասխանեց ։

— Ես լաւ եմ ճանաչում այն անիրաւին ․․․ նրա մէջ գութ կամ խիղճ կոչուած բաները չկան ։ Ես գիտեմ նրա բոլոր արարմունքը ․․․ աշխարհի ամէն կողմերում եղել է նա, եւ որտեղից անցել է, թողել է իւր ետեւից արտասուք եւ դժբախտութիւն ․․․ ։

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԲԱՐՁՐ - ՀԱՅՔԻ հայրենակիցները խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի առաւօտուն ժամը 9ին, 131 Fbg. du Templeի ծանօթ հաւաքատեղին,

ՓԱՐԻԶԻ Խարբերդի նահանգային հայրենակցական միութեան ընդհ. անդամական ժողովը, վաղը Շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին, Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, 61, Rue Monsieur le Prince ։ Կը խնդրուի որ բոլոր անդամներէ եւ համակիրներէ ներկայ ըլլալ ։

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Փորձառու եւ կարող ձեւագիտուհի եւ կարուհի մը գոհացուցիչ շաբաթականով։ Դիմել՝ Հ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆի, 42, Rue des Pâquerettes. Alfortville (Seine)։ Կէս օրէ վերջ ժամը 1—3, իսկ երեկոները 7էն վերջ մինչեւ ժամը 9։

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 4 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 4 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2796 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿԱՐԿՏԵՆ

= o-o =

Օրուան մեծագոյն դէպքն է ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին ստորագրութիւնը, որ տեղի ունեցաւ հինգշաբթի, 2 մայիս, Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ։

Մինչեւ վերջին պահուն, վախ կար որ ջուրը իյնայ դաշինքը։

Երկուշաբթի օր, մինչ կը սպասուէր դաշնագրին սկզբնական ստորագրութեան, գործողութիւնը նորէն յետաձգուեցաւ։ Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նոր փոփոխութիւններ առաջարկած էր խմբագրութեան մէջ, եւ խորհրդային դեսպանը հարկադրուեցաւ հրահանգի սպասել։

Երրորդ յետաձգումն էր այս, մէկ ամսուան ընթացքին։ (Առաջինը՝ ապրիլ 9ին, երկրորդը՝ 19ին)։

Նախորդ յետաձգումը ծանրակշիռ կը համարուէր մանաւանդ անոր համար որ, Պ. Պ. Լավալ եւ Լիթվինով համաձայներ էին Ժընեւի մէջ, եւ Խ. Միութեան արտաքին գործավարը կը պատրաստուէր Փարիզ գալ, դաշինքը նշանագրելու համար։

Մինչդեռ, ֆրանսական կառավարութիւնը կարգ մը վերապահումներ յայտնած էր, եւ Պ. Լավալ հարկադրուեցաւ հեռախօսով բանակցիլ Պ. Լիթվինովի հետ։ Այս յայտնութեան վրայ, խորհրդային գործավարը ճամբան փոխելով, շիտակ Մոսկուա գնաց, զեկուցում տալու համար։

Այս անակնկալն ալ չվհատեցուց Մոսկուան, որ բոլոր մանրամասնութիւնները լուծէ յետոյ, անհրաժեշտ հրահանգները հաղորդեց Փարիզի դեսպանին, բանակցութիւնները շարունակելու համար։

Ու վերջապէս գտնուեցաւ բուն բանաձեւը, կազմ եւ պատրաստ՝ ստորագրութեան համար։

Ուշագրաւ է որ, մինչ նախապէս որոշուած էր Փարիզի մէջ նշանագրել դաշինքը (փառաֆէ), բուն ստորագրութիւնը յետաձգելով Մոսկուայի ճամբորդութեան, այս անգամ այդ ալ աւելորդ համարուեցաւ։ Անշուշտ Մոսկուա պատճառներ ունէր աճապարելու, եւ լիազօրեց իր դեսպանը, որպէսզի ստորագրէ վերջնէ։

Այս աճապարանքին մէջ խորհրդային իշխանութիւնը նկատի ունեցած է ոչ միայն իր միջազգային կացութիւնը, այլ եւ Ֆրանսայի հանրային կարծիքը, որուն կարեւոր մէկ մասը մինչեւ այսօր ալ կ'ընդդիմանայ դաշինքին։

Խորհրդային իշխանութեան համար հիմնական պայման էր դաշինքին մեքենական գործադրութիւնը։ Այսինքն եթէ կողմերէն մէկը յարձակում կրէր կամ սպառնալիքի տակ իյնար, պէտք է անմիջապէս գործադրուէր փոխադարձ օգնութեան պայմանը։

Ֆրանսա չէր կրնար ընդունիլ այս պայմանը, առանց խախտելու Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը եւ մանաւանդ Լոքառնոյի դաշինքը։ Եւ մինչեւ վերջը պնդեց, որ յարձակման պարագային նախ դիմեն Ազգերու Դաշնակցութեան, յետոյ շարժին համաձայն անոր որոշման։ Պնդեց եւ յաջողեցաւ։

Ուրեմն, ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը նոր օղակ մըն է որ կ'աւելնայ միւսներուն վրայ եւ որուն պիտի հետեւին ուրիշներ, գլուխ հանելու համար արեւելեան Եւրոպայի շրջանային ապահովութեան դաշինքը։

Անշուշտ այս բոլորը պիտի ծառայեն կարկտելու խաղաղութեան վահաններն ու ցանցերը, որոնք շատոնց փճացուած են։ Մանաւանդ Գերմանիոյ ինքնակամ, ծրագրեալ եւ յարաճուն զինարշաւէն յետոյ։

Բայց մայիս 2ի դաշինքը միայն մէկ մասն է այն ցանցին, զոր կ'ուզեն ստեղծել, եւ որ կը կոչուի «ապահովութեան դրութիւն»։

Անոր միւս մասը, ամէնէն կարեւորը կը մշակուի արեւմտեան Եւրոպայի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ։

Լոնտոնի դիրքը կասկածելի կը համարուէր մինչեւ Սթրէզայի ժողովը։ Եւ Գերմանիա ուժ կ'առնէր այդ երկդիմի ընթացքէն։

Սթրէզայի ժողովին յայտարարութենէն եւ Ժընեւի ծանօթ բանաձեւէն յետոյ, Մեծն Բրիտանիա եւս միացաւ կարաւանին։ Իսկ հիմա որ Գերմանիա ծովային ուժն ալ կը վերակազմէ, անմիջապէս ձեռնարկելով սուզանաւերու շինութեան, Մեծն Բրիտանիա քայլ մըն ալ յառաջ կ'երթայ։

Կարդացէք նոյն ինքն վարչապետին յայտարարութիւնները՝ Երեսփ. Ժողովին մէջ, ինչպէս եւ սուր խօսքերը երկու նախկին նախարարներու։

Բայց եւ այնպէս, Լոնտոն չուզեր հրաժարիլ իր «պարկեշտ միջնորդ»ի դերէն, որպէսզի ապահովէ Գերմանիոյ գործակցութիւնը։ Երեսփ. Ժողովի նոյն նիստին մէջ, Սըր Ճօն Սայմըն «կը պաղատէր», որ Գերմանիան ալ միանայ։

Իսկ մինչեւ այդ՝ զինարշաւն է որ կը շարունակուի, երկու կողմէն ալ։

Ազգերու Դաշնակցութեան պարսաւանքի բանաձեւէն վերջն ալ, Գերմանիա շարունակեց իր սպառազինութիւնները,—այս անգամ ծովայինը — եւ տակաւին յայտնի չէ թէ ո՛ւր կանգ պիտի առնէ։ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Հռոմի մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն մայիս 15ին, երբ Հիթլէր պիտի արտասանէ իր նոր ճառը։

Սպասելով հանդերձ, զինարշաւն է որ կը շարունակուի։

Մինչեւ հիմա, Գերմանիա կ'օգտագործէր միւսներուն յարաճուն սպառազինութիւնները, զէնքի համարելով ինքզինքը։

Այժմ միւսներն են — գլուխը Անգլիա — որ կ'ուզեն լրացնել իրենց «պակասները», պատրուակ բռնելով Գերմանիոյ պատրաստութիւնները։

Բոլորն ալ՝ յանուն խաղաղութեան։ Զէն ու զրահ կարկտելով տենդագին մրցակցութեամբ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Արտաքին նախարար Պ. Փիէր Լավալ

ՎԱՐՇԱՒԱ ԵՒ ՄՕՍԿՈՒԱ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՇԱԲԹՈՒ

Երկար ձգձգումներէ յետոյ, հինգշաբթի օր, 2 մայիս, իրիկուան ժամը 6.30ին ստորագրուեցաւ ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը, արտաքին նախարար Պ. Լավալի եւ խորհրդային դեսպան Պ. Փոթէմքինի կողմէ։ Բնագիրը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան գլխաւոր անդամներուն, ինչպէս եւ Գերմանիոյ, եւ միաժամանակ հրատարակութեան տրուեցաւ թէ Փարիզի եւ թէ Մոսկուայի մէջ։ Այս յաջող ելքէն յետոյ, հաղորդուեցաւ թէ Պ. Լավալ յառաջիկայ հինգշաբթի օր ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Վարշաւա եւ Մոսկուա։ Շաբաթ օրը պիտի անցընէ Լեհաստանի մայրաքաղաքը, իսկ երկուշաբթի պիտի գտնուի Մոսկուա, ուր պիտի մնայ երկու երեք օր։ Ճամբորդութեան գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ համոզել որ Լեհաստան աջակցի արեւելեան Եւրոպայի ապահովութեան դաշնագրին, ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին հիման վրայ։ Նախապէս իր նպատակը պիտի ըլլար Մոսկուայի մէջ ստորագրել դաշինքը, բայց այժմ այդ գործը վերջացաւ Փարիզի մէջ, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով մասնաւորապէս խորհրդային իշխանութեան։

Երէկ ամփոփած էինք դաշնագրին գլխաւոր կէտերը։ Հիմնական տրամադրութիւնը այն է որ, երկու պետութիւնները յանձն կ'առնեն խորհրդակցիլ իրարու հետ, եթէ մէկը կամ միւսը յարձակման սպառնալիքի տակ գտնուի իր եւրոպական սահմաններուն վրայ։ Այդ պարագային պիտի օգնեն իրարու, անմիջապէս դիմելով Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին։

Դաշնագիրը ստորագրելէ յետոյ, ջերմ ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան ներկայացուցիչները։ Պ. Լավալ իր գոհունակութիւնը յայտնելով, շեշտեց.— «Երկու կառավարութիւնները ունեցան միայն մէկ մտահոգութիւն, — ապահովել մեր երկու երկիրներուն մասնակցութիւնը՝ Եւրոպայի ապահովութեան կազմակերպման։ Յօժարութեամբ էր որ մենք մնացինք Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, ինչպէս եւ մասնաւորապէս հոգ տարինք որ որ եւ է երկիր դուրս չմնայ մեր դիւանագիտական ձեռնարկէն։ Մենք աշխատեցանք խաղաղութեան համար»։

Պ. Փոթէմքին եւս իր գոհունակութիւնը յայտնելով, շեշտեց թէ համաձայնութիւնը շատ աւելի ընդհանուր հանգամանք ունի, եւ երբեք ուղղուած չէ որ եւ է երկրի դէմ։

Պ. Լավալ հեռագիր մը ուղղեց Պ. Լիթվինովի, աւետելով դաշինքին ստորագրութիւնը եւ ծանուցանելով իր ճամբորդութիւնը։

Թերթերը կը գրեն թէ դաշնագրին ստորագրութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Անգլիոյ, Իտալիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւններ ամենակարեւոր դէպքը կը նկատեն այս յաջողութիւնը, պատերազմէն ի վեր։ Պերլինի մէջ ալ գոհ են որ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը չի խանգարեր Լոքառնոյի ուխտը, որուն կապուած է Գերմանիա։ Լեհաստանի մէջ որոշ վերապահութիւն կը ցուցնեն։

⁂ «Մաթէն» կը գրէ թէ Պ. Լավալ պիտի օգտուի Մոսկուայի ճամբորդութենէն, քննելու համար համայնավարական քարոզութեան խնդիրը։ 1932ի ոչ-յարձակման դաշինքով, տեսականօրէն կարգադրուած է այս խնդիրը, բայց իրականին մէջ միշտ կը պահէ իր այժմէական հանգամանքը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ՃԱՌԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՈՒԺ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ԱՆԳԼԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Երեք պետութիւններու համախորհուրդ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ Պ. Մաքտօնըլտ։

Վարչապետը զուսպ այլ վճռական շեշտով մը ազդարարեց թէ Գերմանիա վտանգաւոր ճամբայ մը կը բռնէ, իր համատարած սպառազինութիւններով։ «Լոնտոնի յայտարարութիւնը կը նշանակէր թէ մենք կը հեռանայինք Վերսայլի կարգուսարքէն եւ պատճառներ ունէինք ուրախանալու մանաւանդ անոր համար որ, երկու օր վերջը, Գերմանիա վճարանութեան հիմ ընդունեցաւ այդ յայտարարութիւնը։ Խորապէս ողբալի է որ Գերմանիա այդ պահը ընտրեց, ծանուցանելու համար պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումը, 550,000 հոգինոց բանակի մը կազմութիւնը եւ ռազմական օդագնացութեան հաստատումը։ Սթրէզայի մէջ չյուրուեցաւ որ եւ է որոշում որ փոփոխէր Լոնտոնի յայտարարութիւնը։ Մենք համաձայն եղանք խորին ցաւով հաստատելու թէ պարագաները փոխուած են եւ թէ Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ մեր միջեւ հաստատուած վստահութեան տկարացումը աղէտ մը պիտի ըլլայ։ Սակայն եւ այնպէս բրիտանական կառավարութիւնը այն կարծիքը չունի թէ Լոնտոնի յայտարարութեամբ նախատեսուած ապահովութիւնը կրնայ կատարեալ ըլլալ առանց Գերմանիոյ մասնակցութեան։ Ուրեմն, Սթրէզայի մէջ մենք ուզեցինք պահել այդպիսի գործակցութեան մը հնարաւորութիւնը։ Այն պահուն երբ ջանքեր կ'ըլլան գործակցութեան եւ բարեկամեցողութեան դրութիւն մը հաստատելու, դրութիւն մը որուն մէջ Գերմանիա իր դերը պիտի կատարէ, Գերմանիոյ ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերու մասին եղած միակողմանի յայտարարութիւնները անշուշտ խորապէս պիտի խռովեն բովանդակ Եւրոպայի մտքի անդորրութիւնը։ Պէտք է խոստովանիմ թէ ճիշդ նոյն պահը ընտրուեցաւ նորէն, Գերմանիոյ կողմէ, ծանուցանելու համար նաւային շինութեանց ծրագիր մը եւ մանաւանդ սուզանաւերու կառուցումը։ Գերմանական կառավարութիւնը չէր կրնար չըմբռնել թէ այդպիսի որոշում մը ամէնէն աւելի մեզի հետ կապ ունի։ Սուզանաւեր շինելու գերմանական որոշումը չարաշուք խրողութիւն մըն է եւ ես չեմ որ պիտի նուազեցնեմ անոր ծանրութիւնը։ Սակայն եւ այնպէս, մենք միշտ պատրաստ ենք, առանց որ եւ է ձեւով ընդունելու դաշնագիրներու բռնաբարման հիմնաւորութիւնը, ներկայացուցիչներ ընդունիլ Լոնտոնի մէջ, ծրագրուած նախնական խորհրդակցութիւնները կատարելու համար»։

Վարչապետը յետոյ խօսելով Անգլիոյ սպառազինութեանց մասին, յայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՌԵԼՈՑ

— o —

Կիրակի օր խումբ մը ընկերներ ուխտի գացեր էին Օհան Կարոյի գերեզմանին (Թիէ), մահուան երկրորդ տարեդարձին առթիւ։

Ես ուշ մնացած ըլլալով, մեղք քաւելու համար գացի ուրիշ գերեզմանատուն մը, Քուրպվուա, ուր թաղուած է ուրիշ սիրելի մը, Մ. Տէրպէտէրեան։

Երկու գերեզմանատուններուն հեռաւորութիւնն է ճիշդ մէկ ժամ, հանրակառքով։

Իսկ ինչ որ գերազմանատուն կը կոչենք, կրնայ ամբողջ գիւղ մը պարտէզ, իր ծառուղիներով եւ «տիվիզիօն»ներով (թաղամաս)։

Վա՜յ եթէ տախտակի կամ քարի կտոր մը չունի գերեզմանը, վրան ալ՝ անունը։

Փնտռէ եւ գտիր, ճիշդ ինչպէս տուն մը պիտի փնտռէիր, առանց փողոցը եւ թիւը գիտնալու։

Ի՜նչ մեռելներ կորսուած են այսպէս անհետ, այս քաղաքին գերեզման-քաղաքներուն մէջ, տարիներու ընթացքին։

Մանաւանդ որ, հողերն ալ վարձու կը տրուին պայմանաժամով,— նուազագոյն հինգ տարի։

Եթէ չնորոգեցիր, կը փորեն եւ ուրիշ մը կը թաղեն։

Երբ ողջերն անգամ կը կորսուին այս ծով քաղաքին մէջ, ո՞ւր կը մընան մեռելները։

Եւ ո՞վ համրեց մեր մեռելները, սկսելով 1922էն, երբ ցամաք ելան առաջին կարաւանները։

Նոյնիսկ ծանօթներու հետքերը հազիւ կը յիշուին։

Ճիշդ տասը տարի առաջ, 1925ին, դէպի հիւսիս, Մոնմորանսիի մէջ թաղեցինք Շէհրիկեան Գառնիկը։ Թաղեցինք ու մոռցանք։

Նոյն տարուան հոկտեմբերին դէպի արեւմուտք, Շավիլի անտառին ծոցը կը հանգչէր Իշխան Արղութեան։

Մէկ տարի վերջը, դէպի հարաւ, Յոնթէնէպլոյի գերեզմանատան մէկ անկիւնը տեղաւորեցինք ողբացեալ Քրիսին փփկած մարմինը։

Եթէ չեմ սխալիր, նոյն տարին էր որ, Կարտանի ածխահանքին մէջ (Մարսէյլ), կտոր կտոր կ'ըլլար ընկեր Աբգար Քէշիշեան։ (Ուրիշ զոհեր ալ ունեցանք այս դժոխքին մէջ)։

1928ին, Թէոդիկը նետեցինք անծայրածիր մահաքաղաքի մը, Փանթէնի մէկ անկիւնը։

Եւ դեռ ուրիշ ծանօթներ.— Մեսրոպ Նուպարեան, Մարկոս Նաթանեան (1931), Տոքթ. Նորայր (1933), Օննիկ Աւետիսեան (Հանի), Միքայէլ Վարանդեան, Հմայեակ Մատթէոսեան, Ղալաթիոյ Տէր Մեսրոպը, Տոքթ. Միհրան Քէշիշեան, ուսուցիչներ Ն. Սարգիսեան եւ Մ. Պարթեւեան եւայլն։

Հապա՞ այն խոնարհ տղաքը որոնց անունները հազիւ թերթին յանձնուած կը մոռցուին,— Զաւրէնեան (աշխատակից «Յառաջ»ի), Գասպարեան (նկարիչ), Լուսիկեան, Ակինեան...

Մոռցուածներուն մոռցուածը մը — նաց Զգօն Աղասեան, երիտասարդ մը՝ Ժընեւի համալսարանէն, ծանօթ՝ Պոլսոյ մէջ, ատեն մը գործակից՝ Հ. Հ. պատուիրակութեան։

«Յառաջ»ն իսկ միայն մահագդը հրատարակած եղաւ, առանց երկու տող ծանօթութեան։

Ու վերջապէս Անդրանիկը։ Ամէնէն բախտաւորը՝ վայրի տեսակէտով (Փէռ — Լաշէզ)։ Բայց նոյնքան անշուք, փայտէ խաչով ու շրջանակով մը, որ կրնան փճանալ։

Այս առթիւ, կարելի՞ էր իմանալ թէ ո՞ր օրուան պահեր են անոր յիշատակարանին համար հաւաքուած գումարը, տասը հազար ֆրանք, աւելի կամ պակաս։

Այսօր հինգ հազարով անգամ փառաւոր յուշարձան մը կրնար շինուիլ, վրան՝ իր իսկ նշանախօսքը.

— «Գործս կէս մնաց...»

ՎԱՀԷ

ԲՈՒՌՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԿԱՐՍԻ ՄԷՋ

200 ՄԵՌԵԱԼ, 500 ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ 15 ԳԻՒՂ ԿՈՐԾԱՆԱԾ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն մայիս 2 թուականով.—

Երէկ րիկուն երկրաշարժի ուժգին ցնցում մը զգացուեցաւ Կարսի եւ շրջականերուն մէջ։ Կառավարչատունը եւ բազմաթիւ շէնքեր վնասուեցան, քանի մը տուներ փլան։ Երեք հոգի վիրաւորուեցան։

Շարժը մասնաւորապէս բուռն եղաւ Տիկորի մէջ, ուր կարեւոր վնասներ պատահեցան։ Վեց տղաներ մեռան, տասը հոգի անհետացան։ Հեռագրական թելերը խզուած ըլլալով, մանրամասնութիւններ կը պակսին։

⁂ Նորագոյն հեռագիր մը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.— Առնուազն 200 հոգի մեռած եւ 500 հոգի վիրաւորուած են, իբրեւ հետեւանք երկրաշարժին։ Տիկորի շրջանին մէջ 15 գիւղեր գրեթէ ամբողջովին կործանած են, իսկ Կարսի կառավարչատունը եւ ուրիշ բազմաթիւ շէնքեր ծանրապէս վնասուած։ Կարսի բնակիչներէն ալ շատեր վիրաւորուած են։ Խոշոր ճեղքեր բացուած են շատ մը վայրերու մէջ, եւ հարիւրաւոր արջառներ ոչնչացած։ Մայիս 2ին ալ ցնցումները շարունակուեցան աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ։ Ազատարար խումբերը մեծ դժուարութիւններ կրեցին, փլատակներու կոյտեր դիզուած ըլլալով ճամբուն վրայ։ Տեղ — տեղ խոր փոսեր բացուած են։

⁂ Յունաստանի Սպորատեան կղզիներուն մէջ ալ ուժգին ցնցումներ զգացուեցան։ Մանրամասնութիւններ կը պակսին։

«Մենք չենք ուզեր իբրեւ աղխ ծառայել»

Մայիս 1ի տօնին առթիւ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, Զօր. Կէօրինկ եւս կրակոտ ճառ մը խօսեցաւ, շեշտելով.

— «Մենք այլ եւս չենք ուզեր մեր ժողովուրդին խաղաղութիւնը յանձնել միւս պետութեանց քաղաքական ուժերուն։ Մենք այլեւս չենք ուզեր առանց ապահովութեան բանակցիլ վատ երաշխաւորութիւններով։ Գերմանիան ձանձրացած է իբրեւ սալ ծառայելէ։ Հիթլէրի ջղուտ բռունցքը նոր մուրճ մը տուաւ Գերմանիոյ, որ այժմ իր ճակատագիրը կը դարբնէ իր սեփական ուժով, իր սեփական տենդերով։ Մենք չենք ուզեր խառնուիլ միւս ազգերուն, բայց կ'ուզենք որ անոնք ալ հանգիստ ձգեն մեզ։ Հիթլէր մեզի տուաւ սուրը... Նոր գունդեր, նոր զօրաբաժիններ եւ նոր զօրաբանակներ կազմուեցան։ Գերմանական դրօշը այժմ հպարտութեամբ կը ծածանի ծովերուն վրայ։ Օդանաւային տորմիղները օդին մէջ կ'երաշխաւորեն պետութեան ապահովութիւնը։ Գերմանիա կրնայ հանգիստ քնանալ, որովհետեւ մարդիկ են որ կը հսկեն իր վրայ եւ ոչ թէ վատեր։ Յիշեցէ՛ք այն մարդը որ մեզ փրկեց անդունդէն։ Հիթլէրի յաղթանակին շնորհիւ է որ Գերմանիա կրցաւ յարութիւն առնել։ Երբեք մի մոռնաք զայն, մանաւանդ դուք, ընկերներ բանակի, որովհետեւ դուք կորսուած պիտի ըլլայիք, եթէ Հիթլէր ձեզի յանձնած չըլլար հայրենիքին պաշտպանութիւնը»։

— o —

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԵՐԳԻՉ ՇԱԼԻԱՓԻՆ ծանրապէս հիւանդացած ըլլալով, իր մասնաւոր բժիշկը, փրոֆ. Աբրամի, Հավր գնաց։ Հարկ եղաւ Փարիզ՝ Նէօյիի ամերիկեան հիւանդանոցը փոխադրել հիւանդը։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐԻՒՂԸ

= o-o =

16.

ԱՒԵԼԻ ՀՐԱՇԱԼԻ ՔԱՆ ՀԷՔԵԱԹԸ.— ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՅ ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ԻՆՉՊԷՍ ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ ԻՐԱՆԻ ՔԱՐԻՒՂԸ.— ՀԱՐԻՒՐ ՀԱԶԱՐ ՈՍԿԻ ՊԱՐԳԵՒ.— ՑԵՂԱՊԵՏՆԵՐԸ ՈՏՔԻ ԿԵԼԼԵՆ.— ՎԵՑ ՄԻԼԻՈՆ ՍԹԵՐԼԻՆ.— «ՄԻՍԻՈՆԱՐ» ՄԸ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ.— ԱՆԳԼԻՈՅ ԳԱՂՏՆԻ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՁԵՌՔ ԿԱՆՑԸՆԷ ՇԱՀԻՆ ՖԷՐՄԱՆԸ:

Հիւսիսային Իրանի քարիւղներուն բաշխումը տակաւին ի լինելութեան է, ինչպէս բացատրեցինք մեր վերջին նամակով: Զարմանալի պէտք չէ թուի եթէ, օրին մէկը, այդ աւարին առիւծի բաժինը ստանայ Հայազգի միլիոնատէրը, որ պետութեան մը չափ հըմայք ու հեղինակութիւն ունի Բիզածանի Հայրենիքին մէջ: Պ. Կիւլպէնկեան Իրանի «անպաշտօն դիւանագիտական ներկայացուցիչն է» Փարիզի մէջ, իսկ իր որդին՝ Նուպարը՝ առեւտրական կցորդը Լոնտոնի դեսպանատան: Բայց չաճապարենք իր մասին խօսելու: Կիւլպէնկեանի դիմաստուերը պիտի տանք չուտով:

Այժմ տեսնենք թէ աշխարհակալ Մեծն Բրիտանիան ինչպէս խլրացուց Հարաւային Իրանի քարիւղները եւ ինչ զարմանազան խաղերով հիմնեց «Անգլեւպարսիկ»ը, որ սովորական ըմբռնումով ընկերութիւն մը չէ, այլ գլխաւոր սիւներէն մէկը բրիտանական կայսրութեան:

Հէքեաթ պիտի պատմեմ հիմա, աւելի հետաքրքրական քան «Քառասուն գողերու պատմութիւնը». բայց հէքեաթ մը որ վաւերական է իր բոլոր մանրամասնութեանց մէջ: Եթէ կարգ մը դրուագներ անհաւատալի թուին, պատասխանատուն ուրիշն է:

X

Պատերազմէն քսան տարի առաջ Իրանի գահակալն էր Նասրէտտին Շահը, «արքայից արքայ, որուն կայսրութիւնը կը սկսի հոն ուր կը ծագի լուսինը եւ կը վերջանայ ծովերու անդունդին մէջ»:

Պատմութիւնը բացառիկ յարգանքով ու երկիւղածութեամբ չէ որ կ'արտայայտուի այդ մարդուն մասին, որ տիպար Արեւելքցի մըն էր՝ մոլեռանդ եւ ստարամերժ: Արքայավայել չէր իր զարգացումը եւ չատ քիչ բան կը հասկնար Եւրոպայէն: Կը սիրէր կինն ու Արեւելքի խորհրդապաշտ բանաստեղծութիւնը: Կ'ապրէր ճոխ ու հաճոյամոլ կեանք մը եւ հայրենիքը որուն վրայ կ'իշխէր՝ հազիւ թէ կը հետաքրքրէր զինքը:

1890ին Նասրէտտին Եւրոպա անցաւ պաշտօնական այցելութիւններ տալու համար բարեկամ վեհապետներուն: Պերլինի մէջ թատրոն տարին զինքը: Կը ներկայացնէին թատերգութիւն մը որուն երկրորդ արարին մէջ «իշխանուհին կը սպաննուէր իր սիրահարին կողմէ»:

Ու Շահը իր օրագրին մէջ գոհունակութեամբ կ'արձանագրէր այդ «սպանութիւնը», որովհետեւ հաւատացած էր թէ դերասանուհին իրաւցնէ մեռած էր բեմին վրայ…

Իր Փարիզ այցելութեան երրորդ կամ չորրորդ օրը, Նասրէտտին լուր ղրկեր էր քաղաքապետութեան, որպէսզի աւելորդ ծախք չընեն իրեն համար եւ մարեն Շանզ՝ Էլիզէի լոյսերը… Վիքթորիա Թագուհիին արարողապետը իր յիշատակներուն մէջ կը գրէր թէ «երբ կեռաս հրամցուցին իրեն, Արքայից Արքան կուտերը հիւրանոցին գորգին վրայ նետեց… Շուրջինները իրեն օրինակին հետեւեցան յանուն պատշաճութեան»…

Այսպէս էր Իրանի Նասրէտտին Շահը: Ի՞նչ օգուտ կրնար ունենալ ան, երկրին տնտեսական յառաջդիմութեան տեսակէտէն, մանաւանդ որ պետական գանձը անհատնում գումարներ կը յատկացնէր անոր «քէյֆ»ը կատարեալ ընելու համար:

Իրանը քարիւղի անսպառ մթերքներ ունէր իր հողերուն տակ, բայց հնարաւորութիւնը չունէր զանոնք չահագործելու: Պետութիւնը կիսկատար ձեռնարկներ բրած էր այդ ոսկի հեղուկէն օգտուելու համար, սակայն օտար դրամագլուխի օժանդակութիւնն անհրաժեշտ էր:

1900ական թուականներուն Շահին բացառիկ արտօնութեամբ, կարգ մը Եւրոպացի գիտուններ ու երկրաչափներ պեղումներ կատարեցին Իրանի մէկ ծայրէն միւսը: Այդ արկածախնդիր մարդոց չարքին մէջ էր նաեւ Ուիլեամ Նօքս Տ'Արսի անունով հարուստ Աւստրալիացի մը, որուն համար քարիւղին տնտեսական ու քաղաքական արժէքը գաղտնիք մը չէր նոյն իսկ 1901ին: Սակայն բազմաթիւ դժուարութիւններ կային իր առջեւ: Աչխատանք էր քարիւղ փնտռել Իրանի մէջ, որուն սահմանները կը տարածուէին Արարատի ստորոտէն մինչեւ Հնդկաստան:

Տ'Արսի յուսահատիլ չէր գիտեր: Կատաղի կրօնամոլ, քրիստոնէավայել համբերութեամբ չարունակեց իր պեղումները, հսկայ գումարներ ծախսեց, որովհետեւ կը հաւատար իր վերջնական յաղթանակին:

Ու յանկարծ հարաւային Իրանի հողերուն տակ երեւան հանեց քարիւղի ստատ չրջան մը: Կրնար չահագործել զայն եւ բազմապատկել իր միլիոնները, եթէ կառավարութիւնը մենաշնորհ մը տար իրեն:

Առանց ժամավաճառ ըլլալու Թէհրան անցաւ Շահին հետ տեսակցելու համար: Նասրէտտին պարտքի մէջ կը լողար այդ օրերուն: Ուշագիր՝ ականջ տուաւ Աւստրալիացիին պատմութեան ու սակարկութեան սկսաւ:

— Մենաշնորհը կուտամ, բայց հարիւր հազար ոսկի Ֆրանք կ'ուզեմ, ըսաւ:

— Շատ լաւ, ըսաւ Տ'Արսի:

Արքայից Արքան զարմացաւ: Իրանի քարիւղները տարեկան հազիւ 18.000 ֆրանքի հասոյթ մը կը բերէին երկրին: Ի՞նչպէս կ'ըլլար որ այդ կեավուրը յանձն կ'առնէր 100.000 վճարել… ամէն տարի: Ուրեմն գաղտնիք մը կար այդ գործին մէջ:

— Գործառնութիւններուդ վրայ հարիւրին տասը տոկոս մը պիտի տաս պետութեան, չարունակեց Շահը: Ո՛չ, հարիւրին տասնըհինգ, հարիւրին մէկ ալ բացէն … ընդամէնը հարիւրին տասնըվեց…

— Կ'ընդունիմ, պատասխանեց Տ'Արսի եւ գրպանը նետեց Նասրէտտինի ֆէրման - մենաշնորհը, որուն նախաբանը կը սկսէր այսպէս.

— «Ի յարգանս բրիտանական հզօր կառավարութեան եւ Իրանի միջեւ գոյութիւն ունեցող սերտ բարեկամութեան, վաթսունըվեց տարուան պայմանաժամով երկրաչափ Ուիլեամ Նօքս Տ'Արսիի, եւ իր ազգականներուն, յաջորդներուն եւ ժառանգորդներուն կը չնորհենք Իրանի հողին վրայ իր ուզած ձեւով պեղումներ կատարելու լիազօր իրաւունքն ու անսահման ազատութիւնը: Հետեւաբար անոր կողմէ երեւան հանուած ու սպահանջուած ստորերկրեայ հարստութիւնները առանց բացառութեան կը նկատուին իր անփոխանցելի սեփականութիւնը»:

Աւստրալիացին իրաւունք կը ստանար ուրեմն քարիւղ փնտռելու ուր որ ուզէր, բացի հիւսիսային գաւառներէն որոնց չահագործումը Ռուսաստան իր բնական իրաւունքներուն մէջ առնձնութիւն մը կը նկատէր:

Սակայն Իրան Նասրէտտինէն զատ ուրիշ «Շահեր» ալ ունէր: Բազմաթիւ չէյխեր ու ցեղապետներ չէին ճանչնար Թէհրանի վեհապետին հեղինակութիւնը: Շահը ի՛նչ իրաւունք ունէր «կեավուր»ներուն յանձնելու երկրին հարստութիւնները:

Ու տ'Արսի տեսաւ որ պաշտօնապէս իրեն տրուած հողերը — որոնց վրայ աշխատիլ սկսած էր արդէն — կը պատկանէին ոչ թէ Շահին, այլ աւազակներուն, խաներուն, Պախթիարիներուն իշխանին եւ ուրիշ ապստամբ ուժերու: Ստիպուած էր գոհացնել զանոնք, եթէ չէր ուզեր որ կէս մնար իր ծրագիրը: Մանր — մունր նուէրներով կաշառեց պետերը, բայց երբ ամբոխ սկսաւ դժգոհութեան նշաններ ցոյց տալ եւ սպառնալ հանքային չրջաններուն ապահովութեան, այն ատեն հնարամիտ Աւստրալիացին … չահաբաժին տուաւ ցեղապետներուն: Ուրիշ միջոց չկար խաղաղ աշխատանքի լծուելու համար:

X

Ինչպէս կը տեսնուի, մինչեւ այստեղ բրիտանական կառավարութիւնը ուղղակի մասնակցութիւն չունի իր պաշտպանեալին կատարած ձեռնարկներուն մէջ: Բայց պատմութեան հետաքրքրական մասը կը սկսի հիմա:

1908ին Ուիլեամ Նօքս տ'Արսի յոգնած է այլ եւս: Կ'ուզէ գործէ քաշուիլ եւ հայրենիք վերադառնալ: Գրպանը ունի ոչ միայն սովորական մենաշնորհ մը, այլ եւ կայսերական ֆէրման մը:

Ճամբայ կ'ելլէ. երկար պտոյտ մը պիտի կատարէ մինչեւ Ամերիկա:

Եգիպտոսի մէջ, ճարպիկ առեւտրականներ ահագին գումարներ կ'առաջարկեն իրեն՝ ֆէրմանը գնելու համար. Տ'Արսի կը մերժէ. նոր միլիոններու պէտք չունի ան հիմա: Իր բարեկամները կը միջամտեն.

— Ծախէ՛ սա թուղթը. վեց միլիոն ոսկի կուտանք…

— Ո՛չ, կը պատասխանէ Տ'Արսի. իր քարիւղները կը չահագործուին արդէն. «եղածը կը բաւէ»: Յառաջացած տարիք ունի: Աւստրալիա պիտի հաստատուի, կեանքին վերջին օրերը խաղաղութեամբ անցընելու համար. կը սիրէ Իրանը եւ միսիոնարներ պիտի ղրկէ հոն, որպէսզի Աստուծոյ խօսքը քարոզեն անհաւատ բազմութիւններուն: Տրամադիր է նոյն իսկ ֆէրմանը պատռելու: Զորս կողմէն կը հալածեն զինքը. գաղտնի գործակալներ կը հետեւին իր քայլերուն:

Տ'Արսի Ատլանտեանի վրայ է. խոյս կուտայ ճամբորդներէն, կը փորձէ առանձին մնալ. անօգուտ:

Միսիոնար մը կայ նաւուն առաջին կարգը. Աստուածորդիին դէմքը ունի ան. տիպար քրիստոնեայ: Տ'Արսի կը սիրէ կղերականները: Ու ահա մտերմութիւն մը՝ միսիոնարին ու միլիոնատիրոջ միջեւ:

Աւստրալիացին իր նորընծայ բարեկամին կը պատմէ իր դառնութիւններն ու խոհերը: Ցաւ կը յայտնէ թէ «ագահները» մենաշնորհը գնել կ'ուզեն. ինք մոռցած է ոսկիին հմայքը, ուրիշ սէրեր ունի հիմա. դաւանափոխ պիտի ընէ Իրանը:

Նաւը Նիւ Եորք չէ հասած տակաւին: Միսիոնարը կէս ականջով մտիկ կ'ընէ Տ'Արսի կենսագրութիւնը, բայց յանկարծ նոր միտք մը կը յղանայ.

— Ինչո՞ւ եկեղեցիին ի սպաս չէք դներ մենաշնորհ — ֆէրմանը. եւ ի՜նչ ազնուական բարեգործութիւն … Շահերը արգիլած են մեր մուտքը Իրանի մէջ, բայց եթէ ֆէրմանը մենք ունենայինք, այն ատեն Իրանը քրիստոնեայ կը դառնար մէկ տարիէն …

Այսպէս բարբառեցաւ անուչ լեզու միսիոնարը: Սքանչելի հեռապատկեր արդարեւ: Մահմետական ժողովուրդ մը քրիստոնեա՛յ, չնորհիւ թուղթի կտորի մը: Աւստրալիացին Ատլանտեանի հորիզոնին վրայ տեսաւ արքայութիւնը իր ամբողջ չքեղութեամբ:

Առանց վարանումի գրպանէն հանեց Շահին ֆէրմանը եւ տուաւ իր նոր բարեկամին:

Ու երբ նաւը խարիսխ նետեց Նիւ Եորքի առջեւ, բարեպաշտ միսիոնարը Ազատութեան Արձանին նայեցաւ ու քթին տակէն խնդաց…

Ո՞վ էր ան:

Անգլիոյ «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ին ամէնէն վարպետ ու խորամանկ բարակներէն մէկը, որ Ուիլեամ Նօքս Տ'Արսիին հետեւած էր ինչպէս անոր շուքը:

Սիտնի Րայլի էր այդ «միսիոնար»ին անունը, երիտասարդ Հրեայ մը որ յետոյ Րօզէնպլում կեղծանունին տակ պիտի վարէր Մեծն Բրիտանիոյ լրտեսական գործակալութիւնը՝ Ռուսիոյ մէջ: Նախարար Չըրչիլի վստահելի բարեկամն էր ան մանաւանդ պատերազմի ընթացքին:

Հրեայ ոստիկանը յաջորդ նաւով Անգլիա վերադարձաւ եւ պատկանեալ իշխանութեան յանձնեց թանկագին ֆէրմանը, որուն համար միամիտ Աւստրալիացին մերժած էր վեց միլիոն սթերլինի առաջարկը:

Այս «զաւեչտ»ին հեղինակն էր «Պուրմա Օյլ» քարիւղի անգլիական ընկերութիւնը, որ ուրիշ ձեւերով ալ աշխատած էր մենաշնորհը կորզել ծերուկ Աւստրալիացիէն: «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ը ընկերութեան գլխաւոր օժանդակն էր, որովհետեւ ֆէրմանը հազիւ Լոնտոն հասած, 1908ի ապրիլ 14ին, կը հիմնուէր Անգլեւպարսիկ ընկերութիւնը, երկու միլիոն ոսկի դրամագլուխով:

Այդ դրամագլուխին հարիւրին յիսունըվեցը կը պատկանի բրիտանական կառավարութեան եւ «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ին որովհետեւ, պէտք չէ զարմանալ, այս վերջին կազմակերպութիւնն ալ իր սեփական հարստութիւնը ունի եւ կը գործէ բոլորովին անկախ թէ խորհրդարանէն եւ թէ կառավարութենէն:

Այս մասին քանի մը տեղեկութիւններ կուտամ յաջորդով:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

Ապրիլ 26ին, մեծ չուքով ու հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ Պրիւսէլի միջազգային ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը, բազմահազար ժողովուրդի մը ներկայութեան:

Առտուն, ապրիլեան տմոյն արեւը մեղմօրէն ճեղքելով գորշագոյն երկինքի մը ծածկոյթը, իր աղօտ ճառագայթները կ'արձակէր մայրաքաղաքին վրայ: Տուներուն պատուհաններն ու պատչգամները զարդարուած էին կանաչութիւններով, ծաղիկներով ու գոյնզգոյն դրօշակներով, որոնք ազգային տօնական օրուան մը տպաւորութիւնը կը ձգէին անցորդին վրայ:

Պրիւսէլի արուարձաններէն եւ չրջակայ գիւղերէն հետաքրքիրներու խուռներամ բազմութիւններ գունդագունդ կը դիմէին դէպի Հէյսէլի բարձունքը, ուր կը գտնուի ցուցահանդէսը, ոչ չատ հեռու մայրաքաղաքէն: Քաղաքին կեդրոնական պողոտաներուն եւ դէպի ցուցահանդէս տանող ճամբաներուն վրայ մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր, եւ փողոցները գրեթէ անանցանելի դարձած էին:

Միւս կողմէ, Պելժիոյ բոլոր գաւառներէն անհամար բազմութիւններ, ընկերակցութիւններու եւ միութիւններու խակական բանակներ, իրենց սեփական դրօշներով ու նուագախումբերով դուրս կը խուժէին կայարաններէն, ուղղուելով դէպի ցուցահանդէսին վայրը, մասնակցելու համար օրուան տօնակատարութեան:

Հոն մասնաւոր տաղաւարի մը մէջ հաւաքուած էին օտար երկիրներու դեսպաններ, հիւպատոսներ, կցորդներ, առեւտրական ներկայացուցիչներ, պելժ պետական պաշտօնատարներ, եւն., իսկ դուրսը, ցուցահանդէսին խոչոր հրապարակին եզերքն ու չրջակայքը, խռնուած էր ծովածաւալ բազմութիւն մը: Ամէն մարդ անհամբեր կը սպասէր Թագաւորին, երբ ժամը ճիշդ 10ին թնդանօթի 21 հարուածներ ծանուցին արքայական ամոլին ժամանումը: Փողերը հնչեցին, զինուորական ջոկատներ բարեւ կեցան, եւ նուագախումբը հնչեցուց պելժ ազգային քայլերգը: Նոյն պահուն օդանաւային տորմիղ մը սկսաւ թռիչք կատարել ցուցահանդէսին ընդարձակ տարածութեան վրայ, դղրդալին ու խլացուցիչ աղմուկ մը հանելով ամէն կողմ: Հէյսէլի բարձունքին վրայ, օդին մէջ առկախ կը մնային կապուած երկու խոչոր օդապարիկներ:

Երբ Թագաւորն ու Թագուհին գրաւեցին իրենց սեփական օթեակը, Պրիւսէլի քաղաքապետը նախ բարի գալուստ մաղթեց կայսերական ամոլին ու յետոյ գեղեցիկ ճառով մը ծանրացաւ ցուցահանդէսին տնտեսական ու ճարտարարուեստական նշանակութեան վրայ, եւ վեր հանեց համերաշխ գործակցութիւնը այն բոլոր ազգերուն, որոնք իրենց պատուաւոր մասնակցութիւնը բերած էին Պրիւսէլի ցուցահանդէսին:

Լէոփոլտ Գ. ի պատասխան, չնորհաւորեց ցուցահանդէսին կազմակերպիչ մարմինները իրենց ձեռք բերած փայլուն յաջողութեան համար, մատնանշեց ցուցահանդէսին նշանակութիւնը Պելժիոյ ազգային արժանապատուութեան տեսակէտով, եւ չնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր օտար կառավարութեանց ներկայացուցիչներուն: Իր ճառը վերջացուց բացուած հռչակելով Պրիւսէլի համաշխարհային ու միջազգային ցուցահանդէսը: Զինուորական նուագախումբը կրկին հնչեցուց ազգային քայլերգը, եւ արքայական ամոլը իր հետեւորդներով մեկնեցաւ ցուցահանդէսէն, ժողովուրդին խանդավառ ցոյցերուն մէջ:

Այն ատեն, ցուցահանդէսին խոչոր հրապարակին վրայ արձակուեցան անթիւ ու անհամար աղաւնիներ, որոնք իրենց ճերմակ ու տարածուն թեւերով դիւթական տեսարան մը կը պարզէին: Ամբողջ ժողովուրդը եռուզեռի մէջ էր, ամէն կողմ չարժում, իրարանցում, երաժշտութիւն, խինդ ու ծիծաղ: Օդին հեղհեղուկ պայծառացումը կ'աւելցնէր ամբոխին զուարթ տրամադրութիւնը: Արեւը սկսած էր իր տաք ու չողչողուն ճառագայթներով ողողել Հէյսէլի ամբողջ բարձունքը, որուն վրայ կառուցուած են այնքան չքեղ պալատներ, հոյակապ չէնքեր, տաղաւարներ, ջրչտակաբաններ, կոթողներ, արձաններ, կանանչազարդ պարտէզներ, առուներ, աւազաններ, ջրմուղներ, ծառուղիներ, երկաթուղիի գիծ մը, այցելուները փոխադրելու համար ցուցահանդէսին զանազան մասերուն մէջ, վերջապէս իսկական քաղաք մը, ուր բազմաթիւ ազգեր չինած են իրենց սեփական տաղաւարները եւ ցուցադրած իրենց երկրին արտադրութիւնները:

Ցուցահանդէսին բացման օրը մեծ հանդէսներ ու խրախճանութիւններ եղան Պրիւսէլի զբօսարաններուն ու պարտէզներուն մէջ: Ֆրանսայէն, Հոլանտայէն եւ Անգլիայէն եկած են բազմաթիւ չրջիկներ, այցելելու համար Պրիւսէլի ցուցահանդէսը, որ այժմէն մեծ յաջողութիւն կը խոստանայ, եւ իր ճոխութեամբ ու չքեղութեամբ կը հաւասարի Փարիզի 1900ի ցուցահանդէսին: Միւս կողմէ, նկատի առնելով պելժ ֆրանքին անկումը, կը յուսացուի որ Պելժիոյ սահմանամերձ երկիրներէն չատեր պիտի ուզեն օգտուիլ առիթէն, գալով Պրիւսէլ եւ այցելելով ցուցահանդէսը: Տեղական կառավարութիւնը միջոցներ խորհած է դիւրացնելու եւ ապահովելու համար այցելուներու ճամբորդութիւնն ու հանգիստը:

Կ'արժէ գալ ու տեսնել այս թիւով պզտիկ, սակայն արժէքով մեծ ժողովուրդին մաքի ու ձեռքի արտադրութեան հրաչալիքները:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ

ՓԵՍԱՆԴԱՇՏԻ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ

— o —

(Վասպուրականի հերոսամարտի 20ամեակին առթիւ)

Վան քաղաքի ինքնապաշտպանութեան կռիւներէն զատ, ինչպէս մէկէ աւելի գաւառներու մէջ, Փեսանդաշտ եւս իր կարգին կը մղէր հերոսական պայքարը, աւելի լայն ճակատի վրայ, պաշտպանելով իր չրջանի ութ գիւղերը: Շրջանը աւելի մօտ ըլլալով Ոստանին, որ գաւառական կեդրոն էր (գայմագամլըք) եւ միեւնոյն ժամանակ քրտաբնակ (5—600 տունէ բաղկացած), աւելի մեծ ուժ կեդրոնացուցած էին այդ ճակատին վրայ, քանի միւս դիրքերը աւելի ապահով էին: Երկու թնդանօթները անդադար կը ռմբակոծէին հայկական դիրքերը: Սակայն հայկական դիրքերէն ոչ մէկ պատասխան… Հրահանգը այսպէս էր, պէտք էր խնայել ռազմամթերքը, աւելի նեղ պարագաներու համար:

Ինքնապաշտպանութեան ընդհ. հրամանատարն էր Լ. Շաղոյեան, իրբեւ օգնական ունենալով իր չըջիկ խումբի փորձուած ու մարզուած զինուորներէն Նարեկցի Ասիփօն, Ոզմեցի Ալօն, Մ. Ջանօեան եւ նման չատ մը տղաներ, որոնք կէտ առ կէտ կը գործադրէին եկած հրահանգները: Ինչպէս ռազմաճակատի, նոյնպէս պարէնի մատակարարութեան հոգն ալ իր վրայ կը մնար: Որովհետեւ բնիկ տեղացի ժողովուրդը, այդ օրուան կացութեան ծանրութիւնը հասկնալով հանդերձ, նորէն կը դժկամակէր իր եզն ու գոմէչը մորթել եւ իր հացահատիկը մէջտեղ հանել, տալու համար այն հազարաւոր ժողովուրդին որ Գաւաչի, Հայոց Ձորի եւ Թիմարի գաւառներէն, հոն պաշտպանուելու եկած էին: Միակ Լ. Շաղոյեանի ազդարարութիւնն էր որ ժողովուրդը իր պարտականութեան գիտակցութեան կ'ենթարկէր: Կը յիշեմ որ քանի մը դասալիք եւ անպարտաճանաչ անհատներ ինքը անձամբ գնդակահարութեան ենթարկեց, որպէսզի թէ ժողովուրդի եւ թէ զինուորներու մէջ կարգապահութիւնը աւելի խիստ յարգուէր:

Հակառակ թնդանօթներու անդադար ռմբակոծութեան, թշնամի խուժանը քանի մը անգամ փորձեց եւ կատաղօրէն խոյանալով դէպի հայկական դիրքերը, ուզեց գրաւել, բայց մեր արիասիրտ զինուորները իրենք եւս խորամանկութեան դիմելով, թոյլ տուին որ թշնամին մօտենայ մինչեւ երկու հարիւր մեթրի հեռաւորութեան վրայ:

Եւ ահա հոն, ընդհ. հրամանատարի հրահանգը դիրքերու մէկ ծայրէն միւս ծայրը կը հասնի կայծակի արագութեամբ: Թշնամին ծուղակը ինկած էր այլ եւս հազարաւոր գնդակներու տարափին տակ. քանի մը դիակներ թողլով խուժանը սկսաւ փախչիլ խուճապահար:

Բայց թշնամին նոր անակնկալի մը կ'ուզէր ենթարկել Փեսանդաշտը: Ոստանի կողմէ թշնամին գործած բոլոր յարձակումները ապարդիւն անցնելով, Թախմարէն Հիւսէին աղան իր 500 զինուորներով եւ հարիւրի չափ ալ թրքական միլիսներ առնելով կ'անցնի Կորոնդաշտը: Քրտաբնակ այս չրջանը, որ կը գտնուի Փեսանդաշտի ճիշդ արեւելքը, մինչեւ այդ ատեն ոչ մէկ յարձակում գործած էր այդ կողմէն: Այդ քիւրտ ճիւաղը, որ ամբողջ Գաւաչի եւ Հայոց Ձորի գաւառները հուրի ու սուրի ենթարկած էր, պակասը կ'ուզէր լրացնել Փեսանդաշտի գրաւումով: Կորոնդաշտը հասնելուն պէս, կը հրաւիրէ բոլոր չէյխերը եւ աղաները, եւ կը յայտարարէ իր նպատակը ու կը պահանջէ անոնց մասնակցութիւնը: Շէյխ Խալիլը, որ գաւառի մէջ աւելի ազդեցիկ եւ յարգուած մարդ էր, միեւնոյն ժամանակ իր խելահասութեամբ եւ փորձառութեամբ կառավարութեան կողմէ ճանչցուած, իրեն կը պատասխանէ հետեւեալ կերպով.

— Հարիւրաւոր տարիներու ընթացքին դրացի Հայերուս հետ իբրեւ մէկ ընտանիք, կողք կողքի ապրած ենք: Հայերուն ինծի կամովին բրած ծառայութիւնը, երբեք չեմ կրնար մոռնալ առաջի Աստուծոյ: Հետեւաբար անոնց անմեղ արիւնը թափելու համար, ոչ մէկ մասնակցութիւն պիտի ունենամ ձեզի հետ: Ապացոյց որ գիւղիս մէջ ապրող 25 տունէ բաղկացած հայ ընտանիքներէն ոչ մէկի հաւին դպած եմ եւ ոչ ալ թոյլ պիտի տամ որ մէկը անոնց մազին դպչի: Երկրորդ — անդին ժողովուրդի վրայ ձեր տարած յաղթութիւններէն չլացած, Փեսանդաշտը գրաւելու ձեր փորձը չատ դիւրին չկարծէք: Ահա խօսքս վերջացնելով, ձեզ ազատ կը թողում ձեր բոլոր ընելիքներուն մէջ:

Հիւսէյին աղան, ժխտական պատասխան ստանալով հանդերձ, կրկին կը յամառի եւ կ'որոչէ իր ծրագիրը գործադրել իր իսկ ուժերով:

Երկրորդ օրը առաւօտեան դեռ լոյսը չբացուած, մեր պահակները թշնամիի կողմէն յառաջխաղացման որոշ չարժումներ կը նշմարեն: Վտանգի ազդանշանը տալու համար, մեր զինուորները երկու հրացան կրակեցին: Բայց չանցած թշնամի խուժանը աւելի համարձակերով, մեծ տարածութեան վրայ չղթայ կապած, իրենց սովորական հայհոյանքներով լեռն ի վար կը յառաջանար, խելայեղօրէն: Կացութիւնը տագնապալի էր Հայերու համար… Գոմեր գիւղը ենթակայ էր յարձակումի եւ ժողովուրդը գրեթէ խուճապի մատնուած էր եւ մաս մը արդէն սկսած էր քաշուիլ: Թշնամին թէ թիւով գերակչիռ էր եւ թէ կը տիրէր լաւագոյն դիրքերուն: Փեսանդաշտցիները ուր ալ գտնուին պէտք է մոռնան հերոսական այն քաջութիւնը որ ցոյց տուաւ այդ օրը Մեսրոպ Ջանօեանը իր քանի մը տասնեակ զինուորներով… Վճռական ճակատամարտի այդ օրերուն հետ կապուած էր Փեսանդաշտի մէջ ապաստանող ժողովուրդի լինելու կամ չլինելու խնդիրը:

Յարձակումը սկսելուն պէս երկոուղով մը լուր տրուեցաւ Լ. Շաղոյեանին, պէտք եղած օգնութիւնը հասցնելու համար: Մինչեւ կէսօրին թշնամին քայլ առ քայլ կը յառաջանար եւ Գոմեր գիւղը վայրկեանի խնդիր էր: Գէթ գիւղը մնացող ժողովուրդը ազատելու համար պէտք էր դիմադրել մինչեւ անգամ կոկորդ կոկորդի կռուելով: Այսպէս էր որոշումը:

Եւ ահա մարդ մը, մազերը խռուած, գիւղէն դուրս ցատկելով դէպի դիրքերը կը վազէ կանչելով.

— Մեսրոպ, Մեսրոպ, Պարտնոցի կողմէն խուժանը գիւղը մտաւ, հասէ՛ք, չուտ հասէ՛ք, ի սէր Աստուծոյ:

Վայրկեան մը չանցած Մեսրոպ Ջանօեան տասնեակ մը զինուորներով մոլեգնած խուժանի առջեւը կտրած էր արդէն:

— Տղե՛րք, վերջին ճիգն է, քաշեցէք ձեր մաւզէրները եւ խոյացէք դէպի թշնամին, մի խնայէք ոչ մէկ բանի եւ ոչ իսկ ձեր փամփուշտներուն:

Համազարկը ահռելի էր: Թշնամին յանկարծակիի եկած էր, որովհետեւ 7—8 ժամուան կռուի մը ընթացքին այդպիսի ուժեղ դիմադրութեան մը հանդիպած չէր: Ութ հոգի մէկէն ընկած, սպաննուած իր ետին ձգելով, թշնամին սկսաւ կամաց կամաց դէպի ետ քաշուիլ: Միեւնոյն ատեն օգնութիւնը բար եւս կը հասնէր եւ մեր զինուորները սկսան աւելի ուժով հետապնդել թշնամին: Մինչեւ կէս գիշեր, բացի մեր դիրքերէն, թշնամիին բոլոր դիրքերը եւս մեր ձեռքը անցան: Երկրորդ օրը կրկին յարձակում գործելու նպատակով թշնամին երբ կուգար իր դիրքերը մտնելու, դարանակալ սպասող մեր զինուորներու կրակին տակ ձգեց երեք սպաննուած

երկու վիրաւոր: Այլ եւս Թշնամին փորձ ընելու չելաւ: Նոյնքան եւս չէր Խալըրի կողմէն կշտամբանքի ենթարկուելով, Հիւսէյին աղան կը ձգէ Կորոնդաշտը ու կը հեռանայ ամօթապարտ:

Ահա, այսպէս վճռուեցաւ Փեսան-դաշտի ինքնապաշտպանութեան հերոսամարտի բախտը:

Այս գրուածը իմ կողմէ իբրեւ փունջ Թող ըլլայ այն բոլոր նահատակներուն համար որ մասնակցեցան այդ կռիւներուն:

Զ. ՇԱՐՈՅԵԱՆ

Օրուան նամակը

— o —

ԱՆԻԷՍ.— Ինքնութեան Թուղթերու նորոգման առթիւ մինչեւ հիմա A.B. տառով սկսածները 15 օրէ ի վեր մաս մաս կը կանչուին ոստիկանական տեսչութենէն: Մինչեւ հիմա ներկայացողներէն տասը կին եւ երեք այրեր աշխատելու իրաւունքէ զրկած են: Ասոնք 8—10 տարիէ ի վեր Ֆրանսա կը բնակին: Գրեթէ բոլորն ալ մերժած եւ հարիւրնոց անձնագիր առնել պարտադրած: Մերժուողները դիմած են Գաղթ. Գրասենեակը՝ Պ. Բաշալեանի որ արձանագրած է եւ խոստացած դիմել աշխատանքի նախարարութեան: Այս առթիւ կարելի չէ՞ր յիշեցնել Թէ այս դժբախտները քանի որ այլ եւս իրաւունք չունին ընկերային ապահովագրութենէն օգտուելու, ինչո՞ւ տարիներով տուրք վճարեցին:

⁂ Պ. Գուրգէն Տիւտիւքճեանի ութ տարեկան տղան, Կարպիս, հեծելանիւով շրջան ըրած ատեն, կը զարնուի բեռնատար կառքի մը եւ արիւնլուայ կ'իյնայ գետին: Անմիջապէս փոխադրուեցաւ հիւանդանոց: Վէրքը բաւական ծանր է, բայց մտահոգութիւն չի պատճառեր: Արագ ապաքինում եւ զաւակ ունեցող ընտանիքներուն ալ զգուշութիւն:

Յակոբ Ադամեան

ՏԻՐՈՆԻ

Փոլիտենսէն (Մ. Նահանգներ) կը տեղեկացնեն մահը ընկեր Մարտիրոս Առաքելեանի, Տարօնի Նորշէն գիւղացի: Համեստ ընտանիքի զաւակ, Սուլթան Համիտի բռնակալութեան շրջանին քսան տարեկան հասակի մէջ (1907) ստիպուած կ'անցնի Ռուսիա: Հոն երկար չմնալով Ամերիկա կ'երթայ ու իր ազգականներուն եւ հայրենակիցներու շնորհիւ գործի կ'անցնի եւ բաւական օգնութիւն կ'ընէ Տարօն գտնուած իր գերդաստանին:

Մարտիրոսը խմբապետ Ապիծ Հիմիկի ազգականն էր, եւ պզտիկ հասակին մէջ մեծ ծառայութիւն մատուցած Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Միշտ խոնարհ եւ համեստ, վերջին ժամանակները նուիրուած էր Ջարդէն ազատուած բարեկամներու օգնութեան եւ փարած էր Հայր. Միութեան: Եւ ահա հայրենիքի կարօտով աչքերը կը փակէ օտար հողերու տակ:

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Մարտիրոս: Քու հայրենակիցներդ ու քեզ ճանչցող ընկերները երբեք չպիտի մոռնան քու սրբազան գաղափարդ եւ անոր իրականութեան համար թափած ճիգերդ:

Ս. Ալիքսանեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՍԷՆ ԺԻՒԼԻԷՆ – ՍԷՆ ԱԼԲՈՆ (Յառաջ).— Մեծ եղեռնի 20րդ տարեդարձը տօնուեցաւ կիրակի 28 ապրիլ կէսօրէ վերջ, ընդարձակ սենեակի մը մէջ, զոր ինքնաբերաբար տրամադրելու ազնուութիւնը ունեցած էր Տիկին Կիւլվարդ Թերզեան: 45—50 սրտցաւ հայրենակիցներ ատենին եկած էին իրենց խոր յարգանքը մատուցանելու՝ մեր մէկ միլիոն նահատակներու անմոռանալի յիշատակին:

Բեմը զարդարուած էր ազգային մեծ հերոս Անդրանիկին եւ ուրիշ նկարներով: Մեներգ եւ արտասանութիւններ եղան Օր. Վեհանուշ Արխասեանի, Պ. Թորգոմ Սէվլեանի, Օր. Մարթա Փափազեանի, Օր. Իսկուհի Կէտիկեանի, Պ. Սողոմոն Գրգըլեանի, Օր. Աղաւնի Մինասեանի, Պ. Հրանտ Թերզեանի, Օր. Իսկուհի Մարկանեանի, Օր. Նուրիցա Բէրմանեանի, Պ. Յարութիւն Սէվլեանի եւ Պ. Միհրան Ճէնտէրէճեանի կողմէ: Բոլոր արտասանութիւնները օրուան տօնին համապատասխան ըլլալով, ներկաները խորապէս յուզուեցան: Այս պատանիներուն մէջ Թէ ահուսարսափի օրերու յիշատակը վառ պահելու եւ Թէ ձուլումի վտանգը կանխելու նպատակով, Սէն Ժիւլիէնի մէջ մօտ ատենէն պիտի բացուի հայերէնի դասընթացք մը ձրիաբար: Ահա սփոփարար պատկեր մը այս գաղութին մէջ: Այս կարեւոր հոգը պիտի ստանձնէ նորեկ հայրենակից մը, նոր սերունդին մէկ մասին օգտակար ըլլալու եւ անոր ազգային ոգին վառ պահելու համար:

Սգատօնը կազմակերպած էր Վալանսի Զ. Ո. Միութիւնը, որու կողմէ քանի մը խօսք խօսեցաւ Պ. Ա. Տէր Սարգսեան: Նմանապէս Պ. Յ. Կօչկարեան իբրեւ ականատես դրուագներ պատմեց աքսորի սարսափներէն: Յետոյ Պ. Պ. Մինասեան բացատրեց օրուան կացութիւնը եւ չէչաեց համախմբուիլ եւ հաւաքական գիտակցութիւնը զարգացնել:

Սգատօնը փակուեցաւ «Բամ Փորոտան»ով: Ներկաները մեկնեցան շատ տխուր տպաւորութեամբ, բայց եւ գիտակից իրենց պարտականութեան:

Ա. Խանոյեան

ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

— o —

ՏԷՍԻՆ.— Սեբաստիոյ Նահանգային Ուսումնասիրաց Միութեան կազմակերպած ընտանեկան խնջոյքը տեղի ունեցաւ Զատկի առաջին օրը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տան մէջ: Երկսեռ բազմութիւն մը եկած էր քաջալերելու Միութեանս ձեռնարկը, որուն հասոյթը պիտի յատկացուի անգործ հայրենակիցներուն: Բացման խօսքը ընելու առիթ չունեցանք, երբ ներկաները տեսան որ ներկուած հաւկիթը դուրս հասաւ, անմիջապէս «Քրիստոս յարեաւ» կ'ըսէին ու կը սկսէին աւանդական հաւկթախաղը: Նուագը անընդհատ կը հնչեցնէր «Իբրեւ արծիւ» եւ «Կռունկ» եղերգ»: Բոլորը շարուած էին սեղաններու առջեւ որոնք զարդարուած էին խմիչքներով եւ հաւկիթներով: Խմեցինք մեր իղձերու իրագործման համար: Միութեանս կողմէ աճուրդի դրուեցաւ խորոված աքաղաղ մը զոր շահեցաւ հայրենակից Մանուկ Համբարձումեանին սեղանէն Ա. Ա-պաւեանը: Մեր շնորհակալութիւնները բոլոր անոնց որ քաջալերեցին մեզ, գոյացնելով 568 ֆր.ի գումար մը: Խնջոյքը վերջացաւ «Մենք անկեղծ գինուոր ենք» երգով, գիշերուան ժամը 11ին:

Աճուրդը կը վարէին սկաուտներու խմբապետ Ջաւէն (Մարսէյլէն), հայրենակից Թաշճեան եւ Օհան:

Վարչութիւն

ԳԻՒՂՆ ԻՆԿԱԾ ԲԵԿՈՐ ՄԸ

— o —

ԱԼՄԱՆԻԱ (Պաս Ալփ).— Ալմանիա պզտիկ գիւղ մըն է եւ ունի 350 բնակիչ: Գրեթէ բոլորն ալ «լաւանտ»ի ծաղկեմշակութեամբ կը զբաղին: Հայ ըլլալով միայն ես կամ, ծնած Աբարկիր 1904ին: Եօթը տարի կ'ըլլայ հոս կ'աշխատիմ: Ֆրանսա եկած եմ 1926 յուլիս 27ին եւ ամուսնացած օտարուհիի մը հետ: Ունիմ աղջիկ զաւակ մը, ծնած 1934ին:

Յովհ. Քէլէշեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

Գրած էինք Թէ Երեւան հասած է ակադեմական Ն. Վավիլով: Ապրիլ 15ին այցելեց Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին կենսաբանական հիմնարկութեան կենդանաբանական – բուսաբանական Թանգարանը: Այս առթիւ կատարուած խորհրդակցութեան մը ընթացքին, Ն. Վավիլով յայտարարեց Թէ կը ստանձնէ կենսաբանական հիմնարկութեան ընդհանուր գիտական ղեկավարութիւնը. ի մէջ այլոց ըսաւ նաեւ Թէ բոյսերու տեսակներու զարգացման համաշխարհային օջախներէն մէկն է Հայաստան: Խորհրդակցութեան կը մասնակցէին նաեւ պուլկար գիտնական մը, Տոքթ. Դ. Կոստով, Ն. Բուրայով եւ ուրիշներ:

Վավիլով, ընկերակցութեամբ Կոստովի եւ բուսաբանական հիմնարկութեան աշխատաւորներուն, այցելեց նաեւ Գառնի: Տեղի ունեցաւ նաեւ խորհրդակցութիւն մը՝ բուսաբանական պարտէզ մը հիմնելու համար Երեւանի մէջ: Այս խորհրդակցութեան կը մասնակցէին փրոֆ. Դ. Սոսնովսկի (Թիֆլիզէն), փրոֆ. Ա. Գրոսգէյմ (Բագուէն):

Ակադեմական Վավիլով այցելեց նաեւ Մեղրի՝ ուսումնասիրելու համար վայրի պտղատու ծառերու վերաբերեալ կարգ մը հարցեր:

Մեկնելէ առաջ, ռուս ակադեմականը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ «Խորհ. Հայաստան»ի խմբագրին.

— Հայաստան եկայ կազմակերպելու համար Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի բաժնին կենսաբանական հիմնարկութիւնը, ինչպէս նաեւ հիմնելու համար, Երեւանի մէջ, կենդանաբանական պարտէզ մը, եւ վերջապէս ծանօթանալու համար գիւղատնտեսութեան ասպարէզին մէջ կատարուած գիտական աշխատանքներուն:

Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին կազմակերպութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի Հայաստանի արտադրական ուժերու ուսումնասիրութեան համար, որովհետեւ երկիրը բացառիկ կերպով օժտուած է տեղական բուսական ու կենդանական հարստութեամբ:

Խանջեանի, Գուլոյեանի եւ Մամիկոնեանի (Հողային գործավար) հետ խորհրդակցութիւն մը կատարեցի, եւ այդ առթիւ պէտք տեսնուեցաւ Երեւանի մէջ հիմնել բուսաբանական մեծ պարտէզ մը: Այդ պարտէզը պիտի դառնայ Հայաստանի կանաչապատման կեդրոնը: Տեսակներու ընտրութեան եւ զարգացման ծրագիրը մշակելու համար իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն Անդրկովկասի բոլոր հեղինակաւոր բուսաբանները:

Բուսաբանական պարտէզին մէջ ուսումնասիրական լայն աշխատանք պիտի կատարուի, պիտի չինուին առաջնակարգ ջերմոցներ, որոնք կարելիութիւն պիտի ունենան մշակելու մերձ – հասարակածային, ինչպէս եւ բուն հասարակածային բոյսեր: Գառնիի մէջ մտադրութիւն կայ հիմնելու բուսաբանական պարտէզի բաժին մըն ալ, ուր պիտի կեդրոնացուի Հայաստանի ամբողջ տեղական բուսական հարստութիւնը: Մեծ խումբերով այդտեղ պիտի կեդրոնացուին Հայաստանի վայրի պտղատու բոյսերու տեսակները,— նշենի, տանձենի եւ ուրիշ պտղատու ծառեր, դեղագարդութեան յատուկ արժէքաւոր ծառեր եւ բոյսեր, կակաչներ, լալազարներ, եւն.: Հողամասեր պիտի յատկացուին վայրենի ցորենի մշակութեան համար: Հայաստան հայրենիքն է վայրենի ցորենի: Մասնաւոր հողամասի մը վրայ, կարճ ժամանակուան մէջ կարելի պիտի դառնայ աչքէ անցնել Հայաստանի բուսական ամբողջ հարստութիւնը, աշխատանք մը որ անհրաժեշտ է պտղատու բոյսերու ուտելի տեսակներուն բարելաւման եւ կերաբոյսերու նոր տեսակներու զարգացման համար: Առաջին անգամ այստեղ պիտի կեդրոնացուի Հայաստանի ամբողջ բուսականութիւնը, որ իր տեսակներուն Թիւով ամէնէն հարուստն է բովանդակ Անդրկովկասի մէջ:

Առաջարկեցի Գառնիի պալատը վերականգնել: Այս յիշատակարանը Ա. դարու պատկանող հնութիւն մըն է եւ հնագիտական ամէնէն արժէքաւոր փաստը ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ:

Այդ ամենահին եւ ամէնէն լաւ պահպանուած յիշատակարանին վերականգնումը քաղաքակրթական մեծ նուաճում մը պիտի դառնայ: Այդ յիշատակարանը տեսնելու պիտի գան հազարաւոր զբօսաշրջիկներ ոչ միայն Ռուսիոյ բոլոր անկիւններէն, այլ եւ աշխարհի բոլոր ծայրերէն:

Գիտութեանց Ակադեմիայի մասնաճիւղի աշխատաւորներուն հետ մանրամասն քննեցի կենսաբանական հիմնարկութեան ծրագիրը: Այդ ծրագրին համաձայն, լայն աշխատանք պիտի կատարուի ուսումնասիրելու համար արժէքաւոր վայրի պտղատու ծառերը, կերաբոյսերը, ձգախէժ կամ անուշահոտութիւն արտադրող բոյսերը, ինչպէս եւ ուսումնասիրելու համար բնութեան մէջ բուսական տեսակներու կազմութիւնը, որու համար Հայաստան բացառիկ պայմաններ կը ներկայացնէ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ:

Անհրաժեշտ է արագացնել գիւղատնտեսական հիմնարկութեան շինարարութեան աշխատանքները, որոնք բացառիկ նշանակութիւն ունին:

Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի են փրոֆ. Թումանեանի աշխատանքները ցորենի տեսակներու բարելաւման ասպարէզին մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՎՃԻՌԻՆ ԱՌԹԻՒ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (14 ապրիլ).

— «Փրովիտենսի ոճիրին յաջորդող ճանի մը շաբթուան հարկադրեալ եւ այնքա՛ն անտովոր լռութենէն յետոյ, ռամկավարներու Պոսթընի պաշտօնաթերթը, ինչպէս կ'երեւի, չէ կրցած ինքզինքը այլ եւս զսպել եւ ճանի մը շաբթուան ընթացքին իր մէջ ամբարուած ամբողջ մաղձը թափած է կատաղութենէն, երբ իմացեր է, թէ նահանգապետ Լեհման բեկանած է Նիւ Եորքի մեր երկու ընկերներու մահապատիժը՝ այնքա՛ն դառն յուսախաբութեան մատնելով բոլոր արիւնածարաւ ռամկավարներն ու համայնավարները:

Եւ կատաղութեան իր այդ նոպային մէջ ռամկավար թերթը յերիւրած է սոփեստութիւններ, իր միամիտ հետեւորդները մխիթարելու համար:

Ռամկավար խմբագիրներու չնաշխարհիկ տրամաբանութեամբ դուրս կուգայ, որ Նիւ Եորքի նահանգապետը մահապատիժը բեկանելու ատեն «որ եւ է անիրաւութիւն եւ ապօրինութիւն չէ տեսած դատավարութեան մէջ», այլ ընդհակառակն, «զարմանք» ցուցադրած է «բոլոր դատաւորներուն մահուան պատիժ ընդունած չըլլալուն համար»: Դուրս կուգայ որ նահանգապետ Լեհման մահապատժի արժանի նկատած է մեր երկու ընկերները, բայց բեկանած է մահապատիժը, որովհետեւ միւս եօթը ընկերները, որոնք նոյնպէս մահապատժի արժանի են եղած, խուսափած են մահապատիժէ:

Սակայն, եթէ մահուան պատժի արժանի էին ինը անձերն ալ, որոնցմէ երկուքը միայն մահուան դատավճիռ էին ստացած, աւելի տրամաբանական չը՞ պիտի ըլլար միթէ նահանգապետին համար գործադրել մահապատիժը գոնէ երկուքի վերաբերմամբ եւ ո՛չ թէ ձգել, որ բոլոր ինն ալ անարժանաբար գթութեան շնորհին արժանանան:

Այս ամբողջ տղայական բացատրութեան նպատակն է Ռամկավար ամբոխէն ծածկել այն կարեւոր պարագան, որ նահանգապետ Լեհման մեր երկու ընկերներու մահուան դատավճռի մէջ իրօք գտած է խոշոր անիրաւութիւն եւ ապօրինութիւն, այլապէս երբեք թոյլ պիտի չտար իրեն բեկանելու մահապատիժը, մանաւանդ որ՝ Ռամկավար թերթի իսկ բառերով՝ այնքան «նուաղային» էր սպանութիւնը եւ վճռաբեկ ատեանն ալ միաձայնութեամբ հաստատած էր մահապատիժը: Եւ եթէ հակառակ այս բոլորին՝ նահանգապետ Լեհման բեկանած է մահապատիժը, այդ կը նշանակէ թէ անիկա ունեցած է շատ ծանրակշիռ հիմեր: Իսկ թէ ի՞նչ են եղած այդ հիմերը, ատոր համար ենթադրութիւններ ընելու ալ պէտք չկայ:

Նահանգապետ Լեհմանի տուած պատճառաբանութենէն պարզ կ'երեւի որ ան դատարանի երկու տեսակի վճիռներուն մէջ հաստատուած չէ զրտած դատախազի առաջադրած դաւադրութեան վարկածը: Եւ իրաւամբ ճանի որ այլապէս դատարանը, եթէ ընդունած ըլլար դատախազի տեսակէտը, բոլոր ինը մեղադրեալներուն ալ միեւնոյն հիման վրայ պատիժներ պիտի սահմանած ըլլար: Դատարանը այդ չէ ըրած սակայն, իսկ չէ ըրած, որովհետեւ որ եւ է փաստ չէ ունեցած հաստատելու դաւադրութեան վարկածին: Արդ՝ եթէ դաւադրութիւն չէ եղած, այսինքն՝ եթէ պատահածը կանխամտածուած սպանութիւն չէ եղած, ուրեմն անարդար պիտի ըլլար ինենէն նոյնիսկ երկուքը պատժել դաւադրութեան կամ կանխամտածուած սպանութեան համար սահմանուած մահապատիժով:

Ուրիշ պարագայ մը.— Եթէ մահապատիժը անիրաւ եւ ապօրինի չըլլար, մեր ինը ընկերները դատող երդուեալ դատարանի 8 անդամները անկասկած գրաւոր դիմումներ պիտի չընէին երբեք նահանգապետ Լեհմանին՝ խնդրելով անկէ, որ բեկանէ մահապատիժը:

Այդ փաստը որեւէ բանէ աւելի պերճախօս կերպով ցոյց կուտայ, որ մեր երկու ընկերներու մահապատիժը բեկանելու ատեն նահանգապետ Լեհման անսացած է ոչ միայն գթութեան, այլ եւ արդարութեան ձայնին»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 մայիս.— Զատկի առթիւ Քոնսէփսիոնի 25 հայ հիւանդներուս Հայ Կ. Խաչը բաժնեց 10ական ֆրանք: Նոյնպէս Ազգասիրուհիները ամէն մէկուս տուաւ բաղարջ եւ հաւկիթներ:

Բոլոր հիւանդներս կը փութանք մեր երախտագիտութիւնը յայտնել երկու Միութեանց:

Լեւոն Դաւիթեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԿԻՐԱԿԻԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

— o —

Այս կիրակի Սթատ Քոլոմպի մարզադաշտին մէջ տեղի պիտի ունենայ «Փըթի Փարիզիէն»ի կազմակերպած Ֆրանսայի Բաժակի ֆինալի մրցումը, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահ Պ. Ալպէր Լըպրէօնի:

Մրցող խումբերն են՝ Օլէմփիք տը Մարսէյլ եւ Սթատ Ռընէ: Երկու «ֆինալիստ» խումբերու վարիչները մեծ յոյս ունին իրենց խաղացողներուն վրայ եւ յաղթանակը ապահովելու համար ամէն ջանք ի գործ պիտի դնեն, համբաւաւոր բաժակը խլելու համար: Մարսէյլէն եւ Ռէնէն շատ մը հանդիսատեսներ ալ պիտի գան Փարիզ, քաջալերելու համար իրենց խումբերը:

⁂ Շաբաթ օր Լոնտոնի Ուէմպլիի մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցաւ Անգլիոյ Բաժակի ֆինալի մրցումը, 100.000 հոգիի ներկայութեան: Շէֆիլտ Ուէտստէ յաղթեց Պրոմուիչ Ալպիոնի 2ի դէմ 4 նշանակէտով:

⁂ Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Փարիզ – Պրիւքսէլ 27րդ հեծելանիւի միջազգային մրցումը, որուն կը մասնակցէին 147 պելճիքացի, ֆրանսացի եւ իտալացի հեծելանուորդներ: Մեկնումի ազդանշանը տրուեցաւ առաւօտեան ժամը 7ին, Փավիյեոն – սու – Պուաէն:

Փարիզ – Պրիւքսէլ տեւողութիւնն է 380 քիլոմեթր: Ճամբան իսկական մենամարտ մը տեղի ունեցաւ պելճիքացի եւ իտալացի հեծելանուորդներ՝ տը Գալուվէի եւ Ռաֆայէլ տի Փաքօի միջեւ, որոնք միշտ խումբին գլուխը կը գտնուէին:

Առաջին անգամ Պրիւսէլ մտաւ պելճիքացի տը Գալուվէ, 380 քիլոմեթր ճամբան կտրելով 11 ժամ 47 վայրկեան (ժամական 32 քիլոմեթր 247): Անցեալ տարուան յաղթականը ֆրանսացի Պոնտուէլ 3րդ կուգայ հինգ վայրկեան ուշացումով:

Հ. Ս.

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՑՆԱՐԱՐԵԼ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԷՋ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՎԷՊԷ ՄԸ)

Վահան կը փախէր այս մահէն:

Իրենց եւին, այս մահը փոսեր կը փորէր, անդունդներ կը դառնային անոնք:

Այս միջոցին այր ու կին մը, դիմացը, բազրիքներուն մօտեցան: Անոնք, Վահանի դրացի հարուստ հայ ընտանիք մը, կինը ամուլ մնացած, բան մնացած չէր որ ըրած չըլլային: Ուխտը ուխտին կատարած, մատաղը մատաղին կը յաջորդէր: Մոմերուն մեծերը, երբեմն ալ սուղնոց, գունաւոր մոմեր վառած էին եկեղեցւոյ սեղանին առջեւ: Անգամ մըն ալ գոմէշ մը խոստացան ու կատարեցին իրենց ուխտը՝ Արմաշի Չարխափանին: Օր մըն ալ ճարահատ, երկու ծածուկ աղքատի հինգական ղուրուշ նուիրեցին, ու,անկարելիին առջեւ իրենց հաւատքը մնացած հաւատք, քաղաքէն քիչ հեռու պզտիկ ճամբորդութիւններ ընելէն ետք, ամէն ատենէ աւելի հաւատացեալ, երկար ճամբորդութիւն մը կ'ընէին այս անգամ: Այս ճամբորդութենէն շատ բան կը սպասէին, որովհետեւ մեծ բժիշկներու հասցէները ունէին իրենց գրպանը...

Շատ կը սիրէին Վահանը: Կանուխէն ալ, իրենց համար սփոփանքի պէս բան մըն էր իրենց դիմացը առնել, ու խօսիլ անոր հետ ժամերով: Կը խօսէին ու իրենց ծխամորճը կը բարձրանար, սիրտերնին վեր կը բարձրանային, ու կը խօսէին մինչեւ որ ծխամորճը ժպիտի նման կը մնար երեսնուն վրայ, ու լռութեան պահուն իսկ կը խնդային:

Ասանկ ծխամորճի խառնուած խօսակցութեան մը սկսան, երբ Վահանը կանչեցին իրենց քով:

Իրենց ծխամորճէն աւելի Թրթռում կ'երեւէր դէմքերնուն վրայ:

Վահան այս վերջին ծխամորճը չէր սիրեր, կը նեղուէր, կը տաքնար ոտքէն գլուխը:

Էրիկ կնիկ տակն ու վրայ եղած բան մը ունէին, իրարանցում, ուրախութեան խառնուած անակնկալ ձեւեր, ու խօսած ատեննին, մէկը միւսին խօսքը կը կտրէր, երկուքը մէկանց կը խօսէին, խնդալով իրարու բերնէ կը յափշտակէին բառերը, երբեմն ալ չէին Թողուր որ խօսի Վահանը, էրիկ կնիկ կը խօսէին՝ իրար կանխելու մրմնջէն բռնուած: Այս ուրախութիւնը իրենց համար շատ էր, ատեն կուգար որ բառ մը ուրիշ բառի հետ չփոթելով, նախադասութիւնը կը փոխուէր, ուրիշէ մը աւելի կը խնդային: Երբեմն նոյնիսկ տղայ դարձած, իրենց ուրախութիւնը չկրնալով զսպել, կը խօսէին տղու պէս, տեսակ մը միամտութեամբ, ու երբ կը յաջողէիր բառի պատասխանը տալ, խօսակցութիւնը կը դառնար տղայական:

Վահան չէր կրնար բռնել իր ծխամորճը, տեսարանին չարժումները կը դառնային տարօրինակ: Ամէն բառ կարծես զաւեշտականին մօտենալով, անոր չէչտը կ'առնէր, կը դառնար ծիծաղելի:

Այսպէս խօսակցութիւնը զուարճալիէն տխուր զաւեշտի մը ձեւը առաւ, երբ էրիկ կնիկ խօսեցան երկու պարուհի քոյրերուն մասին:

Այս տեսարանը պատկեր մըն էր: Էրիկ կնիկ առանց կարենալ բռնելու իրենց ծխամորճը, երբ խնդալ կ'ուզէին ուրիշին վրայ, Վահան կը նայէր երկու քոյրերուն, խորհելով որ անոնց ամէն մէկ շարժումը, իրենց մտածումին չափ ալ ձեւ ու շնորհք ունէր:

Յետոյ խորհրդաւոր ակնարկ ըրին պարուհի երկու քոյրերուն համար, որովհետեւ, ինչ որ ալ ըլլար, վերջապէս պարուհիներ անոնք, անդին անդին հրապարակներուն վրայ պոռտեցնին խաղցնելու վարժուած երկու բաց աղջիկներ, ու իրենց գլուխները երերցուցած ատեն, անոնք աւելի կեանքէն վար կ'իջնէին, հասարակ, փողոցի մը անկիւնները ոլքացող Թափառական երկու գնչուհիներ կարծես: Իրենք ասանկ պարուհիներու հետ գործ չունէին: Երբ քով քովի էին կամ դէմ դիմաց, լռութեամբ կը նայէին անոնց, իրարմէ հեռանալէ ետք կը բռնէր պատմութիւնը: Առեղծուածի պէս բան մը ունէին անոնց համար: Այս տարօրինակ կիրքը ամէն օր կը խոշորնար, ու ամէն հեղ միեւնոյն խօսքը կը կրկնէին,

— Պարուհիներ վերջապէս, երբ փողոցներէն աղէն չեն գար..

Վահան չէր հասկնար, ինչպէ՞ս երկու պարուհի քոյրերուն կողմէ կ'երԹար իր նայուածքը... իր դրացիներուն մօտիկը, գրեթէ անոնց շուրջ, տեսարանը կը փոխուէր, կը պզտիկնար, կը ջնջուէր: Մինչդեռ դիմացը, պարուհի քոյրերուն կողմը, աչքերուն մինչեւ տեսած տեղը, մԹնոլորտը աւելի բաց, ծովին բոլոր լոյսերը կ'երեւէին: Իր աչքերուն կրակը այդ հեռաւորութիւններէն կուգար: Այդ էրիկ կնկան ուրախութիւնը, միմիայն իրենց համար արտայայտուած տեսակ մը սրտադեղում, անտարբեր Թողուած գինքը, կը նայէր պարուհիներուն, որոնք արձաններու պէս վեհափառ, ծովին դարձած, իրենց աչքերով կարծես անոր անհունութիւնը կը չափէին:

Ծովը անոնց դիմացը...

Երկու պարուհիները, կարծես անոր նայելու անդիմադրելի փափաք մը կը զգային, ու ատեն ատեն կարճ խօսակցութիւն մը ընելով, իրարու նայած ատեն, երկու լոյսեր իրարու խառնուած կարծես, անոնց աչքերը կը փայլակէին, երեսնին կը բացուէր վարդի կարմիրով:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(6)

(Վերջ)

տարարեց թէ պիտի փութացնեն օդանաւերու շինութիւնը եւ թէ իրենց բո-վանդակ ուժը կը պահեն անցեալ նոյեմբերին եղած յայտարարութիւնները՝ այս անհրաժեշտութեան մասին։ Եւ մերժելով գինարշաւի մեղադրանքը, յանձնարարեց որ մասնաւորապէս Գերմանիա կրճատէ իր օդանաւային ուժե-րը։ Ցոյց տուաւ էր ճառին եզրակացութիւնը, քաղաքական հեռանկարի մասին, որ «մեղմացման հնարաւորութեանց հետ, կը ներկայացնէ նաեւ շօշափելի վը-տանգներ»։

Վարչապետէն վերջը խօսք առաւ աշխատաւորականներու ներկայացու-ցիչը, իր յուսախաբութիւնը յայտնելով, իսկ ազատականներու ներկայացու-ցիչը յայտնեց որ եթէ ապացուցուի թէ Անգլիա իսկապէս ստորադաս վիճակ մը ունի օդագնացութեան ճակատին վրայ, իր կուսակցութիւնը ուժ պիտի տայ կառավարութեան ծրագրին։ Նախկին նախարար Չըրչիլ անընդունելի գտաւ Գերմանիոյ վերազինումը, «որ երբ լրանայ, Գերմանիա պիտի տիրապետէ ամբողջ Եւրոպայի»։ Իսկ Սըր Օսթին Չէմպըլէն աւելի ծանր գտաւ Եւրոպայի կացութիւնը, քան որ եւ է տարեն 1914էն ի վեր։ «Եթէ Գերմանիա փոխանակ համոզելու կը փորձէ խլել, եթէ կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել, իր ճամբուն վրայ պիտի գտնէ այս երկիրը եւ ամբողջ բրիտանական ազգերը։ Իր դիմա-ցը պիտի գտնէ ուժ մը, որ անգամ մը եւս պիտի զսպէ զինքը»։

Խօսեցաւ նաեւ Սըր Ճօն Սայմըն, պնդելով որ Գերմանիա մասնակցի ապա-հովութեան աշխատանքին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ չեղեալ հռչակեց Ֆրանսայի հետ կըն-քուած առեւտրական առժամեայ պայմանագիրը։ Այս որոշումը գործադրելի է յունիս 1էն սկսեալ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագիրը 6823 նպաստընկալ գործա-զուրկներու նուազում կը ցուցնէ ապրիլ 21 — 27 շաբթուն, բաղդատելով նա-խորդ շաբթուան հետ։

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՐԾՐԻ Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 17 Րիւ Ամբէր, Քաշանս Դասախօս՝ ընկ. Ա. Գիւլ-խանդանեան։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Գէորգի բնա-կարանը։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ընկ. Ճի-հանեանի բնակարանը։

Գաւառ

ՓՐԻՎԱՅԻ «Յառաջ» խումբի ընկերները ու համակիրները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Քաֆէ տիւ Շանի սըր-ճարանը։

Այրի Տիկին Հեղինէ Երեմեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Երեմեան եւ զաւա-կը, Պ. Գէորգ Երեմեան (Յունաստան), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ժամկոչեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Երեմեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Կիւլ-պէնկ Երեմեան եւ զաւակունք սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, մեծ հօր եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ԵՐԵՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 3 մայիս, ուրբաթ առաւօտ, ժամը 8.25ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր Շաբաթ առաւօտ, ժամը 11ին իր բնակարանին մէջ, **457, Rue Nanterre, Colombes**։ Հանգուցեալին մար-մինը պիտի ամփոփուի Քոլոնպի գերեզմանատան մէջ։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋ.— Porte Champeretէն առնել 63 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Quatre Chemins Nanterre, Colombes.

ՊԱՏԱՐԱԳ ԱՆԿԷՆԻ ՄԷՋ

Արհ. Պահապանեան արքեպ. կը պատարագէ վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10.30ին, Անկէնի ֆրանսական եկեղեցիին մէջ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ – ՊԱՏԱՐԱԳ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերու-թեանս հիմնարկութեան տարեդար-ձին առթիւ, վաղը Կիրակի առաւօտ պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշ-տօն պիտի մատուցուի Հայոց եկե-ղեցւոյն մէջ, 15, Rue Jean - Goujon, ի յիշատակ հանգուցեալ անդամուհինե-րու։ Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին վարժարանին սա-նուհիներուն կողմէ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ազգակիցները ներկայ ըլլալ։

×

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ Սանուց Միութիւնը կը յայտարարէ թէ այս տարի «Սա-նուցի Օր»ը պիտի տօնէ յառաջիկայ Մայիս 26ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Porte d'Italie, 13, Rue Pierre Curie, Kremlin - Bicêtre, Պ. Ցովհաննէս-եանի սրահը։

Կը խնդրուի բոլոր սանուհիներէ ան-խտիր ներկայ ըլլալ։

ԱՊՐԻԼ 8 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Salle Omnia Ciné Information

5, Bld. MONTMARTRE

կը ցուցադրուի առաջին հայերէն խօսուն շարժանկարը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Դերակատարութեամբ հայ արուեստագէտներու

Տեւական ցուցադրութիւն առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ կէսօրէ վերջ ժ. 1

ԹԻԿՆԱԹՈՌ 3 — 5 ՖՐԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ողբացեալ ՄԻՔ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆի յուղարկաւորութե-նէն վերադարձին արկածէ ազատուող 8 ընկերներու կողմէ (վալանս եւ Ռօման): վաղը կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Րէսթօրան Պլէօի մէջ Rue Bouffier: գեղարուեստական բաժին, ճոխ պիւֆէ:

Հասոյթը կը յատկացուի ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆՏԻՆ:

Մուտք.— կիներու՝ 5 ֆրանք, Այրերու՝ 7 ֆրանք:

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Salon COLISÉE*ի շքեղ սրահին մէջ

կը խօսի՝ Տիկին ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Թէրզիպաշեան (Փարի-զէն եկած) (երգ), Օր. Գէորգեան (երգ), Օր. Փափազեան եւ Պ. Գարագաշեան (Կովկասեան պարեր), Չէօրէքճեան եւ իր խումբը (նուագ):

կը ներկայացուի՝ ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ (զաւեշտ)

ղեկավարութեամբ՝ Պ. ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆի

գեղարուեստական բաժինէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ցէսինի ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆի Հայրենակց. Միութեան կողմէ (վանի հերոսամարտի քսանամեակի առթիւ)

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ

կը խօսի՝ Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. ԵՐՕ ԳԸՐԸՔՃԵԱՆի եւ փոքրիկն Գըրըքճեաններու: Մեներգ եւ արտասանութիւն:

Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 1 ֆրանք:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԲԱՐՁՐ - ՀԱՅՔԻ հայրենակիցնե-րը խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Կիրակի առաւօ-տուն ժամը 9ին, 131 Fbg. du Templeի ծանօթ հաւաքատեղին,

ՓԱՐԻԶԻ Խարբերդի Նահանգային հայրենակցական միութեան ընդհ. անդամական ժողովը, այսօր Շաբաթ իրիկուն, ժամը 9ին, Ֆլօրիա ճաշա-րանին վերնայարկը, 61, Rue Monsieur le Prince։ Կը խնդրուի որ բոլոր ան-դամները եւ համակիրները ներկայ ըլ-լալ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կարմիր Խաչի Շավի-լի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, այսօր Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին մա-տուռի սրահը, բոլոր անդամուհինե-րու ներկայութիւնը պարտադիր է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայրենակց. Միութեան ժողովը վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, Րիւ Փէթիթ Սա-ռի, Սալոն Մասիսի ներքնասրահին մէջ։ Կը խնդրուի անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն ներկայ ըլլալ։ Կարեւոր օրակարգ։

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

Ուրբաթ 3 Մայիսէն — Մայիս 9

Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին

ԵՐԿՈՒ ՄԵԾ ՖԻԼՄԵՐ

Georges Thill et Armand Bernard dans Chanson de Paris

On comencera par L'ami - Fritz

Գիներ 5եւ 7 ֆր. Location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով։

Raki "ERIVAN"

ԵՐԵՒԱՆ օղին, որ ճանչուած է իր ա-ռաջնակարգ յատկութեամբ, օղիներու մէջ ամէնէն նախընտրելի մեծ վաճառանիշը կը ներկայացնէ:

ԵՐԵՒԱՆ օղին արտադրուած է թօրու-մով, բնական անիսոնի խառնուրդով, եւ խաղողի հիւթով, երաշխաւորուած է ջիմիա-կան ամէն քաղուածքէ զերծ ըլլալը:

Պահանջեցէք, փնտռեցէք ԵՐԵՒԱՆ օղին

Մեծաքանակ գնումներու համար՝

Արտօնատէր

S. A. GRANDES DISTILLERIES PEUREUX

48, Bld. des Vignes, Marseille

Tél. Colbert 58 - 10

նաեւ DISTILLERIE VIAL

18, Rue Fontaine, St. Denis (Seine)

Tél. Plaine 09 - 95

Լիոնի եւ Շրջաններու ներկայացուցիչ

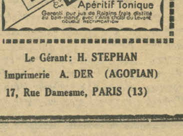
D. N. BAHADOURIAN

82, Rue Séigne. Lyon (Rhône)

Նիսի եւ Շրջաններու գործակալ՝

M.M. H. Khatchadourian et Danielian

24, rue Assalit. Nice (A. M.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ԵՐԵԿՈՅԹ

Ձ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

ՎԻՔԹՕՐ - ՀԻՒԿՕԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

46ter rue St. Didier. Paris (16). Métro: Boissière.

Պար: գօթիյեօն: ընտիր ճազ՝ Ferrerio, Accordéoniste.

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50, կիներու՝ 5 ֆրանք:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կաթողիկոսական պատուիրակ բարձրաշնորհ

Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ս. ԱՐՔ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆի

գիտական դասախօսութեան երկրորդ մասը տեղի կ'ունենայ այսօր Շաբ. երեկոյ ժամը 8.30ին, «Պրէպան Մարսէյէ»ի սրահներուն մէջ, 146, Chemin des Chartreux.

Նիւթ՝ Հայ արուեստի ծագումը, զարգացումը մինչեւ Բագրատունեաց անկումը:

Սոյն դասախօսութեան նիւթին վերաբերեալ նկարներ պիտի ցու-ցադրուին մոգական լապտերով:

կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը: Սրահի եւ այլ ծախսերու հա-մար մուտք 2 ֆրանք:

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին *150, Route d'Orléans, Bagneux,*

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

թատրոն, նուագ, երգ եւ արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍ ՄԸ

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆրանք:

ՄԱՌՇԷՃԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Անզուգական ճերմակեղէններ, Peau d'Ange, գօմպինէզոն, շապիկներ, վարտիքներ, շըմիզիէներ, շըմիզ Lacoste եւյն. եւյն.:

կը ծախենք անմրցելի գիներով:

LEMETTRE FRÈRES

Վաճառանիշ «ELDAY», Մասնագէտ արտադրիչներ:

104, Rue Réaumur. Paris. Métro Sentier («Intransigeant»ի քով):

Ապսպրանքները կը ղրկուին *contre remboursement*ով, եթէ կանխավճար մը տրուի:

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Մայիս 3ի Ուրբաթ գիշերէն մինչեւ Մայիս 9ի գիշերը Cazino - Eldoradoի մէջ, պիտի կատարէ ֆաքիրական իր հետաքրքրաշարժ փորձերը, որ այնքան աղմուկ հանած եւ հիացում պատճառած են:

Նիսի բնակող Հայերուն համար առիթ մը զայն տեսնելու եւ գնահատելու համար:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԵԾ ԲԱՂՆԻՔ

(ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ)

50, Rue du Fbg. St. Martin (Port St. Martinի մօտ) Paris (10)

Métro: Château d'Eau կամ Bld. St Martin.

որ օժտուած է արդիական ամէն յարմարութիւններով: Հանգստա-ւէտ պայմաններ: Այցելողները պիտի գնահատեն տիրող մաքրու-թիւնը եւ մեծ առաւելութիւնները: Հաղորդակցութեան 30է աւելի միջոցներ: գին՝ 6 ֆրանք, 10 տոմսակ՝ 50 ֆրանք:

Բաց է՝ կանանց համար ամէն օր առաւօտեան ժամը 8էն մին-չեւ իրիկուան ժամը 7 բացի կիրակիէ Շաբաթ եւ երկուշաբթի օ-րերը մինչեւ ժամը 16: Այրերու համար ամէն օր երեկոյեան ժամը 7էն մինչեւ 10. իսկ Շաբաթ եւ երկուշաբթի օր կէս օրէ վերջ ժամը 4էն 10, իսկ կիրակի ամբողջ օրը 8էն մինչեւ կէս օրէ վերջ ժ. 4:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Գործ կը փնտռէ տնական աշխա-տանքներու մէջ փորձառու Հայ կին մը, որ գիտէ պատրաստել արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ եւ անուշեղէններ: Դիմել Տիկին Պէաթրիս Համամճեանի, 4, Rue de la Défense, Issy - les - Moulineaux, Seine.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Փորձառու եւ կարող ձեւագիտուհի եւ կարուհի մը գոհացուցիչ շա-բաթականով: Դիմել՝ Հ. ՈՒԶՈՒՆ-ԵԱՆի, 42, Rue des Pâquerettes. Alfortville (Seine): կէս օրէ վերջ ժամը 1—3, իսկ երեկոները 7էն վերջ մինչեւ ժամը 9:

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Այսուամենայնիւ, նա ինձ հետ միշտ լաւ է եղել. նա մինչեւ անգամ որդու պէս սիրում էր ինձ։

— Հաւատում եմ։ Բայց ի՞նչ նշա-նակութիւն ունի խաչագողի համար սէրը, բարեկամութիւնը։— Լսիր, որ-դի, իմ ալեւոր մազերը այդ չարա-գործների մէջ ճերմակացան։ Նրանք չգիտեն, թէ ինչ է ճշմարիտ բարեկա-մութիւնը։ Որքան սերտ են նրանց ըն-կերական կապերը, որքան մտերմա-կան է նրանց յարաբերութիւնները, այնքան զարհուրելի է լինում վրէժ-խնդրութիւնը, երբ ընկերը իւր ըն-կերի մէջ նշմարում է մի ամենափոքր կասկած։ Բայց կասկածել նրանք միշտ կարող են, որովհետեւ ում խիղճը մաքուր չէ, նա կասկածաւոր է լի-նում։

Այդ բոլորը ուղիղ էր, ես առանց հօրս ասելու էլ գիտէի։ Բայց ի՞նչպէս հեռանալ քաւոր Պետրոսից առանց նրան կասկած պատճառելու,— դը-նումն էր գլխաւոր հարցը։ Ես հար-ցրի.

— Ի՞նչպէս թողնեմ նրա մօտ իմ այսքան տարուայ վաստակը։ Ես ունեմ մեծ հարստութիւն, եւ բոլորը նրա մօտ է։

Նա պատասխանեց վրդովուած ձայ-նով.

— Զգիր այն ապականուած արծա-թը, նա թոյնից աւելի մահաբեր է։ Խաչագողի հարստութիւնը մի փոսի մէջ քամուց հաւաքուած ցամաք տե-րեւների նման է, փչեց հակառակ քա-մին, եւ ահա նա ցրիւ եկաւ։ Աւազա-կը երբեք չի հարստանայ, նա այսօր հարուստ է, վաղը աղքատ։ Այսպէս են բոլոր խաչագողները։ Շատ անգամ նրանք մեծ գումարներ են ձեռք բե-րում, շատ անգամ մի սեւ փող չունեն ծախսելու։ Որովհետեւ նրանք ոչ մի-այն սովոր չեն ազնիւ աշխատանքին, այլ նրանց ծանօթ չէ ոչ փողի կառա-վարելու կերպով վաստակելը եւ ոչ նրա տնտեսաբար պահելը։ Թէ առաջինը եւ թէ երկրորդը նրանց մօտ չափա-զանցութեան են հասնում եւ մէջ տե-ղում մնում է միշտ ոչինչ, այսինքն աղքատութիւն։

Ես ոչինչ չպատասխանեցի, հայրս շարունակեց.

— Լսիր, որդի, ով որ իւր կեան-քում մի որ եւ իցէ հիւանդութեամբ վարակուած է լինում, երկար բժշ-կուելուց յետոյ, ինքը նոյն հիւանդու-թեան բժիշկն է դառնում։ Ես այդ բո-լորը փորձել եմ իմ կեանքում, իմ անձի վրայ։— Փախիր, հեռացիր այդ մարդկանցից, որպէս ժանտախտից, ապաքինութեան ուրիշ հնար չկայ․․․։

Ես հարցրի հօրիցս, երբ նրանք այս տեղից առել էին, ինչու էր նա իւր խրճիթը հիմնել նրանց բնակարա-նի մօտ։

— Նրանք նոր են եկել, ութ ամիս չկայ, որ նրանք բոյն են դրել այդ ան-տառների մէջ։ Իսկ ես բնակւում եմ այդ ծովի ափի մօտ աւելի քան վեց տարի։ Երբ նրանք յայտնուեցան, ես պատրաստւում էի հեռանալ այստե-ղից, բայց հիւանդութիւնս արգելք ե-ղաւ։ Ես պառկած էի, ես հիւանդ էի, մի քանի շաբաթ հազիւ կը լինի, որ փոքր ինչ հազիւ կազդուրուել եմ։

— Բայց ի՞նչը ստիպեց քեզ առանձ-նանալ այդ ծովի ափի մօտ։

— Դու լսեցիր իմ պատմութիւնը, թէ որպէս խաբուեցայ ես, թէ որպէս դաւաճանեց եւ կողոպտեց ինձ հաւա-տարիմ ընկերը․․․։ Այն օրից ես ատե-ցի աշխարհը, հեռացայ մարդկանցից, եւ վճռեցի այդ մոռացուած խրճի-թում, այդ ծովի ափերի մօտ, անց-կացնել իմ դժբախտ ծերութիւնը․․․։

Ես խոստացայ բաժանուել քաւոր Պետրոսից, խոստացայ թողնել այն հարստութիւնը, որ անարդար միջոց-ներով էր հաւաքուած, եւ ասեցի հօ-րս.

— Ես ընդունում եմ քո խորհուրդը, ես այլեւս չեմ վերադառնայ այն մարդկանց մօտ եւ կը մնամ այստեղ։ Բայց դու եւս, հայր, խոստացիր, որ մոլորուած որդու հետ կը վերադառ-նաս մեր հայրենիքը, կ'ուրախացնես կարօտ մօրս, կ'ուրախացնես անտէր մնացած զաւակներիդ։

— Խոստանում եմ, պատասխանեց նա։— Ես հէնց այս օրից կը սկսեմ ճանապարհի պատրաստութիւն տես-նել։

Այդ միջոցին Նէնէն եւ պառաւը մո-տեցան մեզ։ Հայրս դարձաւ դէպի պառաւը, ասելով.

— Գրկիր այդ երիտասարդին, դա իմ որդին է։

Նա ուրախութեամբ սկսեց համբու-րել ինձ։ Ոչ սակաւ ուրախ էր եւ Նէ-նէն։ Նա երեխայական հրճուանքով պտըտւում էր իմ շուրջը, ծիծաղում էր, հանաքներ էր անում հօրս հետ, շնորհաւորում էր նրան, որ բախտ ու-նեցաւ գտնել իւր որդուն, եւ ասում էր.

— Տեսա՞ր, պապա, եթէ ես չլինէի, եթէ Մուրատը ինձ այստեղ չբերէր, դու, կարելի է չտեսնուէիր նրան։

Զ.

ԸՆԿԱՑ ԾՈՒՂԱԿԻ ՄԷՋ

Ես վճռեցի երբեք չվերադառնալ քաւոր Պետրոսի մօտ։

Երեք օր էր, որ հօրս խրճիթից դուրս չէի եկել։ Ես դատապարտուած էի նոյն վիճակին, որպէս Նէնէն,— չե-րեւնալ խաչագողներին մինչեւ այս-տեղից հեռանալը։

Բոլոր ժամանակը ես եւ հայրս զբ-բաղուած էինք ճանապարհի պատրաս-տութիւններով։ Նէնէն շատ ուրախ էր, անդադար շտապեցնում էր մեզ, «գնանք, գնանք, ասում էր, հեռա-նանք այստեղից»։ Պառաւը նոյնպէս տխուր չէր երեւում. նա շատով հաշ-տուեցաւ հօրս հետ բաժանուելու մտ-քի հետ, երբ իմացաւ, որ նա մի հե-ռու երկրում կին ունի, զաւակներ ու-նի, եւ ցանկանում էր, որ ծերունին գնայ իւր ընտանիքը ուրախացնէ։ Հայրս իւր խրճիթը բոլոր պարագայ-քով թողնում էր պառաւին։

Ամէն ինչ պատրաստ էր ճանապար-հի համար, մնում էր գրաստներ վար-ձել, տեղափոխուել մինչեւ մերձակայ քաղաքը եւ այնտեղից փոստայի սայ-լակներով առաջ գնալ։ Չորրորդ օրը վաղ – առաւօտեան ես ուղեւորուեցայ դէպի մօտակայ գիւղը գրաստներ վարձելու համար։

Դուրս գալով հօրս խրճիթից, զգում էի իմ մէջ մի անբացատրելի խաղա-ղութիւն. իմ սիրտը լցուած էր ան-սահման ուրախութեամբ. ես ինձ բախտաւոր էի համարում եւ գոհ։

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻԵՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 5 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 5 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2797

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Ա՜Խ, ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ...»

= o–o =

Աշուղը կ'երգէր, տարիներ առաջ.

Ա՜խ, վասպուրական տըխուր Հայաստան,
Անթիւ հերոսներ քեզ մէջ ժողվեցան,
Ահեղ կըռուի մէջ այնքան դիմացան,
Ի սէր ազգութեան նահատակուեցան...

Շատ աւելի առաջ, լսեր էինք միւս կանչը, «Վանեցոց Աղօթքը», այնքան բարեպաշտ եւ նկուն.

Տէ՛ր, ողորմեա Հայոց ազգին,
Տուր զօրութիւն մեր բազուկին,
Հալածէ դու մեր թշնամին,
Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա:

Տէ՛ր, թէ այժմ ալ չես ողորմիլ,
Ա՛լ Հայիս մէկ բան չի օգնիլ,
Մեզ կը մնայ ջուրը ընկնիլ,
Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա:

Արտայայտիչ՝ տարբեր ժամանակներու եւ օրուան հոգերա – նութեան, լեռ ու ձոր գլորեցաւ այս երկու երգերուն միջեւ, 1896էն առդին:

Եւ մենք ունեցանք 1915 ապրիլ 7ը (20), ուր «անթիւ հերոս – ներ» Թաւալեցան «ահեղ կռուի մէջ», յանդելով մինչեւ անկախու – թիւն:

Այլեւս «Տէր ողորմեա»ն չէր որ բազկատարած աղօթել կու – տար, ոչ ալ ողբուկոծը ջղաձիգ բերաններու:

Ուրի՛շ էր կանչը, ըմբոստ եւ հեթանոսական,— Զա՛րկ եւ զարնուէ: Ակն ընդ ական, յանուն ինքնապաշտպանութեան եւ ա – զատութեան:

Այս անգամ, դաւադիր Թշնամին էր որ կը փախչէր խուճա – պահար, դառնութեան եւ ըմբոստութեան տենդէն տասնապատ – կուած «րայա»ներու կրակին տակ:

Երիմեանի «նեղեալ, տառապեալ, զրկեալ, հարստահարեալ, կոտորեալ, վարատեալ, չքաւորեալ եւ յուսահատեալ» ժողովուր – դը սկսած էր իր ազատ կամքով տնօրինել իր ճակատագիրը:

Որջերու, վոհմակներու, աւերակներու, արեան ճապաղիքնե – րու վերեւ կը սաւառնէր յաղթութեան ոգին, եւ ստեղծագործու – թեան սարսուռը լոյս կը ցանէր մինչեւ սահմանէն անդին:

Հոգիները կը ծաղկէին ինչպէս Վարագի լեռները, եւ ուրա – խութիւնն ու հպարտութիւնը դէմքերուն վրայ կը վառէին ինչպէս աննման կարմիրը Արտամէտի խնձորներուն:

Կա՞րճ տեւեցին այս բոլորը,— յաղթանակն ու չինարար հրա – շալիքները:

Ոչի՛նչ: Ո՞ղջ է ժողովուրդը, թէեւ «վարատեալ»:

Նորէ՛ն կուգան ճակատագրական օրերը, եւ եթէ հարկ է նորէն զարնել ու զարնուիլ, այդ նոյն ժողովուրդն է որ պիտի վճռէ իր բախտը, իր հայրենի լեռներուն եւ դաշտերուն մէջ:

X

Բայց, հոգեպէս ալ ո՞ղջ է ժողովուրդը...

Հարցումը կը վերաբերի ընդհանուրին: Իսկ յատկապէս Վաս – պուրականի, որովհետեւ,—

Ահա տեսէք,— Հերոսամարտին քսանամեակն է այս տարի, եւ ձայնը կուգայ... Տէսինէն, որ զայն պիտի տօնէ այսօր, կիրակի:

Իսկ Փարի՞զը, ուր Վասպուրականցիները շօշափելի թիւ մը կը կազմեն, կեդրոնով եւ շրջանով: Հապա միւս քաղաքնե՞րը, ուր Հայր. Միութիւններ ունին:

Եւ ինչո՞ւ միայն Վասպուրականցիները պիտի խանդավառ – ուէին ապրիլեան հերոսամարտի տարեդարձով:

Միայն Վասպուրակա՞նը պիտի ըլլար առանձնաշնորհեալը, եթէ տեւէր յաղթանակը:

Ո՞վ ըսաւ թէ, հայկական բազուկին փառքը, ամէնէն առաջ պատիւ բերելով իր պատկանած շրջանին, կը պատկանի միայն ա – նոր եւ պէտք է ոգեւորէ միայն նոյն շրջանը:

Ազգերու պատմութիւնը կը մերժէ այդպիսի սփեստութիւն: Իսկ աւելի ուժգնօրէն պէտք է մերժէ մեր պատմութիւնը, որ այն – քան կարօտ է վերանորոգման եւ փոխադարձ ներշնչման:

Տարիներ առաջ, Մակեդոնացի մը կը հարցնէր, Սոֆիայի մէջ.

— Դուք Հայերդ չունի՞ք որ եւ է ազգային տօն: Տես, Պուլ – կարները տարին քանի մը անգամ կը փակեն իրենց խանութները, ի պատիւ այս կամ այն տարեդարձին: Բաւական ծանօթ եմ հայ – կական շրջանակներու, եւ օր մը չպատահեցաւ որ գոց գտնեմ հայ – կական խանութները:

Կրնայի՞ք բացատրել այս բարեկամին, թէ համբանք չունին մեր ազգային տօները, սուգէն մինչեւ փառքը: Բայց, անոնց յի – շատակն անգամ ջուրին տուեր ենք, ո՞ւր կը մնայ... խանութ փակել:

Կրնայի՞ք բացատրել, առանց խղճահարելու:

Ի՞նչպէս կրնայ հոգեպէս ողջ մնալ ժողովուրդ մը, երբ, տար – ուէ տարի, կը կորսնցնէ իր յիշողութիւնը: Երբ կը մոռնայ իր յաղթանակի, սուգի կամ յիշատակի պարտաւորութիւնները, ո – րոնք, ամէն բանէ առաջ, տարրական գիտելիքներ են ինքնաճա – նաչման եւ հպարտութեան:

Ճիշդ այստեղ պէտք էր արտասանուէր «Վանեցոց աղօթքը», համաձայն տխրող հոգեբանութեան.

Տէր, ողորմեա Հայոց ազգին,
Տուր զօրութիւն մեր խելքին,
Հալածէ դու մեր չար ոգին,
Եւ յիշեցուր Ապրիլն անգին...

Փա՛ռք տանք նորէն, որ գոնէ Տէսինը կը փառաւորէ ապրիլ 7ով: Քսանամեա՛կ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻՆԳ ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՐՍԻ ՄԷՋ

500 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 1200 ՎԻՐԱՒՈՐ — 1300 ՏՈՒՆԵՐ ԿՈՐԾԱՆԱԾ

Պոլսէն կը հեռագրեն մայիս 3 թուականով.— *Երկրաշարժի հինգ ուժգին ցնցումներ զգացուեցան Կարսի աղէտեալ շրջանին մէջ, վերջին 24 ժամուան ընթացքին: Կէս – պաշտօնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ մեռեալներու թիւը հասած է 500ի, իսկ վիրաւորներու թիւը՝ 1200ի: Կործանած են 1300 տուներ, 15 գիւղերու մէջ, որոնք ամբողջովին աւրուած են:*

ՖՐԱՆՔԵԻԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐ ԿԸ ՄՇԱԿՈՒԻՆ ՆՈՅՆ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՅ

Ահաւասիկ մայիս 2ին կնքուած ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին պաշտօ – նական բնագիրը.—

Յօդուած Ա.— Երբ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը յարձակման սպառնալիքի մը կամ վտանգի մը ենթարկուին եւրոպական պետութեան մը կողմէ, Խ. Միութիւնը եւ փոխադարձաբար Ֆրանսա յանձն կ'առնեն անմիջապէս խորհրդակցութիւն կատարել, այն միջոցներու մասին որոնք անհրաժեշտ են, պահպանելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 10րդ յօդուածին տրամադրութիւնները:

Յօդ. Բ.— Այն պարագային երբ, Ազգերու Դաշնակցութեան 15րդ յօդուածի 7րդ հատուածով նախատեսուած պայմաններու մէջ, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը, հակառակ իրենց անկեղծօրէն խաղաղասիրական դիտաւորութեանց, յարձակման մը ենթարկուին եւրոպական պետութեան մը կողմէ, առանց տեղի տրուած ըլլալու, Խ. Միութիւնը եւ փոխադարձաբար Ֆրանսա անմիջապէս աջակցութիւն եւ օգնութիւն պիտի ընծայեն իրարու:

Յօդ. Գ.— Նկատելով որ, համաձայն Ազգաժողովի ուխտին 16րդ յօդուածին, Ազգերու Դաշնակցութեան ամէն անդամ որ պատերազմի կը դիմէ հակառակ 12, 13 եւ 15 յօդուածներով նախատեսուած յանձնառութեանց, ատով իսկ պատերազմական գործողութիւն կատարած կ'ըլլայ Ազգաժողովի միւս բոլոր անդամներուն դէմ, Ֆրանսա եւ փոխադարձաբար Խ. Միութիւնը յանձն կ'առնեն անմիջապէս օգնութիւն եւ աջակցութիւն ընծայել փոխադարձաբար, եթէ իրենցմէ մէկը յարձակման ենթարկուի եւրոպական պետութեան մը կողմէ, այդ պայմաններուն մէջ եւ հակառակ իրենց անկեղծօրէն խաղաղասիրական դիտաւորութեանց, եւ առանց տեղի տրուած ըլլալու, ի գործադրութիւն Ա. Դ. ուխտի 16րդ յօդուածին:

Միեւնոյն յանձնառութիւնը պիտի կատարուի երբ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը յարձակման ենթարկուին եւրոպական պետութեան մը կողմէ, Ազգաժողովի ուխտին 17րդ յօդուածին 1 եւ 3 հատուածներով նախատեսուած պայմաններու մէջ:

Յօդ. Դ.— Վերոյիշեալ յանձնառութիւնները համաձայն ըլլալով պայմանադիր բարձր կողմերու պարտաւորութեանց, իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան, ներկայ դաշնագիրը որ եւ է կերպով չպիտի կաշկանդէ Ազգաժողովին պաշտօնը՝ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու եւ արդիւնաւորապէս ապահովելու համար աշխարհի խաղաղութիւնը, ոչ ալ կը կրճատէ այն պարտաւորութիւնները որ կ'իյնան պայմանադիր բարձր կողմերուն վրայ, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտով:

Յօդ. Ե.— Ներկայ դաշնագիրը, որուն ֆրանսերէն եւ ռուսերէն բնագիրները հաւասարապէս վաւերական են, պիտի վաւերացուին եւ պիտի փոխանակուին Մոսկուայի մէջ, որքան կարելի է շուտ: Դաշնագիրը պիտի արձանագրուի Ազգերու Դաշնակցութեան քարտուղարութեան մէջ: Գործադրելի պիտի դառնայ վաւերացումներու փոխանակութենէն անմիջապէս վերջ և ի զօրու պիտի մնայ հինգ տարի: Եթէ կողմերէն մէկը չեղեալ չհռչակէ զայն պայմանաժամի լրացումէն առ նուազն մէկ տարի առաջ, դաշնագիրը ի զօրու պիտի մնայ անսահման տեւողութեամբ, կողմերէն իւրաքանչիւրը ազատ ըլլալով վերջ դնելու անոր, յայտարարութիւն մը տալով մէկ տարի առաջ:

Յաւելուածական բացատրութիւններ

Դաշնագրին հետ ստորագրուած է նաեւ յաւելուած մը, որ հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակէ.—

1. Յօդ. Գ.ի նպատակն է տեսնել իւրաքանչիւր կողմը որ անմիջապէս ա – ջակցութիւն ընծայէ միւսին, անմիջապէս համակերպելով Ա. Դ. Խորհուրդին յանձնարարութեանց, երբ անոնք յայտարարուին համաձայն ուխտի 16րդ յօդուածին տրամադրութեանց: Երկու կողմերը համախորհուրդ պիտի շարժին, որպէսզի Ա. Դ. Խորհուրդը իր յանձնարարութիւնները յայտնէ պարագաներու պահանջած բոլոր արագութեամբ: Եթէ, որ եւ է պատճառով, Ա. Դ. խորհուրդը որ եւ է յանձնարարութիւն չյայտնէ, կամ միաձայն քուէարկութեան մը չյանգի, աջակցութեան պարտաւորութիւնը դարձեալ գործադրելի է: Դաշնագրով նախատեսուած աջակցութեան յանձնառութիւնները կը վերաբերին միայն այն պարագային երբ յարձակում կատարուի կողմերէն մէկուն սեփական հողին դէմ:

2. Երկու կողմերուն հաւաքական դիտաւորութիւնն ըլլալով այս դաշնագրին միջոցաւ որ եւ է կերպով չհակասել նախապէս երրորդ պետութեանց հանդէպ եղած յանձնառութեանց, համաձայն հրատարակուած դաշնագիրներու, ներկայ դաշնագրին տրամադրութիւնները չպիտի գործադրուին այնպիսի եղանակով մը որ, անհամաձայն ըլլալով կողմերէն մէկուն ստանձնած դաշնագրային պարտաւորութեանց, կրնայ միջազգային պատժական տնօրինութեանց ենթարկել զայն:

3. Երկու կառավարութիւնները բաղձալի գտնելով շրջանային համաձայնութիւն մը որ կը ձգտի կազմակերպել ապահովութիւնը ստորագրող պետութեանց միջեւ, եւ որ կրնայ պարունակել կամ միացնել փոխադարձ աջակցութեան ուրիշ յանձնառութիւններ, իւրաքանչիւր կողմը ազատ կը ձգեն, իրենց փոխադարձ հաւանութեամբ, ի հարկին մասնակցիլ այդպիսի համաձայնութեանց, ուղղակի կամ անուղղակի, իրենց յարմար դատած եղանակով:

4. Երկու կառավարութիւնները կը հաստատեն թէ այն բանակցութիւնները որոնք յանգեցան ներկայ դաշնագրին ստորագրութեան, նախապէս սկսան լրացնելու համար ապահովութեան համաձայնութիւն մը որ պիտի ընդգրկէր Եւրոպայի հիւսիսային – արեւելեան երկիրները, այսինքն Խ. Միութիւնը,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԸՆԿԵՐ ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐ ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

որոնց մահավճիռը ցկեանս բանտարկութեան վերածուեցաւ Նիւ Եորքի նահանգապետին կողմէ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

— oo —

Ի՞ՆՉ ԱՐԴԻՒՆՔ ՈՒՆԵՑԱԾ ԵՆ ՄԻՆՉԵՒ ՀԻՄԱ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԸ

Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովը ուրբաթ օր ժողովի հրաւիրած էր զինքն ընտրող եւ իրեն աջակից միութեանց եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, զեկուցում տալու համար իր կատարած աշխատանքներու մասին: Կը մասնակցէին 30է աւելի ներկայացուցիչներ, ինչպէս եւ Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ արք.: Ատենապետ Պ. Պ. Խմէրեան կարդաց գրաւոր զեկուցումը, 1934 նոյեմբեր 8էն 1935 ապրիլ 26: Լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեցին Պ. Պ. Բաշալեան, Խատիսեան, Ա. Խանենեան եւ Ա. Զօպանեան: Յետոյ տեղի ունեցան թեր ու դէմ վիճաբանութիւններ: Յաջորդ համարին յետաձգելով մանրամասնութիւնները, ստորեւ կը ներկայացնենք մինչեւ հիմա կատարուած դիմումներն ու ստացուած արդիւնքները.—

1.— Աշխատանքի ընդհանուր իրաւունք եւ 10 առ հարիւր սահմանափակումի կանոնէն բացառութիւն Հայերուն համար:

1.— *Պատասխան Աշխատանքի նախարարին* (23 *մարտ*).— 1932 *օգոստոս 10ի օրէնքը ի պաշտպանութիւն ֆրանսացի աշխատաւորութեան միօրինակ կերպով կը կիրարկուի բոլոր օտար աշխատաւորներուն, առանց բացառութիւն ընելու նոյնիսկ այն երկիրներուն որոնց հետ ըստ օրինի վաւերացուած փոխադարձութեան դաշինք ունի Ֆրանսա: Հետեւաբար անկարելի է բացառութիւն ընել ո եւ է ազգութեան համար:*

2.— Ընդհանուր ներում այն Հայերուն որոնք Ֆրանսա մտած են անկանոն կերպով եւ բնակութեան իրաւունք ձեռք բերած չըլլալով, տարիներէ ի վեր կ'ապրին առանց օրինաւոր թուղթերու:

2.— *Լուռթիւն այս հարցին մասին:*

3.— Արտաքսումներու եւ վտարումներու օրէնքին համար բացառութիւն ի նպաստ հայ գաղթականներուն:

3.— *Պատասխան Ներքին գործերու նախարարին առ Պ. Պ. Սուլիէ եւ Մութէ* (3 *յունուար*).— *«Ներքին գործերու նախարարութիւնը գիտէ թէ հայ գաղթականները ինչ դժուարութեանց մատնուած են ապաւինելիք ուրիշ երկիր մը գտնելու համար, եւ կրնաք վստահ ըլլալ թէ Հայու մը համար արտաքսումի վճիռ կը տրուի ներքին բարեկարգութեան դպչող շատ ծանր պարագաներու մէջ միայն:*

4.— Իրենց աշխատաւորի ինքնութեան քարտերուն համար աշխատանքի նոր պայմանագրութիւն ներկայացնել չկրցող հայ գաղթականներուն ի նպաստ ընդհանուր բարեացակամ տնօրինութիւն մը:

4.— *Պատասխան Աշխատանքի նախարարին* (4 *ապրիլ*).— *Այլ եւս աշխատանքի պայմանագրութիւն պիտի չպահանջուի, հապա լոկ օֆիս մը փլասըմանէ վկայութիւն մը, ուր նշանակուած ըլլայ գործատիրոջ անունը, գործին տեսակը եւ ստացուած վարձքը:*

5.— Փոքր տարիքի մէջ Ֆրանսա բերուած եւ 15, 16 կամ 17 տարեկանին հասած հայ պատանիներուն համար աշխատանքի իրաւունք:

5.— *Պատասխան Աշխատանքի նախարարին* (4 *ապրիլ*).— *Այս կատեգորիի պատանիներուն աշխատանքի խնդրանքները ամենամեծ բարեացակամութեամբ նկատի պիտի առնուին:*

6.— Իրենց ինքնութեան քարտերուն մէջ թուրք նշանակուած եւ Ֆրանսայի թուրք հիւպատոսարաններէն իբր այն չճանչցուած Հայերը գաղթական նկատել:

6.— *Արտաքին գործերու նախարարութիւնը այս մասին յուսադրական խոստումներ տուած է եւ գործը քննութեան շրջանին մէջ է:*

7.— Գործազրկութեան նպաստը տալ հայ գործազուրկներուն, առանց հաշուի առնելու փոխադարձութեան օրէնքը:

7.— *Պատասխան աշխատանքի նախարարին* (23 *մարտ*).— *Աշխատանքի նախարարութիւնը իշխանութիւն չունի պարտաւորելու գործազրկութեան նահանգային եւ գաւառային սնտուկները որ Ֆրանսայի հետ փոխադարձութեան դաշինք չունեցող երկիրներու հպատակներուն նպաստ տան: Բայց, նկատի առնելով 1928 յունիս 30ի Ժընեւի համաձայնութեան յանձնարարութիւնը եւ գաղթականներուն դժուարին կացութիւնը, Աշխատանքի նախարարութիւնը անոնց ի նպաստ կը միջամտէ վերոյիշեալ սնտուկներուն մօտ:*

8.— Գործ կամ պաշտօն չունեցող չքաւոր հայ գաղթականներուն 20 ֆրանքնոց ինքնութեան քարտ տալ փոխանակ 100նոցի եւ այս մտքով յանձնարարութիւն ընել թէ Փարիզ եւ թէ գաւառները:

8.— *Ներքին գործերու նախարարութիւնը դեռ մեզի չէ հաղորդած այս մասին իր որոշումը: Փարիզի մէջ, ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը բարեացակամութեամբ կը վերաբերուի այս մասին իրեն եղած խնդրանքներուն:*

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐ ՇԱՐՔԸ — S. T. U.

Աշխատանքի նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ անոնք որոնց ինքնութեան թուղթերու պայմանաժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին եւ որոնց մականունները կը սկսին S. T. U. տառերով (ֆրանսերէն), պէտք է դիմեն մայիս 10էն 18, Փարիզի մէջ՝ թիւ 391, Ռիւ տը Վօժիրար, արուարձաններէն՝ թիւ 7, Ռիւ տը Ժույ: Գրասենեակները անընդհատ բաց են ժամը 8էն 14.45:

ՍԵՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՍՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

3.- Դէպի կատարը լերան

— Մա՛կ Բար ․․․:

Այսպէս կը կոչէն, մեր հայրենա – կիցները, Վալանսի հանդիպակաց ապառաժուտ լերան դղեակը, որ կը գտնուի Ռօնի ձախ ափին վրայ: Վա – լանսէն կ'երեւի բերդին մէկ պատը միայն, ծակած իր կեդրոնէն:

Համրակառք կ'առնենք ընկերոջ մը հետ, երթալու համար Սէն Փէրէ եւ անկէ բարձրանալու Քրիւսօլի կատա – րը:

Կ'անցնինք Ռօնի վրայ ձգուած մար- մարեայ կամուրջէն ու կը մտնենք Արտէշի նահանգը:

Փոքր քաղաքներէ վերջ կը հասնինք լերան ստորոտը:

Քրիւսօլի սարը մաս կը կազմէ Ար – տէշի լեռներուն եւ ունի ծովամակարդա– կէս 2000 մեթր բարձրութիւն:

Աւատապետական ընտանիք մը իր անունը առաւ այս ժայռէն ու դղեակը եղաւ իր օրրանը:

Այդ ազգատոհմէն է Լուի տը Քրիւ– սօլ որ Լուի ԺԱ.ի սենեկապետն էր եւ իբրեւ հրետանիի հրամանատար նշա– նաւոր հանդիսացաւ Պովէի պաշար – ման ժամանակ, կռուելով Կարոլոս Ցանդուգնի դէմ:

Լուի տը Քրիւսօլի որդին՝ Ժագ՝ եղաւ Տօֆինէ հին նահանգին կառա – վարիչը եւ մասնակցեցաւ Իտալիոյ պատերազմներուն, դառնալով դեր – կոմս:

Անթուան տը Քրիւսօլ (1528—1573) եղած է կոմս եւ մնացած է իբրեւ զօ – րավար, Լարօշէլի պաշարման ատեն: Այս Քրիւսօլ կոմսը մեծ դեր ունեցած է հուգենոյներու Ֆրանսայի մէջ: Զա – ւակուրական կաթոլիկ մըն էր եւ քա– ղաքական գործակալն էր Կատարինէ Մէտիչիսի: Ի վերջոյ, դժգոհ արքու– նիքէն՝ դարձաւ կալվինական եւ եղաւ բողոքականութեան ջահօծ պետերէն մէկը:

Անթուանի կրտսեր եղբայրը Ժաք (1540—1594), հանդիսացաւ Քոնտէի իշխանին ամենաքաջ օժանդակներէն մէկն: Բազմաթիւ պատերազմներու մասնակցելէ վերջ ինկաւ գերի: Ցետոյ դարձաւ արքունիքին կողմը եւ Ան – ժուի դուքսին իշխանութեանակ մաս– նակցեցաւ Լարօշէլի պաշարման: Ստացաւ զօրավարի տիտղոս, ընդու – նեց կաթոլիկութիւնը եւ կատաղօրէն կռուեցաւ բողոքականութեան դէմ:

Դեռ մինչեւ այսօր կը տեսնէ տը Քրիւսօլ տոհմը, որ տատանեցաւ ընդ– մէջ կաթոլիկութեան եւ բողոքակա – նութեան, ու արքունական եւ հակաք – քունական պայքարներուն:

Դեռ մինչեւ այսօր կը տեսնէ նաեւ բերդադղեակը, իր կուրծքերը բա – ցած ժամանակին ալիքներուն, հովե– րուն եւ անցնող ամպերուն:

×

Ոլորապտոյտ արահետներէ կը բար- ձրանանք ընկերս եւ ես: Ընկերս գա – ւառի տղայ ու գաւառ ապրած, մեհր– մօրէն կը քալէ դարփվերներէն: Ես, մայրաքաղաքի մայթերուն վարժուած ոտքերովս, կը դժուարանամ հետեւիլ իրեն: Կը բռնուի շունչս, կը սահին ոտքերս, յղկուած քարերուն վրայ:

Քար է ամէն կողմ, տեղ տեղ դըղ– եակներու կամ ածուներու պէս կա – նանչութիւն: Երբեմն ժայռակոյտե – րու կը հանդիպինք որոնց երեսներէն վար առած են քարեր:

Դղեակը մօտ կ'երեւի: Իր առաջին բերդերը կը խաբեն զիս:

Քալէ որքան կրնաս, մինչ տեղ կայ բարձրանալիք: Երբեմն կը կարծեմ որ աւարտած է ժայռը ու կը գտնուիմ իր գագաթին վրայ: Փոքր ճամբայ մը, շատ ցից, մեզ կը փոխադրէ նոր բար– ձունք մը: Ու ամէն կողմ ամրութիւն– ներ, սանդուղներ, բերդեր, պատեր, պատուհաններ, դռներու կամար – ներ, բոլորն ալ քարաշէն: Նոր գագաթ մը ուրկէ վար նայիլ կը դժուարանամ:

Վերջապէս կը հասնինք արծուե – նիստ կատարը, որ օդին մէջ նետուած հսկայ կոյտ մըն է ապառաժի:

Անոր եզերքներուն վրայ մարդիկ յանդգներ են պատեր ու պատուհան – ներ ամրացնել, բերդեր շինել:

Պարզապէս օդին մէջն ենք ու մեզ– մէ վար ահաւոր է անդունդը:

Ընկերս արհամարհելով խորութիւ– նը կը մօտենայ մինչեւ ժայռին ծայ – րամասերուն եւ անփութօրէն կը նայի վար:

Ես կ'աղաղակեմ ու ետ կը կանչեմ զինքը: Վերջապէս կը նստինք ու կը վառենք գլանիկները:

Կարծես սպիտակ ամպի մը վրայ բազմած ենք ու կը դիտենք հեռաւոր ցամաքը որ կը տարածուի եդեմական գեղեցկութեամբ:

Ռօն գետին կապոյտ ու դարձդար – ձիկ ժապաւէնը երկուքի կը բաժնէ ամբողջ հողամասը: Վալանսի համայ- նապատկերը լուսամփոփի մը մէջ կը պսպղայ իր շէնքերով ու տաճարնե – րով:

Շրջուն նայուածք մը բաւական է դիտելու խաղաղութեան մէջ հանգչող գիւղերն ու պարտէզները, իրենց մա– քուր գիծերով:

Ամբողջ մթնոլորտին մէջ արեւին հրակէզ հեղեղները: Ճառագայթները կ'եփին, մեղրեր կը բանին օդին մէջ: Լռութիւն է. երկնային լռութիւն մը: Միայն կը լսուի արեգակին այրումին ձայնը:

Եւ այս բարձունքէն դիտելով, ո՜ր – քան եղկելի կը թուին մարդերն ու ի– րենց պայքարները, ո՜րքան պզտիկ ի– րենց հաշիւներն ու ատելութիւնները:

Անպայման եւ իրաւամբ դէշ կար – ծիք ունին արծիւները մարդերու մա– սին:

Երկինքը իր լայնարձակ կապոյտով կը պսպղայ: Խումբ մը ամպեր կը ձե– ւացնեն պարիսպներ ու բերդեր: Հե – ռուն Ալպեաններն են ու մեր մօտը Արտէշի լեռնաշղթաները, մամութնե– րու կարաւանի մը նման:

Փափաք կը յայտնեմ, օր մը, գալ ու կենալի վրայ տարածուիլ այս երկ– նամերձ արտեւանին վրայ, մոռնալու աշխարհ մը հողը, տառապանքը, հըն– հնութը:

Քրիւսօլի այս ապառաժակոյտը որ ոստում է կատարած մթնոլորտին մէջ, կը թուի ինծի բնութեան մէկ բը – ռունցքը, ուղղուած ո՛վ գիտէ որ Աստուծոյն կամ որ զօրութեան դէմ...

Այստեղ կարելի է ըմբռնել դիւցազ– ներգութիւնը Սասունի եւ Զէյթունի:

Զօրքի եւ ցամաքի ալեկոծութիւնով սնածներն են որ եղած են յանդուգն եւ դիւցազնական:

Այս քարէ ալիքին վրայ տատաներ են Քրիւսօլներու աւատական հերոս – ները:

Իրենց ընդարձակ դղեակը, վերէն դիտուած, կը նմանի կիսակործան հին քաղաքի մը, որուն բնակիչները մե – ռեր են քարերուն ներքեւ, հերոսական դուպարներէ վերջը:

Բան չեմ լսեր ընկերոջս, բայց աչքս ամէն վայրկեան կը փնտռէ հին զրահ մը, զէն ու զարդ մը: Ոչինչ: Ցու – սահատ քարպատում մը ցիրուցան, կամ դեռ կանգուն, իրենց անծանօթ շաղախով:

Ու հակառակ այդ բիրտ արուես – տին, իւրաքանչիւր մասը բերդին՝ ինծի կը թուի նուիրական նշխարի նման:

Ընկերս կ'ըսէ թէ կիրակի օրերը, սիրահար զոյգեր կը բարձրանան այս ապառաժներուն վրայ, վայելելու համար մենութիւնը եւ հրեշտակնե – րու հովանին: Անշուշտ կը դիտեն կի– սակործան այս դղեակը եւ դուցէ կը մտածեն ու կ'ըսեն.

— Մեր սէրն ալ օր մը պիտի ըլլայ Քրիւսօլի դղեակին պէս:

Եւ աւելի դէշ: Հետք պիտի չմնայ: Ոչ քնար, ոչ քար:

Ու թերեւս կ'ըսեն տակաւին.

— Ուրեմն վայելենք վայրկեանը: Ունայնութիւնը միայն սիրով կա – րելի է ոսկեզօծել:

Տօնական օրերու, սարին կողին վը– րայ, ճամբուն մօտ, հիւղակի մը առ– ջեւ կը վաճառեն ալիւ գինի: Վերեւք կատարողները ըմպելէ վերջ ճամբայ կ'ելլեն, գինով վիճակի մէջ մտնելու համար երկինքէն ներս:

Անգամ մըն ալ կը նայիմ համայնա– պատկերին, մաղձոտ:

Ինծի կը թուի թէ երկար ատեն է որ հեռացեր եմ վարէն, կը թուի թէ աշ– խարհով մը հեռու իմ քաղաքի կեան– քէն:

Մէկ բան զիս կը կապէ իրականու – թեան. քիչ յետոյ պէտք է վերադառ – նալ Վալանս, անկէ մեկնիլ Ռօման, ներկայ ըլլալու համար խանդավառ կարմիր խաչուհիներուն թէյասեղա – նին:

Պահ մըն ալ կը մտածեմ Փարիզի մասին: Այս անգամ ինծի կը թուի թէ տարիներէ ի վեր է որ մեկնած եմ այդ նոր Բաբելոնէն: Օ՛, Փարիզ, դոզդո – թաններու լաբիւրինթոս, հիմակ իմ ե– րեւակայութեանս մէջ դուն սեւ կէ – տերու հանգոյց մըն ես: Դուն օդ մոր– թող շքեղ սպանդանոց: Քու ամէնէն գլխաւոր պողոտաներդ գերեզմանա – տուներու մէջ կ'աւարտին: Ես ապաս– տանած մըն եմ հիմակ քու լուսամոյն բանտէդ եւ աչս թռած եմ, արծուի նման, սա թեւածող ապառաժին վը – րայ, հոգիս լեցուն անպարփակելի ա– զատութեամբ, թռչերս օդով, աչքերս երկինքներով: Մորթս կ'եփեմ արեգա– կին ատրուշանով ու կը քաղցրացնեմ հոգիս:

Ո՜րքան կ'ուզեմ մնալ ու մտերմա – նալ այս բարձունքին հետ, ընկերոջս հետ:

Ո՜րքան կարեւոր է այս արտեւանէն յիշողութեամբ վերապրիլ հովիտին մէջ տարածուած քաղաքին կեանքը եւ խորհրդածել:

Ո՜րքան փափաքելի է հոյլ մը ճաշա– կի եւ գաղափարի ընկերներու հետ, շրջան մը ինքնամփոփուիլ եւ ճգնիլ մտաւորապէս:

Սնուցանել արծիւներ հոգիին մէջ եւ ընդարձակել ներքին հորիզոններ:

Դիտել ամպերուն յարափոփոխ դը– ծագրութիւնները եւ ժամերուն մէջէն անցնող համայնապատկերին գունա – փոխութիւնները:

Արշալոյսին վեհափառ զարդանկար– չութիւնը եւ վերջալոյսին աստուա – ծարուեստ հրդեհումները:

Ու գիշերը իր աստղերու սերմնացա– նով եւ խաւարը իր հազարումէկ մե – հենական քօղերով:

Օ՛, Քրիւսօլի ապառաժ, դուն սան– դուղ մըն ես, նետուած դէպի երկինք: Դուն տիտանեան բազուկ մըն ես ամ – պերը շարժող: Դուն ցամաքին մէջ ցըց– ուած աստուածաբնակ կղզի մըն ես:

Գեղեցիկ է որ առիւծ մը կանգնի կա– տարիդ վրայ, բաշերը հովերուն ու մանչէ մանր աշխարհին ու փոքր մար– դերուն դէմ:

Մնաս բարով, ո՛վ հսկայ, վայրէջ– քիս մէջ կը զգամ թէ հոգիէս փերթ մը կառչեցաւ բերդերուդ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԵՒՍ ԵՐԿՈՒ ՀԵՐՈՍՆԵՐ

— o —

Մատթէոս եւ Նշան:

Եթէ ոգեհարցութիւն գիտնայի, պի– տի ուզէի իմանալ՝ մակդիրներու մաս– նագէտ Միքայէլ Վարանդեանէն, թէ արդեօք, մեր կուսակցութեան մէջ, ի՞նչ դիրք կրնայինք տալ՝ այս երկու աննման երիտասարդներուն: Անոնց, որ մահուան դիմաց՝ «բարձր ու չի – տակ» բռնեցին գլուխները:

— Հերո՞ս, պաշտելի Վարպետ:

— Անտարակոյս:

×

Արդարեւ, յուզիչ եւ հերոսական է իրենց պատմութիւնը: Կարճ եւ ան – պաճոյճ: Բայց, լեցո՜ւն հայրենա – սիրութեամբ, զոհողութեամբ, մարդ– կութեամբ եւ առնականութեամբ:

Երկուքն ալ Բալուի Հաւհաւ գիւ – ղէն: Միասին կը մեծնան եւ միասին կը վերցնեն պանդխտութեան ցուպը՝ դէպի Ամերիկա: Պատերազմին միա – սին կամաւոր՝ Ֆրանսական բանա – կին մէջ: Միասին կուլան՝ իրենց ա – ւերեալ հայրենիքը: Միասին կը փն – տռեն կորուսեալ սիրելիներ: Միասին եւ միատեղ կը զարնեն վասն Վրէժին եւ յաղթանակին: Արարա, Ամասիա, Մարաշ, Այնթապ: Ցետոյ, նոյնպէս միասին՝ դատնութեան եւ յուսախա – բութեան մէջ: Միասին ալ կը վերա – դառնան, տանելով՝ նոր զոհողութիւն– ներու եւ նոր տառապանքներու լոյ – սէ աղբիւր մը՝ նուիրական Եռագոյնն Հայոց: Մետաքսէ կամ կոմսէ հայ – րենիք մը, որուն համար եւ որուն տակ ընտրեալներու այնքա՜ն արիւն թա – փեցաւ...

Եւ, կ'ըլլան կրքոտ, բայց՝ իմաս – տուն ախոյեաններ այդ սրբութեան: Համարձակ կը քարոզեն եւ կը պան – ծացնեն զայն, բանիւ եւ խօսքով: Մի– թէ՞, շատ կը՝ գտնէք՝ պայքարիլ, պաշտպանելու համար պատիւը մէկ դրօշակին, որուն համար իրենք գա – ցած էին մահ փնտռելու: Ի՞նչ է, ու– րեմն, փայտէ, եւ թերեւս երեւակա – կան այն խաչը, որուն համար դա – րե՛ր իրարու արիւնը խմեցին... Թաղեր եւ ցեղեր իրար զզուեցուցին, իրար թաղեցին:

Եւ, ահա օրին մէկը, այս զոյգ երի– տասարդները զո՛հ կ'ըլլան մութ եւ աղտոտ դաւի մը, որովհետեւ յայտ– նապէս մոլեռանդ ըլլալու «յանցանք»ն ունեցան իրենց սէրին մէջ:

Պատմութիւնը գիտէք:

Ցուցահանդէս մը: Տէկօ եւ սնա – փառ կղերական մը: Անիի՝ անա – գորոյն եւ անմաքուր պայքարի: Եւ, սպանութիւն:

Ո՞վ սպաննեց:

Դեռ կը մոռնան, մեր հակառա – կորդները, որ իր ձեւին, իր ժամանա– կին եւ իր գործադրութեան մէջ, ա– նիկա հակադաշնակցական էր: Վասն զի, Դաշնակցութիւնը յիմար չէ, որ իր արժար անհաբեկումը գործադրէ՝ այնքա՜ն տհաս եւ անճարակ եղանա– կով մը: Մեծ ոճրագործին, Թալէա– թի սպանութեան մէջ անգամ, անի – կա, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, հա – գիւ թէ ունեցաւ՝ իր գործի ցոյցին փաստաթղթութիւնը: Ո՛ւր մնաց ճգնեմ եւ տգէտ եպիսկոպոս մը, որ արժանի էր հայրենասէր Հայոց արհամարհան– քին միայն:

Բայց, «Միացեալ պղտորութեան» կողմէ կանխամտածուած էին այդ բո– լորը: Զոհ պէտք էր իրենց «յաղթա – նակ»ին համար: Իսկ, Ղեւոնդ Դուր – եան, զոհուած էր արդէն, որովհետեւ տգէտ էր:

Այժմ, պէտք էր պարտկել «խաչ»ը: Սպանութիւնը հագցնել Դաշնակցու – թեան կռնակը: Կազմ եւ պատրաստ է «ճակատը»: Եւ ի՜նչ ճակատ: Տափակ եւ հազիւ թէ մէկուկէս մատ: Ճակա՛տ տխմարանչոյլ: Եւ իրար արժողները իրար գտան՝ ինչպէս ճախճախուտի մը մէջ: Դրդում եւ դրամ՝ ուրկէ կ'ու– գէ գայ: «Կոչնակ»ը իր կոչերով, «ամ– կավարը»՝ իր մարտունակութեամբն նորածին, խառնիճաղանճ մը՝ Վերա– շինացներու եւ նոր Ազատագրութեանց եւ վերջապէս ամբոխ մը մոլեգին՝ թեւ թեւի, «տիկնայք փափկասունք» նո՛ր աշխարհի:

Անխի՛ղճ մարդիկ, ի՛նչպէս աղմկե– ցին համերաշխութիւնը հինաւուրց մէկ գաղութին:

Ձերբակալութիւններ, դատ, դա – տաստան: Եւ վկանե՛ր, վկանե՛ր, վը– կաներ: Անմեղներ եւ չինարարներ դատապարտելու համար՝ երդուեա՛լ վկաներ:

Եւ աթոռախաղէն վարակուած մեր հակառակորդները կրակէ երկու ա – թոռ հրամցուցին՝ մեր երկու անդու – գական ընկերներուն:

Չմտածեցին նոյն իսկ, թէ վերջա – պէս, մէկը պիտի գար «տարօրինա՛կ» գտնելու այս բոլորը: Թէ դաշնակցա– կան դատախազութիւնը ինչո՞ւ հա– մար չփորձեց մէկ հատ միայն զոհել, եւ այն ալ սկիզբէն, առանց տեղի տա– լու երկար եւ ախտանակ հետաքրք – րութիւններու, մէկ կարճ, շատ կարճ յայտարարութեամբ միայն:

— Պարոն դատաւորներ: Ես էի որ կատարեցի այս սպանութիւնը, որով– հետեւ կը սիրեմ ազգիս դրօշակը: Բո– լոր միւս ընկերներս ոչ մէկ բանով կապ եւ յանցանք ունին: Դատապար – տեցէք զիս, եւ խնդրեմ, արա՛գ ար– ձակեցէք միւսները:

Դուք, ուխտուած հակառակորդ – ներ Դաշնակցութեան, չէ՞ք սպասեր այս «փաստ»ին: Ինչո՞ւ ուշացաւ Դաշնակցականի այս յայտարարու – թիւնը:

Որովհետեւ, անմե՛ղ էին բոլորը: Եւ, ահա թէ ինչո՞ւ համար, մահ – ուան վճռին բեկումն իսկ նուաղագոյն հեգումը չէ արդարութիւն բառին, քանի որ այդ անմեղները պիտի մը – նան բանտի խուցերուն մէջ արգելա – փակ:

Ափսո՜ս, որ ժամանակին եւ պայ – մաններուն շնորհիւ, եռագոյնի հա– յութիւնը հարկադրուեցաւ իր բարկա– ճայթ բազուկը գրպաններուն մէջ հե– ռանալ, տանելով նոյն իսկ հայանուն կղերականի մը անհանդուրժելի անար– գանքը՝ այդ նուիրական մասունքին հանդէպ:

— Ես, կ'ըսէր, հանգուցեալ Վա – րանդեան, ինքս կը պատժէի այդ մար– դը, եթէ հոն ըլլայի: Ի՜նչ բան է ա– նարգել մի դրօշակ, որ սուրբ է ա – մէնուս համար: Որուն իւրաքանչիւր հիւսուածքին մէջ մէյ մէկ ընտանիքի յոյսի վերջին բեկորները նահատակ – ուեցան...

Բայց, ամէն չարիքէն բարիք մը կը ծնի: Եւ, ահա մեր հերոսներուն վը – րայ երկու եւս աւելցան: Ուրիշ պայ– մաններու եւ արդաստեքի ուրիշ մար– դի մէջ ինչե՛ր չպիտի կրնային ընել՝ նման խառնուածքի տէր երիտասարդ– ներ:

Նսեմացուցիչ եւ եսասէր այս դարուն մէջ, մեր տարեգրութիւնը շատ քիչ անգամ պիտի արձանագրէ՝ այդպիսի առնական պարագայ մը:

Կոյր եւ վայրավատին ամբոխ մը իրենց դիմակ: Աղտոտ եւ անհատնում դրամ: Աղտոտ եւ քծնող թերթեր: Կատղած մոլեռնութիւն, որ կիներու փողոցային ցուցադրութեամբ տխուր եւ զզուանք կ'արտաբերէ՝ օտարներու արդահատանքը շարժելու աստիճան: Բայց, իրենք, առանց յուսահատելու, կռթնած իրենց անմեղութեան եւ խղ– ճի մաքրութեան վրայ. ի վերջոյ, արդարութիւնը կը խոնարհեցնեն ... մասամբ:

Քիմիական բոլոր գիւտերը անզօր պիտի մնան մեր հակառակորդներուն հոգիին եւ երեսին մուրը մաքրելու: Ինչպէս նաեւ, այս երկու հերոսնե – րուն եւ իրենց եօթը ընկերներուն ճակատին հպարտութեան փայլը նսե– մացնելու:

Օձի եւ կարիճի հոգիով մարդիկ, ի՜նչպէս ընտանիքի եւ զաւակներու տէր էք, երբ այս երկու անմեղներուն հոգին եւ լոյսէ ուրուականը կը բա – ւէին ձեր եօթը պորտը հալածելու:

Հիմա գոցեցէք ձեր աչքերը: Ահա, ես գլխարկս վար կ'առնեմ՝ ողջունելու համար Մատթէոսին եւ Նշանին եւ իրենց եօթը ընկերներուն «բարձր եւ շիտակ» գլուխները: Եւ բոլոր անոնց, որ այդ դատին համար յոգնեցան: Դուք գոցեցէք ձեր աչքերը, որովհե – տեւ, բուերը անընդունակ են արեւը դիտելու:

Ե՛ւս երկու հերոսներ: Ասիկա ձեր գիտն է: Վասնզի, Հայոց ժողովուր– դը, ինչպէս ուրիշ ասպարէզներու, նոյնպէս եւ հերոսական դաշտին վը– րայ, ժամանակ առ ժամանակ կը ցո – լացնէ իր տաղանդը:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՊԱՅՐԸՆԱԿԵԱՆ ԳԻՇԵՐՆԵՐ

— o —

Ո՛վ մեծ գիշեր, վեհեռեան խոր աստուածային լուսե՛ղ գիշեր,
Դուն ի՞նչ կրցար ծօնել ըսէ՛, կուռ հանճարին պայրընակա՛ն.
Ո՞ր մէկ աստղէդ անոր հոգին չունէր գէթ ցո՛լք մ'ոսկեներման,
Եւ ո՞ր մէկ խոհին եւ կամ յուզումն անոր մտքին ընտանի չէր…:

Ոչի՛նչ թերեւս, ու դուք յաւէտ իրարու դէմ խանդո՛վ մ'հսկայ
Բաքախեցա՛ք, ինչպէս քընարն ներշնչումի՛ն հետ սիրական.
Ինչպէս հովերն անդաստական պուրակներուն դէմ հոտեւան.
Եւ ինչպէս լո՛յսն որ կը թափի ալեակներուն դէմ յակընթեայ:

Ու հիմա ես, վըտարանդի, կը թափառի՛մ լուսնակին տակ,
Ու կը զգուեմ իմ մելամաղձ մատներուս վա՛րդ յուզումներով՝
Ձեր օրհնութի՛ւնն, որ կը մաղուի երակներուս մէջ անապակ:

Ողողեցէ՛ք զիս յաւէտ պայրընական վե՛հ գիշերներ,
Գիշերնե՛ր լուրթ, ուր ամէն ինչ ինծ կը խօսի գուրգուրանքով՝
Աստղի՛ լեզուով եւ կամ հատնող լուսնի շողո՛վն անդորրաբեր:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՎՈԼԻՒՈՒԼԻ ԱՇՈՒՆԸ

— o —

Երէկ յետմիջօրէին քայլերս կրկին Վօլիւուէ առաջնորդեցին զիս (Պրիւ – սէլ):

Ա՛հ, եթէ գիտնաս թէ ի՛նչքան կը հրճուի, կը մեղմանայ, կը թեթեւնայ հոգիս դաշտի բացերը երթալով՝ ար – ձակ ու ազատ եւ թեւեր կ'առնէ ան – հունին մէջ՝ դէպի կապոյտ հեռու – ներ, պարզ ու անջատ՝ մանկան մը հոգւոյն պէս, նետուած տենչերու ու երազներու դիրկը:

Քաղաքը կը ճնշէ զիս՝ իր առօրեայ խառնիխուռն, աղմկալի ու յոգնա – բարձ կեանքով եւ վրաս նստած՝ ինչ- պէս արծիւ մը իր որսին, սրածայր ճիրաններով հոգիս կը բզքտէ:

Ահա թէ ինչու, սիրելիս, եթէ ա – զատ օր մը ունենամ — աւա՜ղ հազ – ուադէպ են այդ օրերը, թաւալավազ կեանքի դառնօրէն քարքարուտ այս ուղիներուն վրայ — յաճախ կը նետ– ուիմ քաղաքէն դուրս, կը հեռանամ կ'երթամ՝ գլուխս առած: Կ'երթամ բնութեան գրկին մէջ խաղաղութիւն գտնելու, որ խնկամանի մը անհատ – նում ու հաւատաբոյր ծուխին նման եւ արեւին բարի ու կենսապարգեւ ճա – ռագայթներուն հանգունակ՝ կը տա – րածուի երկրի վրայ, մեղմաբար ու բարութեամբ:

Օ՛, ի՛նչքան լաւ է ու կը սիրեմ դի– տել բնութիւնն ու խոկալ: Խորախոր– հուրդ ու զարմանահրաշ ուժեր հո – գիիդ մէջ կը հրաբորբոքին, կը զե – ղուն արձակօրէն, դաշտի կապոյտ – ւուն պորտին վրայ տիւ եւ գիշեր, քաղցր համերգով մը հոսող առուակի մը գլգլուն ու ջինջ ջուրին պէս: Կ'երթամ դարաստաններ, պարտէզ – ներ, պուրակներ, կ'երթամ անտառ – ներ, լեռներ, ձորեր՝ խենթի մը պէս, կեանքի սա տափակ, բիրտ, յաճախ ծանրակշիռ ու տաղտկօրէն միօրի – նակ հեւքերէն ձերբազատուելու, թե– թեւնալու եւ խորասուզուելու համար նոր մտորումներու, բնութեան նոր ե– րազներուն մէջ: Կ'երթամ գոհ սրտով ու ցնծուն, թիթեռնիկի եռեւէ վազող տղու մը տենչովն ու հրճուանքովը լի: Անհոգ ու զուարթ:

Սակա՛յն, երէկուան Վօլիւուէն յուզիչ ու մելամաղձոտ բան մը ու – նէր: Տխրութիւն մը մշուշի նման կը փռուէր իր կրծքին վրայ, խոտերուն տակ, ծառերուն տակ, անոնց գագա – թը, ճիւղերուն ու մինչեւ ծուծերուն մէջ: Ամենուրեք: Եթէ տխրութիւնը պատառի կտոր մը ըլլար, ամբողջ վայրը անով պատանքուած պիտի ըլ– լար: Եթէ անձրեւ ըլլար, չթրջուած մաս մը տեղ չպիտի մնար: Այսպէս կը խոկար Վօլիւուէն, տխրօրէն, կը– քած՝ գողգոթջուն օրուան մը ծանրու– թեան տակ:

Կեցայ փայտէ կամուրջին վրայ, որ թիթեղագոյն ջուրին հետ կը համբու– ռուի գիրկընդխառն, մարմին մարմնի ու դիտեցի ճերմակ կարապներուն անխռով լողը: Ա՛հ, այդ կարապները եւ այդ լողը անվերջ ու անընդմէջ, աջ ու ձախ, ետ ու առաջ, ի խնդիր անու– րոնելի ու աննիւթ իղձերու, անհաս ու անմերձենալի հանգրուաններու: Անտարբեր՝ անցորդներու չարախն – դիր ընթացքին, հլու՝ իրենց ցեղի մասնայատուկ առնական անխախտ – լի բնազդին, դիւթուածի մը պէս՝ կա– խարդական ձեռքով մը ու անըմբռնե– լի զօրութեամբ մը կը սահին ջուրին վրայ մեղմօրէն ու անդադար, որոնց լիւղին մղումը ոչ ոք կը համարձակի կասեցնել: Դիտեցի տղու հետաքրք – րութեամբ: Պարզ ու անխառն հոգի – ով: Ի՜նչ լաւ է նաւարկել կեանքի լը– ճին վրայ կապտորակ, խաղաղ ու ան– ձայն, ճերմա՛կ թեւճակներով:

Ամայութիւնը վերէն վար, պուրա– կէն դէպի վրաս կը վազէր: Երեսս կը զարնուէր հովի մը պէս ու կը թափանցէր մինչեւ ներսս յամրա – բար: Հոգիս կը լեցուէր մտերմիկ ու կարօտավառ յոյզերով: Կարօտներ, տենչեր, որ կարծես կը փախչէին ձեռ– քէս՝ թռչնակի մը պէս, կ'երթային անծանօթ հեռուներ: Տենչեր ու ե – րազներ, որոնց կարծես տիրացեր էի օր մը (օ՛, միամտութի՜ւն), զանոնք պահած կրծքիս տակ, մեծցած միա – սին, իրենց հոգին իմ հոգիիս հետ շաղախուած: Կարօտներ, որ այսօր կը բաժնուէին սրտէս ու ես անկարող էի արգիլել իրենց փախուստը, ո՛չ իսկ երկվայրկեան մը: Այդքան անուժ կը զգայի ինքզինքս:

Օրե՛ր էին, սիրելիս, օրերը դար – նան, անցնող օրերը, քիչ առաջուան վայրկեանը, մէկ ակնթարթ պահը որ կը խուսափէին անդարձ, իրենց ետին ձգելով ցնծութեան, բերկրանքի, դառնութեան, անտուն ու անհող թա– փառական հոգիի վշտի, յոյսերու, յուսախաբումներու, անաւարտ երազ– ներու յուշեր, խուրձ–խուրձ:

Ծառերը բլուրէն վար կը սահէին՝ մինչեւ լիճ, հոծ ու իրարու կռթնած: Կնդզաւոր չոճիներ, խոկուն սեւա – ւորներու նման՝ աղօթքի կեցած: Ան– ձայն ու տրտմաթախիծ պատարագ մը կար հոն:

Շարունակեցի ճամբաս, ուրկէ խո– նաւ հոտի հոտ մը ռունգերս կը լեց – ուէր: Բարձրացայ ու քրիստոնէական երկիւղածութեամբ մը մտայ ծառե – րու մէջ, անցայ մարմանդներու քո – վէն՝ մեղմ հայեացքներով: Ու պահ մը նստայ քովի նստարանին վրայ: Ծնչե– ցի դարաստանի մենութիւնը՝ իր նը – ւաղուն հեւքերով:

Այս անգամ ոչ մէկ շրջագայող այս գեղատեսիլ վայրին մէջ, ուր կուգա – յին նորաբողբոջ կոկոններու նման թարմ աղջիկներ՝ աղու նայուածքնե– րով, երիտասարդ զոյգեր, մայրեր՝ իրենց պզտիկներով, վայելելու հա – մար բնութեան գեղեցկութիւնը, զոր ան կը զեղու հոգիներէ ներս առատօ– րէն:

Աշունը, սիրելիս, տխուր է Վօլի– ւուէի մէջ:

Դիտեցի երկինքը հիւանդկախ, որ գետին կը հակի մոխրագոյն դէմքով մը եւ անտեսանելի ձեռք մը զայն հո– րիզոններուն կը կապէ:

Ու ելայ, կրկին վազեցի: Վազեցի ծառուղիէ ծառուղի: Անցայ մարմարէ մարմանդ: Փաթթուեցայ ծառերուն, մի առ մի: Ի՞նչ կ'ուզէի, չեմ գի – տեր: Միշտ նոյն անհանգիստ հոգիս, նոյն անծանօթ, նոյն անկաշկանդ ու անխռով մղումը ներսիդիս, դաշնա – մուրի դրաւիչ նուագին նման ազդու, որ ելեկտրական հոսանքի մը պէս ջի– ղերէդ ուղեղ կը բարձրանայ, կը դղ– յարգէ զայն, կ'իշխէ վրադ, կը դիւթէ

քեզ՝ կախարդի մը բառերուն պէս հոգեհմայ, աղջկան մը սիրոյ ջերմ խօսքերուն նման քաղցր ու մտերմիկ:

Օ՛, այդ վայրերը մենաւոր, այդ ծառուղիները տամուկ ու մռկոտ: Կը քալես գլխաբաց, մազերդ ետեւ նետած, երազկոտ: Կը կոխկրտես, կը ճզմես ծառուղիին վրայ տարածուած, քարդ ի քարդ դիզուած, կմախացած ու դալուկ տերեւները: Կը սիրես քմահաճօրէն լսել իրենց խշրտուքը, հեկեկանքը աղեսարսուռ: Ու սիրտդ կը լեցուի անզուսպ տենչերով: Ոսկեփայլ կարօտ մը կը հրկիզէ հոգիդ, ընկալուչ ջիղերդ կը հասնին իրենց ծայրագոյն զգայնութեան: Կը դառնաս աննիւթ էակ մը: Սիրտդ կը յորդի յուզումէն, կ'ուզես արտաբերել զայն, որ չի պարփակուիր, կը ճնշէ սրտիդ պատերուն վրայ ուժգնօրէն: Բան մը կը նեղէ կոկորդդ: Կը զգաս որ խուչակիդ սեղմիչ դնդերները կը կծկուին, օդը կը պակսի քեզի: Ու անկարող, կ'իյնաս քովի մարմանդին վրայ, խոտին հետ երես երեսի: Չես ուզեր որ հեռանայ, մեռնի այդ բնութիւնը: Կը կառչիս իր վերջին շիւղին, կը զգուես դողդոջուն ու ժխգոյն ծաղիկներն աշնան, ու անզուսպ՝ կը պոռթկաս արտասուքներու մէջ: Մինչ՝ կիսամերկ ծառեր գլխուդ վերեւ կը հսկեն կռացած, սգաւոր ծեր կիներու թախծութեամբ հեկեկուն:

Ա՜հ, եթէ մարդ կարենայ գոնէ պարզել անոր սրտաբաց այն ինչ որ կայ իր մէջ խառն ի խառն ու չեղջ ի չեղջ կուտակուած, եթէ կարենայ պահ մը եւս շնչել այդ անցնող վայրկեանը, որ գալկահար սիրուհիի մը նման իր հոգեվարքին առջեւ կը հիւծի ու … Սակա՜յն …

Աշուն է, սիրելիս, աշուն է տխրադէմ, թաց թարթիչներով, որ մառախուղի մը նման կ'իջնէ կանաչին վրայ մեղմօրէն ու կը տարածուի ամէն կողմ անզգալաբար, կը թափանցի մորթէդ ներս ու բնափիլոնի պէս կ'ընդարմացնէ քեզ, հոգիդ նետելով անծանօթ աշխարհներու կապոյտ երազներուն գիրկը: Կարծես բան մը քեզմէ կ'երթայ կը միանայ իրեն, անհետ կորսուելու համար: Օ՛, քմայքոտ գոյութիւն:

Գողունի ու վախկոտ քայլերով վերադարձայ մտամոլոր, ճնշուած ու խոր անձկութեամբ: Անցայ լռելեայն նոյն չոր տերեւներուն վրայէն՝ կոխկրտելով, անողորմաբար: Անցայ ուրուականի մը սուերին նման, մէն մինակ, կիսամերկ ու կորաքամակ ծառերու տակէն, մորմոքուն հեւքերով յագեցած սարսուռն մթնոլորտի մը մէջէն:

Ամայութիւնը ի տես կը գղգղար պուրակին մէջ՝ անտէր լքուած մանկան մը պէս, մինչ ես, տրտում ու հոգեխռով, յամրընթաց տուն կը վերադառնայի գլխիկոր:

Տխուր էր, սիրելի՛ս, տխուր, Վոլլիուէն, դառնօրէն տխուր, սեւ ու երկար գիշերներ, մեռելներու անարբին վերեւ լուսցուած հսկումներուն պէս տխուր, աշնան այդ մռկոտ ու դողդոջուն իրիկունով:

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

Ինչո՞ւ

— o —

Լուսնակը կա՛լ է կապեր այս գիշեր,
Կապոյտն ունի սէ՛ր …
Վախազն կ'անցնի վարդերով դափնի
Ցարդ-գող կը ծաղկի՛…
Աստղիկը հեռո՛ւն, փրփուր կը հագնի
Տօ՛ն է, կիրակի՛…
Բայց, պլպուլն ինչո՞ւ չերգեր վարդի սէր,
Լո՛ւռ է այս գիշեր:

Աւա՛ղ, լուսնկան մինչ կալ է կապեր,
Ցնծագի՛ն տօն է,
Պլպուլին եարը նարօտ չէ կապեր,
Հո՛վ կայ, աշուն է…
Վարդը տժգունեբ, աղբիւրը կուլայ,
Ա՛խ, պլպո՛ւլ, ինչո՞ւ,
Մինչ կա՛լ է կապեր, անո՛ւշ լուսնկայ
Կապոյտն Աստուծու …

Ս. ԲԱԲԱԽԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԲԵՒԵՌԱՏԻՊ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶՈՒԱՐԹՆՈՑԻ ԱՒԵՐԱԿՆԵՐԷՆ

— o —

Զուարթնոց եկեղեցին, որուն ճարտարապետական գեղեցկութեան գովքը կը հիւսուի յաճախ, դպրոց մըն է հայկական արուեստի, դպրոց մը ուր կը յամենայ, անպայման, նախաքրիստոնէական արմենական հանճարին ներշնչումը:

Զուարթնոց հիմնուած էր, կ'ըսուի, հեթանոսական սրբազան վայրի մը վրայ: Իր աւերակներուն մէջէն, որոնք ուսումնասիրութեան առարկայ են տարիներէ ի վեր, երեւան հանուած է կոթող մը, զոր ոմանք «եկուոր» կը համարին, առանց սակայն ուրանալու պատմական խորհրդածութեանց ազատութիւնը: Գ. Կ. Բասմաջեան, Արարատի մէջ (1900, էջ 380, եւ 1901, էջ 225) թարգմանած է բեւեռատիպ արձանագրութիւնը, որ ա.– հաւասիկ.—

1.— Առ խաղդի, տեառն աշխարհի, այս
2.— Արձանը Ռուսա
3.— Արգիշթիշեան շինել տուաւ:
4.— Առ ազնիւ խաղդիացիս
5.— Ռուսա արգիշթիշեան
6.— Կ'ըսէ.— Նուաճեցի կուտուրլի երկիրը,
7.— Ամենայն ինչ որ ամէն կողմէ կը պատկանէր անոր
8.— Եւ իր ամբողջ սահմանը
9.— Իշխանն երկրի, խալդի, ինձ շըռնորհեց խալդիի արձանը դնելու:
10.— Ես այս շէնքը
11.— Կանգնեցի, ռնճի եւ կաղնի ծառերով պարտէզ մը
12.— Անոր կեդրոնը տնկեցի:
13.— Անոր կեդրոնը քաղաք մը հիմնելու համար
14.— Իլդարունի գետէն ջրմուղ մը
15.— Պեղել տուի եւ գնեձօնք — յանուն
16.— Ռուսայի (հրամանաց) գործադրութիւն —
17.— Ընդունեցի: Ջրմուղի տան պարիսպը շինուեցաւ (?):
18.— Խաղդի Աստուծոյ համար գառնուկ մը
19.— Պարտին զոհել: Ոչխար մը խաղդի Աստուծոյ,
20.— Զոհի ոչխար մը Թէիսպա Աստուծոյ, ոչխար մը Արդինի Աստուծոյ,
21.— Իբր ընծայ ներկայացնելով այդ աստուածներուն:
22.— Ջրի աւազանի առատութեան համար
23.— Ով մը պէտք է զոհել խաղդի Աստուծոյ,
24.— Ոչխար մը խաղդի Աստուծոյ, զոհի ոչխար մըԹէիսպայ Աստուծոյ,
25.— Ոչխար մը Արդինի Աստուծոյ, իբր ընծայ ներկայացնելով այդ աստուածներուն,
26.— Արգիշթիշեան Ռուսայի կողմէ, (որ է)
27.— Արքայ հզօր, արքայ մեծ արքայութեան
28.— Աշխարհիս, արքայ Վանեցւոց,
29.— Արքայ արքայից եւս եւ
30.— Տոսպ քաղաքին:
31.— Ռուսա Արգիշթիշեան
32.— Կ'ըսէ.— Ով որ այս արձանագրութիւնը
33.— Եղծէ, ով որ վրայի անունը ջնջէ,
34.— Ով որ այս կարգադրութիւններըն իրեն վերագրէ,
35.— Ով որ գետին տապալէ,
36.— Ով որ ջուրի մէջ ձգէ,
37.— Ուրիշ ով որ հետամտի թէ
38.— «Ես կանգնեցի», ով որ
39.— Անունս ջնջէ եւ իր անունը
40.— Հոն դնէ,— ըլլայ
41.— Վանեցի մը, ըլլայ
42.— Լուլուբեցի մը,— որ խաղդի,
43.— Թէիսպա Արդինի աստուածները
44.— Թէ իր անունը, թէ անոր
45.— Ամբողջ ընտանիքը, թէ անոր
46.— Ազգականները, բոլորը մէկէն
47.— Ջնջեն եւ վերցնեն:

Թատրոնին ապագան

— o —

Լուի Ժուվէ կ'ուսումնասիրէ թատերական տագնապը (Քոմէտիա):

Տարեկան երկու կամ երեք հարիւր ձեռագիր կը կարդանք, կ'ըսէ,— ատոնք թատերական գործեր են, զորս մեզի կը ղրկեն հեղինակները ժամանակ առ ժամանակ:

Մեր քննութիւններուն ընթացքին, կը հանդիպինք խորթ էջերու: Անճամտութիւնը կը թելադրէ մեզի հրաւիրել հեղինակը, լսելու համար իր բացատրութիւնները կամ իրեն ներկայացնելու համար մեր քննադատութիւնները: Եւ ահա կը ներկայանայ հեղինակը,— կամ յիսունոց գրագէտ մըն է, որուն դժուար թէ յաջողինք սորվեցնել թատերագրութեան արուեստը: Կամ 18 — 20 տարեկան երիտասարդ մը, որ հասուննալու պէտք ունի տակաւին:

Կը հետեւի, որ թատերագիր չունինք:

Այս երեւոյթը, իմ կարծիքովս, կը ծագի երեք գլխաւոր պատճառներէ.—

Առաջին պատճառն այն է որ արդի, ինչպէս բոլոր ժամանակներու երիտասարդութիւնը տարուած է հացի կռիւով: Արդ, աւելի քան երբեք այժմ ստիպուած ըլլալով շահիլ օրուան ապրուստը, երիտասարդութիւնը չի կրնար կատարել այն տեսակ մը աշկերտութիւնը, որ այնքան անհրաժեշտ է,— յաճախել թատերական ու դերասանական շրջանակներու մէջ, յաճախել թատրոնները եւ ներկայացման սրահները, որպէսզի կարենայ խորհիլ ու մտածել:

Երկրորդ պատճառն այն է — այս երկրորդ պատճառը կապուած է երրորդին հետ,— որ ժողովուրդը չի գիտեր թէ ի՛նչ կ'ուզէ: Արդ, ի՞նչ է թատերական գործ մը, եթէ ոչ տեսակ մը մտերմական հաղորդակցութիւն ընդմէջ հեղինակին եւ ժողովուրդին, կատարուած դերասաններու միջոցով: Երբ ժողովուրդը պատրաստուած եւ հասունցած չէ, բնական է որ խօսակցութիւնն ալ կ'իյնայ: Եւ այդ է որ տեղի կ'ունենայ հիմա թատրոններու մէջ:

Երրորդ, մենք կը գտնուինք թատերական արուեստի մէկ շրջադարձին վրայ: Հոգեբանական թատերախաղերուն օրն իրկուն եղաւ, այլեւս չի կրնար ապրիլ նման գործ մը: Այժմ մենք կ'ուզենք թատերախաղ մը, որ,— տոյլ տուէք արտայայտուիլ այս ձեւով,— կազմուած ըլլայ մտածումով եւ պատկերներով, այսինքն խորհիլ տայ եւ աչքին բան մը ցոյց տայ: Վէպ եւ շարժանկար միացած:

ՆԱՄԱԿ ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԷՆ

— o —

Զքնաղ օրիորդ,

Զնաշխարհիկ ընծայիդ փոխարէն զի՞նչ տրիտուր տամ, ոչինչ չունիմ այժմ, միայն երկու խօսք կը փոխարինեմ, կ'աղաչեմ որ շատ համարիս:

Ո՞վ ուսոյց քեզ, սաս՛, ո՛վ դու հայրենի շիջեալ փառաց սիրահար Օրիորդ, որ ի բաց թողլով սիրուն ծաղիկներ, գեղունի եւ կենդանի տիպարներ, քնքոյշ մատներովդ չորս հարիւր տարուան մեռելի դիակ մի նկարես: Զիմ գիտեր, ո՞ր ոգի եւ ձեռք քո ազնիւ եւ թանչ երեւակայութիւնը յափշտակեց Բիւզանդիոնի հրբարուրիչ տեսարանէն տարաւ դրաւ հեռաւոր ու նժդեհ գերեզմանի մի վերայ, կը զարմանամ թէ ի՞նչպէս սարսուռ չվրդովեց քո փափուկ սիրտ, զուն հոն ձեռքովդ չօչափել ուղեցիր այն թաղակիր ոսկերոտիք, ուր ամփոփուեցաւ Հայոց վերջին փառք եւ Ռուբինեանց տան ճրագ:

Ո՛վ դու նկարիչ Օրիորդ, որ դու այսպէս կ'այցելես մեր վերջի Լեւոնի փոշիացեալ ոսկերաց, կ'աղաչեմ ինձ աւետեաց լուր մի տուր, չօշափեցդ ոսկերոտեաց վերայ կենդանութեան նշան մը կը նշմարե՞ս, չէ դու եւս գուշակ Եզեկիէլին պէս Բաբելոնի դաշտին մէջ դրուած ու չորցած ոսկերոտեաց վրայ ապշելով կ'երկմտիս ու կ'ասես. Տէ՛ր, տէ՛ր, դու գիտես…:

Այլ դու մի՛ քստմնիր, զգայուն Օրիորդ, անվախ չօչափէ այդ ոսկերոտիք եւ գիտցիր՝ այր մարդիկ թաղեցին զԼեւոն, կիներ պիտի կենդանածեն զայն:

Ո՛վ սքանչելի մատունք մայրաներ կուսից, ձեզ կը հաւատայ այսօր Ազգ, որ ձեր մատանց կրթական զօրութիւն պիտի հրաշագործէ ի մեռելոց մեր մեռած Լեւոն, այդ նոր զօրութիւն օրիորդաց դաստիարակութիւնն է, որում անձնուէր էք դուք եւ ձեր յառաջդիմութեան սիրող մեկենաս՝

ՀԱՅՐԻԿ

1870 փետր. 20
ի Պատրիարքարան Հայոց

«ԱԶԳԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԴԷՄ»

— o —

Europe-ի մէջ (15 ապրիլ), Անրի Նաուէլ ուսումնասիրութիւն մը ունի այս խորագրով: Ուր կը քննէ թէ ի՛նչքան տարտամ եւ շփոթ իմաստ մը ունին այս երկու բառերը,— ազգ եւ հայրենիք:

Ժամանակ առ ժամանակ երեւան կուգան մտաւորական հոսանքներ, որոնք կը յարին այդ բառերէն մէկուն կամ միւսին կապուած գաղափարին, այսպէս ստեղծելով … բառական հակամարտութիւն մը: Այդպէս եղաւ նաեւ մեր մէջ, այս վերջին տարիներուն,— ազգասիրութիւնը դատապարտեցին իբրեւ «լեւանտական» արտայայտութիւն, պաշտպանելով հայրենասիրութիւնը իբրեւ առողջ գաղափար:

Ինչպէս միշտ, այս հարցին մէջ եւս՝ պէտք է դատել ոչ թէ համաձայն վիճողներու գաղափարներուն, այլ՝ անոնց մտաւորական կեցուածքին կամ խառնուածքին: Արդարեւ, մեզի համար հայրենասիրութեան կամ ազգասիրութեան միջեւ նախընտրութիւն մը ընելու հարց չի կրնար ծագիլ, որովհետեւ հայրենիքի սէրը կապուած է օտար ափերու վրայ ինկած ազգային բեկորներու գոյութեան պահպանման անհրաժեշտութեան հետ: Եւ որովհետեւ, մեզի համար, հայրենիքի եւ ազգութեան գաղափարները, յաճախ իրար չզգախուած, իմաստ կը ստանան մեր պատմութենէն: Մեր պատմութիւնը հակասութիւն չի ստեղծեր՝ երբ մեզի կ'աւանդէ հայրենիքի եւ ազգութեան գաղափարները:

Այդպէս չէ պարագան այլ ժողովուրդներու համար:

Ֆրանսական ակնոցով, ինչպէս դիտել կուտայ Անրի Նաուէլ, շփոթ են իմաստները որ կը տրուին «ազգ» եւ «հայրենիք» բառերուն, եւ յաճախ հակասութիւններ կը ստեղծուին:

Ըստ Լիթրէի, հայրենիքը այն երկիրն է ուր ծնած է մարդ: Հապա Ֆրանսացի՞ն, որ Ճափոնի մէջ ծնած է: Այդ շփոթութիւնը փարատելու համար, Լիթրէ կ'աւելցնէ թէ հայրենիքը կը ներկայացնէ ազգ մը կամ քաղաքական ընկերութիւն մը: Սակայն այս բացատրութեամբ՝ աւելի եւս շատցաւ շփոթութիւնը: Պրեւյերի մէկ խօսքը կը վկայէ որ այդ շփոթութիւնը գոյութիւն ունէր ԺԸ. դարուն ալ: Լիթրէ «ազգ» բառին կուտայ հետեւեալ սահմանումը. «Մարդկային միութիւն մը, որ կը բնակի նոյն հողամասերուն վրայ, ենթակայ կամ ոչ նոյն կառավարութեան, երկար ժամանակներէ ի վեր հասարակաց շահերով կապուած, կարծես պատկանէին նոյն ցեղին»: Լա՛ւ, Ֆրանսացի չէ՞ այն որ կը գաղթէ ուրիշ երկիր մը, ուր զաւակ կ'ունենայ, ուր կ'ապրի երկար ատեն:

Այս երկու սահմանումներուն մէջ եթէ պայծառ մաս մը կայ, այդ ալ սա երկու նախադասութիւններն են.

Ազգ— «մարդկային ընկերութիւն»:

Հայրենիք — «երկիր»:

Հայրենիքի գաղափարը նոր է, ըստ Ֆրանսացիներուն: Անրի Բ. Թագաւորին օրով չէր գործածուեր այս բառը: Զենք ուզեր պրպտել պատմութիւնը,— Յունաստանի մէջ քաղաքային հանրապետութիւնները (cités) սահմանափակ իմաստ մը կուտային հայրենիքին, եթէ մերժենք Եւրիպիդէսի սահմանումը, որ կ'ըսէ. «Ամէն տեղ ուր մարդ հանգիստ կ'ապրի, հայրենիք է»:

Արդի բացատրութեամբ, հայրենիքը հող մըն է, որուն վրայ կ'ապրի մարդ: Այս տեսակէտով, հայրենասիրութիւնը գիւղացիական նկարագիր ունի: Արդարեւ քաղքցին, որ նոր շահատան կը փնտռէ ու կը գաղթէ շարունակ, չի կրնար այնքան հայրենասէր ըլլալ, որքան գիւղացին: Պարէսի բառով, այն որ արմատախիլ տունկի մը պէս՝ իր հողերէն կը հեռանայ եւ նոր կլիմաներ կ'իւրացնէ, հետզհետէ կը կորսնցնէ հայրենիքի գաղափարը: Արմատախլում կը նշանակէ հայրենազրկում: Ի՞նչպէս կրցան, սակայն, արմատախիլ Հրեաները պահել Սիոնի սէրը,— տարբեր հարց է այդ: Ամէն պարագայի, հայրենիքը երկիր մըն է, բայց հայրենիքը այն երկիրը չէ, ուր ծնած ես, կամ ուր ապրած ես, կամ ուր կը պառկին նախահայրերդ (ստուգաբանական սահմանում հայրենիքի),— անհրաժեշտ է հոգեկան ու մշակութային կապ մը մարդուն եւ տրուած հողին միջեւ:

Այս սահմանումը եւս գոհացուցիչ չէ, երբ նկատի ունենանք խորհրդային պետութեան տուած օրինակը: Բոլշեւիկները, երկար ժամանակ կռուելէ վերջ հայրենիքի գաղափարին դէմ (հետեւելով Մարքսի), այժմ հայրենասիրութիւն կը քարոզեն նորընծայի մը ջերմեռանդութեամբ,— արդ, խորհրդային պետութեան մէջ կ'ապրին 88 ազգեր, ցեղային, մշակութային եւ հոգեկան կապերով իրարմէ տարբեր:

Անրի Նաուէլ կը պնդէ թէ ազգը, ըստ Տիկ. Սթալի՝ ԺԸ. դարու այդ «գիւտը», թշնամի է հայրենիքին: Ազգայնական շարժումը, իր յարձակողական նկարագիրով, կ'աշխատի աւերել հայրենիքները: Ազգը, ինչպէս երէկ, կրօնք մըն է, գէթ այսօր կը փոխարինէ կրօնքը, ունի իր խորանը եւ արարողութիւնները,— անծանօթ զինուորին շիրիմը եւ անշէջ կրակը: Ազգը դրամատիրութեան զէնքն է, որ կ'արշաւէ սահմաններէն դուրս…

Ինչպէս կը տեսնուի, Անրի Նաուէլ իր նիւթէն դուրս կը գտնուի, այլ մանաւանդ կը մատնէ իր դիրքը: Երբ դատապարտելով ազգայնական շարժումը, կը ներշնչուի եւրոպական ազգերու միութեան գաղափարով եւ ամբողջ Եւրոպան կը սիրէ դիտել իբրեւ մէկ հայրենիք, անկարելի է չհիանալ իր երազին վրայ, բայց եւ այնպէս անկարելի է նաեւ դիտել տալ թէ հայրենիքի եւ ազգութեան սահմանումը չկրցաւ տալ մեզի:

Այսուհանդերձ թելադրիչ է իր մեկնակէտը.— Ժողովուրդները ազատ ձգել իրենց հայրենիքին մէջ, սահմաններու վերացումով եւ ազգայնական թշնամութիւններու բարձումով՝ ստեղծել մեծ հայրենիք մը:

Պէտք է աւելցնել.— Փոքր ու զրկուած ժողովուրդներուն տալ հայրենի օջախը, որուն կապուած են անոնք պատմական, մշակութային եւ հոգեկան կապերով, երբ տակաւին օժտուած են ստեղծագործական եւ քաղաքակրթական կարողութիւններով: Հայրենիքը նաեւ աշխատանոց մըն է,— այն ժողովուրդը որ հողամաս մը կը գրաւէ, վրան կը նստի զէնքի ուժով՝ բայց առանց քաղաքակրթութիւն մը հիմնելու, չի կրնար հայրենիք կազմել: Հայրենիքը անոնցն է, որոնք ունին լեզու եւ մշակոյթ, եւ անպայման դեր մը ունին կատարելիք քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ:

Այնքան ատեն որ չի յարգուիր այս պայմանը, պատերազմն ու ապստամբութիւնները մղձաւանջ մը պիտի դառնան թէ՛ յաղթողին եւ թէ՛ պարտուողին համար:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ • • ═

… Ի՞նչ կ'արժեն անհատական պարագաները, նոյն իսկ ամէնէն քստմնելին, այն համատարած ողբերգութեան հանդէպ որ կը ըլէ մեր հոգին եւ կը քամէ մեր երակները:

— Գրէ՛ … ե՞րբ պիտի գրես … Անհրաժեշտ են լուսաբանելու համար այն ահաւոր ճգնաժամը, որ տեւեց 1914էն մինչեւ զինադադար, որու մասին բոլորը գրեցին բացի քեզմէ:

— Ոչինչ. երբեք ուշ չէ պատմութիւն գրելու համար:

Եւ արդէն անցեր է քսան տարի:

Բայց քանի որ Թուրքը խօսեցաւ —«ինչե՛ր տեսայ, ինչե՛ր անցուցի»,— հարկադրուած եմ գրել այնքան որքան կապ ունին այդ Յուշերուն հետ, եւ այնքան որքան կը թոյլատրեն պարագաները:

×

Ոչ մէկ տարակոյս,— Ալի Րիզա կը կոչուի այն Թուրք ոստիկանապետը որ ծպտուած գաղտնի ոստիկանի դիմակին տակ, գրի առած է այդ յուշերը Պոլսոյ «Զաման» թերթին մէջ: (Տես «Յառաջ», ապրիլ 14, 16, 17, 18, 19 եւ 20):

Քանի մը տեղեկութիւններ՝ իր մասին:

Վաւերական տիպարը թուրք պաշտօնեայի, մանաւանդ գաղտնի ոստիկանի:

Երեւութապէս հաճոյակատար, բարեկիրթ եւ քաղքցի, այլ մոլեռանդ եւ դաժան, իր պաշտօնին կատարման ատեն:

Ես չէի ճանչնար զինքը, ձերբակալութենէս առաջ: Լսած էի միայն անունը: Առաջին կալանաւորներու ընտանիքները կը պատմէին թէ՝ ամէն անգամ որ տուն մը կը մտնէր խուզարկութեան եւ ձերբակալման համար, կը նստէր աթոռին վրայ, եւ հրամաններ կ'արձակէր, միշտ վեր քաշելով տաբատը, որպէսզի չծալլուի, եւ թօթվելով փոշիները:

Իմացեր էի, նաեւ, թէ մասնաւորապէս իրեն վստահած էին հայ մտաւորականներու հետապնդումն ու ձերբակալութիւնը, աջակցութեամբ երկու հրէներու, Թրքացած Հիւսէյնի, որ օծիքը ազատեց ճարպիկ խաղով մը, եւ Յարութիւն Մկրտիչեանի, որ մաքրուեցաւ զինադադարին, Հմայեակ Արամեանցի, պուլկար Վլատիմիրի եւ ուրիշներու հետ:

Ձերբակալութենէս յետոյ, երբ առաջնորդեցին պահականոց եւ «քէլէփչէ»ն անցուցին ձեռքերուս, չորսհինգ պաշտօնեաներու մէջ յանկարծ մէկը պոռաց երեսիս.

— Օլան ֆէ … Սէն Շաւարշ Միսաքեան տէյի՞լ մի միսին … Սէնին իչին պիր սէնէ իսթամպոլը զէհիրլէնտիք... արգատաշլարընը կէպէրտիք, սէնի տէ կէպէրէճէյիզ: (Ծօ՛, ֆ… դուն Շ. Մ.ը չե՞ս … Քեզի համար մէկ տարի թունաւորեցինք Պոլիսը. ընկերներդ սատկեցուցինք, քեզ ալ պիտի սատկեցնենք):

Եւ դեռ ուրիշ մանրամասնութիւններ, նոյն իսկ յուզարկաւորութեան մը մանրամասնութիւնս, ամբողջովին երեւան հանելու համար ինքնութիւնս:

Յետոյ, նորէն փրփրած.

— Հէփինիզ տէ այչաք սընըզ (յիշելով կարգ մը աւագ եւ նահատակ ընկերներու անունները), խալընզ պիր մէրտ ատամ կէօրտիւմ, Թիրեաքեան (ողբացեալ Հայկ – Հրաչ Թիրեաքեան):

Այս քանի մը գիծերէն կրնաք դատել տիպարը: Մնացեալը կ'իմանաք, հետեւելով շարքին:

×

Ինչպէս այդքան վարպետ ծուղա՞կ մը լարած էին Ալի Րիզա եւ իր գլխաւորը՝ Րէշատ պէյ, թակարդնեբէն հանելու համար հայ փախստականները:

Ծիշդ այստեղէն ալ պիտի սկսիմ պատմութիւնը:

1915 ապրիլ 11ի ձերբակալութեանց օրը, շաբաթ, ես կը գտնուէի «Արծիւ» գրատունը, երբ տղեկ մը եկաւ իմացուց թէ ձերբակալած են իր վարպետը, դերձակ Սարգիս Գոնիալեան: Եւ խնդրեց որ երթամ նայիմ թուղթերը: Գացի եւ խանութին առջեւ գտայ երկու լրտեսներ, որոնք չհետաքրքրուեցան:

Այդ օրերուն, Պոլսոյ մէջ հետապնդումներ կը կատարուէին, գտնելու համար Կեսարիոյ մէջ պատահած դէպքի մը մեղսակիցները: (Ամերիկայէն եկած Հայ մը, Համբարձում, Էվէրէկի մէջ ռումբ շինած ատեն, պայթիւն մը տեղի ունեցած էր):

Վերադարձիս, Սիրունին տեսայ գրատան մէջ, եւ հաղորդելով լուրը, խնդրեցի տեղեկացնել «Ազատամարտ»ի ընկերներուն:

Սիրունին Պալը Ալիէն անցած ատեն, կ'իմանայ որ ուրիշներ ալ ձերբակալուած են: Իսկ ես գործերս վերջացնելով ճամբայ ինկայ դէպի տուն:

Կէս ճամբու վրայ, ընկեր մը հարցուց.

— Ո՞ւր կ'երթաս, Պալաքեանը (այն ատեն վարդապետ), Սիամանթօն, ա՛յս, ա՛յն, 15–20 հոգի տարին: Տուն մի՛ երթար:

Յանկարծ յիշեցի որ դեռ մէկ օր առաջ, ուրբաթ, Սիամանթօն կը պատմէր.

—Վստահելի աղբիւրէ լսեցի. գաղտնի կնքուած նամակներ ղրկած են բոլոր թաղերու ոստիկանական տեսուչներուն, բացառիկ լիազօրութիւններ տալով, ի հարկին վճռապէս գործելու:

Ձերբակալութիւններէն յետոյ, կը հաւատէին թէ իմ անունս վեցերորդ տեղը կը բռնէ ցանկին վրայ, բայց թաղը շփոթելով, ոստիկանները իրիկուան դէմ կը խուժեն տուն մը ուր յաճախ կ'երթայի եւ ուր միայն երկու քոյրեր կը բնակէին, իրենց մայրիկին հետ: (Այժմ Փարիզ):

Ոստիկանները երկրորդ այցելութիւն մը կուտան նոյն տունը, այս անգամ աւելի բազմաթիւ եւ գիշերանց:

Առաջին անթիւ օրիորդները յայտնած էին թէ իրենք էրիկ մարդ չունին, այլ միայն մօրեղբայր մը, որ շաբաթ օրերը կուգայ:

Իր չար բախտէն, մօրեղբայրը (Լեւոն) եկած կ'ըլլայ երկրորդ խուզարկութեան ատեն, եւ կը ձերբակալուի ու կը նահատակուի իբրեւ Շաւարշ Միսաքեան:

Թշուառ տղան, միշտ իր բանին–գործին կապուած եւ զգոյշ, կը քաշէր մեղք մը որուն հետ հեռաւոր կապ անգամ չունէր:

Եւ ես այսօր ուրիչ բան չեմ կրնար ընել այսօր, եթէ ոչ երկու տողով յիշել իր անունը:

Յաջորդ օրը, կիրակի, այլ եւս գաղտնիք չէր մնացած: «Ազատամարտ»ը գոցուած, խմբագրատունը խուզարկուած, բազմաթիւ կալանաւորներու անուններ՝ բերնէ բերան:

Քաղաք իջած էի, եւ ճամբան, Օրօզդի Պաքի առջեւ տեսայ բժ. Միրզա Քէթէնճեանը, որ պահականոց կը փոխադրուէր ձեռնակապերով:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(1)

Գերմանիան, Չեխոսլովաքիան, Լեհաստանը եւ Խ. Միութեան դրացի պալթեան պետութիւնները: Այս համաձայնութեան կողքին պէտք է կնքուէր աջակցութեան դաշնագիր մը Խ. Միութեան, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ, որով իւրաքանչիւրը պարտաւոր պիտի ըլլար աջակցութիւն ընծայելու անոր որ յարձակման մը պիտի ենթարկուէր այդ երեք պետութիւններէն մէկուն կողմէ: Թէեւ պարագաները թոյլ չտուին այդ համաձայնութեանց կնքումը, որ բաղձալի կը համարուի երկու պետութեանց կողմէ, բայց իրողութիւն է որ ֆրանքօ-խորհրդային աջակցութեան դաշնագրով եղած յանձնառութիւնները պիտի բանին նախապէս ծրագրուած երրեակ համաձայնութեան սահմաններուն մէջ:

ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ եւ ԱՆԳԼԻԱ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿ ՄԸ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐԸ

Լորտերու ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, ազատականները կարգ մը հարցումներ ուղղեցին դաշնագիրներու վերաքննութեան, այդ առթիւ կազմուելիք ատեանի մը եւ միջազգային ուժի մը կազմակերպութեան մասին: Կառավարութեան կողմէ պատասխանեց Լորտ Սթէնհօփ, արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, որ բացատրեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան 19րդ յօդուածը (վերաքննութիւն անգործադրելի դաշնագիրներու) լիովին կը համապատասխանէ իր նպատակին: Այս առթիւ հերքեց այն կարծիքը թէ Մեծն Բրիտանիա յաւիտենական կը նկատէ դաշնագիրները, անկարելի համարելով որ եւ է սրբագրութիւն: Այս տեսակէտը հիմնաւորելու համար, յիշեց փետր. 3ի անգլօ-ֆրանսական համաձայնութիւնը եւ շարունակեց.

— «Այն պահուն երբ կը նախատեսուէր Վերսայլի դաշնագրին Ե. մասին վերաքննութիւնը (զինուորական տրամադրութիւններ), գերմանական կառավարութիւնը հաղորդեց պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումը: Այս արարքը բնականաբար քանդեց այն հիմերը որոնց վրայ պիտի առաջնորդուէին Սըր Ճոն Սայմընի եւ Պ. Իտընի խօսակցութիւնները: Սակայն եւ այնպէս Անգլիոյ նախարարները ուրիշ երկիրներ ալ գացին եւ իմացան անոնց տրամադրութիւնները»:

Ինչ կը վերաբերի այն առաջարկին թէ միջազգային ատեան մը կազմուի, Ազգերու Դաշնակցութեան 19րդ յօդուածով նախատեսուած խնդիրները քննելու համար, Լորտ Սթէնհօփ բացատրեց թէ այդպիսի գաղափար մը բոլորովին հակառակ է յօդուածին տառին եւ ոգիին: Յետոյ, «ոչ Անգլիա, ոչ ալ որեւէ երկիր տրամադիր չէ առ այժմ նկատի առնելու միջազգային բանակի մը կազմութեան գաղափարը: Հիմ բռնելով Գերմանիոյ 36 զօրաբաժինները, ես կը կարծեմ թէ այդպիսի միջազգային ուժ մը պիտի ունենայ երկու միլիոնէն մինչեւ երեք միլիոն զինուոր, միայն ցամաքային բանակի համար»:

Խորհրդականը այնուհետեւ պատասխանեց այն մեղադրանքներուն թէ Գերմանիա դրժեց դաշնագիրը, որովհետեւ միւս պետութիւնները չկատարեցին իրենց յանձնառութիւնները զինաթափութեան մասին: «Պարտք կը սեպեմ յիշեցնել թէ Հիթլէր բացորոշապէս յայտարարեց որ Սարի խնդիրը կարգադրուելէ վերջ, այլեւս հողային պահանջներ չունի Ֆրանսայէն կամ ուրիշ որ եւ է պետութենէ՝ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ»:

—o—

ԿԻՆԸ ՀԻԹԼԷՐԸ ՆԱԽԱՏԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ, գերմանացի մը ամուսնալուծման դիմեց եւ դատը շահեցաւ, գերագոյն ատեանին առջեւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ այս Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Goblinsի սրճարանի վերնայարկը:

ՄԱՅԻՍ 28ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մայիս 25ին ՓԼԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՅԻՍ 12Ի ԿԻՐԱԿԻՆ ԺԱՄԸ 4ԷՆ 12

Victor-Hugoի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46bis, Rue Saint Didier. Paris (16)

Métro: Boissière եւ **Trocadero**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԲԱԺԻՆ:

երգ, պար եւ սիրուն անակնկալներ սիրուած եւ կարող արուեստագէտներու կողմէ:

Հաճելի Jazz եւ մատչելի պիւֆէ:

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50 ֆրանք, կանանց՝ 5 ֆրանք:

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Salon COLISÉE*ի շքեղ սրահին մէջ

Կը խօսի՝ Տիկին ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկ. Թէրզիպաշեան (*Փարիզէն եկած*) (*երգ*), Օր. Գէորգեան (*երգ*), Օր. Փափազեան եւ Պ. Գարագաշեան (*Կովկասեան պարեր*), Չէօրէքճեան եւ իր խումբը (*նուագ*):

Կը ներկայացուի՝ ԴԴՈՒՄԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ (զաւեշտ)

գերակատարութեամբ՝ Պ. ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆի

գեղարուեստական բաժինէն վերջ եւրոպական եւ կովկասեան պարեր:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Sociétés Savantesի սրահներուն մէջ

28, Rue Serpente, Paris (6e)

Métros: St. Michel et Odéon

Բժշկական Միութիւն եւ Պետ. Հ. Կարմիր Խաչի Մասնաճիւղ, քաջալերուած իրենց նախկին յաջողութիւններէն, երկամեայ դադարէ մը յետոյ, կը վերսկսին իրենց դասախօսութիւնները առողջապահական նիւթերու վրայ:

Դասախօսութիւնները տեղի պիտի ունենան Մայիս եւ Յունիս ամիսներուն մէջ, ԱՌԱՋԻՆ եւ ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ գիշերները՝ ժամը 21ին:

Ահաւասիկ դասախօսութեանց ժամանակացոյցը.— 7 Մայիս, Երեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ, *նիւթ՝* 1.— *Կանխազգուշական միջոցներ՝ Թոքախտէ զերծ մնալու՝* Տոքթ. Արթինեան, 2.— *Դարմանում Թոքախտի եւ* B. C. G.՝ Տոքթ. Կարապետեան:

21 *Մայիս, երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 9ին, Նախագահ՝* ՏՕՔԹ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, *նիւթ.՝* 1.— *Ալքօլամոլութիւն՝* Տոքթ. Եազմաճեան, 2.— *Մըտային հիւանդութիւններու դէմ կանխազգուշութիւն՝* Փրոֆ. Տոքթ. Աղաջանեան:

4 *Յունիս, երեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, նախագահ՝* ՓՐՕՖ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ, *նիւթ՝* 1.— *Սրճամոլութիւն՝* Տոքթ. Տէր Անդրէասեան, 2.— *Ծխամոլութիւն՝* Տոքթ. Այվազեան, 3.— *Տան առողջապահութիւն՝* Պ. Կ. Բասմաջեան:

18 *Յունիս, երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 9ին, նախագահ՝* ՏՈՔԹ. ԵԱՂՈՒՊ, *նիւթ՝* 1.— *Սեռային ախտերու դէմ կանխազգուշութիւն՝* Տոքթ. Գրիգորեան, 2.— *Ցեղի կնոջ առողջապահութիւնը՝* Տոքթ. Խանճեան:

ՄԱՅԻՍ 8 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Salle Omnia Ciné Information

5, Bld. MONTMARTRE

Կը ցուցադրուի առաջին հայերէն խօսուն շարժանկարը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Դերակատարութեամբ հայ արուեստագէտներու

Տեւական ցուցադրութիւն առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ կէսօրէ վերջ ժ. 1

ԹԻԿՆԱԹՈՌ 3 — 5 ՖՐԱՆՔ

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ԵՐԵԿՈՅԹ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

ՎԻՔԹՈՐ - ՀԻՒԿՕԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

46ter rue St. Didier. Paris (16). Métro: Boissière.

Պար: գօթիյեօն: ընտիր ճազ՝ Ferrerio, Accordéoniste.

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50, կիներու՝ 5 ֆրանք:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Դպրոցասէրի ԱՆԿԷՆԻ *Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին*

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 19 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ԱՆԿԷՆ **Salle des FÊTES**Ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հետաքրքրական անակնկալներ: — Ընտիր ճազ: — Աժան Պիւֆէ: — Մուտք՝ 10 ֆրանք:

Mme. Mary MARQUET
(Soc. de la Com. Française)

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼԵՒՈՆ ՑԱՐՈՒԹԻ

ԽՈՐՀՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

18 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

Salle du Conservatoire

21bis, Rue du Conservatoire

Métro: Montmartre ou Cadet

Հովանաւորութեամբ Տիկին ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆի

Կը մասնակցին Փարիզի թատրոններու յայտնի աստղերէն՝

Mme. Mary MARQUET Soc. de la Comedie Française, **M. DULLIN, Mr. Mr. Ch. BOYER, Pierre BLANCHAR, ALCOVER, MAXUDIAN et BALPETRÉ.**

Եւ փարիզահայ ծանօթ դերասաններէն՝

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿԻՆ ՄԱՔՍՈՆԱԼՏ, Պ. Պ. ԳՄՐԻԹԵԱՆ, ՍՎԱՃԵԱՆ

Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐՈՅ ԶԱԻԱԿԸ

Ընտանեկան տրամ 3 արար, վերածում՝ Լ. ՅԱՐՈՒԹԻ

Գեղարուեստական բաժին, Շիլլէրի *«ԱՒԱԶԱԿՆԵՐԷՆ»* 2 *պատկեր*

Բեմադիր՝ **H. de BAGRATIDE**

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Գործ կը փնտռէ տնական աշխատանքներու մէջ փորձառու հայ կին մը, որ գիտէ պատրաստել արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ եւ անուշեղէններ: Դիմել Տիկին Պէաթրիս Համամճեանի, 4, Rue de la Défense, Issy - les - Moulineaux, Seine.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Փորձառու եւ կարող ձեւագիտուհի եւ կարուհի մը գոհացուցիչ շաբաթականով: Դիմել՝ Հ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆի, 42, Rue des Pâquerettes Alfortville (Seine): *կէս օրէ վերջ ժամը 1—3, իսկ երեկոները 7էն վերջ մինչեւ ժամը 9:*

ԳՈՒՇԱԿՈՒՀԻ

Տիկ. ՄԱՐԻԱ ԶԷՆԻ

Դիմել ամէն օր (կիրակին միջը) ժամը 3-7, բացի Երկուշաբթիէ: 62, rue de Rochefoucauld, բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ: Մէթրօ՝ Pigalle:

ԳՆՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

փարիզի եւ շրջանի *Ցառաջի* ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ եւ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին *150, Route d'Orléans, Bagneux,*

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

Թատրոն, նուագ, երգ եւ արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍ ՄԸ

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆրանք:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշտ քովը)

Մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

159, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ **certificats de coutumes**ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւններ:

Ամէն տեսակ մասնաւոր հանգամանք ունեցող վաւերաթուղթի խմբագրութիւն, ընկերութեան կազմութիւն եւ հաշուեյարդար: Նախարարութեանց եւ հանրային վարչութեանց ուղղուելիք խնդրագիրներ եւ թղթակցութիւններու կազմութիւն: Հարկային գեղչեր: Ներկայ տնտեսական կացութեան պատճառաւ խորհրդակցութիւններ կը տրուին **10** ֆրանքի, իսկ նամակով եղած խորհրդակցութեանց համար **15** ֆրանք:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 *եւ* 17 — 19: *Նաեւ ժամադրութեամբ*

ՄԱՌՇԷՃԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ընզուգական ներմակեղէններ, Peau d'Ange, գոմպինէզոն, շապիկներ, փարտիքներ, շըմիզիէներ, շըմիզ Lacoste եւյն. եւյն.:

Կը ծախենք անմրցելի գիներով:

LEMETTRE FRÈRES

Վաճառանիշ «ELDAY», Մասնագէտ արտադրիչներ:

104, Rue Réaumur, Paris. Métro Sentier («Intransigeant»ի քովը):

Ապսպրանքները կը ղրկուին *contre remboursement*ով, եթէ կանխավճար մը տրուի:

ՀԱՅ ՄԱՌՇԱՆՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

*TRICOT KÉBABDJIAN*Ի ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

14, Rue de Tracy, Paris (2) Մէթրօ՝ St. Denis

Articles de Saison

ԲԱՐՁՐ ՈՐԱԿ ԵՒ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆ

ՆՄՈՅՇՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՈՒՄ ՁՐԱՆՔՕ

ՍՊՍՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՐԱԳ ՑԱՆՁՆՈՒՄ

Ձեր շահը կը պահանջէ գնել ուղղակի գործարանէն

ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԱՌԹԻԷ ԼԱԹԷՆԻ ՄԷՋ

Café - Restaurant "ATLAS"

30, Rue des Ecoles եւ 16, Rue des Carmesի անկիւնը, Paris (5).

Tél. Odéon 53 - 55, Մէթրօ Maubert Mutualité.

Մաքրասիրական ոճով, շքեղ եւ պերճ զարդանկարչութեամբ պճնուած: Ընտիր յաճախորդներու հաճելի շրջանակ: Առաջնակարգ ճաշ եւ սուրճ, չափաւոր գինով: 10 Ֆր. կամ ընտրովի պնակներու սպասարկութիւն: Անատոլուզեան նուագախումբ:

Յաճախորդները պիտի գտնեն ամէնէն արդիական *քոնֆորը*, ճաշակաւոր մթնոլորտ, կատարեալ քաղաքավարութիւն եւ սպասարկութիւն: Թէյարան: Մարոքեան արտադրութիւններ:

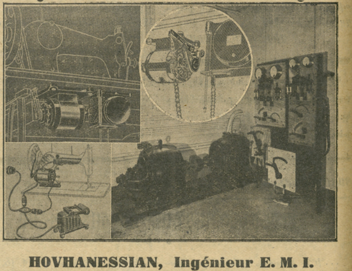
ԵԿԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ ԴՐԱԽՏԸ

Սրճարանի պարկեշտ եւ վստահելի ուղղութիւնը ճաշոյք պիտի պատճառէ բոլոր մտաւորականներուն:

Զանազան նուագարաններ կը գտնուին յաճախորդներու տրամադրութեան տակ: *Հինգ լեզու կը խօսուի:*

ԳՆՈՒՄ, ՎԱՃԱՌՈՒՄ, ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ եւ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

ՄՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ, ՌԷՕՍԹԱԹԷՐՈՒ, ՔՕՄԻՒԹԱԹՐԻՍՆԵՐՈՒ

HOVHANESSIAN, Ingénieur E. M. I.

14, Rue Soleil, Paris (20)

R. C. S. 579,489 Tél. **Ménil.: 41-67** Ch. Postaux Paris 1717.38

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՈՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՏՏՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ

ՌԱՔԻ ՏԻԻՋ

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒՐԷԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, **Clamart** (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ

211, Rue de Criqui

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՄԱՅԻՍ 1935 — MARDI 7 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2798

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...

(ՄԵՐ ՏԵՂԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ)

═ o—o ═

Անդրկովկասը իր ամբողջութեանը մէջ — Ազրբէյճան, Վրաստան, եւ Հայաստան — 1935ին պիտի ունենայ 7,840,519 բնակիչ:

Իր ամբողջութեան մէջ Անդրկովկասը այսօր ունի 185,457 քառ. քիլ. տարածութիւն:

Անդրկովկասի բնակչութիւնը — 7,840,519 շունչ — իր երեք ժողովուրդներու միջեւ բաշխուած է հետեւեալ ձեւով.— Վրաստան՝ 3,369,557, Ազրբէյճան՝ 3,233,751, Հայաստան՝ 1,237,311:

Տարածութեամբ Անդրկովկասը բաշխուած է հետեւեալ ձեւով,— Ազրբէյճան՝ 85,968 քառ. քիլ., Վրաստան՝ 69,525 քառ. քիլ., Հայաստան՝ 29,964 քառ. քիլ.:

Թիւերը կը վկայեն, որ Հայաստանը թէ՛ իր տարածութեամբ եւ թէ իր ժողովուրդի քանակով կը գրաւէ յետնագոյն տեղը Անդրկովկասի մէջ: Մենք ունինք Անդրկովկասի հողային տարածութեան հազիւ 16,1 տոկոսը եւ ազգաբնակութեան՝ հազիւ 14,5 տոկոսը: Վրաստանն ու Ազրբէյճանը, որ ընդհանուր առումով հաւասար բաժիններ ունին, միասնաբար կը գրաւեն Անդրկովկասի հողային տարածութեան 83,9 տոկոսը եւ ժողովուրդի՝ 85,5 տոկոսը:

Սովորաբար թոյլը բարեկամներ չունի. այդ է պատճառը, որ Անդրկովկասի հանրային – քաղաքական կեանքը ընթացաւ գերակշռաբար թաթար – վրացական բարեկամութեան նշանակի տակ: Պատճառներ չկան ապագայի նկատմամբ աւելի լաւատես ըլլալու. պէտք է ենթադրել որ նաեւ հետագային — երբ մանաւանդ փոթորիկներու բռնուի մեր նաւը — մենք դարձեալ մեր դէմ պիտի ունենանք թաթար – վրացական պլոքը:

Այլ խօսքով՝ եթէ պատմութիւնը քաղցր անակնկալներ պահած չէ մեզ համար, մենք պիտի ունենանք,— 16,1ը՝ 83,9ի դէմ (տարածութեամբ) եւ 14,5ը՝ 85,5ի դէմ (ժողովուրդով):

Զուր է այս թիւերը մեկնաբանել. անոնք անկարող են ըմբռնութեան չմղել անգամ ամէնէն յուսահատ խաղաղասէրը: Իր բոլոր աւեալներով երեքէն մէկը ըլլալով, իբրեւ հաւասարը հաւասարներու մէջ, այսօր մենք դարձած ենք յետնագոյնը յետիններու մէջ: Խորհրդային իշխանութիւնը մեզմէ խլած է մեր անվիճելի հողերը (Ախալքալաք, լեռնային Գանձակ, Նախիջեւան, լեռնային Ղարաբաղ, Պորչալու եւն.) եւ զանոնք բաշխած Թաթարին եւ Վրացիին միջեւ: Նոյն ձեւով այդ նոյն հողերու հետ ան մեզմէ պոկած է նաեւ մեր ժողովուրդը եւ զայն տարտղնած Անդրկովկասի եւ անկէ աւելի հեռուները ինկած երկիրներու միջեւ:

Գաղթաշխարհի մէջ Մոսկուան վարձկան չուներ կը պահէ, օրն ի բուն հաչելու եւ ընդհանուր ժխորի մէջ բանականութեան ամէն ձայն խեղդելու համար:

«Ալեքսանդրապոլի դաշնագի՛ր», — ահա այն ծամօնը, որ նենգ Քրեմլը դրած է իր բարակներու բերանը եւ զանոնք ճամբած դէպի գաղթաշխարհի զանազան անկիւնները:

Բայց մեր յիշատակած փաստերէն եւ ո՛չ մէկը կապ ունի ըլլայ «Ալեքսանդրապոլի դաշնագիր»ին, ըլլայ «Կարսի անկում»ին հետ...

Հայկական հողերը — խօսքը այսօրուան Անդրկովկասի մասին է— մեզմէ խլուեցան եւ տրուեցան ոչ թէ Թուրքիոյ եւ կամ այլ օտար պետութեան մը — զէնքով կամ դաշնագրով —, այլ այդ հողերը մեզմէ պոկուեցան եւ տրուեցան անդրկովկասեան ժողովուրդներուն, Թաթարին եւ Վրացիին:

Այս անարդարութեան միակ հեղինակը ինքը Մոսկուան է, վերին իրաւարարը անդրկովկասեան ժողովուրդներու:

Անոր հրահանգով ծուէն – ծուէն եղաւ մեր հայրենիքը՝ տեւաբար թշնամանքի մէջ պահելու համար Անդրկովկասի բախտակից ժողովուրդները:

Այն գերեզմանը, որ առաջին անգամ փորուեցաւ Պրեսթի մէջ — անդրանիկ դաշնագիրը 1917էն ասդին — պրեսթեան այդ նոյն գաւն է, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Եւ Քրեմլը որքան աւելի կը հարուածէ մեզ, այնքան աւելի հայանուն ստրուկը կը սողայ անոր առջեւ եւ այնքան աւելի կը լիզէ անոր ոտքերը.

«Խորհրդային Հայաստանը,— իր ապր. 2ի խմբագրականով կը գրէր Պոսթընի անպատիւը («Պայքար»),— այնքան ազատ ու ինքնավար է, որքան չէ եղած պատմական Հայաստանը ոչ Արշակունեաց եւ ոչ Բագրատունեաց օրով, Մեծն Տիգրանի կարճատեւ շրջանէն յետոյ»:

Այսքան զազիր աղաղակներ լսելէ յետոյ ինչո՞ւ կը զարմանանք, երբ Անդրկովկասէն հայութեան բաժին ինկած է հազիւ 16,1 տոկոս (հողով) եւ ընդամէնը 14,5 տոկոս (ժողովուրդով):

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»)

Եկեղեցականներու տարազը կը փոխուի

—o—

Պոլսոյ պատրիարքը որոշած է խորհրդակցութեան հրաւիրել Պոլսոյ եկեղեցիներուն աւագերէցները: Յունիս 13ին գործադրուելիք օրէնքին համաձայն տարազ եւ գլխարկ կրելու առթիւ՝ վայելուչ աշխարհական տարազ ու գլխարկ ունենալու համար հարկ եղած յանձնարարութիւնը պիտի ըլլայ, ձեւի միօրինակութիւն մը ապահովելով, որպէսզի գոյնզգոյն, խայտաբղէտ զգեստներ հագնողներ չըլլան, անհամաձայն՝ իրենց պաշտօնին լրջութեան:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ՎԵՆԻԶԷԼՈՍԻ ԽԼ. ՓԼԱՍԹԻՐԱՍԻ ՀԱՄԱՐ

—o—

ՈՒՐԻՇ ՄԱՀԱՎՃԻՌՆԵՐ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աթէնքի պատերազմական ատեանին առջեւ կարգով լսուեցան նախկին վարչապետներ Կոնաթասի Փափանասթասիուի, Քաֆանտարիսի եւ ուրիշ ամ– վարչապետներ Կոնաթասի, Փափանասթասիուի, Քաֆանտարիսի եւ ուրիշ ամպանեց ինքզինքը: Յայտարարեց թէ Վենիզելոսեան կուսակցութեան պատկանելով հանդերձ, մերժած է մասնակցիլ զինուորական լիկային, թէ քանի մը ամիսէ ի վեր պաղած էր Վենիզելոսէն, իսկ Փլասթիրասի հետ հեռաւոր կապեր միայն ունէր: Ապստամբութենէն ի վեր բազմաթիւ պատերազմական ատեաններ գումարուեցան ամբողջ Յունաստանի մէջ, դատելով հարիւրաւոր ըմբոստներ, բայց ոչ մէկ տեղ չլսուեցաւ իր անունը: Եթէ ինք մաս ունեցած ըլլար ապստամբութեան մէջ, իր պատասխանատուութիւնները ուրանալու վատութիւնը չպիտի գործէր: 1922ին վարչապետ ըլլալով, երբ զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց հինգ նախարարներ եւ Զօր. Հաճիանէսթին, ինք զատական նախարարին հետ ստորագրեց հրամանագիր մը, որ ներում կը շնորհէր մահապարտներուն, բայց Զօր. Փլասթիրաս մերժեց ստորագրել եւ վճիռը գործադրուեցաւ: Այն ատեն չհրաժարեցաւ, չծանրացնելու համար կացութիւնը եւ յաջողեցաւ արգիլել ուրիշ մահավճիռներ: Ատեանին նախագահը զանազան հարցումներ ուղղեց եւ երբ հարցաքննութիւնը վերջացաւ, յայտարարեց.— «Ձեր պատասխանները չպիտի գոհացնեն իմ խիղճս»:

Պ. Փափանասթասիու բողոքեց ամբաստանութեան վկայութեանց հետ, եւ բացատրեց թէ ընդդիմադիր պետերը մտահոգութեան մատնուած էին, միապետութեան վերահաստատման համար մղուած պայքարէն: Սակայն ինք հակառակ էր որ եւ է բռնութեան, որովհետեւ ներքին պառակտումները վնասակար կը համարէր ազգին համար: Վենիզելոս ահազին չարիք պատճառեց երկրին, մասնակցելով ապստամբութեամբ: Յետոյ կոչ մը ուղղեց ազգային միութեան համար: Պ. Քաֆանտարիս ալ նոյն ոգին արծարծեց:

Յետոյ ընդհ. դատախազը խօսք առնելով, մահապատիժ պահանջեց Պ. Վենիզելոսի համար, ցկեանս տաժանակիր աշխատանք՝ Պ. Պ. Մոսքովիթիսի, Քունտուրոսի եւ Մարիսի համար որոնք փախած են, ինչպէս եւ Պ. Պ. Արկիրոփուլոսի, Պուրտարասի եւ Ցանակաքիսի համար,— բոլորն ալ յայտնի դէմքեր: Յետոյ ութ ամիս բանտարկութիւն պահանջեց Կոնաթասի, մէկ ամիս՝ Քաֆանտարիսի, հինգ ամիս՝ Փափանասթասիուի եւ չորս ամիս՝ Միլոնասի համար: Վերջապէս պահանջեց ութ տարի բանտարկութիւն՝ Վենիզելոսի տղուն համար:

Պատերազմական ատեանը ի բացակայութիւն մահուան դատապարտեց Վենիզելոսն ու Փլասթիրասը: Դարձեալ ի բացակայութեան քսան տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ եղմական նախկին նախարար Մարիս, տասը տարուան՝ Վենիզելոսի տղան՝ Քիրիաքոս, քսանական տարուան՝ նախկին նախարար Պ. Արկիրոփուլոս եւ հրապարակագիր եւ նախկին նախարար Պ. Մոսկովիթիս: Պ. Կոնաթաս դատապարտուեցաւ հինգ տարուան, նախկին նախարար Պ. Եօանիտիս՝ երեք տարուան եւ ուրիշներ՝ աւելի պակաս: Անպարտ արձակուեցան նախկին նախարարներ Փափանասթասիու, Քաֆանտարիս եւ Սոֆուլիս, Միլոնաս եւ հրապարակագիր Լամպրաքիս:

Ինչ կ՚ըսէ ամբաստանագիրը

Ընդհ. դատախազը իր պահանջագրին մէջ զայրոյթով բողոքեց ամբաստանեալներուն այն մեղադրանքին թէ պատերազմական ատեանը«պատահական դատարան մըն է որ միայն կառավարութեան հրամանները կը գործադրէ»: Բացատրեց թէ զինուորական դատաւորները ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանին, եւ միայն արդարութեան եւ հայրենիքին կը ծառայեն: Դատախազը յետոյ պնդեց թէ ապստամբական շարժումը կանխամտածուած եւ շատոնց պատրաստուած էր, բոլոր մանրամասնութիւններով: «Յոռմարտական շարժման վարիչները իրենց դաւը կազմակերպած էին իբրեւ ճշմարիտ յեղուզակներ»: Ապստամբ սպայ Պուրտարասի տան մէջ գտնուած թուղթերը կ՚ապացուցանեն թէ Պ. Վենիզելոս ապստամբութեան հոգին եւ վարիչն էր: Վենիզելոսի մտերիմ՝ Կրիփարիս, իր վկայութեամբ հաստատեց թէ գաղտնի ժողովներ գումարուած են Քանի մէջ (Ֆրանսա), Զօր. Փլասթիրասի հետ, սարքուած դաւադրութեան մասին: Վենիզելոսի հաւատարիմ թերթերուն յօդուածներն ալ որ եւ է կասկած չեն ձգեր թէ Փլասթիրաս ապստամբութեան կազմակերպիչն էր Վենիզելոսի հետ: Դատախազը կարդաց փախստական նախարար Արկիրոփուլոսի զանազան թուղթերը որոնք կ՚ապացուցանեն թէ ինք մէկն էր գլխաւոր կազմակերպիչներէն: Նոյն մեղադրանքը հաստատեց Վենիզելոսի տղուն համար: Կառավարութեան երկրորդ դատախազն ալ խօսք առնելով, բացատրեց թէ ահագին տարբերութիւն կայ ընդմէջ ներկայ ատեանին եւ 1922ի ատեանին որ մահուան դատապարտեց Կունարիսը, Հաճիանէսթին եւ միւս չորս նախարարները, «մահացու մթնոլորտի մը մէջ»: Եւ նոյն պատիժները պահանջեց:

⁂ Ծովային ըմբոստներու դատավարութեան առթիւ, ընդհ. դատախազը մահապատիժ պահանջեց 22 ամբաստանեալներու համար, որոնց 18ը փախած են:

Ուրիշ ատեան մը, Աթէնքի մէջ, ի բացակայութեան մահուան դատապարտեց զօրավարներ Վլախոսը, Փրասսը եւ Հաճի Սթավրիսը:

Աթէնքի անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները նորէն դիմում կատարելով հելլէնական կառավարութեան, խնդրեցին ներողամտութեամբ վարուիլ ամբաստանեալներուն հանդէպ:

Տէր եւ Տիկին Ֆլանտէնի արկածը

Վարչապետ Պ. Ֆլանտէն իր կնոջը, աղջկանը եւ փեսային հետ իր շրջանը կ՚երթար քաղաքապետարանական ընտրութեանց առթիւ: Օքսէրի առջեւ, Փարիզ – Լիոն ճամբուն վրայ, դիմացէն կառք մը ճամբան կտրեց առանց լուր տալու: Երկու ինքնաշարժները ուժգնօրէն զարնուեցան, ապակիները եւ ուրիշ մասեր խորտակուեցան եւ վարչապետին կառքը անդրին նետուեցաւ: Պ. Ֆլանտէնի ձախ թեւը կոտրեցաւ ծառի մը զարնուելով, տիկինը ճմլուածներ ստացաւ, իսկ միւսները անվնաս մնացին:

Դիմացէն եկող կառքը կը պատկանէր Օքսէրի քաղաքապետին, որ բացակայ էր: Վարչապետին վէրքը ծանր չէ եւ արդէն գզլապլէս լաւացած է:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՄԱՄ ՄԸՆ ԱԼ ԻՐԵՆ...

— o —

«Ազդարար» կը գրէ.

— «Նիւէն Պ. Երուանդ Աղաթօն, որ ժամանակին եղած է երկրագործական օսմանեան քննիչ եւ դասախօս Հալքալըի երկրագործական վարժարանին, նամակով 100 ֆրանք ղրկած է Պ. Գ. Թորգոմեանի, խնդրելով Ռումէլի Հիսարի գերեզմանատունը երթալ եւ տեղին իմամին հոգւոց կարդալ տալ հանգուցեալ գրագէտ Ահմէտ Վէֆիք փաշայի համար, որ ժամանակին հայրական հոգածութիւն ունեցած է Աղաթօնի նկատմամբ»:

Այս ծերուկը շատ խօսեցնել տուաւ իր մասին, այս վերջին տարիներուն: Հիւանդութիւն մըն է այս, ծերախտի յատուկ, որ երեւան կուգայ յառաջացած տարիքի մէջ:

Այդ չէ գայթակղեցուցիչը:

Այս վաշխառուն, հարի՛ւր ֆրանք ղրկեր է թուրք իմամի մը, որ հոգւոց մը կարդայ ուրիշ Թուրքի մը գերեզմանին վրայ: Ապրիլեան սարսափներու այս օրերո՛ւն,— հրաշալի՛ ներշնչում:

Նիսի այս մեծահարուստը չի՞ գիտեր, որ, այս օրերուն, հայ ժողովուրդը խունկ կը ծխէ իր մեծ մեռելներուն գերեզմանին վրայ: Եթէ մեռել մը չունէր Նիսի այս ամիրան, չյիշե՞ց անոնք որ ինկան Հայոց պատմութեան գեղեցիկ ներշնչումներուն հորիզոնին դէմ:

Մենք կը ճանչնանք ամերիկացի խոփած աղջիկներ, որոնք իրենց ամբողջ հարստութիւնը կը կտակեն իրենց շան կամ կատուին:

Անոնց նման «օրիժինա՞լ» մըն է Նիսի ջոջ աղան: Ո՛չ:

Մարդը Սինապեանի սերունդն է եւ Բարեգործականի ծաղիկներէն:

Ինչպէս Սինապեան մը, հարստութիւնը կտակած ժամանակ, մոռցաւ իր ազգը, այս բարիծաղիկն ալ կրնայ մոռնալ հայկական սարսափները եւ հոգեհանգիստ կատարել տալ Թուրքի մը համար:

Այն ատեն, կը թելադրէի որ Ռումէլի Հիսարի իմամը խութպէ մըն ալ կարդայ... Աղաթօն պէյի յիշատակին:

ԱՐԱԶ

Անգլիոյ թագաւորին յոբելինական տօնակատարութիւնը

Երէկ սկսան Անգլիոյ թագաւորին 25ամեակի հանդէսները, աննախընթաց շքեղութեամբ, ինչպէս նկարագրած է Լոնտոնի մեր աշխատակիցը (Տես Բ. էջ):

Կ՚ըսուի թէ Լոնտոն երբեք այսքան բազմութիւն տեսած չէր: Կէս միլիոն մարդ հասած է գաւառներէն, իսկ 1,500,000 այցելուներ՝ Լոնտոնի շրջականներէն եւ արտասահմանէն: Հազարաւորներ փողոցը լուսցուցած էին կիրակի գիշեր, որպէսզի երկուշաբթի առտուն կանուխ տեղ գտնեն, թափօրին անցքը դիտելու համար: Ուրիշ հազարաւորներ ալ լուսցուցին Հայտ Փարքի զբօսատեղին մէջ, որ թագաւորին հրամանով բաց թողուած էր ամբողջ գիշերը: Երկուշաբթի առտու արշալոյսին անհամար բազմութիւններ սկսան համախմբուիլ արքայական թափօրի ճամբուն վրայ, Պըքինկէմի պալատէն մինչեւ Ս. Պօղոս մայր եկեղեցին: Ժամը 7ին շքեղօրէն զարդարուած ինքնաշարժներ դեռ պէս կը հոսէին դէպի թափօրի ճամբան: Քաղաքը օրն ի բուն կը լողար դրօշներու ծովու մը մէջ:

Աշխարհի չորս կողմէն անհամար հեռագիրներ կը տեղան յոբելեանին առթիւ: Շնորհաւորական առաջին հեռագիրներէն մէկը ուղղած էր Հիթլէր, ջերմ համակրանքով:

Դ.

3050 կարմիր օդանաւեր սաւառնեցան Մայիս 1ին

Խորհրդային թերթերը կը գրեն թէ մայիս 1ի տօնակատարութեանց առթիւ, օդանաւային թռիչքներուն մասնակցած են հետեւեալ քաղաքները.— Մոսկուա՝ 800 օդանաւ, Լէնինկրատ՝ 350, Քիեւ՝ 300, Մինսք՝ 550, Ռոստով՝ 100, Խարքով՝ 150, Ծայր. Արեւելք՝ 800, համագումար 3050 օդանաւեր: Իսկ հրապարակներուն թիւն էր 2130:

ՍԹԱԼԻՆԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՃԱՌԸ

Շաբաթ օր մեծ ընդունելութիւն մը սարքուեցաւ Քրէմլինի մէջ, մասնակցութեամբ երկու հազար սպաներու: Այս առթիւ ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Սթալին, բացառիկ՝ իր արտայայտութեան ձեւերով: Խօսք առնելով Պ. Պ. Վորոշիլովէն եւ Մոլոթովէն յետոյ, Սթալին խմեց կարմիր բանակին համար, եւ ըսաւ.

— «Բաժակս կը պարպեմ բոլոր բոլշեւիկներուն համար, կուսակցութեան անդամ ըլլան թէ անկուսակցական: Կուսակցութեան անդամները փոքրամասնութիւն են, իսկ անկուսակցականները՝ մեծամասնութիւն: Արդարեւ, բազմաթիւ ճշմարիտ բոլշեւիկներ չկա՞ն անկուսակցականներուն մէջ: Ի՞նչ է բոլշեւիկը: Բոլշեւիկը այն է որ մինչեւ վերջը նուիրուած է պրոլետարական յեղափոխութեան: Այդ կարգէն շատեր կան անկուսակցականներուն մէջ: Անոնք կամ տակաւին ժամանակ չեն ունեցած կուսակցութեան մէջ մտնելու, եւ կամ այնքան կը գնահատեն կուսակցութիւնը, այնքան կը բարձրացնեն զայն, այնքան սրբազան բան մը կը տեսնեն անոր մէջ որ, իրենք զիրենք անարժան կը սեպեն, կ՚ուզեն դեռ պատրաստուիլ, անոր շարքերուն մէջ մտնելու համար: Լաւ հասկցէք զիս. կուսակցութեան մէջ մտնելու դէմ չեմ խօսիր: Կ՚ուզեմ միայն ըսել թէ մեր զօրականներու շարքին մէջ շատ մը անկուսակցականներ կան որոնք հաւատարիմ են եւ ցմահ անձնուէր»:

Պուխարին, «Իզվէստիա»ի խմբագիրը, որ ներկայ էր ընդունելութեան, կը գրէ թէ Սթալինի խօսքերը ջերմ խանդավառութիւն պատճառեցին: Ընդհ. քարտուղարին խօսքերը անգամ մը եւս կ՚ապացուցանէ թէ խորհրդային կառավարութիւնը կ՚ուզէ Քրէմլինի շուրջը համախմբել ամբողջ ազգը, արծարծել հայրենասիրական զգացումները եւ սրբազան միութեան մթնոլորտ մը ստեղծել, անզգալի դարձնելով կուսակցականի եւ անկուսակցականի խտրութիւնները:

Պարգեւաւոր փոխառութիւն Խ. Միութեան մէջ

Խ. Միութեան կեդր. գործադիր կոմիտէին եւ գործավարներու խորհուրդին հրամանագրով, ներքին փոխառութիւն մը հրապարակ հանուեցաւ: Գումարն է երեք միլիառ հինգ հարիւր միլիոն ռուբլի: Փոխառութեան պայմանաժամն է տասը տարի, սկսելով 1935 հոկտ. 1էն: Կը բաղկանայ երկու շարքէ, մէկը՝ պարգեւաւոր, միւսը՝ տոկոսաւոր: Մէկ պարտաթուղթը սկզբունքով հարիւր ռուբլի է, եւ իւրաքանչիւր պարգեւ մը պիտի շահի, որ կրնայ ըլլալ 3000էն մինչեւ 150,000 ռուբլի: Երկրորդ շարքին տոկոսն է 8 առ հարիւր, վճարելի՛ իւրաքանչիւր տարուան հոկտ. 1ին, սկսելով 1936 հոկտ. 1էն: Պարտաթուղթերը ազատ են որ եւ է տուրքէ:

⁂ Նոր փոխառութեան առթիւ կոչ մը հրատարակեց արհեստակցական միութեանց վարչութիւնը, հրաւիրելով բանուորները որ մասնակցին եւ այսպէսով ապացուցանեն «իրենց հայրենասիրութիւնը»: Խորհրդային մամուլը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.

Հայաստանի անկախութեան դէմ եղած առաջին զինական դաւադրութենէն անցած են 15 տարիներ: Այս մէկ ու կէս տասնամեակի ընթացքին շատ ջուր հոսեցաւ հայ ժողովրդի պատմութեան կամուրջի տակէն: Ոչ միայն հիմնական յեղաշրջում կրեցին մեր ցեղին ճակատագիրն ու պատմական ուղիները, այլ եւ գլխիվայր դարձան մեր բարքերն ու բարոյական ըմբռնումները: Շատերը անոնցմէ, որոնք 1920 մայիսին անարդանքի սիւնին կը գամէին համայնավարներու ոճրածին ու խելացնոր ընթացքը, այսօր ինկած ջրապտոյտի մէջ, ասիէ ասի կը զարնուին եւ աւելի ու աւելի կը թաղուին քաղաքական անբարոյութեան տիղմին մէջ:

1920 *մայիսն է: Հայաստանի մէջ կը տիրապետէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիկտատուրան: Բիւրօ կառավարութիւնը վճռական ու անողոք պայքարի է լծուած: Ան ժողովուրդին կ'ուղղէ կոչ մը, որ կը վերջանայ հետեւեալ հրաւէրով.—*

«Քաղաքացիներ, Հայաստանը կարիք ունի հանգստի եւ համերաշխութեան. ո՛չ մի յուզում, ո՛չ մի խլրտում. ամէն ոք պէտք է գտնուի իր գործի եւ պաշտօնի գլխին: Զինուած պարլամենտից ստացած արտակարգ լիազօրութիւններով՝ կառավարութիւնը դիմում է ձեր քաղաքացիական գիտակցութեան եւ հրաւիրում ամէնքիդ, հայ ժողովրդի գոյութեան այս ճգնաժամային վայրկեանին, համախմբուիլ կառավարութեան շուրջը, որի նշանաբանն է՝ Հայաստանի անկախութեան եւ ազատութեան պաշտպանութիւնը ու ներքին դեմոկրատիկ կարգերի ամրապնդումը»:

Բացառութեամբ մէկի, ի պատիւ բոլոր հոսանքներու, կառավարութեան այս կոչն անարձագանգ չմնաց: Քաղաքական կուսակցութիւնները կառավարութեան հետ եղան, իսկ հանրային կարծիքը բոլորովին կ'արդարացնէր կառավարութեան գործելակերպը:

Հայաստանի Սոց. Դեմոկրատ Բանուորական Կուսակցութեան Երեւանի կոմիտէն հետեւեալ կոչն ուղղեց բանուորներուն, գիւղացիներուն եւ քաղաքացիներուն (մայիս 14ին).—

«Պատահեց այն, ինչ ամենից քիչ սպասելի էր եւ ամենից շատ դատապարտելի:

Բագուի քաղաքական կոմեդիան վերածուեց Ալեքսանդրապոլի ողբերգութեան, իսլամական խաբուսիկ կոմունիզմից նուանուեց ստրկամտօրէն հայկական բերդը:

Մի խումբ ստորահոգի բախտախնդիրներ յանդգնեցին բարձրացնել քաղաքացիական կռուի արիւնաշաղախ դրօշը, ապստամբել հայ ժողովրդի ինքնորոշուած կամքի դէմ եւ նեղքել հայ դեմոկրատիայի ներքին մի ուրոյն ճակատը:

Դաշնակցած բոլշեւիզմն ու պանիսլամիզմը ծափ զարկեցին, որովհետեւ նրանց հոգեվարք ազէտներին յաջողուել էր անգամ ծուատուած երկիրը, արիւնաքամ ժողովուրդը, որբերի ու գաղթականների տխուր հայրենիքը Մոսկուայի եւ Էրզրումի քաղաքագէտների դիւային ծրագրերին ենթարկելու փորձեր անել:

Բանուորնե՛ր, ընկերնե՛ր եւ քաղաքացինե՛ր,

Զրահապատ գնացքի մէջ պատսպարուած մի խումբ անորակելի ոճրագործներ՝ պարզելով «Խորհրդային Ռուսաստանի» դրօշակը՝ անենամեծ դաւ նիւթեցին հայ ժողովրդի դէմ այն վայրկեանին, երբ նրա ֆիզիքական գոյութիւնը մահացու չափ վըտանգուած է ողջ շրջապատից եւ երբ նրա քաղաքական բախտը որոշելու վերջին օրերն ենք ապրում: Հայ դաւաճաններն իրենց խելագար արարքով օգնում են միայն արտաքին թշնամիներին — թէ Հայաստանը օղակող թիւրք - թաթարական սպառազէն բանդաներին, եւ թէ՝ Պոլսի քաղաքագէտներին:

Բանուորնե՛ր, գիւղացինե՛ր եւ քաղաքացինե՛ր.

Ամէն մէկիդ սրբազան պարտականութիւնն է այս ծանր օրերին ձեր ուժի եւ եռանդի, շնորհքի եւ ընդունակութեան մաքսիմումը նուիրաբերել վտանգուած հայրենիքի պաշտպանութեան գործին: Բոլոր նրանց, որոնց մէջ առկայծում է պատասխանատուութեան վառ զգացումը մի բուռն դժբախտ ժողովրդի գոյութեան եւ նրա գերագանցօրէն արդար դատի համար, պէ՛տք է ոտքի ելլեն, որպէս ծառացած ըմբոստութիւն եւ աջակցեն Հայաստանի կառավարութեան՝ բնի մէջ խեղդելու համար այն հայրենադաւ ոճրագործների ապստամբութիւնը, որոնք փորձում են փորփրել մեր դեմոկրատական իրաւակարգի հիմքերը եւ մտցնել բռնապետական – տեռորիստական արդէն դատապարտուած վարչաձեւը:

Թո՛ղ կորչեն պետական ոճրագործները եւ բոլոր հակապետական տարրերը»:

Անկուսակցականներու Միութիւնը բոլշեւիկները կ'անուանէ «ազգի տականքներ՝ կաշառուած թրքական դրամով», «հայրենիքի գաղափարը ժխտող չարագործներ», «ազգի մատնիչներ եւ դաւաճաններ»:

Հայ ժողովրդական կուսակցութիւնը մայիս 6ին, վարչապետին ուղղած նամակով մը կը յայտարարէ, թէ՝ «Հայ ժող. կուսակցութեան կենտ. Կոմիտէն միաձայն որոշեց հայ ժողովրդի ֆիզիքական գոյութեան եւ ազատութեան սպառնացող խոշոր վըտանգի հանդէպ ցոյց տալ Հայաստանի կառավարութեան եռանդուն աջակցութիւն՝ պաշտպանելու իրաւակարգը երկրում եւ պաշտպանելու Միացեալ Հայաստանի անկախութիւնը ամէն տեսակ ոտնձգութիւններից»:

Ոչ պակաս կտրուկ եւ վճռական բովանդակութիւն կը կրէր ռամկավարներու կոչը: Կ'արժէ ամբողջովին ներկայացնել զայն.—

«Մեր աւերակ եւ քանդուած հայրենիքի մէջ, հայ ժողովուրդը բնաջնջող, մեզ կոտորող, մեր հայրենեաց լեռ ու ձոր, գետն ու վտակը հայ արիւնով ներկող Իթթիհատ կուսակցութիւնը, որ Նուրի եւ Խալիլ փաշաներու միջոցով փոխադրուած էր Ադրբէջան, գառան մորթը վրան առած՝ մի օր, յանկարծ, Բագուի մէջ յայտարարեց սովետական իշխանութիւն եւ առաջին օրն իսկ իր նշանաւոր ուլտիմատումով պահանջեց հայկական հանրապետութենէն երեք օրէն յանձնել Ղարաբաղն ու Զանգեզուրը եւ իր զօրախմբերն արդէն շարժման մէջ դրած Հայաստանի վրայէն իրթալ միանալու Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի հետ, որ մինչեւ այժմ կը շարունակէ ջարդել տասնեակ հազարաւոր Հայեր Կիլիկիոյ մէջ, հակառակ մինչեւ իսկ ֆրանսական բանակի ցոյց տուած պաշտպանութեան:

Խելագար եւ երկու աչքերով կոյրը միայն կարող է չտեսնել այս կերպով հայկական հանրապետութեան ընդհանրապէս եւ Թրքահայաստանի մասնաւորապէս սպառնացող նոր վտանգը. եւ, սակայն, գտնուեցան հայ անունը կրող մարդեր եւ հայ իրականութեան մէջ գործող, բայց հայ ոգիին եւ զգացումներուն խորթ խմբակներ, որոնք փոխանակ Հայաստանի սահմանները պաշտպանելու այդ վտանգին դէմ, կողմնակից յայտարարեցին զիրենք այդ հայադաւ շարժման եւ Ալեքսանդրապոլի ու Կարսի մէջ դիմեցին եղբայրասպան կռուի:

Այդ խելագարները ո՛չ միայն չմտածեցին, որ այդ կերպով վերջին անբուժելի հարուածը կուտան լուծման օրեր ու մէջ գտնուող հայկական հարցին, այլ մինչեւ անգամ հոգ չըրին, որ երկրի սահմանները կը բանան եւ կը հրաւիրեն տաճիկ – ադրբէջանեան գառնազգեստ գայլերը, որպէսզի մըտնելով հայութեան դիակներու վրայէն իրթան ու միանան մեր դարաւոր թշնամիին, էնվէրի ու Թալէաթի հաճարազատ յաջորդ Մուսթաֆա Քէմալին:

Տարակոյս չկայ, որ ամէն հայ մարդ, որ իր երակներու մէջ հայ արիւն կը կրէ եւ իր գլխուն մէջ փոքր ինչ խելք ունի, կը դատապարտէ այդպիսի խելագար շարժումը, ե՛ւս առաւել Թրքահայերս, որ անոր անմիջական հետեւանքները կը կրենք: Այդ շարժումը ի՛նչ տեսակ շարժառիթներ ալ ունեցած լինի, չի կրնար արդարանալ, եւ մենք մասնաւորապէս պէտք է ծառանանք անոր դէմ եւ մեր բոլոր ուժերը ի սպաս դնենք կառավարութեան՝ իր բնին մէջ խեղդելու զայն եւ շեղեցնելու իր ոճրապարտ նպատակէն:

Հայ Ռամկավար կուսակցութիւնը, մանաւանդ որ տոգորուած է եղած միշտ հայ ազգի կրած տառապանքներով, որ կեցած է այն ուղիին վրայ, որ նախորդ բազմահազար նահատակներն իրենց արիւնով գծած են նորա առաջ, ամէնէն աւելի իրաւունք ունի զայրոյթով մերժելու այդ հայրենադաւ ոճիրը, դատապարտելու անոր հեղինակները՝ միաժամանակ իր ուժերը տրամադրելով հայրենիքին սպառնացող ներկայ վտանգին հանդէպ:

Բնաւ չենք կասկածիր, որ այդպէս կը մտածեն նաեւ բոլոր մեր ընկերները եւ բոլոր անոնք, որ հայ անուն եւ հայ զգացում կը կրեն:

Կորչի՛ Եղբայրադաւ եւ հայրենադաւ ոճիրը:

Կեցցէ՛ հայ ոգին:

Կեցցէ՛ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանը»:

Ձեմ գիտեր, 15 տարի վերջ, այս տողերը կարդալով, «Ապագայ»ի խմբագրատան մէջ նստած մարդիկ ամօթի զգացում կ'ունենա՞ն թէ ոչ, բայց թէ իր ժամանակին իրերու կացութիւնը տեսած են ճիշդ ու յստակ, կասկածէ վեր է: Կ'երեւի ներկայիս մոռցած են «Հայ ոգի»ն եւ կորսնցուցած «շատ թէ քիչ խելք»ը, որ «կուրացած երկու աչքերով» չեն տեսներ «էնվէրի եւ Թալէաթի հարազատ յաջորդ Մուսթաֆա Քէմալի» կողմէ Հայաստանի դէմ շարունակուող դաւերը: Կ'երեւի այլեւս չեն «տոգորուած հայ ազգի կրած տառապանքներով»ու մոռցած են «նախորդ բազմահազար նահատակները», որ այսօր կը մերժեն մասնակցիլ այդ նահատակներու յիշատակին սարքուած ազահանդէսներուն: Ո՜վ ժամանակներ ու բարքեր...

Ընկեր Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւն» գրքին մէջ չէ յիշատակուած Սոց. Յեղ. կուսակցութեան դիրքը մայիսեան ապստամբութեան օրերուն: Ցայտնի է, որ սոց. յեղափոխականներն այնքան ալ չէին ոգեւորուած Հայաստանի անկախութեան գաղափարով եւ իրենց հոգեկան կապերը չէին խզած ռուս իրականութենէն: Անոնք եւս հրատարակած էին անորոշ ու առաձգական կոչ մը, որով կը դատապարտէին թէ Դաշնակցականները եւ թէ ապստամբ համայնավարները: Անոնց ղեկավարներուն մէջ տարակարծութիւն գոյութիւն ունէր եւ որոշ տարրեր կողմնակից էին համայնավարներուն միանալու տեսակէտին: Բոլշեւիկ պատմաբան Բորեան իր գրքի մէջ կը հաստատէ թէ սոց. յեղափոխականներու Հայաստանի կոմիտէն, իր մայիս մէկի ժողովին մէջ, որոշած է.—

«Հայաստանի խորհրդայնացումը համարել օրուայ հերթական խնդիր:

Ստեղծել համայնավարներէ, սոց. յեղափոխականներէ եւ Դաշնակցութենէն պաշտօնապէս հրաժարուած - ներէ խառն կառավարութիւն:

Հանդէպ համայնավարներու զինական ապստամբութեան, վերապահ դիրքի մէջ մնալ:

Հայաստանի անարիւն խորհրդայնացման տեսակէտը պաշտպանել:

Եւ դէմ արտայայտուիլ Զանգեզուրը եւ Ղարաբաղը խորհ. Ադրբէջանին կըցելու պահանջին»:

Կ'որոշուի այս կէտերը հաղորդել անպաշտօն կերպով համայնավարներուն:

Մէկ խօսքով, սոց. յեղափոխականները կ'ուզեն, որ թէ գայլերը կուշտ մնան եւ թէ ոչխարները ողջ: Տարբեր խնդիր է, որ յետագային հայ սոց. յեղափոխականները հրաժարեցան այդ պատրանքներէն ու մոլի հակաբոլշեւիկներ դարձան, բայց թէ ճակատագրական այդ օրերուն անոնց դիրքը երկդիմի ու երերուն էր, այդ պատմական իրողութիւն է:

Արդէն ապստամբական քայլը կը ճշդէ համայնավարներու դիրքը հանդէպ Հայաստանի հանրապետութեան: Ուշագրաւ է, որ խորհրդայնացման յաջորդ օրն իսկ, Ադրբէջանի կառավարութիւնը վերջնագիրով մը կը պահանջէր Հայաստանի կառավարութենէն իրեն յանձնել Զանգեզուրն ու Ղարաբաղը: Եւ հայ համայնավարները կը պահանջէին դրօշացում տալ Ադրբէջանի պահանջին:

Հայ համայնավարներու անհեռատես ու անխոհեմ ընթացքն ապացուցանելու համար, բերենք միայն մէկ օրինակ.—

«Խ. Հ.»ի այս տարուան ապրիլ 12ի թիւին մէջ տպուած են Իջեւանի ապստամբներու ղեկավարներէն մին Ա. Բեքբերեանի յուշերը: Կը պարզուի, որ երբ ապստամբ համայնավարները կը յաջողին Շամշադինի մէջ գրաւել մեր թնդանօթները, անոնց առաջին գործը կ'ըլլայ այդ թնդանօթները նետել ուղարկել խորհ. Ադրբէջանին...

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԸ»

5.- Մախիմ եղբայրները

Անուն մը որ շատ բան չի խօսիր մեզի, բայց եթէ բոլոր զինուորականի մը, անմիջապէս անոր աչքին առջեւ կը բերէ համանուն գնդացիրը, տասնեակ տարիներ ամէնէն մահաբեր զէնքերէն մէկը նկատուած:

Մաքսիմները եղած են երեք,— 1. Հիրամը, Մաքսիմ գնդացիրը հնարողը: 2. Հրատրն՝ իր եղբայրը, թնդանօթի անծուխ վառօդը գտնողը: 3. Հիրամին որդին Փըրսին, իր հօր գնդացիրը կատարելագործողը: Ամէնէն նշանաւորը սակայն՝ Հիրամ Մաքսիմն է:

Զափազանց յամառ աշխատող եւ գիտական միտքով օժտուած, իր հսկելի գրաւումներէն մէկն է եղած միշտ նորութիւններ գտնել: Տասնեակներով գիւտեր ըրած է:

Արդէն, իրմէ առաջ գնդացիրը գոյութիւն ունէր: Հրապարակին վրայ կան Կարտները, Նորտէնֆէլտ եւ Կաթլինկ վաճառանիշերը, սակայն բոլորն ալ կ'աշխատին կոթով (մանիվէլ) մը: Մէկը պէտք է որ դարձնէ անիւը, որպէսզի փամփուշտները կրակ առնեն:

1883ին Մաքսիմ կը լծուի աշխատանքի, եւ տարի մը վերջ հիմնապէս կատարելագործուած զէնքին մենաշնորհը կ'առնէ: Շնորհիւ իրեն, այլեւս պէտք չկայ զէնքին կոթը դարձնելու, որովհետեւ փամփուշտին յետադարձ ուժը մեքենականօրէն կը կատարէ այդ գործողութիւնը, մէկ վայրկեանի մէջ արձակելով 660 փամփուշտ: Զաեռնուած բան այն ատեն:

Մոռցայ ըսելու որ ամերիկացի Մաքսիմը գիւտը ըրած է Անգլիոյ մէջ, որուն հպատակութիւնը կ'ընդունի քիչ վերջ:

Անմիջապէս յաջողութիւն կը գտնէ նոր զէնքը:

Առաջին յաճախորդները կ'ըլլան Անգլիացիները, կարեւոր ապսպրանք մը տալով: Նշանաւոր Վիքըրս տունը նախատեսելով անոր յաջողութիւնը իրեն կը միացնէ Մաքսիմ եւ կը սկսի յաճախորդներու դուռը ափ առնել:

Նախ կը դիմեն Մ. Նահանգներու բոլոր զինավաճառներուն, ըսելով որ փամփուշտի այդ մեքենական ուժը կարելի է օգտագործել փոքր զէնքերու մէջ եւս, միայն թէ պէտք է գնել գիւտը: Բայց միսները կարեւորութիւն չեն տար եւ հնարողները իրենց աչքերը կ'ուղղեն ուրիշ կողմ:

Օր մը գործարան կը ներկայանան խումբ մը Պօէրներ (հարաւային Աֆրիկէ), գնդացիր գնելու համար: Վիքըրս ընկերութիւնը գիտնալով հանդերձ որ Պօէրները Անգլիոյ դէմ ապստամբելու պատրաստութիւններ կը տեսնեն, դարձեալ կը ծախէ զէնքերը, եւ քիչ յետոյ ապստամբութիւնը զսպելու համար կռուող Անգլիացիները մեծ կորուստներ կ'ունենան այդ գնդացիրներուն պատճառաւ:

Ցաղթական պտոյտը կը շարունակուի մէկ երկրէն միւսը: Կուգան Ֆըրանսա եւ փորձեր կը կատարուին Վերսայլի մէջ. կը հիանան ֆրանսացի զինուորականները: Կ'անցնին Զուիցերիա ուր մրցում մը կը կազմակերպուի Կարտները, Նորտէնֆէլտ, Կաթլինկ եւ Մաքսիմի միջեւ: Ցաղթանակը կը տանի վերջինը: Զմայլած զուիցերիացի սպայ մը խանդավառութեամբ կ'արտայայտուի. «Աշխարհի մէջ դեռ չինուած չէ զէնք մը, որ այսքան քիչ ժամանակի մէջ այնքա՜ն զինուոր եւ ձի սպաննէ»:

Իտալիոյ մէջ Մաքսիմ կը ծանօթանայ ռուսական հիւպատոս Պ. Նիգօլա տը Քապաթի. զայն կը նշանակէ իր գործակալը եւ անոր շնորհիւ կը ստանայ մեծ ապսպրանք մը Իտալիայէն:

Սփանտաուի (Գերմանիա) մէջ փորձերը տեղի կ'ունենան կայսեր ներկայութեան: Նոյն խանդավառութիւնը եւ կարեւոր ապսպրանք մը:

Կ'անցնին Ռուսիա: Սպաները նախ կը ծիծաղին, երբ կը լսեն թէ մէկ վայրկեանէն 600 փամփուշտ կրնայ արձակել այդ զէնքը, բայց յետոյ, երբ կը տեսնեն որ իրականութիւն է, չեն կրնար զսպել իրենց խանդավառութիւնը եւ ռուսական բանակը գլխաւորաբար կը զինուի Մաքսիմ գնդացիրով:

Մահաբեր գործիքին համբաւը կը հասնի Չինաստան, որուն զինուորականները առանց սպասելու ներկայացուցիչ մը կը ղրկեն Անգլիա: Փորձերը տեղի կ'ունենան էյնսֆորտի մէջ եւ Չինացիներու ներկայացուցիչը Լի Հօնկ – Զանկի բերանը բաց կը մնայ:

Կարգը կուգայ Թուրքիոյ: Հոս եւս նոյն ջերմ ընդունելութիւնը: Մաքսիմ կը ստանայ մեծ պատուանշան մը, եւ սուլթանը իբր նշան իր բացառիկ գոհունակութեան, անոր կը նուիրէ «հարէմի հաղուագիւտ մարգրիտներէն մին»:

Կը սկսին առասպելներ հիւսել իր անուան շուրջ, մանաւանդ սպանեւամերիկեան պատերազմի ժամանակ: Խորհրդաւոր շշուկներ կը շրջին բերնէ բերան: Իբր թէ Մաքսիմը այնպէս ահաւոր թնդանօթ մը հնարած է եւ ծախած Մ. Նահանգներու, որ սպանիական նաւատորմի ոչնչացումը քանի մը վայրկեանի գործ պիտի ըլլայ:

Սպանիացիները կը վիրաւորին, եւ որովհետեւ Վիքըրս եւ իր ընկեր Մաքսիմը մասնաճիւղ մը ունին իրենց երկրին մէջ, կը սպառնան զայն քարուքանդ ընել:

Շուարած տնօրէնը անմիջապէս հեռագիր մը կը ղրկէ Լոնտոն, պարզելով իրենց վտանգաւոր կացութիւնը: Կեդրոնի վարիչներէն մին գիշերով (առաւօտեան ժամը 2ին) կ'երթայ արթնցնել Մաքսիմը, առնելու համար լուրին ճշդութիւնը: Միւսը կը վստահեցնէ, թէ անհիմն խօսքեր են ատոնք եւ նոյնիմաստ հեռագիր մը կ'ուղարկուի Սպանիա, հետացնելով Վիքըրսի մասնաճիւղի գլխուն կախուած վըտանգը:

Հիրամ Մաքսիմի ասպարէզին մէջ ուրիշ կարեւոր դէպք մը եւս կը պատահի:

Աւստրիական կառավարութիւնը կը փափաքի տեսնել նշանաւոր զէնքը: Մաքսիմ մէկ չունչով կը վազէ Վիեննա, ուր տեղի կ'ունենան փորձերը, ընտրեալ բազմութեան մը առջեւ:

Մեծ դուքս Վիլհէլմ ափ ի բերան կը մնայ եւ կը յայտարարէ.— «Տեսած եւ երեւակայած գործիքներէս ամէնէն սարսափելին է ասիկա»: Երկրորդ փորձին ներկայ կ'ըլլար կայսրը եւս: Քաջալերուած Մաքսիմը կը սկսի աճպարարական փորձեր ընել: Իր զէնքով թիրախի մը վրայ կը գրէ Ֆ. Ե. գիրերը, կայսեր անուան (Ֆրանց Եօզէֆ) սկզբնատառերը: Բոլոր ներկաները կը շնորհաւորեն զայն:

Մեծ ապսպրանք մը ստանալուն վստահ, Հիրամ միւս օրը կը ներկայանայ պատերազմական նախարարութեան, բայց կը զարմանայ երբ կը տեսնէ ընդունելութեան պաղութիւնը եւ առ ի մխիթարութիւն տրուած աննշան ապսպրանքը:

Գործունեայ մարդը անշուշտ անբնական կը գտնէ մէկ օրէն միւսը այսպիսի փոփոխութիւն մը, եւ կ'աշխատի պատճառները իմանալ: Իրեն կ'ըսեն թէ կարեւոր մրցակից մը ունի, Պազիլ Զախարով, որ պաղ ջուր լեցուցած է նիւթուած կերակուրին վրայ: Այն օրերուն դեռ գրեթէ անծանօթ այս մարդը, յետագային կը դառնայ «խորհրդաւոր Եւրոպացին»:

Ո՞վ էր Զախարով:

Հ. ԱԿՌՆԱՑԵԱՆ

«ԱՍՏՈՒԱԾ ՊԱՀԷ ԹԱԳԱՒՈՐԸ»

— օ —

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՏՕՆԱՀԱՆԴԷՍ ԺՈՐԺ Ե.Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Լոնտոնի մեր աշխատակիցը կը գրէ մայիս 5 թուականով.—

Վաղը, երկուշաբթի օր Անգլիան աննախընթաց խրախճանութեամբ կը տօնէ Ժորժ Ե. Թագաւորի գահակալութեան Արծաթեայ յոբելեանը (1910 մայիս 6—1935):

Առաւօտեան ժամը 11ին Թագաւորկայսրը շքեղաշուք Թափօրով Ս. Պօղոսի մայր եկեղեցին պիտի երթայ օրհնութիւն լսելու եւ իր չորս հարիւր յիսուն միլիոն հպատակներուն անունով բարեմաղթութիւններ ստանալու համար:

Հարսնիք կայ Անգլիոյ մէկ ծայրէն միւսը, հարսնիք եւ ազգային տօն միաժամանակ:

Երբեք չէի տեսած Լոնտոնը այսքան շռայլօրէն դրօշազարդ ու պճնուած: Անսովոր եռուզեռ մը կը տիրէ մայրաքաղաքին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ: Հազարնե՛ր, հազարներ մարդ կուգան, ամէն երեկոն, արքայական պալատին բոլորտիքը կամ շրջակայ փողոցներուն մէջ: Ցանկարծական փոխուեր է մշուշի դասական ոստանին դիմագիծը, լուսավառութիւն, ծաղիկ, խատուտիկ գոյներ, զարդարանք չէնքերուն ճակատը: Եւ հիացում, խանդավառութիւն ամէնուն դէմքին վրայ. նոր կայծ մը Անգլիացիներուն այլապէս անարտայայտ ու մարած նայուածքին մէջ: Թագաւորին լուսանկարը հոս, հոն, ամէն տեղ: Մարդիկ երկիւղածօրէն կը նային անոր. կ'ըսես հիմա խաչ պիտի հանեն, պիտի երկրպագեն:

Օրուան մամուլը, շաբաթաթերթերը, ամսագիրները իրարու հետ կը մրցին ժողովուրդին խանդավառութիւնը հրահրելու համար: Բացառիկ թիւեր՝ շքեղօրէն հարուստ ու պատկերազարդ, յօդուածներ, բանաստեղծութիւններ, երգ ու նաեւ բազմաթիւ կենսագրական հատորներ: Արքայական Թափօրին ճամբան եղերող շէնքերը վարձու տուած են իրենց պատուհանները — մէկ աթոռը հինգ, տասը, քսան ոսկի: Զարմէ՞ր, տեսնելու համար Թագաւորը, Թագուհին, իշխանները, իշխանուհիները, անձնապահ գունդը, զինուորականները, նախարարները, կայսրութեան պատուիրակները, Հնդկաստանէն, Աւստրալիայէն, նոր Զելանտայէն, Հար. Աֆրիկէէն, Գանատայէն...

Հարսնի՛ք արքայավայել ու փառայեղ: Անգլիացիները անկեղծօրէն ու հաւատքով կը սիրեն իրենց Թագաւորը եւ առանց դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութեան: Վաղուան ու յաջորդական հանդէսներուն պիտի մասնակցին բոլոր քաղաքական հոսանքները: Պահպանողականն ու հասարակապետականը, ազատականն ու անիշխանականը, հարուստն ու աղքատը, մտաւորականն ու աշխատաւորը, երիտասարդն ու պառաւը աղօթք պիտի ընեն վաղը, որպէսզի «Աստուած երկար կեանք պարգեւէ Նորին Վեհափառութեան եւ իշխէ իրենց վրայ»: Ցարգանքը վեհապետին անվիճելի իրաւունքն է, որովհետեւ անիկա անդաւաճանելի, սրբազնագոյն եւ աստուածատուր խորհրդանիշն է բրիտանական կայսրութեան: Թագաւորը անքննադատելի է եւ «անսխալական»: Թագաւորը սովորական անձնաւորութիւն մը չէ, միւս եւ ոսկորէ կառուցուած, այլ աննիւթական ու անշօշափելի զօրութիւն մը: Անգլիոյ քաղաքական փիլիսոփայութեան մէջ չկայ թերեւս աւելի հիմնական սկզբունք: Եւ ի՜նչ հիանալի ներդաշնակութիւն այդ պաշտամունքին մէջ:

Տէ՛ր, կեցո՛ զԱրքայն...

Պիտի երգեն բազմութիւնները վաղ առտու՝ աշխարհի չորս ծագերուն վրայ: Ցետոյ, զինարբուք՝ իրիկունը ակումբներուն ու պարասրահներուն մէջ, ոգեկոչելու համար անխորտակելի հաւատքը պատմութեան հզօրագոյն հայրենիքին հանդէպ, «հայրենիք յոյսի եւ փառքի»:

Այսպէս կը պատուեն Անգլիացիները իրենց ազգային խորհրդանիշը:

×

Իսկ մե՞նք:

Վեց դար պայքարեցանք «ընդ հուր եւ ընդ սուր», սեփական հայրենիք եւ պետութիւն մը ստեղծելու համար: Եւ ստեղծեցինք: Պզտիկ էր ու շատ տկար մեր հանրապետութիւնը, որ ծընաւ մայիսի գեղեցիկ օր մը, Արարատի ստորոտը:

Հրա՜շք. անկախ էր հայ ժողովուրդը իր հողերուն մէկ մասին վրայ: Եռագոյնը — կարմիր, կապոյտ, նարինջ — նոր ոսկեդար մը կը բանար մեր պատմութեան մէջ:

Բայց յանկարծ փոթորիկ: Ներքին ու արտաքին թշնամիներ հարուածեցին նորածին հանրապետութիւնը:

— Ո՛չ եռագոյն, ո՛չ անկախութիւն ... կեցցէ ստրկութիւնը:

Պատնէշին վրայ կը մնայինք դար ձեալ եթէ դաւաճանութիւնը մերին ներէն չգար:

Երեւանը չի ճանչնար ո՛չ Մայիս 28, ո՛չ ալ դրօշակ: Երեւանէն դուրս, «այծերն ու կապիկները» կը հայհոյեն մեր սրբազան խորհրդանշանին դէմ: Մեծափոր կղերական մը ծունկ մը աղօթք անգամ չըրաւ անոր առջեւ: Տակաւին ունինք փաղանգ մը անպատասխանատու բանաստեղծներու, գրագէտներու, ազգասէրներու եւ խմբագրապետներու որոնց համար մեր դրօշակը «քուրջի կտոր է»:

Հայու ակնոցով կը դիտեմ Արծաթեայ Ցոբելեանին հանդէսները եւ խրախճանութիւնները, որոնք իրենց գագաթնակէտին հասան այս շաբթու:

Անգլիական դրօշը յաղթապանծ կը ծածանի փողոցներուն մէջ, մայիսեան տաքուկ արեւին տակ: Նախանձը եւ գայրոյթը կ'այրեն սիրտս ու հոգիս.

կրնամ զսպել կատաղութիւնս մեր կեղծաւոր «Հայաստանասէրներուն» դէմ:

— Սթափեցէ՛ք խելագարներ ... մենք ալ ունինք մեր Վեհափառութիւնը,— կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն:

«Թայմզ»ի խմբագրատան ճակատը կախուած է բրիտանական զինանշանը, Յոբելեանին առիթով:

Dieu et mon droit, կը կարդամ անոր վրայ (Աստուած եւ իմ իրաւունքս):

Ինչո՞ւ Հայ Ժողովուրդն ալ չի պոռայ արար աշխարհին.

— «Իմ իրաւունքս եւ հայրենիքս»:

Հայ երիտասարդի մը յաջողութիւնը

— o —

«Յառաջ» վերջերս խօսեցաւ ռուսահայ երիտասարդ գրողի մը մասին, որուն հրատարակած առաջին վէպը գնահատութեան արժանացաւ ֆրանսական մամուլին կողմէ: Կարգ մը կարեւոր թերթեր երիտասարդ հեղինակը ծագումով ռուս ներկայացուցին: Բոլորին ուշադրութեան արժանացած Faux Jours վէպին այդ հեղինակը, Henri Troyat ծածկանունին տակ Հայ մըն է, մօտ ազգականը Թէնիսի ծանօթ ախոյեան Իսա Ազամովի: Տաղանդաւոր վիպագիրը քսանըմէկ տարեկան է եւ իր զինուորական ծառայութիւնը կը կատարէ ներկայիս ֆրանսական բանակին մէջ:

Այսքան անգաղտնապահութիւն բաւ համարելով հեղինակի մը մասին, որ առայժմ կ'ուզէ ծածկանունով հրապարակ գալ, անցնինք գրքին բովանդակութեան:

Գրքին հերոսը, Կիյեոմ անթիւ եւ անիրականանալի ծրագիրներ մշակող մարդ մըն է, ծրագիրներ որոնք հազիւ ուրուագծած կամ հազիւ գործի ձեռնարկած, կը լքէ նոր եւ անորոշ ծրագիրներ հետապնդելու համար: Գործէ աւելի խօսքի մարդ, որ իր ուժերը կը սպառէ կեանքի մէջ դերասանութիւն ընելով, խաբելու համար ուրիշները եւ մանաւանդ ինքզինքը:

Ամերիկայէն Ֆրանսա կը վերադառնայ ուր իր տղան իրեն կը սպասէ մեծ կարօտով եւ անհամբերութեամբ: Տղան, որ իր հայրը հազիւ կը ճանչնայ, իր մանուկ երեւակայութեան մէջ կերտած է հէքեաթային հերոսի մը պատկերը իբրեւ իր հայրը, սակայն հօրը վերադարձին՝ հոգիին մէջ ողբերգական բեկում մը կը կատարուի, հետզհետէ ծանօթանալով իրականութեան: Հօրը պոռոտախօսութիւնները, սուտերը, բայց չէին դժուարութեան մը առջեւ խեղճանալը կը զզուեցնեն զինքը: Իր հիացման կը յաջորդէ խուլ արհամարհանք մը:

Կիյեոմ անյաջողութենէ անյաջողութիւն, անկումէ անկում կը սահի, սակայն տղան անտարբեր հանդիսատես մըն է այլեւս: Արհամարհանքին յաջորդած է պաղ անտարբերութիւն մը, ալ ոչ գութ, ոչ արհամարհանք: Փոքրիկ տղուն մինակութեան եւ բարոյալքման ապրումները շատ յուզիչ են: Թերեւս այս յոյզերն են, որ յանկարծ կը հասունցնեն զինքը եւ ան հետզհետէ կը հասկնայ իր հայրը, կը հասկնայ որ ան իրականին մէջ թոյլ մըն է և անկարող խաղալու այն դերերը, զորս կ'ընտրէ տենդագին: Ներողամտութեան զգացումը որ կը սկսի ծայր տալ իր սրտին մէջ, կը մօտեցնէ զինք իր հօրը եւ ան ի հարկին սուտ ալ կը խօսի հօրը չափազանցութիւնները վաւերացնելու համար ծանօթներուն աչքին:

Հեղինակը կը յաջողի մեզ յուզել այս տարօրինակ, ծաղրի արժանի եւ անտանելի մարդով: Պ. Թրուայա գրաւիչ եւ ուժեղ պատմող մըն է, գունաւոր եւ պատկերալից ոճով գրող իրապաշտ մը: Հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, խոր հոգեբան եւ վարպետ գեղարուեստագէտ է: Վէպին գեղեցիկ կառուցուածքը զերծ է աւելորդաբանութիւններէ: Զուսպ եւ խտացած է իր ոճը: Այսքան չափ եւ ուժ զարմանալի են երիտասարդ գրողի մը համար: Ֆրանսացի քննադատներու գնահատութիւնը, տղու մը տարիքն ունեցող այս վիպագրին մէջ տեսնուած վաղահաս տաղանդին մասին, փաստ մըն է թէ Թրուայա մեծ ապագայ ունի:

Ա. Բ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երաժշտական

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

Պետական հրատարակչականը վերջերս լոյս ընծայեց Ալեքսանդր Սպենդիարեանի Վարդը, Սպիրիդոն Մելիքեանի Պիլիբին, Միքայէլ Միրզոյեանի Նոտային գրագիտութեան դասագիրքը, Տելեմաք Աւետիսեանի Նորեկ գեղջկուհին, Գրիգոր Սունիի ժողովրդական երգերը:

Մամուլի տակ են եւ շուտով լոյս կը տեսնեն Սայաթ — Նովայի ութ երգերը, զորս մշակել երաժիշտ Սարգիս Բարխուդարեան:

Տպագրութեան յանձնուած են Կարա — Մուրզայի 12 ժողովրդական երգերը (մեներգ եւ խմբերգ), Նիկողոս Տիգրանեանի 10 հայկական ժողովրդական պարերը (դաշնակ):

Մայիսի վերջը լոյս կը տեսնէ Կոմիտասի երգերուն երրորդ ժողովածուն:

Պետական Հրատարակչականը այս տարի լոյս կ'ընծայէ նաեւ Սպիրիդոն Մելիքեանի մեներգներէն ու խմբերգներէն ժողովածու մը:

Յառաջիկայ Նոյեմբերին պիտի հրատարակուի ընդարձակ ժողովածու մը, ուր պիտի ներկայացուին մեր երաժիշտներուն վերջին շրջանի ստեղծագործութիւնները: Ժողովածուն պիտի ունենայ յառաջաբան մը:

Միւս կողմէ Ռ. Թերլեմէզեան սկսած է կազմել Ռոմանոս Մելիքեանի տպագրուած եւ անտիպ երգերու ժողովածուն, որ պիտի բաղկանայ քանի մը պրակներէ: Առաջինը, ներածականով մը, լոյս կը տեսնէ այս տարի:

Ռոմանոս Մելիքեանի թողած երաժշտական գործերը ցուցակագրելու եւ հրատարակութեան տալու համար, կազմուած է յանձնախումբ մը կրթական գործավարութեան մէջ,— կը մասնակցին Մ. Աղայեան, Ռ. Թերլեմէզեան, Ա. Բաբալեան, Ա. Տիգրանեան, Խ. Սարգսեան:

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

— o —

Հայաստանի գրողներու ընկերակցութեան մէջ կազմուեցաւ քննադատական հատուած մը, Նորայր Դաբաղեանի նախագահութեամբ:

Նորակազմ հատուածը ծրագիր մը պատրաստեց աշխատանքի, ըստ այդ ծրագրին՝ մինչեւ յառաջիկայ ամիսը՝ պիտի տրուին 15 զեկոյցներ: Անկէ զատ պիտի կազմակերպուին դասախօսութիւններ նախորդ շրջանի գրական ստեղծագործութիւններուն, ինչպէս նաեւ արդի գրական աշխատութիւններուն մասին: Այդ դասախօսութիւններուն նպատակն է քաջալերել գրողներու ստեղծագործական եւ քաղաքական զարգացումը:

Մինչեւ այժմ տեղի ունեցած են երեք դասախօսութիւններ,— Միսաք Մեծարենցի արուեստը, Սողոմոն Տարօնցիի Դարերի լեգենդը, եւ եւրոպական հայ յեղափոխական գրականութիւնը (sic):

ՆՈՐ ՏԱՂԱՆԴ ՄԸ

— o —

Երեւանի թերթերը գովեստով կը խօսին մանուկի մը մասին, Ծովակ Մեսրոպեան, որ նկարչական մեծ տաղանդ ցոյց կուտայ:

Փոքրիկ Ծովակի 4 նկարները անցեալ տարի մրցանակի արժանացան Մոսկուայի համաշխարհային մանկական ցուցահանդէսին մէջ:

Մոսկուայի Երախաներու գեղարուեստական Դաստիարակութեան Կեդր. Տան տնօրէն նկարչուհի Լարունսկայա կը հաղորդէ թէ հայ տաղանդաւոր մանուկին 4 նկարները ղրկուած են Փարիզ, ցուցադրուելու համար Ֆրանսայի արուեստագէտ մանուկներու ցուցահանդէսին մէջ:

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԷՄ

— o —

«Խորհրդային Հայաստան» կը հրատարակէ հետեւեալ հրահանգները, իբրեւ պաշտպանողական միջոցներ քիմիական պատերազմի եւ օդային յարձակման դէմ, ի պէտս Երեւանի բնակչութեան.—

Օդային յարձակման մասին բնակչութեան լուր կը տրուի Օդային Տագնապ (ՕՏ) ազդանշանով, թշնամի օդանաւերը քաղաքին վրայ երեւնալէն 15 — 20 վայրկեան առաջ: Ազդանշանը կը տրուի գործարաններու եւ շոգեկառքերու սուլիչներով, բարձրագոռ չեփորներով, ձայնասփիւռով, բարձրախօսով:

Այդ ազդանշանին վրայ, քիմիական պատերազմի եւ օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան ջոկատները պէտք է անմիջապէս ներկայանան իրենց հաւաքավայրերը:

Երկաթուղիի, ելեկտրակայաններու աշխատաւորները կը մնան իրենց գործին գլուխը՝ առանց ընդհատելու աշխատանքը: Առեւտրական հիմնարկութիւնները, ճաշարանները կը դադրեցնեն իրենց աշխատանքը եւ կ'աշխատին ուտեստեղէնները պահպանել թունաւոր կազերու ներգործութեան դէմ: Յաճախորդները կը մնան այն շէնքերուն մէջ ուր կը գտնուէին, կամ կը փոխադրուին մօտակայ ապաստարան մը, մինչեւ վտանգին անցնիլը: Թատրոնները, սինէմաները, դպրոցները կը դադրեցնեն իրենց գործունէութիւնը, հանդիսատեսները կը մնան ցոյց տրուած շէնքերու մէջ: Փողոցի հաղորդակցութիւնը (հանրակառք, ինքնաշարժ) կը դադրի մասնակի, անցորդները ապաստարան կը ղրկուին:

Անոնք որ ՕՏ ահազանգին ժամանակ կը գտնուին իրենց տան մէջ, կը մարեն վառարանները, կազի ջեռոցները, կը փակեն ծխնելոյզները, դուռները, պատուհանները, կազի խողովակները: Եթէ շէնքին մէջ կայ հակաքիմիական յարմարութեամբ սենեակ մը, այնտեղ կը փոխադրուին երախաներն ու հիւանդները: Գիշեր ատեն՝ մարել լոյսերը, պատուհանները փակել անթափանց վարագոյրներով, գոցել փեղկերը: Ուտեստեղէնը պահել մասնաւոր արկղերու մէջ: Հագուստները, ճերմակեղէնները սնտուկ դնել: Տեղի չտալ խուճապի եւ իրարանցումի: Կազային դիմակները գործածել:

Քիմիական վտանգ.— Երբ թշնամին քիմիական նիւթեր կը նետէ քաղաքին վրայ, մասնաւոր կայաններու միջոցով «քիմիական վտանգի» ահազանգ կը տրուի (սուլիչ, մետաղեայ տախտակի հարուած): Այդ ահազանգը կը նշանակէ թէ որոշ շրջան մը քիմիական նիւթերով յարձակման ենթարկուած է: Այդ շրջանին մէջ մնալ առանց կազային դիմակի եւ հագուստի, վտանգաւոր է:

Այդ ահազանգի պարագային, պէտք է դիմակ դնել եւ հագնիլ հակակազային հագուստ, մինչեւ որ լուր տրուի թէ վտանգը անցած է: Ահազանգի ժամանակ, անոնք որ կը գտնուին փողոցին մէջ եւ իրենց վրայ դիմակ չունին, պէտք է բռնեն իրենց շունչը, թաշկինակով կամ վերարկուին ծայրով փակել քիթն ու բերանը եւ ցատկել մօտակայ տունէ մը ներս: Այնտեղ ցոյց կը տրուի թէ ո՛ւր պիտի պատսպարուի:

Թոյներու դէմ.— Երբ կասկածելի հոտ մը կայ մէջտեղը, քիմիական վտանգի ահազանգը, տակաւին չհնչեցուած, պէտք է դիմակ դնել եւ հեռանալ այդ վայրէն: Հագուստի, կօշիկի եւ մարմնոյ վրայ քիմիական թունաւոր նիւթի հետք տեսնուած պարագային, անյապաղ բամպակով եւ լաթով մը հանել՝ առանց տարածելու: Եթէ մօտերը ջուր կայ, լուալ(!): Եթէ կարելիութիւն կայ, փութալ առաջին օգնութեան կայանը (ամէն ոստիկան եւ զինուոր ցոյց կուտայ): Զգուշանալ այն տեղերուն, ուր դեղին ցուցիչներ կամ դեղին լապտերներ դրուած են «Թունաւորուած է» մակագրութեամբ, եւ ուր դեղին դրօշներով նշաններ են դրուած: Այդ նշանները կը հաստատեն թէ վայրը թունաւորուած է:

Հրդեհի դէմ.— Հրդեհ ծագած պարագային, անմիջապէս լուր տալ մօտակայ հրշէջ խումբին, եթէ վիրաւորներ կան՝ բժշկական օգնութեան կայանին: Մինչեւ հրշէջ գունդին գալը, կարելի միջոցներով աշխատիլ մարելու կրակը եւ խնամելու վիրաւորը:

Երբ վտանգն անցնի, գործարաններու սուլիչներով եւ ձայնասփիւռով լուր կը տրուի բնակչութեան:

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

— o —

Երկրորդ ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ 24 ապրիլին, Café Voltaireի մէջ, ներկայութեամբ 14 անդամներու: Ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Ս. Վրացեան եւ քարտուղար՝ Պ. Ա. Կոթիկեան:

Կարդացուեցաւ եւ նոյնութեամբ ընդունուեցաւ նախորդ ընդհանուր ժողովին ատենագրութիւնը, որմէ յետոյ Պ. Մկրտիչ Պարսամեան կարդաց վարչութեան համարատուութիւնը:

Վարչութեան եօթը անդամներէն չորսը միայն կրցեր են շարունակել իրենց յանձնուած պաշտօնը: 1934 տարուան վերջերը եւ 1935ի սկիզբները ինքնութեան թուղթերու նորոգման առթիւ ընկերութեան անդամներէն ոմանք, տրուած վկայագիրներու շնորհիւ, մեծ դիւրութիւն ձեռք բերած են: Հիւանդ, անգործ եւ մէկ քաղաքէն ուրիշ քաղաք մը փոխադրուող անդամներուն եղած է օժանդակութիւն: Դժբախտաբար 1934 տարեշրջանին համար Նանսէնեան օֆիսին նիւթական օգնութիւնը ստացուած չէ հակառակ կրկնակի դիմումներուն: Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ, վարչութիւնը սահմանած է գրական մրցանակ մը, վէպի մը համար: Տրուած պայմանաժամին մէջ, դժբախտաբար ոչ մէկ երկ ներկայացուած է: Վարչութեան ներկայացուցիչները պաշտօնապէս իրենց աջակցութիւնը բերած են մշակութային ձեռնարկներու՝ ամէն անգամ որ իրենց դիմում եղած է: Վարչութիւնը իր տեղեկագրին մէջ ցաւ կը յայտնէ ընկերակցութեան անդամներուն անտարբերութեան համար:

Համարատուութիւնէն յետոյ տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակութիւն: Տուեալ պայմաններուն մէջ վարչութեան գործունէութիւնը գոհացուցիչ ու բանաւոր գտնելով, ընդհանուր ժողովը յայտնեց իր շնորհակալութիւնը:

Յետոյ ձեռնարկուեցաւ նոր ընտրութեան: Միաձայնութեամբ ընտրուեցան Տիկ. Լաս, Պ. Պ. Ա. Զօպանեան, Ռ. Բերբերեան, Մկրտիչ Պարսամեան եւ Հրաչ Սարգսեան:

Նոր վարչութեան գործունէութեան համար հետեւեալ առաջարկներն ընդունուեցան, 1. Կազմակերպել գրական դասախօսութիւններ: 2. Գործակցիլ նման միութիւններու հետ: 3. Անդամներուն համար հաւաքոյթներ սարքել ընկերական յարաբերութիւնները սերտ պահելու համար: 4. Մշակոյթի տօնակատարութեան բերել գործօն մասնակցութիւն: 5. Տարեկան մեծ հանդէս մը կազմակերպել (բարոյական եւ նիւթական նպատակներով): 6. Նանսէնեան օֆիսին եւ Բարեգործականին պարզել ընկերակցութեան նիւթական վիճակը եւ օժանդակութիւն խնդրել:

Հաշիւներու քննութեան համար հաշուեքննիչ մարմնի անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Ս. Վրացեան եւ Ս. Թովմասեան:

Լ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՕՐԱՑՈՅՑՆ ԱՆԳԱՄ ...

— o —

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկուսակցական օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (12 ապրիլ).

— «Ամէն տարուան պէս այս տարի ալ եկեղեցական հաստատութիւններ ու կարգ մը ազգայիններ, էջմիածինէն ստացան — թէեւ շատ ուշ — օրացոյցներ, վեհափառ Հայրապետէն, որպէս նուէր:

Այս օրացոյցներուն մէջ կան կարգ մը ուշագրաւ կէտեր, որոնք կ'ուզենք յանձնել մեր ընթերցողներու ուշադրութեան:

Ա.— էջմիածնի օրացոյցէն ջնջուած է նոյնիսկ Ապրիլ 24ի նահատակաց սգատօնը, որ «վշտալի» Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի կողմէ նուիրագործուած ու պարտադրուած էր ամբողջ հայ եկեղեցիներուն իբր ազգային սգատօն: Ջնջուած է Ապրիլ քսան եւ չորսը և հոն ներմուծուած են Լէնինի ինչպէս նաեւ բոլշեւիկներու եւ խորհ. կառավարութեան յատուկ կարգ մը տօներ՝ որոնք մեր սրտին չեն խօսիր բնաւ ու մեր ազգային ու եկեղեցական խնդիրներուն հետ կապ չունին երբեք:

Բ.— Հայաստանի եւ անոր շրջակայ երկիրներուն մէջ կեդրոնացած է հայութեան մէկ զանգուածը: Տրամաբանօրէն հոն պէտք էր կեդրոնացած ըլլար նաեւ հայ եկեղեցական կազմակերպուած եւ բարգաւաճ կեանք մը: Սակայն իրականութիւնը այն է որ եկեղեցապէս այսօր այդ տեղերուն հայ եկեղեցին գրեթէ մեռած է եւ կը քաշքշէ անուանական գոյութիւն մը միայն:

Աւելորդ փաստեր յիշել չենք ուզեր: Միայն էջմիածնի օրացոյցէն կ'ընենք հետեւեալ մէջբերումը.—

Այսօր *Թափուր* են բոլոր հայ եկեղեցական թեմերը, ըլլան անոնք թէ Հայաստանի մէջ եւ թէ անկէ դուրս: Այսպէս *Շիրակի*, *Սիւնեաց*, *Վրաստանի*, *Բագուի եւ Ղարաբաղի* մեծ թեմերը, որոնք պատերազմէն առաջ հայ եպիսկոպոսական ծաղկեալ աթոռներու կեդրոններ էին, համաձայն էջմիածնի օրացոյցին, այժմ *Թափուր* են, այսինքն անտէր ու լքուած: Էջմիածնի մէջ հաւաքուած շուրջ երեսուն եկեղեցականներէն ոչ ոք ի վիճակի է եւ կամ կրնայ համարձակիլ երթալ հովուելու այդ թեմերը:

Գ.— Բարեկամի մը եկած օրացոյցին մէջ եւ կազմին վրայ մեր ուշադրութիւնը գրաւեց հետեւեալ ռուսերէն գրութիւնը.— «Կ'արտօնենք հայ եկեղեցւոյ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին ուղարկել մէկ մէկ օրացոյց ... անձին»:

Ուրեմն էջմիածինը այնքան խեղն եւ ճնշուած է որ պարզ օրացոյց մը արտասահման ղրկելու համար ստիպուած է կառավարութենէն արտօնագիր ստանալ: Մենք գիտենք թէ նոյն իսկ բռնակալ ցարերու իշխանութեան տակ հայոց Կաթողիկոսները այսքան կաշկանդուած չէին: Անոնք ոչ թէ օրացոյց, այլ հատորներով գրքեր, թերթեր, ամէն օր եւ ամէն ժամ կը ղրկէին ուր որ ուզէին, առանց ՊԵՏԱԿԱՆ ՈՐԵՒԷ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը մէկ հատիկ օրացոյց ղրկելու համար արտասահման, պէտք է բոլշեւիկ իշխանութենէ արտօնագիր ստանայ:

Ի՛նչ օրերու մնացիր, Հայ Եկեղեցի:

Եւ երբ օրացոյց մը ղրկելու համար արտօնութիւն պիտի ստացուի, հապա ի՞նչ պէտք է խօսիլ էջմիածինէն ելած հրամաններուն, հեռագիրներուն եւ հրահանգներուն մասին... »:

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

— o —

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 14

Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի մահուան պատիժի փոփոխութեան ուրախ առիթով՝

Միքայէլ Մանուկեան, Սէն Սաթիւրնէն	100
Խորէն Գալուստեան, Փարիզ	25
Գումար՝	125

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

Հայրենակից մը պատմեց գիւղերուն եւ ցերեկուան դէպքերը, եւ յանձնարարեց պահուիլ:

Երրո՞րդ թէ չորրորդ օրը, Գրիգոր Մերճանովը եկաւ գտաւ զիս, զգուշական միջոցներ ձեռք առնելու եւ կացութեան մասին խորհրդակցելու համար:

Անմիջապէս անցանք աւելի ապահով շրջան մը, եւ մեր առաջին գործն եղաւ ստուգումներ կատարել, ճշդել ձերբակալուածն ու ազատ մնացածը, վերահաստատել կապերը, ներքին թէ արտաքին:

Մեզի գործակից ունէինք նոր ընկեր մը, Սամուէլ (այժմ Ամերիկա), Վարդգէսը, որ այն ատեն ազատ էր, եւ ուրիշներ:

Անմիջապէս վերահաստատեցինք հաղորդակցութիւնները՝ արտասահմանի հետ, Սոֆիայի միջոցաւ, օրը օրին հաղորդելով բոլոր տեղեկութիւնները:

Վարդգէս կը շարունակէր դիմումներ կատարել ձերբակալութեանց դէմ եւ կը ջանար ետ ստանալ «Ազատամարտ»ի սնտուկէն գրաւուած 440 հնչուն ոսկին, բաժնելու համար աքսորականներու ընտանիքներուն:

Բաւական յառաջացած էին դրամի մասին կատարուած բանակցութիւնները: Նոյնիսկ փոխանորդագիր եկած էր Այաշի եւ Չանկըրըի կալանաւոր ընկերներէն եւ Թալէաթ-Ճանպօլաթ կը խոստանային այսօր վաղը վերադարձնել դրամը:

Վերջին օրը, (1915 մայիս), երբ Վարդգէսի տունը գացեր էի լուր բերելու համար, կինը գունէն գիւմուրեց, խորապէս յուզուած.

— Հիմա, հինգ վայրկեան առաջ տարին Վարդգէսը, 10 — 15 ոստիկաններով: Զօհրապին տունն ալ կոխած են ... Հեռացի՛ր...

Պարտք սեպեցի ներս մտնել եւ իմանալ ինչ որ կատարուած էր:

Վարդգէսը ձերբակալելէ յետոյ, եղած - չեղած թուղթերը տոպրակներու մէջ լեցնելով, կնքեր եւ թուղթ մը ստորագրել տուեր էին տիկնոջ:

Այնտեղ ալ, ինչպէս Զօհրապի տան մէջ, յատկապէս փայլած էին Ալի Րիզա եւ Թրքացած Հիւսայէթ:

Այդ միջոցին, անհրաժեշտ զգուշութիւնները ձեռք առնելով հանդերձ, միշտ միջոց կը գտնէի պատելու որոշ սահմանի մը մէջ:

Առիթով մը, հարկ եղաւ մինչեւ կամուրջ հետապնդել միւս շանտատակ հրէշը, Արշաւիր Եասեան, որ չէր ճանչնար զիս, եւ կը փորձէր անճանաչելի դառնալ, կապոյտ ակնոց մը անցուցած աչքերուն...

Ուրիշ ատեն մը, դիմացս ելաւ Բիւզանդ Քէչեանը, որ նոր վերադարձած էր աքսորէն եւ որուն հետ հազիւ երկու անգամ առիթ ունեցած եմ խօսելու: Հազիւ զիս տեսած, պոռաց երեսիս.

— Ի՞նչ կը պտտիս այսպէս, հայտէ տունդ գնա:

Իրմէ իմանալով նաեւ Կոմիտաս վարդապետի ազատումը, նոյն գիշերն իսկ հանդիպեցայ անոր տունը:

Շատ ուրախ էր վարդապետը: Իր երեւոյթին եւ խօսքերուն մէջ ոչ մէկ սխտանշան, որ մատնէր յետագայ ողբերգութիւնը:

Ընդհակառակն, նոյն շէնշող Կոմիտասը, զոր ճանչցեր էինք առաջին օրէն: Հազիւ լուցկին հաներ էի գլանիկ մը վառելու համար, երբ ձեռքէս քաշեց նետեց սաստելով.

— Նետէ՛ սա «զըխըմ»ը. մօրկանդ կա՞թն է, ի՞նչ է ...

Եւ զոհունակութեամբ կը պատմէր թէ շատ բարեացակամ եղած է Չանկըրըի կառավարիչը, թէ արտօնած է բաղնիք երթալու եւ պատարագ մատուցանելու, թէ միւսներն ալ շուտով կ'արձակուին, թէ պատերազմը երկար չի կրնար տեւել եւայլն:

Քմայք մը չէր որ կը մղէր երբեմն փակուիլ, երբեմն ման գալ: Միամիտ չէի, չնախատեսելու համար վերահաս վտանգը, որ կրնար գլխուդ իջնել որ եւ է տեղ:

Անգամ մը հանրակառք նստեր էի, նոր հասած նամակներ՝ գրպանս:

— Վա՛յ, Շ... ի՞նչպէս հօս ձգեր են քեզ... բացագանչեց արթո՛ւն բարեկամ մը:

Հազիւ կրցայ հասկցնել որ կարճ կապէ, եւ առաջին առթիւ դուրս նետուեցայ:

Որոշ պարտականութիւններ տրուած էին ինծի: Հարկ էր, ի մէջ այլոց, հանդիպիլ աքսորական ընկերներու ընտանիքներուն, կարդալ անոնց եկած նամակները, — թուրքերէն — տեղեկութիւններ քաղել, իրենց սահմանուած օրապահիկները վճարել եւն.:

Այստեղ կ'ուզեմ զանց առնել այն բոլոր աշխատանքները որ կը կատարէինք, համաձայն օրուան պահանջներուն, միշտ ամուր պահելով կապերը՝ արտասահմանի եւ գաւառի հետ:

Ուրիշներ շատ գրած են այդ մասին: Դեռ գրողներ ալ կ'ըլլան:

Կը բաւէ ըսել թէ՝ եթէ արտասահմանը կրցաւ օրը օրին եւ քիչ — շատ լրիւ տեղեկութիւններ ստանալ այդ շրջանի սարսափներու մասին, պաշտօնական թէ մասնաւոր տեղեկագիրներով, ականատեսի վկայութիւններով եւ թղթակցութիւններով, մեծ մասով կը պարտի մեր կազմակերպած աշխատանքին:

Սոֆիան միակ ազատ կեդրոնը կամ կեդրոնացեալ աղբիւրն էր, Կովկաս եւ այլուր հաղորդելու համար այդ լուրերը:

Միեւնոյն ատեն, ֆրանսերէն տեղեկագիրներ կը յանձնէինք երեք չէզոք դեսպանատուններու,— պուլկարական, ամերիկեան եւ սպանիական, նկարագրելով ամբողջ արհաւիրքը:

Առաջին տեղեկագիրները կը վերաբերէին ընդհանուր ձերբակալութեանց եւ զինահաւաքման առթիւ գործադրուած սարսափներուն:

Տեղահանութիւնը սկսած էր արդէն: Կապերը խզուած էին նոյն իսկ Այաշի եւ Չանկըրըի հետ, ուր կը գտնուէին Պոլսոյ կալանաւորները:

Բայց մենք տակաւին գաղափար չունէինք տեղահանութեան իսկութեան մասին:

Երզնկայի առաջնորդական տեղապահէն (Համազասպ վարդապետ) Պոլիս հասած տեղեկագիր մը կը նկարագրէր զինահաւաքման առթիւ կատարուած գազանութիւնները, որոնք «աննախընթաց» կը համարուէին:

Տեղապահը վերջին պահուն կ'ողբար իբրեւ յետ - գրութեան,— Կարաւաններ սկսան գալ Կարինէն. աննկարագրելի է պատկերը. նամակիս բովանդակութիւնը ոչինչ է այս նոր ողբերգութեան առջեւ:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(2)

կը յիշեցնէ թէ փոխառութիւնը պարտադիր չէ, բայց կը սպասուի որ բոլոր քաղաքացիները արձանագրուին առանց բացառութեան, երեք շաբթուան ռոճիկի հիման վրայ: Փոխառութիւնը կազմակերպուած է 4.5 առ հարիւր համեմատութեամբ գոցելու համար Խ. Միութեան ծախքերը: (1935ի ելմտացոյցն է 65,900,000,000 ռուբլի): Հաւաքուած գումարները պիտի յատկացուին նահանգային եւ քաղաքապետական ելմտացոյցներուն, հետեւեալ համեմատութեամբ.— Հաւաքական տնտեսութեանց (կոլխոզ) շրջաններուն մէջ հաւաքուած դրամներուն 50 առ հարիւրը պիտի յատկացուին տեղական ելմտացոյցներուն, բանուորական շրջաններէ հաւաքուած գումարներուն 10 առ հարիւրը՝ քաղաքներու:

Քաղաքապետական ընտրութիւններ

Կիրակի օր տեղի ունեցան քաղաքապետական ընտրութիւնները՝ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, ընտրելու համար 450,000 խորհրդականներ՝ 38,014 համայնքներու մէջ: Թեկնածու ներկայացած էին 1.800.000էն մինչեւ երկու միլիոն հոգի, գլուխն ըլլալով հին ու նոր նախարարներ, երեսփոխաններ, ծերակուտականներ եւ ուրիշ ծանօթ պաշտօնատարներ:

Ընտրութեանց մեծ մասը համեմատականի մնաց եւ պիտի լրանայ յառաջիկայ կիրակի օր, պարզ մեծամասնութեամբ: Համեմատականի մնացողներուն մէջ կը գտնուի Պ. Էրիօ, Լիոնի քաղաքապետը: Միւս նախարարներէն ընտրուեցան Պ. Պ. Ֆլանտէն (վարչապետ), Ռէնօ (ներքին), Լավալ (արտաքին), Ժաքիէ (աշխատանքի), Մանտելլո (առեւտրական): Միւսները համեմատականի մնացին: Փարիզի մէջ վերընտրուեցան 36 խորհրդականներ եւ մէկ ալ նոր, ռատիկալական նախկին վերատեսուչ Քիափ: Պ. Լավալի դիմաց թեկնածու ներկայացած էր համայնավար մը:

Համայնավար պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ Փարիզի մէջ շահեցան 100,000 քուէ եւ վերընտրուեցան հետեւեալ համայնավար քաղաքապետութեանց անդամները.— Ալֆորվիլ, Պանեօլէ, Ժընեվիլիէ, Իվրի, Վիլժուիֆ, Վիթրի, Պէ-Իսկ ընկերվարական օրկանը կը յայտարարէ թէ՝ հակառակ «յետադիմութեան կատաղի գրոհի, կուսակցութիւնը կը պահէ իր դիրքերը բոլոր վայրերուն մէջ»: Փարիզի մէջ կը յուսայ 3ի տեղ 4 աթոռ ապահովել, իսկ արուարձաններու մէջ իր վարած քաղաքապետութիւնները կը պահէ:

Թերթերը ուշադրաւ կը գտնեն որ, հակառակ ընտրողներու եւ ընտրելիներու խճողման եւ մթնոլորտին լարման, որ եւ է դէպք չպատահեցաւ:

Համեմատականի մնացած է նաեւ Պանեէօյի շրջանը:

Հունգարիա զինուիլ կ'ուզէ

Շաբաթ օր Վենետիկի մէջ բացուեցաւ Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ ներկայացուցիչներուն ժողովը, խորհրդակցելու համար Դանուբեան խորհրդաժողովի մասին, որ պիտի գումարուի Հռոմի մէջ, մասնակցութեամբ 9 պետութեանց:

Առաջին ժողովին իսկ Հունգարիոյ արտաքին նախարարը պահանջեց ոչ միայն խոստանալ, այլեւ ապահովել իր վերազինման իրաւունքը, իսկ Աւստրիոյ ներկայացուցիչը միայն հաւասարութիւն պահանջեց: Սթրէզայի ժողովին մէջ Իտալիան էր որ առաջարկեց այս հարցը, սակայն սկզբունքէն գործնականի հասնելու համար, կը սպասուի Հռոմի ժողովին: Վերջին պահուն կարելի եղաւ միջին ճամբայ մը գտնել, եւ Հունգարիա համակերպեցաւ: Խորհրդակցութիւնները գաղտնի կը պահուին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՐԱՏԸ ԲՌՆԿԱ՞Ծ Է.—Կարսի երկրաշարժին առթիւ, որ այնքան ծանր հետեւանքներ ունեցաւ, կ'ըսուի թէ բռնկած է Արարատի հրաբուխը: Առայժմ վերապահութեամբ կը հաղորդենք այս լուրը:

ՃԷՔԻ ՔՈՒԿԸՆ, շարժանկարի մանուկ աստղը որ այժմ 20 տարեկան է, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ ինքնաշարժի արկածի մը մէջ: Միւս չորս ուղեւորները մեռան: Մէկը իր հայրն էր:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՇՈԳԵՆԱՒԸ, «Նորմանտի», որ 79,000 թոն տարողութիւն ունի, ծովուն բացերը ելաւ Սէն – Նազէրէն, իր առաջին փորձերը կատարելու համար: Ահագին բազմութիւն խռնուած էր ճարափին վրայ: Շոգենաւին մէջ կը գտնուէր նաեւ ծովային նախարարը:

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութեանց մէջ, որ տեղի ունեցան կիրակի օր, կառավարական կուսակցութիւնը յաղթեց 80 առհարիւր մեծամասնութեամբ: Ընտրութեանց գիշերը բոլոր օտար թղթակիցներու հրամայուեցաւ հեռանալ Զաղրէպէն (Խրուաթիա), ոմանց ալ՝ ամբողջ երկրէն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ այս Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Gobleinsի սրճարանի վերնայարկը:

Ընկեր Հայկ Սէրէնկիւլեան (Մարսէյլ) դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր քեռայրը՝

ՍՏԵՓԱՆ ՈՍԿԵԱՆ

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, երեքշաբթի, ժամը 2ին, Սէն Ժօզէֆ հիւանդանոցին մէջ:

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կազմակերպուած Ֆրանսայի շրջանի Սկաուտական խորհուրդին կողմէ

Հովանաւորութեամբ՝ ՄԻՈՒԹԵԱՆՍ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Այս Կիրակի, ժամը 2.30ին, Petit Journalի սրահը,

21, Rue Cadet, Paris (9), Métro Cadet

Տողանցք, խմբերգ, մեներգ, կենդանի պատկեր, պարեր, արտասանութիւն, լուսարձակով ազգային թէ սկաուտական գունաւոր պատկերներու ցուցադրութիւն, բանախօսութիւն, պազար, ցուցահանդէս ձեռական աշխատանքներու, ներկայացում «Մինչեւ Արշալոյս», նուէր՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն Տիկին ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴԷ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնս ի դիմաց իր ընկերուհիներու՝ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ մասնաճիւղիս հիմնադիր վարչութեան անդամակցուհի Տիկին Նունիկ Ռստուլիկեանի, իր ամուսնին Պ. Փանոս Ռստուլիկեանի, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս եւ Խոնարհ Յակոբեանի իրենց զաւկին եւ եղբօր զաւկին՝ փոքրիկն ՌՍՏՈՒԼԻԿԵԱՆԻ վաղաժամ մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի 25 ֆրանք կը յատկացնէ չքաւոր ընտանիքի մը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ս. Մրտասեան ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Փանոս Ռստուլիկեանի եւ իր եղբօր՝ ընկ. Մարտիրոսի, իրենց որդւոյն փոքրիկն ՄԿՐՏԻՉի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՕՐՃ ՊՈՒ ԱՐԱՐԻՃ, Ս. Ա.— 420:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Վ. Եկ.— 20:
ՇԱԹՕՐԸՆԱՐ, Պ. Մ.— 150:
ԳՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Ս. Մ.— 60:
ԱՎԻՆԵԱՆ, Հ. Ն.— 100:
ՊԵՐԺԵՐԱԿ, Մ. Օրմ.— 200:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Զպ.— 100 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը հրապարակաւ իր ջերմ շնորհակալութիւնը կը յայտնէ՝

1.—Բժիշկներ Տամլամայեանի, Գրիգորեանի եւ Պ. Յ. Ֆրէնկեանի որոնք իր դարմանատան համար տրամադրած են միշտ անհրաժեշտ դեղերը:

2.— Բժիշկ Շ. Նարդունիի որ օրինակ մը «Հայ – Բոյժ» է նուիրած Իսիի դարմանատան:

3.— Տիկիններ՝ Իփլիքճեանի, Պէրպէրեանի, Աղաբեկեանի եւ Պ. Վ. Ունճեանի որոնք գործածելի հագուստներ տրամադրեցին վարչութեանս: Ինչպէս նաեւ բոլոր անոնց որոնք միշտ աջակից եւ նուիրատու եղած են Ֆ. Կ. Խաչի ձեռնարկներուն:

Այս առթիւ վարչութիւնս կը տեղեկացնէ որ տրամադրուած հագուստեղէնները ինչպէս եւ իր կողմէ գնուած ուտեստեղէնները ժամանակ է ... նուիրումներու միջոցով Իթալիի կարօտեալներուն:

Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը յայտնէ յարգոյ հասարակութեան որ միշտ պատրաստ է ընդունելու գործածուած հագուստեղէն, եւայլն նուէրներ, բաժնելու համար ներկայ տագնապի օրերուն անգործ եւ թշուառ հայրենակիցներու:

Կարելի է ղրկել կամ տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին՝ Օր. Յ. Պետրոսեան, 6, Rue Trétaigne, Paris. Հեռաձայն Mont. 13 - 09: Վարչութիւն

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Sociétés Savantesի սրահներուն մէջ

28, Rue Serpente, Paris (6ᵉ)

Métros: St. Michel et Odéon

ԱՅՍՕՐ, ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 7 ՄԱՅԻՍ

Իրիկուան ժամը 9ին, Նախագահ՝ ՏՈՔԹ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ, Նիւթ՝ 1.— Կանխազգուշական միջոցներ՝ թոքախտէ զերծ մնալու՝ Տոքթ. Արթինեան, 2.— Դարմանում թոքախտի եւ B. C. G.՝ Տոքթ. Կարապետեան:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

Փարիզի եւ Շրջանի Ցառաջի ցրուիչ Պ. Ա Ւ Ե Տ Ի Սէն:

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ – ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՄԱՅԻՍ 3էն 9

EMPIRE. C'est pour toujours (Vers. orig. s.t.f.) Sur scène: Lucienne Boyer et 6 attractions

MARIVAUX. Justin de Marseille (Berval, Larquy)

MARIGNAN. Tovaritch (Irène de Zilahy, André Lefaur)

MAX LINDER. Honny haute couture. Charlie Chan à Londres

MOULIN ROUGE. Barcarolle —L'Enigme de minuit

IMPERIAL.Gay divorcée (Vers. orig. s.t.f.)

OMNIA CINE INFORMATIONS Actualités mondiales — Iiha

VICTOR HUGO. Monsieur sans gêne — Vers L'Abyssinie

ROYAL. Nous ne sommes plus des enfants (Gaby Morlay)

BARBES. Sans famille — Les surprises du Sleeping

BELLEVILLE. Un homme en or — Le coup du parapluie

CAPITOLE. Monsieur sans gêne — La Palestine — Sur scène: Le chanteur populaire Georgius — L'orchestre Raccosia

DEMOURS. Les trois lanciers du Bengale Magazine

EXCELSIOR. Monsieur sans gêne —Vers L'Abyssinie

FEERIQUE. Le voyage imprévu — Jean de la lune

LECOURBE. Le billet de mille — Surprise party

LOUXOR. Monsieur sans gêne — Vers L'Abyssinie

LUTETIA. Caprice de femme — Poker party

LYON. Monsieur sans gêne — La Palestine —Sur scène: Fredo Gardoni et Jean Cyrano et leurs partenaires

MAGIQUE. Le voyage imprévu — Jean de la Lune

MAINE. Le voyage imprévu — Jean de la Lune

MONTPARNASSE. Monsieur sans gêne— Vers L'Abyssinie

METROPOLE. Monsieur sans gêne — La Palestine — Sur scène: Mireille dans ses oeuvres

MOZART. Caprice de femme (Vers. orig. s.t.f.) — L'Ecole des contribuables

PALAIS DES GLACES. Le voyage imprévu — Jean de la Lune

PATHE ORLEANS. Le voyage imprévu — Herculanum et Pompei — Sur scène: le célébre chanteur Corse Tino Rossi

RECAMIER. Le voyage imprévu — Compartiment de dames seules

ROCHECHOUART. Monsieur sans gêne— —Vers L'Abyssinie

SAINT CHARLES. Les trois lanciers du Bengale

SAINT MARCEL. Monsieur sans gêne — La Palestine — Sur scène : Monsieur Villaceque, ténor, orch. Soulier —Caprice de femme — Dédé

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ASNIERES. Les trois lanciers du Bengale

COLOMBE. Les trois lanciers du Bengale

CASINO DE CLICHY. Le voyage imprévu

KURSAAL AUBERVILLIERS. Les trois lanciers du Bengale

KURSAAL DE BOULOGNE. Le contrôleur des wagons lits —L'Aigle et le vautour

OLYMPIA DE CLICHY. Les trois lanciers du Bengale

PATHE CINEMA PALACE (Boulogne). Monsieur sans gêne — Vers L'Abyssinie

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Կարծես թէ, ես ազատուած լինէի խիստ ծանր շղթաներից, որ յարաժամ ճնշում էին, յարաժամ տանջում էին ինձ: Այո, ես ազատուած էի քաւոր Պետրոսի կապանքներից, ազատուած էի մի անբարոյական շրջանից . . . :

Որպէս մի մարդ, որ դեռ հազիւ զգաստացել է իւր կատաղի արբեցութիւնից, ես մտաբերում էի իմ սարսափելի անցեալը . . . տեսնում էի այն խորին անդունդը, լցուած ամէն տեսակ ապականութիւններով, ուր բարոյապէս ընկած էի ես . . . : Ո՞վ դուրս հանեց ինձ այնտեղից:— Նէնէն եւ հայրս: Հայրս սովորեցրեց լինել բարի, իսկ Նէնէն սովորեցրեց սիրել . . .

Նախախնամութեան մատն էի տեսնում այդ բոլոր դէպքերի մէջ, որ առիթ տուին ինձ ազատելու Նէնէի կեանքը եւ հանդիպելու հօրս: Թէ առաջինը եւ թէ վերջինը առաջնորդեցին ինձ դէպի ուղղութիւն: Եթէ Նէնէն չլինէր, ես առիթ չէի ունենար հօրս տեսնելու, իսկ թէ հօրս չտեսնէի, ես դուցէ միշտ կը մնայի խաչագողների խմբի մէջ . . . :

Դեռ արեւը չէր ծագել, դեռ տիրում էր վաղորդեան մուայլը: Գնալով դէպի մօտակայ գիւղը, ես իմ գլխում կազմում էի մի գեղեցիկ ծրագիր մեր ապագայի մասին: Ես պատկերացնում էի սիրելի հայրենիքը . . . իմ եւ հօրս վերադարձը . . . մօրս եւ քոյրերիս ուրախութիւնը . . . եւ մեր խաղաղ ու հանգիստ կեանքը հայրենական օջախի կողքում . . . :

Բայց ինձ տանջում էր մի ամենադժուարին հարց, թէ ի՞նչ պէտք էր անել Նէնէի հետ: Ես գիտէի, որ նա ինձանից չի բաժնուի, ես զգում էի, որ նրան թողնել չեմ կարող . . . : Այդ հարցը երկար զբաղեցնում էր իմ միտքը, երկար ես տարուբերւում էի զանազան մտածութիւնների մէջ: Իմ սիրային կեանքում միմեանց հետ մրցում էին երկու էակներ՝— Նէնէն եւ Սառան: Որին պէտք էր ընտրել . . . :

Ճանապարհը որ տանում էր դէպի մօտակայ գիւղը, պէտք է անցնէր այն ձորի միջով, ուր գտնւում էր խաչագողների բնակարանը: Այդ պատճառով ես որոշել էի արեւածագից առաջ, առաւօտեան մթութեան պահուն, անցնել այնտեղից, որպէսզի նկատելի չլինեմ:

Դեռ բաւական մութն էր, երբ հասայ այնտեղ: Բայց իմ ուշադրութիւնը գրաւեցին ինչ-որ խուլ ձայներ, կարծես թէ, արձակում էին աղաղակներ: Ես կանգնեցայ: Ձայները լսւում էին ուղիղ այն կողմից, որտեղ գտնւում էր նրանց բնակարանը: Հետաքրքրութիւնը մղեց ինձ: Ես բարձրացայ մի բլուրի վրայ, սկսեցի այնտեղից նայել: Իմ առջեւ բացուեցաւ մի հրեղէն լճակ: Ամբողջ ձորը վառւում էր կրակի մէջ: Հրդեհը խաչագողների բնակարանից տարածուել էր անտառի մէջ: Ամառնային տօթից ցամաքած ծառերը այրւում էին:

Կրակի բոցերը դուրս էին հոսում խաչագողների բնակարանից եւ տարածում էին նրա չուրջը սարսափելի լուսաւորութիւն: Միլիոնները այրւում էին: Մի կողմում ածած էին թղթերի կիսավառ կապոցները: Հրդեհը ոչնչացնում էր կեղծ գործի կեղծ արդիւնքը . . . :

Հրդեհի լուսաւորութեան միջից երեւում էին վիրաւոր մարդիկ, որոնք կարծես թէ, խուզարկութիւններ էին անում: Ոմանք կալանաւորուած եւ շղթաների մէջ պահուած էին, ոմանք փախչում էին: Անտառի մէջ հետամուտ էին լինում, որոնում էին փախստականներին: Մթութեան մէջ ընդդիմադրութիւններ էին կատարւում, այդ ժամանակ լսելի էր լինում ատրճանակների ձայնը:

Ի՞նչ էր պատահել: Ինչ էր որ լինէր, այդ սոսկալի տեսարանը մի լաւ բան չէր գուշակում: Ես մտածեցի հեռանալ: Այդ միջոցին լուսաւորութիւնը աւելի տարածուեցաւ, կարծես, ամբողջ հորիզոնը վառւում էր կրակի մէջ: Այժմ միանգամից բոցավառուելով, այրւում էին չոր խոտի դէզերը, որ խաչագողները հաւաքել էին իրանց ջորիների համար: Լուսաւորութիւնը հասնում էր մինչեւ այն բլուրը, որի գագաթին կանգնած էի ես: Իմ պատկերը մի անշարժ արձանի նման նկատուած էր բլուրի բարձրութեան վրայ: Ստորոտից լսելի եղաւ մի ձայն:

— Դա էլ մեր ընկերն է . . . :

Իսկոյն վրայ հասան մի քանի զինուած մարդիկ եւ կալանաւորեցին ինձ: Եղելութիւնը արդէն յայտնի եղաւ ինձ. ես ընկայ ծուղակի մէջ . . . :

Խաչագողը, որ մատնեց ինձ, միեւնոյն անձն էր, որին կոչում էին «էշի ականջ»: Նրան փախչելու ժամանակ ճանապարհից բռնել էին եւ յետ էին բերում: Այդ մարդը յայտնի էր ամբողջ խմբի մէջ իւր վատութիւններով: Ես դարձայ նրան, ասելով.

— Ձե՞ս ամաչում . . . :

— Դու պիտի ամաչես, պատասխանեց նա լրբաբար,— դու մատնեցիր մեզ, եւ կարծո՞ւմ էիր, թէ ինքդ ազատ կը մնաս . . . :

— Ե՞ս մատնեցի ձեզ . . . :

— Այո, դու, ապա ո՞վ:— Դու խաբեցիր մեզ, դու հեռացար մեզանից, դու թաղնուեցար ծերունի ճգնաւորի խրճիթում, որտեղ թագցրել էիր եւ այն աղջկան, որին յանձնել էին քեզ սպանելու համար . . . :

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dalmesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵԽԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 8 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2799

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՉԵՐ ԱՋԷՆ ԵՒ ՁԱԽԷՆ

Հաւաքական, եղբայրական աջակցութեան պարտականու–թիւնը անգիր օրէնք մը եղած է այս ժողովուրդին համար, իր լաւ թէ գէշ օրերուն:

Ինչ որ մենք ունէինք Թուրքիոյ մէջ, բուն «պետական» ժողովուրդը չունէր:

Անոնք, Թուրքերը, նախանձով կը նայէին նոյն իսկ մեր Աղ–քատախնամներուն, որոնք փրկարար դեր կը կատարէին ամէն թաղի մէջ, հաց, կաթ, միս կամ դեղ ճարելով չքաւորներուն:

Թուրքը չունէր հաւաքական օգնութեան գաղափարը, ուրիշ ճակատներու վրայ եւս: Ամէն հոգ ձգուած էր պետութեան վրայ:

Ու մինչ «Միացեալ ընկերութիւններ», «Ազգանուէրներ», բազմազան Կրթասիրացներ եւ Ուսումնասիրացներ օրհնութիւն կը ցանէին ամէնէն հեռաւոր վայրերու մէջ, Թուրքիոյ «Մէարիֆ»ը հազարաւոր գիւղեր ձգած էր առանց դպրոցի:

Աւելի փայլուն չէր քաղաքներու վիճակը, ուր բիւրաւոր Թուրք տղաք փողոցները կը մեծնային:

Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին, Թուրքն ալ ուզեց նոյն ոգին արծարծել, իսկ այսօր արդէն ունին բազմաթիւ կազմակերպութիւններ:

Ժամանակները փոխուեցան: Աւելի քան կէս միլիոն զանգուած նետուեցաւ ցամաքէ ցամաք: Այնպիսի երկիրներու մէջ ուր մեր անունն անգամ լսած չէին:

Այս տեղափոխութեան հետ միասին բերինք ինչպէս մեր մոլութիւնները, նոյնպէս առաքինութիւնները:

Եւ ահաւասիկ, նորէն, բազմաթիւ եւ բազմազան Միութիւններ ու կազմակերպութիւններ՝ նուիրուած հաւաքական օգնութեան, եղբայրական կամ հայրենակցական աջակցութեան:

Զուննալով կեդրոնական հաւաքավայր եւ ընդհանուր գիծ, դժբախտաբար հարիւրէն մէկուն հազիւ կրնան հասնիլ այդ Միութիւններն ու կազմակերպութիւնները:

Ոչ միայն անհետ ցրուած ենք միեւնոյն գաղութի միեւնոյն քաղաքին մէջ, այլ եւ ցիրուցան եւ անկապ են մեր ճիգերը, բարոյական թէ նիւթական:

Նախ, չափազանց թոյլ է կապը՝ գաղութէ գաղութ, երկրամասէ երկրամաս:

Թոյլ է նոյն իսկ միեւնոյն գաղութին զանազան քաղաքներուն միջեւ, բացի արտակարգ պարագաներէ:

Իսկ Թուլութեան հետ զուգընթաց կ'երթան խաչաձեւումը, պառակտումն ու կազմալուծումը:

Այս տեսակէտէն, մրցանիշը կոտրեցին Հայր. Միութիւնները: Եւ դեռ «Լիկուիտասիոն» չէ վերջացած: Տակաւին կը շարունակուի «չերտաւորում»ը, վերջ ի վերջոյ ցիրուցան չերտերու կամ տաշեղներու վերածելու համար ինչ որ Միութիւն կը կոչենք:

Մէկդի ձգելով սկզբունքի հարցը, քննենք տարրական պահանջ մը,— գործադրկութիւն եւ հետեւաբար Թշուառութիւն:

Ի՞նչ հաւաքական ճիգ փորձուեցաւ, այս բացառիկ տագնապին առթիւ, իբրեւ եղբայրական աջակցութիւն:

Ամիսներ առաջ գրուեցաւ թէ Բարեգործականը 10,000 ֆրանք յատկացուցած է Մարսէյլի գործազուրկներու մանուկներուն, Պ. Գ. Կիւլպէնկեան՝ նոյնպէս տասը հազար:

Գիտենք որ ուրիշ գումարներ ալ տրամադրուած կամ հանգանակուած են զանազան միջոցներով: Տեղ–տեղ ալ կազմուած են փոխադարձ օգնութեան մարմիններ:

Եւ,— ուրիշ ոչինչ, բացի պատահական ճիգերէ եւ սովորական կոչերէ:

Այդպիսի կոչ մըն ալ հրատարակեց Փարիզի Աղքատախնամը, ապրիլ 10ին:

Այդ առթիւ հրատարակուած հաշիւներէն կը տեղեկանանք թէ՝ 1934ի տարեշրջանին գոյացած է 104,486 ֆրանք, գլխաւոր աղբիւրն ըլլալով անդամավճարը:

Արդ, «մինչ նախորդ տարիներու մէջ մեր նպաստաբաշխման օրերը մեզի կը դիմէին միջին հաշուով 15–20 հոգի, վերջին վեցամսեային մէջ մեզի դիմած են միջին հաշուով 60 հոգի, առանց հաշուելու գրաւոր դիմումները»:

Աղքատախնամը տեւական եւ ամսական նպաստ կը վճարէ 32 ընտանիքի, բացառիկ օգնութիւն ընծայած է 480 կարօտներու, իսկ առաժմեայ կամ միանուագ օգնութիւն՝ 120 հայրենակիցներու:

Եզրակացութիւնը դուք հանեցէք, բաղդատելով այս թուանշանները՝ համատարած եւ յարաճուն Թշուառութեան հետ:

Բաղդատեցէք, մանաւանդ, մէկ տարուան եկամուտը, 104,–486 ֆրանք, երբ գիտենք որ, հինգ – վեց տարի առաջ, միայն մէկ պարահանդէսէ կը գոյանար 100–120,000 ֆրանք:

Զենք վճիր. տագնապը ազդած է բոլորին վրայ, եւ երէկուան բախտաւորը հիմա օրուան հացի հոգն ունի:

Եւ սակայն, արդար չէ այսքան խեղճանալ:

Որքան ալ կրճատուած ըլլան վաստակի աղբիւրները, Փարիզի համար դժուար չէ առնուազն հազար տեւական անդամ ճարել Աղքատախնամին, 2–5 ֆրանք ամսավճարով:

Մինչդեռ, որքան գիտենք, ոչ իսկ երկու հարիւրի կը հասնի անդամներու թիւը:

Եւ Աղքատախնամի վարչութիւնը հարկադրուած է ամէն կիրակի կծկուիլ ժամուն մէկ անկիւնը, աջէւը սեղան մը եւ պնակ մը, որպէսզի բարեպաշտ հասարակութիւնը բարեհաճի ողորմիլ.

Այսպէ՞ս կը գործէինք Թուրքիոյ կամ Կովկասի մէջ:

Դեռ աւելի պերճախօս իրողութիւններ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Պոլսէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, մայիս 5 թուականով.—

Կը ծանուցուի թէ յեղափոխական դաւ մը երեւան հանուած է Սպարթայի մէջ (Գոնիա), ամբողջին մոլեռանդութիւնը գրգռելու համար կառավարութեան դէմ: Ձերբակալուած են ութ հոգի, որոնց մէկը քիւրտ շէյխ մը, Պէտի Սայտի, որ հոն աքսորուած էր 1925ի քրտական ապստամբութենէն ի վեր:

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

7160 ՀՈԳԻ ԿԸ ՄԱՐԻՆ ԹԱՓՕՐԻՆ ՀԵՏԵՒԱԾ ԱՏԵՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երկուշաբթի օր անօրինակ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Անգլիոյ ծորճ Ե. Թագաւորին գահակալութեան արծաթեայ յոբելեանը (25ամեակ): Ամբողջ Լոնտոնը ոտքի վրայ էր: Անգլիոյ աւանդապաշտ եւ պարզամիտ ժողովուրդը այսպիսի առիթներու կը սպասէ, քիչ մը տաքնալու եւ խանդավառուելու համար: Բիւրաւոր քաղաքացիներ գիշերը լուսցուցած էին փողոցներու, պարտէզներու եւ Հայտ Փարքի անծայրածիր դաշտերուն մէջ: Օդն ալ գեղեցիկ էր: Արքայական ամոլը Պըքինկէմի պալատէն դուրս ելաւ առաւօտեան ժամը 10.54ին, երթալու համար Ս. Պօղոս մայր եկեղեցին: Անհամար բազմութիւն խռնուած էր ամբողջ ճամբուն վրայ: Թագաւորը հագած էր մարաջախտի համազգեստ: Եկեղեցական արարողութեանց ներկայ էին նաեւ օտար հասարակութեանց հոգեւոր պետերը, ի մէջ այլոց եւ Լոնտոնի Հայոց ներկայացուցիչը: Աւելի քան երկու հազար հոգի խռնուած էին եկեղեցին: Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը քարոզ մը խօսելով, Տիրոջը օրհնութիւնը խնդրեց արքայական ամոլին համար: «Ամէն տեղ հինաւուրց միապետութիւններ աւլուեցան յեղափոխութեան փոթորիկներէն: Այստեղ գահը հաստատուեցաւ աւելի հզօր պաշտպանութեան մը վրայ»:

Միջադէպեր ալ պակաս չեղան: Թափօրը դէպի եկեղեցի գացած ատեն, Լըտկէյթ Սիրքըսի առջեւ, Ֆլիթ Սթրիթի մէջ կ'երեւար վերտառութիւն մը, որ կ'ըսէր. «Թող երկար իշխեն Թագաւորն ու Թագուհին»: Յանկարծ անհետացաւ այս վերտառութիւնը, եւ երեւցաւ կարմիր կտաւ մը, որուն վրայ գրուած էր, մուրճի մը եւ մանգաղի մը միջեւ, ոսկի տառերով.

— Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք:

Միւս ծայրէն կը կարդացուէր:

— Փառաւո՛ր իշխանութիւն մը.— գործազրկութիւն, անօրութիւն, պատերազմ...

Ամբոխը անմիջապէս վար առնելով կտոր կտոր ըրաւ այս յեղափոխական վերտառութիւնը:

Ոստիկանութիւնը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց, երեւան հանելու համար դաւադիրները:

Նիւքէսլի մէջ ամպհոն մը փլաւ եւ 200 հանդիսականներ վար ինկան քանի ոտք բարձրութենէ մը: Վաթսուն հոգի վիրաւորուեցան, իսկ 18 հոգի հիւանդանոց փոխադրուեցան, գրեթէ բոլորն ալ ողնայարէն զարնուած ըլլալով:

Երկուշաբթի արշալոյսէն մինչեւ կէս օր, 7160 հոգի մարեցան, Թափօրին հետեւած ատեն, իբրեւ հետեւանք սաստիկ տաքին եւ հրմշտուքներուն: 37 հոգի պատերու եւ երկաթներու զարնուած ըլլալով, այնքան ճմլուեցան որ հարկ եղաւ հիւանդանոց փոխադրել: Ամբողջ Թափօրի երկայնքին կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին 124 շարժուն հիւանդանոցներ, 3000 ծառայողներ, 1000 հիւանդապահներ եւ 250 բժիշկներ:

Իրիկուան դէմ, Թագաւորը ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակին առջեւ, խօսքը ուղղելով ամբողջ բրիտանական կայսրութեան: Շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ ժողովուրդին հաւատարմութեան համար, յիշեց 25 տարուան ընթացքին պատահած փորձութիւններն ու դժուարութիւնները եւ գործազրկութեան տագնապը: Յետոյ շարունակեց.

— «Ուրիշ անձկութիւններ ալ կրնանք ունենալ, բայց ես համոզուած եմ թէ, Աստուծոյ օգնութեամբ, բոլորն ալ պիտի փարատին, եթէ զանոնք դիմաւորենք վստահութեամբ, քաջութեամբ եւ միութեամբ: Երիտասարդութեան կը պատկանի ապագան: Կ'ուզեմ մասնաւոր պատգամ մը ուղղել մանուկներուն: Թագաւորն է որ կը խօսի ձեզի: Կը խնդրեմ ձեզմէ յիշել թէ ապագային դուք քաղաքացիները պիտի ըլլաք մեծ կայսրութեան մը: Քանի կը մեծնաք, միշտ ձեր մտքին մէջ պահեցէք այս մտածումը, եւ երբ օրը հասնի, պատրաստ եղէք հպարտօրէն ձեր երկրին ընծայելու ձեր աշխատանքին, ձեր մտքին եւ ձեր սրտին ծառայութիւնը: Թոյլ տուէք խօսքս վերջացնել այն բառերով զորս 38 տարի առաջ արտասանեց Վիքթորիա Թագուհին, իր ադամանդեայ յոբելեանին առթիւ.— «Ի խորոց սրտի շնորհակալութիւն կը յայտնեմ իմ սիրեցեալ ժողովուրդիս: Աստուած օրհնէ զայն»:

Թուլաստանի դրամ չէ ուզած

Ֆրանքեւխորհրդային բանակցութեանց առթիւ, գրուեցաւ թէ խորհրդային իշխանութիւնը չորս միլիառ ֆրանք փոխ ուզած է, երկաթուղիներու նորոգութեան համար: Մոսկուայէն կը հերքեն այս լուրը: Խորհրդային մամուլը կը գրէ.— Ոչ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքին բանակցութեանց առթիւ, ոչ ալ այնուհետեւ խորհրդային կառավարութիւնը փոխառութեան խնդիր չէ դրած եւ երբեք չէ բանակցած այդ մասին: Խորհրդային միութիւնը ահագին ճարտարագործութիւն մը հաստատած է իր սեփական միջոցներով եւ նոյն միջոցներով գլուխ պիտի հանէ երկաթուղիներու վերաշինութիւնը:

Ստալին կը շարունակէ ճառել

Սթալին նոր ճառ մը խօսեցաւ, այս անգամ խօսքն ուղղելով կարմիր բանակին մէջ աւարտած ուսանողներու: Ահա գլխաւոր մասերը.— Մենք իբրեւ ժառանգութիւն ստացեր էինք երկիր մը յետամնաց՝ արհեստագիտական տեսակէտով, թշուառ, կործանած: Երկիր մը որ աւերուած էր չորս տարուան աշխարհակալ պատերազմէն, յետոյ երեք տարուան քաղաքացիական պատերազմէն, բնակչութիւն մը՝ կիսագէտ անգրագէտ, ճարտարարուեստական քանի մը վատ կորիզներ կորսուած գիւղական մանրանկար տնտեսութեանց ովկիանոսի մը մէջ,— ահա այն երկիրը զոր անցեալը կտակեց մեզի: Անհրաժեշտ էր այս երկիրը միջին դարու եւ ագիտութեան շրջանէն անցընել արդի ճարտարագործութեան եւ մեքենաշարժ հողագործութեան շրջանը: Լուրջ եւ դժուարին գործ մըն էր այս: Մենք եռանդագին եւ արագօրէն բռնեցինք ճարտարարուես–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՉ ԻՍԿ ՄԷԿ ՀԱՏ ...

Բոլորս ալ կը ճառենք ու կը գրենք նոր սերունդին այլասերման մասին:

Հառաչանք, ողբումկոծ ամէն կողմէ:

Ցետին գրիչը պարտականութիւն կը սեպէ նիչ մը արձակել:

Բարենշան է երեւոյթը:

Եւ սակայն, ի՞նչ կ'ընենք, իրապէս, խօսքերը գործի վերածելու, չարիքը սահմանափակելու համար:

Տեղացի մանուկը հազարումէկ հրատարակութիւններ ունի աչքի առջեւ:

Նոյնիսկ մեր օտարացած Հայկականներն ու Հայկուհիները գոց ըրած են ֆրանսերէն մանկական շաբաթաթերթերու անունները:

Իսկ մենք չունի՞նք հրատարակութիւններ մանուկներու համար: Անշուշտ մեր վերմակին չափ:

Ահա չորս տարիէ ի վեր «Արփի»ն կը հրատարակուի Պոսթընի մէջ, սիրուն տպագրութեամբ եւ պիտանի բովանդակութեամբ:

Պիտի հաւատա՞ք, եթէ ըսեմ որ առաջին տարին տասնական օրինակ բերել տուինք, ձեռքէ ծախելու համար, եւ կէս նամբան մնացինք:

Աւելի քան երկու ամիսէ ի վեր, Պուքրէշի «Մասիս» հրատարակչականը ձեռնարկած է գեղեցիկ շարքի մը, — «Մանկական գրադարան»:

Գրքոյկներ են յատկապէս մանուկներու համար գրուած, հայ կամ օտար հեղինակներէ, ընտիր տպագրութեամբ, եւ հանելի, կոկիկ լեզուով:

Գինը՝ 10 լէյ: Մեր դրամով հազիւ մէկուկէս ֆրանք:

Ամիսը երկու հատոր լոյս կը տեսնէ:

Ցայտարարութիւն ալ դրուեցաւ, սովորական «Ստացանք»էն զատ:

«Յառաջ»ի վարչութեան կը հարցնեմ եւ կ'իմանամ որ միայն մէկ հոգի հետաքրքրուեր է,այն ալ գաւառէն ...

Ի՞նչպէս կը բացատրէք այս պատկերը:

Եթէ հարիւրին մէկը հետաքրքրուէր, գոնէ 500 — 1000 օրինակ պէտք է սպառէին Ֆրանսայի մէջ, «Արփի»էն կամ «Մասիս»ի գրքոյկներէն:

Եւ տակաւին կ'իմանամ թէ Սոֆիայի մէջ ալ ,ընկեր Արմէն Սեւան որոշեր է մանկական հանդէս մը հրատարակել, «Մրգաստան»:

Զէ՞ք հիանար, լսելով այս եւ ուրիշ հրատարակիչներու անսահման համառութիւնը:

Իսկ «արգոյ հասարակութի՞ւնը»:

Հայ մանուկներու համա՞ր են այս հրատարակութիւնները, թէ քիւրտ լամուկներու համար:

Տնտեսական տագնա՞պ,— գնա բանը:

Ի՛նչ դրամներ կը մսխուին անպէտ խաղալիքներու, խառն ի խուռն ուտելիքներու, «փէռնօ»ի կամ «քաֆէ – քրէմ»ի համար, Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ, հայկական յետին կայանին մէջ ...

Խե՛ղճ տղաք, վաղը երբ մեծնաք եւ բառ մը հայերէն չգիտնաք, միայն օտարը մի՛ մեղադրէք:

Ամէնէն առաջ հայրիկն ու մայրիկն են յանցաւոր:

Անոնք ամիսը կրնան քանի մը հարիւր ֆրանք ծախսել ձեզի համար, «նինի – պինի» բաներու վրայ: Բայց երբ կարգը գայ 1 — 2 ֆրանք տալու եւ «Արփի», «Մասիս» կամ «Մրգաստան» գնելու, կը դառնան աղքատ Ղազարոս ...

ՎԱՀԷ

ԱԼԻՔԻ ՎԵՐՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Թէհրանի «Ալիք»ը, որ դադարման դատապարտուած էր մարտ 14էն ի վեր, վերսկսաւ հրատարակուիլ ապրիլ 23էն սկսեալ:

Բանուորական հոգեր Վիէնի մէջ

Վիէն, 6 մայիս «Յառաջ»).— Մարտի վերջերը հինգ Հայեր եւս հանեցին կօշիկի գործարանէն, որով գումարը հասաւ 39 հոգիի, միայն այս հաստատութենէն: Այդ թուականէն ի վեր մինչեւ այսօր մարդ չհանեցին:

Մարտ ամիսը շարունակ պակաս աշխատեցանք, բայց ապրիլը շատ լաւ անցաւ: Շարունակ աշխատեցանք, բացի քանի մը գործաւորներէ, որոնք պակաս աշխատեցան:

Փասկալի կերպասի գործարանն ալ, ուր կան հարիւրեակ մը հայ բանուորներ, Ապրիլի ընթացքին բաւական լաւ էր: Մարտին 3 — 4 օր կ'աշխատէին, այն ալ պակաս ժամերով, բայց, անցնող ամսուան չորս օրէն պակաս չաշխատեցան:

Մնացեալ մանր – մունր գործարաններն ալ քիչ մը շարժում ցոյց տուին Ապրիլի ընթացքին:

Քանի մը օր առաջ, ազդ մը տեսանք «Յառաջ»ի մէջ, ղրկուած Վիէնէն: Իբր թէ, անգործներու մարմին կայ եղեր, նպաստ կուտան եղեր, եւն.: Կը ցաւիմ որ չարաչար գործածեր են ձեր վստահութիւնը: Անգործներու մարմին մը ընտրելու համար փորձեր կատարուեցան, բայց անյաջող: Քանի մը համայնավարներ իրենք զիրենք անգործներու մարմին յայտարարելով մէջտեղ են ելած, ու իրենց անունը կ'առնեն «Պուլվառ Օսմանէն»:

Նպաստի խնդիրը այս է.— Քաղաքապետութիւնը շաբաթական երկու քիլօ հաց, եւ մէկ քիլօ միս կուտայ, ընտանիքով ծանրաբեռնուած անգործներուն եւ չափազանց Թշուառներուն:

Ինքնութեան Թուղթերու բոլոր գործողութիւնները կատարուած եւ յանձնուած են իշխանութեան: Եւ հիմա անհամբեր արդիւնքին կը սպասեն մեր հայրենակիցները: Սուրիահպատակներուն ղրկումը եթէ օրինական դառնայ, այն ժամանակ աւելի պիտի ծանրանայ գաղութին վիճակը, որովհետեւ, մենք ալ ունինք 40 — 50 սուրիահպատակ բանուորներ:

■■■■■■■■■

ԻՐԱԽԱԳԷՏ Պ. ՎԱՀԷ շնորհաւորական նամակ մը ուղղած է Ալփորվիլի քաղաքապետ Պ. Քափրոնի, որ վերընտրուեցաւ կիրակի օր: Ինչպէս կը յիշուի, Պ. Վահէ քաղաքապետին հետ տեսակցութիւն մը ունեցած եւ հրատարակած էր իր «Ամսօրեայ Տեղատու»ին մէջ (ֆրանսերէն), որմէ թարգմանեցինք եւ մենք:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ Պ. ՖԼԱՆՏԷՆԻ թեւին վէրքը գոցուած չըլլալով, վիրաբուժական գործողութիւն մը կատարուեցաւ երէկ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ հաւանեցաւ իրաւարարութեան ենթարկել օրագրող Պէրթօլտ Եաքոպի խնդիրը: Ինչպէս կը յիշուի, այս լրագրողը առեւանգուած էր հիթլէրական գործակալներու կողմէ, Զուիցերիոյ մէջ, որուն կառավարութիւնը ետ կը պահանջէր զայն:

ԵՐԿՈՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ, 14 եւ 7 տարեկան, պատերազմ կը խաղային, մէկը Ֆրանսացի, միւսը Գերմանացի ձեւանալով, Քոռւա – Նիվէռ թաղին մէջ:Մեծ եղբայրը իբրեւ «Գերմանացի» առջի օր սանդուղներէն վար կը նետէ պզտիկը, Լիւսիէն, որ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Տղուն պատմութիւններէն երեւան եկաւ որ եղբայրը անգամ մըն ալ հրաշէկ երկաթով այրած էր մարմինը, իսկ ուրիշ օր մը սկսած էր... աղօթել իր մատը: Տղոց մայրը մեռած էր քանի մը ամիս առաջ, իսկ հայրը շատ քիչ անգամ տուն կը հանդիպէր:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐԻՒՂԸ

17.

Ի՞ՆՉ Է ԻՆԹԷԼԻՃԸՆՍ «ՍԸՐՎԻՍ»Ը.— ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ԵՒ ԱՆԳԵՐԱԶԱՆՑԵԼԻ ՈՒԺԸ.— ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԺՆԵԿԻՑ ԱՅՍ ԳԱՂՏՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ.— ՄԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ.— «ԴԸՐԴԱԳԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻՆՔ, Ի՞ՆՉ ԿԸ ՎՃԱՐԷՔ».— ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆՆԵՐ ԿԸ ԿԱՇԱՌՈՒԻՆ.— ՆՈՐԷՆ ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ.— ՉԵԿԱՅԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼԸ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ

Անգլիոյ «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ը բոլորովին անկախ ու ինքնավար կազմակերպութիւն մըն է, ինչպէս կը բացատրէինք մեր վերջին նամակով։

Արդարեւ, խորհրդարանը ոչ միայն հակակշիռի իրաւունք չունի անոր գործունէութեան վրայ, այլ նոյն իսկ օրակարգի կամ հարցապնդումի նիւթ չի կրնար դարձնել անոր աշխատանքները։ Պետական իմաստութիւնը կը պահանջէ որ հանրային մարդիկ չխօսին անոր մասին։ Ելմտացոյցի քննութեան ատեն կառավարութիւնը բացորոշ յայտարարութիւններ չըներ այդ կազմակերպութեան յատկացուած գաղտնի վարկերուն մասին։ Անիկա ե՛ւ կայ, ե՛ւ չկայ։ Անտեսանելի ու անդերազանցելի ուժ մը, որ երկրագունդին հինգ ցամաքամասերուն վրայ կ՚աշխատի բրիտանական կայսրութեան արեւը անշէջ պահելու համար։

Եւ անշուշտ հարուստ է այդ կազմակերպութիւնը։ Երբ իր «միլիոնարներն» ու «տէրտէր»ները Թանկագին վաւերաթուղթ մը ձեռք կ՚անցընեն «հրաշիւք իմն», բրիտանական ծովակալութիւնը կամ ընդհանուր սպայակոյտը դէզերով ոսկի կը վճարէ իրեն՝ գաղտնիքը գնելու համար։ «Ինթէլիճընս Սըրվըս»ը ծովակալութեան շնչերակն է, սիրտն է, եթէ կ՚ուզէք։

Ծովակալութիւնն էր որ ամէնէն առաջ զգաց քարիւղի անհրաժեշտութիւնը Անգլիոյ համար։ Լորտ Ֆիշըր (առաջին ծովակալ 1904էն 1910 եւ 1914—1915) ինչպէս նաեւ Ուինսթըն Չըրչիլ (ծովային նախարար 1911—15) կարեւոր դեր կատարեցին նաւատորմին հանքածուխը քարիւղով փոխարինելու համար։ Եւ որովհետեւ Անգլիա նաւթահանք չունի, ստիպուած էին կողմնակի ճամբաներով թանկագին հեղուկէն մթերքներ ապահովել՝ առանց ի հարկէ կասկած արթնցնելու Գերմանիոյ կամ Ռուսաստանի մէջ։

Այդ սրբազան նպատակին համար էր ահաւասիկ որ անգլիական ծովակալութիւնը շարժման մէջ դրաւ «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ը։ Ու երկու վիթխարի կազմակերպութիւնները անզուգական խորամանկութեամբ հիմնեցին Անգլօ-պարսիկ ընկերութիւնը։

Այս գաղտնիքը պարտկել անկարելի եղաւ 1914ի մայիսին, երբ Չըրչիլ խորհրդարանին կողմէ վաւերացնել տուաւ քարիւղի վերոյիշեալ ընկերութեան նոր դրամագլուխը՝ չորս միլիոն ութ հարիւր հազար ոսկի, որուն կէսէն աւելին կը պատկանէր կառավարութեան։ Այսօր այդ դրամագլուխը բարձրացած է 13.500.000ի, Մեծն Բրիտանիոյ բաժինը ըլլալով 7.500.000։ Մինչեւ 1900 Իրան տարեկան հազիւ 18.000 ֆրանք կը շահէր իր քարիւղներէն։ Նասրէտտին, աւելի բախտաւոր, տարեկան 100.000 ստացաւ Աւստրալիացիէն։ 1929ին Անգլօ-պարսիկը դուռ շահ ցոյց կուտար 580 միլիոն ֆրանք։ 1913ին տարեկան արտադրութիւնն էր 80.000 թոն, 1930ին վեց միլիոն։ Ընկերութիւնը Իրանի մէջ կը շահագործէ 400.000 քառակուսի մղոն հող, այսինքն Անգլիայէն 5 անգամ աւելի ընդարձակ տարածութիւն մը։

Եւ այս բոլորը շնորհիւ Նասրէտտին Շահի ֆէրմանին եւ ... հրեայ «միսիոնար»ին։

×

Սիտնի Րայլիի հէքեաթը այլապէս հետաքրքրաշարժ դրուագ մը ունի, որուն համար փակագիծ մը։ Ցետագայ մանրամասնութիւնները՝ բացարձակօրէն վաւերական, պատմած է Սթէնըրտ Օյլի փոխ-նախագահներէն մէկը.

Ջորջ եւ Ուիլեըմ, երկու երիտասարդներ, պաշտօնեայ էին Րաքֆէլըրի հաստատութեան Նիւ Եորքի կեդրոնին մէջ։ Աչք-բաց ու աշխատասէր, երկուքն ալ կը վայելէին իրենց պաշտօնակիցներուն եւ պետերուն վստահութիւնը։ Ողորմելի էր թոշակը զոր կը ստանային մեծահարուստ ընկերութենէն։

— Ի՞նչպէս ընենք որ քիչ մը դրամ շահինք, կը հարցնէին իրարու ամէն իրիկուն։ Դիպուածը պիտի տար իրենց այդ չարաչուք «ինչպէս»ին պատասխանը։ Ընկերութեան փոխ-նախագահը դրամարկղ մը ունէր իր գրասենեակին մէջ։ Բաց էր անոր դռնակը, գրեթէ միշտ։ Տղաքը տրցակներով նամակներ նշմարած էին անոր դարակներուն մէջ։

— Անկարեւոր նամակները պողպատեայ դրամարկղին մէջ կը պահե՞ն, Ջո՛րջ...

— Բնականաբար ոչ, Ուիլեըմ...

— Ուրեմն...

Երկար չմտածեցին այլ եւս։ Ամէն իրիկուն պաշտօնեաներու արձակուրդէն յետոյ, երկուքը միասին, գաղտագողի, փոխ-նախագահին գրասենեակը կը մտնէին՝ երկաթակուռ սնտուկին թղթակցութիւնները կարդալու եւ ... զարգանալու համար։ Այդպէս, երեք, չորս, հինգ, տասը գիշեր։

Եւ օրին մէկը երկու սատանաները ներկայացան Նիւ Եորքի կարեւոր թերթերէն մէկուն խմբագրապետին։

— Դըրդագին տեղեկութիւններ ունինք ձեր թերթին համար, ի՞նչ կուտաք...

— Քսան հազար...

— Քսա՛ն հազար... շատ լաւ։

Այդ հրապուրիչ գումարը գործի գլուխ բերաւ։ Ամէն գիշեր երկու չարաճճիները տրցակ մը նամակ կը բերէին խմբագրապետին, որ անմիջապէս լուսանկարել կուտար զանոնք։ Յետոյ, գրասենեակ կը վերադառնային եւ նամակները եղածին պէս կը շարէին դարակներուն մէջ։

Այս մեղապարտ ճամբորդութիւնը կրկնուեցաւ քանի մը գիշեր, մինչեւ որ թերթը լուսանկարեց կամ ընդօրինակեց Սթէնըրտի ամէնէն գաղտնի եւ հետաքրքրաշարժ նամակները։ Երիտասարդները այն աստիճան վարպետ էին որ, կասկած չարթնցուցին իրենց շուրջը։

Դժբախտաբար, սակայն, խմբագրապետը երկար չպահեց իրեն վստահուած գաղտնիքը։

Ընտրական պայքարի օրեր էին. հանրային կարծիքը լարուած էր Սթէնըրտի դէմ, որ կաշառեր էր ծերակուտականներուն մեծագոյն մասը։ Ապացոյց պէտք էր մամուլին մէջ երեւցած ամբաստանութիւնները հաստատելու համար։

Ու յանկարծ Նիւ Եորքի թերթին խմբագրապետ – տնօրէնը հրատարակութեան տուաւ քարիւղի ընկերութեան փոխ-նախագահին նամակները։ Այդ գրութիւններէն յայտնի էր որ Սթէնըրտը երկրին օրէնքները արհամարհելու կամ ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան վրայ ազդեցութիւն բանեցնելու չափ զօրաւոր էր։

Ահագին իրարանցում մը սկսաւ Մ. Նահանգներու մէկ ծայրէն միւսը։

Ներկայ յօդուածաշարքին սկիզբը բացատրեցինք թէ ինչ հետեւանք ունեցաւ Րաքֆէլըրի դէմ բացուած պայքարը։

Սակայն Սթէնըրտի գաղտնի նամակներուն մէջ կար հատ մը որ միմինակը 20.000 տոլար կ՚արժէր, իբրեւ շնորհալից յայտնութիւն։

Այդ նամակը ստորագրած էր ծանօթ «միսիոնար»ը, Սիտնի Րայլին որ «Անգլօ-պարսիկ»ի հիմնադրութենէն գրեթէ անմիջապէս ետքը կը դիմէր Ամերիկացիներուն, որպէսզի արգիլէ հանդիսանան անգլիական ընկերութեան՝ ամէն ճակատի վրայ։ Ինչպէս կարելի է գուշակել, Հրեան դժգոհ մնացեր էր «Ինթէլիճընս»ի պարգեւէն։ Սակայն Սթէնըրտը այնքան զօրաւոր էր, բաղդատմամբ Անգլօ-պարսիկին, որ նկատի անգամ չէր առած հրեայ միջնորդին առաջարկը։ Երկու ճարպիկ պաշտօնեաները շատ աշխատեցան որ Րայլիի նամակին լուսանկարը ծախեն բրիտանական ծովակալութեան կամ նոյն իսկ Անգլօ-պարսիկին, բայց չյաջողեցան։ Սթէնըրտին ալ «չանթաժ» ընելու քաջութիւնը չունէին։ Այնպէս որ նամակը հետզհետէ իր արժէքը կորսնցուց։ «Ինթէլիճընս»ը իր դաւաճան գործակալին մահէն ետքն էր որ իմացաւ այս գաղտնիքը. կամ թերեւս անոր մահէն քանի չորս ժամ առաջ... որովհետեւ 1916ին Սիտնի Րայլի յանկարծ անյայտացաւ Ռուսաստանի մէջ։

×

Անգլօ-պարսիկ ընկերութիւնը հարաւային Իրանի քարիւղները շահագործեց ամբողջ քսանչորս տարի, համաձայն Նասրէտտին Շահի ֆէրման-մենաշնորհին։ Թէհրանի կառավարութիւնը կը ստանար միայն հարիւրին տասնվեց տոկոս մը ընկերութեան վիթխարի շահերէն։

Կացութիւնը այդպէս կրնար շարունակուիլ տակաւին, եթէ Իրանի գահուն վրայ չբարձրանար կորովի ու հայրենասէր Շահ մը ու եթէ խորհ. Ռուսաստանը չնախանձէր Անգլիացիներու յաջողութեանց։

Տակաւին ամէնուն մտքին մէջ թարմ է Իրանի կառավարութեան եւ Անգլօ-պարսիկին դէմ, 1932ին։ Կարգ մը մանրամասնութիւններ որոնց մասին եւրոպական մամուլը օր օրին չարտայայտուիր, կրնան ամբողջովին լուսաբանել գաղտնիքը։

1920ին բոլշեւիկները Բագու կը մտնէին՝ շնորհիւ Անգլիացիներու անճարակութեան։ Ամբողջ Կովկասը յեղափոխական Ռուսաստանի տիրապետութեան տակն էր. անգլիական բանակը հեռացած էր հիւսիսային Իրանէն եւ անզօրութիւնը կատարեալ՝ կարմիր դրախտին մէկ ծայրէն միւսը։

Եւ սակայն, Մոսկուան հաշիւ ունէր մաքրելիք Մեծն Բրիտանիոյ հետ։ Միանգամ ընդմիշտ պիտի ջախջախէր անոր ազդեցութիւնը Միջին Արեւելքի ու մասնաւորաբար Իրանի մէջ։ Ահաւասիկ թէ ինչ ձեւերով պիտի մղէր այդ ամեհի պատերազմը։

1921ին համբաւաւոր Չեկայի գաղտնի գործակալներէն Այնհօրն՝ խորհ. Ռուսաստանի «դնդապետ Լօրընս»ը, Իրան կը հասնէր 1932ի դեկտ. 4ին, առեւտրական կարգ մը գործեր կարգադրելու պատրուակով։ Անծանօթ մէկն էր ան. կարճահասակ, սեւուկիկ ու սակաւախօս մարդ մը որ շատ-շատ խանութպանի մը տպաւորութիւնը կը գործէր իր շուրջիններուն վրայ։ Քաջածանօթ էր գերմաներէնի, ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի եւ ջուրի պէս կը խօսէր արեւելեան վեց տարբեր լեզուներ։

Այդ խորհրդաւոր Ռուսը ո՛չ խանութպան էր, սակայն, ոչ ալ փերեզակ։ Իրան եկած էր «Անգլիոյ գըլխուն պայթելիք փորձանքին ականատես ըլլալու համար», փորձանք մը զոր ինք պատրաստած էր իբրեւ հաւատարիմ գործակալը ռուսական «Ինթէլիճընս»ին։ 1921ին Այնհօրն «մասնաւոր փափաք մը զգաց» քարիւղի միջազգային քաղաքականութեան պատմութիւնը ուսումնասիրելու։ Իր տրամադրութեան տակ դրին Կէփէուի ամէնէն գաղտնի տեղեկագիրները։ Կարդաց, պրպտեց, հաշիւներ ըրաւ, մեծերուն կարծիքը հարցուց եւ հաւաքեց այնպիսի տեղեկութիւններ որոնք նորութիւններ էին իրեն համար։ Օրինակ, ան ապշեցաւ երբ իր դաստուները յայտնեցին թէ Սթէնըրտ Օյլ ամերիկեան քարիւղի ընկերութիւնը 150 միլիառ ֆրանքի դրամագլուխ մը ունէր, 100 տոլարնոց բաժնեթուղթը կ՚արժէր 30.000 տոլար, իսկ շահաբաժին կուտար 2900։ Անգլիական Րոյըլ Տըչը կը վարէր աւելի քան հարիւր միլիառ ֆրանքի դրամագլուխ մը...։ Անգլօ-պարսիկը քառասուն միլիոն ոսկիի «գանձագանք» ունէր հարաւային Իրանի մէջ... հապա՞ ֆրանսական, հոլանտական խմբակցութիւնները, Մեքսիկան, Վենեզուելլան...

Այնհօրն մտածեց. ի՞նչ միջոցներ կային այդ վիթխարի կազմակերպութեանց դէմ կռուելու եւ աշխատաւոր բազմութիւնները քաղքենի - դրամատէր պետութիւններու տիրապետութենէն ազատելու համար։

Մտածեց ամբողջ տասը տարի, որովհետեւ 1921ին Ռուսիոյ պայմանները նպաստաւոր չէին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՀԱՐ ՕՂԼԻ

— o —

Հայաջինջ սարսափներու օրերուն նշանաւոր հանդիսացան Խարբերդի շրջանին հետեւեալ հինգ վայրերը.— Տէվէ Պոյնի, Ծովք, Կէօլճիկ (Խարբերդէն Տիգրանակերտի ճամբուն վրայ), Քոմուրխան եւ Ֆոնճիլար (Խարբերդէն Մալաթիա ճամբուն վրայ)։ Այս չորս վայրերու մասին շատ քիչ բան հրատարակուած է, մինչդեռ հրաշքով ազատուածներ կան, որոնք սարսափելի պատմութիւններ ունին։ Իսկ հինգերորդ սպանդանոցն է Հար Օղլին, որու մասին ալ շատ բան չէ գրուած։ Այս սպանդանոցին մէջ էր որ կացինահար սպաննուեցան Խարբերդի եւ իր շրջանի հազարաւոր հայ երիտասարդները։ Այս ջարդէն քանի մը երիտասարդներ փախած, բայց վերջէն բռնուելով սպաննուած են։ Ես քանի մը անգամ գացած եմ այդ շրջանի Քիւրտերուն մէջ։ Կը գտնուի Խարբերդէն վեց ժամ հեռու, դէպի արեւմուտք, Արաբկիրի ճամբէն դէպի ձախ։ Բաւական բարձր լեռ մըն է, բոլորովին լերկ եւ ցից ապառաժներով, շրջապատուած քիւրտ գիւղերով։ Իր ետեւի կողմը կը մնայ Ձեւան, քրտական հօծ շրջան մը, որուն ծայրը կ՚երկարի մինչեւ Սինան Իգօլի, Եփրատին միւս ափը։

Իրապէս ալ բոլորովին աչքէ հեռու, ամէն տեսակ գազանային ոճիր ծածկելու վայր մը։ Լեռը ունի հսկայ քարայրներ։ Ըստ Քիւրտերու աւանդութեան այդ քարայրները Հայերէն մնացած են, եւ կը կոչուին «Թուքանէ կեավուր» (Հայու խանութ)։ Այդ ցից ապառաժներու առջեւ կայ անդնդախոր ձոր մը, ահագին խորութեամբ։ Ծիշդ այս ձորին մէջ էր որ կացնահարեցին հազարաւոր երիտասարդներ։

Ահա ինչ որ ինծի կը պատմէին ոճրագործները, իրենց քաջագործութեան մասին.

— Ոստիկանները ամէն օր խումբ խումբ ձեռքերը իրար կապուած Հայեր կը բերէին կ՚իջեցնէին ձորին մէջ ու կը սկսէին գնդակահարութիւնը։ Երբ ոտքի վրայ մարդ չէր մնար, Թոյլ կուտային մեզի որ կացիններով ու մանգաղներով իջնենք ձորը ու մեր կացնենք գլուխները։ Եթէ տակաւին ողջ մնացածներ գտնուէին, անմիջապէս կացինով կամ մանգաղով կը ջախջախէինք անոնց գլուխները։

Քիւրտ մը կը պատմէր թէ անգամ մը հայ երիտասարդ մը որ մասնաւոր պատուած էր եւ իր վրայ առած մեռած դիակներ, իր շուրջը պարապ գտնելով փախաւ լեռն ի վեր։ Ոստիկանները ետեւէն կրակել սկսան։ Երիտասարդը մտաւ ապառաժներու մէջ։ Երբ ոստիկանները սկսան իրենք ալ լեռն ի վեր բարձրանալ, հայ երիտասարդը վերէն ահագին ժայռեր սկսաւ գլորել, ջարդ ու փշուր ընելով երկու ոստիկաններու սրունքները։ Ոստիկանները մեռան քանի մը ժամէն, բայց մենք չորս կողմէն շղթայելով կտոր կտոր ըրինք Հայը եւ կտորները ժայռէն վար նետեցինք։

Երբ իրենց այս ոճիրները կը պատմէին այդ մարդակեր գազանները, ես հազիւ 10-11 տարեկան, արցունքոտ աչքերով կ՚ունկնդրէի։ Կորսնցուցած էի ծնողքս եւ բոլոր հարազատներս. Թուրքի մը պէս ինկած էի իրենց ճանկը։ Եօթ տարի շղթայուած գերի ապրելէ վերջ, հրաշքով ազատեցայ։

Եւ այսօր մօտ 20 տարի յետոյ, երբ այս տողերը գրի կ՚առնեմ, յիշողութեանս մէջ թարմ են այդ բոլորը. թարմ է Հարօղլիի այն սպանդանոցը, ուր անթաղ մնացին հազարաւոր հայ երիտասարդներու ջարդուած դիակները։ Այս բոլորը անմոռանալի պիտի մնան մեր սրտին մէջ։

Պ. ՎՐԷԺ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

(1934 նոյ. 8էն մինչեւ 1935 ապր. 26)

— o —

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, ուրբաթ օր (3 մայիս) խառն ժողով մը տեղի ունեցաւ, լսելու համար Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովին գործունէութեան համարատուութիւնը։ Այս առթիւ կարդացուեցաւ հետեւեալ զեկուցումը.—

Ինչպէս յայտնի է, Հայ Գաղթականաց Միացեալ Յանձնաժողովը կազմուեցաւ այն խորհրդակցական գումարման մէջ որ 1934 նոյ. 5ին տեղի ունեցաւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան հրաւէրով եւ նախաձեռնութեամբ, տնտեսական տագնապին եւ պետական վերջին կարգադրութեանց հետեւանքով Ֆրանսայի հայ աշխատաւորներուն եւ ընդհանրապէս հայ գաղութին համար ստեղծուած դժնդակ կացութիւնը քննելու եւ անոր մասին դարմաններ խորհելու եւ տնօրինելու առաջադրութեամբ։

Յանձնաժողովը, որուն անդամներն էին առաջին օրէն երեք կրօնական հասարակութեանց պետերը, Փարիզի Հայ. եկեղեցւոյ վարչութիւնը, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովը, Հայ Գաղթականաց երկու պաշտօնատուները, Հայ Կամաւորներու Միութիւնը, Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը, Հայ Տնտես. Կեդրոնը, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, Փարիզի Հայոց Աղքատախնամ Ընկերութիւնը, եւ Պ. Ա. Խանճեան, մասնակի փոփոխութիւններ կրեց անկից ի վեր։ Հայ Կամաւորներու Միութիւնը հրաժարեցաւ անդամակցութենէ, ինչպէս եւ Հայ Տնտես. Կեդրոնի ներկայացուցիչ Պ. Զ. Խանդամեան, անձնապէս, առանց որոշելու թէ Հայ Տնտեսական Կեդրոնն ալ հրաժարած է միեւնոյն ատեն։ Միւս կողմէ, Հայ Կամաւոր Մարզիկներու Միութիւնը, ինչպէս եւ Փարիզի Հարաւ. Շրջանի Ցառաջդիմասէր Միութիւնը, իրենց յայտնած փափաքին համաձայն, անդամ ընտրուեցան Յանձնաժողովին, որուն անդամակցելու փափաք յայտնած են վերջերս մէկ քանի կազմակերպութիւններ եւս։

Յանձնաժողովս իր առաջին նիստը գումարեց նոյեմբեր 8ին, եւ անմիջապէս պատրաստեց այն յուշագրով որ ուղղուեցաւ ֆրանսական կառավարութեան եւ որուն մէջ կը պարզուէին ցաւերը որոնցմէ կը տառապի Ֆրանսայի հայ գաղթականութիւնը եւ դարմանները որոնք կրնան վերջ տալ այդ ցաւերուն կամ մեղմել զանոնք։ Այդ յուշագրին, որ նոյեմբեր 19 թուականը կը կրէ, հետզհետէ յաջորդեցին հանգամանքներուն ստեղծած կարիքներուն հիման վրայ, չորս ուրիշ յուշագիրներ,— 1935 մարտ 12ին աշխատանքի նախարարին, մարտ 26ին ար-

---

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՋԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆՑ

ՕՏԱՐԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՓՐԵՄԻ ՄԱՍԻՆ

Ձեռքս անցաւ ամերիկացի Մր. Մօրկըն Շըսթըրի The Strangling of Persia անունով գիրքը՝ գրուած 1912 թուականին։

Հեղինակը Իրանի յեղափոխութեան ատեն պետութեան ընդհանուր գանձապետն էր եւ իր պաշտօնի բերումով մօտիկէն շփման մէջ ըլլալով նախարարներու եւ Եփրեմ խանի հետ՝ իրազեկ է Իրանի յեղափոխութեան շատ մը փուլերուն։

Այս գրքին մէջ շատ մը նկարներու կարգին կան Եփրեմ խանի երկու առանձին նկարները, նաեւ հինգ նկարներ Եփրեմի սպայակոյտի եւ հայ մարտիկներու։

Մր. Մօրկըն Շըսթըր մանրամասնօրէն նկարագրելէ յետոյ աւատական եւ միապետական կարգերու տակ հեծող ժողովուրդին տաժանելի վիճակը, կը գրէ իբրեւ ականատես թէ ինչպէս ձեռք բերուեցաւ սահմանադրութիւնը եւ ինչպէս կարելի եղաւ փրկել զայն ներքին եւ արտաքին դաւերէ։

Ամփոփելով կուտամ այն մասը որ կը վերաբերի Եփրեմ խանի դերին։

Գ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

×

1906 յուլիսին Թէհրանի մէջ 16.000 հոգի Մուզաֆֆար-էտտին Շահին պալատը խուժելով կը պարտադրեն Շահը սահմանադրութիւն հռչակել։ Նոյն տարուան հոկտեմբեր ամսուն ժողովուրդի քուէով ընտրուած երեսփ. ժողովը (Մէջլիս) կը գումարէ իր անդրանիկ նիստը, ուր կը կարդացուի գահաճառը։ Սակայն չորս ամիս վերջը կը մեռնի այս Շահը եւ իր յաջորդ Մուհամմէտ Ալի Միրզա շատ գիւրաւ գործիք կը դառնայ ռուսական կառավարութեան ձեռքը, ջնջելու համար սահմանադրութիւնը։ Եւ Ռուսիայէն ու Անգլիայէն 400.000 անգլ. ոսկիի գաղտնի փոխառութիւն կը կնքէ այս նպատակի համար։ Շատ չանցած երեւան կ՚ելլէ այս գաղտնիքը, Մէջլիսն ու ժողովուրդը կը կորսնցնեն Մուհամմէտ Ալի Շահի վրայ իրենց ունեցած վստահութիւնը եւ կը սկսի նախ խաղաղ ու յետոյ զինուած պայքար սահմանադրականներու եւ թագաւորականներու միջեւ։ Շահը իր տրամադրութեան տակ ունէր 1800 Խազախներ՝ ռուսական բանակի սպաներու հրամանատարութեամբ, եւ մայրաքաղաքի խուժանէն, իր ծառաներէն ու սենեկապետներէն բաղկացած խումբ մը։ Իրանի բանակը այնքան խեղճ ու կրակ վիճակի մէջ էր որ ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար անոր իբրեւ լուրջ միջնորդի։ Շահը նախ յարձակում մը կը կազմակերպէ Մէջլիսին վրայ, բայց չյաջողելով Գուրանի վրայ երդում կ՚ընէ այլ եւս հաւատարիմ մնալ սահմանադրութեան։ Սակայն 1908ին կը վերսկսի իր դաւերը այս անգամ աւելի ուժեղացած։ Երկրին ամէն կողմ ձերբակալութիւններ եւ բռնաբարութիւններ։ Շահին վրայ մահափորձ մը կը կատարուի՝ բայց կը ձախողի։ Քանի մը օր վերջ Շահի ուժերու հրամանատար ռուս գնդ. Լիախով 1000 Խազախներով եւ 6 թնդանօթով կը յարձակի Մէջլիսի շէնքին վրայ. ազգայնականները կը դիմադրեն, մինչեւ որ շէնքը ռումբի հարուածներէն կը փլչի, երեսփոխաններու մէկ մասը կը ձերբակալուի, մէկ մասը կը սպաննուի, իսկ մնացածները կը փախչին։ Գնդ. Լիախով մայրաքաղաքի դիկտատոր կը դառնայ։

Այս ատենները ազգայնականներու երկու թեւեր կը սկսէին յառաջանալ դէպի Թէհրան, մէկը Ռէշտէն, միւսը Սպահանէն։ Ռէշտէն յառաջացող ուժերը՝ թուով 600 հոգի, գրաւած էին Ղազվին, Թէհրանէն 90 մղոն դէպի հիւսիս։ Անոնց հրամանատարն էր Սիփահտար-ի-Ազամ, բայց այս արշաւանքի ոգին Հայ մըն էր, Եփրեմ Խան։

Յաջորդ օրը Շահը այս յառաջխաղացումը կասեցնելու նպատակով՝ ռուս գնդ. Զախօլսկիի հրամանատարութեան տակ երկու Մաքսիմ թնդանօթներով Իրանցի Խազախներու գունդ մը կը ղրկէ, պահելու համար Քարաջի կիրճն ու կամուրջը՝ Թէհրանէն 30 մղոն հեռու։ Միւս կողմէ ռուս. դեսպանը սպառնական գրութիւն մը կը ղրկէ Սիփահտարին, պահանջելով դադրեցնել իր արշաւանքը Թէհրանի վրայ։ Բայց ապարդիւն։ Քանի մը օր վերջ 800 Պախթիարիներ եւս կը միանան ազգայնական ուժերուն։ Նորէն սպառնալիքներ ռուսական եւ անգլիական դեսպաններէն՝ բայց յառաջխաղացումը կը շարունակուի։ Այս անգամ ռուս կառավարութիւնը ահաբեկելու համար ազգայնականները՝ Բագուի մէջ կը պատրաստէ արշաւախումբ մը, ղրկելու համար հիւսիսային Իրան։

Շահին ուժերը 5000 հոգի Սուլթանապատի մէջ, 1350 Խազախներ գնդ. Լիախովի հրամանատարութեան տակ Թէհրանի մէջ, 350 հոգի Թէհրանի հիւսիսը եւ 200 հոգի հարաւը՝ ազգայնականներու մօտենալուն կը սպասէին։ Քարաջի կիրճն ու կամուրջը պահելու համար ղրկուած Շահի ուժերը ետ կը մղուին յուլիս 3ին դէպի Շահապատ, Թէհրանէն միայն 16 մղոն հեռու։ Եւ ահա կը սկսէին հասնիլ ռուսական զօրագունդերը։ Յուլիս 11ին 2000 ռուս զինուորներ արդէն հասած էին Ղազվին։ Ռուսական դեսպանը նոր սպառնագրով մը կ՚ազդարարէր ազգայնականներուն որ ռուսական նոր յառաջխաղացման հետեւանքը պիտի ըլլար արտաքին միջամտութիւն։ Նոր ճիգեր ի գործ կը դրուին, ահաբեկելու կամ համոզելու ազգայնական պետերը, բայց դարձեալ ի զուր։

Յուլիս 10ին կռիւ մը տեղի կ՚ունենայ Խազախներու ջոկատի մը եւ ազգայնական ուժերու միջեւ, Պատամաքի մէջ, Թէհրանէն 15 մղոն հեռու, բայց արդիւնքը անորոշ էր։ Կռիւը կը շարունակուի յաջորդ երկու օրն ալ։ Շարժման մէջ կը դրուին թագաւորական բոլոր ուժերը։ Սակայն յուլիս 13ի առաւօտեան ժամը 6.30ին ազգայնականները սպրդելով թագաւորականներու դիրքերու մէջէն, կը մտնեն Թէհրան՝ ապշութեան մատնելով զանոնք։ Ազգայնականները այս ճարտար ռազմախաղը կը պարտէին անտարակոյս հայ հրամանատար Եփրեմ Խանին, որու մասին յիշատակութիւն ըրինք քիչ առաջ։

Ամբողջ օր փողոցային կռիւներ կային Թէհրանի մէջ։ Ժողովուրդը ծայրայեղ խանդավառութեամբ ընդունեց ազգայնական ուժերը եւ յուլիս 13ը համարուեցաւ «Փրկութեան Օր»։ Գնդ. Լիախով որ իր զօրամասով փակուած էր քաղաքին կեդրոնական հրապարակի զօրանոցներու մէջ, յաջորդ օրը անձնատուր եղաւ, որու հետ ազգայնականները վարուեցան մեծ խոհականութեամբ եւ վեհանձնութեամբ։ Յուլիս 15ին անոնք ամբողջ քաղաքին տիրացած էին։

(1)

տաքին գործերու նախարարին, ապրիլ 5ին ներքին գործերու նախարարին եւ ապրիլ 5ին դարձեալ աշխատանքի նախարարին:

Ցանձնաժողովս ոչ մէկ ջանք խնայեց որպէսզի յուշագիրները Ֆրանսական կառավարութեան մասնաւոր ուշադրութեան արժանանան, շնորհիւ իր անդամներուն եւ մեզի բարեկամ ֆրանսական մեծ անձնաւորութեանց պաշտօնական թէ անձնական դիմումներուն: Մեր առաջին յուշագիրը Ցանձնաժողովիս յատուկ պատուիրակութեան ձեռքով յանձնուեցաւ վարչապետ Պ. Ֆլանտէնի մասնաւոր քարտուղարին, մինչ միւս կողմէ մասնաւոր նամակ մը կը ղրկուէր ուղղակի Պ. Ֆլանտէնի, յիշեցնելով Ֆրանսայի հայ գաղութին բացառիկ կացութիւնը եւ վարչապետին մեծանուն հօր մասնաւոր համակրանքը հայկական դատին համար: Նոյնպէս մասնաւոր պատուիրակութիւն մը աշխատանքի նախարարին դիւանապետին կը յանձնէր մեր յուշագիրը, ինչպէս նաեւ Պ. Խոխոյի դիւանապետին: Ներքին գործերու նախարարը մեր յուշագիրը ստացաւ Ֆրանսացի երկու մեծ անձնաւորութեանց կողմէ, Պ. Լուի Մառէն նախարարը՝ մեր մէկ պաշտօնակիցէն, Պ. Փիէթրի՝ իր մէկ հայ բարեկամէն, Պ. Ժերմէն – Մարթէն՝ իր մէկ հայ մտերիմէն: Մեր միւս յուշագիրները նոյնպէս միշտ պատկան նախարարութիւններուն յանձնուեցան կամ ուղղակի մեր պաշտօնակիցներուն ձեռքով, ինչպէս արտաքին գործերու նախարարին ուղղուած յուշագիրը, կամ մեր ֆրանսացի բարեկամներուն միջոցաւ: Արդարութեան պարտք է յիշել սանցմէ Պ. Լուի Մառէն նախարարը, որ իր պաշտօնակիցներուն մօտ եւ նախարարներու խորհուրդին մէջ միշտ պաշտպանեց մեր խնդրանքները, Պ. Մ. Մութէ որ կարգադրեց մեր պատուիրակութեան տեսակցութիւնը Պ. Խոխոյի հետ, որ այնքան վճռական ձայն մը ունի օտար աշխատաւորութեան վերաբերեալ բոլոր հարցերուն մէջ, Պ. Սուլիէ, Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներուն Պաշտպան Լիկան, որ ուղղակի Պ. Ֆլանտէնի մօտ դիմում կատարեց մեր մասին, Պ. Ժիւսթէն Կոտառ, Պ. Փիքօ, Պ. Կեռնիւ, Պ. Կրիզոնի, արտաքին գործերու նախարարութենէն Պ. Ժարի, Պուշ – տիւ – Ռոնի նահանգային խորհուրդին անդամ Պ. Ռիփէր: Յիշենք նաեւ որ մեր առաջին յուշագիրը առանձին նամակներով ղրկուեցաւ կամ յանձնուեցաւ բացի վերոյիշեալ անձերէն, ոստիկանական վերատեսուչ Պ. Լանժըրոնի, Օտարականներու դիւանին պետ Պ. Փիքարի, ծերակուտական Մոռիզէի, Ֆիլիփի եւ Շվալիէի, երեսփոխան Մարսէլ Տէյայի եւ տը Մոնզիի, Թաղապետական խորհուրդին անդամ Պ. Պիւքայի, հրապարակագիր Պ. Ռընէ Փինոնի, կոմս Վլատիմիր տ'Օրմէսոնի, Պեռնիսի (որ «Ժուռնալ տէ Տէպա»ի մէջ հրատարակեց մեր յուշագրին գլխաւոր կէտերը) եւ Լանտովսքիի, Պ. Ա. Ֆ. Հէրոլտի, Զօր. Պրէմոնի, հրամանատար Պըռնաւ տ'Ազիի, Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսի ներկայացուցիչ Պ. Փանի, Աբբա Շաւլ Քէնէնի, եւն.: Այս անձերէն շատերը համակրական պատասխաններ յղած են. յիշենք միայն նախարար Պ. Խոխոն, որ գրեց թէ ամենալայն չափով ուշադրութեան պիտի առնէ իրեն պարզուած դիտողութիւնները, նախարար Պ. Լուի Մառէնը, որ պատասխանեց թէ իր մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ ըրած է զայն եւ պիտի փութայ խնդրուած ուղղութեամբ աշխատիլ իր պաշտօնակիցներուն մօտ, եւ որ յետոյ նորէն հաւաստիք տուաւ թէ «կրցածը ըրած է մինչեւ հիմա» եւ կը խոստանայ «անդուլ շարունակել». երեսփոխան Պ. Մութէ որ մեզ գրեց թէ «Հայերուն կացութիւնը շատ մասնաւոր կերպով Պ. Խոխոյի, Պ. Ժաքիէի եւ Պ. Ռէնիէի ուշադրութեան յանձնած է»: Եւ Մարդու Իրաւունքներուն Պաշտպան Լիկային նախագահ Պ. Պաշի որ մեզի հաղորդեց թէ Հայերուն ի նպաստ յատուկ դիմում մը կատարած է ուղղակի վարչապետ Պ. Ֆլանտէնի մօտ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Տարօնցիներու հանդէսը

Ապրիլ 27ի շաբաթ երեկոյեան, Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կեդր. Վարչութիւնը սարքած էր երեկոյթ – պարահանդէս մը, նախագահութեամբ փրոֆ. Ա. Զաքրեանի, որ բացման եւ յորդորական իր խօսքէն վերջ բեմ հրաւիրեց Պ. Ս. Սասունին:

Բանախօսը բացատրեց դերը Տարօնի աշխարհին, սկսելով հայ մշակոյթի տիտաններէն մինչեւ մեր օրերու ապստամբական պայքարի ռահվիրաները: Ապա խօսեցաւ ֆրանսերէն գոհացնելու համար տեղացի հիւրերը (երկու միլիոնատէրներ M. Aldin եւ Mme. Delhostale), որոնք եկած էին հայրենակից Ա. Թաթուլեանի հրաւէրով: Պատիւ մեր հայ հարուստներուն, որոնք հրաւիրուած էին, բայց լռութեամբ պատասխանած:

Բանախօսութենէն վերջ, Պ. Մովսէս Մելքոնեանի ղեկավարութեամբ երիտասարդներու 7 հոգինոց խումբ մը Տարօնի տարազով երեւցաւ բեմին վրայ եւ խանդավառութեան պատշաճներու մէջ պարեց յայտագրի առաջին վեց պարերը, ընկերակցութեամբ Պ. Արայ Պարթեւեանի, որ ձայնագրած էր եղանակները եւ կը նուագէր դաշնակի վրայ: Իր շնորհալի ձայնով երգեց Օր. Հոփսիմէ Կնեաղեան, Տարօնի ընտրեալ զաւակներէն, որ ստիպուեցաւ կրկնել իր երգերը:

Փոքրիկն Տարօն Տօնիկեան արտասանեց Սիամանթոյի «Կ'երդնում քեզի, ո՛վ Տարօ՛ն», իսկ Մովսէս Մելքոնեան Հայաստանի երգերէն «Էս բերքը բարին ա», որմէ ետք Օր. Թէմինեան Ալիսի հետ ներկայացուցին կենդանի պատկեր մը խիստ ծիծաղաշարժ. «Պլի Պուլի», «Դժգոհ ամուսինները»: Ապա տաս վայրկեան դադար տրուեցաւ:

Երկրորդ բանախօսն էր Կեդր. Վարչութեան քարտուղար Պ. Լեւոն Տօնիկեան, որ գրաւոր բանախօսութեամբ մը նախ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ կոչ ուղղեց հայ մտաւորականութեան մէկզի դնել ապարդիւն պայքարը, եւ ջանալ ցրուած հայ ժողովուրդը ամէն գնով կապել մայր երկրին: «Ժողովրդի մը կենսատու աղբիւրն է իր մտաւորականութիւնը, ապա ուրեմն եթէ ան ուզէ կարող է խաղաղութիւն շնորհել, ուզէ կարող է եւ թունաւորել: Ուստի պէտք է փոխադարձաբար զիջումներ ընել եւ լաւագոյնս տնօրինել»:

Կրկին պարի խումբը բեմ բարձրացաւ եւ պարեց Բ. մասը, լաւ յիշատակ մը արթնցնելով ներկաներու սրտին մէջ: Շատ գոհ մնացին նաեւ օտարները, որոնք արտայայտուեցան հետեւեալ կերպով.— «Nous vous félicitons pour vos bonnes habitudes et votre culture»: Երգեց Պ. Բէչէճեան՝ ֆրանսերէն երգ մը, ապա «Աշխէ՛կ հայրիկ»ը, ընկերակցութեամբ դաշնակի: Հետզհետէ արտասանեցին փոքրիկներ Անահիտ Գեւոնեան, Խանամիրեան եւ Սամէօղեան:

Կարգը եկած էր աճուրդին: Հայրենակից Մ. Մելքոնեան 1m. 0.65 ծաւալի վրայ գեղագրած եւ գոյներով զարդարած էր հայկական այբուբենը, զայն շրջապատելով Հայաստանի պէս պէս պտուղներով, եւ մակագրուած «Նուէր Տարօնի Կեդր. Վարչութեան»: Մէջտեղն ալ զետեղուած էր մեր դարաւոր, ալեւոր եւ անսասան հսկան, Արարատը:

Տնտեսական տագնապը ցամքեցուցած ըլլալով շատերու գրպանները, աճուրդը սպասուած արդիւնքին հակառակ քառորդին հասաւ: Այսուհանդերձ շնորհակալութեան արժանի են բոլոր մասնակցողները: Հայնեցի Ղազարը, ապագայ նահապետ ըլլալու սահմանուած երիտասարդը, իր առատաձեռն ընթացքով մասնակցեցաւ աճուրդին:

Կէս գիշերին վերջացաւ գեղարուեստական բաժինը եւ սկսան հայկական եւ եւրոպական պարերը տեւելով մինչեւ առաւօտ, ընկերակցութեամբ «Եփրատ» նուագախումբին: Բարոյական մասը տպաւորիչ էր, իսկ նիւթականը անգոհացուցիչ: Այս անյաջողութեան պատճառներէն մէկն ալ քաղաքականութիւն խաղցողներու վնասակար ընթացքն է. ոմն Ա. Ասատուրեան պահանջեր է որ հանդէսի հասոյթը յատկացուի միայն ուանի շինութեան, իսկ մեծամասնութիւնը չէ ուզած ծովը մէջ ձուկ սակարկել, եւ խորութիւն գնել միութեան ծրագրով նախատեսուած նուիրական նպատակներու միջեւ: Ասոր վրայ ան տարաձայնած է ձախակողմեան տարրերու մէջ թէ Պէլվիլուայի սրահին հանդէսը ֆաշական է, եւ ուզած է նոյն իսկ սրահը մեր ձեռքէն հանել, բայց շնորհիւ ձախակողմեան մեր մէկ ազնիւ հայրենակիցին, այդ անախորժութիւնը տեղի չէ ունեցած: Սրահը համայնավարներուն ըլլալով՝ կարգ մը ազգայնականներ չէին եկած, իսկ ինչպէս տեսանք, խլրդային աշխատանքի շնորհիւ կը բացակայէր միւս կողմը եւ Միութիւնը տուժեց նիւթապէս:

Հայրենիքի փրկութեան ճակատագրական օրերուն իսկ, հայրենիքը լքող ու արտասահման փախչող այս երեք լաքէները (մէկը վերը յիշուածը, երկրորդը՝ Լեւոն, «Նոր Երկիր»ի մարտ 5 եւ 6 թիւերուն մէջ գրողը եւ երրորդն ալ Մարսէյլէն նոյն թերթի ապրիլ 28ի մէջ գրող մը, հիմա նոր արթնցած հայրենասիրութիւն կը քարոզեն, ջանալով միացնել ուրիշը, իրենց սեւցած – ժանգոտած հոգին փրկելու համար:

Բայց ոչինչ, արդարութիւնը չի խափանուիր: Վայ անոր որ կ'իյնայ Տարօնի հասարակութեան պատուի ու շահու վնասակար արարքներու մէջ:

Իսկ դուք երիտասարդ հայրենակիցներ, անվհատ շարունակեցէք ձեր գործը, մինչեւ որ լսուի հայրենիքի հարազատ ձայնը,— «Իմ սիրելի զաւակունքս...»:

ԿՈՓՈՂ – ԿՌԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 2 մայիս.— Ըստ միութեանս կազմած մարդահամարի ցանկին՝ Մարսէյլի շրջանին մէջ մեր հայրենակիցներու թիւն է 432 անձ կամ 131 ընտանիք, որոնց 25ը բարեկեցիկ եւ հարիւրը աշխատաւոր ընտանիքներ են: Ներկայիս գործազուրկ եւ նպաստազուրկ ընտանիքներու թիւն է 58, որոնց 23ը անմիջական նպաստի կը կարօտին:

Ներկայիս աշխատող 48 ընտանիքներ կան միայն որոնք մէկ օրէն միւսը աշխատազրկուելու մղձաւանջին տակ կ'ապրին: Ամէն ընտանիք նուազագոյն 2 եւ առաւելագոյն 6—7 անձէ կը բաղկանայ:

Մարսէյլի Բարձր – Հայքի Հայր. Միութիւնը հիմնուած է 1934 թուին: Իր անդամները ծնած են Կարին կամ շրջականները, բացի Բաբերդցիներէն, Քղեցիներէն եւ Երզնկացիներէն, որոնք իրենց առանձին միութիւններն ունին:

Վերջերս անջատաբար կազմուեցաւ Բարձր – Հայքի Վերաշինաց Միութիւն մըն ալ, որուն անջատումը ցաւով կը դիտենք:

Այս տարուան միութեանս ընդհ. անդամներուն թիւն է 61, որուն 19ը օժանդակ 42ը գործաւոր անդամներ:

15 նոյեմբեր 1934էն ի վեր (գործազուրկներու նպաստադրման թուականը) վարչութիւնս ահաւոր թշուառութեան մը դէմ յանդիման գտաւ ինքզինքը եւ ի զուր փորձեց անցեալ տարի դրամական նպաստներով աղէտը դիմագրաւել:

1934ի տարեշրջանին նպաստ տրուած է 1779 ֆրանք, իբրեւ հնչուն դրամ:

1935 փետրուարին վարչութիւնը հաց բաշխելու գեղեցիկ միտքը յղացաւ եւ առ այդ կազմակերպուած հանգանակութենէ մը գոյացաւ 748 Ֆր., որով 13 փետրուարէն սկսեալ կարօտեալ ընտանիքներ իրենց առօրեայ հացը կը ստանան Միութենէս:

1934ի վարչութիւնը 13 փետր.էն մինչեւ 31 մարտ բաշխած է 572 ու կէս քիլօ հաց 1009 Ֆր. 70 ս. արժէքով, որուն 748 ֆրանքը հանգանակութեամբ հայթայթուած է, իսկ մնացեալը միութեանս տարեկան պիւտճէէն:

31 մարտի ընդհանուր ժողովը իր կարգին քննելով հացի բաշխման խնդիրը, իւրացուց եւ վաւերացուց նախկին վարչութեան ձեռնարկը եւ աւելի հաստատուն հիմերու վրայ դնելու համար հացագինի հայթայթման գործը, բոլոր բարեկեցիկ ընտանիքներուն համար շաբաթավճարի դրութեամբ կամաւոր տուրք մը հաստատեց:

Նորընտիր վարչութիւնը շարունակելով հացի բաշխումի աշխատանքը, նկատի ունեցաւ որ անհնար է միմիայն Մարսէյլի շրջանին կռթնելով գործը շարունակել. հետեւաբար ծանօթ կոչը ուղղեց այլուր բնակող հայրենակիցներուն, նկատի ունենալով որ աղէտը միայն Մարսէյլի մէջ կը սահմանափակուի:

Նորընտիր վարչութիւնը մէկ ամսուան ընթացքին հանգանակած է 360 Ֆր., իբրեւ հացագին եւ բաշխած է 388 քիլօ հաց 659 Ֆր. 60 ս. արժէքով: Համագումար մինչեւ ցարդ տրուած է 960.5 քիլօ հաց 1632 Ֆր. 80 ս. արժէքով: Այս գումարին 1108 ֆրանքը հանգանակութեամբ հայթայթուած է, իսկ 524 Ֆր. 80 ս.ը պիւտճէէն տրամադրուած:

Մեր շրջանի նպաստի կարօտ ընտանիքներուն միայն առօրեայ չոր հացը հայթայթելու համար ներկայ վիճակով միութիւնս պէտք ունի ամսական միջին հաշուով նուազագոյն 1500 հացի կամ 2550 ֆրանք գումարի մը:

Ինչ խօսք որ պետական նոր օրէնքին կիրառման հետեւանքով այս կարիքը պիտի քառապատկուի, երբ աշխատաւոր բազուկներու աշխատանքի իրաւունքը պլացուի:

Վարչութիւնս խանդավառութեամբ ողջունելով Փարիզի մեր հայրենակիցներուն ձեռնարկը, որոնց յաջողութիւն կը մաղթէ իր նպաստընկալ հայրենակիցներուն կողմէ, խորին երախտագիտութիւն յայտնելով բոլոր անոնց որ իրենց եղբայրական աջակցութեամբ մեզ պիտի քաջալերեն:

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ ԿՈՐՍՈՒԻԼ

— o —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, ապրիլեան սարսափներու տարեդարձին առթիւ.

— «Վաղը, ապրիլ 24, տարեդարձն է թուականի մը, երբ կորսնցուցինք մէկ միլիոն արեւմտահայութիւնը: Եւրոպական պատերազմի նախօրեակին, եթէ մեր ժողովուրդը ունենար արտաքին մէկ քաղաքականութիւն, անհնար է որ մենք այնքան մեծ կորուստներ ունենայինք, բաղդատաբար մեր փոքր թիւին:

Դարձեալ նոր փոթորիկներ կը պատրաստուին ամէն կողմ: Հրաբուխի վրայ են բոլոր ազգերը եւ կը պատրաստուին ամէն հաւանականութիւններու դէմ:

Իսկ մենք, 1914էն շատ աւելի պառակտուած եւ անպատրաստ վիճակ մը կը ներկայացնենք:

Տարիներէ ի վեր շարունակուող մեր ներքին պայքարները կարծէք շատերու համար դարձած են բնականոն վիճակ եւ չեն տեսներ այն ահաւոր չարիքը, որ ներկայէն շատ աւելի պիտի անդրադառնայ վաղուան վրայ: Երբ մեր դրացիները կ'ուժեղնան ամէն մարզի մէջ, մանաւանդ ազգային գետնի վրայ կը վերածուին կուռ զանգուածի մը, ի՞նչ կ'ընենք մենք:

Յոռետեսները աւելորդ յոգնութիւն եւ ծիծաղելի կը նկատեն մեր այս արտայայտութիւնները, որոնցմով կոչ կ'ընենք անդրադառնալու ներքին պայքարներու մեծ աղէտին:

Արտաքին եւ ներքին խոր պատճառներ կան, որոնք առաջ բերած են մեր աննախանձելի վիճակը: Լաւատեսութենէ չէ որ տարուած ենք, բայց անհանդուրժելի կը գտնենք նախ ճակատագրապաշտ ըլլալը եւ ենթադրել թէ մեր ցեղային յոռի կողմերը անուղղելի են եւ դատապարտուած ենք ուրիշներու կրունկներուն տակ կորսուելու:

Մենք խոր հաւատք ունինք որ այս ժողովուրդը եւ անոր ղեկավարութիւնը ի վերջոյ պիտի ունենան հասունութիւն, ըմբռնելու իրենց պատմական առաքելութիւնը եւ պիտի գտնան պառակտուած ուժերը հաւաքել մէկ գաղափարականի մը շուրջ»:

ԻՄԱՍՏՈՒՆԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

— o —

Քանի մը օր առաջ, թաղեցինք ժամանակակից Ֆրանսացի մեծագոյն մտաւորականներէն մին՝ Էմիլ Նուռին, սերած Լիոնի հին ընտանիքէ մը: Ներկայ էր ոչ միայն ֆրանսացի, այլ եւ ամէն ազգի պատկանող մտաւորական ընտրանին, իր վերջին յարգանքն ընծայելու անոր՝ որ մեծագոյն մղիչը եղաւ գիրքերու միջոցով ծաւալելու ամէն կողմ՝ ինչ որ համամարդկային միտքը լաւագոյն կերպով արտադրած էր: Ամբոխին համար, զոր կը ճանչնար այնքան մօտէն, եւ որմէ հեռու կ'ապրէր, գրավաճառ մըն էր միայն, որուն համար կեանքը ուսումնասիրութեան միջոց մը եղաւ, նուիրուած իր նախասիրած ուսումնասիրութեանց. Իրականին մէջ թերեւս մեր ժամանակներու անաղմուկ՝ ամէնէն մեծ ոգեւորողն եղաւ ընկերային ամէնէն բարդ հարցերու վերլուծման աշխատանքներու: Նախագահն էր Ֆրանսայի ռամկագիտութեան (Փօլքլօր), ուսուցիչ մարդաբանական վարժարանին եւ տնօրէն «Մարդաբանական հանդէս»ին: Զանց կ'ընեմ իրեն միւս տիտղոսները, որոնցմով պատուած են զինքը՝ թերեւս հակառակ իր կամքին: Իր հեղինակած եւ հրատարակած գործերը արդէն անկորնչելի տեղ մը կու տան իրեն, տեսերական գրականութեան մէջ: Փիլիսոփայ մըն էր, պարզ ու համեստ, շուքի մը պէս սահող: Հանրային կեանքի մէջ երբեք չհարկադրեց ինքզինքն ու իր տեսակէտները, համամարդկային ըմբռնումներ միայն ունէր, եւ մեկուսի կեանք մը կ'ապրէր՝ իր ուսումնասիրութեանց նուիրուած, ինչպէս յաւիտենական Ցանատանի իմաստունները:

Ֆրանսան, զոր ճանչցած ենք Խաչակիրներու շրջանէն մինչեւ հայկական վերջին Սփիւռքը, իր մահուամբ կը կորսնցնէ իր համայնագէտ մտքի տէր վաստակաւորներէն մին — անփոխարինելի, եւ հայ ժողովուրդի անկեղծ բարեկամ մը: Հրատարակիչն էր Հայերու մասին գրուած կարգ մը ֆրանսերէն գիրքերու, ինչպէս փրոֆ. Ֆ. Մաքլէրի «Հայաստանի մասին», եւն.:

Յարգանք իր յիշատակին:

Հ.Հ.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՑՐՒԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ o · o ═

Շարք մը նամակներէ յետոյ, վերջին յուսահատական կանչը կ'արձակէր, Կարինէն, ընկեր Միհրան Թէրլէմէզեան, երկու էջի վրայ հասկցնելով թէ «ստ ուրիշ բան է», եւ աղաղակելով իբրեւ կտակ.—

Այսքան չարիք թէ մոռնան մեր որդիք,
Թող ողջ աշխարհ կարդայ Հայուն նատիւնք...

Վերջին ձայն մըն ալ Սեբաստիայէն, ընկեր Վահան Մեծատուրեանէ (1915 մայիս), ոչ նոյնքան յուսահատական, բայց խորապէս չարագուշակ:

Երբ ձայները մարեցան եւ արդէն սարսափի պատմութիւնները շրջան կ'ընէին բերնէ բերան, Բաբերդէն կը հասնէր կին մը, իբրեւ կրօնափոխ, Զաւէն պատրիարքին յանձնելով տեղահանութեան առաջին նկարագրութիւնը:

Չեմ գիտեր ինչպէս կրցայ դասաւորել եւ արտասահման հաղորդել, բայց կը յիշեմ որ երեք օր չկրցայ ոչ խօսիլ, ոչ ալ ճաշել:

Նամակաբերը ողբացեալ Մառին էր:

Այդ նամակէն յետոյ, ամէն անգամ որ կ'երեւար փողոցէն, եւ ես պատուհանէն կը տեսնէի, դող մը կը համակէր զիս,— ի՜նչ ահաւոր լուրեր բերած է նորէն ...

Այս արի աղջիկը դարձած էր մղձաւանջ, յետոյ լուռ ու մունջ տառապելու եւ մեռնելու համար:

×

Այաշի եւ Չանկըրըի իրաւասու ընկերները, անծանօթ ուղղութեամբ ճամբայ հանուած ատեն, վերջին անգամ յաջողեր էին մեզի հասցնել երկտող մը, որ իրենց վերջին կտակն էր.

— Չըլլա՛յ որ Շ···ը բռնուի: Կազմակերպութիւնը ծանր է: Ոչ մէկ ձեռնարկ:

Հետեւելով աքսորի կարաւաններու գլխաւոր ուղեգծին, յաջողեր էինք յարաբերութիւններ հաստատել կարեւոր կէտերու վրայ:

Մեր բջիջը հետզհետէ տարածուեցաւ մինչեւ Գոնիա, ուր աքսորուած էին փրոֆ. Ա. Խաչատրեան (Երեւան), Խորէն Պապայեան (Ամերիկա), ողբացեալ Տիգրան Ծամհուր (Ֆէրիտ Ճէմիլ) եւ ուրիշներ:

Ֆէրիտ Ճէմիլ անգամ մը փորձած էր մաքրել Թալէաթը, երբ ան Գոնիայէն կ'անցնէր: Ատրճանակն ալ պատրաստ էր: Բայց յետոյ ետ կեցած էր, խորհելով թէ հետեւանքը կրնայ աղէտաբեր ըլլալ աքսորական բազմութեանց համար, որոնց թիւը քանի հազարը կ'անցնէր, այդ օրերուն:

Յաջողեր էինք բջիջ մըն ալ հաստատել մինչեւ Հալէպ, շնորհիւ ողբացեալ Մարզպետի, որ արկածէ արկած խիզախելէ յետոյ, ճակատագրական պահուն զոհ գնաց ապուշ պատահարի մը,— ձիէն վար իյնալով:

Մարզպետ բանտարկուած էր Կեսարիոյ մէջ: Այդ առթիւ թանկագին տեղեկագիր մը կազմած էր բանտային չարչարանքներու մասին, որոնց ղեկավարն էր արիւնարբու հրէշ մը, Ջէքի պէյ (յետոյ փոխադրուեցաւ Տէր – Զօր, 60.000ի ջարդը կազմակերպելու համար):

Տեղեկագիրը կ'ըսէր թէ հրէշը ցերեկները կը քնանար, իսկ գիշերները բանտ գալով, անձամբ կը գործադրէր չարչարանքները, արիւնռուշտ կատաղութեամբ:

Այսպէս, կէկլակէ «մարփուճ» մը անցընել տուած էր Հնչակեան Մուրատի (Համբարձում Պօյաճեան) յետոյքէն, խրելով դէպի բերանը եւ կախաղան հանած էր կիսամեռ վիճակի մէջ:

Մեր ողբացեալ ընկերը, Գէորգ Վիշապեան, իր վրայ առնելով Դաշնակցութեան բոլոր մեղքերը, կախաղան բարձրացած էր առանց որ եւ է գաղտնիք յայտնելու:

Նոյն իսկ Իբրանոսեան հաճի աղան կրցած էր պահել իր կորովը:

(Դժբախտաբար աչքի առջեւ չունիմ տեղեկագիրը եւ յիշողութեամբ կը գրեմ այս քանի մը տողերը):

Իբրեւ աւստրիական կամ իրանեան հպատակ, Մարզպետ բողոքած ըլլալով, փոխադրուեցաւ Պոլիս, յետոյ նորէն աքսորուեցաւ, բայց Գոնիայի մէջ, օգտուելով պահակ ոստիկանին թմրութենէն, դուրս ելած եւ անհետացած էր:

Այնուհետեւ գերման միսիոնարի տարազ հագած, յաջողեցաւ հասնիլ մինչեւ Հալէպ:

Յարաբերութիւնները շարունակուեցան մինչեւ 1915 սեպտեմբեր, երբ «ռուսասէր» Պուլկարիան ալ մտաւ կռիւ, գերմանական ճակատին վրայ:

Բուն մասնակցութենէն քանի մը օր առաջ, պուլկարական դեսպանատան թարգմանը, Պ. Փավլով, որուն հետ սերտ կապեր ունէինք, յայտնեց թէ Սոֆիայէն իրեն յանձնարարուած է միասին Պուլկարիա տանելու զիս, Մէրճանովը եւ մեր երրորդ ընկերը: «Եթէ մերժէք, պատասխանատու չեմ»:

(Այս բարի երիտասարդը, որ լաւ խորհրդատու մը եղած էր մեզի, գնդակահարուեցաւ իբրեւ սպայ, սպանուեցաւ ռազմաճակատին վրայ):

Տարակոյս չկար թէ մեր ընկերները սարքած էին այս պատեհութիւնը:

Առաջին ընդդիմացողը ես եղայ, արժեցնելով մեր ստանձնած պատասխանատուութիւնները եւ կացութեան պահանջները:

Ամբողջ Անատոլուն եւ «արեւելեան նահանգները» արմատախիլ եւ կոտորուած: Բիւթանիոյ եւ Թրակիոյ հայկական բազմութիւններն անգամ տեղահան: Մնացած էր միայն Պոլիսը, իբրեւ վերջին բեկոր, անոր ալ ճակատագիրը անստոյգ:

Սփոփարար լուրերու կը սպասէինք դուրսէն, իսկ ներսէն՝ արձագանգները ահաւոր սարսափներուն, որոնց հանդէպ Կիլիկիոյ ծերունի կաթողիկոսն անգամ, Սահակ արք. Խապայեան, ըմբոստացած եւ «Հայգոյժ» մը ղրկած էր Պոլիս, Հալէպի գերմանական հիւպատոսին միջոցաւ: (Արտասահման հաղորդուած մեր ճամբով):

Ջարդարար կառավարութիւնը պատրուակի կը սպասէր, Պոլիսն ալ տեղահանելու համար:

Յաջողեր էինք Լեփսիուսը բերել տալ Գերմանիայէն, եւ երբ եկաւ, առաջին յուսահատողը ինք եղաւ:

—«Մենք այս եղածներուն մէկ տասներորդն անգամ իմացած չէինք. անյոյս է այլ եւս. կը մնայ միայն Կարմիր Խաչի աշխատանք, ողջ մնացողները, գոնէ մանուկները փրկելու համար...»:

Իր ձեռնարկներու կարգին, երբ Էնվէրին կը դիմէ որպէսզի արտօնէ դրամական օգնութիւն հասցնել աքսորական բազմութեանց, «սպարապետը» կը պատասխանէ.

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(3)

տացման եւ հաւաքական տնտեսութեան ճամբան: Այժմ կարելի է ըսել թէ այդ ճամբան լրացուցած ենք: Ամբողջ աշխարհ կ'ընդունի թէ արդէն իսկ աճագին յաջողութիւն գտած ենք, ամբողջ աշխարհ կը խոստովանի թէ հզօր եւ առաջնակարգ ճարտարարուեստութիւն մը ունինք, հզօր եւ լաւ սարքուած հողագործութիւն մը, փոխադրութեան միջոցներ որ կը զարգանան եւ կը բարւոքին ամէն օր, կարմիր բանակ մը՝ լաւ կազմակերպուած եւ կատարելապէս հանդերձաւորուած: Կը նշանակէ թէ մենք արդէն անցած ենք կարօտութեան շրջանը, կենսական ճիւղերուն մէջ: Բայց եթէ ազատած ենք արհեստագիտական կարօտութեան շրջանը, այժմ նոր շրջան մը կը մտնենք, ըսել կ'ուզեմ մարդոց, արհեստագիտութիւնը վարելու եւ յառաջացնելու ընդունակ աշխատաւորներու կարօտութեան շրջանը: Մենք ունինք արհեստագիտութիւն մը, բայց չունինք այն մարդիկը որ բաւարար փորձառութիւն ունենային այդ արհեստագիտութենէն քաղելու ինչ որ կարելի է քաղել: Այժմ մեր ճիգը պէտք է կեդրոնանայ մարդոց վրայ, պէտք է վարիչներ հասցնենք: Ատոր համար անհրաժեշտ է ամենամեծ հոգածութիւն ցուցնել աշխատաւորներուն համար, մեծ ըլլան թէ փոքր: Ինչ ասպարէզի մէջ ալ աշխատին, պէտք է հոգ տանինք անոնց կրթութեան, օգնութեան հասնինք երբ որ պէտք ունին, քաջալերենք երբ իրենք յաջողութիւնները կը կատարեն:

Ի՞նչպէս պիտի գոհացնեն Հունգարիան

Վենետիկի ժողովը վերջացաւ փոխադարձ համաձայնութեամբ: Թէեւ մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ կարելի եղած է գոհացնել Հունգարիան, վերազինման հարցին մէջ: Բոլոր վիճելի խնդիրները պիտի լուծուին Հռոմի խորհրդաժողովին մէջ: Հունգարիա պիտի գոհանայ Իտալիոյ կողմէ եղած յայտարարութեամբ մը, որ պիտի ըլլայ այդ ժողովէն առաջ եւ որուն համաձայն մասնաւոր խորհրդաժողով մը պիտի հրաւիրուի, նախկին թշնամի երկիրներու վերազինման խնդիրը քննելու համար: Հունգարիա այդ ժողովին մէջ պիտի պահանջէ իր հաւասարութեան իրաւունքը, առանց որ եւ է պայմանի կամ յանձնառութեան: Որով այժմէն կը մերժէ փոխադարձ օգնութեան եւ ապահովութեան յանձնառութիւնները:

Տնտեսական գետնի վրայ եւս նոր եւ կարեւոր զիջումներ կը նախատեսուին Հունգարիոյ համար: 1934 մարտ 17ի պայմանագրութեամբ, Իտալիա եւ Աւստրիա մեծաքանակ ցորեն պիտի գնէին Հունգարիայէն: 1934—35 քանակութիւնը նշանակուած էր մէկ միլիոն կենդինար, որ կրնար մինչեւ երկու միլիոնի բարձրանալ:

Ամէն պարագայի մէջ, ապահով կը նկատուի Հունգարիոյ մասնակցութիւնը Հռոմի խորհրդաժողովին, որուն հրաւիրուած են 9 պետութիւններ:

Կարսի երկրաշարժին մանրամասները

Պոլսոյ Թուրք թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Կարսի երկրաշարժի մասին, իբրեւ առաջին հեռագիր: (Ընթերցողները պիտի յիշեն թէ նորագոյն լուրեր շատ աւելի ծանր կը ցուցնեն կորուստները, ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր):

Երկրաշարժը մասնաւորաբար կեդրոնին կցուած Տիկօր գիւղախմբին մէջ շատ աղետալի եղած է: Բոլոր տուները փլած եւ հարիւրաւոր կենդանիներ փլատակներուն տակ մնացած են: Գիւղախմբին կեդրոնին եւ 15 գիւղերու մէջ առ այժմ ճշդուածին համաձայն 200է աւելի մեռեալ եւ 500է աւելի ծանր վիրաւոր կայ: Ջուրերը քաշուած են եւ արտերու մէջ լայն ճեղքուածքներ յառաջ եկած: Այս շրջանակին մէջ ցնցումները տակաւին (2 մայիս) կը շարունակուին: Կարսի մէջ ցարդ ուրիշ ցնցում չէ պատահած:

*** Կարսի կուսակալը երկրաշարժէն արկածեալներուն ըլլալիք օժանդակութեան միջոցներուն մօտէն հետեւելու համար մեկնած է Տիկօր գիւղախումբը: Փլած տուներուն թիւը 300 — 400ը կը գտնէ: Ներքին գործավարութեան հասած պաշտօնական առաջին տեղեկութիւնները կը հաղորդեն թէ՝ մեռեալներուն եւ վիրաւորներուն թիւը հարիւրները կ'անցնի: Դեռ չէ ճշդուած կորուստներուն իսկական թիւը: Արկածեալներուն ղրկուած են բժիշկ, առողջապահական մարմին, արմտիք, վրան եւ ամէն տեսակ պիտոյք:

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն.— Լրացուցիչ տեղեկութիւններ կը հաւկցուի թէ երկրաշարժը կը շարունակուի: Կուսակալը այցելեց Տիկօրի 25 գիւղերէն 15ը և հաստատուեցաւ որ հազար տուներ փլած են: Այս շէնքերուն վնասը 100,000 ոսկի կը հաշուեն: Ազատարար խումբերը կը հաստատեն թէ 28 տուներ բոլորովին կործանած են: Էգրէկ (Ագարակ) գիւղը գետնամոյն եղած է: Շրջանին բնակիչները, գիւղացիները եւ լեռնականները, 50 քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ, վրաններու տակ կ'ապրին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ ազգականներուս եւ ընկերներուս որոնք անձամբ, հեռագրով կամ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին կնոջս վիրաւորուելուն առթիւ: Վիրաբուժական գործողութեամբ գնդակները դուրս հանեցին եւ այժմ իր վիճակը շատ լաւ է: Յոյս կայ մօտ օրէն իր կատարեալ ապաքինման:

ՂԵՒՈՆԴ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կրընոպլը

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՌԱՖՖԻ

— Այդ դու ո՞րտեղից գիտես:

— Ես երկու ամբողջ գիշերներ խաւարի միջից, ձկնորսի խրճթի լուսամուտներից նայում էի ձեզ վրայ... եւ այդ հրդեհը պիտի կատարուէր այնտեղ... եւ ձեզ բոլորիդ պիտի այրէինք կրակի մէջ... բայց դու, անպիտան, աւելի ճարպիկ գտնուեցար մեզանից... մի քածի համար մատնեցիր մեզ...:

Ես ոչինչ չպատասխանեցի. ինձ աւելի ծանր էր լսել նրա հայհոյանքները եւ անպատիժ թողնել նրան, քան թէ այն կապանքները, որ այդ րոպէում կաշկանդել էին ինձ: Սկսեցին մեզ տանել դէպի խաչագողների բնակարանի կողմը:

«Էշի ականջի» խօսքերից երեւաց, որ իմ բացակայութիւնը կասկածանքի մէջ էր ձգել ընկերներիս. նրանք ըսկսել էին որոնել ինձ եւ գտել ձկնորսի խրճիթում:

Նէնէին կենդանի տեսնելը աւելի չփոթեցրել էր նրանց, մանաւանդ քաւոր Պետրոսին, որին ես հաւատացրել էի, թէ սպանել եմ այդ աղջկան: «Էշի ականջին» յանձնուած էր եղել գաղտնի հսկել իմ գործողութիւնների վրայ, տեղեկութիւններ հաւաքել, մինչեւ ընկերութիւնը կը պարզէր այդ միթին եւ կնճռոտ հարցը եւ կը տար իւր վճիռը իմ մասին: Բայց ես ինչո՞վ էի առիթ տուել նրանց մտածելու, թէ ես եմ մատնել նրանց,— այդ ես հասկանալ չկարողացայ:

Արեգակը իւր առաջին ճառագայթները խառնեց հրդեհի բոցերի հետ, երբ մեզ հասցրին խաչագողների բնակարանի մօտ: Երեւում էր, որ իրանք, խաչագողները, կրակ էին տուել այդ բնակարանին, որպէսզի մոխրի մէջ անհետացնեն իրանց արհեստի նշանները:

Երբ բոլորովին մօտեցայ, տեսնում եմ՝ խաչագողներից մի քանիսը շղթայակապ պահւում են զինուորների ձեռքում: Ամբողջ ձորը շրջապատուած էր բազմաթիւ պահապաններով: Այսուամենայնիւ, մի քանիսին յաջողուել էր փախչել, թէեւ ոստիկանութիւնը վրայ էր հասել այն ժամանակ, երբ բոլորը դեռ քնած էին:

Քաւոր Պետրոսը նոյնպէս կալանաւորների թւում էր. նա խիստ անխռով կերպով կանգնած էր իւր շղթաների մէջ եւ նոյնպէս հպարտ էր, որպէս միշտ: Առաջին անգամը չէր, որ նրա հետ պատահում էին այսպիսի «խաղեր», նա իւր կեանքում գուցէ հարիւր անգամ գործ էր ունեցել ոստիկանութեան հետ...: Երբ տեսաւ ինձ, խիստ դաժան կերպով նայեց իմ վրայ եւ ոչինչ չխօսեց. բայց ես նրա թունաւոր հայեացքի մէջ կարդացի այդ խօսքերը, «դու էլ, Մուրատ, դաւաճանեցիր ինձ...»:

Խուզարկութիւնը անտառի մէջ տեւեց կէս օր, խաչագողներից ոմանք, անտառի ստորերկրեայ գաղտնի ճանապարհներով դուրս էին եկել եւ անհետացել էին ծառերի ու թուփերի մէջ: Նրանց գտնել չկարողացան: Կալանաւորների թիւը, բացի ինձանից, չորս հոգի էր:

Հրդեհը արդէն բոլորովին լափել էր այն բնակարանը, որ մօտ մի տարի եղել էր կենարոն սարսափելի չարագործութիւնների: Երբ ամէն ինչ վերջացած էր, մեզ սկսեցին տանել դէպի մերձակայ քաղաքը: Մի բան, որ իմ կորստեան այն դառն ճգնաժամում մտաբերեցի ես, էր Նէնէն: Խեղճ աղջիկ, դու զարձեալ մնացիր անտէր...:

Երկիւղը եւ յուսահատութիւնը, որ այսպիսի դէպքերում տիրում են յանցաւորի սրտին, ինձ բոլորովին զգալի չեղան: Կարծես թէ, ես համոզուած էի, թէ հարկաւոր էր որ այսպէս լինէր, թէ այն ճանապարհը, որ ես բռնել էի, ինձ պէտք է հասցնէր մինչեւ այստեղ, թէ ես պէտք է պատժուէի եւ իմ տանջանքներով քաւէի իմ գործած մեղքերը...:

Երեք օրից յետոյ մեզ հասցրին մերձակայ քաղաքը, եւ փակեցին բերդի մէջ: Գիշեր էր: Բանտի մի անկիւնում, թեք ընկած յարդի վրայ, հեռու իմ ընկերներից, տխուր մտածութիւնների մէջ տանջւում էի ես: Հազիւ հազ ինձ համար ծագեցկեանքի մի նոր առաւօտ, հազիւ հազ սկսում էր ինձ համար արդար ապրուստի մի նոր եղանակ, եւ ահա տխուր հանգամանքներ ինձ ձգեցին մի նոր դժբախտութեան մէջ: Ինչո՞վ կը վերջանար այդ, ես չգիտէի, բայց համոզուած էի, որ ես ընդերկար պիտի բաժանուած մնամ սիրելի ծնողներից, սիրելի բարեկամներից, եւ ես գուցէ միւս անգամ չի պիտի կարողանամ տեսնել Նէնէին:

Այդ մտածութիւնների մէջ էի ես, երբ իմ ընկերները, բանտի մի այլ կողմում խումբով նստած, թուղթ էին խաղում, ծիծաղում էին, հանաքներ էին անում, կարծես թէ, իրանց տանը լինէին: Քաւոր Պետրոսը նրանց մօտ էր, նա չէր խաղում, բայց նայում էր նրանց խաղի վրայ: Նա բաժանուեցաւ խումբից եւ մօտեցաւ ինձ:

Մի մարդու թէ բարոյական եւ թէ մարմնական տգեղութիւնները այնքան նշմարելի չեն լինում, երբ նայում ես նրա վրայ բարեկամի աչքով: Բայց երբ սկսեցիր ատել նրան, այն ժամանակ միայն յայտնւում է նա իւր բոլոր այլանդակութեամբ: Այսպէս ներկայացաւ ինձ քաւոր Պետրոսը, երբ մօտեցաւ իւր սովորական սառնութեամբ:

— Դու քեզ վա՞տ ես զգում, հարցրեց նա:

— Ոչ, պատասխանեցի ես:

— Ապա ինչո՞ւ ես այդպէս տխուր:

— Բանտում ուրախ չեն լինում:

— Այդ իրաւ է, բայց տխրելն էլ թուլասրտութեան նշան է:

Նա նստեց իմ մօտ եւ սկսեց զանազան խրատներ տալ:

— Զգուշացիր, Մուրատ, այդպիսի դէպքեր շատ են պատահում մեզ հետ, եղուց, շատ կարելի է սկսուի մեր քննութիւնը. դու պէտք է չյայտնես քո իսկական անունը, քո հայրենիքը եւ ինչ ազգի կամ ինչ դաւանութեան պատկանելը: Ընտրիր քեզ համար մի կեղծ անուն, ձեւացրու քեզ ուրիշ ազգից եւ ուրիշ երկրից: Ուրացիր մեղադրանք որ կը դնեն քեզ վրայ, այնուհետեւ քո ազատուելը դժուար չի լինի:

Ես պատասխանեցի խորին զզուանքով:

— Որքան խաբեցի, որքան սուտ խօսեցի, բաւական է: Ես այսուհետեւ պէտք է ճշմարիտը խօսեմ:

Նա սկսեց զարմացած կերպով նայել իմ երեսին:

(Շ. — ...)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 9 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 9 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2800

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՀԱՐՊ ԻՍԹԷՐՈՒՔ...»

Երէկ հետեւեալ նամակը ստացանք Լոռէթէն (Լուառ), մայիս 7 թուականով եւ չորս մականուն – ստորագրութիւններով:

Կ'արտատպենք նոյնութեամբ, միայն ուղղագրութիւնը չտ – կելով.

— «Յարգելի խմբագրութիւն «Յառաջ»ի.

Մենք գաղթական Հայերս Ֆրանսա եկանք. Թուրքին նիրաններէն ազատուանք. այսօր աւուր հացի կարօտ, ֆրանսական ամէն օրէնքի հնազանդ, կը տառապինք պատառ մը հացի կարօտ, մէկ տունի մէջ 4–5 ընտանիք 3–4 զաւակներով: Մեր բոլորին մտածումն է միմիայն պատառ մը չոր հացը. կարծեմ այս ալ շատ է. այսօր քառթ տ'իտանթիթէ կը փոխեն. մեզմէ կը պահանջեն Նանսէնեան դրոշմաթուղթ: Մենք կ'ըսենք դրամ չունինք, գործ չունինք, ո՞ւրկէ տանք: Մեզի կը պատասխանեն թէ մեզի այսպէս հրաման եկած է: — Ո՞ւրկէ եկած է:— Ձեր Փարիզի կոմիտէները բրած են, մեզի ի՞նչ, եթէ չտաք ինքնութեան թուղթը չփոխելէ զատ, պատիժի կ'ենթարկուիք:

Ի՞նչ կը մտածէք դուք եւ դո՛ւք հայ ազգի մեծաշուք իշխաններ, հայ ազգի անունով խօսող մարմիններ, գիտնականներ, խմբագիրներ, գրագէտներ եւ զոյգ Նոյի տապանէն թռչող ազգային պատուիրակութիւններ. խօսէ՛ք հիմա, անձնասպա՞ն ըլլանք, գողութի՞ւն ընենք, ի՞նչպէս կ'ուզէք մտածեցէք: Հայ ժողովուրդի հարազատ զաւակները ցիրուցան փոթորիկի մէջ ինկած, դուք ալ քամի կուտաք որ շուտով կորսուին. ո՞ւր դիմենք, որի՞ն դուռը զարնենք, դուք մեզի խելք մը ցոյց տուէք որ մեր գլխուն ճար մը ճայինք... Կը խնդրուի Պ. խմբագիրէն, թերթին տալ:»

Երբ կ'ըսենք թէ այսօր չունինք աւելի կենսական հող եւ պարտականութիւն, դիւրազգածութիւններ կը վիրաւորուին:

Երբ, մասնաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր — 1934 յունիսէն — կ'աղաղակենք թէ անհրաժեշտ է հաւաքական, ծրագրեալ, մեթոտիկ աշխատանք, մարդիկ դիւանական աշխատանքներով կամ սնամէջ մարզանքներով կը զբաղին:

Եւ երբ անխնայ կը քննադատենք ծուլն ու չխօսկը, զանազանելով իրական աշխատանքն ու «միսթիֆիքասիոն»ը, ու կը յանձնարարենք վերջացնել, կարճ կապել ակադեմական վէճերը,— օրօրներ կամ լուտանքներ կը լսենք:

Մէկ խօսքով, անպարտելի ողբերգութիւն մը, որուն մէկ ափէն սովորամոլութիւնը կը խորդայ, միւսէն՝ խժալուր ժխոր մը որ սիրտ կը պղտորէ:

Իսկ անճար բազմութիւնները կը հարցնեն.

— Ո՞ւր դիմենք, ի՞նչ ընենք... Անձնասպա՞ն ըլլանք, գողութի՞ւն ընենք...

Անշուշտ հասցէներ շատ կան:

Ո՛վ որ ճար մը կրնայ գտնել, — թող փորձէ իր ուժը: Թող գործնական ելք մը ցուցնէ, փոխանակ ակնախտիղ բանաձեւեր թխելու եւ դայլի աւետարան կարդալու:

Կը յիշեցնենք անգամ մըն ալ,— Մեզի համար անհրաժեշտը գործնական, գրական աշխատանքն է, եւ ոչ թէ «գիտ»ը կամ թխածոյ հաւատալիքը:

Ու նորէն, լրջութեան հրաւէր մը բոլորին անխտիր, հրապարակաւ ճառողէն թէ գրասենեակներու մէջ,— կարճ կապեցէք բիւզանդամարտը եւ գործ, աշխատանք, արդիւնք ցոյց տուէք:

Հաւաքական հպատակութի՞ւն է ձեր ուզածը, — ճառ մի՛ խօսիք, դուռները բաց են, գացէք եւ յաջողցուցէք:

Ներգաղթ,— Հրամեցէք ապարէզ, եւ բանալ տուէք դուռները, գոնէ հաւատալիք մը, պատասխան մը բերէք Երեւանէն, որուն աժան փաստաբանութիւնն ալ սատանձներ էք, սրտառո՛ւչ աղգասիրութեամբ:

Ցուշագի՞ր, ազերսագի՞ր, տեղացիներու հետ գործակցութի՞ւն,— փորձեցէք ինչ որ կրնաք: Նորէն դիմեցէք, նոր հասցէներ գտէք, նոր նեցուկներ ճարեցէք:

Բայց, ի սէր Ալլահի, իրար մի՛ խածէք: Եւ մանաւանդ մի՛ խաբէք սա դիւրահաւան ժողովուրդը, որ հրաշքի կը սպասէ եւ յետին լեզուանին «սքանչելի առաջնորդի» տեղ կը դնէ:

Գործնական ծրագիր եւ աշխատանք, աշխատա՛նք: Մանաւանդ ուղղամտութիւն եւ լրջութիւն:

Զի՛ բաւեր գեղգեղել, հանոցի մը կատարը թառած.

— Զնջեցէ՛ք «օֆիս»ները եւ կը փրկուինք...

— Մեր պայքարը Բաշալեանին դէմ է...

— Պատասխանատուն Բարեգործականն է...

— Եթէ ներգաղթը չի յաջողիր, մեղաւորը Դաշնակն է...

— «Հաւաքական հպատակութեան թշնամի»ներն են այս չարիքին պատճառը: (Այս ալ նոր բանաձեւ մը...):

— Եթէ ժընեւի հետ կապերը խզենք, Ֆրանսա մեզ տիրաբար կը պաշտպանէ...

— Հաւաքական հպատակութիւնը կարելի չէ, ներգաղթը առայժմ հնարաւոր չէ, միացեալ ճակատ տեղական բանուորութեան հետ...

— Ո՛չ «ռէֆիւժիէ», ոչ գաղթական, այլ «հայկական ազգութիւն» (հպատակութիւն)...

— Միացեալը անպէտ է, Պուլվառ Օսմա՛նը...

Մէկ խօսքով, պատկեր մը որ շատ կը յիշեցնէ Պոլսոյ փողոցներու երբեմնի կանչը.

— Հարպ իսթէրո՛ւք...

Իսկ ե՞լքը: Արդար չէ՞ Լոռէթի բանուորներուն աղաղակը.

— «Հայ ժողովուրդի հարազատ զաւակները ցիրուցան փոթորիկի մէջ ինկած, դուք ալ քամի կուտաք որ շուտով կորսուին»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆԺԱՄ

Պ. ՓԻԷՌ ԼԱՎԱԼ ՃԱՄԲԱՅ Կ'ԵԼԼԷ ԱՅՍՕՐ

«Մաթէն» եւ ուրիշ թերթեր անցագրէ զրկուած

Այսօր ճամբայ կ'ելլէ Պ. Լավալ, արտաքին նախարարը, նախ Վարշաւա, յետոյ Մոսկուա երթալու համար: Այս առթիւ շատ մը թղթակիցներ պիտի ընկերանան նախարարին: Խորհրդային իշխանութիւնը մերժեց անցագիր տալ «Մաթէն»ի եւ ուրիշ կարգ մը թերթերու թղթակիցներուն: Այս խտրութիւնը մեծ յուզում պատճառած է լրագրական շրջանակներու մէջ: Փարիզի եւ Ֆրանսայի մամուլի ընկերակցութիւնները որոշեցին ժողով գումարել, բողոքելու եւ մամուլին համերաշխութիւնը հաստատելու համար: Խորհրդային իշխանութեան բռնած դիրքին պատճառը այն է որ «Մաթէն» եւ ուրիշ թերթեր ոչ միայն հակախորհրդային քաղաքականութիւն կը վարեն, այլեւ հակառակ են ֆրանքօ-ռուս դաշինքին: Մինչեւ այսօր ալ պայքարը կը շարունակուի այդ համաձայնութեան դէմ: «Մաթէն» առաջին էջին գլուխը եւ երեք սիւնակի վրայ ծանուցանելով իրեն եղած զրկանքը, «հպարտութեամբ» կ'արձանագրէ զայն, իբրեւ «ապացոյց իր անկախութեան»:

Տեղական մամուլը կը գրէ թէ Պ. Լավալի ճամբորդութեան գլխաւոր արժէքը պիտի ըլլայ Լեհաստանի վարիչներուն հետ տեսակցութիւնը, քանի որ Մոսկուայի հետ համաձայնութիւն գոյացած է արդէն եւ այցելութիւնը պաշտօնական հանգամանք ունի: Լեհաստանի վարիչները չափազանց վերապահ են: Անոնք չեն ուզեր նոր յանձնառութիւններ կնքել կամ ընդլայնել արդէն կնքուած յանձնառութիւններ որ կրնան փոփոխել իրենց յարաբերութիւնները Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան հետ: Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը չողեւորեր զիրենք: Այս առթիւ լեհական մամուլը դիտել կուտայ թէ դաշնագրին յաւելուածական մասը շատ ջուր կը լեցնէ համաձայնութեան գինիին մէջ: Ցետոյ, այդ դաշնագիրը չի կրնար որ եւ է նոր յանձնառութեան ենթարկել Լեհաստանը, ոչ ուղղակի, ոչ ալ անուղղակի:

Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, Պ. Լավալ լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի մասին եւ շնորհակալութիւն յայտնեց Պ. Էռիոյի, որ օգնած էր այս գործին մէջ: Ցետոյ տեղեկութիւններ տուաւ իր ճամբորդութեան մասին:

⁂ Արտաքին նախարարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ գաղտնի արձանագրութիւններ կը պարունակէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը եւ կամ փոխառութիւն մը պիտի ըլլայ Մոսկուայի: Հակառակ այս հերքումներուն, լեհական մամուլը կը կարծէ թէ Մոսկուա 4,000,000,000 ֆր. պիտի ստանայ եւ պիտի յատկացնէ ոչ թէ երկաթուղիներու շինութեան, այլ սպառազինութեանց: Այս առթիւ դիտել կուտայ թէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը չի կրնար գործնական արդիւնք ունենալ, եթէ պատերազմ ծագի Գերմանիոյ հետ, որովհետեւ աշխարհագրօրէն անկարելի է որ խորհրդային իշխանութիւնը զինուորական օգնութիւն հասցնէ Ֆրանսայի: Լեհական կառավարութիւնը երբեք չպիտի թոյլատրէ որ խորհրդային զօրք անցնի իր հողէն: Լեհական թերթերէն անոնք որ բարեկամ են Ֆրանսայի, առանց որոշապէս գրելու, կը հասկցնեն թէ փոխանակ դրամ ճարելու Ռուսաստանի սպառազինութեանց, Ֆրանսա աւելի լաւ բան մը բրած կ'ըլլայ եթէ այդ գումարները յատկացնէ Լեհաստանի սպառազինութեանց...

Անգլիա պիտի օգնէ Ֆրանսայի, եթէ...

«ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱԽԿՈՏ Է»

Անգլիոյ երեսփ. ժողովի մայիս 7ի նիստին մէջ, երեսփոխան մը հարցուց թէ անգլ. կառավարութիւնը անմիջապէս պիտի՞ ընծայէ օգնութիւն պիտի հասցնէ՞ Ֆրանսայի, եթէ Գերմանիա փոփոխութիւններ կատարէ Հռենոսի ապազինեալ շրջանին մէջ:

Արտաքին նախարարը պատասխանեց.— «Լոքառնոյի դաշնագրին մէջ ճշդուած են այն հանգամանքները որոնց համաձայն պիտի գործադրուի բրիտանական երաշխաւորութիւնը: Ինչպէս ըսուած է անգլիտալական յայտարարութեան մէջ, որ կցուած է Սթրէզայի բանաձեւին, բրիտանական կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ Լոքառնոյի մէջ կնքած պարտաւորութեանց, և անոնց պիտի համակերպի բարեխղճօրէն, երբ առիթը ներկայանայ»:

⁂ Վերսայլի դաշնագրին 42 եւ 43 յօդուածներուն համաձայն, Գերմանիոյ արգիլուած է ամրութիւններ պահել կամ շինել Հռենոսի աջ կամ ձախ ափին վրայ, դէպի արեւմուտք, 50 քիլոմեթր տարածութեան վրայ: Արգիլուած է նաեւ զօրք համախմբել տեւականօրէն: 44րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ՝ եթէ Գերմանիա անսաստէ 42 եւ 43 յօդուածներուն տրամադրութեանց, թշնամական գործողութիւն մը կատարած պիտի ըլլայ դաշնագիրը ստորագրող պետութեանց դէմ եւ հետեւաբար պիտի համարուի խաղաղութիւնը խանգարելու հետամուտ: Լոքառնոյի դաշնագիրը կը հաստատէ այս տրամադրութիւնները, միեւնոյն ատեն ապահովելով Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ երաշխաւորութիւնը, անմիջապէս գործադրելի: Գերմանիա եւս պատօրէն ընդունեցաւ Լոքառնոյի համաձայնութիւնները, 1925 հոկտեմբեր 16ին:

⁂ Լորտերու ժողովին առջի օրուան նիստին մէջ, խումբ մը լորտեր բանաձեւ մը առաջարկեցին, ցաւ յայտնելով Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին կողմէ Գերմանիոյ դէմ արձակուած պարսաւանքին համար եւ խնդրելով որ կառավարութիւնը վերսկսի բանակցութիւնները Գերմանիոյ հետ, գերման ժողովուրդին համար ընդունելի պայմաններով: Բանաձեւին հեղինակը բացատրեց թէ Հիթլէր ներկայ դիրքին հասաւ շնորհիւ դաշնակիցներու գործած սխալներուն, որոնք երկուքի բաժնեցին աշխարհը: Վիճաբանութեանց ընթացքին կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը քննադատուեցաւ իբրեւ վախկոտ, եւ ցաւ յայտնուեցաւ հակադերման զգացումին համար որ առէնէ մը ի վեր կ'աճի Անգլիոյ մէջ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՀԱՆԴԻ 6րդ վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Մայիս 21ին, Թրոքատէրոյի պալատին մէջ:

ԼԱՐԻՍԱՅԻ (ԵՈՒՆԱՍՏԱՆ) պատերազմական ատեանը վերջացնելով բազմաթիւ երեսփոխաններու, ծերակուտականներու եւ հրապարակագիրներու դատավարութիւնը, տասը տարի բանտարկութեան դատապարտեց երեսփոխան – լրագրող Լէվանտիսը, ծերակուտական Կրիկորիատիսը, հինգ տարուան՝ օդանաւային նախկին նախարար Ծաննասը: Ուրիշ 12 ամբաստանեալներ ալ վեց ամիսէն 3 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸՆ ԵՄ ԵՍ...»

Եըլտըզի պալատին մէջ, Պոլիս, հոն ուր Սուլթան Համիտ կին կը բուծանէր եւ հայ ու չէրքէզ, յոյն ու լըվանթէն աղջիկներով Գեղուհիներու Պարտէզ մը կազմեր էր, կիներու Միջազգային Համաժողով մը գումարուեցաւ վերջերս:

Թուրք հանըմները ուրախ էին իրենց մէջ տեսնելով եւրոպական երկիրներու կին ներկայացուցիչները:

Պոլսոյ «զոգոնա»ները երջանիկ էին իրենց կողքին տեսնելով Միացեալ – Նահանգներու Միսերը... առանց ոտնակոխի: Ինչպէս նպուռ նառեցին ու ննջացին, բաղի եւ սիրամարգի ձայներով սպառնացան աքաղաղներուն՝ յանուն կիներու ազատութեան, սեռերու իրաւունքներուն հաւասարութեան:

Ամէնէն լեզուանիները... Թրքուհիներն էին, — Մէյտա՛ն տրուած է իրենց խօսելու, չարշա՛ֆ չարշա՛ֆ լեզու թափելու:

«Քաֆէս»ներու այս անուշահոտ բընակիչները, ճիշդ է որ, ամէն ազգի կիներէ աւելի իրաւունք ունէին արե՛ւ ուզելու, թէեւ իրենք, քիչ մը յանձնապաստան, փոխանակ արեւ ըսելու՝ սեռերու հաւասարութիւն կ'անուանեն իրենց պահանջը:

Խնդիրը այդ չէ:

Ընդվզեցուցիչ բան մը կար մասնաւորաբար եւրոպացի կամ ամերիկացի կին ճառախօսներու յաւակնութեան մէջ: Ի՞նչ ազատութիւն է այդ, որ գինովցուցեր է ձեզ, թոռնե՛րը Եւայի,— իմ պապս կ'ըսէր «կնիկ կնիկ կնկոիկ»:

Ազատութի՛ւն...:

Եթէ այդքան բան գիտէք ազատութեան մասին, պէտք էր գիտնայիք նաեւ ինչ որ գրեց ձեր — քաղաքակի՛րթ — մամուլը, տարիներ առաջ, առեւանգուած Հայուհիներու մասին: Որքան կը յիշեմ, ձեզմէ էին անոնք որ ընկերութիւններ կազմեցին, հարեմներէն փրկելու համար հայ որբուհիները եւ գեղուհիները: Եթէ անցած ձեր այդ ընկերութիւններուն *մօտէն*, կարելի չէ՞ր, ձեր արժանապատուութիւնը փրկելու համար միայն, օրակարգի նիւթ դարձնել առեւանգուած Հայուհիներու ազատութեան հարցը:

Ի՞նչպէս ձեր երեւակայութեան մէջ չպատկերացաւ Հայուհի մը, որ խօսէր ձեզի.

— «Կին մըն եմ ես ալ, կին մը որ ծնաւ վահագներ, Տիգրաններ եւ Արտաշէսներ, կին մը որ կայսրեր տուաւ Բիւզանդիոնի գահերուն, կին մը որ քերթողուհիներ տուաւ եւ երաժիշտներ: Վա՛տ Եւրոպա, քու մեղսակցութեամբդ Ալթայի գորշ գայլը յօշոտեց իմ ընկերուհիներս շատեր, եւ դեռ քանիներ առեւանգեց տարաւ իր հարեմներէն ներս: Ես մէկն եմ այդ կիներէն, իմ անո՞ւնս, — ես Հայուհի մըն եմ...: Ազատութի՞ւնը թելադրեր է ձեզ գալ խօսիլ այստեղ,— խօսեցէ՛ք Հայուհիներու ազատութեան մասին»:

Օ՛ սնոպիզմ եւրոպական, կը նանչնամ քեզ: Եթէ սիրտ կենար ձեր կուրծքին տակ, դուք պիտի խօսէիք նաւ մը, անկեղծութեամբ եւ հաւատքով, ու տաք շունչին ազդեցութեամբ՝ դուք պիտի տեսնէիք որ, յանկարծ, իբրեւ թուրք պատգամաւորուհի ձեր դէմը նստած կիներէն ոմանք, պիտի պոռային. — Հայուհի՛ մըն եմ, ես ալ հայուհի մըն եմ...:

Ո՛վ պիտի կրնար հասկնալ, վատ Եւրոպուհի, ողբերգութիւնը այն անո՛ւշ աղջիկներուն, որոնք Թրքուհիի անունին եւ հագուստին տակ Հայուհիներ են, — վախցած տատրակներ: Ի՛նչքան կը տառապին անոնք, ի՛նչքան կարօտ են ազատութեան:

Պիտի գա՞յ օրը, երբ աղջիկ մը պիտի նետէ «չարշաֆ»ը եւ պիտի սրբէ Թուրքի ձէթի հոտը, կանգնելու համար բոցավառ աչքերով եւ սօսի հասակով ինչպէս Հայուհի մը, ճիշդ ինչպէս կանանչ կոկոն մը, յանկարծ, կը դառնայ վարդ մը զուներ եւ աղուոր:

ԱՐԱԶ

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 15

Ալֆորվիլի Ս. Միհասեան ենթակոմիտէն ընկ. Փանոս Ուստոլիկեանի որդւոյն մահուան առթիւ	52
Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի մահապատիժի բեկանման առթիւ Պօղոս Գորգիկեան	50
Եղիշէ Մերէնկիւլեան	20
Յ. Տ. Յ.	20
Գումար՝	152
Նախորդ գումար՝	2070
Ընդհ. գումար՝	2222

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԶԻՆՈՒԻԼ

Մէկ միլիոն զինուոր կազմ եւ պատրաստ

Իտալական կառավարութիւնը մայիս 7ին պաշտօնական դեկոյց մը հրատարակեց, որ ծանուցանէ թէ՝ «նկատի առնելով եւրոպական գործարաններու կողմէ Ատտիս Աբէպա (Եթովպիա) կատարուած զինական առաքումները, հաբէշական կառավարութեան կատարած զօրաշարժը, ինչպէս եւ կայսեր վերջին ճառը, զգուշական նոր միջոցներ ձեռք պէտք է առնուին, երաշխաւորելու համար արեւելեան Ափրիկէի գաղթավայրերուն ապահովութիւնը»: Իբրեւ պատերազմական նախարար, Մուսոլինի հրամայեց անմիջապէս գործադրել նոր ծրագիրը:

Այս կարգադրութեամբ, իտալական բանակը, որ ունի 710,000 զինուոր, պիտի զօրանայ 284,000 նոր զինուորներով, մէջն ըլլալով ֆաշական քաղաքային զօրքը, որ կը բաղկանայ 383,000 հոգիէ: Ուրեմն աւելի քան մէկ միլիոնի պաշ զօրքը, որ կը բաղկանայ բանակ մը, կազմ եւ պատրաստ:

Մինչեւ հիմա Իտալիա արեւելեան Ափրիկէի մէջ ունէր 50,000 զինուոր: Նոր կարգադրութեամբ, այս թիւը պիտի կրկնապատկուի: Ուրեմն, ամրան վերջը, երբ անցած կ'ըլլայ անձրեւաբեր եղանակը, Իտալիա պիտի ունենայ 100,000 զինուոր, կազմ եւ պատրաստ գործելու Հապէշիստանի դէմ:

Նոր զօրաշարժի հրամանագրին հրատարակութենէն անմիջապէս վերջը, գաղթային նախարարութեան խորհրդականը կրակոտ ճառ մը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, ամբաստանելով Հապէշիստանը, որուն բռնած դիրքը «շատ ծանր եւ վրդովիչ դիտումներ կը ծածկէ, ինչպէս կ'ապացուցանեն սահմանային բազմաթիւ դէպքերը եւ կայսեր վերջին ճառը»: Ցետոյ խստօրէն ձաղկեց Հապէշիստանի ներքին կարգ ու սարքը, իբրեւ «բարբարոսական եւ անիշխանական», թէեւ «դժուար է որոշել թէ կեդրոնական իշխանութիւնը անկարո՞ղ է թէ աչք կը գոցէ: Անհրաժեշտ է մի անգամ ընդ միշտ լուծել Իտալիոյ եւ Հապէշիստանի յարաբերութեանց խնդիրը»:

Վիճաբանութեանց ներկայ էր նաեւ Պ. Մուսոլինի:

ՏԻԿԻՆ ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ իր աղջիկը, Օր. Ժոզէֆին Այանեան, որոնք 1934 հոկտ.ին ձերբակալուած էին կին մը թունաւորած եւ անոր զոհարեղէնները գողցած ըլլալու ամբաստանութեամբ, սկսան դատուիլ պատժական 13րդ ատեանին առջեւ: Տեղական թերթերը «թուրք» կը ներկայացնեն ամբաստանեալները...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԵՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՄՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

4.- Մոնթէլիմար, տօնավաճառ եւ «նուկա»

Առաւօտեան ժամը 5.30ին Վալանսէն ինքնաշարժով ճամբայ կ'ելլենք դէպի Մոնթէլիմար, տեսնելու քաղաքն ու իր տօնավաճառը որ տեղի կ'ունենայ ամիսը անգամ մը: Քառասուն երեք քիլոմէթր ճամբայ ունինք երթալիք, արշալուսային մթնոլորտի մը եւ գեղածիծաղ երկրամասի մը մէջ:

Կը տեսնուի, ամէն կողմ, գարնան աշխարհակալութիւնը:

Հեռուն տաք ճամբաներ, հանդիսաւոր պարտէզներ, նրբամշուշներու մէջ քնացող բլուրներ:

Արեւին բիւրացնցուղ բերնէն կը սկսին հասիլ առատօրէն ոսկիներ, զանակներ եւ հազարագոյն գոհարներ:

Կը սուրայ մեր կառքը «ազգային պողոտայ»ին վրայէն: Մեր երկու կողմը կը բանի բնութեան շարժանկարը — գիւղեր, բանջարանոցներ, հեռաւոր տնակներ, կենդանիներ, գեղջկուհիներ:

Զմրուխտ երկրի վրայ, ոսկի մթնոլորտին մէջ եւ վառ յակինթ երկինքին երեսը:

Կ'անցնինք Լիվրոն քաղաքէն եւ Տրոմ գետէն, որ կ'երթայ թափիլ Ռոնի մէջ:

Կ'անցնինք Լորիօլ քաղաքէն, որ ունի մետաքսի գործարան: Այստեղ կ'աշխատին Վալանսէն գրկուած հայ բանուորուհիներ:

Լորիօլէն դէպի հարաւ աւելի կը գեղեցկանայ բնութիւնը:

Լազուարթ ու զուարթ ափերու բոյր մը ալիք ալիք կը զարնուի մեզի: Մօտ ենք Միջերկրականին, քանի մը ժամով:

Ինքնաշարժը իր մեքենական երգը կը թափէ ճամբուն վրայ: Կը հանդիպինք բազմաթիւ կառքերու, բեռնաբարձ, որոնք կ'երթան Մոնթէլիմար, տօնավաճառին:

Միտքերու մէջ կը խաղան թեւեր ու հաչիւներ: Իմ մէջս կը բարձրանայ ու կը ծաղկի երգ մը:

— Միջերկրակա՛ն, կապոյտ լոյսերու ծո՛վ, կապոյտ հայրենիք, կապոյտ արքայութիւն, հոգիս առ քու մէջդ կապոյտ ալիքի մը պէս եւ զայն օրօրէ ափէ ափ ... (Քորսիքա, Սարտէնիա, Պալէարեան կղզիներ, Սիկիլիա, Մալթա ու մինչեւ Կիլիկիա ...):

Թեւաւոր ալիք մըն է հոգիս որ իր երազներուն առագաստանաւը կը վարէ քու ամպոտ ջուրերուդ վրայ, ո՛վ Միջերկրական ...

Եւ երազանքս, օգոստոսին պիտի զգենու իրականութեան մարմինն ու դէմն ու պրահը ...

Պիտի գամ երկրպագել քեզ, ո՛վ երկինքը ծոցիդ մէջ պահող ջուրէ դրախտ, ո՛վ պաշտելի Միջերկրական:

Ես քու հարազատ զաւակդ եմ, ծնած ի Բիւզանդիոն, եւ կեանքը առանց քեզ չոր է ու ցամաք ... Ես հիմակ աքսորուած մըն եմ քենէ ... բայց իմ հոգիս քու պատկերիդ ձեւն ունի ... Կապոյտ է ան ալ, անդիմակ կապոյտ եւ ունի կապոյտին փոթորկումները ...

Դուն էիր որ ինծի ընծայեցիր խանդավառութիւնը ...

Գետերը չկրցան կշտացնել զիս ու լճերը նմանեցան ջերմանոցի աւազաններու ...

Ո՛վ ծովս, կը ծիւրի հոգիս կարօտէն ...

Թագուհին ես դուն ծովերուն, Նեպտոնը քու ամուսինդ էր եւ Աստղիկը քու դուստրդ:

Դուն էիր որ ոգեկցիր քաղաքակրթութիւնը ...

Աստուծոյ պատկերը կը ցոլայ ջուրերուդ մէջ ...

Քաշէ զիս արքայութեանդ մէջ ու մօր մը նման օրօր ըսէ իմ այնքան տառապած մարմինիս ...

×

Մոնթէլիմար:

Կը գտնուի Տրոմի նահանգին մէջ, Ռուպիոն եւ Ժապրօն գետակներուն — նոյնպէս կը թափին Ռոնի մէջ — միացման վայրը, դաշտագետնի մը վրայ:

Ունի 11.200 բնակիչ եւ մետաքսի մանարաններ, հողմչակութեան գործիքներու արհեստանոցներ, ղղմաճի (մաքարոն), չօքոլայի, գլխարկի եւ գինիի գործարաններ: Սունկի առեւտուր, բայց նամանաւանդ Նուկայի հայրենիքն է Մոնթէլիմարը:

Իր հին, հռովմէական անունն է Աքունում Աքուզիօ, կործանուած Ե. դարուն, Վիսիգօթներուն կողմէ: Ժ. դարուն վերաշինուած է Ատհեմար տը Մոնթէյլ ատապետներուն կողմէ, եւ կոչուած իրենց անունով Մոնթէլիում Ատհեմարի: Եւ ատկէ Մոնթէլիմար անունը:

Ունի բերդաշտարակ մը ԺԲ. դարէն:

Մայրաքաղաքը եղած է Վալէնի:

Մոնթէլիմարի եւ իր շրջականներուն մէջ հաստատուած են մօտաւորապէս 25 հայ ընտանիքներ, որոնք մեծ մասով կ'աշխատին մետաքսի մանարաններու եւ նուկայի գործարաններու մէջ: Կան նաեւ շրջուն վաճառորդներ: Իբրեւ խանութպան գոյութիւն ունին մէկ նպարավաճառ եւ մէկ սափրիչ:

Մոնթէլիմարի հայ գաղութը մեծ մասով կը ճարակի «բուհճի»ներուն Եղիսեան դաշտին մէջ, հոլովելով Յիսուսի անունն ու փառքը: Այս ցաւագար հասարակութեան մտային հիւանդութիւնը կը քաջալերեն կարգ մը Եւրոպացի եւ Ամերիկացի արհեստով քրիստոնեաներ, որոնց կեանքին վարագոյրը եթէ պատռուի, երեւան պիտի գայ զզուելի աւազակութեան եւ անբարոյականութեան Սոդոմ – Գոմոր մը:

Այս աղանդամոլները, «բուհճի», «մուհապէթճի» կամ «փրկուած», բացարձակապէս չեն զբաղիր ազգութեամբ: Կտրած են իրենց կապերը աշխարհին հետ ու խօթած իրենց ցնդող գլուխը ամպի մը ծուէնին մէջ՝ կը խօսակցին սուրբերու, մարգարէներու հետ:

Քսաներորդ դարուն եւ Եւրոպայի հողերուն վրայ միտքի այս հիւծախտը եւ ոչլտումը անորակելի է ...

×

Մեծ պողոտային վրայ շրջուն առեւտրականները իրենց տաղաւարները կանգնած են ու կը շարեն ապրանքները: Վաճառորդներուն եւ իրենց պաշտօնեաներուն եռուզեռն է: Յետոյ պիտի սկսի եռուզեռը յաճախորդներուն:

Ջայնարձակը կը բղաւէ քանի մը փարիզեան երգեր, ու կ'ընէ յայտարարութիւններ:

Կիզիչ արեւ մը կը խաչէ ամբողջ տօնավաճառը:

Կը շրջիմ քաղաքին մէջ:

Ամէն կողմ նուկայի ազդեր: Նպարավաճառը կը ծախէ նուկա, սրճարանը կը ծախէ նուկա, ճաշարանը նուկա, պտղավաճառը նուկա, գինետունը նուկա: Այս քաղաքին մէջ նուկա վաճառողները աւելի են քան իր բնակիչները: Նուկան մեղրով եւ նուշով շինուած տեսակ մը անուշեղէն: Ես Մոնթէլիմար գացի եւ չկերայ նուկան, նման այն կաթոլիկին որ Հռոմ կ'երթայ եւ առանց Պապին հողաթափը տեսնելու կը վերադառնայ:

Քաղաքը ունի զօրանոց, այդ պատճառով փողոցներուն մէջ կը տեսնուին սպաներ ու հնդիկ ու մարօքցի զինուորներ:

Կ'այցելեմ քաղաքին շուկաները, եկեղեցիները, փոքր փողոցները: Կը թափառիմ գետեզերքներուն վրայ եւ կը հանգչիմ իր գեղեցիկ պարտէզին մէջ որ ունի պաղ ջուրի հանրաւոր աղբիւր մը:

Ափրիկեան արեգակ մը կը կարմրցնէ մորթս:

Կը յանձնուիմ այս հրահրող արփիին բժշկութեան: Ջիղերս կը լողան իր ծովածաւալ լոյսերուն մէջ:

Կէսօրէն վերջը տօնավաճառը շէնցած է: Շրջակայ գիւղերէն թափած են քաղաք, գնումներու համար:

Վաճառորդներուն մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն մեր հայրենակիցները, որոնք ընդհանրապէս կը ծախեն կօշիկ, գուլպայ, կերպասեղէն:

Թուրքերէն բառերը, լխկած լոլիկներու նման, կը նետուին իբրեւ չնաշխարհիկ սրամտութիւններ:

Անուղղայ գիծեր ունի մեր ժողովուրդը: Եթէ Թուրքերէն խօսիլը արգիլուէր եւ իւրաքանչիւր բառի համար Ֆրանք մը տուգանք գանձուէր, ես վստահ եմ որ շատ մը Հայեր սիրով օրական տասը Ֆրանք պիտի տային, գոհացնելու համար իրենց թրքախօսութեան հաճոյքը:

Զզուելի ճահիճ մըն ալ աս է մեր իրականութեան մէջ:

×

Վալանսաբնակ բարեկամ մը՝ Յակոբ Տէր Սարգսեանի հետ գացած էի Մոնթէլիմար: Երեկոյեան կը վերադառնանք եղբօրը՝ Լեւոնին եւ կնոջը հետ: Յակոբ կը մեկնէր ուրիշ քաղաքի մը տօնավաճառին:

Արդէն մութ է:

Ինքնաշարժը եղեմի մէջէն կ'անցնի: Հեռաւոր լոյսեր, աստղերու հոյլի մը պէս կը պսպղան: Ծառերը կը վազեն ոգիներու նման: Ճամբուն վրայ կը խաղան կառքերու լոյսերը: Աւելի քան կը սուրայ մեր կառքը, իր ետին ձգելով վերադարձող միւս ինքնաշարժերը: Գիւղերն ու քաղաքները երկուքի բաժնելով կը խոյանանք դէպի առաջ: Լոյսեր, ձողեր, ծառեր, տուներ, դաշտեր, պարտէզներ, կամուրջներ, փողոցներ:

Վալանս վերջապէս:

Քաղաքը կը դառնայ շուրջս իր լոյսերով, ու գլխուս մէջ կը դառնայ Մոնթէլիմարի տօնավաճառը իր աղմուկով, կանչերով ու պոռոտ երգերով:

Գիշերը քունիս մէջ կը կարդամ նուկայի անվերջանալի ազդերը ու կը գնեմ տուփ մը ... «սիրուհիս, քեզ համար»:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐԸ

Թուրք հանրապետութեան արտաքին գործավարը, Պ. Րիւշտի Արաս, Սոֆիայէն անցած ատեն, պուլկար թերթերու աշխատակիցներուն առջեւ յայտարարած է թէ՝ Թուրքիա պիտի պնդէ որ, Վերսայլի, Սէն-Ժէրմէնի Թրիանոնի եւ Նէօյիի դաշնագիրներու զինուորական պարտադրութիւնները ջնջուին, միաժամանակ պահանջելով Լոզանի դաշնագրին նոյն պարտադրութեանց ջնջումը, որոնք կը հետաքրքրեն Թուրքիան: Ան աւելցուցած է թէ այդ է եղած իրական իմաստը այն յայտարարութեան, զոր յանուն իր կառավարութեան ըրաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին առջեւ, երբ գերմանական սպառազինման խնդրոյ շուրջ կը վիճաբանուէր:

Երբ խօսք կ'ըլլայ 1923ի Լոզանի դաշնագրի տնօրինումին շուրջ, որով վերջ գտաւ պատերազմը, ընդմէջ Թուրքիոյ եւ Համաձայնութեան, կ'արժէ դիտել տալ որ անոր մէջ չկայ կարգադրութիւններ որ ամբողջովին զինաթափ ընեն Թուրքիան, ինչպէս եղած է մնացեալ պարտեալ պետութեանց: Լոզանի մէջ, ընդհակառակն, Թուրք պետութիւնը զինման իրաւունք ձեռք ձգեց, երկու բացառութեամբ, — 1. Արգիլք զինելու եւ ամրացնելու սահմանը, որ կը բաժնէ Թուրքիան, Թրակիոյ մէջ, Պուլկարիայէն եւ Յունաստանէն, սահմանին երկու կողմերը՝ 30ական քիլոմեթր տարածութեամբ: 2. Արգելք՝ Վոսփորը եւ Տարտանէլը զինելու (յօդ. 4—15):

Նեղուցներու արգիլեալ գօտիին մէջ չեն կրնար շինել որ եւ է ամրութիւն, գետեղել թնդանօթ, եւ ոչ ալ կառուցանել օդանաւային կամ զինուորական խարիսխներ: Հոն Թուրքիա չի կրնար պահել որ եւ է զինեալ ուժ՝ բացի նախաճշդուած ոստիկանական եւ ոստիկան զինուորներու խումբերէն, որոնք անհրաժեշտ են կարգ-կանոնի պահպանման համար, եւ որոնք, սակայն, զինուած պէտք է ըլլան միայն հրացաններով, սուրերով եւ փամփուշտներով, առանց որ եւ է թնդանօթի (յօդ. 6):

Թրքական կառավարութիւնը, ակնյայտօրէն, պիտի ուզէ այժմ որ վերնան վերոյիշեալ սահմանափակումները եւ սպառազինման իրաւունք ձեռք ձգէ: Րիւշտի Արաս այս պարագան կը փաստարկէ հաւասարութեան սկզբունքով, — քանի որ կը վերնան մնացեալ հաշտութեան դաշնագիրներու զինուորական սահմանափակումները, պէտք է վերնան նաեւ Լոզանի դաշնագրինները:

Առաջին ակնարկով ինչքան ալ արդարեւ հիմնական թուին Թուրք կառավարութեան այս պահանջները, իրականին մէջ բոլորովին տարբեր հանգամանք ունին: Նեղուցներն ու ծովային անցքերը, որոնք մասնաւոր նշանակութիւն ունին ծովային միջազգային առեւտուրին համար, միջազգայնականացած եւ զինաթափուած են: Ուրիշ խօսքով, — աշխարհի բոլոր պետութեանց առեւտրական եւ երբեմն զինուորական նաւարկութեան համար տրուին նոյն դիւրութիւնները, պայմանաւ որ անոնց տէրող կառավարութիւնը չունենայ զանոնք զինելու եւ ամրացնելու իրաւունքը: Հետեւաբար, անջատաբար մնացեալ հողերէն այդ ջրային անցքերը կը ներկայացնեն միջազգային կարեւոր շահ մը եւ, այդ պատճառաւ, անոնց կացութիւնը ենթակայ է եղած մասնաւոր դաշնագիրներու:

Բայց, այդ դաշնագիրներու բովանդակութիւնները միատեսակ չեն: Ատիկա կախում ունի դաշնագիրը կնքող պետութեանց շահերէն: Այս տեսակէտէն յարմարագոյն օրինակ մը կուտայ մեզի Վոսփորի եւ Տարտանէլի պատմութիւնը: Զանազան ժամանակաշրջաններու, համաձայն պետութեանց փոխյարաբերութիւններուն, որոնք իրենց ազդեցութիւնները կամ իրաւունքները ունեցած են այդ Նեղուցներու ռէժիմի տնօրինումին մէջ, Նեղուցները ստացած են զանազան ձեւի ռէժիմներ:

Մինչեւ Քիւչիւք – Քայնարճայի դաշնագիրը, որ կնքուած է 1774ին Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ, Վոսփորը փակ էր բոլոր ազգերու առեւտրական նաւերուն առջեւ իսկ: Հազիւ այդ դաշնագրով Ռուսիա իրաւունք ձեռք ձգեց Սեւ ծովու մէջ եւ Նեղուցներէն առեւտրական նաւարկումի: 1798ի դաշնագրով ան իրաւունք ստացաւ անցընելու նաեւ զինուորական տորմիղը, բայց 1809ին Անգլիա դաշնագիր մը կնքեց Բ. Դրան հետ, եւ Նեղուցները յայտարարուեցան փակ՝ բոլոր պետութեանց նաւատորմերուն առջեւ, որով Ռուսիա կորսնցուց 1798ի դաշնագրին պարգեւած առաւելութիւնը:

Ռուսիա կրկին յայն ազատութիւն ստացաւ, այդ տեսակէտէն, Հիւնքեար Իսկէլէսիի դաշնագրով 1833ին, բայց Անգլիա եւ արեւմտեան միւս պետութիւնները ջնջեցին այդ դաշնագիրը եւ զայն փոխարինեցին նոր դաշնագրով մը՝ ստորագրուած Լոնտոնի մէջ 1841ին, որով ամբողջովին կը փակուէին Վոսփորն ու Տարտանէլը բոլոր պետութեան զինուորական նաւերուն առջեւ, ինչ որ փաստօրէն կը նշանակէր թէ ռուս նաւատորմիղը փակուած կը մնայ Սեւ ծովու մէջ:

Նեղուցներու այս ռէժիմը գործն էր անգլիական դիւանագիտութեան: Այն շրջանին օսմանեան կայսրութիւնը կ'ապրէր լոկ Անգլիոյ հովանաւորութեամբ եւ այդ պատճառաւ սերտօրէն կապուած էր անգլիական քաղաքականութեան:

Նեղուցները Թուրքիոյ ձեռքը, — ատիկա կը նշանակէր որ անոնք կը գտնուէին Անգլիոյ ձեռքը: Այն ատեն չկար քաղաքական վարկած մը, երբ, պատերազմի մը պարագային, Թուրքիա եւ Անգլիա թշնամիներ ըլլային: Ընդհակառակն, ամէն պարագայի տակ, անոնք կը մնային զինակիցներ՝ հասարակաց թշնամիի մը՝ ցարական Ռուսիոյ դէմ:

Բայց ժամանակները փոխուեցան: Համաշխարհային պատերազմին Թուրքերը դարձան Անգլիոյ թշնամին: Իսկ պատերազմէն վերջ՝ Ռուսիոյ զինակիցը: Այս պարագան մղեց Անգլիան որ փոխէ իր դիրքը՝ Նեղուցներու վարչաձեւի մասին: Համաձայն Սեւրի դաշնագրին, Պոլիսը, ինչպէս եւ Վոսփորն ու Տարտանէլը, կ'առնուէին Թուրքիայէն, եւ կը դառնային միջազգային: Լոզանի մէջ, Յոյներու ջախջախումին իբրեւ հետեւանք, Անգլիա ստիպուեցաւ համաձայնիլ, որ Պոլիսը եւ Նեղուցները վերադարձուին Թուրքիոյ, պայմանաւ որ վերջինս իրաւունք չունենայ զանոնք ամրացնելու եւ փակելու:

Բայց, Թուրքիա գոհ չէ ատկէ եւ կ'ուզէ կատարեալ ազատութիւն ձեռք ձգել՝ անոնց ամրացման եւ զինման տեսակէտէն:

Ու ատկէ ծագում առաւ Անգլիոյ հետ տարակարծութիւնը: Վերջինս դժուար պիտի ընդունէր Թրքական այդ պահանջը, որովհետեւ ատիկա դէմ է իր շահերուն: Ռուսիա եւ Թուրքիա զինակիցներ են. վերջինս ձեռք ձգե՞ց Նեղուցներու զինման իրաւունքը, Սեւ ծովը անմատչելի կը դառնայ Անգլիացիներուն համար: Ընդհակառակն, Ռուսերը միշտ պիտի կրնան մտնել Միջերկրական ծով՝ որպէս զինակիցները Թուրքիոյ՝ եւ հոն պիտի սպառնան անգլիական շահերուն:

Պոլշեւիկեան կառավարութիւնը իրականին մէջ կը շարունակէ ցարական Ռուսիոյ քաղաքականութիւնը, որ դեռ 1809ին ճշդուած է Իշխան Քոչուպէյէն, — Նեղուցները կամ ռուսական կամ թրքական պէտք է ըլլան, բայց երբեք եւրոպական պետութեան մը ձեռք պէտք չէ գտնուին կամ միջազգայնանան, որովհետեւ այս վերջին պարագային ալ անոնք պիտի գտնուին ծովային ամենամեծ պետութեան՝ Անգլիոյ ձեռքը:

Մէկ խօսքով, Նեղուցներու խնդրին յարուցումը սուր պայքարներ պիտի ստեղծէ շահակից պետութեանց միջեւ, որովհետեւ վերջիններու կենսական շահերուն հետ կապուած է:

ՓՐՈՖ. Կ. ԿԻՆՈՎ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 1 Մայիս (Յառաջ). — Մարտ ամսուան վերջերուն էր, երբ, Պէյրութի իրաւարանները գործադուլ հռչակեցին իբրեւ պահանջք ներկայացնելով հետեւեալ երկու կէտերը.—

Ա.— Ուսուցիչ դատաւորներուն հարցը:

Բ.— Օտար իրաւարաններուն խնդիրը:

Շատ մը դատաւորներ ուսուցիչ են քաղաքիս Ֆրանսական իրաւագիտական համալսարանին մէջ: Որով իրենց աշակերտները երբ կուգան դատ ըստանձնելու ու պաշտպանելու իրենց ուսուցիչ – դատաւորներուն նախագահութեան տակ, այս վերջինները անոնց թերութիւններուն աչք կը գոցեն, նախապատուութիւն կուտան: Անկասկած որ այս երեւոյթը միւս իրաւարաններուն ուշադրութենէն չվրիպէր եւ օր մըն ալ բոլորը մէկ, պիտի պահանջէին որ այդ դատաւորները կամ ընդմիշտ ուսուցիչ մնան եւ կամ դատաւոր:

Երկրորդ կէտը աւելի ծանր է: Լիբանան, հակառակ իր փոքրութեան, իր տարողութենէն շատ աւելի ազատ արուեստի հետեւողներ ունի. — Բժշկութիւնը՝ իր ճիւղերով, իրաւաբանութիւնը եւ նմանները: Մենք ճիշդ թիւը չենք գիտեր Պէյրութի մէջ աշխատող իրաւաբաններուն, բայց կը խորհինք թէ շուրջ երեք հարիւր մը կայ եւ այս համրանքը ամէն տարի մէկ երկու տասնեակով մը աւելնալու ենթակայ է: Արդ, եթէ օտարականներն ալ հետզհետէ գան, ինչպէս որ կուգան արդէն, տեղացի իրաւաբանները ի՞նչպէս պիտի ապրին: Եւ այս օտար իրաւաբաններուն մէջ Ֆրանսացի փաստաբաններուն կատարած դերը անշուշտ պիտի նկատուէր մրցակցութիւն:

Ամբողջ 10 — 12 օր անխախտ մնալէ ետք իրենց որոշումներուն վրայ, բանթող իրաւագէտները Ապրիլ առաջին շաբթուն վերսկսան իրենց աշխատութիւնը այն համոզումով որ կա-

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՋԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆՑ

ՕՏԱՐԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՓՐԵՄԻ ՄԱՍԻՆ

Յուլիս 16ի առաւօտեան ժամը 8.30ին Շահը իր զօրքերու եւ հետեւորդներու մեծ խմբով մը ապաստանեցաւ ռուսական դեսպանատուն, ուրկէ սեպտ. 9ին ռուսական եւ բրիտանական դեսպաններու ազգային խորհուրդի հետ գոյացած համաձայնութեամբ՝ իր ընտանիքի եւ հետեւորդներու հետ անցաւ Բագու եւ ռուսական կառավարութեան տրամադրած մասնաւոր կառախումբով մը փոխադրուեցաւ Օտեսա: Յետոյ Վիէննա գնաց:

Յուլիս 16ին՝ այսինքն մայրաքաղաքի գրաւման յաջորդ օրը արտակարգ ժողով մը գումարուեցաւ եւ Մուհամմէտ Ալիի 12 տարեկան որդին թագաւոր հռչակուեցաւ, որուն խնամակալ նշանակուեցաւ Քաճար ընտանիքի պատկանելի պետը՝ Ազատ – իւլ – Միւլք: Ազգային խորհուրդը կազմեց նաեւ դահլիճ մը: Եփրեմ Խանն ալ նշանակուեցաւ մայրաքաղաքի ոստիկանութեան հրամանատար:

Սեպտեմբերին համբաւաւոր յելուզակ Րահիմ խան յարձակեցաւ Արտապիլ քաղաքի վրայ: Կառավարութիւնը ստիպուած էր մեծագումար ծախքեր ընել անոր դէմ ուղարկուած ուժերու համար: Եփրեմ Խանի հրամանի տակ գտնուած գունդերը այնպէս ջախջախեցին զայն՝ որ իր փախուստի միակ ճամբան ռուսական սահմանն էր: Ռուսական կառավարութիւնը չարգիլեց անոր մուտքը իր հողերս՝ ուր հետապնդումէ ազատ մնաց:

1909, յուլիս 18ին հեռագիրը հաղորդեց որ Մուհամմէտ Ալին, նոյն օրը Կիմիշ – Թէփէ (իրանեան հողի վրայ) ցամաք ելած էր ռուսական «Խրիսթօֆորոս» շոգենաւէն եւ երկու օր վերջ Աստարա պիտի հասնէր: Յաջորդ օրը պատերազմական վիճակ յայտարարուեցաւ Թէհրանի մէջ: Հակառակ ձեռք առնուած կործիք միջոցներուն՝ կատարեալ խուճապ կը տիրէր քաղաքին մէջ: Ազգայնականները կը վախնային որ նախկին Շահը ռուսական ուժով գահի վրայ պիտի վերահաստատուէր եւ իրեն ընկերացող թիւրքմէն ցեղերը քաղաքը աւարի պիտի տային: Իսկ թագաւորականները կը վախնային ազգայնականներու վրէժխնդրութենէն: Այդ ատեն Իրանի բանակը միայն թուղթի վրայ գոյութիւն ունէր: Քաղաքի ժանտարմաներն ու ոստիկանները որոնք շատ խեղճուկկերպով հագուած ու սպառազինուած էին եւ որոնց թիւը 1800է աւելի չէր՝ անհրաժեշտ էին Թէհրանի մէջ կարգը պահպանելու համար, հետեւաբար կարելի չէր զանոնք Մուհամմէտ Ալիի դէմ ղրկել:

Մինչ այս մինչ այն, ստոյգ տեղեկութիւններ հասան թէ Թիւրքմէնները կը համախմբուէին նախորդ Շահի շուրջը եւ իր եղբայրը Սալար – իւտ – Տէօվլէն Համատանի շրջանին մէջ հաւաքած էր հազարաւոր Քիւրտեր: Ամէնքն ալ կը վախնային որ անոնք քանի մը օրէն մայրաքաղաքի դռները պիտի հասնէին: Այս կրկնակ վտանգին առջեւ կառավարութիւնը վհատած էր: Յարաճուն երկիւղի ազդեցութեան տակ պաշտօնական մարմինը մէկդի քշուեցաւ եւ քանի մը օր յետոյ մնացած էր ոչ թէ կառավարութիւն մը, այլ խումբ մը մարդիկ, որոնք ճակատ գացին ցոյց տալու համար թէ որոշած են ետ մղել ըմբոստները եւ պաշտպանել սահմանադրութիւնը: Ասոնց պարագլուխն էր Եփրեմ Խան:

Եփրեմ Խանը Թրքահայ էր, եւ քանի մը տարի առաջ Ռէշտ եկած էր եւ կը զբաղէր շատ համեստ գործով մը: Շատ քիչ բան գիտցուած է անոր անցեալի մասին, բայց ընդհանուր հաւատքը այն էր թէ Եփրեմ իրական պետն էր Ռէշտի արշաւախումբին եւ որ Մեծն Սիփահտարը շուք մը կամ դիմակ մըն էր պարզապէս: Թէհրանի գրաւումէն եւ սահմանադրութեան վերահաստատումէն ի վեր Եփրեմ մայրաքաղաքի ոստիկանութեան պետ նշանակուած էր, պաշտօն մը որ Իրանի պէս երկրի մը մէջ շատ աւելի պատասխանատուութիւն եւ բարձրութիւն ունի քան աւելի քաղաքակիրթ երկրի մը մէջ: Եփրեմ իր պաշտօնատան մէջ ստեղծեց եւ մէջտեղ բերաւ կազմակերպուած եւ գեղեցկօրէն հագուած ու սպառազինուած ուժ մը՝ որու նախընթացը ունեցած չէր Իրան, եւ այդ ուժին միջոցաւ քաղաքի մէջ կատարեալ անդորրութիւն պահեց: Ան մարդիկ իրեն քաշելու եւ անոնց հաւատարմութիւնը ապահովելու ընդունակ էր, եւ հակառակ իր տեսակ մը սահմանափակ կրթութեան՝ ունէր մեծ ճարտարութիւն, զինուորական արտակարգ հմտութիւն եւ անվհատ քաջութիւն:

Իրանի դիմագրաւած այս տագնապի ատեն՝ Եփրեմ արագօրէն ճակատ եկաւ: Քրիստոնեայ ըլլալուն համար՝ Մահմետականներու աչքին «քեաֆիր» էր: Բայց հակառակ կրօնական այս մեծ տարբերութեան, եւ նոյնպէս հակառակ այն նախանձին որ արթնցաւ իր կարողութեան եւ ազդեցութեան պատճառաւ, այլ եւս ամէնուն յայտնի էր որ իր ձեռքի մէջ բռնած էր մայրաքաղաքի ապահովութիւնը, եթէ չըսենք սահմանադրական կառավարութեան փրկութիւնը:

Եփրեմ Խան անհրաժեշտ կը համարէր ձերբակալել նախորդ Շահին կուսակիցներէն եւ նշանաւոր հակայեղափոխականներէն 30 — 40 հոգի: Պատերազմական նախարարը հաւանութիւն յայտնեց եւ ձերբակալման արտօնագիրը խնամակալի վաւերացման ենթարկել տալէ յետոյ՝ Եփրեմին յանձնեց: Կը մնար միայն Սիփահտարին հրամանը, բայց բացայայտ էր որ դահլիճի կարգ մը անդամները, ինչպէս նաեւ Սիփահտարը՝ իրենց սիրտը ամբողջապէս դրած չէին դիմադրութեան պատրաստութեանց մէջ: Սիփահտար իր ամարանոցը մնաց՝ Թէհրանէն դուրս՝ եւ օրէ օր ձգձգեց Եփրեմի միջոցաւ կատարուելիք ձերբակալութեանց հրամանը: Այլեւս կասկած չկար որ Սիփահտար կը դաւէր: Ուստի Եփրեմ անհրաժեշտ համարեց նախ զայն գնդակահարել կամ կախել, գոնէ ձերբակալել, բայց վարանեցաւ, որովհետեւ Սիփահտար լաւ յարաբերութեան մէջ էր մօլլաներու հետ եւ դիւրութեամբ կրնար խարանել զինք իբր «կեավուր»: Այս առթիւ Եփրեմ նորէն տեսակցեցաւ պատերազմական նախարարին հետ, որ գանգատեցաւ Եփրեմին դառնօրէն թէ Սիփահտարը դաւաճան մըն էր եւ թէ խնամակալը թոյլ եւ վարանոտ էր:

(2)

(Շար.)

առավարութիւնը նպաստաւոր լուծում մը պիտի տայ իրենց պահանջներուն։

Իրաւաբաններէն ետք, գործադուլ հռչակեցին ինքնաշարժի վարիչները։ Ապրիլի առաջին օրէն սկսեալ բոլոր ինքնաշարժները կանգ առին, բացի Auto - Routierի օթօպիւսներէն որոնք շոգեկառքի ընկերութեան մաս կազմելով զերծ մնացին ու այսպէսով միակ միջոցները դարձան հաղորդակցութեան՝ Պէյրութի ներքին գաւառներուն հետ։

Ինքնաշարժի վարիչներուն պահանջները բազմազան են։ Թուենք միայն կարեւորագոյնները.— Պէնզինի գնին նուազումը (թիթեղ մը պէնզինը 32 ֆրանք կ'արժէ), շոգեկառքին մրցակցութիւնը, ոստիկաններուն խստութիւնները, պատիժները, տուրքերը, հանրակառքի ընկերութեան խնդիրները եւ նմանօրինակ քանի, քանի եւ հինգ կէտերը բաղկացած տրտունջներու եւ պահանջներու հաւաքածոյ մը զոր գործադուլի ձեւով ներկայացուցին կառավարութեան։ Այս վերջինը շատ անյարմար գտաւ պահանջները կայացնելու այդ ձեւը եւ տարր համար երկար ժամանակ անտարբեր մնաց։ Երկրին անդորրութիւնը չխանգարելու համար ոստիկանական բոլոր կազմը ոտքի վրայ մնաց գործադուլի ամբողջ տեւողութեան։

Մինչ վարիչներուն գործադուլը կը շարունակուէր, գործադուլ հռչակեցին նաեւ կաթնավաճառները։ Ասոնց պահանջներուն մանրամասնութիւնները չեմ գիտեր, բայց գլխաւորներն ալ շատ պարզ խնդիրներ էին եւ այդ էր պատճառը որ երկու օր միայն ժողովուրդը կաթէ զրկեցին, երկու օր ետք նորէն իրենց գործին ըսկսան։

Վարիչներուն գործադուլը մինչեւ Ապրիլ 12 շարունակուեցաւ, մարդպանը խոստացած ըլլալով լրջօրէն ուսումնասիրել իրենց խնդիրները, եւ արդէն գոհացում տալով շատ մը պահանջներու՝ վարիչները վերսկսան իրենց աշխատանքը։

ՇԱՀՐՈԶ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՑ
ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

(1934 նոյ. 8էն մինչեւ 1935 ապր. 26)

— o —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մասնաւոր գրութեան մը մէջ քիչ յետոյ ձեզի պիտի հաղորդուի ցուցակ մը ուր նշանակուած են մեր ներկայացուցած զանազան խնդրանքները եւ իւրաքանչիւր կէտի վրայ մեզի տրուած պատասխանները։ Ձենք կրնար ըսել թէ մինչեւ ցարդ մեր ձեռք բերած արդիւնքները կը համապատասխանեն մեր առաւելագոյն ցանկութեանց, բայց չենք ալ կրնար ըսել թէ մեր խնդրանքները ընդհանրապէս անլսելի մնացին։ Առանց չափազանցելու մինչեւ հիմա մեզի տրուած հաւաստիքները եւ եղած նպաստաւոր կարգադրութիւնները, կարելի է մտածել որ թերեւս մեր անդուլ դիմումներուն եւ մեր շարժման մէջ դրած բարեկամներուն ջանքերուն շնորհիւ է որ կացութիւնը աւելի չվատթարացաւ։ Ամէն պարագայի մէջ, ըսենք, առանց յաւակնութեան, թէ ըրինք ինչ որ կարելի էր ընել ներկայ պայմաններուն մէջ, եւ մեր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գոհունակութիւնը թող չվլացուի մեզի։

Յանձնաժողովս, բացի վերոյիշեալ յուշագիրներուն հետապնդումէն, իր գործունէութեան առարկայ ըրաւ Ֆրանսայի աշխատաւորութիւնը շահագրգռող կարգ մը հրատապ հարցեր։ Ասոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնէր Մարսիլիոյ հայ գործաւորներուն նպաստին դադարեցման հարցը, որ մեր յատուկ հոգածութեան նիւթ եղաւ եւ որուն համար խորհրդակցութիւններ ունեցանք Մարսիլիոյ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչին եւ հայ գործաւորներու պատուիրակութեան հետ։ Թէ նախարարներու եւ թէ մեզի համար աշխատող ֆրանսացի անձնաւորութեանց յիշեցուցինք միշտ այս հարցը եւ ամէն կերպով աշխատեցանք որ գործազրկութեան նպաստը վերահաստատուի եւ, առկէ աւելի, գործ տրուի մեր աշխատաւորներուն։ Բայց դժբախտաբար մինչեւ հիմա չկրցանք նպաստաւոր արդիւնքի մը հասնիլ։ Յանձնաժողովը միանգամայն զբաղեցաւ, օտար աշխատաւորներու թիւին 10 առ 100ի սահմանափակման հիման Փարիզի կօշիկի հայ գործարանէ մը, Բիւժէ-սիւռ-Արժանի աղիւսի գործարանէն եւ Վիէնի կօշիկի Փելէ գործարանէն ճամբուած հայ գործաւորներուն հարցերովը։

Յանձնաժողովը չէր կրնար Ֆրանսայի հայ աշխատաւորութեան դժնդակ կացութեան դարման մը փնտռելու իր ջանքերուն մէջ, նկատողութեան չառնել ներգաղթի եւ զանգուածօրէն ֆրանսական հպատակութիւն խնդրելու հարցերը։ Յանձնաժողովը, որ կազմուած է Ֆրանսայի կառավարութեան մօտ Ֆրանսայի հայ գաղթականներուն շահերը պաշտպանելու նպատակով, չէր կրնար անշուշտ զբաղիլ յատկապէս ներգաղթի հարցով։ Բայց միշտ տեղեակ մնաց իր անդամակից մէկ քանի մարմիններու այդ ուղղութեամբ կատարած դիմումներուն եւ ձեռնարկներուն եւ ուշի ուշով կը հետեւի անոնց, դժբախտաբար սխալուած ըլլալով հաստատել անոնց մինչեւ հիմա տուած բացասական արդիւնքը։ Գալով զանգուածային հպատակութեան հարցին, Յանձնաժողովը ֆրանսացի մէկ քանի ձեռնհաս անձնաւորութեանց մօտ իր կատարած առաջին փորձերէն այն եզրակացութեան եկաւ թէ այդ ուղղութեամբ մեր ցաւերուն դարման մը գտնելը կարելիութեանց սահմանին մէջ չէ։

Յանձնաժողովը զբաղեցաւ Հայ Տնտես. Կեդրոնին մէջ կազմուած նոր կազմակերպութեամբ որ ի սկզբան «Ազգային վերին մարմին» անունը կը կրէր եւ որուն նպատակ ցոյց կը տրուէր Ֆրանսայի հայ գաղութին օրուան հրատապ հարցերուն դարման մը խորհելու եւ անօրինելու փափաքը։ Յանձնաժողովս, մղուած համերաշխութեան ոգիէն եւ նոյն նպատակին ձգտող ջանքերու մէջ երկուութիւն յառաջ չբերելու մտահոգութենէն, բանակցութիւններ ունեցաւ նոր մարմինին երեք պատուիրակներու հետ եւ առաջարկեց որ նոր մարմինը ներկայացուցիչներ ղրկէ մասնակցելու համար Յանձնաժողովին աշխատութեանց եւ միասին տանելու համար հայ գաղութին եւ աշխատաւորութեան վիճակին բարելաւման աշխատանքին հոգը եւ պատասխանատուութիւնը։ Իր առաջարկը դժբախտաբար անհետեւանք մնաց։ Յանձնաժողովս այսօր ալ կանգնած է նոյն տեսակէտին վրայ։ Ան ինքզինքը սահմանափակ մարմին մը չի նկատեր եւ պատրաստ է ընդունելու ամէն աջակցութիւն եւ գործակցութիւն որ իր առաջադրած նպատակներուն կը համապատասխանէն։

Յանձնաժողովը մինչեւ հիմա 16 նիստ ունեցած է, եւ, առաջին օրէն ընդունուած որոշման համաձայն, կանոնաւոր զեկոյցներով մամուլը եւ հանրութիւնը տեղեակ կը պահէ իր գործունէութեան։ Նմանապէս որոշուած է պարբերաբար իր համարատուութիւնը ընել զինքը կազմող մարմիններուն եւ մամուլին, եւ այդ որոշման առաջին իրականացումն է այսօրուան ժողովը։

Բնականաբար, հարց կը ծագի թէ Յանձնաժողովս մինչեւ ե՞րբ կ'առաջադրէ շարունակել իր գործունէութիւնը։ Դէպքերն ու հանգամանքներն են որ պիտի տան այդ հարցին պատասխանը, բայց պարտք կը համարինք յայտնել որ երբ հայ աշխատաւորութեան կացութիւնը պարզուի պետական կարգադրութիւններով, եւ մեր աշխատաւորներուն ինքնութեան քարտերուն վերանորոգման գործողութիւնները աւարտին ու անոնց պարտադրած նոր ձեռնարկները կատարենք, բնականաբար վերջ պիտի տանք մեր հաւաքական գործունէութեան։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

— o —

ՎԱԼԱՆՍ, 5 մայիս (Յառաջ).— Ընկեր Միքայէլ Վարանդեանի յուղարկաւորութենէն վերադարձին արկածի հանդիպած եւ ազատած ընկերները Պլէօ ճաշարանին մէջ տօնեցին իրենց ազատման տարեդարձը։ Որոշեալ ժամուն, երկսեռ բազմութեան մը ներկայութեամբ՝ ազատուած ընկերներու կողմէ խնջոյքի բացումը կատարեց ընկեր Յակոբ Տէր Սարգիսեան։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ Ռոմանի ձեր Թղթակիցը։ Խօսեցան ընկերներ Ա. Պօյաճեան, Շ. Թէքթէքեան, Գասեան, Լ. Տօնապետեան եւ Հ. Յ. Դ. Վալանսի ներկայացուցիչ ընկ. Ն. Թէպոյեան։ Ընկերներ Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի կենացը բաժակաճառ արտասանեց ընկ. Քիւփճեան։ Վալանսի եւ Ռոմանի իգական սեռը հանդէսին փայլ տուաւ հայկական երգերով։ Երգեցին տիկիններ Նալբանդեան, Կիւրճեան, տիկ. Թէքթէքեան, Երուանդ Տէր Ղուկասեան, Բ. Պալեան, Ա. Տէր Սարգիսեան, Յ. Սինանեան, եւ ուրիշներ։ Ցնցող արտասանութիւններ ըրին Պ. Մինասեան, Պ. Խաչէրեան, Ն. Շէհէրլեան, պատանիներ Մամբրէ եւ Եղիա։ Բաժակաճառեր արտասանեցին Պ. Մինասեան, Լ. Տէր Սարգիսեան, Գասեան, Շ. Թէքթէքեան եւ ուրիշներ։ Նուագախումբը մէջընդմէջ կը նուագէր ազգային երգեր, ներշնչելով Արմէններու ապագայ յաղթանակի հեռանկարը։ Ընկերները տօնեցին թէ իրենց ազատութեան տարեդարձը եւ թէ ընկեր Միքայէլ Վարանդեանի անմեռ յիշատակը եւ թէ Ամերիկայի ընկերներու մահապատժի ջնջումը։ Մ. Լէյլէկեանի եւ Ն. Սարգիսեանի կենացը խմուեցան շատ բաժակներ։

Վալանսի եւ Ռոմանի տղոց սարքած սեղանը յաղթանակ մը եղաւ տեղական կազմին համար։ Բոլոր ընկերներու երգերուն եւ բաժակաճառերուն արտայայտութիւնը կարելի է խտացնել հետեւեալ նախադասութեանց մէջ.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, հակառակ բոլոր տեսակի սրիկաներու եւ հայրենադաւ տարրերու ամբաստանութիւններուն, կայ եւ կը մնայ թրքահայ դատի պաշտպան միակ կուսակցութիւնը։ Այս խրախճանքին մէջ Դաշնակցութիւնը, եռագոյն դրօշը եւ բոլոր ազգային արժէքները արժանացան բուռն ծափերու։ Հանդէսի պաշտօնական մասին փակումը տեղի ունեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, զոր քանի մը ցնդած փառեր չէին ուզեր երգել կամ երգելու ժամանակ ոտքի ելլել։ «Մարսէյեզ»ը 146 տարուան հնութիւն ունի, բայց Ֆրանսացին հպարտութեամբ կ'երգէ, Անգլիացին ի՛նչ կուսակցութեան ալ պատկանի, կ'երգէ «Աստուած պահէ թագաւորը», իսկ մենք Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ մոլորած, կը մոռնանք ամէն սրբութիւն եւ քաղաքագէտի հովեր կ'առնենք ... Խնջոյքի ընթացքին տեղի ունեցող հանգանակութենէ մը ի նպաստ Հ. Յ. Դ. Վեթերաններու Ֆոնտին, գոյացաւ մօտ 300 ֆրանքի գումար մը։ Այս ուրախութեան չէին կրցած մասնակցիլ ընկերներ Զ. Տարագճեան եւ Գ. Սթամպոլեան, քաղաքէն բացակայ ըլլալով։ Օր. Տիգրանուհի Սթամպոլեան իր եղբօրը բացակայութիւնը զգացնել չըտուաւ երգելով իր քաղցր ձայնով։ Ազգային երգերով, մեներգներով, բաժակաճառերով երեկոյեան ժամը 9.30ին վերջացաւ մեր խրախճանքը։ Մօտերս Հ. Յ. Դ. Ռոմանի խումբը կը կազմակերպէ ճաշկերոյթ մը։ Անշուշտ Վալանսի ընկերները եւ բարեկամները պիտի քաջալերեն մեր ձեռնարկը։

⁂ Հ. Յ. Դ. Վեթերաններու Ֆոնտի հանգանակութեան մասնակցեցան.— ընկերներ Տէր Սարգիսեան 30 ֆր., Ս. Զօքաթլեան 10, Նափոլէոն 5, Զիլինկիրեան 5, Պ. Լ. Տօնապետեան 20, Պ. Ե. Քասեան 10, Ոմն 5, Շուշան եւ Արսէն Տէր Սարգիսեան 10, Ռոմանի եւ Վալանսի Զ. Ո. Մ.ի մասնաճիւղեր 20, Տէր եւ Տիկ. Փափազեան 10, պզտիկն Գէորգ եւ տիկին 10, Հայ Կ. Խաչ (Ռոման) 12, ընկ. Ն. Թէպոյեան 5, Տիկ. Միքայէլեան (Ֆրանսուհի) 10, Ոմն 2, Պօյաճեան հօրեղբօրորդի 10, Ոմն 5, ընկ. Ա. Թէպոյեան 5, ընկերներ Եղիկեան 10, Յ. Թէպոյեան 5, Ոմն 5, փոքրիկն Վարուժան Տէր Սարգիսեան 5, Ոմն 2, հայազգորդ եղբայրներ 10, ընկ. Քիւփճեան 7, Գասեան Գէորգ 10, փոքրիկն Գասեան 5, Ոմն 2, 4րդ սեղան 20, ընկ. Խօքուրեան 25։

Ս. Պիլալեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԼԵԼԱԿՆԵՐ, ԼԵԼԱԿՆԵ՛Ր». (արձակ)։ Գրեց՝ Ռոկան Օհան։ Գին 5 ֆրանք։ Տպ. Պէյրութ։

ԸՆՏԱՆԻՔ ԵՒ ԴՊՐՈՑ. Գրեց՝ Գրիգոր Գ. Գուտուլեան։ Տպ. Պէյրութ։ Գին 3 ֆրանք։ Հասոյթը յատկացուած է Մեսրոպեան վարժարանի որբ եւ չքաւոր աշակերտներու թոշակին։

ՕՐԵՐԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ (բանաստեղծութիւն). Գրեց՝ Յ. Կոստանեան։ Տպ. Փարիզ, 1935։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՆԾԱՆՕԹ ՆԱՀԱՏԱԿ» ...

— • —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 ապրիլ).

— «Անհամար գրիչներ պիտի անդրադառնան Ապրիլ 24ին։

Սերունդներ ամբողջ, շարան առ շարան, պիտի ապրին Ապրիլ 24ի խորհուրդով։

Դարեր անվերջ ցեղը պիտի խոկայ ու խորհրդածի Ապրիլ 24ի յաւերժական իմաստի մասին։

Եւ Ապրիլ 24ը պիտի դառնայ տօնեբէն վեհագոյնն ու մեծագոյնը մեր հայրենիքի մէջ։

Այդպէս չէ այսօր։ Ջարդը կը շարունակուի տակաւին։ Տակաւին Թուրքը եւ Ռուսը կ'իշխեն մեր հողերուն վրայ։ Ու փիզիքապէս ջախջախուած ցեղը՝ կը տորոեն նաեւ բարոյապէս։ Ապրիլ 24ին հայրենի երկրի մէջ ո՛չ ոք յանդգնած է խօսիլ ցեղի ահեղագոյն եղեռնի մասին։ Աննախընթաց ու անօրինակ։ Զլուած ու չտեսնուած մարդկային բովանդակ պատմութեան մէջ։ Ապրիլ 24ին Հայաստան աշխարհի մէջ արտասանուած չէ ոչ իսկ մէկ բառ ի յիշատակ բիւր բիւրոց նահատակաց, որոնք ինկան հայրենիքի փառքին եւ պատուին համար։ Զկարծէք թէ մեծարանքի զգացումը մեռած է մեր հայրենիքի մէջ։ Ո՛չ, ամէն տարի, մէկէ աւելի անգամներ, խորհրդային Հայաստանը արտակարգ հանդիսութիւններով կը մեծարէ մահուան տարեդարձները շարք մը համայնավար լակոտներու, հայ թէ օտար։ Բայց մեր ազատ հայրենիքը յաւելեալ քանի մը բառ չունի զէթ համեստ հաւաքոյթի մը մէջ ամէն տարի մեծարելու համար յիշատակը Մէկ Միլիոն նահատակներու,— հարիւր հազարաւոր մանուկնե՜ր, կինե՜ր, երիտասարդնե՜ր եւ ծերե՜ր։ Զի մեծարեր, ցեղը «մոռցած» է Ապրիլ 24ը, որովհետեւ հայրենիքի մէջ իշխողը վերստին նոյն ջարդարարն է։ Դահիճը իր զոհէն, անգամ կառափնատի կատարին, քծնիք կ'ակնկալէ եւ ոչ անէծք ու խարան։ Մանուկին իսկ աններելի միամտութիւն պիտի ըլլար յուսալ, որ հայրենիքի մէջ, ուր ջարդարարը կ'իշխէ — տարիներով թրքական եաթաղանը շարժող բարոյական բազուկը, բայց միայն կարմիր լաթի հովանիին տակ — թոյլ տար, որ ջարդուածը գէթ բառերով, գէթ համեստագոյն հզօր ու համառօտ ցասումով դահճին կոկորդը սեղմէր։ Դարերն իսկ պիտի չմոռնան կարմիր Քրեմլի գազիր ոճիրը։ Երբ հասաւ հատուցման ժամը եւ երբ արիւնկզակ բորենիները կառափնատի կատարին իրենց պիղծ արիւնով պիտի քաւէին իրենց անքաւելի ոճիրի մէկ չնչին տոկոսը, անոնք ծպտեցան, գողունի երկրէ երկիր անցան եւ ապաստան գտան ... Քրեմլի մէջ։ Էնվէրները ու Ջինովիեւները, Ճէմալ փաշաները ու Ստալինները, Նազըմները ու Լիթվինովները գլուխ գլխի եւ սիրտ-սրտի շարունակեցին նոյն գործը, ինչ որ դարերով մեր արդար ցեղի նկատմամբ կատարած էին ցարերն ու սուլթանները։

Կ'ուզէ՞ք գիտնալ, թէ ո՛վ կ'իշխէ Հայոց աշխարհի մէջ,— այսօր, վաղը եւ յաւիտենապէս։

Հարցուցէք այդ աշխարհէն եկող նամբորդին, թէ հայրենի երկիրը ի՞նչպէս դիմաւորեց Ապրիլ 24ին անմեռ տարեդարձը ...

Լուռ է Հայաշխարհը, որովհետեւ ջարդարարը կ'իշխէ հոն։

Ու չափով մը նոյնն է նաեւ գաղթաշխարհի մէջ։

Ջարդարարը բարոյապէս ծաւալած է իր իշխանութիւնը մինչեւ իսկ հեռաւորագոյն հայ գաղութներու վրայ։

Երէկ անիծեալ կղերական մը, որ բազմահոծ գաղութի մը հոգեւոր իշխանութիւնը կը գլխաւորէր, իբրեւ անոր պետը, թրքահոգի մոլութեամբ արգելք կը հանդիսանար Ապրիլ 24ի մեծարանքին՝ անոր մէջ ցեղին ցասումը տեսնելով օրուան իշխանաւորին դէմ։

Սակայն պէտք չկայ հեռուները երթալու. ահա Գահիրէն, ուր «մոռցուեցաւ» Ապրիլ 24ը, ետքէն հանդիսաւորապէ՛ս — ով բիւր բիւրիցս եղկելի կեղծիք — գերեզմանատան մատռան մէջ անոր յիշատակը մեծարելու համար» ...

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«Սալոն Նասիոնալ»ի կը մասնակցին հայ նկարիչներէն՝ Խոկար Շահին (5 նկար), Ս. Խաչատրեան (2), Ալխազեան (1), Տիկին Բարսեղեան - Գարոնէլ (2)։

Իսկ «Արթիսթ Ֆրանսէ»ի մէջ Արամ Շապանեան եւ Օր. Վարդուհի Թամրիեանց։

«ՍՊԱՀԱՆԻ ՎԱՅՐԵՐԸ».— Մայիս 10էն Փարիզի իրանական դեսպանին հովանաւորութեան տակ, իրանեան արուեստի ընկերութիւնը կը կազմակերպէ նկարիչ Խաչատրեանի ցուցահանդէսը Կալըրի d'Artի մէջ (1, Rue St. Philippe du Roule)։ Հաւաքածոյին յառաջաբանը գրած է յայտնի բանաստեղծ Կիւժօ տը Մէքս։ Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Պ. Տիրան Սէֆէրեան, հանքային ճարտարագէտ, որ soudure autogèneի բարձրագոյն վարժարանին մէջ օգնական դասախօս է քանի մը տարիէ ի վեր, վերջերս Փարիզի համալսարանի գիտութեանց ճիւղին թէզ մը ներկայացուցած էր, երկաթի եւ բորակածինի բաղադրութեան մասին։ Կ'իմանանք թէ ապրիլ 11ին Պ. Սէֆէրեան քննիչ յանձնաժողովին առջեւ յաջողութեամբ պաշտպանած է իր թէզը եւ ստացած համալսարանական տոքթէօրի տիտղոսը, ինչպէս որ իրեն իրաւունք կուտայ դասախօսելու համալսարաններու ընդմիտական բաժիններուն մէջ։ Ս.

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՁՆԱՐԵԼ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ o • o ═

— Մեզի տուէք դրամը, մենք պիտի բաժնենք, որպէսզի հինգ տարեկան հայ երախան անգամ գիտնայ թէ իր գլխուն վերեւ ոչ քրիստոնեայ աշխարհ կայ, ոչ ալ Եւրոպա, այլ միայն մենք ...

Լեփսիուս ստանալով մեր ֆրանսերէն տեղեկագիրները եւ իր կարգին հաւաքելով ուրիշ բազմաթիւ փաստաթուղթեր, անձրկած էր զանոնք արտասահման փոխադրելու համար։ Գերմանական սպայակոյտը մերժած էր, իսկ ինք կը սպասէր որ Պալքանեան ճակատը ճեղքուի, որպէսզի գերմանական նոր զօրք հասնելով, զօրանայ իրենց կշիռը՝ թրքական կառավարութեան վրայ։

Ի՞նչպէս ձգել-երթալ, այս կացութեան մէջ ...

Մանաւանդ որ, բաւական կարեւոր ցանց մը ունէինք, իսկ մեր պարտականութիւնները կը ծանրանային օրէ օր։

Եւ համաձայնեցանք մնալ։

Պուլկարիոյ մասնակցութեամբ, յանկարծ խզուեցան յարաբերութիւնները արտասահմանի հետ, եւ մենք մատնուեցանք անստուգութեան։

Պոլսոյ զինուորական իշխանութիւնը բացարձակ խստութիւններ ձեռք առած էր, որպէսզի փշուր մը տեղեկութիւն չհասնի արտասահման։

Նամակները թղթատարին պիտի յանձնուէին ոչ միայն բաց, այլ եւ միայն մէկ թուղթի (երկու էջ) եւ մէկ էջի վրայ գրուած։ Նաեւ ալ՝ հասցէն։

Եւ սակայն մենք միջոցը գտեր էինք ոչ միայն նամակ, այլ եւ թղթակցութիւններ եւ տեղեկագիրներ հասցնելու օրը օրին։

Այդ շրջանի կացութեան մասին գաղափար մը կազմելու համար, թոյլ տուէք արտատպել վերջին թղթակցութիւնս,— անգօր կատաղութեան արկանչ մը, որ հրատարակութեան տրուած է որոշ մեղմացումով, ինչպէս կը պատմէր «Հայաստան»ի խմբագիրը, ընկեր Լիպարիտ Նազարեանց։ (Թղթակցութիւնը հրատարակուած էր 1915 օգոստոս 22ին, բայց մենք լուր չունէինք).—

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

— o —

Դեռ չյագեցաւ ճիւաղը։

Ամբողջ Հայաստանը, բովանդակ Կիլիկիան, այլ եւ Փոքր Ասիան ու Բիւթանիան ոչնչացնելէ յետոյ, Թուրքիոյ հայութեան արեւը վերջնապէս մարելու համար, ահա եաթաղանը Պոլսոյ գլխուն։

Ո՛չ, շռայլիղ պէտք չէ մնայ այս ժողովուրդէն։ Եւ ահա հինգ հազար երիտասարդ կալանաւոր քանի մը օրուան ընթացքին, դիւային խուճապով մը, որ ահ ու սարսափ կը ցանէ իր նամբուն վրայ։

Առայժմ ամուրիներն է որ կը հնձեն առաւօտէն մինչեւ իրիկուն եւ կ'ուղարկեն դէպի Նիկոմիդիա ... Մինչեւ այսօր տարագրուած դժբախտներէն ոչ մէկը կրցած է լուր հասցնել։ Անհատ թէ զանգուած,— ով որ կը խլուի իր բոյնէն եւ կը յանձնուի չորս հովերուն,— այլ եւս ոչ մէկ կապ ունի այս աշխարհին հետ։ Կ'ապրի՞, մեռա՞ծ է, ինչպէ՞ս խաւարեցաւ իր արեւը,— ժանտարման ու չէթէները միայն գիտեն, ու մէկ ալ մոլորած ուղեւոր մը, եթէ երբեք կարենայ պրծիլ այդ դժոխքէն։

Ապրեցէ՛ք ազատ Հայեր, եւ թող ձեր շռայլիղները վառ պահեն հայրենի թոնիրն ու բուխերիկը, ազա՛տ ու խրոխտ, ինչպէս իրենց սեփական բոյնին մէջ, վախ չունենալով ո՛չ էզանէն, ոչ զապթիէէն ...

Ձեր հայրերը, ձեր որդիները, ձեր մայրերն ու ձեր քոյրերը, անշնչացան, դարաւոր քաղաքակրթութեան մը բեկորները փնացան, հայկական հարուստ մշակոյթ մը անհետացաւ։ Մի՛ յուսահատիք։ Այդ աւերակներուն վրայ դուք կանգնեցէք նոր հայութիւն, նոր մշակոյթ, նոր կեանք, եւ բիւրահազար զոհերու անիւնները թող դառնան ամրակուռ շաղախ՝ նոր հիմնարկութեան։

Իսկ դո՛ւն, պոռնիկ Եւրոպա, ցաւագա՛ր ծերուկ, դո՛ւն որ, իբրեւ հանդիսատես, հանդուրժեցիր այս բոլորին, տեսար ու անցար, լսեցիր ու մոռցար, դո՛ւն ապիկա՛ր վհուկ, գէթ վեհանձնութիւնը պիտի ունենա՞ս Ասիոյ միացման կէտին վրայ կանգնելու վիթխարի յիշատակարան մը՝ ի պատիւ այն ժողովուրդին, որ քաւութեան նոխազն եղաւ քու մեղքերուդ։

Պիտի ուզե՞ս արդեօք կանգնել այդ յիշատակարանը որ խորհրդանշէր խաչելութիւնն ու մահը հայ ժողովուրդին,— կոտորածը, առեւանգումը, եաթաղան, սուր, կացին, հրացան, ժանտարմ, խուժան, հոնա, սպայ, գետը իր հազարաւոր զոհերով, անօթութիւնը, մանուկներու խողխողումը,— եւ դեռ ինչե՛ր, որ գիտես ասիական բարբարոսութենէն, այս բոլորը՝ համադրուած, հիւսուած իրականութեան բոլոր տարրերով, քարի վրայ մարմնացած իբրեւ կենդանի պատկեր, իբրեւ վաւերական պատմութիւն հայկական մարտիրոսութեան ...

Կանգնէ այդ յիշատակարանը Սարայ-Պուրնուի հրուանդանին վրայ, դո՛ւն, փոքրոգի հսկայ, եւ իբրեւ տապանագիր, թող կարդան բոլոր ազգերը, դարէ դար եւ սերունդէ սերունդ։

—«Այսպէս մեռաւ այն ժողովուրդը, որ Արեւմուտքը կը ներկայացնէր Ասիոյ մէջ, եւ զոր մենք ձգեցինք իր բախտին» ...։

ՎԱՐԱԶ

Ուրեմն, կը թղթակցէինք, առանց պատասխան ստանալու։

Կցկտուր տեղեկութիւններ կը հասնէին, երբեմն։ Լռութեան պատճառը կը վերագրուէր իրազեկ եւ փորձ ընկերներու տարագրման կամ ջնջման։ Հազիւ մէկ-երկու հոգի գիտէին ծածկագիրը, անոնք ալ հեռացած կամ հեռացուած էին, Պուլկարիոյ զինուորական իշխանութեան կարգադրութեամբ։

Գէթ այսպէս կը բացատրէին ողբացեալ Արզումանը եւ ուրիշ ընկերներ, երբ հանդիպեցանք զինադադարին։

Անօգուտ անցան զանազան փորձեր, վերահաստատելու համար կապը։

Երկու-երեք անգամ ճամբորդ ունեցանք, որոշ յանձնարարութիւններով։ Գացին, բայց մեր սպասած պատասխանը չեկաւ։

Վերջին պահուն երկու անուղղակի նամակներ, եւ անուն մը,— Վլատիմիր, բարապան Պոլսոյ պուլկարական հիւպատոսարանի։

Նամակագիրը ծանօթ էր ոչ միայն իր ձեռագրով, այլ եւ անձնապէս։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մայիս 14ին փորձեր պիտի կատարուին քաղաքացիներու պաշտպանութեան համար

Մայիս 14ին, յառաջիկայ երեքշաբթի կէս գիշերէն յետոյ, Փարիզ քաղաքին մէկ երրորդ մասը բացարձակ մութի մէջ պիտի թաղուի եւ ազդարար շեփորներ (սիրէն) պիտի գոռան, իսկ զինուորական օդանաւորդներ թռիչքներ պիտի կատարեն մնացած մասին վրայ, անհրաժեշտ փորձերը կատարելու համար: Սէնի ամբողջ ձախ ափը (Ռիվ Կօշ), 16րդ թաղամասը (Փասի) եւ Պուա տը Պուլոնյի շրջանը պիտի համարուին ռազմավայր: Շեփորները պիտի հնչեն եւ փողոցի լոյսերը պիտի մարին ժամը 1.15ին: Այդ պահուն բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են մարել տուներու, ինքնաշարժներու, սրճարաններու եւն. լոյսերը: Բոլոր երթեւեկները պիտի դադրին մինչեւ որ լոյսերը նորէն վառին: Այն քաղաքացին որ չէ մարած լոյսը, պատիժի պիտի ենթարկուի: Մթութիւնը պիտի տեւէ կէս ժամ, որպէսզի հետազօտիչներն ու օդանաւորդները կարենան մանրամասնօրէն ուսումնասիրել շեփորներու ձայնին ուժը եւ լոյսերը մարելու միջոցներուն արդիւնաւորութիւնը: Նոյն օրուան ցերեկն ալ փորձեր պիտի կատարուին, ուր ժողովուրդը մասնակցութիւն չպիտի ունենայ: Առտուան ժամը 10ին երեք անգամ պիտի հնչեն շեփորները, իւրաքանչիւրը 45 երկվայրկեան տեւողութեամբ, եւ 15 երկվայրկեան ընդմիջումով: Յետոյ հրշէջ փորձեր պիտի կատարուին վեցերորդ թաղամասին մէջ, ինչպէս եւ բժշկական օգնութեան փորձեր՝ կաղերու ռոհերը փրկելու համար: Շեփորները նորէն պիտի հնչեն ժամը 10.45ին, ծանուցանելու համար թէ աւազանգը վերջացած է:

Լրացուցիչ մանրամասնութիւններ Կարսի երկրաշարժի մասին

Պոլսոյ թուրք թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հրատարակեն Կարսի շարժի մասին, որ տեղի ունեցաւ մայիս 1ին եւ 2ին.—

Երկրաշարժը կատարեալ խուճապ առաջ բերած է Կարսի եւ գիւղերուն մէջ: Քաղաքը ամբողջովին պարպուած է եւ ամէն մարդ փախած է դաշտերը եւ վրաններու տակ կը գիշերէ: Վնասը շատ մեծ է, մասնաւորաբար գաւառակներու եւ գիւղերու մէջ: Վերջին շարժը փլցուց նաեւ այն տուները որոնք չէին ազդուած առաջին շարժէն: Հարիւրաւոր անձեր մնացին փլատակներու տակ: Ընդհանուր մեռեալներուն թիւը թէեւ տակաւին չէ ճշդուած վերջնականապէս, բայց կը կարծուի թէ 500ի կը հասնի: Ծանր եւ թեթեւ վիրաւորներն ալ 1200է աւելի են: 1300ի չափ տուներ վնասուած կամ փլած են:

Ժողովուրդը շուարուն վիճակ մը ունի: Շատ մը ընտանիքներ կորսնցուցած են իրենց հայրերը, մայրերը եւ զաւակները: Մեծ յուզում կը տիրէ: Մեռած կենդանիներուն թիւը շատ մեծ է, բայց դեռ չէ ճշդուած վերջնականապէս: Անոնց դիակները չեն վերցուած տակաւին: Շատ մը գաւառակներ եւ գիւղեր ահաւոր տեսարան մը կը պարզեն: Մայիս 2ին նոր եւ բուռն շարժերտեղի ունեցան Տիկոր գաւառակին եւ շրջակայ մօտ 20 գիւղերու մէջ: Այս գիւղերու տուներուն մեծ մասը ամբողջովին փլած է, մնացեալներն ալ անբնակելի վիճակի մը հասած են: Օգնութեան նոր մարմին մը դրկուեցաւ աղէտին վայրը: Ինքնաշարժներով դրկուեցան 1000 քիլօ հաց եւ ուրիշ ուտելիք: Բանուորական ջոկատներ գացին, փլատակներու տակ մնացածները ազատելու համար: Վախէն, ժողովուրդը վրաններու տակ կը գիշերէ:

Առողջապահական գործավար Տօքթ. Րէֆիք Սայտամ հետեւեալ յայտարարութիւնը բրաւ Կարսի աղէտեալներուն մինչեւ հիմա եղած օգնութեան մասին.— «Շարժին կեդրոնն է Տիկոր գաւառակը եւ մօտաւորապէս 50 քիլոմեթր շառաւիղով շրջանակի մը մէջ զգացուած է իր խստութիւնը: Տիկորի կեդրոնէն սկսեալ մինչեւ 15 քիլոմեթր, գիւղերը ամբողջովին փլած են: Այս շրջանակէն դուրս գտնուող տուները մասամբ փլած են, շատ մը տուներ ալ միայն ճեղքեր ունեցած են:

Հաստատուած է որ Տիկորի 25 գիւղերուն մէջ 709 տուներ ամբողջովին փլած են: Կան 67 մեռեալ, 70 վիրաւոր եւ 8 անյայտ: Կենդանիներու կորուստը աւելի մեծ է:

Կաղզուան գաւառակին մէջ 30 տուներ փլած եւ 2 հոգի վիրաւորուած են: Կան նաեւ մեռած կենդանիներ: Արփաչայ գաւառակին մէջ կարգ մը տուներ փլած կամ միայն վնասուած են: Կարսի կեդրոնական գաւառակին մէջ 50 տուներ փլած են, բայց անձի կորուստ չկայ:

Մինչեւ հիմա հետեւեալ օգնութիւնները եղած են.— Կարսի ժողովուրդը՝ 520 ոսկի, Կարմիր Մահիկը՝ 430, Կարսի ալիւրի գործարանը՝ 30 պարկ ալիւր: Կարմիր Մահիկի ընդհ. կեդրոնը հեռագրով 2000 ոսկի դրկեց Կարս: Զինուորական իշխանութիւնն ալ վրան տրամադրած է: Էրզրումէն դրկուած են վիրաբոյժ մը, բժիշկ մը, երկու առողջապահական պաշտօնեայ, կազմածներ ու դեղեր: Կառավարութիւնը հարկ եղած միջոցները ձեռք պիտի առնէ, փլած տուները վերաշինելու համար»:

Աղէտեալ շրջանին մէջ ջուրերը դադրած են, իսկ կարգ մը վայրերու մէջ կարմիր ջուր կը վազէ 10 մեթր լայնութեամբ բացուած ճեղքերէ:

Համալսարանի նախկին դասախօսներէն երկրաբան փրոֆ. Մալիք հետեւեալ յայտարարութիւնը բրած է Կարսի շարժի մասին.— Որ եւ է կապ չկայ Կարսի եւ Մարմարայի կղզիներու վերջին շարժերուն միջեւ: Պարզապէս դիպուածով է որ նոյն տարուան մէջ տեղի ունեցան երկուքը: Շարժը կապ չունի նաեւ Տրապիզոնի տաքութեան եւ Եւրոպայի ցուրտին հետ, այլ արդիւնք է հողին տակն ու վրայ բլլալուն: Եղանակն ալ որ եւ է դեր չունի:

Բնաւ չեմ կարծեր որ այս շարժին պատճառաւ Արարատ լեռը կ'անհետանայ: Ճիշդ է, Արարատը հրաբխային լեռ մըն է եւ կազմուած լաւաներու իրարու վրայ բարդուելէն, բայց շարժը տարբեր բան մըն է, հրաբուխը տարբեր:

Խորհրդային մարզիչներ եւ «Թուրք Թռչունը»

Մայիս 3ին էնկիւրիի մէջ կատարուեցաւ «Թուրք Թռչուն» Միութեան բացումը: Ներկայ էին վարչապետը, գործավարները, խորհրդային դեսպան Գարախան եւ խուռն բազմութիւն մը: Աթաթիւրք (Մ. Քէմալ) իր տեղը տուաւ Գարախանի: Իր ճառէն վերջը, որ կը փառաբանէր թրքական օդագնացութիւնը եւ կը յանձնարարէր Թուրքը մանկութենէն վարժեցնել «թռչուններու հետ ապրելու», տեղի ունեցան զանազան փորձեր:

Սաւառնակի միութեան նախագահ Ֆուատ շեշտեց թէ այսօր պատմական օր մըն է թուրք սաւառնորդներուն համար եւ ներկայացուց օդային մարզիչները եւ աշակերտները: Անգլին կեցած էին փլանէօրները (առանց մօթէօրի սաւառնակներ), փորձեր կատարելու համար: Առաջին փորձը կատարեց խորհրդային մասնագէտ Անտիօն, հետը առնելով լիւէի աշակերտ Ֆէրիտը:

Սաւառնակ մը մէկ մէթր բարձրացուց փլանէօրը, յետոյ կտրուեցաւ կապը եւ առանց մօթէօրի սաւառնակը սկսաւ ինքնիրեն թռիլ օդին մէջ եւ զանազան փորձեր ընել, ինչպէս գլխիվայր դառնալ: Բաւական թռչելէ յետոյ, առանց մօթէօրի սաւառնակը վար իջաւ կանոնաւորութեամբ: Խորհրդային մասնագէտը որ այս փորձը կատարեց, Ռուսիոյ մէջ իր մեքենային կապած է «փլանէօր» այսինքն օդային կառաշար մը կազմած եւ այս ձեւով թռիչքներ բրած է:

Աւելի յետոյ ուրիշ փլանէօր մը ցատկելու փորձեր բրաւ: Մարզիչ Ռօմանով իր կարգին փլանէօրով մը զանազան ճարտարութիւններ ցուցուց: Անոնց յաջորդեց թուրք օդային տորմիղի մը յաջող թռիչքը: Ամէնէն վերջն ալ անկումի փորձեր եղան: Երկու խորհրդային օդաչուներ անկարգելով վար նետուեցան փլանէօրէ մը եւ յաջողութեամբ գետին իջան:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՄԱՅԻՍ 12Ի ԿԻՐԱԿԻՆ ԺԱՄԸ 4ԷՆ 12

Victor - Hugoի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46 bis, Rue Saint Didier. Paris (16)

Métro: Boissière եւ **Trocadero**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԲԱԺԻՆ:

երգ, պար եւ սիրուն անակնկալներ սիրուած եւ կարող արուեստագէտներու կողմէ:

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ ֆր. թատրոններու դերասաններ՝ փոքրիկներ վաղինակ *եւ* Այիտա Ագնաւորեան, Օր. *Claire եւ* Օր. Ա. Թորոսեան, Պ. Ուզունեան:

Հաճելի Jazz *եւ մատչելի պիւֆէ:*

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50 *ֆրանք, կանանց՝* 5 *ֆրանք:*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԻՐԻՍ ՊԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆԻ

15 ՄԱՅԻՍ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 21ԻՆ

Salle CHOPINի ՄԷՋ, **8, Rue Daru**.

Կը մասնակցին՝

Jacquin Nin, ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ եւ **J. Clergue**

Յայտագիրը բաղկացած է.— Մէնտէլի, Մօցարտի, Շուպէրի, Շումանի, Թօսինիի, Ժ. Ֆօրէյի, Ժ. Նինի, Կոմիտաս վարդապետի, Սպենդիարեանի *եւ* Գ. Ալեմշահի *կտորներէն:*

Տոմսերը կ'իջէն, երգահանդէսին օրը: Սրահին դռները կը գոցուին Ժ. 20.30ին:

Գին՝ 25, 20, 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

ՀԱՆԴԷՍ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած՝ Սարսէլի «*ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ*»ի Մասնաճիւղին կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Salle des Noces ի մէջ

81, Rue de Paris. Sarcelles (S. et O.)

Բանախօսութիւն, գեղարուեստական նոխ բաժին դպրոցական մանուկներու կողմէ: երգ, պար, արտասանութիւն, գեղջկական խաղեր եւ զաւեշտ մը:

Հաղ.— կար տիւ Նորէն շոգեկառք ժամը 10.40, 11.50, 1.41, 1.52:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Հ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի Մասնաճիւղի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 6ին իր դըպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր-Հայքի հայրենակ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին, 131 Fbg. du Temple:

ՖՐ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին «Զարդարեան» Գրադարանին մէջ, 181, Գուր Լաֆայէթ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վասպուրականի Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 2.30ին, 18, Պուլըվար Կարիպալտի, Լը Բալէ տը լա Շօբի մէջ: 15-18 թիրամուէյի դիմացը: Կը հրաւիրուին բոլոր Վասպուրականցիները:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է *ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլի)* ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՍՐԱՀԻ *բացումը ՅԱՋՈՐԴ ԿԻՐԱԿԻ (19 Մայիս):*

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած՝ *ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ*

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը *1*էն մինչեւ իրիկուան ժամը *10*

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ, *6*, ՐԻՒ ՏԸ ԼԱ ՊԻՒԻՖԻՆԷԶԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Մայիս 3ի Ուրբաթ գիշերէն մինչեւ Մայիս 9ի գիշերը Cazino - Eldorado*ի մէջ, պիտի կատարէ ֆաքիրական իր հետաքրքրաշարժ փորձերը, որ այնքան աղմուկ հանած եւ հիացում պատճառած են:*

Նիս բնակող Հայերուն համար առիթ մը զայն տեսնելու եւ գնահատելու համար:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ԽԱՋԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Ի՞նչ է պատահել քեզ հետ, գժուե՞լ ես, ի՞նչ է:

— Ես այժմ աւելի խելացի եմ, քան թէ երբեք:

— Դու կամենում ես կորցնե՞լ քեզ:

— Ես այն օրից կորայ, երբ սկսեցի հետեւել քո խրատներին:

Այժմ նրա դէմքի վրայ երեւացին բարկութիւնը եւ ցաւակցական եղանակով խօսեց նա.

— Ես չէի հաւատում, Մուրատ, եւ հիմա էլ չեմ հաւատում այն կասկածանքին, որ քո նոր ընկերները ունեցան քո մասին,— իբր թէ դու, առանց որ եւ ի ցէ պատճառի, հեռացար նրանցից եւ մատնեցիր նրանց: Բայց ես հաւատում եմ մի բանի, որ այժմ քո խելքը իւր տեղումը չէ. ես նկատում եմ քո մէջ խելագարութեան նշաններ: Դու այլ եւս այն չես, ինչ որ էիր առաջ:

— Այդ իրաւ է, ես այժմ այն չեմ, ինչ որ էի առաջ, եւ այդ ապացոյց է, որ այժմ իմ խելքը իւր տեղումն է, իսկ առաջ խելագար էի:

Նա կրկին զայրացաւ, ասելով.

— Ողորմելի, ո՞վ փչեց յիմար գլխումդ այդ ցնորքները: Դու կարծում ես, որ ես այժմ չգիտեմ, թէ ինչպէս մի թափառական աղջկայ համար խաբեցիր ինձ: Նրա սէրը խելքից հանեց քեզ, եւ դու վճռեցիր բաժանուել քո բարեկամից, որ այնքան տարի իւր որդու պէս սնուցել էր քեզ: Աստուած պատժեց քեզ քո ապերախտութեան համար, քո ճանապարհը կրկին դարձրեց դէպի մեր կողմը, որ այդ բանտին, այդ շղթաներին մասնակից լինես եւ դու:

— Այդ բանտը, այդ շղթաները իմ հին մեղքերի համար է, պատասխանեցի ես: — Բայց եթէ ես գործել եմ իմ կեանքում մի բարի գործ, այդ այն է, որ ես խաբեցի քեզ եւ չկատարեցի քո պատուէրը՝ զրկել կեանքից մի անմեղ աղջկայ:

— Որին դու սիրեցիր:

— Այո:

— Որը մեր բոլորին մատնեց:

— Այդ սուտ է, այդ զրպարտութիւն է: Նա չէ մատնել ձեզ:

Նա պատասխանեց ինձ աւելի յանդիմանական եղանակով.

— Ինչո՞ւ ես խաբում ինձ, դու մի քանի րոպէ առաջ ասում էիր, որ այլ եւս սուտ չի պիտի խօսես: Միթէ քեզ յայտնի չէ՞, որ այն աղջիկը սպառնացել էր մատնել ամբողջ ընկերութիւնը, այդ պատճառով էլ վճռել էին ըսպաննել տալ նրան: Մի դիպուածով դու նրա կեանքը ազատեցիր եւ դրանով միջոց տուեցիր նրան կատարելու իւր վրէժխնդրութիւնը:

— Բոլորովին սխալ է ձեր ենթադրութիւնը, պատասխանեցի ես:— Ձեզանից բաժանուելուց յետոյ, եթէ դուք յանձնել էիք «էշլի ականջին» լրտեսել իմ գործողութիւնները,— այն եւս պէտք է լաւ յայտնի լինի ձեզ, որ այն աղջիկը ձեռնոսի խրճիթից ոչ մի տեղ չէ հեռացել, ուրեմն եւ չէր կարող մատնել ձեզ:

— «Էշլի ականջը» պատմեց քեզ ձերբակալուելու օրից երկու օր առաջ, որ նորսի խրճիթում քո բացակայութիւնից երկու օր յետոյ, նա չէր կարող տեղեկութիւններ հաւաքել, թէ մինչեւ այսօր թէ դու եւ թէ այն աղջիկը ինչպէս էիք անցուցել:

Մեր վիճաբանութիւնը քաւոր Պետրոսի հետ տեւեց երկար, ես դարձեալ չկարողացայ համոզել նրան, թէ Նէնէն մեղաւոր չէր մատնութեան գործի մէջ: Հանգամանքները ինքը ըստ ինքեան այնպէս էին կազմուել, որ Նէնէի կարծեցեալ վարմունքը հաւանական էին դարձնում: Այդ անբախտ աղջիկը ընկել էր խաչագողների ձեռքը, նրան չարչարել էին. նա սպառնացել էր, եթէ իրան բաց չթողնեն, կը մատնէ նրանց, այդ երկիւղը առիթ էր տուել խաչագողներին սպաննելու նրան. ես ազատեցի նրա կեանքը. եւ մի քանի օրից յետոյ կատարուեցաւ մատնութիւնը, խաչագողներին կալանաւորեցին: Այլ եւս ո՞ւմ վրայ կարող էին նրանք կասկած ունենալ, եթէ ոչ, կամ իմ, կամ Նէնէի վրայ: Քաւոր Պետրոսը թէեւ չէր հաւատում, որ ես կը դաւաճանէի նրան, այսուամենայնիւ նա ինձ բոլորովին արդար եւս չէր համարում, յայտնելով այն միտքը, որ եթէ ես նրա հրամանը կատարած լինէի, եւ Նէնէին սպանած լինէի, այնուհետեւ այդ դժբախտութիւնը տեղի չէր ունենայ: Նրա բարկութեանը չափ չկար, թէ ի՞նչպէս ես համարձակուեցայ խաբել նրան: Բայց այդ բարկութիւնը մասամբ մեղմանում էր, երբ նա ի նկատի էր առնում իմ սիրահարութիւնը, որը նրա կարծիքով մինչեւ խելագարութեան էր հասցրել ինձ: Բայց նա, որպէս երեւում էր, դեռ չգիտէր հօրս հետ իմ հանդիպելը, եթէ յայտնէի, դուցէ բոլորովին կը փարատէի թէ նրա եւ թէ ընկերներիս կասկածը իմ անհաւատարմութեան մասին: Քաւոր Պետրոսը ներող էր, երբ իրաւացի փաստեր էին ներկայացնում: Բայց ես այլ եւս փոյթ չունէի իմ անձը արդարացնելու նրա առջեւ: Նա հեռացաւ, հետեւեալ խօսքերը ասելով:

— Օրէնքի դատապարտութիւնից աւելի հեշտ է ազատել քեզ, բայց ես չգիտեմ, ի՞նչպէս դու պիտի ազատուես քո ընկերների վրէժխնդրութիւնից...

Այդ խօսքերը սարսափելի էին, սարսափելի էին աւելի այն պատճառով, որ դուրս էին գալիս մի խաչագողի բերանից: Բայց ես լսեցի խորին արհամարհանքով, եւ այդ աւելի վիրաւորեց նրան: Այդ անգութ մարդը դեռ սիրում էր ինձ, թէեւ թագցնում էր իւր սէրը,— դեռ մտածում էր իմ մասին, դեռ հոգ էր տանում իմ վրայ: Ես տեսայ, թէ ինչպէս նա վշտացած կերպով հեռացաւ, գնաց նստեց բանտի մի մթին անկիւնում, եւ գլուխը քաշ գցած, տխուր մտածութիւնների մէջ ընկաւ: Միթէ նա զգո՞ւմ էր, որ ես նրա դաստիարակութեան թշուառ զոհն էի...:

Երբեք չէր պատահել, որ ես այնպէս համարձակութեամբ խօսէի քաւոր Պետրոսի հետ, որպէս այն գիշեր:

Կարծես թէ յանցաւորի կապանքները մի տեսակ ազատութիւն են շնորհում նրան: Շղթաների մէջ թէ մեծաւորը եւ թէ ստորադրեալը հաւասար իրաւունք են վայելում: Մեր վիճաբանութիւնը թէեւ խիստ տաք էր բայց անցաւ հանդարտ կերպով. այնպէս որ մեր միւս ընկերները, որոնք զբաղուած էին թղթախաղով, ոչինչ չլսեցին: Այժմ նրանք վերջացրել էին իրանց խաղը եւ սկսել էին միմեանց հետ զանազան հանաքներ անել: Ինձ վրայ ուշադրութիւն անգամ չէին դարձնում: Ես խորին զզուանքով լըսում էի նրանց զուարճութիւնները:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 10 ՄԱՅԻՍ VENDREDI 10 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2801

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐՐԱԿԱՆ «ԱՆԵԼԻՔՆԵՐ»

Ի՞նչ ըսել կ'ուզէինք, պարզելով, խտացնելով ընդվզեցուցիչ կացութեան մը զանազան երեսները, որոնք նորութիւններ չէին:

Մէկ բան,— մեր իրաւասու օրկանները, հին թէ նոր, վաւե-րական թէ ինքնակոչ, իրենց գրասենեակներու պատուհանէն կը դիտեն տագնապին ելեւէջները:

Իսկ մամուլը, դժբախտաբար, համերաշխ չէ նոյն իսկ այս կենսական հարցի մասին:

Մէկը միւսին կռնակ դարձուցած, թերթէ թերթ ջուր կը ծե-ծեն անընդհատ, իրար խառնելով յիմար – իմաստուն կարծիքներ, եւ մանաւանդ հրաշագործ ուլունքներ:

Ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար գոնէ մէկ անգամ տեսակէտներ փոխանակել, համաձայնիլ հիմնական ծրագրի մը շուրջը, քանի որ մամուլն ալ պարտականութիւններ եւ պատասխանատուու-թիւններ ունի, այս կացութեան հանդէպ:

Ծիրդ այս օրերուն, համերաշխութեան գեղեցիկ ցոյց մը կա-տարեց Փարիզի ֆրանսական մամուլը, սովորական հարցի մը առթիւ:

Պ. Լավալի այցելութեան առթիւ, խորհրդային իշխանութիւ-նը մերժած էր անցագիր տալ «Մաթէն»ի եւ «Ժուռնալ»ի աշխա-տակիցներուն, այդ երկու թերթերը համարելով թշնամի:

Եւ ահա ոտքի ելան միւս թերթերը — բոլորն ալ քաղքենի — ոչ միայն բողոքելով, այլ եւ սպառնալով չղրկել իրենց թղթակից-ները, եթէ գոհացում չտրուէր:

Հրաշք պիտի ըլլար այսպիսի շարժումներ մը յուսալ հայկական մամուլէն:

Սակայն, արդար չէ՞ այդ հրաշքը սպասել գոնէ ներկայ տագ-նապին առթիւ, քանի որ, ամէնէն առողջ տեսակէտն ալ կրնայ խեղդուիլ օրուան ժխորին մէջ:

Ներկայ ընթացքով, մամուլը ոչ թէ կ'օգնէ դիւրացնելու ծրագրեալ եւ մեթոտիկ աշխատանքը, հարթելու ճամբան դէպի գործնական ելքեր, այլ պարզապէս կը ծառայէ միտքերը պղտորե-լու եւ ոտքերը իրական գետնէն կտրելու:

Եւ, ստեղծուած ժխորին մէջ, իրաւասու կամ պատասխանա-տու օրկաններն ալ իրենց պատեանին մէջ կը քաշուին, «չպղ-տորուելու» կամ ... զուարճանալու համար:

Ի վերջոյ ունի՞նք թէ չունինք վաւերական, առողջ եւ անվի-ճելի տեսակէտներ, կարգ մը հիմնական հարցերու մասին,— Նանսէնեան ազգութենէն մինչեւ հաւաքական հպատակութիւնն ու ներգաղթը:

Մենք վստահ ենք որ հրաշապատում գիւտերու ամէնէն ճար-տասան մունետիկներն ալ դարձի եկած են կամ կուգան, եթէ նա-խապաշարումներն ու կանխակալ կարծիքները փարատին եւ ճա-կատ ճակտի զրոյց մը սարքուի:

Մանաւանդ որ, մէկդի դնելով սկզբունքի խնդիրը, օրէնքը, տրամաբանութիւնը եւ այդ գիւտերուն արժէքը, կը մնայ բուն հարցը,— բանաձեւերը դարման չեն կացութեան:

Իսկ բոլորս ալ գիտենք որ կացութիւնը ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ դարման կը պահանջէ, Փարիզէն մինչեւ Լիոնէ եւ Մարսէյլ:

Գալով իրաւասու օրկաններուն, Միացեալ Յանձնաժողովը կարգ մը գնահատելի գործեր կատարած է, բայց թոյլ է եւ անջիղ: Զուրկ՝ վարիչ միտքէ մը եւ գործօն ձեռքէ մը, որ տիրաբար եւ հետեւողականօրէն ընթացք տար անոր գործերուն:

Առջի օր եւ երէկ հրատարակեցինք Յանձնաժողովին գործու-նէութեան զեկուցումը, 1934 նոյ. 8էն 1935 ապրիլ 26: Վաղը կը կարդաք լրացուցիչ մանրամասնութիւններն ու վիճարանութիւն-ները:

Հարցը այն է որ, Յանձնաժողովը չափազանց մտավախ կ'ե-րեւայ եւ կը նախընտրէ գրասենեակի մէջ գործել:

Ան ուղղակի կապ չունենալով ժողովուրդին հետ, կը թուի թէ ամբողջապէս ծանօթ չէ տագնապին բոլոր ծալքերուն: Այլապէս, այն տպաւորութիւնը չպիտի ձգէր թէ զանազան դիմումներ կա-տարած, յուշագիրներ մատուցած եւ կանգ առած է աւելի կամ պակաս գոհացուցիչ հաւաստիքներու վրայ:

Օրինակ, Յանձնաժողովին անդամները ինչո՞ւ հրապարակ չեն գար, կարելին եւ անկարելին բացատրելու, ծուռն ու շիտակը լուսաբանելու համար:

Յետոյ, ինչո՞ւ ձեռնհաս ներկայացուցիչ մը — թարգման կամ իրաւագէտ — գաւառ չեն ղրկեր, մօտէն ծանօթանալու եւ շատ մը հարցեր տեղւոյն վրայ կարգադրելու համար:

Գաղտնիք չէ որ մեր աշխատաւորները ընդհանրապէս լեզու կամ օրէնք չեն գիտեր, եւ զոհ կ'երթան «սրմսար»ներու կամ կասկածելի բանդէտներու խաղերուն: Մանաւանդ կեդրոն քա-ղաքներէ դուրս:

«Անկանոն»ներու մեծ մասն ալ տգիտութեան կամ խաչաղո-ղութեանց զոհեր չե՞ն:

Աններելի ապիկարութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ փորձէին առարկել թէ Յանձնաժողովը դրամ չունի:

Երբ տագնապը նոր սկսաւ, կ'ըսէին թէ Բարեգործականը 20,000 ֆրանք տրամադրած է, վարկ մը յատկացնելով Տնտեսա-կան կեդրոնին:

Լուրը ճիշդ ըլլայ թէ սխալ, կը նշանակէ թէ Բարեգործակա-նը կրնայ տրամադրել այդ գումարը եւ աւելին: Կը բաւէ որ դէպի դուրս աչք մը նետէ իր փղոսկրեայ աշտարակէն, եւ բացառիկ տագնապ մը չստորադասէ իր կանոնագրի տառին, մանաւանդ իր բուն պարտականութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԻՆ ԲԱՑԸ ԿԸ ՀԱՇՈՒԵՆ 3-3ՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ

Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին կարգ մը անդամները առջի օր լուսաբանութիւններ պահանջեցին ելմտական նախարարէն, նախատեսուած բացի եւ ուրիշ հարցերու մասին: Կը հաստատուի թէ ելմտացոյցին բացը պի-տի ըլլայ 3 — 3ուկէս միլիառ ֆրանք: Միւս կողմէ անհրաժեշտ է դրամ ճարել սպառազինութեանց եւ ուրիշ բացառիկ ծախքերու համար: Նախարարը մեր-ժեց մանրամասնութեանց մէջ մտնել, առարկելով թէ կանխահաս յայտարա-րութիւններ կրնան տեղի տալ անհիմն զրոյցներու: Միեւնոյն ատեն աւելցուց թէ տակաւին լրացուցած չէ ծախքերը իրական եկամուտներուն հաւասարե-ցնելու միջոցներուն ուսումնասիրութիւնը:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ նախարարը անարդար գտած է սակա-րանին մէջ տիրող յոռետեսութիւնը, շատ լաւ գտնելով ելմտական կացու-թիւնը, բացի արտաքին մտահոգութիւններէն եւ ծախքերը կրճատելու անհրա-ժեշտութենէն: Մանրամասնութիւնները վերապահելով հանդերձ, նախարարը ապահոված է թէ նոր կրճատումներ չպիտի պահանջէ ռոճիկներուն եւ հան-գստեան թոշակներուն համար:

Ելմտական նախարարին զեկուցումէն քիչ առաջ, 126 առեւտրական սեն-եակներու նախագահները ժողով գումարեցին Փարիզի մէջ և բանաձեւ մը քուէ-արկեցին, որով կը պահանջեն կառավարութենէն ֆրանքը պաշտպանել ներքին կամ արտաքին վտանգներէ, հաւասարակշռելով ելմտացոյցը, կրճատելով պե-տական ծախքերը, թեթեւցնելով տուրքերու բեռը եւ ժամանցնելով ապրուստը: Այս բանաձեւը կը խտացնէ ամբողջ Ֆրանսայի առեւտրական սենեակներուն տեսակէտը եւ պատասխան մը կը համարուի խումբ մը առեւտրականներու եւ գործարանատէրերու վերջերս տուած որոշման: Ասոնք, իրենց գլուխն ու-նենալով ելմտական նախկին նախարար մը, Փօլ Ռէյնօ, կը պահանջէին «Ֆրան-քը դնել միւս առաջնակարգ դրամներու գծինվրայ», ուրիշ խօսքով՝ ջնջել ոս-կեվճարի դրութիւնը եւ կտրել ֆրանքին գինը: Առեւտրական սենեակները «խաբուսիկ եւ վտանգաւոր» կը գտնեն ֆրանքին արժեզրկումը, որ «ոչ դար-ման է, ոչ ալ լուծում, այլ շատ – շատ առժամեայ մեղմացուցիչ մը»: Առեւ-տրական սենեակներուն տեսակէտով, կացութեան գլխաւոր դարմանն է պե-տական ծախքերու խիստ կրճատումը:

Զուիցերի՞ան ալ պիտի յլէ ոսկեդրամը

ՅԵՏՈՅ ՀՈԼԱՆՏԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ?

Լոնտոնի սեղանաւորական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ զուից-րիական կառավարութիւնն ալ շատ չանցած պիտի լքէ ոսկեվճարի դրութիւնը: Անգլիական թերթերը արդէն սկսած են զբաղիլ այս հարցով, եւ ժամանակի խնդիր կը նկատեն յայտարարութիւնը: Նոյնիսկ աւելի յառաջ երթալով, կ'ը-սեն թէ այս ամառ վերջնապէս պիտի փլի «ոսկի պլոք»ը եւ թէ Զուիցերիայէն յետոյ Հոլանտա եւ Ֆրանսա եւս պիտի կտրեն իրենց դրամներուն արժէքը:

Լոնտոնի սեղանաւորական մեծ օրկանը, «Ֆինէնշըլ Նիւզ», կ'ըսէ թէ դրամագլուխի փախուստը խոշոր համեմատութիւններ առնել սկսած է Զուի-ցերիոյ մէջ, եւ բացէ ի բաց կը գրէ.— «Լոնտոնի հանրային կարծիքը կը նա-խատեսէ թէ պելժիականէն վերջը, զուիցերիական ֆրանքն է որ պիտի կորսն-ցնէ արժէքը: Արժեզրկման դէմ հին առարկութիւնները նորէն յառաջ կը քշ-ուին Զուիցերիոյ մէջ, դիտել տալով թէ ապրուստը պիտի սղէ, թէեւ այդպէս չեղաւ Անգլիոյ եւ Պելժիոյ մէջ: Կ'առարկուի նաեւ թէ Զուիցերիոյ արտադրող-ները չպիտի օգտուին իրենց դրամին արժեզրկումէն, քանի որ օտար երկիր-ները պիտի հարկադրուին բարձրացնել մաքսատուրքերը: Նոյն առարկութիւնը կ'ըլլար Պելժիոյ մէջ, եւ սակայն Պելժերը անհրաժեշտ համարած են հակակշռի ենթարկել արտածումները, որպէսզի չափազանց արտածումներ չըլլան շատ վար գիներով»:

Պ. Լավալ դէպի Վարշաւա եւ Մոսկուա

Ֆրանսական մամուլին համերաշխութիւնը

Արտաքին նախարար Պ. Լավալ մեկնեցաւ երէկ գիշեր, Վարշաւա եւ Մոս-կուա երթալու համար: Լեհաստանի մայրաքաղաքը պիտի մնայ ուրբաթ իրի-կունէն մինչեւ կիրակի առտու, իսկ Մոսկուա պիտի մնայ մինչեւ չորեքշաբթի:

Գրած էինք թէ խորհրդային իշխանութիւնը մերժած է անցագիր տալ «Մա-թէն»ի եւ ուրիշ քանի մը թերթերու խմբագիրներուն: (Մէկն ալ «Ժուռնալ»ն է): Այս կարգադրութիւնը ոչ միայն խորին վրդովումի մատնեց Փարիզի մա-մուլին գլխաւոր օրկանները, այլեւ երեւան հանեց գնահատելի համերաշխու-թիւն մը: «Էքօ տը Փարի» բողոքելով եղած խտրութեան դէմ, որոշեց Մոս-կուա չղրկել իր քաղաքական խմբագիրը, Փէրթինաքս, եթէ գոհացում չտր-ուէր «Մաթէն»ի: Ուրիշ թերթեր ալ, «Փըթի Փառիզիէն», «Ժուռնալ», «Ֆի-կարօ», «Տէպա», «Փառի–Սուար» եւայլն, համերաշխութիւն յայտնեցին, եղածը համարելով ստնձգութիւն մամուլի ազատութեան: Այն առաւ ճան որ, միայն Հավասի գործակալութեան ներկայացուցիչը պիտի կրնար ընկերանալ Պ. Լավալի, իր պաշտօնական հանգամանքով: Վերջին պահուն արտաքին նա-խարարը հաղորդեց թէ խորհրդ. դեսպանատունը առանց բացառութեան ան-ցագիր պիտի տայ բոլոր թերթերուն:

Արդ, «Մաթէն» եւ «Ժուռնալ» կը յայտարարեն թէ չպիտի օգտուին այս արտօնութենէն: Իրենց թղթակիցները Պ. Լավալի պիտի ընկերանան մինչեւ լեհեւռուսական սահմանագլուխը, եւ հոն պիտի սպասեն նախարարին վերա-դարձին:

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐ ՇԱՐՔԸ — S. T. U.

Անգամ մը եւս կը յիշեցնենք թէ անոնք որոնց ինքնութեան թուղ-թերու պայմանաժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին եւ որոնց մականունները կը սկսին S. T. U. տառերով (ֆրանսերէն), պէտք է դիմեն մայիս 10էն 18, Փարիզի մէջ՝ թիւ 391, Ռիւ տը Վօժիրար, արուարձաններէն՝ թիւ 7, Ռիւ տը Ժուլ: Գրասենեակները անընդհատ բաց են ժամը 8էն 14·45:

ՎԱՐՁԱՊԵՏ ՖԼԱՆՏԷՆԻ թեւին գործողութիւնը յաջողութեամբ կատար-ուեցաւ, բայց բժիշկները բացարձակ հանգիստ պատուիրած են:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏՐԱ՛ՍՏ

Ամէն տեղ այս ազդանշանը: Ամբողջ աշխարհի բոլորը կը թափի այս բա-ռին համար: Ամէն բան առոր համար է, ամէնքը կը պատրաստուին: Ամէն բո՛յս, ամէն կենդանի՛, ամէն արա-րա՛ծ կը պատրաստուի արդէն առ-նուազն ինքնապաշտպանութեան:

Շատ ճիշդ է յաւիտենական խօսքը, Ակնի բարբառով.

— Ուժովն անուժը կ'ուտէ:

Երբ պետութիւններ զինարշաւի բռ-նուած են... խաղաղութեան սիրոյն,

Երբ Թուրքիա կը պատրաստուի Նե-ղուցներու վերամբրացման կամ պատե-րազմի մը պարագային Կովկասի ռազ-մական պաշտօնն ստանձնելու... ան-շուշտ դարձեալ խաղաղութեան, առա-ւել եւս քաղաքակրթութեան պահպան-ման համար,

Երբ Գերմանիա, երբ Ֆրանսա, ե-րբ Անգլիա, երբ Ճափոն...

Այդ չի նշանակեր թէ Հայերն եւս պէտք է «պատրա՛ստ» ըլլան...

Հայերը արդէն 1500 տարի է Աստ-ուածաշունչ ունին, արդէն պատրաստ են... եկեղեցի շինելու (փոյթ չէ թէ եղածը կը քանդեն արդէն ուրիշ «պատրաստ»ներ):

Բայց լսեցէք, տիպար երկիրն խոր-հրդային հայրենիք եւս բացառութիւն չի կազմեր: Ըստ պաշտօնական զեկոյ-ցի մը 1935ի ընթացքին 450,000 դպրո-ցականներ զինուորական մարզանք պիտի սորվին եւ ցարդ 15000 յաջողակ պատանիներ եւ պատանուհիներ, ո-րոնք ապագային զինուորութեան մէջ մասնաւոր յարգով պիտի ընդունուին, ստացած են հետեւեալ պատուանշանը՝

— «Պատրաստ, աշխատանքի եւ պաշտպանութեան»:

Երիտասարդ Հայեր, ընդունինք որ «պատրաստ» չէինք եւ ջարդուեցանք անողոքաբար, ընդունինք որ «պատ-րաստ» չենք այսօր ալ նոյնիսկ լայնա-գոյն իմաստով լոկ ներքին ցեղային ինքնապաշտպանութեան մը համար: Եւ, յիշենք միշտ.

— «Ուժովն անուժը կ'ուտէ»:

ՍԼԱՔ

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլէն թղթակից մը կը գրէ.— Դժնդակ անակնկալի մը առջեւ կը գտնուին շաքարի գործարանի բանուորները, 10 առ հարիւրի օրէնքին գործա-դրութեան առթիւ:

Դիմեցինք տնօրէնին որ ցաւ յայտնելով ցոյց տուաւ կառավարական օրէն-քը: Մինչեւ 12 մայիս 42 հոգի, մինչեւ նոյեմբեր 200 հոգի մաս մաս պիտի հանուին, հիմ ընդունելով 100ին 25, մինչեւ նոյեմբեր 12, իսկ անկէ անդին հարիւրին 20: Այս հաշուով հայ բանուոր չի մնար: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԵՔ ՀԱԶԱՐ ՈՒՆԻՆ, ԵՕԹԸ ՀԱԶԱՐ ԱԼ ՊԻՏԻ ՇԻՆԵՆ...

Անգլիոյ վարչապետը երեսփ. ժողովին մէջ յայտարարեց թէ կառավա-րութիւնը կ'ուզէ խորհրդարանին եւ երկրին հաղորդել հաւաքուած բոլոր տե-ղեկութիւնները՝ Գերմանիոյ օդանաւային սպառազինութեանց մասին: Այս մասին կարելի եղածին չափ լրիւ յայտարարութիւն մը պիտի ըլլայ յառա-ջիկային:

«Նիւզ Քրոնիքլ» վերջերս տեղեկագիր մը ստացած էր, որ կ'ըսէր թէ Գեր-մանիա ունի երեք հազար արդիական օդանաւ, թէ կը պատրաստուի ուրիշ եօթ հազար հատ եւս շինել, թէ ապսպրանքներ տուած է արտասահմանի, թէ ունի 260 օդակայան, որոնց գլխաւորները հաստատուած են սահմանագլուխներու վրայ: Այս տեղեկագիրը հրատարակելէ առաջ, անգլ. թերթը Պերլինի իր թղ-թակցին միջոցաւ զայն հաղորդած է Գերմանիոյ օդանաւային նախարարու-թեան, ուր հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած են.

— Սուտ է այն լուրը թէ Գերմանիա 3000 օդանաւ ունի: Անգլիոյ իրաւա-սու շրջանակները գիտեն թէ ինչ ունինք: Ճշգրիտ թիւեր չպիտի տանք, բայց կրնանք ըսել թէ մեր ունեցածը ձեր յիշած թիւին հազիւ մէկ երրորդն է: Ըսել թէ Գերմանիա երկու տարիէն 7000 օդանաւ պիտի շինէ, ծիծաղելի է պար-զապէս, մանաւանդ որ մօտերս բանակցութիւններ պիտի կատարուին, օդանա-ւային պայմանագիր մը կնքելու համար: Եթէ Գերմանիա ապահովութեան ե-րաշխիքներ ստանայ, աւելորդ պիտի ըլլայ շարունակել օդանաւերու շինու-թիւնը: Թէ այն ատեն պիտի կրճատուի՞ն Գերմանիոյ օդանաւային ուժերը, կա-խում ունի Ռուսաստանէն եւ Ֆրանսայէն: Որովհետեւ Խ. Միութիւնը 3000 առաջնակարգ օդանաւ ունի, իսկ Ֆրանսա երկու հազար, բացորոշ է թէ այդ երկու պետութիւնները պիտի պարտաւորուին ջնջել անոնց մեծ մասը, որպէս-զի Գերմանիա հասնի ապահովութեան մակարդակի մը, առանց հարկադրուե-լու նոր օդանաւերու շինութեան ձեռնարկել: Գերմանիոյ համար շատ իրական է Ռուսաստանի օդանաւային սպառնալիքը: Ռուս մասնագէտներ կը գտնուին Չեխոսլովաքիա, Ռուսիոյ համար ռմբաձիգ օդանաւեր կը շինուին Շքոտա գոր-ծարանին մէջ: Ռուսական օդանաւերը միայն կարճ թռիչք մը կատարելու պէտք ունին լեհեւռումանական սահմանին վրայ, Պերլինը զարնելու համար: Գերմանիա ապսպրանքներ տուած չէ արտասահման: Մէկ հատ օտար օդանաւ չկայ գերմանական բանակին մէջ: Ըսել թէ 260 օդակայան ունինք, պարզ են-թադրութիւն է, հիմնուած ֆրանսական թերթերու տեղեկութեանց վրայ:

Իսկ ծովայի՞ն սպառազինութիւնը

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի նաւային մասնագէտը հետեւեալ լուսաբանութիւն-ները կը հրատարակէ Գերմանիոյ ծովային վերազինման մասին.—

Գերմանիա կը փորձէ սուզանաւերու խմբական արտադրութեան կարո-ղութիւնը: Այժմ շինուող 12 սուզանաւերը բացարձակապէս յարեւմտան են, իսկ իրենց կտորները փոխանակելի: Վերջին ամիսներու ընթացքին տենդագին գործունէութիւն մը կը տիրէ նաւակայաններու մէջ: Քիլի եւ Վիլհէլմսհաֆէնի հսկայ զօրանոցները, որոնք պատերազմի ատեն կը պատսպարէին նաւատորմին նաւազները եւ բոլորովին պարպուեցան 1919ին, հետզհետէ կը լեցուին: Հա-ւանաբար այժմ հոն տեղաւորուած նաւազներու թիւը շատ վեր է 15,000էն, որ նշանակուած է Վերսայլի դաշնագրով: Քուքսհաֆէնի հանրային մթերանոցը, որ կրճատել պաշտօնէութիւն մը ունէր վերջերս, այժմ կը բանի փութոյ ոյ-ժութեամբ: Տիթըրխսարֆի ռազմանիւթի ահագին մթերանոցը (Քիլի մօտ), նոր պահեստներ կը ստանայ: Քանի մը հարիւր բանուորներ վարձուած են Ֆրիտրիխշըրթի թորփիլի մթերանոցին մէջ, որ աշխարհի ամենամեծն է եւ մասամբ կործանած էր պատերազմէն վերջը, յետոյ վերաշինուած:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՊԱՍԸՆ ՔՈՆԿՐԷՍԻ»

Թուրքիոյ ներքին գործավար Շիւքրի Քայա, որ վերջերս կրկին Պոլիս էր, լրագրողներուն հետ ունեցած հանդիպումի մը ընթացքին յայտարարած է թէ մայիս ամսուն, էնկիւրիի մէջ պիտի գումարուի Թուրք մամուլի համաժողով մը:

Ծանօթ է, որ Թուրք թերթերու ընկերակցութիւն մը կայ: Այն ինչ որ Շիւքրի Քայա ծրագրած է՝ տարբեր է ու բացառիկ, սակայն: Նոյն իսկ դեռ որոշ չէ թէ այդ համագումարը, կամ, ինչպէս հարազատ Թուրքերէնով կը կոչեն այժմ, «Պասըն քոնկրէսի»ն ի՞նչ օրակարգ պիտի ունենայ եւ հետեւաբար ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ:

Այսուհանդերձ, Թուրք թերթերու մէջ այս լուրին կցուած հատ ու կտոր տեղեկութիւններ կամ գրութիւններ կը մղեն մեզ ենթադրելու թէ կառավարութիւնը՝ յանձին ներքին գործավարին՝ կ'ուզէ Թուրք մամուլի ներկայացուցիչներուն հետ նստիլ ու զբաղիլ Թուրք մամուլով:

Անշուշտ, այստեղ նկատի պէտք է ունենալ բացառապէս Թուրքերէն թերթերը: Ճիշդ է, որ ատեն ատեն, երբ պաշտօնական յայտարարութիւններ կ'ըլլան կամ հանդիսաւոր առիթով մը մամուլի ներկայացուցիչները կը հրաւիրուին, պաշտօնական անձեր կամ մարմիններ կը յարգեն սովորութիւնները ու անտես չեն առներ նաեւ ոչ-Թուրքերէն թերթերու ներկայացուցիչները:

Բայց, այն ինչ որ Շիւքրի Քայա ծրագրած է, յատուկ է, բացառապէս, Թուրք մամուլին:

Արդ, ի՞նչ կրնար ըլլալ այդ հաւաքումին շարժառիթը: Անշուշտ, բուն իսկ մամուլին յատուկ խնդիրներ կամ մտահոգութիւններ:

Այդ մտահոգութիւններէն առաջինը անտարակոյս, Թուրք թերթերու տագնապն է: Վասնզի, հանրապետութեան շրջանին իսկ, երբ այնքան բան փոխուեցաւ Թուրքիոյ մէջ ու իբրեւ թէ այնքան զարկ տրուեցաւ կրթութեան, Թուրք թերթը չի կարդացուիր: Այս պարագան կրնայ անհաւատալի թուիլ որ եւ է ընթերցողի: Մանաւանդ անոնց որոնք գիտեն թէ Թուրքիոյ մէջ շատ մը թերթեր կը հրատարակուին, եւ թէ Թուրքիոյ թերթերէն մաս մը մեծ ծաւալ ունի եւ մեծածախս հրատարակութիւն: «Ճումհուրիէթ» մը, «Քուրուն» մը, «Միլլիէթ» մը (այժմ «Թան», 16 էջով) երբեմն մինչեւ 10—12 էջերով լոյս կը տեսնեն, խմբագրական — վարչական լայն կազմ ունին, եւ, հետեւաբար, պէտք է ունենան նաեւ համապատասխան սպառում:

Ի՞նչ է իրականութիւնը, սակայն:

Այս հարցման պատասխանը առաւելապէս սպառիչ ու անժխտելի կ'ըլլայ, եթէ մէջ բերենք բուն իսկ Թուրք թերթերու վկայութիւնը:

Ահա, օրինակ, Պ. Ֆէլէքի (ծանօթ քրոնիկագիր մը) տոմսը՝ «Միլլիէթ»ի 9 ապրիլ 1935ի թիւին մէջ.

— «... Բացէն խօսակցինք, Թուրքիոյ սահմաններէն ներս տպուող օրաթերթերու օրական հաւաքական սպառումը վաթսուն հազարի չի հասնիր: Այս թիւին լաւ ուշադրութիւն ըրէք: Ասոր փոխարէն՝ Սոֆիայի մէջ «Ութրօ» անուն պուլկար թերթին օրական սպառումը վաթսուն հազար է: Այս թիւերուն դէմ դնենք, այժմ բնակչութեանց թիւը: Մերինը 18 միլիոն է (հարկ չեմ տեսներ գրել Պուլկարներունը): 18 միլիոն բնակչութիւն մը օրական 60 հազար թերթ կը կարդայ: Ենթադրենք որ մէկ թերթը 2—3 հոգի կը կարդան: Ուրեմն 180.000 հոգի թերթ կը կարդայ Թուրքիոյ մէջ: Այս հաշուով Թուրքիոյ մէջ թերթ կարդացողներու համեմատութիւնը՝ ըստ բնակչութեան՝ ... մէկ առ հարիւր է: Ասիկա թիւ մըն է որ այս շրջանի կենցաղին ու պայմաններուն բնաւ չի յարմարիր: Ոչ մէկ քաղաքակիրթ երկրի մէջ այս համեմատութիւնը այսքան փոքր չէ»:

Այդ պարագային, պիտի հարցուի, ի՞նչպէս կ'ապրին թերթերը: Որոշ է, — պետական օժանդակութեամբ:

Թերթերու այս քիչ սպառումը, սակայն, միայն նիւթական մտահոգութիւն մը չէ: Այլ եւ՝ պետական եւ վարչական:

Վասնզի, մամուլը ամենամեծ ազդակն է երկրի մը մէջ հանրային կարծիք ստեղծելու, նոր գաղափարներ տարածելու եւ այլ տեսակէտէն: Մանաւանդ Թուրքիոյ նման երկրի մը մէջ ուր ամէն ինչ հիմէն կը փոխուի, մամուլը կոչուած է հսկայ դեր կատարելու: Լեզուի փոփոխումն իսկ միայն անոր միջոցով կարելի է, քանի որ «հարազատ» Թուրքերէն ըսուածը զանազան արմատներէ շինուած բառեր են, որոնց ծանօթ չէ ամենահարազատ Թուրք ռամիկը, գիւղացին, արհեստաւորը կամ միջակորեարը:

Իսկ այս բոլորը, ինչպէս ըսինք, թերթ չեն կարդար:

Անշուշտ կարելի չէ ըսել թէ՝ ընթերցումի ամենածանր այս համեմատութիւնը արդիւնք է կառավարութեան կամ մամուլի վարիչներու անհոգութեան: Ոչ: Կայ աւելի հիմնական պատճառ մը, — շատ մը ընկերային հարցերու նման՝ այս խնդրին մէջ եւս Թուրքերը անփորձ են նախ: Ու երկրորդ, անիկա ինքնուրոյն, առանձին խնդիր մը չէ, այլ կապուած է շատ մը ուրիշ խնդիրներու:

Մասնաւորելով խօսքը Թուրք մամուլին, հարկ է գիտել տալ որ անոր չյառաջելուն գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ մամուլի ազատութեան պակասն է: Երբ ան ի վիճակի է կամ արտօնուած է տալու միայն այն ինչ որ տեղի ունեցած է, ու այդ լուրն ալ պիտի տայ կամ մեկնէ այնպէս ինչպէս իշխող տարրը կը թելադրէ, մամուլը կը դադրի կատարելէ այն դերը, զոր կը վերագրենք իրեն: Վասնզի, ընթերցողին մէջ կը ստեղծէ այն նախահամոզումը թէ փողոցին կամ կրպակին մէջ ծախուած թերթերը բոլորը միեւնոյն բանը կ'ըսեն ու կ'ըսեն այն ինչ որ իրենց թելադրուած է: Ընթեռնուլ չի նշանակեր, անշուշտ, քաղաքական անցուդարձերու մասին հեռագիրներու ծանօթացում մը: Այդ բոլորը իմանալու համար պէտք չկայ թերթ մը գնելու եւ աչքէ անցընելու: Կը պատահի, յաճախ որ կարդալէ առաջ լսած չըլլաս: Բայց, մամուլին հետեւիլ կը նշանակէ ներքին թէ արտաքին կեանքի մասին մտածումի փոխյարաբերութիւն մը ստեղծել թերթին հետ, դատել միասին, վերլուծել, լսել զայն ու կշտամբել: Ամենախիստ վարչաձեւը կրնայ արգիլել ինծի, որ ես չըսեմ այն ինչ որ կ'ուզեմ, ու պարտադրել որ ըսեմ այն ինչ որ չեմ ուզեր ըսել: Բայց, որ եւ է մարդկային ուժ անզօր է իմ տեսակէտս փոխելու, կամ արգիլելու ինծի, որ այսպէս կամ այնպէս մտածեմ: Արդ, մեր այս մտածումի բնատուր ազատութիւնը արդարօրէն կը փնտռէ նոյնքան ազատօրէն ըսուած խօսքեր՝ մամուլին մէջ: Ու կը փնտռէ իրենին մերձ ու սերտ միտքեր: Այդ է պատճառը, որ մենք «կ'ախորժինք» այս ինչ թերթէն, բայց, գիտնալով հանդերձ որ միեւնոյն լուրերը տուած է, հաճոյք չենք զգար ուրիշ թերթէ մը: Թուրք մամուլը մտածումի այս անհրաժեշտ կապն է որ չունի հասարակութեան հետ: Իր գոյութիւնը ապահոված է պետական օժանդակութեամբ: Այս կերպով, սակայն, ան կը փոխարինէ այդ օժանդակութիւնը՝ գաղափարական հատուցումով մը:

Թուրք մամուլը ունի եւ ուրիշ յատկանշական թերութիւն մը: Քաղաքական լրագրութիւնը 19րդ դարու արտադրութիւն չէ: Ան ուշադրութեան արժանի հանգամանք մը կը ստանայ 19րդ դարու վերջերը: Վերջերս «Թայմզ» թերթին պատմութիւնը լոյս տեսաւ գրքի ձեւով: Ընթերցող մը, կարդալէ վերջ զայն, թերթին կը ղրկէ հատուած մը անուանի Ռուլփոլի «Անգլիոյ պատմութիւնը» գրքէն: Այդ հատուածը ուշագրաւ է գիտնալու համար թէ 19րդ դարու սկիզբը Անգլիոյ մէջ ի՛նչ էր մամուլին արժէքը: Հատուածը կ'ըսէ.

— «1808ին արգիլուեցաւ փաստաբանութիւն ընել այն երիտասարդներուն, որոնք օրաթերթերու մէջ կը գրեն: Քանի տարի վերջ, ամէն ոք զարմանքով տեղեկացեր էր որ Անգլիոյ գերագոյն դատաւորը ճաշի հրաւիրած է «Թայմզ»ի խմբագրապետը: Մամուլը կը նկատուէր փճացումի արժանի փորձանք մը, իսկ լրագրողը՝ ճմլելիք մանրէ մը»:

Այսօր, «Թայմզ»ի խմբագրապետը կրնայ նկատուիլ երկրորդ վարչապետ մը:

Արդ, այս երկար մէջբերումէն յետոյ, ինքնին հարց կը ծագի թէ Թուրք մամուլին բովանդակութիւնը կուտա՞յ այդ իրաւունքը կամ արժէքը, ինքն իրեն ու զինքը խմբագրողներուն:

Երբե՛ք:

Եունուս Նատի, Հագգը Թարիք, Մէհմէտ Ասըմ, Ահմէտ Շիւքրի եւն. կրնան անհատապէս ազդեցիկ դէմքեր եղած ըլլալ: Իրենց խմբագրած թերթերը, սակայն, իրենց բովանդակութեամբ տակաւ չեն այդ դիրքին արժանանալու:

Թուրք մամուլը դարձեր է ամերիկեան մամուլին մէկ մանրանկարը: Հոն ամերիկեան մամուլի արքային բառերին նման, Թաղ մը եթէ այրի, կէս սիւնակնոց լուր մըն է, եթէ տուն մը այրի՝ կատուն ալ միասին՝ երեք սիւնակնոց լուր մըն է: Կատուն փրկելու ճգնող հրշէջ մը եթէ անձը զոհէ՝ հինգ սիւնակնոց լուր մըն է եւն.:

Նոյնն է պարագան Թուրք մամուլին համար: Զափազանցութիւն, ուռեցնել երկար մանրամասնութիւններ: Հետաքրքրութիւն ստեղծելու, սուտն ու իրաւը իրար խառնելու ճիգ մը: Կը յիշուի որ ատեն մը մասնաւոր արդելք մը դրուեցաւ նաեւ «վրան բաց» գրութեանց եւ նկարներու մասին ...: Ամէն մէկ թերթ շանդալից թերթօններ կը թխէ: Պատմական դէպքեր, սարայ, իւլէմա, սուլթան, վալիտէ սուլթան ու ենիչէրիներ, — գոյ ու չգոյ բոլոր դէմքերը շարժման մէջ դրուած են՝ ուժ տալով երեւակայութեանց: Ասոնց քով դրէք աներդհատ երթեւեկող նախագահին կամ վարչապետին ու իր նախարարներուն ժամանման ու մեկնումի աւելորդ մանրամասնութիւններն ու նկարները, արտասահմանեան հեռագիրներ, հասարակ քրոնիկներ, տափակ ու ծիծաղելի «անքէթ»ներ, Շէհիրէմանէթիի, Փութպոլի վիճաբանութիւններ եւ թերթի մը անկիւնը ապաստանած գրողի մը անվերջանալի վէճը ուրիշ անկիւնաւորի մը հետ — ահա Թուրք մամուլը: Տարբերութիւնները՝ գիրերուն ու ձեւերուն մէջ են միայն, քանի որ խմբագրականները կը թելադրուին վերէն ...

Անտեղի չէ, ուրեմն, որ ներքին գործավարը ուզած է համախմբել լրագրողները, մամուլին նիւթական թէ բարոյական տագնապէն թելադրուած, ապահովաբար:

Չգիտենք, առայժմ, թէ ի՞նչ տեսակէտներ պիտի պարզուին հոն: Ու տրուելիք որոշումները որքան գործնական եւ, հետեւաբար, արդիւնաւոր կրնան ըլլալ:

Ստոյգ է միայն, որ Թուրք մամուլը, ինչպէս ամէն մէկ մամուլ, եթէ արտայայտութիւնն է երկրի կարգուսարքին հանրային կարծիքին, շատ աննպաստ վկայութիւն մը կրնայ տալ թէ՛ առաջինի եւ թէ երկրորդի մասին:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Քսաներորդ դարը այս երեւոյթին ալ ականատես պիտի ընէր մեզ: Քաղաքակրթութիւնը քանդելէ յետոյ շատ մը ընկերային ու բարոյական ըմբռնումներ, առանց անոնց տեղ նորը կարենալ դնելու, կարծես թէ կը մղուի նաեւ հիմնապէս փոխելու աշխատանք եւ գողութիւն բառերու իմաստը:

Մինչեւ հիմա աշխատանքը նկատուած էր անհատին ամէնէն տարրական եւ անվիճելի իրաւունքը: Կեանքի մը արժէքն ու չափանիշը անոր բերած աշխատանքն էր: Լաւ ու շատ աշխատանք կատարողը ամէնէն լեցուն ու հարուստ կեանք ունեցողը կը նկատուէր: Աշխատանքն էր որ կը տանէր անհատը ընկերային աստիճանաւորումի բարձրագոյն գիրքերուն, անով էր որ կը փառաբանուէր մարդը ու անոր պակասովն էր որ կ'արհամարհուէր:

Աշխատանքը չսիրողը, աշխատանք չունեցողը ծոյլն էր, մակաբոյծը, բոլորէն այպանուած, ու բոլորէն չսիրուած: Մանկապարտէզի երախայէն սկսած, մինչեւ մահուան մօտեցող ծերունիի մասին ստեղծուած կարծիքը աշխատանքի հանդէպ անոնց ցոյց տուած վերաբերումէն կը չափուէր: Որքա՛ն կը դատապարտուէր ծոյլ աշակերտը, աշխատանքէ խուսափող երիտասարդը կամ յօրանջող ծերունին:

Այսպէս էր մինչեւ երէկ, իսկ հիմա՞: Ո՞ւր են այն բարոյագէտները, որոնք ծուլութիւնը կը նկատէին աղբիւր ամենայն չարեաց, ծնող ամէն տեսակի մոլութիւններու: Չե՞ն տեսներ որ բռնութեամբ եւ օրինական միջոցներով կ'արգիլուի աշխատանքը. չե՞ն տեսներ որ աշխատանք ունեցողը գող կը նկատուի, տուգանքի կը դատապարտուի եւ երկրէն վտարման կ'արժանանայ: Գող՝ ինչպէս քսակահատը, ուրիշին դրամը գողցողը. գող՝ ինչպէս փուռէ մը հաց գողցողը. կամ ուրիշին պատկանած առարկայ մը խլողը: Փոխուած է աշխատանքի հասկացողութիւնը: Անիկա ճիգ մը չէ, տրամադրութիւն մը չէ, մտքի եւ մկաններու յոգնութիւն մը չէ, այլ առարկայ մըն է, դրամ է: Աշխատանքը այլ եւս շօշափելի արդիւնք մըն է, որ դրամով կը չափուի: Աշխատանք ունենալ դրամ ունենալ ըսել է: Աշխատանք ճարել, դրամ ճարել ըսել է: Ուրիշին աշխատանքը առնել, ուրիշին դրամը գողնալ ըսել է:

Աշխատանքի հանդէպ դրուած արգելքին ուրիշ իմաստ կարելի չէ տալ: Այս պայմաններուն մէջ ոչ միայն անհասկնալի չըլլար, այլ եւ տրամաբանական է աշխատանքի գողութիւնը: Աշխատանքը միայն ապրուստի միջոց ունեցողը՝ որ չի կրնար հաշտուիլ մեռնելու գաղափարին հետ եւ չի կրնար աշխատանքի իրաւունքը ստանալ, ի՞նչ հնարաւորութիւն ունի ապրելու, — մուրացկանութիւն եւ գողութիւն, երկուքն ալ արգիլուած օրէնքով: Նպաստով ապրելու նուաստացումին չհանդուրժող մարդը անխուսափելիօրէն պիտի մղուի երկրորդ ձեւին:

Արդ, դրամի, ուտելիքի կամ որ եւ է առարկայի գողութիւնը արգիլուած ըլլալով ոչ միայն օրէնքով, այլեւ դարերու աւանդութիւնով, մարդիկ պիտի տարուին աշխատանքի գողութեան դիմելու, որ օրէնքին հակառակ միշտ թոյլ կուտայ մարդուն բարոյական հասկացողութիւնը: Աշխատանքի իրաւունքէ զրկուածի մը համար, բազմաթիւ դժուարութիւններ եւ արգելքներ կան ու պիտի ըլլան աշխատանք ճարելու, այսինքն գողնալու: Գործատէրերը օրէնքի տրամադրութիւններէն վախնալով, շատ հազուագիւտ պարագաներու մէջ միայն թոյլ պիտի տան իրենք իրենց գործ տալու աշխատանքի իրաւունքէ զրկուածներու: Կամ զգալի շահ մը պիտի տեսնեն աշխատանքի մաքսանենգութիւն ընելով, կամ օրինաւոր աշխատանք գտնելու անկարելիութեան առջեւ պիտի զոհուին: Այս վերջին պարագան այժմու պայմաններու մէջ գրեթէ գոյութիւն չունի, ուրեմն շահագրգռութիւն պիտի ըլլայ գլխաւոր պատճառը մղելու համար գործատէր մը գործ տալու ապօրէն աշխատաւորի մը: Տնտեսական կեանքի բազմազան շահագրգռութիւններու վրայ այս մէկն ալ կ'աւելնայ, որու զոհ պիտի դառնայ գիտակցաբար եւ հարկադրաբար աշխատաւորը: Ի՞նչ հնարամտութիւններ պիտի փորձէ ան եւ ի՞նչ ճկունութիւն պիտի գիտնայ երեւան հանել, իր չոր կեանքը շահելու համար: Պիտի աշխատի նախ օրէնքի ոգին փոխել իրեն ի նպաստ, արհեստաւոր պիտի ըլլայ առանց արհեստանոց ունենալու, առեւտրական պիտի ըլլայ առանց վաճառատեղի, ու տակաւին ինչե՛ր պիտի փորձէ, տուրքի կամ այլ ձեւի դրամական զոհողութիւններ պիտի ընէ, որպէսզի կարենայ որ եւ է տեղ ներկայանալ: Ու մտածել որ այս բոլորը չոր հացի մը համար ու օտար ըլլալուն համար:

Ի հարկէ, խնդրին ամբողջական ու լրիւ քննութիւնը չէ այս, ո՛չ ալ այս վիճակը ստեղծող պատճառներու վերլուծումը: Պետութեան համար թերեւս արդարանալի տնտեսական հարկադրանքներ կան այս վիճակը ստեղծելու: Մենք միայն փաստը, իրականութիւնը նկատի կ'առնենք, առանց պատճառներուն մտնելու ու կը հաստատենք որ քաղաքակրթութեան ստեղծած տնտեսական գոյավիճակը աստիճանաբար քանդումի կը տանի նաեւ իր զարգացման ամէնէն հիմնական ազդակը՝ աշխատանքը: Կը հաստատենք նաեւ որ տիրող կարգերու մէջ անըմբռնելի եւ խոր հակասութիւն մը կայ աշխատանքի գաղափարին շուրջ: Ընկերութիւնը եւ օրէնքը մէկ կողմէ կը դատապարտեն ծոյլը, անաշխատը՝ բեռ մը ընդունելով մարդկութեան համար անոր գոյութիւնը, միւս կողմէ որոշ խումբի մարդոց — օտարականի հանգամանք ունեցողին — կ'արգիլեն աշխատանքը: Ու վաղը հանելուկ մը պիտի ըլլայ գոյութիւնը աշխատանքէ արգիլուած մարդուն, որ պատահմամբ ոստիկանի մը հարցաքննութեան կ'ենթարկուի: «Ի՞նչպէս կ'ապրիս, գործդ ի՞նչ է» հարցումին չպիտի կարենայ պատասխան գտնել: «Չեմ ապրիր»? պիտի պատասխանէ եւ կամ «խնայողութիւններս կ'ուտեմ», «ազգականներս, բարեկամներս ինծի կ'օգնեն»ի պէս անհաւատալի բացատրութիւններ եթէ չուզէ տալ, պարտաւոր պիտի ըլլայ խոստովանելու իր կատարած աշխատանքի գողութիւնը: Ու հետեւանքը, — տուգանք, բանտարկութիւն եւ վտարում:

Ահաւասիկ հեռանկարը օտար աշխատաւորի վիճակին: «Կեանքը ճիգ է, կեանքը աշխատանք է» ըսողներուն, ան կրնայ հակադրել աւելի ճշմարիտ սա առածը. — «Կեանքը աշխատանք է ու աշխատանքը՝ գողութիւն»:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՆԹԻԼԻԱՍ

ՊԷՅՐՈՒԹ (Ցապաղած) — Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, Պէյրութի հայութեան արդէն սովորութիւն դարձած ուխտագնացութիւնը դէպի Անթիլիասի կաթողիկոսարան — դպրեվանքը այս տարի եւս տեղի ունեցաւ Ապրիլ 7ին:

Հաւատացեալ ժողովուրդը կէս գիշերէն սկսեր էր խումբ խումբ, քալելով երթալ դպրեվանք, ուրիշներ առաւօտուն կայարանները լեցուած անհամբեր կառախումբին կը սպասէին: Ինքնաշարժի գործադուլը, որ այդ օրերուն կը զուգադիպէր, մեծ դժուարութեանց առջեւ դրաւ ուխտաւորները: Հակառակ այդ նեղութիւններուն, սակայն, երբ Անթիլիաս հասանք մեծ զարմանքով գտեցինք հազար հազարներու այդ հսկայ բազմութիւնը, որ մրջիւնի պէս կը վխտար դպրեվանքին ներսը թէ դուրսը:

Մենք ալ գացինք ոչ թէ իբրեւ ուխտաւոր, այլ իբրեւ հետաքրքիր մը ուխտագնացութեանց երեւոյթին: Շատ ենք կարդացեր մեր հեղինակներու գործերուն մէջ հայկական ուխտագնացութեանց նկարագրութիւնները, սկսած հեթանոսական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը: Կ'ուզէինք տեսնել թէ այս ժողովուրդը որ ուխտի կ'երթայ, իրեն հետ կը տանի՞ նաեւ այն խաղերն ու պարերը, հազար

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆՑ

ՕՏԱՐԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՓՐԵՄԻ ՄԱՍԻՆ

Կացութիւնը Թէհրանի մէջ աստիճանաբար աւելի վատթար կը դառնար: Կարգ մը շրջանակներու մէջ համակրութիւնը կ'աւելնար նախորդ Շահին հանդէպ, Սիփահտար յաջողած էր բաւական թիւով մարդիկ իր ազդեցութեան տակ առնել, արգելք ըլլալու համար իր դէմ կատարուելիք որ եւ է վճռական գործողութեան: Վերջ ի վերջոյ շատ դժուարութեամբ կարելի եղաւ հրաժարեցնել զայն: Այս պարագան քիչ մը մաքրեց շրջապատը:

Եփրեմի մարդիկը երկու օր առաջ ձերբակալած էին Թագաւորական պետերէն Մաջախտ — Տէօվլէն, որ զինուորական ատեանի որոշումով պէտք էր կախուէր իբրեւ դաւաճան: Վճիռը պիտի գործադրուէր Եփրեմի միջոցաւ ամսուն 25ին, բայց բրիտանական դեսպանը զանազան առարկութիւններով արգիլել տուաւ վճռին գործադրութիւնը: Այս միջամտութիւնը դէշ ազդեցութիւն գործեց:

Յաջորդ օրը լուր հասաւ Թէհրան թէ Մուհամմէտ Ալիի յառաջապահները հասած էին Շարուտ անունով կարեւոր քաղաք մը: 400 Թիւրքմէններ մտած էին քաղաք եւ աւարի տուած բոլոր պաշտօնատուները: Ասոր վրայ կառավարութիւնը յայտարարեց թէ 100.000 թուման պարգեւ պիտի տրուի Մուհամմէտ Ալիի գլուխը բերողին եւ 25.000ական թուման իր երկու եղբայրներու գլուխները բերողին:

Այս ատենուան կառավարական ուժը հետեւեալն էր. — 1200 ոստիկաններ եւ 500 ժանտարմաներ Թէհրանի մէջ Եփրեմի տրամադրութեան տակ, ինչպէս նաեւ 200 Հայ կամաւորներ որ կը կոչուէին «ժամանդէտ կռուողներ». 500 ժանտարմաներ Ղազվինի մէջ Եփրեմ Խանի տեղակալներէն մէկուն հրամանին տակ, նաեւ անկազմակերպ Պախթիարներու անորոշ թիւ մը, որոնք զրկուեցան Սպահան: Վաշտ մըն ալ երկու թնդանօթով Դամղան կը գտնուէր: Օգոստոս 8ին լուր առնուեցաւ որ Արշատ — իւտ — Տէօվլան յաջողած էր գրաւել Դամղան գտնուող վաշտի թնդանօթներն ու ռազմամթերքը, իսկ զօրքերու մէկ մասը իր կողմն անցած էին: Քիչ յետոյ լուր հասաւ նաեւ որ նախորդ Շահի եղբայր Սալար — իւտ — Տէօվլէն ալ 800 ձիաւորներով գրաւած էր Համատան քաղաքը՝ առանց հոն գտնուող կառավարական կանոնաւոր ուժերու դիմադրութեան հանդիպելու: Եփրեմ Խան անմիջապէս արշաւախումբ մը ղրկեց Շահին դէմ որ Ֆիրուզքօյի լեռներու նեղ կիրճերէն մէկուն մէջ բռնեց անոր հրամանատարներէն Ռաշիդ — իւտ — Սուլթանը, սպաննեց 60 հոգի եւ ցրուեց մնացեալները: Յետոյ Եփրեմ Խան ծրագրեց նախ կարել Շահի նահանջի ճամբան դէպի ծով եւ ապա սկսիլ վճռական գործողութեանց: Ուստի ղրկեց ընտիր մարդոց փոքրիկ խումբեր, բռնելու համար դէպի Թէհրան տանող լեռներու կիրճերը եւ յոյս ունէր անցընելու ուրիշ խումբ մը Շահին ետեւը եւ կարել անոր ճամբան դէպի ծով: Նկատի ունենալով Թէհրանի մէջ տիրող տագնապալի կացութիւնը՝ Եփրեմ որոշած էր տակաւին անձամբ չերթալ Շահին գլխաւոր ուժերու դէմ, մինչեւ որ որոշ հեռաւորութեան մը վրայ մօտենային Թէհրանին:

Օգոստոս 20ին հեռագիրը հաղորդեց թէ Սալար — իւտ — Տէօվլան Համատանէն կը շարժէր դէպի Թէհրան, եւ անոր յառաջխաղացումը կասեցնելու նպատակով Համատանի քով դրուած Պախթիարի ցեղախումբերու հրամանատարը կը մերժէր գործողութեանց սկսիլ, մինչեւ որ 60,000 թումանի նոր գումար մը չվճարուէր իրենց ծառայութեանց համար: Այս պարագան նոր խուճապ մը ստեղծեց: Սալար — իւտ — Տէօվլան առանց դիմադրութեան հանդիպելու յառաջացաւ եւ 40 մղոն միայն հեռու էր Թէհրանէն: Անմիջապէս զօրախումբ մը ղրկուեցաւ Թէհրանէն, Ամիր — Մուջահիտի հրամանատարութեամբ, բայց այս զօրախումբն ալ ետ մղուեցաւ:

Եփրեմ Խան այլ եւս անմիջապէս դուրս ելաւ Թէհրանէն 350 ընտիր զինուորներով, որոնք ունէին մէկ թնդանօթ եւ 3 գնդացիր: Իրեն միացան նաեւ խումբ մը Պախթիարներ: Երեքշաբթի, սեպտեմբեր 5ին, առաւօտեան ժամը 11ին, Եփրեմ 500 Պախթիարներով եւ 180 Հայ կամաւորներով յարձակեցաւ Շահին ուժերու վրայ որ կը բաղկանար 2000 Թիւրքմէններէ, որոնց 1400ը ձիաւոր, Արշատ — իւտ — Տէօվլայի հրամանատարութեան տակ: Կէսօրէն մէկ ժամ առաջ Արշատ իւտ — Տէօվլա դիրք բռնած էր փոքրիկ բլուրի մը վրայ պաշտպանուած չորս թնդանօթներով: Եփրեմի ձիաւորները առանց նշմարուելու բարձրացան անոր բռնած դիրքի աջ կողմի բարձունքը եւ յանկարծ թնդանօթի բռնեցին Թիւրքմէնները, որոնք սարսափած ու խուճապահար փախան դէպի հարաւ, հասնելու համար Մէշէտի ճամբան եւ վերադառնալու իրենց բնակավայրը: Նոյն օրը ժամը 1ին կռիւը վերջացած էր: Թշնամին թողուց 70 սպաննուած եւ 400 գերի եւ վիրաւոր:

Արշատ — իւտ — Տէօվլան՝ որ վիրաւորուած էր ոտքէն ու չէր կրնար փախչիլ՝ բռնուեցաւ ու բերուեցաւ Եփրեմի մօտ նոյն օրը՝ կէս գիշերին: Ազգայնական պետերը ծայրայեղ քաղաքավարութեամբ վարուեցան անոր հետ: Ան ստացաւ բժշկական դարման իր վիրաւոր ոտքին համար: Կերակուր, խմելիք եւ ծխախոտ տուին անոր: Յետոյ հարցաքննեցին զայն նախորդ Շահին շարժումներու մասին Վիէննայի մէջ: Պատասխանեց թէ Վիէննայի մէջ Մուհամմէտ Ալին եւ ինք երկու անգամ տեսակցութիւն ունեցած էին ռուսական դեսպանին հետ, որ իրենց ըսած էր որ թէեւ ոչ Ռուսիա եւ ոչ Անգլիա կրնան մասնակցիլ իրենց պայքարին, Մուհամմէտ Ալին գահի վրայ վերահաստատելու համար, բայց եթէ իրենք պայքարին Մուհամմէտ Ալին գահի վրայ վերահաստատելու համար՝ ճամբան բաց էր իրենց առջեւ. ապահովցուց որ իրենց հետ տանելիք երեք աւստրիական թնդանօթներն ու ռազմամթերքը մաքսատուներու մէջ տեղաւորելով առանց որ եւ է արգելքի կրնային Ռուսաստանի վրայով Բագու անցնիլ: Իրենց անցագրերու համար եւս ոչ մէկ դժուարութիւն պիտի կրէին:

(3)

(Շար.)

տեսակ շնորհները զորս կը տանէին իրենց հետ Հայաստան աշխարհի նախկին ուխտաւորները: Հայրենի հողին վրայ, ուխտի օրը ցեղային մշակոյթի օրն իսկ էր: Հոն կը ցուցադրուէին բոլոր գաւառներու տիպարները, հագուստ կապուստները, կենցաղը, երգը, խաղը եւ ինչե՛ր ու ինչե՛ր:

Նախորդ տարիներու ուխտագնացութեանց վրայ հիմնուելով, գիտէինք որ յուսախաբ պիտի ըլլայինք, բայց ուզեցինք այդ մեր յուսախաբութեան վկան մենք ըլլալ եւ եղանք: Խուներամ բազմութիւն մը, որ հոս ու հոն կը դեգերի, կարծէք բան մը կը փնտռէ եւ փնտռածը չի գտներ: Տխրութիւն ու դժգոհանք կայ բոլորին դէմքին վրայ: Եւ այս շեշտուեցաւ մանաւանդ կէսօրէն ետք, երբ աղօթք ալ չկար ···

Անգամ մըն ալ դաշտ կ'ուղղուինք, քանի մը երիտասարդներ, անկիւնէ մը երկաթի գունդ մըն են գտեր, կը նետեն, բայց այս ալ շատ չի տեւեր: Հոդ կը հանդիպինք Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մը, կը բարեւենք եւ անմիջապէս կը սկսինք յանդիմանել որ այսպիսի փառաւոր օր մը, հայ արիները իրենց վրաններով, կարգ ու սարքով եկած չեն: Գոնէ բուրգեր կազմէին, խաղեր մը ընէին, հիւրընկալի դեր կատարէին, վերջապէս տեսակէտով մը ժողովուրդը զբաղեցնէին:

Բարեկամս գլուխը շարժելով կը պատասխանէ.

— Մենք շաբաթ մը առաջ նամակ գրեցինք այդ ուղղութեամբ եւ իբրեւ պատասխան ստացանք որ, այսօր զուտ կրօնական օր է եւ որ եւ է կազմակերպութիւն իր անունով չի կրնար ներս մտնել:

Անկասկած, եթէ Աթոռակիցին (Բաբգէն կաթողիկոս) հովանաւորած միութենէն գար այդ առաջարկը, չպիտի այդքան կտրուկ մերժէին:

Մեր ժողովուրդը անկասկած, իր պաշտած հայրենիքէն իր հետ բերած է բոլոր շնորհներն ու խաղերը, երգերն ու կանչերը: Վկայ՝ այս օտար հողերու վրայ կատարուած հարսանեկան տօնախմբութիւնները, ուր հաս ու կտոր նմոյշներ երեւան կուգան եւ որոնք այնքան խանդավառօրէն կ'ընդունուին ներկաներու կողմէ: Եւ եթէ առիթ տրուի, վստահ ենք որ, Անթիլիասի ուխտագնացութեան օրը, երբեք ետ պիտի չմնայ վերը յիշուած ուխտագնացութիւններէն: Անշուշտ օր մը, մեր Աթոռակիցին խիղճը կ'արթննայ, այս ուղղութեամբ ալ խորհելու, վստահ ըլլալով որ այդպիսի երեւոյթ մը մեծապէս պիտի սատարէ մանաւանդ անոնց որոնք ազգագրական նիւթերով կը հետաքրքրուին:

Աւելորդ է նկարագրել եկեղեցական արարողութիւնները, որոնց ընթացքին Լուսաւորիչի եւ ուրիշ երկու սուրբերու աջերը պտըտցուցին դպրեվանքին շրջափակին մէջ: Ուրիշ ուշագրաւ պարագայ մը,— Աթոռակիցն ու իր շքախումբը թափօրէն ետք մտան եկեղեցի, աջերը զետեղեցին խորանին առջեւ ու դուրս ելան, հոն թողլով մէկ երկու տէրտէրներ, որոնցմէ մին նշանաւոր Տ. Յակոբն էր եւ սկսան աճուրդի հանել Աջը եւ Աջերը:

— Հայտէ՛ խավրութերս, հայտէ, վանքին համար է, պօշ մի անցնիք:

— Հայտէ՛, հայտէ՛ վանքին համար է, վանքին համար պարապ մի անցնիք, համբուրեցէք Աջերը, թող ձեզ օրհնեն, ձեզի հետ ըլլան, պարապ մի անցնիք հայտէ, հայտէ:

Պէյրութի պիթ պազարի մունետիկները անգամ այդքան վարպետօրէն պոռալ չեն գիտեր:

Մենք այս ուխտագնացութեան մէջ միայն մէկ հանրային շահ կը տեսնենք,— հայ ժողովուրդը որ այդ օրը ծախսեց շուրջ 6000 ֆրանք, տարր փոխարէն մէկ օր բացօթեայ կեանք ապրեցաւ, ինչ որ անշուշտ օգտակար է: Մինչդեռ, կաթողիկոսարանի հաշուով, իր շահը ուրիշ է: Անոնք կը խորհին որ այս ձեւով ժողովուրդը իրենց կը կապեն ··· Մինչդեռ հայ ժողովուրդը միշտ կապուած մնացեր է իր աւանդութեանց, ի՞նչ փոյթ թէ վարիչները ապիկար են: Իսկ այն ճամբով, ինչ ճամբով որ կ'ընթանայ կաթողիկոսարանը, կը կասկածինք իր յաջողութեան վրայ:

⁂ Ապրիլ 7ին, կէսօրէ ետք, ժամը 4ին տեղի ունեցաւ Ֆրանսական համալսարանին սրահին մէջ Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակի առթիւ յոբելենական հանդէս մը:

ՇԱՀՐՈԶ

Օր. Մ. Փօթուրեան

— o —

ՎԵՆԵՏԻԿ.— Իտալական թերթերը նորէն եւ մեծ գովեստով կը խօսին Օր. Մառի Փոտուրեանի մասին, շատեր զայն հռչակելով Իտալիոյ լաւագոյն դաշնակահարուհիներէն մէկը:

Ինչպէս կը յիշուի, Օր. Փոտուրեան Վենետիկի մէջ աւարտելով Երաժշտ. վարժարանը, իբրեւ աշակերտուհին հռչակաւոր Տալլիափիէթրայի, համակրելի միջավայր մը ու անուն մը ստեղծած է իր շուրջ, կարճ ժամանակի ընթացքին: Իր անունը ծանօթ է իտալական ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ,— Պոլոնիա, Փատովա, Միլան եւ Ռովիկօ (ուր այժմ կ'ուսուցանէ երաժշտ. վարժարանի մը մէջ), տուած ըլլալով շարք մը նուագահանդէսներ փայլուն յաջողութեամբ:

Երաժշտական քննադատները Օր. Փոտուրեանի մէջ կը գտնեն խառնուածքի կատարելութիւն մը: Կը շեշտեն թէ իր արտայայտութեան կարողութիւնը անթերի է, եւ գիտէ ուժի ու քաղցրութեան տպաւորութիւնը զգալի ընել միանգամայն, զանոնք ձուլելով միասին: Ունի բարձր արուեստ, ընկերացած մատներու ճկունութեան, խորին ու անկեղծ զգայնութիւն մը, բանաստեղծի հոգի, որ սիրտին հետ խօսիլ միայն գիտէ: Իր մատներէն հանած ձայնը խորհուրդէ մը կուգայ կարծես, գիւթիչ ու հմայող: Վերջապէս ան գիտէ դնել իր բոլոր հոգին մատներուն տակ ···

Քանի անգամներ հետեւեցանք իր գործունէութեան ընթացքին եւ միշտ ալ գոհունակութիւնն ունեցանք տեսնելու որ ունկնդիր հասարակութիւնը գիտցաւ անկեղծօրէն սիրել ու գնահատել իր արուեստը: Խանդավառելու գաղտնիքն ունի Օր. Փոտուրեան:

Զինքը տեսած ենք կրկին ու կրկին անգամներ Շոփէնի ու Պէթհովէնի կտորները նուագած ատեն: Շոփէնը իր նախընտրած հեղինակը եղած է միշտ, ոչ ոք կրցաւ այնքան խորապէս թափանցել անոր երաժշտական հոգւոյն: Սրտանց կը մաղթենք աւելի մեծ յաջողութիւններ:

Հրատ Վարսէն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Գամըշլը

— • —

Անցորդ մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Գամըշլիի մասին (Սուրիա).— Գաղութը ունի շուրջ վեց հարիւր ընտանիք, 3000ի չափ բնակիչներով: Ասոնցմէ 400 ընտանիքը քրտախօս Պըշէրիկցիներ են, իսկ 200ը Տիգրանակերտցի, Այնթապցի, Ուրֆացի, Մարաշցի, Մշեցի, Սասունցի եւն.: Առաջինները հողէն ու ցեխէն կը հանեն իրենց սեղանի հացը, իսկ վերջինները մանր առեւտուրով ու արհեստներով կը զբաղին: Ունին իրենց սեփական եկեղեցին, երկու քահանաներով եւ դպրոց մը՝ մանկապարտէզի ու նախակրթարանի բաժիններով: Նախակրթարանը ունի միայն դեռ երեք կարգ Ա. Բ. եւ Գ.: Երկու բաժիններուն մէջ կան 315 աշակերտներ, որոնց 70ը միայն աղջիկներ են: Դեռ նոյնքան աշակերտ ալ փողոցները կը մնան: Այս աշակերտութեանը համար կան չորս ուսուցիչ–ուսուցչուհիներ, երկուքը նախակրթարանի համար եւ օրիորդ մը եւ տիկին մը մանկապարտէզին համար: Նախակրթարանի համար ունին նաեւ արաբերէնի ուսուցիչ մը, որ միայն մինչեւ կէսօր կ'աշխատի: Կ'աւանդուին հայերէն, ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուները, նաեւ Հայոց պատմութիւն, Թուաբանութիւն եւ գիտական դասեր: Արդէն տղաքը հայերէն կը խօսին, կը կարդան ու կը գրեն: Երկու տարուան կեանք ունի մեր դպրոցը, որ այս տարի շինուեցաւ: Կալուածը Օգնութեան Խաչի անունով է, վասնզի ան է միայն որ կ'օգնէ դպրոցին:

Ուսուցիչներու ամսականները շատ խեղճուկ են, 120 ֆրանք ամսականով կ'աշխատին մանկապարտէզի ուսուցչուհիները, 240 ֆր.ով նախակրթարանները: Ապրուստը սակայն շատ աժան է: Դպրոցն ալ դեռ կիսաւարտ է: Կամաց – կամաց պիտի լրացուի:

Օգն. Խաչի մասնաճիւղը ունի 50է աւելի անդամներ, բայց ոչ անդամուհի; դեռ շատ նախնական վարք ու բարքով գիւղացիներ են: Գիւղացիներու աղջիկները դպրոց չեն գար, հաւատարմօրէն կառչած իրենց հին սովորութիւններուն: Կը մեռնին՝ պահքը չեն ուտեր:

Գաղութը ունի նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղ մը, 30–35 անդամներով: 15 օր մէկ անգամ լսարան կ'ունենան, ուր կը խօսուին ազգային ու նոր պատմութիւններէն դրուագներ եւ կը թարգմանուին քիւրտերէնի: Լաւուած մտիկ կ'ընեն:

Գիւղաքաղաքը հազիւ տասը տարուան կեանք ունի: Շինուած է Մծբինի աւերակի հարաւային կողմը: Այստեղ Քիւրտեր եւ Ասորիներ շատ կան, կան նաեւ Հրեաներ: Հողը շատ աժան է, մէկ քառակուսի մեթր 1–2 ս. գ. կ'արժէ: Վերջերս բժիշկ մը այստեղ եկաւ եւ 82 օսմ. ոսկինոց հող մը առաւ, դպրոց շինել տալու: Մեր դրացիներուն հետ լաւ ենք առ հասարակ: Մծբինը խորունկ հառաչանքներ կը խլէ մեզմէ, իսկ հովիւը, Ապրիլ 24ի մեր ուխտատեղին, ուղղակի տանջանք է:

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք

« ՅԱՌԱՋ »Ը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լուռ ցաւեր

— o —

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 17 մայիս (Յառաջ).— Մեր գաղութը մխիթարական երեւոյթ մը չունի, որպէսզի գրեմ սիրելի «Յառաջ»ին:

Համեստ գաղութ մը, որ ինքն իրմով կը տապկուի եւ ոչ մէկ աղաղակ է բարձրացուցած մինչեւ հիմա: Ունի բաւական թիւով անգործներ, ակամայ լռած, քարէ քար, պատէ պատ, կը զարնուին յանուն պատառ մը հացի ···

Քանի–քանի սեւ տարիներ եկան ու անցան, առանց յոյսի եւ սփոփանքի: Չունեցանք աւետիս մը իսկ հայրենիքէն, որ մեր այրած սիրտերը զովացնէր:

Ի՞նչ կը սպասես որ գրեմ, տարագիր «Յառաջ»:

Ահաւասիկ թնճուկը ինքնութեան թուղթերուն, որ տասը տարիէ ի վեր փամփուշտի մը պէս կը զարնուի տարագիր հայորդիներու սիրտերուն: Մանաւանդ այս տարի, հալածանքն ու արհամարհանքը աւելի խստացած, կը պոռան, կը կանչեն տարագիրներուն:

Այսպէս քանի՞ տարիներ տակաւին օտարութեան մէջ: Այս աշխատասէր ու կամքի տէր ժողովուրդը դեռ քանի՞ տարիներ հայրենիքի կարօտը պիտի քաշէ:

Ինչո՞ւ մեր աշխատանքի ընդունակ ժողովուրդը իր բազուկի եւ հանճարի ստեղծագործութիւնը, քրտինքը, օտար ափերուն վրայ պիտի թափէ, դառնալով կթան կով:

Աչքերը դէպի տուն, աչքերը դէպի հայրենիք:

Քանի մը ամիսէ ի վեր, մխիթարական երեւոյթը այն է որ նորակազմ Երիտասարդական Միութիւնը ունի իր հայերէնի դասընթացքը, Մալաթիոյ Կրթ. ընկերութեան սրահին մէջ, ձրիաբար տրամադրուած:

Սէն Շամոնի մէջ երիտասարդութիւնը որ մեծ թիւ մը կը կազմէ, եթէ իրարու մօտենան, կրնան հրաշքներ գործել, եռուզեռը աւելի կը տաքնայ ու մեր հայրենակիցները կ'ապրին հայկական մթնոլորտ:

Չէ՞ որ այսպէսով կը զարգանայ մեր դիմադրական կորովը, մինչեւ որ բացուին հայրենիքի երկաթէ դռները:

Ս. Ընտրիկեան

ԶԱՏԻԿԸ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ ՄԷՋ

— o —

Տիարպէքիրէն կը գրեն «Ազդարար»ի.— Հանրապետական արդարասէր կառավարութեան շնորհիւ, շատ հանդիսաւոր տօնեցինք Զատիկը: Աւագ շաբթու, գրեթէ ամէն օր եկեղեցին լեցուն էր երկու սեռէ բազմութեամբ մը: Եկած էին նոյն իսկ հայ կաթոլիկներ եւ հայ բողոքականներ, որոնք յաջորդաբար 10 եւ 5 ընտանիքէ կը բաղկանան:

Կարօտելոց պնակը 1500 արծաթ դահեկանի հասոյթ ապահոված է:

Հոգեւոր հովիւ Սիոն քհյ. բացատրեց ամէն օրուան ժամերգութեան նշանակութիւնը, իսկ Զատիկին խօսեցաւ «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս» բնաբանով, երկարօրէն բացատրելով Յարութեան նշանակութիւնը:

⁂ Տէր Հայրը կրօնական ամուսնութիւնը կատարեց Լըճէէն 4 զոյգերու, որոնց քաղաք. պսակը տեղի ունեցած էր Բաքքինդանին: Այս գիւղէն երեք ալ կնունք կատարեց: Անկէ զատ պըսակեց դերձակ Պ. Բաֆֆին որ իր կնքահօր հետ եկած էր Էլազիզէն: Այդտեղէն հոս գալուն պատճառը այն է որ, աղջիկը Ասորի է, իսկ Էլազիզցի ազդեցիկ Ասորիներ թելադրած էին տեղին ասորի քահանային՝ չկատարել պսակը:

⁂ Զատիկին, 15ի չափ հայ զինուորներ եկեղեցի եկան եւ անոնցմէ չորսը շապիկ հագնելով կատարեցին երգեցողութիւնները: Տեղացի դպիրները պատիւ ըրին, անոնց յանձնելով երգեցողութիւնները:

ՄԱՄՈՒԼ

Քսանամեակ

— • —

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ ապրիլեան սարսափներու քսանամեակին առթիւ (24 ապրիլ).

— «Քսան տարի անցաւ, բայց մեր ժողովուրդի ուղիղ կէսը ջարդող թշնամին ոչ միայն չունեցաւ ոչ մէկ զղջում ու ընկրկում, այլեւ միշտ մերկ պահեց իր սուրը, նորանոր մահացու հարուածներ հասցնելու համար իր զոհին: Միլիոն մը հայերու արիւնը լակելէ դեռ չյագեցած, 1915էն ասդին քանի՛ անգամ եւ որքա՛ն առատօրէն լակեց հայ արիւնը Կիլիկիոյ եւ Իզմիրի ու Կարսի ու Ալեքսանդրապոլի մէջ: Սպիտակ ջարդ կազմակերպեց Թուրքիոյ մէջ եւ խորտակեց Հայաստանի անդրանիկ հանրապետութիւնը, որ անօրինակ քաոսի ու ծով արեան մէջէն կը կանգնէր իբրեւ տեսակ մը հատուցում եւ մխիթարանք Մեծ Եղեռնին: Ու այսօր ալ, նոյն հրէշը մէկը միւսէն քստմնելի դաւեր կը նիւթէ հայ կեանքին դէմ, մեծ ճամբաներու փոշին վերածելու համար իր հատու եաթաղանէն ճողոպրած բեկորները: Ու այսօր ալ նոյն բորենին շնթռկած է Արաքսի ու Ախուրեանի ափերուն եւ աչքը տնկած հայկական վերջին մնացորդին, զոր կ'ուզէ լափել ամէն գնով, առաջին իսկ պատեհութեամբ, խորտակելու համար իր առջեւ հայկական սեպը եւ հասնելու համար թուրանական միութեան իր հին երազին:

Քսան տարի անցաւ ու Հայոց տըխուր պատմութիւնը սոսկումով եւ արդար բայց անզօր զայրոյթով կ'արձանագրէ, որ յեղափոխական Մոսկուան առաջինը եղաւ հայկական արիւնը սակարկողը եւ յօշոտուած Հայաստանը անուրդի հանողը: Եղաւ առաջինը, որ զէնք ու դրամ տրամադրեց Թուրքին, վերջը անոր հետ զինակցաբար ու դաւադրաբար խորտակելու համար հայկական վերջին կենսունակութիւնը — Հայաստանի հանրապետութիւնը, կամ ծանր տապանաքար մը դնելու համար հայկական արդար դատին եւ հայ հողերու ու հայ հոգիներու ազատութեան ու միութեան սուրբ գաղափարին վրայ:

Քսան տարի անցաւ ու Հայոց մռայլ պատմութիւնը սոսկումով ու ամօթով կ'արձանագրէ, որ հայ հայրենիքի կառավարութիւնն անգամ կ'ուրանայ ահա մեր մեծ մեռելները, կը ժխտէ գոյութիւնն անգամ հայ նուիրական դատին ու հոգ իսկ չըներ մեծ փոթորիկներէն հազիւ ճողոպրած հայ խլեակներու դէթ տարրական սփոփանքի — հայ ծուատուած հայրենիքի մէջ ապրելու եւ աշխատելու մասին:

Մեծ է մեր սուգը եւ ահաւոր՝ մեր կորուստը, բայց իսպառ բթացած չեն մեր զգացումները, մեռած չէ տակաւին մեր կորովն ու պայծառատեսութիւնը, ոչ ալ մարած են մեր յոյսն ու հաւատը մեր ցեղի ապագային հանդէպ:

Նոյնիսկ համատարած Եղեռնի մռայլ օրերէն լուսաւոր դէմքեր ու դէմքեր կ'ոգեւորեն, կը խանդավառեն, կը խրատեն մեզ: Վանն ու Վասպուրականը իր հրաշալի ու յաղթական հերոսամարտով, հայկական այս ու այն բարձունքներու վրայ մղուած դիմադրական կռիւները իրենց դիւցազնական թռիչքներով, Սարդարապատն ու Ղարաքիլիսէն, Բագուն ու Երեւանը եւ հայ կամաւորական գունդերը իրենց ռազմական խոյանքներով՝ կուգան վկայելու թէ Հայը ընդունակ է հրաշքներ գործելու, փրկելու ինքզինքը եւ դարբնելու իր ապագան, եթէ կազմակերպուած է ներքուստ ու համերաշխ, արթուն է ու վճռական, հայրենապաշտ եւ զոհաբերութեան ընդունակ»:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

«Թան» (նախկին Միլլիէթ) հետեւեալը կը գրէ այս խորագրին տակ.

— Թաղապետական նոր օրէնքին համաձայն, բոլոր գերեզմանատուները թաղապետութեան վարչութեան կ'անցնին: Օրէնքին մէջ շատ կարեւոր յօդուած մը կայ որով մինչեւ հիմա չեն զբաղած:

Թաղապետութիւնը միայն իսլամ գերեզմանոցները իր վարչութեան տակ առած է, մինչդեռ օրէնքին համաձայն, քաղաքին սահմաններուն մէջ գտնուած բոլոր գերեզմանատուները պէտք է անոր անցնին: Պոլսոյ մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն տեղացի թէ օտար, քրիստոնեայ ու հրեայ գերեզմանոցները որոնք քաղաքին ամէնէն գեղեցիկ վայրերը գրաւած են:

Էջմիածնի հանգանակութիւնը

— o —

Էջմիածնի վերաշինութեան Յանձնաժողովի դիւանէն ստացանք հետեւեալը.— Ս. Էջմիածնի մայր տաճարի վերաշինութեան հանգանակիչ յանձնաժողովը ներկայիս կը յայտարարէ թէ կը շարունակէ հանգանակութիւնը, որ ցարդ լաւ արդիւնքներ տուած է եւ որուն մասին հայ ժողովուրդը ունեցած է ջերմ եւ համակիր վերաբերում:

Բացուած է նաեւ ժողովրդական ընդհ. հանգանակութիւնը:

Յանձնաժողովի անդամները, թէ ի Փարիզ եւ թէ մօտաւոր արուարձաններու մէջ անձամբ պիտի շրջին տունէ տուն, ստանալու համար ժողովուրդի ամէն խաւերուն կամաւոր նուէրները:

Տրուած ըլլալով մեր ժողովուրդին Ս. Էջմիածնի մայր տաճարին նկատմամբ ունեցած սէրն ու համակրանքը, տարակոյս չկայ, որ ամէն հայ անհատ սիրայօժար պիտի բերէ իր մասնակցութեան բաժինը այս հանգանակութեան, փրկելու համար այս հնադարեան կրօնական հաստատութիւնը ամէն կորուստէ:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=o·o=

Մոռցայ յիշել թէ այդ միջոցին ես վերջնապէս թաքստոց մտած էի, ընկերներու որոշումով:

Վարդավառի կիրակին (1915 յունիս), երբ դուրս ելած էի, խումբ մը նոր ձերբակալութիւններ կատարելով իմ յանձնումս պահանջած էին քսանըչորս ժամէն: Լուսանկարս ալ փնտռած, սակայն չգտնելով, ուրիշ մը յարմարցուցեր եւ բաժներ էին ոստիկաններուն: (Կարծեմ Թէոդիկի Տարեցոյցէն):

Այդ օրը շարք մը մտաւորականներ եւս կալանաւորելով, քշած էին դէպի Գոնիա, աքսորական կարաւաններուն խառնելու եւ ոչնչացնելու համար: Ասոնց մէկ մասը ողջ մնացին «սէվգիյաթ»էն խուսափելով, իսկ ուրիշներ անհետացան:

Հեռուէն եւ մօտէն ոչ մէկը գիտէր թաքստոցս, բացի երկու ընկերներէ եւ երկու արի աղջիկներէ, որոնք մեր սուրհանդակներն էին (մէկը ողբացեալ Օր. Մառի Քիւրքճեանը, որու մասին պիտի խօսիմ դեռ, միւսը՝ Օր. Աննա Քէօշկէրեան, որ Կովկաս գընաց Կ. Խաչի մէջ ծառայելու համար եւ մեռաւ բծաւոր ժանտատենդէ):

Այդ միջոցին հալածներով կը հաշուէին այն աքսորական երիտասարդները, որոնք թաքստոց մտած էին, զինուորական եւ քաղաքական պատճառներով:

Անգամ մը ազդարարուեցաւ թէ բոլոր թաղերն ու փողոցները պիտի պաշարուին (խազա – փաշա), փախստականները ձերբակալելու համար:

Հարկ եղաւ գիշերանց փոխել թաքստոցս, եւ երթալ ուրիշ թաղ մը, Յոյնի մը տան վերնայարկը:

Կարելի չէր աւելի անապահով տեղ մը գտնել: Ժամադրավա՛յր: Չորրորդ յարկի սենեակ մը, բակին վրայ: Սանդուղէն ելլողը կրնար դուռը բանալ եւ ներս մտնել, իսկ փախչելու համար հարեւան տանիքները շատ հեռու էին:

Պատուհան նետուէր՝ գլխիվայր կ'իյնայիր բակը, ջարդուփշուր:

Կը շարունակէինք աշխատիլ, բայց մտահոգ: Բնազդաբար կը զգայի թէ փորձանք մը պիտի պատահի, եւ ծուղակը պիտի իյնանք:

Հազիւ երկու օր կեցած, նորէն փոխադրուեցայ հին թաքստոցս, թէեւ կանխիկ վճարած էինք մէկ ամսուան վարձքը:

Երրորդ օրը համոզուեցանք որ աժան ազատեր եմ:

Մեր վարձած սենեակին տակի յարկը, որուն վարձակալով շատ հետաքրքրուած էինք, եւ որ պատահաբար կ'երեւար, կը բնակէր ոստիկանութեան գաղտնի գործակալ մը, որ հետամալէս վերջը բացագանչեր է.

— Թռչունը փախցուցինք: Մե՛ղք ··· պաշտօնի եւ աստիճանի բարձրացում պիտի ունենայի ···

Թաքստոցէս զատ թաքստոց մը եւս ունէի, իսկ զգուշութիւնը այնքան խիստ էր որ, մինչեւ անգամ պատուհանէն երեւալու իրաւունք չունէի: Անունս ալ՝ Գրիգոր:

×

Սոֆիայի լռութիւնը խորապէս վրդովիչ էր մանաւանդ անոր համար որ, ելքի մը կը սպասէինք յուսահատօրէն:

Կտրուած արտաքին աշխարհէն, անտեղեակ՝ պատերազմի ընթացքէն, ջղաձիգ՝ արհաւիրքի, անճիման, նորանոր փոթորիկներու մղձաւանջին տակ, լարուած՝ ինքնապաշտպանութեան գերագոյն տենդով մը,— ե՛լք մը, յոյս մը, լոյս մը ···

Առիթով մը գրեր էին թէ Կովկասէն լիազօր մը պիտի գայ Սոֆիա: Նոյն իսկ Ռոստոմի անունը տուեր էին:

Մինչեւ վերջն ալ ոչ մէկ լուր: (Զինադադարին, Երեւանի մէջ պատմեցին թէ երկու հոգի նշանակուած էին, բայց չէին կրցած անցնիլ զինուորական շղթան,— Ռուսաստան – Ռումանիա – Պուլկարիա):

Մինչ այս մինչ այն, տասը մը ձերբակալուեցաւ Սամուէլը (Դարբինեան), տարճանակով մը: Երկար հարցաքննութիւններէ վերջ, ուրիշ բան չգտնելով, փոխադրեցին պատերազմական ատեան, բաւական ատեն պահեցին եւ վերջապէս արձակեցին, խիստ հսկողութեան տակ առնելով զէնքը եւ նշանածը (Սոնա):

Տարակոյս չկայ թէ կ'ուզէին երեւան հանել իր կապերը, բայց չյաջողեցան:

Ատեն մը վերջը (1915 հոկտ. 25) ձերբակալեցին Գր. Մէրճանովը, բոլորովին պատահաբար, զինուորական փախստական մը փնտռած ատեն:

Գրիգոր պուլկարահպատակ էր եւ սահուն պուլկարերէն գիտնալով, մինչեւ վերջն ալ Պուլկար ձեւացաւ եւ ի վերջոյ փոխադրուեցաւ Պուլկարիա (1916 յունուար 30):

Իր բանտարկութեան միջոցին, կը պահէինք մեր յարաբերութիւնները: Երբ իմացանք իր արտաքսման լուրը, կարգ մը «փասօրթ»ներ փոխանակեցինք, Սոֆիայէն թղթակցելու համար:

Շատ չանցած, այդ «փասօրթ»ներով ալ նամակ մը եկաւ Սոֆիայէն, որ կը համապատասխանէր մեր տուած հրահանգներուն եւ հասցէին:

Նամակը բերած էր ճամբորդ մը: Ո՞վ էր,— պուլկարական հիւպատոսարանի «գավազ»ը, Վլատիմիր Տիմիթրեւ:

Նամակը ձգելով Պոլսոյ պուլկարական հիւանդանոցը, ուր կը պաշտօնավարէր Մառի Քիւրքճեանի ընկերուհին, ողբացեալ Օր. Ֆիլօ Քիւրքճեան, Վլատիմիր իր հասցէն տուած եւ յանձնարարած էր երթալ տեսնել զինքը, կարեւոր տեղեկութիւն մը ստանալու համար:

Այդ միջոցին հիւանդանոցը կը գտնուէր նաեւ հիւծախտաւոր ընկեր մը, Կօլիա, որ մեր եռանդուն գործակիցը եղած էր, բայց շատ չանցած հիւանդացաւ եւ մեռաւ:

Մառի նամակը ինծի յանձնելով, գնաց Պուլկարին տունը:

Վլատիմիր անմիջապէս կը յայտնէ թէ պաշտօն ստացած է զիս Պուլկարիա տանելու թէ այսչափ քիլօ շաքար եւ մեծ գումար մը խոստացած են, եթէ յաջողի զիս փախցնել անվտանգ:

Այս առթիւ, կը նկարագրէ այն ընկերը որ բնակցած էր իրեն հետ, Սոֆիա, «Քաֆէնէ Թրկովսքա» սրճարանին մէջ,— միջահասակ, գիրուկ, պեխերը ածիլուած ···

Բաւական երկար եւ համոզիչ լեզուով, «հայրաբար» խօսած էր Վլատիմիր, ամէն հաւատալիք տալով:

Մառի այնքան ուրախ էր, որ կ'ուզէր ինքն ալ օգտուիլ պատեհութենէն, իբրեւ հիւանդապահուհի ծառայելու համար ռազմաճակատին վրայ, ինչպէս Աննան: Իր իտէալն էր այդ:

Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(5)

Ցումաստանի թագաւորը կը բարեխօսէ...

Աթէնքի «Վարտինի» թերթը կը գրէ թէ Յունաստանի նախկին Թագաւորը, Եօրկիոս, Լոնտոնի դեսպանատան միջոցաւ նամակ մը ուղղած է հելլենական կառավարութեան, խնդրելով որ այլեւս մահապատիժ չգործադրուի պատերազմական ատեաններու կողմէ: Նախկին վեհապետը այս առթիւ կ՚ըսէ թէ ինք միշտ զգուշացած է միջամտել Յունաստանի գործերուն, բայց անհրաժեշտ կը գտնէ այս կոչը ուղղել կառավարութեան, որպէսզի խնայուին նոր արիւնհեղութիւններ: «Մենք բոլորս ալ պէտք է աշխատինք Յոյներու հաշտութեան, որ անկարելի պիտի դառնայ, եթէ նոր գնդակահարութիւններ կատարուին»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑՆ ԱՑՐԵ՞ՐԸ ՈՒՍՈՒՑԻՉ.— Փրուսիոյ մէջ, 33 աղջկանց լիսէներու տեսչուհիները հանգստեան կոչուեցան: 28ին տեղ այր ուսուցիչներ հաստատուեցան:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐԸ միջազգային գործակցութեամբ խափանելու համար, պայմանագիր մը խմբագրուեցաւ Ազգաժողովին կողմէ կազմուած յանձնախումբին մէջ: Այժմ ծրագիր մը կը մշակեն միջազգային պատժական ատեան մը կազմելու համար:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ արտաքին նախարարը Հռոմ պիտի երթայ մայիս 20ին, տեսակցելու համար Պ. Մուսոլինիի հետ: Այս այցելութիւնը բարենշան կը համարուի երկու երկիրներու մերձեցման եւ վիճելի խնդիրներու կարգադրութեան համար: Նախարարը ենկիւրի պիտի այցելէ Մայիսի վերջերը: Այս այցելութեան ալ մեծ կարեւորութիւն կը տրուի:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱՒԱԲԱԺԻՆ ՄԸ Նափոլի երթալով, արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան: Ֆրանսական մարտանաւերը իտալական ջուրերը պիտի մնան մինչեւ երեքշաբթի:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՓՕՆ Տ՚ՕՊՆԱՅԻ «Կորիւն» Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Գրադարանի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: ՑԷՆ-փիէրի ընկերներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, ընկերներ

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահապատիժի ջնջման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խնջոյք մը, որ տեղի կ՚ունենայ 19 Մայիս կիր. իրիկուան ժ. ը 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ **Maison «Martin»***ի մէջ,* **120, Bld. Belleville (Métro: Belleville):** *ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (ճաշը մէջն ըլլալով):*

Ս. ԳՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ
1500ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

Մուրատեան վարժարանի տեսչութեան նախաձեռնութեամբ, 26 *Մայիս Կիրակի օրը, տեղի պիտի ունենան Ս. Գրոց Թարգմանութեան յոբելենական հանդէսները:*

Առաւօտեան ժամը 9.30*ին,* **Notre Dame** *Մայր եկեղեցւոյն մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի արքեպիսկոպոս* Կարտինալ Վերտիէյի, Արհի. Գրիգոր Եպիսկոպոս Պահապանեան *հայրապետական պատարագ պիտի մատուցանէ: Միեւնոյն օրը, ժամը* 15.30*ին, Մուրատեան վարժարանի Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ պիտի կատարուի հանդէսին գրական եւ գեղարուեստական բաժինը:*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Հ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի Մասնաճիւղի ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 6ին իր ղըպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր-Հայքի հայրենակ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին,131 Fbg. du Temple:

ՖՐ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին «Զարդարեան» Գրադարանին մէջ, 131, Գուր Լաֆայէթ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վասպուրականի Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 2.30ին, 18, Պուլվար Կարիպալտի, Լը Բալէ տը լա Նոբի մէջ: 15-18 Թրամուէյի դիմացը: Կը հրաւիրուին բոլոր Վասպուրականցիները:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 131 բիւ Ֆօպուր տիւ Թամբլը, մէթրօ՝ Պէլըվիլ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի և Շրջ. Հայրենակց. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Քաֆէ Օ Բլէօ տը Լիոն սրճարանին վերնայարկը: Մէթրօ՝ Փլաս տ՚Իթալի:

ՅԵՐԵԿՈՅԹ _ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ ՄԱՅԻՍ 12Ի ԿԻՐԱԿԻՆ ԺԱՄԸ 4ԷՆ 12

Victor - Hugoի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46 bis, Rue Saint Didier. Paris (16)

Métro: Boissière եւ **Trocadero**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԲԱԺԻՆ:

երգ, պար եւ սիրուն անակնկալներ սիրուած եւ կարող արուեստագէտներու կողմէ:

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ Ֆր. Թատրոններու դերասաններ՝ փոքրիկներ վաղինակ *եւ* Այիտա Ազնաւորեան, Օր. *Claire եւ* Օր. Ա. Թորոսեան, Պ. Ուզունեան:

Հաճելի Jazz *եւ մատչելի պիւֆէ:*

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50 *ֆրանք, կանանց՝* 5 *ֆրանք:*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆԻ

15 ՄԱՅԻՍ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2.ԻՆ

Salle CHOPINի ՄԷՋ, **8, Rue Daru.**

Կը մասնակցին՝

Jacquin Nin, ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ եւ **J. Clergue**

Յայտագիրը բաղկացած է.— Մէնտըլի, Մոցարտի, Շուպէրի, Շումանի, Ռօսինիի, Ժ. Ֆօրէյի, Ժ. Նինի, Կոմիտաս Վարդապետի, Սպենդիարեանի *եւ* Գ. Ալեմշահի *կտորներէն:*

Տոմսերը կիշէն, երգահանդէսին օրը: Սրահին դռները կը գոցուին Ժ. 20.30ին:

Գին՝ 25, 20, 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած՝ ՖՐ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՎԻԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին ԽԱԺ Կ Ակումբին մէջ:

կը ներկայացուի՝ *ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՔԸ (գաւեշտ)*

գեղարուեստական բաժին՝ երգ, արտասանութիւն, խմբական նոր պարեր փոքրիկներու կողմէ: *Մուտք՝ 2 ֆրանք:*

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած՝ *ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ*

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը *1*էն մինչեւ իրիկուան ժամը *10*

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ, *6*, ՐԻՒ ՏԸ ԼԱ ՊԻՒԴԻՒՆԷԶԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

La Russie Illustrée *շաբաթաթերթի տնօրէնութիւնը սարքած է պարահանդէս մը որ տեղի կ՚ունենայ, Մայիս* 11*ին, ժամը* 10*էն մինչեւ առաւօտ,*

Aéro Club*ի մէջ,* 6, Rue Callilé, *Փարիզ:*

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին յայտնի արուեստագէտներ:

Մուտք՝ 10 *Ֆրանք: Հասոյթին հարիւրին* 50 *պիտի յատկացուի Ռուս գործազուրկներուն,* 25*ը Հայերուն,* 25*ը Հրեաներուն:*

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ Կ՚ՈՒԶՈՒԻ ափիէսէօրի քով աշխատելու համար օգնական գործաւոր մը: Դիմել անմիջապէս Պ. BOLOYAN*ի,* 90, Rue Rochechouart. Paris.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— *Էզուց կը սկսուի մեր հարսանիքը, ասում էր մէկը յիշեցնելով քննութեան սկսուիլը:*

— Տօ, Ցարօ, այդ քանիերո՞րդ անգամն է, որ ոտներդ հագնում ես այդ զանգալակները, հարցնում էր մի մանկահասակ խաչագող ծերունի ընկերից,, ցոյց տալով նրա չղթաները:

— Սատանան գիտէ, մոռացել եմ հաշիւը, պատասխանում էր ծերունին ինքնաբաւական ժպիտով:

— Դու նրանից այդ հարցրու, թէ քանի անգամ փախել ես «կարմիր տընից», մէջ մտաւ մի կարճահասակ հաստակով:

«Կարմիր տուն» կոչում էին նրանք Սիբիրը:

— Այդ հարցնելու հարկ չկայ, պատասխանեց առաջինը, — չե՞ս մտածում, հաշիւը ճակատի վրայ գրած է, երկու դրոշմ, կը նշանակէ երկու անգամ:

— Այս անգամ երրորդ դրոշմը կը դրուի, պատասխանեց ծերունի Ցարօն, շարունակելով իր ժպիտը.— երեք դրոշմ, վատ չէ, խորհրդաւոր թիւ մը:

Այդ ժամանակ դեռ գործադրւում էր այն օրէնքը, որ աքսորականների ճակատի վրայ դրոշմ էին դնում:

— Ապա դու ի՞նչպէս փախար բերդից, հարցրեց մէկը իր ընկերից, որին կոչում էին Զաքօ:

— Այդ ի՞նչ մի զարմանալու բան է, պատասխանեց Զաքօն,— շատ հեշտ կերպով: Ինձ գրեցին բերդը: Ընկերս, որ աւելի յանցաւոր էր քան թէ ես, չբռնուեցաւ: Նա իր հագուստն ու կերպարանքը փոխեց, եւ իրան ձեւացնելով իմ ազգական, Թոյլ տուած օրերում գալիս էր ինձ տեսութեան: Ամէն անգամ բերում էր ինձ համար սպիտակ հաց եւ այլ ուտելիքներ: Վերջապէս հասաւ զատկի տօնը որ կալանաւորներու վրայ թափում է իր ողորմութիւնը: Բարեպաշտ մարդիկ իրանց տան պատրաստութիւնից նըրանց համար բաժին են ուղարկում: Այդ տօնին չի մոռացուեցայ եւ ես: Ընկերս բերեց ինձ համար մի ամբողջ հաց եւ սառը փիլաւ: Այդ երկրի հացերը, փառք Աստուծոյ, մեր բարակ եւ Թափանցիկ լաւաշները չեն, նրանք այնքան աստղին են, որ ամէն բան կարելի է նրանց մէջ թաքցնել: Հացի մէջ դրած էր փոքրիկ սղոց եւ արբեշումի երկայն պարան: Առաջինը բաւական էր բանտի լուսամուտներից մէկի երկաթեայ վանդակապատը կտրելու, իսկ երկրորդով այն տեղից ցած իջնելու:

— Իսկ պահապանները չնկատեցի՞ն:

— Զատկի տօնին մի՞թէ կարելի է մի պահապան գտնել, որ հարբած չլինի:

Այս տեսակ խօսակցութիւններ տեւեցին մինչեւ կէս գիշեր: Ես այլեւս լսել չկարողացայ: Մի կողմից յոգնածութիւնը, միւս կողմից հոգեկան տանջանքը այն աստիճան թուլացրել էին ինձ, որ երկար արթուն մնալ չըկարողացայ:

— • —

Է.
ՆԱ Ի՛ՆՁ ԶԹՈՂԵՑ

Անցել էր աւելի քան մի տարի այն օրից, որ ես կալանաւորուեցայ, որ ես բանտում մաշւում էի:

Հէնց առաջին անգամ, երբ տարուեցայ քննիչի մօտ, ես պարզ կերպով խոստովանուեցայ բոլորը, ինչ որ գործել էի: Ես ոչինչ չթագցրի, ես մինչեւ անգամ ցոյց տուի այն բաները, որ ինձանից չէին հարցնում: Ես մի ըստ միոջէ պատմեցի, թէ ինչպէս անմեղ սրտով դուրս եկայ հայրենիքից, ինչպէս ընկայ խաչագողների հասարակութեան մէջ, ինչպէս հետզհետէ ընտելացայ չարագործութեան, ինչեր արեցի, ինչեր կատարեցի, եւ վերջապէս որպէս հօրս խրատով բաժանուեցայ այդ հասարակութիւնից, եւ պատրաստւում էի բոլորովին հեռանալ նրանցից, բայց յանկարծ բռնուեցայ:

Ամէն ինչ անկեղծաբար պատմելուց յետոյ, ես յոյս ունէի, որ կ՚արդարացնեն ինձ, տեսնելով՝ որ ես բոլորովին անգիտակցաբար ընկած էի այդ յանցանքների մէջ, եւ ի նկատի առնելով որ ես արդէն զղջացել էի իմ մեղքերը, հասկացել էի իմ մոլորութիւնները եւ դարձել էի չար ճանապարհից:

Բայց այնպէս չեղաւ, ինչպէս ես սպասում էի: Իմ անկեղծ խոստովանութիւնը աւելի ծանրացրեց իմ վրայ իմ մեղքերը: Ես ինքս ինձ զղջման վրայ ուշադրութիւն չդարձրին մտածեցին միայն ապաշխարութեան մասին:

Մի քանի ամսից յետոյ, քաղաքի բարձր դատարանում, կարդացին իմ դատապարտութեան վճիռը. «Զրկել ամէն իրաւունքներից, աքսորել մինչեւ մահ տաժանական աշխատութիւնների մէջ»...:

Ես շատ տխրեցայ, երբ լսեցի այդ վճիռը, չներել յանցաւորին, որ արդէն զղջացել էր, որ արդէն ուղղուել էր: Բայց ո՞վ է քննում մարդու սիրտը, նա այնպիսի մի խորութեան մէջ թաքնուած է, որ ամենասրատես դատաւորի աչքն անգամ այնտեղ թափանցել կարող չէ:

Իմ ընկերները նոյնպէս աքսորանքի դատապարտուեցան, բայց նրանք այնպէս տխուր չէին, որպէս ես, նրանք աւելի զայրացած էին երեւում քան թէ տրտում:

Շրջապատուած զինուորներով, դատարանից կրկին տարան ինձ բանտը: Երբ հասցրին բերդի դրանը, դեռ ներս չի մտած, իմ հեռուից մի ճիչ, մի ցաւալի աղաղակ բարձրացաւ. «Ես պէտք է տեսնեմ նրան... մի՞թէ դուք գութ չունէք... մի՞թէ դուք Աստուած չունէք... մարդիկ, ինչո՞ւ էք արգելում ինձ... ես պէտք է տեսնեմ նրան... Թողէք որ տեսնեմ նրան»...:

Ես յետ նայեցայ: Այդ խօսքերը լսւում էին մի աղջկայ բերնից, որ պատառոտած հագուստով, հերարձակ, այս կողմ եւ այն կողմ էր ընկնում, աշխատում էր պատռել զինուորների շարքը եւ մօտենալ ինձ: Պահապանները հրացանների սուիններով հետացնում էին նրան, բայց նա դարձեալ առաջ էր մղւում:

Որքան եւ խռովութեան մէջ լինէի այն րոպէում, որքան եւ իմ գլուխը եւ խելքը ինձ չէին պատկանում, այսուամենայնիւ, այն սրտաշարժ պատկերի մէջ ճանաչեցի Նէնէին: Խեղճ աղջիկ, ո՞րտեղից յայտնուեցաւ նա...:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 11 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 11 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2802

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԼՊԻՕՆ ԵՒ ԾԱՊԼՎԱՐ

Այսօր գիտակցաբար լայն տեղ տուինք Մեծն Բրիտանիոյ Թագաւորին գահակալութեան առթիւ կատարուած արարողութեանց: Մանաւանդ խորհրդարանին մէջ խօսուած ճառերուն եւ միաձայնութեամբ քուէարկուած ուղերձին, որ կը փառաբանէ Թագաւոր-կայսրը:

Ամէն պարագայի մէջ, խորապէս ուշագրաւ է երեւոյթը,— «հաւատարմութեան խոնարհ ուղերձ»ի բանաձեւ՝ պետական վարիչի մը կողմէ որ միջազգային ընկերվարութեան եռանդուն առաջնորդներէն մէկն էր երէկ, եւ անոր պաշտպանութիւնը՝ աշխատաւորական բերաններով:

Ալպիօ՛նն է, դարաւոր Մեծն Բրիտանիան, իր անիմանալի խորհուրդներով եւ խորութիւններով, իր բարեշրջական հոլովոյթով եւ անսասան աւանդութիւններով:

Երբ այցելէք Լոնտոնի բնապատմական թանգարանը, այնտեղ լայնանիստ բազմած կը տեսնէք տարբերնականութիւնը,— բարեշրջում կամ հոլովոյթ (էվօլիւսիօն):

Այսպէս եւ Մեծն Բրիտանիոյ ընկերային, քաղաքական եւ տնտեսական աշխարհահայեացքը:

Թէեւ աւանդապաշտ, գիտական վերլուծման ոգին է որ կը տիրապետէ Անգլիոյ մէջ, ինքնուրոյն եւ զարմանալի ներդաշնակութիւն մը հաստատելով վարդապետութեանց եւ անոնց իրագործման միջեւ: Ամուր կառչած սկզբունքներուն, ինչպէս աւանդութիւններուն, Անգլիացին չի շփոթեր տառն ու ոգին: Եթէ կեղեւը կը պահէ, չի զոհեր միջուկը, որ ամէն բանէ առաջ հիմնուած է բացարձակ ազատութեան վրայ:

Ատոր համար է որ, հակառակ իր հնօրեայ պատմուճանին եւ բազմաթիւ ժամանակավրէպ օրէնքներու, բրիտանական սահմանադրութիւնը կը համարուի ամէնէն ամուրն ու ազատականը եւ ամէնէն ճկունը:

Միշտ ընդունակ բարեփոխուելու, ինչպէս եղած է տարիներու ընթացքին, այդ սահմանադրութիւնը չպզտուիր զանազան ցնցումներէ: Անգլիացին ինք բնազդօրէն կը խրտչի ցնցումներէն:

Ատոր համար է, դարձեալ, որ մինչ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ Թագաւոր – կայսրեր կ'իշխեն, իսկ Ֆրանսայի մէջ հանրապետութեան նախագահներ, սակայն բրիտանական կարգուսարքը շատ աւելի ազատ եւ լայնամիտ կը համարուի, քան ֆրանսականը:

Եւ այսպէս, ինչ որ յետադիմական եւ ծիծաղելի պիտի նկատուէր ուրիշ երկրի մէջ, շատ բնական կը գտնեն նոյն իսկ Անգլիոյ աշխատաւորականները:

Տարակոյս չկայ թէ նոյն իսկ մեր ամէնէն գաղջ «սոցիալիստ»ը չպիտի համարձակէր բերան առնել մէկն ու մէկը այն բառերէն եւ խօսքերէն, որ արտասանուած են Մաքտոնըլտի եւ Լէնսպրիի կողմէ:

Թէեւ, գլուխները շատ կը խոնարհին եւ բառերը ինքնին կը հոսին, երբ իշխանաւորը ... հովուապետ մըն է, նոյնպէս «Վեհափա՛ռ»:

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, նկատի առնելով երկիրը, միջավայրը, ժողովուրդը, մշակոյթը եւ ուրիշ բազմազան ազդակներ:

Բայց, մեր ըսելիքը բոլորովին ուրիշ բան էր:

Անշուշտ երբեւ տիպար չեն կրնար ծառայել ոչ անգլիական բարքերը, ոչ ալ անոնց ընկերվարութիւնը:

Թէեւ, չմոռնանք որ աշխատաւորական եւ արհեստակցական շարժման դասական երկիրն է Մեծն Բրիտանիա, իր հզօր, միլիոնաւոր կազմակերպութիւններով եւ անպարտելի նուաճումներով:

Ըսել կ'ուզէինք թէ՝ հրաշագործ ուժ մըն է որ կը գործէ բրիտանական հողին վրայ,— վերլուծման ոգին:

Եւ մեր աչքերը բնազդաբար կ'ուղղուին դէպի արեւելք,—դէպի մեր ժողովուրդն ու երկիրը:

Ի բնէ տաքարիւն եւ դիւրահաւան, մեր ոտքերը որքա՜ն շուտ կը կորսնցնեն իրական գետինը, երբ որ եւ է նոր նշանախօսք արձակուի, աջէն կամ ձախէն:

Չէ՞ որ անդրանիկ եւ ամէնէն անձնուրաց քրիստոնեաներն եղանք, առաջնորդ ունենալով մեծագոյն մոլեռանդը, Գրիգոր Լուսաւորիչ:

Եւ, մեր ժամանակներուն մէջ, ո՞վ կրնայ մրցիլ մեզի հետ, իբրեւ ուղղափառ «սոցիալիստ»:

Յիշեցէ՛ք այն խառն ի խուռն եւ թարգմանածոյ հրատարակութիւնները, որ եղան Կովկասի մէջ, 1900ական թուականներուն, «դեմոկրատիզմ»էն մինչեւ «Ագրարային հարցը նոր Զելանդիայում»:

Յիշեցէք այն լեռնակուտակ հատորները որ կը դիզուին, այսօր, Երեւանի մէջ, յանուն Մարքսի, Լէնինի եւ Ստալինի, անոնց յետին շարադրութեան թարգմանութիւններով:

Եւ դեռ ինչ որ ունինք այս ճակատին վրայ ...

«Հակայեղափոխակա՞ն»: Ձեզի պահեցէք այդ գոհարները եւ լսեցէք.—

Մեր ծրագրին մաս կը կազմէ ընկերվարութիւնը, իր ամէնէն հիմնական եւ արդիական իմաստով,— ընկերային արդարութիւն եւ աշխատանքի պաշտպանութիւն:

Եւ միամիտներ կամ կարճատեսներ են անոնք որ այդ շարժման դէմ կը խօսին:

Այսօր, յետին հայ բանուորը իւրացուցած է անոր տարրական գիտելիքները, եւ կը վայելէ անոր բարիքները, համաձայն միջավայրի պայմաններուն:

Բայց, ինչո՞ւ մենք եւ միայն մենք ենք որ ոգին կը զոհենք տառին, երբ նոյն իսկ Լէնինը կ'ազդարարէր, Միտանիկեանի բերնով.

— Հայաստանը Ռուսաստան չէ, զգո՛յշ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեսուն ձերբակալութիւններ Պրուսայի մէջ

«Թայմզ» ի Պոլսոյ թղթակիցը անցեալ օր կը հեռագրէր թէ յետադիմական դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է Սպարթայի մէջ (Գոնիա) եւ ութ հոգի ձերբակալուած են: Նոյն թղթակիցը մայիս 8 թուակիր հեռագրով մը կը ծանուցանէ թէ շարժումը տարածուած է նաեւ Պրուսայի, Ատալիայի եւ Միլասի մէջ եւ 10 հոգի ձերբակալուած են: Կալանաւորներէն մէկը, հանգստեան կոչուած սպայ մը, հարցաքննուած ատեն ինկաւ մեռաւ: Ներքին գործավարը Էնկիւրիէ մեկնեցաւ, քննութիւն կատարելու համար տեղւոյն վրայ:

Անգլիոյ Ընկերվարականներն ալ կ'ողջունեն իրենց թագաւորն ու թագուհին

ՃՕՐՃ Ե.Ի ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Տակաւին չեն վերջացած Անգլիոյ թագաւորին գահակալութեան 25ամեակին առթիւ սարքուած արարողութիւնները: Երեսփ. ժողովի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետ Պ. Մաքտոնըլտ առաջարկեց «հաւատարմութեան խոնարհ ուղերձ մը» քուէարկել, թագաւորին յանձնելու համար յաջորդ օրը, հինգշաբթի: Այս առթիւ շեշտեց թէ իր իշխանութեան 25 տարիներու ընթացքին, թագաւորը իր բարձր առաքելութիւնը կատարեց ոչ միայն մեծ միապետի մը արժանաւորութեամբ եւ մեծվայելչութեամբ, այլեւ սահմանադրական վեհապետի մը շիտակութեամբ, միշտ հոգածու պահպանելու հանրային ազատութիւնները և խորհրդարանին իրաւունքները: Ան մասնակցեցաւ իր հպատակներուն ուրախութեանց եւ նեղութեանց, եւ եղաւ թագաւոր մը որ քաջութեամբ դիմադրեց առաջին օրէն իսկ ներկայացած դժուարութեանց, մականը միշտ ամուր բռնելով իր ձեռքին մէջ: «Բոլոր անոնք որ մանաւանդ պատերազմի ընթացքին եւ անկէ ի վեր առանձնաշնորհն ունեցած են մօտենալու վեհապետին, խորապէս ազդուած են անոր համբերութենէն և ոգիէն, որոնք միշտ յաղթեցին յուսահատութեան: Մեր պատմութեան մէջ եղաւ շրջան մը, երբ արքայական գահը անցեալի մը մնացորդը կը թուէր: Այսօր տարբեր է: Բրիտանական մեծ գաղթապետութիւնները անցած են գաղթային շրջանը, եւ Ուէսթմինսթրը (խորհրդարան) այլեւս անոնց կեդրոնը չէ: Անոնք ինքնավար հասարակութիւններ են: Ահա թէ ինչու արքայական գահուն գոյութիւնը թոյլ կուտայ որ գաղթապետութիւնները ըլլան ազատ, միեւնոյն ատեն միացած մնալով: Ինչ կը վերաբերի Մեծն Բրիտանիոյ, վերջին 25 տարիներու ընթացքին կատարուած փոփոխութիւնները շատ մեծ եղան: Մենք ընդարձակեցինք մեր ժողովրդապետութեան հիմը, մեծապէս զարգացուցինք պետութեան դերը, եւ մեր պատմութիւնը չէ վերջացած տակաւին: Ըսել կ'ուզեմ թէ չէ վերջացած մեր սահմանադրական բարեշրջումը»:

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՁԱՅՆԱԿՑԻՆ

Աշխատաւորական կուսակցութեան առաջնորդը, Լէնսպրի, խօսք առնելով յայտարարեց թէ ամբողջութեամբ կը ձայնակցի վարչապետին նորբողին եւ պիտի քուէարկէ առաջարկուած բանաձեւը: «Այն հազուադէպ առիթներուն մէջ ուր առանձնաշնորհն ունեցած եմ տեսնելու թագաւորն ու թագուհին, կրցած եմ գնահատել անոնց ընդունելութեան ամբողջ բարեացակամութիւնը: Երեսփ. ժողովին աշխատաւորական անդամները համոզուած են թէ մարդկային ընկերութիւնը օր մը պիտի հիմնուի դասակարգային խտրութեանց ջնջման վրայ: Եւ սակայն, ես համոզուած եմ թէ այն եղանակը որով արքայական ընտանիքը հետեւեցաւ խռովեալ տարիներու դէպքերուն, կը ցուցնէ թէ այժմ անհետացած այն զգացումը թէ միապետութիւնը միշտ պիտի պահպանէ դասակարգերու խտրութիւնը: Ես ընկերվարական եմ, ճիշդ է, բայց կրնամ անկեղծօրէն խոստովանիլ թէ՝ Ճօրճ թագաւորին իշխանութեան օրով, մենք քաղաքական մեծ ուժ մը ապահովեցինք, եւ վեհապետին երկուշաբթի օրուան ճառը երբեք չէ գերազանցուած բոլոր ժամանակներու միապետութեանց պատմութեան մէջ: Չեմ կարծեր թէ աշխարհի վրայ կը գտնուի մարդ մը որ կարենայ նախատեսել աշխարհի եւ մեր ժողովուրդին ապագան. բայց, թէեւ համոզուած ընկերվարական, ես միշտ հաւատք ունեցած եմ բրիտանական ժողովուրդի ճակատագրին վրայ, ժողովուրդ մը որ մեծ գործեր կատարած է անցեալին մէջ եւ դեռ կրնայ կատարել ապագային: Կ'ուզեմ յայտարարել թէ մեր թագաւորը նպաստած է մեր քաղաքական ազատութեանց ճամբուն մէջ եղած յառաջդիմութեանց: Բայց եւ այնպէս մենք պէտք է աշխարհի օրինակ հանդիսանանք ոչ միայն անհատական ազատութեան, այլեւ միջազգային ազատութեան տեսակէտով»:

Յետոյ խօսեցան ազատականներու ներկայացուցիչը եւ Լոյտ Ճօրճ, եւ ուղերձը ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ: Լորտերու ժողովն ալ նոյնիմաստ ուղերձ մը քուէարկեց:

ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հինգշաբթի օր, թագաւորն ու թագուհին ընդունուեցան խորհրդարանին կողմէ, Ուէսթմինսթրի պատմական դահլիճին մէջ, որ ընդարձակ սրահ մըն է, առանց զարդարանքի: Այս դահլիճը շինած է Ուիլեամ Աշխարհակալի որդին, նորմանական ոճով: Այստեղ էր որ դատուեցաւ Չարլզ Ա. թագաւորը, գլխատուելէ առաջ: Դարձեալ այստեղ է որ, 1660ին, Չարլզ Բ. մայր գերանէն կախել տուաւ Քրոմուէլի կազմալոյծ գլուխը, զոր մոլեռանդներ գերեզմանէն հաներ բերեր էին, ի պատիւ իր գահակալութեան: (Պատմութիւնը յետոյ սրբագրուեցաւ եւ Քրոմուէլ այսօր իր փառաւոր արձանն ունի Փարլըմընթ Սքուէրի մէջ իբրեւ պաշտպան – լորտ թագաւորութեան:)

Դահլիճը լեցուած էր բազմաթիւ հիւրերով, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին իշխաններ, դատաւորներ, եպիսկոպոսներ, հնդիկ մահարաճաներ, բրիտանական գաղթապետութեանց ներկայացուցիչները եւ ուրիշ երեւելիներ: Ներկայ էին նաեւ 464 լորտեր եւ 455 երեսփոխաններ (615ի վրայ): Երբ Ճօրճ Ե. եւ թագուհին հասան, բոլորն ալ ոտքի ելան, թնդացնելով «Աստուած պահէ թագաւորը»: Առաջին ուղերձը խօսեցաւ դատական նախարարը, աւանդական շնորհաւորութիւնները յայտնելով: Յետոյ խօսք առաւ ժողովին ատենապետը: Երկուքն ալ, ինչպէս եւ թագաւորը իր պատասխանին մէջ, յաճախ կը յիշէին «ազատութիւն» բառը: Ատենապետը փառաբանեց բրիտանական սահմանադրութիւնը, «որ որքան զօրաւոր եղեւցաւ մեծ պատերազմի մը ցնցումներուն դիմադրելու համար, նոյնքան ճկուն եղաւ, յարմարելու համար աշխարհի եւ կայսրութեան յարափոփոխ հանգամանքներուն»: Եւ շեշտեց.— «Այս սահմանադրութիւնը ազգին տուաւ հաստատուն վիճակ, մինչդեռ անդին աշխարհի բոլոր հիմերը կը փլէին: Աւանդական քաղաքականութիւնը կրցաւ փոփոխուիլ իր մեթոտներուն մէջ, բայց Անգլիա կը մնայ միշտ ազատ եւ կարգապահ ազգ մը: Այսօր դուք վեհապետէ աւելի բան մըն էք, ընտանիքի պետ մըն էք, դուք ազգէ մը եւ կայսրութենէ մը ստեղծեցիք ընտանի բոյն մը» (հօմ):

Այս ճառերէն վերջը, դատական նախարարը եւ ատենապետը թագաւորին մօտենալով, անոր մատուցին ազնիւ թուղթի վրայ (վէլէն) գեղագրուած ուղերձները: Թագաւորը իր կարգին ճառ մը խօսելով, շնորհակալութիւն յայտնեց, նշելով թէ «Արքայական գահը պատմական խորհրդանշանն է որ կը միացնէ բրիտանական ազգերու եւ ցեղերու մեծ ընտանիքը ի սփիւռս աշխարհի մէկ քառորդ մասին»:

Իրիկունը հացկերոյթ մը տրուեցաւ Պըքինկէմի պալատին մէջ, մասնակցութեամբ 150 հիւրերու եւ սեղանի ոսկի սպասներով, որոնք 1,250,000 տոլար կ'արժեն, իսկ դուրսը ամբոխը կը շարունակէր իր խրախճանքները:

Վերազինման խնդիրը եւ Պալքանները

Երէկ, ուրբաթ, Պուքրէշի մէջ բացուեցաւ Պալքանեան Միութեան արտաքին նախարարներու խորհրդաժողովը: Պալքանեան քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս ժողովին, ուր պիտի քննուի Պալքանեան պետութեանց, աւելի ճիշդ՝ Եուկոսլավիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ դիրքը Փրանքեւ-խորհրդային դաշնագրի (կնքուած), դանուբեան դաշնագրին (ծրագրուած) եւ Հռոմի յառաջիկայ խորհրդաժողովի մասին: Ժողովը շատ կարեւոր կը համարուի նաեւ անոր համար որ պիտի քննէ Պուլկարիոյ եւ ուրիշ պարտեալ պետութեանց վերազինման խնդիրը:

Օրակարգի վրայ է նաեւ Պալքաններու տնտեսական կազմակերպութեան եւ Պալքանեան դրամատան մը հաստատման ծրագիրը:

Իրազեկներ կը հաւատեն թէ Հունգարիա իր յոյսը դրած է Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, խաղաղօրէն վերաքննելու համար իր սահմանները: Բայց այս առաջադրութեան կ'ընդդիմանան Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա, ինչպէս եւ Պալքանեան միութիւնը:

70,000 Թուրքեր պիտի տեղաւորուին Թրակիոյ մէջ

»»»··«««

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ մօտ ատենէն պիտի սկսի ներգաղթը եւ այս տարի 60 — 70 հազար գաղթականներ պիտի տեղաւորուին Թրակիա: Գրեթէ բոլոր գործավարութիւնները կ'աշխատին, որպէսզի լաւ պայմաններով փոխադրուին եւ շուտով տեղաւորուին ու արտադրող դառնան:

Գաղթականներուն համար Թրակիոյ մէջ 15,000 տուներ պիտի շինուին, իւրաքանչիւրը 5 հոգինոց ընտանիքի մը համար: Հարկ եղած տարածը հայթայթուած է. տուները քարաշէն պիտի ըլլան եւ անոնց շինութեան համար գաղթականներն ալ պիտի աշխատին: Տուները մասնավճարի դրութեամբ պիտի յանձնուին գաղթականներուն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸՏՈՂՈՎ

ԱՆԴՐԱՏԼԱՆՏԵԱՆ «ՆՈՐՄԱՆՏԻ» ՇՈԳԵՆԱՒԸ իր առաջին փորձերը կատարեց մեծ յաջողութեամբ, ժամը կտրելով 31 հանգոյց, այսինքն 58 քիլ. 708 մեթր: Հաստատուեցաւ թէ կարելի է Հավռէն Նիւ Եորք երթալ հինգ օրէն:

ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻ ՄԸ, Ամէլիա Իրհարթ (Տիկին Փութնէմ), յաջողեցաւ Մեքսիկայէն Նիւ Եորք թռչիլ, առանց կանգ առնելու, 14 ժամէն կտրելով 3360 քիլոմեթր հեռաւորութիւնը:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ վերջին տեղեկագրին համաձայն, մայիս 4ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 445,507, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ 6820 հոգի պակսած են նախընթաց շաբթուան վրայ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Զօր. Տէնէն Իտալիա գնաց օդանաւով: Պիտի այցելէ Հռոմ եւ Թորինօ: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին փրանքեւ-իտալական բարեկամութեան ցոյցերը, փրանսական նաւաքաժնին Նափոլի այցելութեան առթիւ:

ՀԻԹԼԷՐ պատասխանելով ամերիկեան թերթի մը հարցումներուն, յայտարարեց թէ Գերմանիա պատրաստ է ոչ – յարձակման դաշինքներ կնքելու ամբողջ աշխարհի հետ, «բայց ոչ փոխադարձ օգնութեան բազմակողմանի դաշինք մը արեւելքի մէջ, որովհետեւ Գերմանները ոչ մէկ պարագայի տակ պիտի կռուին բոլշեւիկներուն համար»: Այս առթիւ ժամանակավրէպ հռչակեց վրէժխնդրական պատերազմները, որոնք մէկ ժամէն կրնան կործանել Եւրոպայի մայրաքաղաքները, օդանաւային յարձակումներով:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ կը հեռագրեն թէ արաբ ապստամբներ կրակելով վար իջեցուցին անգլիական օդանաւ մը, Ստորին Եփրատի շրջանին մէջ:

ՅԱՆԿԱՐԾ ԽԵՆԹԵՑԱՒ Սթավիսքիի փաստաբաններէն Ժոռժ Կոլիէի փաստաբանը, Էթիէն Հումէյ, 30 տարեկան: Չորեքշաբթի գիշեր տուն մտնելով, ըսկսաւ անկապակից խօսքեր ընել եւ պոռալ – կանչել: Անմիջապէս յիմարանոց փոխադրուեցաւ: Կը յիշուի թէ ուրիշ փաստաբան մըն ալ, Հիւպէռ, գետը նետուած էր, անցեալ տարի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ԿԸ ՀԵՌԱԳՐԵՆ թէ կառավարութիւնը չեղեալ հռչակեց հաւաքական տնտեսութեանց (կոլխոզ) 437 միլիոն ռուբլի պարտքը, որ կնքուած էր 1932 – 33 ի երաշտի միջոցին:

ՎԻԷՆՆԷՆ ատամնաբոյժ Պ. Մեսրոպ Սամօեան նամակ մը ուղղելով խըմբագրութեան, կը բողոքէ «Յառաջ»ի մայիս 8ի թիւին մէջ թղթակցի մը կողմէ եղած վերագրումներուն դէմ եւ կ'ըսէ.— «Մեր մարմինը քանիցս քաղաքապետութեան դիմած եւ հայրենակիցներու գործ եւ նպաստ ստացած է, իսկ որոշ մէկ մասին ալ ծանօթ հայրենակիցներու լումաներով գոյացած գումարէն օժանդակած ենք»: Այս առթիւ կը խնդրէ իրեն հաղորդել լրատուին անունն ու հասցէն:

Լրագրական կանոնի դէմ ըլլալով որ եւ է անուն յայտնել, կը սպասենք հարցին ամբողջական լուսաբանութեան:

ՖՐԱՆՔԻ ԱՐԺԵԶՐԿՄԱՆ դէմ հանրագրութիւն մը ներկայացուց Փարիզի առեւտրական սենեակին նախագահը, ի դիմաց Ֆրանսայի առեւտրական սենեակներուն, որոնց նախագահները ժողով մը ունեցած էին առջի օր: Ելմտական նախարարը պատասխանեց թէ կառավարութիւնը վճռած է շարունակել իր ջանքերը, տնտեսական վերակազմութեան եւ ֆրանքին պաշտպանութեան համար:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

4.- Ինչու ձախողեցաւ ապստամբութիւնը

Մայիսեան ապստամբութեան անյաջող ելքը հետեւանք էր ոչ թէ այն բանին — ինչպէս համայնավարներէն ոմանք կը ձգնին ապացուցանել — որ շարժման ղեկավարներն անծանօթ էին «ապստամբելու արուեստին» եւ լաւ չէին իւրացուցած մարքս – լէնինեան ռազմավարութիւնը, այլ պարզ այն պատճառով, որ իրենց՝ համայնավարներուն մէջ կը պակսէր հաւատքն ու ինքնավստահութիւնը:

Դիւրին է, 15 տարի վերջ, պատմութիւնը գլխիվայր շրջելով, խօսիլ բանուորա – գիւղացիական զանգուածներու դժգոհութեան եւ «Դաշնակներու» ստեղծած անտանելի կացութեան մասին: Եթէ Դաշնակցութեան լուծը այդքան անտանելի էր, ի՞նչպէս պատահեցաւ, որ համայնավարներու ամբոցը կազմող Ալեքսանդրապոլի բանուորութիւնը մէկ հատիկ գնդակ իսկ չարձակեց կառավարութեան դէմ: Կամ թէ ի՞նչպէս եղաւ, որ մայիսեան «յեղափոխական ընդվզումէն» վեց ամիս յետոյ, երբ նոյն ապստամբ համայնավարները իշխանութեան գլուխ եկան, «դժգոհ ու ատելութեամբ» լեցուն ժողովուրդը մէկ մարմին ու մէկ հոգի դարձած ելաւ խորհրդային իշխանութեան դէմ եւ ամբողջ հինգ ամիս (փետր. 18—յուլ. 16) օրհասական պայքար մղեց, տեղի տալով միայն ռուսական գերազանց ուժերու առջեւ: Եւ եթէ ժողովրդեան որոշ դժգոհութիւնը իրաւունք կուտայ ապստամբելու, ապա ուրեմն հազար անգամ աւելի իրաւունք ունէր ապստամբելու Հայաստանի գիւղացին 1930ին, երբ կոլխոզային «քեալլագէօզութիւններ» կը կատարուէին: Իսկ եթէ այս վերջին պարագային Դաշնակցականներն ալ առաջնորդուէին արկածախնդիր բնազդներով, ի՞նչ կ՚ըլլար երկրին վիճակը:

«Ամբողջ ժողովուրդը մեզի հետ է», կը տեղեկագրէին Երեւան եւ Թիֆլիզ գաւառներու մէջ գործող համայնավարները: Եթէ այդպէս էր, ապա ի՞նչպէս եղաւ, որ Բիւրօ կառավարութիւնը ապստամբներու դէմ մէկ հատիկ կանոնաւոր զինուոր իսկ չգործածեց եւ ժողովուրդը ինքը սաղմին մէջ խեղդեց շարժումը ...

«Բանուորութիւնը մեզի հետ է», կը պնդէին Ալեքսանդրապոլի դաւադիրները եւ կ՚աւելցնէին թէ բոլոր յեղափոխութիւններու ժամանակ «ժողովուրդը» վարանոտ եւ երերուն է եւ բանուոր դասակարգն է, որ իր յեղափոխական ընթացքով պէտք է ղեկավարէ շարժումը եւ իր ետեւէն տանի ժողովուրդը: Եթէ բանուորութիւնը համայնավարներու հետ էր, ապա ի՞նչպէս պատահեցաւ, որ ապստամբութեամբ բռնկած վայրերէն միայն բանուորաշատ Ալեքսանդրապոլն էր, որ առանց պայքարի պարզեց ճերմակ դրօշը ...:

Ասոնք հարցեր են, որոնց համայնավար պատմագիրները պարտաւոր են անդրադառնալ, յստակ ու որոշ պատասխան տալ: Սակայն անոնք ամէն կերպով կը խուսափին այս փափուկ կէտէն եւ իրենց «պատմական» ուսումնասիրութիւններն ու քննադատութիւնները կը կեդրոնացնեն ապստամբութիւնը ղեկավարելու եւ յեղափոխական ռազմավարութեան շուրջ:

Իրողութիւն է, որ անյաջողութեան պարագային միշտ պատասխանատուներ կը փնտռուին: Յաղթողները չեն դատեր: Նոյնը չէ՞ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հանդէպ: Այս 17 տարիներու ընթացքին չգտնուեցաւ մէկը, որ մեղադրէր Դաշնակցութեան գործունէութիւնը 1917—18 շրջանին: Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսայի յաղթական կանչերը եւ Մայիս 28ի կոթողը կը լռեցնեն ու կը ամքեցնեն ամէն քննադատութիւն: Մեր նորագոյն պատմութիւնը կը սկսի Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրէն ... Իսկ այդ դաշնագիրէն առաջ, ինչպէս կը վկայէ պայ Հիքմէթը, Ռուսերու եւ Թուրքերու միջեւ արդէն համաձայնութիւն էր գոյացած եւ Հայաստանի ճակատագիրը որոշուած (միայն այդ մէկ վկայութիւնը չէ),— երկրորդական խնդիր: Երկրորդական խնդիր կը համարուի նաեւ այն, որ մայիսեան դերակատարները վհատեցուցած էին զօրքը եւ կոտրած անոր ռազմունակ ոգին:

Նոյնը եւ համայնավարներու մէջ: Որովհետեւ ապստամբութիւնը անյաջողութեան յանգեցաւ, հետեւաբար դատապարտուած էր անյաջողութեան: Ինչո՞ւ: Անոր համար, որ շարժման ղեկավարները իրենց կոչումին բարձրութեան վրայ չգտնուեցան: Իսկ թէ մինչեւ ապստամբութեան ձեռնարկելը արդէն յայտնի էր, որ շարժումը անյաջողութեան է դատապարտուած, այդ մասին ոչ մէկ խօսք: Այդ կ՚ապացուցանէ նաեւ մինչեւ վերջն ալ Արմէնկոմի (Հայաստանի կեդր. կոմ.ի) ապստամբութեան դէմ ըլլալու պարագան:

Արմէնկոմի անդամները շատ լաւ գիտէին, թէ համայնավար կուսակցութիւնը արմատներ չէ նետած երկրին ներսը, թէ համայնավարները կը գերագնահատեն իրենց ուժը եւ կը չափազանցեն՝ յայտարարելով թէ ժողովուրդը եւ բանուորութիւնը իրենց հետ է, թէ բանակի մէջ կազմալուծիչ աշխատանք տանիլը զինուորներու համակրանքն իրենց կողմը դարձնելու ապացոյց չէ, թէ սահմաններէն դուրս կաղապարուած նշանաբանները չեն խօսիր ժողովրդի մտքին եւ սրտին, թէ գոյութեան պայքարի այդ օրերուն անիմաստ է յենուլ օտար սուինին, թէ Ռուսաստանը չի կրնար օրինակ ծառայել Հայաստանի համար:

Արմէնկոմը այնքան տհաս չէր, չհասկնալու համար, որ Խորհ. Ադրբէջանի Զանգեզուրը եւ Ղարաբաղը իրեն յանձնելու պահանջը չընդունուիր հայ ժողովրդին կողմէ եւ ապստամբութեան դրօշի վրայ նաեւ այդ նշանաբանը մակագրելը կը նշանակէր այդ դրօշը նողկանքի ու զայրոյթի առարկայ դարձնել: Ամէնէն լուրջ եւ խելացի համայնավարներէն Աշոտ Յովհաննիսեանը յետագային չքաշուեցաւ հրապարակաւ իր դժգոհութիւնը յայտնել ընկ. Օրջոնիկիձէին եւ Խորհ. Ադրբէջանի կառավարութեան՝ Հայաստանի վերջնագիր ներկայացնելու մասին:

Այդ բոլորի դիմաց, տաքգլուխ ապստամբները որոշած էին ոչ մէկ ազդակ հաշուի չառնել եւ միջոցներու մէջ խտրութիւն չդնել: Անոնք անհրաժեշտ կը գտնէին ամբողջովին Կարս փոխադրել Սարդարապատի պահակազօրքը, «Թէկուզ տաճկական սահմանագծի մերկացման գնով, դէպքերը ցոյց տուին, որ տաճիկ բանակը մտադրութիւն չունէր խառնուելու Հայաստանի ներքին գործերին» («Նոր Ուղի», 1929 թիւ 5, էջ 144): Իսկ չորս ամիս վերջը «դէպքերը ցոյց տուին», որ տաճիկ բանակը ոչ միայն «խառնուեց» Հայաստանի ներքին գործերուն, այլ եւ Լէնինի հաւանութեամբ, ամէն ինչ աւերի եւ աւերի մատնելով, եկաւ հասաւ մինչեւ Համամլուի տակ: Անշուշտ այս այնքան աննշան «միջադէպ» է, որ կարելի է մոռացութեան տալ:

Սակայն, գլխաւորն այն է, որ համայնավարները հաւատք ու ինքնավստահութիւն չունէին: Այդ կ՚ապացուցանէ Հայաստանի առաջին ռազմայեղափոխական կոմիտէին վարանոտ ու անվճռական դիրքը եւ թշնամիի հրացանի պայթումն իսկ չլսած, զրահապատէն անփառունակ փախուստ տալը: Այդ կ՚ապացուցանէ նաեւ այն, որ թէ Արմէնկոմը եւ թէ ապստամբներն այն կարծիքն ունէին թէ առանց դրսի օժանդակութեան, իրենք ի վիճակի չեն իշխանութիւնը ձեռք ձգելու: Եւ ինչ գտան իրողութիւն՝ — յետագային այդ օգնութիւնը Քէմալ փաշայէն հասաւ ...

Հայ համայնավարները իրենց ուժերուն վստահ չէին եւ ձեռնարկին յաջողութեան չէին հաւատար ոչ միայն մայիսեան օրերուն, այլ եւ նոյեմբերի վերջերը, երբ Քարաբէքիր փաշայի սուրը Հայաստանի կոկորդին էր դրուած: Ահա թէ ինչ կը յայտարարէ համայնավար ամէնէն ազդեցիկ դէմքը՝ Ալ. Մեասնիկեան.

— «Ասում են, թէ Հայաստանի խորհ. կառավարութիւնն ի՞նչ կառավարութիւն է, որի գլխին Ռուսաստանի կարմիր բանակն է կանգնած, բայց ո՞վ կ՚ուրանայ, որ մենք ենք նրան կանչել, որովհետեւ միմիայն մեր սեփական ուժերով խոկոյն ազատագրուել չէինք կարող»: (Հայաստանի խորհուրդներու Ա. համագումար):

Երանի թէ միայն ռուսական կարմիր բանակը կանչած ըլլային ...

Իրենց «սեփական ուժերով» «ազատագրուել»ու անկարող «քաջ Նազարներն» էին որ կ՚ուզէին ադրբէջանեան վերջնագիրով եւ զրահապատի «ռոմանտիկ» հրամանատարին ղեկավարութեամբ տապալել Դաշնակցական իշխանութիւնը:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ, ՃԱՄԲՈՒՍ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԱԶԱՏ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏ

Նուիոյլաւները իրենց՝ Իտալացիներու հանդէպ ունեցած վրէժը լուծեր են Յոյներէն:

Զարա քաղաքը, որ կը գտնուի Ադրիականի եզերքին եւ Նուիոյլաւ հոմասի կեդրոնը, կը պատկանի Իտալացիներուն: Ասոր փոխարէն, Նուիոյլաւիա ազատ նաւահանգիստ մը ապահոված է Սելանիկի մէջ: Քանի մը հարիւր քառ. մեթր նաւահանգիստ մըն է սերպիական ազատ անցքը, որուն կապուած է շոգեկառքի գիծ մը, դարձեալ սերպիական, պաշտօնէութիւնը եւ նաւահանգստի վարչութիւնը ամբողջութեամբ Սերպերու ձեռքն է:

Սերպիական եւ պուլկարական դպրոցները փակուած են Յունաստանի մէջ: Այս ցաւին հանդէպ եթէ Պուլկարները ստիպուած են լռել, Սերպերը չմարսելու աւիթ եւ հնարաւորութիւն ունին: Ազատ նաւահանգիստին մէջ սկսած են կառուցանել վիթխարի շէնք մը որ կոչուած է ըլլալու սերպիական վարժարան: Փոքրամասնութեանց տղաքները առտուն պիտի անցնին փոքրիկ Սերպիոյ մէջ, պիտի կարդան ու իրիկունը պիտի վերադառնան իրենց տուները: Ըսողներ կան թէ յունական կառավարութիւնը այս առթիւ պիտի հանէ օրէնք մը որուն համաձայն անչափահասներու պիտի արգիլուի նաւահանգիստ մտնել: Եթէ այս խնդրի մասին հարցուէր անգլիական «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ին, ան պիտի կարողանար դանադան դէպքերով եւ արուեստական միջոցներով յաջողցնել այդ օրէնքը: Օրինակ երկու տղաք, ծովեզերքը խաղացած ատեն ծովը կ՚իյնան, կը խեղդուին կամ կ՚ազատին: Յաջորդ օր օրէնքը կը քուէարկուի:

ՕՏՕՍ ՎԵՆԻԶԷԼՈՍ

Սելանիկի ամէնէն արդիական փողոցն է Օտոս Վենիզէլոսը: Հոն են կերպասեղէնի, մետաքսեղէնի եւ նորաձեւութեանց մեծ եւ շքեղ վաճառատուները: Հոն են նաեւ Հայոց առեւտրական շէնքերը:

Վենիզէլոս սակայն զրկուեցաւ այդ փառքէն. կառավարական հրամանագրով Օտոս Վենիզէլոսը կնքուեցաւ Վասիլիոս Քոսթանթինի: Վենիզէլոս այս փառքին տիրացած էր իր ողջութեան եւ կորսնցուց իր ողջութեան: Ահաւասիկ շատ ապրելու դէշ կողմերը: Եթէ Վենիզէլոս մեռած ըլլար անցեալ տարի, պիտի մնար պատմութեան մէջ ազգային եւ միջազգային մեծ դէմք: Ի՜նչ հարուած մեծ կրետացիին համար եւ ի՜նչ դառն ճշմարտութիւն: Նոյն հելլէն ազգն էր որ մեծցուց, մեծցուց, հասցուց փառքի գագաթնակէտը, չփացնելու աստիճան ու նոյն հելլէն ժողովուրդն է որ գահավէժ գլորեց զայն սպառնալով նոյն իսկ պատմութեան մէջ անոր անունը ջնջել: Եւ եթէ նոյն իսկ ստիպուի գրել անոր անունը, պիտի գրէ սեւ ու իրեն համար անպատուաբեր նկարագրութեամբ: Արգիլուած է Օտոս Վենիզէլոս բառը արտասանել: Բայց քանի որ բերանները վարժուած են, դեռ ատեն մը պիտի տրուի այդ անունը: Հայերը կ՚ըսեն «Ակնոցաւորին փողոց»ը: Ես կը հաւատամ որ յոյն ժողովուրդը կրնայ մոռացութեան յանձնել Վենիզէլոսի անունը: Մոռացկոտ ժողովուրդ է, եւ նոյն իսկ անյիշաչար: Դեռ ամիս մը հազիւ եղաւ որ ներքին յեղափոխութիւնը զսպուեցաւ եւ արդէն պատմութեան յանձնըւած է դէպքը: Եթէ քիչ մը թարմ է տակաւին յիշատակը այդ ներքին ողբերգութեան, պատճառը դատարաններու ամենօրեայ ծանր վճիռներն են:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Նախորդով արդէն ըսած էի որ Սելանիկի ազգային կեանքը մտած է բնականոն եւ մխիթարական բովի մէջ: Ազգային իշխանութեան գլուխը կը գտնուին անկախ մարդիկ, որոնք ուրիշ տպագրութեամբ «չէզոք»ներէն կը տարբերին իրենցգիտակցութեամբ, բարին եւ չարը զանազանելու իրենց կարողութեամբ եւ վերջապէս իրենց աշխատասիրութեամբ: Անոնց կողքին են նաեւ Հ. Կ. Խաչի կանանց մասնաճիւղը, բաղկացած հայ տիկիններէ որոնք ջերմ նախանձախնդրութեամբ մը մրցումի ելած են իրենց ամուսիններու հետ:

Ազգային վարժարանը (մանկապարտէզ եւ նախակրթարան) շատ լաւ է: Ազգ. իշխանութիւնը արդէն պատրաստած է զպրոցի նոր շէնքին յատակագիծը, որուն շինութեան պիտի ձեռնարկուի մօտ ատենէն: Շէնքը պիտի ըլլայ թէեւ համեստ բայց արդիական ու առողջապահական: Նուազագոյն ծախք կը նախատեսուի մէկ ու կէս միլիոն դրախմի: Ազգ. իշխանութիւնը վստահ է իր ուժերուն վրայ, այս դրամը հայթայթելու համար:

Կիւլպէնկեան վարժարանը եւս կը լրացնէ հայ կրթական պահանջներէն մէկը: Կայ նաեւ երգչախումբ:

Անշուշտ մարդոց նիւթական վիճակին ալ մեծ դեր ունի այս բարգաւաճ կացութեան մէջ: Որքան ալ չըշարւած ըլլան տագնապն ու անգործութ
Թիւնը, Սելանիկի ազգ. կեանքի
լոր ճիւղերու վրայ ժամանակ ու կ
րով վատնող հայրենակիցները կ
անկախ կամ լաւ պաշտօններու
մարդիկ են: Սելանիկի հայ գաղութ
ընդհանրապէս բարեկեցիկ է: Ան
շուշտ թշուառներ ալ շատ կան, ո
րոնք չպիտի խուսափին բախտաւոր
րու ուշադրութենէն:

ՑԻՇԱՏԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ՄԸ

Հայկական ճաշարանի մը մէջ հա
ւաքուած էինք: Քանի՜ աւելի երիտ
սարդներ՝ ուռած կուրծքերով ու փա
լուն աչքերով: Բոլորին ուրախութի
նը իրար կը գերազանցէր: Մատթէ
Լէյլէկեանը եւ Նշան Սարգսեանը
գտած էին ելեկտրական աթոռ
Տղաքներէն մէկը, անմիջապէս որ
սեր է երջանիկ լուրը, վարձեր
կառք մը ու ժամերով պտտեր է փո
ղոցները, պոռալով — Կեցցէ՛ Դաշ
նակցութիւնը, կեցցեն Մատթէոս Լէյ
լէկեանն ու Նշան Սարգսեանը:

Յետոյ եկաւ մեր մօտ: Իր բաժակ
ճառը թէեւ շատ համեստ, բայց յ
յուզիչ էր:

— «Ես մէկ շաբթուան մէջ երկ
զաւակներս հողին յանձնեցի եւ
տիկս կը զուգադիպէր Լէյլէկեանի
Սարգսեանի դատապարտութեան օր
րուն. բայց ես այնքան չյուզուեցա
իմ հարազատ զաւակներուս համա
քան Մատթէոսի եւ Նշանի համա
Այսօր որ լսեցի լուրը անոնց ազա
ման, ես աշխարհի ամէնէն երջանի
մարդն եմ»:

Mettere la coda dove non va il capo

Յաջորդ օրը ամօթահար հակա
ռակորդները սկսան ճչալ թէ երջա
նիկ են իրենք ալ որ երկու երիտա
սարդներ մահուան դռնէն կեանքի
վերադառնան: Ասոնք այն մարդի
են որ տեղատարափ հեռագրեր
Մատթէոսին եւ Նշանին մահ կը մա
թէին: Իսկ այսօր կը յաւակնին նո
իսկ սեփականացնել ու մեր հարազա
զգացումները կեղծիքի փոխել: Որ
գլուխը չանցնիր՝ պոչը անցնելու
ինչպէս կ՚ըսէ իտալական առածը:

Ց. ՓՈՒՌՆԱՋԵԱՆ

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ

«Ծագումով հայ՝ գաղթականները կը ճնշատուրուին.— Օտարահպատակ Հայերը աշխատանքի իրաւունքէ կը զրկուին.— Նոր դիմումներ՝ օտարահպատակ Հայերը «գաղթական» դարձնելու համար.— Օֆիսները պաշտօնապէս ճանչցուած են պետութիւններէն եւ չեն կրնար ջնջուիլ.— «Միացեալը» բաց է «Ազգ. խորհուրդի» պատուիրակներուն համար.— «Տնտեսական կեդրոն»ը հաշիւ տուած չըլլալով, փոխ – նախագահ Պ. Էսմէրեան հրաժարած.— «Աշխատանքի իրաւունքէ զրկուածներուն ձեռքէն պիտի բռնենք եւ աշխատանքի նախարարութիւն պիտի երթանք՝ մինչեւ որ աշխատելու իրաւունք ստանանք անոնց համար»

Ինչպէս գրեցինք կիրակի թիւով, Միացեալ Յանձնաժողովը գլխաւոր 8 խնդիրներու համար դիմում կատարած է պատկան իշխանութեանց մօ եւ առաւել կամ նուազ չափով բար եացակամ հաւաստիքներ ստացած:

Ստորեւ կուտանք լրացուցիչ բացատրութիւններ այս կարեւոր հարցերուն մասին:

1.— 10 առ. հարիւրի սահմանափակումի կանոնէն կարելի չէ եղած բացառութիւն ձեռք բերել Հայերուն համար, քանի որ Հայերէն առաջ Ֆրանսայի երախտագիտութեան արժանի ուրիշ ազգեր կան — պելճիքացի, չեխօսլովաք եւն.— որոնք նոյնպէս դերծ չեն կացուցուիր այդ սեղմումէն:

2.— Կարելի չէ եղած նաեւ ընդհանուր ձեռք բերել անկանոն թուղթ ունեցողներուն համար: Նոյն իսկ Հայերու համար ամէնէն բարեացակամ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆՑ

ՕՏԱՐԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՓՐԵՄԻ ՄԱՍԻՆ

Այսպէս՝ թնդանօթներու, հրացաններու եւ ռազմամթերքի ծանր սնտուկները անցան Ռուսաստանէն առանց նկատուելու, որովհետեւ սնտուկներու վրայ մակագրուած էր «Հանքային ջուր»: Արշատ – խան – Տէօվլան յայտնեց նաեւ որ Մուհամմէտ Ալին ճամբորդած էր կեղծ անցագրով մը, Խալիլ անունով, իբր Պաղտատցի վաճառական: Իրենց մարդիկը զինուած էին աւստրիական լաւ տեսակի հրացաններով եւ ունէին բաւական քանակութեամբ ռազմամթերք ու արկղ մը որ կը պարունակէր կարեւոր գումար մը իրանեան դրամ:

Արշատ – խան – Տէօվլան առանց շատ բաներ գործածելու պաղատեցաւ որ խնայեն իր կեանքը եւ այդ գիշերը ժողովը փակելէ առաջ տան վճիռը: Ապահովցուցին զայն որ այդ գիշեր կրնար լաւ քուն մը քաշել եւ պատրաստ ըլլալ վաղուան համար: Յաջորդ առաւօտ կանուխ՝ 20 ժանտարմաներ՝ առանց կապելու տարին զայն պատի մը առջեւ եւ կրակեցին անոր վրայ: Ան յառաջ ինկաւ, վեր նետելով իր ձեռքերը թատերական ձեւով մը, բայց քննութեամբ յայտնի եղաւ որ տակաւին ողջ էր՝ միայն մէկ գնդակէ զարնուած ըլլալով: Այս պարզիկ ժանտարմաները համաձայնեցին որ իրենք կասկածելի եւ վատ նշանառուներ էին: Ան գետնի վրայ թողուեցաւ քիչ մը ատեն՝ մինչեւ որ հայ կամաւորներու խումբ մը անոր դիմացը կանգնեցաւ: Էշ մը որ այդ միջոցին կը պտտէր անոր եւ պատին միջեւ՝ մէկդի քշուեցաւ: Երբ այս տեղի կ՚ունենար՝ Արշատ – խան – Տէօվլան բարձրացաւ ծունկերուն վրայ եւ բացագանչեց «Զինտապատ Մուհամմէտ Ալի Շահ» (Կեցցէ Մուհամմէտ Ալի Շահը): Երկրորդ համազարկին՝ վայրկենապէս անշնչացաւ շատ մը տեղերէ զարնուած ըլլալով: Եփրեմ ներկայ չէր այս գնդակահարութեան: Արշատ – խան – Տէօվլա մեռաւ առանց վախի եւ զղջումի որ եւ է արտայայտութեան: Անոր մարմինը Թեհրան բերուեցաւ սեպտ. 6ին եւ յաջորդ օրը ցուցադրուեցաւ հրապարակի վրայ (մէյտան) կոթնցուած հասարակ սայլի մը: Մեծ բազմութիւն մը դիտեց այս տեսարանը: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ համարեց այս ձեւով ցուցնելու ժողովրդին որ այս հանրածանօթ զօրավարը իրապէս սպանուած էր եւ իր թիւրքմէնները ցրուած: Եփրեմ յետոյ ինծի ըսաւ որ ճիշդ պատերազմի դաշտի վրայ զայն անմիջապէս գնդակահարել տալու պատճառը այն էր որ եթէ ան ողջ Թեհրան բերուէր՝ ռուսական դեսպանը անտարակոյս պատրուակ մը պիտի գտնէր ի նպաստ անոր բարեխօսութիւն ընելու:

Այս պարտութիւնը նկատուեցաւ իբրեւ մահացու հարուած մը նախորդ Շահին Թեհրանը գրաւելու հաւանականութեան: Զօր. Արշատ – խան – Տէօվլան իր ամէնէն քաջ եւ ամէնէն ճարտար սպան էր որ յաջողած էր խիստ անվեհեր յարձակողականով մը մօտենալ մինչեւ 40 մղոն մայրաքաղաքին: Եթէ Եփրեմ Խան չկարէր անոր ճամբան եւ պարտութեան չմատնէր զայն, Թեհրան անոր ձեռքը պիտի իյնար եւ պիտի կողոպտուէր ու աւերուէր:

Յաջորդ քանի մը օրերուն մեծ թիւով թիւրքմէն գերիներ բերուեցան Թեհրան, նաեւ գրաւուած չորս թնդանօթներն ու բաւական քանակութեամբ հրացաններ: Եւ որպէսզի փախչող թիւրքմէնները ժամանակ չունենային աւերելու իրենց փախուստի ճամբու վրայ գտնուած գիւղերը՝ հնդեւրոպական հեռագրաթելի Անգլիացի պաշտօնեաները իրենց տրուած հրահանգին համաձայն՝ կ՚ազդարարէին որ կարելի եղածին չափ արագ փախչին, որովհետեւ «թշնամին ճիշդ իրենց ետեւն էր»:

Արշատ – խան – Տէօվլայի պարտութենէն յետոյ, միակ ուժը որուն վրայ նախորդ Շահը իր քաղաքական յոյսերը կրնար դնել՝ իր եղբայր իշխան Սալար – խան – Տէօվլայի ուժն էր Համատանի շրջանի մէջ:

Արդարեւ սեպտ. 18ին Սալար – խան – Տէօվլա 6000 հոգիով Համատանէն յառաջացաւ դէպի Թեհրան՝ առանց կառավարական ուժերու դիմադրութեան հանդիպելու: Ան ժողովրդին ուղղուած յայտարարութեամբ մը ինքզինք Թագաւոր հռչակեց, եւ Մէջլիսին ու նախարարական խորհուրդին ուղարկեց հեռագիրներ՝ զանոնք կոչելով «իմ Մէջլիսս», «իմ նախարարներս»: Ընդհանուր երկիւղ մը կը տիրէր մայրաքաղաքի մէջ: Եփրեմ Խան՝ սեպտ. 27ին իր կամաւորներուն միացնելով Պախթիարները՝ 2000 հոգիով դիմաւորեց զայն Թեհրանէն 90 մղոն հեռու եւ պարտութեան մատնեց գրաւելով վեց թնդանօթ եւ մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք: Սալար – խան – Տէօվլան թողլով 500 սպաննուած եւ 200 գերի՝ փախաւ քառասմբակ ու այսպէս Թեհրանին տիրանալու եւ գահի վրայ նստելու իր երազը արագօրէն չքացաւ: Եփրեմի կորուստն էր զարմանալիօրէն՝ միայն երկու սպաննուած եւ վեց վիրաւոր:

Արշատ – խան – Տէօվլայի եւ Սալար – խան – Տէօվլայի դէմ շահուած այս կրկնակ յաղթանակները՝ սահմ. կառավարութիւնը կը պարտէր միայն Եփրեմի ճարտարութեան, կորովին եւ քաջութեան: Երբ ան Թեհրան վերադարձաւ՝ Մէջլիսը անոր նուիրեց գոհարազարդ սուր մը եւ հիւսիսային բանակի հրամանատար նշանակեց զայն:

Ռուս կառավարութիւնը տեսնելով որ իր խաղերն ու դաւերը նպատակին չհասան՝ զանազան պատրուակներ ստեղծելով, խիստ վերջնագրով մը այնպիսի պահանջներ դրաւ, որոնց ընդունումը պիտի նշանակէր այսքան տաժանելի պայքարով պահպանուած սահմանադրութեան տապալումը եւ բռնապետութեան վերահաստատումը: Վերջնագիրը 48 ժամ ժամանակամիջոց կուտար, սպառնալով չընդունելու պարագային 50.000 Խազախներով ողողել Իրանը: Քիչ մը վերջ 4000 Խազախներ Էնզէլիէն Իրանի հողը մտան, 2000 Թիւրքմէններ ալ Թեհրանի վրայ զրկուեցան, որոնք հասան Տամղան եւ սպառնացին Թեհրանին: Այս միջոցներով Ռուսիա կ՚ուզէր ահաբեկել սահմ. կառավարութիւնը իր պայմանները ընդունիլ տալու համար:

Ռուսիոյ այս վերջնագիրը եւ զինուորական առաջքումները ընդհանուր խուճապ եւ շփոթութիւն ստեղծեցին: Դահլիճի մէջ պառակտում: Մէջլիսի մէջ բուռն վէճեր, ծանր սպառնալիքներ իրարու հանդէպ եւ դաւեր: Անկարգ եւ մոլեռանդ տարրերը գլուխ բարձրացուցին: Միայն Եփրեմի ներկայութիւնն էր որ առաջքն առաւ անխուսափելի պոռթկումի մը եւ պահպանեց մայրաքաղաքի անդորրութիւնը:

Եփրեմ իր տեղակալներէն մէկուն 600 հոգի յանձնելով զրկեց զայն Թեհրանի սպառնացող 2000 Թիւրքմէններու դէմ եւ կեցուց անոնց յառաջխաղացումը: Մինչ Իրանի չորս քաղաքական կուսակցութիւնները՝ ռամկավար, չափաւոր, միութիւն եւ յառաջդիմութիւն եւ Դաշնակցութիւն (կամ հայ կուսակցութիւն) ժողով մը գումարելով որոշեցին միացած ուժերով արգելք ըլլալ վերջնագրի ընդունելուն եւ ամէն գնով կեցնել մայրաքաղաքի վրայ զրկուելիք ռուսական զօրագունդերը: Ամբողջ ուժը որ կարելի էր ունենալ այս նպատակի համար, կը բաղկանար 2000 Պախթիարներէ, 300 հայ մարտիկներէ մէկ քանի գնդացիրով եւ թերեւս 3000 կամաւորներէ, մեծ մասը անկազմակերպ եւ անպատրաստ: Ոչ մէկ կասկած որ այս հայրենասէր կռուողները պիտի կրնային յաջողապէս բռնել դէպի Թեհրան տանող լեռներու անցքերը նոյն իսկ ռուսական 15.000նոց բանակի մը դէմ:

Թարգմ. Գ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

ՎԵՐՋ

ԾԱՆՕԹ.— Դժբախտաբար՝ Մր. Մորկըն Շըսթըր կը վերջացնէ իր գիրքը առանց գրելու յետագայ դէպքերու մասին՝ ստիպուած ըլլալով հեռանալ Իրանէն այդ օրերուն:

վերաբերումը ցոյց տուող պետական մարզիկ չեն ուզած այդ մասին որեւէ գրական կարգադրութիւն ընել՝ նա – խընթաց չստեղծելու եւ ուրիշներուն գէշ օրինակ չտալու մտահոգու – թեամբ :

3.— Արտաքսումներու եւ վտարում–ներու խնդրին առթիւ՝ ներքին նախա–րարը պատասխանած է թէ «Հայու մը համար արտաքսումի վճիռ կը տր–ուի ներքին բարեզարկութեան դպչող շատ ծանր պարագաներու մէջ մի – այն» : Դժբախտաբար այս հաւաստիքը իրականութեան չի համապատասխա – ներ եւ աւելի թեթեւ յանցանքներու համար արտաքսումի հրահանգներ կը տրուին : «Ներքին բարեզարկութիւն» բացատրութիւնը շատ առաձգական է եւ կը մեկնաբանուի ենթակայական կերպով : Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին Մայիսի նստաշրջանին նկատի առնուելու համար յուշագիր – ներ ներկայացուած են արդէն այս խնդրին մասին : Նոյն իսկ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները կը խոստովանին որ վտարման վճիռները Հայերու վե – րաբերմամբ անգործադրելի են :

4.— Աշխատաւորի ինքնութեան թուղթերուն համար կարելի եղած է գրական արդիւնք մը ձեռք բերել, այն իմաստով որ աշխատանքի նոր պայմանագրութիւն ներկայացնել չկրցող հայ գաղթականէն այլ եւս պայմանագրութիւն չպիտի պահան – ջուի, այլ Օֆիս տը Փլասըմանէն պարզ վկայութիւն մը, ուր նշանակ – ուած ըլլայ գործատիրոջ անունը, գործին տեսակը եւ ստացուած վարձ–քը :

5.— 15–17 տարեկանին հասած հայ պատանիներուն համար աշխատանքի իրաւունք ստանալը բաւական դժուա–րութեան կը բախի : 13 տարեկան – ներուն՝ գիւղութեամբ կուտան այդ իրաւունքը : Աշխատանքի նախարարը կը խոստանայ բարեացակամ ըլլալ 15—17 տարեկաններուն համար՝ երբ գործադրկութիւն չկայ աշխատանքի իրաւունք պահանջուած ճիւղերուն մէջ :

6.— Իրենց ինքնութեան թուղթե – րուն մէջ թուրք նշանակուած եւ թր–քական հիւպատոսարաններէն իբր այն չճանչցուած Հայերը այսուհետեւ պիտի կրնան առանց դժուարութեան Réfugié d'origine arménienne դառնալ : Արտաքին նախարարութիւնը ներքին գործերու նախարարութեան արդէն իսկ գրած է այս մասին :

7.— Գործազրկութեան նպաստ տալ հայ գործազուրկներուն՝ առանց հաշ–ուի առնելու փոխադարձութեան օրէն–քը : Ֆրանսա փոխադարձութեան պայ–մանագրութիւն ունի Լեհաստանի, Չե–խօսլովաքիոյ, Իտալիոյ եւ Սպանիոյ հետ : Հայերուն համար բարեացա – կամ վերաբերում ցոյց պիտի տրուի 1928 յունիս 30ի Ժընեւի համաձայ–նութեան հիման վրայ եւ նկատի ու–նենալով գաղթականներուն դժուա – րին կացութիւնը :

8.— Անգործ եւ չքաւոր Հայերուն 100ոցի տեղ 20 փրանքնոց ինքնու – թեան թուղթ տալու մասին կատար – ուած դիմումին բարեացակամութեամբ ընդ առաջ կ'երթայ արդէն Փարիզի ոստիկանական տեսչութիւնը : Միւս վայրերու մէջ ալ եթէ դժուարու – թիւններ ծագին, Միացեալ Յանձնա – ժողովը անհրաժեշտ դիմումները պի–տի կատարէ առ որ անկ է :

Ինքնութեան թուղթերու վերանո – րոգման առթիւ աշխատանքի իրա – ւունքէ զրկուածներուն ձեռքէն պիտի առնուած են որոշ թիւով Հա–յեր : Բայց կարգ մը թերթերու ցոյց տուածին չափ մեծ չէ եղած այդ թի–ւը : Մինչեւ Մայիս 2 Գաղթականաց գոյգ Օֆիսներուն մօտ արձանագր – ուած էին միայն 52 հոգի (A — E գի–րը), որոնց ձեռքէն առնուած է աշ – խատանքի իրաւունքը :

Ո՞րոնք կը զրկուին աշխատելու ի – րաւունքէն :

— Երեք դասակարգի կը բաժնուին ասոնք․

1.— « Թուրք » արձանագրուած Հա–յերը : Ասոնք ամէնէն մեծ տոկոսը կը կազմեն :

2.— « Սուրիացի » եւ « Լիբանանցի» Հայերը :

3.— Ամուրիները, երկու «սեռէ» :

Կարեւոր թիւ մը կը կազմեն այն Հայերը որոնք « գաղթական » (Նան – սէնեան) չեն, այլ հպատակ են որեւէ պետութեան մը (Ֆրանսացի, Թուրք, Եգիպտացի, պարսիկ, յոյն, պուլկար, սուրիացի, լիբանանցի, պաղեստինցի, իրաքցի եւայլն) : Ֆրանսահպատակնե–րուն համար խնդիր չկայ անշուշտ : «Թուրք»երուն համար ալ հիմա դիւ – րութիւն կ'ընծայուի «հայ գաղթա – կան» դառնալու, բայց դժբախտաբար կարելի չէ որեւէ բան ընել Լիբանան–ցի, Սուրիացի, Պուլկար, Պարսիկ, Եգիպտացի, Հելլէն, Իրաքցի, Պաղես–տինցի եւայլն Հայերուն համար : Ճիշդ է թէ ասոնք պարագաներու բերումով միայն այդ երկիրներու անցագրով ճամբորդած են եւ իրականին մէջ «հայ գաղթական» են, սակայն իրա – ւական տեսակէտով կարելի չէ փոփո–խութիւն մտցնել անոնց «հպատակու–թեան» մէջ : Ու այս դասակարգի հայ աշխատաւորներն են որ ամէնէն աւելի կը զրկուին աշխատանքի իրաւունքէն, քանի որ « երկիր » ունին եւ կրնան ի հարկին հոն վերադառնալ, «հայմաթ–լոս » չեն « գաղթական Հայերուն» նը–ման : Միացեալ Յանձնաժողովը կը խոստանայ ձեռնթափ չըլլալ ասոնց նկատմամբ եւ պիտի շարունակէ իր դիմումները՝ հասկցնելու համար պատկան իշխանութեանց թէ՝ անոնք ալ « Հայ » են եւ նոյն բարեացակամ վերաբերմունքին արժանի :

Ամուրիներու պարագան նոյնպէս շատ ցաւալի է եւ արդարութեան հա–կառակ : Կրկին դիմում պիտի կատար–ուի ասոնց համար ալ՝ որպէսզի աշ – խատանքի իրաւունքը վերստանան : Երբ ներկայ խառնակութեանց հետեւան – քով օտար աշխատաւորներու թիւը պակսի եւ գործերը բարւոքին, հայ աշխատաւորներու կացութիւնն ալ կը լաւնայ :

Պ. Լ. Բաշալեանի այս մանրամասն բացատրութիւններէն վերջ, Պ. Ա. Զօ–պանեան տեղեկութիւններ հաղորդեց Մարսիլիոյ գործազուրկներու նպաստ – ին մասին : Միացեալ յանձնաժողովը դիմած է Պ. Մարսէլ Փանի եւ աշխա–տանքի նախարարին՝ խնդրելով որ նը–պաստը վերսկսի, յարաբերութեան մէջ մտած է Մարսիլիոյ ազգ. մար – միններուն հետ, որոնք 882 ամուսնա–ցած եւ զաւկի տէր գործազուրկներու ցանկ մը ղրկած են իրեն : Իբր ժամա–նակաւոր կարգադրութիւն՝ 10,000 Փրանք տրուած է : Աւելի զատ Պ. Տ. Թէքէեանի եւ եպիսկոպոս · Սապխա–նիի միջնորդութեամբ 50,000 փրանք տրուած է նախկին հայ կամաւորներու միութեան : Այս նպաստը մէկ անգամի համար չէ : Աշխատանքի նախարարը գրած է Մարսիլիա՝ որպէսզի հայ գործազուրկներուն նպաստ տան :

Մարսիլիոյ իշխանութիւնները առար–կելով թէ դրամ չունին՝ 10 միլիոն պահանջած են կառավարութենէն : Մինչ այդ, դրամ չգանուելուն պատ – ճառաւ գործազուրկները նպաստ չեն ստանար :

ԹԻՐ ՈՒ ԴԷՄ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ցետոյ հարցումներ եղան «Ազգ. Խորհուրդ»ի կազմութեան պատճառ – ներուն մասին : Տրուած բացատրու – թիւններէն հասկցուեցաւ որ Միաց – եալ Յանձնաժողովը շատ յայնախոհ գտնուած է՝ յայտնելով որ հայրե – նակցական, արհեստակցական կամ այլ միութեանց ներկայացուցիչներն ալ կրնան գալ միանալ իրեն՝ գործակ–ցելու համար ծրագրուած աշխատանք–ներուն : Միացեալը կ'աշխատէր երեք ամիսէ ի վեր, պատճառ մը չկար զայն ջնջելու եւ տեղը ուրիշ մարմին մը դնելու : Վերջին անգամ երբ Պուլվառ Օսմանի պատուիրակները եկեր էին բանակցելու, Միացեալի անդամներէն Պ. Ա. Չաքըրեան (Աղքատախնամի նախագահ) առաջարկեր էր անոնց որ՝ «քանի որ որոշեր են Վարչութիւն մը կազմել, առանձին դիմումներ թող չկատարեն իշխանութեանց մօտ, այլ երեք հոգի թող ղրկեն Միացեալին, անոր աշխատանքներուն մասնակցելու համար» : Միացեալը յարգ կը մնայ այս տեսակէտին վրայ, այսինքն բաց դուռ ձգած է «Ազգ. Խորհուրդ »ի պատուիրակներուն՝ իրեն հետ գոր – ծակցելու համար :

« Նոր Երկիր »ի թղթակիցը.— Ա – նոնք կ'ուզեն ջնջել Օֆիսները եւ մէկ Մարմին կազմել, բոլոր միութեանց ներկայացուցիչներով :

Ա. Զօպանեան.— «Ազգ. Խորհրդ»ի պատուիրակները երբեք խօսք չըրին Օֆիսները ջնջելու մասին : Օֆիսները պաշտօնական օրգաններ են, պաշտօնա–պէս ճանչցուած են Ազգերու Դաշնակ–ցութենէն եւ ֆրանսական կառավա – րութենէն : Ֆրանս. հրովարտակները կը յիշեն երկու Օֆիսներն ալ, որոնք հայ ժողովուրդին կը ծառայեն : Ին – չո՞ւ պէտք է ջնջուին :

Կ. Խուպիկեան.— Պուլվառ Օսմանի մէջ.բուին թէ բանակցութիւնները չեն խզուած Միացեալին հետ : Սխալ ըրին որ վերջնական վարչութիւն ընտրե – ցին : Մարդիկ կան որ կը փափաքին որ պառակտում ըլլայ : Միացեալը իր կողմէ կամ ազդեցիկ մարդոց միջն – ցաւ պէտք է դիմէ համերաշխութիւն գոյացնելու համար : Կամաւորները ին – չո՞ւ հեռացան Միացեալէն :

Ա. Խանեեան.— Ան (Մարմարեան) իրաւունք չունէր ձգել – երթալու :

Պ. Բաշալեան յայտնեց թէ Կամա – ւորները ներկայացուցիչն էր նախա–պէս Պ. Զ. Վարպետեան : Ցետոյ իրեն փոխանորդեց Պ. Հ. Մարմարեան, որ սակայն 7 մարտին իր անձնական նա – մակաթուղթով հրաժարական ղրկած էր՝ յայտնելով թէ կամաւորներու վարչութիւնը միաձայնութեամբ որո – շած է « Ազգ. Խորհուրդ»ին մասնակ – ցիլ :

Ա. Ջամալեան.— Միացեալ յանձ – նաժողովը կազմուած է տագնապը մեղմելու համար : Ձեւոյցը լսեցինք : Ի՞նչ առաջարկութիւններ ունի ապա – գայի համար :

Ա. Խանեեան.— Աշխատանքի իրա – ւունքէ զրկուածներուն ձեռքէն պիտի քննենք եւ պիտի երթանք աշխատան – քի նախարարութիւն, մինչեւ որ ա – նոնց համար աշխատանքի թուղթ առ–նենք : Ահա՛ մեր ընելիքը :

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԺՇԿ. ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Երեքշաբթի երեկոյ, Սոսիէթէ Սա–վանթի մէջ կատարուեցաւ բացումը բժշկական ժողովրդական դասախօ – սութիւններուն, որոնք ծանուցուած էին ՅԱՌԱՋով :

Մօտ երեք տարի առաջ եւս Փարիզի Բժշկ. Միութիւնը կազմակերպած էր նման հրապարակային դասախօսու – թիւններ, որոնք մեծ ընդունելութիւն գտան : Չեմ գիտեր ինչու, յետոյ մո – ռացութեան յանձնուեցաւ այդ կարե–ւոր աշխատանքը : Պէտք եղաւ, որ Տօքթ. Քօլօլեան վերստանձնէ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահու – թիւնը, որպէսզի դարձեալ կազմակեր–պուին այդ դասախօսութիւնները :

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան եւ Պետ. Կարմիր Խաչի բուժարանի վար–չութեան միացեալ ճիգերով, այդ դա–սախօսութիւնները տեղի պիտի ունե – նան այսուհետեւ ամիսը 2 անգամ, մինչեւ ամառ, այսինքն մինչեւ յու – նիսի վերջ :

Առաջին դասախօսութեան՝ շատ քիչ էին ունկնդիրները, եթէ չհաշուենք բժիշկները : Բայց այս դասախօսու – թիւնները չեն տրուիր բժիշկներուն համար, այլ միայն ու միայն ժողո – վուրդին համար,— ի՞նչ տխրալի բութիւն է այս, ուրեմն եւ արձագան յաճախող երիտասարդութիւնը վերջ ի վերջոյ պիտի հասկնա՞յ որ եթէ ունի նուիրական կամ թանկագին բան մը, այն ալ իր առողջութիւնն է : Ի՞նչ ի – մաստ ունի իր զգեստը, երբ ամէն բան կը զոհէ՝ վերադառնելու համար իր կորսնցուցած առողջութիւնը : Ա – ռողջութեան մասին հասարակ գիտե – լիքներ կան, որոնք երբեմն բժիշկ մը չափ օգտակար կը դառնան : Եթէ մեր երիտասարդութիւնը յանձն չառներ կարգալու յողնութիւնը, անա դպրոցի մը պէս իրեն կը սորվեցնեն անհրա – ժեշտ գիտելիքները, — ինչո՞ւ չեն գար : Դաւաճներու մէջ, երիտասար – դութիւնը կը խենթենայ այսպիսի ձրի դասախօսութիւններ լսելու համար, իսկ Փարիզի՞ մէջ,— բոլորը պարա– հանդէս կը վազեն : Ցանցառը միայն երիտասարդութեանը չէ,— ո՞ւր են ծնողները, ի՞նչ կ'ընեն, պէտք է դա – սախօսական սրահ առաջնորդեն իրենց զաւակները, եւ եթէ այդքան հեղի – նակութիւն չունին, թող գան իրենք սորվին՝ սորվեցնելու համար իրենց զաւակներուն :

X

Տօքթ. Քօլօլեան բացումը կատա – րեց ցաւ յայտնելով տեսնուած ան – տարբերութեան համար : Ցետոյ յար–գելի բժշկապետը, իրեն յատուկ իւ–միւրով, գիտել տուաւ որ յոգնած, տարիք առած բժիշկները,իրենք,բան–գործ ձգած՝ գիշեր առտեն կուգան դասախօսելու, բայց աշխոյժ տարիքն է որ դասալիքի պէս կը բացակայի :

— Գաղութներու մէջ, ըսաւ, հայ – կական չափանիշով, երեք գործեր կան կատարուելիք : Առաջին՝ հայ աշ– խատաւորներու շահերը եւ իրա – ւունքները պաշտպանութիւն, — ա– տոր համար կազմակերպութիւններ կան : Երկրորդ՝ ձուլումի դէմ պայ – քար, մանուկներու դաստիարակու – թեան հարց, — ատոր համար եւս կազմակերպութիւններ կան : Երրորդ՝ առողջապահութիւն սորվեցնել, հի – ւանդները խնամել,— այդ ալ կ'ու – զենք կատարել մենք՝ մեր կազմակեր–պութիւններով :Փարիզի մեր Բուժա – րանը, որ տարեկան 4 —5 հազար հի– ւանդ կը խնամէ եւ ձրի դեղ կուտայ գաղթականներուն, մեղք թերացած է որ չի բաւեր միայն խնամել, այլեւ պէտք է սորվեցնել առողջ մնալու գի– տութիւնը : Ահա այդ նպատակով է որ ձեռնարկեցինք ժողովրդական դասա – խօսութիւններու :

Մեր դասախօսական յայտագիրը կազմեցինք՝ աչքի առջեւ ունենալով Բուժարանին վիճակագրութիւնները, — հիւծախտը մեծ աւերներ կը գործէ, պէտք էր որ նախ խօսէինք այս հի – ւանդութենէն զերծ մնալու պայման – ներուն մասին : Խնդրուած է մեր ժողովուրդին ջղային հաւասարակշռ– ութիւնը, — այդ նիւթն ալ առինք մեր ծրագրին մէջ : Վերջապէս ալքո–լը, ծխախոտ, սուրճը եւս գէշ ազ – դեցութիւններ կը գործեն մեր ժողո– վուրդին առողջութեան վրայ, — պի– տի խօսինք այդ մոլութեանց մասին եւս : Դարձեալ, պիտի ներկայացնենք բնակարանի առողջապահութիւնը, ինչպէս եւ սեռային ու ծննդաբերա – կան առողջապահութիւնը, — օգտա – կար գրոյցներ ժողովուրդին հետ, բո– լորովին ձրի : Ձեզի կը մնայ գալ եւ մտիկ ընել :

Ցետոյ խօսք տուաւ Տօքթ. Յ. Ար– թինեանի, որ ընդհանուր ակնարկ մը նետեց հիւծախտին գործած աւերնե – րուն վրայ, քննադատելով արդի քա– ղաքակրթութիւնը, որ գործարաննե – րու եւ հանքերու մէջ կը քայքայէ ե– րիտասարդութեան առողջութիւնը, միւս կողմէ հիւանդանոցներ կը բա – նայ դարմանելու համար իր զոհերը : Հետաքրքրական եւ օգտակար տեղե – կութիւններ տուաւ հիւծախտին մա – սին, մանրէին մասին եւ ներկայացուց հիւծախտէն զերծ մնալու պայմաննե – րը :

Վերջին խօսողն էր Տօքթ. Կարա – պետեան, որ լրացուց առաջին դասա– խօսութիւնը՝ տարրական ծանօթու – թիւններ տալով հիւծախտի արդիա – կան դարմանումի եղանակներուն մա– սին :

Ցառաջիկայ դասախօսութիւնը Մա– յիս 21ին, երեքշաբթի երեկոյ : Պիտի նախագահէ Տօքթ. Վ. Թորգոմեան, պիտի խօսին Փրոֆ. Ադաջանեանց (մտային հիւանդութեանց մասին) եւ Տօքթ. Եազմաճեան (ալքոլամոլու – թիւն) :

ՆՈՒ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Պանթէօ - Քաշանի

ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՔԱՇԱՆ.— Օրեր առաջ կը պատ – րաստուէինք ներկայ ըլլալու Յառաջ – դիմասիրացի հանդէսին : Ազգային տօ– նի բնոյթն ունի ան : Թաղին ամբողջ – կան համեստ սրահին մէջ գրեթէ ամ – բողջ հայութիւնը ներկայ է : Սրահի յառաջամասին մէջ իրենց տեղերը գրաւ– ուած են վարժարանի հին եւ նոր աշա– կերտները : Երգիչ խումբը ոտքի վրայ է : Կը տեսնուի Պ. Նշան Պէշիկթաշ – լեան հասակը : « Յառաջ Նահատակ»ի հոգեպարար ստորանները կը տարած– ուին ալիք ալիք · բեմին վրայ կ'երե– ւան չարան չարան թոթովախօս մա – նուկէն մինչեւ կուռ եւ ուժեղ պատա– նին : Ինչքան հաճելի են անոնց ճիգը, գլխու շարժումները՝ վերադառնելունա– խադասութեան մը կորսուած բառը, « Հայաստան»ը Զարենցի, փոթորկին վերածած է հայ մանուկը բեմին վը– րայ, անոր մազերը ցցուած են, աչ– քերը բոցավառ : Ապրիս, Յառաջդի– մասիրացի աշակերտ, համբոյր մը այդ փոքրիկուած զանկին, ուր «Հա– յաստան»ի զաղափարը կը դարբնուի եւ յարգանք ուսուցիչ որ իրմէ է հոգւոյն մէջ եւ հոն ստեղծած է քու ճանչցած հայրենիքիդ յուզումները : «Թմբուկին զարմանք»ըն՝ պատմուածի կատակերգու դերասանի մը արուես– տով :

Երկսեռ աշակերտները ինքնամոռաց եւ վերացած եռեւէ եռեւ կ'երգեն«Հօյ նազանի»ը», «Շորորա»ն, «Աստուածն բարի յուս», ինչե՞ր ինչե՞ր տակաւին յուզիչ եւ գգլիչ :

Յառաջդիմասիրացի կողմէ կը խօսի Պ. Մ. Փարթիզօղեան : Դպրոցը առանց չելլելու քալած է իր ուղիէն,աւելի կա– տարելագործուած, աւելի յառաջա – ցած : Դրամին ընթերցարանը բաց ե– ղած է հասարակութեան առջեւ երկու օրեր չորթուան ընթացքին : Կազ – մուած է մարդահամար մը, որուն հա– մաձայն Քաշան ունի 63 հայ բնտա – նիք, Պանթէօ եւ Պուր-լա-Ռէն 96,հա– մագումար 159 ընտանիք :

Անձնական տուն ունեցող 16 ընտա– նիք Քաշան, Պանթէօ եւ Պուր-լա-Ռէն 32, գումար 48 : Վարձակալ Քաշան՝ 47, Պանթէօ եւ Պուրկլարէն՝ 64, գու– մար 111 : Քսան տարեկանէ վեր, Քա– շան՝ 171, Պանթէօ – Պուրկլարէն՝ 237, գումար 408 : Երախայ եւ պատանի՝ Քաշան՝ 74, Պանթէօ – Պուրկլարէն՝ 102, գումար՝ 176 :

Նախնական քայլեր առնուած են հայութեան անցեալը եւ անոր հաւա – քական արժէքը ճանչցնելու մեր չըջա– նի Ֆրանսացիներուն : Երբ պայման – ները թոյլատու ըլլան, մտադրութիւն կայ հրապարակային հաւաքոյթ մը սարքելու այդ ուղղութեամբ : Բարե– կամ անձնաւորութիւններ խոստացած են օժանդակելու այս գործին :

Կը յիշատակուին նուիրատուներու անունները,— այրի տիկին Ազնիւ Գազազեան իր ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ 50 փրանք, Նու– նիկ – մայրիկը իր ունեցած 5 գիրքե– րը, Պ. Ա. Վրացեան մէկ տարեկան «Վէմ», Տիկ. Մարի Գալուստեան հա– գուստ մը, Պ. Սարգիս Ալպարսլեան մէկ տարեկան «Հայրենիք» ամսա – թերթ :

Համերաշխութեան եւ համագոր – ծակցութեան վերջին կոչը ընդհանու– րի գնահատութեան կ'արժանանայ :

Կը սկսի Հայաստանի աշխարհա – գրութեան հրապարակային դասա – ւանդութիւնը․ քարտէսը զամուած է պատին․ ոչ մէկ գիր նշանակուած է, ուսուցիչը կը հարցնէ լեռներու, լի – ճերու, քաղաքներու, գետերու, կղ – զիներու, ծովերու, դրացի երկիրնե – րու անունները ու տեղերը : Բոլոր ա – շակերտները առանց վարանումի կը պատասխանեն :Կ'ըսեն թէ ո՞րքան տա– րածութիւն ունի արդի Հայաստանը, յետոյ լեռներուն բարձրութիւնները, լիճերուն խորութիւնները, կը բացա – տրեն թէ ինչո՞ւ աշխարհի ամենագե– ղեցիկ լեռն է Արարատը : Դասը կը վերջանայ ժողովուրդի խանդավառ ծափերու մէջ : Պ. Կ. Սրապեան «Բար– ձըր սարեր»ը կ'երգէ : Ներկաները կը յուզուին, Յառաջդիմասիրացի առա – ջին վարժուհին վազամեռիկ Սիր – վարդի յիշատակները կ'արթննան բո– լորին մէջ :

Սեղանի ծածկոց մը աճուրդի հան– ուած է : Պ. Գեղեցիկը կը տանի այդ ծանր աշխատանքը, կը բարձրանայ 550 փրանքի : Ներկաներէն Պ. Սերիօ– ժա Աբրահամեան, որ կ'ապրի հեռու – ները բայց կապուած է շրջանիս հան– րային գործին հետ, մասնակցեցաւ նշանակալից կերպով :

Պ. Գարեգին Թառի վրայ միջնա – րարներուն գեղեցիկ կտորներ կը նը – ւագէր : Փոքրիկն Ռեժինա զուարթու– նի մը պէս պարեց, երկու կտոր, ար– ժանանալով բուռն ծափերու :

Հանդէսի վերջի մասը փառաւոր էր, բաւական երկար թատերական կտոր մը «Բարեկենդանի անկուտինե– ր»ը ներկայացուցին աշակերտները ուսուցչին առաջնորդութեամբ․ քր – քիջ, խնդուք իրար խառնուած էին, աչքեր կ'արցունքոտէին ծիծաղներու ուժգնութենէն․ տօրեայ տագնապնե– րու մէջ զալարուող մեր հայրենակից– ները մոռցած էին իրենց դառնութիւն– ները : Ամբողջ մէկ ժամ խնդացինք լիաթոք, այնքան բնականօրէն ներ – կայացուցին աշակերտները :

Մենք հանդիսականներս մէկ խօսք ունինք մեր ուսուցչին՝ Նշան Պէշիկ – թաշլեանի.— Մեզի հետ ըլլայ միշտ իր արմենական շունչը, որպէսզի անոր ջերմութեամբ Պանթէօ – Քաշանի հայ նորահաս սերունդին մէջ Արարատի եւ Արաքսի հանդէպ հաւատքը չմեռ – նի :

Թղթակից

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=•·•=

Ինծի հասած նամակն ալ կը հաս – տատէր Վլատիմիրի յանձնուած պաշտօնը, առանց շատ մանրամաս – նութիւններ հաղորդելու : (Ձերբա – կալութենէս յետոյ հաստատեցինք որ նամակներէն մէկը բռնուած է) :

Տրուած տեղեկութիւնները կը հաս– տատուէին ուրիշ ճամբով մըն ալ :

Ընկեր Գրիգոր Մերձանովի քոյրը, Տիկին Վերժին, իր կարգին եւ ուղղա– կի իր եղբօրը յանձնարարութեան վրայ, կը տեսնուէր Վլատիմիրի հետ, որ նոյն լուրերը կուտար, բոլոր ման– րամասնութիւններով :

Տիկին Վերժին ինքն ալ կ'ուզէր հե– ռանալ, եւ լուրջ կը գտնէր միջոցը :

Ամէն պարագայի մէջ, յանձնարա – րութիւն մը եղած էր, դրաւորապէս ալ մեզի հաղորդուած ,եւ մենք ստիպ– ուած էինք նկատի առնել :

Բացատրեցի թէ կենսական էր վե– րահաստատել կապը : Եւ քանի որ ձա– խողեցան միւս բոլոր փորձերը, որո– շեր էինք մէկը ղրկել ուղղակի Սօ – ֆիա :

Այս տեսակէտէն պահանջկոտ էին մանաւանդ գաւառի ներկայացու – ցիչները եւ մեղադրանքներ ալ կ'ուղ– ղէին մեզի :

Կարճ խօսքով, փախչելու խնդիր չկար : Մենք մեր յօժար կամքով եւ գիտակցաբար հրաժարած էինք թան– կագին պատեհութենէ մը — Փավլովի առաջարկը—եւ վճռած մնալ ու պատ– րաստ դառնալ որ եւ է անակնկալի հանդէպ :

Վլատիմիր ըսած էր թէ Սօֆիայէն պատասխանի կը սպասեն եւ թէ նա – մակը ինք անձամբ պիտի տանի, նոր պատասխանն ալ բերելով, միեւնոյն ատեն անցագիրներ ճարելով :

Անմիջապէս ծածկագիր նամակ մը գրեցի Սօֆիա, հաստատելով Նամա – կին ստացումը եւ շարք մը հարցում– ներ ուղղելով :

Տասը – տասնըհինգ օր սպասեցինք, բայց պատասխան չեկաւ :

Մասին եւ Տիկին Վերժինը պարբե– րաբար Վլատիմիրի տունը կ'երթա – յին, լուր առնելու : Անգամ մը տե– ղեկութիւն բերին թէ Սօֆիա գացած է : Վերադարձին, Վլատիմիր յայտ – նած էր թէ նամակը տարած յանձնած է, բայց պատասխանը թղթատարով պիտի ղրկեն : Այս առթիւ կը յանձ – նարարէր աճապարել, որովհետեւ չոգենաւային երթեւեկը շատ հազուա– դէպ էր, իսկ շոգեկառքը վտանգա – ւոր :

Թէ ինչու պատասխան չէինք ստա – ցած նամակին, յետոյ կ'իմանանք :

Փակագիծ մը, այստեղ :

Սօֆիայի նամակագիրն էր մեր փորձ ընկերը, Գրիգոր Մերձանով : Ահա իր պատմութիւնը ·

— Իմ ձերբակալութենէս յետոյ (1915 հոկտ. 25), որ 73 հարցաքննու– թիւն արժեց առանց արդիւնքի մը յանգելու — միշտ կը պնդէի թէ Պուլկար եմ — որոշեցին սահմանէն դուրս հանել զիս : Բանտէն հանեցին 1916 յունուար 30ին : Երեք օր մնացի Լիւլէ – Պուրկազ, տասը օր ալ Սօ – ֆիայի բանտը : Արձակուելէս 8–10 օր վերջը, իմացայ որ Կ. Կ.ի անդամնե– րէն Արզումանը բանտարկած են, «Հայաստան»ը գոցված եւ Լիպարիտ Նազարեանցը հեռացած է, մնացեր էն Մովսէս Պետրոսեանը (յետոյ բոլ– շեւիկ. մեռաւ անցեալ տարի, Ամե – րիկայի մէջ), Մ. Յ. եւ Գ. Յ. : Այս վերջինը ինծի պատմեց թէ պուլկա – րական հիւպատոսարանի «գավազ» մը կը ճանչնայ, որ Պոլսէն փախստական– ներ կը բերէ : Ծանօթ ըլլալով մեր հո– գերուն եւ կացութեան պահանջնե – րուն, անմիջապէս խորհեցայ քու մա– սիդ : Գ. Յ. իր սրճարանը (Քափէնէ Թըրկովսքա) կանչած էր «գավազ»ը — նոյն ինքն Վլատիմիր Տիմիթրեւ : Ես չուզեցի դէմ դիմաց գալ, եւ անկիւն մը քաշուած, կը դիտէի : Բանակցու – թիւնը կը կատարէր Գ. Յ. որ արդէն քանի մը քիլօ շաքար տուած էր (թան– կագին բան՝ այդ օրերուն) դրամի խնդիրն ալ առանձին կարգադրելով : Տեսակցութենէն վերջը ես ալ համո – զում գոյացնելով որ լուրջ բան է, անմիջապէս նամակ մը գրեցի քեզի, պայմանաւորուած եղանակով եւ Մա– սիի անունով : Պատասխան չստանա – լով, երկրորդ մըն ալ գրեցի · (քիչ ա– ռաջ ըսի թէ մէկը բռնուած էր · Շ·) : Քրոջս ալ գրած էի քանի մը տող : Այլեւս նամակին չէի կրնար պատասխա– նել, որովհետեւ շատ չանցած Ֆիլիպէ աքսորեցին զիս եւ ես ոչ թէ նամա – կի, այլ զալուղ կը սպասէի, ամէն բան կարգադրուած սեպելով :

Զինադադարին երկար լուսաբանու– թիւններ լսեցի այս մասին, ինչպէս Գ. Մերձանովէն, նոյնպէս ողբաց – եալ Արզումանէն եւ ուրիշներէ, բայց աւելորդ կը գտնեմ խճողել նիւթը :

Հարցը այն է որ, ի վերջոյ կանգ առինք Վլատիմիրի վրայ, — 70 տա – րեկան ծերուկ մը, որ ժամանակին գործակից եղած է, կ'ըսէին, պուլկար ծանօթ գործիչ Թիւֆէնկճիեւի, եւ քիչ շատ յեղափոխական կեանք ունեցած :

Անրաւական համարելով երկու չար– թուան ընթացքին քաղուած տեղեկու– թիւնները, առաւ մը 15–20 կէտերէ բաղկացած հարցարան մը յանձնե – ցի Մասիին, որպէսզի լուսաբանու – թիւններ պահանջէ Վլատիմիրէն, ճամբորդութեան պայմաններու մա – սին : Նշանակեր էի ինչ որ կարելի էր նախատեսել, այդ օրերուն, անցագի– րէն, լուսանկարէն, Ղալաթիոյ ամբո – նէն (շոգենաւ), Սիրքէճիի կայարա – նէն (շոգեկառք), ոստիկանական հս – կողութենէն մինչեւ շոգենաւին անու – նը եւ յարմարութիւնը :

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(6)

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ.

Հ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ *խառն նիստը տեղի կ'ունենայ այս Հինգշաբթի* (16 *Մայիս*) *երեկոյ ժամը* 8.30*ին*, Café au Clair de Lune*ի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի: Կարեւոր զեկոյց:*

Կոմիտէներու ուղարկած ընկերները կըրնան ներկայ ըլլալ:

Գաւառ

***ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ** «Կորիւն» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Դրադարանի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ցէն-Փիէրի ընկերներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:*

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԵԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, ընկերներ՝

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ **ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ**

մահապատիժի ջնջման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խընջոյք մը, որ տեղի կ'ունենայ 19 Մայիս կիր. իրիկուան ժ.ը 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ **Maison «Martin»***ի մէջ,* **120, Bld. Belleville (Métro: Belleville):** *ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (ճաշը մէջն ըլլալով):*

ՀԱՆԴԷՍ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած՝ Սարսէլի «*ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ*»ի մասնաճիւղին կողմէ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը *2.30*ին Salle des Nocesի մէջ 81, Rue de Paris, Sarcelles (S. et O.)

կը խօսի Պ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Բանախօսութիւն, գեղարուեստական ճոխ բաժին դպրոցական մանուկներու կողմէ: Երգ, պար, արտասանութիւն, գեղջկական խմբեր եւ զաւեշտ մը:

Հաղ.— կար տիւ Նորէն շոգեկառք ժամը 10.40, 11.50, 1.41, 1.52:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած՝ Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին Խաժակ ակումբին մէջ:

կը ներկայացուի՝ *ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՔԸ (զաւեշտ)*

գեղարուեստական բաժին՝ երգ, արտասանութիւն, խմբական նոր պարեր փոքրիկներու կողմէ: *Մուտք՝ 2 ֆրանք*

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած՝ *ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ*

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 1էն մինչեւ իրիկուան ժամը 10

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՕ, 6, ՐԻՒ ՏԸ ԼԱ ՊԻՒԴԻԻՆԷՋԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կազմակերպուած Ֆրանսայի շրջանի Սկաուտական խորհուրդին կողմէ

Հովանաւորութեամբ՝ ՄԻՈՒԹԵԱՆՍ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Այս կիրակի, ժամը 2.30ին, **Petit Journal**ի սրահը,

21, Rue Cadet, Paris (9), Métro Cadet

Տողանցք, խմբերգ, մեներգ, կենդանի պատկեր, զաւեշտ, արտասանութիւն, լուսարձակով ազգային թէ սկաուտական գունաւոր պատկերներու ցուցադրութիւն, բանախօսութիւն, պաշար, ցուցահանդէս ձեռական աշխատանքներու, ներկայացում «Մինչեւ Արշալոյս», նուէր՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտնեբուն Տիկին ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴԻ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme, PARIS (13)

ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ ՄԱՅԻՍ 12Ի ԿԻՐԱԿԻՆ ԺԱՄԸ 4ԷՆ 12

Victor - HugoԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

46bis, Rue Saint Didier. Paris (16)

Métro: Boissière եւ **Trocadero**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԲԱԺԻՆ:

Երգ, պար եւ սիրուն անակնկալներ սիրուած եւ կարող արուեստագէտներու կողմէ:

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ Ֆր. Թատրոններու դերասաններ՝ փոքրիկներ վաղինակ եւ Այիտա Եզնաւորեան, Օր. *Claire* եւ Օր. Ա. Թորոսեան, Պ. Ուզունեան:

Եւրոպական պարեր, Union de Jazz de Lido de Paris:

Մատչելի եւ պիւֆէ:

Մուտք.— Այրերու՝ 7.50 *ֆրանք, կանանց՝* 5 *ֆրանք:*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆԻ

15 ՄԱՅԻՍ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 2.ԻՆ

Salle CHOPINԻ ՄԷՋ, **8, Rue Daru.**

Կը մասնակցին՝

Jacquin Nin, ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ եւ **J. Clergue**

Յայտագիրը բաղկացած է.— Մէնտէլի, Մոցարտի, Շուպէրի, Շումանի, Ռոսինիի, Ժ. Ֆորէյի, Ժ. Նինի, Կոմիտաս վարդապետի, Ալինդիարեանի եւ Գ. Ալէմշահի *կտորներէն:*

Տոմսերը կիշէն, երգահանդէսին օրը: Սրահին դռները կը բացուին ժ. 20.30ին:

Գին՝ 25, 20, 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն, Մարսէյլի բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Հ. եւ ընկերուհի Տ. Մէրէնկիւլեաններուն եւ իրենց պարագաներուն՝

ՍՏԵՓԱՆ ՈՍԿԻԱՆի

դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Հեղինէ Երեմեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Երեմեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին Պ. ԼԵՒՈՆ ԵՐԵՄԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Այրի Տիկին Կատարինէ Սրապեան, մէթր Զարեհ Սրապեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ՄԿՐՏԻՉ ՍՐԱՊԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Յ. Տ.— Շարունակութեան կը սպասենք:

ՄԱՐՍԷՅԼ, Հայր. Միութիւն Եոզկատի.— *Ուշացած էր, ուրիշ ոչինչ:*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բարձր Հայքի Հայրենակց. միութիւնը ցաւով կը ծանուցանէ դառնաղէտ մահը՝ իր սրտցաւ եւ հայրենասէր անդամներէն հայրենակից *Ստեփան Ոսկանեանի* եւ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հանգուցեալին ընտանեկան պարագաներուն: *Վարչութիւն*

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. Ա Ւ Ե Տ Ի ՍԷՆ:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ

Դպրոցասէրի **ԱՆԿԷՆԻ** *Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին*

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 19 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ԱՆԿԷՆ **Salle des FÊTES**Ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հետաքրքրական անակնկալներ: — Ընտիր ճաշ: — Աժան Պիւֆէ: — Մուտք 10 ֆրանք:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԼԵՒՈՆ ՑԱՐՈՒԹԻ

ԽՈՐՀՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

18 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ

Salle du Conservatoire

2bis, Rue du Conservatoire

Métro: Montmartre ou Cadet

Հովանաւորութեամբ Տիկին ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆի

Կը ներկայացուի՝ ՍՈՐՈՅ ԶԱՒԱԿԸ

Ընտանեկան տրամ 3 արար, ծայ կեանքէ: Հեղինակ՝ Hr de BAGRADITE

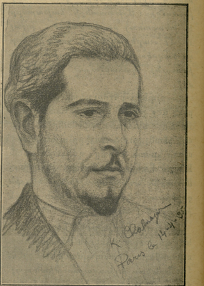
Կը մասնակցին՝ ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ԼԱԹՖԵԱՆ, Պ. Պ. ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՍՎԱՃԵԱՆ, ԼԵՒՈՆ ՑԱՐՈՒԹ, եւայլն:

Գեղարուեստական ճոխ բաժինին կը մասնակցին Փարիզի թատրոններու յայտնի աստղերէն՝

Mme. Mary MARQUET Soc. de la Comedie Française, **Mr. Mr. V. FRANCEN,**

Ch. BOYER, Pierre BLANCHAR, ALCOVER, MAXUDIAN et BALPETRÉ.

Տոմսերու գիներ՝ 7 — 10 *եւ օթեակներ՝* 15 — 20:

ԼԵՒՈՆ ՑԱՐՈՒԹ

ՀԱՅ ԴՐՈՒԿԱՆ ԸՆԿՈՒՄԲ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ, ժամը *9*ին, «Ֆլորիա» ճաշարանը ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ:

Օրակարգի հարցեր.— 1. վարչութեան ընտրութիւն, *2.* Զրոյց:

Բոլոր անդամները պարտադրաբար կը հրաւիրուին:

Մուտքը՝ ազատ է:

ԳՈՐԾԱՒՈՐ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ լաւ եւ մաքուր աշխատող կօշիկի **cousemain** *մը: Դիմել՝* **Davoyan, 14, Ave. George V.***ի անկիւնը, Փարիզ Մեթրօ՝* **Marbeuf:**

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ Կ'ՈՒԶՈՒԻ ափիէսէօրի քով աշխատելու համար օգնական գործաւոր մը: Դիմել անմիջապէս Պ. BOLOYAN*ի*, 90, Rue Rochechouart. Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Նրա աղաղակից դուրս եկաւ բանտապահը:

— Դարձեալ այն ցնորուած աղջիկն է, ասաց նա եւ հրամայեց հեռացնել:

Երեւում էր, որ Նէնէն առաջին անգամը չէր, որ խնդրում էր՝ իրան թոյլ տան բանտը մտնելու: Նրան արդէն ճանաչում էին: Նա խիստ ողորմելի ձայնով պատասխանեց.

— Պարոն բանտապահ, ես ցնորուած չեմ ... ի սէր Աստուծոյ, գթացէք իմ վրայ, թոյլ տուեցէք, որ տեսնեմ նրան...:

— Ո՞ւմ տեսնես:

— Այն կալանաւորին, որ տանում են ...:

— Դու ո՞վ ես:

— Ես նրա բարեկամն եմ... թողէք տեսնեմ նրան... միթէ՞ դուք Աստուած չունէք... եթէ չթողնէք, ես դատաւորի մօտ կը գնամ... թագաւորի մօտ կը գնամ...:

— Աւելի լաւ կը լինի, եթէ դժատունը գնաս, հեգնութեամբ պատասխանեց բանտապահը եւ հրամայեց հեռացնել:

Նրա անգթութիւնը աւելի վշտացրեց ինձ, քան իմ դատապարտութեան վճիռը, որ այնօր կարդացին դատարանում: Ինձ ներս տարան, դռները փակուեցան իմ ետեւից, ես այլ եւս ոչինչ չլսեցի...:

Ամբողջ օրը խելագարի նման էի: Ես բոլորովին մոռացել էի իմ թշուառ դրութիւնը. մոռացել էի, թէ որպիսի սարսափելի ապագայ էր սպասում ինձ, — ես միայն մտածում էի անբախտ Նէնէի մասին: Միշտ իմ աչքերի առջեւն էր այն վրդովմունքով լի աղջիկը, տեսնում էի այն հերարձակ կոյսի վշտալի պատկերը, լսում էի նրա սգաւոր ձայնը...: Արեւը մտաւ, մութը պատեց, բանտի մէջ տիրում էր գիշերային խաւարը: Այդ մթութեան մէջ դարձեալ տեսնում էի նըրան, լսում էի նրա ձայնը...:

Առաջին անգամ ես զգացի շղթաների ծանրութիւնը, առաջին անգամ բանտը ներկայացաւ ինձ իւր սոսկալի կերպարանքով: Մինչեւ այնօր ինձ տանելի էր բոլորը: Իսկ երբ տեսայ, թէ իմ պատճառով տանջւում է մի անմեղ հոգի, այն ժամանակ միայն հասկանալի եղաւ բոլոր դարհուրանքը իմ թշուառ դրութեան...:

Ամէնքը թողեցին ինձ, իմ հաւատարիմ ընկերները ինձ մատնեցին. Նա եկաւ իմ ետեւից. նա որոնում էր ինձ, երեւի, երկար որոնում էր, եւ գտաւ: Բայց գտաւ բանտի մէջ, դատապարտեալների մռայլ գերեզմանի մէջ...:

Այդ գերեզմանի շուրջը պտտում էր նա, գիշերային մենաւոր ուրուականի պէս պտտում էր նա, եւ խաւարից միջից մի մարգարէուհի մեռելահարցուկի նման կամենում էր դուրս կոչել իւր սիրելին...:

Դա իրողութիւն էր, դա ցնորք չէր, ես լսում էի նրա ձայնը, նոյն սրտաշարժ, ողբալի ձայնը, որպէս լսել էի ցերեկով: Գիշերը խաղաղ էր. մարդիկ քնած էին. դրսում ամէն ինչ գտնւում էր խորին լռութեան մէջ: «Թողէք, տեսնեմ նրան»... այդ խօսքերը միայն հնչւում էին գիշերային լռութեան մէջ...:

Բանտի պահապան զինուորը, հրացանը ուսին դրած, չափաւոր քայլերով անցուդարձ էր անում իւր պահականոցի մօտ: Նա նոյնպէս լսում էր ողբալի ձայնը, եւ անհետաքրքրութեամբ ասում էր. «դա այն ցնորուած աղջկայ ձայնն է ...»:

Գիշերը ես անցուցի տենդային անհանգստութեան մէջ. ոչ քնած էի եւ ոչ արթուն. առաւօտեան, երբ արեգակի առաջին ճառագայթները ներս ցոլացին բանտի նեղ լուսամուտներից, եւ ինձ համար ծագեց ուրախութեան լոյսը: Դուռը բացուեցաւ, խելագարի նման ներս վազեց Նէնէն: Նրա առաջին խօսքերը կցկտուր էին եւ անհասկնալի: Նա մօտեցաւ, գրկեց ինձ, եւ երկար մնաց իմ կուրծքի վրայ անխօս: Նա նման էր մի սպանուածի, որի երեսի վրայ բնաւ գոյն չկար: Կենդանի մնացել էին դեռ չմարած աչքերը միայն, այն լի կատաղութեամբ աչքերը, որոնք իրանց խռովութեան մէջ եւս գեղեցիկ էին:

Նրա խռովութիւնը շուտով անցաւ, որովհետեւ գտնում էր ինձ մօտ, որովհետեւ տեսնում էր ինձ: Նա սկսեց խօսել.

— Ախ, սիրելիս, եթէ գիտենայիր որքան որոնել եմ քեզ... որքան մահ եմ եկել...:

Նրա ձայնը սկսեց խեղդուիլ, փոքրը ինչ հանգստացաւ եւ ապա շարունակեց.

— Անցնում էի քաղաքից քաղաք, գիւղից գիւղ, ամէն տեղ հարցնում էի քեզ...: Ախ, ինչո՞ւ մարդիկ այդքան վատացել են... ամէն տեղ հալածում էին ինձ... ամէն տեղ հեռացնում էին ինձ... չէին թողնում, որ բնակարանների մէջ մտնեմ... ասում էին՝ դա ցնորուած աղջիկ է...

— Ապա ո՞րտեղ էիր անցկացնում դու:

— Փողոցների վրայ, բաց երկնքի տակ... եւ աւելի հանգիստ էի, երբ գտնւում էի անապատում, կամ թաքնւում էի անտառների ծառերի մէջ...: Այնտեղ լաւ էր, այնտեղ մարդիկ չըկային ...:

— Ապա ինչո՞վ էիր կերակրւում դու:

— Շատ անգամ օրերով քաղցած էի մնում... շատ անգամ ուտում էի դաշտային բանջարներ կամ կերակրւում էի վայրենի պտուղներով...: Երբեմն գտնւում էին բարի մարդիկ, որոնք ինձ հաց էին տալիս:

Եւ այդ բոլորը ո՞ւմ համար, ինչի համար, — մի դատապարտեալ աքսորականի համար, որ պիտի մաշուէր, պիտի ոչնչանար հանքերում...:

Բայց ինձ աւելի զարմացնում էր այն, թէ ինչպէս թոյլ տուին «խելագար աղջկան» մտնել բանտը, որի մէջ ես ամենեւին խելագարութեան նշան չէի նկատում, միայն վերին աստիճանի անձնազոհութիւնը եւ թշուառութեան սաստիկ կատաղութիւնը նրան բախտաւոր մահկանացուների աչքում խելագար էին ներկայացնում:

Նա պատմեց, թէ այն օրից, որ եկել էր այդ քաղաքը եւ տեղեկացել էր, որ ես այն բանտումն եմ գտնւում, — բանտի շրջակայքից չէր հեռանում. գիշերները անց էր կացնում նրա պատերի մօտ, իսկ ցերեկով կանգնում էր փողոցների վրայ, աղաչում էր, պաղատում էր անցորդներին, պատմում էր նրանց իմ անմեղութիւնը, խնդրում էր, որ օգնեն ինձ:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՍՐԹՈՒՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 12 ՄԱՅԻՍ DIMANCHE 12 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2803 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏՈՒՆԷ ՏՈՒՆ, ԴՈՒՌՆԷ ԴՈՒՌ...

Ուրբաթ օր կոչ մը հրատարակեր էինք Էջմիածնի հանգանակութեան մասին, Ցանձնաժողովի խնդրանքին վրայ։

Կոչը կ'ըսէր թէ՝ «Ցանձնաժողովը կը շարունակէ հանգանակութիւնը, որ ցարդ լաւ արդիւնքներ տուած է»։ Եւ կ'աւելցնէր.

— «Բացուած է ժողովրդական ընդհանուր հանգանակութիւնը։ Ցանձնաժողովին անդամները, թէ ի Փարիզ եւ թէ մօտաւոր արուարձաններու մէջ անձամբ պիտի շրջին տունէ տուն, ստանալու համար ժողովուրդի ամէն խաւերուն կամաւոր նուէրները»։

Ցետ – գրութեամբ մը, Ցանձնաժողովին դիւանը կը խնդրէր խմբագրականով մը ուժ տալ այս ժողովրդական հանգանակութեան։

Կը խոստովանինք թէ երկար, երկա՜ր ործացինք, այս կոչին եւ անոր կցուած թելադրութեան առջեւ։

Առաջին օրէն բացորոշ եղաւ մեր դիրքը, հանգանակութեան ձեռնարկին առթիւ։

Երբ նոր հասած էր կաթող. նուիրակը, գիտել կուտայինք, մեր խորհրդածութեանց կարգին.

— «Կաթող. նուիրակին համար երկրորդ պարտականութիւն կը կազմէ պտղի հաւաքել Էջմիածնի համար, որ մատնուած է մուրացկանութեան, շնորհիւ հաստատուած կարգ ու սարքին։

Անշուշտ յուսախաբութեան չպիտի մատնուի Ֆրանսայի մէջ, ուր այնքան պատկառելի բազմութիւն մը կը կազմեն բարեպաշտները ու աւանդապահները»։ (*Յառաջ*, 27 յունուար)։

Երեք ամիս վերջը, ապրիլ 28ին, դրի կ'առնէինք հետեւեալ տողերը, միջանկեալ.

— «Բար դնելով մեր սրտին վրայ, մենք նոյն իսկ չհարցուցինք թէ Էջմիածինը ի՞նչ տրամաբանութեամբ միայն արտասահմանի արմատախիլ բազմութիւններէն կը սպասէ մայր – տաճարին վերանորոգման ամբողջ ծախքը, առնուազն 120,000 տոլար, երբ Հայաստանի մէկ միլիոն բնակչութիւնը ոչ միայն պետական կարգուսարք ունի, այլ եւ հարիւր հազարաւոր հաւատացեալներ»։

Կը նշանակէ թէ՝ բարեպաշտութեան պակաս չունեցանք, եւ չունինք այսօր ալ։ Բոլոր ճառերն ու կոչերը հրատարակուեցան, եւ դեռ կրնան հրատարակուիլ։

Եւ սակայն, մատնուած ենք արդար խղճահարութեան մը։ Եւ հարցերը կը ծնին ինքնաբերաբար։

Արդար է որ ունեւորներն ու կամաւորները, բարեպաշտներն ու հաւատացեալները իրենց կարելին փորձեն, աջակցելու համար Էջմիածնի վերաշինութեան։

Թէեւ միայն երկու մեծահարուստներ, Գ. Կիւլպէնկեան եւ Յ. Ղուկասեան, կրնային առանձին կամ միասին գլուխ հանել այդ գործը։ (Այս վերջինը, Պ. Ղուկասեան, իր հանգուցեալ եղբօրը՝ Արշակի կտա՞կն ալ չի յիշեր, կամ չուզե՞ր յարգել յիշատակը)։

Մինչեւ այսօր ալ, ստոյգ տեղեկութիւններ չունինք հանգանակութեան արդիւնքի մասին։

Իրազեկ մը կը պատմէր, անցեալ օր, թէ 150–200,000 *ֆր. արձանագրուած է արդէն եւ կը յուսան կէս միլիոն հանել ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։*

Ի՞նչպէս,— տունէ տուն, դուռնէ դո՞ւռ պտտելով։

Բայց ի՞նչ արդարամտութեամբ։

Նոյն իսկ այդ կէս միլիոնը կարելի է ճարել սահմանաւորուած շրջանակի մը մէջ, առանց տունէ տուն ման գալու։

Անշուշտ կամաւոր է հանգանակութիւնը, եւ Ցանձնաժողովին անդամները պարզապէս իրենց պարտականութիւնն է որ պիտի կատարեն։

Արդ, բանաւո՞ր է, արդա՞ր է որ տունէ տուն պտտին եւ անհանգիստ ընեն ժողովուրդը, ճիշդ այն պահուն երբ ճշմարիտ մըղձաւանջ մը դարձեր է աշխատանքի եւ հացի պայքարը։

Այս պատկերին առջեւ, բնազդաբար չե՞ք յիշեր հայկական «քանչելի առածը,— ջաղացքը կործնուցած, ջախջախը փնտռել։

Հանգանակիչ Ցանձնաժողովին անդամները միեւնոյն ատեն վարիչներն են զանազան հանրային գործերու։

Արդ, որ եւ է ատեն իրենց միտքէն անցա՞ւ տունէ տուն պտըտիլ, պատառ մը հաց ճարելու համար անոնց որ անօթութեան կամ անստուգութեան մատնուած են։

Տրամադի՞ր են այդպիսի ձեռնարկ մը փորձելու, որ եւ է ատեն։ Մանաւանդ որ, հետզհետէ աւելի կը մթագնի հորիզոնը, չարաշուք հեռանկար մը պարզելով ...

Ուրիշ հարց մը,— Երկու տարի առաջ ալ չքեղաշուք Ցանձնաժողով մը կազմուեցաւ, հանգանակութիւն կատարելու համար ի նպաստ Ներգաղթի եւ բնակարաններու շինութեան։

Կը յիշէ՞ք արդիւնքը,— 150– 200,000 *ֆրանք, եթէ չենք սխալիր։*

Քանի՞ տուն կարելի է շինել այս գումարով։

Ցանձնաժողո՞վն է մեղաւոր թէ ժողովուրդը, այս պատկեառողորդ խայտառակութեան համար։

Եւ հիմա երբ կը հաստատեն թէ արդէն իսկ 150–200,000 *ֆրանք է արձանագրուած Էջմիածնի վերաշինութեան համար — երկու ամսուան մէջ — եւ կը յուսան կէս միլիոնի բարձրացնել, ինքնին չի՞ ծնիր միւս հարցումը։*

— *Ներգա՞ղթն է հիմնական եւ սախպողական, թէ Էջմիածնի վերաշինութիւնը։*

Կամ, գաղափարներու զուգորդութեամբ.

— *Հայրենի՞քն է հիմնական, թէ մայր – տաճարը։ Ամբողջին մասնիկը Էջմիածի՞նն է, թէ Հայաստանը ...*

Կարելի՞ էր լուծել այս հանելուկը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՄԷՋ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐՃ ՏԵՒԵՑԻՆ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Վարշաւա հասաւ ուրբաթ իրիկուն, եւ իջաւ երկրորդական կայարան մը։ Թերթերը դիտել կուտան թէ ընդունելութիւնը շատ սիրալիր էր, բայց ոչ հանդիսաւոր։ Լեհական իշխանութիւնը չէր ուզած Լավալը իջեցնել կեդրոնական կայարանը, որ կը վերաշինուի եւ որ անյարմար կը նկատուէր ապահովութեան տեսակէտով։ Քարափին վրայ կ'ըսպասէր Լեհաստանի արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, շրջապատուած բարձր պաշտօնատարներով։ Բարեգալուստի արարողութիւնները զուրկ էին խանդավառութենէ եւ կարճ տեւեցին։ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը եւ իր աղջիկը անմիջապէս առաջնորդուեցան հիւրանոց մը, ուր վեց շաբաթ առաջ իջած էր Անգլիոյ ներկայացուցիչը։ Գիշերը հացկերոյթ մը տրուեցաւ գնդ. Պէքի կողմէ, իսկ յաջորդ օրը երկու արտաքին նախարարները սկսան իրենց խօսակցութիւնները։ Նոյն օրը հանրապետութեան նախագահը հացկերոյթի հրաւիրեց Պ. Լավալը։

Տասներեք ամիս առաջ, երբ հանգուցեալ նախարար Պ. Պարթու Վարշաւա կը գտնուէր, Լեհաստանի վարիչները սկեպտիկ էին, իսկ Ֆրանսացիները կասկածոտ՝ Լեհաստանի դիտումներու մասին, Գերմանիոյ հետ կնքուած տասնամեայ ոչ – յարձակման դաշինքին առթիւ։ Եթէ այդ կասկածները չփարատեցան, պատճառը այն է որ Ֆրանսա լուրջ կարեւորութիւն տուած էր Պերլինէն եւ Մոսկուայէն պարբերաբար տարածուած զրոյցներու։ Այժմ կարգը Ֆրանսայի եկած է լուսաբանութիւններ տալու եւ բացատրելու ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ օգնութեան դաշնագրին իմաստը։ Քանի որ խորհրդային իշխանութիւնը յանձն կ'առնէ զինուորական օգնութիւն ընծայել Ֆրանսայի, կարգ մը պարագաներու մէջ, Լեհաստան խորապէս շահագրգռուած է, որովհետեւ գործնապէս կարելի չէ Ռուսաստանէն օգնութիւն հասցնել Գերմանիոյ դէմ, առանց բանաքարելու լեհական հողը։ Լեհաստանի վարիչները չեն ծածկեր թէ լեհական հողին բանաքարումը պատերազմ կը նշանակէ, որո՛ւ կողմէ ալ կատարուի։ Միեւնոյն ատեն Պ. Լավալի պիտի հարցնեն թէ Ֆրանսա ո՛ր աստիճան յանձնառութիւն ստանձնած է աջակցելու խորհրդային քաղաքականութեան՝ պալթեան պետութեանց եւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն մէջ, ուր ռուսական եւ լեհական շահերը հետզհետէ իրարու կը բախին։

Մարաջախտ Փիլզուտսքի, Լեհաստանի բուն ղեկավարը, հիւանդ ըլլալով չպիտի կրնայ ընդունիլ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը։

⁂ *Պ. Լավալ Պերլինէն անցած ատեն ընդունուեցաւ Գերմանիոյ արտաքին գործոց կողմէ։*

Արտաքին նախարարը Վարշաւայէն պիտի մեկնի այսօր, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9.30ին, եւ պիտի անցնի Մոսկուա։ Վարշաւա հասած ատեն, Պ. Լավալ կարճ յայտարարութիւն մը ուղղեց ձայնարձակին առջեւ, շեշտելով թէ իր այցելութեանց նպատակն է զօրացնել արեւելեան Եւրոպայի ապահովութեան հաւաքական կազմակերպութիւնը։ «Ֆրանսական կառավարութեան դիւանագիտական գործունէութիւնը ուրիշ նպատակ չունի, եթէ ոչ օգնել ժողովուրդներու անհրաժեշտ մերձեցման։ Մեր քաղաքականութիւնը ոչ ոքի դէմ ուղղուած չէ, եւ մեր ճիգը ընդհակառակն կը ձգտի ապահովել անխտիր բոլոր կառավարութեանց համաձայնութիւնը, հաւաքական գործունէութեան մը մասին, ամրապնդելու համար խաղաղութիւնը»։

Օ Ր Ը Օ Ր Ի Ն

ՏԱՐՏԱՆԷ՛Լ ...

Քսան տարի առաջ կէլիպոլուի թերակղզին թնդանօթներու տակ կը դողար. անգլեւֆրանսական տորմիղը զինուոր ցամաք կը հանէր, արիւնալի ընդհարումներ կ'ըլլային եւ արուեստական շարժեր կը զգացուէին արեւելեան Թրակիոյ մէջ։

Հակառակ այս ամէնուն, Համաձայնականները չյաջողեցան նեղքել թուրքերուն այս զօրաւոր ճակատը. թերեւս չուզեցին ալ ներքնապէս։

Ի՜նչ յոյսեր քաղաքական եւ ի՜նչ կեանքեր մարեցան այս ճակատամարտին մէջ։ Թրքահայ զինուորական նորագոյն սերունդ մը, մանաւանդ նորաւարտ ուսանողական շրջանակներէ, փճացաւ հոն պարտականութեան մը համար, մինչ ճակատէն ներս հայրենի գաւառներու մէջ ճիւաղը կը գործէր արդէն, սարքելով հայաջինջ սարսափները։

Այսպէս Տարտանէլը տարած է կրկին խառնուած հայ տարաբախտ երիտասարդութիւն մը, մասնաւորաբար թուրք համալսարաններու նորածիլ մտաւորական սերունդէն։

Արեւելեան Թրակիոյ, Պոլսոյ, Սեւ Ծովի եւ Դանուբի բանալին ըլլալով, Տարտանէլ արդէն արիւնոտ պատմութիւն մը ունի դարերէ ի վեր։ Ով որ տէր էր անոր, տիրացած կ'ըլլար նաեւ Արեւելքի ընտիր մէկ մասին։

Մեծն Պետրոսէ ասդին Ռուսիոյ ալ մեծ փափաքը եղած է տիրել այս նեղուցին, բայց երբեք չէ յաջողած, որովհետեւ միշտ Անգլիան իր դէմ գտած է։ Այս իսկ կը համարուի թուրք պետութեան մը գոյութիւնը ապահովելու պատճառը։ «Ինծի չըլլայ, քեզի ալ չըլլայ»։ Այսպէս կ'աշխատին...։

1923ին Անգլիա ապահովեց իրեն ազատ անցք եւ ամրութեանց հսկողութիւնը յանձնուեցաւ միջազգային յանձնախումբի մը, բայց արդէն 1935ին վերազինեալ Թուրքիա չի կրնար հանդուրժել այս միջամտութեան եւ նուաստացուցիչ կը համարի այս կացութիւնը։

Թուրքիոյ արտաքին գործավար Րիւշտի Արաս, որ միեւնոյն ատեն նախագահն էր ժընեւի ազգաժողովի անցեալ նստաշրջանին (ի՜նչ հեգնութիւն, քաղաքակրթութեան քթին) առիթէն օգտուեցաւ վերարծարծելով Նեղուցներու վերամրացման հարցը Թուրքիոյ կողմէ, քանի որ Ֆրանսա պէտք ունէր իր ձայնին ընդդէմ Գերմանիոյ տրուելիք որոշման։ Անշուշտ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա յանկարծակիի եկան, բայց Ռուսիա՞, յեղափոխական եւ խաղաղասէր Ռուսիա ուժ տուաւ թրքական առաջարկին եւ այսպէս Թուրքիա «Միմ» մը դրաւ, ինչպէս իրենք կ'ըսէին, եւ ցոյց տուաւ իր վարպետ քաղաքականութիւնը։

Մինչ մենք Լոզանի դաշնագրի ատեն դաշնակիցներու ցոյց տուած քաղաքական սնանկութիւնը կը քննադատենք եւ կ'օրօրուինք այդ դաշնագրի Հայոց վերաբերեալ անիրաւութիւնը դարմանելու յոյսերով, Թուրքիա արդէն այնքան զօրաւոր կը զգայ ինքզինքը որ, գործնապէս կը պատրաստուի պատռելու այդ նոյն դաշնագրին միջոցով դրուած վերջին կապանքը։

Եւ մարդ կը տարուի հարցնելու.— Տարտանէ՛լ, դեռ ո՞րքան արիւնի կը սպասես ...

ՍԼԱՔ

Եօթը ընկերներու դատին Ունկնդրութիւն-փաստարկութիւնը

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, ապրիլ 25.— Կէս օրէ վերջ ժամը 3.15ին այստեղի «Էփիլէյթ Տիվիժըն»ի առջեւ սկսաւ եօթը ընկերներու ունկնդրութիւն – փաստարկութիւնը եւ վերջացաւ ժամը 5.30ին։

Նախ խօսք առաւ պաշտպան փաստաբան Պէնթըն, որ պարզեց դատին փաստական կողմը։ Ասիկա տեւեց մօտ 45 վայրկեան։

Ցետոյ խօսեցան պաշտպան փաստաբաններ Ճանսթօն եւ Պէթլ։ Առաջինը կէս ժամի չափ ծանրացաւ օրինական կողմերուն վրայ, իսկ երկրորդը քանի մը վայրկեանի մէջ շեշտեց դաւադրութեան ապացուցուած չըլլալը։

Պաշտպան երեք փաստաբաններն ալ պահանջեցին եօթը ընկերներու դատի վերաքննութիւնը։

Շրջանային դատախազութեան կողմէ խօսք առաւ Պ. Պէնվէնկա, որ մօտաւորապէս 50 վայրկեանի մէջ փորձեց փաստել հակառակը։

Ունկնդրութեան ընթացքին դատաւորները զանազան կէտերու մասին ուղղեցին հարցումներ, որոնց երկու կողմերը պատասխանեցին եւ ըրին ճշդումներ։ Դատարանի որոշումը 3 — 4 շաբաթէն առաջ չակնկալուիր։

ԻՏԱԼԻՈՅ եւ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՎԷՃԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

»»» . . «««

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ Կ'ՈՒԶԷ ՎԵՐՋ ՏԱԼ «ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ»

ՀԱՊԷՇԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ ԵՒ ԶՕՐԱԺԱՐԺ

Քանի մը օրէ ի վեր լուրջ մտահոգութիւն կը տիրէ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ, սաստկապէս լարուած ըլլալով Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ (Հապէշիստան) յարաբերութիւնները։

Ուրբաթ օր, Հռոմի հապէշական դեսպանատունը հաղորդեց թէ իր կառավարութիւնը բուռն բողոք մը ուղղած է Ազգերու Դաշնակցութեան, Իտալիոյ գաղթային նախարարութեան խորհրդականին սպառնալից ճառին դէմ, որ խօսուեցաւ երեքշաբթի օր, երեսփ. ժողովին մէջ։

Միեւնոյն օրը, Հռոմի առաջնակարգ թերթերէն «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա» կ'ծուէ խմբագրական մը հրատարակեց «Թնդանօթի վաճառականներուն» եւ մասնաւորապէս Գերմանիոյ դէմ։ Այս թերթը, որ Պ. Մուսոլինիի օրկանը կը համարուի, իր խմբագրին բերնով կը յայտարարէ թէ եւրոպական զանազան գործարաններ Հապէշիստանի ծախած են 10,000 *մաուզէր հրացան, երկու միլիոն փամփուշտ եւ* 200 *գնդացիր, անցեալ յունուարէն մինչեւ ապրիլի կէսը։ Այս առթիւ, Սթօքհօլմէն փութացին հերքել թէ Շուէտ զէնք եւ ռազմանիւթ կը հայթայթէ, ընկերակցութեամբ Գերմանիոյ, Սպանիոյ եւ Պելժիոյ։*

Թրիէսթէն 4000 *բանուորներ եւս ճամբայ ելան երկու շոգենաւերով, դէպի արեւելեան Ափրիկէ։ Արդէն իսկ* 100,000*ի հասած է իտալական զօրքը, այդ շրջանին մէջ։* 30,000 *քաղաքացիներ խռնուած էին նաւահանգիստը, ողջերթ մաղթելու համար։*

Հապէշական դեսպանատունը իր զեկոյցին մէջ կը հերքէ այն մեղադրանքը թէ իր կառավարութիւնը չէ յարգած 1928*ին Իտալիոյ հետ կնքուած դաշնագիրը։ Ընդհակառակն կ'ըսէ թէ Հապէշիստան հարկադրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան դիմել, իրաւարարութիւն առաջարկելով, բայց Իտալիա մերժեց։ Դիտել կուտայ թէ Հապէշիստան միշտ ուղղամիտ եւ խաղաղասէր եղած է, մինչդեռ Իտալիոյ գաղթային նախարարութեան խորհրդականը իր խօսած ճառով կը մոռնայ որ Իտալիա* 1928*ի դաշնագրով յանձն առած է յարգել Հապէշիստանի անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը, իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան։*

«Ճիօրնալէ տ'Իթալիա» իր խմբագրականին մէջ կը գրէ.— «Գերմանիա ահագին քանակութեամբ քիմիական նիւթեր հայթայթած է Հապէշիստանի, օդանաւային եւ կազային պայթուցիկներ պատրաստելու համար։ Վստահելի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Գերմանիա կը պատրաստուի հրացան, գնդացիր, թնդանօթ եւ հրասայլ ղրկել Հապէշիստան, հինգ տարի պայմանաժամով»։ Ցետոյ կ'ըսէ թէ զօրաշարժը սկսած է ամբողջ Հապէշիստանի մէջ, մասնաւորապէս երկու ընդարձակ շրջաններու մէջ, որոնք դրացի են Սոմալիլէնտի եւ Էրիթրէի միջեւ, ընդգրկելով Հարրարը, Օկատանը, եւայլն։ Իր տեղեկութեանց համաձայն, անցեալ ամսուան ընթացքին ահագին քանակութեամբ ռազմանիւթ մթերուած է, ինչպէս եւ համազգեստներ եւ ինքնաշարժ բեռնակառքեր։ Վերջապէս, ռազմական ճամբաներ, օդակայաններ կը շինուին, անթել հեռագրով եւ հեռախօսով, հաղորդակցութիւնները կանոնաւորելու համար Ատտիս Ապէպայի եւ գաւառներու միջեւ։ Ահագին քանակութեամբ հակիտալական թռուցիկներ բաժնուած են ժողովուրդին։ «Բոցավառ ոգի մը սաղմնուած է ժողովուրդին մէջ, եւ Իտալիոյ զինուորական անօրինութիւնները բոլորովին արդարացի են, մանաւանդ անոր համար որ Եթովպիա կը գործէ իր սեփական հողին վրայ, իսկ Իտալիա 3000 մղոն հեռաւորութեամբ, եւ ստիպուած է պաշտպանել երկու ճակատներ.— Էրիթրէ եւ Սոմալիլէնտ։ Հապէշիստան ուրիշ մեղքերու կարգին գոհն է հողային ընչաքաղցութեան»։

Հողատարութի՞ւն պիտի պահանջուի

Ուրիշ իտալական թերթ մը, «Նօթա Քուօթիտիանա», կ'իմանայ թէ Իտալիա Ազգերու Դաշնակցութեան պիտի դիմէ, հողատարութիւն պահանջելու համար Հապէշիստանի վրայ, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու եւ գերութիւնը ջնջելու համար։ «Եթէ սխալ մը գործուեցաւ Հապէշիստանը անդամ ընդունելով Ազգերու Դաշնակցութեան, աւելի ծանր սխալ մը կը գործուի զայն հոն պահելով։ Հողատարութիւն պահանջելու պատճառներէն մէկը այն է որ Հապէշիստանի հողին երկու երրորդը ստացուած է ապօրինութեամբ եւ բռնութեամբ, եւ անոր բնակիչներէն 1,500,000 *հոգի գերութեան դատապարտուած են»։*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԷՐ իր այնքան անհամբերութեամբ սպասուած ճառը պիտի խօսի մայիս 16ին, խորհրդարանին առջեւ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Հռոմ հասաւ օդանաւով եւ ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ։

45 *ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ* ճամբայ ելան Հօնոլուլուէն, ռազմափորձեր կատարելու համար, ղեկավարութեամբ 200 մասնագէտ սպաներու։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԷՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՍՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

Շէն գաղութ մը,- Ռոման

Հիմնուած է այս քաղաքը Սէն Պէրնարի կողմէ որ արքեպիսկոպոսն էր Վիէնի։ 1862ին, Սէն Պէրնար, այնտեղ կը հաստատէ ժառանգաւորաց վարժարան մը։

Ռոման կը գտնուի Տրոմի նահանգին մէջ, Իզէր գետին եզերքը եւ ներկայիս ունի մօտաւորապէս 18.000 բնակիչ։

Գետեզերքին վրայ է Սէն Պէրնար եկեղեցին իր հռոմէական դուռով ու զուտ գոթական ոճով։ Գործ ԺԳ. դարու։

Միջին դարուն, քաղաքը կը ստանայ մեծ զարկ, առեւտրական տեսակէտով։

Ներկայիս ունի գլխարկի, կօշիկի, կաշիի, կերպասի եւ մետաքսահիւսութեան գործարաններ։ Ունի նաեւ ախորժաբերի (ափէրօ) գործարան մը, Première վաճառանիշով։ Այդ իսկ պատճառով Ռոմանցիները մեծով պզտիկով, տաղանդաւոր կոնծողներ են եւ անսթափելի հարբածներ։ Օրական 30 բաժակ ափէրօ ըմպողներ կան։ Ասիկա իրական հէքեաթ մըն է։ Տարին քանի մը հոգի կը զոհուին բաղոսի մեհեանին առջեւ։ Օրուան ամէն պահուն կարելի է տեսնել ներսէն հագուած քաղաքացիներ։

Բացի իր լայնանիստ պողոտայէն եւ քանի մը նոր փողոցներէն, իր միւս փողոցները, որոնք ընդհանրապէս զառիվարէ մը կ'երթան դէպի գետ, բոլորովին միջնադարեան են։ Մարդոց պէս տուներն ալ հարբած են, կ'երերան, սակայն չեն իյնար։

Խելքը գլուխը շէնք մըն է անշուշտ Սուրբ Պէրնարի եկեղեցին որ գայթակղած կը նայի քաղաքին վրայ ու կ'աղօթէ անոր մեղքերուն քաւութեան համար։ Եկեղեցիէն ներս մտնողին քիթին կուգայ հնութեան հոտ մը։ Կարծես հնավաճառի մը հսկայ վաճառատան մէջ ես։ Հին նստարաններ, հին փայտեր, հին քարեր, հին նկարներ, հին շրջանակներ, հին խաչեր, հին օդ, հին արտաշնչում։

Ռոմանի դրացի է Պուր տը Փէաժ քաղաքը։

Ռոման ունի ժամացուցաւոր աշտարակ մը, Ժագ Մառի անունով։

Քաղաքին մէջ գտնուած է բաւական երկայն գետնուղի մը։

Կը տեսնուի Ալպեաններու շղթան,

Ռոմանի երկու մեծ զաւակներն են Սէն Հիւկ եւ Լալլի Թօլէնտալ։

Սէն Հիւկ ծնած է 1020ին եւ մեռած 1106ին, Սիւզի մէջ, պաշտօնավարած է իբրեւ կղերական Սէն–Մարսէլ–լէ Շալոնի, Տիի եւ վերջապէս Լիոնի մէջ, իբրեւ արքեպիսկոպոս։

Պապին կողմէ կը նշանակուի իբր մէկը այն երեքներէն որոնք կրնան յաջորդել իրեն։ Սէն Հիւկ մերժելով ճանչնալ Վիքթոր Գ.ը՝ բանադրուեցաւ Պէնէվանի կրօն. ժողովին մէջ (1087)։ Ուրբանոս Բ. Պապը իրեն վերադարձուց իր թեմն ու տիտղոսը եւ Քլէրմոնի ժողովով ճանչցուեցաւ Լիոնի առաջնորդութեան առաջակայութիւնը։ Սէն Հիւկ հաստատեց Ս. Իրէնի միաբանութիւնը եւ վերջացուց Սէն–Թ'էթիէնի եկեղեցին, անոր նուիրելով իր ձեռագիրներու ճոխ հաւաքածոն։

Ռոմանի երկրորդ նշանաւոր զաւակն է Լալլի Թօլէնտալ կոմսը, որ զօրավար եւ կուսակալ էր Ֆրանսական Հնդկաստանի։

Ծնած է 1702ին, իրլանտացի ընտանիքէ մը։ Դիւանագիտական առաքելութիւնով ղրկուած է Ռուսիա։ Մասնակցած բազմաթիւ պատերազմներու, ինչպէս Ֆրանտի, Ֆօնթընէի, Հոլանտայի եւ վերջապէս Հնդկաստանի մէջ, ընդդէմ Անգլիացիներուն։ Նախ յաղթական, յետոյ պարտեալ։ Ու երբ այդ պայքարին ձախորդութեան պատասխանատու բանտարկուած Պասթիյլի մէջ ու դատապարտուած մահուան։ Մահապատիժէն գործադրութենէն առաջ փորձած է անձնասպանութիւն։ Հասարակաց կարծիքը միշտ իր հետ ըլլալով, ընդվզած է այդ անարդարութեան դէմ։ Վոլթէր առաջինը եղած է այդ վճռին դէմ ցցուող, հրատարակելով գրքոյկ մը։

×

Ունինք արմենական գաղութ մը Ռոմանի մէջ, բաղկացած 400 հոգիէ։ Մալաթիացիներ, Շապին Գարահիսարցիներ, Խարբերդցիներ, Ամասիացիներ, Էնկիւրիցիներ, Բաբերդցիներ, Կեսարացիներ, Էսկիշէհիրցիներ, Սեբաստացիներ։

Կան 30 անգործներ որոնք նպաստ կը ստանան։

Ահա խանութպաններու ցանկը,— երեք դերձակատուն, երկու կօշկավաճառ, երկու սափրիչ, երկու շրջիկ վաճառորդ, մէկական հացագործ, մսավաճառ, նպարավաճառ, մեծաքանակ պտղավաճառ, գդնոցավաճառ եւ ժամագործ։

Քանի մը երկրագործներ։

Մեր միւս հայրենակիցները կ'աշխատին կօշիկի եւ կաշիի գործարաններուն մէջ, օրական միջին հաշուով շահելով 30—35 ֆրանք։

Արմենուհիները ընդհանրապէս կը պարապին կօշիկի կաշեհիւսութեամբ (թրէսէ), 20—25 ֆրանք օրականով։

Գաղութը ունի մանկապարտէզ մը, որ վարձուած սրահ մըն է։ Այնտեղ մեր փոքրիկներուն գրել ու կարդալ կը սորվեցնէ Տիկ. Սինանեան, մայրիկի մը նման։

Գոյութիւն ունի նաեւ գիշերային դպրոց մը, ուր կը դասաւանդեն Սարգիս Պիլալեան (Հայերէն, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն), Մելիք Ձիզմէճեան (նուագ) եւ Բիւզանդ Պալեան (երգ)։

Ռոմանի մէջ գոյութիւն ունին հետեւեալ միութիւնները,— Հ.Ռ.Մ., իր Փութպոլի խումբով, Հ. Կարմիր Խաչ, Մալաթիոյ Կրթասիրաց։

Սարգիս Պիլալեան այս գաղութին մէջ կը կատարէ բազմաճիւղ դեր մը.— ուսուցիչ, թղթակից, թերթերու գործակալ, արարողապետ։ Մէկ խօսքով արդիական մըխթարճ է հայկական Ռոմանին։ Իր մանրբրաթիկ հասակով եւ իր մանկանայն դէմքով ինծի կը յիշեցնէ Արմաշի Չարխափան Աստուածամօր սպասարկու աղջիկ Մինասին մէկ մանրանկարը։

Ռոմանի Արմէնները ընդհանրապէս կը պատկանին Հայ. եկեղեցւոյ։ Կան քանի մը ընտանիք կաթոլիկ եւ բողոքական։ Կան նաեւ Ս. Գիրքէն զարնուած խումբ մը «բուհճի»ներ։ Իրենց անունը անգամ, իրենց հոգիին պէս, օտար հայութեան։

Այս գաղութին բացասական գիծերէն կարելի է յիշել թրքախօսութիւնը եւ մանաւանդ խաղամոլութիւնը։ Պատահած են նաեւ ընտանեկան վէճեր, երթալով մինչեւ ամուսնալուծում։

Ընդհանրապէս սակայն Ռոմանահայերը համբաւուած են իբրեւ խաղաղասէր, քաղցրաբարոյ եւ աշխատասէր։

Խորապէս սիրուած եւ պաշտպանուած են իրենց քաղաքապետ Պ. Պարլաթիէէն, որ աջակողմեան մըն է, ինչպէս նաեւ քաղքին մէջ մեծամասնութիւն կազմող ընկերվարականներէն։

Բարեկեցիկ է գաղութը։ Եօթը ընտանիք տանտէր են։

×

Առաջին անգամ կիրակի օրով եւ պայծառ օդով ներս կը մտնենք Ռոմանէն։

Զուարթ գեղեցկութիւն մը ունի Վալանսէն Ռոման բերող ճանապարհը։ Բնութիւնը տօնակատարութեան մէջ էր եւ մարդիկ ունէին հանգիստի երեւոյթ։ Լոյսը ծափահարութեան մը պէս խանդավառ կը խայտար ամենուրեք։ Օդին մէջ թափած էին հեղեղներ ոսկեժպիտներու։ Զառիվերներէ կ'ելլէ օթօքարը, նետելով մեզ նոր տեսարաններու կեդրոնը։

Ռոման։

Լայնանիստ պողոտայ մը որուն ձախ կողմը նիհար է քաղաքը, իսկ աջ կողմը չեղ ու նեղ փողոցներ կը վազեն դէպի գետ։ Կան բաւական չքեղ փողոցներ ալ, անշուշտ գաւառական իմաստով։ Կ'անցնինք Իզէրի վրայ նետուած կամուրջէն եւ կը շրջինք աջ գետափին թաղամասերը։ Անցուք ճամբայ մը, ոժգոյն տուներով։ Կը վերադառնանք ձախ ափը։ Հեռուն կապոյտ մշուշի մը մէջ կ'երեւի Ալպեաններուն այն շարքը որ կը կոչուի Կեսարեան Սաղաւարտ։ Շահեկան են Ռոմանի փողոցները իրենց ամբողջովին միջնադարեան ձեւով, նեղութեամբ, մանաւանդ բնակարաններով։

Քաղաքին հիւսիսային մասին վրայ կառուցուած են բոլորովին նոր վիլլաներ, որոնք արդիական տեսք մը տուած են քաղաքին գլխուն։

Բուն քաղաքին փողոցները գետին հետ զուգահեռական են եւ կամ կ'իջնեն ինչպէս ըսինք, դէպի Իզէր։

×

Տաք, խանդավառ, հիւրասէր ու հարցասէր է գաղութը մեծ մասով։

Դաշնակցութիւնը եւ Հ.Ռ.Մ.ը կազմակերպած էին ազահանդէսը։

Անոնք կազմակերպեցին նաեւ թէյասեղան–դասախօսութիւն մը, հրաւիրելով զիս։

Նոյնպէս թէյասեղան մը կազմակերպեցին Հ. Կարմիր Խաչուհիները ու օրիորդները, որոնք նոյնպէս այնքան սիրելի եւ խանդավառ Արմենուհիներ են։

Ի պատիւ Ռոմանի գաղութին շատ կէտեր կան արձանագրելիք։ Անոնց մէ մէկն է անոնց ժամը ժամին, նոյն իսկ ժամանակէն առաջ, ներկայ գտնուիլը հաւաքոյթներուն։ Անոնց կարգապահութիւնը։ Ջէզուքներ ու Հօկեաններ կը մասնակցին հանդէսներուն։

Ռոմանի մեր գաղութը քաղցր է ու ժրաջան մեղուանոցի մը նման։

Հազիւ երեք–չորս օր մնացի իրենց մէջ ու ինծի համար անմոռանալի պիտի մնան այդ ժամերը։

Բուռն ու բազմաթիւ բաղձանքներ որ մնամ երկար իրենց մէջ, նոյն իսկ տեւականապէս։

Իրենց զգացումներուն յորդութիւնը զիս լացնելու չափ յուզեց։ Անոնք ինծմէ ծիծաղներ կը սպասէին ու կը զարմանային տեսնելով իմ զգայնութիւնս։

Խումբ խումբ, երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ քովս կուգային հարցումներով, առաջարկներով, կրտսեր եղբայրներու եւ քոյրերու նման։

Ռոմանի գաղութին մէջ վայելեցի արմենական քաղցրութիւնը, մեր տոհմիկ հիւրասիրութիւնը, համն ու հոտը գաւառին։

Դեռ մինչեւ հիմա ականջիս մէջ կը բզզան իրենց խօսակցութիւնները։ Դեռ կ'ունկնդրեմ Բիւզանդ Պալեանի երգերը եւ տիկին Թագուհի Կիւրինեանի երգը.

— Պարզիր աղբիւր ...

×

Ի պատիւ Ռոմանի գաղութին պէտք է արձանագրել նաեւ ուրիշ կարեւոր կէտ մը։ Այնտեղ գրեթէ գոյութիւն չունին ռամկավարներ։

Գաւառի մէջ շրջած միջոցիս, իբրեւ չէզոք Արմէն, անգամ մը եւս համոզուեցայ որ մեր ամէնէն կեղծաւոր ու խառնակիչ մասը ռամկավար կոչուած փուչերն ու փուչիկներն են։ Մեծ սխալ է խօսքով կամ գրիչով կանոնաւոր պայքար մղել անոնց դէմ։ Անոնք արժանի են միայն արհամարհանքի կամ արգահատանքի։

Ռամկավար օրկանին խմբագրական կազմը կ'արժէր որ տեսնէր թէ ո՛վ տեղ ունի ժողովուրդին սրտին մէջ։

— Վա՛յ ձեզ վատեր որ յօղուածներ կը թխէք ինծի կամ ուրիշներու դէմ եւ քաջութիւնը չունիք անոնց տակ ստորագրելու։

Քանի մը ազնիւ դէմքեր պարզապէս արկածով ինկած են ռամկավարներու մէջ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՊԱՅՐԸՆԻ ՈԳԻՆ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Ծո՛վն է դարձեալ կը մաճառի կարկառ խութե՛րն ի վեր կղզույն,
Եւ ամպէ ամպ շանթն ահարկու կ'արշաւէ բի՛րտ որոտումով,
Կը փոթորկի կոհակն ուժգին, եւ կը հեծէ հովն հեգնանքով.
Եւ ամէն ինչ կը խորանայ հոծ տրտմութեան տակ ժամերուն։

Հասի՛ր Պայրըն, մրրիկնե՛ր կան եւ խելագար բո՛ց ու ժայթքում
Հայոց խոնարհ այս կղզեակին անդորրանքին մէջ սրբացած.
Ուր իմ հոգին կ'երկիւղածի յիշատակիդ շունչովն հարբած.
Ուր ես անվերջ կ'որոնեմ քու յուզմանդ երի՛զն անպատում։

Ո՛վ մեծ Պայրըն, հոս ամէն ինչ քեզմով հըպա՛րտ է ու վըսեմ,
Հոս դուն խըրա՛ծ ես մեծութեանդ հուժկու տարափն ալպիոնական՝
Մարմարի՛ պէս, որ կը կանգնի հսկայակա՛ն դարերուն դէմ։

Ներկա՛յ ես դուն, այն ընդվըզող կայծակներո՛ւն դէմ ամեհի,
Եւ քու հոգիդ որ գերագոյն պոռթկումն է այս խոր գիշերուան՝
Կ'ոգեվարի՛ միջոցին մէջ, եւ ծովուն դէմ կ'ալեծըփի՛...։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՎԵՐԻՆ ՍԻՈՆԷՆ

— Այդ ո՞ր հովը փչեց, զարմանքով ինծի հարցուց Հրազդան, որ Գրիգորին հետ խօսքի բռնուած էր։

Ըսի անոր.— Հոս մնալու չեմ, եւ ոչ ալ եկած եմ քեզ տանելու համար։

Երկու բարեկամները իրարու աչք ընելով, ինծի ըսին՝ թէ անգամ մըն ալ աշխարհ վերադառնալու յօժարութիւն չունէին։

Գրիգորին հարցումին պատասխանեցի թէ իր «Մշակ»ը դադրած է. եւ Կովկասի բովանդակ հայութիւնը մըշակ դարձած՝ Լէնինի անունով մէկու մը արօրովը կը հերկէ Հայաստանի դաշտերը։

Հրազդան մօրուքը բռնած սկսաւ խնդալ։ Ու տեսնելով որ իր երկար մօրուքը ինծի զարմանք կը պատճառէ, իմացուց թէ մկրատ չկայ որ փաշայական ձեւ մը տայ իր մօրուքին։

Այդ երկու բարեկամներուն առարկութեանց պատասխանեցի թէ ես «կաղթաճութիւն» ընելու համար հոն չէի գացած, այլ պարզապէս կ'ուզէի տեղեկանալ թէ իմ լուսահոգի ծանօթներս հոն ի՛նչպէս կ'անցընեն իրենց օրերը։

Բարախանեան հեռուէն զիս տեսնելով եկաւ, ողջագուրուեցանք, ներողութիւն խնդրեց, ըսաւ թէ իմ նամակներուս չպատասխանելու միակ պատճառն էր որ ազգասէրներուն հետ օրէնքով արգիլուած էր թղթակցութիւնը. Գրիգոր գրպանէն Լիւլէճեանի «Մշակ»ը հանեց եւ սկսաւ կարդալով հեռանալ։

×

Հրազդան կը պատմէր ինծի թէ «Ցուցիկ»ներու հեղինակը նոր գիտ մը ըրած է, հրաման առեր է Ս. Պետրոսէն, եւ Լիմպոս կոչուած տեղը գացեր է, եւ գտեր է հոն բիւրաւոր Հայեր որոնք Հայաստանը ծաղկեցուցեր են. արդ անոնց պատմութիւնը գրելու զբաղած է. եւ ինչ որ գիտեմ, այդ գիրքը պիտի կոչէ «Հայաստան քրիստոնեայ Հայաստան ըլլալէն առաջ»։

Այդ պահուն քովէս անցաւ յիսունը թեւակոխած, թխորակ դէմքով մարդ մը որ ճաթած ձայնով կը պոռար.— «Հնութիւններ կ'առնեմ» ... Եւ զիս ճանչնալով, պիշ պիշ աչքերուս մէջ նայեցաւ, ականջ խլացնելու չափ ուժգնօրէն պոռաց.— «Հնութիւններ կ'առնեմ»...

— Ծօ՛, տնաքանդ հոս ալ հնավաճառութիւն կ'ընես։ Ըսի Ծխտատունի բարեկամիս։

— Հոս չուկան բանուկ է. մինչեւ որ Քէլէկեանը գայ, հնութեանց հրապարակը իմ կալուածս կը մնայ։

Եւ ան կը պատմէր ինծի թէ անցեալ տարի երբ Տաշեան, Օրմանեան եւ Խալաթեանց կը վիճէին Խորենացի Մովսէս պատմիչին վրայ, Նորայր անոնց առջեւ կը նետէր Մարիամ Կատինացիի պատմութիւնը որ մեր Խորենացիին աղբիւր եղած էր։ Եւ այդ անգտանելի ձեռագիրը ինքը Ծխտատունի գտած էր ասորի հնավաճառի մը քով։

Այսպէս Ծխտատունին կը խօսէր եւ ահա լոյսերու մէջ լոյսի տեղատարափ անձրեւ ողողեց, լոյսերու ցոլքերու մէջ ծածկուեցան ինծի ծանօթ դէմքերը։ Պահ մը լռութիւնը պատեց. կնդրկային հովեր լոյս ամպերը կը քշէին նորատեսիլ աստեղազարդ կամարէն վեր։ Հուպ դրախտին կը կարծէի, եւ սակայն ո՛րքան ոլորապտոյտ լոյս բաւիղներ հարկ էր կտրել հոն հասնելու համար։

Ես զմայլած կանգ առի, նուագ մը լսեցի, կարծես աստուածեղէն բերան մըն էր որ քաղցրաբարբառ կը գեղգեղէր։ Անխորժաբար մտիկ ըրի։ Հրազդան յանկարծ քովս եկաւ, զարմացաւ ու խնդաց վրաս։ Ես դարձեալ ապշահար մնացեր էի, ան ինծի մատնանիշ ցոյց տուաւ ճաղատ գանկ, պարթեւ հասակ, շնորհափառ տեսքով, անմահական խնդութեամբ զուարթ մէկը։

Ան զիս որ տեսաւ, ժպտելով բարեւեց։ Բարեւն առի, բայց չհասկցայ ո՞վ էր ան ... Հրազդան դարձաւ ըսաւ ինծի.

— Ծուռով կը հասկնաս թէ ո՛վ է ան։

Եւ ան սրբափայլ լոյսերու մէջ լոյս կը դառնար սաղմոսելով.«Ալէլուիա՛»։ Մըրմըրեանն էր՝ անմահութեամբ արբեցեալ։

×

— Կարապետը տեսա՞ր։

— Ո՞ր Կարապետը, Հրազդան։

— Շահնազարեան վարդապետը։

— Բայց ի՞նչպէս կարելի էր ճանչնալ, որուն վարքը ծանօթ՝ դէմքը անծանօթ էր ինծի։

— Տես մինակ, գլուխը կախ, կը շրջի եւ ո՛չ մէկուն բարեւ կուտայ։

— Ո՞վ պիտի «բանար այդ դաբիրին քօղը» կ'ըսէին մեր հինները։

— Տիգրանեան Մկրտիչ «հրաշագործ յորջորջեալ» վարդապետը կը բանար։

— Իսկ Տէրոյե՞նց ...

— Ասա շատ խիստ վարուեցան անոր հետ։

— Ուրիշ կերպ կարելի չէր, քանի որ ան Ներսէս Աշտարակեցիէն «բարապան դժոխոց» կոչուած էր։

Մեր խօսքերը ընդհատեց Մամուրեան. եւ յայտնեց թէ հալածուած վարդապետը «խոնարհ ու պարտաւոր» դէմք մըն է, թէեւ Տէրոյենց անոր «բերնին հոտէն կ'իմանար սրտին վէրքը». գիտէ՞ք ինչ էր այդ վէրքը ... «Սիս երթալ եպիսկոպոս ըլլալ, Պոլիս դառնալ պատրիարք ըլլալ»։

Միջամտելով Պուրունսուզեան Ցակոբ աղան, ըսաւ.

— Իրաւունք ես Տատեանց տունը Շահնազարեանի դատապարտութեան ժողովին ներկայ էի, սակայն ամբաստանուած վարդապետի բերնէն այդ հոտը չառի։

Հրազդան հեղնաժպիտ պատասխանեց.

— Բարեկամս, դուն ալ այդ հոտը պիտի առնէիր, եթէ տէրը քեզի ալ պարգեւած ըլլար Տէրոյենցի վեհափառ քիթը։ Բայց ինչ ընես, քիթդ օրօրոցիդ մէջ մոռցեր, դուրս ելեր ես։

— Ես զարմացայ թէ ի՛նչպէս վերին Սիոնի մէջ նման զրոյցներ կրնան կատարուիլ ...

ՇԱՏՐՈՒԱՆ

«ՑԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՆԱՈՒՄ ՊՈԼԵԱՐ

(Պուլկարական գրականութիւն)

Թուրք «չափքըն»ները առեւանգեր էին վարի թաղի մեր աղջիկներէն մին։ Աղջկան մայրը, որ անոր այրի մըն էր, մնացած էր անճար։ Դրացիները իրեն խորհուրդ տուին երթալ Նաում Պոլեարին։ Միայն ան կրնա՞ր օգնել իրեն։

Նաում Պոլեարը քոնաքի ապա էր՝ գայմագամին մօտ։ Իր առաջարկով ժողով մը տեղի ունեցաւ, գատըին եւ Թուրք թէ պուլկար բոլոր ազաներուն մասնակցութեամբ։ Աղջիկը բերին ժողովականներուն փէրաճէի մը մէջ գրած։ Գատըն եւ յոյն քահանան պիտի հարցաքննեն զայն։

— Իսլամութիւն կ'ընդունի՞ս — հարցուց գատըն — քու կամքովդ կ'ընդունի՞ս։

— Այո, պատասխանեց աղջիկը։

— Կը հրաժարի՞ս մեր կրօնքէն, հարցուց, իր կարգին, քահանան։

— Այո՛։

Գայմագամը ակնարկը ուղղեց Պոլեարին եւ ուսը շարժեց։ «Ինչ ի՞նչ կ'ուզես», կը հարցնէին իր կիսախուփ աչքերը։

Այն ատեն Պոլեար ելաւ ոտքի եւ մօտեցաւ աղջկան։ Արագ շարժումով մը անոր դէմքէն վար առաւ սեւ փէրաճէին ծայրը։ Անոր այս ընթացքը այնքան անսպասելի էր եւ յանդուգն, որ բոլորը շշմեցան։

— Աղջի՛կ, Թրքուհի՞ կ'ուզես ըլլալ. ո՞ւր պիտի թողուս մայրդ, անիծեա՛լ, շուն,— զայրագին գոչեց Պոլեարը։

Աղջկան դէմքը տժգունած էր ու մթագնած՝ վիշտէն ու սարսափէն։ Աչքերը ցամքեր էին ու կ'այրէին՝ յարատեւ լացէն եւ անքնութենէն։ Մէկէն նետուեցաւ Պոլեարին, խլեց անոր ձեռքը՝ խեղդուողի մը նման եւ պաղատեցաւ.

— Փրկէ՛ զիս։ Չեմ ուզեր։ Սպաննեցին ինծի ... պիտի մորթեն զիս ..

— Մեկնէ՛, շո՛ւտ ... մայրդ քեզի կը սպասէ բակը։

Ու աղջիկը դռնէն խոյացաւ դուրս։ Ու ճիշդ այն պահուն, երբ Նաում Պոլեար կ'ուզէր կրկին իր տեղը երթալ ու նստիլ, իր առջեւ ցցուեցաւ Համտի պէյը։ Քանի մը երկվայրկեան անոնք լուռ նայեցան իրարու՝ մութ ու խոր թշնամանքով։ Թուրքը բարձրահասակ էր ու նուրբ, պրկուած լարի մը նման եւ իր ամբողջ արտաքինը կը ներշնչէր թաքուն եւ վտանգաւոր ուժ մը։ Իր երկար ու ոսկրոտ մատները կը դողդղային։ Նաում Պոլեար աւելի կարճ էր հասակով, բայց՝ մարմնեղ եւ կաղնիի նման անշարժ։ Մազերը ալերեկ էին, բայց իր ընդերեներուն պիրկ հանգոյցները կարծես իր հանդերձանքէն իսկ կ'երեւէին։ Լռութիւնը անհանդուրժելի էր։ Սենեակին այդ սարսռազդեցիկ լռութեան մէջ, մէկը վախէն ճիչ մը արձակեց։

— Ի՞նչպէս կը համարձակիս փէրաճէին նամազին ձեռք զպցնել, հարցուց Համտի պէյ։

— Ֆէրաճէն նամազ ունի Թրքուհիին դէմքին վրայ։ Այս աղջիկը Թրքուհի չէ, ոչ ալ պիտի ըլլայ։ Ձեւա՞ք, չլսեցի՞ք, պատասխանեց Նաում Պոլեար։

Իր խօսքերը ծանր քարերու նման ինկան ու արձագանգեցին ուժգնօրէն, կարծես մխուէին երկրին խորը։ Պոլեարի այս պատասխանէն վերջ, Համտի պէյին համար դժուար էր ձեռք բարձրացնել անոր վրայ — այնքան ուժով էր ան՝ իր խոհուն անվախութեանը մէջ։ Թուրքը նախընտրեց տեղի տալ, բայց յանկարծ, կարծես մարակէ մը հարուածուած ըլլար, կծկուեցաւ կատուի նման որ պատրաստ է նետուելու, եւ իր ձեռքին մէջ փայլեցաւ դաշոյնը։ Նաում Պոլեար արագ շարժում մը ըրաւ եւ արդէն Թուրքին ձեռքը պլնձէ գաւազանի նման ծռեցաւ։ Սենեակին մէջ բոլորը ոտքի ելան ու ժխոր մը բարձրացաւ։ Երկու հակառակորդները բաժնեցին իրարմէ։ Այն ատեն, Նաում Պոլեար դարձաւ գայմագամին, որ միակն ըլլալով անշարժ կը մնար իր տեղը.

— Գայմագամ էֆէնտի, ես քեզի դիմեցի արդարութիւն գտնելու համար, ըսաւ։

Գայմագամը որ բոլորովին փակեր էր իր կիսախուփ աչքերը, ոչ մէկ պատասխան տուաւ։

Պոլեար ծռեցաւ, վերցուց փէսը որ գետինն էր ինկած, եւ հեռացաւ սենեակէն։

×

Նաում Պոլեար մեր քաղաքի ամէնէն հարուստներէն չէր. բայց ամէն ինչ ունէր,— արտեր, մարգագետիններ, այգի, երկու խանութ եւ գեղեցիկ տուն մը՝ մեծ պարտէզով։ Արդէն իսկ երկու աղջիկ էր ամուսնացուցած, իսկ երրորդը, որ փոքրն էր, նոր ըսկսեր էր կարգի անցնիլ։ Ուրիշ զաւակ չունէր. կինը մեռած էր, ու տան հոգը ամբողջովին մնացած էր իր պառաւ ու այրի քրոջը վրայ։

Ամրան, Պոլեար յաճախ կը պտըտէր իր պարտէզին մէջ ու կիսաձայն կը մրմնջէր եկեղեցական մեղեդիներ։ Այդ օրը եւս ելեր էր պարտէզ, իսկ փոքր աղջիկը ածուէ ածու կ'երթար՝ հօրը շուրջ ու այս կամ այն ծաղիկի մասին կը խօսէր անոր։ Յանկարծ, դրանը առջեւ երեւցան երկու Թուրքեր,— Համտի պէյն ու անոր ընկերը։ Նաում Պոլեար պատեց յօնքերը եւ ուղղուեցաւ դէպի անկոչ հիւրերը։ Բայց, Համտի, առանց սպասելու, որ ան իրենց մօտենայ,

— Ա՛, բացագանչեց, Նաում չորպաճի, չըսե՞ս, աս է եղեր քու տունդ, հա՞։ Ասկէ կ'անցնէինք ... ծաղիկները տեսնել ուզեցինք. կեցիր, ըսի, ծաղիկ մը ուզենք։

Թուրքը կը խօսէր ծաղիկներու մասին, բայց ակնարկը յառած էր աղջկան։ Անակնկալի եկած ու վախցած, ան, ինքզինքին եկաւ միայն այն ատեն երբ նկատեց ակնարկը։ Թէեւ աղջնակ մը դեռ, ան աղօտ կերպով զգաց այդ ակնարկին աղտոտ ուժը եւ աճապարեց պահուիլ տունէն ներս՝ ամօթխածութենէն կարմրած այտերով։

Թուրքերը շուտով մեկնեցան։ Պոլեար չմտածեց իսկ այս անսպասելի այցելութեան պատճառի մասին, այցելութիւն մը, որ, թերեւս, իրապէս պատահական էր։ Շաբաթ մը վերջ, սակայն, Համտի պէյ կրկին եկաւ՝ իր ուրիշ երկու բարեկամներուն հետ, ու այս անգամ ոչ թէ պատահաբար։

— Ինծի նայէ՛, չորպաճի,— ըսաւ ան Պոլեարին — քու եւ իմ միջեւ քօնաքը պատահած այն դէպքէն ի վեր աչքս մտար։ Ուրախ պիտի ըլլամ, եթէ բարեկամներ ըլլանք։ Դուն Նաում չորպաճին ես, ես՝ Համտի պէյը,— ու բոլորը գիտեն տակաւին այս քաղաքին մէջ։

Եւ, իրապէս, բոլորը գիտէին թէ ով էր Համտի պէյը — սարսափը Թուրքերուն եւ Պուլկարներուն՝ ամբողջ Փելակոնիային մէջ։

ՏԻՄ. ԹԱԼԵՒ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԹԻՒ

—o—

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ա. Խատիսեան.— Այս մարմինը ստեղծուած է անմիջական կարիքներու համար: 1.— Հայ աշխատաւորներու ինքնութեան Թուղթին վրայէն ջնջել տալ աշխատանքի իրաւունքը եւ զանոնք ենթակայ չդարձնել 10 առ 100ի սահմանափակումին: 2.— Արտաքսումի …

Շ. Միսաքեան.— Այս ամբողջ կացութեան գլխաւոր պատճառն այն է որ Միացեալը Թոյլ է, չի գործեր ուրբաթ, «այսօր կամ վաղը չկամ»ի հոգեբանութիւն մը ստեղծեր է: Անհրաժեշտ է կենդանի օրկանի մը վերածել զայն: Ցեռոյ Միացեալը կապ …

…աշխատեցաւ: Մենք ոչ բանակ, ոչ ալ որ եւ է ուժ ունինք կառավարութեան դէմ կռուելու համար: «Ազգ. Խոր-հուրդ»ը երկուութիւն թող չստեղծէ եւ 2—3 հոգի ղրկելով՝ մասնակցի մեր աշխատանքներուն:

…պնդումի զօրութիւնը շատ մեծ է: Պէտք է յարատեւել: Պ. Խանզատեանի հրաժարելով, Տնտեսական Կեդրոնը քաշուա՞ծ է Միացեալէն:

Պ. Էսմէրեան.— Տնտեսական Կեդրոնի փոխ-նախագահ ըլլալով մէկ…

…մէկ ցաւ ունիմ. Տնտեսական Կեդրոնի մեկնելուն չեմ ցաւիր, այլ Կամաւորներուն:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ՄԵԾ ԲԱՐԵԿԱՄՍ ՇԷՅՔՍՓԻՐ»

70,000 ուսումնասիրութիւններ գրուած են Շէյքսփիրի կեանքին մասին, 70,000 հատորներ, ամբո՛ղջ մատենադարան մը, որ ցուցադրուեցաւ, անցեալ տարի, Ուաշինկթընի մէջ:

Ու նիւթը տակաւին սպառած չէ Թերեւս:

Ո՞վ է Շէյքսփիր, ապրա՞ծ է հեղինակ մը այս անունով:

…

Տէր եւ Տիկին Յ. Համալեան կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց զաւկին ԽՈՐԷՆի:

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԱՃԷՄԵԱՆ (Մարսէյլ)
եւ
ՅՈՎՍԷՓ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (Փարիզ)
Նշանուած
Մարսէյլ, 27 ապրիլ 1935

ՎԵՐԺԻՆ ԿԷՕԼՃԻՒՔԵԱՆ (Լոնտոն)
եւ
ՍՈՒՐԷՆ ՖԷՍՃԵԱՆ
Ամուսնացած
27 Ապրիլ 1935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հրաշագեղ ոսկեդար,
Իմաստութեան ու քերթի,
Նոր յոյզերի ու երգի
Հրաշագեղ ոսկեդար:
Տուր ինձ կրակ, տուր անգին,
Տուր ինձ այրող մի գիտար,
Հրաշագեղ ոսկեդար
Իմաստութեան ու քերթի:

X

Գարնան արեւ, դու իմ սէր,
Դու իմ կեանքի օրօրան,
Քո շնչով եմ ես հիւսել
Իմ յոյզերը հուրհրան:
Իմ խոհերը խնդութեան
Իմ երազներն անթախիծ,
Դու ես վառել խնդութեամբ
Դու ես գերում ինձ նորից:
Աստղերի պէս քո երկնի,
Մրգերի պէս քո հասուն,
Վառվռում են երգերն իմ
Այս ոսկեշող երազում:
Գարնան արեւ, դու իմ սէր,
Դու իմ կեանքի օրօրան,
Քո շնչով եմ ես հիւսել
Իմ յոյզերը հուրհրան,
Իմ երգերը լուսեղէն:

Բագու ՍԱՄՈՒԷԼ

…ծանքներէն զլուած, կը հեռանայ Անգլիայէն, կը մեկնի Ամերիկա, ուրուն ապագան նախատեսելով կարծես՝ Շէյքսփիր եւս պահ մը կ՚երազէ ճամբորդութիւն մը:

Այլ սակայն կը մեռնի իր ծննդավայրին մէջ, 1616ին:

Յառաջիկային պիտի ներկայացնենք ուրիշ գիրքի մը բովանդակութիւնը, ուր Տոքթ. Անտրէ Անտէս կ՚ուսումնասիրէ Շէյքսփիրի ծանօթութիւններ ըր մտային ախտաբանութեան մասին:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ – ԲՈՅԺ», ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, խմբագիր Շ. Նարդունի, թիւ 8 (մայիս), հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Բժշկական պարտաւորութիւններ (Տոքթ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ), Գարուն եւ բժշկութիւնը (Տոքթ. Ե. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ), Ինչո՞ւ կը հոտի շունչս... (Տոքթ. ԺԱՆ ՄԱՐԹԻՆՕ), Պատերազմ ... փայտոջիլներուն դէմ (Տոքթ. Գ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ), Արուեստ քնանալու (Տոքթ. Պ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ), Կուրաղիքս բորբոքած է ... (Տոքթ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ):

Տարեկան բաժնեգինը, Ֆրանսա՝ 20, արտասահման՝ 25 ֆրանք:

Դիմել Dr. CH. AIVAZIAN, 17 Rue Damesme, PARIS.

La Tragédie de l'Asie Mineure et l'Anéantissement de Smyrne (1914—1922). Par Richard Gondrand. 1935. Imp. Y. Armen et Cie, Marseille. Prix 12 francs.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=o.o=

Բոլոր բանակցութեանց ընթացքին՝ Վլատիմիր ոչ լուսանկարս պահանջած էր, ոչ ալ մանրամասնութիւններ իմ ինքնութեանս մասին: Պայման ալ դրած չէր որ անձամբ ներկայանամ:

Վլատիմիր պատասխանելով տուած՝ հարցումներուն …

…ակին թէ Պուլկար մըն է, որուն կը գործակցի Սերաստացի Մուրատին եղբայրը:

Այդ առթիւ կը պատմէին արդէն Պուլկարիա հասած քանի մը փախստականներու եւ անոնցմէ եկած նամակներու մասին …

…հոված էր թէ Ղալաթիոյ Սալոնին ոստիկանները փոխուած եւ Բումէլիէն նոր մարդիկ բերած են, այնպէս որ …

ՄԱՆՉԷՍԹԸՐԻ ԴՈՒՔՍԸ 9 ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Լոնտոնի մէջ, 650 անգլ. ոսկի ստացած ըլլալով խարդախութեամբ: Ուրիշին պատկանող գոհարեղէններ գրաւի դրած եւ խաբած էր: 58 տարեկան է եւ Մանչէսթըրի 9րդ դուքսը… Տղան ալ վերջերս Փարիզ եկած էր, օտար լեգէոնի մէջ մտնելու համար, բայց մերժուեցաւ:

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը վար ինկաւ Շէրպուռի մէջ, ջարդուփշուր ըլլալով: Ուղեւորներէն երեքը մեռան, չորրորդը վիրաւորուեցաւ:

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ընտրութիւնները կը վերջանան այսօր, կիրակի, համեմատականի մնացած ցանկերուն վրայ: Ընկերվարականները եւ համայնավարները միացեալ ճակատ կազմած են, ուժգնօրէն պայքարելու համար:

ԱՄԼԱՑԵԱԼՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ամուսնութիւնը պիտի արտօնուի Գերմանիոյ մէջ, մասնաւոր օրէնքով մը: Բնականաբար զաւակ չպիտի ունենան:

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ. Հ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ *խառն նիստը տեղի կ'ունենայ այս Հինգշաբթի* (16 *Մայիս*) *երեկոյ ժամը* 8.30*ին,* Café au Clair de Lune*ի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի: Կարեւոր զեկոյց:*

Կոմիտէներու ոչ-անդամ ընկերները կըրնան ներկայ ըլլալ:

ՄԱՅԻՍ 28ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
Մայիս 25ին ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼԻ սրահին մէջ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, *ընկերներ՝*

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ **ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ**

մահապատիժի ջնջման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խընջոյք մը, որ տեղի կ'ունենայ 19 Մայիս կիր. իրիկուան ժ.ը 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ Maison «Martin»*ի մէջ,* 120, Bld. Belleville (Métro: Belleville): *ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (ճաշը մէջն ըլլալով):*

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ *ՅԱՌԱՋ* ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
Զ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի մօտ, 34, Villa Rouveyrolles.

«Վ Է Մ»

Մամուլի տակ է եւ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ 9րդ հատորը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Ա. ՄԱՆՏԷԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն) — Ա. Մանտէլշտամ՝ *«Թուրանական քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում»* — Յ. Ճ. Սիրունի՝ *«Զոհի տարիին նախօրեակը»*, — Կ. Վ. Տայք՝ *«Լ. Շանթի գեղարուեստական երկերը»* — Ն. Մառի ինքնակենսագրութիւնը — Շ. Նարդունի՝ *«Նպաստ մը հայ եւ թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրութեան»* — Ա. Աստուածատրեան՝ *«Արամը»* — *«Հայաստանի խորհրդի արձանագրութիւնը»* — Ռոստոմ՝ *«Կուկունեան խմբի արշաւանքը»* — *ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ — ԱՆՑԵԱԼԷ — ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ — ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ — ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ՝ Յ. Զաւրեան, Ն. Բաղալեան, Ս. Վ. — ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ, Վ. Եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:*

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 *ֆր.: Դիմել՝ Լ. Գեւոնեանին, «Յառաջ»ի հասցէով:*

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր-Հայքի հայրենակ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր կիր. կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին,131 Fbg. du Temple:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 131 բիս Ֆօպուր տիւ Թամբլը, մէթրօ՝ Պէլըվիլ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի և Շրջ. Հայրենակց. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը այսօր կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Քաֆէ Օ Բլէր տը Լիւն սրճարանին վերնայարկը՝ Մէթրօ՝ Փլաս տ'Իթալի:

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ – ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ

EMPIRE, C'est pour toujours (vers, orig., s., t. f.) Sur scène: LUCIENNE BOYER ET 6 ATTRACTIONS.
MARIVAUX, Justin de Marseille (Berval, Larquey).
MARIGNAN, Tovaritch (Irène de Zilahy, André Lefaur).
MAX-LINDER, Golgotha (Harry Baur).
MOULIN-ROUGE, Ferdinand-le-Noceur; Le crime de M. Pegod.
IMPERIAL, Gay divorcée (vers, orig., s,-t. f.).
OMNIA - CINE INFORMATIONS, Actualités mondiales; Mariage arménien; L'hippocampe.
VICTOR - HUGO, Le bonheur (Charles Boyer, Gaby Morlay).
ROYAL, Les nuits moscovites; L'amour en cage.
BARBES, Le comte obligad; Le carrousel volant.
BELLEVILLE, Notre pain quotidien; Un petit trou pas cher.
CAPITOLE, Caprices de femme; Compartiment de dames seules.
DEMOURS, Ferdinand-le-noceur; Jofroi.
EXCELSIOR, Caprices de femmes; Dédé.
FEERIQUE, Monsieur - sans - Gêne; Vers l'Abyssinie.
LECOURBE, Monsieur sans - gêne; Vers l'Abyssinie.
LOUXOR, Caprices de femmes; Simone est comme ça.
LUTETIA, Le vrai visage du Vatican; Une riche affaire.
LYON, Caprices de femmes; L'école des contribuables.
MAGIQUE, Monsieur sans - gêne; Vers l'Abyssinie.
MAINE, Monsieur sans - gêne; Vers l'Abyssinie.
MONTPARNASSE, Caprices de femmes; Lac - aux - Dames.
METROPOL6, Caprices de femmes; L'école des contribuables.
MOZART, Ferdinand-le-Noceur; Joffroi.
PALAIS DES GLACES, Monsieur - sans - Gêne; Vers l'Abyssinie.
PATHE - ORLEANS, Monsieur - sans - Gêne; La Palestine. Sur scène: MANUELA DEL RIO et son guitariste JOAQUIN ROCA; ODETTE MOULIN, chanteusse.
RECAMIER, Monsieur sans - gêne; Vers l'Abyssinie.
ROCHECHOUART, Caprices de femme; Une femme diabolique.
SAINT - CHARLES, Monsieur sans - gêne; Vers l'Abyssinie.
SAINT - MARCEL, Caprices de femmes. Sur scène: TRIO RYDDERS, acrobates comiques; TRIO MIAMI, danses.
SELECT, Pension Mimosas; Himalaya.

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ASNIERES. Le voyage imprévu : Science et police
COLOMBES. Monsieur Sans - Gêne: Vers L'Abyssinie
CASNO DE CLTCHY. Le comte de Monte-Cristo: Une femme chipée
KURSAAL AUBERVILLIERS. Le voyage imprévu: Jeane de la Lune
KURSAAL BOULOGNE. La caserne en folie: Le chéri de sa concierge
OLYMPIA DE CLICHY. Monsieur Sans - Gêne: Vers L'Abyssinie
PATHE CINEMA PALACE (Boulogne). Caprice de femme: L'Ecole des contribuables

ՑԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ԺԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 4ԷՆ 12
Victor - Hugoի ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
46bis, Rue Saint Didier. Paris (16)
Métro: Boissière եւ **Trocadero**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԲԱԺԻՆ:
երգ, պար եւ սիրուն անակնկալներ սիրուած եւ քկարող արուեստագէտներու կողմէ:

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին՝ Ֆր. Թատրոններու դերասաններ՝ փոքրիկներ Վաղինակ *եւ* Այիտա Ագնաւորեան, Օր. *Claire* *եւ* Օր. Ա. Թորոսեան, Պ. Ուզունեան:

եւրոպական պարեր, Union de Jazz de Lido de Paris:
Մատչելի եւ պիւֆէ:
Մուտք.— Այրերու՝ 7.50 *ֆրանք, կանանց՝* 5 *ֆրանք:*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԻՐԻՍ ՊԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆԻ

16 ՄԱՅԻՍ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 21ԻՆ
Salle CHOPINի ՄԷՋ, **8, Rue Daru.**
Կը մասնակցին՝
Jacquin Nin, ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ եւ **J. Clergue**

Յայտագիրը բաղկացած է.— Մէնտէլի, Մոցարտի, Շուպէրի, Շումանի, Թօսինիի, Ժ. Ֆօրէյի, Ժ. Նինի, Կոմիտաս վարդապետի, Սպենդիարեանի *եւ* Գ. Ալէմշահի *կտորներէն:*

Տոմսերը կիչէն, երգահանդէսին օրը: Սրահին դռները կը բացուին ժ. 20.30ին:

Գին՝ 25, 20, 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

ՄԱՅԻՍ 8 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻԷՆ ՍԿՍԵԱԼ
Salle Omnia Ciné Information
5, Bld. MONTMARTRE

Կը ցուցադրուի առաջին հայերէն խօսուն շարժանկարը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Դերակատարութեամբ հայ արուեստագէտներու

Կը ցուցադրուի առանց դադարի
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 11ԷՆ ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 1
ԹԻԿՆԱԹՈՌ 3 — 5 *ՖՐԱՆՔ*

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ
Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին
33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշտ քովը)
Մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle
Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ Lingerie Indémaillable*ի համար կարող եւ վարժ կարուհիներ: Տեւական գործ եւ շատ գոհացուցիչ վճարում:*
Դիմել՝ Maison Vaker, 12, Rue de l'Echiquier. Paris (10).

ԳՈՐԾԱՒՈՐ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ լուրջ եւ մաքուր աշխատող կօշիկի cousemain *մը: Դիմել՝* Davoyan, 14, Ave. George V.*ի անկիւնը, Փարիզ Մէթրօ՝* Marbeuf:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սօֆի Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Կարապետեան, ինչպէս եւ Կարապետեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն Պանթէօնի հայ եւ ֆրանսացի բարեկամներուն եւ համակիրներուն, որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց 9 ամսեայ սիրելի որդւոյն՝
ՇԱՐԼՕ Մ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
մահուան առթիւ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Գործ կը փնտռէ տնական աշխատանքներու մէջ փորձառու հայ կին մը, որ գիտէ պատրաստել արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ եւ անուշեղէններ: Դիմել Տիկին Պէմպրիս Համամճեանի, 4, Rue de la Défense, Issy - les - Moulineaux, Seine.

ԳԱՑԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe.LYON

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՊԵՏՐՈՍՏՈՒԵՑԷՔ

Դպրոցասէրի **ԱՆԿԷՆԻ** *Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին*
ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 19 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ
ԱՆԿԷՆ **Salle des FÊTES**Ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Հետաքրքրական անակնկալներ: — Ընտիր ճազ: — Աժան Պիւֆէ: — Մուտք՝ 10 *ֆրանք:*

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
ԼԵՒՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻ

ԽՈՐՀՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ
18 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 9ԻՆ
Salle du Conservatoire
2bis, Rue du Conservatoire
Métro: Montmartre ou Cadet
Հովանաւորութեամբ Տիկին ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆԻ
Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐՈՅ ԶԱՒԱԿԸ
Ընտանեկան տրամ 3 արար, հայ կեանքէ: Բեմադիր՝ Hr de BAGRADITE
Կը մասնակցին՝ ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ԼԱԹՖԵԱՆ, Պ. Պ. ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՍՎԱՃԵԱՆ, ԼԵՒՈՆ ՅԱՐՈՒԹ, եւայլն:

Գեղարուեստական նոյն բաժինին կը մասնակցին Փարիզի թատրոններու յայտնի արտիստներն՝
Mme. Mary MARQUET Soc. de la Comedie Française, Mr. Mr. V. FRANCEN, Ch. BOYER, Pierre BLANCHAR, ALCOVER, MAXUDIAN et BALPETRÉ.

Ch. BOYER

Տոմսերու գիներ՝ 7 — 10 *եւ օթեակներ՝* 15 — 20:

ՀԱՆԴԷՍ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած՝ Սարսէլի «*ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ*»ի մասնաճիւղին կողմէ
Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը *2.30*ին Salle des Noces*ի մէջ*
81, Rue de Paris, Sarcelles (S. et O.)
Կը խօսի Պ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կազմակերպուած Ֆրանսայի շրջանի Սկաուտական խորհուրդին կողմէ
Հովանաւորութեամբ՝ ՄԻՈՒԹԵԱՆՍ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
Այսօր Կիրակի, ժամը 2.30ին, **Petit Journal**ի սրահը,
21, Rue Cadet, Paris (9), Métro Cadet

Ներկայացում «Մինչեւ Արշալոյս», հեղ.՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն Տիկին ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴԷ:

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ
ԹՈՒԼՈՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 13ի երկուշաբթիէն մինչեւ Մայիս 16ի գիշերը Casino de Toulon*ի մէջ, պիտի կատարէ ֆաքիրական իր հետաքրքրաշարժ փորձերը, որ այնքան աղմուկ հանած եւ հիացում պատճառած են: Ամէն օր ցերեկոյթ եւ երեկոյթ:*

Հոն բնակող հայերուն համար առիթ մը զայն տեսնելու եւ գնահատելու համար:

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՏՏՈՒՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ
ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ
ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ
ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԺՈՐԺԱՐԲԵՐ

գոյնը օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒՐԵԱՆ
8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,
75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ
211, Rue de Criqui

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ petite - main *կարուհի մը:*
Դիմել անմիջապէս՝ 10bis Passage Clichy, Paris (18).

ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԱՌԹԻԷ ԼԱԹԷՆԻ ՄԷՋ
Café - Restaurant "ATLAS"

30, Rue des Ecoles եւ 16, Rue des Carmes*ի* անկիւնը, Paris (5).
Tél. Odéon 53 - 55, Մէթրօ Maubert Mutualité.

Մաւրիտանական ոճով, շքեղ եւ պերճ զարդանկարչութեամբ պճնուած: Ընտիր յաճախորդներու հաճելի շրջանակ: Առաջնակարգ ճաշ եւ սուրճ, չափաւոր գինով: 10 ֆր. կամ ընտրովի պնակներու սպասարկութիւն: Անտալուզեան նուագախումբ:

Յաճախորդները պիտի գտնեն ամէնէն արդիական *քոնֆորը*, հանակրական մթնոլորտ, կատարեալ քաղաքավարութիւն եւ սպասարկութիւն: Թէյարան: Մարոքեան արտադրութիւններ:

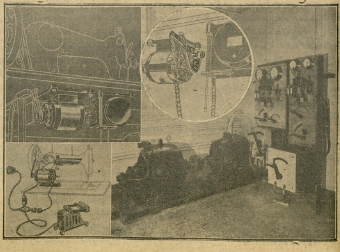
ԵԿԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ ԴՐԱԽՏԸ

Սրճարանի պարկեշտ եւ վստահելի ուղղութիւնը հաճոյք պիտի պատճառէ բոլոր մտաւորականներուն:

ՌՈՒՍՍԱԿԱՆ եւ *ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՈՒԱԳ:*

Ջանազան նուագարաններ կը գտնուին յաճախորդներու տրամադրութեան տակ: *Հինգ լեզու կը խօսուի:*

ԳՆՈՒՄ, ՎԱՃԱՌՈՒՄ, ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ եւ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
ՄՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ, ՌԷՕՍԹԱԹԵՐՈՒ, ՔՕՄԻՒԹԱԹՐԻՍՆԵՐՈՒ

HOVHANESSIAN, Ingénieur E. M. I.
14, Rue Soleil, Paris (20)
R. C. S. 579,489 Tél. Ménil.: 41-67 Ch. Postaux Paris 1717.38
Գաւառի ապսպրանքները կը ղրկենք *contre remboursement*ով:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՄԱՅԻՍ MARDI 14 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2804 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԹԷ ԱՅՍ ՇԱՐԺՈՒՄՆ ԱԼ ՉՈԳԵՒՈՐԷ…

Կիրակի օր սկաուտական հանդէս մը սարքած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի շրջանը, «Փըթի ժուռնալ»ի սրահին մէջ:

Հանդէսը սկսաւ ճիշդ ժամանակին: Բազմութիւնը՝ «կոկիկ», համաձայն նոր բանաձեւի մը, զոր կրնաս ուզածիդ պէս հասկնալ:

Բազմաթիւ հայկական հանդէսներ կատարուած են այդ սրահին մէջ: Ու երբ կը բաղդատէինք մէկը միւսին հետ, նոյն իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի քանի մը տարի առաջուան ցերեկոյթներու բազմութիւնը՝ այդ հասարակութեան հետ, կը ճմլուէր մեր սիրտը:

Ուրեմն այս գեղեցիկ եւ փրկարար շարժո՞ւմն ալ խանդավառութիւն չի պատճառեր տարագիր բազմութեան, մանաւանդ զաւկի տէր հայրենակիցներու:

Ի՞նչու կը նօսրանան բազմութիւնները, մէկ տարիէն միւսը…

Հանդէսը յաջող էր, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ: Քանի մը օրէն կը կարդաք նկարագրութիւնը եւ կ'իմանաք:

Կարելի չէր առանց խանդաղատանքի դիտել խումբ–խումբ արիներու սիրուն խաղերը, լսել անոնց արտասանութիւններն ու երգերը:

Եւ սակայն, այստեղ ալ մայլ տպաւորութիւն մը:

Մինչ կը սպասէինք որ հարիւրաւոր մանուկներ եւ պատանիներ վաշտ–վաշտ հոսէին սրահին մէջ, բեմին վրայ եւ նրբանցքներուն երկայնքը, երեւան եկաւ որ տասնեակներ են, հաւաքուած՝ զանազան արուարձաններէ:

Եւ խանդավառ տղայ մը կը բացատրէր, ինքնաբերաբար, սիրտը կոտրած.

— Ճիշդ է, մեր ուզածը չէ, ծնողներն ալ յանցանք ունին, մենք ալ: Անկարելին կը փորձենք, դժբախտաբար շա՜տ են դժուարութիւնները…

Պատին վրայ կախուած էր վիճակագրական տախտակ մը:

Վեց հազար հաշուելով սկաուտական տարիքի տղաքը, տախտակը շարժանկարի, պարասրահի, սրճարանի եւն. զոհ կը նկատէր 1400 մանուկներ: Հազար հոգի ալ՝ հայ մնացած, բայց զրկուած սկաուտական շարժումէն, իրրեւ հետեւանք ծնողքներու անտարբերութեան: Հարիւր հոգի՝ ֆրանսական խումբերու մէջ մըտած, 500 հարիւր՝ հայ սկաուտ: Գումար՝ 3000:

Իսկ մնացեալ 3000 ալ՝ զրկուած նիւթական միջոցներու չգոյութեան հետեւանքով:

Երկրորդական է քննել վիճակագրական տախտակին վաւերականութիւնը: Անշուշտ կան նաեւ Հայ Արիները, յամառօրէն կառչած՝ իրենց անջատ գործունէութեան:

Եւ սակայն, ո՜րքան պերճախօս է պատկերը, նոյն իսկ այս թուանշաններուն վրայ…

Ոչ իսկ հինգ հարիւր սկաուտ, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ (հաշուելով միայն Հ. Մ. Ը. Մ.ի հովանաւորեալները):

Ուրեմն, այս ճակատին վրայ եւս դարձեր ենք «չարչի»: Իսկ երբ կարգը կուգայ ծափահարութեան, ձեռքերուն հետ ոտքերն ալ կը թնդան:

Ա՜յ, մարդիկ, եթէ ամէն մէկ ծափահարող ուրիշ ընտանիք մը համոզէր, ի՜նչ հրաշքներ կարելի չէր գործել:

Եւ ինչո՞ւ խանդավառութիւնը տարուէ տարի պիտի նուազէր այս շարժումին հանդէպ, ուր ոչ դաւանական խնդիր ունինք, ոչ քաղաքական, ոչ ալ կուսակցական:

Ի վերջոյ ո՞ւր կ'իջնեն մեր ազգային գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը, եթէ առողջ ոգի եւ կորովի այս մարզանքը, ջիղերու եւ ղեկերներու, այլ եւ ազգային ոգիի մշակման այս շարժումն ալ չպիտի ոգեւորէ մեզ:

Բազմութեան մէջ ուշագրաւ էր նաեւ մամուլի ներկայացուցիչներու, «ուսումնական» դասուն եւ «ազգային ջոջեր»ու բացակայութիւնը:

Ուրեմն անո՛նք ալ այս բոլորը կը նկատեն «պարապ վախտի խաղալիք»:

Մինչդեռ, ամէն օր թերթերու մէջ կը կարդանք թէ՝ Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը, այսինչ նախարարը, բարձրաստիճան դէմքեր կամ օտար դեսպաններ ներկայ էին ֆութպոլի այս կամ այն մրցումին:

Անշուշտ անոր համար որ, այդ ջոջերը պարապ ժամանակ շատ ունին, իսկ մերինները գլուխ քերելու ժամանակ չունին…

Եւ կամ անոնք վերադական մարդիկ են, վարժուած՝ թեթեւ բաներու, իսկ մերինները՝ լուրջ, բանգէտ եւ հեռատես:

Դուք ինչո՞վ պիտի բացատրէիք այս ողբերգութիւնը,— այս օտարոտի եւ սառուցեալ վերաբերումը, նոր սերունդին փրկութեան նուիրուած շարժումի մը հանդէպ:

Տնտեսական մտահոգութիւննե՞ր,— Բարեհաճեցէք աչքէ անցընել սրճարանները, պարահանդէսները, զարմանազան խրախճանքներն ու «Նասրէտտին Հօճա»ները:

Տագնապը աւելի տանելի չէ՞ր քանի մը տարի առաջ,— մինչեւ 1930:

Արդ, կը յիշէ՞ք որ եթէ ոչ զանգուածային, գոնէ քիչ–շատ ժողովրդական հետաքրքրութիւն մը տիրած ըլլար այս շարժման շուրջը:

Չորս–հինգ տարի առաջ, 200–250 կը հաշուէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն թիւը, Փարիզի մէջ: Եւ յոյս կար գոնէ 500ի բարձրացնելու:

Իսկ այսօ՞ր,— եղածը պահելու մտահոգութիւնն է որ կը կոտրէ վարիչներուն թեւերը…

Բայց ի՞նչպէս կը դիմանան արեւելեան գաղութները, շատ աւելի անճար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՍԿԱԾՆԵՐԸ ՓԱՐԱՏԵՑԱ՞Ն ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Պաշտօնական շրջանակներու լաւատեսութիւնը

Պ. ՓԻԷՐ ԼԱՎԱԼ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը կիրակի օր վերջացնելով Վարշաւայի այցելութիւնը, Մոսկուա մեկնեցաւ, ուր հասաւ երկուշաբթի առտու եւ պիտի մնայ մինչեւ չորեքշաբթի: Խորհրդային իշխանութիւնը փառաւոր ընդունելութիւն մը սարքած էր ի պատիւ Ֆրանսայի ներկայացուցչին: Մամուլը միաբերան կը փառաբանէ Փրանքօ-խորհրդային յարաբերութեանց ջերմութիւնը: Կառավարական պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա», այս առթիւ կը մեղադրէ Գերմանիան, առանց անունը յիշելու:

Ֆրանսայի եւ Լեհաստանի պաշտօնական շրջանակները եւ մամուլը լաւատես կ'երեւան Վարշաւայի տեսակցութեանց ելքի մասին: Թէեւ դրական արդիւնք մը չի տեսնուիր, բայց երկու կողմերն ալ գոհ են որ թիւրիմացութիւնները հարթուեցան: Լեհաստան այժմ ապահովուած կ'երեւայ Փրանքօ-խորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշինքի մասին: Կը հաւաստեն թէ Պ. Լավալ համակրանքով արտայայտուած է Լեհաստանի տենչերու մասին, Պալթեան պետութեանց հանդէպ: Այս առթիւ յաւաստանութիւններ պիտի հաղորդէ Պ. Լիթվինովի, որպէսզի խորհրդային իշխանութիւնը գոնէ դադրեցնէ իր հակալեհ գործունէութիւնը, մանաւանդ Լիթուանիոյ մէջ: Պ. Լավալի առաջարկին վրայ, Լեհաստանի արտաքին նախարարը հաւանեցաւ բարեկամական տրամադրութեամբ քննելու ոչ–յարձակման բազմակողմանի դաշինք մը կնքելու խնդիրը — առանց փոխադարձ օգնութեան: Այս ուխտին մաս պիտի կազմեն Գերմանիա, Խ. Միութիւնը, պալթեան պետութիւնները եւ Լեհաստան: Ուխտը պիտի ունենայ խորհրդակցական հանգամանք: Որովհետեւ Գերմանիա վերջերս առաջարկ մը ներկայացուցած էր Անգլիոյ, այս հարցի մասին, կը կարծուի թէ Լեհաստան լուրջ առարկութիւններ չպիտի յարուցանէ, թէեւ հաւանական է որ վերապահումներ ըլլան Լիթուանիոյ մասին:

Ինչ կը վերաբերի Փրանքօ-լեհ տնտեսական խնդիրներու, որոնք ամիսներէ ի վեր կը խանգարեն երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, Պ. Լավալ հաւաստած է թէ երբ քաղաքական մթնոլորտ բարւոքի, անշուշտ տնտեսական կացութիւնն ալ կը շտկուի: Գնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, ճառ մը խօսելով ձայնասփիւռին առջեւ, յայտարարեց.— «Փրանքօ-լեհ դինակցութիւնը, ամրապնդելով երկու ազգերու բարեկամութիւնը, մեծապէս կը նպաստէ խաղաղութեան դատին»: Պաշտօնական մամուլը կը բացատրէ թէ միջոցներ գտնուած են հաշտեցնելու Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը՝ Փրանքօ-լեհ դինակցութեան հետ:

Պ. Լավալի այցելութեան առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ «կարծիքի սիրալիր փոխանակութիւններ տեղի ունեցան ընդհանուր եւ մասնաւոր հարցերու մասին, փոխադարձ վստահութեամբ եւ անկեղծ համակրութեամբ: Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ երկու պետութիւններն ալ միեւնոյն նպատակին կը ձգտին,— պահպանել եւրոպական խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը, կազմակերպելով լայն գործակցութիւն մը, բաց՝ բոլորին առջեւ: Երկու նախարարները ուրախ եղան որ կրցան խաղաղութեան այդ կամքին ի սպաս դնել Փրանքօ-լեհական դինակցութեան արտայայտած համաձայնութիւնն ու համերաշխութիւնը»:

Պ. Լավալ իր մեկնելէն առաջ, սրտագին ճառ մը խօսեցաւ ձայնասփիւռին առջեւ, նախ ցաւ յայտնելով մարաջախտ Փիլսուտսքիի հիւանդութեան համար, եւ յետոյ շեշտելով.

— «Ինչպէս Ֆրանսայի, նոյնպէս Լեհաստանի մէջ ամէն մարդ գիտէ թէ 1921ին կնքուած դինակցութիւնը իրականին մէջ արձանագրուած է բնութեան եւ պատմութեան մէջ: Ան կը նուիրագործէ հասարակաց շահերու հաստատումը եւ պաշտպանութիւնը: Վարշաւայի, ինչպէս Փարիզի մէջ, երկու կառավարութիւնները միեւնոյն նպատակն ունին,— պաշտպանել եւ ամրապնդել խաղաղութիւնը: 1934ին, Պ. Պէք ընդունելով Լուի Պարթուն, կը յայտարարէր.— «Լեհաստանի եւ Ֆրանսայի համաձայնութիւնները ամէնէն զօրաւոր, ամէնէն կենդանի եւ ամէնէն տեւական տարրն են միջազգային քաղաքականութեան»: Այդ ճշմարտութիւնը կը մնայ: Այսօր աւելի քան երէկ, Փրանքօ-լեհ գործակցութիւնը անհրաժեշտ է եւրոպական խաղաղութեան կազմակերպման համար: Այն սքանչելի ճիգը զոր կատարեց Լեհաստան պատերազմէն ի վեր, նշանաւոր տեղ մը կ'ապահովէ իրեն, ազգերու միութեան մէջ: Ինչպէս ամէն երկիր, ան ալ իր օրինաւոր շահերն ունի, բայց մտքէն չանցըներ խուսափիլ միջազգային համերաշխութեան իր պարտականութենէն: Իմ ճամբորդութեանս այս առաջին հանգրուանին մէջ, ես կրցայ հաւաստիք տալ Պ. Պէքի թէ Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը բոլորովին հաշտ է այն համաձայնութեանց հետ որ մեր երկիրը կը կապեն Լեհաստանի, եւ նոր ու կարեւոր տարր մը՝ Եւրոպայի ապահովութեան կազմակերպման համար»:

33 նոր մահավճիռներ Յունաստանի մէջ

Աթէնքի ծովային պատերազմական ատեանը մահուան դատապարտեց 33 սպաներ, որոնք մասնակցած էին ապստամբութեան եւ որոնց 31ը փախստական են: Երկու բանտարկեալ մահապարտները, Փափազօղլու եւ Թրիկկիտաքիս հանրապետութեան նախագահին դիմած ըլլալով, մահավճիռը վերածուեցաւ ցկեանս բանտարկութեան: Ծովակալ Ռուսէն, նաւարանին հրամանատարը, դատապարտուեցաւ տասը տարի բանտարկութեան եւ աստիճանազրկման: 36 ամբաստանեալներ դատապարտուեցան միշնջենական թիապարտութեան, իսկ ուրիշներ ալ տասը տարիէն մինչեւ մէկ տարի բանտարկութեան: Ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուին ծովակալ Տեմէսթիքաս, հանրապետութեան նախկին նախագահին որդին՝ Քունտուրիօթիս եւայլն:

—o—

ԱՐԾԱԹ ՇՔԱՆՇԱՆ ՍՏԱՑԱՒ ԷԳ ՇՈՒՆ ՄԸ, Պէքի, որ օգնած էր ազատելու Կրընոպլի լեռներուն մէջ կորսուած ուսանող մը: Շունին ստինքները սառեր էին: Շքանշանը եւ վկայականը յանձնելու արարողութիւնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ…

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ

— o —

Շաբաթ օր, ՅԱՌԱՋ կը նկարագրէր Քաշանի դպրոցին հանդէսը,— ի՜նչ ջերմութիւն, ի՜նչ խանդավառութիւն:

Փարիզի արուարձաններուն մէջ, Քաշան – Պանեէօ այն անկիւնն է, որ բոլորին նախանձը կը շարժէ իր համերաշխ եւ հայրենանուէր գործունէութեամբ: Գնահատելի էր նաեւ իր օրինակը տիպար վիճակագրութիւն մը կազմելու գաղութին մասին,— թող օրինակ առնեն միւս գաղութներն ալ: Պէտք է ամէն հայկական անկիւն այս թերթով տայ փոքրիկ մարդահամար մը, արձանագրութիւն մասնաւորապէս ըստ տարիքի եւ արհեստի:

Բայց Պանեէօ – Քաշանի հայկական անկիւնը կը խանդավառէ մեզ առաւելապէս իր դպրոցով,— դպրոց մը որ ունի իր բոլոր պահանջները. **1.** Գըրադարան՝ ժողովուրդին համար, **2.**— Պարբերական իրիկնային դասախօսութիւններ չափահասներուն համար, **3.**— Վարժարան՝ մանուկներուն եւ պատանիներուն համար:

Կը թելադրեմ Քաշանցիներուն, ամրան եղանակին, կազմակերպել դպրոցական ողիմպիական մը դաշտի մը մէջ,— հրաւիրել Փարիզի թաղերուն եւ արուարձաններուն հայկական վարժարաններու աշակերտութիւնը, հայերէն դասի եւ այլ ուսումներու մըրցում մը կազմակերպել, վարձատրել պարգեւներով օրուան պսակաւորները:

Ասիկա առիթ մը պիտի ըլլայ հայկական փոքրիկ դպրոցներուն համար աւելի եւս զարգանալու, առիթ մը պիտի ըլլայ հայերէն սորվող մեր պատանիներուն համար մեղուաջան աշխատանքի, առիթ մը պիտի ըլլայ գաղութին տարուան պսակը կապելու իր ճակտին:

Հայաստանի մէջ աշխատանքի մըրցումներ կը կատարուին հիմա գիւղէ գիւղ եւ արտէ արտ, եւ պսակաւոր հաւաքականութեան կը յանձնուի կարմիր դրօշ մը, զոր իրարու ձեռքէ խլելու համար աշխատաւորները իրենց քրտինքով կը թրջեն հայրենի հողը:

Ուրեմն, Քաշանցինե՛ր, կազմակերպեցէք դպրոցական ողիմպիական մը, եւ գաւառը թող հետեւի ձեզի: Կարելի է որոշել գեղեցիկ մրցանակներ,— դափնիներ մանուկներուն համար, գովասանական գիրեր պատանիներուն համար, դրօշ մը հայկական անկիւնին համար:

Գործի՛, Քաշանցիներ, աշխատաւոր եւ եռանդաշատ հայրենակիցներ:

×

Մինչ Քաշան կը պարծի ու կը հըպարտանայ իր դպրոցով, որ մեղուներու փեթակ մըն է իրաւամբ, անդին, Յունաստանի մէկ անկիւնը, Քալամաթայի մանուկներն են, որ Կարմիր Խաչի դպրոցը յաճախելու փոքրիկ ծախքն իսկ չկարենալով վճարել, զըրկուած կը մնան հայերէն սորվելու այդ երջանկութենէն:

Մեր առաջին կոչով, որդեգրուած էին երկու սաներ: Մեզի կը գրեն թէ չորս սաներ եւս կ'որդեգրուին.—

ՁՈՄը 100 ֆրանք կը նուիրէ եւ 2 սան կ'որդեգրէ:

Տիկ. Մարիամ Ակոնայեան (Փարիզ) 50 ֆրանք կը նուիրէ եւ մէկ սան կ'որդեգրէ:

Ընկ. Արսէն Պոյաճեան (Իսի) 50 ֆրանք կը նուիրէ եւ մէկ սան կ'որդեգրէ:

Հաճոյք մըն է արտատպել այս մեր ընկերոջ նամակը.

— *«Ընկերներ Մատթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի մահապարտութեան վճիռին փոփոխման առթիւ 50 ֆրանք կը նուիրեմ Քալամաթայի Հ. Կարմիր Խաչի դպրոցին մէջ սան մը կամ սանուհի մը որդեգրելու համար: Բանուոր ենք, ընկեր ՅԱՌԱՋ, եւ անկարող ենք ուսանող մը պահելու համալսարանի մէջ, գէթ փոքրիկ այս զոհողութիւնով երախայ մը որդեգրենք՝ մեծցնելու համար զայն Հայու շունչով»:*

ԱՐԱՋ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

—o—

«ԳԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԸ ԵԿԱՒ…»

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.— Ինքնութեան թուղթերու նորոգումը լախտի մը պէս կը տատանի թափառական բազմութիւններուն գլխուն: Երէկ նպաստի դադարում կար, եւ ամէնուն բերնին մէջ այդ էր որ կը դառնար: Այսօր, կարծես այդ բանը գոյութիւն չունի: Ամէնուն հիմնական հոգն է թէ ի՞նչ պիտի պատասխանեն խնդրարկուներուն.— Ա՞յո թէ ոչ: Բոլորին լեզուն կարծես քիմքերուն փակած է:

Այս շաբաթ, D գիրն էր: Նպաստաւոր կարգադրութիւններ պիտի տնօրինուին ամէն անոնց, որոնք ֆրանսահպատակ զաւակ եւ կամ կին ունին:

Իրաւասու անձնաւորութիւն մը, կ'իմացնէ ինծի թէ, *խնդրագրին մէջ, այն հարցումին թէ քանի՞ ֆրանք կը շահիս օրական, ԿԻՆԵՐԸ եթէ 15 ֆրանքէն պակաս գրեն իրենց օրականները, դժուարութեան պիտի մատնուին:*

ՀԱՐԻՒՐԻՆ ՏԱՍԸ ՕՐԷՆՔԻ պտուղները սկսան վայելել դառնութեամբ: Ամէն տեղ, զգալաբար ընթացք կը տրուի օրէնքին: Մանաւանդ այն օրէն, երբ նահանգապետի հրամանագիրը հրատարակուեցաւ թերթերու մէջ, որով օրէնքը անսաստողներուն, մէկէն հինգ ֆրանք տուգանք կը տնօրինուէր:

Ծանր ճարտարարուեստը, որ մասամբ մը զերծ էր հարիւրին տասնի օրէնքէն, գործին դժուարութեան պատճառաւ, հիմա ան ալ կը հետեւի օրէնքին: Այսպէս, շաքարի հսկայ գործարանը, Սէն Շարլ, անցեալ շաբթուընէ սկսեալ, հայ բանուորներ կ'արձակէ:

Ինչպէս գրած էր «Յառաջ», մինչեւ 12 մայիս 42 հոգի, իսկ մինչեւ նոյեմբեր 200 հոգի մաս մաս պիտի հանուին, հիմ ընդունելով հարիւրին 25ը:

Բանուոր մը, երէկ կը պատմէր,— Վերակացուն երբ ներս կուգայ, դող մը կ'առնէ մեր ներսը: Կ'ըսենք իրարու, «Գաբրիէլ հրեշտակապետը եկաւ, արդեօք որո՞ւն հոգին պիտի առնէ»: Երեւակայեցէք մեր վիճակը:

Առանց այլեւայլի, վերակացուն կուգայ գործի ժամանակ, ով որ է ենթական կ'առնէ միասին եւ գրասենեակ կը տանի, իրեն յանձնելու համար «կապոյտ թուղթը»: Ժամանակ ալ չեն թողուր, այն նկատումով որ, չըլլայ թէ ենթական դիտմամբ վիրաւորուելով ապահովագրուի…

Ուրիշ աղբիւրէ մը կը լսեմ թէ, պիտի արձակուին անոնք որ այդ հաստատութեան մէջ մնացած են 1930էն սկսեալ: Նոյնիսկ 1928ին մտնողներու մասին ալ կասկած կայ:

Սէն Շարլի հսկայ գործարանը, երբ այսպիսի կարգադրութիւններ կ'ընէ, արդեօք ի՞նչեր պիտի պատահին միւս երկու շաքարի գործարաններուն մէջ, ՍԷՆ ԼՈՒԻ եւ ՄԷՏԻԹԷՐԱՆԷ, որոնք եւս կը պատկանին նոյն ընկերութեան:

Հանուած բանուորներու տեղ, իտալացի եւ ալժերիացի բանուորներ կ'առնուին:

⁂ *Ահաւասիկ Սէն Շարլ գործարանին վարչութեան կողմէ եղած յայտարարութիւնը.*

— Կառավարութեան օրէնքի տրամադրութեան համաձայն, ստիպուած ենք առ հարիւր համեմատութիւնը պահել, ուստի բանակցելով 100ին 20 ընդունիլ տուինք կառավարութեան, բացառութիւն համարելով մեր հաստատութիւնը: Ու մինչեւ մայիս 12 պէտք է գործէ հանուին 43 օտարականներ, մին–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐԻՒՂԸ

18.

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴՆ ԷՐ ԻԲՐԵՒ ԱՐՏԱԴՐԻՉ.— ՆՈՐ ՆԱՒԹԱՀՈՐԵՐ.— ՕՏԱՐ «ՄԻՍԻՈՆԱՐ»ՆԵՐ ԿԸ ՄԵՌՆԻՆ ԻՐԱՐՈՒ ԵՏԵՒԷ.— ՐԱՓԱԼԼՈՅԻ ԴԱՇԻՆՔԸ.— ԻՐԱՆԻ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆԸ.— ԱՆԳԼԵՒՓԱՐՍԻԿԻ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ ՃԻ՞ՇԴ ԵՆ.— ԵՐԿՈՒ ՀԱՐԻՒՐ ՄԻԼԻՈՆ ՍԹԵՐԼԻՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ 70 ՄԻԼԻՈՆ.— ՏԷԹԷՐՏԻՆԿ ԵՒ Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ.— ՀԱՅ ՄԻԼԻՈՆԱՏԷՐԻՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ.— ՆԱՍՐԷՏՏԻՆԻ ՖԷՐՄԱՆԸ ԿԸ ՋՆՋՈՒԻ

Խորհրդային Ռուսաստանի քաղաքական հեղինակութիւնը աստիճանաբար զարգացաւ 1920էն ասդին։ Քարիւղը շատ կարեւոր դեր կատարեց այդ տեսակէտէն։ Վեհափառ Հեղուկին շնորհիւ էր որ Մոսկուայի յեղափոխական վարիչները երեւելի եւ աներեւոյթ միջոցներով շարունակեցին կռիւը քաղքենի - դրամատէր պետութիւններուն դէմ։ Չեկայի գործակալը անձամբ ղեկավարեց այդ կռիւը, որուն յատակագիծը պատրաստած եւ իրեն յանձնած էր ծանօթ կազմակերպութիւնը։

Այնհօրն մէկ կողմէ կ'ուսումնասիրէր Սթէնտըրտի, Ռօյըլ - Տըչի կամ Անգլեւփարսիկի պատմութիւնն ու կը հետեւէր անոնց գործունէութեան, միւս կողմէ կը մտածէր այն կարելիութիւններուն մասին զորս ռուսական քարիւղը կ'ընծայէր պոլշեւիկներուն՝ համաշխարհային յեղափոխութիւնը եւ բանուոր ու գիւղացի բազմութիւններու յաղթանակը «ի կատար ածելու» համար։ Անիկա իրաւունք ունէր խանդավառուելու։

Պատերազմէն առաջ Ռուսաստան քարիւղի ճարտարարուեստին մէջ շատ ետ չէր մնար Մ. Նահանգներէն։ Մինչեւ 1914 Կովկասն էր որ կը հայթայթէր Հնդկաստանի քարիւղը գրեթէ ամբողջութեամբ։ 1917ին Ռուսիա՝ արտադրող երկիրներու շարքին մէջ կը գրաւէր երկրորդ տեղը։

Սակայն, հակառակ այդ իրողութեան, յեղափոխութենէն անմիջապէս յետոյ, Մոսկուան շատ տկար էր Սթէնտըրտի նման զօրաւոր կազմակերպութեան մը դէմ կռուելու համար։ Պէտք եղաւ սպասել քանի մը տարի. այդ փոխանցման շրջանին էր, ահաւասիկ որ կարմիրները պատրաստուեցան (1920—1930)։

Նոր եւ հարուստ նաւթահանքեր երեւան հանեցին անոնք Ուրալեան լեռնաշղթայէն մինչեւ Պայքալ ու այնտեղէն մինչեւ Աֆղանիստան։ Հանրապետութիւններ ստեղծեցին Պուխարայի, Տաճիկիստանի կամ Թուրքեստանի մէջ որպէսզի օտար գործակալներ «չմիջամտեն խորհրդային հայրենիքի ներքին խնդիրներուն»։ Ինքնապաշտպանութեան միջոցներէ զրկուած երկիրներու բռնագրաւումը «ներքին խնդիր» էր, անշուշտ։ Այս տեսակէտէն Մոսկուան եւ Էնկլիրին կրնան մրցիլ իրարու հետ։

Պէտք է խոստովանիլ որ օտար գործակալներու սով չկար Ռուսիոյ հարաւային սահմաններուն վրայ։ 1920–1925 տարիներուն անգլիացի կամ ամերիկացի «միսիոնար»ներ օդափոխութեան կ'երթային այդ շրջանները ... կը վերադառնայի՞ն. ոչ. սովորաբար կը հիւանդանային եւ առանց բացառութեան ... կը մեռնէին անհասանելի կամօքն Չեկայի ... «Համաճարակին» գաղտնիքը գիտէր միայն Այնհօրնը։

Այսպէս կամ այնպէս, Ռուսիոյ քարիւղի ճարտարարուեստը անընդհատ յառաջդիմեց՝ շնորհիւ իր նոր վարիչներուն բացառիկ ճիգերուն եւ մանաւանդ Գերմանիոյ գիտական ու նիւթական օժանդակութեան։ Ռումանիան, Կալիցիան, Հարաւ. Ամերիկան եւ Միջագետքի «հարիւրին քանըհինգը» կորսնցնելէ յետոյ, Պերլին դաշնագիր մը ստորագրեց Մոսկուայի հետ 1922-ին (Րափալլօ), Բագուէն բաժին մը ստանալու նպատակով։ Դաշնագիրը Թուղթի կտորի վերածուեցաւ Հիթլերի յայտնութենէն ետքը, սակայն տասը տարուան «բարեկամութիւնը» որոշ օգտակարութիւն ունեցած էր արդէն։

Ուրեմն 1932ին խորհրդային Ռուսաստանը բաւականօրէն զօրաւոր էր քարիւղի Հսկաներուն հետ կռուելու համար։ Սխալ եւ վտանգաւոր պիտի ըլլար, ի հարկէ, միաժամանակ «պատերազմ» հրատարակել թէ Անգլիացիներուն եւ թէ Ամերիկացիներուն դէմ։ Մոսկուայի մեծագոյն թշնամին Ասիոյ մէջ Մեծն Բրիտանիան էր. հարուածը պիտի ստանար ան։

Չեկան գործի սկսաւ անմիջապէս։ «Պատերազմ»ը տեղի պիտի ունենար Իրանի մէջ, ուր պայմանները շատ աւելի նպաստաւոր էին պոլշեւիկներուն համար։

×

1901ին էր որ Նասրէտտին Շահը կը ստորագրէր Նոքս տ'Արսիի մենաշնորհ - փէրմանը՝ տարեկան հարիւր հազար ֆրանքի բացառիկ եկամուտ մը ապահովելու համար երկրին հարստութիւններէն։ Արքայից Արքան ատկէ աւելի կարեւոր նկատում չունէր։

Բայց 1932ին Իրանի վերածնունդը ազգային ինքնագիտակցութեան տեսակէտէն, տասը տարուան պատմութիւն մը ունէր՝ իր ետին։ Գաճարներու գերդաստանին յաջորդած էր նոր իշխանութիւն մը, որուն առաջին եւ վերջին մտահոգութիւնն էր հայրենիքին քաղաքական ու տնտեսական վերականգնումը։

Րիզա Խան՝ հայրենասէր եւ ուժեղ անհատականութեան տէր զինուորական մը՝ գահ բարձրացաւ 1921ին։ Արեւելքի բռնակալ ու տգէտ արքաներուն չէր նմաներ ան։ Հայլի իշխանութեան գլուխ անցած, արմատական բարենորոգումներու ծրագիր մը պատրաստեց եւ աշխատեցաւ որ Իրանի ժողովուրդը սթափի այն թմրութենէն որուն մէջ ինկած էր դարերէ ի վեր։ Նոր Շահը արդիական պետութիւն մը պիտի ստեղծէ քայքայուած եւ օտարներուն համար հրապուրիչ չհաստատնի մը վերածուած հայրենիքին մէջ։

Տ'Արսիի մենաշնորհը եւ Անգլեւփարսիկի գործունէութիւնը Իրանի մէջ չէին կրնար անտարբեր թողուլ զինքը։

Ի՞նչպէս կարելի էր հանդուրժել որ օտար պետութիւն մը արձակ - համարձակ շահագործէր երկրին անսպառ հարստութիւնները ամբողջ երեսուն տարի՝ շնորհիւ անպատասխանատու եւ անարժան Թագաւորի մը փէրմանին։ Պետական գանձը ողորմելի տոկոս մը միայն կը ստանար հարաւային Իրանի քարիւղներու միլիոնաւոր եկամուտէն։ Գայթակղութիւն՝ բառին ամէնէն լայն առումով։

Շահը առանձին չէր անշուշտ իր տեսակէտին մէջ։ Բազմութիւններն ու քաղաքական հոսանքները մեծապէս դժգոհ էին Անգլեւփարսիկ ընկերութենէն։ Իրանի եմտական կացութիւնը թոյլատու չէր աւելի առաջ եւ գրչի մէկ հարուածով ջնջելու այդ վաւերաթուղթը, որովհետեւ տասը տարի առաջ Անգլեւփարսիկին հարիւրին 16ը արհամարհելի գումար մը չէր երկրին համար։

Իրանցիները աւելի կարեւոր պատճառաբանութիւն մը ունէին։ Հաւատք չունէին անոնք Անգլեւփարսիկի ներկայացուցած հաշիւներուն վրայ։ «Ընկերութիւնը գիտակցօրէն կեղծ հաշուեկշիռ կը պատրաստէ՝ հարիւրին 16ը պակսեցնելու համար»։ Այս առարկութիւնը որոշ հիմ ունէր անշուշտ։ Անգլեւփարսիկը բացարձակօրէն կը մերժէր իր տոմարները Թեհրանի կառավարութեան քննութեան յանձնել, որովհետեւ «Անգլիական ընկերութիւն մը, որ պետութեան հովանաւորութիւնը կը վայելէ, անկասկածելի է եւ չի կրնար հանդուրժել որ Ասիացիները վճռեն սուտն ու իրաւը»։

Ուրիշ առարկութիւն մը եւս ունէր Իրանը։ Անգլեւփարսիկը շահակից ընկերութիւններ հիմնած էր արտասահմանի մէջ որպէսզի Թեհրանի կառավարութիւնը «չտեսնէ եւ չիմանայ» գոյացած եկամուտին քանակը։ Այնպէս որ պետական գանձը վերջին ութը, տասը տարուան մէջ շահաբաժին ստացած էր միայն եօթանասուն միլիոն սթերլինի հասոյթի մը վրայ, մինչդեռ ընկերութիւնը իրականին մէջ շահած էր երկու հարիւր միլիոն։

Աւելի հիմնական էր հետեւեալ առարկութիւնը — «Անգլեւփարսիկը գիտակցօրէն կը չափաւորէ Իրանի քարիւղին արտադրութիւնը եւ մեր երկրէն դուրս ուրիշ ձեռնարկներու կը յատկացնէ իր շահած միլիոնաւոր գումարներուն մեծ մասը»։

Անարդար չէր այս դիտողութիւնը նոյն իսկ Անգլիացիներուն համար, որոնք մէկ պատասխան կրնային տալ Իրանցիներուն — գիներու անկում յառաջ չբերելու համար է որ կը դեղչենք մեր արտադրութիւնը։

Ձենք գիտեր թէ այս չքմեղանքը ո՞ր աստիճան իրաւացի էր։ Ամէն պարագայի մէջ, Թեհրանի եկամուտները իր քարիւղներէն հետզհետէ կը նուազէին։ Անգլեւփարսիկը 1930ին զուտ շահ կը ցուցնէր չորս միլիոն ոսկի, իսկ 1931ին՝ երկու միլիոն։

Իրանի կառավարութիւնը բազմաթիւ փորձեր ըրաւ մենաշնորհին կարգ մը տրամադրութիւնները բարեփոխելու համար, սակայն ընկերութիւնը ընդդիմացաւ կամ զանազան պատճառաբանութիւններով յետաձգեց վաւերաթուղթին վերաքննութիւնը։

1931ին կարեւոր դէպք մը պատահեցաւ Անգլիոյ մէջ։ Բրիտանական դրամատունը հրաժարեցաւ ոսկենիշէն (սեպտեմբեր 16)։ Սթերլինը կորսնցուց իր արժէքին մէկ երրորդը։ Իրանի կառավարութիւնը, որ տարիներէ ի վեր սովորութիւն ըրած էր իր «հարիւրին 16ը» այդ դրամատան մէջ պահել, խոշոր վնասի մը ենթարկուեցաւ։

Յետոյ, 1932ի ամրան բրիտանական կայսրութիւնը տնտեսական համաժողով մը գումարեց Օթավայի մէջ (Քանատա), ուր որոշուեցաւ խզել խորհրդային Ռուսիոյ հետ նախապէս կնքուած առեւտրական դաշնագիրը։ Այս թուականէն վեց տարի առաջ, Սըր Հէնրի Տէթէրտինկ եւ Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան «պատերազմ» հռչակած էին իրարու դէմ՝ հարաւային Ամերիկայի քարիւղներուն պատճառաւ։

Պիտի հարցնէք թէ այս բոլորը ի՞նչ կապ ունին Տ'Արսիի մենաշնորհին շուրջ ստեղծուած վէճին հետ։

Ահաւասիկ պատասխանը։

Անգլիահպատակ Հոլանտացիին եւ անգլիահպատակ Հայուն կռիւը պատճառ եղաւ որ մեր հայրենակիցը վերադնահատումի ենթարկէ իր քարիւղի քաղաքականութիւնը։ Եթէ տարիներ շարունակ անիկա աշխատեցաւ բրիտանական կայսրութեան փառքին համար, 1926էն յետոյ իր ամբողջ ուժն ու տաղանդը տրամադրեց Ֆրանսացիներու, առանց ի հարկէ մոռնալու իր անհատական շահերը։ 1930ին Ֆրանքեւռուս քարիւղի ընկերութիւն մը հիմնեցաւ հարաւային Իրանի այն նահանգներուն մէջ, որոնք մաս չէին կազմեր ծանօթ մենաշնորհին (հիմնադիրը վրացի Խօշթարիան որուն մեկենասն էր Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան)։ Հայազգի միլիոնատէրը համոզուած էր Իրանցիներուն թէ ի հարկին ինք պատրաստ էր հարաւային նահանգներուն քարիւղները շահագործելու՝ բոլորովին նոր եւ ձեռնտու պայմաններով։

Յայտնի չէ՛ թէ մեր հայրենակիցը ի՞նչ դեր կատարած է Ֆրանքեւռուս մերձեցումին մէջ, որ նուիրագործուեցաւ անցեալ շաբթու եւ ի՞նչ կապեր ունի ան Մոսկուայի հետ։ Բայց ակներեւ է թէ Փարիզի վարիչներուն, պոլշեւիկներուն եւ մանաւանդ Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի հաւատարիմներէն ետքն էր որ Իրանը խրախոյս եւ քաջութիւն ստացաւ՝ կռիւ յայտարարելու համար Մեծն Բրիտանիոյ դէմ։

Խորհրդային Ռուսաստանը սովորական խոստումներով չգոհացաւ անշուշտ։ Չեկայի գործակալը՝ Այնհօրն խլրդային աշխատանքներ կատարեց Թեհրանէն մինչեւ Ապատան եւ բոլոր կարելի միջոցներով Իրանի կառավարութիւնը լարեց Լոնտոնի դէմ։ Նոյն իսկ կաշառեց Շահին նախարարներէն մէկը՝ Թիմուրթաշը։ Եւ ահա 1932ի դեկտեմբեր 5ին Րիզա Խան ջնջեց Նասրէտտինի մենաշնորհը։ Ամէնէն յարմար վայրկեանն էր այդ տեսակ վճռական քայլ մը առնելու համար։ Հնդկաստանի խռովութիւնները, տնտեսական տագնապը եւ անգործութիւնը մտահոգիչ կացութիւն մը ստեղծած էին Անգլիոյ մէջ։ Խիստ միջոցներու չէին կրնար դիմել Թեհրանի կառավարութիւնը պատժելու համար։ Մարտանաւ մը յանուն ձեւակերպութեան, պտոյտ կատարեց Պարսից ծոցին մէջ, բայց Իրան ականջ չկախեց այդ «պըլըֆ»ին։ Լոնտոնի սակարանին մէջ Անգլեւփարսիկին արժեթուղթերը կարեւոր անկում կրեցին։ Ոչ միայն ընկերութիւնը պիտի կորսնցնէր իր միլիոններն ու երեսուն տարուան աշխատանքի մը արդիւնքը, այլ եւ բրիտանական կայսրութիւնը պիտի վտանգէր իր հեղինակութիւնը Արեւելքի մէջ։ Ստիպուած էին, ուրեմն, համաձայնութեան եզր մը գտնել։ Եւ գտան, որովհետեւ Անգլիացիները շատ լաւ կը հասկնան Ասիացիներու հոգեբանութիւնը։ Բանակցութիւնները տեւեցին քանի մը ամիս եւ 1933 մայիսին Թեհրանի կառավարութիւնը գոհացում ստացաւ։ Անգլեւփարսիկը հարիւրին քսանըմէկ շահաբաժին պիտի տար։

Արեւելքը հարուած մը եւս կուտար հպարտ Ալպիոնին կամ քաղաքակիրթ ու մարդասէր Եւրոպացիներուն։ Չեկան հասած էր իր նպատակին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

—o—

Ապրիլեան քսանամեակը.— Աստուածաշունչի 1500ամեակը.— Աւելի քան 2000 ժողովուրդ.— Հայ երգին պանծացումը.— Թաղերը կը սթափին.— Զանազան լուրեր

Վերջին երկու ամիսներու ընթացքին, Աթէնահայ կեանքը խրախուսիչ երեւոյթներ արձանագրեց։

Առաջին հերթին, 1915ի ազգային մեծ ողբերգութեան սգահանդէսը։

Ինչպէս ամէն տեղ, Աթէնքի մէջ ալ գտնուեցան անբարոյացած մարդեր, «Կեդր. Վարչութեան», «Առաջնորդութեան» եւ «Թաղականութեանց» անդամներ, որոնք փորձեցին լքել նահատակաց օրը։ Բարեբախտաբար սակայն, շատ քիչ էին այդ անդամները եւ մեր սրբազան մեռելներուն քսանամեակը յարգուեցաւ արժանավայել կերպով։

Այսպէս, հակառակ մեր թշուառական «առաջնորդ»ին (ի՞նչ է կարծիքը իշխանաստատ նուիրակին, այս անօրէն մարդուկի մասին, որ «ճանաչուե՛լ է եղել ... Վեհափառ Հայրապետից») կտրուկ եւ վճռական հրահանգին, Լիփազման եւ Քօքինիան տօնեցին համազգային հանդամանքով, (բացի ռամկավար ժամկոչներէն) յառանութեամբ ու բոլոր կուսակցութեանց մասնակցութեամբ։ Ֆիքսի ու Սինկրուի, հոն եւ կամակատար ծառաները «զարապէլայ»ին, միայն մեռելոցի օրուան արարողութիւնները կատարեցին։ Այս վերջին թաղերուն ազգ. դպրոցներն ալ բաց մնացին նոյն օրը։ Յարանուանական բոլոր վարժարանները ոչ միայն փակուեցան, այլ եւ աշակերտութեան բացատրուեցաւ օրուան նշանակութիւնը։

Ֆիքսի եւ Սինկրուի մեր դաշնակցական աղջիկները («Ազատամարտ» եւ «Շաքէ») ճիշդ՝ ապրիլ 24ին, չորեքշաբթի օր, Ֆիքսի կաթողիկէ հայոց սրահին մէջ կազմակերպեցին շատ գեղեցիկ սգատօն մը, ուր խօսեցաւ ընկ. Գ. Կառվարենց, եւ ուր ներկայ եղան նաեւ ոստիկանապետն ու օտար հիւրեր։

Ոչ «առաջնորդ»ը եւ ոչ ալ «կեդր. վարչութիւն»ը, որ եւ է ձեռնարկ կամ շարժում չըրին, օրուան առթիւ, բացի հոգեհանգստեան պաշտօնէ մը, Աթէնքի մատուռին մէջ, կեղծ ու պատիր քարոզով մը։

Աստուածաշունչի թարգմանութեան եւ գիրերու գիւտին դարադարձը տօնուեցաւ «Հայ Մտքի Տուն»ին նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ, մեծ յաջողութեամբ, Սէն-Տայմայի Ռեքս Փալասի շքեղ սրահին մէջ։ Աւելի քան 2000 հայրենակիցներ եւ օտար բազմաթիւ հիւրեր, երեք ժամ ամբողջ մտիկ ըրին հայ եկեղեցական երգեր՝ Կոմիտասէն, Եկմալեանէն եւ Գ. Կառվարենցէն։ 120 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ ընկ. Կառվարենցի, քառաձայն, վեցաձայն երաժշտութեամբ ընծայեց հայ երգը, հայ լեզուն, հայ միտքն ու ստեղծագործող հանճարը։ Բանախօսեցին՝ Հայր Կամսարական, պատ. Տէմիրճեան, ընկ. Կառվարենց եւ ընկ. Գ. Գույրճեան (այս վերջինը յունարէն)։ Կը բացակայէր ... «առաջնորդ»ը, որովհետեւ փորձած էր խափանել, ձախողեցնել այս գեղեցիկ ձեռնարկը եւ չէր յաջողած։

Բոլոր յունարէն թերթերը ստորագրած էին խմբագրական նօթեր, իսկ «Փրօիա»ն հրատարակած էր ընկ. Կառվարենցին լուսանկարը, «հայ ազգային եւ հեղինակաւոր բանաստեղծ»ը վերտառութեամբ։ Հանդէսի ընթացքին, ինքնաբերաբար խօսք առնելով հելլէն բանաստեղծ եւ Հայերու բարեկամ Պ. Փիթաքիս, գովքը հիւսեց արմենական հանճարին։ Բոլոր բանախօսներն ալ խնամուած ճառերով վեր առին երկու սուրբերուն (Սահակ – Մեսրոպ) հանճարեղ գործը, անոնց տառապանքները, անոնց պատմական ժամանակաշրջանը, անոնց կամքն ու հաւատքը, որոնց շնորհիւ ծաղկեցաւ հայկական հանճարեղ մշակոյթը, եւ հասաւ մեր օրերուն չքեղանքին։ Պատմական խոր ուսումնասիրութիւն մըն էր Հ. Կամսարականի երկարաշունչ ճառը։ Զգայուն խօսք մըն էր պատ. Տէմիրճեանի յստակ առոգանութեամբ եւ մաքուր հայերէնով արտասանած ճառը։ Մեր ոսկեղնիկ լեզուին ամէնէն գեղեցիկ բառերով հիւսուած ոգեկոչում մըն էր՝ ընկ. Կառվարենցի ողջոյնի ճառը։ Ակադեմական յունարէնով մը գրի առնուած պատմական

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

Ն Ա Ո Ւ Մ Պ Ո Լ Ե Ա Ր

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թուրքը անուշ լեզուով կը խօսէր, կը գործածէր համեստ բառեր։ Բայց, աչքը չորս կողմն էր,— բան կը փնտռէր։ Ի վերջոյ, երբ երեք Թուրքերը ոտքի ելան՝ մեկնելու համար, պէյը ըսաւ Պոլեարին.

— Շուտով պիտի տեսնեմ պայրամը։ Պիտի սպասեմ քեզի ... Եկուր ու միասին սուրճ խմենք։ Բեր նաեւ տղաքդ տղոցս քով, կ'ըլլայ, չէ՞։

Պոլեար գլուխ ծռեց մինչեւ դուռը, զոր փակեց անոր ետեւէն։ Յետոյ, կանչեց քոյրը եւ ըսաւ.

— Այլ եւս երբեք բաց պէտք չէ ըլլայ դուռս այս շուներուն առջեւ, հասկցա՞ր։ Միշտ դոց պիտի պահես զայն։

Նոյն օրը, ծեր ու ազնիւ Թուրք մը դէմն ելաւ Նաում Պոլեարին՝ շուկային մէջ ու ըսաւ.

— Զգուշացիր Համտի պէյէն, չորպաճի։ Գլուխդ ու աղջիկդ պահէ անկէ։ Իր հարէմին մէջ հինգ կին ունի, կ'ուզէ քեզ ամօթով ձգել ...

Նաում Պոլեար, հպարտութենէն թէ ողջմտութենէն մղուած, պայրամի օրը գնաց Համտի պէյին տունը։ Պէյը յանձնարարեց սուրճ բերել։ Եւ երկուքը առանձին մնացին ընդարձակ սէլամլըքին մէջ։ Համտի պէյի հրճըւանքը յանկարծ չիջեցաւ։ Խօսակցութիւնը դանդաղեցաւ ու հարկադրաբար կան ձեւ մը ստացաւ։ Երկուքն ալ չէին խօսեր այն ինչ որ կը մտածէին։ Ծառան սուրճը բերաւ, գաւաթները նոր ցօղուած էին. իսկ ձեռքը կը դողդըղար։

Նաում Պոլեար ումպ մը կուլ տուաւ եւ ձգեց գաւաթը ձեռքէն, սիկառէթը վառելու համար։ Յանկարծ, բան մը քերթեց կոկորդը ու կաթկթեցաւ կուրծքին վրայ, կարծես հալած երկաթ ըլլար։ Զարհուրանքով լեցուն ակնարկ մը նետեց Թուրքին, որ ղինքը կը դիտէր կեղծ զարմանքի նայուածքով լի աչքերով, իր վեր ցցուած յօնքերուն տակէն։

— Խմէ սուրճդ, Համտի պէյ, պիտի պաղի — ըսաւ Պոլեար։

— Ա՛, այսօր շատ խմեցի, ինծի մի նայիր դուն, խմէ՛, պատասխանեց պէյը՝ անուշ ձայնով մը։

Այն ատեն Նաում Պոլեար առաւ գաւաթը եւ սուրճը թափեց գորգին վրայ։

— Քու բարեկամութիւնդ ալ սուրճիդ պէս է, Թո՛ւրք, ըսաւ ան ու ոտքի ելաւ։

Պէյին կախուած ու նուրբ պեխերուն տակ խաղաց նենգ ժպիտ մը։

— Դուն զիս թունաւորեցիր, աւելցուց Պոլեարը, բայց, եթէ Տէրը պահէ զիս եւ եթէ պատահի որ կրկին բախինք իրարու, ատիկա վերջինը պիտի ըլլայ, քեզի կամ ինծի համար։

Պոլեար շուտով մեկնեցաւ տուն եւ իր քրոջը յանձնարարեց կաթ բերել։ Բաւական արիւնը դրին ամանի մը մէջ ու Պոլեար զայն տաք տաք խմեց։ Տասը օր հիւանդ պառկեցաւ, թունաւորուած ըլլալով Համտի պէյին սուրճէն։

Այդ շրջանին պուլկար ժողովուրդը ծառացած էր Յոյներուն դէմ։ Անոնք չէր ուզեր այլ եւս յոյն քահանաները եւ առաջնորդները ու սկսած էր զանոնք քշել եկեղեցիներէն։ Այդպէս ե՛ւ մեր քաղաքին մէջ. բայց հոն, յոյն քահանան կը շարունակէր քահանայագործել եկեղեցիին մէջ, իսկ մեր քահանաները կը ձայնակցէին անոր յունարէն լեզուով։ Եւ ամբողջ քաղաքին մէջ չկար մէկը որ առաջին ձայն բարձրացնողն ըլլար։

Օր մը, Նաում Պոլեար շուկան խանութէ խանութ մտաւ ու ելաւ։ Երկրորդ ու երրորդ օրը՝ նոյնը։ Յաջորդ կիրակի եկեղեցին լեցուն՝ կարծես Զատիկ ըլլար։ Ճիշդ այն պահուն, երբ յոյն քահանան ուղղուեցաւ դէպի Թագաւորական դուռը եւ խաչակնքեց սկսելու համար ծէսը, խոր լռութեան մէջ հնչեց ուժգին ձայն մը.

— Ձենք ուզեր որ յունարէն երգուի։ Յոյն քահանան չենք ուզեր, ոչ ալ առաջնորդներ։

Նաում Պոլեարն էր պոռացողը։ Քահանային բերանը բաց մնաց, ու յետոյ արագօրէն պահուեցաւ խորանին ետեւ։

Եկեղեցիին բազմութիւնը ծովու մը նման ալեկոծեցաւ եւ կարծես պատերը սկսան ճարճատիլ՝ ժխորէն ու կանչերէն.

— Ձենք ուզեր յոյն քահանաներ։ Դո՛ւրս, դո՛ւրս ...

Մեր քաղաքը կային յոյն վարժապետ մը եւ տասնեակ մը յունացած Ալպանացիներ, որոնք, եկեղեցիին մէջ, կէս մեռել կոտրեր էին։ Անոնցմէ երկուքը առանց նշմարուելու կը սպրդին դուրս եւ շունչերնին կ'առնեն կառավարատունը, զայմագամին քով։

— Պուլկարները ըմբոստացան Սուլթանին դէմ, զայմագամ էֆէնտի։

Եկան ու փակեցին եկեղեցին։ Այն ատեն, Նաում Պոլեար ձեռքը բարձրացուց եւ իր ետեւէն տարաւ ամբողջ բազմութիւնը՝ իբրեւ ոչխարի հօտ մը։ Կառավարատան բակը շուտով լեցուեցաւ գլուխ գլխի խռնուած մարդոցմով։ Պոլեար ելաւ զայմագամին քով։ Հոն գտաւ ե՛ւ Համտի պէյը։ Երկու Թուրքերը զայն դիմաւորեցին ոտքի ելած ու ցնցուած։

— Կրկին եկայ արդարութիւն փնտռելու քեզմէ, զայմագամ էֆէնտի, սկսաւ Նաում Պոլեար՝ դեռ դրանը սեմէն՝ յարգալիր թէմէննահով մը։ Յետոյ, դարձաւ պէյին եւ ըսաւ անոր.

— Նայէ պատուհանէն, Համտի պէյ, ի՛նչ բազմութիւն է եկեր արդարութիւն ուզելու։

Քիչ վերջ, Պոլեար դուրս ելաւ կառավարատունէն ու բոլորը անոր ձեռքին մէջ տեսան եկեղեցիին մեծ բանալին։

Շատ ժամանակ չանցաւ, սակայն, եւ Նաում Պոլեար սպաննուեցաւ շուկային մէջ։ Զայն սպաննեցին երկու Ալպանացիներ։ Պէյը զանոնք բերած էր դուրսէն։

Ու Համտի պէյ, Պոլեարի մահուան քառասունքին իսկ չսպասեց։

Երեկոյ մըն էր ու դեռ մութը չէր իջած։ Պուլկարական թաղերու փողոցներուն եւ բակերուն մէջ արդէն իսկ անդորրութիւնը սկսեր էր տիրել։ Յանկարծ, կառքի ձայն եւ ձիերու դոփիւն լսուեցաւ, ու կառք մը, որուն լծուած էին երկու ձիեր, կեցաւ Պոլեարի դրան առջեւ։ Քիչ յետոյ, թնդացին հաստ կիներու ճիչեր լսուեցան Պոլեարի տան բակէն։ Վազվզեցին ցանցառ անցորդներն ու դրացիները եւ խմբուեցան տան դրան առջեւ՝ շրջապատելով կառքը։ Ներսը, բակին մէջ, յուսահատական պայքար մը կը մղուէր՝ երկու կիներու եւ երեք Թուրքերու միջեւ,— Համտի պէյ կ'ուզէր խլել Նաում Պոլեարի աղջիկը։ Պէյը արդէն իսկ յաջողած էր աղջիկը մինչեւ դուռ բերել, իսկ իր ընկերները բռներ էին պառաւը՝ Պոլեարին քոյրը։

Դուրսը, դրան առջեւ հետզհետէ կը պէյ, ի՛նչ բազմութիւն է եկեր արդարութիւն ուզելու։

Քիչ վերջ, Պոլեար դուրս ելաւ կառավարատունէն ու բոլորը անոր ձեռքին մէջ տեսան եկեղեցիին մեծ բանալին։

Շատ ժամանակ չանցաւ, սակայն, եւ Նաում Պոլեար սպաննուեցաւ շուկային մէջ։ Զայն սպաննեցին երկու Ալպանացիներ։ Պէյը զանոնք բերած էր դուրսէն։

Ու Համտի պէյ, Պոլեարի մահուան քառասունքին իսկ չսպասեց։

Երեկոյ մըն էր ու դեռ մութը չէր իջած։ Պուլկարական թաղերու փողոցներուն եւ բակերուն մէջ արդէն իսկ անդորրութիւնը սկսեր էր տիրել։ Յանկարծ, կառքի ձայն եւ ձիերու դոփիւն լսուեցաւ, ու կառք մը, որուն լծուած էին երկու ձիեր, կեցաւ Պոլեարի դրան առջեւ։ Քիչ յետոյ, թնդացին հաստ կիներու ճիչեր լսուեցան Պոլեարի տան բակէն։ Վազվզեցին ցանցառ անցորդներն ու դրացիները եւ խմբուեցան տան դրան առջեւ՝ շրջապատելով կառքը։ Ներսը, բակին մէջ, յուսահատական պայքար մը կը մղուէր՝ երկու կիներու եւ երեք Թուրքերու միջեւ,— Համտի պէյ կ'ուզէր խլել Նաում Պոլեարի աղջիկը։ Պէյը արդէն իսկ յաջողած էր աղջիկը մինչեւ դուռ բերել, իսկ իր ընկերները բռներ էին պառաւը՝ Պոլեարին քոյրը։

Դուրսը, դրան առջեւ հետզհետէ կը շատնար խռնուողներու թիւը։ Եւ փողոցը լեցուեր էր կիներով եւ տղաքներով։

— Ի՞նչ կեցեր կը նայիք, գոչեց մէկը՝ ընդհանուր վայնասունին մէջ, Նաում Պոլեարի՞ն կը սպասէք։

Այն ատեն, ամբողջ բազմութիւնը ալեկոծուեցաւ եւ ահաւոր խուժումով մը մտան տան սեմէն ներս։ Մինչ Համտի պէյ կը ջանար ճողոպրիլ, աղջիկը փախաւ ձեռքէն։ Ու ան մնաց բռունցքներու, կիցերու, ճանկերու եւ հարուածներու սարսափելի տարափի մը տակ, որոնք արիւնեցին, փետտեցին ու պատառեցին։

Փողոցին միւս ծայրէն երեւցան զինեալ ոստիկաններ։ Ու բազմութիւնը արագօրէն ցրուեցաւ փողոցներուն եւ տուներուն մէջ։ Հոն, Պոլեարին դրանը մէջ մնաց միայն Համտի պէյին փռուած դիակը՝ այլանդակուած ու անշարժ։ Ու ցուպը ձեռքին ծերուկ մը, որ յաջողած չէր փախելու կամ չէր աճապարեր։ Քիչ անդին կեցած էր կառքը՝ առանց կառապանի։

— Հիմա այլ եւս Նաում Պոլեարը իր գերեզմանին մէջ հանգիստ պիտի ննջէ,— մրմնջեց ծերուկը։ Ժողովուրդ՝ ա՛ս ըսել է— աւելցուց քթին տակէն։

Ոստիկանները տեսան որ Համտի պէյ մեռած է. բայց, որովհետեւ ուրիշ ընելիք չունէին, ծերունին բռնեցին ու քշեցին դէպի կառավարատուն։

ՏԻՄ. ԹԱԼԵՒ

ճառ մըն էր ընկ. Գ. Գըլըճեանի բանախօսութիւնը: Աքանչելի էին տեսիլն ու կենդանի պատկերը: Առաջինը գերբու (ձայնաւոր) երեւումը, երկրորդը՝ Սահակ — Մեսրոպ — Վռամ — շապուհ եռորդութիւնը, շրջապատուած հրեշտակներով: Աթէնքի դաշտը խորապէս հասատոց, որ կը պատկանի հանճարեղ ազգի մը, եւ տեսիլ՝ շնորհիւ «Հայ Մտքի Տուն»ին, անոր շուրջ հաւաքուած 60է աւելի գրագէտ, գեղարուեստագէտ եւ արուեստասէր երիտասարդներու: Պատիւ իրենց:

Մեր «առաջնորդ»ն ու «վարչութիւնը» պիտի տօնեն տակաւին, սպասեբով նուիրակին ... գալստեան:

Քանի մը տող պատմութիւն սակայն, ի գիտութիւն արտասահմանի, որովհետեւ կան եւ պիտի գանուին թղթակիցներ, որոնք չինծու, թխածոյ եւ բռածոյ յերիւրանքներ պիտի հրամցնեն:

Դեռ ամիսներ առաջ, յունուարին, «Հայ Մտքի Տուն»ը սկսաւ պատրաստուիլ ղարաղարձը տօնելու: Լիկմէջիկ աշխատանք Թաղէ Թաղ: Ու տօնուելէն հազիւ ամիս մը առաջ, պզտիկ ազդ մը թերթին մէջ: Ու ճահիճը բակաւ շարժիլ: Մինչ այդ դարաղարձի մասին երբեք չմտածող մեր «առաջնորդ»ը հրապարակ իջաւ ... աւրշտկելու մտօք: Կազմեց 37 հոգինոց յանձնախումբ մը, վաճառականներէ եւ գոյութիւն չունեցող մտաւորականներէ:

«Հայ Մտքի Տուն»ը նամակով մը — մեծ սխալ մ. — հրաւիրեց նաեւ «առաջնորդ»ը: Եւ ահա, նշանաւոր նամակ մը, որով կը թելադրէ «հայրապար» չխաչաձեւել ... իր ձեռնարկը եւ բոլոր ուժերը դնել իր տրամադրութեան տակ»: «Հայ Մտքի Տուն»ի ծանուցումէն վերջ, հրապարակ իջնող այս «գարապէլլա»ն, որ գլխագիր խաչաձեւող մըն էր, իրմէ զուրս խաչաձեւող կը փնտռէր: «Հայ Մտքի Տուն»ը ոչ մէկ կարեւորութիւն ընծայեց «հայրական» այս գրին եւ ժողովուրդը, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ, անտարբերութեան սխինին դամեց թէ «առաջնորդ»ը եւ թէ անոր արժանի թերթուկը, որ խմբագրականով պոյքօթի հրաւիրեց ժողովուրդը: «Անամօթին երեսին են թքեր, անձրեւ է եկածը» ըսած է: Շատ ճիշդ է: Այս մեր օրերու տխրօրաւոր խառնակիչները ամչնալու տարրական առաքինութենէն իսկ զրկուած են, դժբախտաբար:

⁂ Թաղերը սկսած են հիմնովին բաթախել: Շատ մօտ ատենէն Ցիֆքը պիտի ունենայ ժողովրդական քուէներով ընտրուած օրինաւոր Թաղային մարմիններ, շնորհիւ խումբ մը պարկեշտ չէզոք հայրենակիցներու, որոնք յաջողած են պետական պատկան իշխանութիւններէն վաւերացնել՝ երկրին օրէնքներուն եւ ազգ. սահմանադրութեան համապատասխան կանոնագիր մը: Ցիֆքէն յետոյ՝ նոյն ձեւով պիտի գործէ նաեւ՝ Լիխտպման ու բոլոր Թաղերը: Արդէն Ցիֆքի համար, ըստ պետական կանոնագրին՝ կազմուած ընտրական յանձնախումբը սկսած է արձանագրութեանց, եւ ցարդ արձանագրուած են աւելի քան 400 Թաղեցիներ:

Մեր սեւաւորն ու իր քլիքը խրար անցած են այս առթիւ եւ դուռնէ դուռ կը զարնուին: Զուր աշխատանք: Պետական ամէն դուռ գոցուած է այլեւս՝ ազգին անունը խարդախօրէն օգտագործող այս քլիքին դէմ: Խօսքը՝ ժողովուրդինն է: Ապացոյց՝ այն պոյքօթը, որ հռչակուեցաւ գաղութին կողմէ, մանաւանդ Թաղերուն մէջ, Բարեգործականի նոր գիւտին՝ «Մը—չակոյթի Օր»ուան դէմ: Ժողովուրդը խորապէս վրդովուած է, քանի որ Բարեգործականը կը շարունակէ, իր կրթական ծրագրով, խայտառակել բուն կրթական գործը, նուաստացնել կրթական մշակները եւ անօթի «գործիչ»ներ սնուցանել: Չեմ ուզեր աւելի ծանրանալ այս մասին, քանի որ փաստերը անպարտելի են, հակառակ վարձկան գործիչներու եւ գրիչներու թխածոյ թղթակցութեանց:

⁂ Անշուշտ իմացաք թէ Վանեցի նշանաւոր լարախաղացը, Տօքթ. Պարոնիկեան, որ այժմ քարոզիչ կարգուած է Մալըմեանի կողմէ մեր եկեղեցիներուն մէջ, Քօքնիխան եւ Լիխտպման կոչիկները ձեռք առին այս խաչագողին: Ցիֆքը եւ Սինկրուն հազիւ թէ կը հանդուրժեն, որովհետեւ ա..րա..րներն իսկ սկսած են ընդվզիլ իրենց հայրախնամ ... առաջնորդին այս անօրինակ կարգադրութեան դէմ:

⁂ Մայիսի 28ի տօնակատարութեան համար այժմէն սկսուած են արդէն պատրաստութիւնները:

⁂ Ամէն տեղ կը շարունակուի ցնծութիւնը Ամերիկայի երկու ընկերներուն մահապատիժի ջնջման առթիւ: «Դրօշի Փօնտ»ին գումարը հասած է արդէն հազարներու:

Երեսփոխանական ընտրութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային մայիսի 19ին, յետաձգուեցան Յունիսի 2ին, մինչեւ այդ պիտի վերջանան պատերազմական ատեաններուն գործերը, եւ վերնայ պաշարման վիճակը:

Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան թէ ընտրութեան մէջ պիտի չահի կառավարութիւնը, որովհետեւ ուժեղ ընդդիմադրութիւն գոյութիւն չունի, եթէ չհաշուենք Զօր. Մեթաքսասի հոսանքը, որ հրապարակ իջած է յանուն «միապետութեան վերահաստատման»: Պէտք է արձանագրել սակայն, որ թէ կառավարութիւնը եւ թէ ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը հակառակ են այդ հարցին արծարծման:

Զախողեցաւ ժողովրդական եւ Ազգ. Արմատական կուսակցութեանց միացումը: Թէեւ երկու կուսակցութիւններն ալ (Ցալտարիս — Քօնտիլիս) միացեալ ճակատով հրապարակ պիտի գան:

Ընտրութեան կը մասնակցի նաեւ նախկին դիկտատորը, Փանկալօս, որուն նշանաբանն է «կրօնք, ազգ եւ բարոյական»: Հաւանական է որ փոքրիկ ուժ մը ներկայացնէ նոր խորհրդարանին մէջ:

Մօտաւոր ապագային մէջ, Յունաստան անգամ մը եւս պիտի յայտնէ իր կամքը, — «Հանրապետութի՞ւն թէ միապետութիւն»:

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

Վասպուրական

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

ԽՄԲ. — Այս ճառը խօսած է վաստակաւոր ուսուցիչը, Պ. Եր. Տ. Անդրէասեան, Տէսինի հանդէսին առթիւ (տես «Զայներ Գաւառ»էն):

Եղերական, ողբակծ դոյն պէտք չէ տալ մեր հերոսներուն յիշատակի հանդէսներուն: Ոչ սուգ, ոչ ալ անշուշտ լրջութեան պակաս, այլ խոհական ինքնամփոփում մը՝ ընդ առաջ երթալու հերոսներուն, որոնք յաւիտենականութենէն մեզի կը նային, իրենց դասերուն գրատախտակը ցոլացնելով մեզի: Անուններ կան՝ որոնք ինքնին պատմութիւն կ՚արժեն: Անոնց կարգին է Վասպուրականը, հնադարեան այդ ըմբռնումը հայկական կեանքի առհաւական շրջանէն սկսեալ, ուր իր դերը կը խաղայ նաեւ Ասորական Շամիրամը, որ մեր Արային դիւցին մէջ գտաւ միայն իր կնոջական չէնչող ըղձացումներուն գոհացումը, ու հիմնեց Վանը կամ եղածը գեղազարդեց եւ ամրացուց Վասպուրականի լայն ու մեր շրջանակին մէջ: Հայկեան սեպուհներ անյիշատակ ժամանակներու մէջ իր նախահօր եւ անոր զօրավարներուն աղեղէն ու նիզակէն բացուած ճամբան բռնելով, յուշիկ այլ ապահով գնացքը ընթացաւ հետզհետէ, Փոքր Ասիոյ լայնքէն ու երկայնքէն: Ցնցումներէ վերջ հասաւ Վասպուրական, ուր հայորդիներու հոժ—կու մասերը կեդրոնացան: Անոր համբաւը հետզհետէ տարածանալով, գունդագունդ կը գիմէին հոն, եւ այս բազմաձեռն գունդերը ի հարկէ նորագոյն արահետները պիտի փնտռէին, Հայ ցեղին ճակատագրական արեւելքն ու արեւմուտքը կազմելու համար: Վասպուրականէն մինչեւ Արարատ եւ տանկիւնը երթալով կը նեղնայ ու կը լայննայ, մինչեւ Փոքր ու Մեծ Մասիսներու մէջէն, ուր դարերէ ի վեր կը գոռայ Հրազդան, իր եղբայրակից Արաքսին տխրաձայն արձագանգելով: Անշուշտ որ Վասպուրական, տեւալ պահերուն, միշտ ցոյց տուած է ինքզինքը, եւ 1915ի սարսափներուն ալ պիտի հանդիսանար հերոսութեան նոր կեդրոն մը, կեդրոն զոր Պարթեւացն Խրիմեան կանգնեց հոն, խորանէ խորան պտտցնելով ծիրանի ծովուն բոցը, արդեօք Լիճի՞ն բոցը: Խրիմեանի արի արանց սերունդը ինքզինքը արժեցուց, Ուրֆայի եւ Մուսա Լերան կռիւններուն պէս: Ի՞նչ կը մնայ ընել նոր սերունդին: Կարելի եղածին չափ լման պահել ակնարկուած բոցը, որուն կայծերը իսկ, ի հարկին, կրնան հրդեհներ բռնկցնել, ոչ քանդիչ կործանարար, այլ լուսացնցող ճառագայթումներ մեր սեփական հողերուն, իմա Վասպուրականներուն վրայ: Զըլացան մեզի ինչ որ մերն էր իրենց պատերազմէն ալ առաջ: Զլացան տալ մեզի ինչ որ նոյնիսկ օրինական հատուցում մը պիտի ըլլար գոնէ մեր լքած անշարժ ու շարժական գոյքերուն համար, հատուցում մը իրենց օրինագիրքերուն համաձայն, զորս խմբագրեցին Ժընեւի իրենց դիւաններուն մէջ: Զլացան մեզի, եւ ընդհակառակն սարկական համակերպութեամբ նոր հաշիւներ բացին մեր ոսոխին զոգը լեցնելու արիւնի ու դիակներու վարձք մըն ալ: Բայց այս պիտի ըլլայ ամէնուն ալ վարձքը, մինչեւ որ մարդկային իրերուն տարերային թաւալումը կատարէ իր շրջանը, եւ այս անիրաւուած ցեղին նոր արշալոյսը բացուի, անոնց, մեր գիտցածներուն, ցնորական արդարութեան ամօթը կարմրցնելով իրենց անարիւն սիրտին մէջ: Տոկանք որչափ կրնանք, բոլորունինք մեծ դանդուածին մէջ եւ չուրջ:

ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐՈՒ 20ԱՄԵԱԿԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ, 5 մայիս (Յառաջ). — Անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ հայաջինջ սարսափներու քսանամեակին սրգահանդէսը, նախաձեռնութեամբ գաղթահայ միութեան վարչութեան: Ներկայ էին շատ մը հայրենակիցներ:

Գաղթային Միութեան վարչութեան կողմէ Պ. Ա. Շալճեան քանի մը խօսքով բացաւ սգահանդէսը եւ կոչ ըրաւ հայրենակիցներուն համերաշխութեան եւ միութեան, իբրեւ լաւագոյն յարգանքի արտայայտութիւն հանդէպ մեր նահատակներուն: Հ. Սահակ Տէր — Մովսէսեան, Սեւրի Մուրատ — Ռաֆայէլեան վարժարանին տնօրէնը, որ ներկայ էր իբրեւ հիւր, հրաւիրուեցաւ քանի մը խօսքով մասնակցիլ: Մխիթարեան վարդապետը կարճ այլ գեղեցիկ ճառով մը լուսաբանեց պատմական, աշխարհագրական եւ քաղաքական այն պայմանները, որոնց հետեւանքն էին Ապրիլեան ղէպքերը, եւ որոնց զոհ գացին մեր միլիոնաւոր զոհերը: Յորդորեց հայ ժողովուրդին չվհատիլ մեր մեծ կորուստներուն ի տես, այլ լեցուիլ խորհաւատքով եւ յոյսով հանդէպ հայութեան ապագային, որ անպայման պիտի ըլլայ լուսաւոր:

Օրուան բանախօսն էր Տօքթ. Ա. Աբեղեան, որ բնարան ընթերցեց Յովհ. Թումանեանի «Հոգեհանգիստ» ոտանաւորին մէկ հատուածը՝ բացատրեց օրուան նշանակութիւնը եւ մանաւանդ ծանրացաւ ապրիլեան եղեռնին զոհ գացած մեր մտաւորական եւ քաղաքական խոշոր դէմքերուն վրայ, տալով անոնց համառօտ նկարագիրը: Յետոյ տեղի ունեցան երգ, արտասանութիւն եւ նուագ: Կարդացուեցաւ նաեւ մեր մեծ նահատակներէն Գարեգին Խաժակի վերջին կտակ — նամակը, ուղղուած իր ընտանիքին: (Ընթերցումը խորապէս յուզեց բոլոր ներկաները): Հաւաքականութիւնը ցրուեցաւ խոր տպաւորութեան տակ:

Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը իր հերթական հաւաքոյթներէն մէկը նուիրած էր նոյն սգատօնին: Օրուան նշանակութեան մասին արտայայտուեցան Պ. Պ. Ե. Տէր — Մինասեան, Ա. Ցարութիւնեան, Տ. Ֆրունճեան եւ Տիկ. Մարտիրոսեան (Փարիզէն), որ կարճ ժամանակով մը Պերլին կը գտնուի: Վերջին երկուքը յուզումնալից դրուագներ պատմեցին իրենց տառապանքներու մասին, առաջինը աքսորավայրէն, իր ծննդավայր Ռոտոսթոյէն մինչեւ Դամասկոս, իսկ Տիկինը՝ Բագուի ջարդերէն (1918 սեպտեմբեր):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԱՒԱՌՆ

Վասպուրական

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

— o —

ՏԷՍԻՆ, 7 մայիս (Յառաջ). — Ամէն տարի ապրիլ ամսուն, բացի մեր հայրենիքէն, արտասահմանի մէջ ամէն տեղ տարագիր հայութիւնը կը տօնէ իր ազգային մեծ սգատօնը — Ապրիլ 11/24 — յարգելու համար մեր մէկ միլիոն նահատակներու յիշատակը: Սգատօնին զուգընթաց, ամէն տարի ապրիլին կամ մայիսին, տարագիր Վասպուրականցիներու կողմէ կը տօնուի Վանի ապրիլեան հերոսամարտի տարեդարձը, վերյիշելու եւ պանծացնելու համար մարտի դաշտին վրայ ինկած մեր հերոս մարտիկներու սրբազան յիշատակը: Այդ կռիւը, ինչպէս Ուրֆայի, Շ. Գարահիսարի, Մուսա — Լերան եւ ուրիշ հերոսամարտները ցոյց կուտան թէ՝ Հայը միայն կոտորուած չէ, այլեւ հերոսաբար կռուած, երբեմն թշնամին փախուստի մատնելով:

Տէսինի մէջ այս տարի Վանի հերոսամարտի քսանամեակը տօնուեցաւ մայիս 5ին (պատահման թուական) Հ. Յ. Դ. Ժող. Տան սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Վասպ. Հայր. Միութեան: Բեմին կեդրոնը զետեղուած էր Դաշնակցութեան եռորդութեան — Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ — մեծադիր խմբանկարը, աջ կողմը հերոսամարտի ղեկավարներու խոշոր խմբանկարը, եղերքը եռագոյնով զարդարուած, իսկ ձախ կողմը Անդրանիկի եւ Արամի միացեալ խոշոր նկարը: Իսկ բեմի երկու կողմերէն կը ծածանէին զոյգ եռագոյնները: Հանդէսը բացուեցաւ ընկ. Երօ Գըրըքճեանի նուագած «Մեր հայրենիք»ով, զոր ներկաները ունկնդրեցին յոտնկայս: Նախագահ ընկ. Վ. Հիւսեան քանի մը խօսքով տուաւ հերոսամարտի բուն նպատակը. «Ասկէ ճիշդ 20 տարի առաջ, Վասպուրականցին, իր անմեհեր եւ հերոսական մէկ ժեստով ու 30 օրուան անհաւասար կռուէն յետոյ, ոչ միայն Վասպուրականի, այլեւ ամբողջ հայ ժողովուրդի համար գեղեցիկ պատմութիւն հիւսեց: Երեսուն օրուան դիւցազնական պայքարէն յետոյ թշնամին տեղի տուաւ եւ փախուստի դիմեց (մայիս 2ին) եւ մենք ունեցանք մեր ցանկալի ազատութիւնը: 600 տարուան ստրկական կեանքէն յետոյ, առաջին անգամ պատմական Շամիրամակերտի բերդի գլխուն՝ ծածանեցաւ հայկական դրօշը եւ ստեղծուեցաւ հայկական առաջին կառավարութիւնը, Արամ Մանուկեանի ղեկավարութեամբ: Քանի հայութիւնը իր մէջ ունի յեղափոխական արժանաւոր ղեկավարներ եւ մեծ հերոսամարտներ կերտող արի ժողովուրդ, ուշ — կանուխ հայութիւնը պիտի ապրի եւ ստանայ իր կատարեալ անկախութիւնը: Փառք եւ պատիւ այս հերոս ժողովուրդին»:

Մէկ վայրկեան ներկաները յոտնկայս յարգեցին հերոսներու յիշատակը: Ապա իբրեւ վերջարան նախ կարդաց կուսակալ Ճէվտէթի նամակը, զոր գրած էր փախուստի առեն Վանի իտալական հիւպատոս Սպօրտոնին, իր փախուստը արդարացնելու համար: Յետոյ զինուորական մարմնի այն կոչը, որ ուղղուած էր բոլոր կռուողներուն եւ ժողովուրդին, տարուած յաղթանակին առթիւ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցէին Օր. Օր. Աստուրեան, Կակոյեան, Մուրատեան (Վիէննէն), Հիւսեան, Պ. Ժ. Մէրկէրեան եւ փոքրիկն Գ. Ցակոբեան արտասանութիւններով: Յաջողապէս երգեց Վիէնի ընկերներէն Մ. Մուրատեան «Մի լար բլբուլ», «Բարձր սարեր», եւ արժանացաւ ջերմ ծափերու: Մէջ ընդ մէջ կը նուագէր ընկ. Գըրըքճեան «Ախ Վասպուրական» եւ Տէսինի նորակազմ նուագախումբը (3 հոգի) յեղափոխական կտորներ: Փոքրիկն Գըրըքճեանի ռուսական տարազով եւ դանակներով յաջող երկու պարէն յետոյ, նախագահը բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, Պ. Երուանդ Տէր Անդրէասեան, որ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը վեր հանեց ազատագրական ճամբուն վրայ մղուած մեր բոլոր հերոսամարտներու բարոյական արժէքը: (ԽՄԲ. — Տես քիչ անդին):

Հանդէսը փակուեցաւ «Յառաջ նահատակ»ով, սակայն ներկաները չէին ուզեր հեռանալ սրահէն: Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի ալ այս գեղեցիկ ձեռնարկը խաչաձեւուեցաւ ուրիշներու կողմէ, ի մէջ այլոց նաեւ Վասպուրականի սահմանակից նահանգի մը Հայր. Միութեան կողմէ, որ ճիշդ նոյն օրը եւ նոյն ժամին ընդհ. ժողով յայտարարած էր: Վերջապէս ե՞րբ զգաստութեան պիտի գան Տէսինի այլազան միութիւնները, վերջ տալով այս տգեղ սովորութեանց:

ՎԵՀՈՒՆԻ

Ապրիլ Տասնըմէկ

ՍԷՆ ԼՈՒ (Մարսէյլ). — Կիրակի օր 5 մայիս, թաղ. խորհուրդի նախաձեռնութեամբ տօնուեցաւ մեծ սգատօնը: Կը մասնակցէին Հ. Յ. Դ. «Ակնունի» ենթակոմիտէն, Բղիի Հայր. միութիւնը, Փոխադարձ Օգնութեան մարմինը, Մասիս մարզական միութիւնը: Հայ Արիներու խումբը, դպրոցի ուսուցչական խումբը եւ աշակերտական միութիւնը, երդահան Պ. Կ. Քիւրքճեան եւ Պ. Յ. Ալիքսանեան իր երգչախումբով իրենց մասնակցութիւնը բերած էին:

Հանդէսը տեղի ունեցաւ Ս. Գէորգ մատրան մէջ: Բեմին վրայ զետեղուած էր մահարձան ծաղկեպսակներով, ճակատը հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններով զարդարուած: Հանդէսը բացուեցաւ թաղականութեան ատենապետ Պ. Կ. Ճանիկեանի նախագահութեամբ: «Ինչպէս տեսաք մեր յայտարարութեան մէջ, այս հանդէսին պիտի նախագահէր հոգեւոր հովիւ Տ. Ե. քհնյ. Մխիթարեան, եւ պիտի տօնուէր իր օրին, սակայն համազգային հանդէսը չխաչաձեւելու համար այսօր կը տօնենք»: Յետոյ համառօտակի պատմեց ջարդերու սկզբնաւորութիւնը եւ առաջարկեց յոտնկայս յարգել մէկ միլիոն զոհերու յիշատակը: Երգչախումբը երգեց «Մեր հայրենիք»: Արտասանութիւններ ըրին Օր. Օր. Զապէլ Հայրապետեան, Արմենուհի Սէքէնկիւլեան եւ Զ. Գաբրիէլեան: Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ քանի մը խօսք ըսաւ Պ. Խ. Դաւիթեան, որ ակնարկ մը նետելով անցեալ պատմութեան վրայ, բացատրեց թէ այս վերջին աղէտը աննախընթաց էր: «Թշնամին մեր բնաշխարհէն մեզ չորս հովերուն տալով, ցիր ու ցան ըրաւ եւ այսօր մենք կրկնապատիկ նահատակներ ունինք: Այսչափ չարիք թէ մոռնանայ ներկայ ազգայնական սերունդը թող ողջ աշխարհ իրեն նախատինք կարդայ: Հայրենակիցներ երբեք մի վհատիք, սփոփարար կէտեր ալ ունինք, բոլոր գաղութներու երիտասարդութիւնը սթափած է ու գտած է իր ուղին: Յաղթութիւնը աննկուն կամքն է, կամքի առջեւ բոլոր խոչընդոտները կը չքանան, եւ ես մեծ յոյս ունիմ մեր երիտասարդութիւնը պիտի լրացնէ մեր նախորդներուն կիսատ ձգած գործը: Յարգանք մեր յայտնի եւ անյայտ մարտիրոսներուն»:

Բղիի Հայր. միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Յ. Համբարձումեան, յարգանք յայտնելով զոհերուն: «Պէտք է սթափինք, միանանք եւ մեր վրէժը լուծենք: Նոյն իսկ այսօրուան տօնը միասին չենք

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ՊԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ o · o ═

Երկու յուշատետրերը միասին տանելու — Վլատիմիրին յանձնելու — բաղձանքս հետեւանք էր տարօրինակ մտավախութեան մը՝ Պոլսոյ ապահովութեան մասին:

Մէկ ալ՝ օրագիրը անհրաժեշտ էր իբրեւ նիւթ, դէպքերու ընթացքը եւ կացութիւնը պարզելու համար, քանի որ վճռուած էր ի հարկին մինչեւ Կովկաս անցնիլ: (Ով որ, այդ օրերուն, չունէր վիպաշունչ տրամադրութիւններ, թող նետէ առաջին քարը ...):

Մնաց որ, տետրակներէն մէկը քանի մը էջ հազիւ էր, ինչպէս ըսի, իսկ միւսը՝ օրուան դէպքերու պիրկ համառօտագրութիւն, կարգ մը ծածկանուններով եւ ծածկագրութիւններով: Ամէն մէկը հազիւ քանի մը տող, բացի տեղահանութեան սարսափներու վերաբերեալ շարք մը նամակներու եւ արտասահմանէն եկած քաղաքական լուրերու ամփոփումէն (15—20 տող կամ առ առաւելն մէկ մանր էջ): Այսքանն ալ՝ պարզապէս հաղորդակցութիւնը պահպանելու եւ դէպքերու ընթացքին հետեւելու համար:

Բուն կուսակցական — կազմակերպական տեսակէտով օրագիրը նշանակութիւն չունէր եւ այսօր ալ չունի: Այդ մասին առանձին մտածեր էինք: Բէչատ պէյ «թարիխճէ» կը կոչէր օրագիրը (փոքր, համառօտ պատմութիւն):

Առաջին օրէն իսկ, մենք մեզի պարտադրած էինք ծայրայեղ զգուշութիւն, գրի, թուղթի մասին: Ներսէն թէ դուրսէն, նամակներու բովանդակութիւնը օգտագործելէ յետոյ, կը փճացնէի, քանի մը տողի մէջ ծանօթագրելով կարեւոր դէպքերը:

1915 ապրիլի ձերբակալութիւններէն անմիջապէս վերջը, ձեռք անցուցեր էինք զանազան մարմիններու եւ ընկերներու թողած թուղթերը, նոյն իսկ օսմ. սահմանադրութեան առաջին շրջանէն (1909—1910) մնացած վաւերաթուղթեր (Խարբերդ, Սեբաստիա, Տրապիզոն եւն.): Յաջողեր էինք դտնել ողբացեալ Հրաչի (Հ. Թիրեաքեան) թուղթերը, հաստափոր կապոց մը, ուր կը գտնուէր նաեւ իր ինքնակենսագրութիւնը: Ուրիշ տեղ մը գտանք այլապէս շահեկան փաստաթուղթեր:

Ինչ որ պատմական արժէք ունէր, փոխադրեցինք օտար հաստատութիւն մը, յետոյ արտասահման. մնացեալը փճացուցինք:

Այս առթիւ, յաճախ կը յիշէի Մուշի Գեղամին մէկ խօսքը.

Անգամ մը Մառին գրկած էր իրեն, կարգ մը հարցումներ նշանակելով եւ պատասխանը խնդրելով գրաւոր, որպէսզի նամակաբերն ալ չիմանայ:

Ողբացեալ երեսփոխանը մերժած էր, մօտաւորապէս հետեւեալ բացատրութիւնը տալով.

— Արկածը մէկ անգամ կը պատահի: Ես 30 տարի քարտուղար եղած եմ Մշոյ Առաջնորդարանին, եւ զանազան յեղափոխական գործեր կատարած եմ, բայց կարելի եղածին չափ զգուշացած եմ գրել, թուղթէ: Եթէ Շ.ը կը համաձայնի, քեզի կը յայտնեմ հարցումներուն պատասխանը, գնա պատմէ:

Թաքստոցէս հեռանալէ քիչ առաջ, թերուզէմ խօսքեր փոխանակուեցան յուշատետրը տանելու — չտանելու մասին, երկու — երեք ընկերներու հետ որոնք մնաք — բարովի եկեր էին: Զգեցի սեղանին վրայ, փափաքելով որ Մառին բերէ եւ Վլատիմիրին յանձնենք:

×

Եւ ահա Վլատիմիրին հետ քով քովի, մանաւոր տան մը մէջ, ուր ժամադիր եղեր էինք (1916 մարտ 16, ժամը 3—4):

Միայն քանի մը կիներ կային: Ծերուկը, զոր առաջին անգամ կը տեսնէի, անցագիրը ցոյց տուաւ, եւ ուրախ — զուարթ կրկնեց հաւատիքները.

— Հոգ մի ընէք, ես իմ ձեռքովս պիտի տանիմ, զաւկիս պէս պիտի նայիմ (թուրքերէն):

Մառին բերած էր յուշատետրը, թուղթի մը մէջ փաթթուած: Քիչ մը վարանելէ յետոյ, յանձնեցինք Վլատիմիրի, որ առաւ եւ կուրծքին մէջ տեղաւորեց մեծ զուրգուրանքով:

Կէս ժամ խօսակցելէ յետոյ, հրաժեշտ առինք բոլորէն: Նախ Վլատիմիր վար իջաւ սանդուղէն եւ դուռը բանալով, աչք մը նետեց փողոցը, յետոյ խնդրեց որ ես ալ իջնեմ:

Եւ ճամբայ ինկանք, ան՝ իր պուլկարական հագուստ — կապուստով, իսկ ես՝ իր բերած «փափախ»ը գլուխս եւ վերարկուն կռնակս: Անոնցս ալ հանած:

Բանկալթիի կոզմնակի փողոցէն անցած ատեն, փափաք մը ունեցայ Սամուէլին հանդիպելու, բայց տունը չէի գիտեր:

Երբ հասանք Թաքսիմի ֆրանսական հիւանդանոցին առջեւ, Վլատիմիր պահ մը քովէս բաժնուեցաւ, քիչ անդին կեցած մէկը տեսնելու համար: Եկաւ յայտնեց թէ իր տղան է, գիտմամբ հոն դրած էր, հսկողութեան համար ... (Շատ ուշ իմացանք որ տղան ալ գաղտնի գործակալ էր):

Ճամբան քանի մը տափ գլանիկ առինք, եւ խօսակցելով դէպի Ղալաթիա կ՚իջնէինք, երբ Վլատիմիր հարցուց թէ կ՚ուզե՞մ փոխել քովս եղած ոսկեդրամը, որպէսզի չզրուեն: (Օրէնքով արգիլուած էր հինգ հնչուն ոսկիէն աւելի փոխադրել):

Պայմանաւորուած քառն ոսկիէն հինգը վճարած էի արդէն, մնացեալ 15էն տասը առնելով, ինծի տուաւ պուլկարական թղթադրամ, իսկ հինգը մնաց քովս:

Միեւնոյն ատեն պայմանաւորուած էինք որ անցագրի գործողութիւնները կատարելէ յետոյ, ինք պիտի երթար պայուսակս բերելու: (Երկու աղջիկներ պիտի ձգէին մօտիկ տեղ մը, ուրկէ պիտի առնէր):

Այդ նոյն աղջիկները պիտի դային քարափ, Վլատիմիրէն ստուգելու չզինաւ մնալս:

Վերջապէս հասանք Ղալաթիոյ Սալոնը:

Իր ըսածին պէս, մարդ — մարդասանք չկար: Անցագրի կիչէն գացինք: Վլատիմիր ներկայացուց զիս իբրեւ իր եղբօրորդին: Պաշտօնեան հարցուց, գրեց եւ վերջացուց: Վլատիմիր անցագիրը գրպանը դնելով, անկիւն մը քաշեց եւ սկսաւ խօսիլ ճամբորդութեան մասին: «Վաղ առտու կը հասնինք»: Յետոյ պատուիրեց հինգ վայրկեան սպասել, որպէսզի երթայ պայուսակը բերէ եւ քիչ մըն ալ ուտելիք առնէ:

Մինչ դէպի քարափ տանող դուռը կը յառաջանայի, չզինաւ փնտռելու համար, մէկը կանչեց ետեւէս.

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(8)

չեւ Նոյեմբեր 12 պէտք է 200 հոգիի հասնի այս թիւը, որով մինչեւ սոյն թուականը կը պահենք 100ին 25, այնուհետեւ 100ին 20։

Նախապատրաստութիւն կը տրուին հին բանուորներուն։ Առայժմ նորերն են ենթակայ։ Ի հարկէ եթէ թիւը չլրանայ, հիններն ալ ենթակայ են։

Երբ սկսաւ գործադրութիւնը, բանուորին կը հաղորդէին արտաքսման պարագան։ Հիմա ձայն չեն հաներ, ցանկը պատրաստ է, բանուորը կ՚աշխատի, երբ կէս ժամ կը մնայ գործը լրանալուն, վերակացուն կուգայ կը յայտնէ.

— Գոյքերդ հաւաքէ, այլ եւս գործ չունիս։

Ինչպէս մահապատիժի մը վերջին սիկարն ու գաւաթ մը խմիչք կը հրամցնեն, նոյն տպաւորութիւնը կը գործէ այս ազդարարութիւնը։ Վկայականն ալ դուրսի դուռը պատրաստ է...

Քէմալական Կուսակցութեան Համագումարը

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Մայիս 9ին բացուեցաւ Թուրք հանրապետական (Հալք) կուսակցութեան 4րդ ընդհ. ժողովը, նախագահութեամբ Ք. Աթաթիւրքի եւ մասնակցութեամբ 600 պատգամաւորներու, որոնք հաւաքուած էին երկրին բոլոր կողմերէն։ Աթաթիւրք ճառ մը խօսելով, փառաբանեց կուսակցութեան կատարած գործը, սկսելով 1919էն (Սըվազի համագումար)։ Ըսաւ թէ կուսակցութիւնն էր որ մեռնելու դատապարտուած ազգ մը վերածեց անկախ եւ բարգաւաճ ժողովուրդի մը, ընդունակ՝ դիմանալու այն տնտեսական փոթորիկին որ կը սպառնայ ընկղմել ուրիշ նուազ բախտաւոր երկիրներ։ Կուսակցութիւնը միեւնոյն ատեն Թուրք ժողովուրդին տուաւ նոր այբուբէն մը, աւելի մաքուր լեզու մը, ազգային պատմութիւն մը, եւ հաւասարութիւն այրերու եւ կիներու։ Յետոյ անցնելով արտաքին յարաբերութեանց, Աթաթիւրք շեշտեց թէ Թուրքիա կը ջանայ օգնել միջազգային խաղաղութեան ապահովման։ Մասնաւորապէս ծանրանալով Թուրքեւռուս յարաբերութեանց վրայ, բացատրեց թէ խորհրդային իշխանութեան վերջին աջակցութիւնը՝ Նեղուցներու հարցին մէջ, անգամ մը եւս ամրապնդեց Թուրք ժողովուրդին բարեկամական զգացումները Խ. Միութեան հանդէպ։ Եւ եզրակացուց թէ Թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը պիտի շարունակէ ծառայել միջազգային խաղաղութեան, ինչպէս ըրած է մինչեւ հիմա։ «Այդ բարեկամութիւնը եւ Պալքանեան դաշինքը, որ մէկ տարուան մէջ անդորրութիւն ստեղծեց նախապէս խռովայոյզ շրջանի մը մէջ, օժանդակ մըն են աշխարհի խաղաղութեան, որուն համար Թուրքիա հպարտ է»։ Թուրքիոյ եւ Իրանի, ինչպէս եւ Աֆղանիստանի եւ բոլոր դրացի թէ հեռաւոր երկիրներու բարեկամութեան մասին ալ խօսելէ յետոյ, Աթաթիւրք յայտարարեց,— Թուրքիոյ ամբողջ բաղձանքն է դառնալ օգտակար, ժրաջան եւ խաղաղասէր անդամ մը մարդկային ընկերութեան, ատոր համար իր սրտագին աջակցութիւնը կ՚ընծայէ Ազգերու Դաշնակցութեան աշխատանքին։ Սակայն, միեւնոյն ատեն հարկադրուած է պատրաստ գտնուիլ որ եւ է պատահականութեան հանդէպ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ ՄԵՌԱՒ

Ո՞վ էր Մարաջախտ Փիլսուտսքի

Մարաջախտ Եօզէֆ Փիլսուտսքի, Լեհաստանի ազգային հերոսը եւ երկաթեայ դիկտատորը, մեռաւ կիրակի գիշեր, արեան թունաւորումէ։ Երեք տարիէ ի վեր խանգարուած էր առողջութիւնը, իսկ մէկ ամիս առաջ ծանրացաւ վիճակը։ Ատոր համար չկրցաւ ընդունիլ Պ. Լավալը։ 68 տարեկան էր։

Հանգուցեալը, որ նախ եղած է վարչապետ եւ պատերազմական նախարար, յետոյ միայն վերջին պաշտօնը պահելով, զինուորական դիկտատուրայով կը կառավարէր Լեհաստանը, 1926էն ի վեր։

Փիլսուտսքի ամբողջ կեանքը նուիրած է Լեհաստանի ազատագրութեան, չորս անգամ բանտ մտնելով եւ մէկ անգամ ալ աքսորի դատապարտուելով։ Վերջապէս իրականացաւ իր երազը, եւ լեհական առաջին կառավարութիւնը կազմեց, երբ երկիրը անկախ հանրապետութիւն հռչակուեցաւ 1918 նոյեմբերին, գերմանական բանակին քայքայումով։

Կրակոտ հայրենասէր մըն էր ուսանողութեան շրջանին, եւ սաստկապէս կ՚ատէր Ռուսաստանը։ 1883ին, երբ ճեմարանի վերջին տարին կը բոլորէր, դատապարտուեցաւ իբրեւ անդամ դաւադրական խումբի մը որ կ՚ուզէր սպաննել ցարը։ Դատապարտուեցաւ Սիպերիա աքսորուելու, հինգ տարի։ Վերադարձին կազմեց Լեհաստանի ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ շատ չանցած հզօր կազմակերպութիւն մը դարձաւ։ Փիլսուտսքի նորէն ձերբակալուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ Փեթերսպուրկի մէջ, սակայն փախաւ, բարեկամներու աջակցութեամբ։ Վերջին անգամ ձերբակալուեցաւ 1916 յուլիս 20ին, երբ ինք եւ իր հռչակաւոր լեհական լեգէոնը մերժեցին հաւատարմութիւն յայտնել Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ բանակներուն։ Այդ շրջանին բանտարկուեցաւ Գերմանացիներուն կողմէ։ Երբ վերջին անգամ գործ ունեցաւ Գերմանացիներուն հետ, լեհական հանրապետութեան նախօրեակին էր, գերմանական զօրքին զինաթափումէն վերջը (1918 նոյեմբեր 10 և 11)։ Անմիջապէս կառավարութիւն մը կազմեց եւ խորհրդարանը միաձայնութեամբ վարիչ նշանակեց զայն, մինչեւ սահմանադրութեան յայտարարութիւնը (1922)։ Մերժեց նախագահութեան պաշտօնը, չհաւնելով սահմանադրութեան։ 1926 մայիսին պետական հարուած մը փորձեց, նորէն մերժելով նախագահութիւնը, եւ դարձաւ վարչապետ եւ պատերազմական նախարար։ Ինքզինքը դիկտատոր հռչակեց եւ այդ հանգամանքը պահեց մինչեւ իր մահը։

Ցարական Ռուսաստանի հանդէպ իր անուցած ատելութիւնը հասկնալու համար, կը բաւէ յիշել թէ՝ ռուսեւճափոնական պատերազմի ատեն, երբ Լոնտոն կը գտնուէր, Փիլսուտսքի Թօքիօ գնաց, խնդրելու որ Լեհաստանը զինեն, Ռուսիոյ դէմ կռուելու համար։ Ճափոնական կառավարութիւնը մերժեց։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (համեմատական) վերջացան կիրակի օր։ Աջակողմեան թերթերը կը յայտնեն թէ «Փարիզ կը պահէ իր ազգային մեծամասնութիւնը» եւ թէ «հանրապետական կեդրոնացումը վտարեց միացեալ ճակատը, շատ մը քաղաքներու մէջ»։ Իսկ ընկերվարական եւ համայնավար թերթերը կը ծանուցանեն թէ «փաշականութիւնը պարտուեցաւ»։ Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին մէջ ընկերվարականները վեց աթոռ շահեցան երեք լրացեալի դէմ, իսկ համայնավարները՝ եօթը նոր աթոռ։ Ընտրուեցաւ նաեւ Պ. Էռիօ, Լիոնի քաղաքապետը։ Ընկերվարականները պարտուեցան Կրընոպլի մէջ։ «Իւմանիթէ» եւս մեծատառ կ՚աւետէ «ազատութեան յաղթանակը»։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ՀԱԲԷՇԻՍՏԱՆԻ վէճը խաղաղութեամբ կարգադրելու համար, բարեխօսութեան ծրագիր մը կ՚որոնեն Անգլիա եւ Ֆրանսա։ Շուտով երկուքը մէկ պիտի դիմեն Հռոմ, ոչ թէ ճնշում բանեցնելու, այլ խնդրելու որ իրաւարարութեան դիմեն, որպէսզի կացութիւնը չծանրանայ։

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ որ տեղի կ՚ունենար Պուքրէշի մէջ, վերջացաւ յաջողութեամբ։ Այս առթիւ զրոյց կը շրջի թէ Յունաստանի արտաքին նախարարը երկու անգամ այցելած է էլիզապէթ թագուհիին, որ կարոլ թագաւորին քոյրն է եւ Եորկիոս թագաւորին կինը, զանոնք հաշտեցնելու համար։ Կ՚ենթադրուի թէ խնդիրը կապ ունի Յունաստանի միապետութեան վերահաստատման հետ։

ՔՈԼԵՐԱՅԻ ԵՒ ԺԱՆՏԱՏԵՆԴԻ շինուկին հնարիչը, գերմանացի փրոֆ. Վիլհէլմ Քոլլէ, մեռաւ 67 տարեկան հասակին մէջ։ Համաշխարհային համբաւ ունէր եւ հեղինակն էր բազմաթիւ մանրէաբանական եւ քիմիագիտական գիրքերու։

Յ. Հ. Դ.

[illegible]

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ *խառն նիստը տեղի կ՚ունենայ այս Հինգշաբթի* (16 *Մայիս*) *երեկոյ ժամը* 8.30*ին*, Café au Clair de Lune*ի վերնայարկը, Փլաս տ՚Իթալի։ Կարեւոր զեկոյց։*

Կոմիտէներու ոչ-անդամ ընկերները կրնան ներկայ ըլլալ։

«ԱՐԱՄ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Քուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գրադարանը։

ՍԷՆ-ԼՈՒ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, ընկերներ՝

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ **ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ**

մահապատիժի յիշման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խնջոյք մը, որ տեղի կ՚ունենայ 19 Մայիս կիր. իրիկուան ժ. 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ **Maison «Martin»***ի մէջ,* **120, Bld. Belleville (Métro: Belleville):** *ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (ճաշը մէջն ըլլալով)։*

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՐԻՍ ՊԻԼՊԻԼԵԱՆԻ

ՎԱՂԸ, 15 ՄԱՅԻՍ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 21ԻՆ

Salle CHOPINի **ՄԷՋ, 8, Rue Daru.**

Կը մասնակցին՝

Jacquin Nin, ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ եւ **J. Clergue**

Յայտագիրը բաղկացած է.— Մէնտէլի, Մօցարտի, Շուպէրի, Շումանի, Ռոսինիի, Ժ. Ֆօրէյի, Ժ. Նինի, Կոմիտաս վարդապետի, Սպենդիարեանի եւ Գ. Ալէմշահի *կտորներէն։*

Տոմսերը կիշէն, երգահանդէսին օրը։ Սրահին դռները կը բացուին ժ. 20.30ին։

Գին՝ 25, 20, 15, 10 եւ 5 ֆրանք։

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ

ԹՈՒԼՈՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 13ի Երկուշաբթիէն մինչեւ Մայիս 16ի գիշերը Casino de Toulon*ի մէջ, պիտի կատարէ ֆաքիրական իր հետաքրքրաշարժ փորձերը, որ այնքան աղմուկ հանած եւ հիացում պատճառած են։ Ամէն օր ցերեկոյթ եւ երեկոյթ։*

Հոն բնակող Հայերուն համար առիթ մը զայն տեսնելու եւ գնահատելու համար։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԷ ԶՐԿՈՒՈՂՆԵՐՈՒՆ

Բոլոր այն Հայերը, որ ինքնութեան թուղթի վերանորոգման առթիւ աշխատանքի իրաւունքէ զրկուած են, կը հրաւիրուին իրենց անունները արձանագրել տալ Գաղթականաց Օֆիսին՝ **71, Avenue Kléber** կամ **15, Rue Jean Goujon.**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ընկերութեան Պոմոնի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը Պ. ՍՏԵՓԱՆ ՈՍԿԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի ստացած է հետեւեալ գումարները, յատկացնելու համար Պէյրութի ճեմարանին։ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղ 100 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Պ. Շահլամեաններէ 100 ֆրանք, Պոմոնի Թաղականութեան կողմէ 50 ֆրանք, Պոմոնի Համազգային մասնաճիւղին կողմէ 50 ֆրանք, Պ. Յակոբ Տօլպաշեանէ 35 ֆրանք։

×

ՍԷՆԹ Անթուանի (Մարսէյլ) Ս. Թադէոս Մատթան Թաղական խորհուրդը հրապարակաւ իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան որ այս տարի 1500 ֆրանք բացառիկ նպաստ մը յատկացնելով, Թաղիս վարժարանը փրկեց փակուելու վտանգէն։

Շնորհակալութիւններ նաեւ Մարսէյլի յանձնաժողովի անդամներուն որոնք իրենց վրայ դրած պարտականութիւնները կատարեցին խղճմտօրէն։ Քսան գործաղուրկ ընտանիքներ նիւթական օժանդակութիւն ստացան Բարեգործականի ֆոնտէն։

(Կնիք)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէն-Լու (Մարսէյլ) Ակնունի ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Հայկ Սէրէնկիւլեանի եւ իր պարագաներուն Պ. ՍՏԵՓԱՆ ՈՍԿԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ

Պ. Պ. Գրիգոր Իթիպալեան, Տիրան Ասլանեան *կամ քոյրը՝* Սաթենիկ Ռաֆայէլեան, Յովթ. Մխսեան, Պետրոս Գրիգորեան։ *Դիմել Յառաջի վարչութեան։*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

տօներ։ Հերիք է, հայրենակիցներ, մեր անմիաբանութիւնը։ Չալիտի լանք, թէեւ սուգը ահաւոր է, այլ պէտք է միակամ մէկ նպատակի շուրջ հաւաքուինք, այն ատեն է որ կ՚իրագործենք մեզի ձգուած կտակը»։ Դպրոցի տնօրէն Պ. Ա. Արթօյեան եւս համեբաշխութեան կոչ ուղղեց,—«Եթէ այս այլամերժ անմիաբանութիւնը տիրէ, քառասուն տարուան ընթացքին պիտի դադրինք գոյութիւն ունենալէ։ Եթէ օտարին ըսենք որ Թուրքը մէկ միլիոն կոտորեց թերեւս չհաւատայ, բայց պէտք է հասկցնենք որ, մեր նամարդ թշնամին ճակատ ճակատի չկռուեցաւ հայ զինուորին դէմ, այլ խարկանքով հայ զինուորներուն զէնքը առաւ եւ զանոնք գործածեց իբրեւ գրաստ ու ճամբաներու շինութեան։ Թուրքը ծաղրեց հայ կնոջ ամօթխածութիւնը, ան նոյն իսկ մանուկները հաւաքելով տափարակ դաշտի մը մէջ ձիարշաւ սարքեց, փշրելով անոնց գանկերը։ Վայրի գազանները անգիտակցաբար կը կատարեն ոճիրներ, իսկ Թուրքը գիտակցաբար կատարեց։ Պիտի գայ այն օրը որ իր մեղքերը պիտի քաւէ նոյն ձեւով։ Ներկայիս անոր պակասը մենք կը լրացնենք մեր երկպառակութեամբ, դժբախտաբար։ Մէկ միլիոն նահատակներու յիշատակը չսթափեցուց մեզ։ Բոլոր ազգերը ունին վրէժխնդրական ոգի, քու երախայիդ եթէ կրցար վրէժ ներշնչել, կը յաջողիս, եթէ ոչ կորսուած ես ու կը մոռնաս ամէն բան»։

Պ. Քիւրքճեանի սաներուն նուագախումբը հնչեցուց մահուան քայլերգը։ Երեք հայ աղջիկներ, մէկը եռագոյնով, մէկը սեւ շղարշով պատած ծաղկեպսակով եւ միւսը հրացանը ուսը ձգած, յամրաքայլ նուագի ընկերակցութեամբ յառաջանալով դէպի բեմը յարգանքով եւ ծունկի գալով ծաղկեպսակը դրին մահարձանին վրայ, քանի մը վայրկեան լռութեամբ։ Օրուան պատշաճ արտասանութիւններ ըրին օրիորդներ Ա. Սուլեան, Երանուհի Բաղթամեան, նաեւ սկաուտ Քիրէճեան եւ Հ. Չքուրեան, Պ. Ազատ Սէրէնկիւլեան։ Օր. Ա. Սէրէնկիւլեան երգեց «Լռեց ամպերը»։ Երգչախումբը «Հայ պրինք եղբարք» եւ «Կիլիկիա» երգեց։ «Մասիս» մարզական միութեան վարիչը բանաւոր պատճառով բացակայելուն համար, կը խնդրէր թաղականութենէն որ իր թարգմանը հանդիսանան օրուան մեծ տօնին։

Վերջին խօսքը տրուեցաւ հոգեւոր հովիւ Ե. քհ. Մխիթարեանի, որ ըսաւ.— «Երբ բաժնուեցայ մօրմէս, վերջին խօսքն եղաւ,— «Գնա, տղաս այն ճամբէն, ուրկէ գացին քու հայրեր եւ ուրիշներ։ Չմոռնաս քու վերադառնալ եւ քու ազգդ, եթէ ողջ մնացիր, լուծէ անոնց վրէժը»։ Մայրերուն խրատը զրահաւորեց մեզ»։

Հանդէսը փակուեցաւ ժամը 6ին, նախագահի համեբաշխութեան յորդորներով, մինչ երգչախումբը կ՚երգէր օրուան պատշաճ երգեր։

Չնդի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Նա դեռ այնքան միամիտ էր, որ կարծում էր, թէ ամէն մարդ իրաւունք ունէր ինձ դատաւոր լինելու։ Իսկ այն առաւօտ, երբ բանտը մտնում էր մի երիտասարդ ակնոցաւոր պարոն, նա վազեց, մօտեցաւ եւ գրկելով նրա ոտները, խնդրեց, որ իրան էլ թոյլ տան բանտը մտնելու եւ իւր «սիրելիին» տեսնելու։ Ակնոցաւոր պարոնը գթացաւ նրա վրայ, խոստացաւ, որ իսկոյն հրաման կ՚առնէ բանտապահից։ Նա կատարեց իւր խոստմունքը, քանի րոպէից յետոյ նրան ներս թողեցին։

Որքան մխիթարական լինէր իմ դժբախտութեան տխուր ժամերում տեսնել իմ մօտ Նէնէին, որքան տխրաժան լինէր նրա ծայրայեղ անձնուրացութիւնը, այսու ամենայնիւ, ես մտածում էի. «միթէ՞ ես արժեմ դրան... ինչո՞վ է մեղաւոր այդ անմեղ աղջիկը, որ տանջւում է մի չարագործի համար... ինչո՞ւ ես ձգեցի նրա սրտում այն սրբազան կայծը, որ այնքան բոցավառուեցաւ, որ այնքան բորբոքուեցաւ, մինչեւ խելքից հանեց նրան... ինչո՞ւ ես խլեցի նրա հանգստութիւնը...։ Այդ բնութեան ազատ որդին, որի ցեղին վիճակուած է կեանքի անհոգ եւ աւելի ուրախ բաժինը, գուցէ աւելի բախտաւոր կը լինէր, եթէ չհանդիպէր ինձ... ինչո՞ւ ես թշուառացրի նրան..։ Աւելի լաւ չէ՞ր լինի, որ հէնց այն օրը, երբ ես նրա կեանքը ազատեցի եղեռնագործի ձեռքից, բաց թողնէի նրան։ Նա կը գնար, աշխարհը լայն ու արձակ է ցիգանուհու համար,— կը գնար եւ իւր համար նոր բախտ կ՚որոնէր »...։

Արդէն ուշ էր... այդ բոլորը պէտք էր անցած համարել... ես միայն հարցրի.

— Ինչո՞ւ եկար դու, ինչո՞ւ չմնացիր հօրս մօտ, նա բարի մարդ էր, կը պահէր, կը պահպանէր քեզ։

Դժբախտները ամէն մի դժբախտութեան դէպքերում այն քաղաքավարական ձեւերը չգիտեն, որ պահպանում են բախտաւորները միայն։ Նէնէն բոլորովին պարզ կերպով պատասխանեց.

— Հայրդ մեռաւ, նա մեռաւ հէնց այն օրը, երբ իմացաւ, որ դու կալանաւորուած ես։

Այդ բօթը սարսափելի ներգործութիւն ունեցաւ իմ վրայ։ Նա մեռաւ իմ պատճառով, մոլորեալ որդու պատճառով, ես նրան մահուանը պատճառ էի...։

Նէնէն չնկատեց իմ խռովութիւնը, շարունակեց պատմել։

— Այն առաւօտը, երբ դու հեռացար խրճթից եւ խոստացար, թէ երեկոյեան կը վերադառնաս, մենք անհամբեր սպասում էինք քեզ, Արեւը մտաւ, օրը մթնեց, բայց դու չվերադարձար։ Ամբողջ գիշերը չքնեցինք, հէնց նստած սպասում էինք քեզ։ Յետոյ հայրդ ինձ իւր հետ առնելով, գնացինք այն «աւազակների» բնակարանի մօտ, տեսանք՝ նրանց տնակը այրուած էր, ոչ ոք չկար այնտեղ, ամայի էր։ Երբ յետ դարձանք, անտառում պատահեց մեզ մի խոզարած. նա պատմեց ինչ էր պատահել։ Երբ հայրդ լսեց նրա պատմութիւնը, իսկոյն թուլացաւ եւ ցած ընկաւ։ Ես եւ խոզարածը հազիւ կարողացանք նրան ուշքի բերել եւ հասցրինք մինչեւ խրճիթը։ Նոյն գիշերը նա սաստիկ ջերմի մէջ էր. առաւօտեան նրա մարմինը գտանք բոլորովին սառած։ Ես եւ պառաւը թաղեցինք մարմինը խրճթից ոչ այնքան հեռու մի ծառի տակ։ Յիշո՞ւմ ես այն եղեւնիր որ դու մինչեւ նրա մօտ թոյլ չէիր տալիս ինձ հեռանալ խրճթից։

— Յիշում եմ... պատասխանեցի ես բոլորովին մեքենաբար։

— Այնուհետեւ ես վճռեցի գալ քո ետեւից եւ որոնել քեզ։ Ես հիմա ամէն տեղ կը գնամ. ես հիմա էլ չեմ վախենում։ Պառաւը ինձ չէր ուզում թողնել, ասում էր՝ մնա ինձ մօտ, աչքիս լոյսի նման կը պահեմ քեզ։ Նա ինձ շատ էր սիրում. նա քեզ էլ շատ էր սիրում, այնքան լաց եղաւ որ...

— Ինչո՞ւ չմնացիր նրա մօտ։

— Քեզ ինչպէս թողնէի...։

— Ես մի օր կը վերադառնայի, քեզ դարձեալ կը գտնէի... մենք դարձեալ միասին կը լինէինք...։

— Ոչ, ես գիտեմ, ես բոլորը գիտեմ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 15 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2805

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԳԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԸ ԵԿԱՒ...»

Օրերով մտածէիք, ապահովաբար ձեր մտքէն չպիտի անցնէր այս չարաչուք բացատրութիւնը, խտացնելու համար օրուան տագնապը:

— «Գաբրիէլ Հրեշտակապետը եկաւ ...»:

Մարսէյլի մեր թղթակիցն էր որ կը գրէր, երէկ, ներկայացնելով Սէն – Շարլ գործարանի վարչութեան վերջին տնօրինութիւնը.

— «Բանուոր մը կը պատմէր,— վերակացուն երբ ներս կուգայ, դող մը կ'առնէ մեր ներսը: Կ'ըսենք իրարու.— «Գաբրիէլ հրեշտակապետը եկաւ. արդեօք որո՞ւն հոգին պիտի առնէ»:

Գիտէք եղած տնօրինութիւնը,— Շաքարի գործարանին վարչութիւնը, 10 առ հարիւրի օրէնքին առթիւ, բանակցելով կառավարութեան հետ, բացատրաբար ընդունիլ տուեր է 20 առ հարիւր: Մինչեւ մայիս 12 պիտի հանուին 43 օտարականներ: Մինչեւ նոյեմբեր 12 այս թիւը պէտք է հասնի 200ի:

Ուրիշ խօսքով, մինչեւ մայիս 12 պիտի պահեն հարիւրին 25, այնուհետեւ 20 առ հարիւր, նախապատուութիւն տալով հին բանուորներուն: (Գործարանի եւ հայ բանուորներու կացութեան մասին մանրամասնութիւններ՝ յաջորդով):

Մանր լուր մը եւս, նոյնքան չարաչուք, — Հանուած բանուորներուն տեղ Իտալացիներ եւ Ալժերիացիներ կ'առնուին:

Որքան կը յիշենք, երկու հարիւրի մէջ է այս հաստատութեան հայ բանուորներուն համրանքը:

Իսկ այս՝ տակաւին մէկ դէպք է, եւ միայն մէկ հաստատութեան խնդիր:

«Մաքրագործումը» կը շարունակուի ամէն կողմ, եւ նոյնքան չարագուշակ լուրեր շրջան կ'ընեն թերթէ թերթ, բերնէ բերան:

Երէկ Անիէէն կը հաղորդէին թէ ոստիկանական տեսչութիւնը մինչեւ հիմա կանչած է Ա.—Է տառերը, վերահաստատելով 21 անձերու աշխատաւորի արտօնագիրը, իսկ զրկելով 19 անձեր (մեծ մասը կին):

Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ արդէն զրկուած են աւելի քան 300 աշխատաւորներ: (Միացեալ Ցանձնաժողովին մէջ կը հաւաստէին թէ մինչեւ մայիս 2 Գաղթ. գրասենեակին դիմած են 52 զրկուածներ,— Ա.—Է չարքէն: Ուրեմն չէ՞ն արձանագրուած ...):

×

Կարելի չէ ծածկել կացութեան ծանրութիւնը, պահելով բոլոր համեմատութիւնները:

Մանաւանդ որ, տակաւին չէ վերջացած չարքը, թէեւ Փարիզի մէջ հրաւէր ուղղուած է արդէն մինչեւ Ս. տառը (մայիս 10–18), իսկ պատասխանները կը հասնին շատ ուշ, մանրակրկիտ ստուգումներէ յետոյ:

Այս տողերը գրած ատեն, տեղեկութիւն չունինք թէ Միացեալ Ցանձնաժողովը ի՛նչ նոր ձեռնարկներ կատարած կամ ազդու միջոցներ խորհած է:

Ամէն պարագայի մէջ, մեր պարտականութիւնն է միշտ արթուն պահել հանրային կարծիքը, եւ օրը օրին յիշեցնել կորովի, մեթոտիկ աշխատանքի պահանջը:

Անշուշտ բոլորովին ապարդիւն չեն անցած զանազան դիմումներն ու ձեռնարկները: Այլապէս, աւելի վրդովիչ կացութեան մը առջեւ պիտի գտնուէինք:

Միւս կողմէ, միամտութիւն է կարծել թէ մեր բոլոր պահանջները գոհացում կրնան գտնել, պարզապէս մեր սեւ աչքերուն կամ «ծառայութեանց» համար:

Սակայն, չմոռնանք որ եղածը անբաւական է, թերի եւ պատահական: Եթէ կ'ուզէք, քիչ մըն ալ վարանոտ:

Կացութիւնը կը պահանջէ անկարելին փորձել, չարիքը սահմանափակելու համար:

Միացեալի նոյն ժողովին մէջ, եռանդուն սպայ մը, Պ. Արտաւազդ Խանճեան, կը յայտարարէր, երբ կը հարցնէին թէ Ցանձնաժողովը ի՞նչ առաջադրութիւններ ունի ապագային համար.

— Աշխատանքի իրաւունքէն զրկուածներուն ձեռքէն պիտի բռնենք եւ պիտի երթանք աշխատանքի նախարարութիւն, մինչեւ որ անոնց համար աշխատանքի թուղթ առնենք:

Անշուշտ ճարտասանական դարձուածք մը չէ այս: Ոչ ալ մենք տառական իմաստով կ'առնենք զայն, կամ կը սպասենք որ լուսինը մեր ոտքերը բերեն:

Մենք այդ յայտարարութեան մէջ կ'ուզենք տեսնել յարատեւելու եւ վերջին ճիգերը փորձելու ձգտումը:

Արդ, Միացեալ Ցանձնաժողովը այդպիսի տրամադրութիւն չի ցուցներ, դատելով իր գործերէն եւ երեւոյթներէն:

Օրինակ, ինչո՞ւ չեն փորձեր «մեթինկ» մը, տեղական մամուլին մէջ: (Մինչեւ հիմա ինչ որ եղաւ, հետեւանք էր իրենց՝ ֆրանսերէն թերթերու նախաձեռնութեան, թեր կամ դէմ, բայց միշտ պատահական եւ հակասական):

Յետոյ, ինչո՞ւ հիմնապէս չեն ուսումնասիրեր բոլոր տրամադրելի միջոցները, աւելի ուժ տալու համար իրենց նոր ձեռնարկներուն:

Եւ վերջապէս, ինչո՞ւ հրապարակ չեն իջներ,— միշտ պիտի յիշեցնենք այս պահանջը — ոչ միայն վաւերական տեղեկութիւններ հաղորդելու, այլ եւ տագնապահար ժողովուրդին ձայնը լսելու, բոլոր ցաւերը անձամբ, կենդանի ձայնով իմանալու, թուանշան եւ նիւթ հաւաքելու, լուսաբանելու եւ լուսաբանուելու համար:

Եւ այս՝ ոչ միայն Փարիզի, այլ եւ գաւառի մէջ, ուր աւատն կանուխ արթնցողը ձի կը խաղցնէ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Փառաւոր ընդունելութիւն եւ ջերմագին ճառեր

ՆՈՐ ԲԱՆԱՁԵ՞Ւ ՄԸ ԳՏՆՈՒԱԾ Է ԲԱԶՄԱԿՈՂՄԱՆԻ ԴԱՇԻՆՔԻ ՀԱՄԱՐ

Ինչպէս գրած էինք, Պ. Լավալ Մոսկուա հասաւ երկուշաբթի առտու, եւ ընդունուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ: Օդանաւեր դիմաւորելու գացած էին կառախումբը: Կայարանը զարդարուած էր երկու երկիրներու դրօշներով: Պ. Լավալ ընդունուեցաւ Պ. Լիթվինովի եւ անոր օգնականին, ինչպէս եւ խորհրդային բարձրաստիճան անձնաւորութեանց կողմէ, որոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ Փարիզի դեսպանը: Ներկայ էին Ֆրանսական դեսպանը, դեսպանատան բոլոր պաշտօնեաները եւ օտար ներկայացուցիչներ: Լեհական դեսպանը ներողութիւն խնդրած էր սուգի պատճառով:

Պ. Լիթվինովի բարեգալուստի խօսքերէն վերջը, Պ. Լավալ քանի մը յայտարարութիւններ ըրաւ ձայնարձակին առջեւ, ըսելով.

— Խաղաղութեան համար է որ Մոսկուա կուգամ: Իմ հայրենակիցներս ալ ինծի հետ պիտի ուրախանան ինծի եղած այնքան սիրալիր ընդունելութեան համար:

Հաւաքուած բազմութիւնը կը ծափահարէր Ֆրանսայի ներկայացուցիչը: Ամբողջ ճամբուն վրայ երթեւեկը դադրած էր եւ կարգապահութիւնը շատ խիստ: Պ. Լավալ եւ իր հետեւորդները անմիջապէս գացին Սփիրիտոնովկայի պալատը, որ իրենց տրամադրութեան տակ դրուած է արտաքին գործավարութեան կողմէ: Քիչ մը հանգստանալէ յետոյ, Պ. Լավալ եւ իր գործակիցները գացին Ֆրանսական դեսպանատուն: Ժամը 3.30ին տեղի ունեցաւ Պ. Լավալի եւ Պ. Լիթվինովի առաջին խօսակցութիւնը, արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Որ եւ է զեկոյց չհրատարակուեցաւ այս առաջին տեսակցութեան մասին: Կը հաւաստեն թէ Պ. Փիէռ Լավալ տեղեկութիւններ հաղորդած է Վարշաւայի այցելութեան մասին, յետոյ քննուած է ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին վաւերացման խնդիրը: Վերջապէս, խորհրդակցութիւններ կատարուած են արեւելեան Եւրոպայի շրջանային Դաշինքի մը ծրագրի մասին:

Այս խօսակցութենէն յետոյ, որոնք շատ սիրալիր հանգամանք ունէին, Պ. Լավալ այցելեց Լէնինի դամբարանը, Կարմիր Հրապարակին վրայ, իսկ գիշերը ճաշի հրաւիրուեցաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ:

Խորհրդային մամուլը խանդավառութեամբ կ'ողջունէ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը: Պ. Ռատէք երկար յօդուած մը հրատարակելով «Իզվեստիա»ի մէջ, կը բացատրէ թէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը չի ձգտիր սարկացնել կամ պատռել Գերմանիան, այլ միայն ապահովել խաղաղութիւնը: Յօդուածագիրը կը հերքէ գերմանական մամուլին այն վերագրումը թէ ներկայ դաշնագիրը յարեւման է նախապատերազմեան ֆրանքօ-ռուս զինակցութեան, քանի որ միայն պաշտպանողական նպատակներ ունի: Այս առթիւ, Ռատէք բոլշեւիկեան տեսակէտով կը պաշտպանէ դրամատիրական պետութեանց հետ կնքուած զինակցութիւնները, վկայութեան կանչելով Լէնինը, որ ըսած է.— «Երբեմն անհրաժեշտ է գործառնութիւններ կատարել կարգ մը դրամատիրական ազգերու հետ, ի դերեւ հանելու համար ուրիշներու յարձակողական նպատակները»:

«Ժուռնալ տը Մոսքու», ֆրանսերէն շաբաթաթերթը, իր խմբագրականը նուիրելով Պ. Լավալի այցելութեան, կը գրէ.

— «Ֆրանսայի նախարարին Մոսկուա այցելութիւնը քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունի: 1935 մայիս 13ը ոչ միայն յիշատակելի թուական մը պիտի կազմէ ֆրանքօ-խորհրդային յարաբերութեանց մէջ, այլեւ կարեւոր քայլ մը՝ միջազգային կացութեան ընդհանուր զարգացման մէջ»:

*** Անգլօ-ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ Պ. Պ. Լավալի եւ Լիթվինովի առաջին խօսակցութեան առթիւ, որ տեւեց 90 վայրկեան, քննուած է հետեւեալ խնդիրը.— Կազմել ոչ – յարձակման դաշինք մը արեւելեան Եւրոպայի ապահովութեան մասին, որուն համաձայն ստորագրողները յանձն առնեն չօգնել որ եւ է նախայարձակ պետութեան:

Երկու ներկայացուցիչներուն բաժակաճառերը

Արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ տրուած հացկերոյթին առթիւ, Պ. Լիթվինով բաժակ պարպելով ի պատիւ Պ. Լավալի, շեշտեց թէ «փոխադարձ աջակցութեան դաշնագրին ստորագրութիւնը երկրորդ ուղենիշ մը կը կազմէ ֆրանքօ-խորհրդային յարաբերութեանց զարգացման ճամբուն վրայ, առաջինն ըլլալով 1932ի դաշնագրին կնքումը՝ Պ. Լավալի հետ»: Յետոյ պատմեց թէ Ֆրանսայի կողմէ բանակցութիւնները կատարուեցան երեք արտաքին նախարարներու կողմէ, որոնք կը ներկայացնէին քաղաքական մտածողութեան երեք տարբեր երանգներ: «Այս պարագան մեզի համար կը բարձրացնէ դաշինքին արժէքը»: Պ. Լիթվինով շեշտեց թէ դաշնագիրը խաղաղութեան գործիք մըն է, ոչ ոքի դէմ ուղղուած, եւ բաց՝ բոլոր անոնց առջեւ որոնք միեւնոյն նպատակին կը ձգտին: Վերջացնելով, արտաքին գործավարը յոյս յայտնեց թէ դաշնագիրը պիտի կազմէ ոչ թէ վախճանը, այլ սկզբնաւորութիւնը սերտ գործակցութեան մը՝ Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ:

Պ. Լավալ իր կարգին բաժակ պարպելով, ըսաւ.

— «Դուք լաւ ընորոշեցիք այս դաշնագրին իմաստը: Այն բառերը որոնցմով սահմանեցիք Խորհրդային Միութեան քաղաքականութիւնը, կ'ապացուցանեն ռուս ժողովուրդին խորունկ բաղձանքը ստանձնելու իր պատասխանատուութիւնը Եւրոպայի ապահովութեան կազմակերպութեան մէջ: Մենք խաղաղութեան գործիք մըն էր որ ստեղծեցինք: Մենք, դուք եւ ես, կը ներկայացնենք երկու մեծ ժողովուրդներ: Անոնք միեւնոյն եղանակով չեն ըմբռներ իրենց իտէալը, տարբեր են իրենց վարչաձեւերը, բայց հզօր կապ մը կը միացնէ զանոնք, որ կը բացատրէ եւ կ'արդարացնէ այն դաշինքը զոր ստորագրեցինք եւ իմ ներկայութիւնս Մոսկուայի մէջ,— իրենց խորունկ սէրը խաղաղութեան համար: Ամէն հոգի տենչեր ունի որոնք իրեն յատուկ են,— հաւասար հոգ մը ապահովելու իր պատիւը եւ արժանիքը, եւ ամէն երկիր ունի նաեւ պարտականութիւն՝ իր աջակցութիւնը բերելու միջազգային համերաշխութեան հաւաքական գործին: Որովհետեւ խաղաղութիւնը անբաժանելի է, մենք պէտք է վերանորոգենք մեր կո՛չը բոլոր կառավարութեանց եւ բոլոր ժողովուրդներուն, որպէսզի լսուի»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՀԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ»

Վերջերս թուրք խմբագիրներ եւ երեսփոխաններ այցելեր են Գերմանիա արժանանալով մեծ պատիւներու: Մասնակցեր են զանազան հանդիսութեանց, ինչպէս եւ մայիս մէկի մեծ տօնակատարութեանց Թէմփըլհոֆի պերլինեան օդակայանի օթեակներէն: Այցելեր են ազգագիտական թանգարանը, ուր իրենց ցոյց տրուեր է թուրանեան պեղումներու արդիւնքը, որոնք թուրք պատմութեան համար մեծ կարեւորութիւն ունին:

Պերլինի օտարականներու ակումբին մէջ պետ. խորհրդական Ֆունկ ճառ մը խօսելով յայտարարած է.

— Գերմանիա սիրով կ'ընդունի օտար հիւրեր որոնք կուգան ճանչնալու երիտասարդ Գերմանիան իր նոր վերելքին մէջ: Եթէ արտասահմանը ճանչնար Գերմանիան այնպէս ինչպէս որ է, անհասկացողութիւններ տեղի չէին ունենար: Գերմանիա չէ մոռցած Թուրքիոյ բարեկամութիւնը եւ ընդհ. պատերազմի զինուորական եղբայրութիւնը:

Յետոյ բանախօսը յոյս յայտնած է որ Թուրքիա աւելի հասկացողութիւն ցոյց պիտի տայ Գերմանիոյ հանդէպ, քան մինչեւ հիմա եղած է այդ, եւ երեք անգամ կեցցէ գոչելով Քամալ Աթաթիւրքի համար, վերջացուցած է իր խօսքերը:

Թուրք լրագրողները ընդունուած են նաեւ Պերլինի քաղաքապետին կողմէ, եւ փոխանակուած են սիրալիր ճառեր:

Ուրեմն, մինչդեռ Ժընեւի արիսպագոսին նախագահը, Բիւշտիւ Արաս Տարտանէլի տեսակը բանալով Գերմանիոյ ի վնաս որոշման քուէ կուտար եւ կը նպաստէր, ահա պաշտօնական այցելութիւն մը երեսփոխան – խմբագիր աւագանիէ մը բաղկացած, առիթ կ'ընծայէ ամրապնդելու «հին բարեկամութիւն» մը...

Թուրքերը իսկապէս լաւ քաղաքագէտներ են: Կրնանք դեռ շատ բան սորվիլ անոնցմէ, այս ասպարէզին մէջ:

ՍԼԱՔ

Փորձեր օդանաւային յարձակման դէմ

Երէկ, երեքշաբթի, տեղի ունեցան կրաւորական պաշտպանութեան փորձերը, օդանաւային յարձակման դէմ: Առաւօտեան ժամը 10ին հնչեցին 36 շեփորներ եւ ազդարար սուլիչներ, ամբողջ Փարիզի մէջ, ծանուցանելու համար թշնամի օդանաւերու ժամանումը: Ժամը 10.45ին նոյն շեփորները հաղորդեցին թէ վտանգը անցած է: Գիշերը, աւելի ճիշդ կէս գիշերէն յետոյ ժամը 2.30ին, նորէն վտանգի ազդանշանը տրուեցաւ, որպէսզի անմիջապէս մարեն բոլոր լոյսերը, հանրային թէ անհատական, գործարան, տուն, փողոց, սրճարան, կառք եւայլն: Փորձը կեդրոնացած էր Սէնի ձախ ափին վրայ եւ 16րդ թաղամասին մէջ, Պուլոնի անտառն ալ մէջն ըլլալով: Անսաստողները ենթակայ են 16էն 200 ֆրանք տուգանքի, կրկնութեան պարագային 6 օրէն մէկ ամիս բանտարկութեան:

Մարսէյլի մահափորձին շարժանկարը փաւեցաւ

Խրուաթ ահաբեկիչներուն հարցաքննութեան առաջին օրէն, պաշտպան փաստաբանները պահանջած էին որ ներկայացուի դէպքին առթիւ քաշուած շարժանկարը, որպէսզի կարելի ըլլայ կարգ մը ստուգումներ կատարել: Փաստաբան Պ. Տէսթօն, որ Ամերիկայի Խրուաթներու ազգային ընկերակցութեան կողմէ ներկայացուած էր իբրեւ միակ պաշտպան, միեւնոյն պահանջը դրաւ: Մասնաւորապէս կ'ուզէին ճշդել թէ ամբաստանեալներէն Միօ Քրալ Քանըպէկո կը գտնուէ՞ր դէպքի պահուն: Միեւնոյն ատեն, փաստաբանը կ'ուզէր ապացուցանել թէ բոլոր գնդակները, եւ մասնաւորապէս այն որ սպաննեց Պ. Պարթուն, արքայասպան Քէլէմէնի կողմէ արձակուած չէր:

Գոհացում տալով այս պահանջին, դատաւորները որոշեցին որ շարժանկարը ներկայացուի երկուշաբթի օր: Ատոր համար սինէմայի սրահ մը չվարձեցին, այլ գոհացան Մարսէյլի քաղաքային դատարանի մէկ սենեակով, ուր տեղացի մեքենավար մը կանչեցին: Ներկայ էին ամբաստանեալները, իրենց փաստաբանը եւ դատաւորները:

Շարժանկարը ներկայացուեցաւ մէկ անգամ, յետոյ գործողութիւնը վերսկսաւ, յամրաբար շարունակուելու համար:

Երբ հասան բուն մահափորձին, շարժանկարին մաշկը (ֆէյլիքիւլ) բռնկեցաւ եւ հակառակ մեքենավարին ջանքերուն, ամբողջովին ոչնչացաւ: Պաշտպան փաստաբանը կրցաւ ստուգել թէ գոնէ Միօ Քրալ չէր երեւար պատկերին մէջ, Այժմ կը խորհի ուրիշ ժապաւէններ գտնել, քանի որ կ'ըսեն թէ արտասահմանի մէջ ալ կը գտնուի: Այս խնդիրն ալ պատճառ պիտի ըլլայ որ դատավարութիւնը յետաձգուի: Չի կարծուիր որ կարելի ըլլայ յուլիսին սկսիլ դատը:

Պաշտպան փաստաբանը Թորինօ գացած է, տեսակցելու համար Ուսթաշիներու պարիսին, Տօքթ. Անթէ Փավէլիչի հետ:

Մարաջախտ Փիլզուտսքիի կտակը

Ամբողջ Լեհաստան կը սգայ իր երկաթեայ հերոսին մահը: Վարշաւայի բոլոր թերթերը սեւ շրջանակով հրատարակուեցան, բացի «Կազէթա Վարշաւսքա» թերթէն (ընդդիմադիր), որ գոհացաւ միայն պաշտօնական զեկոյցը հրատարակելով:

Հանգուցեալ մարաջախտը իր բաղձանքին համաձայն պիտի թաղուի Վավէլի դղեակին մէջ, որ Լեհաստանի պանթէոնն է եւ ուր թաղուած են Եան Սոպիէսքի, Քօսիուշքօ, Միցքիէվիչ եւ ուրիշ ազգային փառքեր: Նախարարական խորհուրդին որոշումով, այն նախարարները որ կ'ուզեն տեսական մեծարանք մը ընծայել, փոխան ծաղկեպսակի դրամ պիտի տան, որպէսզի դամբարան մը շինուի Քրաքովիոյ շրջանակները: Կ'ըսուի թէ Փիլզուտսքի կտակ բրած է որ իր սիրտը դրուի սափորի մը մէջ եւ զետեղուի Վիլնայի մէկ գերեզմանին մէջ, ուր պիտի փոխադրուի նաեւ մօրը մարմինը: Յետոյ, կ'ըսուի թէ իր ուղեղը կտակած է Վարշաւայի մարդակազմական կաճառին: Ազգային սուգը պիտի տեւէ վեց շաբաթ: Վարշաւայի համալսարանը փակուեցաւ ցնոր տնօրինութիւն:

Հապէշիստան կը բողոքէ իտալական պատրաստութեանց դէմ

Հապէշական կառավարութիւնը մայիս 13ին ծանուցագիր մը յանձնեց Ազգերու Դաշնակցութեան, գիտել տալով թէ «զինուորական պատրաստութիւնները կասկած չեն ձգեր իտալական կառավարութեան թշնամական դիտումներու մասին»: Ծանուցագիրը, որ նկատի պիտի առնուի Ա. Դ. Խորհուրդի մայիս 20ի նիստին մէջ, կը վերջանայ հետեւեալ բառերով.— «Իր պատմութեան այս տագնապալի պահուն, եթովպական կառավարութիւնը ջերմապէս կո՛չ կ'ընէ Ա. Դ. Խորհուրդին, որպէսզի յարգուին եւ յարձակման դէմ պաշտ—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ե.- Երեք տարբեր տեսակէտ

Որո՞նք են մայիսեան ապստամբութեան շուրջ Համայնավարներու հիմնական տարակարծութիւնները:

Մինչեւ ապստամբութիւնը, Համայնավար ղեկավար շրջանակներու մէջ երեք տեսակէտ է եղած.

Ա.— Կեդրոնական Կոմիտէի տեսակէտն այն էր, թէ Հայաստանի «բանուորութեան եւ երկրի յետամնացութեան պատճառով կոմունիստական գործօն եւ մարտական քաղաքականութիւնը հնարաւոր չէր համարւում, ուստի եւ առաջին տեղը տրւում էր ընդհանուր, խաղաղ քաղաքական աշխատանքներին»:

Բ.— Ալեքսանդրապոլի կազմակերպութեան ղեկավարները կը կարծէին, թէ «Հայաստանում կատարւում է ինքնուրոյն պրոլետարական յեղափոխութիւն, որտեղ Հայաստանի պրոլետարիատն ինքնուրոյն կերպով կազմում էր յեղափոխութեան յառաջապահը, ողնաշարը, գերիշխողը, որպէս դասակարգային զանգուածային ոյժ: Ալեքսանդրապոլի պրոլետարիատը պիտի յառաջ անցնէր, գրաւէր իշխանութիւնը եւ տանէր իր ետեւից գիւղացիական զանգուածը»:

Գ.— Իսկ Դիլիջան–Իջեւանի կուսակցական ղեկավարներն այն տեսակէտն ունէին թէ ապստամբները գլխաւորապէս պիտի յենուն գիւղացիութեան վրայ, որովհետեւ «Հայաստանի յեղափոխական շարժման գլխաւոր զանգուածային ուժը կազմում էր, երկրի ներսում, գիւղացիութիւնը, որի անմիջական առաջնորդներն ու կազմակերպիչներն էին գլխաւորապէս Բագուից, Թիֆլիզից եւ այլ վայրերից գիւղ վերադարձած բանւորները»: («Նոր Ուղի», 1929, թիւ 9—10, էջ 237):

Ուրեմն, նախ Կեդր. Կոմիտէի «պահպանողական ու երկչոտ» տեսակէտին կը հակադրուէր գաւառներու «յեղափոխական» տեսակէտը: Եւ, ապա, գաւառները տարբեր ռազմավարական ծրագիրներ կ՚առաջարկէին: Հետաքրքրական է գիտնալ, թէ իրենք, Համայնավարները, մէկը միւսին ինչպիսի որակումներ կուտան: Այսպէս, Կեդր. Կոմիտէն կ՚անուանուի «յեղափոխութեան դէմ դաւաճանող», Իջեւան–Դիլիջանի Համայնավարները Ալէքսանդրապոլի իրենց ընկերները կը համարին «դպրոցական երախաներ», իսկ Ալեքսանդրապոլցիները Դիլիջանցիներուն «Քաջ Նազարներ» անունն են տուած ...

Հայաստանի Կոմկուսի Կ.Կ.ի մէջ նստած էին հասուն մարդիկ եւ շատ լաւ գիտէին, որ ժողովրդի կողմէ արտայայտուած որոշ դժգոհութիւնը հետեւանք է ոչ թէ «Դաշնակների անտանելի լուծի», այլ տարրական կացութեան: Երկար տարիներ տեւող պատերազմական վիճակէն յառաջ եկած յոգնութիւն, ֆիզիքական գոյութեան սպառնացող արտաքին վտանգ, ներքին ազգամիջեան կռիւներ, կովկասեան հարեւաններու թշնամական դիրք եւ Հայաստանի սահմանուած մթերքներու փոխադրութեան դէմ արգելքներ, պարէնի եւ հագուստի պակաս եւն.: Անկէ զատ, Կ.Կ.ը, անտեղեակ ըլլալով սկսուած ռուս–քէմալական բանակցութիւններուն, շատ կը վախնար թրքական ներխուժումէն եւ ատոր համար կը խուսափէր հայկական բանակին մէջ քարոզչական քայքայիչ աշխատանք տանելէ: Կ.Կ.ի համար պարզ էր, որ «ժողովուրդը շատ է վարժուած Դաշնակցութեան եւ անոր դէմ զէնք չի վերցներ»: Արմէնկոմը կը ձգտէր խաղաղ ճանապարհով գրաւել իշխանութիւնը:

Գաւառները Կեդր. Կոմ.ի այս տեսակէտը կը համարէին «ռամկավարական» (ի՞նչ անարգանք ...) եւ մէջբերումներ ընելով Կարլ Մարքսէն ու Լէնինէն, կ՚ապացուցանէին թէ Հայաստանի մէջ «պրոլետարական յեղափոխութեան» համար ամէն ինչ հասունցած է եւ ապստամբութեան չձեռնարկելը համահաւասար է «դաւաճանութեան»: Գալով թրքական վտանգին, անոնց համար «կուսակցական կարգապահութիւնը» շատ աւելի կարեւոր էր, քան թէ «արտաքին վտանգը ...»:

Տեսակէտներու այս տարբերութիւնը հարկադրեց որ Կ.Կ.ը հարցարան մը պատրաստէ շրջաններու կարծիքն առնելու համար: Այն հարցումին, թէ ի վիճակի՞ են Հայաստանի մէջ սեփական ուժերով խորհ. իշխանութիւն հաստատել, բոլորը միաբերան կը պատասխանէին «ոչ»: Հակառակ համայնավարներու այս հակասական ու վարանոտ դիրքին, Ադրբէջանի խորհրդայնացումը եւ մեր տեղական իշխանութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ապիկար անգործունէութիւնը (Ալեքսանդրապոլ, Նոր–Բայազետ, Դիլիջան եւ Իջեւան) ծնունդ տուին մայիսեան ապստամբութեան:

×

«Յեղափոխական ռազմավարութիւնը» հետեւեալ ձեւով էր դրուած Հայաստանի համայնավարներու առջեւ.

— Յուցակա՞ն թէ գաւառական եղանակով ձեռնարկել ապստամբութեան: «Յուցական» ձեւին կողմնակից էին Ալեքսանդրապոլի, իսկ գաւառական ձեւին՝ Դիլիջան–Իջեւանի կուսակցական ղեկավարները:

«Յուցական»ներու կարծիքով, մինչեւ մայիս մէկը ժողովրդական զանգուածները նախապատրաստուած չէին ապստամբութեան: Պէտք էր հրապարակային ցոյցով մը «յեղափոխական պրոլետարիատ»ի զօրանցք կատարել, ժողովուրդին ցոյց տալ բանուոր դասակարգի յեղափոխական տրամադրութիւնները եւ ապա անցնիլ շարժման գլուխ ու ապստամբութեան դրօշ պարզել: Յեղափոխութեան ողնաշարը կը կազմէ բանուորութիւնը եւ անոր էր վիճակուած վարել ապստամբութիւնը: Այդպէս եղաւ Ռուսաստանի մէջ, նոյնը պիտի կատարուէր Հայաստանի մէջ: Ժողովուրդը եւ զօրքը ինքնաբերաբար կը քալէին ցուցարարներու ետեւէն: Ահա թէ ինչ կը գրեն այդ տեսակէտը պաշտպանողները.

— «Եթէ մէկը փորձէր մայիս մէկի առաւօտեան դուրս գալ կայարանում (Ալեքսանդրապոլի), առանց այլ եւ այլի ապստամբութեան լոզունգով, նրան բանւորների մեծամասնութիւնը չէր հասկանայ: Միւս կողմից, եթէ մէկը նոյն օրը երեկոյեան փորձէր համոզել բանւորներին, որ հարկաւոր է սահմանափակուել «կեցցէ՛ պրոլետարական համերաշխութիւնը, կեցցէ՛ մայիսի մէկը» լոզունգներով, նրան կը շուացնէին եւ ըստ արժանւոյն կը մկրտէին իբրեւ մենշեւիկ: Մի օրուայ ընթացքում Ալեքպոլի, ինչպէս եւ միւս վայրերի բանւորներն ու զինւորները եւ որոշ չափով նաեւ գիւղացիները, գործնականում անցան մի այնպիսի հոյակապ քաղաքական դպրոցով, որպիսին չէր կարող տալ նաեւ մեր ամիսների քարոզչական աշխատանքը»: («Նոր Ուղի», 1929, թիւ 9—10):

Այս խմբակէս դպրոցական տեսակէտին՝ գաւառականները կը պատասխանէին որ, եթէ Ալեքսանդրապոլցիներու կարծիքով, մինչեւ մայիս մէկը երկրին մէջ գոյութիւն չունէին յեղափոխական տրամադրութիւններ եւ ապստամբելու հիմեր, երեխայութիւն է կարծել, թէ մէկ օրուան մէջ ամէն ինչ կրնար փոխուիլ: Միւս կողմէ, կազմակերպուած ցոյցը հնարաւորութիւն տուաւ կառավարութեան ծանօթանալու հակառակորդին ուժերուն եւ ծրագիրներուն: Բացի այդ, Հայաստանի բանուորութիւնը «թէ որակով եւ թէ քանակով» այնքան թոյլ էր, որ ի վիճակի չէր շարժման ղեկավար հանդիսանալ եւ իշխանութիւնը ձեռք անցընել: Ուրեմն պէտք էր յենուլ գիւղացիութեան եւ բանակին վրայ եւ գիշերային դաւադրական յարձակումով գրաւել իշխանութիւնը: Եւ շարժումը պէտք էր սկսիլ ոչ թէ Ալեքսանդրապոլէն, այլ գաւառներէն: Բոլորովին սխալ է «Հայաստանի յեղափոխական շարժումը տրափարէտ կերպով նմանեցնել Ռուսաստանի յեղափոխական շարժման»:

Այսպիսով, համաձայն համայնավար պատմագիրներու, Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութիւնը ապստամբութեան հանդէպ հետեւեալ դիրքով կը ներկայանայ.—

Կեդր. Կոմիտէն՝ ռամկավար.

Ալեքսանդրապոլի կազմը՝ Ռուսաստանը կապկող ցուցարարներ,.

Միւս շրջանները՝ դաւադիր Քաջ Նազարներ:

Ապա ո՞ւր մնացին Թիֆլիզի կեդրոնին տրուած հրահանգները, թէ «ամբողջ ժողովուրդը մեզ հետ է եւ ուզած վայրկեանին կրնանք ապստամբել եւ իշխանութիւնը ձեռք անցընել» ... (Բորեանի գիրքը, Բ. հատոր, էջ 95):

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(Վերջը յաջորդով)

ՈՂՋԵՐԹ Ի ՊԱՏԻՒ ՏՈՔԹ. Ճ. ԳՐԻՆՖԻԼՏԻ

ՊԵՐԼԻՆ, 8 մայիս (Յառաջ).— Պերլինի Հայ Գաղթ. Միութեան նախաձեռնութեամբ, երկու օր առաջ կազմակերպուած էր թէյասեղան մը, ի պատիւ Տոքթ. Ճէյմս Գրինֆիլտի, որ ընդմիշտ կը թողու Պերլինը եւ Գերմանիան ու բնակութեան համար Իրան կը տեղափոխուի, իր ծննդավայրը: Հաւաքոյթին ներկայ էին բազմաթիւ հայրենակիցներ: Հրաւիրուած էին նաեւ Գերմանահայ Միութիւնը ու քանի մը օտար բարեկամներ: Հանդիպումը անցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ եւ ուրախ տրամադրութեան տակ:

Գաղթ. Միութեան վարչութեան կողմէ Պ. Ա. Շալճեան կարդաց գրաւոր ուղերձ մը, ղրուատելով Տոքթ. Գրինֆիլտի երկարամեայ բեղնաւոր գործունէութիւնը յօգուտ Պերլինի եւ Գերմանիոյ հայ գաղութին, որուն հնագոյն եւ երախտաւոր, պատուաւոր անդամն է ան: Իբրեւ յիշատակ, գաղութին կողմէ նուիրուեցաւ արծաթեայ ծխատուփ մը:

Տոքթ. Է. Շթիս ջերմ խօսքերով վեր հանեց Գրինֆիլտի մատուցած ծառայութիւնները Գերմանահայ Միութեան, որուն հիմնադիր անդամներէն մէկն է ան, հանգուցեալ Լեփսիուսի եւ քանի մը ուրիշ գերմանացի եւ հայ բարեկամներու հետ միասին: Շթիս մասնաւորապէս ծանրացաւ Գրինֆիլտի թափած ջանքերուն վրայ պատերազմի ատեն՝ Գերմանիա գտնուող երիտասարդ Հայերու օգտին, զերծ պահելով զանոնք այլեւայլ կաշկանդումներէ եւ աքսորի ու զինուորագրուելու վտանգէն: Իբրեւ յիշատակ, Գ. եւ Հ. Միութեան կողմէ իրեն նուիրուեցաւ արծաթեայ բաժակ մը:

Տոքթ. Ա. Աբեղեան խօսեցաւ Գրինֆիլտի մասին՝ իբրեւ անհատի, բարեկամի եւ գիտունի, վեր հանելով անոր անձնական բարեմասնութիւնները, բարի սիրտը եւ ամէնուն օգտակար ըլլալու մշտական պատրաստակամութիւնը: Յիշատակեց Պ. Ճ. Գրինֆիլտի գիտական աշխատութիւնները, որոնք կը շօշափեն մասնաւորապէս Իրանի վերաբերեալ իրաւական, քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրներ:

Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեան եւս, որ քանի մը օրով Պերլին կը գտնուէր, խօսք առնելով ղրուատեց Տոքթ. Գրինֆիլտի մատուցած օգտաշատ ծառայութիւնը յօգուտ հայ գաղթային կազմակերպութեանց: Այդ տեսակէտէն, ըսաւ Հ. Սահակ, Պերլինի գաղութը կրնայ օրինակելի համարուիլ արտասահմանի հայութեան համար եւ արժանի, որ մեր միւս գաղութներն ալ իրեն հետեւին, ազգային միութիւնը եւ համերաշխութիւնը գլուխ հանելու համար: Շեշտեց նաեւ, որ Իրանահայ գաղութը անկէ ետք յարմարութիւնը եւ պատեհութիւնը պիտի ունենայ օգտուելու Տոքթ. Գրինֆիլտի ներկայութենէն, գործօն աջակցութենէն եւ ղեկավար մասնակցութենէն Իրանահայ գործերուն եւ առհասարակ Իրանի մէջ, որուն հետ հինէն ի վեր հայ ժողովուրդը կապուած է բարեկամական սերտ կապերով: Բոլոր խօսողներն ալ յոյս յայտնեցին թէ Տոքթ. Գրինֆիլտ այսուհետեւ եւս, Պերլինէն եւ Գերմանիայէն բացակայելով մէկտեղ, պիտի շարունակէ հոգեւին եւ սիրով կապուած մնալ այս գաղութին:

Յետոյ խօսեցաւ Տոքթ. Գրինֆիլտ եւ սրտագին շնորհակալութիւններ յայտնելով ողջերթի առթիւ ցոյց տրուած պատիւներուն համար, հանգամանօրէն խօսեցաւ Գերմանիոյ Հայերուն եւ Գերմանահայ Միութեան անցեալին վրայ: Մանրամասնօրէն պատմեց իր ուսանողութեան շրջանէն, աւելի քառասուն տարի առաջ, երբ այս երկրին մէջ տակաւին հայկական գաղութներ գոյութիւն չունէին: Ատոր փոխարէն, սակայն, կար հոծ հայ ուսանողութիւն մը, առաւելապէս Լայփցիկ եւ մանաւանդ — վերջերը — Պերլին կեդրոնացած:

Յետոյ, շատ յետոյ միայն, ընդհանուր պատերազմէն հազիւ քանի մը տարի առաջ, հոս երեւցին հայրենակիցներ եւս, առաւելապէս հայ աշխատաւորներ: Ժամանակի հայ ուսանողութիւնը շփման մէջ մտաւ անոնց հետ եւ սերտ յարաբերութիւն մշակեց: Այդ գետնին վրայ՝ վերջէն կազմուեցաւ Պերլինի Հայ Ուս. Միութիւնը: Աւելի առաջ, պատերազմի նախօրէին (1914ի ամառը), Լեփսիուսի, Շթիսի, Ռոհրպախի, Մարքուարտի ու քանի մը գերման բարեկամներու գործօն մասնակցութեամբ մէկ կողմէ, միւս կողմէ ալ քանի մը հայ մտաւորականներու մասնակցութեամբ՝ կազմուեցաւ Գերմանահայ Միութիւնը, որուն օգտաշատ գործունէութիւնը ամէնուն յայտնի է:

Գիշերը ուշ ատեն վերջացաւ հաւաքոյթը: Բոլորը մէկ եւ իւրաքանչիւրը առանձին՝ սրտագին ողջերթ մաղթեցին Պարոն եւ Տիկին Գրինֆիլտի, ցանկալով քաջառողջ եւ երկար կեանք ու յաջողութիւն՝ իրենց կեանքի նոր պայմաններուն մէջ:

⁂ Տոքթ. Ճէյմս Գրինֆիլտ ծնած է Թաւրիզ 1873ին, հայրը անգլիացի եւ մայրը հայ, իբրեւ ջերմեռանդ անդամ հայ եկեղեցւոյ: Իր կեանքի ընկերը, Տիկ. Կատարինէ, զաւակն է ամբողջ Իրանի մէջ եւ անկէ ալ դուրս շատ ծանօթ Թումանեան գերդաստանին:

Տակաւին մանուկ, հազիւ եօթը տարու, Գրինֆիլտ իր ծնողներուն կողմէ Գերմանիա կը ղրկուի, դաստիարակուելու համար: Կ՚աւարտէ գիմնազիոնի դասընթացքը եւ կը մտնէ համալսարան, ուսանելով քաղաքատնտեսութիւն եւ իրաւաբանութիւն՝ Պերլին, Լայփցիկ եւ Թիւպինկէն, ուր եւ 1898ին ձեռք կը բերէ տոքթօրի գիտական աստիճան:

Անկէ ետք Իրան կը վերադառնայ: Հոն եւ Կովկաս քանի մը տարիներ մնալէ յետոյ, 1903ին, ընտանիքով Պերլին կը տեղափոխուի, ուր եւ անընդհատ կ՚ապրէր մինչեւ այժմ: Ան իր վարիչ եւ գործօն մասնակցութիւնը բերած է միշտ ալ գաղթահայ կեանքին: Նոյն իսկ, մասնակցութիւն մը ունեցած է նաեւ Գերմանահայ Միութեան մէջ: Երկու Միութիւններուն ալ զինքը ընտրած են պատուաւոր անդամ: Գրինֆիլտ եղած է նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան դիւանագիտական ներկայացուցիչը Գերմանիոյ մէջ, անկախութեան կարճ շրջանին:

Գերմաներէն լեզուով աշխատասիրած է քանի մը գործեր, մասնաւորապէս Իրանի մասին: Յօդուածներ գրած է նաեւ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին: Իր գործերէն յիշենք,— «Պարսիկ պետութեան սահմանադրութիւնը». 2. «Իրանի պետական իրաւունքը». 3. «Պարսկաստան» (այժմ Իրան). 4. «Խալիֆաթ եւ Իմանաթ». 5. «Պարսկական կնճիռը». 6. Ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Իրանի մասին՝ զետեղուած միջազգային իրաւաբանական հանրագիտարանի մը մէջ: Այդ ամէնէն զատ, Տոքթ. Գրինֆիլտ ստորագրած է շարք մը ուրիշ յօդուածներ՝ այս կամ այն թերթին կամ պարբերականին մէջ:

Կը մաղթենք յաջողութիւն այսուհետեւ եւս, Իրանի եւ Իրանահայ կեանքի մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«CASTA DIVA»

1835 սեպտեմբեր 23ին Փարիզի արուարձաններէն Փիւթոյի մէջ կը մեռնէր Վինչէնցօ Պէլլինի:

Սիկիլիացի հռչակաւոր վարպետին մահուան հարիւրամեակը կը տօնէ այս տարի ամբողջ Իտալիա, կազմակերպելով մայրաքաղաքէն սկսած բոլոր գլխաւոր քաղաքներուն մէջ՝ իր երաժշտական գործերուն հանդիսաւոր ներկայացումները:

«Նօրմա»ի հոգեխռով երաժշտութիւնը մեր պատանեկութիւնը օրօրեց Պոլիս, մեր դէպի գեղեցկութիւնները թափահարող հոգիներուն դիմաց պարզելով երփներանգ, զգայնիկ ու վիպական աշխարհ մը, արեւոտ ու տաք, ուր մեր թարմ երեւակայութիւնը կը սաւառնէր խոլաբար:

Ծնած 3 նոյեմբեր 1801ին՝ Քաթանայի մէջ (Սիկիլիա), արդէն հինգ տարեկանին ան կը սկսէր իր երաժշտական հեղինակութիւնները:

Իր մեծ հայրը՝ Վինչէնցօ Պէլլինի եւ իր հայրը՝ Ռօզարիօ Պէլլինի երաժիշտ եւ հեղինակներ եղած են:

1819էն 1826 Նափոլիի Սան–Սեպաստիանօ քօլէժին մէջ ան կը կատարելագործէր իր երաժշտական ուսումը երեք յայտնի ուսուցչապետներու խորհուրդներով:

«Քասթա Տիվա»ի ժապաւէնը կը սկսի Պէլլինիի կեանքին այդ ուսանողական օրերէն:

Պէլլինի գեղեցկութեան եւ ներդաշնակութեան զմայլելի համադրութիւն մը եղած է:

Գեղադէմ եւ վայելուչ, խարտեաշ ու վիպական գլուխով մը, ան իր կարճ կեանքի շրջանին ունեցած է անթիւ սիրային դրուագներ, որոնց ամենագրաւիչը կը կազմէ վստահաբար Մատտալէնայի սրտագրաւ ու ողբերգական, կարճ բայց որքան չքեղօրէն ապրուած էջը:

«Քասթա Տիվա»ի մէջ այդ դրուագը կը պարուրէ Պէլլինիի հոգեխռով երաժշտութիւնը, մեղեդիական քաղցրութեամբ օծուն, ու բազմապատկելով անոր կեանքին այդ երազային ... շրջանին թարմ հրապոյրը:

Արուեստի քննադատի մը գերագո՜յն հաճոյքն է բաժնել իր զգայնութիւնները եւ ապրումները իր ընթերցողներուն հետ, բայց երբ արուեստի գործը կը հասնի այն ներքութեան եւ կատարելութեան, ուր այլ եւս բառերը համարժէք չեն պատկերացնելու համար վայրկեաններուն անհպելի գեղեցկութիւնները, ուր անոնք կը մնան գամուած բառարանի թերթերուն, անկարող ճախրելու երաժշտութեան անսահմանութիւնը գրկող ոլորտներուն մէջ, ան կը փորձուի գերադրականներով արտայայտել իր հոգիին մէջ փոթորկող յոյզերը:

Երաժշտութիւնը զգայական աշխարհին ամենահեռաւոր, անթափանցելի բարձրութիւնները գուշակել տուող արուեստն է, որուն հետ չեն կրնար մրցիլ բոլոր միւս արուեստները:

«Քասթա Տիվա»ի մասին այս տողերը գրած ժամանակս, ի զուր կը փորձեմ թարգմանել հոգեկան թանկագին խռովքը, որ գիծին եւ ձայնին ներդաշնակ միացումը, գրկախառնումը կ՚արչալուսէ յանկարծ մեր հոգիներուն խորէն, տեսողութիւնը պղտորելով, ու անդիմադրելի հեծկլտանքի մը մէջ սեղմելով կոկորդը ...

Որովհետեւ Պէլլինիի երփներանգ երաժշտութեամբ ժապաւէնը շրջապատած ժամանակ Պ. Շմիթ–Կէնթնէր ցոյց տուած է պատշաճեցնելու նուրբ հասկացողութիւն մը, իւրաքանչիւր պատկերին տալով երաժշտական ճշգրիտ խորք մը, գիծին ու ձեւին արտայայտութեան տարողութիւնը արժեւորելով անհունօրէն:

Բեմադիր Քարմին–Կալլոս եւ պատմութիւնը համադրող Վալթէր Ռէյխ իրենց ստեղծագործելու կարողութիւնները միացուցած են սերտօրէն, կեանք տալով գործի մը՝ որ Շուպէրթի «Սիմֆոնի Ինաշըրվէ»ի քով պիտի մնայ իբրեւ շարժանկարի արուեստին գլուխ–գործոցներէն մէկը:

Վիպապաշտ շրջանին — որ այնքան բեղուն եղած է գրեթէ միաժամանակ յայտնագործումով երաժշտական հսկաներու — փառքերէն մէկն է եղած նաեւ Փականինի, որու մատներուն տակ թրթռացող ջութակին պատկերով կը սկսի «Քասթա Տիվա»ի նախերգանքը:

Սրահին խորը, Պէլլինի՝ դեռ ուսանող՝ անշարժ կանգնած, կը լսէ մեծ վարպետը, առեղծուային թեթեւ ժպիտ մը շրթունքին:

Փականինի կը նկատէ այդ ժպիտը: Իր նուագածութեան ընթացքին իր տպաւորիչ ու խիստ նայուածքը յաճախ կը հանդիպի Պէլլինիի ժպիտին:

Ու մինչդեռ ամբողջ սրահը խելայեղ կը ծափահարէ Փականինին, Պէլլինի անշարժ, արձանացած կը դիտէ Փականինիի բեմէն հեռանալը:

Այս վերջինը արտակարգ կերպով խռոված է: Ան կը պահանջէ իր մօտ բերել սրահին խորը կանգնած երիտասարդը, սպառնալով չհեռանալ բեմէն, մինչեւ չխօսի անոր հետ:

Այժմ Պէլլինի եւ Փականինի դէմ դիմաց են: Ուսանողը հանդարտ ու յարգական կեցուածքով, մեծ վարպետը ջղային ու խիստ:

— Ամբողջ նուագահանդէսի ընթացքին — կ՚ըսէ ան — ձեզ դիտեցի. կը ժպտէիք միշտ, երբ վերջացուցի՝ չծափահարեցիք: Ես վարժուած եմ ծափահարողներ միայն տեսնելու:

Պէլլինի յարգանքով կը յայտնէ թէ ինքն իսկ ըլլալով երաժիշտ եւ հեղինակ, լսելով վարպետին ճպոտին տակ ապրող երաժշտութիւնը, կը ժպտէր իր հեղինակութիւններուն միջակութիւնները նկատելով:

Պէլլինիի համեստութիւնը կը դըրաւէ մեծ ջութակահարին համակրութիւնը:

Այս յառաջաբանէն յետոյ խաղը կը ձեւաւորուի Պէլլինիի շուրջ:

Տօնական օրեր են: Հին սովորութեան մը համաձայն երաժշտանոցի աշակերտները կը հրաւիրուին քաղաքին յայտնի ընտանիքներէն, միասին ընթրելու եւ երաժշտութեամբ փոխադարձելու տանտիրոջ հրաւէրը:

Պէլլինի առաջին անգամ է որ կը հրաւիրուի եւ ուսուցչապետը զինքը կը նշանակէ՝ իբրեւ հիւր՝ քաղաքին հարուստ դատաւորին ընդունելութեան երեկոյին:

Դատաւորի սրահին մէջ պահ մը մինակ, Պէլլինի կ՚անցնի դաշնակին առջեւ: Նուագած պահուն իր նայուածքը կը յածի սրահին շուրջը, կը կեդրոնանայ աղջկան մը կենդանագրին վրայ, կը գամուի անոր երկու աչքերուն վրայ ...

Սպասաւորի մը ճաշարահ գալու հրաւէրը միայն զինքը իրականութեան կը վերադարձնէ:

— Որո՞ւնն է այս կենդանագիրը — կը հարցնէ Պէլլինի:

— Օրիորդ Մատտալէնային, կը պատասխանէ սպասաւորը:

Եւ սակայն չքեղ սեղանին շուրջը Մատտալէնայի աթոռը դեռ թափուր է:

Սպասաւոր մը կը յայտնէ՝ թէ օրիորդը տկար ըլլալով, թոյլտուութիւն կը խնդրէ իր սենեակը հանգստանալու:

Պէլլինի յուսախաբ է:

Վարժարանի պարտէզին մէջ ան դեռ կը խորհի Մատտալէնայի աչքերուն վրայ, զինքը շրջապատող եւ հարցաքննող ընկերներուն կ՚ուզէ նկարագրել իր տեսիլքը, թուղթի մը վրայ մատիտով մը երկու նշաձեւ աչքեր կը գծէ ... եւ յանկարծ զանոնք ամբողջապէս սեւցնելով, երկու ուղղահայեաց գիծեր կը քաշէ անոնց քովէն, ստեղծելով «Քասթա–Տիվա»ի առաջին ձայնանիշերը:

Հետեւեալ օրը պատրուակով մը, Պէլլինի կը մտնէ Մատտալէնայի ապարանքը, կը խաբէ սպասաւոր մը, կը հասնի մինչեւ աղջկան սրահը, եւ բազմոցին վրայ մրափող Մատտալէնայի կուրծքին վրայ մեղմօրէն կը դնէ՝ անոր նուիրած սիրոյ երգին ձեռագիր ձայնատետրը:

Հ. ԱԼԵԱՆԱՔ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՈՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Մեր արդար դատին համար բարոյական եւ իրաւական նոր յաղթանակ մըն է անկասկած ընկ. Խաչիկ Քանթարեանի եւ Պ. Ե. Մարգարեանի անպարտ արձակումը Նիւ Եորքի դատարանին կողմէ:

Անկէ քանի մը ամիս առաջ, եթէ կը յիշէ ընթերցողը, տխրահռչակ «Դուրեան յանձնախումբի» մարդիկը թակարդ մը պատրաստած էին եւ անոր մէջ ձգած ընկ. Խաչիկ Քանթարեանն ու Պ. Ե. Մարգարեանը, որպէսզի կարենան ամբաստանել զանոնք Ղեւոնդ արքեպիսկոպոսի սպանութեան կարեւոր վկաներէն մէկը՝ Կարօ Զատիկեանը կաշառելու յանցանքին մէջ:

Այս դաւին նպատակը դժուար չէր հասկնալ: Դաւադիրները կ՚ուզէին՝

ա) Վախցնել իրենց վկաները, որ չփորձուին փոխել իրենց կեղծ ցուցմունքները.

բ) Վախցնել իրենց հակառակորդները, որպէսզի անոնք իրենց բարեկամներու միջոցով չյանդգնին յետ կեցնել իրենց վկաները կեղծ ցուցմունքներէ.

գ) Ազդել վերին դատարանին վրայ, որպէսզի ան մերժէ Նիւ Եորքի մէջ դատապարտուած մեր անմեղ ընկերներու նոր դատավարութեան խնդրանքը.

դ) Վերջապէս ազդել նահանգապետին վրայ, որպէսզի ան չրեկանէ մահապատիժը:

Ծիծաղ է, նման մեքենայութիւններով դաւադիրները յաջողեցան արգելք ըլլալ նոր դատավարութեան մը, բայց չկրցին արգելք ըլլալ մահապատժի բեկանումին նահանգապետի կողմէ:

Բարեբախտաբար, Նիւ Եորքի դատարանը այժմ, ամիսներ քաշքշելէ յետոյ, վերջապէս զբաղած է ընկեր Խ. Քանթարեանի եւ Պ. Ե. Մարգարեանի գործով եւ անպարտ արձակած զանոնք, հակառակ «Դուրեան յանձնախումբ»էն մոլորուած դատախազի օգնական Քամինսկիի թափած բոլոր ճիգերուն:

Նիւ Եորքի դատարանը այս կերպով շառաչուն ապտակ մը կը զարնէ անխիղճ դաւադիրներու երեսին:

Անգամ մը եւս ցոյց կը տրուի, թէ ինչ զզուելի զրպարտութիւններու ընդունակ են դիմել մեր հակառակորդները՝ իրենց մութ նպատակներուն հասնելու համար:

Անգամ մը եւս հայ հասարակութիւնը կը համոզուի, թէ ո՞ւր են այն «գիժացած սադայէլները», որոնք իրենց նիւթած դաւերով երկու տարիէ ի վեր կատարեալ դժոխքի մը վերածած են մեր գաղութներու կեանքը:

Անգամ մը եւս ազատատենչ հայութիւնը խորունկ գոհունակութիւնը կ՚ունենայ տեսնելու, որ յաջողած է վար առնել ազգին դէմ դաւող եւ արդարութիւնը այնքան գռեհկօրէն ոտնակոխ ընող «գիժացած սադայէլ»ներու դիմակները: (Հայրենիք, 20 ապրիլ):

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՏԵՍՈՒՉԻՆ ՄԱՀԸ

— o —

Ապրիլ 23ին, Երեւանի մէջ մեռաւ Հայաստանի համալսարանի տեսուչ Տիգրան Մուշեղեան:

Ծնած էր 1886ին, Վաղարշապատ: Նախնական կրթութիւնը ստացած էր Երեւանի գիմնազիոնին մէջ: 1912ին կ'աւարտէ Փեթրոկրատի համալսարանին կենսաբանական գիտութեանց բաժինը, եւ կը նուիրուի մանկավարժութեան:

Անդամ էր էս–էր կուսակցութեան, 1918ին կը հրաժարի եւ կը յարի բոլշեւիկներուն: 1919ին կ'արտաքսուի Հայաստանէն: Կը մեկնի Թիֆլիզ: Վարչաձեւի փոփոխութենէն վերջ առաջիններէն է, որ Հայաստան կը վերադառնայ: 1921ին քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին, կը ձերբակալուի եւ կը յանձնուի արտակարգ դատարանի:

Խորհրդային վարչաձեւի առաջին օրերուն, կը պաշտօնավարէ կրթական գործավարութեան մէջ: 1933ին կը նշանակուի Երեւանի համալսարանին տեսուչ: Նախագահն էր նաեւ Մարքսիզմի եւ Լէնինիզմի կաճառին բնագիտական բաժնին: Ինք էր որ հիմը դրաւ, 1921ին, «պիոներական» (արիներու) շարժման:

Բժշկական տեղեկագիրէն կ'իմանանք որ Մուշեղեան կը հիւանդանայ Ապրիլ 5ին, իբրեւ ախտաճանաչում՝ «Թոքերու բորբոքում» (հաւանաբար հիծախտ, որ կը վերջանայ péritonite tuberculeuseով):

ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Երեւանի գրողներու Միութեան նախագահ Դրաստամատ Սիմոնեան հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ «Խորհ. Հայաստան»ի.—

Միութիւնը ձեռնարկած է ռուսերէն լեզուով հրատարակելու Հայաստանի բանաստեղծութեան մէկ ժողովածուն, որ պիտի ներկայացնէ հայ ամբողջ բանաստեղծութիւնը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Ինչպէս յայտնի է, նման ժողովածու մը լոյս տեսաւ 1916ին, Վալերի Բրիւսովի թարգմանութեամբ: Նոր ժողովածուն ծաւալով 2 անգամ աւելի մեծ պիտի ըլլայ քան նախորդը եւ պիտի պարունակէ 15.000 տող,— հնագոյն, միջնադարեան եւ աշուղական ստեղծագործութեանց յատկացուած է 4000 տող, ռուսահայ բանաստեղծութեան՝ 4000 տող, արեւմտահայ քերթողներուն՝ 3000 տող, խորհրդային շրջանի բանաստեղծութեան՝ 4000 տող:

Ժողովածուին մէջ պիտի դրուին նաեւ Բրիւսովի հաւաքածոյին լաւագոյն թարգմանութիւններէն 1000 տող:

Թարգմանութիւնները պիտի կատարեն խումբ մը ռուս բանաստեղծներ (Պաստերնակ, Տիխոնով, Սվեղլով, Լուգովսկոյ, Սելվինսկի, Ասեւ, Անտոկոլսկի, Շերվինսկի, Դէմիան Բեդնի եւ ուրիշներ): Թարգմանութեանց երեք քառորդը պատրաստ է արդէն:

Ժողովածուին խմբագրութիւնը ստանձնած է Մաքսիմ Կորքի,— խմբագրական աշխատանքներուն պիտի մասնակցին նաեւ Տիխոնով եւ Անտոկոլսկի:

Ժողովածուին յառաջաբանը, անհրաժեշտ ծանօթագրութիւնները պիտի կատարէ Դ. Սիմոնեան: Իսկ գեղարուեստական ձեւաւորումը՝ Մ. Սարեան:

Հրատարակութիւնը ստանձնած է «Ակադեմիա» հրատարակչութիւնը:

Գրական երեկոներ

Մայիս ամսուն սկիզբը Մոսկուայի Գրողներու Տան մէջ տեղի ունեցան գրական երեկոներ, Հայաստանի գրականութեան նուիրուած: Կատարուեցան դասախօսութիւններ, ռուս բանաստեղծներ արտասանեցին իրենց թարգմանած հայկական քերթուածները: Երեկոներուն կը մասնակցէին նաեւ Ալազան, Վշտունի, Նայիրի Զարեան, Գ. Մահարի, Վ. Նորենց, Գեղամ Սարեան, Ա. Տարօնցի, Սուրէն Վահունի, որոնք Մոսկուա կը գտնուէին:

Նման երեկոներ պիտի կազմակերպուին նաեւ Լէնինկրատի եւ Քիեւի մէջ:

Ֆութպոլ

Ապրիլի կիսուն, Երեւանի քաղաքային մարզադաշտին վրայ, մօտ 2000 հոգիի ներկայութեան, տեղի ունեցաւ ֆութպոլի մրցում մը Մոսկուայի եւ Երեւանի ֆութպոլի խումբերուն միջեւ: Մոսկուայի ռուսական խումբին մէջ էին համբաւաւոր խաղացողներէն Պչելնիկով, Ժաակին, Սոկոլով, Եֆիմով: Երեւանի խումբին լաւագոյն խաղացողներն էին Ա. Վարդանեան, Ց. Մարտիրոսեան, Մելիք–Օսիպով, Ղուլիջանեան եւ ուրիշներ:

Առաջին կիսախաղը սկսաւ երկու կողմերու յարձակումով եւ 35 վայրկեան վերջ Մոսկուացիները շահեցան առաջին նշանակէտը, (Երեւանի մէջ «դարպաս» կ'անուանեն բերդը): Երեւանցիները ամէն ճիգ թափեցին հաւասար մնալու համար, բայց ի զուր:

Երկրորդ կիսախաղն սկսաւ Երեւանցիներուն յաջողութեամբ: Քիչ յետոյ բուռն պայքար մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի դարպասին առջեւ, բայց ապարդիւն: Ու խաղը աւարտեցաւ 3ի դէմ 2ով, յաղթականը Մոսկուա:

Յաջորդ օրը եւս տեղի ունեցաւ մրցում մը Երեւանցիներու եւ Մոսկուացիներու միջեւ, այս անգամ թարմ ուժերով:

Առաջին կիսախաղին, Երեւանցիները 35 վայրկեանէն շահեցան նշանակէտ մը: Երկրորդ կիսախաղին մրցումը ստացաւ կատաղի պայքարի մը ձեւը, բայց յաջողութիւնը կը մնար Երեւանցիներու կողմը, որոնք առաջին օրուան խաղէն շատ բան սորված էին եւ կը տիրապետէին մարզադաշտին՝ խաղի ամբողջ տեւողութեան:

Խաղը աւարտեցաւ Երեւանցիներու յաղթութեամբ, 4ի դէմ 0:

Այդ օրուան յաղթութեան մէջ աչքի կը զարնէին Ա. Վարդանեան, Ց. Մարտիրոսեան, Ղուլիջանեան:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Մարտունիէն կը հեռագրեն «Խորհ. Հայաստան»ի, 25 ապրիլ թուականով.
— Երկու օր տեւող յորդ անձրեւէն վերջ ձիւն տեղաց: Ձիւնին հաստութիւնն է 10 սանթիմեթր: Դաշտային աշխատանքները ընդհատուեցան:

⁂ Արդար Փայլազատ պատրաստած եւ Պետական Հրատարակչականին յանձնած է խալտերէն բեւեռագիր արձանագրութիւններու ուսումնասիրութիւն մը, 3 պրակէ բաղկացեալ, խալդերէն լեզուի բանալի խորագրով:

Լեհաստան ալ դէպի դիկտատուրա

■■■■■■■■■

Քաղաքական կուսակցութիւններու կը ջնջուին

Լեհական կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց ընտրական նոր օրէնքին նախագիծը, որուն հիման վրայ պիտի կատարուին ընդհ. ընտրութիւնները, համաձայն ապրիլ 23ին հռչակուած սահմանադրութեան: Նոր օրէնքը չէ հիմնուած նմանօրինակ որ եւ է օրէնքի վրայ, այլ կը խտացնէ զանազան դրութիւններ, յարմարցնելու համար Լեհաստանի պահանջներուն: Տեսականօրէն հիմնուած է ժողովրդապետական սկզբունքի վրայ, բայց իրականին մէջ ամուր թաթի մը ենթարկուած: Այլեւս քաղաքական կուսակցութիւններ չպիտի գտնուին եւ համեմատական ընտրութեան դրութիւնը պիտի ջնջուի: Երեսփ. ժողովին համար (Սէյմ) երկիրը պիտի բաժնուի 100 ընտրական շրջաններու, որոնց իւրաքանչիւրը երկու երեսփոխան պիտի ներկայացնէ: Որով երեսփ. ժողովը պիտի ունենայ 200 անդամ, փոխանակ 444ի, ինչպէս այժմ: Թեկնածուներուն ցանկերը պիտի կազմուին մասնաւոր, նախօրօշուած մարմիններու կողմէ եւ պիտի ներկայացուին իւրաքանչիւր շրջանի մէջ հաստատուած յանձնաժողովներու: Կառավարութիւնը լիազօր մը պիտի նշանակէ իբրեւ նախագահ այս յանձնաժողովներուն, որոնք պիտի բաղկանան ընկերութեան բոլոր դասակարգերէն: Քուէարկութիւնը պիտի ըլլայ ազատ, հաւասար եւ գաղտնի, 24էն վեր բոլոր քաղաքացիներու համար, բայց քուէ պիտի տրուի միայն յանձնաժողովին կողմէ նշանակուած թեկնածուներուն:

Իսկ ծերակոյտը պիտի բաղկանայ 96 անդամներէ, փոխանակ 111ի, որոնց մէկ երրորդը պիտի նշանակէ Հանրապետութեանց նախագահը: Մնացեալ երկու երրորդին ընտրութեան ձեւակերպութիւնը բաւական բարդ է: Ծերակուտական ընտրելու իրաւունք ունին բոլոր անոնք որ լրացուցած են 40 տարին, իսկ ընտրելու իրաւունքը սահմանափակուած է 30ը լրացուցած այն քաղաքացիներուն որոնք պատուանշան ստացած են իրենց մատուցած ծառայութեան համար կամ անդամ են որոշ կազմակերպութեանց: Շատ ընդարձակ է այս կազմակերպութեանց ցանկը եւ կը պարունակէ նաեւ արհեստակցական միութիւնները:

Աշիրէթական ապստամբութիւն Իրաքի մէջ

Անցեալ օր գրած էինք թէ Իրաքի ըմբոստները կրակի բռնած են անգլիական օդանաւ մը: Լոնտոնի թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն այս դէպքին առթիւ.— Օդանաւը հետապօտութիւն կը կատարէր մայիս 8ին, երբ զարնուեցաւ, Րումայթայի շրջանին մէջ, ուր երեք ցեղեր ապստամբած են: Իրաքի պատերազմական եւ ներքին նախարարները Տիվանիէ գացին, քննութիւն կատարելու համար: Որոշուած է զինուորական միջոցներ ձեռք առնել: Ապստամբութեան ղեկավարներն են Պէնի Զուրայիքները, որոնց կ'աջակցին ուրիշ երկու ցեղեր, Ահավալիմ եւ Ալպու Հասան: Ապստամբները երկաթուղին քանդած են երեք տարբեր տեղերէ, այնպէս որ շոգեկառքը չի կրնար Պաղտատի եւ Պասրայի միջեւ: Ամէն հաղորդակցութիւն խզուած է ապստամբ շրջանին հետ:

Նոր աքսորներ դէպի Սիպերիա

Խ. Միութեան ներքին գործավարութիւնը ցեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ Սիպերիա եւ կեդրոնական Ասիա աքսորուած են Մոսկուայի խորհրդային առեւտրական հաստատութեանց 15 ներկայացուցիչներ: Այս խստութեանց նպատակն է մաքրագործել խորհրդային առեւտուրը եւ վերջ տալ չարաշահութեանց եւ մսխումներու: Կը յիշուի թէ հազարաւոր աքսորներ տեղի ունեցան վերջին ամիսներու ընթացքին, որոնց մէկ մասը միայն պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ: Այս աքսորներն ալ մաս կը կազմեն դասակարգային թշնամիներու դէմ հռչակուած պայքարին:

ՄԱՄՈՒԼ

Այէսի մը խոհական պատմութիւնը

— o —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 մայիս).

— «Թուրքերը, բէմալական շարժման պատմութիւնը տալու առեն, յաճախ կը լուսաբանեն նաեւ Հայաստանի շուրջ տեղի ունեցած դէպքերը: Անշուշտ Թուրքերու մեկնակէտը պատմութեան ծառայել չէ: Ամէն պարագայի, տրուած տեղեկութիւնները շահեկան են, նշգրտօրէն ըմբռնելու համար սովետ–թուրք յարաբերութիւններու իմաստը:

Թուրքիոյ նախկին կրթական գործավար պայ Հիքմէթ, ի մէջ այլոց կ'ըսէ.— «Մեր պատուիրակները Մոսկուա հասնելէ վերջ, տարօրինակ դրութեան մը մատնուեցան: Ռուսերը, կովկասեան ազգերուն հետ դաշինք մը կնքելով, բրքաբնակ Նախիջեւանը Հայերուն տուին: Այս կերպով, Թուրքերու եւ Ռուսերու միջեւ հաղորդակցութիւնը կտրուած էր: Սեւ ծովու մէջ ֆրանսական եւ անգլիական նաւատորմիղները կը տիրէին: Մեր պատուիրակները շատ լաւ ընդունելութիւն մը գտան Լէնինի եւ Ստալինի կողմէ, բայց երբ առաջարկեցին Հայաստանի վրայէն ճամբայ մը բանալ, Ռուսերը նոր հոգ մը մէջտեղ հանելէ վախցան»:

Ասիկա առաջին կացութիւնն է որ թուրք պատուիրակները կը գտնեն Մոսկուայի մէջ: Ուրեմն հասկնալի է որ Հայաստանի կառավարութիւնը յաջողած էր իր իրաւունքները ճանչցնել տալ սովետներուն: Եւ բոլորովին զարմանալի է այն յանկերգը, թէ մեր հանրապետութիւնը անհոգ գտնուած էր անհրաժեշտ արժէքը տալու ռուսական ուժին:

Թուրքերը իրենք է որ կը յայտնին, գործակցութեան լայն գետին մը գտնել Մոսկուայի կարմիր իշխանութեան հետ, պայքարելու ընդդէմ եւրոպական աշխարհակալութեան և կ'ոչնչացնեն Հայաստանի բաժանումը:

Թուրք գործավարը առանց վերապահութեան կ'ըսէ. «Ի վերջոյ, ծանրակշիռ ռուս պետական մարդիկ, հայկական շրջանակներէն հրաժարելով, մեր ազգային կառավարութիւնը ճանչցան: Այս կերպով, այն առեններն իսկ, մեր կացութիւնը փրկուեցաւ առանց ազգային հողերէն որեւէ զոհողութիւն ընելու»:

Ոչ թէ դաշնակցական կառավարութիւնն է որ կը հրաժարի ռուս պետութեան աջակցութենէն, այլ վերջինն է որ կը հրաժարի հայկական շրջանակներէն:

Յետագայ դէպքերը, որոնք կը յաջորդեն իրարու եւ մեր հայրենիքը կը բաժնուի դարձեալ Թուրքերու եւ Ռուսերու միջեւ, արդիւնք են գոյացած համաձայնութեան: Սովետները միայն Հայաստանէն չէ որ կը հրաժարին, այլ կը ջնջեն իրենց նիւթական պահանջները Թուրքիայէն եւ զիջումներ կ'ընեն նոյն իսկ Նեղուցներու հարցին մէջ:

Մեզ շահագրգռողը Հայաստանի պարագան է: Թուրք կրթական գործավարին յիշատակները կուգան անգամ մը եւս վերցնելու վարագոյրը եւ մենք յստակօրէն կը տեսնենք մեր հայրենիքին պարտադրուած ողբերգութիւնը, պատմուած՝ բուն իսկ հեղինակներէն: Հայաստանի անկախութիւնը ջնջուեցաւ, մեր ժողովուրդը նոր աղէտներու ենթարկուեցաւ, որովհետեւ այսօրուան Մոսկուան զիջումներ ըրաւ Թուրքերուն: Ահա իրական փաստացի պատմութիւնը»:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Սէօլէօզի

Հ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

— o —

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ (Ցապաղած).— Ապրիլ 28 կիրակի տեղի ունեցաւ Սէօլէօզի Հայր. Միութեան ներկայացումը Սեվրի Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ: Ժամանակէն առաջ սրահը լեցած էր պատկառելի բազմութեամբ մը: Հակառակ խումբ մը «Վերաշինաց»ի մունետիկներու պայքարին՝ Սէօլէօզի հայրենակիցները եկած էին իրենց ներկայութեամբ յարգել միութեան ազգօգուտ ձեռնարկը:

Որոշուած ժամուն Պ. Քարաճեան Միութեան կողմէ քանի մը խօսքով բացատրեց Հայր. Միութեան դերը եւ նպատակը, կոչ ըրաւ հաւաքուիլ Միութեան շուրջ միասնաբար տանելու իրենց պարտականութեան ծանր բեռը: «Մեր միակ նպատակն է նոր սերունդէն պատրաստել գիտակից եւ ազատատենչ պահակներ մեր հայրենիքին համար»: Օննիկ Գուրուեանի ղեկավարութեամբ բեմադրեցին Պետրոս Դուրեանի «Սեւ Հողերը»:

Ժամը 7ին վերջացաւ ներկայացումը: Միջնարարներուն տեղի ունեցան երգեր եւ արտասանութիւններ:

Այսքան աշխատանք կարելի չէր անտեսել: Հետաքրքրուեցայ: Հայր. Միութեան անդամներէն մին գլխ դահացուց առաջնորդելով իրենց դրադարանը: Երիտասարդ հայրենակիցը պարզեց իրենց գործունէութիւնը եւ հակառակորդներու մղած պայքարը: «Բարեբախտաբար մենք արթուն մնացինք, հասկնալով որ եղած խաչակրութիւնը միայն աթոռի ցանկութիւն էր ուրիշ ոչինչ: Մեզի կուսակցական հակումներ կը վերագրեն: Մենք ամէն բանէ առաջ Հայ ենք: Մենք կուսակցական չենք:

Գրադարանը կոկիկ սրահ մըն է: Ան այժմ 30 հատոր գիրք ունինք: Գործէն ելլողը կ'երթայ կը կարդայ: Դասախօսութիւններ ալ կ'ունենանք: Մէկ խօսքով կ'աշխատինք լրջօրէն:

Երկու խօսք ալ իմ կողմէ երիտասարդ Սէօլէօզցիներուն.— Մի՛ յուսահատիք ձեր դէմ եղած պայքարներէն:

Այծեամ

ԿԻՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔ. ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ֆրանսայի մէջ, ընտրական պայքարի այս տաք օրերուն, կիները մեծ ճիգ կը թափեն ապահովելու համար սեռերու հաւասարութիւնը:

Ֆրանսան այն յառաջադէմ երկիրներէն է, ուր կիները տակաւին զրկուած կը մնան քաղաքական իրաւունքներէ,— այս հակադրութեան խնդիր չի հանուիր: Այդ հակադրութիւնը աւելի եւս զարմանք կը պատճառէ, երբ ըսենք որ Ֆրանսուհիները քաղաքական իրաւունք կը վայելէին քանի մը դար առաջ: ԺԴ. դարուն Ֆրանսուհիները իրաւունք ունէին քուէարկելու եւ կը գործէին հանրային ու պետական պաշտօնատուներու մէջ: 1576ին 32 այրիներ ընտրուած էին Ֆրանչ–Քոնթէի նահանգին թաղապետական խորհուրդներուն մէջ:

Յեղափոխութեան նախօրեակին, կիները կը վայելէին տակաւին այդ իրաւունքները: Ազգ. ժողովը ջնջեց այդ իրաւունքները: Նափոլէոն եւս դէմ էր կիներու քաղաքական յաւակնութիւններուն.— «Մենք, արեւմուտքի ժողովուրդներս, ամէն բան կաղմալու ծեցինք՝ շատ երես տալով կիներուն»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿԻՈՆՔ, օրկան Զ. Ռ. Միութեան, ամսաթերթ գրական, գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական բովանդակութեամբ, պատկերազարդ, խմբագիր Շ. Նարդունի: Ե. տարի, թիւ 9—12 (յունուար – մարտ), հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Շրջաբերական մեր մասնաճիւղերուն (Կեդր. Վարչ.), Ցեղին արիւնը (Ս. Ընտրիկեան), Հարցումներ (Մալկարացի), Արիւնոտ ղիներ (Ն. Խաչիկեան), Վահագնեան սերունդին (Միսաք – Միրզէ), Ի՞նչպէս կը ծախէին որբերը (Թղթ.), Ամօթի ճամբան (Ս. Գասապեան), Խժումի գաճ (Արազ), Հէքեաթ (Վ. Նորենց), Ասորաբաբելացիք եւ իրենց արուեստը (Յ. Մուրատեան), Թշնամի ուղտափուշեր (Ս. Ստեփանեան), Երեսունեւութ աստուածներ (Տ. փիրանեան), Մեր երիտասարդութիւնը (Ա. Անահիտ), Կանաչ (Քրմիկ), Մեծ հերոսին (Ս. Խաչարեան), Յուշեր Մամուլթէյնի որբանոցէն (Ուխտաւոր), Զմուռնիք Ամերիկայի մէջ (Թղթ.), Գրախօսական (Ա. Խանէտանեան), Մուրատի յուշերը:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք: Դիմել A. Kapikian, 17 Ave. Philippe Auguste, PARIS.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═o·o═

— Էֆէնտի, կը հաճի՞ք քիչ մը ներս գալ:

Ժամանակ չունեցայ աւելի յառաջանալու, դէպի ծով…

Պաշտօնեան (սիվիլ) թեւէս բռնելով առաջնորդեց դէպի Սալօնին յարակից սենեակը, դուռը փակեց եւ հարցուց.

— Ոսկեղրամ ունի՞ք: Գիտէք որ արգիլուած է հինգ ոսկիէն աւելի տանիլ:

Հանեցի քսակս մնացած հինգ ոսկին, մինչ պաշտօնեան կը փափսար.

— Քէլէփչէի կէթիրին (ձեռնակապը բերէք):

Եւ կապելով թեւերս, հարցուց.

— Անունդ ի՞նչ է:

— Նիքօլա Տիմիթրեւ:

— Սուտ կը խօսիս, դուն նշանաւոր Շաւարշ Միսաքեանն ես:

Այդ պահուն սենեակին մէջ, գրասեղանին առջեւ կը գտնուէր պաշտօնեայ մը, ականջը եւ բերանը հեռախօսին: Դիմացը՝ բազմոցին վրայ, ուրիշ երեք հոգի:

Պաշտօնեան թէ կը հարցաքննէր եւ թէ կը խուզարկէր, մանրակրկիտ: Պահ մը ձեռնակապը քակեց եւ հանել տուաւ վերարկուս, բաճկոն, կօշիկ, պրպտելով բոլոր գրպաններս:

Անդիէն ձայն մը.

— Սա թաշկինակն ալ հանեցէք, «անալիզ» ըրէք, անոնք վտանգաւոր մարդիկ են (ցուցնելով ձախ գրպանս դրուած թաշկինակ մը):

Դիմացէն նոյն ձայնը.

— Դուն ակնոց ալ ունէիր, ո՞ւր է:

Եւ յանկարծ.

— Օլան ք… փ… դուն Շաւարշ Միսաքեանը չե՞ս, տունդ այսինչ տեղ, հայրդ, մայրդ, քոյրդ, փոքր եղբայրդ (անունները տալով)…

Դո՛ւն չէի՞ր որ մինչեւ գերմանատուն գացիր Գեղամ Բարսեղեանի հօրը յուղարկաւորութեան առթիւ… Քեզի համար ամբողջ մէկ տարի թունաւորեցինք Պոլիսը եւն. (գրած էի արդէն):

Հետզհետէ աւելի փփփրելով.

— Ամէնքդ ալ այսպէս «ալչաք»…

Լուտանքներ կը տեղային, իսկ ես կը պատասխանէի միեւնոյն ձեւով.

— Կը զարմանամ որ ինծի հետ կապ չունեցող գործերու մասին կը խօսիք: Ես պուլկարական հպատակ եմ եւ ձեր գործը պուլկարական հիւպատոսարանին հետ է:

— Այդ մասին ալ կը խօսինք: Հիմա հիւպատոսարան պիտի տանինք…

Հեռախօսը անդադար կը բանէր:

Այդ միջոցին կայծակի պէս կառք մը ինկաւ մտքիս մէջ.— Երբ տունէն դուրս ելանք, Վլատիմիր դուռը բացած եւ աչք մը նետած էր: Ուրեմն, դիմացի սրճարանը կամ անկիւն մը զաղտնի ոստիկաններ կային, նրանց բրաւ եւ հիմա պաշարեցին տունը, բռնեցին աս ու ան… (Ոչինչ եղած էր):

Յետոյ, միամիտ մտածում մը.

— Քանի որ գլխ յանձնեց եւ վարձքը առաւ, գանէ տեսրակները չյանձնէր, վերջին պահուն կը խղճահարի՞, աղջիկներուն վերադարձնելով կամ պահելով: Զէ՞ որ նախկին յեղափոխական էր…

Ի՞նչ ըրած էր Վլատիմիր:

Ճամբան, Ղալաթիոյ քարափին վրայ, կը հանդիպի երկու աղջիկներուն, որոնք անհամբեր լուրի կը սպասէին:

— Եղաւ վերջացաւ, շոգենաւին մէջ տեղաւորեցի, շատ հանգիստ է…

— Կրնա՞նք տեսնել շոգենաւը:

— Սա՛ բացերը կեցած է, շատ մի՛ երեւաք, գործը կ'աւրէք:

Երկու աղջիկները ուրախ զուարթ տուն կը դառնան:

Սալօնի պահականոցին մէջ հարցաքննութիւններն ու խուզարկութիւնները լրացնելէ յետոյ (առանց որ եւ է բան գտնելու), նորէն հագուեցուցին, վերարկուս կռնակս, «փափախ»ը գլուխս, «քէլէփչէ»ն ձեռքերուս, երկու բթամատներս ալ օղակի մէջ անցուած, դուրս հանեցին եւ կառք մը դրին, երկու սուինաւոր ոստիկաններով եւ երկու գաղտնի պաշտօնեաներով, աջ եւ ձախ կողմս, (մէկը Ալի Րիզա, յուշագիրը):

Այդ պահուն, մեր հին ընկերներէն Մուշեղ (Զարեհ – Ֆալաք, այժմ Ռումանիա), ինքնաբերաբար հետեւելով, կը տեսնէ այս ամբողջ անցուդարձը, եթէ չեմ սխալիր, յարձակման դրադիր մըն ալ կ'որոճայ, բայց անկարելի կը գտնէ, մինակ ըլլալով: Ու կ'երթայ կը պատմէ, մինչ աղջիկները արդէն տարածեր էին աւետաբեր լուրը…

(Յաջորդ օրը սուտ հեռագիր մըն ալ քաշել կուտան, իմ ստորագրութեամբ, եւ պուլկարական հիւանդանոցին հասցէով, Մարիին, ծանուցանելով ողջամբ ժամանումս… Քէօսթէնճէ):

Կառքը ճամբայ ելաւ դէպի Ղալաթիոյ կամուրջը: Աչքերս դէպի դուրս, կարծես ծանօթ մը կը փնտռէի: Երկու հոգի տեսայ, բայց անոնք գլխ չառին: Ալի Րիզա հարցուց. (Յետոյ ստուգեցի որ ինքն է).

— Ինչո՞ւ դուրս կը նայիս:

— Ծովուն կը նայիմ:

Եւ սկսաւ աջէն – ձախէն խօսիլ, աչքերը չարունակ դէմքիս ուղղած եւ «փափախ»ը շտկելով գլխուս վրայ:

Վերջապէս հասանք շէնքի մը առջեւ, Պոլսոյ կողմը, Հանրային Պարտքի վարչութեան կեդրոնին դիմացը փողոց մը:

Ոստիկաններ, ոստիկաննե՛ր, յայտնի թէ գաղտնի:

Գըւմը սիասի՛…

Սանդուղէն վեր հանեցին նոյն հետեւորդներով: Զոյգ զոյգ սպասողէն ոստիկաններ՝ իւրաքանչիւր յարկի գլուխը:

Երրորդ յարկին վրայ, Ալի Րիզա զիս առաջնորդեց սենեակ մը, որ իր աշխատանոցն էր: Երկու ոստիկաններ դրան առջեւ, միշտ ձեռքերս եւ մատներս կապուած: Արագ խուզարկութիւն մը եւս:

Միջահասակ մարդ մը երեւցաւ սենեակին դուռը եւ Ալի Րիզա անոր յանձնեց անցագիրը: Պաշտօնատարը անցագրին լուսանկարը բաղդատելով ձեռքը եղած լուսանկարի մը հետ (կարծեմ «Փոլիս Մէճմուասը»ի մէջ տպուած), եւ վերէն վար չափելով զիս, յայտարարեց.

— Բէնտիսի տիր (ինքն է):

Յետոյ խօսքը ինծի ուղղելով հարցուց.

— Անունդ ի՞նչ է:

— Ի՞նչ հանգամանքով կը հարցնէք: (Նէ՞ սըֆաթիյլէ սօրույօրսունըզ):

— Րէշատ պէյ:

— Գըւմը Սիասի՞ միւտիւրի մի (Գաւմը սիասին տնօ՞ւէր):

— Այո, (քանի մը բառեր մոլաց), դուն իմ հարցումիս պատասխանէ, անունդ ի՞նչ է:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(9)

պանուլին Եթովպիոյ հողային ամբողջութիւնն ու անկախութիւնը, իբրեւ ան – դամ Ազգերու Դաշնակցութեան »: Յետոյ կը բողոքէ Իտալիոյ կողմէ եղած վերագրումներուն դէմ:

⁂ Իտալական աղբիւրէ կը հերքեն այն լուրերը թէ անգլիական եւ ֆրան – սական կառավարութիւնները ձեռնարկներ կատարած են, Հապէշական վէճին առթիւ:

Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ ծանր կը նկատեն կացութիւնը: Խորհրդակցութիւններ կը կատարուին հաշտարար ելք մը գտնելու համար:

Իտալական կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց Զուիցերիոյ կառա– վարութեան, գանգատելով թէ օդանաւեր կը ղրկուին Հապէշիստանի: Զուիցե– րիական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ առեւտրական օդանացութենէ մնացած հին գործիքներ են ղրկուածները, Հապէշիստանի կայսեր անձնական գործածութեան համար: Իտալիա պնդեց իր բողոքին վրայ, յայտնելով թէ ա– նոնք կրնան ռմբաձիգ օդանաւերու վերածուիլ:

Լրացուցիչ մանրամասնութիւններ

Թուրքիոյ քրտաշրջական շարժման մասին

«Թայմզ»էն առնելով, երկու անգամ տեղեկութիւններ հաղորդած էինք Սպարթայի (Փոնիա) յետադիմական շարժման մասին: Պոլսոյ թուրք թերթե– րէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ներքին գործավար Շիւքրիւ Գայա եւ ոստիկան – զինուորներու (ժանտար– մա) ընդհ. հրամանատար Զօր. Քեազըմ Սպարթա գացին: Գործավարը անմի– ջապէս քննութեան ձեռնարկեց:

Սայիտի Քիւրտի որ ինքզինք իբրեւ մարգարէ կը ներկայացնէ, երեք ամիս առաջ լրացուցած էր իր Պուրլա բնակութեան շրջանը, որուն դատապարտուած էր Շէյխ Սայիտի ըմբոստութենէն յետոյ: Այս Փետրուարին Սպարթա կուգայ եւ կը սկսի աշակերտներ (միւրիտ) հաւաքել: Երեք Քիւրտեր որոնք մեծ պատե– րազմէն ի վեր հոս կը բնակին եւ կապուած մնացած են քրտական աւանդու – թեանց, կը մօտենան անոր եւ աշակերտ կ'ըլլան: Ասոնց գրդումով, քանի մը խմամի թաւիթճիւքներ ալ կը միանան Սայիտի Քիւրտիին:

⁂ Ներքին գործավար Շիւքրիւ Գայա հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է Անատոլու գործակալութեան. «Շէյխ Սայիտի Քիւրտի որ Շէյխ Սայիտի 1925ի ըմբոստութեան պատճառաւ Սպարթա փոխադրուած էր առժամապէս եւ որ ինքզինք Պէտիւզզաման կը կոչէր, կրօնքը քաղաքականութեան գործիք դարձնող յետադիմական քարոզութիւն ըրած եւ կարգ մը անձեր համոզելով՝ աշխատած է զանոնք չէզեցնել չիտակ ճամբէն: Դատական իշխանութիւնը ձեռք դրած է գործին վրայ եւ ձերբակալուած են Սայիտի Քիւրտի եւ զանազան վայ– րերու մէջ անոր հետ կապ ունեցող 30ի չափ յետադիմականներ: Վճռաբեկին որոշումով անոնց դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Էսքիշէհիրի մէջ:

Ընդհ. ապահովութեան տեսչութեան կատարած քննութեան համաձայն, Սայիտի Քիւրտի խառնուած է 31 մարտի (Սահմանադրութեան շրջանի) յետա– դիմութեան եւ Սպարթա փոխադրուած էր անոր համար որ մասնակցութիւն ունեցած էր Արեւելեան Նահանգներու քրտական շարժումներուն:

Երեւան կուգայ որ յիշեալը 30 տարու թունդ յետադիմական մըն է եւ միամիտ հայրենակիցներ կը փնտռէր, զանոնք մոլորեցնելու համար: Ուրիշ արհեստ չունի: Մինչեւ հիմա ձեռք բերուած տեղեկութեանց համաձայն, եղա– ծը սահմանափակ կարեւորութեամբ ոստիկանական դէպք մը եւ որեւէ ազ – դեցութիւն չէ ունեցած ժողովուրդին վրայ »:

⁂ Դէպքին էութիւնը ամբողջովին հասկցուած է: Շէյխ Սայիտի Քիւրտի, կրօնքի եւ գրգռութեան դիմակին տակ, կարգ մը աշակերտներ գտնել աշխա – տած է եւ սկսած է յետադիմութեան ցանց մը հիւսել: Շարժումին պետերը ծածկագիր նամակներով թղթակցած են իրարու հետ եւ իրենց գրութեանց մէջ գրգռութիւններ ըրել ուզած են վարչաձեւին դէմ: Բայց շնորհիւ դատական իշխանութեան արթնութեան, կարելի եղաւ օր առաջ իմանալ գործը եւ ձերբա– կալել պետերը:

Բոլոր յետադիմական կալանաւորները Էսքիշէհիր ղրկուեցան:

Ամբաստանեալներուն մէջ են նաեւ Սայիտի Քիւրտի եւ Անթալիոյ միւֆ– թին: Մօտ ատենէն պիտի սկսի անոնց դատավարութիւնը:

Ոճրագործ Հայեր Պուլկարիոյ մէջ

ՖԻԼԻՊԷ, 10 մայիս (Յառաջ).— Ոստիկանութիւնը յաջողած է ձերբակա– լել կարգ մը Պուլկարներ եւ Հայեր, որոնք, աւազակախումբ մը կազմած, վեր– ջին մէկ քանի տարիներու ընթացքին բազմաթիւ կողոպուտներ եւ ոճիրներ կազմակերպած են: Քանի մը շաբաթ առաջ Ֆիլիպէի մօտ սպաննած են Պուլ– կար մը, ինքնաշարժի վարիչ: Ու անոր վրայ կծիկը սկսած է քակուիլ: Պուլ – կար թերթերը, տալով մանրամասնութիւններ, կը յիշեն նաեւ ձերբակալուած Հայերու անուններ, որոնք խոստովանած են իրենց մեղքերը: Այսպէս, Հայկ Գէորգ Պապիկեան, Յակոբ Փիրինեան, Խաչիկ Մուսկոֆեան, Գրիգոր Պարէֆ – եան եւ մէկ երկու ուրիշներ:

Նոյն այս խումբն է որ անցեալ տարի, երեկոյեան, մտած էր, Ռուսճուքի մէջ, Շուլեան – Հէքիմեան ադրիքը, սպաննած ու 40000 լէվա առնելով հեռացած էր:

Աւելորդ է ըսել որ Հայերու մասնակցութիւնը դէշ տպաւորութիւն թողած է, երբ մանաւանդ յաջորդաբար սպաննուած են Պուլկարներ:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՕԴԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ դաշնագիր մը կնքուեցաւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ, Ֆրանսայի օդանաւային նախարարին այցելութեան առ – թիւ: Դաշնագիրը կը բաղկանայ երեք յօդուածներէ: Փարիզ – Հռոմ երթեւե– կը պիտի կատարուի կէս ֆրանսական, կէս իտալական օդանաւերով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ը. Հ. կարմիր խաչի Արնուվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր շնոր– հակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Յակոբ Դաւիթեանի, որ 50 ֆրանք նուիրեց Սիւթեանս Օր. Սրբուհի Տիւյմէճեա– նի հետ նշանախօսութեան առթիւ:

Փարիզ եւ արուարձաններ

Յ. Հ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻ- ՏԷՆԵՐՈՒ խառն նիստը տեղի կ'ունենայ վաղը Հինգշաբթի (16 Մայիս) երեկոյ ժամը 8.30ին, Café au Clair de Luneի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի: Կարեւոր զեկոյց:

Կոմիտէներու ոչ-անդամ ընկերները կըր– նան ներկայ ըլլալ:

«ԱՐԱՄ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներ– կայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ընկերական վիճաբանա– կան ժողովի շարունակութիւնը, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, նախագահութեամբ ընկ. Ա. Ջամալեանի:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն– կերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զար– դարեան» Գրադարանը:

ՍԷՆ ԼՈՒ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողո– վի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ինքնութեան թուղթերու հարցա – րանները ճշգրտօրէն գրելու, դրասեն– եակը յանձնելու, փոքրիկները Ֆրան– սահպատակ ընելու, դատական եւ կա– ռավարութեան մօտ դիմումներ ընելու եւ խնդրագիրներ գրելու գործողու – թիւնները, արագ, խղճմտօրէն եւ ա– ժան կատարել տալու համար, դիմել՝ Պ. ԳՐԻԳՈՐին, Hôtel Alexandria, 15 Cours Belsunce, ժամը 12—2 եւ 5էն 7: Աղքատներուն ձրի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Երիտասարդաց Ա– կումբի դասախօսական հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ, 16 մայիս, Հինգ – շաբթի ժամը 20.45ին, Sociétés Savantesի մէջ, (28, Rue Serpente): Պիտի դասա– խօսէ Պ. Ա. Խոնդկարեան, նիւթ ունե– նալով՝ Խ. Աբովեանի գրական գոր – ծունէութիւնը: Կը հրաւիրուին համա– կիրները եւ հետաքրքրուողները:

Մուտք 1 ֆրանք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

... այնտեղից, ուր քեզ պիտի ուղար– կեն, մարդիկ էլ չեն վերադառնում...:

— Այդ դու ո՞րտեղից գիտես:

— Ես երէկ դատարանի դրանը կանգնած էի. ինձ չթողեցին, որ ներս մտնէի, այնտեղ էլ ասում էին, թէ ես խելագար աղջիկ եմ...: Դրսում հար– ցրի, ինձ պատմեցին բոլորը...:

Ես չգիտէի ի՞նչ անել նրա հետ, ի՞նչ խորհուրդ տալ. ես չունէի այս աշխա– հում մի բարեկամ անգամ, որի պաշտ– պանութեանը յանձնէի այդ անբախտ աղջկան: Ես առանց երկար մտածելու կրկին ասեցի նրան.

— Դու դարձեալ գնա պառաւի մօտ, այնտեղ սպասիր ինձ: Նա բարի կին է. նա կը պահէ քեզ: Ո՞վ է իմանում, գուցէ Աստուած կը յաջողի, մի օր կը վերադառնամ քեզ մօտ...:

— Ես քեզանից չեմ բաժանուի:

— Դու խօ գիտես, թէ ինձ որտեղ պիտի ուղարկեն:

— Գիտեմ: Ես էլ կը գամ քեզ հետ:

Սոյն միջոցին բանտի վերակացուներից մէկը ներս մտաւ, հրամայեց Նէ– նէին հեռանալ:

— Ես այստեղ պէտք է մնամ:

— Այստեղ հիւրանոց չէ, օրիորդ, պատասխանեց վերակացուն դառն ժը– պիտով:

— Ես դրան մենակ չեմ թողնի:

— Բաւական է, որքան միասին էք եղել...:

— Մի տարուց աւել չէ, որ մենք ճանաչում ենք միմեանց:

— Ցաւում եմ, որ այդքան կարճա– տեւ է եղել ձեր սէրը...: Այսու ամե– նայնիւ, պէտք է հեռանաք, նազելի օ– րիորդ:

Լսելով վերակացուի վերջին հեգ – նութիւնը, արիւնս բորբոքեցաւ:

— Եթէ դու կը շարունակես այդպէս վիրաւորել մի պատուաւոր աղջկայ, ես քո գլուխը կը ջարդեմ:

— Մտածիր, թէ որտեղ ես գտնւում ... այստեղ քո բնակած անտառները չեն... պատասխանեց նա սառնու – թեամբ:

— Պարոն վերակացու, մէջ մտաւ Նէնէն,— միթէ՞ դու քոյր չունես, մի– թէ դու չե՞ս հասկանում կնոջ սիրտը: Ինչո՞ւ ես հալածում ինձ: Իմ Մուրա– տը վատ մարդ չէ. նա իմ կեանքը ա – զատեց մի եղեռնագործի ձեռքից ... այնօրից ես սիրում եմ նրան...:

— Ես այդ հասկանում եմ... պա – տասխանեց վերակացուն աւելի կոպ – տութեամբ:— Բայց բանտի մէջ չեն սիրում: Ձեզ թոյլ տուեցին մնալ այստեղ պարոն բժշկապետի խնդրե– լով: Բաւական է, որքան տեսնուե – ցաք, որքան խօսեցիք: Ասում եմ ձեզ, որ հեռանաք այստեղից, եթէ չկա – մէիք որ ձեզ դուրս քաշէին:

Նէնէն աւելի կամակորուեցաւ:

— Ես կը մնամ այս բանտում:

— Ես ձեզ խրատ կը տայի, որ դժա– տանը մնայիք:

— Անգութներ, բոլորը այդպէս են խօսում, ես ինչո՞վ եմ գիժ, բացա– կանչեց Նէնէն արտասուքը սրբելով:

Վերակացուն ուշադրութիւն չդար– ձրեց, կանչեց մի զինուոր, նրան դուրս քաշեցին եւ բանտի դռները կրկին կող– պուեցան: Ես մնացի մենակ: Մի քանի րոպէ լսելի էր լինում նրա ճիչը, ա – ղաղակը, եւ շուտով նրա ձայնը ան – հետացաւ բանտի խուլ գերեզմանական լռութեան մէջ:

Սարսափելի դրութիւն: Քո սիրած էակին հալածում են, վիրաւորում են, եւ դու սառն աչքով պիտի նայես այդ անիրաւութեան վրայ եւ լռես: Միթէ ա՞յդ է նշանակութիւնը այն խօսքերի, որ կարդացին ինձ դատարանում. «Զըր– կել ամէն իրաւունքներից»:

Ի՞նչ պէտք է լինի խեղճ աղջկայ վերջը,— ահա այդ էր ինձ տանջող միտքը, երբ դարձեալ մնացի մենակ, երբ սպանուածի նման տարածուեցայ իմ կալարանի խոնաւ յատակին վրայ:

Ը.

ԳԱՆԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Լինում են այնպիսի րոպէներ որ մարդ իրան բոլորովին մոռանում է: Ես մինչ այն աստիճան զբաղուած էի Նէնէի վիճակով, որ ամենեւին չէի յի– շում որ մօտենում է այն սարսափելի օրը, երբ ես պէտք է կրէի մահուան տանջանքների առաջին փորձը:— Ինձ, բացի մշտական աքսորից, վճռել էին երկու հարիւր մտրակի հարուածներ:

Այն ժամանակ դեռ տիրում էր այդ օրէնքը, որ դատապարտեալին նախ քան աքսորելը, ենթարկում էին մարմ– նական գանահարութեան: Ի՞նչ սոս – կալի բան է դահճի մտրակը: Կարծես թէ, Փուրիաները առաջին անգամ դը– ժոխքից դուրս գալով, սովորեցրին մարդիկներին այնպէս տանջել իրանց նմաններին: Զարդել, խեղաթիւրել, անդամալուծել եւ ամէն զօրութիւնից զրկել մարմինը մի թշուառականի, ահա այդ է այն մտրակի նպատակը, որպէսզի նրան սպասող դառն աշխա – տութիւնները հանքերի մէջ աւելի ըս– պանիչ լինեն: Եւ այդ բոլորը կա – տարւում էր չարագործներին ուղղելու նպատակով:

Բայց չարագործները չէին ուղ – ղւում: Ես տեսնում էի որքան խիստ էր լինում նրանց պատիժը, որքան չա– րաչար կերպով վիրաւորւում էր նը– րանց անձնասիրութիւնը, այնքան ա– ւելի յամառ էին դառնում նրանք, այն– քան աւելի կամակորւում էին իրանց մոլորութիւնների մէջ: Եւ այդ շատ բնական է: Ցանցաւորը մտրակների հարուածքների ներքոյ, փոխանակ զղջալու, արձակում էր կծու հայհո – յանքներ, անէծք եւ աւելի ոչինչ:

Կեանքի մէջ, իմ անձնական փորձե– րով, ես հասայ այն համոզմունքին, որ ամենավայրենի գազանը անգամ ազնուանում է, ընտելանում է աւելի խաղաղ կեանքի այն ժամանակ միայն, երբ նրան սիրում ես, փայփայում ես, երբ նրան չես վիրաւորում:

Իմ ընկերների մասին նոյնպէս վճ– ռել էին աքսոր եւ գանահարութեան: Բայց նրանց պատիժը աւելի թեթեւ էր քան թէ իմը, երեւի նրա համար, որ նրանք ամէն ինչ ուրացան, ճշմար – տապէս չխոստովանուեցան իրանց մեղքերը, բայց ես ոչինչ չծածկեցի, բոլորը յայտնեցի:

Այդ նախատեսից քաւոր Պետրոսը, նա աւելի փորձուած մարդ էր քան թէ ես, եւ զգուշացնում էր ինձ՝ ուրա – նալ, ոչինչ չխոստովանուել, որովհե– տեւ դրանով աւելի կը հեշտացնէ դա– տաւորների գործը, իմ մասին սաս – տիկ վճիռ տալու: Այնպէս էլ եղաւ: Բայց իմ խիղճս հանգիստ էր, որ գո– նէ իմ դատապարտութեան րոպէում ուել էին աքսոր եւ գանահարութիւն: սուտ չխօսեցի:

Վերջապէս հասաւ սարսափելի ճգ – նաժամը:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 16 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 16 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2806 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ...

Տակաւին տեղեկութիւն չունինք թէ ի՛նչ ելքի յանգած են Մարսէյլի բանակցութիւնները, թեմական կազմակերպութեան մասին:

Սպասելով արդիւնքին, հարկադրուած ենք գրադիլ նոր անակնկալով մը, որ չունի որ եւ է բարենշան հանգամանք:

Այսօր պիտի կարդաք թղթակցութիւն մը՝ Պուէնոս Այրէսէն (Արժանթին):

Ո՛ւրկէ ուր, էջմիածինը այդ շրջանին կաթող. ներկայացուցիչ նշանակած է վստահամբաւ կղերական մը, Ռուբէն եպիսկ. Մանասեան:

Կը ճանչնաք այս վեղարաւորը, երբեմն կաթող. ներկայացուցիչ Իրաքի, ուր կատարեալ փորձանք դարձաւ գաղութի գըլխուն, երկու–երեք տարի, եւ ի վերջոյ հարկադրուեցաւ բեռները կապել եւ Երուսաղէմ չուել:

Երեւութապէս «հրաժարական» տուած էր եպիսկոպոսը, բայց Իրաքի երեսփ. ժողովը բազմաթիւ լուրջ նիւթեր գտաւ ամբաստանագիր մը կազմելու համար, բարոյական թէ նիւթական:

Կը կարծէինք թէ Մանասեան եպիսկ. բաւական խելք պիտի ունենար, այլ եւս հանրային կեանքի մասին չմտածելու եւ իր գոյութիւնը մոռացութեան տալու վանքի պատերուն մէջ, որոճալով իր մեղքերուն վրայ:

Եթէ ինք այդ զգաստութիւնը չունեցաւ, գոնէ էջմիածինը խոհեմութիւն պիտի սեպէր նոր փորձանքներ չստեղծել:

Ի՛նչ միամտութիւն: Ահա կաթողիկոսական կոնդակը, 1935 փետրուար 18 թուակիր, որ Հարաւ. Ամերիկայի համար ներկայացուցիչ կը նշանակէ Ռուբէն եպիսկոպոսը, նկատի առնելով գաղութին «անմխիթար եւ կազմալոյծ» վիճակը:

Եւ այս՝ առանց նոյնիսկ համապատասխան մարմիններուն կարծիքը հարցնելու, ինչպէս կը պատմէ մեր թղթակիցը:

Ուրեմն էջմիածինը իր կաթողիկոսով եւ ծաղրանկար Գերագոյն Խորհուրդով կը շարունակէ «հարուածային» գործեր կատարել, պարզապէս բանաւոր կամ անբան հօտի մը տեղ դնելով գաղութները:

Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ լիազօր նուիրակ մը ահա ամիսներէ ի վեր ման կուգայ գաղութներու մէջ, խաղաղութեան եւ համերաշխութեան քարոզներով...

Զենք ուզեր հարցնել թէ Գարեգին արք. որ եւ է մեղք ունի՞ այս չօգեպինդ «գործունէութեան» մէջ:

Տարրական տրամաբանութիւնը կ՚ըսէ թէ կաթող. նուիրակը չի կրնար անպատասխանատու ձեւանալ, քանի որ իրեն յանձնուած է արտասահմանի թեմական – եկեղեցական գործերուն տնօրինութիւնը:

Կա՛մ այն է որ իրեն բան չեն հարցուցած—եւ այդ պարագային իրաւասութեան խնդիր մը կը ծագի — կամ ինքն ալ համամիտ է եղածին, եւ կամ պարզած է իր տեսակէտը, բայց նկատի չեն առած:

Ամէն պարագայի մէջ, կը գտնուինք անպարտելի եւ նենգ խաղի մը առջեւ, որ երբեք չպիտի կրնայ ծառայել գաղութներու խաղաղութեան:

Մանաւանդ որ, Պուէնոս Այրէսի թղթակիցը կը գրէ թէ Ռուբէն եպիսկ. բեռները կապած է Փարիզ գալու համար, եւ այս առթիւ զանազան ենթադրութիւններ կ՚ընէ:

Արդ, ո՞ւր կ՚ուզէ յանգիլ էջմիածինը, այս պղտոր եւ անխորհուրդ «տնօրինութիւններով»:

Հանգուցեալ Պապը Ալին դիւանագիտական աւանդութիւն մը ունէր,— երբ ուզէր, այս կամ այն պատճառով, պաշտօնէ արձակել մեծ–եպարքոս մը կամ ուրիշ բարձր պաշտօնատար մը, մեծ նահանգի մը կուսակալ կը նշանակէր (Իզմիր – Այտըն, Դամասկոս, Գոնիա եւայլն):

Էջմիածի՞նն ալ այդ քաղաքականութեան կը հետեւի, Իրաքի համար անյարմար նկատուած կղերական մը փոխադրելով աւելի ընդարձակ շրջան մը,— Հարաւ. Ամերիկա:

Ի վերջոյ գաղութներու ազգային մարմինները, անոնց հանրային կարծիքը արժէք ունի՞ն թէ չունին:

Էջմիածինը գո՞րծ չունի կ՚ուզէ, թէ խնդիր ստեղծել եւ ջուր պղտորել:

Այդպիսի խնդիր մըն ալ Քալիֆորնիոյ մէջ ունինք, մէկ – երկու տարիէ ի վեր:

Էջմիածինը հարկադրեց որ պաշտօնէ արձակուի առաջնորդը, Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեան: Որքան գիտենք, վարդապետ մը նշանակեր էին, իբրեւ տեղապահ, եւ այժմ էջմիածինը դայն ալ պաշտօնանկ ըրած է, իշխանաստա կոնդակով մը:

Տակաւին չենք յիշեր հիւսիսային Ամերիկայի բարեխնը, ուր երկու տեսակ իշխանութիւններ կան, իրենց բոլոր կարգուսարքով,—մէկը՝ ազգային – ժողովրդական, միւսը՝ «հայրապետահաստատ» կամ հայրապետաճանա՛չ»:

Այս ո՛րքան աժանցան կաթողիկոսական կոնդակները, մըցելով ճափոնական կամ խորհրդային ապրանքներու վաճառամարտին հետ (ամֆինկ):

Ուրկէ՞ պիտի հնչէ զգաստութեան ձայնը...

Երեւանը կը շարունակէ պղտորել, երեւութապէս «չխառնուելով»:

Էջմիածինը կը յամառի խառնակել՝ տեղի – անտեղի խառնուելով:

Գաղութներու մէջ հոսանքներ կան որոնք, ջուրին տուած ընդհանրական շահը, իրենց ազգային գիտակցութիւնն ու արժանապատուութիւնը, գործնապէս կամ կրաւորական մեղսակցութեամբ իսկ կը լեցնեն կրակին վրայ:

Իսկ ե՞լքը,— խաղաղութի՞ւն թէ «պատերազմ»: Շ.

ՎԵՐՋԻՆԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՔՐԷՄԼԻՆԻ ՄԷՋ

Ստալին առաջին անգամ ըլլալով կը ճաշէ օտար նախարարի մը հետ

Երեքշաբթի օր Պ. Լավալ այցելեց Քրէմլինի պալատը, եւ ժամերով խօսակցեցաւ խորհրդային վարիչներուն հետ: Առաջին տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ Պ. Քալինինի հետ (նախագահ կեդր. գործադիր կոմիտէի = խորհրդարան): Տեսակցութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ: Յետոյ անցնելով Քրէմլինի մէկ բակէն, գնաց Ստալինի քով, որուն բնակարանը բացարձակապէս գաղտնի կը պահուի: Տեսակցութիւնը տեւեց երկար, չորս ու կէս ժամ: Խորհրդային իշխանութեան կողմէ ներկայ էին Ստալին, Մոլոթով, Լիթվինով եւ Փարիզի խորհրդային դեսպանը, իսկ Ֆրանսայի կողմէ Պ. Լավալ, արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղարը եւ Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպանը: Թերթերու թղթակիցները կը գրեն թէ տեսակցութիւնը շատ սիրալիր էր, երկու կողմէն ալ: Անշուշտ քաղաքական բանակցութիւն չէր որ կը կատարուէր, քանի որ արդէն կնքուած է Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Սեղանին վրայ կը գտնուէին զանազան առաջարկներ, աւելի արդիւնաւորելու համար կնքուած զինակցութիւնը: Զինուորական խնդիրներ ձգուած են մասնագէտներուն, բայց անուղղակի քննուեցան երկու երկիրներուն ուժերը: Այս առթիւ, Պ. Լավալ հարկ դատեց խորհրդային իշխանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել Ֆրանսայի մէջ կատարուած համայնավարական գործունէութեան մասին, առաջարկելով որ միջոցներ ձեռք առնուին: Ֆրանսայի տեսակէտով, կնքուած դաշինքը եւ երկու երկիրներուն նորածին բարեկամութիւնը արժէք չպիտի ունենան, եթէ պոլշեւիկները շարունակեն միջամտել երկրի ներքին գործերուն, համաձայն Գ. Միջազգայինի թելադրութեանց: Պ. Լավալ հանգամանօրէն այս հակասութիւնները բացատրեց խորհրդային վարիչներուն: Թղթակիցները կը հաւաստեն թէ խորհրդային ներկայացուցիչները արդար գտած են Ֆրանսայի տրտունջները: Կը հաւաստեն թէ այս առթիւ հրատարակելի զեկոյցը ակնարկ մը պիտի պարունակէ Ֆրանսայի ազգային պաշտպանութեան անհրաժեշտութեան մասին: Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսայի պոլշեւիկները պէտք չէ խանգարեն զինուորական ճիգերը, որոնք օր մը կրնան ծառայել ոչ միայն պաշտպանելու Ֆրանսական հողը, այլեւ օգնութեան հասնելու Խ. Միութեան:

Խօսակցութիւններ տեղի ունեցան նաեւ տնտեսական եւ մշակութային յարաբերութեանց մասին: Անհրաժեշտ համարուեցաւ ուժ տալ երկու երկիրներու տնտեսական յարաբերութեանց եւ շեշտուեցաւ որ Ռուսաստան նախապատուութիւն ընծայէ Ֆրանսական արտադրութեանց: Այս առթիւ քննուեցաւ նաեւ ցարական պարտքերու խնդիրը: Վերջապէս Պ. Լավալ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց Վարշաւայի այցելութեան մասին: Երկու երկիրներուն համար ալ կենսական արժէք ունի լեհական ազդակը, ինչպէս եւ Գերմանիոյ դիրքը:

Տեսակցութիւնը վերջացաւ իրիկուան ժամը 5.30ին, նախընթրիքով մը, որուն ներկայ էին ոչ միայն խօսակիցները, այլեւ ուրիշ խորհրդային պաշտօնատարներ, Պ. Վորոշիլով եւն.: Թերթերը գիտել կուտան թէ առաջին անգամն է որ Ստալին կը ճաշէ օտար նախարարի մը հետ: Պ. Լավալ շատ գոհ կ՚երեւայ Ստալինէն, գնահատելով անոր պետական մարդու սուր իմացականութիւնը, խնդիրներու խորը թափանցելու կարողութիւնը: Այս առթիւ ալ ջերմ բաժակաճառեր փոխանակուեցան:

• Տեսակցութենէն վերջը, Պ. Լավալ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Աժանս Հավասի թղթակցին.

— «Ըսէք թէ այն չորսուկէս ժամուան տեսակցութեան միջոցին զոր ունեցայ Ստալինի հետ, ոչ միայն սիրալիր ջերմութիւն տիրեց, այլեւ ճշմարիտ մտերմութիւն մը: Հացկերոյթը ճշմարիտ բարեկամներու խնջոյք մը եղաւ»:

Ինչպէս պաշտպանուած է Քրէմլինը

»»» · · «««

Ինչպէս ըսինք, Պ. Լավալ երեքշաբթի օր իր հետեւորդներով այցելեց Քրէմլինի պալատը, որ կարմիր մայրաքաղաքին արդիւնալ միջնաբերդն է: Ամբոցներով շրջապատուած այդ միջնաբերդը կարելի է մտնել միայն մասնաւոր արտօնութեամբ: Դուռնէն սկսելով, Զեկայի պահակները կը հսկեն դիշեր ցերեկ, եւ այցելուին կը հետեւին մուտքէն մինչեւ ելքը: Այնտեղ կ՚աշխատին եւ կը բնակին Կարմիր Ռուսաստանի բոլոր վարիչները, եւ մանաւանդ Ստալինը, երկրին բուն տէրը: Անոր պատուհաններուն ետեւ կ՚որոճայ «պողպատեայ մարդը»: Պարիսպներուն ներսէն, Քրէմլինը կը տիրապետէ Մոսկուայի նաւագետին վրայ: Ան ուրիշ, ինքնուրոյն քաղաք մըն է մայրաքաղաքին մէջ, բայց համր, ամայի, խստամբեր քաղաք մը, որուն չի նմանիր նոյնիսկ Վատիկանը, իր այլազան ամբողջութեամբ, պալատներով, ղօղնզօղն մայր եկեղեցիներով, հին վանքերով, զօրանոցներով, արդիական դրասենեակներով, շրջապատուած խճայատակ լայն հրապարակով մը:

Այցելութիւնը սկսաւ Ձէն ու զրահի պալատէն, ուր կուտակուած են ցարական իշխանութեան գանձերը: Յետոյ Պ. Լավալ պտտեցաւ երեք մայր եկեղեցիները, որոնք այսօր փակուած են եւ ուր թաղ դրած կամ թաղուած են այնքան ցարեր: Վերջապէս Ֆրանսայի ներկայացուցիչը ընդունուեցաւ մեծ պալատին մէջ, ուր յաջորդաբար տեսակցեցաւ Պ. Քալինինի, Ստալինի եւ վարչապետ Մոլոթովի հետ, որոնք ճաշի վար դրին դայն:

⁂ Չորեքշաբթի առտու Պ. Լավալ ներկայ եղաւ մեծ զօրահանդէսի մը, Մոսկուայէն 40 քիլոմեթր հեռու:

———

ՉԻԱՐՇԱՅԻ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԻՆ տոմսերը հրապարակ հանուեցան երէկ: Իւրաքանչիւր տրցակ կը բաղկանայ վեց տոմսակէ, հատը 50 ֆրանք: Առաջին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի յունիս 26ին: Մեծ պարգեւն է երեք միլիոն ֆրանք: Տրցակը ծախողն ալ պարգեւ պիտի ստանայ, եթէ իր ծախած թիւերէն մէկը շահի: Մանրամասնութիւնները յառաջիկային:

ՍԹԱՎԻՑՔԻ գործով ամբաստանուած 20 կալանաւորներ յանձնուեցան Սէնի եղեռնադատ ատեանին:

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ տարեկան արձակուրդը, Փարիզի եւ Սէնի նահանգին մէջ, պիտի սկսի յուլիս 15ին եւ պիտի վերջանայ սեպտ. 15ին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԵՒՆ ՈՒ ԿԱՐՄԻՐԸ

—•—

Խորհ. Հայաստանի մէջ կը կարդամ (20 ապրիլ).—

Հակապատկական կամպանիայի (քարոզչութեան) առթիւ, Մարտնչող Անաստուածների Միութիւնը հիմնարկներում եւ գործարաններում իր բջիջների միջոցով կազմակերպում է մասսայական հակակրօնական դեկուցումներ:

Ու կը տարուիմ խորհելու.—

Հայաստանի կառավարութիւնը, երկրին մէջ, ամէն ճիգ կը թափէ քանդելու հայկական եկեղեցին, ժողովուրդին հոգւոյն մէջէն կ՚աշխատի սրբել կրօնական ամէն աւանդութիւն, սակայն կը թողու որ կաթողիկոսը կոնդակներ արտածէ՝ «վառ պահելու համար Լուսաւորիչին ջահը»... արտասահմանի մէջ եւ ինքզինք խաբելու համար կղերապետութեան մը պատրանքով... գաղութներու մէջ:

Երիտասարդ եւ յառաջապահ մտաւորականներ, չենք ուզեր հետաքրքրուիլ այս ժամանակավրէպներով: Ներկայ պայմաններուն մէջ, մեր եկեղեցին երկրորդ Բարեգործական մըն է միայն, ոչ աւելի, ոչ պակաս, եւ ուրիշ ոչինչ:

Ինչպէս Հ. Բ. Ը. Միութիւն կոչուած կազմակերպութիւնը, որ Թըրքի՛ վերածած է ազգային հարստութիւն մը (կ՚ակնարկեմ կտակներուն եւ ոչ թէ չտես հարուստի մը անդամավճարին), որպէսզի օտար դրամատուներու մէջ օտարանայ հայկական դրամագլուխը,— այնպէս ալ Հայոց եկեղեցին, որ երէկ Թըրքի՛ վերածած էր վանապատկան հսկայ կալուածներ եւ եկեղեցական թանկարժէք հնութիւններ՝ Թուրքին ձգելու համար եւէն, այսօր ալ տակաւին կ՚աշխատի մեծ – մեծ ամսականներով եպիսկոպոսներ ու վարդապետներ ապրեցնել աշխատաւոր եւ օրապահիկի մը կարօտ գաղութներու գլխուն վերեւ:

Ըսէ՛ք, ի՞նչ է տարբերութիւնը Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ էջմիածնի կաթողիկոսին կապուած եկեղեցական իշխանութեան, ի՞նչ է տարբերութիւնը Բաքգէն կաթողիկոսին ու Մալէզեան վարիչ–պատուիրակին միջեւ:

Ուսուցիչնե՛ր կան այսօր, որ օրուան հաց չունին, եւ եպիսկոպոսներ կան այսօր, որ փարթամ կեանք մը կ՚ապրին: Ուսուցիչներ կան այսօր, որ հիւծախտաւորի իրենց ստուերը կը պտըտցնեն գաղթակայաններու մէջ, եւ եպիսկոպոսներ կան այսօր, որ ջերմուկներու եւ ջուրի քաղաքներու մէջ... փոր կը բուծանեն:

Հէյա՛լ ըլլայ, չենք նախանձիր: Բայց թող չըսեն թէ ազգը ազգ կը պահեն այս եկեղեցականները,— ոչ մէկ եկեղեցական կրնայ կատարել մամուլին ու դպրոցին դերը: Հայութեան ատրուշանը վառ պահողները ուսուցիչնե՛րն են միայն:

Արդար եւ ճիշդ այս մտածումները արձանագրելէ վերջ, դիտել կուտանք մեր ժամժամնիներուն (ռամկավար – ներո՛ւն է խօսքս).—

Դաշնակցական մամուլը կ՚արձանագրէ հակակրօնական լուրերը, որ կը հասնին Հայաստանէն, պարզապէս հասկցնելու համար որ խաղ մը կը խաղցուի այս ժողովուրդին գլխուն.—

Երեւան կը հալածէ կրօնքն ու եկեղեցին Հայաստանի մէջ, բայց գործիք կը դարձնէ իրեն արտասահմանի մէջ: Ուրեմն զգո՛յշ Երեւանի գործակալներէն, սեւ հագնին անոնք թէ կարմիր: ԱՐԱԶ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԶԻՆՈՒԻ ԵՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

— •• —

«Զեր ձեռքերը խաչեցէք Հապէշիստանէն»

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ անխուսափելի է դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը Իտալիոյ եւ Հապէշիստանի միջեւ, իբրեւ հետեւանք նոր դէպքերու: Կացութիւնը տագնապալի կը համարուի, եւ Հապէշիստանի օտար գաղութները մտահոգութեան մատնուած են իրենց ապահովութեան մասին: Ատիս – Ապէպայի եւ շրջանի ամբողջ բնակչութիւնը տենդահար վիճակի մը մատնուած է:

Երեքշաբթի օր, Պ. Մուսոլինի իր առաջին ճառը խօսեցաւ ծերակոյտին մէջ, հապէշական վէճին առթիւ: «Առաջնորդ»ը խօսք առնելով գաղթային նախարարութեան խորհրդականին զեկոյցէն վերջը, հերքեց այն լուրերը թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա բարեկամական դիմումներ կատարած են, վէճը լուծելու համար: Յայտնելով թէ Իտալիա վերջապէս երկու պատուիրակներ նշանակած է, վէճը քննելու համար, շարունակեց.

— «Զարժեր նկատի առնել կամ հերքել բարեխօսութեան մասին շրջած զրոյցները: «Միջամտութիւն» բառը շատ անախորժ բառ մըն է: Եթէ մեր սահմանէն դուրս ո եւ է մէկը կ՚ուզէ որ այդպիսի միջամտութիւն մը կատարուի, իրականութիւնը չարդարացներ այդ բանը: Ես կը նախընտրեմ մեղադրուիլ ծայրայեղութեան քան պարտազանցութեան համար, երբ վտանգի տակ են մեր գաղթավայրերուն ապահովութիւնը, մեր զինուորներուն կեանքը եւ մեր հեղինակութիւնը: Ինչ կը վերաբերի դիւանագիտական ձեռնարկներուն, յայտնի է թէ մենք չմերժեցինք հետեւիլ բոլոր խաղաղասիրական միջոցներուն, քանի որ միշտ պատրաստ էինք նշանակելու մեր բանագնացները: Սակայն եւ այնպէս, մեր պարտականութիւնն է ծայրայեղ յոյսեր չսնուցանել, նկատի առնելով Հապէշիստանի զինուորական ուժեղ պատրաստութիւնները եւ Ատիս Ապէպայի մէջ, մասնաւորապէս երկրորդական վարիչներու մէջ տիրող հոգեբանութիւնը: Գալով Եւրոպայի եւ այն ողբալի եւ յանկարծական պատահականութեանց որ կրնան ծագիլ, կ՚ուզէի յիշեցնել ծերակոյտին թէ գրօշի տակ պիտի պահենք 1911ի, 1913ի եւ 1914ի դասերը, ինչպէս եւ 1912ի դասը որ արդէն պահեստի վիճակի մէջ դրուած է: Կը հաւատամ թէ 800,000էն 900,000 զինուորներու բանակ մը բաւական պիտի ըլլայ երաշխաւորելու մեր ապահովութիւնը: Այդ ուժը կատարելապէս կազմակերպուած է, միացեալ եւ օժտուած մեր գործարաններուն կողմէ շինուած արդիական զէնքերով: Գաղտնիք մը յայտնած չեմ ըլլար, ըսելով թէ մեր գործարանները չօգեպինդ կը բանին քանի մը ամիսներէ ի վեր: Մենք մեր հոգալով ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերու այս ձուլումով, մենք պիտի շարունակենք գործակցիլ բոլոր մեծ եւ փոքր, մօտաւոր եւ հեռաւոր պետութեանց հետ: Մեր զինուորական ուժը ոչ ոքի չսպառնար, այլ կ՚ապահովէ խաղաղութիւնը: Կը հաւատամ, պատուարժան ծերակուտականներ, թէ ձեր բաղձանքն ալ այս է»:

Ծերակուտականները ոտքի ելան եւ քանի մը վայրկեան ծափահարեցին «Առաջնորդ»ը: Ունկնդիրներն ալ միացան ծափահարութեանց:

═ o–o ═

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ելմտական նախարարը ճառ մը խօսելով, ազդարարեց թէ իր կառավարութիւնը աւելի պիտի կոտրէ տոլարին գինը, եթէ ուրիշ պետութիւններ այդպէս ընեն: Այս առթիւ բացատրեց թէ Ամերիկա հակառակ չէ դրամները հաստատուն վիճակի մը վերածելու քաղաքականութեան: Ճառը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց Լոնտոնի մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԵՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՍՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

6.— ԱՐՄԷՆՆԵՐՈՒ ԱՐՇՈՒԵՐՈՅՆ ՄԸ.— ՎԻԷՆ

Արեւոտ կիրակի մը, կէսօրէն անմիջապէս յետոյ, Լիոնէն ճամբայ կ'ելլենք օթօքարով, դէպի Վիէն, 28 քիլոմեթր: Գրեթէ լեցուած ենք կառքը.— Քրաֆթ Պօնար, Հայկ Սէրէնկիւլեան, Օր. Ծովինար Տէր Պետրոսեան, լիոնահայ երգչուհին եւ իր երէց եղբայրը Մ. Տէր Պետրոսեան, երգիչ Վահրամ Զանոբեան, Սահակ Կէնճեան եւ Լիոնէն ու Վիէնէն չափահաս որբեր:

Արմենական բարբառը խանդավառօրէն կը ճառագայթէ կառքին մէջ:

Կ'անցնինք Լիոնի կամուրջներէն, արուարձաններէն ու կը մտնենք Վիէնի ճանապարհը:

Փարիզէն մեկնած առենս զովեստի մասնաւոր խօսքեր բռնած էին Վիէնի Արմէններուն համար, աւելցնելով.

— Պիտի տեսնես թէ ի՛նչ տղաք են...

Հողային ալիքներէ կ'ելլենք ու կ'իջնենք, հանդիսատես՝ ըլլալով ամգունած գիւղերու, ինչպէս նաեւ ըմբուխտեայ տարածութիւններու:

Մեր ետեւը Լիոնը կը բարձրանայ ու կը կորսուի: Հսկայական նաւու մը նման որ բռնուած է փոթորիկի, ան մերթ կ'ելլէ ալիքներուն վրայ եւ տեսանելի կ'ընէ իր ամբողջ կառուցուածքը եւ մերթ ալ կ'ընկղմի անտեսանելի ըլլալով նոյն իսկ իր կայմին գագաթը՝ Ֆուրվիէրը:

Օթօքարը կը փոխէ իր երգին եղանակը զառիվերէ ելած ժամանակ: Կը սիրեմ իր ձայնը երբ ան մեղմ է: Երբեմն ալ տեղի կ'ունենան մեքենաներու համերգը, երբ քանի մը կառքեր իրարու մօտ են: Կարծես կը խօսակցին անոնք իրարու հետ եւ կը մենախօսեն երբ մինակ են:

Վիէնի մէջ մեզ կ'առաջնորդեն սրճարանի մը առջեւ, ուրկէ կ'երեւի եկեղեցի մը, բարձրադիր, բազմաթիւ աստիճաններով:

×

Վիէնը Ռօնի ձախ ափին վրայ է, 25.090 բնակչութեամբ:

Նստած է սարահարթի մը ստորոտը, ամփիթատրոնի ձեւով:

Հիմնուած էր սարահարթին վրայ կեղտական ոստան մը, իբրեւ մայրաքաղաք Ալոպրոժներու:

Հռոմէացիները դաշտին մէջ կառուցին նոր քաղաք մը, որուն բնակչութեան մէկ մասն էր որ, հետզհետէ գաղթելով, գնաց շինել Լիոնը:

Ակիզները, կաթոլիկութիւնը իրար կապեց այս երկու քաղաքները:

Գ. դարուն, Լիոնի աստղին խաւարումէն յետոյ, Վիէն գլխաւոր դեր մը կատարեց, հռոմէական կայսրութեան մէջ, իբրեւ կեդրոն վարչական եւ կրօնական:

Միջին դարուն իր կոմս – եպիսկոպոսները դարձան զօրաւոր աւատապետներ:

Կղեմես Ե. Պապը Վիէնի մէջ գումարեց տիեզերական ժողով մը, 1311–1312ին:

Քանի մը անգամ կործանեցաւ քաղաքը, բարբարոսներու արշաւանքին ժամանակ եւ կրօնական պատերազմներու ընթացքին:

Իր շուրջը անցեալ դարերէն յիշատակարաններ կը ցցուին: Այդ հնութիւններէն մեծ մասը կիսակործան վիճակի մէջ:

Միջին դարէն մեր օրերուն հասած են տաճարներ, Սէն Մօրիսի կաթողիկէն, Սէն Փիէրի եւ Սէն Թ'Անտրէ-լը Պայի եկեղեցիները:

Մինչեւ 1790, եղած է արքեպիսկոպոսանիստ թեմ:

Կ'այցելենք տաճարները:

Կը սիրեմ բարձրադիր եւ սլացիկ ճարտարապետութեան մէջ: Սիւները, կամարները, դմբէթները, զանգակատուները:

Կաթոլիկ եկեղեցիները ընդհանրապէս բարձրակամար են եւ ունին թեւբացած զանգակատուներ, յաճախ ալ բազմաստիճան մուտքեր: Եւ սակայն իրենց ներքին սրբութիւնն ու մթնոլորտը, ինչպէս նաեւ խորանները զուրկ են այն տաք, այն քաղցրօրէն ուժեղ տպաւորութենէն, եւ այն խոր խորհուրդէն որով հարուստ է հայ եկեղեցին:

Կը շրջիս մինչ այդ եկեղեցիներուն մէջ ու այնպէս կը թուի թէ անոնք աւելապէս շինուած են շրջիկներու հիացումին համար: Մինչդեռ հայ եկեղեցիին մէջ հոգին է որ կը շրջի եւ անպայման կը վերանայ, անտեսանելի լոյսերու ջերմութեան մէջ:

Կ'այցելենք նաեւ, հռոմէական շրջանէ մնացած երկու յիշատակարաններ: Հսկաներ են անոնք, որոնց մէկէն պարպուած է կեանքը:

Արդի Վիէնը կը սկսի Ռօնի եզերքէն ու կ'ելլէ դէպի արեւելք: Սառոտը քանի մը հրապարակներ ու շուկաներ ուր կը պակսի եռուզեռը, անդին իր նեղ ու հին փողոցներն ու տուները, որոնցմէ դեռ չէ հեռացած Միջին դարը:

Եւ իրապէս, քսաներորդ դարուն դեռ աշխարհի զանազան մասերուն մէջ կրնանք գտնել Միջին դարը, Հին դարը, նոյն իսկ նախապատմական շրջանները:

Ներկայիս քաղաքը ունի մրգաստաններ որոնց մէջ տիրապետող է դեղձը:

Գործարաններ կերպասեղէնի, մոմի, կօշիկի, մեքենաներու:

Վիէն ծննդավայրն է բանաստեղծ Ֆրանսուա Փոնսարի, որ ծնած է 1867ին: Փաստաբանի մը տղան էր եւ ինք ալ կը հետեւի իրաւաբանութեան:

Կը թարգմանէ Պայրընի «Մանֆրէտ»ը, 1837ին, եւ իր մէջ փափաք կը ծնի գրելու թատերգութիւն:

Նախապէս համակիր վիպապաշտութեան, վերջը սակայն կը քննադատէ չափազանցութիւնները այդ գրական դպրոցին:

Իր գործերն են «Լուկրեցիա», «Անեէս տը Միրան», «Շառլոթ Քոռտէ», «Պատիւ եւ դրամը», «Սիրահար ասիւծը», «Գալիլէա»: Այս երկերուն մէջ հազիւ քանի մը հատը գտած են յաջողութիւն (Լուկրեցիա, Պատիւ եւ դրամ):

Իր նիւթերը առած է յեղափոխութեան շրջանէն: Չափաբերութիւնը արձակունակ, խաղերուն սաղրանքները՝ պաղ եւ հանգոյցները աղքատ են եղած: Փոնսարի գնահատելի կողմը եղած է ձերբազատել ֆրանսական արուեստը վիպապաշտութեան չափազանցութիւններէն:

×

Սպահանդէսէն յետոյ հաւաքուած ենք կայարանին հրապարակը, սրճարանի մը առջեւ, ուրկէ կը մեկնին օթօքարները, եւ ուր կայ ընդհ. պատերազմին հսկայ յուշարձանը, որուն ետեւէն ան կը թուի ասորա – բաբելական թեւաւոր հրեշ – աստուած մը:

Նուագի ձայներ, կառքերու աղմուկներ, բազմութիւն սեղաններու շուրջը, ախորժաբերներու առջեւ:

Կը լուսանկարուինք: Պատկերները փոխանակ լոյս տեսնելու մութ կը տեսնեն: Քրաֆթ Պօնար կը մեկնի, նոյնպէս Լիոնցիները:

Կը փոխադրուինք, երկար ճամբէ մը, դէպի Հայնոցը:

Ճաշէն վերջը, Հայկ Սէրէնկիւլեան ու ես, շրջապատուած ենք Վիէնի Արմէններով:

Խօսակցութիւններ ազգային ու կազմակերպական հարցերու շուրջ:

Արմէնները կը խօսին տաք, բաց սիրտ, հաւատքով եւ ազգային ոգիով:

Կը խօսինք եւ մենք, Սէրէնկիւլեան ու ես: Գրեթէ ամէն հարցի շուրջ, խորունկէն համաձայն ենք իրարու բոլորս ալ:

Կը վաւերացնեմ ներքնապէս՝ Փարիզի մէջ բռնած գովեստը Վիէնի ամէն երիտասարդներուն մասին:

Հրաշքներ կրնային գործել այս տղաքը, եթէ չըլլային զամուած օտարութեան:

Պէտք չէ զարդրին հրաշքներ գործելէ, նոյն իսկ այս երկարատեւ տարագրութեան մէջ, ամէն գինով պահելով վառ խանդավառութիւնը իրենց ազգային ատրուշանին:

Փոնթ Էվէքի մէջ կը գիշերենք: Առաւօտուն արեւուն հետ ելած եմ ու կը շրջիմ լոյսի գետի մը մէջ:

Մուշեղ Մուրատեան, ազնիւ ու քաղցր Թուշանի մը, իր ժամադրութեան համաձայն կուգայ ու կը գտնէ զիս: Դէպի բացատաններ կ'երկարինք: Վերադարձին մեզ կը միանայ Հայկ Սէրէնկիւլեան, ու երեքս մէկ կ'երթանք այցելել Փէլէի կօշիկի գործարանը, ուր բաւական թիւով հայրենակիցներ ու հայրենակցուհիներ կ'աշխատին:

Իբրեւ «Յառաջ»ի աշխատակից կ'ընդունուինք, ու կը տրամադրուի հայ երիտասարդ մը, որ մեզ կը պտտցնէ բոլոր յարկաբաժիններն ու աշխատանոցները:

Ամերիկեան ձեւով սարքաւորուած է այս կօշկագործարանը: Ունի այդ ճարտարարուեստին վերջին մեքենաները եւ մանաւանդ գտած են աւելցուքներ օգտագործելու բոլոր հնարքները: Կօշիկի գործին մէջ յաջողութեան գլխաւոր պայմաններէն մէկն է մորթի եւ կաշիի խնայողութիւնը:

Հաստատուած է կաշի շղթայ մը որ անդադար կ'առաջանայ եւ իր հետ կը տանի կօշիկցուն, մինչեւ որ ան լրանայ ու մտնէ տուփի մէջ: Քալող կաշիին քովերը շարուած են բանուորները, որոնց իւրաքանչիւրը իր բաժին աշխատանքը կը կատարէ կօշիկին վրայ: Դժուարին աշխատանքներու համար տրամադրուած են երկու բանուորներ, որոնք կ'առնեն կօշիկները եւ իրենց մեքենաներով անհրաժեշտ գործը անմիջապէս լրացնելէ յետոյ՝ կը զետեղեն կաշի ճամբուն վրայ, որպէսզի յաջորդ աշխատաւորները նոյնպէս կատարեն իրենց դերը:

Կը տեսնենք մեր Արմէնները որոնք աշխոյժ եւ ժրաջան կը գործեն, ժպիտը իրենց դէմքին եւ աչքերուն մէջ լուսաւոր բարեւ մը, ուղղուած մեզի: Շատերուն կը մօտենանք, կը խօսակցինք: Կը տեսնենք նաեւ կիսաթուխ եւ սեւաչեայ Հայուհիները, որոնք իրենց գլուխները կը դարձնեն մեր ուղղութեամբ:

Ֆրանսուհիներուն հետաքրքիր ակնարկները կը չափեն մեզ, մեր կօշիկներէն մինչեւ մեր գլուխները:

Կը վժժայ ամբողջ գործարանը: Աշխատանքն է որ հազար շարժումով կ'առաջանայ: Քառասուն միլիոն բնակիչ ունի այս երկիրը եւ իւրաքանչիւր անհատ, միջին հաշուով, տարեկան երեք կօշիկ կը մաշեցնէ: 120 միլիոն կօշիկ միայն երկրին համար:

×

Մուշեղ Մուրատեան ու ես կը մտնենք քաղաքին շուկաները, հրապարակները եւ զանազան փողոցները:

Հրապարակի մը վրայ, երկաթեայ ցանկապատի մը մէջ առնուած, կանգուն է Օգոստոսի մեհեանը, համակ մարմարիոն: Ունի հելլէնական ճակատ, վեց սիւներու վրայ: Հինգական սիւն ալ երկու կողմերը: Առաջքի սանդուղը ունի տասը աստիճան: Տաճարը աւելի պատկառելի պիտի հանդիսանար եթէ ըլլային սանդղամատերը բազմաթիւ եւ շէնքին տարածութիւնը աւելի ընդարձակ: Մեհեանը հիմնուած է հռոմէացիներուն կողմէ, Կեղտերու շրջանին, իրենց առաջին ներմուծման ժամանակ: Օգոստոսի այս կառատունը իմ վրաս կը թողու հին առիծի մը տպաւորութիւնը, մանաւանդ իր երկաթէ ցանկապատը կը նմանի վանդակի: Բանտարկուած Հին դարն է որ կը նայի Քսաներորդ դարուն, (ցանկապատին եւ հրապարակի շէնքերուն) ահաւոր տպաւորութիւնով:

Կը շարունակենք մեր ճամբան:

Կ'երթանք հեթանոսութենէ դէպի քրիստոնէութիւն:

Արեւ ունինք, փա՜ռք արեւին...

Կը մտնենք տաճար: Հսկայ ցիկլանաւի մը կը նմանի: Նաւը ճամբայ պիտի ելլէ դէպի արքայութիւն, սակայն նաւավար հրեշտակները կ'ուշանան գալ: Տաճարին օդը Հռոմի գետնադամբաններէն բերուած է կարծես: Ցիսուններ ու Մարիամներ կը տառապին անսահմանութենէ: Եկեղեցիին մէջ նկարուած դէմքերը կարծես հիւանդանոցէ նոր ելած են:

Կ'անցնինք Ռօնի վրայի կամուրջէն ու կը դառնանք հռոմէական բարձր ու անշնորհք շէնքի մը շուրջը: Կը վերադառնանք քաղաք ու կ'այցելենք փոքրիկ հասարակաց պարտէզը, որուն մէջ մաս մը պահուած է ժամանակին յղկուած եւ բաւական մեծ քարերով սալարկուած հռոմէական ճամբան = քալտ – ռում: Այս քալտ ռումէն առաջ է եկած Թուրքերէն քալտուրում բառը, որ կը նշանակէ քարերով շինուած ուղի:

Կը պատահինք Ա. Հարէլեանին, թղթակից «Յառաջ»ի, Թերթօնի թարգմանիչ եւ համակրելի ու պատուական երիտասարդ մը:

Մեկնումի պահը կը մօտենայ: Հրաժեշտ եւ երեք հոգի կը նստինք օթօքար:

Գեղեցկերքէն կը սուրանք:

Արե՛ւ, արե՛ւ, արե՛ւ...

Օթօքարը կը խօսի ճամբուն հետ...

Բացատաններ, վայրէջքներ ու վերելքներ, «մոնթայնը ռիւս»:

Լիոնը իր ամբողջ ծանրութիւնով կ'ելլէ ու կ'իջնէ...

Լիոնը հաներ է իր մառախուղէ սեւ քօղերը եւ հագեր է լուսազարդ պատմուճաններ:

Ցեղայութեանս մէջ կ'երեւին Վիէնի Արմէնները, որոնք կը թեւածեն արծիւներու նման:

— Բարեւնե՛ր, ոսկի բարեւնե՛ր...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԸ»

6.- Պազիլ Զախարով

Ծագումով Յոյն եւ Թուրքիացի: Իր բուն անունը Վասիլ Զախարաս է, ծնած 1849ին:

Շուկայի կեանքին մէջ նետուելով, նախ կ'ըլլայ լումայափոխ: Յետոյ, հօրեղբայրներէն մէկը զայն կ'առնէ իր գործին մէջ: Ճարպիկ Վասիլը այնքան ընդունակութիւն ցոյց կու տայ որ քիչ յետոյ հօրեղբօրը ընկերը կ'ըլլայ: Օր մըն ալ յանկարծ կը մեկնի Անգլիա, միասին տանելով սնտուկի դրամին մէկ մասը:

Հօրեղբայրը դատ կը բանայ: Լոնտոնի մէջ կատարուած դատավարութեան ընթացքին, Զախարաս կը պնդէ՝ «որ դրամը գողցած չէ, իր պահանջն է առած միայն»: Անպարտ կ'արձակուի: Եւ այդպէս մինչեւ հիմա միշտ կը յիշեն, թէ այդ գումարով հարստացած է:

Դատավարութենէն վերջ կը հեռանայ Անգլիայէն, եւ կ'անցնի Յունաստան, ուր կը սկսի քաղաքականութեամբ զբաղիլ: Եթէն Սքիւլիտիս անունով քաղաքական մարդ մը, տեսնելով այս ճարպիկ երիտասարդը, զայն կ'առնէ իր հովանաւորութեան տակ:

Այդ օրերուն, անգլիաշուէտական Նորտէնֆէլտ զինամաճառ ընկերութեան պաշտօնեաներէն մին կը ձգէ գործը եւ հայրենիք կը վերադառնայ: Սքիւլիտիսի միջնորդութեամբ թափուր մնացած պաշտօնը կը յանձնուի Զախարովի, որ յետագային տարօրինակ ընդունակութիւններ ցոյց պիտի տայ այս ասպարէզին մէջ:

1878ի Թուրքեւռուսական պատերազմի վերջաւորութեանն ենք:

Պալքանեան ժողովուրդներէն Սերպիները եւ Պուլկարները ամէն կերպով կ'օգնեն ռուսական բանակներուն, որոնց յաղթանակը պիտի ապահովէ իրենց վերջնական անկախութիւնը: Միայն Յունաստանն է որ բաժին չունի աւարէն, որովհետեւ շատ տկար է: Հազիւ քանի հազարնոց բանակ մը ունի:

Յոյն պետական մարդիկը, փախուցած առիթին վրայ փոխանակ աւելորդ տեղը լալու, ապագային նման անպատրաստ վիճակի մը մէջ չգտնուելու համար՝ կ'որոշեն բանակին թիւը բարձրացնել հարիւր հազարի, եւ նոր պիւտճէէն քսան միլիոն Ֆրանս. ֆրանքին տասնըվեցը կը յատկացնեն սպառազինման:

Պարտուած Թուրքիան եւս կը տեսնէ, որ դրացիներուն ախորժակները գոցուած չեն տակաւին, եւ առ ի զգուշութիւն իր կարգին կ'աւելցնէ պատերազմական վարկերը:

Արդ, այս բոլոր պզտիկ պետութիւնները պէտք ունին ուրիշներուն՝ զինուելու համար: Շնէյտէր եւ Քրուփ այդ առենը մեծ գործերով զբաղած ըլլալով՝ շատ կարեւորութիւն չեն տար, որով հրապարակը կը մնայ միւսներուն:

Զախարով, շնորհիւ իր պաշտպանին Սքիւլիտիսի, մեծ ապսպրանքներ կ'առնէ պետութենէն, եւ Նորտէնֆէլտ տուն ամենավերջին գիւտը՝ առաջին սուզանաւը կը ծախէ իր հայրենիքին:

Թուրքիան, իր ոխերիմ հակառակորդը նկատուած Յունաստանէն վար չմնալու համար, կը փափաքի ինք եւս երկու սուզանաւ գնել: «Հայրենասէր» Զախարով անմիջապէս կը վազէ եւ գոհացում կու տայ Թուրքիոյ:

Գործարանատէրերը սքանչացած են իրենց ներկայացուցչի չահուտ գործունէութենէն, այնպէս որ քիչ վերջը զայն կը նշանակեն ընդհանուր ներկայացուցիչ Եւրոպայի, աւելի կարեւոր պաշտօններ յանձնելով:

Այդ թուականներուն Մաքսիմի յաջողութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի: Մրցակիցները մտահոգ են: Զախարով կը յայտնէ իր տէրերուն, թէ կրնայ զայն կեցնել՝ եթէ թոյլատրուի:

Մաքսիմ, երբ Վիէննայի մէջ իր գնդացիրով կը գրէ կայսեր անուան սկզբնատառերը, բերանաբաց ձգելով բոլոր ներկաները, հաւաքուած բազմութեան մէջ կը շրջի թուխ մարդ մը բարձրաձայն խօսելով.

— «Ի՜նչ հրաշալի գիւտ: Սքանչելի: Ոչ ոք կրնայ մրցիլ այս Նորտէնֆէլտ գնդացիրին հետ»:

— «Նորտէնֆէ՞լտ, կը հարցնէ լրագրող մը: Հնարողին անունը Մաքսիմ չէ՞»:

— Ոչ, կը պատասխանէ մարդը, Նորտէնֆէլտն է. աշխարհի լաւագոյն զէնքը:

Յետոյ անգլիերէն եւ ֆրանսերէն լեզուով գովասանքը կ'ընէ անոր: Միւս օրը, բոլոր թերթերը կը խօսին Նորտէնֆէլտի գերազանցութեան մասին: Մինչեւ որ խնդիրը կը պարզուի, բանը բանէն անցած կ'ըլլայ:

Լրագրողներու առջեւ այդ ստոր խօսելէ վերջ, Զախարով կը դիմէ ներկայ սպաներուն, որոնց հետ կը խօսի տարբեր ձեւով:

— «Շատ լաւ գիւտ է, կ'ըսէ, բայց գործնական չէ, որովհետեւ շատ նուրբ է: Եթէ փամփուշտ մը մէկ հարիւրերորդ միլիմեթր աւելի հաստ ըլլայ միւսէն, գործիքը չաշխատիր. աւելի ցուցական զէնք մըն է ան.»:

Այնքա՜ն լեզու կը թափէ, որ ի վերջոյ կը յաջողի համոզել սպաները, եւ պատճառ կ'ըլլայ որ յաջորդ օրը Մաքսիմ ընդունուի շատ պաղութեամբ: Հազիւ հարիւր յիսուն գնդացիրի ապսպրանք մը կը ստանայ:

Հիրամ Մաքսիմ կը հասկնայ վտանգաւոր եւ ճարպիկ հակառակորդի մը հետ գործ ունենալը, այնպէս որ աւելի յարմար կը սեպէ զայն միացնել իրեն, ու Զախարովին ու իր վարպետ շուէտացի Նորտէնֆէլտը եւս կը միանան միւսներուն:

Նոր ընկերութեան կազմութենէն աւելի կը շահի Յոյնը, որուն միջնորդչէքները զգալապէս կ'աւելնան, մանաւանդ որ շատ մը պետութիւններ կռուի բռնուած են: Չինաստանը՝ Ճափոնին հետ, Թուրքը՝ Յոյնին հետ, Սպանիան՝ Ամերիկայի հետ:

Հանգիստ չունի Զախարով: Մէկ երկրէն միւսը կը վազէ, ապսպրանքներուն մեծ մասը ձեռք ձգելով: Մասնաւոր տկարութիւն մը ունի Սպանիոյ հանդէպ, որուն քսանըհինգ միլիոն տոլարնոց (հսկայական գումար, մանաւանդ այն առեն) մեծ ապսպրանքը առնելէ զատ, կը սիրահարի նաեւ աղջիկներէն մէկուն:

Իր հարստութեան հետ կը մեծնայ նաեւ ազդեցութիւնը: Առատօրէն դրամ կը բաժնէ չորս կողմը եւ իր առջեւ կը բացուին նախարարական դռները:

1889—90 տարիներուն հետքը կը կորսուի եւ լրտեսական գործի մը մէջ է որ զինքը կը տեսնենք:

Ֆրանսացի զինուորական Թիւրփէն երբ կը գտնէ «մէլինիթ» պայթուցիկը, անգլիական գաղտնի կազմակերպութիւն Ընթէլիճընս Սըրվիս կերպով մը ձեռք կը ձգէ գաղտնիքը: Ֆրանսական մամուլը ահագին աղմուկ կը հանէ, ճիշդ Սթաւիսքիի դայթակղութեան պէս: Լրտեսական ցանցին իբրեւ պարագլուխ կ'ամբաստանուի Կոռնէլիոս Հէրց անունով մէկը, որ յանկարծ կ'անհետանայ եւ օձիքը ձեռք չի տար: Միայն թէ եղած նկարագրութիւններով տարօրինակ նմանութիւն մը կը տեսնուի այդ անձին եւ Զախարովի միջեւ, որ դարձեալ մէջտեղ կ'ելլէ՝ երբ Կոռնէլիոս Հէրցը կը ցնդի:

Շնէյտէրի բաժնին մէջ տեսանք, թէ ի՛նչ դեր կը խաղայ Զախարով Ռուսիոյ սպառազինման առթին, ի հաշիւ Վիքըրսի եւ բարեկամներուն:

Ռուսիայէն վերջ կ'անցնի Թուրքիա, որուն նաւարանները վերաշինելու մենաշնորհը կ'առնէ: Մեծ պատերազմին Տարտանէլի առջեւ ռմբակոծուող համաձայնական նաւատորմը ճանչցած ըլլալու է Վիքըրսի ապրանքները:

Զախողած լումայափոխը միլիոնատէր ոսկիներու հասնող հարստութեան մը տէրն է, եւ բաժնետէր բոլոր մեծ զինավաճառներուն: Իր բարեկամներն են Լոյտ Ճորճը, Քլէմանսօ, լորտ Ճօն Մորրէյ եւ շատ մը պետական մարդիկ: Անշուշտ ոչ թէ անոր սեւ աչքերուն համար...

Օրինակի համար Լոյտ Ճորճի կառավարութիւնը մեծ ապսպրանք մը կու տայ Մաքքոնի ընկերութեան, որուն բաժնեթուղթերը յանկարծ կը բարձրանան, ի հաշիւ Զախարովի գրպանին: Յետոյ, խնդիրը մէջտեղ կ'ելլէ եւ Լոյտին հակառակորդները նեղ կացութեան մը կը մատնեն զայն:

Երբեմն ալ անդին առատաձեռն նուէրներ ալ կ'ընէ: 1908ին Սորպոնի մէջ կը հաստատէ օդանաւորդութեան ամպիոնը, եւ երբ վարձատրութիւն կը ստանայ պատուոյ լեգէոնի ասպետութիւնը, միայն թէ չորս – հինգ տարի վերջ, երբ խնդիր կ'ըլլայ աստիճան մը եւս բարձրացնել, ի նշան Ֆրանսայի Հանրապետութեան մատուցած ծառայութիւններուն, ծերակուտական մը կը հարցնէ Պ. Փուանքարէի թէ ի՞նչ են այդ «ծառայութիւնները»:

Ուրիշ երեսփոխաններ կը յարձակին իր վրայ, ըսելով որ «Ռուսիոյ մէջ Ֆրանսայի դէմ ամենաբուռն պայքար մղողը Զախարովն է»: Սակայն բողոքները կ'անցնին ապարդիւն:

Գործունեայ Յոյնը աւելի կը ճիւղաւորուի Ֆրանսայի մէջ: «Էքսէլսիոր» թերթը հրատարակուած առեն, կը գնէ բաժնեթուղթերուն մեծ մասը, անգլիասիրութեան խմբակը դարձնելով զայն: Կը կազմէ կը մասնակցի [illegible] մը ընկերութիւններու: «Հայրենասիրաբար» ծառայելով բոլոր երկիրներուն: Մեծ պատերազմի նախօրեակին, գերմանական սուզանաւերու սպառնալիքին դէմ հակազդելու համար (երբ թէ՜!) Ֆրանսայի մէջ կը կազմէ «Թօրփիյ Ուայթէտ» ֆրանսական ընկերութիւնը, բայց տեսէք թէ ի՛նչպէս պաշտպանուած են ֆրանսական շահերը:

Բաժնեթուղթերուն 51%ը կը գտնուի Վիքըրսի ձեռքը, որով Անգլիացիները իրենց ուզածը կրնան ընել: Վարչական խորհուրդին մէջ կը գտնուին Փարիզի անգլիական դեսպան Պիթթրմ Ուայթէտ, — որուն անունով կը կոչուի ընկերութիւնը — Զախարով, Ֆրանսայի դեր – ծովակալ Օպէր, Գերմանիոյ երկաթեայ վարչապետին աղջիկը՝ Մարկարէթա ֆօն Պիզմարք, Աւստրիացի կոմս Էօյսք Հօյոս:

Ֆրանսայի շահերը այսպէս «պաշտպանելէ» զատ, Զախարով շահաբաժին ունի գերմանական Քրուփի, աւստրիական քանի մը ընկերութիւններու մէջ, եւ հոգին է մանաւանդ անգլիական Վիքըրսի, որուն մասին պիտի խօսինք յաջորդով:

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՌՈՒԲԷՆ ԵՊԻՍ. ՄԱՆԱՍԵԱՆ ԿԱԹՈՂ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ...

— o —

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 20 ապրիլ (Յառաջ).— Այս տարի Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութներուն համար, Յարութեան տօնը իր հետ բերաւ ոչ թէ հաւատացեալներու արժանի նուէր մը, այլ այն զարմանալի լուրը, որ իբր թէ Էջմիածնի Հայոց կաթողիկոսի կողմէ տիրահռչակ Ռուբէն եպիսկոպոսը լիազօր ներկայացուցիչ է նշանակուած, շուտով Հարաւ. Ամերիկա մեկնելու համար:

Ոչ միայն մենք, այլ ամբողջ գաղութին մէջ չկայ գիտակից անհատ մը որ կարենար ըմբռնել թէ Հարաւ. Ամերիկայի ներկայ կացութեան մէջ պէտք կայ այդպիսի կրօնականի մը ներկայութեան: Եւ ընդհանրապէս, կրօնական տեսակէտէն, այս գաղութները հազիւ քահանաներ միայն պահելու վիճակի են: Անոնք ալ սակայն վերջին ժամանակներուն սունկի նման սկսած են բազմանալ:

Բայց բուն երեւոյթին չան գլուխը ուրիշ տեղ է թաղուած:

Այս առթիւ ստիպուեցանք դիմելու Պուէնոս Այրէսի Հ. Ա. Ե. Հոգաբարձութեան անդամներուն, որպէսզի կարենայինք ճշդել կացութիւնը:

Եւ ահաւասիկ —

«Ի նպաստ առեալ մեր, զի գաղութք Հարաւ. Ամերիկայի կան անմխիթար եւ ի կազմալոյծ վիճակի եւ կարօտին աչալուրջ ղեկավարութեան, մեք անհրաժեշտ վարկաք հայրապետական կոնդակաւ մերով, որ ի 4ն փետրուարի տարւոյս ընդ համարաւ 530, յանուն ժողովրդեան Հայոց, բնակելոց ի հանրապետութիւնս Հարաւային Ամերիկայի, նշանակել զձեզ ներկայացուցիչ մեր»: (Հրաշալի՛ լեզու):

Եւ Ռուբէն Մանասեան իբր բարեբար հրեշտակ, Պաղտատի բեռներն ալ կռնակին առած անմիջապէս Հարաւ. Ամերիկա պիտի մեկնի վասն «աչալուրջ ղեկավարութեան»:

Բայց ներեցէք, ե՞րբ եւ ո՞ւր գրուած է, որ Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութները անմխիթար ու կազմալոյծ վիճակի մէջ են: Դուցէ էր: Այն ալ տարիներ առաջ, երբ ոչ Էջմիածին ոչ ալ Մանասեանները տրամադիր էին ատոր մասին մտածելու: Իսկ այժմ երբ քիչ մը իրենք զիրենք գտած են, մարդոց աչքին փուշ կը դառնայ ու անմիջապէս կ'ուզեն միջամուխ ըլլալ այս գաղութներն եւս Պաղտատեան արշաւավայրի մը վերածելու, որուն հոտը տակաւին շատ հեռուներէն արդէն սկսած է փչել:

Իբրեւ լաւագոյն ապացոյց կարելի է վերցնել եպիսկոպոսին Պուէնոս Այ

բէսի Հ. Ա. Ե. Հոգաբարձութեան գըրած նամակը, ուր առաջին տողէն իսկ ամենայն ամբարտաւանութեամբ կ'ըսէ որ իրք 18 փետրուար 1935, թիւ 532 սրբատառ կոնդակով նշանակուած է Հարաւ. Ամերիկայի կաթողիկոսական ներկայացուցիչ: Անմիջապէս վերջ, կ'աւելցնէ.

«Սուրբ Էջմիածնի գերագոյն հոգեւոր խորհուրդը իր սուղ միջոցներից տրամադրել է 50 անգլիական, որպէս ճանապարհածախս, այս գումարը չընչին արժէք է ներկայացնում թէկուզ նախնական ծախքերի համար»:

Ուստի կը սպասէ Հարաւ. Ամերիկայի ազգային մարմիններու կողմէ առատ դրամի փոխադրութեան, որ նախ կարենայ Փարիզ անցնիլ: Բայց ինչո՞ւ համար Փարիզ պիտի երթայ երբ կարելի է ուղղակի մեկնիլ: Հօկերէն հրահանգնե՞ր ստանալու թէ առաջին կարգով մեկնելու համար...

Եւ արդէն իբրեւ կատարուած իրողութիւն մը, անմիջապէս կը պահանջէ որ իրեն ուղարկուի Արժանթինի Հանրապետութեան նախագահին ճշգրիտ անունն ու տիտղոսները, որպէսզի բաս այնոր «նախագահի անունը կոնդակի մէջ ճշգրիտ կերպով գրուի» եւայլն, եւայլն:

Նախ Հարաւ. Ամերիկայի ազգային մարմինները՝ երբեք գրած չեն իրեն եւ ոչ ալ պահանջած, այլ միայն իր ժամանակին, որքան գիտենք, կաթողիկոսէն խնդրած են որ եւ է յարմար թեկնածու մը ներկայացնել իբրեւ Հարաւ. Ամերիկայի կրօնական պետ: Բայց ոչ հիմա, այլ հեռաւոր ապագայի համար: Իսկ այսօրուան պայմաններուն մէջ Հարաւ. Ամերիկան, բացի ի բաց ի վիճակի չէ որ եւ է կրօնական մը կերակրել, այն ալ Թուրքէն Մանասեան մը: Նախ, որովհետեւ, Պրազիլիոյ հայ գաղութը, իբրեւ Հարաւային Ամերիկայի կազմակերպըուած գաղութներէն մէկը, քանի մը ամիսէ ի վեր անջատուած է այս շըրջանէն եւ իբրեւ ազգային մարմին մը կապուած է Հիւս. Ամերիկայի երեսփ. ժողովին: Մօնթէվիտէոյի հայ գաղութը դժուար թէ որ եւ իցէ կերպով համաձայնէր իր մէջ ուրիշ կրօնական մը եւս ունենալ, քանի որ եղածէն շատ գոհ են, եւ տարիներէ ի վեր Ներսէս վրդ. Տօլապճեան կրցած է արդարացնել իր վրայ դրուած յոյսերը: Գորտոպայի հայ գաղութը, իր փոքրիկ ու սահմանափակ ոյժերով, հազիւ քահանայ մը կը գոհացնէ, եւ նիւթական տեսակէն այնքան խեղճ է որ հոգեւոր հովիւ Գուրգէն Ա. քհնյ. Թաշճեանը ստիպուած է, բացի իր կրօնական գործերէն, նաեւ ուսուցչութեամբ պարապիլ:

Ոչ, ըստ երեւոյթին, Էջմիածինը հեռաքըքրողը Հարաւ. Ամերիկայի իրր թէ կազմալոյծ վիճակի բարեփոխումը չէ, այլ նոր դաւ մը, նախաձեռնութեամբ Երեւանի:

Բարեբախտաբար Պուէնոս Այրէսի Հայ Եկ. Հոգաբարձութիւնը, որ ազնիւ ու հայրենասէր անդամներէ կազմուած է, անմիջապէս գործնական միջոցներու դիմած է, սկիզբէն կասեցնելու այս վտանգը: Բայց այնուամենայնիւ սպասենք դէպքերու զարգացման:

Ս. ՖԻՐՈՒՆՑ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«CASTA DIVA»

(Բ. եւ վերջին մաս)

— o —

Տեղի անձկութիւնը կը ստիպէ զիս կրճատել յաջորդ տեսարաններուն մանրամասնութիւնները, որոնք խըղճամիտ ուշադրութեան եւ նուրբ ճաշակի մը կնիքը կը կրեն իրենց վրայ:

Մատտալէնա եւ Պէլլինի ներկայացուած են իրարու:

Աստուածային կայծը հրահրած է իրենց սիրտերուն մէջ, բայց Մատտալէնա նշանուած է արդէն անարժէք մարդու մը:

Պէլլինի կը յաջողի սակայն համոզել Մատտալէնան իրեն հետ մեկնիլ Քաթանիա, իր ծննդավայրը՝ ուր կ'ուզէ ուսուցչութեամբ ապրիլ:

Բայց վերջին պահուն Մատտալէնայի ականջներուն կը հնչեն՝ երեկոյթի մը ընթացքին՝ հռչակաւոր Ռոսսինիի արտասանած բառերը, ակնարկելով Պէլլինիի կարողութիւններուն:

— Իտալիան երաժշտական հանճարներու պէտք ունի:

Կարծելով որ իր սէրը կրնայ վըրպեցնել Պէլլինիի ճակատագիրը, Մատտալէնա կ'որոշէ չմեկնիլ:

Պէլլինի քարափին վրայ անձկագին սպասումներէ յետոյ, նաւ կը մտնէ յուսահատ, քէնոտ եւ ընկճուած:

Եւ վրէժառութեան զգացումէ տարուած՝ իր երաժշտութեան մէջէն վանելով սիրային տաք ու հոգեպարար նախադասութիւնները, կը գրէ հռչակաւոր «Նօռմա»ն, որուն առաջին ներկայացումը — 1831ին, 26 դեկտեմբեր, Միլանի Սքալայի մէջ — իր երաժշտութեան չորութեամբ կը հիասթափեցնէ ունկնդիրները, որոնք նոյնիսկ սուլերով կը պատասխանեն այդ անսպասելի երաժշտութեան:

Պէլլինիի հոգին պակաս էր անոր մէջ:

Ան իր ասպարէզը այլեւս խորտակուած կը համարի:

Հեռուն, լեռներէն անդին, Մատտալէնա լսած է «Նօռմա»ի անկումը՝ եւ ըմբռնած պատճառը: ... Կառք մը կը սուրայ՝ անձրեւին ու ձիւնին մէջէն, դժուարին ճամբաներէ, տաժանագին:

Մանկամարդ աղջիկ մը կը ներկայանայ Լա Փաստայի հիւրասենեակը, եւ «Նօռմա»ի հերոսուհիին կը յանձնէ նօթատետր մը, առանց իր ինքնութիւնը յայտնելու, ու կը մեկնի:

Յայտնի երգչուհին իր ձեռքերուն մէջ ունի «Քասթա — Տիվա»ի նօթերը:

Մատտալէնային նուիրուած սիրոյ երգին սրտառուչ մեղեդին:

Առանց հեղինակին գիտութեան՝ կ'որոշուի զայն դնել «Նօռմա»ի մէջ, եւ երկրորդ ներկայացումը կը վերջանայ երկարատեւ ծափողջյոններու մէջ:

Հաշտարակութիւնը վերստին գտած է Պէլլինիի հոգին:

« Նօռմա » ունեցած է յաջորդական քառասուն ներկայացում:

Պէլլինի տեղեակ է այժմ կատարուածին, գուշակած է անծանօթ աղջկան ինքնութիւնը, գնահատած անոր սիրոյ եւ անձնազոհութեան զգացումը՝ եւ ան մէկ նպատակ ունի, կ'ուզէ մեկնիլ, հասնիլ Մատտալէնային՝ անոր ոտքերուն տակ դնել իր փառքը եւ անունը...

Բայց գիշեր մը՝ յաղթական ներկայացումէ մը յետոյ՝ բեմին վրայ Պէլլինիի կը յանձնեն սուրհանդակով հասած նամակ մը:

... Մատտալէնա՝ բարոյական եւ ֆիզիքական տագնապներուն անկարող տոկալու՝ մահուան անկողնին վըրայ, վերջին երազներու ցնորքներով երջանիկ, անէացած է ձեռք մը դըկած, մրմնջելով.

— ... Գիտէի որ պիտի ... գայիր...

Վերջին բոպէին քառասմբակ հասած եւ սնարին մօտ ծնրադիր նշանածը չփոթելով Պէլլինիի հետ...

Երաժիշտը չանթահար է այդ աղէտին առջեւ: Հեծկլտուքներու մէջ իր արուեստին դաւանանքն է որ կը մրմնջէ աղօթքի մը պէս:

— Դուն անմահ պիտի ըլլաս, որովհետեւ դուն ամբողջ երաժշտութիւնս ես, եւ անոր մէջ պիտի ապրիս...

Մարթա Էկկէրթ՝ որուն զմայլելի տաղանդը «Symphonie inachvée»ով պարտադրուեցաւ մինչեւ Հօլիվուտ՝ ստեղծած է Մատտալէնայի դրուիչ ու եթերային տիպարը այնպիսի ճշմարտութեամբ եւ զգայնութեամբ, որ ուրիշի մը համար անկարելի կը նկատեմ գերազանցել:

Գեղադէմ Ֆիլիփ Հօլմս խարկանքը կուտայ Պէլլինիի կենդանագիրին — րուն: Իր խաղը վայելուչ եւ գեղեցիկ զգացումներուն բոլոր երանգները կ'արժեցնէ, չափի եւ կշռի ակներեւ գիտութեամբ: Ան ներդաշնակ զոյգն է Մ. Էկկէրթին, կազմելով խաղին ողնասիւնը:

Երկու հերոսները շրջապատուած են ներդաշնակ եւ կարող ոյժերու բոյլով մը — մեծ մասամբ անգլիացի արուեստագէտներ — որոնց խղճամիտ եւ ժուժկալ խաղարկութիւնը կը շեշտէ ողբերգութեան նկարագիրը՝ գրաւիչ ու ցաւագին:

Ժապաւէնը ստեղծուած է Հռոմի «Cines» աշխատանոցներուն մէջ, «Alleanza Cinematografica Italiana»ի կողմէ:

Խօսակցութիւնները կ'ըլլան անգլիերէն՝ ֆրանսերէն խորագիրներով:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Յ. Գ. — Փարիզահայ թերթի մը մէջ Պ. Ա. Կոթիկեան հարկ տեսած է, «Գողգոթա»յի մասին այս սիւնակներուն մէջ լոյս տեսած քննադատութիւնըս... իր քննադատութեան բովէն անցընել:

Գրուածքին անպատշան ոճը իրաւունք կուտար ինծի անտեսել զայն:

Մեր դերասաններուն մէջ վերջերս ճարակած «Ձիս տեսա՞ր»ի հիւանդութեան մասին առանձինն ուսումնասիրութեան ձգելով շարք մը մանրամասնութիւններ, այստեղ քանի մը կարճ բացատրութիւններ Պ. Կոթիկեանի խնդրանքին առթիւ:

Ձինքը չտեսայ «Գողգոթա» ժապաւէնին մէջ, որովհետեւ չէի կրնար տեսնել հազարաւոր ամբոխ (figurant) կազմող գլուխներուն մէջ կորսուած, քանի մը երկվայրկեան տեւող տեսարանի մը միջոցին:

Եթէ Բագրատունիի եւ Յարութի երկարատեւ եւ մօտիկ պատկերներուն քովը կարծեցի նշմարել Գըմբէթեանի գլուխը՝ նմանութեան արդիւնք է: Զեղածը յիշելու եւ եղածը չյիշատակելու միտքը չեմ ունեցած, եւ չէի ալ կրնար ունենալ:

Անախորժ էր սեփական «ես»ին կցել Շահխաթունիի անունը:

Վաղեմի ընկերս անցեալ օր կը բողոքէր ինծի՝ այդ գրութեան մէջ իր անունը յիշատակուած տեսնելով, եւ կը յայտնէր որ ոչ մէկ պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ Պ. Կոթիկեանի ելոյթին մէջ:

Երկու բառ: Պ. Շահխաթունիի անունը՝ իբրեւ ՄԱՔԻՑԵՕՆ ՁԵՌՆԵՑԻ որովհետեւ դատեցի՝ որ այդ տիտղոսը «Ավէնկալթ»ի, «Սամսոն»ի, «Քին»ի կամ «Պետրոնիուս»ի դերերը այնքան ուժեղօրէն կամ նրբօրէն ապրեցնող դերասանի մը տաղանդին կամ համբաւին վրայ բան մը չէր աւելցըներ...

Չէի կարծեր որ Պ. Կոթիկեանի մէկ հին քէնը պիտի կրնար մղել զինքը խնդրածանքներու՝ մէկու մը հանդէպ, որ իր փարիզահայ բեմին վրայ բըած առաջին քայլերուն քաջալերողը եղած է՝ երկար տարիներէ ի վեր...

Հ. Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՅՆ ՀՈԳԵՐԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՆԻՍ. — Անշուշտ «Յառաջ» կը փափաքի գիտնալ՝ թէ Նիսի իր հայրենակիցները ինչ վիճակի մէջ են:

Անոնք որ անծանօթ են պայմաններուն, կը կարծեն՝ թէ անպայման հարուստ քաղաք մըն է Նիսը եւ հետեւաբար ապատ թշուառութենէ:

Աշխարհի անիրաւ եւ անհաւասար օրէնքներէն, այս քաղաքն ալ անմասն մնացած չէ: Միլիոնատէրներու կողքին, կան օրապահիկը հազիւ ճարող բանուորը եւ երջանիկին քով՝ թշուառը:

Արդ, անգործութեան համաճարակը այստեղի հայ աշխատաւորներու կողերուն ալ մխրճած է իր ահարկու ճիրանները: Մեծ մասը կը գալարուի յուսահատօրէն: Երբ շաբաթը քանի մը անգամ Մալէնի Հայոց Թաղը երթալու հաճոյքը կ'ունենամ, ճամբուս բոլոր երկայնքին կը պատահիմ ազգակիցներուս, որոնք մռայլ դէմքով, մտատանջ, արտում տխուր, կարծես կեանքէ զզուած մէկու մը երեւոյթը ունին:

Անցեալ օր, երիտասարդ տիկնոջ մը պատահեցայ որ չորս պզտիկ ունի: Կը համարձակիմ հարցնել թէ կաշխատի՞ն: Խոշորկեկ «ոչ» մը կ'ըլլայ պատասխանը եւ կ'աւելցնէ.

— « Որ գտնենք՝ կ'ուտենք, թէ ոչ կը պառկինք...:»

Քանիներ կան այսպէս, որ հայկական վեհանձնութեամբ կը տանին թշուառութիւնը, առանց յայտնելու իրենց իսկական վիճակը, նոյնիսկ իրենց ամենամօտիկին:

Շատերը գործէ ելած են արդէն: Իսկ անոնք որ տակաւին կը մնան՝ աշխատանքի մասնուած են: Իսկ ինքնութեան թուղթերու խնդիրը՝ այնպէս է ինչպէս ամէն տեղ: Ամէն մարդ յուզումով կը սպասէ անհելիք պատասխանին:

Անշուշտ, քիչ մըն ալ պիտի փափաքէիք գիտնալ՝ թէ ի՞նչ կը բանի մեր ջօջ դասակարգը:

Սիմիէզի գեղատեսիլ բարձրաւանդակին վրայ՝ չքեղ եւ հանգստաւէտ տուներու մէջ բազմած, անոնք կարեկցութեան ակնարկ մը իսկ նետել չեն զիջանիր Մալէնի հովտին մէջ տուայտող իրենց ազգակիցներուն: Միայն Տիկին Մառի Համբարձումեանն է, որ որ եւ է առթիւ չէ մերժած իրեն եղած դիմումները եւ բարոյապէս ու նիւթապէս ալ օգնած Հ. Կ. Խաչին:

Նիսի Հ. Կ. Խաչը, անգործներուն օգնելու համար հանգանակութեան մը ձեռնարկեց: Պաշտօն յանձնուեցաւ երկու ընկերուհիներու, որոնք Քանէն սկսած են:

Քան մօտաւորապէս 8—10 ընտանիք կը հաշուեն, գրեթէ բոլորն ալ բարեկեցիկ: Հոս, մեր ընկերուհիները շատ լաւ ընդունելութիւն գտած են եւ առատօրէն վարձատրուած են: Մանաւանդ կրկին շնորհակալութեան արժանի են Պ. Պ. Տիգեան, Ա. Տէրտէրեան, Թիւլէկեան եւ Տիկ. Ա. Վահանեան: Հանգանակութիւնը շարունակուեցաւ նաեւ՝ Նիսի աշխատաւոր դասուն մէջ, եւ բոլորը տուին իրենց կարողութեան չափով քաջալերական եւ համակրական խօսքեր ընելով Հ. Կ. Խ.ին: Իսկ հոս ալ, մեր համակիրներէն Պ. Թիւրիկեան առատաձեռնօրէն վարձատրեց Հ. Կ. Խ.ը:

Այսպէս բաւական կլորիկ գումար մը մէջտեղ եկաւ, որ բաժնուեցաւ իրապէս օգնութեան կարօտ ընտանիքներուն:

Իսկ եթէ մեր ընկերուհիները աւելի ազատ ժամեր ունենային, շատ աւելի արդիւնաւոր պիտի ըլլար հանգանակութիւնը:

Իսկ մեր այստեղի հակառակորդները, ամէն օր ոտքի են Հ. Կ. Խ.ը մահամերձ է ըսելով եւ կը սպասեն որ մեռնի, որպէսզի մեռելաթաղի իրենց պաշտօնը կատարեն: Ձէ, բարեկամներ, ան կայ եւ կը մնայ քաջառողջ՝ քանի որ անոր նպատակը բարի եւ մեծ է:

Արդ, Նիսի Հ. Կ. Խ.ը իր խորին շընորհակալութիւնը կը յայտնէ ամէն անոնց՝ որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս քաջալերեցին իր նպատակը եւ հանգանակիչ ընկերուհիները:

Գաբրիէլ Աղապապեան

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ք. ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՃԱՌԸ

Հեռագիրները հաղորդած էին «Հալք»ի ժողովին բացումը, ուր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Ք. Աթաթիւրք (Մ. Քէմալ): Կ'ամփոփենք էական մասերը. —

— «Անդունդին եզերքը խարխուլ երկիր մը ... Այլազան թշնամիներու հետ արիւնոտ ոտորումներ ... Տարիներ տեւող պատերազմ ... Անկէ յետոյ ներսը թէ արտասահմանի մէջ յարգանքով յիշուած հայրենիք մը, նոր ընկերութիւն, նոր պետութիւն եւ ասոնք գլուխ հանելու համար անընդհատ բարենորոգումներ: Ահա, ամփոփ խօսքերով, Թուրք մեծ յեղափոխութեան նշանակութիւնը:

Պայեր, պայաննե՛ր, կարելի է ըսել թէ մեր կուսակցութեան իրաւքանչիւր համաժողովը նոր շրջանի մը սկիզբը գումարուած է: 1929ի համաժողովը ծառայեց հաստատելու անխախտելի հիմը հանրապետութեան որ ճմլեց արեւելեան շրջանի ըմբոստութիւնը: 1931ի համաժողովը զուգադիպեցաւ հանդարտութեան եւ վստահութեան վերջնական հաստատումի շրջանին, իսկ ներկայ համաժողովը տեղի կ'ունենայ այնպիսի ատեն մը երբ կը գտնուինք կատարել առաջդիմական եւ բարձրացման նոր միջոցներու առջեւ, այս համաժողովը պիտի հաստատէ փառաւոր պատմութիւնը մեր կուսակցութեան որ իր արժանաւոր ձեռքերուն մէջ բռնած է երկրին ճակատագիրը:

Անցեալ համաժողովէն մինչեւ հիմա, մշակութային եւ ընկերային գետիններու վրայ մեր կատարած գործերը ուշագրաւ գիծերով երեւան հանեցին Թուրք հանրապետութեան ազգային դիմագիծը: Նոր տառերը, ազգային պատմութիւնը, հարազատ լեզուն, արուեստը, գիտական երաժշտութիւնը, թէքնիք կառուցումները, այրերու եւ կիներու հաւասարութիւնը, Թուրք արդիական ընկերութիւնը — բոլոր առոնք վերջին տարիներու գործերն են:

Թուրք ազգին բարձր ընդունակութիւնը եւ արժանիքը օտար ազգերու կողմէ պիտի ճանչցուին այն ատեն, երբ մենք մշակութային առողջ սահմաններով շրջապատենք մեր գոյութիւնը:

Թուրքիա եւ Խ. Միութիւնը եւ երկու երկիրներու ազգերը ամէն առթիւ աշխարհի կը ցուցնեն թէ որքա՜ն հաւատք ու վստահութիւն ունին իրարու վրայ: Վերջերս, երբ Նեղուցներու խնդիրը յարուցինք, Սովետները յայտարարեցին թէ մեր տեսակէտը արդար եւ հիմնաւոր է, ինչ որ բարեկամական խոր զգացումներ արթնցուց Թուրք ազգին մէջ:

Համոզուած ենք որ լաւ եւ տեղին եղան այն նոր միջոցները զոր անդադար ձեռք առինք դատական, առողջապահական, ընկերային օգնութեան, ելմտական եւ տնտեսական գետիններու վրայ: Սեւ ծովը երկաթուղիով կապեցինք Միջերկրականին: Գնեցինք Անատոլուի բոլոր երկաթուղիները որոնք կը շահագործուէին մասնաւոր ընկերութիւններու կողմէ: Պոլսոյ եւ Իզմիրի քարափի գործերը պետութեան ձեռքն անցան: Տիարպէքիրի դուռներուն առջեւ կը գտնուինք: Անդադար կ'առաջանանք դէպի Անթալիա, Էրզրում եւ հանքային շրջանները: Պետական երկաթուղիներու վարչութիւնը այսօր կը շահագործէ 500 միլիոն ոսկինոց գործ մը որ մեր սեփականութիւնն է:

Յարգելի ընկերնե՛ր, անցեալ չորս տարիներու գլխաւոր գործերը կատարուած են տնտեսական գետնի վըրայ: Մինչ շատ մը երկիրներ ցնցուեցան համաշխարհային տագնապին առջեւ եւ յուսահատութեան մատնուեցան, մենք անյողդողդ առաջացանք այս աղէտին դիմաց: Ազգային տնտեսութիւնը վերակազմուած է նոր ձեւով մը: Կրցանք պաշտպանուիլ, արտաքին առեւտուրը հաւասարակշռելով եւ ներքին հրապարակը ոգեւորելով: Ամէնէն աւելի նկատի ունինք ճարտարարուեստի լայն ծրագրի մը իրականացումը: Կասկած չկայ թէ այն օրը երբ այս ծրագիրը ամբողջովին իրականանայ, հայրենակիցներու կեանքը զգալապէս պիտի բարելաւուի: Երկրագործական եւ ճարտարարուեստական մեր ճիգերը համերաշխ կ'ընթանան եւ իրար կը լրացնեն: Մեր հանքային արտադրութիւնները վերջերս մասնաւորապէս զարգացան: Այն հաստատ յոյսն ունինք թէ յառաջիկայ համաժողովը տեղի պիտի ունենայ այնպիսի ատեն մը երբ կատարեալ արդիւնք պիտի տան հանքային գործերու եւ նաւային տնտեսութեան մէջ մեր ձեռք առած միջոցները:

Մեր հետապնդած արտաքին քաղաքականութիւնն է պահպանել միջազգային խաղաղութիւնը եւ ապահովութեան մէջ ապրիլ: Ամէն օր քիչ մը աւելի կ'առաջանանք՝ մեր հարեւաններուն հետ մերձեցման ճամբուն մէջ: Սովետներուն հետ մեր բարեկամութիւնը, ինչպէս միշտ, ամուր եւ անկեղծ է: Թուրք ազգը անմոռանալի յիշատակ մը կը նկատէ բարեկամութեան այն կապը, որ մնացած է մեր սեւ օրերէն: Երկու երկիրներու միջեւ շփումները կը շարունակուին ամէն ուղղութեամբ: Սովետները իրենց պատուիրակներով ներկայ գտնուեցան հանրապետութեան տարեդարձի հանդիսութեանց:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=•·•=

— Անունդ ի՞նչ է:

— Նիքօլա Տիմիթրեւ:

— «Ապտալ» մի' ձեւանար, դուն ծանօթ Շաւարշ Միսաքեանն ես, նոյն իսկ մէկ ականջդ ալ քիչ մը ծանր կը լսէ:

— Ես չեմ. ես Պուլկար եմ, եւ պէտք է հիւպատոսարան յանձնէք զիս:

— Հիմա հոս կեցիր, յետոյ կը խօսինք:

Ըէշատ պէյ հեռացաւ: Ալի Րիզա նորէն խուզարկութիւն մը կատարել, հագուստ, կօշիկ, կօշիկ քակել տալէ յետոյ, աթոռի մը վրայ նստեցուց, իսկ ինքն անցաւ գրասեղանին առջեւ, հարցաքննելու համար: Դուռին առջեւ՝ երկու սուինաւոր ոստիկան, բացի անընդհատ եկող–գացող պաշտօնեաներէ:

Թուղթ – գրիչ ձեռք առած, երբ կը սկսէր հարցաքննութեան, յանկարծ կեցաւ եւ դարակէն հանդիսաւորապէս հանելով գրասեղանին վրայ դրաւ, —

1. Քօլտ ատրճանակ մը (այն որ Վըլատիմիրի յանձնուած էր նախընթաց օրը):
2. «Ազատամարտ»ի մէջ փաթթըւած ծրար մը (երկու տետրակները):
3. Պահարանը բաց նամակ մը (այն որ Վլատիմիրի յանձնուած էր, սակայն ծածկագիր ըլլալով այնպէս մընացած էր):

Այս առարկաները շարած ատեն, ուշադրութեամբ երեսս կը նայէր, անշուշտ հասկնալու համար թէ ի՛նչ ազդեցութիւն պիտի կրեմ:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Նիքօլա Տիմիթրեւ:

— Հօ՞րդ անունը:

— Փեթրօ:

— Մօ՞րդ անունը:

— Օլկա:

— Ո՞ւր ծնած ես:

— Մանասթըր:

— Ո՞ր թուականին: — 1888ին:

— Ո՞ր թաղը:

Տուի թաղի մը անունը:

— Ո՞ր թուականին Պոլիս եկած ես:

— Երեք – չորս տարեկանիս:

— Ինչո՞ւ պուլկարերէն չես գիտեր:

— Պզտիկուց ֆրանսական վարժարան գացած եմ: Ամէն ազգի մէջ ալ շատեր կան որ իրենց մայրենի լեզուն չեն գիտեր:

— Ո՞ր վարժարանը:

— Սէն – Պընուա:

— Յետոյ ի՞նչ ըրիր:

— Պուլկար առեւտրականի մը քով գրագիր եղայ:

— Ի՞նչ էր անունը:

— Քօսթի Փափազօղլու:

— Ո՞ւր կը գտնուէր:

— Ղալաթիա, Փէրշէմպէ Փազար:

— Ի՞նչ կը վճարէր:

— Շաբաթը 40 ղրուշ:

— Ո՞րքան կեցար անոր քով:

— Երկու տարի:

Եւ այսպէս բազմաթիւ մանրամասն հարցումներ, գործի, ոճիրի, գործատիրոջ, խանութի, բնակարանի եւն. մասին որոնց կը պատասխանէի մեքենաբար: Եւ ինչ որ կ'ըսէի գրի կ'առնէր կատարեալ պաղարիւնով:

Պատասխաններս այնքան ափյափոյ էին որ, եթէ յաջորդ օրը կրկին հարցնէր, ապահովաբար պիտի չփոթէի:

Մինչ հարցաքննութիւնը կը շարունակուէր, չարաշուք դէմքեր երեւցան: Մէկը՝ Յարութիւն Մկրտիչեանն էր, Պէշիկթաշի մուխթարը (նախապէս ուսուցիչ), միւսը թրքավարի մօրուքով եւ դաժան դէմքով մարդ մը, որու մասին լսեր էի, բայց չէի ճանչնար,— թրքացած Հայ մը, Հիտայէթ:

Ճեշտակի նայեցայ Յար. Մկրտիչեանի դէմքին, բարեպա՛շտ մտածումով մը,— թերեւս կը խղճահարի եւ չարիք մը պակաս կը գործէ ...

Յարութիւն Մկրտիչեան երեսը անդին դարձուց եւ միւսին հետ մէկտեղ նստաւ քիչ անդին, ուր երկու աթոռ եւ սեղան մը դրած էին:

Ալի Րիզա տետրակները անոնց յանձնելով, պատուիրեց որ աչքէ անցընեն եւ բովանդակութիւնը յայտնեն:

Եւ սկսաւ շարունակել հարցաքննութիւնը:

Երկու լրտեսները նստած էին կըռնակս: Քիչ մը ծռելով, անոնց կողմը կը նայէի եւ կ'որոճայի. — Կարելի չէ՞ խոյանալ եւ տետրակները առնել – պատռել: Մոռցե՛ր էի թէ ոչ միայն ձեռքերս, այլ եւ բթամատներս կապուած են:

— Ինչո՞ւ անդին կը նայիս, հարցուց Ալի Րիզա:

— Անքաղաքավարութիւն է մարդու կռնակ դարձնել:

— Հոգ չէ, այստեղ ոստիկանատուն է: Հարցումներուս պատասխանէ:

Եւ խօսքը ուղղելով երկու լրտեսներուն.

— Ի՞նչպէս, կարեւո՞ր բաներ են.

— Շատ կարեւոր:

— Այն ատեն առէք դիմացի սենեակը գացէք եւ թարգմանեցէք:

Երկու լրտեսները, որոնք արդէն թուղթ մատիտ առած, սկսեր էին յուշատետրին էջերը թղթատել եւ թարգմանութիւններ կատարել, ժողվեցին գացին:

Իժը աւելի նողկալի եւ քամնելի չէր, քան այս երկու հրէշները, այդ պահուն, իրենց նայուածքով եւ շարժուձեւերով:

Երբ հարցաքննութիւնը վերջացաւ, նորէն հարցուցի պուլկարական հիւպատոսարանի պարագան:

— Ինչո՞ւ չէ, անշուշտ, պատասխանեց Ալի Րիզա: Մէկ երկու օրէն:

Դեռ պատրանքնե՞ր ունէի: Կամ կացութեանս գիտակցութիւնը չունէի՞:

Ընդհակառակն, թէեւ ամէն բան կորսուած էր,— բայց, անճարը ե՞րբ հիւղի մը չի կառչիր, ամէնէն յուսահատական պահուն ալ:

Յոյսի շիւղ մըն ալ ես ունէի,— կ'ուզէի համոզել ինքզինքս որ ընդունելով հանդերձ թէ անցագիրը կեղծ է, դեսպանատունը կրնար երկու խօսք ըսել, քանի որ դաւադիրը հիւպատոսարանի «դավաղ»ն է եղած, ամէն պարագայի մէջ՝ Պուլկար մը ...

Ալի Րիզա առաջարկեց ստորագրել հարցաքննութիւնը: Ստորագրեցի իբրեւ Նիքօլա Տիմիթրեւ: Յետոյ նոյն վիճակին մէջ, «փափախ», վերարկու, իջեցուց սանդուղներէն վար, ձեռնակապը ձեռքերուս, բթամատներս ալ իրարու կապուած: Այդ պահուն ոտքս կօշիկ կա՞ր թէ չկար, չեմ յիշեր: Բայց գիտեմ որ քանի մը անգամ առանց կօշիկի գացի – եկայ նոյն ճամբէն:

Արդէն մթնած էր — մարտի գիշեր — եւ ցուրտէն կը դողայի:

Նոյն հետեւորդներով — երկու թէ երեք յայտնի, երկու գաղտնի ոստիկաններով (մէկը՝ Հիտայէթը, ինչպէս միշտ) Ալի Րիզա զիս հանեց դուրս եւ փոխադրեց ոստիկանութեան արդելարանը (Միւթէֆէրրիքա), որ կը գտնուէր տասը վայրկեան անդին, Մահմուտ փաշայի գլուխը:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(10)

«ԹԱՅՄԶ» Կ'ԱՐԴԱՐԱՑՆԷ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ
Եւ կը թելադրէ զոհացում տալ

«Թայմզ» իր երկուշաբթի օրուան խմբագրականին մէջ գնահատելով Պ. Մաքտոնըլտի հաշտարար ոճը՝ Գերմանիոյ հանդէպ, կ'ըսէ թէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ համաձայնութիւնը երաշխիք մըն է խաղաղութեան համար: Բայց, «ինչ որ ամէնէն աւելի մտահոգութիւն կը պատճառէ, այն է որ Գերմանիա կ'ուզէ՞ բանի ուժի կամ բանութեան սպառնալիքին դիմել, իրականացնելու համար իր բոլոր ազգային տենչերը»: Այս առթիւ, նորէն անհրաժեշտ կը գտնէ Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութիւնը, աւելցնելով թէ «պարտադրուած է»: «Թայմզ» կը խոստովանի թէ Գերմանիա կը շարժի «յարձակողական ազգայնականութեան» մղումով, իսկ դիւանագիտութեան մէջ կը նախընտրէ հարուածային նոյն մեթոտները, որոնք երկիւղ եւ կասկած կը յարուցանէին, պատերազմէն առաջ: Հիթլէր ինք գրած է թէ կը հաւատայ «ուժի եւ զօրութեան յաւիտենական առանձնաշնորհին»: Ամէն պարագայի մէջ, ան վճռած է թէ Գերմանիան զօրաւոր պիտի ըլլայ: Բայց, կարելի՞ է իրապէս ենթադրել թէ Գերմանիա պիտի համակերպի տկար մնալու: Ամբողջ Գերմանիա կը հաւատայ թէ վերազինման ձեռնարկելով, Հիթլէր պարզապէս սկսած է վերահաստատել զէնքը իր արդար դիրքին մէջ: Եթէ յախուռն և անկանոն մեթոտները դիմած է, յանցանքը ամբողջ իրենը չէ, այլ եւ անոնց որոնք ըմբռնելով հանդերձ թէ Գերմանիա իրաւունք ունէր հաւասարութեան եւ այդ իրաւունքը խոստանալով հանդերձ, ոչինչ ըրին այդ յանձնառութիւնը կատարելու համար: Հետեւաբար Գերմանիա չքմեղանք մը ունի խուսափանքի եւ զինու զօրութեան դիմելու, որպէսզի արժեցնէ այն պահանջները, որոնք ան հասարակ օրինաւոր կը համարուէին: Այս չի նշանակեր թէ պէտք է խոնարհիլ Գերմանիոյ բոլոր յաւակնութեանց առջեւ: Հարկ է գտնել անոնց բանաւոր սահմանը, նոյնիսկ եթէ այսօր աւելի դժուար է դիմագրել անընդունելի պահանջներու, որովհետեւ չափազանց երկար ատեն մերժուեցան արդարացի խնդրանքները: Հիթլէրի այս շարքու ընելիք յայտարարութիւնները կրնան, եթէ հաշտարար են, ճամբան բանալ օգտակար բանակցութեանց համար: Արդ, ներկայիս ուշադրութեան արժանի են մասնաւորապէս երկու կէտեր,— նախ այն որ Հիթլէր ինք չէ ներկայացուցած որ եւ է անբանաւոր պահանջ. յետոյ, Գերմանիոյ պահանջները կը վերաբերին այն կէտերուն զորս երբեք չէ դադրած պաշտպանել եւ զորս երկիրը իր ամբողջութեամբ երբեք չէ ուզած ընդունիլ: Ջերմապէս յուսալի է թէ Հիթլէրի ճառը պիտի դիւրացնէ կատարեալ անկեղծութեամբ քննելու այն պայմանները որոնց վրայ կարելի է խաղաղ համաձայնութիւն մը գոյացնել Գերմանիոյ եւ իր դրացիներուն միջեւ»:

Եզրակացնելով, «Թայմզ» մասնաւորապէս անհրաժեշտ կը գտնէ օր առաջ օդանաւային դաշինք մը կնքել օդանաւային ուժերու կրճատման համար:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը կարծէ թէ Հիթլէր Պ. Լավալի անձնական այցելութեան կը սպասէ, Մոսկուայէ վերադարձին: Լոնտոնի մէջ կը յուսան թէ Հիթլէր չինիչ առաջարկներ պիտի ընէ մայիս 16ի ճառին մէջ: Ճիշդ այդ պատճառով, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը մայիս 22ին յետաձգեց ազգային պաշտպանութեան վիճաբանութիւնը:

Օդանաւային Պաշտպանութեան փորձեր

Ինչպէս գրած էինք, երեքշաբթի առտու եւ կէս գիշերէն վերջը զանազան փորձեր կատարուեցան Փարիզի մէջ, ընդդէմ օդանաւային յարձակումներու: Ոստիկանական տեսչութիւնը յայտարարեց թէ արդիւնքը շատ գոհացուցիչ եղաւ: Առտուան դէմ ժամը 2·30էն 3 մութի մէջ թաղուեցան Սէնի ձախ ափը, Փասի եւ Պուլոնեի անտառը, հաստատելու համար թէ որ աստիճան կարելի է խաւարեցնել քաղաքը: Այսպէս փորձի ենթարկուած եղաւ Փարիզի կէսը: Շեփորներու ահազանգէն յետոյ, «ռումբեր» սկսան իյնալ բժշկական վարժարանի բակին եւ Անթուան Տիւպուա փողոցին մէջ: Քանի մը «զոհեր» ինկան եւ «հրդեհ» մը ծագեցաւ (պէնկալեան լոյսերով): Օգնութիւն խնդրուեցաւ Վիէօ-Քոլոմպիէէի հրշէջ կայանէն: Երթեւեկի սահմանուած ոստիկանները ալ իրենց կարգին գործի վրայ էին: Մինչեւ հրշէջներուն ժամանումը, բժշկական վարժարանի նախնական զարմաններու պաշտօնեաները օգնութեան հասան կարգի «զոհեր»ուն, անմիջապէս կազարգել դիմակներ անցուցին, պատգարակներու վրայ դնելով եւ առաջին կայանները փոխադրելով: Այս ապատարար գործը կատարուեցաւ զինուորական բժիշկներու, կարմիր խաչի անդամներու, կրաւորական պաշտպանութեան կամաւորներու, հիւանդապահներու եւայլն կողմէ: Հրշէջները, ձգախէժէ կազարգել հագուստներ հագած, թանձր ձեռնոցներով եւ ծանր կօշիկներով, հասան յարձակման վայրը, մինչ նոր «ռումբեր» կը տեղային շրջակայ բազմաթիւ փողոցներու մէջ եւ «բոցերը» կը տարածուէին ամէն կողմ:

Բացի շեփորներու չարաշուք ձայնէն, հասարակութիւնը չզգուեցաւ այս ռազմափորձերէն, որոնց համար առտուան ժ. 2·30ի պահը ընտրուած էր, կարելի եղածին չափ նուազ խանգարելու համար առօրեայ կեանքը: Երբ այդ ժամուն մարեցան տուներու եւ փողոցներու բոլոր լոյսերը, ինքնաշարժներն ալ հրաման ստացան մարելու եւ կէս ժամ կանգ առնելու, մինչեւ որ շեփորները ազդարարեցին թէ փորձը վերջացած է:

Լեհաստանի խաղախականութիւնը պիտի փոխուի՞

Մարաջախտ Փիլզուտսքիի մահուան առթիւ, քաղաքական շրջանակները զանազան ենթադրութիւններ կ'ընեն Լեհաստանի արտաքին քաղաքականութեան մասին: Անգլ. թերթերը շահեկան տեղեկութիւններ կը հաղորդեն այսմասին: «Մորնինկ Փոստ»ի դիւանագիտական խմբագիրը լուրջ պատճառներ կը տեսնէ քաղաքական դիրքի փոփոխման համար: «Նիւզ Քրոնիքըլ» կը կարծէ թէ միջազգային կացութիւնը պիտի փոխուի, իբրեւ հետեւանք Փիլզուտսքիի մահուան: Այդ լրագրին կարծիքով, հաւանական է որ Հիթլէր որոշէ յետաձգել մայիս 16ի ճառը եւ Պ. Լավալ, որ Վարշաւա պիտի գտնուայ Փիլզուտսքիի յուղարկաւորութեան առթիւ, պատեհութենէն օգտուի նոր բանակցութիւններ կատարելու համար: Թերթը նոյնիսկ հաւանական կը գտնէ տեսակցութիւն մը՝ Պ. Լավալի եւ Զօր. Կէօրինկի միջեւ, տեսակցութիւն մը որ կրնայ մինչեւ Պերլին առաջնորդել Ֆրանսայի արտաքին նախարարը: Վերջապէս, անգլ. թերթին կարծիքով, երկու առաջնակարգ խնդիրներ կը ծագին, իբրեւ հետեւանք մարաջախտ Փիլզուտսքիի մահուան: Առաջին՝ պիտի պահուի՞ Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը: Երկրորդ՝ ի՞նչ պիտի ըլլայ Լեհաստանի ներքին կացութիւնը:

⁂ Լեհաստանի կառավարական թերթերը կը շարունակեն փառաբանել հանգուցեալ դիկտատորը, իսկ ընդդիմադիր մամուլը կը կարծէ թէ Փիլզուտսքիի մահով նոր շրջան մը կը բացուի Լեհաստանի քաղաքական կեանքին համար: Առաջին շրջանը տեւեց 1918էն 1926, խորհրդարանական դրութեամբ, որ վերջացաւ 1926 մայիսին, երբ Փիլզուտսքի իշխանութիւնը վերստանձնեց: Երկրորդ շրջանին, մարաջախտը իր կամ իր հաւատարիմներէն մէկուն անունով կառավարեց Լեհաստանը: Եւ ահա կը բացուի երրորդ շրջանը, որու մասին դժուար է որոշ բան ըսել:

ԳՆԴ. ԼՕՐԷՆՍ, Անգլիոյ հռչակաւոր գաղտնի գործակալը որ այնքան գործօն դեր կատարած է Արաբիոյ ապստամբութեան մէջ, 1914 – 18ին, հեծելանիւի արկածի մը հանդիպելով ծանրապէս վիրաւորուեցաւ գլուխէն: Վիճակը տագնապալի կը համարուի:

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, 19 մայիս Տօն Երեւման Ս. Խաչի, Գեր. Տ. Յովսէփ Եպիսկոպոս Կարապետեան հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ քարոզել: Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին:

Ց.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ խառն նիստը տեղի կ'ունենայ յայսօր Հինգշաբթի (16 Մայիս) երեկոյ ժամը 8.30ին, Café au Clair de Luneի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի: Կարեւոր զեկոյց:

Կոմիտէներու ոչ-անդամ ընկերները կընան ներկայ ըլլալ:

«ԱՐԱՄ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԱՅԻ «Տաւրոս» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԸ ԿՈՆԷՍԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանը:

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ընկերական վիճաբանական ժողովի շարունակութիւնը, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, նախագահութեամբ ընկ. Ա. Ջամալեանի:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գրադարանը:

ՍԷՆ-ԼՈՒ (Մարսէյլ) «Անդրանիկ» Ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը, 18 մայիս, Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին Միութեանս Գրադարանին մէջ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին. իր սովորական հաւաքատեղին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին «Իրօշակ»ի սրահին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ, 19 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, 181, Cours Lafayette, Café de la Gareի սրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որ անպայման ներկայ գտնուին, ընդհ. ժողովին, որ պիտի ըլլան զեկուցում, հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի – լէ – Մուլինոյի ընդհ. ժողովը, 18 մայիս շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ պատգամաւորական ժողովի խնդիրներ:

ԾԱՆՕԹ. գրավաճառ Պ. ՊԱԼԵՆՑ քառասուն օրէ ի վեր հիւանդ պառկած ըլլալուն չէ կրցած պատասխանել իրեն ուղղուած բազմաթիւ նամակներուն:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 17 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 17 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2807

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ . 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ՁԵՐ ՇՂԹԱՆԵՐԸ ՔԱԿԵՑԷՔ

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ՝ ժամանակին Գրիգոր Շղթայակիր պատրիարք մը պտոյտի ելած է Թեմերը, պողի հաւաքելու համար ի նպաստ Երուսաղէմի:

Եղած են, տակաւին, բազմաթիւ կաթողիկոսներ, պատրիարքներ եւ «հրաշագործներ», որոնք տիրաբար նստած ժողովուրդի գլխուն, վարած են զայն, «առաջնորդած» եւ մանաւանդ հարստահարած:

Ատեն եղած է որ, օրուան իշխանութիւնն ալ — միշտ օտար — իր պետական միջոցները տրամադրած է, անոնց բաղձալը զօրացնելու համար:

Թղթատեցէք պատմութիւնը էջմիածինէն մինչեւ Լեհաստան եւ Թրանսիլվանիա, Պոլսէն մինչեւ Աղթամար, Սիս եւ Երուսաղէմ …

Բայց մենք պատմութիւն չէ որ պիտի գրենք: Կ'ուզէինք պատմութեան դասը, անոր ձայնը յիշեցնել, բոլորովին տարբեր, բայց նոյնքան եղերական պարագաներու մէջ:

Կ'ակնարկենք նոր ժամանակներու կղերապետական յաւակնութեանց, որոնք դժբախտաբար կ'աճին ու կը զարգանան, նոր տարազի տակ եւ նոյնքան սրտառուչ նշանախօսքերով:

Ո՞ր մէկ օրինակը յիշել, էջմիածնի «աշխուժացած» գործունէութենէն մինչեւ Անթիլիասի կաթողիկոսութեան զարմանահրաշ ելոյթները:

Եւ երեւոյթը վրդովիչ է մանաւանդ անոր համար որ, երկու ճակատներուն վրայ ալ կը գործեն ոչ թէ վանքի մէջ մեծցած, «ալայլը» հովուապետներ, այլ ուսումնականնե՛ր:

Բացատրութեան չեն կարօտիր էջմիածնի «հայրապետահաստատ» տնօրինութիւնները, հիւսիսային Ամերիկայի, Քալիֆորնիոյ, Եւրոպայի կամ Հարաւային Ամերիկայի մէջ:

Շաբաթներ առաջ բացատրեցինք Մարսէյլի պարագան:

Երէկ՝ պարզեր էինք Հարաւ. Ամերիկայի գլխուն սարքուած նոր անակնկալը,— վարկաբեկ եւ կասկածելի կղերականի մը անուանումը իբրեւ կաթող. ներկայացուցիչ: Առանց նոյն իսկ ժողովուրդին կամ ազգ. հաստատութեանց կարծիքն առնելու:

Իսկ ինչ որ երկու տարիէ ի վեր տեղի կ'ունենայ Մ. Նահանգներուն մէջ, կրնար հատորներ լեցնել,— միշտ «հայրապետահաստատ» մարզանքներով:

Մայիս 10ին, Պէյրութի մեր թղթակիցը կը նկարագրէր ուխտագնացութիւն մը դէպի Անթիլիաս:

Վաղուան երիտասարդ, մեր թղթակիցն ալ ճամբայ կ'ելլէ դէպի վանք, ամէն բանէ առաջ ժողովրդական, տոհմային աւանդութեանց բնորոշ արտայայտութիւններ գտնելու եւ խանդավառուելու համար:

Ի՜նչ յուսախաբութիւն:

— «Խուռներամ բազմութիւն մը, որ հոս ու հոն կը դեգերի, կարծէք բան մը կը փնտռէ եւ փնտռածը չի գտներ: Տխրութիւն եւ դժգոհանք կայ բոլորի դէմքին վրայ: Եւ այս շէշտուեցաւ մանաւանդ կէսօրէն ետք, երբ աղօթք ալ չկար …»:

Անշուշտ միջավայրը փոխուած է:

Բայց, չէ՞ որ ժողովուրդը նոյնն է ամէն տեղ, եւ մանաւանդ այնտեղ, Անթիլիասի մէջ, ուր կը սաւառնին սահմանէն անդին փռուած հայրենի աշխարհի մը շունչն ու բոյրը: Բոլորովին տարբեր՝ եւրոպական պողոտաներու մթնոլորտէն …

«Վկայ այս օտար հողերու վրայ կատարուած հարսանեկան տօնախմբութիւնները, ուր հոս ու կարը նմոյշներ երեւան կուգան հայրենի աշխարհի շնորհներէն,— խաղեր, երգեր ու կանչեր»:

Եւ յիշե՛լ թէ Բարգէն կաթողիկոս Տարօնի առաջնորդ եղած է, ամէնէն դժնդակ տարիներուն …

Աւելի վրդովիչ երեւոյթ մը:

— «Աթոռակիցն ու իր շքախումբը թափօրէն ետք մտան եկեղեցի, Աջերը զետեղեցին խորանին առջեւ եւ դուրս ելան, հոն թողլով երկու տէրտէրներ, որոնք սկսան անուրդի հանել Աջն ու Աջերը.

— Հայտէ, եղբայրներս, հայտէ, վանքին համար է, պօշ մի՛ անցնիք…»:

Ուրեմն, Թուրքը «մէտրէսէ»ներն ու «թէքքէ»ները փակեց, իսկ մենք, յառաջադէմներս, աճուրդի կը հանենք «Աջերը», ազգ. սահմանադրութեան հաստատումէն 75 տարի վերջը: Եւ ճիշդ այն եղանակով ինչպէս պիտի ընէր Տիգրանակերտի «հրաշագործ» եպիսկոպոսը, Մկրտիչ, տարիներ եւ տարիներ առաջ, հայրենի աշխարհին խորերը:

x

Չէինք ուզեր ընդհանրացնել դէպքերը: Բայց, կարելի՞ է պարտկել երեւոյթը, այնքան ակներեւ ու անվիճելի:

Կարելի՞ է ժխտել թէ՝ ուղղով – ձեռքով շղթայի զարնուած կղերապետութիւն մը կը ձգտի շղթայ կապել մեր գլխուն կամ ձեռքերուն, կոնդակներ արձակելով եւ ամբաստանելով փարախի, բանաւոր հօտի հովերանութիւնը:

Ի՞նչ կը նշանակեն, վերջապէս, սա «հայրապետահաստատ» անուանումներն ու տնօրինութիւնները, առանց աջ–ձախ նայելու, երբ տրամաբանութիւնը եւ պատմութիւնը կ'ըսեն բարձրաձայն.—

Այս ժողովուրդը ունէր եւ ունի ազգային – աշխարհական կարգուսարք, օրէնք եւ աւանդութիւն, ժողովներ եւ կազմակերպութիւններ, որոնք պէտք է տիրաբար վարեն իրենց շրջանին գործերը, իրենց նախաձեռնութեամբ ընտրելով կամ վաւերացնելով հոգեւոր հովիւներ, ըստ յարմարութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Մեծ գոհունակութեամբ եւ փայլուն ցոյցերով

ՍԹԱԼԻՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ԹԷ ՖՐԱՆՍԱ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԻ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԵԼՈՒ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՁԵԿՈՅՑԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պ. Լավալ Մոսկուայէն մեկնեցաւ չորեքշաբթի օր, լաւագոյն տպաւորութեամբ, յաջողապէս կատարած ըլլալով իր պաշտօնը: Նոյն օրը ժամը 6.30ին ներկայ եղաւ Մոսկուայի մեծ Թատրոնի պարախաղին, ուր կը ներկայացուէր «Փարիզի բոցերը»: Երբ ներս մտաւ իր հետեւորդներով, ունկնդիրները ջերմապէս ծափահարեցին:

Առաջին արարէն վերջը, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը յարակից սրահի մը ձայնարձակին առջեւ անցնելով, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Այժմ կը գտնուիմ Մոսկուայի մեծ Թատրոնին մէջ, ուր տեղի կ'ունենայ վերջին ներկայացումը, կազմակերպուած ի պատիւ Ֆրանսայի ներկայացուցչին: Այստեղէն կ'ուզեմ իմ գոհունակութիւնս յայտնել իմ այցելութեանս արդիւնքներու մասին: Խորհրդային իշխանութեան եւ ամբողջ ժողովուրդին ընդունելութիւնը եղաւ մասնաւորապէս ջերմ: Փոխադարձ օգնութեան դաշինքը կնքեց մեր երկու կառավարութեանց համաձայնութիւնը, իսկ իմ այցելութիւնս նուիրագործեց մեր երկու երկիրներուն բարեկամութիւնը: Խորհրդային վարիչներուն եւ մասնաւորապէս Պ. Սթալինի հետ մեր տեսակցութիւնները եղան բացօրոշ, ուղղակի, կատարեալ: Պաշտօնական զեկոյց մը խմբագրուեցաւ մեր խօսակցութիւններէն վերջը, զոր ահա կը կարդամ»: (Տես քիչ անդին):

Պ. Լավալ վերադառնալով իր օթեակը, տեսաւ «Փարիզի Բոցեր»ուն Բ. եւ Գ. արարները: Մեկնելու ժամը նշանակուած էր 10.45: Այցելուները գացին կայարան, ուր ահագին բազմութիւն խռնուած էր: Զինուորական զօրամասերով մը բարեւի կեցած էր: Շարժանկարի գործիքները անընդհատ կը բանէին: Պ. Լավալի կ'ընկերանային Պ. Լիթվինով, իր օգնականը, ֆրանսական դեսպանը, բազմաթիւ բարձր պաշտօնատարներ, լեհական, իտալական, ռումանական եւ չեխական դեսպանները եւայլն: Պ. Լավալ նորէն ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակին առջեւ, ուղղուած՝ Մոսկուայի ժողովուրդին: Յետոյ բարեկամական խօսքեր փոխանակեց Պ. Լիթվինովի հետ:

— Շնորհակալութիւն ձեր այցելութեան համար, պատասխանեց Խ. Միութեան արտաքին գործավարը:

— Ա՛հ, ոչ, բաները չշրջենք, ես եմ որ շնորհակալութիւն պիտի յայտնեմ, դիտել տուաւ Պ. Լավալ:

Եւ կառախումբը շարժեցաւ, մինչ Պ. Լավալ կ'աղաղակէր, բազմութեան խելայեղ ծափերուն մէջ.

— Կեցցէ՛ ֆրանքօ-խորհրդային բարեկամութիւնը:

Պ. Լավալ Վարշաւա իջաւ, ներկայ ըլլալու համար մարաջախտ Փիլսուտսքիի յուղարկաւորութեան, որ պիտի կատարուի այսօր: Ներկայ պիտի ըլլայ նաեւ մարաջախտ Փէթէն:

Այս առթիւ զրոյց կը շրջի թէ Զօր. Կէօրինկ, որ Գերմանիոյ կողմէ պիտի մասնակցի յուղարկաւորութեան, պաշտօն ստացած է Պերլին հրաւիրելու Պ. Լավալը:

Ի՞նչ կ'ըսէ պաշտօնական զեկոյցը

Ահաւասիկ Մոսկուայի մէջ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցին ամփոփումը.—

Պ. Պ. Սթալին, Մոլոթով, Լիթվինով եւ Փիէռ Լավալ իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին 1935 մայիս 2ին կնքուած համաձայնութեան մասին, որ կը հաստատէ փոխադարձ օգնութեան պարտաւորութիւնները Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ: Իրենց այցելութեան միջոցին, մայիս 13ին, 14ին եւ 15ին, Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները կրցան հաստատել բարեկամական վստահութեան ոգին որ տեղծուեցաւ իրենց միջեւ այդ համաձայնութեամբ եւ որուն բարերար ազդեցութիւնը երեւան եկաւ ֆրանքօ-խորհրդային կամ եւրոպական բոլոր խնդիրներու քննութեան ատեն, խնդիրներ որոնք կապ ունին երկու կառավարութեանց գործակցութեան հետ: Անոնք այդ քննութիւնը կատարեցին կատարեալ անկեղծութեամբ եւ այսպէս կրցան հաստատել թէ իրենց յարատեւ ջանքերը, նախատեսուած դիւանագիտական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, պայծառօրէն կը ձգտին միեւնոյն էական նպատակին,— պահպանել խաղաղութիւնը հաւաքական ապահովութեան կազմակերպութեամբ: Անոնք լիովին համաձայն են ընդունելու, միջազգային ներկայ կացութեան մէջ, այն պարտաւորութիւնները որ կ'իյնան խաղաղութեան ջերմապէս կապուած պետութեանց վրայ: Ամէն բանէ առաջ, երկու կառավարութեանց վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ, բուն իսկ խաղաղութեան պահպանման համար, թոյլ չտալ որ որ եւ է կերպով տկարանան իրենց ազգային պաշտպանութեան միջոցները: Այս տեսակէտէն, Պ. Սթալին կ'ըմբռնէ եւ լիովին կը վաւերացնէ Ֆրանսայի ազգային պաշտպանութեան քաղաքականութիւնը, իր սպառազինեալ ուժը իր ապահովութեան մակարդակին վրայ պահելու համար: (Խմբ. աջակողմեան թերթերը այս յայտարարութիւնը ուղղուած կը նկատեն Ֆրանսայի համայնավարներուն դէմ, որոնք հակազինուորական ձեռնարկներ կը կատարեն):

«Միւս կողմէ, խորհրդային եւ ֆրանսական ներկայացուցիչները հաստատեցին իրենց կամքը՝ զանց չառնելու որ եւ է բան, ուժ տալու համար, աջակցութեամբ բոլոր համերաշխ կառավարութեանց, խաղաղութեան եւ քաղաքական պայմաններու բարւոքման քաղաքականութեան մը, որ միայն կրնայ վերահաստատել ժողովուրդներու վստահութիւնը, անհրաժեշտ՝ Եւրոպայի հաւաքականութեան նիւթական եւ բարոյական շահերուն զարգացման: Մասնաւորապէս ընդունուեցաւ թէ Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի միջեւ կնքուած փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը որ եւ է կերպով չի նուազեցներ արեւելեան Եւրոպայի շրջանային դաշինքի մը անյապաղ իրականացման արժէքը, դաշինք մը որ պիտի համախմբէ սկիզբէն նախատեսուած պետութիւնները, ոչ – յարձակման, խորհրդակցութեան եւ յարձակողին չօգնելու յանձնառութեանց հիման վրայ: Երկու կառավարութիւնները պիտի շարունակեն իրենց ջանքերը միացնել, դիւանագիտական ամէնէն յարմար եղանակը գտնելու համար այս ...

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ (ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 14 ՄԱՅԻՍ)

Կազարգել դիմակով պաշտպանուած ոստիկաններ օգնութեան կը հասնին

... մար այս առթիւ: Հրապարակաւ այս հաւաքական յայտարարութիւններն ընելով, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան ներկայացուցիչները գիտակցութիւնն ունին իրենց հաւատարիմ մնալ հաստատելու հանդէպ շինարար գործի մը, որ հեռու որ եւ է աջակցութիւն մերժելէ, իր լիակատար իրականացումը կրնայ գտնել միայն բոլոր շահակից պետութեանց պատ եւ անկեղծ գործակցութեամբ»:

Պ. ԼԱՎԱԼ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ռուս օդանաւորդներու զանազան թռիչները

Չորեքշաբթի օր, Մոսկուայէն մեկնելէ առաջ, Պ. Լավալ այցելեց Մոլինոյի օդակայանը, որ կը գտնուի Մոսկուայէն իբր 100 քիլոմեթր հեռու: Մինչեւ հիմա ոչ մէկ օտարական, մինչեւ իսկ զինուորական կցորդ չէ ընդունուած այստեղ, եւ մարդ չի կրնար մօտենալ երեք քիլոմեթրէն պակաս հեռաւորութեամբ: Ֆրանսական թերթերու մասնաւոր թղթակիցներն ալ ընդունուեցան բացառաբար:

Այս առթիւ, բազմաթիւ մարզանքներ կատարուեցան հետադօտիչ, ռմբակոծ եւ ամրաձիգ օդանաւերու կողմէ: Մասնաւորապէս հիացում պատճառեցին անկարգելաւորներու (փարաշիւթիսթ) խմբական վայրէջքները: Մասնաւորապէս 24 զինուորականներ, այր եւ կին, ուշադրութիւն գրաւեցին իրենց ճարտարութեամբ, միեւնոյն ատեն վար խոյանալով միակ օդանաւէ մը: Մէկը Օր. Ժողէ Լավալի նուիրեց ծաղկեփունջ մը, զոր միասին առած էր թռած ատեն:

Քանի մը օդանաւեր երկու անգամ անգք մը կատարեցին, R. F. տառերը կազմելով օդին մէջ (Ռէփիւպլիք Ֆրանսէզ): Յետոյ կազմեցին խորհրդային աստղը: Վերջապէս յաջող փորձեր կատարուեցան հետապնդիչ օդանաւերու կողմէ, գետնին երեսէն, ժամը 550 քիլոմեթր արագութեամբ:

Պ. Լավալ յետոյ ներկայ եղաւ զինուորներու ժողովրդական պարերուն եւ լսեց անոնց երգերը: Կեցցէները կը թնդացնէին օդը, ի պատիւ Ֆրանսացի ներկայացուցչին, որ ջերմապէս շնորհաւորեց խորհրդային բանակին եւ օդագնացութեան վարիչները, իրենց կարգապահութեան, խանդավառութեան եւ քաջութեան համար:

Ռազմափորձերէն վերջը, կայանին հրամանատարը, Զօր. Թանկեւսկի, տեղեկութիւններ հաղորդեց զանազան մարզանքներու մասին: Պ. Լավալ շնորհաւորեց հետեւեալ խօսքերով.

— «Կը շնորհաւորեմ եւ ուրախութեամբ ամբողջ հիացումս կը յայտնեմ ձեր զինուորներուն, ձեր օդանաւերուն, ձեր հրամանատարութեան համար: Այս այցելութենէս կը տանիմ ուժի, կարգապահութեան եւ խանդավառութեան անմոռանալի տպաւորութիւն մը»:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը միեւնոյն ատեն հետեւեալ խօսքերը ուղղեց պատերազմական գործավար Պ. Վորոշիլովի.

— «Գեղեցիկ օդանաւեր եւ քաջարի վարիչներ ունիք, եւ դուք ալ մեծ գեկավար մըն էք»:

Մոսկուայի զինուորական հրամանատարը, Զօր. Քորք ալ իր կարգին շնորհաւորեց Ֆրանսացի օդանաւորդներուն քաջութիւնը եւ ֆրանսացի օդանաւային ճարտարագործութեան եւ արհեստագիտութեան առաւելութիւնները:

Այս առթիւ «Թան»ի թղթակիցը գոհունակութեամբ կը յայտնէ թէ Խ. Միութիւնը ունի 3000 օդանաւեր, որոնց ամրաձիգները ամբողջովին շինուած են Ռուսաստանի մէջ:

Մարզանքներէն վերջը, Պ. Լավալ այցելեց օդանաւային վարժարանը եւ մեծ տպաւորութիւն կրեց տիրող կարգապահութենէն եւ մաքրութենէն: Ընթերցարաններու եւ հանգստարաններու պատերէն կախուած յայտարարութիւններ եւ գծագրութիւններ կը յիշեցնէին ազգային հերոսները եւ խորհրդ. հայրենիքին մեծութիւնը, ինչպէս եւ զայն պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը:

Այցելութիւնը վերջացաւ Բանակի Տունով, ուր կը բնակին ամուսնացած սպաներն ու զինուորները: Այս առթիւ հայրենասիրական երգեր թնդացին, «աքորտէօն»ներով եւ «պալալայքա»ներով:

Հիթլեր պիտի խօսի Մայիս 21ին

Պաշտօնական զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ Գերմանիոյ խորհրդարանը նիստի հրաւիրուած է մայիս 21ին, իրիկուան ժամը 8ին: Զեկոյցը կը բացատրէ թէ այդ ժամը ընտրուած է, որպէսզի ամէն Գերմանացի կարենայ ձայնարձակով լսել «Առաջնորդ»ին յայտարարութիւնը: Կ'ըսուի թէ Հիթլեր շատ վճռական յայտարարութիւններ պիտի ընէ Գերմանիոյ քաղաքականութեան մասին: Դիւանագիտական շրջանակները անհամբերութեամբ կը սպասեն իր նոր անակնկալին:

Փարիզեան թերթի մը թղթակիցը կը հաւաստէ թէ Հիթլերի ճառը վճռականական հանգամանք պիտի ունենայ, ամբաստանելով շահակից պետութիւնները, որոնք ամիսներէ ի վեր չեղած են փետրուար 3ի յայտարարութեան սկզբունքէն: Ամէնէն ուժգին յարձակումը պիտի ուղղուի ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին դէմ, Հիթլեր պիտի ապացուցանէ թէ դաշինքը ոչ միայն կը հակասէ Լոքառնոյի դաշնագրի ոգիին, այլեւ տառին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՆՈՐ "ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ,, ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Երկրաշարժի լուրին հետ, հոգեշարժի մը լուրն ալ եկաւ Թուրքիայէն։

Նորէն մոլլաներ, Քիւրտեր, յետադիմականներ, Մէնէմէն կամ Միլաս։ Ու նորէն «ցանց», Պրուսա, ձերբակալութիւն եւ հանդստացուցիչ յայտարարութիւններ։

Անշուշտ, լուրը տրուած է վերապահումներով։ Քմահաճ տեղեկատուութեանց դասական երկիրն է Թուրքիան։ Եւ, Համիտէն մինչեւ Քէմալ՝ ոչինչ փոխուած է այդ ուղղութեամբ։ Կայ եւ ուրիշ խեղաթիւրում մը,— «Քիւրտ, Քիւրտեր»։ Այս վերագրումը սկսած է այն օրէն ասդին, երբ Քիւրտերը՝ իբրեւ անբաղձալի տարր՝ անցան Հայերուն տեղը։ Ու ամէն անգամ որ դժգոհութիւն մը, խլրտում մը, շարժում մը ծայր կուտայ, բանաձեւը պատրաստ է,—«Քիւրտեր են»։ Ուրե՞մն։ Ուրեմն, «կառավարութիւնը կը դիմէ խիստ միջոցներու՝ երկրին անդորրութիւնը խանգարողներուն դէմ»։

Կը տեսնուի որ Էնկիւրի «մէկ քարով երկու Թռչուն» սպաննելու քաղաքականութիւնն է որ կը կիրարկէ հոս եւս։ Ու կը յաջողի։ Ո՞վ գիտէ, եթէ այս անգամ չգիտեմ քանիերորդ «մաքրագործում»ը ըլլայ քրտական «մնացորդաց»ներուն։

Այս առթիւ, սակայն, կ'արժէ հարցումը դնել հետեւեալ ձեւով,— այս ներքին խլրտումները կը մատնե՞ն լուրջ շարժում մը, կրնա՞ն հետզհետէ ծանր կերպարանք առնել ու վտանգել քէմալականութեան գոյութիւնը։

Այս հարցումին պատասխանը փնտռելէ առաջ, հարկ է կրկնել բացայայտ այն իրողութիւնը թէ՝ հակաքէմալականութիւնը միատիպ ու միատարր չէ։ Մոլլան, մտաւորականը, պարզ արհեստաւորը կամ խանութպանը, պաշտօնազուրկ զինուորականն ու նախկին սուլթանականը իրարմէ բաւական կ'անջատուին՝ իրենց մրմռումներով ու ձգտումներով։

Դժգոհներէն տարր մը կայ, որ կը բաժնէ կրօնքի մասին Քէմալի տեսակէտները։ Ուրիշներ՝ ընդհակառակն՝ միայն հող կը գտնեն Աթաթիւրքը տապալելու գլխաւոր պատճառ։

Ենթադրենք, սակայն, որ այդ տարրերը «ընդհանուր հակառակորդ»ին դէմ միացեալ ճակատ մը կազմեն։ Ինչո՞ւ, պիտի պատճառաբանէր բաբեմիտ հայ ընթերցողը, հայ կղերամիտ ռամկավարը կարենայ գործակցիլ հակակրօնական համայնավարին հետ՝ ընդդէմ Դաշնակցութեան, եւ Թուրք մոլլան չգործակցի Թանկօ պարող Թուրք երիտասարդին հետ։

Ուրեմն, եթէ այդքան խոր է դժգոհութիւնը, կարելի՞ չէ ենթադրել որ Աթաթիւրքը շատ ամուր չէ իր աթոռին վրայ, կամ՝ ուրիշ բացատրութեամբ՝ երկիրը կրնայ յանկարծ ներքին փոթորիկի մը ենթարկուիլ։ Մանաւանդ որ, ինչպէս նախորդ, նոյնպէս եւ այս խլրտումները «ցանց»ի մը նման կ'երեւին ու Միլասէն մինչեւ Պրուսա կը ցցեն իրար։ Կը յիշուի որ մանաւանդ նախկին խլրտումի ատեն բազմաթիւ վայրեր միաժամանակ շարժեցան, ու կառավարութիւնը ստիպուեցաւ նոյն իսկ զինուորական ուժեր ղրկելու։ Իսկ Աթաթիւրք Պրուսա վազեց, որպէսզի անձամբ գայ շարժման կեդրոնը։

Ընդունելով, սակայն, որ այս բոլորը ոչ միայն ճիշդ են, այլ՝ մեղմ տրուած են «կրճատուած» ձեւով, կարելի է որոշապէս ըսել թէ հանրապետական վարչաձեւը ամուր է ու որ եւ է վտանգէ ազատ։ Հանրապետական ըսի, եւ ոչ թէ քէմալական, որովհետեւ, ըստ իս, Աթաթիւրք նոյնքան ամուր դիրք մը չունի երկրին մէջ, որքան՝ իր աթոռը (հանրապետական նախագահութիւն)։ Ծանօթ է որ մանաւանդ Ըսմէթն ու Քեադիմ Խօզդալիք դէմ են անոր, հետեւապէս եւ՝ Աթաթիւրքի դէմ է նաեւ առնուազն կէսը այն տարրին որ կողմնակից է, հաւաքաբար, հանրապետութեան։

Այդ հանրապետութիւնը, ուրեմն, ամուր է, նախ անոր համար որ ընդդիմութիւնը կուգայ հասարակ ժողովուրդէն։ Պարզ է որ, հակառակ իր բարձրաղաղակ «ժողովրդապետութեան», քէմալականութիւնը բացարձակ դիկտատուրա մըն է ու կոթնած մասնաւորապէս ու բացառաբար, զինուորական տարրին։ Իսկ այդ զինուորականութիւնը այնքան առանձնաշնորհեալ ու լաւ վարձատրուած է որ, հանրապետութեան գոյութեան խնդիրը իր գոյութեան խնդիրը կը նկատէ։

Երկրորդ տարրը, որ գլխաւոր նեցուկներէն մէկն է, երիտասարդութիւնն է։ Ցեղապաշտական բոլոր դիկտատորութեանց նման, քէմալականութիւնը եւս գիտցաւ կարթել, շատ լաւ կերպով, Թուրք երիտասարդութիւնը։ Եւ զայն կարթեց թէ անհատական եւ թէ ազգային – հայրենասիրական տեսակէտէ։ Նախ՝ անոր տուաւ անձնական կեանքի մը բոլոր նախանձելի ստորոգելիները։ Անկաշկանդ, հաճոյալի, դեղխ։ Անոր յանձնեց ե՛ւ կեանքի եւ ապրուստի լաւագոյն պայմաններ — պաշտօն կամ առեւտո՛ւր։ Զայն բաւարարեց նաեւ հաւաքական զգացողութեան տեսակէտէ,— հայրենիք, յաղթանակ, քուէ եւ ուսուցիկ յանձնապատասխանութիւն մը։

Երրորդ տարրը, զոր իրենց կապած են այսօրուան վարիչները, երիտասարդ իգական սեռն է։

Կինը, հանրային–քաղաքական աշխարհին մէջ, անփոխարինելի ազդակ է ե՛ւ քարոզչութեան, ե՛ւ դաւադրական կազմակերպութեան եւ հետախուզական աշխատանքներու համար։

Թուրք ճամբորդ մը, դեռ քանի մը օր առաջ, ծանօթներէս մէկուն տուեր է կարգ մը տեղեկութիւններ Թուրքիոյ մասին։ Ինչպէս կ'երեւի, «անուշ ջուր»ի մարդ մըն է ու անվերապահօրէն խօսեր է ինչ որ ընդհանրապէս կը մտածեն ինք եւ իրեն նմանները։ Խօսելով կիներու մասին, ըսեր է թէ՝ իշխանութիւնը զանոնք հրաշալի կերպով կ'օգտագործէ՝ ընդդիմադիրներու ամէն մէկ շարժման հետեւելու համար, Կինը, ինչ դասու ալ պատկանի, Թուրքիոյ մէջ կը գործածուի իբրեւ լաւագոյն լրտես մը՝ ներքին կեանքին մէջ։ Մանաւանդ անոնք որ օրուան իշխանութեան բարիքները եւ առանձնաշնորհները կը վայելեն, իրենց համար պարտականութիւն կը նկատեն այդ աշխատանքը տանիլ, իբրեւ գաղափարական – հանրային գործ։

Կայ եւ ոստիկանական խիտ ու հրաշալի ցանցը։ Նոյն անձին հաստատումով(1) Քեազիմ Գարապէքիրը Թուրքիոյ տ'Աննունցիօն դարձած է։ Այսինքն՝ «շքեղ մեկուսացման» ենթարկուած։ Տասնեակ մը գաղտնի ոստիկաններ իր ապարանքին մէջն ու շուրջն են՝ օրուան քսանեւչորս ժամերուն։

Այս բոլորին վրայ հարկ է աւելցնել նաեւ Թուրք ժողովուրդին հոգեբանութիւնը։ Ասիկա, ըստ իս, ամէնէն նկատելի պարագան է։ Թուրքը, էութեամբ ու իր անցեալ կեանքի բերումով, երկու ընորոշ գիծ ունի՝ այս տեսակէտէն։ Իշխանատենչ՝ օտարին հանդէպ ու նոյնքան հլու՝ իր սեփական իշխանութեան առջեւ։ Անկարելի է ժխտել որ այս երկու գիծերը անգնահատելի դեր կատարած են օսմ. կայսրութեան ընդարձակման ու միանականութեան պահպանման մէջ։

Կը դժգոհի, կը քրթմնջէ, կը խլրտի, նոյն իսկ, բայց՝ չի կանգնիր։ Ու մանաւանդ՝ ճակատ չի ստեղծեր։ Աննպատա՞կ է, անփո՞րձ, անհամարձա՞կ, յեղափոխական ոգիէ զո՞ւրկ, քաղաքականօրէն տհա՞ս,— էականը այդ չէ։ Այլ՝ փաստը։ Եւ այդ փաստը նկատի առնելու ստիպուած են ամէնէն առաջ անոնք որ կը խորհին ստեղծել այդպիսի շարժում մը։

Անշուշտ, նոյնքան ճիշդ պիտի ըլլար հանրապետութեան կռուան մը փնտռել նաեւ երկրէն դուրս։ Պարագայ մը զոր դրեթէ ընաւ նկատի չենք ունենար, բայց որ մեծ ազդակ մըն է։

Առաջին հերթին՝ Խորհ. Միութիւնը։ Այսինքն՝ այն իշխանութիւնը որ առաջին օրէն զօրացուց «Միլլի շարժում»ը, կազմակերպեց, խթանեց, մղեց, ու դարձուց իր զինակիցը, անտարակոյս որ պիտի ընէ իր կարելին՝ կանգուն պահելու համար նոյն այդ իշխանութիւնը։ Զինակցութիւնները, այժմ, ամբողջովին պետական չեն. այլ՝ դրեթէ կառավարական։ Ըսել կ'ուզեմ՝ օրուան կառավարութիւններն են, ընդհանրապէս, որ իրարու հետ կը զինակցին. հետեւապէս եւ ստիպուած են իրարու գոյութիւնն ապահովել։ Այդպէս չեղա՞ւ յունական յեղափոխութեան օրերուն։ Թրքական ցամաքային ուժեր փորձեցին կռնակէն զարնել յունական ըմբոստ ուժերը։ Անցան, գիշերանց, սահմանակից երրորդ երկրի մը սահմանը, իրենց թոյլ տրուեցաւ որ 8—10 քիլոմեթր ներս մտնեն, ու, այդ «անդէն» նկատուած երրորդ երկրին մէջ անտէնկալ ու ահաւոր ջարդ մը կերան, քանի մը հարիւր մեռեալ թողլով… Թուրքիան, հակառակ իր կրած այդ ծանր կորուստին, որ քօղ – վրայ եղաւ, չընկրկեցաւ ու, ինչպէս կը տեղեկացնէր ՅԱՌԱՋ, օդանաւով օգնեց յոյն կառավարական ուժերուն։ Ինչո՞ւ,— յանուն զինակցութեան պահպանման։

Արդ, ընդունելով հանդերձ, որ Էնկիւրի, թէեւ ջերմ զինակից մը Ռուսիոյ, դէմ է, սակայն, որ ռուսական կամ նոյն իսկ բոլշեւիկեան որեւէ բանակ կամ ուժ մտնէ իր հողերէն ներս, պիտի ունենայ եւ ունի, անտարակոյս, այլ ձեւի ամէն տեսակ օժանդակութիւն, իր այժմու վարչաձեւն ու վարիչները գործի գլուխ պահելու համար։ Ու Մոսկուա այդ բանը կ'ընէ ու պիտի ընէ,—ինչպէս քրտական շարժման օրերուն,— ոչ թէ Քէմալի աչքին համար, այլ պարզապէս Խորհ. Միութեան քաղաքականութենէն ու շահերէն թելադրուած։

Այնքան ամուր է, ուրեմն, օրուան իշխանութեան եւ վարչաձեւի դիրքը։ Իսկ թէ երբեմն կ'ոգեւորուին մարդիկ Քէմալի անձին դէմ եղած խաղերով կամ ընդդիմութեամբ,— անտեղի յոյզ մըն է, որովհետեւ Քամալ կամ Հասան, միշտ նոյն Թուրքն է։ Սուլթաններէն մինչեւ նախագահները՝ ոչինչ փոխուած է ու ոչինչ պիտի փոխուի Հայերու հանդէպ հետապնդուած քաղաքականութեան մէջ։

Ինչ որ ուշագրաւ է, սակայն, այս բոլորին մէջ, այն է, որ, Էնկիւրիի իսկ խոստովանութեամբ, «իսլամ պետութիւն» մը կապն է խլրտողներուն հետ։ Իրանը չէ, անշուշտ։ Ուրեմն,— Իրաքը կամ Եգիպտոսը։

Ձեմ գիտեր, սխա՞լ կ'ըլլամ, արդեօք, աւելցնել թէ՝ այդ երկուքէն ո՛րն ալ ըլլայ՝ ենթադրել կուտայ Անգլիան։

Իսկ անգլեւռուս պայքարի մէջ խարիսխ նկատել կամ դարձնել նաեւ Էնկիւրին, իր իշխանութեամբ,— ոչ միայն անհաւանական չէ, այլ եւ հասկնալի ու տրամաբանական։

Մանաւանդ այժմ, երբ նոյն այդ Էնկիւրին ու իր իշխանութիւնը, յենլով Ռուսիոյ, սկսեր է կրկին անհանգստացնել Անգլիան՝ Նեղուցներու ապառազինման հարցը արծարծելով։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(1) Թուրք ճամբորդին տուած տեղեկութեանց համաձայն, սղութիւնը անտանելի չափերու հասած է։ Կիներու միջազգ. համագումարի օտար պատուիրակները եւս օձիք թօթված են։ Հրեաներու դէմ հալածանքը կը շարունակուի։ Ծրագրեալ կերպով կը ճնշեն զանոնք։ Թուրքին քաղդատմամբ՝ անհամեմատ տուրքեր կը դնեն հրեայ վաճառականներուն։ Պատրուակներ կը գտնեն նեղելու համար։ Կ'արգիլեն անոնց առեւտուր ընել։ Ձեն թոյլատրեր որ անոնց ծախու շէնքերը գնուին։ Բարոյական պոյքոթի կ'ենթարկեն։ Եւ շատեր փախուստի կը շարունակեն Պոլիս գալ։ Իսկ Պոլսէն ալ մեկնողներու թիւը օրէ օր կ'աւելնայ։

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ, ՃԱՄԲՈՒՍ Ը Թ ՑՔԻՆ

—o—

ԴԷՊԻ ՍԷՐԷԶ

Սելանիկէն ինքնաշարժ կ'առնենք ընկեր Անտոն Կաղէլը, հին եւ պատուական ընկեր Հ. Դարպասեանը եւ ես։

Կ'երթանք մակեդոնական այն գիւղերը ուր ցրուած են կարեւոր թիւով որբեր։ Անոնք քսան տարի առաջ եւ ճիշդ այս օրերուն որբացան ու կը մնան տակաւին որբ, կորուած հայկական կեանքէն։ Անմխիթար են անոնք։ Մենք կ'երթանք Դաշնակցական շունչ եւ սնունդ տանելու համար այդ կորիճներուն։ Այսինքն՝ հայկական շունչ։

Ահա Սէրէզը։ Ընդարձակ ու կանոնաւոր դաշտագետնի մը խորը ու պուլկարական սահմանը գծող լեռնաշղթային ստորոտը։ Դեռ տասնեակ մը քիլոմեթր ճամբայ ունինք։ Այս դաշտերը կ'արժեւորուին հիմա կրկնապէս, իբրեւ ամենակարեւոր ռազմաճակատ վերջին յեղափոխութեան։ Դարպասը մեզի կը բացատրէ ու կուտայ մանրամասնութիւններ։ Ահա Սթրիմօնա գետը, որ սահմանը կը գծէր յեղափոխական եւ կառավարական ուժերու մէջ։ Ինքնաշարժը կ'անցնի փայտաշէն կամուրջէ մը։ Բուն կամուրջը քանդուած է ապստամբներուն կողմէ։ Քանի մը մեթր հեռու է մեզմէ։ Սկսած են արդէն նորոգութեան։ Սէրէզ փոքրիկ քաղաք մըն է, ուր հայ գաղութը բաւական բազմամարդ եւ բարգաւաճ էր ժամանակ մը։ Այս կողմերէն բաւական թիւով ընտանիքներ գաղթեցին 1930էն ի վեր, ոմանք Հայաստան եւ ոմանք Եւրոպա։ Ազգ. կեանքը դրեթէ ջլատուած է, թէեւ դեռ 60—70 ընտանիք կան հոն, ինչպէս եւ քահանայ եւ վարժարան։ Ջանքեր պիտի թափուին վերակենդանացնելու համար ազգ. կեանքը։

Մանր առեւտրական, արհեստաւոր, ծխախոտի մշակութեամբ եւ ինքնաշարժով փոխադրութեան գործով կը զբաղին ընդհանրապէս Սէրէզի մեր Հայրենակիցները։

Իրենց նիւթական վիճակը գէշ չերեւար, եթէ շատ լաւ իսկ չէ։ Ամէնէն լաւերը կարծեմ սուրճի գործով կը զբաղին։

Մեզ դիմաւորող ընկերոջ կը հարցնեմ — ազգ. կեանքէն յետոյ — վերջին ապստամբութեան մասին։ Ընկերը մեզ կ'առաջնորդէ Սէրէզի գլխաւոր փողոցը։ Կիրակի էր։ Հետեւաբար բոլոր խանութներու երկաթեայ փեղկերը գոց։ Բայց ի՜նչ գոց։ Կառավարական օդանաւերը ռմբակոծեցին, ու պայթող ռումբերու կտորները ծակ–ծակ ըրած են խանութներու դռները։ Այդ օրը 50—52 հոգի վիրաւորուեր են, որոնց 7ը տեղնուտեղը մեռած են ու 40—45 հոգի հիւանդանոցներու մէջ մեռած։ Պատահած են նաեւ զաւեշտ– ողբերգութիւններ։ Օրինակ, Հրեայ մը այս մեռելներէն, թաղուած է քրիստոնեայ գերեզմանատունը, յետ քննութեան հրեայ համայնքը կը յաջողի գտնել գերեզմանը ու կը հանեն անոր մարմինը, որ թաղուած էր հագուստներով եւ որուն գրպաններէն գտնուած են 12.000 տրախմի։

Կը փորձեմ լուսանկարել այս «պատմական» փողոցը, բայց ընկերներս կը զգուշացնեն զիս։

Սուինաւոր զինուորները բոլոր փողոցները ման կուգան. ճշմարիտ պատերազմական վիճակ։ Կառավարութեան աչքին Սէրէզը կը շարունակէ մնալ դեռ խորթ զաւակ, կամ անառակ որդի։

Աւելորդ է ըսել որ այս կողմերը չէ մնացած ոչ մէկ հին պաշտօնեայ։ Ոմանք ձերբակալուած, ոմանք տեղափոխուած եւ ոմանք ալ պաշտօնանկ եղած են։ Նոյնը ոստիկան զինուորներու համար։

Կ'ուզենք սրճարան մը նստիլ։ Առաւօտեան ժամը ութն է։ Հազիւ ներս մտած՝ ոստիկան զինուոր մը մեր ետեւէն եկաւ ու յայտարարեց քաղաքավարութեամբ թէ ժամը 9էն առաջ սրճարանները նստիլը արգիլուած է։

«ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿԸ ՇԱՐԺԻ …»

Հակառակ ապստամբութեան ձախող արդիւնքին, հակակառավարականները թէեւ զինաթափ եղած են, բայց դեռ կը համարձակին հոս հոն, սրճարաններու կամ ճաշարաններու մէջ, հանրակառքերու եւ շոգեկառքերու մէջ կառավարութիւնը քննադատել։ Բայց եւ այնպէս, երբ Յունաստանի ամէն կողմերը զինուորական դատարանները գիշեր ու ցերեկ կը գործեն, քննադատութիւնները կեդրոնացած են միայն դատերու եւ վճիռներու վրայ։

Մինչ կառավարութիւնը անբաւական կը գտնէ տրուած վճիռները, ասդին ժողովուրդը չափազանցուած կը նկատէ ու կը տրամաբանէ այսպէս.

— Եթէ զինուոր մը, յիսնապետ մը, հարիւրապետ մը իբրեւ կարգապահ զինուորներ պարտաւոր են իրենց մեծաւորներուն հրամանին ենթարկուելու, ուրեմն կառավարութիւնը իրաւունք չունի այդքան ծանր պատիժներ տնօրինելու այդպիսիներուն հանդէպ։ Կառավարութիւնը շատ–շատ իրաւունք ունէր պատժելու ամենամեծ հեղինակներէն քանի մը բարձրաստիճան ու պատասխանատու զինուորականներ ու մնացեալ հազարաւորները պէտք է ազատ ձգէր, միմիայն կարգի հրաւիրելով զանոնք։

Մէկ խօսքով, յեղափոխութենէն գոհ ու դժգոհ տարրերը կ'արտայայտուին որոշապէս։ Այն տարբերութեամբ միայն որ առաջինները քիչ մը զգուշութեամբ, իսկ վերջինները բացէ ի բաց։

Գոհ են մանաւանդ Սելանիկի եւ ուրիշ տեղերու Հրեաները, որոնց միակ մղձաւանջն էր Վենիզէլոս։

Կը թողունք Սէրէզը կիրակի առաւօտ ու կ'ուղղուինք դէպի գիւղերը, ամբողջ օր մը անցընելու համար դուրս հայկական մթնոլորտին մէջ։ Որբերը մեզ կարօտցած են։ Մենք ալ զանոնք։

Յ. ՊՈՒՌՆԱԶԵԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԵՐԿՈՒ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

—o—

ՍԿԱՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Եթէ ամէն հայկական համախմբում արժէք մը ունի այլասերման մեր պայքարին համար, կիրակի օրը ուրեմն կրկնապէս արժէքաւոր էր այդ տեսակէտէն, իր երկու հանդէսներով, առաջին «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիներու տարեկան հաւաքոյթը, իսկ երկրորդը՝ Տիկ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին ցերեկոյթը Վիքթօռ Հիւկոյի սիրուն սրահներուն մէջ։

Ի՞նչ ըսել սակայն մեր հասարակութեան որ միշտ պահանջել գիտէ ու շատ քիչ անգամ տալ։ Ինչո՞ւ ծայրէ ծայր լեցուն չէր Փըթի Ժուռնալի սրահը։ Կարծես արիներու ծնողքներն էին միայն որ եկած էին խանդավառուելու իրենց զաւակներով։ Ի զուր չորս կողմս կը փնտռէի ազգային երեւելի գործիչներ, մտաւորական, «աղա – էշրաֆ» ինչպէս կ'ըսեն…

Հապա այս ափ մը տղա՞քը, որոնք եղունգներով են կառչեր ինչ որ իրենց աւանդուեր է քանի մը մեծերու կողմէ. կառչեր են ու կ'ուզեն պահել, շատցնել թիւը իրենց եղբայրներուն։ Իրենք անոր ծոցին մէջ են սորվեր իրենց մայրենի լեզուն, իրենց ազգային աւանդութիւններով ու արժէքներով, հոն է որ ուռեցեր էին իրենց կուրծքերը հպարտութեամբ ու ոչ միայն սորվեր են որ իրենք հին ու ազնուական ցեղի մը զաւակներն են, այլ այդ գիտակցութեամբ զօրացած իրենց գլուխներն են բարձրացուցեր կրկնելով շարունակ,— «Բարձրացիր, բարձրացուր»։

Մանուկէն վերջը պատանին ու անկէ յետոյ երիտասարդն իսկ կապել սկաուտական շարժման, ձեռնարկ մըն է, որ եթէ կ'ուզէք միջազգային դիմագիծ մը իսկ կ'ապահովէ մեզի. եթէ մէկ կողմ դնենք անոր բարոյական, ֆիզիքական, ազգային անհամար առաւելութիւնները։ Ձգել զայն բախտին, վէճի ու կիրքի ասպարէզ դարձնել, առաքինութիւն մըն է որ ամօթէն դատ բան չի քսեր մեր ճակտին։

Բարեբախտաբար մեր խոնարհ տղաքը իրենց կայտառ ու յաղթական տողանցքով եկան խլել զիս այս տխուր խորհրդածութիւններէն։ Այլ եւս բեմին վրայ իրենց յաջորդական խաղերը, մարզանքները, արտասանութիւններն ու երգերը թոյլ չտուին որ անդրադառնամ անոնց։ Իրենց խանդավառութենէն տարուած, անգամ մը եւս համոզուեցայ թէ անոնք, այդ բուռ մը պատանիները աւելի ուժեղ են իրենց կամքով, հաւատքով ու խոյանքով, քան շատ մը արհեստով ազգայիններ կամ իրենց քսակները ամուր կապած ջոջերը, որոնք «պրիճ»ի սեղանի մը առջեւ կը դնեն իրենց ամբողջ հոգին, բայց սուտ խենթ կը ձեւանան սա սեւ ու բոցավառ աչքերու լուսաշող նայուածքներուն առջեւ։

Ո՞ր մէկը յիշել, խո՞ւմբ, համա՞ն, բոլորը միասի՞ն։ Ահա Ալֆորվիլը իր համաչափ մարզանքներով, ուր բոլորին ուշադրութեան առարկայ է Ներսէս Տոլմաճեանը, համակ եռանդ։ Ահա գայլիկներու խումբը առաջնորդութեամբ փոքրիկն Ժիրայրի, որ երգ, խաղ ու դրօշներով մարզանքի բաժինը կը կատարէ բեմին վրայ։

Ահա երէցները հոմէական արուեստի կենդանի պատկերներով (շատ արտայայտիչ ու յաջող)։ Արնուչները եւս ունին իրենց ներկայացուցիչը Շամիլի պարով։

Կ'արտասանեն բոլորն ալ մաքուր հայերէնով Թումանեանէն, Զարեանէն, Ահարոնեանէն։

Ֆրանսերէնն ալ իր բաժինը ունի ի պատիւ անոնց սկաուտ ներկայացուցիչին։ Փոքրիկ ներկայացում մը եւ արտասանութիւններ։

Ճոխ է յայտագիրը, պէսպիսուն։ Ամէն մէկը կ'ուզէ բան մը ըսել. չէ՞ որ իրենցն է հանդէսը։

Սակուռ խմբապետ մը, Պ. Մանուկեան պարտք կը զգայ գրաւոր զեկոյցով մը տալ Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիներուն մասին ամփոփ տեղեկութիւններ (առանձին կը հրատարակուի) ու հանդէսը կը վերջանայ Տիկ. Էլլէն Բիւզանդի մէկ թատերգութեամբ, նուիրուած արիներուն։

Գրուածքին մասին խօսիլ երկար պիտի ըլլար եւ հանդէսին նկարագրութենէն դուրս։ Երկու բառով կ'ուզէի ըսել միայն որ յարգելի տիկինը ուզած է ներկայացնել զանազան տիպարներ ներկայ մեր գաղթական կեանքէն։

Կ. ԽԱՉԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Միւս հանդէսը Կ. Խաչի ցերեկոյթը, կը խոստանար ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր պար եւ զուարթութիւն հրամցնել հրաւիրեալներուն։ Անոր համար որ դրամի պէտք ունի Փարիզի մասնաճիւղը իր դարմանատան համար, իր կարօտեալներուն, իր հիւանդ երախաներուն համար։ Չէ՞ որ կուտանք եթէ պարենք անդադար, առանց ընդմիջումի, չէ՞ որ կը գնենք տոմսակը, եթէ «ճաշ»ը ընտիր է։

— Որքա՞ն կը մնայ Միութեան։

— Շատ քիչ բան։

— Ինչո՞ւ սակայն, լաւ բազմութիւն կայ, մօտ 300 հոգի։

— Այո, բայց ծախքե՞րը։

— Ծաղիկ, վիճակահանութիւն եւ աճուրդ ունինք։

—Բոլորը միասին հազիւ 800ֆրանք. ճաշին պիտի տանք, «աթրաքսիօն»ներուն եւն.։

— Այն ատեն ինչո՞ւ այսքան աշխատիլ, հոս հոն վազել քանի մը տոմս ծախելու համար, ամբողջ շաբաթներով չարչարուիլ քանի մը ֆրանք աժան վարձելու համար սրահ կամ նուագ։

— Ի՞նչ կ'ուզէք, Պարոն, 800 ֆր.ն ալ շահ է, 500ն ալ, նոյն իսկ 400ը։ Ճիշդ է, մեր ժողովուրդին գրպանէն ելածին հազիւ մէկ երրորդը մեզի կը հասնի, բայց այդքանն ալ ցաւի մը դարման է, իսկ զայն ունենալու միջոցը պարն է, պարն ու ճաշը։

Կը խորհիմ, լա՞ւ է, գէ՞շ է, պէտք ե՞ն այս բոլորը։ Բարեբախտաբար փոքրիկ Ազնուրեանները կուգան ընդմիջել զիս։ Ի՞նչ խանդավառութիւն, ի՞նչ հպարտութիւն կը զգայ մարդ այդ մանրուիկ, քոյր – եղբայր դերասաններով, երբ ֆրանսացի ծանօթ արուեստագէտներ նմանցնելով կ'երգեն ու կը պարեն, արդէն իսկ ճկուն շարժուձեւերով, սրամիտ նախադասութիւններ սահեցնելով աջ – ձախ։ Գրուած է ուրիշ անգամ մը «Յառաջ»ի մէջ թէ անոնք մաս կը կազմեն արդէն Théâtre du petit mondeի եւ ծանօթ են այդ շրջանակին մէջ իբրեւ տաղանդաւոր տղաք։ Իրենց ռուս–գեղջկական պարը, հարազատ տարազներով, այնքան խանդավառեց հասարակութիւնը որ կրկնել տուաւ զայն։ Օր. Ա. Թորոսեան եւս հաճելի թիւ մըն էր իր գեղական պարերով։ Մթնոլորտը հետզհետէ ջերմացաւ, թառով կամ ճազով, կովկասեան թէ եւրոպական պարերով, ու այդ տաք եւ ոգեւոր շրջանակին մէջ աճուրդը տուաւ 650 ֆր. Կ. Խաչին։

Անդամուհիները աջ – ձախ, կը հասնէին ամէն կողմ, մէկուն սուրճ մատակարարելով, ուրիշ մը համոզելով որ լաւ «բաժակ նայող» կայ, երրորդին փոքրիկ ծաղկեփունջեր հրամցնելով, միշտ ի խնդիր ֆրանք մը աւելի ապահովելու Կ. Խաչին, որ պէտք ունի անսահման պէտք, հասնելու իրեն դիմող հիւանդին ու աղքատին, առանց խտրութեան։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

—o—

ԺԸՆԵՒ, 30 ապրիլ (Յառաջ).— Ժընեւն ալ ունեցաւ իր հանդէսը։

Երիտասարդներու Միութիւնը այս տարի գաղութին մէջ կազմակերպեց ազգային սգատօնը կիրակի, ապրիլ 28ին, Union Chrétienneի սրահներուն մէջ։

Հանդէսը բացուեցաւ կոկիկ հասարակութեան մը առջեւ։ Օրուան նախագահը, Տիկ. Տոքթ. Ռօպէր հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս մէկ վայրկեան լուռ մնալ ի յարգանս նահատակներուն։

Յետոյ՝ կենդանի պատկեր։

Բեմը զարդարուած է սգահանդէսին պատշաճելի կերպով։ Դիմացը կ'երեւային Սիամանթոյի, Վարուժանի, Զոհրապի, Ռ. Զարդարեանի եւ Սեւակի պատկերները «Հայաստան»ի սաներուն կողմէ գծուած, իւրաքանչիւրին շուրջը սեւ ժապաւէն, իսկ այդ ամէնուն վրայ՝ «Յարգանք նահատակաց»։

Կենդանի պատկերն արդէն ինքնին յարգանքի արտայայտութիւն մըն է։

Եօթը հայորդիներ նահատակներու պատկերներուն առջեւ երկու շարքով ծունկի ու գլխահակ։ Բեմը կիսով միայն լուսաւորուած է, դաշնակին քանի մը մեղմ եւ յուզիչ նօթերը կը լրացնեն ընդհանուր պատկերը որ ինքնատիպ խորհրդաւորութիւն մը կ'արտայայտէ։

Այս պատկերը հայ սաներու կողմէ

խումբով պատրաստուած էր եւ շատ յաջող անցաւ։

Յետոյ խօսք առաւ յայտնի նկարիչ Զ. Մութաֆեան, որ գեղեցիկ ոճով բացատրեց սգահանդէսին նշանակութիւնը։ «Սգատօնի այս օրը մեզի, Հայերուս համար մահու եւ կեանքի օրուան տօնն է։ Ան թէեւ սարսռազդեցիկ ոճիրներ կը յիշեցնէ մեզի, բայց անով իսկ մեր ապրելու կամքը կը ցուցնէ։»

Հ. Ե. Մ. երգչախումբը հեղհեղէ երգեց, «Արի իմ սոխակ»ը եւ «Արեւ Արեւ»ը։ Յ. Զաքրեան ջութակի վրայ նուագեց Handelի Larghettoն դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Ա. Փէյնիրեանի որ առանձինն նուագեց նաեւ Adagio de Beethoven. յետոյ տեղի ունեցան շարք մը արտասանութիւններ, նահատակներուն գործերէն։

Յ. Կարագեան արտասանեց Վարուժանի «Հայր, օրհնէ»ն, իսկ Գ. Թաթարեան «Վահագն»ը, Գ. Տօնապետեան, փրոֆ. Սողիկեանի «Ինչպէս կ'ապրէինք»ը, Վ. Վարժապետեան Ռ. Զարդարեանի «Պուտ մը ջուր»ը, Մ. Գօյաճեան Թէքէեանի «Ահաւոր բան մ'այնտեղ»։

Միջնարարին թէյ եւ պզտիկ կարկանդակներ վաճառուեցան, ընդհ. ծախքերը փակելու համար։

Հանդէսին երկրորդ մասը սկսաւ Ե. Փափազեանի «Մուհամմէտ Բ.» կարճ պատմով։ Օր. Ա. Փէյնիրեան նուագեց Chopinէն Ballade մը եւ ընկերակցեցաւ Յ. Զաքրեանի Tartiniի Sonate en sol mineurին։

Յետոյ Պ. Նիկոլեան խօսք առնելով, համառօտակի նկարագրեց հայկական հերոսամարտը եւ Շ. Գարահիսարի, Ուրֆայի եւ Վանի ապստամբական շարժումները թուելէ վերջ, անցաւ 1918ի գարնան մղուած անկախութեան պատերազմներուն, մինչեւ հայկական հանրապետութեան հիմնումը։

Հանդէսին վերջին մասին մէջ Բ. Յարութիւնեան արտասանեց Սիամանթոյի «Հանդրուան»ը, իսկ Յ. Կոնոյեան «Խեղդամահ»ը եւ Յ. Մանուկեան Ռ. Սեւակի «Հայրը»։

Հանդէսը, որ փակուեցաւ ակիզբի կենդանի պատկերով, շատ լաւ տպաւորութիւն գործեց գաղութին վրայ։

Գովելի է մասնաւորաբար Հ. Ե. Միութիւնը, որ Ժընեւի մէջ հայ կեանքի մարմնացումն է։

ՊԱՐԹԵՒ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Վաղը, շաբաթ գիշեր Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ իր հրաժեշտի ներկայացումը կուտայ Լեւոն Յարութ, մասնակցութեամբ հայ սիրողներու եւ ֆրանսացի յայտնի արուեստագէտներու։

Լեւոն Յարութ (իսկական անունով Լեւոն Տէր Յարութիւնեան) բնիկ Վանեցի է, որ նախնական ուսումը իր ծննդավայրին եւ Պոլսոյ մէջ լրացնելէ յետոյ, Փարիզի մէջ կը յաջողի մտնել Conservatoire National, աշակերտելով Փոլ-Մունէի։ 1922ին կ'աւարտէ Քոնսէրվաթուարը՝ մրցանակի արժանանալով իբրեւ ողբերգակ։

Ճամբորդած է նաեւ Հիւս. եւ Հարաւ. Ամերիկա։ Լեւոն Յարութ շուտով կը մեկնի Հայաստան, բոլորովին նուիրուելու համար հայկական բեմին։ Պ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇԱՔԱՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

— o —

ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹԱՂԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 12 մայիս (Յառաջ).— Սէն Շարլի շաքարի գործարանը անցեալ տարուընէ ի վեր շաբաթը հինգ օր կ'աշխատցնէր, ապրանք քիչ սպառելուն համար, բայց իրականին մէջ վեց օրուան գործ կը կատարուէր, շնորհիւ մեքենական ուժի եւ գործի գլուխ աշխատող բանուորներու։ Ըստ կառավարական օրէնքի, 100ին հինգ փրանք զեղչ եղաւ օրականներէն։ Ասոր վրայ բանուորները մասնակի գործադուլի դիմեցին, օգուտ չըրաւ. ուզեցին մեռած սէնտիքան վերակազմել, որովհետեւ նախորդին վարիչ քարտուղարը լքեց սէնտիքան եւ այսօր ընկ. ապահովագրութեան պաշտօնեայ եղած է։ Դժուար էր վերակազմել, քանի որ բանուորին հաւատքը խախտած էր։ Քանի մը ժողովներ եւ Սէն Լուիի բանուորներու հետ վերակազմեցին։ Բողոքը ներկայացուցին անցեալ ամսուն, պահանջելով, վեց օր եւ զեղչուած առ հարիւրի վճարումը։ Տնօրէնը ոչ կարեմք պատասխանեց եւ միայն կիներու բողոքը նկատի առաւ (մէկ կէտը)։ Մէտիթէրանէն գոցուելով այս գործարանի բանուոր-բանուորուհիները բաժնեց գործարաններու մէջ։ Եկող կիները իրենց հնութիւնը պահեցին, բայց Սէն Շարլէն բողոքեցին եւ հնութեան իրաւունքը իրենց տրուեցաւ։ Քանի մը օր յետոյ մասնակի բաժիններ քառն վայրկեան գործադուլ ըրին, չաշխատեցան նաեւ կիները, որով գործերը իրար կապուած ըլլալով շատ մը տեղեր կանգ առին։ Տնօրէնը այլ եւս չճանչցաւ ոչ մէկ մարմին։ Պահանջեց,— եթէ վեց օր աշխատանք տամ պէտք է երկու հարիւր հոգի դուրս հանեմ։ Սէնտիքան չընդունեցաւ ու այնպէս անցաւ։ Օր մըն ալ կիներու բաժնէն ժամը 8—10 (որովհետեւ կիները 8ին կը ձգէին) բոլոր մեքենաներու փոկերը դանակով կտրեցին։ Դեռ մինչեւ հիմա երեւան չէ ելած հեղինակը, որով լսելեալ կ'ամբաստանուի սէնտիքան, իսկ սէնտիքան ալ իր կարգին տնօրէնին կը վերագրէ։

Անցեալները մամուլի միջոցաւ նահանգապետութեան կողմէ ազդարարուեցաւ, 100ին 10ի օրէնքը գործադրել անյապաղ։ Երկու օր վերջ տնօրէնը կ'ազդարարէր թէ օտարականները պէտք է հերթով հեռանան։ Առ այժմ 1930—35ին գործի սկսածներն է որ կը հանեն։ Իւրաքանչիւր հերթին երեքով չորսով, գրեթէ ամէն օր։ Իսկ նոր բանուոր կ'ընդունի Ֆրանսացի եւ Ալժերիացի։ Քանի մը օրուան մէջ գրեթէ արձակուածներուն թիւով առին, բայց չորս Ֆրանսացիներ չաշխատեցան, գործը դանելով դժուար եւ վճարումը քիչ։ Ինչ կը վերաբերի օտարականներուն, Հայերէն շատ քիչեր կան որ 10—11 տարիէ ի վեր կ'աշխատին, մեծամասնութիւնը եօթ տարին չանցնիր, իսկ Իտալացի, Սպանիացի բանուորները հին են եւ շատերն ալ հպատակութիւն առած են։ Ասոր համար էր որ գրած էի թէ գրեթէ Հայ չպիտի մնայ։

Մխիթարական կէտ մը.— Սէն Լուիի գործարանին մէջ արդէն թիւր համապատասխան է, գործէ չեն հանուիր։ Բայց հոն ալ ինքնութեան թուղթերու հարցը շատ դժուար է։ Տեսչութիւնը անձամբ թուղթեր ներկայացուց, հաւաքարար առանց սպասելու Ա. Բ. Գ.ի կարգին։ Մինչեւ հիմա ստացողները աննպաստ ստացած են։ Շատեր կ'աշխատին կանոնաւորել, բայց դժուար գործ է։ Եթէ այս պարագան գործադրուի, վախ չկայ գործազրկութեան։ Որոշ թիւով Հայեր ալ մասնակցեցան սէնտիքային, մեծամասնութիւնը «Հայաստանասէրներէն», շատերն ալ դիմեցին արձանագրութեան համար համոզելով թէ քաղաքական խնդիր չըկայ, ձեր դատն է որ պիտի պաշտպանուի հաւաքարար։ Ոմանք խորունելով, ոմանք ալ համոզումով արձանագրուեցան։ Բայց այսօր ներքին գոհունակութեամբ կը դիտուի Ֆրանսացի ընկերներէն որ Հայերը կ'արտաքսուին։ Առջի օր դուրս ելած պահուս բակին մէջ երկու Ֆրանսացիներ կը խօսակցէին։ Մենք ալ ետեւէն կ'երթայինք, մէկը միւսին կ'ըսէր.

— Ե՞րբ պիտի աւելին սա օտարականները, մանաւանդ Հայերը։

Միւսն ալ կ'ըսէր.

— Ձեմ գիտեր, բայց ամէն օր քիչ քիչ։

Այս բանուորներուն դուրս թափուելով հայ գործաւորներու թիւը կը սուարանայ։ Անօթութիւնը արդէն ծայր տուած է, Սէն Լու, Սէնթ Անթուան, Պուլվար Օտտօ, Սէնթ Մարկրիտ եւ քաղաքին մէջ,— այս թաղերը ամենադժնդակ պայմաններու մէջ կ'ապրին։ Ամառուան համաճարակ հիւանդութիւններէն կը վախցուի։ Շատերը իրենց կմախքն է որ քարշ կուտան աշնան տերեւի պէս։ Օգնութեան բոլոր միջոցները սպառած են, հացագործն ալ հաց չի տար այլ եւս, նմանապէս նպարավաճառը, որովհետեւ անոնք ալ սնանկութեան ճամբան բռնած են։ Մինչեւ այսօր դէչ-աղէկ տուին, բայց այլ եւս չեն կրնար դիմանալ։ Այս առթիւ գրոյց մը «Հայաստանասէր»ներու շրջանակէն,— իբրեւ թէ հայկ. կառավարութիւնը տեղ պատրաստած է երեսուն հազար գաղթականութեան եւ կը սպասէ որ անօթիներու խումբեր Փարիզ երթան ոտքով եւ Բարեգործականի վարիչներէն ճամբու ծախք պահանջեն, մէկ խօսքով յեղաշրջէին այդ կազմակերպութեան ծրագիրները։ Երանի՜ հաւատացողներուն։

Բանուոր

Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 13 մայիս (Յապաղած). — Անցեալ կիրակի կէս օրէ վերջ, Բօլիզէի սրահը մէկ ծայրէն միւսը, լեցուած էր բազմութեամբ։ Հայ Կ. Խաչի հիմնարկութեան քսանըհինգամեան էր։ Եւ Կ. Խաչի մեր ժրաջան քոյրերն ու մայրերը, հակառակ օրուան տաղտուկին ու անստոյգ վիճակին, ամէն ջանք թափած էին, որպէսզի արժանաւորապէս տային իրենց յարգանքի տուրքը կազմակերպութեան մը, որ քսանհինգ տարի արցունքներ սրբած ու վէրքեր սպիացուցած է։

Տօնակատարութիւնը կրկնակ հանգամանք մը ունէր։ Ոչ միայն ընդհանուր կազմակերպութեան 25ամեակն էր, այլ եւ Մարսէյլի մասնաճիւղին վեցեամեակը։ Այս առթիւ չմոռնանք չնշել թէ հակառակ բազմապիսի արգելքներու, քութիւններու եւ նիւթական անձուկ պայմաններու, Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը չինաբար գործ կը կատարէ տարիներէ ի վեր։

Մեր քոյրերը տեղ մը արցունք կը սրբեն, տեղ մը կրթական գործին կը սատարեն, եւ ուրիշ տեղ մըն ալ, հիւանդներ կը մխիթարեն։ Քոնէֆիւլոնի եւ Օթէլ Տիէօյի հիւծախտաւոր հայորդիները վկայ են։ Եւ այս ամբողջը, ժողովուրդին լումաներով։

Այս քանի մը հակիրճ տողերը պէտք էին անոր համար որ, Կ. Խաչի մեր քոյրերը ուրիշ բան չեն ուզեր, եթէ ոչ գնահատանք, մանաւանդ «Յառաջ»էն, որուն թղթակիցը հրաւիրած էին մասնաւորաբար այս առթիւ։

Անցնինք հանդէսին։

Տիկ. Քիպրիթճեան, իբրեւ ատենապետուհին Մարսէյլի մասնաճիւղին, կարճ սակայն հմտալից բանախօսութեամբ մը պանծացուց հայ կինը, անցեալի մէջ եւ ներկայիս։ Պանծացուց Կ. Խաչը իր հիմնադրութեան քսանըհինգամեակին առթիւ։

Կ'արժէ քանի մը մասերը ներկայացնել.— «Քոյրեր եւ եղբայրներ Կ. Խաչի հիմնադրութեան 25ամեակն է այսօր, հայ կնոջ բարոյական յաղթանակի օրը։ 25 տարիներ առաջ, հիմը դրուեցաւ այս կազմակերպութեան, երբ մեր ժողովուրդը կը տաքար անսպառ բռնակալի ճիրաններուն տակ։ Ցաւը մեծ էր, դարման չկար։ Պէտք էր ստեղծել այդ դարմանը։ Եւ այդ եղաւ Կարմիր Խաչով։ Սկիզբները տարբեր անունով ու կոչումով, սակայն խորքով նոյն, էութեամբ անաղարտ։ Հայ Կարմիր Խաչի ստեղծումով, հայ կինը ցուցուց իր հոգեկան ու մտային բարձրութիւնը։ Հայ կինը ուզեց ծառայել եւ այս գետնի վրայ տուաւ Տիւսարներ, Սիպիլներ եւ ուրիշներ ողջ կամ մեռած։ Կարմիր Խաչը եղած է միշտ ժողովուրդին հետ ինչպէս անցեալին մէջ, նոյնպէս ներկայիս։ Երէկ, հայ կինը ռազմաճակատէն տուն վերադարձող վիրաւոր հայորդին կը դարմանէր, իբրեւ գթութեան քոյր, կամ ցեղին անճիտման օրերուն, ըմբոստացող Վասպուրականին, Ուրֆային, Շապին Գարահիսարին եւ ուրիշներու դիրքէ դիրք ռազմանիւթ եւ սննդեղէն կը փոխադրէր։ Իսկ ուրիշ տեղ մըն ալ, հայ մանուկը կը կրթէր որպէս մաքուր Հայ։ Հայ կինը իր ընտանեկան յարկին տակ, կը նմանի վարդի թուփին տակ պահուըտած մանիշակին։ Եւ այս տխուր օրերուն, հայ կինը աւելի քան երբեք կեցած է իր կեանքի ընկերոջ կողքին, մասնակից ըլլալով թէ իր տխուր եւ թէ լաւ ու ուրախ օրերուն։ Հայ քոյրեր եւ եղբայրներ, ուժ տըւէք մեզի։ Մեծ բան մը չենք ուզեր, այլ միայն բարոյական ու նիւթական համեստ աջակցութիւն մը։ Գիտցէք որ այդ բարոյական ու նիւթական համեստ միջոցներով, արցունք մը պիտի սրբենք, վէրք մը պիտի դարմանենք ու հիւանդ մը պիտի մխիթարենք»։

Գեղարուեստական մասը կոկիկ էր։ Ջութակահար Պ. Ջէօրճեան, ընկերակցութեամբ դաշնակահարուհի Օր. Անոյի, նուագեց եւրոպական դասական կտորներ։

Երգեցին Օր. Գէորգեան եւ Տիկ. Թէրզիպաշեան (վերջինը Փարիզէն)։ Տիկինը իր «Հայաստան»ով, «Սիրուհիս»ով եւ ուրիշ կտորներով ... ներկաները։ Մանաւանդ սա խրոխտ ու փոթորկոտ երգը՝ «Հայաստան»ը մեզ պահ մը մոռցնել տուաւ տխուր ներկան։ Արտասանեց Օր. Շահպազեան, «Հայ Կարմիր Խաչ»ին։ Մխիթէք պար մը պարեց Օր. Ռ. Փափազեան, որուն դաշնակով կ'ընկերանար Օր. Ակինեան։ Վերջաւորութեան, ներկայացուեցաւ կենդանի պատկեր մը։ Կարմիր խաչուհիներ, սպիտակ հագուած, կը խնամէին հիւանդ մը, ուրիշներ կողովներ լեցուն պտուղներով դէպի հիւանդը կը յառաջանային, իսկ ուրիշ մը — Տիկ. Քիպրիթճեան — առաջքը առած քանի մը երախաներ կարդալ ու գրել կը սորվեցնէր։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը ներկայացուցին քըջալիր զաւեշտ մը, «Դղումի վաճառականը»։ Ժամը 6էն վերջ բակաւ հանդէսին երկրորդ մասը, եւ ... բալային պարերով։

⁂ Փոլէն Մարսէյլ հասան 13 ֆըրանսացի մայրապետներ, չհանդուրժելով տարագներու փոփոխութեան օրէնքին։

Հրաչեայ

Ե՞րբ կը լրանայ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը

—o—

Աւելի քան մէկ ամիս առաջ, «Յառաջ»ի մէջ յայտարարած էինք, թէ «Համազգային»ի կեդր. Մարմինը կը ստանձնէր կատարել մեծանուն վիպագրին ծննդեան հարիւրամեակի տօնակատարութիւնը Փարիզի մէջ։ Իբրեւ սկզբնական աշխատանք պարզ է թէ նախ պիտի ճշդուէր Րաֆֆիի ծննդեան թուականն ու օրը։ Լսած էինք թէ թիւրիմացութիւն կայ Րաֆֆիի ծննդեան թուականի մասին, նկատի ունէինք այրի Տիկ. Աննա Րաֆֆիի մէկ նամակը տպուած Թէոդիկի 1912ի տարեցոյցին 21րդ էջին վրայ, ուր կարգ մը այլ տեղեկութիւններու հետ կը գրէր.— «Րաֆֆիի կեանքէն մինչեւ հիմա լրիւ կենսագրութիւն չէ տպուել, եղած փոքրիկ գրքոյկներով արտագրուածները լի են թերութիւններով ու զանազան քմահաճոյքների հեղինակութեամբ»։

Արդ, ակնարկուած «քմահաճոյք»ները պարզելու համար մեզի կը մնար դիմել Լոնտոն, իր հարազատներուն եւ պրպտել թուականի ճշդում։ Այժմ մեր հաւաքած տեղեկութեանց արդիւնքը հետեւեալն է.—

Նախ Րաֆֆին ծնած է ոչ թէ 1835–ին՝ այլ 1837ին, հետեւաբար իր ծննդեան հարիւրամեակի տօնակատարութիւնն ալ կրնայ կատարուիլ ոչ թէ ներկայ տարուան մէջ՝ այլ ընդհակառակն երկու տարի յետոյ, այսինքն 1937ին։

Քալենք աղբիւրներու վրայէն։

Րաֆֆիի մահէն անմիջապէս յետոյ, 1888 թուականէն սկսեալ քանի տարի շարունակ տիրող կարծիքը այն է եղեր թէ մեծատաղանդ գրագէտը ծնած է 1835 թուականին։ Այս սխալը սեփականացնելով, յաջորդաբար մէկմէկու են փոխանցեր Մշակ, Նոր Դար, Տարազ, Մուրճ թերթերն ու պարբերականները։ Իսկ աւելի վերջ այս սխալը մուտք է գործեր նոյնպէս հատորներու մէջ։ Այսպէս Լ. Մանուէլեան իր «Ռուսահայ գրականութիւն»ը եւ Գարամաճեան իր «Րաֆֆիի կենսագրութիւնը» գրքոյկին մէջ ցոյց կուտան 1835 թուականը։

Առաջին ճշդումը կատարեց այրի Տիկ. Աննա Րաֆֆի 1913ի սկիզբը։ Իր հարազատները ձեռնարկած ... հրատարակել Րաֆֆիի ամբողջական գործերն լրիւ հաւաքածոն։ Այդ հատորներէն մէկուն՝ «Տաճկահայք»ին սկիզբը զետեղուած Րաֆֆիի լուսանկարին վերեւ գրուած էր «Ապրիլ 24, 1913 թուականին լրանում է Րաֆֆիի մահուան 25ամեայ տարեդարձը, Րաֆֆին ծնուած է 1837 թուին եւ մեռած 1888 թուականին։ (Տեսնել Վիեննայի Մխիթարեան տպարանի հրատարակութիւնը, Տիկ. Աննա Րաֆֆիի, 1913ին)։

Ռումանիոյ «Րաֆֆի» մշակութային Միութեան կոչէն ազդուած, տարուեցանք սարքել Րաֆֆիի հարիւրամեակի տօնակատարութիւնը։ Սակայն այժմ երբ մէջտեղն է իր ազգականներուն կողմէ ճշդուած թուական մը, անիմաստ եւ անտեղի կը գտնէ կեդր. Մարմինը, այս տարի կատարել վիպագրին հարիւրամեակի հանդիսութիւնը։ Ասոր նախաձեռնութիւնը պահելով մեզի, կը յայտարարենք թէ մեծ շուքով եւ երկար պատրաստութեամբ զայն պիտի կատարենք 1937ի գարնան։

Հանդիսութիւններու թուականի միօրինակութեան համար, հրապարակաւ կոչ կ'ուղղենք մեր բոլոր մասնաճիւղերուն եւ մեզի բարեկամ այլ մշակութային միութիւններուն որպէսզի Րաֆֆին տօնելու իրենց պատրաստութիւնները յետաձգեն 1937ի տարւոյն։

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»ի Փրանս. Կեդր. Մարմին

ՕՐ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՏԱԳԱՒՈՐԵԱՆ

եւ

Պ. ԼԵՒՈՆ ՇԻՐԻՆԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ (Օտէօն), 12 Մայիս 1935

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ Պէյրութի մէջ

— o —

Շէլ ընկերութեան մթերանոցներուն մօտ, ալիքները դուրս նետած են հայ երիտասարդի մը դիակը։

Քննութիւնները ցոյց տուած են որ տարաբախտ երիտասարդը կը կոչուի Միքայէլ Սարգիս Կալաեան, կիլիկեցի, 27 տարեկան։ Այս հէք երիտասարդը իր մօրը եւ պզտիկ եղբայրներուն հետ կը բնակէր Էշրէֆիէ թաղին մէջ շատ թշուառ վիճակի մը մէջ։ Վերջերս հիւանդութիւնն ալ սկսաւ, սաստկացնելով անոնց ցաւերն ու տառապանքները։ Միքայէլ շատ տկար ինկաւ եւ երկար ատեն մնաց անկողին։ Մերունի մայրը մուրալով ապահովեց բժիշկի դրամը։ Սակայն Միքայէլ, իմանալէ վերջ մօրը այդ մտադրութիւնը կը յայտնէ որ բժիշկը անկարող է դարմանելու զինք, եւ միայն ծովը կրնայ ազատել։

Խե՜ղճ մայրը ժամանակին չի հասկնար նշանակութիւնը իր զաւկին այդ յայտարարութեան։ Միքայէլ անկէ վերջ, կը ձգէ անկողինը գիշերանց եւ կը նետուի ծով, վերջ տալու համար իր դժբախտ կեանքին։

⁂ Ազգերու Դաշնակցութեան հիմնադրութեան թուականէն (1920, մայիս) մինչեւ 1935 կնքուած բոլոր դաշնագիրներն ու միջազգային համաձայնագիրները պիտի հրատարակուին շուտով։ Ամբողջ գործը պիտի բաղկանայ 150 հատորներէ։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=o.o=

Տարաւ երկրորդ յարկը, եւ նետեց սենեակ մը, բազմաթիւ ոստիկաններու մէջ։ Ձեմ գիտեր ինչ պատուիրեց, եւ մեկնեցաւ, վերադառնալու խոստումով։

Փռուած էի տախտակի մը վրայ,— միշտ նոյն վիճակով։ Ոստիկանները, կը հարցնէին, պուլկարերէն, ռումաներէն, յունարէն.

— Մանասթըրի ո՞ր թաղը կը բնակէիր։

— Մզկիթին քովը աղբիւր մը կար, կը յիշե՞ս։

— Ի՞նչ տեսակ Պուլկար ես որ պուլկարերէն չես գիտեր։

Կարճահասակ եւ բարեկա՛մ ոստիկան մը (յետոյ կ'իմանաք) կտոր մը հաց եւ քանի մը ձիթապտուղ նետեց առջեւս։

Արդէն կէս գիշեր եղած էր, եւ ես ընկողմանած, կը փորձէի քնանալ։

Կարելի՞ էր քնանալ։

Ֆիզիքական տանջանքէն աւելի, մղձաւանջ մը կը ճնշէր միտքս, շարատանջ եւ անընդհատ։

— Բռնեցի՜ն... Տարի՜ն... Կը քշե՜ն ... Իրենց ուզածին պէս պիտի թարգմանեն ...

Նախընթաց գիշերը, տունին պառաւը սեւ նախազգացում մը ունեցած էր.

— Երազիս մէջ տեսայ որ ... կ'ուզեմ որ պատմես, բայց ...

Ան կը պատմէր, ես կը խնդայի։

Սկսայ մտքիս մէջ դասաւորել դէպքերը։

Ուրեմն Վլատիմիր գիս առանձին ձգելով Սալոնին մէջ, դուրս ելաւ, թերեւս յարակից սենեակ մը մտաւ, կամ փողոցին անկիւնը Ալի Բիզային յանձնեց յուշատետրը եւ ելաւ գնաց, ճամբան աղջիկներուն հանդիպելով եւ խաբելով։

Եւ կամ, աղջիկները ճամբելէ յետոյ, կառք մը նստաւ եւ գնաց շիտակ Գրամը Սխաւի, Բէշտա պէյին յանձնելու համար զայն, ինչպէս յանձնած էր տարձանակն ու նամակը։

Անշուշտ աղջիկներն ալ բռնել տըւաւ ... Գնաց այն տունը ...

×

Յաջորդ առտու Ալի Բիզա եկաւ, եւ «որպիսութիւնս» հարցուց։ Սիկարէ՞թ, թէ՞յ, ուրիշ ի՞նչ կ'ուզեմ, գիշերը հանգի՞ստ էի ...

Եւ տարաւ ուրիշ սենեակ մը, նոյն յարկին վրայ (եթէ չեմ սխալիր՝ երրորդ)։ Սենեակը պատուհան մը ունէր պարտէզին վրայ։

Ձեմ գիտեր ի՛նչ անցաւ դարձաւ, քիչ յետոյ վերադառնալով յարմար չդատեց եւ փոխադրեց գետնայարկ, խոշորկեկ սենեակ մը, որուն միակ պատուհանը կը նայէր աձուի մը վըրայ, մէջտեղն ալ աւազան մը։

Փռուեցայ անկիւնը դրուած տախտակի մը վրայ, միշտ ձեռքերս եւ բըթամատներս կապուած, եւ իբրեւ ծածկոց ունենալով Պուլկարին տուած վերարկուն։

Հսկողութեան համար, նշանակած էին սպառազէն ոստիկան մը, որ վեց ժամը անգամ մը կը փոխուէր։ Ուրեմն քսանըչորս ժամուան մէջ չորս ոստիկան, կարգով։

Աչք մը նետեցի սենեակին պատերուն վրայ։ Կարծեցի տեսնել արեան հետքեր։

Եւ բոցավառեցաւ երեւակայութիւնս,— անշուշտ չարչարուած, եղունգները քաշուած, պատէ պատ զարնուած կալանաւորներու վէրքերէն ցատկած արիւններ են ...

Աւելի վերջը իմացայ որ ճիշդ քովի սենեակը թխած էին «զանազանք» (Մութէֆէրրիգա),— որը օրին ձերբակալուած բազմաթիւ կալանաւորներ, որոնց շատերը նոյն ինքն Վլատիմիրի զոհերը։

Ձեռնակապիս բանալին կը գտնըւէր բանտային ոստիկանութեան տեսուչին ձեռքը. այնպէս որ հարկ էր հրաման առնել, «դուրս ելլելու» համար։

Այդ պարագային, նախապէս ամէն զգուշութիւն կ'ընէին որ մարդ մնացած չըլլայ բակին մէջ, իմ սենեակէս մինչեւ արտաքնոցը։

Եւ երկու ոստիկաններ կ'ընկերանային, ձեռնակապս ալ հոն քակելով եւ հետեւելով մինչեւ բուն գործարանին մուտքը։

Արտաքնոցի յառաջամասին մէջ ծորակ մը կար, քովն ալ՝ ջրամանի մը կապուած երկար շղթայ մը, որ բընազդաբար ուշադրութիւնս գրաւեց։

Նայեցայ նաեւ պատուհանին, որ շատ ցած էր։

... Օրը իրիկուն եղաւ տախտակին վրայ աջ-ձախ դառնալով, ոռնալով եւ գալարուելով։ (Ոտքի ելլելու եւ սենեակին մէջ պտտելու իրաւունք չունէի)։

Տակաւին հաճոյակատար էին, եւ կը հարցնէին,— բան մը կ'ուզե՞ս, թէյ, գլանիկ, ուտելիք ...

Իրիկուան դէմ բարձրահասակ եւ վայելուչ մարդ մը ներս մտաւ, ուղղակի քովս եկաւ եւ աթոռ մը առնելով նստաւ։ Ձեռքերը ձեռնոց։

Հազիւ կրցայ շտկուիլ եւ նստիլ։

— Անունդ ի՞նչ է, տղաս։

— Նիքօլա Տիմիթրեւ։

— Սխալ բաներ կ'ըսես, դուն նշանաւոր Շաւարշ Միսաքեանն ես, գրող-կալողացող։

— Ոչ, իմ անունս Նիքօլա Տիմիթրեւ է, Մանասթըրցի։

— Ուրանալը օգուտ չունի. լեցուն փաստեր կան քեզի դէմ (սէնին ալէյհինտէ միւֆասսալ վէսիգա վար)։

— Ես բանէ մը վախ չունիմ։

— Ինծմէ չե՞ս վախնար։

— Ո՞վ էք դուք։

— Պէտրի պէյ։ (Ոստիկանութեան վերատեսուչը, որ նախարարի լիազօրութիւն ունէր այդ օրերուն։ Պոլսէն փախաւ եւ Աֆղանիստան գնաց զինագործարին, իսլամական քարոզութիւն կատարելու համար։ Հոն ալ մեռաւ)։

Եւ շարունակեց.

— Որքան ալ տոկուն (մէրթին) մարդ ըլլաս, տանջանք կայ (իշքէնճէ), ծեծել, եղունգ քաշել, քէլփէթին ... մատծէ, շամփ - ձեւէ, (տիւշիւն-թաշըն), քանի մը բաներ պիտի հարցնենք, լուսաբանուելէ յետոյ ես իմ ձեռքովս Բէօսթէնճէ կը ղրկեմ քեզ, վաղն իսկ։ (Վլատիմիրը այդ մասին խօսած էր)։

— Այդ բաները ինծի հետ կապ չունին. իմ գործս պուլկարական դեսպանատան հետ է։

— Ես նորէն կ'ըսեմ քեզի, մեզ ես, տիւշիւն, թաշըն, հարցումներուն կը պատասխանես, վաղը կ'ազատիս։

Պէտրի պէյ չմոռցաւ «որպիսութիւնս» ալ հարցնել.

— Բանի մը պէտք ունի՞ս, ուտելիք, գլանիկ, թէյ, սուրճ, ինչ որ կ'ուզես ըսէ թող բերեն։

— Գրպանս թաշկինակ մը անգամ չձգեցին, ամէն բան գրաւեցին։

— Գաւառացի են (թաշրալը), հայվան են, չեն գիտեր։

Եւ հրամայեց որ թաշկինակ մը բերեն։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(11)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԸ պիտի եռապատկուին երկու տարուան ընթացքին, մայր երկրին պաշտպանութեան համար, իսկ պիտի կրկնապատկուին, ամբողջ կայսրութեան համար: Անգլիա այժմ ունի 498 առաջնակարգ օդանաւ: Այս թիւը պիտի բարձրանայ 1460ի, որ հաւասար է Ֆրանսայի եւրոպական եւ ափրիկեան օդանաւային ուժին: Ամէն բան հաշուելով, մինչեւ 1937 Անգլիա պիտի ունենայ 2000 օդանաւ, փոխան 1020ի:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՃԱՌԻՆ ԱՌԹԻՒ, որուն ամփոփումը տուած էինք երէկ, Լոնտոնի թերթերը քննադատութիւններ կը հրատարակեն, պահանջելով որ կառավարութիւնը չափաւորութեան հրաւէր ուղղէ: Իտալական թերթերն ալ կը բողոքեն Անգլիոյ բռնած դիրքին դէմ:

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՍՊԱՌԱԶԻՆՄԱՆ պահանջին առթիւ, վաւերական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը Պալքանեան խորհրդաժողովին մէջ դիտել տուած է որ եթէ Աւստրիոյ, Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ դաշնագիրներուն զինուորական յօդուածները վերաքննուին, Թուրքիա պիտի պահանջէ փոխել Նեղուցներու պայմանագրութիւնը (1923) եւ իրաւունք տալ ամրացնելու նեղուցները: Կ'ըսուի թէ Թուրքիա արդէն իսկ զեկոյց մը հաղորդած է շահակից պետութեանց: Լոնտոնի մէջ հիմնաւոր չեն նկատեր թրքական պահանջները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

25 Մայիս Շաբաթ երեկոյ

ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԼԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. Métro: Cadet.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET,** (որ ստիպուած ըլլալով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշտ 9ին):

ԵՒ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

25 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ**

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՆԵՐ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇԱՍ, Պ. Ա. — 25:
ՆԻՍ, Պ. Պէր. — 140:
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Զօր. — 35:
ԹՈՒԼՈՒԶ, Խաչ. — 70:
ՓԻԷՐՖԷՕ, Վարդ. — 50:
ՄՕՐՍԱՆ ՍԻՒՌ ՕՐԺ. Կ. Մ. — 50:
ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԷՐՎԷ, Ց. Խաչ. — 100:
ՊԻՑԵԱՆՔՈՒՌ, Խ. Փաստ. — 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ. — 910:
ԼԻՈՆ, Գործ. — 300:
ԼԻՈՆ, Ց. Ռուբ. — 100:
ԼԻՈՆ, Հ. ԹԱԴ. — 100:
ՆՈՒԱԶԻ ԼԸ ՍԷՔ, Հ. Ղ. — 70:
ՌՕՆԻ ՍՈՒ ԲՈՒԱ, Թ. Ղազ. — 100:
ԹՈՒԼՈՆ, Տօրամ. — 70:
ՆԻՍ, Ցաւէթ. — 35:
ԱՏՏԻՍ ԱԲԱԲԱ, Ն. Հիւր. — 500:
ՔԱՍԱՊԼԱՆՔԱ, Տէյ. — 140:
ՎԱԼԱՊԵՐԿ, Թ. Մ. — 50:
ՍԱՐՍԷԼ, Երամ. — 30:
ԼԱ ՊՕՔՔԱ, Տայլ. — 50:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Հիւս. — 70:
ՏԻԷՕՖԻԹ, ՓԱՄՊ. — 30:
ՖՐԱՆՔՖՈՒՐԹ, Խ. Վէլ. — 50:
ՎԻԼՄՈՆՊԼԸ, Տիկ. Քէս. — 100:
ՆԻՍ, Առաք. — 100:
ԿԱՐՏԱՆ, Գործ. — 147.60: Վճարե - ցինք Հ. Ս.ի 41:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Ալֆորվիլի Հայ երկսեռ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ, 19 մայիս, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Աղասիի սրճարանը, 121, Rue Etienne Dolet, *Ալֆորվիլ:*

Կը խօսի՝ Գրիգոր Թէլլալեան (Գրիմիթէլ), *նիւթ՝ «Հայոց պատմութեան բաղդատութիւնը օտար պատմութեանց հետ»:*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բաբերդի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Բաբերդցի Անդրանիկ Սեւորբեանի (Լիոն), կարենցիներ Ստեփան Ոսկանեանի եւ Հրաչ Յակոբեանի (Մարսէյլ) դառնաղէտ մահուանց առթիւ իրենց ընտանեկան պարագաներուն:

Վարչութիւն

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, 19 մայիս Տօն Երեւման Ս. Խաչի, Գեր. Տ. Ցովսէփ Ե-պիսկոպոս Կարապետեան հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ քարոզել: Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին:

ՋՈՒԱՐՃԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԱՅ ԵՂԷՔ

Դպրոցասէրի ԱՆԿԵՆԻ Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 19 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ԱՆԿԵՆԻ **Salle des FÊTES**Ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հետաքրքիր անակնկալներ: — Ընտիր ձայն: — Աժան Պիւֆէ: — Մուտք՝ 10 *ֆրանք:*

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

«ԱՐԱՄ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԱ «Տաւրոս» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհ. ընկերական վիճաբանական ժողովի շարունակութիւնը, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, նախագահութեամբ ընկ. Ա. Ջամալեանի:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գրադարանը:

ՍԷՆ-ԼՈՒ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, 17 մայիս, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը, 18 մայիս, Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին Միութեանս Գրադարանին մէջ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, իր սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին «Դրօշակ»ի սրահին մէջ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԺԱՇԿԵՐՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, 'ընկերներ'

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ ԵՒ **ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ**

մահապատիժի ջնջման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խնջոյք մը, որ տեղի կ'ունենայ 19 Մայիս կիր. իրիկուան ժ.ը 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ Maison «Martin»*ի մէջ,* 120, Bld. Belleville (Métro: Belleville): *ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (ճոխ ընթրիքով միասին):*

ՊՕՄՈՆԻ (ՄԱՐՍԷՅԼԻ) ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ՍՐԱՀԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՇՔԵՂ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը ճիշտ 2ին

Կը խօսի ընկեր ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

Մուտք՝ 3 ֆրանք:

ԾԱՆՕԹ.— Սրահը կը տրամադրուի հարսանեկան եւ այլ ամէն տեսակ հաւաքոյթներու համար, խիստ մատչելի գնով: Դիմել վարչութեան, *10*, Պուլվար տը Մարկրիթ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ

կազմակերպուած՝ *ՌՕՄԱՆԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ*

Ընկերներ՝ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

Մահապատիժի փոփոխութեան առթիւ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 5էն մինչեւ առաւօտ Ընկերվարականներու սրահին մէջ:

Կը հրաւիրուին վալանսի ընկերներն ու համակիրները:

Ճաշկերոյթին մասնակցութեան համար կը գանձուի 10 ֆրանք:

Տոմսերը կը ծախուին Ռօմանի *Յառաջ*ի գործակալ ընկ. Ս. Պիլալի մօտ:

ԳԻՆԵՏՕՆ

կազմակերպուած՝ ԱՏՍԲԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

120 Bld. Belleville*ի սրահին մէջ, մէթրօ՝ Պէլվիլ*

Գեղարուեստական բաժին, սիրուն անակնկալներ: Տեղի կ'ունենայ միութեան պարգեւաբաշխութիւնը:

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ 2 ՖՐԱՆՔ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Փանոս Ուստոլիկեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէին եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի փոքրիկին՝ ՄԿՐՏԻՉի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Երուանդ Ատանալեանի, որ հագուստեղէններ եւ կերպասի կտորներ նուիրեց մասնաճիւղին:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

Ֆր. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հայ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է: Ներկայ կ'ըլլան Փարիզի Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչները: Օրակարգ.— Տարեկան հաշուետուութիւն, Պատգամաւորական ժողովի օրակարգի քննութիւն, Պատգամաւորի ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի - լէ - Մուլինոյի ընդհ. ժողովը, 18 *մայիս շաբաթ իրիկուն, ժամը* 8.30*ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ. պատգամաւորական ժողովի խնդիրներ:*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ, 19 *մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը* 2*ին*, 181, Cours Lafayette, Café de la Gare*ի սրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որ անպայման ներկայ գտնուին, ընդհ. ժողովին, որ պիտի ըլլան զեկուցում, հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն:*

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր - Հայքի Հայր. Միութեան նորակազմ վարչութեան ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 9. rue Jouye Rouve, Paris (20), *Մէթրօ* Pyrénées.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Տպ. Վիէննա, 181 *էջ, գեղեցիկ տպագրութիւն*, 15 *ֆրանք*

ՐԱՖՖԻ

ԿԱՅԾԵՐ, 2 *հատորը միասին, Տպ. Պէյրութ*, 712 *էջ*, 50 *ֆրանք:*

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ (լոյս կը տեսնէ պրակ պրակ), պրակը՝ 1 *ֆրանք:*

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, Rue Monsieur - le - Prince, Paris (6), Chèque Postal: Paris-1278-35.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (84)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Քաղաքի բազմութիւնը խումբերով դիմում էր դէպի պատժարանը: Նրանք շտապում էին հանդիսատես լինելու մի սոսկալի գործողութեան: Զարմանալի հետաքրքրութիւն ունի ամբոխը, նրան միօրինակ զուարճութիւն է պատճառում թէ քաղցր երաժշտութեան ներդաշնակութիւնը, եւ թէ դատապարտեալի դառն հառաչանքները, դահճի դանահարութեան ներքոյ:

Ամէն ինչ պատրաստ էր սոսկալի հանդէսը սկսելու համար:

Իմ ընկերները բաւական քաջութեամբ տարան իրանց փորձութիւնը, կարծես թէ, նրանց համար շատ սովորական լինէր այդ: Ես մինչեւ յիսուներորդ զարկը անցայ առանց մի ձայն հանելու, առանց իմ դէմքն անգամ այլայլելու: Մի այսպիսի արհամարհական վարմունք իմ կողմից, վիրաւորեց դահիճների անձնասիրութիւնը, դրդեց նրանց բարկութիւնը: Նոյն րոպէում նրանց անգութ երեսները, կարծես, ասում լինէին ինձ. մենք ծեծում ենք, որ ցաւեցնենք քեզ, երբ դու ցաւ չես զգում. դրանով վիրաւորում ես մեր կատաղութիւնը»:

Բազմութիւնը վայրենի ոգեւորութեամբ նայում էր: Յանկարծ նրանց ուշադրութիւնը դարձաւ մի այլ առարկայի վրայ: Ամբոխի միջից լսելի էր լինում մի ցաւալի հառաչանք. «Մարդիկ ինչո՞ւ էք կանգնած... մի՞թէ դուք Աստուած չունէք... սպանում են... սպաննում են... ազատեցէք... աղաչում եմ... ազատեցէք... Մուրատ, սիրելիս... ա՜խ, սպաննում են... մարդիկ, դուք չէ՞ք տեսնում... դուք չէ՞ք լսում... սպաննում են... ազատեցէք...: Ինչո՞ւ են սպաննում... նա աւազակ չէ... նա բարի մարդ է... նա ինձ սիրում է... նա իմ կեանքը ազատեց... Մարդիկ, ինչո՞ւ չէք լսում...: Ախ, Աստուած... չեն լսում... ամէնքը խլացել են...:

Այն սարսափելի րոպէում, երբ մին միւսի ետեւից յաջորդաբար շառաչում էին մտրակների զարկերը, երբ արեան կաթիլները դուրս էին ցայտում իմ մերկ մարմնից — այդ մահուան տագնապի րոպէում իմ ականջներին հասնում էր դժբախտ աղջկայ ձայնը...: Այդ ողբալի ձայնը այնքան մխիթարական էր, որ ես՝ այլեւս չէի զգում հարուածների սաստկութիւնը: Ես երջանիկ էի, որ այս աշխարհում գոնէ կար մէկը, որ սիրում էր դատապարտեալին, որ գիտէր, թէ նա անմեղ է...:

Բայց ամբոխը ծաղրեց նրան: Ամէն կողմից լսելի էր լինում. «դա այն խելագար աղջիկն է»...:

Թէ ի՞նչով վերջացաւ իմ փորձութիւնը, թէ ի՞նչ դրութեան մէջ ինձ յետ բերեցին պատժարանից,— ես չեմ յիշում, միայն այսքանը գիտեմ, երբ առաջին անգամ աչքերս բաց արի, ինձ քաղաքի հիւանդանոցի մէջ գտայ: Իմ մահճակալի մօտ, կանգնած էր մի բաւական մաքուր հագնուած, ակնոցաւոր երիտասարդ, որի խելացի դէմքի իւրաքանչիւր գծերից արտափայլում էր բարութիւն եւ ազնուութիւն: Նա ժամացոյցը ձեռին բռնած, հաշւում էր իմ երակի զարկը:

— Այժմ յոյս կայ...: Ծգնաժամը անցած պէտք է համարել... ասաց նա ինքն իրան մի առանձին բաւականութեամբ:

Երիտասարդը բժիշկ էր. նա մի քանի պատուէրներ տուեց իւր օգնականին եւ հեռացաւ:

Մի քանի շաբաթից յետոյ բժիշկը դարձաւ ինձ աւելի առողջ: Մտրակների հարուածներից դիշատուած մարմնիս վէրքերը այնքան բարւոքուել էին, որ ես կարողանում էի առանց շատ զգալու մի կողմից միւսի վրայ շուռ գալ: Իսկ ջերմը դեռ չէր անցել: Իմ երեւակայութիւնը թէեւ արթուն էր, բայց գտնւում էր դեռ զգայուած դրութեան մէջ:

Գեղեցիկ բան է ուղեղի այդ դրութիւնը: Կեանքի բոլոր լաւ եւ վատ տպաւորութիւնները, որոնք նրա ծալքերի վրայ մնացել էին անջնջելի, բայց որոնք բոլորովին ջնջուած, անհետացած էին համարւում,— յանկարծ կենդանանում են, կերպարանագործւում են եւ երեւան հանում վաղեմի մոռացուած պատկերները...:

Ես ինձ տեսնում էի իմ հայրենիքում, այն հասակում, երբ դեռ պատանի էի, մի պնմեղ եւ բախտաւոր պատանի, որի օրերը անցնում էին անհոգ դատարկութեամբ: Բախտաւոր էի նրա համար, որ դեռ միամիտ էի, դեռ չէի հասկանում աշխարհի չարն ու բարին: Մայրս խրատում էր ինձ, ցոյց էր տալիս կեանքի աւելի ուղիղ ճանապարհը: Բարեսիրտ մայր, ես այս րոպէիս տեսնում եմ քո միշտ արտասուքով լի աչքերը, քո միշտ լալահառաչ վիճակը, քո միշտ տխուր դէմքը, որ երբեք չէր ժպտում: Աղքատութիւնից սպաննուած, ամուսնից զրկուած, ընտանիքի հոգերի տակ ճնշուած, այն դժբախտ կինը դարձեալ չէր մոռանում իւր զաւակների օրինաւոր դաստիարակութիւնը:

Ցետոյ տեսնում էի ինձ վարպետիս դարբնոցում: Դատարկամոլ պատանին սովորում է աշխատանքի: Աշխատանքը, երեսի քրտինքը օրըստօրէ աւելի կազդուրում են իմ ջիղերը, աւելի բորբոքում են իմ եռանդը: Սիրտս ուրախ է, խիղճս հանգիստ է, որովհետեւ ես կարողանում եմ իմ արդար վաստակով օգնել ոչ միայն ինձ, այլ եւ այն անձինքներին, որոնք իմ օգնութեանը կարօտ էին: Մայրս, քոյրերս ապրում են իմ ձեռքի արդիւնքով:

Այնտեղ, այն դարբնոցի մուխի եւ սեւ փոշու մէջ ծագում է ինձ երանութեան առաւօտը... իւր բոլոր վարդագոյն գեղեցկութեամբ երեւան է գալիս սիրոյ արեգակը... նա սփռում է իմ հոգու մէջ լոյս եւ ջերմութիւն: Մի նազելի օրիորդ հսկեցնում է իմ սրտին իւր կախարդական մատը, եւ խսկոյն նրա մէջ բոցավառւում են սիրոյ սրբազան կայծերը...:

Յանկարծ երջանկութեան արեգակը սկսում է խաւարել... չար դեւը բարեպաշտ մարդու կերպարանքով մօտենում է ինձ, խելքից հանում է, մոլորեցնում է... ես չինում եմ աղետալի բանալին... այդ բանալին բաց է անում իմ առջեւ կորստեան ճանապարհը...: Վարպետիս դարբնոցում կատարւում է սարսափելի բարբարոսութիւնը... ես փախստական եմ լինում...:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՄԵԹՐՈՅԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 18 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 18 Mai
1935

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2808 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ԱՆԿՈՒՄ...

Պէ՛տք չէ որ հայ ժողովուրդի կողմէ անուշադրութեան մատնուի այն ահաւոր երեւոյթը, որուն քանի մը տողով անդրադարձանք մեր Մայիս 4ի խմբագրականին մէջ:

Փաստ է, որ «աչքեր սրմայ, շրթունք ներկած»ը, ճիւաղ Գալֆան — «Ամերիկահայոց տաղնորդակա՛ն տեղապահ» — գաղտնարար կարգ մը Ամերիկացիներու միջոցով աշխատած եւ միջնորդած է Նիւ Եորքի կառավարչին առջեւ՝ ժամ առաջ Նշանի եւ Մատթէոսի մահավճիռները գործադրելու համար:

Փաստ է, որ նոյն Գալֆայի եւ անոր եարին կեցած մթին ուժերու դրդումով խումբ մը անարժան քահանաներ պաղատագրով դիմած են նոյն կառավարչին եւ անկէ աղերսած ժամ առաջ ելեկտրականել Նիւ Եորքի զոյգ արդարները:

Փաստ է, որ «Դուրփրնտ» կոչուած վիժուկը, հոգեհայրը բոլոր «Պայքար»ներու եւ «Բանուոր»ներու, եւ Թաքուն ձեռքը էնկիւրիի ու Մոսկուայի՝ գրութիւններով թէ բանաւոր միջնորդութեամբ ամէն ճիգ գործադրած է Նիւ Եորքի արթնամիտ ու արդարադատ կառավարչէն զոյգ հայրենասէրներու՝ արի եւ անվեհեր Մատթէոսի եւ Նշանի մահավճիռները կորզելու համար:

Չենք կարծեր, որ Միացեալ – Նահանգներու դատական տարեգրութեանց մէջ այս զազիր արարքը իր նախընթացը ունենայ: Օրինազիրքերը մարդկային արարքները ընդհանուր առումով կը բաժնեն երկու գլխաւոր խումբի, — արարքներ՝ որ գործուած են *սառն գիտակցութեան* մէջ, եւ արարքներ՝ որ գործուած են *գերագրգիռ* վիճակի մէջ: Առաջին արարքներու նկատմամբ Օրէնքը խստապահանջ է, մինչ երկրորդներու նկատմամբ՝ զիջող: Կարելի է հասկնալ (ու, հետեւաբար, կարելի է նաեւ ըլլալ այս կամ այն չափով ներող), երբ գերագրգիռ ամբոխը տեղն ու տեղը լինչի կ'ենթարկէ այս կամ այն վրդովիչ արարքի հեղինակը: Սակայն կարելի չէ հասկնալ (ու, հետեւաբար, հնար չէ նաեւ ներել), երբ այս վայրագութիւնը կը գործադրուի կանխամտածումով եւ սառն գիտակցութեան մէջ:

Եւ խնդալէս, հետաքրքրական է գիտնալ, թէ երբ եւ է պատահա՞ծ է, որ երկոտանի հրէշներ գրութիւններով դիմեն կառավարչի մը, անկէ ածխացումը պաղատելով այս կամ այն մահապարտեալին:

Պատահա՞ծ է, որ նման աղերսագիրներ յղեն քահանայի կոչում կրող մարդիկ, աշակերտնե՛րը խաչեցեալի:

Երբ եւ է եղա՞ծ է դէպք մը, երբ թեմի մը հոգեւոր առաջնո՛րդը գաղտնաբար աշխատանքներ տանի՝ մահապարտեալներէ ժամ առաջ իրենց կեանքը խլելու համար:

Չենք կարծեր. անհնար բան է այս. միջնորդութիւններ—մահապարտեալի մը կեանքը շնորհելու համար, եղած են, անթիւ ու անհամար անգամներ, ու պիտի ըլլան նաեւ ասկէ ետքը. սակայն միջնորդութիւններ ու աղերսագիրներ — օր մը առաջ մահապարտեալի մը կեանքը խլելու՝ եղած չեն, ու չենք կարծեր թէ ըլլան նաեւ ասկէ ետքը:

Ի՛նչ կը խորհիք, արդեօք այս պարագան վճռական դեր խաղացած չէ՞ այն ճակատագրական որոշումին մէջ, զոր առաւ Նիւ Եորքի արդարակորով կառավարիչը զոյգ ապետներու նկատմամբ:

Համոզուած ենք որ այո, անշո՛ւշտ խաղացած է:

Մահապարտեալներու մահը աղերսող խնդրագիրները տեսնելով, անգամ հոգեւորականներու ստորագրութեանը տակ, մէկէն — կը հաւատանք — ցնցուեցաւ խիղճը Նիւ Եորքի կառավարչին եւ անոր հոգեկան հայեացքին առջեւ յստակօրէն գծուեցաւ հրէշային պատկերը այն ճիւաղին, որ «Դուրփրնտ» կը կոչուի:

Հոս, հոգեկան այս ծանր տարակուսանքներու մէջ որոնեցէք բանալին այն իմաստուն հարցումին, որ կառավարիչը ուղղած էր իր խորհրդականներուն.

— «*Մահապարտեալներու դէմ վկայութիւն տուող մարդիկ ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանին...*»:

Իր այս նշանակալից հարցումով բարոյապէս ցնցուած կառավարիչը կ'ուզէր գիտնալ, թէ *վկաները* արդեօ՞ք կը պատկանին այն «կուսակցութեան», որուն վարիչները — հոգեւոր թէ աշխարհական — իրմէ գաղտնաբար կ'աղերսեն վայրկեան մը առաջ ելեկտրական կռանակը սեղմել: Եթէ այո՛, ապա ուրեմն նա՛եւ *վկաները* նոյնքան զազրելի են, նոյնքան ստորին ու տմարդի, որքան եւ *խնդրարկուները*: Այս վերջիններու մէջ արթնամիտ դատաւորը տեսաւ առաջիններու հրէշային պատկերը, ցնցուեցաւ բարոյապէս իբրեւ դատաւոր եւ զարհուրեցաւ իբրեւ մարդ: Առաւ գործը, զայն ծայրայեղ խղճմտութեամբ ուսումնասիրեց սկիզբէն մինչեւ վերջը, իր արթուն խղճի եւ պայծառ իմացականութեան լոյսին տակ տեսաւ անօրինակ ոճրապատումի մը ամբողջ ծալքերը, եւ տուաւ իր յաւէտ անմոռանալի վճիռը.

— «*Այս գործին արտասովոր պարագաները նկատի առնելով, եւ կը փոխեմ...*»:

Բոլոր պայմաններու տակ գերագոյնը փորձելու է անուն առանուն ունենալու համար ցանկը այն ճիւաղներու, որոնք ի գին քանի մը ոսկիի՝ էնկիւրիի եւ Մոսկուայի հայադաւ ոճիրներու ցանցը երկարեցին մինչեւ կառավարչատուն, փորձելով յանուն Քրիստոսի՛ եւ Աւետարանի՛ վայրկեան մը առաջ մահուան օղակը սեղմել զոյգ առաքեալներու վրայ:

Պէ՛տք է որ ցեղը, բարոյական ահաւոր անկումէ փրկուելու համար, անջնջելի գիրերով այս ճիւաղներու անունները իր յիշողութեանը մէջ պահէ, սերունդ առ սերունդ:

Միայն Թուրքը այսքան վա՛տ, այսքան տմարդի՛ ու այսքան զազի՛ր եղաւ մեր նկատմամբ:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԲԵԿՈՐՆԵՐԸ ՏԵՂԱՀԱՆ

Մարսէյլ հասած անհատական նամակէ մը կը տեղեկանանք թէ Խարբերդի հայ բեկորները սկսած են տեղահանել: Յայտնի չէ թէ ո՛ւր պիտի դրկեն:

Ուրիշ աղբիւրէ տեղեկութիւն չունենալով, առ այժմ վերապահութեամբ կը հրատարակենք այս լուրը:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ ԱԼ ԴԱՇՆԱԳԻՐ ՄԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑ
Մոսկուայի հետ, փոխադարձ օգնութեան համար

Մայիս 16ին, փոխադարձ օգնութեան դաշնագիր մը ստորագրուեցաւ Չեխոսլովաքիայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, յարեւնման Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին: Մոսկուա կը յուսայ այսպէս շարք մը դաշնագիրներ կնքել եւրոպական պետութեանց հետ: Բանակցութիւնները սկսած էին Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրի բանակցութիւններէն քիչ յետոյ: Չեխոսլովաքիայի կողմէ դաշնագիրը ստորագրեց Պ. Պէնէշ, իսկ Մոսկուայի կողմէ՝ Պ. Ալէքսանդրովսքի, Փրակայի խորհրդային դեսպանը:

Ինչպէս Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին բանակցութեանց առթիւ, այս անգամ ալ օրինական դժուարութիւններ ծագեցան, զայն յարմարցնելու համար նախապէս կնքուած համաձայնութեանց հետ: Նոր դաշնագիրով, երկու պետութիւնները յանձն կ'առնեն մօտէն հետեւիլ Ֆրանսայի ընթացքին, յարձակման մը պարագային: Դաշնագրին 2րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ երբ կողմերէն մէկը յարձակման ենթարկուի, միւսը օգնութեան պիտի հասնի միայն այն պարագային եթէ Ֆրանսան ալ չարժի: Ուրիշ տրամադրութիւններով դաշնագիրը յարեւնման է Ֆրանքօ-ռուս դաշինքին: Այսպէս, պիտի տեւէ հինգ տարի, պէտք է մէկ տարի առաջ լուր տալ, եթէ կողմերէն մէկը կ'ուզէ չեղեալ համարել եւայլն: Դաշնագիրը կը բաղկանայ վեց յօդուածներէ, որոնց 1, 2, 3, 5 եւ 6 կէտերը բառ առ բառ կը համապատասխանեն Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին: Չորրորդ յօդուածը կ'ըսէ թէ եթէ երկու պետութիւններէն մէկը յարձակում կրէ երրորդ պետութեան մը կամ պետութեանց կողմէ, այնպիսի պայմաններու մէջ որոնք փոխադարձ օգնութիւն չեն տրամադրեր (ուրիշ խօսքով, եթէ յարձակողը Գերմանիայէն տարբեր պետութիւն մըն է), ստորագրող երկրորդ պետութիւնը չպիտի օգնէ յարձակողներուն:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ բոլոր թերթերը առանց բացառութեան սիւնակներ կը նուիրեն Պ. Լավալի այցելութեան: Բազմաթիւ լուսանկարներ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը կը ներկայացնեն Սթալինի հետ խօսած, օդանաւային կայանը, Մոսկուայի Մեթրօն այցելած եւ մայրաքաղաքէն մեկնած ատեն: «Իզվեստիա», կառավարական օրկանը, կը շեշտէ իր խմբագրականին մէջ.

— «Այս այցելութիւնը քաղաքական բարձր նշանակութիւն ունի եւ կը կազմէ սկզբնաւորութիւնը շատ աւելի սերտ մերձեցման մը՝ երկու մեծ ազգերուն միջեւ: Միւս կողմէ, այն ինքնաբեր համակրանքը զոր Մոսկուայի ժողովուրդը յայտնեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարին, ամէնէն փայլուն արտայայտութիւնն է Ֆրանքօ-խորհրդային մերձեցման: Լավալի եւ Խ. Միութեան վարիչներուն միջեւ կատարուած խորհրդակցութիւնները շատ օգտակար արդիւնքներ տուին եւ ճամբան հարթեցին երկու պետութեանց յետագայ գործունէութեան համար: Երկու երկիրներու հանրային կարծիքին պարտականութիւնն է ուժ տալ երկու կառավարութեանց քաղաքականութեան, որ խաղաղութեան եւ պաշտպանութեան քաղաքականութիւն մըն է: Խորհրդային երկրի հանրային կարծիքը իր պարտականութիւնը պիտի կատարէ առանց վարանման: Ֆրանքօ-խորհրդային մերձեցումը կը հիմնուի երկու երկիրներու ժողովրդական զանգուածներու բարեկամութեան եւ խաղաղութեան ամրապնդման շահուն վրայ»:

Ակնարկելով Սթալինի յայտարարութեան, «Իզվեստիա» անհրաժեշտ կը գտնէ որ երկու երկիրները մնան սպառազէն պաշտպանութեան վիճակի մէջ, ցորչափ հաւաքական ապահովութեան դրութեան մը մաս չեն կազմեր այն պետութիւնները որոնք այսօր սպառնալիք մը կը կազմեն խաղաղութեան համար: «Երկու երկիրներուն սերտ գործակցութիւնը ոչ միայն յարձակողական նպատակ չունի, այլ եւ չճգտիր կղզիացնել ո եւ է պետութիւն: Այս տեսակցութիւնները փոխադարձ վստահութեան մթնոլորտ մը ստեղծեցին եւ զօրացուցին գործակցութիւն մը որ կրնայ ազդել դէպքերու ընթացքին վրայ: Գալով Եւրոպայի սպառնացող աշխարհակալութեան, երկու մեծ ազգերուն բարեկամութիւնը ճամբան պիտի փակէ որ եւ է արկածախնդրութեան առջեւ եւ պիտի փարատէ նոր պատերազմի մը վտանգը»:

Իսկ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, ողջունելով ֆրանսական պետութիւնը, կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը անկեղծ բարեկամ մը պիտի մնայ Ֆրանսայի, որովհետեւ երկու պետութիւններն ալ միեւնոյն խնդիրն ունին, — պահպանել խաղաղութիւնը: Պաշտօնաթերթը կը բացատրէ թէ յանուն խաղաղութեան գործակցելով Ֆրանսայի հետ, Խ. Միութիւնը չպիտի կատարէ ո եւ է ձեռնարկ որ համաձայն չըլլայ բուն իսկ աշխատաւոր զանգուածներու շահերուն:

Ի՞նչ կը խորհին Լոնտոնի եւ Պերլինի մէջ

Անգլիական մամուլը կը գնահատէ Մոսկուայի այցելութեան արդիւնքները, մանաւանդ Պ. Լավալի կատարած աշխատանքները: Աշխատաւորական կուսակցութեան օրկանը քննելով այս այցելութեան առթիւ հրատարակուած զեկոյցը, անոր ամէնէն կարեւոր մասը կը համարի այն կէտը որ կ'ըսէ թէ «երկու կառավարութիւնները պիտի շարունակեն իրենց ջանքերը, շրջանային ապահովութեան դաշնագիր մը կնքելու համար արեւելեան Եւրոպայի մէջ»: Անգլ. թերթին կարծիքով, այս կէտը շատ կարեւոր է անոր համար որ, յայտնապէս կը բանայ ճամբան, վերսկսելու համար բանակցութիւնները Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի հետ:

Գերմանական մամուլը բնականաբար անհանգութեամբ կ'արտայայտուի Պ. Լավալի այցելութեան մասին: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Ֆրանսա կը խաբուի խորհրդային վարիչներէն, թէ անոնք չպիտի յարգեն իրենց յանձնառութիւնները՝ համայնավարական քարոզութեան մասին, որ ընդհակառակն պիտի զօրանայ, քանի որ Մոսկուայի միջազգային դիրքը կ'ամրապնդուի Ֆրանսայի հետ կնքած համաձայնութեամբ: Այս առթիւ կը յիշեն Գերմանիոյ փորձառութիւնը՝ Ռափալլոյի դաշնագրին ստորագրութեան ատեն: «Պէրլինէր Թակէպլաթ» խօսելով այն լուրին վրայ թէ Մոսկուա քաղաքին բանալիները Պ. Լավալի յանձնուած են, դիտել կու տայ.

— «Քիչ մը զաւեշտական է այս արարողութիւնը: Համայնավարական միջնաբերդը իր բանալիները կը յանձնէ դրամատիրական Պ. Լավալի... իրականին մէջ, այդ բանալիները Մոսկուայի սահմանուած չեն, այլ Ֆրանսայի դուռները կը բանան Սովետներուն առջեւ»:

Ասորիներու տեղաւորումը Սուրիոյ մէջ

Վերջերս Սուրիոյ մարդպանութեան մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան Իրաքի Ասորիներուն Սուրիա տեղաւորման մասին: Այս առթիւ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէն պաշտօնապէս.—

Իրաքեան կառավարութեան նախարարները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակները հովանաւոր իշխանութեանց հետ խորհրդակցաբար քննեցին Ասորի գաղթականներու Սուրիական հողամաս փոխադրութեան պայմանները: Ահաւասիկ այն գլխաւոր հարցերը որոնք քննութեան ենթարկուեցան.—

ա) Իրաւունք տալ ասորի գաղթականներուն կատարեալ ազատութեամբ իրենց շարժական գոյքերը վաճառելու Իրաքէն մեկնելէ առաջ:

բ) Անշարժ կալուածներու խնդիրը:

գ) Գոյքերն ու կալուածները իբրեւ մէկ ամբողջութիւն նկատի պիտի առնուին եւ անոնց ընդհ. արժէքին ներկայացնող գումարը պիտի յանձնուի Հովանաւոր իշխանութեան, որ այդ գումարով ամէն գաղթականի նախկին սեփականութեան համապատասխան գոյք եւ կալուած պիտի տրամադրէ Սուրիոյ մէջ:

դ) Որոշ պայմանաժամ մը պիտի տրուի ասորի գաղթականներուն, իրենց գոյքերն ու կալուածները անձնապէս ծախելու համար:

ե) Իրաքեան կառավարութիւնը որոշ գումար մը պիտի տրամադրէ գաղ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՒ ՔԱՐԻՆՔ ...

Ատենէ մը ի վեր զարմանալի երեւոյթ մը աչքի կը զարնէ ռամկավար մամուլին մէջ:

Ռամկավար մամուլն ալ սկսեր է փրթմնջել Բարեգործականին դէմ, առաջնորդութեամբ Եգիպտոսի «Արեւ»ին, որ տարօրինակ բաներ կ'ըսէ:

Ահա վերջին օրինակը, դեռ երէկ հասած:

Խօսելով Բարեգործականի տեսչութեան մէկ զեկոյցին վրայ, որ կը պատասխանէր «Դժգոհներ»ուն, Գահիրէի ռամկավար պաշտօնաթերթը դիտել կու տայ.

— «Մեզի համար Հ. Բ. Ը. Միութեան ամէնէն քննադատելի կէտն է իր պատեանին մէջ քաշուած ապրիլը: Զեկոյցներ եւ նամակագրութիւնք բաւական չեն մեծ եւ աշխարհի բոլոր երկիրներու մէջ տարածուած կազմակերպութեան մը կենսունակութիւնը պահելու համար: Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ մարմնին ամէնէն մեծ սխալն է գործիչներու կարեւորութիւն չտալը, այսինքն՝ կարեւոր շրջանակներու մէջ — որպիսին է օրինակ՝ Սուրիան — գործիչ մը կամ գործիչներ չպահելը: Հայ ժողովուրդին ծառայելու եւ անկէ կենսունակութիւն քաղելու սահմանուած հաստատութիւն մը, որպիսին է Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, պէտք է ապրի այդ ժողովուրդին մէջ, այդ ժողովուրդին հետ, տեսնէ եւ լսէ զայն ամէն օր ու ամէն վայրկեան, բժիշկի մը նման որ իր հիւանդին բազկերակը կը քննէ, անոր վիճակը հասկնալու համար: Ու մանաւանդ պէտք է Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչները հաւատքով ու համոզումով կապուած ըլլան իրենց հայրենասիրութեան գործին, ոչ թէ պատահաբար կամ ուրիշները լռեցնելու եւ կամ երեւոյթները փրկելու համար: Շօշափելի փաստ մը տուած ըլլալու համար ըսենք թէ մինչեւ այսօր Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչներէն ոչ ոք Հայաստան գնաց (չենք յիշեր Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանը որ գնաց իբրեւ Կաթող. Պատուիրակ եւ երկու երեք օր մնաց Երեւանի մէջ) տեղւոյն վրայ տեսնելու եւ քննելու համար շինարարութեան եւ ներգաղթի գործը, երբ օտարներ անգամ կը հետաքրքրուին Հայաստանով եւ կ'երթան տեսնել զայն: Ասիկա աններելի է եւ աններելի անտարբերութիւն է»:

Երէկ, երբ Դաշնակցական թերթերը փաստերով եւ թուանշաններով կ'ապացուցանէին թէ Բարեգործականը ծուռ գործեր կը կատարէ, չպիտի «ժողովուրդին *մէջ*, ժողովուրդին *հետ*», ռամկավար մամուլը հազար կերտ կ'ըլլար, «զրպարտութիւնները» հերքելու եւ իր հովանաւորներն ու մեկենասները փառաբանելու համար:

Դեռ քանի մը ամիս առաջ, այս նոյն «*Արեւ*»ին խմբագիրը տետրակ մըն ալ հրատարակեց, հատորի մը մէջ ամփոփելով իր փառաբանական խմբագրականները, նոյն առաջադրութեամբ,— ամէն գնով ջուրին երեսը հանել Բարեգործականը:

Ի՞նչ է պատահեր: Մանաւանդ որ, վերջերս «*Արեւ*» իրարու ետեւէ սլաքներ կ'արձակէ, խծբծելով Բարեգործականին այս կամ այն ձեռնարկը:

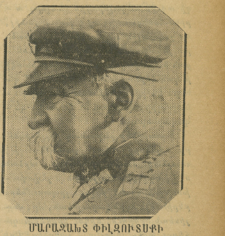
Բայց միայն «*Արե՞ւ*»ը:

Մայիս 8ին, Փարիզի ռամկավար օրկանն ալ հետեւեալ տողերը կը սահեցնէր, իր խմբագրականին մէջ.

— «Աշխարհ նոր պայմաններու մէջ փոխեց իր կերպերը, իր մտածումները եւ տեղ-տեղ նոյնիսկ իր օրէնքներն ու սահմանադրութիւնները, բայց Բարեգործականը պահեց իր կանոնագրին ոգին ու տառը — «սեղական կազմակերպութիւն չէ ինքը»— հակառակ որ մեր պայմանները ոչ թէ մասամբ, այլ ամբողջութեամբ հիմն ի վայր շրջուած էին, բնաշխարհը ցրուեր եւ դարձեր էր «տեղական» օտար երկիրներու տակ եւ այս դժբախտ ժողովուրդին համար սկսած էին «աղ ու հացի օրեր»:

Սեւ կատու մը ցատկեց, թէ... «հանգամանաց պարագաները եւ պարագայից հանգամանքները» փոխուեցան, ըստ հանգուցեալ Վռամշապուհ Մանուկեանի բանաձեւին:

ՎԱՀԷ

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՓԻԼՁՈՒՏՍՔԻ
ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԴԻԿՏԱՏՈՐԸ
որուն յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, Շաբաթ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

6.— ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Մայիսեան շարժումը պարզ արկածախնդրութիւն էր: Ապստամբութեան նախաձեռնողները թէ՛ գերագնահատած էին «ժողովուրդին եւ բանակին մէջ եղած ըմբոստ տրամադրութիւնները» եւ թէ թերագնահատած Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոյժը: Անոնք եղբայրասպան աւելորդ կռիւի մը տեղի տուին եւ բոլորովին աւելորդ արիւն հոսեցաւ: Պէտք է խոստովանիլ, որ շարքային ապստամբներէն շատերը յեղափոխական կեցուածք ունեցան եւ քաղաքացիական կռիւին մէջ ինկան հերոսական մահով: Անոնք զոհերն են իրենց անհեռատես, արկածախնդիր, վախկոտ ու դասալիք ղեկավարներուն:

15 տարիներ շարունակ պոլշեւիկները կոկորդ կը պատռեն, թէ «դաշնակ մաուզէրիստները արեան մէջ խեղդեցին մայիսեան յեղափոխութիւնը»: Իմ բոլոր պրպտումներս բերին այն եզրակացութեան, որ, մայիսեան օրերուն, երկու կողմերու զոհերու թիւը յիսունը չանցնիր: Իսկ պետական արտակարգ դատարաններու կողմէ մահապատժի ենթարկուեցան ընդամէնը երեք հոգի: Անգամ Մուսայէլեանի, Ղարիբջանեանի եւ Ալլահվերդեանի նման ղեկավար դէմքերը կառավարութեան կողմէ ներման արժանացան (յետագային գնդակահարուեցան նոր ամբաստանութեամբ):

Իսկ ատոր դիմաց, մայիս 21ին, համայնավարները յանկարծակի խուժելով Ազրբէջանէն, գրաւեցին Իջեւանը եւ ձերբակալեցին ներքին նախարարի օգնական Սարգիս Մանասեանը, զօրքի հրամանատար Զօր-Բաղդասարեանը, գաւառի ինքնավարութեան նախագահ Ն. Զաղէթեանը, Մ. Սարատիկեանը եւ ուրիշ պաշտօնեաներ ու սպաներ: Անոնք բոլորը կացինահար եղան Բագուի Չեկային մէջ: Զանգեզուրի մէջ վայրագօրէն սպաննուեցան խորհրդարանի անդամներ՝ Վահան Խորէնին, Շիրինեանը, հին յեղափոխական Սաքօ-Եայոնը եւ տեղական ուրիշ գործիչներ: Եւ այս բոլորի դիմաց միայն երեք մահապատիժ...

Սակայն, մայիսեան դաւադրութիւնը մարդկային կորուստէն աւելի քաղաքական ծանր հետեւանքներ ունեցաւ:

Այդ օրերուն էր, որ պաշտօնապէս հրապարակ իջաւ հայ քաղաքական այն հոսանքը, որ յետագային իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին պէտք է ապաւինէր օտարներու սուինին եւ դաւեր լարէր հայ ժողովուրդի քաղաքական անկախութեան դէմ:

Թէ՛ ապստամբութեան կողմնակիցները եւ թէ շարժման հակառակորդները յենարան ունէին օտար ոյժը: Նոյն տեսակէտով կ'առաջնորդուէին նաեւ շարքային համայնավարները, երբ Արմենկոմի հարցաքննին պատասխանելով, կը յայտնէին, թէ առանց դուրսի օգնութեան ի վիճակի չէին իշխանութիւնը ձեռք դառնելու: Հայ համայնավարները ոչ միայն ապաւինեցան օտար ուժերու, այլ եւ գործիք դառնալով անոնց ձեռքը, կուրօրէն համակերպեցան ռուս քէմալական գործակցութեան, որ առաջին հերթին ուղղուած էր Հայաստանի հանրապետութեան դէմ: Հայ համայնավարներու ազգադաւ գործունէութիւնն էր, որ խրախուսեց Քեազըմ Գարապէքիր փաշան իր բանակը շարժել Հայաստանի վրայ: Թուրք հրամանատարը շատ լաւ գիտէր, որ թշնամի երկրի ներսը ունի հաւատարիմ դաշնակիցներ, որոնք դիւրացնելու կը գործէին ի շահ իրեն: Մ. Քէմալին քաջ յայտնի էր, որ պատերազմի պարագային, Հայաստանը ստիպուած է իր զօրքին մէկ մասը պահել Ազրբէջանի սահմանին վրայ, ուր 11րդ կարմիր բանակը կազմ ու պատրաստ է համայնավարներու առաջնորդութեամբ իր դէմ կռուող բանակը թիկունքէն զարնելու: Թուրք փաշաներու հաշիւները սխալ չէին:

Ապստամբութենէն դեռ շատ առաջ, Արմենկոմը հակառակ էր հայկական բանակին մէջ համայնավարական աշխատանք կատարելու, վախնալով, որ վհատած եւ անկարգապահ զինուորը չպիտի կրնայ պաշտպանել հայրենիքը թրքական հաւանական յարձակման դէմ: Բանակի եւ գաւառներու մէջ համայնավարները ոչ միայն անսաստեցին կեդրոնի հեռատես ու խոհեմ թելադրանքին, այլեւ մայիսեան օրերուն փորձեցին զինուորները ապստամբեցնել կառավարութեան դէմ: Իսկ հայ-թրքական պատերազմի շրջանին, կամաւոր անուան տակ դուրսէն տասնեակներով համայնավար քարոզիչներ եկան մտան կռուող զինուորներու շարքերը, որպէսզի ամէն կերպով համոզեն զանոնք թէ արշաւող Թուրք զինուորներն իրենց յեղափոխական եղբայրներն են եւ պէտք չէ դիմադրել: Ով որ ճակատագրական այդ օրերուն եղած է գործող բանակին մէջ, ան գիտէ, թէ ի՛նչ քայքայիչ ու կազմալուծող դեր խաղաց համայնավարներու դաւաճան ընթացքը: Իսկ երբ Կարսը անցաւ Թուրքերու ձեռքը, հայ համայնավարները չքաշուեցան մատնիչներու ստոր պաշտօնը ստանձնել: Ի Հարկէ, շուտով անոնք յուսախաբ եղան, բայց արդէն ուշ էր:

Ահա թէ ինչ կը գրէ Բագուի հայ համայնավարներու օրկան «Կոմունիստ» թերթը Կարսի գրաւումէն վերջ.

— «Հոկտեմբերի 30ին տաճկական զօրքերի առաջապահ մասերը չհանդիպելով ոչ մի դիմադրութեան հայկական զօրամասերի կողմից՝ գրաւեցին Կարսը: Մինչեւ թիւրքական զօրքերի մտնելը, հայկական զօրքերը խորը համոզուած էին, որ Կարսի վրայ յարձակուող զօրքերը բոլշեւիկներն են, որի պատճառով եւ նրանք ցոյց չտուին դիմադրութիւն Տաճիկներին: Այդպիսի կարծիքի էր եւ Կարս քաղաքի աշխատաւոր ժողովուրդը, որ բացարձակապէս համոզուած էր թէ կարմիր դրօշակի տակ, յարձակւում է կարմիր Տաճկաստանի յեղափոխական բանակը: Բայց քաղաք թափուած այդ զօրքերը չխնայեցին ո՛չ կանանց, ո՛չ երեխաներին եւ ո՛չ էլ ծերերին: Հինգ օրուան ընթացքին արիւնռուշտ զինուորները եւ Քիւրտերը խաղաղ ժողովրդի գլխին գործադրեցին իրենց բոլոր գազանութիւնները, որոնք վեր են մարդու երեւակայութիւնից: Սպանում էին բացառապէս Հայերին: Թալանում էին ամէնքին անխտիր:

Չէին խնայում նոյն իսկ կոմունիստներին, որոնք իրենց կոմունիստ լինելը ապացուցանող վկայականներ էին ներկայացնում: Տաճկական գազանութիւններին զոհ գացին Կարսում միմիայն 6000 Հայեր ...»:

Իսկ «մարդկային երեւակայութիւնից վեր» չէ՞ր հայ համայնավարներու դաւաճան քարոզչութիւնը բանակի եւ «աշխատաւոր» ժողովուրդի մէջ:

Մայիսեան օրերուն էր, որ հայ համայնավարները առաջին անգամ ընդառաջ գացին Ազրբէջանի պահանջներուն եւ կը բողոքէին «Դաշնակներու դէմ», որ Ղարաբաղը եւ Զանգեզուրը չէին յանձներ խորհ. Ազրբէջանին: Դեռ աւելին, իբրեւ ազրբէջանեան բանակի յառաջապահներ, անոնք յարձակեցան Զանգեզուրի վրայ, ահագին մարդկային եւ նիւթական վնասներ պատճառելով հայկական լեռնաշխարհին: Եւ այդ նոյն համայնավարներն էին, որ յետագային համաձայնեցան ե՛ւ Ղարաբաղի ե՛ւ Նախիջեւանի Ազրբէջանին յանձնումին: Նոյն «մեծահոգութեամբ» Ախալքալաքը ձգուեցաւ Վրաստանին ...

Համայնավարները ապստամբութեան ձեռնարկելով, մեծ յոյսեր էին դրած Հայաստանի սահմաններու մէջ ապրող ազգային փոքրամասնութեանց վրայ (Թաթարներ եւ Ռուսներ): Ապստամբութեան անյաջող սկզբնաւորութիւնը սակայն չտուաւ անոնց օգտագործել այդ ուժերը: Սակայն, համայնավարները, փոքրամասնութեանց վրայ յենլու քաղաքականութենէն չհրաժարեցան: Ապստամբութենէն վերջ, հանրապետական կառավարութիւնը երկաթեայ աւելով մաքրեց անհանգիստ թաթարաբնակ վայրերը (Զանգիբասար, Վեդիբասար, Զօլ, Կողբ եւ Շարուր): Բայց երբ խորհրդային իշխանութիւն հաստատուեցաւ, համայնավարները երկիր վերադարձուցին մօտ հարիւր հազար դաղթական Թաթարներ եւ, այսօր, Հայաստանի ազգաբնակչութեան 15 առ հարիւրը օտարներէ կը բաղկանայ:

Առանց ռուս կարմիր բանակի օժանդակութեան մենք ի վիճակի չէինք տէր դառնալու երկրին, — կը յայտարարէ Միասնիկեան եւ այդ ձեւով Հայ ժողովուրդի քաղաքական ճակատագիրը կը կապուի Ռուսաստանին: Իսկ Ռուսաստանը ոչ միայն Լօզանի մէջ թաղեց հայկական դատը, այլ եւ այսօր Քէմալի հետ գաղտնի դաշինք է կապած՝ պատերազմի պարագային Կովկասի ապահովութիւնը անոր յանձնելու: Չէ՞ որ դեռ մայիսեան օրերուն էր, որ հայ համայնավարները կը քարոզէին, թէ արեւելքի ժողովուրդները մեր յեղափոխական եղբայրներն են ... Եզրակացութիւն մը, որ Թուրքիան հասցուց մինչեւ 1878էն առաջ գոյութիւն ունեցող սահմանները, վրայ առնելով նաեւ Հայկական Սուրմալուն:

Մայիսեան դաւադրութիւնը «սկիզբն էր երկանց»: Հաւատարիմ մնալով իրենց նշանաբաններուն, հայ համայնավարները 15 տարի շարունակ կը քալեն անշեղօրէն: Մայիսեան օրերուն էր, որ բացուեցաւ հայ ժողովուրդի պատմութեան նոր էջ մը: Դժբախտաբար սեւ էջ:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(վերջ)

ԻԳԱԿԱՆ ՍԵՌԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Իգական սեռի կոչումին մեծութեան եւ անոր անվիճելի կարողութեան այս ընդհանուր համայնապատկերին առջեւ, երբ կը դառնանք մենք մեզի, մեր ազգին մէջ, կը գտնենք որ իգական սեռը, եւ անով կազմուած մեր ընտանեկան կեանքը ազդած է մեր ինքնուրոյն քաղաքակրթութեան վրայ խորապէս, հզօրապէս: Հայը վաղուց գիտցեր է իգական սեռի արժանիքը, պաշտեր է զայն, անով կազմուորուեր է եւ գոյացուցեր ազգային ընտանեկան ու բարոյական բարձրագոյն կենցաղ մը:

Մեր վաղուան յոյսերուն եւ հաւատքներուն տիրանալու պարտականութեան լծուած սերունդը, պէտք է եւ կարեւոր է որ իր մէջ ընդհանուր գաղափար դարձնէ այն յստակ եւ պայծառ համոզումը, թէ հայ ազգը դարերէ ի վեր պահպանող ամենամեծ ազդակը իր ընտանեկան կազմակերպումի զօրութիւնն է եղած, թէ իգական սեռը իբրեւ կին, որպէս մայր, սքանչելի կերպով ծառայած է Հայը Հայ պահելու իր տանը, իր օճախին, իր նիստուկացին, իր կենցաղին, իր աւանդութիւններու ընտանեկան սրբութեան մէջ: Հայը իր հայրենի հողին վրայ, նոյն իսկ ամէնէն սարսափելի ռէժիմի տակ, ամէնէն դաժան օրերուն բնաւ չտեսաւ քայքայումը իր ընտանեկան սրբութեան հանդէպ տածած մեծ գաղափարին: Որովհետեւ է՛ն առաջ հայ կինը, հայ մայրը իբրեւ ազգային զօրեղ խրամատանք՝ հրեշտակային պահպանութիւն կատարեց, արի զինուորի պէս կանգնեցաւ դրան առջեւ եւ չթողուց որ օտարամուտ, անոտի, ազգավնաս, տնաքանդ գաղափարներ ու սովորութիւններ մտնեն հայ տունէն ներս:

Դեռ աւելին կայ:

Հայ ժողովուրդը, բոլոր ժամանակներու ընթացքին, որքան տարտղնուեր է, որքան ճնշուեր է, որքան կղզիացեր է արտաքին ուժերու եւ ազդեցութիւններու տակ, որքան փոքրացեր է, սեղմուեր ու պարփակուեր է նեղլիկ հասկացողութիւններու շրջափակին մէջ, նոյնքան բնաւ չէ մոռցեր իր ազգային մտածումները, իր ցեղային համոզումներու դարաւոր փորձը, իր աշխարհահայեացքին գաղափարն ու պաշտամունքը: Պատմութիւնը որ հաւատքին սերմն է, երգը որ անոր հոգիին փառաբանութիւնն է, չեն թողուր որ մեռնի, անհետանայ անցեալը: Ու այն բոլոր ժամանակներուն, երբ հայ գիրը, հայ գրականութիւնը, հայ գրաւոր պատմութիւնը չեն կրցեր դուրս գալ իշխանական կեանքէն, վանքէն ու եկեղեցիէն, հայ քաղաքին, հայ գիւղին, հայ աւանին ու խրճիթին մէջ մէկը սիրուն պատկերներով, միւսը անուշիկ եւելէջներով, ուրիշ մը սեփական գոյներով, չորրորդ մը հարազատ հնչիւններով անցեալի խօսքն ու ձայնը բերած ապրեցուցած են բերնէ բերան, կենդանի ու պարզ: Եւ ի պատիւ հայ ազգին, պէտք է հպարտութեամբ խոստովանինք որ հայ կնոջ բարձրագոյն սէրն ու անսպառ կորովը ոչ միայն այս վարկածին մէջ եւս պանծալի եղած է, այլ եւ դարերէ ի վեր մեզի համար հայրենիք ու ապաստան ըրած մօտաւոր կամ հեռաւոր գաղութներուն մէջ անգամ, հայ իգական սեռը, իր ներքին համոզումներով, իր ժառանգական կարողութեամբ, իր ազնիւ ու արդար միջոցներով հսկեր է եւ չէ թողուցեր որ փլչի հայ տան աւագ ու հաստատուն կազմը:

Հայ իգական սեռի տաղանդները անուրանալիս ցոյց տալու, եւ զանոնք իրենց անձնական հանգամանքներու մէջ ներկայացնելու մեր պատմութեան գիծը շատ սեղմ է: Զանոնք ընդարձակօրէն յայտնաբերելու համար բանասիրական կորովի աշխատանք պէտք է:

Եւ կը յուսամ թէ մէկը պիտի կատարէ օր մը զայն, նախաձեռնող հայ կնոջ եւ ներշնչման տակ անպատճառ, բայց այս անմիջակ վիճակին մէջ ալ մենք կը ճանչնանք մեր Աստղիկը, գեղեցկութեան չաստուածուհին մեր հեթանոս հայրերու հաւատքին առջեւ: Աստղիկը բոլոր գեղեցկութիւններուն պարգեւիչն էր, որ գոյացած էր առաւօտեան բացումը նշանող հրաշափայլ աստղէն:

Անահիտը, հին Հայոց դգաստութեան մայրն էր, որ աստուածացեր էր ու կը լեցնէր Հայաստանը երկնային պարգեւներով: Հայ կիներ ու աղջիկներ անոր տաճարին առջեւը կ'ուխտէին իրենց շնորհքները նուիրել հայ ընտանիքին ու ազգին զօրացմանը:

Մովսէս Խորենացիի գրչին տակ կը ճանչնանք Տիգրան թագաւորին քոյրը Տիգրանուհին, որ ամբողջ Հայաստան մը փրկեց Աժդահակի նենգամտութենէն: Այս պարագան, ըլլայ աւանդութիւն թէ առասպել, երեւակայութիւն թէ իրողութիւն, մեծապէս նշանակելի կէտ մըն է, որ մեզի ճամբայ կը բանայ այդ վաղեմի օրերուն ապրող իգական սեռին հայրենասիրութեան ու ազնուութեան վրայ հիանալու:

Նախնի օրերուն, հայ կիներն էին որ մեծագոյն բաժինը կը վերցնէին ազնուական, իշխանական եւ մինչեւ իսկ արքայական թաղումներու արարողութեանց մէջ: Արտաշէս աշխարհակալի դագաղին առջեւ, երկրին սուգն ու ազգին զգացած մեծ վիշտը մայրեր էին որ կը վարէին, կիներ էին որ կ'արտայայտէին, հաստատելով այն հին ու ճշմարիտ ասացուածքը թէ՝ երբ մայրը լայ, աշխարհ կուլայ: Եւ դարձեալ իգական սեռն էր որ կ'արտայայտէր յաջողութեան մը, բախտաւորութեան մը պարգեւած ուրախութիւնը: Անոնք էին որ ուտելիքներով, խմելիքներով եւ նուէրներով այցի կ'երթային ծնունդ ունեցող ընտանիքին ու հոն հաւաքաբար կ'ուտէին, կը խմէին, կ'ուրախանային, կը տաղէին նորածինին կենացը, կը գովէին զայն ծնող մայրը եւ կ'ընէին բազմակերպ մաղթանքներ: Այս վերջինը դեռ կը շարունակուի երէկի մեր օրերուն, երբ մենք մեր բնագաւառներուն մէջ էինք, եւ ունէր հայերէն ինքնատիպ անուն մը, գեղեցիկ ու քնքոյշ տաղարու:

Արշակ Բ. Թագաւորին կինը, Ողոմպիան, հայ ընտանիքի բարոյական սրբութիւնը ներկայացնող մեծագոյն զոհերէն մէկը եղաւ: Իսկ երկրորդ կինը՝ Փառանձեմ, վերջ ի վերջոյ ազգային գահը պաշտպանող շարժումներուն ղեկավար թագուհի մը հանդիսացաւ:

Անիի կամ վերջէն Կամախ կոչուած ամրոցին մէջ, ուր տեսնոք Երուանդ թագաւորը կը պահէր քաջակորով կոչուած Սմբատ Բիւրատեանի աղջիկները, երրորդ դարուն վերջերը աճեցաւ ու զարգացաւ ուրիշ օրիորդ մը Ամատունեաց Օտա նախարարին խնամակալութեան ներքեւ, որ իրեն խորհրդատու ալ եղաւ: Այդ աղջիկը Խոսրովդուխտն էր, որ երբ իր եղբայրը Տրդատ քաղաքագիտական ուշիմութեամբ եւ ճարպիկութեամբ Հայաստանի գահին տիրացաւ, ինքն ալ անցաւ հայ երաժշտութիւնը հայ օրիորդներու մէջ բարձրացնելու գործին, իր քաջափառ եղբօր յաղթանակները հռչակելու աշխատանքին: Եւ տակաւին ով գիտէ փառաւորման ինչ արժանի գործեր ըրաւ, որ ազգն ու պատմութիւնը կոչեցին զինք Օրիորդ Հայոց:

Եղիշէ պատմիչը քիչ տողերու մէջ կը մատնանշէ Հայաստանի փափկասուն տիկինները, որոնք կ'օգնէին ու կը զօրացնէին իրենց կարիճները Վարդանանց պատերազմի ժամանակ:

Ը. դարուն, Ստեփաննոս Սիւնեցի անունով կարող մեկնիչ, կորովի բանաստեղծ եւ տաղանդաւոր քերթող մը ունեցանք, որուն քոյրը, Սահակդուխտ կրցաւ հայ գրականութիւն մշակել, հայ երաժշտութեան նախագիծերը կազմաւորել, եւ իբրեւ երգեցիկ-երաժիշտ, սքանչելի համբաւ տարածել:

Ուրիշ մը միեւնոյն դարուն երեւան եկաւ իբրեւ առաջին բանաստեղծուհի: Ան ալ Վահան Գողթնեցիին քոյրն էր, Խոսրովդուխտ, որուն նուագի մէկ ողբը, (իր մարտիրոս եղբօր նուիրուած) մինչեւ այսօր կ'երգէ մեր եկեղեցին խորունկ զմայլանքով:

Անիի մայր եկեղեցին, որ մեր ազգային ճարտարապետութեան փառքի անվիճելի մէկ արտայայտութիւնն է, Կատրամիդէ անուն թագուհիի մը ջանքերովն ու հսկողութեամբ գլուխ եկաւ:

Կատարամիդէէն մօտաւորապէս 50 տարի վերջ, Գրիգոր Պահլաւունիին կինը Շուշան, ով գիտէ ինչ սքանչելի կարողութիւն բանեցուց, որ Անին ու հայ աշխարհը զարգացնելու գործին մէկ մեծ խորհրդականը եղաւ, եւ Վահրամի պէս խոհուն հայրենասէր, բարձր քաղաքագէտ, ռազմական տաղանդով կորիճ զաւակ մը տուաւ իր ազգին:

1126ին, Այծեմնիկ տիկինը անշուշտ մինակը չէր որ կը կռուէր ու Անիի պարիսպներուն վրայէն քարերով կը հալածէր թշնամիները:

Մեր կիլիկեան թագաւորութեան պատմութեան մէջ Զապէլ թագուհի մը կը ճանչնանք, որ խօսելու յատուկ ձիրքերով, դատափարակելու գեղեցիկ համոզումներով, սիրտ շահելու լաւագոյն կերպերով, յարատեւութեան գովելի կամքով տէր եղաւ նոյն իսկ ազգային պետութեան գործերուն: Ինքն էր որ կառուցանել տուաւ Սիսի հռչակաւոր հիւանդանոցը: Ինք եղաւ անոր մատակարարը, անոր հոգաբարձութեան գլուխը: Ու օր մըն ալ, հայ մօր պանծալի համեստութեան մէկ արտայայտիչը դառնալու համար, ինքն անձամբ աշխատեցաւ անոր մէջ իբրեւ հասարակ հիւանդապահուհի, ուր իր զուարթատես ողորմութեամբ եւ գթասիրտ առաքինութեամբ ծառայութիւն կատարեց ամէն կարգի հիւանդներու, մինչեւ իր կեանքին վերջը որ աւա՜ղ շուտ հասաւ, 37 տարեկան մեռաւ:

Մեծոփեցի պատմիչին յիշած Մշեցի քաջուհին, որ թշնամիներուն ձեռքը չիյնալու համար իր դեռատի զաւակը գրկած՝ ինքզինքը վար նետեց բարձունքէ մը, ցոյց չէ՞ տար հայ իգական սեռի պատուախնդրութեան եւ հաւատարմութեան բարձրագոյն մէկ նիշը:

Մեր մտաւոր շարժման վերջի վերածնունդին, հայ իգական սեռի զարտիխարակութիւնը, բազմաթիւ ուսուցչուհիներ եւ Հայուհեաց ու Դպրոցասէրի նման կազմակերպութիւններ ստեղծելու ընդունակ տաղանդներէ զատ՝ տուաւ մեզի վիպագրուհիներ, բանաստեղծուհիներ, գրագիտուհիներ, հրապարակագրուհիներ, ինչպէս Սրբուհի Տիւսաբ, Սիպիլ, Շուշանիկ Կուրղինեան, Եփիմէ Օտեան, Տիկ. Մ. Սվաճեան, Զ. Եսայեան, Արշակուհի Թէոդիկ, Հերանուշ Արշակեան, Օր. Նինի, Պերճուհի Եպրեմեան, Հայկանուշ Մառք, Գ. Զարուհի, Հ. Սրապեան, Եփիմէ Աւետիսեան, Զապէլ Զաքարեան, Մարիեան, Ա. Մխիթարեան, Վարսենիկ Պէկեան եւն.:

1915ի աղէտը որ հաշուի մէջ չէր դժբախտաբար, եկաւ իրար անցնել մեր ազգային, ընտանեկան, կրթական եւ ընկերային վիճակը, եւ որ կրնայ շատ աւելի ծանրանալ եթէ հայ իգական սեռը իր ուժը զլանայ, եթէ մեր երիտասարդութիւնը զայն չսերտէ հիմնաւորապէս ու չպաշտէ:

Եւրոպան բարոյակրթութեան արդասաբեր դաշտ մըն է, ուր կրնանք մեր ցեղային նկարագիրը զօրացնել, եւ մեր ազգային բարոյական կեցուածքը զարգացնել երբ մենք տէրն ենք մեր հին ու բարի օրերու նախանձին: Եւրոպան անբարոյականութեան աղտոտ ոստայն մըն է, ուր մեր երիտասարդութիւնը կրնայ շուտով խանգարուիլ, բայց չեղիլ, խոտորիլ, հիասթափուիլ ու վնասուիլ ծանրօրէն, երբ նախ չճանչնայ իգական սեռին մեծ ուժը եւ անոր տիրական հմայքին տակ իյնալէ առաջ չսիրէ իր ցեղային ուշիմութիւնը, չամրապնդէ իր կեցուածքին ուղղութիւնը:

Հայը բազում ցաւեր է անցեր: Անցեր է համաճարակ հիւանդութիւններէ, մերկութենէ, կոտորածներէ եւ այլ թշուառութենէ, սակայն չէ վախցեր բնաւ: Որովհետեւ ամէն անգամին որ նոր սարսափ մը զինք սասանել փորձեր է, տուն դարձեր, ան իր ուժն է կրկնապատկեր, եւ իր սիրականին ժպիտով, եւ իր ընտանիքին ներշնչումով:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՄԱՀ ՆՇԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

«Յուսաբեր»էն խոր ցաւով կը տեղեկանանք, որ Նշան Կարապետեան, Գահիրէի Դաշնակցական կազմի հին ու առաքինի անդամներէն, սիրուած ու յարգուած ամէնքէն, իր բնակարանին մէջ յանկարծամահ եղած է:

Տարաբախտ Նշանը, իր բովանդակ էութեամբ նուիրում եւ գաղափարականութիւն, հազիւ 53 տարեկան էր, բնիկ Պոլսեցի, հինէն ի վեր հաստատուած Գահիրէ, արհեստով փորագրիչ: Իր ետեւ կը ձգէ իր դժբախտ եւ անմխիթար այրին, հազիւ 15-16 տարեկան մանչ զաւակ մը եւ 11 տարեկան աղջիկ: Իր աւագ որդին, շրջանաւարտ Պէրպէրեան վարժարանէն, կորսնցուց ասկէ քանի մը տարի առաջ:

ԵՂՍԻԿ ԱՊԼԱՆ

Ոչ եւս է Եղսիկ ապլան:

Թէեւ գայ օտար հողն անոր յոգնատանջ ոսկորներուն:

Ալֆորվիլի մէջ ո՛վ չէր ճանչնար Եղսիկ ապլան:

Բարձրահասակ, նիհարակազմ, ալեխառն մազերով տարիքոտ այդ կինը, որ յամառօրէն պահած էր իր հայրենի գիւղին Չէնկիլէրի տարազը, շալւար-փէշը: Ով չէր տեսած անոր ուղիղ կեցուածքը, արագ եւ գործունեայ քալուածքը, որուն կրնային նախանձիլ շատ մը երիտասարդուհիներ:

Կ'ըսեն թէ 72 տարեկան էր ան:

Թէեւ ամուրի, անզաւակ, բայց մինակ ու լքուած չէր ան: Իր քոյրերու ընտանիքներէն հովանաւորուած՝ իր ապրուստին հոգը չունէր Եղսիկ ապլան:

Իր քոյրերուն զաւակները, անոնց թոռները վայելելով Եղսիկ ապլային մայրական գրկին օրհնութիւնը, փոխադարձաբար կը լեցնէին անոր օրուան պարապը:

Այդպէս ըլլալով հանդերձ, անհոգ մէկը չէր Եղսիկ ապլան: Ան հոգ ունէր, մեծ հոգ, իր շրջապատին աղքատի, տնանկի, հիւանդի հոգը:

«Եղսիկ ապլա, տնանկ մը կայ, անտէր մը կայ, հիւանդ մը կայ»: Ու չանցած քանի մը ժամ, Եղսիկ ապլան իր չորցած, բայց օրհնութիւն տարածող ափին մէջ կ'ունենար գումար մը ակնարկուած անկարին համար:

Ո՞ր դուռը համարձակօրէն չէ զարկած Եղսիկ ապլան, երբ պէտք է եղած չքաւոր մը հոգալ, մի՞թէ ան չէր որ իր նման քանի մը ապլաներու հետ միասին, Ալֆորվիլի նորակառոյց եկեղեցիին 100 աթոռ հայթայթեց:

Այդ բոլորը մէկդի, ան հայ արժանաւոր կինն էր ու հայ մօր բնածին գութով կ'առաջնորդուէր:

Իմացէք նաեւ որ Եղսիկ ապլան կարմիր խաչուհի էր: Երբ ասկէ եօթը տարի առաջ Ալֆորվիլի մէջ հիմը դրուեցաւ Յ. Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին, Եղսիկ ապլան առաջիններէն մէկն եղաւ ըմբռնողներէն, թէ հաւաքական աշխատանքն աւելի արդիւնք կուտայ, քան անհատականը եւ զինուորագրուեցաւ Կ. Խաչին: Եօթը տարի շարունակ ան եղաւ տքնաջան գործակիցը իրար յաջորդող վարչութիւններու: Անոր օրհնուած ձեռքով հանգանակուած շատ դրամներ մտան Կ. Խաչի գանձանակը, այնտեղէն օրհնութեան պէս հասնելու հիւանդին ու տնանկին:

Դեռ երէկ էր, որ Զատկի առթիւ, ան նորէն զարկաւ ընդհանրապէս զրկանքի մատնուած Ալֆորվիլցիին դուռը՝ տնանկի լուման ուզելու համար:

Ու դառնութեան չարսիրտ մարդիկ որ կուսակցական անունուն մոլուցքէ բռնուած յանդգնեցան նախատել այդ քաջ կինը, որ կ'աշխատէր յանուն եղբայրսիրութեան, յանուն մարդկութեան:

Եղսիկ ապլան ինքը կարօտութիւն չունէր. ոչ: 20 հոգիին տուածը ինքը մէկ անգամէն կուտար, կուտար առանց վարանումի, վստահ, որ իր տուածը բուն նպատակին կ'երթայ:

Սակայն, ոչ մէկ խոչընդոտ չէր վհատեցներ Եղսիկ ապլան: Իր հիւանդութենէն քանի մը օր առաջ՝ ան ցաւը սրտի մէջ՝ կ'ըսէր Կ. Խ.ի ատենապետուհիին.

— Վերի թաղէն աղքատի լուման հաւաքող չեղաւ, կ'ուզէք նէ, երթամ հաւաքեմ:

Ու կ'երթար կը հաւաքէր, եթէ անողոք մահը անոր խլէր իր ընտանիքի եւ մանաւանդ Կ. Խաչի գրկէն:

Գիտենք, Եղսիկ ապլան հետը ցաւ մը տարաւ գերեզման: Աղքատի, տնանկի ցաւը: Ո՞վ պիտի հաւաքէ աղքատի լուման: Եղսիկ ապլա, գիտենք հոգիդ մեզի հետ է, մեր մէջ, լաւ անմահացած յիշողութեամբ: Եթէ այսուհետեւ ալ հայ կնոջ մէջ ապրի իր նախամայրերու բարեգութ հոգին, պիտի գտնուին Հայուհիներ, որ անտեսելով բոլոր խոչընդոտները, հաւաքաբար Կ. Խաչերու միջոցով, հաւաքեն աղքատի լուման, շարունակեն քու կիսատ թողած գործդ:

Չպիտի մոռնանք քեզ, Եղսիկ ապլա, ի յիշատակ քու բարի անուան, մինչ չքաւոր ընտանիք մը պիտի նպաստաւորուի եւ սանուհի մը պիտի ունենայ Կ. Խաչի դպրոցին մէջ քու շունչով, քու սիրած նպատակով դաստիարակուելու համար:

Հանգիստ ոսկորներուդ, Եղսիկ ապլա, քնացիր խաղաղ, մենք կը խոստանանք միշտ ճարել աղքատի լուման:

ԽԱՉՈՒՀԻ

ՀՕԹ ՍԱՎՈՒԱ

— o —

ԼԻՈՆ.— Ֆրանսայի բնական գեղեցկութիւններով օժտուած նահանգներէն մէկն է Հօթ Սավուայի նահանգը որ կը գտնուի Զուիցերիոյ եւ Իտալիոյ սահմաններուն կից: Բնութեան կիսատ ձգած գործը մարդկային չինարար ձեռքը աշխատած ու լրացուցած է:

Նահանգին կեդրոնն է Անըսի, 25 հազար բնակիչներով, հոս ընդհանրապէս աչքի կը զարնեն արդիական ոճով շինուած տուներ եւ պանդոկներ: Գործարան չըլլալուն՝ տուները մնացեր են ճերմակ, փողոցները մաքուր, բարձր սարի լանջին փռուած է լիճ մը որ կը կոչուի քաղաքին անունով Անըսիի լիճ: Երկայնութիւնը 20, իսկ ամենալայն տեղը չորս քիլոմեթրը չանցնիր, երկար ու բարակ լիճ մը, ճիշդ էքս լէ Պէնի քով գտնուող լիճին նման (Lac de Bourget):

Գեղեցիկ տեսարաններուն եւ մաքուր օդին պատճառաւ արձակուրդի ամիսներուն այս քաղաքները կը լեցուին զբօսաշրջիկներով: Գրեթէ բնակչութիւնը կէսով մը աւելցած կ'ըլլայ: Ընդհանրապէս ժողովուրդը կապուած է հողագործութեան, որուն շնորհիւ գրեթէ գործազրկութիւն չկայ:

Երկու ընկերներով որոշեցինք քալելով մօտակայ գիւղ մը երթալ: Ու ճամբան ենք:

Որքա՞ն աշխատասէր են գիւղացիները, բոլորն ալ զբաղած: Ահա պառաւ մամիկը ձեռնակառքին մէջ չես գիտեր ինչ լեցուցած տուն կը վերադառնայ շտապով, յայտնի է որ կատարելիք շատ գործեր ունի, այդ տարիքին մէջ աշխատելու ի՞նչ եռանդ, պիտի աշխատի, աշխատի որ աշխարհին գործը լրացնէ...

Քիչ անդին մշակը եզները լծած գութանին՝ արտը հերկելու վրայ է, կարեւորութիւն իսկ տալ չուզեր վայրկեանը անգամ մը քովէն սուրացող ու անցնող ինքնաշարժներուն, որպէս թէ գտնուէր ամայի ու անմարդաբնակ անկիւն մը: Տեսնելով հողագործին ժրաջան աշխատանքը, մեր քայլերը կը դանդաղեցնենք, ի վերջոյ կը կենանք, դիտելով պահ մը մշակուած հողը ու մեր առջեւ տարածուող մարգագետիններու սքանչելի տեսարանը,— մշակը անփոյթ գործը կը շարունակէ: Եթէ ամէն կեցող ու զինքը դիտող անցորդներուն կարեւորութիւն տայ, գործը կը մնայ կիսատ:

Քիչ հեռուն մեր ճամբան կը ճիւղաւորուի, կ'ընտրենք բլուրը բարձրացող ճամբան, ի՞նչ փոյթ թէ ղառիվերը քիչ մը երկար է: Երբ բլուրին գագաթը կը հասնիս, տեսարանը բոլորովին կը փոխուի: Ընդարձակ տարածութիւն մըն է փռուած չորս կողմ՝, նայէ հեռուները որքան որ կրնաս: Ֆրանսացի ընկերս ինծի կը բացատրէ Ալպեան լեռներու բաժանումները, որոնց մէկ ճիւղը կը կորսուի Զուիցերիոյ սահմաններուն մէջ:

Քիչ մը եւս քալելով, կանգ կ'առնենք հանգստանալու համար ծաղկած ծառի մը շուքին տակ: Լուռ ենք, եւ չենք ուզեր ծառին շուրջը բզզացող հարիւրաւոր միջատներու միօրինակ ձայնը խանգարել:

Տիրող լռութիւնը յանկարծ կը խանգարուի գեղջուկ օրիորդի մը ձայնով, ու մենք համակուած մտիկ կ'ընենք երգը.

Pourquoi sans raison perdre un jour d'amour?
Aimer est si doux, le temps est si court:

Ալթլանթիս ֆիլմին մէջ երգուած այս երգը անկարելի է ուրիշ տեղ լսուէր այսքան յուզիչ եւ անուշ, որքան բնութեան պատ ծոցին մէջ: Աւելի ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընենք հետզհետէ մեզի մօտեցող երգը.

Ne le perdons pas en vaine tristesse,
Aimons-nous sans cesse,
La vie est un rêve, un rêve joyeux,
Qu'on mène à sa guise et qu'on fait à deux.

Սարի գագաթին վրայ երգուած այս երգը աքսորի շրջանին մէջ ճանչցած պատուական ընկերոջ մը յիշատակը արթնցնել տուաւ մէջս:

Միքայէլ Շահինեան, Ռափահիէի Հողիլ գիւղէն:

Միքայէլի կինը աքսորի մէջ սպանուած ըլլալուն համար ամէն անգամ երբ սարի մը գագաթը կը գտնուէր՝ տխուր երեւոյթ մը կ'առնէր, եւ իր սփոփանքը կը գտնէր երգելուն մէջ:

Բայց ինչո՞ւ նիւթէս շեղեցայ, ո՞վ գիտէ մոլորեցուց, գեղջկուհիին հմայիչ ձա՞յնը, թէ Միքայէլի յիշատակին քանի մը տող նուիրելու պարտականութիւնը: Եթէ երկրորդն է կը խոստանամ օր մը գրի առնել ու հանրութեան ծանօթացնել քու փոթորկալից կեանքդ ու եղերական վախճանդ, սիրելի Միքայէլ:

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔԸ

— o —

Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէն հետեւեալ շնորհակալիքը հաղորդած է մամուլին.—

Հայրենակիցնե՛ր,

Ապրիլ 9ը մեզի բերաւ ամիսներէ ի վեր միահամուռ ջանքերով եւ անվերապահ գործակցութեամբ կատարուած աշխատանքին արդիւնքը: Այդ օրը, Նիւ Եորքի նահանգապետ Լէհմանի թափանցելով դժբախտ պարագաներու զոհ մեր երկու ընկերներու դատական գործին խորը եւ անսալով իր խղճի հրամայական ձայնին, ընկերներ Մ. Լէյլէկեանի եւ Ն. Սարգիսեանի մահապատիժը փոխեց երկարատեւ բանտարկութեան:

Այս լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ ոչ միայն Միացեալ Նահանգներու, այլեւ արտասահմանի ամենահեռաւոր անկիւնները, ու մենք ամէն օր կը ստանանք հեռագիրներ ու նամակներ, որոնք կը բերեն բազմաթիւ Մարմիններու եւ անհատներու խնդակցութեան սրտաբուխ արտայայտութիւնները:

Հնարաւորութիւն չունենալով ամէն մէկին առանձին պատասխանելու, այս տողերով կուզանք յայտարարելու թէ մօտ քսան ամիսներէ ի վեր նենգօրէն մեզի պարտադրուած պայքարը մենք տարինք, միշտ ալ վայելելով ազգայնական հայութեան անվերապահ օժանդակութիւնն ու գործակցութիւնը:

Ու այսօր, երբ նիւթուած դաւը կարեւոր հակազդեցութիւն մը կրած է, քաղցր պարտականութիւն կը նկատենք հրապարակաւ յայտնելու մեր սրտագին շնորհակալութիւնները մեր բոլոր ընկեր — ընկերուհիներուն, համակիրներուն, Հ. Կ. Խաչի, Հայ Ազգ. Առաք. Եկեղեցիի, Ցեղակրօն Ուխտերու, բազմաթիւ Հայրենակցականներու, Կրթասիրացներու եւ ազգայնական այլ կազմակերպութիւններու անդամ — անդամուհիներուն, մէկ խօսքով ազատատենչ բոլոր Հայերուն եւ Հայուհիներուն, որոնք անօրինակ եռանդով եւ միահամուռ ջանքերով կանգնեցին ոչ միայն բարոյական ամրակուռ պատնէշը բոլոր տեսակի դաւադիրներու դէմ, այլեւ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին գոյացուցին աւելի քան 82,000 տոլար՝ յատկացնելու համար անմեղներու դատի պաշտպանութեան:

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց, մարմիններ թէ անհատներ, որոնք անցեալին եղած են, ներկայիս են, եւ վստահ ենք, ապագային ալ պիտի ըլլան Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ, որովհետեւ այս կազմակերպութիւնը կը շարունակէ վայելել իրենց անվերապահ վստահութիւնը՝ իրենց ազգային արդար պահանջները հետապնդելու փշոտ բայց նուիրական ու քաղցր ճամբուն վրայ:

Շնորհակալութի՜ւն բոլորիդ:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

ՍԱՐՍԷԼ.— «Համազգային»ի մասնաճիւղին հանդէսը տեղի ունեցաւ, կիրակի օր եւ անցաւ բաւականին յաջող, որուն համար կ'արժէ շնորհաւորել մասնաճիւղին վարչութիւնը, մասնաւորապէս միութեան անդամ Պ. Օ. Կարապետեանը: Այս վերջինը ջանք չխնայեց փոքրիկներուն սորվեցնելու խմբական երգեր, արտասանութիւններ եւ գեղջկական խաղեր, աջակցութեամբ Օր. Ագաւնի Պօղոսեանի: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը, նաեւ քանի մը ընտանիք եւ երիտասարդներ Էփինէէն եւ Ատոնվիլէն, մեծ մասով ծնողքներ:

Վարչութեան կողմէ Պ. Կ. Երանեան բանալով հանդէսը, քանի մը խօսքով բացատրեց նպատակը եւ «Համազգային»ին առաջադրութիւնները:

Քանի չափ մաքուր հագուած մանուկներու խումբը երգեց «Մեր հայրենիք»ը, ղեկավարութեամբ Պ. Օ. Կարապետեանի: Քիչ բացառութեամբ մնացեալ բոլորը արտասանեցին պատշաճ կտորներ լաւ առոգանութեամբ եւ մաքուր հայերէնով, մի — ջանկեալ հնչեցնելով խմբերգներ:

Փոքրիկ դադարէ մը վերջ, խօսք տրուեցաւ Պ. Արշակ Ջամալեանին, որ եկած էր իբրեւ անդամ «Համազգային»ի Փարիզի Կեդր. Մարմնին: Յարգելի բանախօսը պարզեց ընկերութեան նպատակը եւ անոր կատարելիք մեծ պարտականութիւնները, ընդհանուր մշակոյթի զարգացման համար եւ իբրեւ պահակ մայրենի լեզուին պահպանման, առանց հետապնդելու որ եւ է քաղաքական նպատակ: Այս առթիւ մանրամասնօրէն ներկայացուց մեր կրած կորուստները անցեալին մէջ, լեզուի աղճատումը, ինչպէս եւ մտաւորական եւ հանրային գործիչներու սակաւութիւնը, բաղդատելով ցիրուցան զանգուածի թիւին հետ: Մասնաւորապէս շեշտեց կարգ մը տգեղ ու անհաճոյ բարքեր եւ երեւոյթներ, որոնք ապազգայնացման կ'առաջնորդեն եւ որոնք վարակած են նաեւ մեր երկսեռ երիտասարդութիւնը, հեռացնելով զայն մայրենի բարբառէն եւ ազգային մշակոյթէն. «Մինչեւ Համազգայինի կազմութիւնը, դժբախտաբար չունեցանք կազմակերպուած օրկան մը որ իր բովանդակ ուշադրութիւնը կեդրոնացնէր ազգային մշակոյթին վրայ: Այդ մտահոգութեամբ եւ բարի ոգեւորութեամբ քանի մը ականաւոր մտաւորականներ կը լծուին գործի եւ կը կազմեն Համազգայինը, որ կարճ ժամանակի մը մէջ ճիւղեր կ'արձակէ, եւ կը բանայ Պէյրութի միջնակարգ ճեմարանը, ղեկավարութեամբ երկու յայտնի անխոնջ մշակներու՝ Լ. Շանթի եւ Ն. Աղբալեանի եւ աջակցութեամբ կարող ուսուցիչներու»:

Բանախօսութենէն վերջ ներկայացուեցաւ «Որկրամոլ ծառան եւ տէրը»: Երկու փոքրիկ դերակատարներն ալ լաւ կատարեցին իրենց դերերը, խնդացնելով ներկաները: Նաեւ անչափահաս աղջիկ մը ներկայացուց «Քաջ որսորդը» երգախաղը, որուն մասնակցեցաւ նաեւ խումբը երգելով: Յետոյ փոքրիկ վաճառորդուհիներ, գեղջկական տարազներով, երգելով եւ պարելով սկսան ծախել մածուն, կարագ, հաւկիթ, միրգ եւն. նոյն տարազներով պարեցին նաեւ «Հէլինէ, Հէլինէ եար»ը՝ շուրջպար, հակառակ բեմին անյարմարութեան: Առանց բացառութեան՝ բոլորն ալ շատ յաջող կատարեցին իրենց դերերն ու արտասանութիւնները, խաղերն ու պարերը, ոգեւորելով ծնողներն ու ներկաները:

Նախագահը փակելով հանդէսը, հրաւէր ուղղեց որպէսզի անդամագրուելով զօրացնեն «Համազգային»ը: Այս առթիւ ութ հոգի արձանագրուեցան:

Խթան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԸ

— o —

ՎԻԷՆ, 13 մայիս (Յառաջ).— Իբրեւ հետեւանք տնտեսական տագնապին եւ տեղական իշխանութեան ձեռք առած խիստ միջոցներուն, հանդէպ օտար աշխատաւորներու, ժամանակէ մը ի վեր Վիէնի հայ գաղութն ալ յոռութեան մատնուած էր: Այս տարուան հանդէսս երեկոյթները չունին նախորդ տարիներու ոգեւորութիւնը: Գրեթէ կէս առ կէս պակսած է հանդիսականներու թիւը: Բայց եւ այնպէս, բոլորովին տարբեր էր Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի երեկոյթը, իր 25ամեակի առթիւ:

Մեր ժրաջան քոյրերը, շատ շուտ սպառած էին իրենց նախատեսածէն շատ աւելի տոմսեր: Սրահը լեցուեցաւ Կ. Խաչի ընկեր համակիրներով: Դժբախտաբար նեղ եկաւ սրահը եւ շատեր ոտքի վրայ մնացին մինչեւ դուռին առջեւ:

Օրուան նախագահ հայր Կ. Տէր-Մոյսեան քանի մը գեղեցիկ խօսքերով շնորհաւորեց Կ. Խաչուհիներու կատարած աշխատանքները եւ ըսաւ.— Ամէն ազգ ունի իր Կարմիր Խաչը, որ կը քաջալերուի իր պետութեան կողմէ, բայց Հայ Կարմիր Խաչի պայմանները բոլորովին տարբեր են, մենք չունինք մեր անկախ պետութիւնը, որպէսզի մեր Կ. Խաչը օգտուի: Անոր նպաստի աղբիւրները միայն մեր տարագիր եւ հայրենազուրկներս ենք: Բանախօսը բացատրեց Կ. Խաչի բարի նպատակը եւ թելադրեց որ հայ ժողովուրդը թեւ ու թիկունք հանդիսանայ, որպէսզի կարենայ գլուխ հանել շատ մը ձեռնարկներ, մանաւանդ ներկայ ընդհանուր թշուառութեան օրերուն: Յետոյ արտասանեցին օրիորդներ Վ. Նալբանտեան, Խ. Բալոյեան երկուքն ալ Կ. Խաչի 25ամեակին նուիրուած գեղեցիկ գրուածքներ: Երգեց Օր. Վ. Փահլեան «Հայաստան երկիր դրախտավայր»: Գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ փոքրիկն Ա. Գալայճեան: Երեք յաջորդական պարեր պարեցին փոքրիկները մասնաւոր պատրաստուած հագուստներով եւ ներկաներուն մէջ առեղծեցին մեծ խանդավառութիւն, շնորհիւ Տիկ. Ա. Խաչիկեանի որ չարաճճիներով զոհողութիւն ըրած էր փորձեր կատարելով: Արտասանեց նաեւ Տիկին Վ. Տօղիկեան: Երկու սրամիտ առանձնօրով ներկաներուն մէջ բուռն ծիծաղ շարժեց Պ. Ե. Տօղիկեան: Ամէնէն վերջը ներկայացուեցաւ «Ամուսնութեան խնդրանք» զաւեշտը: Յաջող էին բոլոր դերակատարները, մանաւանդ Օր. Փայլիկ Թարզեան, որ իր դերին մէջ բոլորին ուշադրութիւնը գրաւեց հակառակ իր փոքր տարիքին: Յաջող էր նաեւ Տիկին Ն. Ղոլոյեանը, թէեւ առաջին անգամ էր որ բեմ կ'ելլէր: Հանդէսը փակեց հայր Տէր-Մոյսեան, շնորհակալութեան խօսքերով, յանուն Կ. Խաչի: Անդամուհիները քաջալերուելով գաղութին կողմէ ցոյց տրուած համակրութենէն, ինչպէս անցած տարի այս տարի եւս ընկեր համակրական խնճոյք մը պիտի սարքեն յառաջիկայ մեր աւանդական վիճակի առթիւ:

Գաբուճի

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՊՈՒՍՕ (Յապաղած).— Ապրիլեան սարսափներու 20րդ տարեդարձը այս տարի ալ տօնուեցաւ կոկիկ բազմութեամբ, դերազանցելով նախորդ տարիները: Սգահանդէսին նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր «Արարատ» Միութիւնը, եւ հրաւիրած էր Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբը, Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը: Սգահանդէսը տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. Մուրատ ակումբին մէջ: Բեմին աջ եւ ձախ կողմը զետեղուած էին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները, առաջինը եզերուած սեւ ժապաւէններով, նաեւ նահատակներու նկարներով: Սգատօնը բացուեցաւ «Տէր ողորմեա»ով զոր մեներգեց Տիկ. Ա. Կէօսիկճեան, մահարձանին մօտ: Նախագահ Պ. Շ. Սուքիասեան, օրուան նուիրականութիւնը պարզեց եւ ներկաները վայրկեան մը ոտքի հրաւիրեց ի յարգանս մեր անթիւ մեռելներուն: Ինք ճողոպրած սարսափի եւ զանութեան օրերէն — իբրեւ ականատեսի դրուագներ պատմեց Արհաւիրքի սեւ օրերէն, եւ յուզուելով սկսաւ արտասուել...

Յաջորդաբար, օրուան պատշաճ արտասանութիւններ ըրին փոքրիկներ Ն. Քէնտիրեան, Թ. Թաղէոսեան, Զ. Եղիկեան, Մ. Գասպարեան, Եղ. Վարդանեան, Մալ. Բարսեղեան եւ Տիկ. Ն. Տօնէրեան: Երգեցին տիկիններ Ա. Կէօսիկճեան եւ Ա. Փէնտիկեան (միանուագ), Օր. Ա. Զօլաքեան: Հ. Կ. Խաչի կողմէ ուղերձ մը կարդաց Տիկ. Ա. Քէօսէեան:

«Արարատ» Միութեան կողմէ խօսեցաւ Հ. Թաշճեան, թուեց թէ մեր դարաւոր ոսոխը ինչ ծրագիրներ կ'որոճար հայութիւնը բնաջնջելու, մինչեւ որ յղացաւ հրէշային դաւը: «Աշխարհի մէջ դեռ անդերազանցելի կը մնայ այդ օրերու ոճիրներուն ոճիրը, մենք դատ մը ունինք, մարդկութեան դատերուն ամէնէն արդարը, որ մեր անթիւ նահատակներուն արիւնով եւ «մնացորդաց»ներու տառապանքով բեռնաւորուած սերունդներու նորագոյն պատմութեան կը սպասէ»:

Հ. Յ. Դ. խումբին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Ա. Քէնտիրեան: Յայտնեց թէ ինչ նենգութեամբ նախապէս մեր մտաւորական տարրը հաւաքեցին, որպէսզի անտէր ժողովուրդը կազմալուծուի եւ կարենան իրենց դաժանային բնազդին յագուրդ տալ: «Թուրքը մասամբ յաջողեցաւ իր կազմակերպած ճիւաղային մտածումին մէջ: Մեր նահատակները մեզի կը պատգամեն այն կատաղի պայքարը, յանուն ազատութեան, որ սկսաւ մեզմով եւ պէտք է շարունակուի ձեզմով աւելի վճռական, մինչեւ յաղթանակի պսակումը»:

Դպրոցի աշակերտները փակումը կատարեցին «Տէր կեցո դու զՀայս»ով: Ուսուցչուհի Ա. Փէնտիկեան ջանք չէր խնայած աշակերտներուն սորվեցնելու արտասանութիւններ եւ երգեր:

Ներկաները մեկնեցան խոր տպաւորութեամբ:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՐԵՆՑ ԽՍԿ ԲԵՐՆՈՎ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՆ...

— o —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 ապրիլ).

— «Ազատատենչ հայութեան դէմ պայքարող խաժամուժին ախտաւոր հոգեբանութիւնը շատ ցցուն կերպով երեւան կուգայ Պոսթընի Ռամկավար թերթին հետեւեալ խիստ բնորոշ խմբագրական տողերէն.—

«Եթէ նոր Զատիկը մեզ կը գտնէ ՓՐԿՈՒԱԾ ԱՐՏԱՔԻՆ ԲՌՆՈՒԹԵՆԷՆ, մեր ներքին կեանքին մէջ առեղծուած չարիքը, որ ոճրածին բնազդներով կը գործէ եւ հրճուանք կը զգայ հայասպանութեան մոլուցքէն, աւելի մեծ բռնապետութիւն մըն է, որուն դէմ հարկ է պայքարիլ, մինչեւ որ խորտակուի ան: Դժոխքին կապանքները չեն քանդուած, մեր կեանքին վրայ դրուած քարերը չեն վերցուած, որքան ատեն որ ներքին չարիքը կը տիրէ»:

Աւելորդ է ըսել, թէ այսպիսի տողեր կրնային գրուիլ միայն այն ատեն, եթէ Հայաստանի մեծ մասը հայ ցեղի ոխերիմ թշնամիի՝ Թուրքին ձեռքը չըլլար, եթէ թրքահայ զանգուածի մնացորդները բռնի ուժով ցրուած չըլլային աշխարհի չորս կողմը, եթէ Հայաստանի աւելի փոքր մասը Թուրքին զինակից բոլշեւիկներու լուծին տակ չըլլար եւ եթէ հոն ապրող հայ ժողովուրդը հոգեւոր, տնտեսական եւ ֆաղաքական անօրինակ ստրկութեան մը ենթակայ չըլլար:

Սակայն, ո՞ր պարկեշտ, խղճամիտ եւ հայրենասէր Հայը, որ հոգիով տորուղ չէ, ներկայ դժնդակ պայմաններու առջեւ կանգնած՝ կրնայ թոյլ տալ իրեն ըսելու, թէ հայ ժողովուրդը «փրկուած է արտաքին բռնութենէն» եւ միայն «ներքին չարիքն» է որ կը մնայ հայ կեանքի մէջ:

Հարկաւ, եթէ մէկը հայ կեանքին մօտենայ բոլշեւիկի եւ Թուրքի ակնոցով, ուրիշ բան չպիտի կրնայ տեսնել եւ ըսել, քան այն, ինչ որ կը տեսնէ եւ կ'ըսէ Պոսթընի Ռամկավար պաշտօնաթերթը: Չէ՞ որ բոլշեւիկներու եւ Թուրքերու համար միայն հայ ժողովուրդը «փրկուած» է կամ «ազատ» է «արտաքին բռնութենէ»: Չէ՞ որ բոլշեւիկներու եւ Թուրքերու համար միայն հայ կեանքի մէջ «ներքին չարիքը» ազատատենչ ու մարտական հայութիւնն է: Չէ՞ որ բոլշեւիկներու եւ Թուրքերու համար միայն «դժոխքին կապանքները չեն քանդուած» եւ իրենց «կեանքին վրայ դրուած կապանքները չեն վերցուած», որքան ատեն որ ազատատենչ եւ մարտական հայութիւն մը կայ:

Անգամ մը որ մարդիկ վարժուին հայ կեանքի վրայ նայելու բոլշեւիկներու եւ անոնց զինակից Թուրքերու ակնոցով, շատ բնական է որ իրենք ալ ամէն ինչ պիտի տեսնեն ու դատեն բոլշեւիկներու եւ Թուրքերու պէս: Դժբախտաբար, հայ կեանքի իրական ներքին չարիքը կազմող «ճակատականները» տարիներ շարունակ այնքան կրկնեցին բոլշեւիկներու բառերը եւ այնքան վարժուեցան Հայաստանի վրայ նայիլ բոլշեւիկներու աչքով, որ հայ ժողովուրդը արդէն իսկ «փրկուած» կը տեսնեն «արտաքին բռնութենէն» եւ մէկ թշնամի կը ճանչնան, այդ ալ՝ ազատատենչ հայութիւն է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջնորդութեամբ դեռ կը յամառի չհաշտուիլ բոլշեւիկ եւ թուրք կոչուած արտաքին չարիքներուն հետ եւ դեռ անտեղիտալի պայքար կը մղէ անոնց դէմ»:

ԿՈՉ
ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

— o —

Վերջերս մամուլին մէջ յայտարարուեցաւ թէ, Ժընեւի հայրենակիցները կը պատրաստուին տօնել Տիկին ԵՂԻՍԱԲԵԹ ԶՕՐԵԱՆԻ մանկավարժական քառասնամեայ գործունէութեան յոբելեանը:

Ոչ մէկ տարակոյս որ Տիկ. Զօրեանը արժանի է նման մեծարանքի մը: Վասնզի, ան բացառիկ տեղ մը կը գըրաւէ հայ իրականութեան մէջ, իբրեւ անձնաւորութիւն եւ իբրեւ հանրային գործիչ:

Քառասուն երկար տարիներ, անգնահատելի զոհողութեամբ եւ անսպառ եռանդով, Տիկ. Զօրեան ծառայեց հայ մատաղ սերունդին, Կովկաս, Պուլկարիա եւ Ժընեւի հայ որբանոցին մէջ:

Վարդապետ բնական գիտութեանց՝ երբեք չխնայեց ինչ որ ամբարած էր տարիներու դատանքով: Իրը նուիրաբերում եղաւ: Նուիրուած՝ առատաձեռն եւ առանց սակարկութեան:

Տիպար մանկավարժուհի՝ գիտցաւ ըլլալ, միանգամայն, ճշմարիտ մայր մը իր աշակերտ — աշակերտուհիներուն համար, որոնք այսօր, հարիւրներով ցրուած երկրագունդի ամէն կողմերը, կը գործեն մեր հանրային կեանքին մէջ:

Այսօր սակայն, խօսքը հայ գիտակից հասարակութեանն է, որ պէտք է գիտնայ գնահատել իր արժանաւոր մշակները:

Այս նկատումով, Փարիզի մէջ, կազմուած է յոբելենական Յանձնախումբ մը, որ յառաջիկայ յունիս 15ին հանդիսաւորապէս պիտի մեծարէ վաստակաւոր հայ ուսուցչուհին:

Կոչ կ'ընենք ֆրանսահայ հասարակութեան, որ լիապէս սրտով արձագանգ տան մեր այս ձեռնարկին:

Նուիրատուութիւն եւ ուղերձ ուղել հետեւեալ հասցէին.— Mme. Djanchieff, 5, Rue Henri Duchêne, Paris (15)

Յոբելենական Յանձնաժողով

ՏԻՐՈՒՆԻ

Մարտ 16ին Շիքակոյի մէջ թաղումը կատարուած է Արարայի ճակատամարտի հերոսներէն Պետրոս Զաքոյեանի:

Անցնող սերունդի հազուագիւտ մէկ ներկայացուցիչն էր ան, խիզախ, զոհաբերող, աշխատասէր, անձնուէր:

Անակնկալ մը եղաւ վաղաժամ մահուան գուժը, 44 տարիներ միայն բոլորած հայորդի մը, որու նկարագրի գլխաւոր գծերը կը կազմէին անսահման անկեղծութիւնը, ըմբոստ ոգին, սեփական ժողովուրդին անձնուիրաբէն ծառայելու պատրաստակամութիւնը:

Որպէս լեգէոնական, ան մասնակցած էր Արարայի ճակատի բոլոր կռիւներուն, արդարահարուածի Բ. զօրաբաժնի, գնդացիր ջոկատի մէջ եւ, եղած է շատ մօտիկ զինակից Մ. Լէյլէկեանի, նոյն գնդէն:

Հակառակ կռիւներու ընթացքին իր ցոյց տուած քաջագործութիւններուն, շատ համեստ էր, սակաւախօս, բարեկիրթ: Մահու չափ կ'ատէր փառասիրութիւնը, կը խուսափէր անդրադառնալու իր անձի հետ կապուած դէպքերու յիշատակումէն: Զինուորական շարքերու մէջ եղած է պարտաճանաչ, կարգապահ: Ունեցած է օրինակելի վարք ու բարք եւ, հոգատար վերաբերում դէպի իր զինակից ընկերները:

Ծնած էր Զարաւանտ, Բերրի, եւ փոքր հասակէն որբացած: 1917էն Տիթրոյիթէն մեկնած էր Կիլիկիա, ծառայած՝ մինչեւ զօրամասերու կազմալուծումը, ստացած է պատուաւոր ծառայութեան վկայագիր բանակէն: Անդամ էր Հ. Յ. Դ. Շիքակոյի Սեւապահ կոմիտէին: Իր ետեւ կը թողու կինը եւ հինգ զաւակներ, երկուքը անչափահաս:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅԵՒ-ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՄՐՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի 12 մայիս կէսօրէն յետոյ տեղի ունեցաւ հայ եւ յունական ֆութպոլի մրցում մը, 1500ի մօտ բազմութեան մը ներկայութեան:

Ինչպէս գրած էի, մէկ ամիս առաջ, Յոյները պարտուեցան 3—1 նշանաւ, եւ խնդրեցին անգամ մըն ալ մրցիլ, իրենց նախընտրած դաշտին վրայ:

Մրցումին կը նախագահէր յունական հիւպատոսը, որ շրջապատուած էր յունական գաղութին երեւելիներով: Դժբախտաբար, այս անգամ ալ հայ «տիփ»ական դատաւորը կը փայլէր իր բացակայութեամբ, հակառակ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ղրկած պատուոյ տոմսերուն, որպէսզի յոյն երեւելիներուն քով սեւեռեւ չմնանք: Բայց տարր փոխան, հայ երիտասարդներու բազմութիւն մը արուարձաններէն խաղալուշտ փութացած էր, Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը քաջալերելու:

Որոշուած ժամուն Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնեակ խաղացողները, Յոյներուն հետ, կարգով, մէկ — մէկ ծաղկեփունջ բռնած իջան դաշտ, ծափերու տարափին տակ եւ գացին շարուեցան պատուոյ բեմին առջեւ, եւ ողջունեցին հիւպատոսը, որ դաշտ իջաւ եւ ամէնուն ձեռքերը սեղմելով, շնորհաւորեց:

Մրցումը սկսաւ փոխն ի փոխ յարձակողականով: Քանի մը վայրկեան յետոյ, Յոյները գեղեցիկ յարձակողականով մը շահեցան մէկ կէտ, որ ողջունուեցաւ բուռն ծափերով, առանց խտրութեան: Հայերն ալ քանի մը յարձակողականով պատասխանեցին հակառակորդին որ պահ մը սեղմուեցաւ իր տասնուրդ մեթր շրջափակին մէջ: Այդ միջոցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի յառաջապահներէն Կ. Փէրմէզեան տիրացաւ գնդակին, ճարպիկ փախուստով մօտեցաւ հակառակորդ բեր-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

թականներու տեղաւորման ծախքերուն յատկացուելու համար:

գ) Պէտի ճշդուին գաղթականներու փոխադրութեան թուականն ու եղանակը:

*** Իրաքի ներկայացուցիչները պահանջեցին հետեւեալ պայմանները.— ա) Ասորիները տեղաւորել Իրաքեան սահմանէն 50 քիլոմեթր հեռաւորութեան մը վրայ: բ) Զինաթափ ընել ասորի գաղթականները: գ) Սուրիա հաստատուած Ասորիները չպիտի վայելեն փոքրամասնութեանց միջազգային կանոնագրութեան իրաւունքները եւ երբեք արգելք պէտք չէ հանդիսանան Սուրիոյ քաղաքական ազատագրութեան:

Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակները եւ հրամանատար Թոմսըն օդանաւով Պաղտատ գացին, Ասորիներու Սուրիա տեղաւորման անհրաժեշտ կարգադրութիւնները կատարելու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ՀԱԲԷՇԻՍՏԱՆԻ վէճին առթիւ, Լոնտոն հրաւիրուեցաւ Հռոմի անգլ. դեսպանը: Անգլիոյ հանրային կարծիքը գէշ ազդուած է Մուսոլինիի վերջին ճառէն: «*Թայմզ*» խմբագրականի մը մէջ կը քննադատէ զայն, յիշեցնելով հին դաշնագիրները:

ԱՆԴՐԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐՈՒ ՆԱԽԱՏԻՆԵՐԸ գործադուլ հռչակեցին Հավրի մէջ, սկսելով «Շանփլէն» շոգենաւէն որ Ամերիկա պիտի մեկնէր առջի օր: Անշարժութեան դատապարտուած է նաեւ նոր հսկան, «Նոռմանտի», որ իր առաջին ճամբորդութիւնը պիտի կատարէր դէպի Նիւ Եորք: Նաւաստիները կը պահանջեն որ պայմանաւորուած նաւաստիներուն 80 առ հարիւրը տեւականօրէն վարձուած համարուին, իսկ ընկերութիւնը կը մերժէ: Առեւտրական նաւագնացութեան նախարարը կը ջանայ փակել վէճը:

ԿՈՅՐ ՆԿԱՐԻՉ ՄԸ, Ժան - Ժիւլիէն - Լըմոռտան, որ 19 տարիէ ի վեր զրկուած էր տեսողութենէ, իբրեւ հետեւանք պատերազմի վէրքերու, աչքերուն լոյսը վերստացաւ առջի օր, շնորհիւ երկարատեւ գործողութեան մը: Տեսողական ջիղը կտրուած չըլլալով, կարելի եղաւ գործել այս հրաշքը:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ բացուեցաւ հինգշաբթի օր, «Փըթի Փալէ»ի մէջ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Մուսոլինիի փեսան, կոմս Սիանօ եւ պետական նախարար Պ. Լուի Մառէն: Յետոյ հացկերոյթ մը տրուեցաւ քաղաքապետութեան կողմէ: Ներկայ էր նաեւ Հռոմի քաղաքապետը: Առանձին պիտի խօսինք ցուցահանդէսի մասին, որ աննախընթաց գործ մըն է:

ՑԱՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ մասին ալ խօսուած է Մոսկուայի մէջ, կ'ըսեն անգլ. թերթերը: Այդ պարտքերուն գումարը, այսօրուան սակով, կը հասնի 95 միլիառ ֆրանքի: Խորհրդային իշխանութիւնը կ'ընդունի միայն 75 միլիառ:

Երկու ֆրանսական զօրագունդեր Մոսկուա պիտի երթան այս ամառ:

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ գաւառներ

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ Յանձնախումբի Նիստը տեղի պիտի ունենայ այս Զորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 3Չ, Ավընիւ կօլլէնի սրահին:

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԱՐԾՐՈՒՆԻ: Նիւթ՝ «Խ. Հայաստանը»:

ԿԱՒՄԸՆՎԻԼԻ «Տաւրոս» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԸ ԿՈՆԷՍԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանը:

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՒ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, իր սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին «Դրօշակ»ի սրահին մէջ:

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները յառաջիկայ Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Խաժակ» Ակումբին մէջ: — «Մուրատ» խումբի ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն ներկայ գտնուիլ ճիշդ ժամանակին:

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին:

դի հաւասարութեան, ու օդէն գայն ղրկեց բերդին առջեւ, ուր յառաջապահ Սիմոն, գերագոյն ճիգով խոյացաւ ու գլուխի գեղեցիկ հարուածով մը նշանակեց Հայերուն առաջին կէտը: Անկէ յետոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ը յարձակողական հինգ վայրկեանի մէջ նշանակեց երկու կէտ, եւ առաջին կիսախաղը վերջացաւ Հ. Մ. Ը. Մ. 3, Յոյները 1: Այս կիսախաղին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը, շնորհիւ իրենց բուռն ջանքերուն եղան քիչ մը աւելի տիրապետող: Ցաւալի մեր տղաքը ցոյց տուին ֆրանսական բարձր խումբերու յատուկ խաղարկութիւն եւ նրբութիւն:

Երկրորդ կիսախաղը նոյնպէս հետաքրքրական էր: Երկու խումբերուն մէջ ալ յոգնութիւնը նշմարելի էր: Յոյները գերագոյն ճիգեր փորձեցին դէմ հաւասարելու, սակայն Հայերը պատասխանեցին քաջութեամբ եւ նոյն իսկ վտանգաւոր վայրէջքներ ալ ըրին: Իւրաքանչիւր խումբ մէկ-մէկ կէտ ալ շահելով, խաղը վերջացաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի յաղթութեամբ՝ 4—2:

Ցուցիչ էր տեսնել բազմութեան խանդավառութիւնը: Դաշտը պարպուեցաւ եւ վերջին մեկնողները եղան Հ. Մ. Ը. Մ.ի տասնմէկ յաղթականները, շրջապատուած համակիր երիտասարդներու խումբով մը, մինչ «Ցառաջ Նահատակ»ը կը թնդացնէր օդը: Սթատ Ժան Պուէն եւ յարակից թաղերը հայկական էին դարձեր այդ օրը:

Մրցումին բացումը կատարեցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի մինիմները (12—14 տարու) 7—1 յաղթելով Սթատ Վիքթոր Հիւկոյի մինիմներուն:

Վարդան Քիւփէլեան

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը գումարուեցաւ Մայիս 12ին եւ տուաւ հետեւեալ որոշումները:

1.— Պատրաստել փարիզաբնակ հայրենակիցներուն լիակատար վիճակագրական ցանկը:

2.— Հետաքրքրուիլ անկանոն ինքնութեան թուղթեր ունեցող հայրենակիցներով եւ ամէն օժանդակութիւն ընծայել, զանոնք կանոնաւորելու համար:

3.— Վերամշակել Միութեան ծրագիր - կանոնագիրը, եւ վաւերացնել կառավարութեան կողմէ:

Ժողովը ընտրեց նոր վարչութիւնը, Պ. Պ. Սիմոն Աղապալեան՝ նախագահ, Օննիկ Գավաֆեան՝ ատենադպիր, Վահէ Իչգալյացեան՝ գանձապահ, Լեւոն Խէնէվիզեան՝ խորհրդական, Վազգէն Կարապետեան՝ խորհրդական: Միութեան հասցէն է՝ Վահէ Իչգալյացեան, 9, Rue Jouye Rouve Paris 20.

Դիւան Բ. Հ. Հ. Միութեան Ընդհ. Ժողովի

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, 19 Մայիս Տօն Երեւման Ս. Խաչի, Տէր. Տ. Յովսէփ Եպիսկոպոս Կարապետեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանել Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ քարոզել: Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հայ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է: Ներկայ կ'ըլլան Փարիզի Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչները: Օրակարգ.— Տարեկան հաշուետուութիւն, Պատգամաւորական ժողովի օրակարգի քննութիւն, Պատգամաւորի ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի - լէ - Մուլինոյի ընդհ. ժողովը, 18 մայիս շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ պատգամաւորական ժողովի խնդիրներ:

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր - Հայքի Հայր. Միութեան նորակազմ վարչութեան ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին 9, rue Jouye Rouve, Paris (20), *Մէթրօ* Pyrénées.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ, 19 մայիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, 181, Cours Lafayette, Café de la Gare*ի սրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որ անպայման ներկայ գտնուին, ընդհ. ժողովին, որ պիտի ըլլան զեկուցում, հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն:*

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

Sociétés Savantesի սրահներուն մէջ

28, Rue Serpente, Paris (6e)

Métros: St. Michel et Odéon

21 Մայիս, երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 9ին, Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, *նիւթ՝ 1.— Ալքոլամոլութիւն՝* Տոքթ. Նազմանեան, *2.— Մըտային հիւանդութիւններու դէմ կանխազգուշութիւն՝* Փրօֆ. Տոքթ. Աղաջանեան: *Մուտքը ազատ է:*

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ինքնութեան թուղթերու հարցաթանները ճշգրտօրէն գրելու, գրասենեակը յանձնելու, փոքրիկները Ֆրանսահպատակ ընելու, դատական եւ կառավարութեան մօտ դիմումներ ընելու եւ խնդրագիրներ գրելու գործողութիւնները, արագ, խղճմտօրէն եւ աժան կատարել տալու համար, դիմել՝ Պ. ԳՐԻԳՈՐԻն, Hôtel Alexandria, 7 Cours Belsunce, ժամը 12—2 եւ 5էն 7: Աղքատներուն ձրի:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Մի խումբ գլխից ձեռք վեր առած պատանիներ, թաղնուած անտառի անյայտութեան մէջ, ընդունում են իրանց գաղտնի ընկերութեան մէջ: Այստեղ, մարդկային բնակութիւնից հեռու, ծառերի եւ թուփերի ամայութեան մէջ, ես առաջին անգամ սկսում եմ ճանաչել եւ սիրել հրաշալի բնութիւնը: Առաջին անգամ հրապուրում է ինձ սոխակի քաղցրիկ ձայնը, առաջին անգամ ծաղիկները գրաւում են ինձ իրանց անմեղ ողջախոհական գեղեցկութեամբ: Իմ մանկահասակ ընկերների ուրախ եւ միշտ ազատ հասարակութիւնը, նրանց անկեղծ բարեկամութիւնը, նրանց անձնանուէր մտերմութիւնը, առժամանակ հանգստացնում են սրտիս ցաւերը, առժամանակ մոռանալ են տալիս ինձ այն սարսափելի դժբախտութիւնը որին ենթարկուած էի ես, եւ իմ պատճառով չարերը…: Սիրելի ընկերներ,

ո՞րտեղ էք այժմ դուք, երանի թէ, բաժանուած չլինէի ձեզանից, երանի՞ թէ, միշտ ձեր հասարակութեան մէջ մնայի: Դուք այնքան բարի էիք եւ ազնիւ, ես ցաւում եմ, որ կորցրի ձեզ, որ զրկուեցայ ձեզանից…:

Մօրս վիճակը, վարպետիս թշուառութիւնը, ազգականներիս հալածանքը, որոնք բոլորը չարչարւում էին տեղային զանազան օրինազանցութիւնների պատճառով, բաժանեցին ինձ իմ մանկահասակ ընկերների հասարակութիւնից: Ես վերադարձայ դէպի իմ հայրենական օջախը, օգնելու նրանց, որոնք իմ պատճառով հալածանքի էին ենթարկուած…:

Այդ ժամանակ կրկին դուրս է գալիս իմ առջեւ չար դեւը բարեպաշտ մարդու կերպարանքով, առաջարկում է ինձ իւր հովանաւորութեան ձեռքը: Ես կրկին խաբւում եմ… կրկին մոլորութեան մէջ եմ ընկնում…:

Նա համոզում է ինձ: Թէ հայրենիքի համար ես մի խորթ որդի էի դարձել, թէ պէտք է թողուլ հայրենիքը եւ օտար երկիրներում բախտ որոնել: Նա խոստանում է եւ առաջնորդել ինձ…:

Մայրս, տխուր հանգամանքներից ստիպուած, յանձնում է ինձ նենգաւոր Մենտորի ձեռքը: Ես թողնում եմ իմ հայրենի երկիրը, որ այնքան լաւ եւ վատ յիշատակներով կապուած էր իմ սրտի եւ հոգու հետ: Ձեռք եմ առնում պանդխտութեան գաւազանը: Այդ տխուր, ցաւալի զգացմունքներով լի անջատման րոպէում, որպէս մխիթարիչ հրեշտակ, յայտնւում է իմ սիրոյ առարկան — Սառան: Նա իւր կուսական համբոյրներով կնքում է մեր ուխտը, խոստանում է մինչեւ իմ վերադարձը սիրել եւ սպասել ինձ…:

Աղքատութիւնը մղում է ինձ հեռու եւ հեռու, դէպի անծանօթ երկիրներ: Ինձ, բոլորովին անփորձ եւ միամիտ պատանիիս, առաջնորդում է մի հոյակապ մարդ, մի վիթխարի չարագործ, եփուած եւ թրծուած կեանքի քուրայի ամէն փորձութիւնների մէջ: Իմ բնական ձիրքերով հարուստ ընդունակութիւնը խիստ պատշաճ հող

է դառնում իմ առաջնորդի ձեռքում: Շուտով նրա ցանքը ընծայում է առատ եւ արդիւնաւոր հունձք, մի հունձք, ոռոգուած բազմաթիւ զոհերի արիւնով եւ արտասուքով…: Բոլորովին անմեղ եւ բարեսիրտ պատանին, դառն հանգամանքների շնորհիւ, վերջապէս դառնում է մի սարսափելի եղեռնագործ…:

Եւ ես տեսնում էի ինձ, որպէս մի քարաժայռ, դուրս կտրուած ահագին լեռան բարձրութիւնից, գլորւում է, գլորւում է դէպի ցած, դէպի անդունդը…: Ցանկարծ մթին անյայտութիւնից երեւան են գալիս երկու ձեռքեր, աշխատում են կանգնեցնել գլորման արագ եւ ուժգին ընթացքը… բայց ի զուր, ես արդէն հասած էի մինչեւ անդունդի յատակը…:

Այդ հօր փրկարար ձեռքն էր, որ աշխատում էր ազատել ընկած որդուն… այդ Նէնէի կախարդական ձեռքն էր, որ աշխատում էր սովորեցնել նրան սիրել բարին եւ գեղեցիկը…:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 19 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 19 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2809

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՂՁԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օրուան մամուլները թոյլ չեն տար «բառ արժանւոյն» զբաղելու գրական – գեղարուեստական հարցերով: Մանաւանդ այս երկու սիւնակին վրայ, ուր ամենօրեայ կեանքին եղելէջներն են որ կը պոռթկան:

Ուրեմն, ճակատագրուա՞ծ է որ պատահաբար եւ հարեւանցի մօտենանք այդ կարգի հարցերու:

Այսօր, այդպիսի առիթ մը կ'ընծայէ մեր աշխատակիցը, Օր. Մաննիկ Պէրպէրեան:

Իր յօդուածին մէջ, «Գրական Թերթ», Օր. Պէրպէրեան կ'արծարծէ զանազան հարցեր, որոնք դուռ կը բանան այլապէս շահեկան խորհրդածութեանց:

Այսպէս, Օրիորդը կ'ափսոսայ որ, հայաջինջ սարսափներէն յետոյ, որ «սրբեց մեր մտաւորականութեան ամէնէն գեղեցիկ ծաղիկները», «ոչ միայն անոնց տեղ նոր սերունդ մը չլեցուց, այլ եւ հոսանքը դէպի մտաւորականութիւն կասեցաւ»:

Կարելի չէ վիճիլ ահաւոր իրականութեան մասին,— ամբողջ սերունդ մը, մտաւորական թէ գրական, Թրքական մանգաղին յանձնուած եւ անհետ կորսուած:

Մինչեւ այսօր ալ, ջլատիչ սարսուռ մը կը համակէ մեզ, երբ աչքի առջեւ կը բերենք այդ պատկերը,— Մօտ յիսուն տարուան սերունդ կամ ժառանգութիւն անհետացած, բռնօրէն, վայրագօրէն, անասելի դաժանութեամբ եւ անհնարին ողբերգութեամբ:

Գացողը միասին տարաւ իր երազները, իր տենչերը, իր ճիգն ու կամքը, իր աշխատանքն ու խոստումը:

Եւ անդարմանելի, անփոխարինելի է կորուստը:

Որ եւ է վճիռ արձակած ատեն, հարկ է միշտ նկատի ունենալ պայմանները, միջավայրը, ժամանակը:

Ի՞նչ կը տեսնենք, հայաջինջ սարսափներէն քիչ յետոյ, գինադադարի մեղրալուսինէն վերջ.—

Ցիրուցան աշխարհի չորս հովերուն, տաշեղներու պէս նետուած ցամաքէ ցամաք եւ ծովէ ծով, մարդիկ նախ կը փնտռեն հող մը իրենց ոտքին տակ:

Բազմութիւնները կուգան եւ «կամաւոր» կ'արձանագրուին ամէնէն տաժանելի աշխատանքներուն, այնպիսի միջավայրերու մէջ որոնց մասին միայն գիրքեր եւ վէպեր կարդացեր էին:

Տարիները կ'անցնին, եւ այդ «Ելք»ին մէջ, բանտէն կամ անապատէն փրկուած բեկորներ կը փորձուին գրիչ շարժել:

Գրիչը կ'երերայ, կ'օտարոտէ, ձեւ ու մարմին կ'առնէ, հորիզոն կը փնտռէ,— եւ ահաւասիկ սերունդ մը, գրական – գեղարուեստական: Սերունդ մը ալեկոծ, անձկալից, յաճախ գիտուն, որ կը ձգտի ժառանգել «առկայծ ճրագը»:

Արդէն կազմուած էր սերունդ մը,— խանդավառ, վրէժխնդիր, յառաջապահ եւ, օժտուած գրական – գեղարուեստական գիտելիքներու նորագոյն սպառազինութիւններով:

Հարց է այժմ թէ, «նոր սերունդ մը կը լեցնէ՞» ձգուած պարապը թէ ոչ:

Մեր կարծիքը դրական է:

Առանց պրպտելու մանրամասնութիւնները, մենք պիտի կրնայինք հաստատել, առանց վերապահութեան, թէ, «նոր սերունդ մը լեցուցած է» այն պարապը, զոր Օր. Մաննիկ Պէրպէրեան կը կոչէ «Պոլսոյ fուազի ոսկեդարեան շրջանը»:

Պէտք է արդար ըլլալ, վերջապէս:

Արդար, ոչ միայն նկատի ունենալով ժամանակն ու պայմանները, այլ եւ արտադրուած ստեղծագործութեան համեմատութիւնները:

Ի վերջոյ ի՞նչ կը ներկայացնէ Պոլսոյ սահմանադրական շրջանի պատկերը:

Մտաւորականներ, գրագէտներ, որ տարուած օրուան հոսանքէն, ոչ ժամանակ, ոչ ալ տրամադրութիւն կը գտնեն լրացնելու իրենց տաղանդին արտադրութիւնը:

Գրագէտ Զօհրապը հաւաքել կուտայ ինչ որ գրած էր ժամանակին, «Արեւելք»ի եւ «Մասիս»ի մէջ:

Մեր սերունդն էր որ հաւաքեց եւ հատորի վերածեց Ռ. Զարդարեանի հէքեաթներն ու պատմուածքները, «Ցայգալոյս», ցիրուցան՝ զանազան թերթերու մէջ:

Եւ Զարդարեան այնքան զառնացած էր որ, յաճախ կը դանգատէր թէ՝ «Ազատամարտ»ի հոգերը ժամանակ չեն ձգեր գրականութեամբ զբաղելու:

Հազիւ կրցաւ գրի առնել «Եօթը երգիչներ»ն ու «Ով որ Սուլթան մը ունի իր հոգիին մէջ», այն ալ ամառուան արձակուրդին, Պարտիզակ երթալով:

Վարուժանի «Ցեղին Սիրտը» յղացուած եւ գրի առնուած էր արտասահմանի մէջ, Կանտ (Պելճիքա):

Քաղաքական, կուսակցական վերիվայրումը ժամանակ եւ տրամադրութիւն չէր ձգեր գրականութեամբ զբաղելու: «Արուեստը արուեստին համար»:

«Հարկս հարկաւորաց, պատիւս արժանաւորաց»:

Անհրաժեշտ է հաստատել արդարութեան պարտքը:

Եթէ այսօր փորձ մը կատարենք բաղդատելու այսօրն ու երէկը, գրական տեսակէտով, կրնանք վստահօրէն յայտարարել թէ սերունդ մը հասած եւ շատոնց արժեցուցած է իր արդար փառասիրութիւնները:

Սերունդ մը, որ անդարձ կորսուածին տեղը կը բռնէ ոչ միայն իր գրական արտադրութեամբ, այլ եւ յղացումով եւ մշակման ձեւով:

Բայց ուրիշ թիւրիմացութիւններ ալ կը մատնէ Օր. Մաննիկ Պէրպէրեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ՔԱՄԱԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԻԲՐԵՒ ԾՐԱԳԻՐ

Թրքական յեղաշրջման նոր երեւոյթներ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն, մայիս 16 թուականով.—

Հանրապետական (Հալք) կուսակցութեան ընդհ. ժողովին քննած ծրագիրը կ'ընդգրկէ լայն շարք մը քաղաքական, ընկերային, տնտեսական եւ մշակութային խնդիրներու: Նորութիւններ կամ անակնկալներ չի պարունակեր, բայց արտայայտութիւնն է այն քաղաքականութեան որուն կը հետեւին նոր Թուրքիոյ վարիչները:

Մինչեւ հիմա անոնց քաղաքականութիւնը մեծ չափով բխած է պարագաներէն, բայց այժմ վարդապետութիւն մը դարձած է: Անոր շատ մը երեւոյթները փաշականութիւն եւ համայնավարութիւն կը բուրեն: Օրինակ, անհատական ազատութիւնը եւ մասնաւոր սեփականութիւնը երաշխաւորուած են այնքան որքան չեն բախիր հաւաքական բարօրութեան, վեհապետութիւնը ժողովուրդին կը պատկանի Ազգ. Մեծ Ժողովին միջոցաւ, դասակարգային խտրութիւնը ջնջուած է եւ այրերն եւ կիները հաւասար իրաւունքներ ունին, կրօնը անհատական խնդիր է, եւ վերջապէս պետութիւնը ոչ միայն պիտի ստանձնէ բոլոր հանրօգուտ գործերը, այլեւ հսկողութիւն պիտի կատարէ անհատական ձեռնարկներու վրայ:

Ընդհ. ժողովը կուսակցական ծրագրին մէջ աւելցուցած է հետեւեալ տրամադրութիւնը.— «Երկրին բոլոր ուժերն ու աղբիւրները, մարդկային թէ նիւթական, պէտք է գործածուին անոր պաշտպանութեան համար»: Այս կը նշանակէ թէ երկու սեռերն ալ հաւասար պարտաւորութիւններ ունին ազգային պաշտպանութեան գործին մէջ, բայց հաւանական չէ որ կիները զինուորագրութեան ենթարկուին խաղաղութեան ատեն: Սակայն եւ այնպէս, մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի ընծայուի ֆիզիքական մարզանքի, աղջկանց բոլոր դպրոցներուն եւ արհեստներու կազմակերպութեանց մէջ (կըրլ-կայտ):

Ազատականութիւնը (լիպէրալիզմ) տեղ չունի Թրքական նոր պետութեան մէջ, քանի որ, ինչպէս կը բացատրէ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Րէճէպ Փէքէր, ան քաղաքական կռիւներու եւ ի վերջոյ անիշխանութեան կ'առաջնորդէ: Կարճ խօսքով, վարդապետութիւնը մեղմօրէն ընկերվարական է եւ յարմարցուած՝ կարգապահ ժողովուրդի մը որ չունի անհատական ձեռնարկի աւանդութեան: Ընդհ. ժողովին առջեւ դրուած ծրագրին ամէնէն ուշագրաւ պարագան այն է որ, առաջին անգամ ըլլալով պաշտօնապէս կը կոչուի «Քամալականութիւն»:

Թէեւ «Քամալականութիւնը» բնական արդիւնքն է Թուրքիոյ անկախութեան պայքարին եւ սահմանուած է նախեւառաջ զուտ Թրքական պայմաններ գոհացնելու, բայց Թուրք վարիչներու մտքին մէջ զօրաւոր գիտակցութիւն մը կայ թէ ան արժէքաւոր դասեր կը պարունակէ ուրիշ երկիրներու համար, որոնց քաղաքական եւ տնտեսական անկախութիւնը չէ ապահովուած: Արդարեւ, կը կարծուի թէ Իրան եւ Աֆղանիստան արդէն իսկ փոխառութիւններ կատարած են Թրքական դիրքէն եւ թէ ուրիշ ասիական կամ իսլամական երկիրներ կրնան արդիւնաւորապէս օգտուիլ քամալական Թուրքիոյ տուած օրինակէն:

Իտալիա կ'ուզէ ուղղակի բանակցիլ

Ատտիս – Ապէպայի իտալական դեսպանը մայիս 15ին Հապէշական կառավարութեան յանձնեց ծանուցագիր մը, որով կը ծանուցանէ թէ երկու անդամներ նշանակած է, ուղղակի բանակցելու համար Հռոմի մէջ: Հապէշական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ ինքն ալ երկու պատուիրակներ նշանակած է, մէկը Ֆրանսացի, միւսը Ամերիկացի: Իտալական դեսպանը իմանալով այս անուանումը, բացորոշ վերապահում յայտնեց, որովհետեւ 1928ի դաշնագիրը կը տրամադրէ որ հաշտութեան յանձնաժողովին անդամները պատկանին երկու երկիրներու ազգութեան: Մանաւանդ որ, դաշնագիրը կը նախատեսէ նաեւ օտար իրաւարարի մը անուանումը: Կը կարծուի թէ Իտալիա պիտի պնդէ իր տեսակէտին վրայ, մերժելով Հապէշիստանի անուանումը: Միւս կողմէ, Հռոմի մէջ սխալ կը գտնեն Ֆրանսացիի մը անուանումը, նկատի առնելով երկու երկիրներուն միջեւ տիրող սիրալիր յարաբերութիւնները:

⁂ Հռոմի անգլիական դեսպանը Լոնտոն հասնելով, տեղեկութիւններ հաղորդեց կացութեան մասին: Մեկնելէ առաջ, դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցած էր Պ. Մուսոլինիի հետ, ոչ միայն Իտալիոյ ափրիկեան քաղաքականութեան, այլեւ օդանաւային դաշնագրի մասին: Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը նորէն քննեց իտալ-հապէշական վէճը, հաշտարար ելք մը գտնելու համար: Կ'ըսուի թէ լիազօրութիւն տրուած է Պ. Իտընի, որ Ժընեւ կ'երթայ երկուշաբթի օր, կացութեան համապատասխան կարգադրութիւններն ընելու համար:

Ֆրանսայի ելմտական կացութիւնը չա՞տ ծանր է

Ելմտական նախարար Պ. Ժէրմէն Մառթէն առջի օր տեղեկութիւններ հաղորդեց իր վէկուցման մասին, զոր պիտի ներկայացնէ ելմտական յանձնաժողովին: Պատասխանելով թղթակիցներու հարցումներուն, նախարարը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— Նպատակաւոր լուրեր տարածուեցան մեր ելմտական կացութեան եւ կառավարութեան դիտաւորութեանց մասին: Նոյնիսկ ըսուեցաւ թէ Փրանքին գինը պիտի կտրենք: Կառավարութիւնը վճռապէս կը հերքէ այս շահախնդրական զրոյցները: Ան ամուր կապուած է իր վարդապետութեան եւ պիտի ապահովէ անհրաժեշտ վերակազմութիւնը: Մնաց որ, կացութեան որ եւ է մէկ երեւոյթը չարդարացներ այն մտահոգութիւնը զոր կ'ուզեն ստեղծել տարբեր նպատակներով:

«Փօփիւլէռ» կ'ըսէ թէ ծանր անհամաձայնութիւններ կան վարչապետին եւ ելմտական նախարարին միջեւ եւ թէ այս վերջինը պիտի հրաժարի: Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ հինգշաբթի օր «փոթորկալի» տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է երկուքին միջեւ:

— •• —

ՎԵՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ ԵՆ Խ. Միութեան մէջ, համաձայն *Ժուռնալ տը Ժընեւի* տեղեկութեանց: Զուիցերիական թերթը լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'իմանայ թէ բացի վերջերս մահուան դատապարտուած երկու երէցներէ, Տէօյչման եւ Զայպ, ուրիշ 27 երէցներ ալ բանտարկուած են Ուկրայնայի մէջ: Ասոնք ամբաստանուած են որ արտասահմանէն օգնութիւն խնդրած եւ ստացած են սովահարներուն համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԵՐԸ «ԳՈՒՐԱՆ» ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ ···

— o —

Երբ ովկիանոսը անցնիք, ցամաք կ'ելլէք Ամերիկա,— ատիկա գիտենք Գոլոմպոսի գիւտէն ի վեր: Քնակչութիւնը քրիստոնեայ դարձած է կըրնանք ըսել երէկուընէ ի վեր, եթէ նըկատի առնենք որ Հայերը քրիստոնեայ դարձած են աւելի քան հազար հինգ հարիւր տարիներէ ի վեր:

Այս բաները մեր ձագուկներն ալ գիտեն, բայց Ամերիկացիները չե՞ն գիտեր արդեօք թէ ո՛ւր է Հայաստան, ե՛րբ քրիստոնեայ դարձած են Հայերը:

Ոչ միայն չեն գիտեր, այլ եւ յաճախ կը գրեն թէ մեզ քրիստոնեայ դարձնելու համար մեծ գումարներ կը ծախսեն, մեծ զոհողութիւններ կ'ընեն:

Վերջին օրինակ մը:

Միացեալ Նահանգներուն մէջ Ս. Գիրքի հրատարակչական ընկերութիւն մը կայ, որ յաճախ փոքրիկ քատկերազարդ քարդեր ալ կը տպէ փրոփականտի համար: Այդ քարդերէն մէկը ձեռքս անցաւ վերջերս: Քարդին մէկ կողմը կը տեսնուի գունաւոր պատկեր մը,— ցիցերով շինուած խրճիթի մը մէջ, որուն դռնէն կ'երեւի կապոյտ ծովը (Վանայ կամ Սեւանայ լի՞ճն է արդեօք), նստեր են մանչուկ մը եւ աղջիկ մը, մանչուկը ծովին կը նայի, աղջնակը գիրք մը կը կարդայ: Քարդին միւս կողմը գրուած է.—

«Գիտենք որ երկնաւոր Հայրը կը սիրէ այս ընդարձակ աշխարհի վրայ սփռուած բոլոր փոքրիկ տղաքները: Այս մանուկներէն ոմանք երբեք լսած չեն Անոր սիրոյն մասին: Մեր պատկերին վրայի տղան եւ աղջիկը կ'ապրին հեռաւոր Հայաստանի մէջ: Անոնք մեզի պէս չեն հագուիր: Անոնք մեզի պէս դպրոց չեն երթար: Նայեցէք փոքրիկ աղջկան: Ո՛րքան խոշոր գիրք մը կը կարդայ: Գուրանն է այդ, իր ազգին Ս. Գիրքն է: Անիկա իր դասերը կը սորվի այդ գիրքէն: Թերեւս օր մը մէկը Յիսուսի պատմութիւնը պատմէ այս փոքրիկ աղջկան եւ իր եղբօրը, որմէ յետոյ թերեւս ան այլեւս իր Գուրանը, եւ մեր Ս. Գիրքը կարդալ սորվի: Յիսուս մանուկը զանոնք բոլորը կը սիրէ»:

Կը տեսնէ՞ք,— Հայաստանի մէջ մանուկները Գուրան կը կարդան եղեր եւ սա Ամերիկացին կ'աղօթէ որ միսիոնար մը Հայաստան երթայ եւ քրիստոնէութեան դարձնէ Հայերը: Սիրելի բարեկամներ, այս քարդը տպուած է 1927ին: Ուրեմն մինչեւ 1927, տակաւին Ամերիկայի մէջ միսիոնարներ կան եղեր, որ քրիստոնէութեան պատմութիւնը չեն գիտեր, բայց քրիստոնէութիւն տարածելու յաւակնութիւնն ունին:

Մենք ծանօթ ենք այդ միսիոնարներու գործունէութեան. Փոքր Ասիոյ մէջ,— խեղճ մարդիկ, որոնք կը գործէին կազմակերպութեան մը անունով: Այնքան ալ տգէտ չէին այդ կազմակերպութեան վարիչները, որոնք ոչ թէ քրիստոնեայ կ'որսային, այլ··· ուրիշ բան: (Ատիկա քաղաքական հարց է, եւ տեղը չէ հոս բացատրելու):

Սակայն ինծի հետ դուք ալ չէ՞ք խնդար Փոքր Ասիոյ քաղաքներուն մէջ յոխորտացող միսիոնարներուն վրայ, որոնք մեզի քրիստոնէութիւն կը քարոզէին երէկ: Եթէ ոմանք խանութ կամ արհեստ դարձուցած էին քրիստոնէութիւն ծախելը մեզի, կային ոմանք ալ որ անկեղծ էին իրենց հաւատքին մէջ եւ ամէն օր պատրաստ Յովհաննու ջուրով քրիստոնեայ մկրտելու մեզ: Եւ, մի՛ մոռնաք, կային հայ կրօնաւորներ ալ, որ մեր ժամերը անոնց փոխ կուտային՝ քրիստոնէութեան քարոզի մը համար:

Խե՛ղճ մարդիկ, գիտցէք որ մենք քրիստոնեայ դարձած ենք հազար տարիներ առաջ,— եւ փութկոտութեան բոլոր դառնութիւններն ալ խմեցինք: Գիտցէք որ, եթէ դուք նոր քրիստոնեայ կը դառնաք, հազար տարիներ առաջ քրիստոնեայ դարձած այդ Հայերէն մէկը՝ ես, ահա հիմա ետ կը դառնամ, թօթվելով քրիստոնէութեան փոշին գլխէս ու կօշիկներէս:

«Դուք կ'երթաք նէ մենք կուգանք», կ'ըսէ մեր ժողովուրդը, Մըսթը՛ր:

ԱՐԱՁ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ — ՎԵՐՋԻՆ ՇԱՐՔ V.W.X.Y.Z.

Աշխատանքի նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերը լրացած են 1934 դեկտեմբեր 31ին կամ աւելի առաջ եւ որոնց մականունը կը սկսի V. W. X. Y. եւ Z. տառերով (փրանսերէն), նորոգման համար պէտք է դիմեն երկուշաբթի, մայիս 20էն ուրբաթ, մայիս 31, Փարիզի մէջ՝ 391, Rue de Vaugirard, իսկ արուարձաններու համար՝ 7, Rue Jouy. Գրասենեակները անընդհատ բաց են ժամը 8էն 14.45:

Արդէն հրաւիրուած օտարականները (A.—U.) որոնց թուղթերը դեռ չեն յանձնուած, պէտք է դիմեն առաջին այցելութեան ատեն նշանակուած օրերը: V. W. X. Y. եւ Z. շարքի այն օտարականները որոնք չեն ներկայանար նշանակուած պայմանաժամուն (մայիս 20 — 31), ինքնին կը կորսնցնեն իրենց աշխատանքի արտօնագրի նորոգման իրաւունքը:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՆՈՒԱԶՈՒՄԸ

Աշխատանքի նախարարութեան վերջին տեղեկագրին համաձայն, մայիս 11ին պաշտօնապէս արձանագրուած նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 441,661, որոնց 352,653ը այր, 89,008ը կին: Անցեալ շաբաթուան վրայ պակսած են 3846 գործազուրկներ: Անցեալ տարի մայիսի նոյն շաբթուն գործազուրկներու թիւն էր 330,166, ուրեմն այս տարի աւելցած են 111,495 հոգի կամ 33 առ հարիւր:

Մայիս 6էն 11 Ֆրանսա մտած են 1147 օտար աշխատաւորներ, որոնց 1107ը եղանակի յատուկ աշխատանքներու համար, եւ վերադառնալու պայմանով: Ֆրանսայէն դուրս ելած են 1517 աշխատաւորներ:

134,000 ոսկի հատուցում Բանկալթիի գերեզմանատան համար

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.—

Քաղաքապետութեան պահանջումով Իրաւական ատեանը փորձագէտներու մարմին մը կազմած էր, գնահատելու համար Բանկալթիի գերեզմանատան հողին երեք տարի առաջուան եւ ներկայի գիներուն տարբերութիւնը, որպէսզի ի հարկին հատուցում ըլլայ Քաղաքապետութեան: Փորձագէտներու մարմինը ներկայացուցած է իր տեղեկագիրը, որուն համաձայն հողին ընդհանուր արժէքը 134,000 ոսկի պակսած է, նկատելով որ քառակուսի մէթրը երեք տարի առաջ կ'արժէր 10 ոսկի, իսկ հիմա՝ միայն 7ուկէս:

Տեղեկագրին պատճէնները հաղորդուեցան Պատրիարքին եւ 20,000 ոսկիի երաշխաւորութիւն ներկայացնող չորս ազգայիններուն: Ութը օր պայմանաժամ տրուած է, առարկութիւն ընելու եւ բացատրութիւններ ստանալու համար:

Կը թուի թէ Քաղաքապետութիւնը նոր դատ մը պիտի բանայ, պահանջելով 134,000 ոսկիի հատուցում ընել իրեն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԷՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՍՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

7.- Մռայլ ճակատ մը.- Լիոն

Ա.

Առաջին անգամ ըլլալով կը մտնեմ Լիոն:

Քամի, փոշի, մուխ, ծուխ:

Անուղղայ հով մը որ կը հրէ ետեւէդ, քիչ վերջը կը վազէ վրադ, աջ կողմէդ կը յարձակի, ձախ կողմէդ կը փաթթուի: Շուարած, խենթ, գինով հով մը որ կը խօսի ու կ'ըսէ.

— Ես Լիոնն եմ ...

Իսկ ես պատասխան կուտամ ու կ'ըսեմ անոր.

— Ձանձրոյթը յանձն մի առներ ինքզինքդ ներկայացնելու. կը ճանչնամ քեզ: Լսած եմ համբաւդ ...

Հովը կը կատղի, մազերուս դրօշը իրար կ'անցընէ, քայլերուս մէջ կը մտնէ, կը պարէ շուրջս, փափաքելով որ ես ալ ընկերանամ իր շարժումներուն ...

Համբերութիւնս կը հատնի ու կը պոռամ.

— Սրիկայ, շարժումը ինծմէ պէտք է ըլլայ եւ ոչ թէ ես հնազանդիմ քու շարժումիդ ...

Հովը սադայէլի մը պէս կ'ըսէ.

— Ակռայի ցաւ ունի՞ս ...

Ա՛, այստեղ պարտուած եմ: Իր հարցումը լուռ սպառնալիք մըն է:

Կը վազեմ դէպի Կէնճեան եղբայրներու խանութը:

Հովը յամառօրէն կը հետեւի ինծի ու կ'ըսէ.

— Ուրեմն կը ճանչնա՞ս զիս ... ըսէ թէ ո՞վ եմ ես ...

— Դո՞ւն ... դուն Լիոնն ես ...

— Այսի՞նքն ...

— Այսինքն թացութիւնն ես, միեւնոյն ատեն մառախուղն ես, յուսահատ անձրեւն ես, ծխաններու եւ ծխամորճերու ծուխն ես, ամէն ուղղութեամբ փչողն ես, Էտուար Էռիօն ես ...

Լիոն, կեդրոնական քաղաքն է Ռօն նահանգին, 580.000 բնակչութեամբ:

Ֆրանսայի երրորդ քաղաքն է, Փարիզէն ու Մարսէյլէն յետոյ: Իր արուարձաններով եւ իր տնտեսական գործունէութեամբ սակայն կը դէ կ'անցնի Մարսէյլը:

Տարածուած է Ռօն եւ Սօն գետերու զոյգ ափերուն վրայ:

Ունի արքեպիսկոպոսարան, վերաքննիչ ատեան, ակադեմի, երաժշտանոց, համալսարան, զինուորական վարժարան:

Սօնի աջ եզերքին, բլուրի մը վրայ, Ֆուրվիէր հին թաղը:

Ռօնի ձախ եզերքին գործարանական թաղերը:

Երկու գետերուն միջեւ կը գտնուի ամենահին շէնքը՝ Սէն Մարթէն տ'Էնէյի եկեղեցին, որ շինուած է ԺԱ. դարուն, Օգոստոսի մեհեանին տեղը, փոխուած ԺԳ. դարուն:

Նոր է իր կեդրոնը: Այնտեղ կը գտնուի Փէրրաշի թաղը, պերճ կենցաղով, նաեւ քաղաքապետարանը (ԺԷ. դար), Սէն Նիզիէ եկեղեցին (ԺԵ. դար), արուեստից պալատը, սակարանը, համալսարանները:

Լիոն արքայից արքան է որ կ'իշխէ աշխարհի մետաքսի ճարտարարուեստին եւ առեւտուրին: Այս գործը հիմնուած է Իտալացիներուն կողմէ, ԺԶ. դարէն ի վեր:

Մետաքսէն վերջ կուգայ բամպակը: Ունի նաեւ քիմիական, դեղագործական, մետաղագործական, օդանաւորդական եւ ինքնաշարժի գործարաններ:

Նշանաւոր է իր միջազգային տօնավաճառը, ուր կուգան առեւտրականներ, աշխարհի բոլոր ծագերէն:

Կ'ըսուի թէ քաղաքը հիմնուած է փինիկեան եւ առաւելապէս հոդոսեան գաղութի մը կողմէ, որ կնքած է գետը իր անունով, Ռոտանոս, անփոփոխ թողլով կեղտական անունը, Լուկտունում (Ծագող Արեգակին Բլուրը):

Ցուլիոս Կեսարի օրով մայրաքաղաքն էր Սեգուսիաններու:

43 թուականին, Քրիստոսէ առաջ, Մունատիոս Պլանկոսի կողմէ կը դրաւուի քաղաքը, որ իր աշխարհագրական հրաշալի դիրքին շնորհիւ կը դառնայ կեղտական աշխարհին վարչական եւ քաղաքական կեդրոնը: Այնտեղ է որ կուգային յանգիլ Ագրիպպայի գծած ուղիները եւ այնտեղ է որ երկարատեւ բնակութիւն հաստատեցին Օգոստոս եւ Կարակալլա:

59 թուականին, սարսափելի հրդեհ մը մոխրակոյտի վերածեց քաղաքը:

Ներոնն էր որ զայն վերաշինեց:

Քրիստոնէութիւնը քարոզուեցաւ Ս. Պոթինոսի կողմէ, որ այնտեղ ալ մարտիրոսացաւ Մարկոս Աւրելիոսի հալածանքներուն ժամանակ (177):

197ին հալածանքները բազմապատկուեցան, ահուսարսափի մատնելով բնակչութիւնը: Աղէտը ամբողջացնելու եւ պատժելու համար տեղացիները —որոնք օգնած էին Հռոմի ոխերիմ թշնամի Ալպինոսի— կրակի տուին քաղաքը:

Այսուհետեւ Լիոն յաջորդաբար կ'անցնի Պուրկոնեններուն, Մեծն Կարոլոսի եւ Լոթայրեան ու Փրովանսեան թագաւորութիւններուն:

Պուրկոնեան հարստութիւնը կը կորսնցնէ իշխանութիւնը, աւատապետական շրջանին:

1173ին քաղաքը կը պատկանի արքեպիսկոպոսներուն:

1245ին, հոն կը գումարուի տիեզերական ժողով մը, նախագահութեամբ Իննովկենտիոս Դ. Պապին: Այս ժողովին մէջ է որ բանադրուած է Գերմանիոյ Ֆրետերիկ Բ.ը: Կը խմբագրուի կանոնագիր մը, որով քառամեայ ընդհանուր խաղաղութիւն կը պարտադրուի քրիստոնեայ աշխարհին:

1274ին, երկրորդ տիեզերական ժողով մը, նոյն քաղաքին մէջ, կը ձգնի միացնել լատին եւ օրթոտոքս եկեղեցիները:

Լիոնի բուն բարգաւաճումը կը սկսի ԺԴ. դարէն, հակառակ անոր որ այդ շրջանին իրերայաջորդ կրօնական պատերազմները պատճառ կ'ըլլային որ անգամ մը կաթոլիկներուն, հեղ մըն ալ բողոքականներուն կողմէ գրաւուի քաղաքը, մինչ տրուելով աւարի:

Ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին, արքայականները այնտեղ կը կազմակերպեն 20.000նոց բանակ մը, սակայն քաղաքով միայն, օգոստոս ամսուն, կը պաշարուին Քէլլէրմանէն (1793): Նոյն տարուան հոկտեմբեր 9ին ծանր պաշարումէ եւ ռմբակոծութիւններէ վերջ անձնատուր կ'ըլլան: Ազգ. Ժողովի որոշումով պէտք էր թնդանօթի հարուածներու տակ անխնայ քանդել քաղաքը եւ հիմնել նոր ոստան մը «Ազատագրեալ Կոմմունա» անունով: Չի գործադրուիր այս որոշումը: Գնդացիրի կը բռնուին սակայն դիրի բնակիչները, Ազգ. Ժողովի ներկայացուցիչներուն կողմէ, գիլոտինի ամսուն:

Նշանաւոր է Լիոնի ապստամբութիւնը (1831): Գործատէրերը մեծապէս վերցած ըլլալով բանուորներու օրավարձերը, աշխատաւորները կը բողոքեն եւ կ'առաջարկեն նուազագոյն պայմաններ: Գործատէրերը կը մերժեն: Նոյեմբեր 21ին Քրուա Ռուսի բարձունքներուն վրայ կը գետեղուի սեւ դրօշ մը վճռական արձանագրութեամբ.

— «Կամ կ'ապրինք աշխատելով, կամ կը մեռնինք կռուելով»:

Քաղաքացիներու եւ զինուորներու մէկ մասը կը յարի բանուորական ճակատին: Կրակոտ օրեր: Ապստամբներու բուռն ճնշումին տակ իշխանութիւնը կը թողու քաղաքը եւ կը հեռանայ:

Օրլէանի դուքսը կուգայ, ստուար բանակով, վերահաստատելու «կարգ ու կանոնը»:

1851ին ալ Լիոնի մէջ կը կազմուի յեղափոխական խումբ մը, «Նոր լեռ» անունով եւ նպատակ ունենալով պայթեցնել ընդհ. ապստամբութիւն մը, ամբողջ երկրին մէջ:

Կը վիժի եւ կը դատապարտուին պարագլուխները:

Լիոնցիները նկատուած են իրապաշտ, աշխատասէր, անհատապաշտ եւ պաղարիւն:

Տարիներէ ի վեր իրենց սիրելի քաղաքապետն է, նախարար Էտուար Էռիօն, որ իրապէս մեծ դեր կատարած է քաղաքին բարեզարդութեան, ընդարձակման եւ նոր հիմնարկութիւններով օժտելու գործին մէջ:

×

Իրիկուն է: Խումբ մը Արմէններով շրջապատուած դուրս կ'ելլեմ Կէնճեաններու բնակարանէն, շրջելու Լիոնը: Տղաքը զիս կ'առաջնորդեն կեդրոնական մասերը քաղաքին: Մեծ ու շքեղ փողոցներ, յետոյ գետեր ու կամուրջներ, հրապարակներ: Ամէն մէկը իրենցմէ շէնք մը, պետական հիմնարկութիւն մը, արձան մը, փողոց մը կը մատնանշէ:

Կէս Փարիզեան ու կէս Վենետիկի պէս է Լիոնը: Հսկայ լաբիւրինթոս մը նոր այցելողին համար: Տասնէ աւելի կամուրջներ թէ Ռօնի վրայ եւ թէ Սօնի որոնք կը հոսին — առաջինը արագ, երկրորդը յամրընթաց — զուգահեռաբար ու քիչ վերջ կը միանան իրար:

Իր երկինքին վրայ յարաժամ տեղի կ'ունենայ յուղարկաւորութեան հանդէսը Թագաւոր — Աստուած Արեգակին: Կը տեսնուին մեռելական քօղերը, սեւ ծոպերը եւ սգակիր ամբոխները ամպերուն:

Ու կեանքը որ կը վազէ այդ անհուն մեռելահանդէսին տակ, եւ աշխատանքը որ կ'եռայ ...

Ես Վալանսի, Մոնթէլիմարի եւ Ռօմանի ու նոյն իսկ Վիէնի գեղածիծաղ գարուններէն վերադարձող մը, տհաճութեամբ կը տեսնեմ այս ձմեռնամուտի նմանող եղանակը ...

Քիչ մը խելօքցած է հովը, որ Լիօնի լեզուն է: Կը բարբառի դարձեալ ու կ'ըսէ ինծի.

— Ես մետաքս եմ, բամպակ եմ, ես կտաւ եմ, դրօշ եմ ...

Կը դառնանք ու կը դառնանք դանազան փողոցներ եւ հրապարակներ: Արեւելքը արեւմուտքին կը խառնուի, հարաւը հիւսիսին:

Գեղեցիկ է Լիոնը: Նոր ու մեծ քաղաքի իր տեսարանները վիպական շքեղանքներ կուտան հոգիիս: Իրապէս մեծ է ինք: Փարիզը անցած է քաղաքի մը սահմանները. ան նահանգի է փոխուած: Լիոն կը պահէ մեծութեան չափը: Հրաշք մը պէտք է որ ան ըլլայ կատարելապէս գեղեցիկ: Պէտք է բարեզարդել իր մթնոլորտն ու երկինքը, սրբելով մառախուղները եւ՝ ամպերը, բանալով կապոյտին աստուածաշնչական տեսիլը իր վրայ եւ հոսեցնելով արեւին անմահական արիւնները:

Այն ատեն, օր մը, Լիոն պիտի կրնայ իր գետերուն եւ հովերուն լեզուով խօսիլ ու ըսել.

— Փարիզ, ես յաղթեցի քեզի:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

Քանի կը տօնենք հայ գիրին գիւտը, կարծես այնքան կը հեռանանք հայ գիրքէն:

Եւ քանի կը տօնենք առաջին գիրքին թարգմանութիւնը, այնքան հայ գիրք մը առնելը եւ կարդալը կը դառնայ հինաւուրց սաղմոս մը դնելու ու մեկնելու նման շարժում մը:

Եւ ասիկա ոչ միայն անոր համար որ հայ գիրն ու գիրքէն կը հեռանան Հայերը, այլ մանաւանդ անոր համար որ շշմեցնող ձեւով մը մտաւորականութիւնը կ'անհետանայ մեր մէջէն:

Այն օրէն ի վեր որ Թուրքին եաթաղանը սրբեց մեր մտաւորականութեան ամէնէն գեղեցիկ ծաղիկները, անհաւատալի ճակատագրականութեամբ մը, մեր մտաւորականութիւնը մնաց որբ, ցանցառ ու ցրուած: Եւ ոչ միայն անոնց տեղ նոր սերունդ մը չյեցուց, այլ հոսանքը դէպի մտաւորականութիւն կասեցաւ:

Մտաւոր զարգացումը սկսաւ նկատուիլ «անպէտ եւ ոչ դրական» բան մը: Եւ կեանքի պայմաններուն դժուարութիւններն ալ օգնելով, բարձր զարգացումը դարձաւ յիմարութիւն եւ ժամանակի կորուստ: Երիտասարդութիւնը սկսաւ ամբարել մեքենական եւ ճարտարարուեստական պաշար, ապրելու համար: Իսկ երբ դրօսանք օրուան նորութիւնները, — սիօն, սինէմա, պար ...

Արդիւնքը եղած է ճկուն մարմիններու եւ սրունքներու վրայ պտըտցուած պարապ եւ օդային, եթէ ոչ կապարային գլուխներ ...

×

Այստեղ նիւթէս փոքր շեղում մը:

Մեր մէջ երկու տարօրինակ հակադրեցութիւն միասին կը քալեն: Մէկը այն՝ որ չափազանց հեշտ է մեր իրականութեան մէջ, մէկ օրէն միւսը դառնալ անձնաւորութիւն մը, քանի մը գրուածք մրոտելով, կամ քիչ մը բարձր ձայնով բաներ մը պոռալով, այս կամ այն բեմէն: Այսպէս նշանաւորներու բանակ մը ունինք քիչ մը ամէն տեղ:

Եւ միւս կողմէն յայտնի եւ գոյութիւն ունեցող արժէքներու կատարեալ ուրացում եւ զանոնք գործածելու եւ անոնցմէ օգտուելու կատարեալ ապիկարութիւն:

Թէ մտաւորականութիւնը կ'անհետանայ մեր մէջէն՝ իրողութիւն մըն է: Թէ զուտ մտաւորականներ պէտք է հասցնել՝ անհրաժեշտութիւն մը:

Մեր կարեւոր միլիոնատէրներէն մէկը՝ Բարեգործական Միութիւնը, պէտք էր ձեռք առնէր այդ գործը:

Փոխանակ տարտամ եւ աչք խաբող կրթական չափազանց նախնական ծրագիր մը ցանցնելու սադրին անդին, պէտք էր գիտնար հաւաքել եւ օգտուիլ մեր ազգին ցանցնուած, բայց եւ ուժգնօրէն գոյութիւն ունեցող մտաւոր ուժերէն, եւ անոնց յանձնէր ազգին նոր բարձր մտաւորականութիւն մը վերստեղծելու անհրաժեշտ եւ դժուարին պաշտօնը:

Պիտի ուզէի որ այս կէտին վրայ խորհրդածէին Բարեգործականի արդի վարիչները:

×

Այսպէս թէ այնպէս իրականութիւն մըն է թէ երթալով գրական հետաքրքրութիւնները կը պակսին մեր մէջ, չըսելու համար թէ — գէթ սա միջոցիս — դադրած են:

Անցեալները կարդացի երգիծական գրուածք մը, ամէն ատեններու մէջ ապրած սերունդներուն զգացած խոր կարօտին մասին դէպի իրենց անցեալ օրերը, եւ դժգոհանքը ներկային հանդէպ: Եւ հոն կ'եզրակացուէր թէ ասեկէ «տասը, քան տարի վերջը» այսօրուան սերունդը այլ եւս համ պիտի չառնէր եղածներէն եւ պիտի փնտռէր այսօրուանը:

Եւ խորհեցայ որ, մենք, հազիւ սկսած աւադել Պոլսոյ սահմանադրութեան եաքի ան quasi ոսկեդարեան շրջանը, ուր մեր սերունդը թեւ առաւ, եւ հազիւ ժամանակ ունենալու ներկային վրայ դժգոհանքի ալիքի մը մէջ սուզուելու, առանց սպասելու այդ անցնելիք «տասը, քան տարիին»՝ արդէն սկսած ենք փնտռել այդ այսպանուած ներկան ալ, որ կարծես խորապէս մրափելու նշաններ ցոյց տալ սկսած է ...

Եւ շուտով անցնելով Պոլսոյ այն գեղեցիկ վերածնունդին վրայէն, որ կը յիշենք գրեթէ այնպէս ինչպէս արդի Աթէնացիները կը յիշեն իրենց հին Աթէնքի օրերը, ես պիտի ըսեմ արդէն.— Ո՞ւր են այն գեղեցիկ օրերը ուր «Մենք»ը կը հրատարակուէր Փարիզ: Որուն շուրջ եղած արհամարհող երիտասարդ գրողները կը պտտէին Սէն Միշէլէն վեր ու վար, եւ իրենցմէ դուրս բոլորը «հին» անունին տակ ամբաստանելով, կը կոխկրտէին անխնայ: Ուր գիրի, գիրքի շուրջ խօսք ու կռիւ կ'ըլլար: Ուր տակաւին գիրքեր կը հրատարակուէին, հոգ չէ թէ պահ տրուելու համար Հրանտ Սամուէլ գրատան դամնարանին մէջ: Ուր «Հայրենիք»ին ամէն մէկ թիւը պատահար մըն էր: Ուր գիրք մը, վէպ մը, գրագէտ մը լուսեղէն հետք մը կը ձգէին ...

Ո՞ւր են ... Եթէ ես, բարին բովանդակ խմատողը, անապատային երկրի մը մէջ կ'ապրիմ հիմա, բայց եւ այնպէս ի զուր կը պրպտեմ փարիզեան թերթերը, գտնելու արդիական «Մենք»ին շարժումը իր սփոփարար կոխներով ...

×

Գրական հրապարակը անապատային կը դառնայ: Ինքզինքս կրկնելու պատասխանատուութիւնը յանձն առնելով, պիտի ըսեմ որ կուսակցականութիւնը ասոր մէջ ալ մեծ դեր մը կը խաղայ:

Տարօրինակ երեւոյթ, բայց ոչ թէ ժողովուրդը, այլ գրագէտները մեր մէջ իրար չեն ճանչնար, մանաւանդ իրար չեն կարդար:

Անուրանալի է որ պատերազմի անմիջապէս եաքի շրջանէն մինչեւ այսօր, ան որ չէ հետեւած Պոսթընի «Հայրենիք» ամսագրին, չի կրնար գաղափար մը ունենալ մեր նորագոյն գրականութեան մասին: Որովհետեւ հոն է որ Ռուբէն Դարբինեանի գրական վսեմ ճաշակով խմբագրապետութեան տակ երեւցան մեր մէջ ապրող եւ նոր ծաղող գրագէտներուն գրեթէ բոլորը եւ լաւագոյնները:

Բայց ես, իմ թափառումներուս մէջ, ճամբուս վրայ հանդիպեցայ ոչ միայն ընթերցասէրներու, այլ եւ գրագէտներու, որոնք եւ ոչ մէկ լուր ունէին այս վերջին գեղեցիկ գրական շարժումէն: Չէին ճանչնար ոչ Զարեանը, ոչ Օշականը, ոչ Համաստեղը: Ուրիշ գրագէտներ ալ խօսած լռած, կամ չծնած կը կարծէին: Եւ ասիկա, պարզապէս, որովհետեւ Դաշնակցութեան ահեղ թշնամիներ ըլլալով, թոյնի պէս հեռու կը փախչէին ինչ որ անկէ կուգար, եւ կրակի չդպչելու զգուշաւորութեամբ, երբեք ձեռք չէին առած «Հայրենիք»ը ...

Ուրեմն բաժանում նաեւ գրական գետնի վրայ: Եւ արդիւնքը եղած է բացարձակ ապիկարութիւն արդի արժէքներու ամբողջութեան մասին:

«Հայրենիք» չկարդացողները մնացած են մեծ մասամբ պոլսական յիշատակներով, մասնաւորապէս «Հայ Կին»: Ոմանք, շնորհիւ Արշակ Չօպանեանին, որուն,— կը կարծեմ կամաւոր կերպով — չափազանցեալ, բայց յարատեւօրէն արթուն ընդհանուր ոգեւորութիւնը պէտք մըն է եւ զօրավիգ մը մեր նուաղուն ոգեւորութեան, շարունակած են մասամբ հպում մը պահել մեր գրականութեան հետ: Եւ կամ հետեւած նորագոյն խմբակներու, ուր դարձեալ ամբողջական չէ իրականութիւնը, եւ տեսակէտները խաթարեալ:

Անցեալ յօդուածովս շեշտած էի պէտքը «Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան», հոն ուր բացարձակ չէզոք գետին մը հաստատել կարելի պիտի ըլլար:

Եւ անհրաժեշտ է որ «Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն»ը հիմնէ «Գրական Թերթ» մը, որ դառնայ աղբիւր մը եւ ճառագայթող կէտ մը մեր արդի գրականութեան: Որուն շուրջ համախմբուին մեր բոլոր ուժերը: Որ անաչառ եւ գրական սուր հոտառութիւն ունեցող խմբագրապետութեան մը տակ, դառնայ կեդրոնը եւ չափանիշը մեր գրական գործունէութեան: Որուն շուրջ մեկենասներ հաւաքուին, որպէսզի կարենան կանոնաւոր եւ բաւականաչափ վարձատրել իր աշխատակիցները: Որուն բաժանորդագրութիւնը պարտաւորիչ ըլլայ ամէն Հայու:

Եւ որ մեր մարող իրականութեան մէջ, գրական սէրին եւ ոգեւորութեան վերստեղծումին կեդրոնական եւ շողշողուն ճամբայ մը բանայ ...

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

"ՀԻՐԱՆՈՑ"

Կը պատահին դէպքեր, երբ գործուած յանցանքն այնքան մեծ չէ, որ դատարանը մահուան դատապարտէ, բայց եւ այնքան փոքր չէ, որ ազատ արձակէ: Մարդն ալ անանկ մարմնակազմ չունի, որ կիսով չափ սպաննեն ու մնացեալը՝ թողուն:

Ասկէ ի՞նչ կը հետեւի: Ասկէ կը հետեւի այն, որ հարկաւոր է ստեղծել մահապատիժէն զատ նաեւ ենթամահապատիժներ, երբ յանցաւորն սպաննուի, ըսենք, իննըսունըրդ կամ իննըսունիննըրդը տոկոսով:

Ու այդպիսի պատիժ գոյութիւն ունի մեզ մօտ: Ատիկա Մանեսի հիւրանոցի մահճակալին մէջ պառկիլն է ...

Գիտութիւնը մինչեւ այսօր չէ կրցած որոշել, թէ ինչէ՞ն են կազմուած Մանեսի հիւրանոցի ներքնակները: Կարծր մարմիններու ուսումնասիրութեան մէջ ամենակոշտը եթէ դանուած է, ատիկա պլատինն է կարծեմ: Սակայն պլատինը հիւրանոցի այս կարծր ներքնակներու կողքին փետուր է միայն:

×

Մենք Մանես հասանք գիշերով ու դուրս մնալու վախով էինք տարուած, երբ յայտնեցին, թէ այստեղ կոմունալ բաժինն ալ իր հիւրանոց մը ունի, ուր կրնանք օթեւան գտնել:

«Հիւրանոց» բառին վրայ հիւրի նազանք մը եկաւ վրաս, հրամցուելու, «համեցէք», «հազար բարով», «աչքի, ունքի եւ այլն վրայ եկար» լսելու ցանկութիւն զգացի: Կ'ուզէի, որ հրաժարիմ՝ ու հիւրընկալ կոմունալ բաժինը ձեռքէս քաշելով ու դըկելով՝ ինծի իր հիւրանոցը տանէր:

Սակայն հիւրանոցը մտնելով մենք կոմունալ բաժինը չտեսանք: Ինչպէս կ'երեւի ԲԱԺԻՆԸ հիւրանոցը շինեց ու փախեր է ... ամօթէն: Վասնզի ուր տեսնուած է, որ չորս քարէ պատ կանգնեցնեն ու զայն «հիւրանոց» անուանեն:

Ճշմարիտ է, տախտակ մըն ալ կար կախուած պատէն «սեւ» ու «կարմիր» բաժիններով, ուր ոչ մէկ հարուածային հիւր չէ արժանացեր «կարմիր» մասին, մինչդեռ ընդամէնը գիշեր մը հոն պառկած հիւրը հերոս է արդէն ու արժանի «կարմիր» տախտակին:

Հիւրանոցի մէջ խմելու ջուր, լոյս, բաժակ եւ այլն գոյութիւն չունի. վասնզի գետը շատ մօտ է, ու ծարաւցած հիւրերը հաւաքուելով գետը կ'իջնեն ջրուելու եւ լուացուելու միանգամայն, ինչու որ գետը դարփայլ կը հոսի ու ինչքան ալ փոքր ալիքներ ունենայ, այնուամենայնիւ ջուր խմելու համար առ ինքն երկարող գլուխներու վրայէն անդին կ'անցնի, թրջելու այն ամէնը, ինչ որ չոր է հիւրին վրայ:

Մեր իջնելու իրիկունը անորոշ շշուկներ կը շրջէին, որպէս թէ հիւրանոցն արտաքնոց ունի. բայց ես հաստատելով այդ՝ հոգւոյս մեղք չեմ կրնար բառնալ: Ատանկ բան մը չտեսանք, ու աւելի հակած եմ կարծելու, որ չարամիտ լուրեր էին ատոնք, տարածուած կոմունալ բաժնի հասցէին:

Ժամ ու ժամացոյց գործ չունին այս հիւրանոցին մէջ: Հիւրանոցը տարածութեան մէջն է շինուած, բայց ժամանակէ դուրս է:

Կը պատմուի, թէ ժամանակով հիւրանոցին քով Սանահինցի մը կ'ապրէր, որ ունէր երկու հաւ ու մէկ աքլոր: Այդ աքլորի կանչէն երկար օգտուեցան հիւրերը մինչեւ կենդանիին սատկիլը:

Երբ հիւրանոյին այս ժամացոյցը յաւէտ կանգ առաւ, հիւրանոցը նորէն ինկաւ ժամանակէ դուրս: Ճշմարիտ է, հանդիպակաց սարալանջին արածող աւանակներն իրենց կանչերով ժամանակի գաղափար կուտային հիւրերուն, բայց այդ կանչն ալ պատահական էր եւ կախուած արօտի քանակէն:

Դժուարութիւններէն մէկն ալ այն է, որ այս անհայելի հիւրանոցն իջնողը երկար ժամանակ իր պատկերը որ եւ է տեղ չտեսնելով, կը մոռնայ ինքն իրեն: Ճշմարիտ է, ջուրեր չէին պակսեր Մանեսին մէջ, սակայն ինչպէս ըսի, այդ ջուրերը նախ հոսանուտ, յետոյ՝ պղտոր էին:

Վերջացնելով ըսելիքս, կ'առաջարկէի ընդունիլ օրէնք մը, որ առհասարակ հիւրանոց մը շինելու տեղն, նախքան «աւարտուած» յայտարարելը պէտք գիշեր մը կոմունալ բաժինները հոն պառկին:

Ես երկու գիշեր միայն պառկեցայ հոն ու «չարքէն դուրս ինկան» երկու կողերս: Եւ վերադարձիս յայտնեցի արդարադատութեանը, թէ ես պատժուած եմ առանց յանցանքի, անանկ որ ապագային մեծ յանցանք մը գործելու իրաւունք կը վերապահեմ ինծի ...

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

(«Խ. Հ.»)

Խոկումներ

Չմոռնանք կոտորածը, աճիւն դարձած հայ հայրենիքը:

Չմոռնանք աւար դացող մեր մայրերը, մեր քոյրերը:

Չմոռնանք հրկիզեալ մեր շէն քաղաքները, մեր այգեստանները:

Չմոռնանք դժնդակ եղերական օրերու յիշատակը սիրտ կեղող:

×

Ողբով ու հեծութիւնով, չքայքայենք մենք մեզ:

Հաւատանք ու համոզուինք որ մեզ մորթողը՝ վայրենի սիրտ մը իր ծոցին մէջ ծրարած կը պահէ:

Եթէ կը սիրենք մեր ազգը, եթէ վրէժխնդիր ենք մեր մէկ միլիոն զոհերու արիւնայեղ խողխողումին, պէտք է դադրին եղբայր եղբօր դէմ անմիտ կռիւները:

Չէ՞ք տեսներ թէ մեզ մորթող Բելիարի հարճորդին ինչպէ՛ս դարձեալ կը հրճուի, երբ մենք մեր սիրտը կը կը խոցենք եղբայրադաւ սլաքով:

×

Բարեկամներ խաչիդ քովէն անցան, քեզ խաչէդ վար առնող Սամարացի մը չգտնուեցաւ:

Դուն մնացիր խաչիդ վրայ, դիմացեր անցան քու զաւակներդ, վէրքերուդ վրայ նոր վէրքեր բացին, ու դուն աստուածային համբերութեամբ քեզ զսպեցիր, չքաշեցիր, չփրցուցիր ձեռքդ դամէն, եւ արիւնոտ դաստակով չփշրեցիր դանկը այդ դաւաճաններուն:

Դուն անոնց տեղ զոհուեցար եւ անոնք քեզի չզոհեցին իրենց խօլ եղբայրադաւ կիրքերը:

×

Սիրամարգի խորխին տակ չի դադրիր կողուցը «հայկական նախանձին»:

Անդարձ կ'անհետանան բարքերը տոհմիկ, ու մեր վրայ կը բացուի բամբասող բերանը թշնամի:

Բարեկամներ գայլեր դարձած՝ դիակի հոտը կ'առնեն մեր վրայէն:

×

Անդգամ զաւակ, քաշէ՛ դուրս հանէ նետը որ արիւնով կը լողայ սիրտը խոր խոցուած հայրենիքին:

Յիշէ ծագումդ, հայորդի, յիշէ որ երբ արեւը տեսաւ բամբիչ գեղեցկութիւնը Մասիսին, յուղուեցաւ, վար իջաւ, եւ առաջին համբոյրն որ տուաւ անոր, աշխարհ եկաւ մեր բոլորին ծնողքը Հայաստան: Մենք արժանի չենք զաւակը դառնալու արեւածին մեր այդ մօր, եթէ պատիւ չենք բերեր անոր հայ անունին:

×

Մերթ անկում եւ մերթ կանգնում. լքում չկայ Հայուն:

Եթէ չկայ ազատ հայրենիք, կայ սակայն հայութիւն:

Եթէ չկայ անկախութիւն, կայ սակայն յեղափոխութիւն, որ կը լի է: Վաղն անկէ հայութիւնը կ'ունենայ իր կարմիր երկունքներու անդրանիկ զաւակը՝ Ազատութիւն:

ՇԱՏՐՈՒԱՆ

ՅՈՂԹՈՂՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

—o—

Ձերթ մրրիկնե՛րն ովկիանններուն որ կը պեղեն խո՛ւթ ու ափեր,
Անոնք կ'անցնին յաղթամարմին ընժոյգներո՛ւ հետ մոլեգնած.
Նայուածքներ փո՛ղփ մետաղի պէս, ադամանդի՛ պէս յուսարծարծ,
Ու քալուածքներ կո՛ւռ եւ ըմբոստ, խըրած հողին մէջ շանթաբեր:

Մերկացա՛նչ են, ու մըսերու ջախջախուած լա՛յն բացուածքներով,
Բայց չեն գիտցած մահուան դիմաց ծըռել խոյանքն իրենց կամքին.
Զըրահա՛ծ են կուրծքերն իրենց գըրոհներո՛ւն դէմ խուժանին,
Եւ պայքարա՛ծ ակռաներով եւ բռունցքի պողպա՛տ լախտով:

Հիմա կ'անցնին ազատ եւ վեհ, ե՛ւ վիրաւոր ե՛ւ երգելէն,
Հիմա չըկայ ո՛չ մէկ խեներ, Թուրքի ո՛չ մէկ բիրտ բստահակ՝
Որ հայհոյէ անոնց պատուին Արարատեա՛ն երկնքին տակ:

Կ'անցնին ազա՛տ, ու կը նըմեն գարշապարի՛ն տակ երկաթէն
Ըստրկութի՛ւնն ամօթապարտ. մինչ վաղն իրենց վէրքերն անշէջ՝
Պիտի լըւան Ազատութեան դեռ նոր ծագո՛ղ արեւուն մէջ:

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ՕՐ. Ի. ՊԻԽԼՊԻԽԼԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

—o—

Սալ Շոփէն: Համակիր, զգայուն եւ ուշադիր հասարակութիւն մը՝ սրահին մինչեւ վերջին շարքերը: Հայ եւ օտար հաւատարիմ դէմքեր ու բեմին վրայ՝ դաշնակին մօտ՝ վարդագոյն ու գեղանի տեսիլք մը, փոքրիկ, ժպտուն, ինքնամփոփ:

Գերմանական, սպանական, իտալական եւ հայկական քանի–հինգ կտորներէ կազմուած բազմազան եւ հարուստ յայտագրին կատարումը, անգամ մըն ալ հաստատեց Օր. Պիլպիլեանի երազուն խառնուածքը, ձայնին թաւշային նըկարագիրը, եւ հասունութիւն մը մանաւանդ այն կտորներուն մէջ, որոնք ինչպէս G.Saderoի «Fa la Nana Bambin»ը կամ Ալէմշահի «Ես սիրեցի»ն՝ սերտօրէն կը ներդաշնակուին իր խորունկ զգայականութեան եւ հոգեկան ապրումներուն:

Այդպէս՝ ուշագրաւ եղան G. Fauréի «Papillon et la fleur»ը՝ քնքոյշ, Rossiniի «Gavatine»ը՝ ճկուն, գնահատելի ըմբռնումով, J. Ninի «Cantilène de la jeune fille perdue»ն՝ այնքան հոգեխռով, նոյն հեղինակին «Sacta»ն՝ վշտակոծ ու ցաւագին, եւ մանաւանդ Ալէմշահի վերջին հեղինակութիւնը՝ «Իմ երգը», Յովհ. Թումանեանի բանաստեղծութեամբ, որուն հայրենի չնչուերը, հարազատ ժողովրդական նկարագիրը մանաւորապէս գնահատուեցան թրթռացող հասարակութեան կողմէ, անվերջ ծափերու պահանջին տակ ստիպելով հեղինակը եւ երգչուհին գալ ու կրկնել զայն:

«Իմ երգը» Ալէմշահի գեղեցիկ յըղացումներէն մէկն է, ներշնչման բարեբաստիկ վայրկեանի մը մէջ, եւ պիտի մնայ ժողովրդական երգերուն ամենագրաւիչներէն մէկը:

Օր. Պիլպիլեանի այս նուագահանդէսը մեծ յաջողութիւն մը եղաւ գեղարուեստական հաճոյք մը տալով սրահը լեցնող հայ եւ օտար հասարակութեան, որ հակառակ յայտագրին պարունակած քանի–հինգ կտորներուն — որոնց մէկ քանին կրկնուեցան — շատ կարճ գտաւ հանդիսական երեկոն:

Երիտասարդ արուեստագիտուհին իր տաղանդին հիացողներէն ստացաւ հինգ–վեց չքեղ ծաղկեկողովներ ու փունջեր:

Սպանական կտորներուն մէջ — վեց ժողովրդական երգեր — իրեն կ'ըն–կերանար դաշնակին վրայ նոյն ինքը հեղինակը՝ Պ. Joaquin Nin, սպանացի հռչակաւոր վարպետը:

Պ. Ալէմշահ վարեց երկու հեղինակութիւնները, իսկ մնացեալ կտորներուն դաշնակի ընկերակցութիւնը կը կատարէր Պ. Jean Clerque:

Ուշագրաւ եւ հաճելի կատարումով մը՝ Պ. Malezieux Սպենդիարեանի Berceuseին տուաւ գեղեցիկ արտայայտութիւն մը, իր մատերուն տակ մեղմագձօրէն երգող hautboisին վրայ:

Շնորհաւորելի է Օր. Պիլպիլեանի վերջին յաջողութիւնը եւ արդար պիտի ըլլար այդ առթիւ յիշել մեր անխոնջ արուեստագիտուհի ուսուցչուհի Օր. Մ. Բաբայեանը, որուն հոգածու եւ խղճամիտ երաժշտական դաստիարակութեան տակ տաղանդաւոր երգչուհին կրցաւ անսայթաք եւ յառաջել վերելքով մը հասնիլ գնահատելի կարողութեան մը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՔԻՒՐՏ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ԱՆԷԾՔԸ
(ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿ)

—o—

ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ.— Լօ լօ Ռաշօ՛ պրօ՛ մօլէդա պշավդը չդօ դա մօլէ մաշավդօն, սար ամիէ դա՛ խորդէմաթօփ գրն պրն տօն պարտաւէ թօփէ վէյ քափիրէ Ռուսէը:

ՀԱՅԵՐԷՆ.— Տղայ Րաշիտ, Թող քու տունդ ալ վառի ինչպէս դուն մերինը վառեցիր: Քու հրամանիդ վըրայ մեր երիտասարդները հաւաքեցին տարին տունին «քեաֆիր» Ռուսին թնդանօթին բերանը: (Կ'ակնարկեն Սուլթան Րէշատին):

ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ.—Լօ՛ լօ՛ էնվէրօ՛ պրօ՛ տիէդա՛ շուն դա՛ գիւթքըէ պանիօ՛ քը դու խամմիշպու վէյ քեաֆիր Ալամանի բաշիէ՛ խորդէ մա անի:

ՀԱՅԵՐԷՆ.— Տղայ էնվէր, Թող քու մայրդ քու տեղդ շուն մը ցկնէր որ դուն համողուեցար այն «քեաֆիր» Գերմանին եւ մեր երիտասարդներուն վերջը բերիր:

ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ.— Պրօ՛ պշավդը վէյ խօտիէ աւ էրզուրումէ քը տշավդը աւ օ՛ պու մազալէ խորդէ մա եօ՛ ախ լօվ քրնօ՛ պրօ՛ տիէվա՛ պնմրօ՛ նօ՛ քը վէյ րիօնօ՛ նատին եօ՛:

ՀԱՅԵՐԷՆ.— Թող վառի այդ ան–տէր երդիքը որ կը վառի, ան եղաւ մեր երիտասարդներուն գերեզմանը: Ա՛խ, երիտասարդներ, ձեր մայրերը մեռնէին ու այս օրերը չտեսնէին:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՓԱՐԻԶ ՔԱՂԱՔԸ 491ԻՆ

—o—

La Revue des Etudes Arméniennesի վերջին թիւին մէջ (հտր. ԺԱ.), Քոլոմպիա համալսարանին դասախօսը, Լուի Կրէ, որ կը զբաղի նաեւ հայագիտութեամբ, քաղելով Ֆրէտէրիք Մաքլէրի «հայերէն եւ վրացերէն ձեռագրաց ցուցակէն», կը հրատարակէ հետեւեալ հատուածը,— Փարիզ քաղաքին նկարագրութիւնը, գրուած Երզնկացի Մարտիրոս եպիսկոպոսին կողմէ, որ Փարիզ այցելած է 19 Դեկտեմբեր 1491ին եւ 13 օր բնակած «Հռոմայեցոց քաղաք»ին մէջ:

Լուի Կրէ կը հրատարակէ նաեւ այդ հատուածին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, բայց սխալ, ինչպէս դիտել տուաւ Գ. Ֆնտգլեան: Լուի Կրէի հայագիտութիւնը նման սխալ մըն ալ կատարեց ուսումնասիրութեան մը մէջ, զոր նուիրած էր Վահագնայ ծանօթ երգին մասին, ինչպէս դիտել տըւաւ Ն. Ադոնցեան:

Ահա Փարիզի նկարագրութիւնը.—

Այս է պատմութիւն Հռոմայեցոց քաղաքին, որ կոչի Փարէզ քաղաք զոր լուեալ մեծ արքայն տանկաց խոնդքեարն, եւ ուղարկեց 50 ձիաւոր եւ գնացին 3 տարի եւ 3 ամիս, ի դուրս կացին. տարի մի ի վերայ ծովուն. եւ այլեւ ի վերայ ցամաքի:

Եւ տեսին զայն քաղաքն եւ ճշմարտեցին. զամենայն գրով զորինչ կայր ի յայն քաղաքն, պարսպին բարձրութիւն 60 կանկուն, եւ լայնութիւն 17 կանկուն, 50 դուռն յարեւելից կողմանէ, 70 դուռն ի հիւսիսոյ, 47 դուռն յարեւմտից դեհնէր, 70 դուռն ի հարաւ, եւ դռներն անչափ հեռի էին ի միմիանց, որ մարդ զմարդ տեսնուլ չկարէր, 60,000 դասատուն կայր վարդապետաց, 150,000 դպրատուն կայր, եկեղեցի մի կայ ի մէջ քաղաքին յանուն սուրբ աստուածածնին, 600 գումպէթ ունի, 1200 խորան ունի: Որ զի ջահս եւ զկանթեղս, կախեն: 50,000 սլալիաք ունի: 30,000 էրէց ունի այն եկեղեցին, 6000 ոսկիապատ աւետարան ունի, 20,000 ոսկի խաչ ունի. 5000 ոսկի քշոց ունի, 6000 ոսկի բուրվառ ունի, աղբիւր մի կու ելանէ ի քաղաքէն, 70 գետ կու բաժանի, 60 հազար ջրաղաց ունի, 40,000 բաղնիս ունի, 60,000 այգի ունի, եւ այս է պատմութիւն Փարէզ քաղաքին, զինչ որ յայս քաղաքս կայ բոլոր յաշխարհս չկայ, թէ աշխարհս աւերի նա այն քաղաքն կու շինէ, թէ այն քաղաքն աւերի, աշխարհս չի կարեր շինել:

ԼՈՒԻՃԻ ՓԻՐԱՆՏԷԼԼՕ ԿԸ ԽՕՍԻ

—o—

Այսպէս կը ներկայացնէ ինքզինք կամ իր արուեստին փիլիսոփայութիւնը Լուիճի Փիրանտէլլօ.—

Կը խորհիմ, որ կեանքը ցաւագին խեղկատակութիւն մըն է: Արդարեւ, բոլորս մեր մէջ կը զգանք (առանց գիտնալու թէ ինչո՛ւ, եւ ոչ ոք յանցաւոր է ատոր համար) պահանջ մը շարունակ մեզ խաբելու՝ ստեղծելով իրականութիւն մը (ամէն անհատի համար տարբեր իրականութիւն մը), որ ժամանակ առ ժամանակ մեզի փուճ ու սին կը թուի, պատրանք մը միայն: Այն մարդը որ անգամ մը հասկցաւ այս խաղը, այլ եւս չի կրնար խաբել ինքզինք, սակայն երբ չի կրնար խաբել ինքզինք՝ չի կրնար նոյնպէս համ առնել կամ հաճոյք մը կեանքէն ...

Իմ արուեստս թաթխուած է դառն գթութեան մը մէջ բոլոր անոնց համար, որոնք կը խաբեն ինքզինքնին, սակայն այդ կարեկցութիւնը չի կրնար չընկերանալ վայրագ ըմբոստութեան մը ընդդէմ ճակատագրին, որ դատապարտեր է մարդը պատրանքի եւ ինքզինք խաբելու:

ԼԵԶՈՒՆԵ՛Ր, ԼԵԶՈՒՆԵ՛Ր...

—o—

15 լեզուագէտներ, Ա. Մէյէէի առաջնորդութեամբ, վերջերս հրատարակեցին գեղեցիկ հատոր մը, որ կը ներկայացնէ Աշխարհի լեզուները:

Լեզուները մեծ թիւ մը չեն կազմեր, եթէ դասաւորենք համաձայն իրենց ընտանիքներուն կամ լեզուախումբերուն, որ ահաւասիկ.— Հնդեւրոպական ընտանիք (կը խօսուի Եւրոպայի, մասամբ Ասիոյ եւ Ամերիկայի մէջ), քամ–սեմական ընտանիք (Մերձաւոր Արեւելքի, Արաբիոյ, Եթովպիոյ, Հիւս. Ափրիկէի մէջ), ֆիննեւուգրական կամ ուրալեան ընտանիք (Եւրոպայի եւ Ասիոյ մէջ), ալթայեան լեզուախումբ (Թուրքերէն, մոնկոլերէն, Ասիոյ մէջ), չինական լեզուախումբ (Չինաստանի մէջ), սուտանեւբանտուական լեզուախումբ (խափշիկեան բնաշխարհին մէջ, Ափրիկէ), ամերիկեան լեզուախումբ (կարմրամորթներու կամ Ամերիկացի սեւամորթներու բնաշխարհին մէջ), ովկէանեան լեզուախումբ:

Այս ընտանիքները, սակայն, երբ բաժնենք լեզուներու, այն ատեն կ'ունենանք 1500 գլխաւոր լեզուներ ամբողջ աշխարհի մէջ: Ոմանք մինչեւ 6000 կը հաշուեն այն լեզուները, որոնք իրարմէ կը տարբերին եւ առանձին կազմախօսութիւն մը ունին: Եւ դեռ չենք հաշուեր գաւառաբարբառները:

Աշխարհի վրայ, մարդկային բնակչութեան թիւն է 1 միլիար 800 միլիոն, մօտաւորապէս:

Այս թիւէն՝ չինարէն կը խօսին 400 միլիոն հոգի: Հնդկաստանի մէջ 184 միլիոն հոգի կը խօսին հնդեւրոպական լեզուով, 63 միլիոն հոգի դրավիդեան լեզուով: Այնուհետեւ ամէնէն շատ խօսուած լեզուն է անգլերէնը (170 միլիոն, Անգլիա Ամերիկա, գաղթապետութիւնք): Անգլերէնէն վերջ կուգայ ռուսերէնը ուքրեներէնով միասին (114 միլիոն), գերմաներէնը (80 միլիոն), սպաներէնը (Մեքսիկան եւ Հարաւ. Ամերիկան ալ միասին՝ բացի Պրազիլիայէն, 65 միլիոն), ճափոներէնը (55 միլիոն), ֆրանսերէնը (45 միլիոն), իտալերէնը (41 միլիոն), փորթուկեցերէնը (Պրազիլիան ալ միասին, 36 միլիոն) լեհերէնը (23 միլիոն):

Թուրք–թաթարական լեզուով կը խօսին 39 միլիոն հոգի, արաբերէնով՝ 37 միլիոն, ռումաներէնով 14 միլիոն, հոլանտերէնով՝ 13 միլիոն, հունգարերէնով՝ 10 միլիոն:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

—o—

Ինչպէս գրած էինք լուրերու բաժնին մէջ, այս օրերս Իտալիա ցուցահանդէս մը կուտայ Փարիզի մէջ, հանրութեան ներկայացնելով իր արուեստին նմոյշները:

Կազմակերպուած այս ցուցահանդէսը, կարելի է ըսել, անզուգական է, որովհետեւ այնտեղ կը ներկայացուի իտալական ստեղծագործութեանց պատմութիւնը,—սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Ցուցադրուած են նկարներ, գորգեր, ասեղնագործութիւններ, խեցենկարներ, փորագրութիւններ, արձանիկներ, ապակեղէն անօթներ, գըծագրութիւններ,— կը պակսի միայն յիշատակարանային արուեստը, զանազանելով այդ նմոյշներուն փոխադրութիւնը դժուար ըլլալով անշուշտ:

Այս պատկերին առջեւ, հանդիսատեսը կարծես դէմ յանդիման կուգայ Իտալիոյ արուեստի հրաշագեղ եւ պերճափառ ժառանգէնին, կամ ժողովուրդի մը հոգեկան երկունքի ուժին:

Ի՞նչ ուժ է այդ, կամ ի՞նչ վարպետութիւն կարտայայտէ իտալական արուեստը:

Իտալիա, քաղաքակրթութեան պատմութեան տեսակէտով, այն երկիրն է, ուր, ժամանակ մը, իրարու կը հանդիպէին Արեւելքն ու Արեւմուտքը: Ահա թէ ինչո՛ւ իտալական արուեստին կազմութիւնը կը ներկայացնէ զանազան խաւեր, մէկը նստած միւսին վրայ,— ենթահողը հռոմէական, առաջին խաւը բիւզանդական, միջնադարեան խաւը գոթական, եւ վերջապէս Վերածնունդի նպաստը: Բացատրութեան այս ձեւով՝ պէտք չէ կարծել թէ իտալական արուեստը հասարակ խաւագրութիւն (juxtaposition) մըն է օտար ոճերու կամ զօդում (amalgame) մը անոնց միջեւ: Ընդհակառակն, հռոմէական հանճարը, այն ուժով որ իր արտայայտութիւնն իսկ է, շաղուած ու թրծած է իր մէջ ամէն նպաստ, անոնց տալով իր աւիշը միայն:

Արդարեւ, իտալական արուեստին մէջէն կը քալէ ուժի հոսանք մը, կեանքի եւ իրականութեան սաստիկ հով մը,— ստեղծագործ ժողովուրդի մը պատմութեան կշռոյթը:

Գաւառական ոճեր

—o—

Ուսուցիչ եւ թուագէտ Ց. Գ. Աթանասեան, Հայ Մամուլի մէջ յօդուածաշարքով մը կը ներկայացնէ Ատափազարի հայ գաղութը, բարքերը եւ գաւառաբարբառը:

Այդ յօդուածաշարքէն կը քաղենք հետեւեալ ոճերը, Ատափազարցիներուն այնքան մտերիմ.—

Իլիկը օսկորին ձան կուտայ (շատ նիհար է).— Եախան էրկուք չէղաւ (վիճակը չբարւոքեցաւ).— Զօրուկ ցամքուկ (պարզ).— Մօրը մանածը ծախած (հանած վարած).— Բանը բուրդ է (դէչ վիճակի մէջ է).— Մաբը լացուցին (դէչ վիճակի մատնեցին).— Բերանը բաղլայ չի թըջիր (գաղտնապահ չէ).— Բերանն բուրդ բուսաւ (շատ ըսի).— Էրեսը թքնես արգեւ կուգայ կ'ըսէ (չամչնար).— Էրեսը բաղլայի ջուրով վլացեր են (անշնորհ է).— Էրեսը շան կաշի է (անամօթ է).— Գոմէշի կաշի կ'ըլմանի (երեսի կաշին թանձր է).— Ակոնը տունը չէ (խելքը գլուխը չէ).— Տախտակը պակաս է (պակասամիտ է).— Մարտի հավա կ'ըլմանի (փոփոխամիտ է).— Վերնատունը պարապ է (տգէտ է).— Էշէկին խօսքը ընել (ամուսնութեան մասին խօսիլ).— Ալուրս մաղեցի, մաղս կախեցի (գործըս վերջացուցի).— Աշխարքը փլչի նէ մէջը մէրթէկ մը չունիմ (ընաւ չահագրգռուած չեմ).— Լսէխին ծակէն Հինտիստանը սէիր կ'ընէ (խորամանկ է).— Օխտը մատէն օխտը հիւնէր կը կաթէ (ճարտար է).— Բաղնիք մտնողը կը քրտնի (Գործի ձեռնարկողը պէտք է ծախսէ):

«ՍՊԱՀԱՆԻ ՎԱՐԴԵՐԸ»

—o—

Մայիս 10ին բացուեցաւ Galerie d'Art-(129, Fbg. St. Honoré) սրահներուն մէջ նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեանի երրորդ նկարահանդէսը, նուիրուած իրանեան արուեստին:

Փարիզի հայ թէ օտար արուեստագէտները չեն մոռցած անշուշտ նախորդ երկուքէն ստացած իրենց խոր տպաւորութիւնը, որոնցմով ապրեցան Արեւելքի հէքեաթային գեղեցկութիւնները, գոյներու եւ նրբին կերպարանքներու երազային տեսիլները եղնիկի անուշ ու երկարաւուն աչքերու դիւթող նայուածքներով: Իրենց երկարած դինիի բաժակները, խնձորները ու նուռը, սիրոյ քաղցրութիւնով թաթաւուն ի՛նչ երազներու տարաւ ամէն մէկ նկարի առջեւ յամեցող արուեստասէրը:

Այս անգամ 28 նոր նկարներ էր բերած Խաչատուրեան, Սպահանէն, որոնց ամբողջութիւնը եթէ կը տանէր ձեզ այդ կախարդական վարդարանը, ամէն մէկն ալ առանձին–առանձին ձեզ կը հմայէր: Նուրբ քօղերէն խոյս տուող թափանցիկ նայուածքներ, գոյներու ներդաշնակ ու փայփայիչ պէսպիսութիւն եւ մանաւանդ վարդե՛ր, կարմիր ու վարդագոյն եւ դեղին վարդեր, իրաւամբ կը ստիպէին ձեզ կրկնելու Լօթիի խօսքը.— «Ո՞վ կուգայ ինծի հետ տեսնելու վարդերու եղանակը Սպահանի»:

Արուեստագէտ չեմ, տալու համար ձեզի նկարահանդէսին «թէքնիք» մանրամասնութիւնները, բայց ցուցադրուած նկարներէն բխած բանաստեղծութիւնը, այնքան մարդկային, այնքան թափանցող ու վարակիչ է որ, բնազդաբար կը յիշես Սաադին.—

Ուզեցի բաբեկամնե՛րս, վարդեր բերել ձեզի...

Ուրբաթ օր կէս օրէ վերջ ընտրեալ բազմութիւն մը կը շրջէր սրահները, օտար եւ հայ ծանօթ դէմքերով, ինչպէս իրանեան դեսպանատան գործակատար Հիմայունի պէյ, Mr. Metman, տնօրէն des Arts décoratifի թանգարանին, Mr. Grousse տնօրէն Կիմէ թանգարանին, Տանըմարքայի դեսպանը, սինէմայի յայտնի արուեստագիտուհի Աննա Պէլլա եւն. եւն.:

Նկարահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ Մայիս 31:

Ա.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

Բերին Քիւրտի կարմիր, լայնկեկ մէնտիլ մը, որ մինչեւ վերջը կը ծառայէր թէ իբրեւ թաշկինակ եւ թէ իբրեւ սրբիչ:

Պետրի պէյ մեկնեցաւ, միշտ կըկնելով.

— Պազ, տիւշիւն, թաշըն ··· Հանգիստ եղիր, հոգ մի՛ ըներ ···

×

Գլուխս ալիւր կ'աղար: Ո՞ւր պիտի յանգէր, վերջապէս: Կարելի չէր անվերջ կրկնել «Նիքօլա Տիմիթրեւ»ը: Կարելի չէր պարտկուիլ առանց քիչ–շատ վաւերական հանգամանք ներկայացնելու:

Դեսպանատունը պիտի հետաքրքրուի՞: Գոնէ մէկը պիտի ղրկէ՞ն, ըստուգումներ կատարելու համար ···

Իսկ եթէ չգան, եւ երբ յոյս չկայ որ գան, ինչպէս պիտի ներկայանամ:

Ալի Րիզա եւ ուրիշներ պահէ պահ կ'երեւային: Անշուշտ հարցաքննութիւնները կը սկսին այսօր–վաղը:

Կարճ–երկար ուղեգիծ մը որոշացի,— 1. Ծայտնել ինքնութիւնս.— 2. Տէր չըլլալ յուշատետրին.—3. Զյայտնել որ եւ է անուն կամ գաղտնիք.— 4. Մաքառիլ մինչեւ մահ:

Ցաջորդ իրիկունը ժ.9-10ին ներս մըտաւ Ալի Րիզա: Նորէն «որպիսութիւնս» հարցուց, թէյ մը բերել տըւաւ, քննեց ձեռնակապերս, ամրացուց բթամատներուս օղակները եւ հրամայեց որ ճամբայ ելլենք:

Նոյն չքախումբը,— առջեւէն երկու ոստիկան, աջ եւ ձախ կողմերս Ալի Րիզան եւ ուրիշ մը, ետեւէն՝ 2—3 գաղտնի կամ յայտնի ոստիկան:

Զեմ յիշեր, թոյլ տուա՞ծ էին որ հագնիմ կօշիկներս:

Ճամբան, Ալի Րիզա չմոռցաւ քանի մը անգամ պրկել մատներուս օղակները:

Հասանք դժոխային կայանը,— Գըսմը Սիասի:

Սանդուղէն վեր ելած ատեն, կը չափէի բարձրութիւնը, Գ. յարկէն մինչեւ բակը, որ ծածկուած էր մարմար քարերով: «Գլխիվայր սատա՞մ մը ...»:

Առաջնորդեցին սենեակ մը, ճիշդ սանդուղին դիմացը:

Ճակատը, խոշոր գրասեղանի մը առջեւ նստած էր Րէշատ պէյ,— Ոստիկանութեան Քաղաքական Բաժնի ընդհ. վարիչը: Դէպի աջ, թիկնաթոռի մը վրայ, ոստիկանութեան վերատեսուչը, Պետրի պէյ, ձեռքերը ձեռնոց: Իսկ ձախ կողմը՝ փոքր սեղանի մը առջեւ, Ալի Րիզա պէյ, որ ատենադրութիւնը կը պահէր:

Հարցաքննութիւնը սկսաւ «ինչպէս ես, աղէ՞կ ես»ով, եւ միջանկեալ փըսփսուքներով, որոնց չէի կրնար հետեւիլ:

Երբ հարցումներն սկսան, նորէն պնդեցի թէ ես իրենց փնտռած փախստականը չեմ, այլ Նիքօլա Տիմիթրեւ, Մանասթըրցի:

Քիչ մըն ալ քաշքշելէ յետոյ, վերջապէս յայտարարեցի.

— Այո, Շաւարշ Միսաքեանն եմ:

Րէշատ պէյ

— Հա՛ չէօյլէ: Տղաս, ես քեզ աչքերէդ կը ճանչնամ: Երբ դուն Էրզրումի մէջ «Յառաջ»ը կը հանէիր, ես ալ Գարաքիլիսէի կառավարիչ էի. անգամ մը քաղաք եկած էի, քեզ տեսած եմ փողոցէն անցած ատենդ, նոյն իսկ անգամ մը ինծի դէմ ալ գրութիւն մը հրատարակած էիր, տէրտէրի մը խնդրով: Հարկաւ կուսակցութեան մըն ալ անդամ ես:(Հէյպէթ պիր փըրգայատա մէնսուպսըն):

— Այո, Դաշնակցական եմ, բայց տեսականօրէն: (Թուրքերէնս տկար ըլլալով, շատ բաներ ֆրանսերէն կը բացատրէի: Այս պարագային ալ՝ ըսած եղայ — en théorie):

— Ուրեմն «նազարիյէ» ըսել կ'ուզես: Լաւ, տեսականօրէն Դաշնակցական ըլլալով ի՞նչ կ'ընէիր:

— Դաշնակցութեան սկզբունքները կ'իւրացնէի, այդ ուղղութեամբ յօդուածներ կը գրէի:

— Ի՞նչ նիւթերու մասին կը գրէիր:

— Կրթական, գրական, ընկերային:

— Ո՞ր թերթերուն մէջ կը գրէիր:

— Զանազան թերթերու մէջ:

— Ճանըմ, «Բիւզանդիոն»ին մէջ ալ կը գրէ՞իր:

— Ոչ, հոն չեմ գրած:

— Ուրեմն «Ազատամարտ»ին մէջ կը գրէիր:

— Այո՛, գրած եմ:

Այստեղ յանկարծ նիւթէն շեղելով, իմ կարգիս հարցուցի:

— Ինչո՞ւ եղան այս բաները: Գիտէք որ «Ազատամարտ»ը հակառակ էր Թուրքիոյ պատերազմի մասնակցելուն, մինչդեռ եթէ թշնամութիւն ընել ուզէր, այդպէս չպիտի գրէր, քանի որ խառնակութիւնը կրնար օգտակար ըլլալ մեզի: Ես այս բաները Թալէաթ պէյին ալ կրնայի ըսել:

— Ի՞նչ կ'ըսէ, ի՞նչ կ'ըսէ, հարցուց Պետրի պէյ:

Րէշատ պէյ բացատրեց: Ցետոյ խօսքը ինծի ուղղելով յայտարարեց.

— Այո, երեսանց այդպէս կը գրէր, սակայն ձեռքի տակէն «ավտօնօմ Հայաստան», «Ինքնահայաստան» կը պահանջէր: Տետրակիդ մէջ գրած ես արդէն:

— Տետրակը իմս չէ:

Րէշատ պէյ քիչ մը հայերէն կը հասկնար եւ կարդ մը բառեր գոց ըրած էր: Այդ բառն ալ, «Ինքնահայաստան» (Ինք. Հայաստան) առած էր յուշատետրէն, ուր տեղեկութիւն մը կը գտնուէր Ռուսիոյ արտաքին նախարար Սազոնովի ծրագրի մասին:

Փորձեցի խօսակցութիւնը շարունակել այն նիւթին վրայ որով սկսայ:

Րէշատ պէյ քիչ մը համբերելէ յետոյ, պզդարարեց.

— Քաղաքականութեան մասին կը խօսինք յետոյ. հիմա դուն հարցումներուն պատասխանէ: Ուրեմն դուն Շաւարշ Միսաքեանն ես եւ Դաշնակցական. անշուշտ կեղծանուն մըն ալ ունիս (նամը միւսթէար):

— Կեղծանուն չունիմ:

— Արշաւիրը դուն չե՞ս:

— Ես չեմ:

— Ահա, տետրակիդ մէջ գրեր ես:

— Տետրակը իմս չէ:

— Ճիշդ է, քու վրադ չգտանք, բայց քուկդ է: Կ'ուզես հիմա բերել տամ «Ազատամարտ»ի մէջ գրած յօդուածներուդ ձեռագիրները, նամակներդ ...

— Կրնաք բերել, տետրակը իմս չէ:

— Կ'ըսես թէ միայն տեսականօրէն Դաշնակցական ես: Արդ, դուն ազգի փոխանո՞րդ էիր (միլլէթ վէքիլի) կամ ուրիշ բարձր պաշտօ՞ն մը ունէիր որ քանի մը տարի առաջնըլողի պալատը գացիր, Պէշիկթաշի Հայոց գերեզմանատունը բանալ տալու համար:

— Ցարութիւն Մկրտիչեա՞նը պատմեց:

— Ո՞վ է Ցարութիւն Մկրտիչեանը:

— Պէշիկթաշի մուխթար Արթին էֆէնտին, ձեր քով պաշտօն ունի:

— Ես անանկ մարդ չեմ ճանչնար:

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(12)

Շէյխ Սաիտի եղբայրը ձերբակալուեցաւ

Արեւելեան նահանգներու ըմբոստութեան պարագլուխ եւ կախաղան հանուած Շէյխ Սաիտի եղբայրը՝ Թահիր, որ բնակութեան յատկացուած վայրէն՝ Մալկարայէն Պոլիս փոխադրուած էր, ձերբակալուեցաւ եւ դատի յանձնուեցաւ։ Իրեն հետ ձերբակալուեցաւ նաեւ Արիֆ անուն մէկը որ իր անձնագիրը Թահիրի տուած էր եւ դոնապան Եաշար՝ որ իր խանին մէջ բնակողներուն անունները չէր հաղորդած ոստիկանութեան։

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Թահիր Մալկարայէն Պոլիս գալուն պատճառը վարանումով յայտնեց։ Ըսաւ թէ հայրենիքին մէջ տուն տեղ ու հողեր ունէր, որոնց փոխարէն Մալկարայի մէջ դեռ հող չտուին։ Չորս կիներուն շինած գուլպաները ծախելով կ'ապրէր, Մալկարայի օդը իրեն չէ եկած, հիւանդանոցը է ու Պոլիս եկեր է դարմանուելու համար։

ԹՐՔՈՒՀԻՆԵՐՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ԿԱՐԵՆԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐ ԸԼԼԱԼ

Էնկիւրէէն կը գրեն թէ Հալքի խորհրդաժողովը հետեւեալ յօդուածը աւելցուցած է ծրագրին վրայ. «Հայրենիքի պաշտպանութեան կը յատկացուին շինչաւոր եւ անշունչ բոլոր էակները եւ ուժերը»։

Այս ձեւով ընդունուած կ'ըլլայ թէ կիները ալ ի հարկին կրնան զինուոր ըլլալ։ (Տես առաջին լուրը)։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՂԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՄՕՐՈՒՔ ԶԱՐԹԵԼ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ հայ եկեղեցականները սկսած են իրենց մօրուքը յապաւել, հարթել, քաղաքային նոր տարազին յարմարցնել։

⁂ Պէշիկթաշի ոստիկանութենէն հաղորդուած է վարդան քհնյ. ի թէ Յունիս 13էն վերջ կրօնական տարազով չի կրնար նստիլ եկեղեցիին շրջափակը, ու միայն տաճարէն ներս արտօնուած է հագնելու։

ՄԱՐԶԻԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆ

Մոսկուայէն կը հաղորդեն մայիս 5 թուականով.— Խ. Միութեան ախոյեանութեան վերջին մրցումներուն մէջ, կոտրուեցան համառուսական 19 եւ համաշխարհային 2 մրցանիշեր։

Այսպէս, Երեւանի «Տինամօ» խումբէն ծանօթ մարզիկ Համբարձումեան կոտրած է ծանրութիւն վերցնելու համաշխարհային մրցանիշը, երկու ձեռքով բարձրացնելով 119 քիլօկրամ 850 կրամ եւ դէպի առաջ նետելով 106 քիլօկրամ։ Իսկ հինգ շարժումով 575 քիլօկրամ վերցուցած է։

Ռուսական թերթերը այս առթիւ հրատարակած են հայ կաշըմբուռն մարզիկին պատկերը, 119 քիլօկրամ 850 կրամ ծանրութիւն վերցուցած ատեն։

Ձմեռը վերադարձաւ Փարիզի մէջ

Մէկ շաբաթէ ի վեր սաստիկ ցուրտ մը կը տիրէ Փարիզի մէջ, անձրեւով եւ բուռն հովերով։ Բոլորն ալ նորէն հագած են ձմրան վերարկուները։

Կացութիւնը շատ աւելի ծանր է գաւառներու մէջ։ Հովը, անձրեւը, սառնամանիքը, նոյնիսկ ձիւնը մեծ վնաս կը սպառնայ հունձքերուն։

Ցուրտէն ազդուած է նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը, վառարանները վերցուած ըլլալով ապրիլ 15էն — ըստ սովորութեան — երբ տաքերը սկսած էին արդէն։ Նարդունին վերարկուն հագած կ'աշխատէր, երէկ յուսահատեցաւ եւ... սրճարան մը ապաստանեցաւ։ Լեւոնը եւ Նշանը կ'աշխատին վերարկուներու մէջ փաթթուած։ Ամէնէն բախտաւորներն են տողաշար մեքենային գրաշարները, որոնք ամառ – ձմեռ կրակի մէջ կ'աշխատին, եւ «ազգասիրաբար» իրենց քով կը հրաւիրեն... խմբագիրները։

Վերջին պահուն խմբագիրն ալ, որ վերարկուն տունը մոռցած էր, սկսաւ դողալ, գրիչը ձեռքը։

25,000 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐԶԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յառաջիկայ հինգշաբթի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, տեղի պիտի ունենայ «Paris - Soir»*ի կազմակերպած մարզահանդէսը, 25,000 դպրոցական փոքրիկներու (7էն 15 տարեկան), որ կը կոչուի* «Gala Sportif des Enfants de Paris»*։ Առաջինը տեղի ունեցաւ դեկտեմբեր 31ին, Վելոտրոմ տ'Իվէրի մէջ եւ մեծ ընդունելութիւն գտաւ։*

Այս մարզահանդէսին մէջ պիտի կատարուին հեծելանիւ, ֆութպոլ, աթլէթիզմ, բռնցքամարտ, թրք – թրաքի եւայլն, եւայլն մրցումներ, որոնց պիտի մասնակցին համաշխարհային համբաւ ունեցող «աստղ»եր։

Այն հայրենակիցները որ կը փափաքին իրենց փոքրիկները ղրկել այս մարզահանդէսին, կրնան դիմել այս հասցէին՝ «Paris-Soir»,— Grande Fête Sportive des Enfants de Paris. 37, Rue du Louvre. Paris (2). *հետեւեալ պայմաններով.—*

Գրել փոքրիկին անունը, մականունը, քանի տարեկան ըլլալը, խնդրելով մուտքի տոմս մը։ Ղրկուած նամակին մէջ ալ առանձին պահարան մը առանց նամականիշի, վրան գրուած իրենց տան հասցէն։ Հ. Ս.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ պիտի յանձնուի Պ. Պոլտուինի, Պ. Մաքտօնըլտի առողջական վիճակը խանգարուած ըլլալով։

ՀԱՎՐԻ ՆԱՒԱՍՏԻՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ կը շարունակուի, մեծ վնաս պատճառելով ֆրանսական նաւագնացութեան։ Բազմաթիւ ճամբորդներ օտար շոգենաւ կը նստին, Ամերիկա երթալու համար։ Կ'ըսուի թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած են, որպէսզի որոշեալ թուականին ճամբայ ելլէ անդրատլանտեան նոր հսկան, «Նոռմանտի»։

ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐ Մոսկուա պիտի երթան յունիսին սկիզբը, խորհրդակցելու համար խորհրդային սպայակոյտին հետ։

ՊԱՂՏԱՏԷՆ կը հեռագրեն թէ Միջին Եփրատի շրջանին մէջ ծագած ըմբոստութիւնը վերջնապէս զսպուած է։ Ապստամբ ցեղապետներէն երկուքը անձնատուր եղած են, իսկ շէյխ Հավամ ծանրապէս վիրաւորուած է։

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՓԻԼԶՈՒՏՍՔԻԻ յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երէկ, շքեղ, աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ։ Մարմինը Վարշաւայէն Քրաքովիա փոխադրուեցաւ, կանգ առնելով իւրաքանչիւր կայարանի առջեւ։

Յ. **Փարիզ եւ արուարձաններ**

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ Ցանձնախումբի նիստը տեղի պիտի ունենայ այս Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 3Հ, Ավընիւ կօպլէնի սրահանը։

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԱՐԾՐՈՒՆԻ։ Նիւթ՝ «Խ. Հայաստանը»։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները յառաջիկայ Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Խաժակ» Ակումբին մէջ։

— «Մուրատ» խումբի ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։

Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն ներկայ գտնուիլ ճիշդ ժամանակին։

ԸՆԿԵՐԱՅԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷՆ, ընկերներ՝

ՄԱՏԹԷՈՍ ԼԷՅԼԷԿԵԱՆԻ եւ ՆՇԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահապատիժի յիշման առթիւ, կը սարքէ ընկերահամակրական խընջոյք մը, որ տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի իրիկուան ժ. ը 6էն մինչեւ կէս գիշեր՝ Maison «Martin»*ի մէջ,* 120, Bld. Belleville (Métro: Belleville):

ՄՈՒՏՔ՝ 10 ՖՐԱՆՔ (ճոխ ընթրիքով միասին)։

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, 19 *մայիս Տօն Երեւման Ս. Խաչի, Գեր. Տ. Ցովսէփ եպիսկոպոս Կարապետեան հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ քարոզել։ Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին։*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

25 Մայիս Շաբաթ երեկոյ

ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. **Métro: Cadet.**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ *ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ*

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET**, (որ ստիպուած ըլլալով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշտ 9ին):

ԵՒ *ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ *Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ*

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ *ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ*

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ*

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

25 *ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ*

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ*

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ*

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ*

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ*

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ*

Գ Ի Ն Ե Ս Ե Ղ Ա Ն

կազմակերպուած՝ ԱՍՏԱՐԱՋԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

120 Bld. Belleville*ի սրահին մէջ, մէթրօ՝ Պէլվիլ*

գեղարուեստական բաժին, սիրուն անակնկալներ։ տեղի կ'ունենայ միութեան պարգեւաբաշխութիւնը։

ՏՂԱՍԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ 2 ՖՐԱՆՔ

ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏԻԿԻՆ *ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԶՕՐԵԱՆԻ*

40 ԱՄԵԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 15 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ

ALLIANCE FRANÇAISEի սրահին մէջ: 101 **Bld. Raspail, PARIS**

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

«Վ Է Մ»

Մամուլի տակ է եւ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ 9րդ հատորը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Ա. ՄԱՆՏԷԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն).— Ա. Մանտէլշտամ՝ «Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում».— Յ. Ճ. Սիրունի՝ «Զօհի տարիին նախօրեակը»,— Կ. Վ. Տայֆ՝ «Լ. Շանթի գեղարուեստական երկերը».— Ն. Մառի ինքնակենսագրութիւնը.— *Շ. Նարդունի՝ «Նպաստ մը հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրութեան».— Ա. Աստուածատրեան՝ «Արամը».— «Հայաստանի խորհրդի արձանագրութիւնը».— Ռոստոմ՝ «Կուկունեան խմբի արշաւանքը».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— ԱՆՑԵԱԼԷ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ՝ Յ. Զաւրեան.— ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ, Վ. եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։*

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 ֆր.։ Դիմել՝ Լ. Գեւոնեանին, «Յառաջ»ի հասցէով։

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները։

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

159, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ **certificats de coutumes**ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւններ։

Ամէն տեսակ մասնաւոր հանգամանք ունեցող վաւերաթուղթի խմբագրութիւն, ընկերութեան կազմութիւն եւ հաշուեյարդար։ Նախարարութեանց եւ հանրային վարչութեանց ուղղուելիք խնդրագիրներ եւ թղթակցութիւններու կազմութիւն։ Հարկային գեղչեր։ Ներկայ տնտեսական կացութեան պատճառաւ խորհրդակցութիւններ կը տրուին **10 ֆրանքի**, իսկ նամակով եղած խորհրդակցութեանց համար **15 ֆրանք**։

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

Զուարճանալու համար ներկայ եղէք

Դպրոցասէրի ԱՆԿԷՆԻ *Մասնաճիւղի Տարեկան Պարահանդէսին*

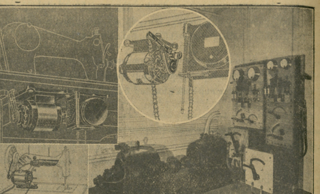
ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ 3.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ԱՆԿԷՆԻ **Salle des FÊTES**ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հետաքրքիր անակնկալներ։ — Ընտիր ճազ։ — Աժան Պիւֆէ։ — Մուտք՝ 10 ֆրանք։

ԳՆՈՒՄ, ՎԱՃԱՌՈՒՄ, ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ եւ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

ՄՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ, ՌԷՕՍԹԱԹԵՐՈՒ, ՔՕՄԻՒԹԱԹՐԻՍՆԵՐՈՒ

HOVHANESSIAN, Ingénieur E. M. I.

14, Rue Soleil, Paris (20)

R. C. S. 579,489 Tél. **Ménil.: 41-67** Ch. Postaux Paris 1717.38

գաւառի ապսպրանքները կը ղրկենք *contre remboursement*ով:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ *Հեռաձայն* **Danton: 52-73**

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Կ՚ՈՒԶՈՒԻՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ քիւլօթիէներ եւ քիւլօթիէռներ ըրթուրնաժի համար։ *Դիմել՝* SAURIN*ի*, 45, Rue Chateaudun. *Փարիզ։ Մէթրօ՝* Trinité:

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՏՏՈՒԵՑԷՔ եւ ԳՆԵՑԷՔ

ՐԱՔԻ ՏԻՒՋ

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆՆՄԱՆ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէֆ կուտայ:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒԲԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. **ՃԻՏԷՃԵԱՆ,**

75, Ave. Victor - Hugo, **Clamart** (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ

211, Rue de Criqui

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ ՑԱՅՏԱԳԻՐ ՄԱՅԻՍ 17էն 23

EMPIRE. Charlie Chan à Paris (Vers. orig. s.t.f.) — Sur scène : Ninon Vallin, la grande cantatrice — Mauricet et 5 attractions

MARIVAUX. Justin de Marseille (Berval, Larquey)

MARIGNAN. Quelle drole de gosse (Préjean, Danielle Darreux)

MAX LINDER. Golgotha (Harry Baur, Le Vigan)

MOULIN ROUGE. Les misérables (Harry Baur, Florelle) en une séance

IMPERIAL. Tovaritch (Irène de Zilahy, André Lefaur)

OMNIA CINE INFORMATIONS. Actualités mondiales — Clairvivre — L'hippocampe

VICTOR HUGO. Le bonheur (Charlee Boyer, Gaby Morlay)

ROYAL. Aux portes de Paris — L'Enigme de minuit

BARBES. Les trois lanciers du Bengale

BELLEVILLE. Les trois lanciers du Bengale

CAPITOLE. Ferdinand le noceur — Police de l'air

DEMOURS. Charlie Chan à Londres — Shirley aviatrice

EXCELSIOR. Angele — Article 330

FEERIQUE. Caprices de femme — L'Ecole des contribuables

LECOURBE. Caprices de femme — L'Ecole des contribuables

LOUXOR. Ferdinand le noceur — Police de l'air

LUTETIA. Gallant Lady (Vers. orig. s.t.f.) — Massacre

LYON. Ferdinand le noceur — Police de l'air

MAGIQUE. Caprices de femme — Dédé

MAINE. Caprices de femme — Dédé

MONTPARNASSE. Ferdinand le noceur— Police de l'air

METROPOLE. Ferdinand le noceur — Police de l'air

MOZART. Le secret de miss Wyndham — Le Greluchon délicat

PALAIS DES GLACES. Caprices de femme — L'Ecole des contribuables

PATHE ORLEANS. Caprices de femme — Mon chapeau

RECAMIER. Caprices de femme — Dédé

ROCHECHOUART. Ferdinand le noceur— Police de l'air

SAINT CHARLES. Caprices de femme — Dédé

SAINT MARCEL. Ferdinand le noceur — L'Ecole des auteurs — Sur scène le chansonnier Mauricet — Orchestre Soulier

SELECT. Ferdinand le noceur — Police de l'air

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ASNIERES. Monsieur Sans Gêne — Vers L'Abyssinie

COLOMBES. Ferdinanrd le noceur — Police de l'air

CASINO DE CLICHY. Notre pain quotidien — Paquebot Tenacity

KURSAAL AUBERVILLIERS. Monsieur Sans Gêne — Vers L'Abyssinie

KURSAAL BOULOGNE. Roi de Camargue — Arlette et ses papas

OLYMPIA CLICHY. Pension mimosas — Il faut se marier

PATHE CINEMA PALACE (Boulogne) · Ferdinand le noceur — Police de l'air

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ֆօնփէֆսիոնի *գործ կը տրուի վարժ գործաւորուհիներու։ Դիմել՝ ԽԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆի*, 7 Impasse Deux - Néthes, 30, Avenue Clichy. Métro: Clichy:

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՄԱՅԻՍ
MARDI 21 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2810 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆՈՐ ԽԱՂԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—.—

Քրիսչըն Սայընս Մոնիթորի թղթակիցը վերջերս հաղորդած էր զգայացունց տեղեկութիւններ «հայ ազգայնականներու դէմ» խորհրդային կառավարութեան սկսած նոր հալածանքներու մասին:

Առաջին վայրկեանին ընթերցողը կրնար միամտաբար խորհիլ, թէ «հայ ազգայնականներ» ըսուածը Դաշնակցականներն են և թէ խորհրդային այս հալածանքները ալ անոնց դէմ են ուղղուած: Սակայն, թղթակցութեան ուշադիր ընթերցումը կասկած չի ձգեր այն մասին, թէ խօսքը *համայնավարներու* մասին է. անոնցմէ ոմանք իբր «ազգայնականներ» կը մեղադրուին եւ անոնցմէ ոմանց դէմ են սկսուած խորհրդային նոր հալածանքները:

Այս զգայացունց «յայտնութիւնն» ըննդը ուրիշ մէկը չէ, բայց եթէ տըխրահռչակ Աղասի Խանճեանը: Թիֆլիս հրատարակուող խորհրդային պաշտօնաթերթը «*Զարեա Վոստոկա*»ն տպած է անոր մէկ ճառը, որ լոյս կը սփռէ նաեւ խորհրդային Հայաստանի «վարչապետ» Ս. Տէր Գաբրիէլեանի անակնկալ հեռացման վրայ եւ կը հաստատէ մեր այն ենթադրութիւնը, թէ այդ հեռացումը ոչ թէ հիւանդութեան, այլ Խանճեանի եւ վրացական ու ատրպէյճանեան բոլշեւիկներու նիւթած մէկ դաւին հետեւանքն էր:

Այն, ինչ որ այժմ կը փորձէ ընել Ա. Խանճեան իր վրացի եւ թաթար ընկերներու հետ միասին Թիֆլիսի մէջ, ուրիշ բան չէ, բայց եթէ *յետին թիւով* Ս. Տէր Գաբրիէլեանի հեռացումը արդարացնելու ճիգ մը:

Ուրեմն, խնդիրը այժմ պարզ է միանգամայն: Մոսկուա հեռացուցած է Ս. Տէր Գաբրիէլեանը անոր համար, որ իբր թէ անոր մէջ նկատած է «ազգայնական» հակումներ:

Ա. Խանճեանի յայտարարութիւններէն կ'երեւի, որ խորհրդային կառավարութիւնը չպիտի բաւականանայ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի եւ անոր նման քանի մը «ազգայնական» համայնավար պաշտօնեաներու հեռացումով Հայաստանէն, այլ անոնց ետեւէն պիտի կատարէ կուսակցական եւ կառավարական աւելի ընդարձակ «մաքրագործում» մը Հայաստանի մէջ: Եւ այդ պիտի ընէ՝ ամբողջովին Հայաստանը «ազատելու» համար «ազգայնական» հակումներ ունեցող բոլոր համայնավարներէն, իրականին մէջ սակայն փոխարինելու համար զանոնք այնպիսի համայնավարներով, որոնք ստրուկի հնազանդութեամբ կը կատարեն Մոսկուայի մեծ տիրոջ եւ Թիֆլիսի աւելի փոքր տէրերու հրամանները:

Որոշ է, որ Վրացիք եւ Ատրպէյճանցիք, ինչպէս եւ անոնց մեծ տէրը՝ Ստալին չեն կրնար եւ ուզեր Հայաստանի մէջ հանդուրժել ներկայութեանը այնպիսի համայնավար հայանուն պաշտօնեաներու, որոնք ո եւ է ձեւով դժգոհութիւն կը յայտնեն Հայաստանի դէմ գործուած անիրաւութիւններուն առթիւ, անուղղակի կը բողոքեն Ղարաբաղը Ատրպէյճանին կամ Ախալքալաքը Վրաստանին միացնելու դէմ եւ հաշտ աչքով չեն նայիր, երբ Անդրկովկասի պետական պիւտճէն կազմելու ատեն պետական ծախքերու առիւծի բաժինը կ'իյնայ Վրաստանին եւ Ատրպէյճանին, իսկ Հայաստանը գրեթէ միշտ կը զրկուի:

Ուրիշ խօսքով՝ Թիֆլիս եւ Մոսկուա Հայաստանի մէջ Խանճեաններու նման անձնկարագիր եւ ստրկամիտ ծառաներ կ'ուզեն: Եւ որպէսզի այդ ծառաները գործեն Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի հաշւոյն հաւատարմօրէն, անոնց գլխուն ալ դրած են Երեւանի մէջ «փոխ – վարչապետ»ի պաշտօնին վրայ եղող թուրք Մահմետովի նման մարդիկ, որոնք պէտք եղած «ժունեալ»ները կը դրկեն իրենց մեծ տէրերուն եւ պէտք եղած ատեն կ'օգնեն քշել տալու «ազգայնական» Ս. Տէր Գաբրիէլեանները:

X

Ուշագրաւ է, որ Ա. Խանճեանը կը փորձէ այժմ այնպէս մը ներկայացնել ամբողջ խնդիրը, որ իբր թէ հեռացուած կամ հեռացուելիք «ազգայնական» համայնավարները կը ձգտին Հայաստանը անջատել Խորհ. Միութենէն:

Այսպիսի մեղադրանք մը հարկաւ բացարձակապէս անհիմն ու տղայական է. որովհետեւ ոչ միայն «ազգայնական» համարուած համայնավարները, այլ եւ իրապէս ազգայնական Դաշնակցականները *ներկայ քաղաքական պայմաններու մէջ* չեն ձգտիր անջատելու Հայաստանը Խորհ. Միութենէն: Այդպիսի բան մը միայն Թուրքերուն ձեռնտու պիտի ըլլար:

Ա. Խանճեան յերիւրած է այսպիսի մեղադրանք մը անոր համար, որ արդարացումի բաւարար հիմ մը տայ Թիֆլիսէն եւ Մոսկուայէն պարտադրուած «մաքրագործում»ին համար: Սակայն, ըստ երեւոյթին, ան կ'ուզէ նաեւ արհեստականօրէն ուռեցնել խնդիրը եւ ստեղծել մեր «գործ» մը, որպէսզի զայն «հաշուեյարդար»ի ենթարկելով՝ արժանանայ Մոսկուայի իր մեծ տիրոջ եւ Թիֆլիսի իր աւելի փոքր տէրերու գնահատութեան:

Ինչպէս շատ ճիշդ նկատած է ամերիկեան թերթի թղթակիցը, խորհրդային կառավարութիւնը երբեք յայտարարութիւններ չէր ըներ հայ «ազգայնական» համայնավարներու «շարժման» մասին, եթէ իրապէս լուրջ նկատէր զայն: Բոլշեւիկները իրենք ալ շատ լաւ գիտեն, թէ ամբողջ պատմութիւնը շինծու է եւ թէ ամբողջ խնդիրը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ասպարէզէն քշել կարգ մը անբաղձալի դարձած համայնավարները, որոնց տեղ Մոսկուա եւ Թիֆլիս կ'ուզեն իրենց գործին եկող աւելի յարմար անձեր դնել:

Հարկաւ միամտութիւն պիտի ըլլար ազգային շահերու տեսակէտով լուրջ արժէք մը ընծայել համայնավար այս անձերու փոփոխութեան: Խանճեան մը կ'ըլլայ Հայաստանի մէջ թէ Ս. Տէր Գաբրիէլեան մը՝ շատ ալ մեծ տարբերութիւն չըներ եւ չի կրնար ընել Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի համար, քանի որ Խանճեաններն ալ, Ս. Տէր Գաբրիէլեաններն ալ Մոսկուայի կամակատարներն են եւ գաղափարով ու ձգտումներով չեն տարբերիր իրարմէ:

Եթէ Հայաստանի համայնավար պաշտօնեաներու մասին եղած այս «յայտնութիւնները» մեր ուշադրութեան առարկայ կը դառնան, պատճառը այն է որ՝

Առաջին՝ ատիկա մէկ մանրանկարն է ամբողջ Խորհ. Միութեան համայնավարներու մէջ եղած ներքին լուռ պայքարներուն.

Երկրորդ՝ ատիկա շատ պերճախօս կերպով կը հաստատէ, որ Հայաստանի հայանուն պաշտօնեաներուն «ազգայնական հակում» ունենալն իսկ մեծ յանցանք մըն է Մոսկուայի աչքին եւ կը հալածուի անխնայ կերպով.

Երրորդ՝ ատիկա աւելորդ անգամ մը ցոյց կուտայ, որ խորհրդային Հայաստան պարզ խաղալիք մըն է Մոսկուա կամ Թիֆլիս նստած օտար իշխանաւորներու ձեռքը եւ որ խորհրդային Հայաստանի պաշտօնեաներու նշանակումը կամ հեռացումը ամբողջովին կախուած է Մոսկուայի կամ Թիֆլիսի քմահաճոյքէն:

ԽՄԲ.— Այս խմբագրականը կ'արտատպենք «Հայրենիք»էն, իբրեւ պարզաբանում շատ կարեւոր հարցի մը, որուն մասին պիտի խօսինք առանձին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

—o—

Ամսական նպաստը 30,000 ֆր.ի կը բարձրացնեն

ՇԱՔԱՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԱՐՁԱԿԵԼ 5ՈՎ 10ՈՎ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Մայիս 17ին, ուրբաթ կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ Պուշ-տիւ-Ռօնի նահանգային ժողովին երկրորդ հրապարակային նիստը:

Ցուեյլուածական եռմսագոյցը քուէարկելէ վերջ, ժողովը զբաղեցաւ նահանգապետին կողմէ առաջարկուած հարցերով: Պ. Պոտէն (Նահանգապետ) պաշտպանեց հայ գործազուրկներու դատը, յայտնելով թէ անոնց նպաստը ղադրած է: Ժողովը հետեւեալ բաղձանքը քուէարկեց.—

Պուշ-տիւ-Ռօնի նահանգային ընդհ. ժողովին ուշադրութիւնը հրաւիրուած ըլլալով հայ գործազուրկ բանուորներու տագնապալի կացութեան մասին, քանի որ անոնք զրկուած են գործազրկութեան նպաստէն,

Ժողովը կը ցաւի որ եղմտական կացութիւնը թոյլ չի տար այդ գործազուրկներուն ընծայելու կանոնական յատկացումը: Բայց, մղուած մարդասիրական նպատակէ մը, կ'որոշէ օգնութեան հասնիլ աշխատաւորներու այդ արժանաւոր դասուն եւ կ'որոշէ.—

1. Ֆրանսական բանակին մէջ ծառայած բոլոր նախկին կամաւոր հայ գործազուրկները, որոնք գործազրկութեան ցանկին մէջ արձանագրուած են 1934 հոկտեմբերին, ապագային պիտի օգտուին գործազրկութեան վարկի կանոնական պայմաններով:

2. Երեսուն հազարի (30,000) բարձրացնել ամսական նպաստը այն հայ գործազուրկ ընտանիքներուն որոնք օգնութենէ զրկուած են 1934 հոկտեմբերէն ի վեր:

Այս նպաստին բաշխումը պիտի ապահովուի մասնաւոր յանձնաժողովի մը կողմէ որ պիտի նշանակուի Պ. Նախանգապետին կողմէ:

Նախանգային ժողովը միեւնոյն ատեն կ'որոշէ նոր քննութեան մը ենթարկել այս խնդիրը, հոկտեմբերի եղմտական տարեշրջանին առթիւ»:

⁂ *Սէն Շարլի շաքարի գործարանը կը շարունակէ արձակել հայ աշխատաւորները, հինգով տասնով:*

Այս շաբաթ, մինչեւ ուրբաթ օր, բանուորները եւ առհասարակ հետաքրքիր բազմութիւնները գոհ էին, որովհետեւ «Գաբրիէլ հրեշտակապետը» չէր գործեր: Սակայն, անա ուրբաթ օրը երեկոյեան իր դիւային հասակը կը ցցէ եւ դուրս կը հանէ ութ (8) Հայեր, եւ անոնց հետ միասին ուրիշ երկու օտարականներ: Տակաւին լուր չունինք թէ շաբաթ օրը ինչ եղաւ: Երբ կը հարցուի թէ ինչո՞ւ կը հանեն գործէն, պատասխանը կ'ըլլայ չոր ու լակոնական.— «Կառավարութեան օրէնքն է»:

⁂ *Մարսէյլի ձեռնհաս պաշտօնատունը կը ծանուցանէ թէ այն օտար աշխատաւորները որոնց թուղթերը յանձնուած են 21, Rue Edmond Rostand, եւ որոնց ստացագիր մը տրուած է, պէտք է անձամբ կամ փոխանորդի միջոցաւ ներկայացնեն իրենց փաստաթուղթերը հետեւեալ կարգով.— Թիւ 2151էն 2300 երկուշաբթի, 20 մայիս, թիւ 2301էն 2450 երեքշաբթի, 21 մայիս, թիւ 2451էն 2600 չորեքշաբթի, 22 մայիս, թիւ 2601էն 2750 հինգշաբթի, 23 մայիս, թիւ 2751էն 2900 ուրբաթ, 24 մայիս:*

Պ. ՓԻԷՐ ԼԱՎԱԼ եւ ԶՕՐ. ԿԷՕՐԻՆԿ ԽՕՍԱԿՑԵՑԱՆ ՄՕՏ ԵՐԵՔ ԺԱՄ

Մարաջախտ Փիլսուտսքիի յուղարկաւորութեան առթիւ, Զօր. Կէօրինկ ալ Քրաքովիա գացած ըլլալով, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ դղեակի մը մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց տարակոյս չկայ թէ երկու նախարարները լայնօրէն քննած են Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ յարաբերութեանց հետ կապուած խնդիրները: Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ երկու կողմերն ալ գոհ մնացած են կարծիքներու փոխանակութենէն: Տեսակցութեան պահ մը ներկայ եղած է նաեւ մարաջախտ Փէթէն: Խօսակցութենէն անմիջապէս վերջը, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը Վարշաւա գնաց, ընկերակցութեամբ գերմանական դեսպանին եւ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ: Այս տեսակցութիւնն ալ երեք ժամ տեւեց: Զօր. Կէօրինկ յետոյ վերադարձաւ Պերլին: Թերթերը կը գրեն թէ գործավարը բացէ ի բաց յայտնելով Գերմանիոյ տրամադրութիւնները, անհրաժեշտ լուսաբանութիւններն ստացած եւ գոհ մնացած է: Իսկ Լավալի տեսակցութեան առթիւ կ'ըսեն թէ քննուած է Պերլին այցելութեան խնդիրը, ինչպէս եւ արեւելեան խորհրդակցական դաշինքի մը ծրագիրը:

Կացութիւնը պիտի լուսաբանուի այսօր, երեքշաբթի, երբ Հիթլէր կը խօսի այնքան անհամբերութեամբ սպասուած ճառը:

⁂ *Պ. Լավալ, որ Փարիզ վերադարձաւ երէկ, Պերլինի կայարանին մէջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ:*

Մայիս օրով ձիւն՝ Փարիզի մէջ...

Կիրակի օր, երբ քանի մը տողով կը նկարագրէինք եղանակին խստութիւնը, քանի մը հոգի պնդեցին թէ տառին կանուխ ձիւն է եկած, բայց չհաւատացինք: Արդ, պաշտօնապէս կը հաստատուի որ շաբաթ գիշեր իսկապէս ձիւն տեղացած է, ճերմկցնելով քաղաքն ու արուարձանները: Մասնագէտներ կը հաւաստեն թէ Փարիզը այսպիսի եղանակ տեսած չէ 960 տարիէ ի վեր: 975 թուականին, մայիսի կիսուն ձիւն տեղացած է Փարիզի մէջ: 1872էն ի վեր, երբ հաստատուեցաւ Մոնսուրիի դիտարանը, Փարիզի մէջ ձիւն եկած է 1876 մայիս 2ին, 1881 մայիս 17ին, 1902 մայիս 19ին եւ 21ին եւ վերջապէս 1909 մայիս 1ին, բայց ոչ շաբաթ օրուան պէս:

Ինչպէս գրած էինք, ձիւնը, հովը եւ անձրեւը մեծ վնասներ պատճառած են գաւառներու մէջ, բացի հարաւային – արեւելեան շրջանէն: Շամպէնիի մէջ կարկուտ ալ տեղաց, եւ կարկտախառն փոթորիկ մը պայթեցաւ Վիշիի մէջ (Ալիէ): Պիրէնեան լեռներուն մէջ ձիւն տեղաց մինչեւ 800 — 900 մեթր բարձրութեան վրայ եւ հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան: Բազմաթիւ ծառեր արմատախիլ եղան:

Նոյն արտակարգ եղանակը՝ Անգլիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ:

Կիրակի օր բացուեցաւ օդը Փարիզի մէջ, նոյն խարուսիկ արեւով:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—o—

Ցետին լրաբերը գիտէ որ, աշխարհի բոլոր լրագիրները ունին ամենօրեայ բաժին մը, «*ՄԱՄՈՒԼ*», ուր կ'արտատպեն տարբեր թերթերու խմբագրականները կամ ուրիշ յօդուածներ, խորհրդածութեամբ կամ առանց խորհրդածութեան:

Խմբագրութիւնը համաձայն ըլլայ թէ ոչ, «Մամուլ»ի գլուխին տակ արտատպուած որ եւ է նիւթ, գաղափար, բանավէճ՝ կը պատկանի միայն հրատարակող թերթին: Ոչ ոք իրաւունք ունի արտատպող թերթին վերագրելու գրութիւնը, երբ ան դիրք չէ բռնած, որ եւ է խորհրդածութեամբ: Նոյնիսկ մէկ բառով:

Ճիշդ ասոր համար ալ, շատ մը թերթեր «Մամուլ»ի բաժնին խորագիր կ'ընտրեն տարբեր բացատրութիւններ, — «Ուրիշներու կարծիքը», «Ուրիշներու պարտէզին մէջ», «Արձագանգ» եւայլն:

Ամէն պարագայի մէջ, «Մամուլ»ը կը մնայ դասական բացատրութիւնը, բոլոր ժողովուրդներու մէջ:

«*Յառաջ*»ն ալ ունի այդ բաժինը, սկիզբէն ի վեր: Երբեմն մեկնութիւններով համեմուած, իսկ առ հասարակ առանց խորհրդածութեան ամփոփուած, այս կամ այն թերթէն (մինչեւ իսկ հակադաշնակցական մամուլէն):

Արդ, 1935 մարտ 28ին, «Մամուլ»ի բաժնին մէջ ամփոփեր էինք Պուքրէշի «*Արարատ*»ին մէկ խմբագրականը, Նիւ Եորքի մահավճիռին հաստատման առթիւ, նշանակելով թերթին թիւն ալ, 24 մարտ:

Փարիզի ռամկավար օրկանը խծբըծանքի նիւթեր կը գտնէ այդ խմբագրականին մէջ, բայց փոխանակ բուն աղբիւրը (*Արարատ*) յիշելու, կը վերագրէ «*Յառաջ*»ի, վրան – բաց խարդախութիւն մըն ալ փորձելով — «տես *Յառաջ* 28 մարտ, Գ. էջ, 5 եւ 6 սիւնակ»:

Ամերիկայի ռամկավար օրկանը, «*Պայքար*», չուտեր – չի խմեր, նոյնութեամբ կ'արտատպէ «Ապագայ»ի գիւտը, խորագիր մըն ալ թխելով.—

«*ՊՈՍԹԸՆ Կ'ՈՒՐԱՆԱՆ, ԲԱՐԻՋ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՆ*»: (16 ապրիլ):

Այս ալ բաւական չսեպելով, մէկ շաբաթ վերջը, ապրիլ 23ին, խըմբագրական մը կը կարկտէ, Մատթէոսի եւ Նշանի մահապատիժի փոփոխութեան մասին, ուր կը կարդանք հետեւեալ գոհարները.

— «*Երբ անոնք Ամերիկայի մէջ պատիժէ խուսափելու համար դատարանի առջեւ եւ մամուլով անարգօրէն կ'ուրանան իրենց գործել տուած ոճիրը, արտասահմանի մէջ իրենց ընկերները կ'օգտագործեն Դուրեան Սրբազանի սպանութիւնը, ահարեկչական սարսափ ազդելու համար: Տարի մը առաջ Ջամալեան* հերոսներ *անուանած էր իրենց դատապարտուած ընկերները, իսկ նոր նոր, Բարիզի Դաշնակցական «ՅԱՌԱՋ» պաշտօնաթերթը կը խոստովանի թէ Էլյէկեան եւ Սարգիսեան* հայրենասիրութենէ ??? *մղեալ դաշոյնը մխեցին Արքեպիսկոպոսին կողը*»:

Պոսթընի մեր պաշտօնակիցը, *Հայրենիք* երեւան կը հանէ խարդախութիւնը, պարզելով թէ ոչ միայն «*Յառաջ*»ը այդպիսի բան չէ գրած, այլ եւ «*Արարատ*»ի խմբագրականը, որմէ արտատպած է «*Յառաջ*», երբեք չունի այդ իմաստը: (18 ապրիլ):

Ի՞նչ կ'ուզէք որ պատասխանէ ռամկավար օրկանը.

— «*Յառաջ եւ Աթէնքի* Նոր Օր*ը դադրեցուցած են փոխանակութիւնը «Պայքար»ի հետ ամիսներէ ի վեր* («*Յառաջ*».— *Երկու տարին անցաւ*): «*Յառաջ*»*ի մէջ հրատարակուած տողերը կարդացած ենք «Ապագայ»ի մէջ, որ անոնց ոչ միայն թիւը, այլեւ* էջն ու սիւնակն *ալ նշանակած է: Ամենեւին տարբերութիւն չըներ թէ այդ խոստովանութիւնները, նախ «Արարատ»ի մէջ երեւցած եւ ապա «Յառաջ»ի կողմէ կրկնուած են: Երկուքն ալ նոյն կուսակցութեան թերթերն են եւ իրարու լրացուցիչ կրնան համարուիլ*»: (Պայքար 26 *ապրիլ*):

Կը խոստովանիմ թէ *Յառաջ*ի խըմբագրութիւնը տակաւին շատ հացպանիր կ'ուզէ, լրագրութիւն սորվելու համար...

. ՎԱՀԷ

Մարաջախտ Փիլսուտսքիի կտակը

——o——

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ՉԻ ՏԵՍՆԵՐ

Լեհաստանի դիկտատորը իր մահէն քանի մը օր առաջ գրի առած էր իր քաղաքական կտակը, որ ուշագրաւ տեսութիւններ կը պարզէ միջազգային կացութեան մասին: Նախաբանին մէջ, Փիլսուտսքի կ'ըսէ.— «Ճշմարիտ զինուորի մը արուեստը պատերազմ մղել չէ, այլ կռուիլ խաղաղութեան համար: Ես կը կարծեմ թէ բոլոր ժողովուրդներու զգացած վախը՝ նոր պատերազմի մը հետեւանքներու մասին, բաւարար երաշխիք մըն է խաղաղութեան համար: Հակառակ Գերմանիոյ վերազինման, հակառակ տնտեսական պատերազմին եւ բոլոր ազգերու սպառազինութեանց յաւելման, պատերազմը մօտալուտ չէ: Միայն Մեծն Բրիտանիա եւ Մ. Նահանգները իրապէս հաւատարիմ մնացին Վերսայլի դաշնագրին սկզբունքներուն: Լեհաստանը պատերազմի այս տենդէն հեռու պահելու համար, ես իմ տնտեսական քաղաքականութիւնս ձեւած եմ Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութեան վրայ, իսկ իմ անձնական ուղեգիծս՝ հանգուցեալ մարաջախտ Հինտէնպուրկի ուղղութեան վրայ: Լեհաստանի համար խաղաղութիւնը ապահովուած է մեծ պետութեանց բարեկամական աջակցութեամբ: Հակառակ անոնց որ զէս փորձեցին հրապուրիչ զինակցութիւններով, ես համոզուած եմ թէ Լեհաստանի ապահովութիւնը կը կայանայ իր մեկուսացման մէջ, միեւնոյն ատեն նկատի առնելով այն բերանացի հաւաստիքները որ տրուած են ինծի բարեկամ պետութեանց դիւանագէտներուն կողմէ»:

Մարաջախտը կ'ըսէ թէ ինք Լեհաստանի ապագային համար ծրագիրներ կազմած է մինչեւ 1945:

Իտալիա չուզեր որ Ազգաժողովը խառնուի

Երէկ, երկուշաբթի, բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին նիստը, որ հաւանաբար պիտի տեւէ ամբողջ շաբաթը: Առաջին անգամ ըլլալով պիտի նախագահէ Պ. Լիթվինով: Օրակարգին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ քաղաքական խնդիրներ, ինչպէս եւ իտալեւհաբէշական վէճը: Իտալական պատուիրակութիւնը, որ մեկնած էր շաբաթ օր, մասնաւոր հրահանգներ ստացաւ Պ. Մուսոլինիէն: Այդ հրահանգներուն համաձայն, Իտալիա պիտի պահանջէ որ Ազգաժողովը չզբաղի Հաբէշիստանի վէճով, քանի որ երկու երկիրները ուղղակի բանակցութեան ձեռնարկած են: Եթէ յառաջիկային պէտք ըլլայ միջազգային խորհրդակցութիւն մը կատարել, պէտք է մասնակցին միայն այն պետութիւնները որոնք ստորագրած են 1906ի դաշնագիրը, այսինքն Ֆրանսա եւ Անգլիա:

— •• —

ՄԱՆՐ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ կը պատրաստուին գործադուլ հռչակել մայիս 28ին: Այս առթիւ ժողով մը տեղի ունեցաւ երէկ:

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ամուսնալուծում կնքելու համար, յօդուած մը պիտի աւելցուի Թուրքիոյ քաղաքային օրինագիրքին մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ

—o—

Թուրքիոյ ներկայացուցիչը, Թ. Արաս, Ազգերու Դաշնակցութեան վերջին նիստին, Նեղուցներու սպառազինման իրաւունքը պահանջեց: Այլ խօսքով, ուզեց որ վերաքննուի Լօզանի դաշնագրին այն մասը, որ կը վերաբերի Նեղուցներուն եւ որ կ'արգիլէ այս վերջիններուն սպառազինումը: Այս հարցը ապահովաբար կրկին արծարծուի Թուրքիոյ կողմէ, երբ մօտերս Հռոմի մէջ գումարուելիք Դանուբեան խորհրդաժողովին մէջ բաւարարութիւն տրուի Պուլկարիոյ, Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ վերազինման պահանջներուն: Թուրքիա, այդ պարագային, պիտի ուզէ որ Նեղուցներու եւ Թրակիոյ զինաթափ գօտիին խնդիրը կապուի մասնաւորապէս Պուլկարիոյ սպառազինումի խնդրին: Իրազեկ թերթ մը ծանօթութիւններ կուտայ այդ մասին: Հետաքրքրական է, սակայն, գիտնալ թէ ինչ է այն կարգուսարքը, Լօզանի դաշնագրէն ասդին որ կը կիրարկուի:

Անմիջապէս ըսենք որ անոնք բոլորովին կը տարբերին այն պայմաններէն զորս ունին միւս պարտեալ պետութիւնները: Թուրքիան, ինչպէս ծանօթ է, իր բոլոր սահմաններուն վրայ ու իր ամբողջ երկրին մէջ լիակատար ազատութիւն կը վայելէ սպառազինուելու, բացի Նեղուցներէն եւ Թրակիոյ իր սահմաններու մէկ որոշ մասէն: Այս երկու մարզերուն համար գոյութիւն ունին երկու տարբեր համաձայնագիրներ, զորս ստորագրած են մեծ պետութիւններն ու պալքանեան երկիրները:

Նեղուցներու մասին խօսուած ատեն հարկ է նախ յիշել որ, Լօզանի դաշնագիրը կը պարունակէ քանի մը ճշդորոշումներ այդ մասին: Այսպէս, Թուրքիոյ կ'արգիլուի իր օդանաւերով թռիչքներ կատարել յունական Միտիլլի, Քիոս, Սամոս եւ Նիքարիա կղզիներուն վերեւ: Միանգամայն, Յունաստան կը պարտաւորուի զինաթափ ընել, ամբողջովին, այդ կղզիները: Այս կարգադրութիւնները սերտօրէն կապուած են այն գլխաւոր սկզբունքին հետ որ Լօզանի դաշնագրի 23րդ յօդուածով կը պարզուի եւ որ հիմքը կը կազմէ Նեղուցներու այժմու կարգուսարքին: Այդ սկզբունքը կ'ըսէ — Ազատ անցք, պատերազմի թէ խաղաղութեան ատեն, ծովէն թէ օդէն, Տարտանէլէն, Մարմարա ծովէն եւ Վոսփորէն: Այդ րէժիմը մասնաւոր համաձայնագրի մը կը յենու, իսկ այս վերջինը պատրաստուած է այդ դաշնագրին հետ:

Համաձայնագիրը կ'ըսէ թէ Նեղուցները պէտք է ազատ ըլլան՝ իբրեւ անհրաժեշտութիւն խաղաղութեան եւ միջազգային առեւտուրի զարգացման համար: Ազատութիւնը կը վերաբերի ինչպէս առեւտրական նոյնպէս եւ պատերազմական նաւերուն: Որպէսզի այդ ազատութիւնը իրական ըլլայ, Նեղուցները կը զինաթափուին: Այսինքն՝ Վոսփորի երկու եզերքները (Պոլսոյ համար որոշ բացառութեամբ), Մարմարա ծովուն բոլոր կղզիները բացի Քալիմնոս կղզիէն որ ասիական եզերքին մօտ է, եւ վերջապէս Սամոթրաքէն, Լիմնոսը, Իմպրոսը, Թէնէտոսը եւ քանի մը աւելի աննշան կղզիներ: Այդ զինաթափեալ գօտիին մէջ կը սահմանուին զինուորական այնպիսի կազմակերպութիւններ, որոնք Նեղուցներու փակումը անկարելի կը դարձնեն: Ամբողջ կարգուսարքը ենթակայ է Նեղուցներու Յանձնախումբին, որուն կը մասնակցին զանազան երկիրներու ներկայացուցիչներ: Այդ յանձնախումբը կը գտնուի Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ եւ ամէն տարի Խորհուրդին կը ներկայացնէ տեղեկագիր մը:

Այս ծանօթութեանց վրայ հարկ է աւելցնել ե՛ւ հետեւեալը,— մեծ պետութիւնները որոնք Նեղուցներու համար ազատ վարչաձեւ մըն են պարտադրած, խոստացած են որ ծովեզերեայ գօտիներու զինաթափումը կը վտանգէ Թուրքիոյ ապահովութիւնը, ուստի հարկ է որ այդ պետութիւնները որոշ պատասխանատուութիւններ ստանձնեն: Համաձայնագրին 18րդ յօդուածը կը բովանդակէ այն յանձնառութիւնը զոր ստանձնած են Մեծն Բրիտանիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Ճափոն ի հարկին գործօն մասնակցութեամբ Նեղուցներու ապահովութեան մասին: Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին վրայ պարտք դրուած է որոշել, անհրաժեշտութեան պարագային, այն միջոցները զորս պէտք է ձեռք առնուին: Այս ապահովութիւնը, որ անհրաժեշտ է զինաթափեալ այդ վայրերուն համար, բոլորովին բաւարար է, կ'ըսեն Թուրքիոյ առաջարկին հակառակորդները, եւ, հետեւաբար, այդ մասին Թուրքիոյ ցոյց տրուած փութկոտութիւնը կը նկատեն անտեղի եւ անհիմն:

Նեղուցներու զինաթափումէն զատ, Լօզանի դաշնագիրը զինուորական կազմակերպութիւններ կը պարտադրէ նաեւ Թրակիոյ զինաթափեալ գօտիին համար: Թուրքեւպուլկար եւ թուրքյոյն սահմաններուն երկու կողմերէն 30 քիլոմեթր գօտիներ կը զինաթափուին, ուրեմն՝ ընդհանուր 60 քիլոմեթր տարածութեամբ գօտի մը կը գտնուի զինուորական որոշ վարչաձեւի մը ենթակայ: Այդ վարչաձեւը ճշդուած է Թրակեան սահմաններու համաձայնագրով, որուն կը մասնակցին մեծ պետութիւններն ու պալքանեան պետութիւնները (առանց Ալպանիոյ): Այդ համաձայնագրին յիշեալ վարչաձեւը անհրաժեշտ կը նկատէ՝ Թրակեան սահմաններու խաղաղութեան համար: Թուրքիա, համաձայն այդ որոշման, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի սահմաններու վրայ 60 քիլոմեթր լայնք ունեցող գօտիին մէջ իրաւունք ունի պահելու ամենաշատը 5000 հոգի (2500 Յունաստանի եւ 2500 Պուլկարիոյ կողմը) — ոստիկաններ, սահմանապահներ եւն.: 2500ական հոգի կրնան պահել Յունաստան եւ Պուլկարիա: Այդ գօտիներուն մէջ ամէն տեսակ ամրացում, թնդանօթ եւն. արգիլուած են: Զինուորական ուժերը շատ թեթեւ պէտք է զինուած ըլլան, իսկ 100 հոգիի առաւելագոյն 4 փամփուշտ — արագահարուածներ: Օդանաւային թռիչքներ՝ անոնց վերեւ՝ բացարձակապէս արգիլուած են:

Համաձայնագրին 4րդ յօդուածը կը բովանդակէ շատ կարեւոր պարագայ մը,— զինաթափեալ գօտիի ոտնձգման համար բողոքը պէտք է ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին:

Թուրքիոյ համար Լօզանի պարտադրած զինուորական րէժիմները ասոնք են:

Կը պարզուի, որ այս սահմանափակումները բնաւ կապ չունին Գերմանիոյ եւ միւս պարտեալներու (Աւստրիա, Պուլկարիա, Հունգարիա) պարտադրուած զինաթափման հետ: Նեղուցներուն եղած է զանոնք բաց ու ազատ պահելու համար: Իսկ Թրակիոյ գօտին՝ նոր բարդութիւններ կանխելու մտօք: Թուրքիա, ինչպէս ըսինք, չափազանց լայն ազատութիւն ունի իր մնացեալ բոլոր սահմանները զինելու՝ իր ուզած չափով: Իսկ Աւստրիա, Հունգարիա եւ Պուլկարիա, ինչպէս նաեւ Գերմանիան, Նէօյիի, Վերսայլի կամ Թրիանոնի դաշնագրերով՝ իրենց բովանդակ զինուորական կազմակերպութեամբ սահմանափակումներու ենթարկուած են եւ մէկ կողմէ (յաղթողներու) սպառազինման սկզբունքը կայ հոն:

Երբ սկզբունքներու այսքան որոշ տարբերութիւններ կան, անշուշտ որ Էնկիւրիի «հաւասարութեան իրաւունք»ի պահանջը ծիծաղելի կրնայ ըլլալ:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ, ՃԱՄԲՈՒՍ [illegible]

—o—

ՈՐԲԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԸ

Սէրէզէն քանի քիլոմեթր դէպի արեւելք կը գտնուի որբերու շրջանը: Մենք պիտի երթանք Նուսկա գիւղը, ուր պիտի հաւաքուին այդ շրջանի բոլոր որբերը: Ճամբուն երկու կողմերը ցանուած կամ հերկուած արտեր են: Օրը մօտցած ճամբորդներ անմիջապէս կրնան հասկնալ թէ այսօր կիրակի է: Արտերն ալ հանգիստ կ'ընեն յոգնած մշակներու նման: Մարդկային ոչ մէկ էակ կը տեսնես: Միայն ոչխարներու հօտեր տեղ–տեղ, հովիւ մը եւ շուներ: Գամբռներու յարձակման կ'ենթարկուի մեր ինքնաշարժը: Գեղեցիկ է բնութիւնը: Մաքուր ու զով է օդը: Երջանիկ են անոնց բնակիչները: Դժգոհ երջանիկներ:

Կը մտնենք գիւղ: Գիւղը երկու ինքնաշարժ ունի եղեր: Երբ մեր երրորդը հասաւ, տեսնողներն ու լսողները հասկցան որ հիւր ենք: Տղաքը խնդումերես վազեցին մեր դէմ: Ողջունեցինք, ողջունեցին: Առաջնորդուեցանք որբերէն միակ տանուտէր Վահանի տունը: Ամուսնացած եւ երկու անուշիկ զաւակներու տէր: Կը մտնենք ներս, անմիջապէս քիթս կը զարնէ թրիքի հոտը: Դաշտի ու գիւղի անուշահոտութիւնն է ան որ ես շատ կը սիրեմ: Բակին մէկ կողմը երկու նորածին հորթեր կ'որոճան: Տեղ կը գրաւենք սենեակի մը մէջ որ թէ հիւրանոց է եւ թէ ննջարան: Հայ կնոջ մաքրութիւնն ու արտակարգ բծախնդրութիւնը ամենայետին գիւղին մէջ իսկ կ'արտացոլան հպարտօրէն: Մահճակալ մը ճերմակ–ճերմակ բարձերով ու ծածկոցով: Բազմոցներ նոյն մաքրութեամբ եւ ասեղնագործուած: Ոչ մէկ թերութիւն, ոչ մէկ փոշի: Պատին վրայ լուսանկարներ ու մէջտեղը Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը: Անոր երկու կողմերը եռագոյն ժապաւէններ: Վարը Դաշնակցութեան հիմնարկութեան թուականը,— 1890: 1ը ասեղնագործուած կարմիրով, 8ը կապոյտով, 9ը նարնջագոյնով, իսկ 0ն եռագոյնի բոլոր գոյներով:

Տիկինը մեզ կը հիւրասիրէ պտուղէ անուշեղէնով մը, յետոյ սուրճ՝ պատշաճութեամբ եւ անթերի:

Հետզհետէ կը լեցուի սենեակը: Տասը վայրկեան յետոյ արդէն 25 կայտառ տղաք, բոլոր գոյնով եւ առողջ, տեղ կը գրաւեն մեր շուրջը:

ՈՐԲԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Ծխախոտի մշակութեան առաջնակարգ մասնագէտներ դարձած են մեր որբերը, բայց անոնց քրտինքի արդիւնքը կը վայելեն մեծահարուստները, դեսպանները, նախարարները, դիւանագէտները եւն.: Իսկ բուն արդիւնաբերողը կը քամէ անոր լեղին միայն:

Տարաններուն մէկ գրպանը լեցուած են ծխախոտի չոր տերեւներ, որոնք դանակ չեն տեսած: Կը հանեն բուռ մը, կը փշրեն իրենց երկու ափերուն մէջ, կը փաթթեն ու կը ծխեն: Որքա՜ն պատշաճ է եւ տեղին երգել այդ վայրկեանին «Մշակ բանուոր»ը:

Ախ մենք տանջուենք քրտինք թափենք
Արևուն վառւած դաշտեր դիզենք
Շահագործող ցեցեր վաստկեն,
Իսկ մեզ չոր հաց բաժին հանեն ...

Տղաքը ծարաւի են հեռուէն եկած դէմքերու ու անոնց խօսքերուն: Կը խուժեն մեր վրայ ու հարցումներու տեղատարափ մը ծայր կուտայ ազգային ու միջազգային հարցերու մասին: Որքան ալ վնասակար ըլլայ շատ երիտասարդ սերունդի մը համար քաղաքական ծայրայեղ մարզանքը, այնուամենայնիւ զիս կը յուզեն ու կ'ուրախացնեն այս խանդավառութիւններն ու ազգային նախանձախնդրութեամբ լեփ–լեցուն այս սրտերը: Անոնց առաջին հարցումը ներկայ Հայաստանի մասին է: Ո՞ր Հայն է որ չի հետաքրքրուիր տեղի մը մասին որուն անունը Հայաստան է:

Յետոյ հարցումներ Թուրքիոյ մասին: Միջազգային բարդ խնդիրներ ալ չեն խուսափիր այս ժողովուրդի ամէնէն համեստ մտքէն իսկ: Ընկեր Կաղէլ կը ստիպուի երկար զեկուցումով մը տալ պատկերը արդի Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ միջազգային քաղաքականութեան: Շատ մը նորութիւններ կային այդ զեկուցման մէջ որ կ'ապացուցանէր մեր ճակատագրի որոշ փոփոխումը վերջին տարիներուս: Տղաքը շատ գոհ մնացին:

ՆՈՐԸՆԾԱՅ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐ

Ութ նորընծայ Դաշնակցականներ ունինք այսօր, որոնք երդում պիտի կատարեն իրենց պատուին, եռագոյնին եւ Դաշնակցութեան զինանշանին վրայ:

Գործիչին խնդրանքով նորեկները դուրս կ'ելլեն, որպէսզի տեղեկութիւններ ունենանք իրենց մասին, ազատօրէն: Բոլոր Դաշնակցական ընկերները կ'երաշխաւորեն նորեկներու պարկեշտութիւնը: Երաշխաւորողներէն մէկը կարճ կապելու համար կը բացագանչէ.

— Ընկեր, յաւակնութիւնն ունինք ըսելու որ եթէ Ստալինն ալ մեր մէջ ըլլայ, մենք Դաշնակցական կը դարձնենք, ո՞ւր մնաց մեր մսին ու ոսկորին մաս կազմող մեր ընկերները:

Ներս կը հրաւիրուին նորեկները: Իրենց կը պարզուի Դաշնակցութեան ծրագիրն ու կանոնագիրը: Կը մատնանշուին փշոտ ճամբաները Դաշնակցականի մը համար: Բացէ ի բաց եւ Դաշնակցական անկեղծութեամբ իրենց կ'ըսուի որ Դաշնակցական ըլլալը դիւրին բան չէ. Դաշնակցականը կուտայ միայն ու ոչինչ չակնկալեր կուսակցութենէն: Ան կուտայ իր նիւթականը, իր ժամանակը ու նոյն իսկ ... օր մը իր հոգին: Հետեւաբար պէտք է լաւ մտածել:

Ընկերներէն մին որ քիչ յետոյ երդում պիտի ընէ, կը բացագանչէ մէկ անկիւնէն.

— Ընկերներ, ձեր ըսածները մեր մտածածներն են. մենք հոս բոլորս զինուոր եղած ենք յունական բանակին. «քէյֆ»ի համար չենք զինուորագրուած, այլ մէկ իտէալ ունեցած ենք,— հայ երիտասարդը պէտք է զէնք բռնել եւ գործածել գիտնայ, զինուորական կարգապահութիւն սորվի: Որովհետեւ մենք կը հաւատանք թէ Հայաստանը կրնայ օր մը մեզի պէտք ունենալ:

Խանդավառ մթնոլորտի մէջ, մեր երեք ընկերոջ՝ Դարպասին կը յանձնուի երդումի արարողութիւնը: Անոնք երկիւղածութեամբ երդում ըրին: Ուխտեցին մնալ հաւատարիմ զինուորներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

Անկէ անցած էր ընկեր Շաւարշը 1930ին, որ համեմատաբար դժբախտ թուական մըն էր Մակեդոնիոյ հայ որբերուն համար: Ան իր քննական յօդուածներով — զորս յուզումով կը յիշենք — կը նկարագրէր մեր որբերուն կացութիւնը շատ սկեպտիկ գոյներով:

Սակայն այսօրուան այցելողները շատ աւելի բախտաւոր են քան Շաւարշը:

Մենք որբերը գտանք նիւթապէս լաւ, ֆիզիքապէս առողջ եւ բարոյապէս բարձր եւ անխաթար: Թիւով 60-70 են:

Նուսքա գիւղը ունի 18 որբ, բոլորն ալ 24—30 տարեկան: Ամուրի են: Մէկ հոգի ամուսնացած եւ երկու մանչ զաւկի տէր:

Տօվլիսա.— Քսան որբեր, 24—30 տարու, ամուրի են:

Վէզնիկ.— Տասը որբ, երեքը ամուսնացած:

Սույաշ.— Եօթը որբ: Բոլորը ամուրի:

Դեռ քանի մը դրացի գիւղերու մէջ ցրուած կան քիչ թիւով որբեր.

Օրավարձերը 50—60 տրախմի են, այսինքն 7—8 ֆրանսական ֆրանք: Հակառակ այս չնչին վարձատրութեան՝ որբերը գոհ կը թուին: Ամառը չորս ամիս կ'աշխատին: Աշխատութեան ժամը նուազագոյն 10 ժամ է:

Կ'արժէ արձանագրել իրենց վերջին խօսքերը.

— Ընկեր, մենք շատ հեռու ինկած ենք, հետեւաբար մեզմով շատ զբաղող չկայ: Բայց որքան ալ անոնք մեզմով չզբաղին, մենք Դաշնակցական ենք եւ կը մնանք Դաշնակցական: Ոչ մէկ բանի կարօտ չենք, միայն Դաշնակցութեան խօսքին ու մամուլին:

Այս պարագան չեշտելով, արտասահմանի մեր մամուլին եւ մանաւանդ ունեւորներուն ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք: Մեր թանկագին որբերը, հակառակ իրենց ջերմ կամեցողութեան, 50 տրախմի օրավարձով երբեք չեն կրնար բաժանորդագրուիլ թերթի մը:

Յ. ՊՈՒՌՆԱԶԵԱՆ

Նուպարեան Մատենադարան

—o—

Բարեգործականի գրասենեակէն մեզի հաղորդուած զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանի մասին, որ հիմնուած է 1925ին.—

Միութեան կեդր. Վարչ. ժողովը «Նուպարեան» անունը տուաւ իր այս հիմնարկութեան, ի յարգանս Պօղոս Նուպար փաշայի որ Հոլսաի գիրքերը ամփոփելու եւ հանրութեան տրամադրելու համար 1927ին ամբողջ յարկաբաժին մը գնեց Սէքուար Ալպոնիի արդի շէնքին մէջ, որուն մէկ ուրիշ յարկաբաժինին մէջ ալ, նուիրուած ըլլալով Սերովբէ Սիմանեանի կողմէ, հաստատուեցաւ Միութեան Կեդրոնական Գրասենեակը:

Պօղոս փաշա իր գնած յարկաբաժինը կտակեց Միութեան, իբր Մատենադարան մնալու պայմանաւ, ինք հոգաց դարակներու եւ կահաւորման բոլոր ծախքերը, եւ անոր հաւաքածոները ճոխացնելու համար ալ նուիրեց իր մեծանուն հօրը Նուպար փաշայի ճոխ Մատենադարանը որ Եգիպտոս կը գտնուէր, եւ որ իր ծախքով փոխադրուեցաւ Փարիզ: Կարգադրութիւններ ըրաւ եւ հիմնադրամ մը թողուց նաեւ մատենադարանին տնտեսութեան ծախքերուն թեթեւացման համար: Իր ըրած կարգադրութեանց շնորհիւ, որոնք ժամանակէ մը ետք, Մատենադարանը պիտի ունենայ հաստատ նոր աղբիւրներ, որոնց շնորհիւ պիտի կրնայ նոյն իսկ հրատարակչականի մը դերը ստանձնել:

Այդ առթիւ ստացուեցաւ նաեւ հանգուցեալ Միքայէլ Փորթուգալ փաշայի մատենադարանէն մաս մը, Փարիզ փոխադրուեցան Միութեան Գահիրէի մատենադարանին գիրքերէն կարեւորները եւ հանգուցեալ Մատթէոս Խերեանի գիրքերը որ Իտալիոյ մէջ ձեռքէ ելլելու վրայ էին, տեղի ունեցան նաեւ անհաշուելի աւելի կամ նուազ կարեւոր նուիրատուութիւններ, այնպէս որ պէտք եղաւ դարակներով ծածկել ոչ միայն յարկաբաժինին հինգ սրահներուն պատերը, այլ նաեւ բոլոր նրբանցքներն ու տրամադրելի անկիւնները, ու դարձեալ շէնքը նեղ եկաւ գիրքերուն համար: Հիմնադիրը, Պօղոս Նուպար փաշա, այդ պարագան նախատեսած էր արդէն եւ միջոց մը աշխատած էր գնելու նաեւ Մատենադարանին կից յարկաբաժինը, բայց այն ատեն կարելի չեղաւ համաձայնիլ սեփականատիրոջ հետ, խնդիրը յետաձգուեցաւ եւ այդպէս ալ մնաց մինչեւ մեծ բարերարին վախճանը: Այժմ կը մնայ որ ուրիշ բարերար մը օրին մէկը այդ կարեւոր պակասն ալ ինք լրացնէ:

Իր հիմնադրին կտակին համաձայն, Միութեան Նուպարեան Մատենադարանը սահմանուած է առաւելապէս հայագիտական ուսումնասիրութեանց, հայագիտութիւնը առնելով իր ընդարձակագոյն նշանակութեամբ, եւ կը պարունակէ ոչ միայն հայ ժողովուրդին, այլ նաեւ անոր դրացի կամ անոր հետ յարաբերութիւն ունեցած բոլոր ժողովուրդներուն պատմութեան եւ ընդհանուր մշակոյթին նուիրուած կարեւոր աշխատութիւններ, զանազան լեզուներով: Այս ճիւղը մինչ կը ճոխանայ թէ նոր եւ թէ նախապէս հրատարակուած՝ բայց Մատենադարանին մէջ գոյութիւն չունեցող հրատարակութեանց գնումով, եւ անոր վերաբերող գործերը կը կազմեն հարստագոյն մասը հիմնարկութեան ընդհանուր գիրքերուն, որոնց թիւը 25000ը կ'անցնի այսօր:

Իր հաստատման թուականին, Նուպարեան մատենադարանին մէջ կը պակսէին մանաւանդ հայերէն հրատարակութիւններ: Այս մարզին մէջ առաջին կորիզը կազմեց ողբ. Մատթէոս Խերեանի գիրքերուն հաւաքածոն: Բայց տակաւ, թէ նուիրատուութեանց միջոցաւ եւ թէ ծանր զոհողութիւններով ձեռք բերուեցան շարք մը անհատական հաւաքածոներ, որոնցմէ կ'արժէ յիշել մանաւանդ Պ. Աստուածատուր Հարենցի, հանգուցեալ Օրմանեան Սրբազանի, Յովհաննէս խան Մասեհեանի, Հրանտ Ասատուրի, եւայլն գիրքերը: Այսօր, Նուպարեան Մատենադարանի հայերէն հրատարակութեանց ճիւղը կը կազմէ ամէնէն կարեւոր եւ ամէնէն արժէքաւոր հաւաքածոն որ երբեք գոյացած ըլլայ Թրքահայոց մէջ, ի հարկէ բացառութիւն ըլլալով Վիեննայի եւ Վենետիկի Մխիթարեաններուն դարաւոր Մատենադարանները:

Նուպարեան Մատենադարանը զուրկ էր մանաւանդ հայերէն պարբերական հրատարակութիւններէ: Նոյնպէս նուիրատուութեանց եւ նիւթական զոհողութեանց շնորհիւ, այսօր կազմուած են շատ հազուագիւտ օրաթերթերու եւ պարբերականներու ամբողջական հաւաքածոներ, որ 1840էն մինչեւ մեր օրերը հասնող ժամանակամիջոցը կ'ընդգրկեն եւ կրնան ծառայել մեր ժողովուրդին այդ շրջանի ազգային, գրական ու քաղաքական կեանքին ուսումնասիրութեան: Մատենադարանը այսօր ի վիճակի է իր ընթերցողներուն տրամադրելու «Մասիս»ի, «Կռունկ»ի, «Արեւելք»ի, «Հայրենիք»ի, «Բիւզանդիոն»ի, «Մուրճ»ի, «Բազմավէպ»ի, «Բանասէր»ի, «Հանդէս Ամսօրեայ»ի, «Ազգագրական Հանդէս»ի, «Արաքս»ի, եւ ոչ նուազ կարեւոր ուրիշ պարբերականներու ամբողջական հաւաքածոներ: Մատենադարանը ունի նաեւ ֆրանսերէն կարեւոր պարբերականներու ամբողջական շարքեր, որոնցմէ կը յիշենք լոկ «Ժուռնալ Ազիաթիք»ը, այնքան կարեւոր եւ անհրաժեշտ հայագիտական ուսումնասիրութեանց համար:

Մատենադարանին վարչութիւնը միշտ կ'աշխատի ճոխացնել իր հարստութեանց այս բաժինն ալ, եւ ուրիշ պարբերականներու հաւաքածոներ հետզհետէ լրացնելու վրայ են:

Նուպարեան Մատենադարանին առաջին վերատեսուչ Պ. Գրիգոր Սինապեանի մահուանը հետեւանքով, Պ. Լեւոն Կիւլպէնկեանի պատուակալ վերատեսչութեան կոչուելէն ի վեր, Նուպարեան Մատենադարանին եւ Խորհրդային Հայաստանի պետական հիմնարկութեանց հետ յարաբերութիւնները բոլորովին սերտ հանգամանք մը ստացած են, եւ արդէն իսկ համաձայնութիւն գոյացած է փոխանակութեան դրութեամբ իրարու նպաստելու համար: Նուպարեան Մատենադարանը իր միջոցներուն ներած չափով կ'օժանդակէ Հայաստանի թէ պետական Կուլտուր–Պատմական Թանգարանին եւ թէ Գրադարանին: Կնքուած համաձայնութեան համեմատ, այս վերջինը պարտադիր կարգով Նուպարեան Մատենադարանին պիտի ղրկէ Հայաստանի մէջ լոյս տեսնող գրական, պատմական, բանասիրական եւ գեղարուեստական բոլոր հրատարակութիւնները, եւ միւս կողմէ, կարելի եղած չափով, պիտի ջանայ լրացնել Նուպարեան Մատենադարանի ռուսահայ պարբերական հրատարակութեանց պակասները, ինչպէս «Արարատ», «Մշակ», «Արձագանգ», եւայլն:

Դարձեալ Պ. Լ. Կիւլպէնկեանի դիմումներուն վրայ, Մոսկուայի «ՎՕՔՍ» կազմակերպութիւնը, որ կը զբաղի Խորհրդային Միութեան եւ արտասահմանի մշակութային յարաբերութիւններով, Նուպարեան Մատենադարանին կը ղրկէ իր շահեկան հրատարակութիւններն ու պարբերականները:

Բացի գիրքերէ եւ պարբերական հրատարակութիւններէ, Նուպարեան Մատենադարանը ունի նաեւ հարուստ հաւաքածոներ պատկերներու, քարտէսներու եւ հայ ազգին պատմական, քաղաքական ու իմացական կեանքին հետ առնչութիւն ունեցող վաւերագիրներու, հայ գրողներու ինքնագիր աշխատութեանց եւ նամակներու, եւայլն, եւ այս հաւաքածոներն ալ կը ճոխանան տարուէ տարի, նոյն իսկ աւելի մեծ չափով քան գիրքերն ու պարբերականները: Իր մօտ կեդրոնացած են Հրանտ Ասատուրի, Խաչատուր Միսաքեանի, Խաչիկ Ուղուրլեանի, Օրմանեան եւ Մանկունի Սրբազաններու, Տիգրան Երկաթի, Եաղուպ Արթին փաշայի եւ ուրիշ գրողներու ձեռագիր գործերը, ամբողջովին կամ մասամբ: Այս կարգի հաւաքածոներ ասդին անդին փճանալու, ցրուելու կամ կորսուելու սահմանուած էին: Մատենադարանին Վարչութիւնը մեծ նախանձախնդրութեամբ, եւ առաջին օրէն, աշխատեցաւ զանոնք փնտռել տալու եւ իր մօտ կեդրոնացնելու, ի հարկին գնելով:

Նուպարեան Մատենադարանը կազմելու վրայ է նաեւ դրամագիտական ճիւղ մը, որուն կորիզը դարձան Կիլիկիոյ Սահակ կաթողիկոսին կողմէ նուիրուած քանի կտոր կիլիկեան պղինձ եւ արծաթ դրամներ, որոնց մէկ մասը շատ հազուագիւտ:

Մատենադարանը կը հաւաքէ նաեւ ազգային նշխարներ: Յիշենք միայն Զօր. Անդրանիկի անձնական իրերն ու թուղթերը որ ամփոփուած են յատկապէս շինուած գեղեցիկ ապակեպահարանի մը մէջ, որուն շինութեան ծախքը հոգացած է Պ. Արմենակ Համբարձումեան:

Մատենադարանը ունի նաեւ գրչագիրներու բաժին մը զոր կը ջանայ ճոխացնել պարագաներուն եւ միջոցներուն ներած չափով: Իր հիմնարկութենէն ի վեր ստացած գրչագրի նուիրատուութեանց մէջ կարեւորագոյնն է 1673ին Եւդոկիոյ մէջ ծաղկարար Ղազարի կողմէ գրուած ու նկարուած թանկագին Յայսմաւուրք մը, նուէր Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի:

Մատենադարանին վարչութիւնը իր ստացած զանազան նուիրատուութեանց մէջ գտնուող կրկին օրինակները օգտակարապէս կը գործածէ իր հաւաքածոներուն ճոխացման համար, առաւելապէս փոխանակութեամբ: Ցարդ իր կրկնակներուն շնորհիւ ձեռք բերած է 16,317 ֆրանքի արժողութեամբ նոր կամ իր մօտ պակսող հրատարակութիւններ: Մինչեւ 1933 տարւոյն վերջը: Մատենադարանը գնած է 28104 ֆրանքի արժողութեամբ գիրքեր եւ պարբերականներ, նախապատուութիւն տալով այն հրատարակութեանց որ կը խնդրուին ընթերցողներու կողմէ, ինչպէս նաեւ այն կարգի գործերու որոնց գոյութիւնը անհրաժեշտ է Մատենադարանին մէջ: Այս գումարը անշուշտ մեծ չէ, բայց պէտք է նկատի ունենալ որ Մատենադարանին վարչութիւնը, այդ շրջանին, հարկադրուած է խոշոր գումարներ ծախսել իրեն նուիրուած զանազան հաւաքածոներու փոխադրութեանց համար, որ տեղի ունեցած

են Գահիրէէն, Իտալիայէն, Լոնտոնէն, մանաւանդ Կ. Պոլսէն։ Կարեւոր գումարներ ծախսուած են նաեւ նոր գարակներու շինութեան եւ Թանկարժէք գիրքերու կազմին համար, որ շատ սուղ է այս հրապարակին վրայ։

Արդարութեան պարտք մը կը կատարենք յայտարարելով թէ Նուպարեան Մատենադարանի կազմակերպման եւ դասաւորման դժուարին աշխատանքները մեծ ձեռնհասութեամբ եւ նուիրումով կատարած է եւ կը տքնի գլուխ հանել Պ. Արամ Անտոնեան, որ 1927էն ի վեր գրադարանապետի պաշտօնը կը վարէ։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Մեր խնճոյքը

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ (յապաղած).— Համաձայն Բաբերդի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովի որոշման, մայիս 12ին տեղի ունեցաւ մեր ընտանեկան խնջոյքը Պուլվար – Օտտոյի Պիւթինէյի սրահին մէջ։ Հաւաքոյթի նպատակն էր, բոլոր Բաբերդցիները համախմբել մէկ սեղանի շուրջ, պահ մը ապրիլ հայրենի բնաշխարհի կենցաղը, չէնչող ու բարդաւաճ Բաբերդի նահապետական կեանքը եւ միեւնոյն ժամանակ համեստ գումար մը ապահովել, օրուան անյետաձգելի պահանջները գոհացնելու համար։

Յանձնախումբի ժրաջան հայրենակիցները գործի վրայ են ժամանակէն շատ առաջ եւ ամէն մէկը իր պարտականութեան գլուխը կանգնած հաւատարիմ պահակի նման։

Խումբ – խումբ հայրենակիցներ իրենց պարով – պաշարով, պճերով ու ճճերով կը դիմէին հաւաքատեղին։ Բազմութեան երկու՛երրորդի մեծամասնութիւնը կը կազմէին պզտիկները։ Բաբերդցին թէեւ աշխատաւոր դասակարգ, սակայն պզտիկներով շատ հարուստ եւ հպարտ է մրցանիշ կոտրելու առթիւ։

Սրահին երկու կողմերը շարուած են սեղանները ու ներկաները կարգապահութեամբ կը գրաւեն սեղանները։ Բաբերդցի աւանդապաշտ ընտանիքը հոն կը ցուցադրէր իր հայրենի բնաշխարհի պէս–պէս ուտելիքները, մէկը իր կարկանդակով, մէկը՝ իր բաղարջով, իսկ միւսը՝ անուշեղէնով կամ «քիւֆթէ»ով։ Սեղանները կը յիշեցնէին մեր ուխտագնացութիւնները, բնաշխարհին մէջ։

Բոլոր հայրենակիցները կազմ ու պատրաստ իրենց սեղաններու առջեւ անհամբեր կը սպասէին հաւաքոյթի բացման որ կատարուեցաւ վարչութեան կողմէ։ Հաւաքոյթին նպատակն ու մեր կատարելիք գործը քանի մը խօսքերով բացատրելէ յետոյ, հայրենակիցը ըսաւ.— «Քանի երկար տարիներ անցնելէ վերջ, մենք վերապրած Բաբերդցիներս բախտ կ'ունենանք այսօր հաւաքոյթ մը սարքելու, մեր նուիրական հայրենիքի 18 հազար հայութեան անձնուէր նոյնքան նուիրական քանամեակի տարեդարձի առթիւ քով – քովի գալու, որպէսզի մենք մեր անթիւ մեռելներու անթաղ յիշատակը յաւերժացնենք,— կ'առաջարկեմ մէկ րոպէ ոտքի»։

Բոլոր ժողովականները խորին երկիւղածութեամբ յոտնկայս յարգեցին մեր նահատակներուն յիշատակը։ Ցետոյ սկսաւ ճաշը Բաբերդի երգը խմբերգէն վերջ որուն կը մասնակցէին բոլոր հայրենակիցները, այր թէ կին։

Ժողովականներու փափաքին համաձայն սեղանապետ ընտրուեցաւ հայրենակից Պ. Մ. Արսլանեանը։ Առաջին բաժակաճառին գաւաթները պարպուեցան, նահատակներու յիշատակին, Բ. եւ Գ. բաժակները պարպուեցան ողջոյնի եւ յարգանքի առաւելագոյն արտայայտութեամբ, Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի բոլոր վերապրող Բաբերդցիներու եւ նաեւ Բաբերդի արժանաւոր զաւկին՝ Զօր. Սեպուհի կենացը։ Ցետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը, Պ. Ս. Տէր Նազարէթեան իր նուագով (ջութակ) օրիորդներ՝ Քարդուհի, Վարդուհի, Գեղանուշ, Տիկին Արփինէ Նազարեան, Տիկին Կոնոյեան եւայլն բոլորը իրենց լաւագոյն երգերով եւ արտասանութիւններով ուրախ պահեր արւին մեզ բոլորիս։

Հաւաքոյթին առթիւ քանի մը խօսք ըրաւ մեր սեղանապետը, Բաբերդի համառօտ պատմականէն սկսելով, մէկիկ – մէկիկ թուեց հայ շինականին կատարած գործը հայրենի երկրին մէջ, ուխտագնացութիւնը, խռեքաղը, ժողովուրդի կենցաղը, հայ ազատագրական շարժման մէջ Բաբերդի ունեցած մասնակցութիւնը, 90ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը։ Ցետոյ խօսքը ուղղելով բոլոր ժողովականներուն, աւելցուց.

— Հայաջինջ սարսափներու մէկ միլիոն զոհերուն հետ, մի մոռնաք նաեւ մեր 18 հազար անմեղներու անթաղ ոսկորները, որոնք թափած են Բարձր Հայքի լայնատարած սահմաններէն սկսեալ Ղարաղուլաղի դաշտը, մինչեւ Տէր – Զօրի անապատները, պատրաստ կեցէք, երբ մենք բախտը կ'ունենանք լսելու Հայոց ազատագրութեան չեփորի արձագանգը, մեր ողջ մնացող Բաբերդցիներուս համար ամենավսեմ պարտականութիւնը թող ըլլայ Ղարաղուլաղի դաշտին մէջ ինկած մեր հարազատներու աճիւնները հաւաքելով, ամփոփել Բաբերդի բերդին մօտ գտնուած բլուրին վրայ, իբրեւ յիշատակարան մը, Բաբերդի Հայոց մայիս 27ի զոհերուն։

Բանախօսութենէն յետոյ, յաջորդաբար երգեց եւ ինքնագիր ուղերձ մը կարդաց հայրենակից Պ. Գ. Գարբիէլեան, որմէ յետոյ տեղի ունեցաւ աճուրդը։ Առարկաները նուիրած էին հայրենակիցներ՝ Պ. Վահրամ Սադրեան, Պ. Ս. Արսլանեան եւ Բաբերդցիներու ծանօթ փեսան «Շեկօ»։ Աճուրդը կը վարէր Պ. Գեղամ Պօղոսեան, աջակցութեամբ ժրաջան յանձնախումբին, մանաւանդ Պ. Հմայեակ Թումանեանի եւ Պ. Արմենակ Շահինեանի։ Աճուրդէն գոյացաւ 262 ֆրանք 75 սանթիմ եւ շահեցաւ Պ. Ս. Շահինեան (առատաձեռն մասնակցողներէն մէկը)։ Ամէնէն վերջը ըսկաւ Բաբերդի շուրջպարը, մասնակցութեամբ տիկիններու, օրիորդներու եւ այրերու։ Քանի մը հայրենակիցներու կողմէ ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը «Պաշտօնս խոմբալ է»։ Զորս դերակատարներն ալ լաւագոյն ձեւով կատարեցին իրենց դերերը։

Հայրենակցական միութեան վարչութիւնը եւս գնահատելի աշխատանք կատարած էր, ընդհ. ժողովի կողմէ իր վրայ դրած պարտականութիւնները կատարելու գործին մէջ։

Ի վերջոյ սեղանապետի կողմէ քանի մը յուսադրիչ խօսքերով հաւաքոյթը փակուեցաւ գիշերուան ժամը 10ին։ Հաւաքոյթը իր համով ու հոտով Բաբերդը կը բուրէր։ Մաղթենք որ, նման հաւաքոյթներ անպակաս ըլլան։

Բաբերդցի

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՄԱՍԻՍ»Ի ՁԵՌՆԱՐԿԸ

— ο —

ՍԷՆ – ԼՈՒ Մարսէյլ, (յապաղած).— Փետրուարի վերջը կարգ մը Թաղեցի նախանձախնդիր երիտասարդներ հիմը դրին Կրան – Փէնի «Մասիս» մարզական միութեան, որուն նպատակն է մարմնամարզի եւ գրլխաւորապէս գնդակախաղի միջոցաւ սատարել հայ երիտասարդութեան եւ նոր սերունդին ազգային, բարոյական եւ ֆիզիքական զարգացման։

Միութեան ընտանեկան մեծ խնջոյքը տեղի ունեցաւ ապրիլ 27ին հովանաւորութեամբ Թաղական խորհուրդին, Թաղին «Կիլիկիա» սրճարանի մեծ սրահին մէջ, ուր հրաւիրուած ըլլալով բոլոր ազգային կազմակերպութիւնները՝ ժամանակէն առաջ ներկայ էր երկսեռ բազմութիւն մը։

Որոշեալ ժամուն միութեան կազմակերպիչ եւ ընդհ. քարտուղար Պ. Ասատիկ Աչճեան խնջոյքը բացուած յայտարարելով, յոտնկայս երգուեցաւ «Բամ Փորոտան»ը, որմէ յետոյ ղեկոյց մը եղաւ միութեան մասին։

Զեկոյցը պարզելով Միութեան կազմութեան պարագաները, շնորհակալութիւն կը յայտնէր Թաղական խորհուրդին եւ Հ. Յ. Դ. «Ակնունի» ենթակոմիտէին, որոնք իրենց ներկայութեամբ մինչեւ այսօր թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս քաջալերած են մեր բոլոր ձեռնարկները։ Միութիւնը առ այժմ ունի 48 անդամ եւ 12 պատուոյ անդամ։ Գնդակի երեք խումբերը մինչեւ հիմա մասնակցած են 21 բարեկամական եւ մէկ պաշտօնական բաժակախաղի, որոնց մեծ մասը կորսնցուցած են միայն (2—3—1—2) շատ քիչ համեմատութիւններով ինչ որ բաղդատելով խումբերու երիտասարդ կազմին պատուաբեր է։

Խնջոյքին իր մասնաւոր մասնակցութիւնը բերած էր «Վահան Խորէն»ի Թատերախումբը, որուն ղեկավար Պ. Աբրահամ Սարգիսեան ուղերձով մը գնահատեց Միութեան տարած աշխատանքները։ Կարգով խօսք առին նաեւ, ազգ. դպրոցի տնօրէնը եւ հոգեւոր հովիւը՝ ողեւորելով մարզիկները։ Ցաջորդաբար երգեցին եւ արտասանեցին օրիորդներ Ազատուհի Սէրէնկիւլեան, Ֆիլօր Կարապետեան, Արմենուհի Սէրէնկիւլեան, Պ. Պ. Խաչիկ Դաւիթեան, Գրիգոր Փէշիկեան, Գաբրիէլ Միլօեան, Ազատ Սէրէնկիւլեան։ Խնջոյքը տեւեց մինչեւ առաւօտ։

Գնահատելի են «Մասիս»ի ջանքերը։

Թղթակից

ԿԵԱՆՔԸ ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՄԷՋ

— ο —

ԹՈՒԼՈՒԶ.— Քաղաքապետական ընտրութեանց առթիւ, բուռն պայքար մղուեցաւ այս քաղաքին մէջ։ Պայքարը սկսած էր մէկ ամիս առաջ, չորս կուսակցութիւն միացած, արմատականէն մինչեւ արքայական ամէն միջոց ձեռք առին ընկերվարականները պարտութեան մատնելու համար։ Ազգային միացեալ ճակատը շահած էր 14.600 քուէ, իսկ ընկերվարական ցանկը 22.000։Այսքան ջախջախիչ յաղթանակ ոչ ոք կրնար գուշակել, 1929ի վրայ 2000է աւելի նոր թիւեր աւելցած էին։

Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» խումբը, որ նոր կազմուեցաւ, անկէ վերջ պարբերաբար պիտի կազմակերպէ դասախօսական ժողովներ, միշտ բարձր պահելով Հ.Յ.Դաշնակցութեան գաղափարն ու դրօշը։ Ընտրութեանց յաջորդ օրն իսկ խումբիս քարտուղարը անձամբ գնաց քաղաքապետարան շնորհաւորելու համար յաղթանակը, իսկ խումբին կողմէ մասնաւոր նամակ մը ղրկուեցաւ Թուլուզի ընկերվարական կազմին։ Մէկ խօսքով մեր խումբը սերտ յարաբերութեան մէջ է իրենց հետ։ Խոստացած են մեզ որ եւ է գործի առթիւ դիւրութիւն ընծայել։ Նոյն յարաբերութիւնները պիտի մաղթէինք մեր միւս շրջաններուն մէջ։

Մեր փոքր գաղութը կը զբաղի զանազան գործերով, քանի մը հոգի ալ շրջուն առեւտուրով։ Քանի մը հոգինոց հօկի բջիջ մըն ալ կայ։ Հ. Յ. Դ. Վարանդեան խումբը շուտով պիտի գտնէ համակիրներ եւ պիտի աշխատի հայկական գեղեցիկ մթնոլորտ մը ստեղծել տօնական օրերու առթիւ։

Կ.. մաղթենք ջանք եւ յարատեւ աշխատանք մեր ընկերներուն։

Անդրանիկ

Ճարած գմբէթը

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պահել մայրենի լեզուն, գուրգուրալ մեր աւանդութիւններուն վրայ, սատարել մշակոյթի բարձրացման, վեհ ու նուիրական պարտականութիւններ են, որոնց համար կաթող. նուիրակին ջանքերը պէտք է պսակուին յաջողութեամբ։

Մօտ երկու ամիս է Մարսէյլի հայ գաղութը կը վայելէ հրաւիրակին այցելութիւնը, մանաւանդ իբրեւ գիտնական եւ աւետաբեր Հայաստանի։

Այս բոլոր պատիւներու եւ դասախօսութեանց իրականացումին մէջ, յատկօրէն կ'երեւար նուիրակին հիմնական նպատակը եւ գրեթէ բոլոր դասախօսութիւնները կը վերջանային հետեւեալ խօսքերով.—

«Սիրելի հայրենակիցներ, պէտք է սիրենք մեր աւանդութիւնները, պէտք է գուրգուրանք մեր արժէքներուն եւ հնութիւններուն վրայ, օրինակ Ս. Էջմիածինը մեր ամէնէն թանկագին հնութիւններէն մին է, այսօր վտանգի մէջ կը գտնուի, պէտք է փութացնել նորոգութիւնը»։

Միւս կողմէ Ազգ. Վարչութիւնը կ'աշխատի օր առաջ վաւերացնել իր թեմ եւ ունենալ առաջնորդ մը, եւ անոր հովանաւորութեամբ սահմանադրական օրէնքներու հիման վրայ, ստեղծել մարմին մը, առանց դասակարգի եւ դաւանանքի խտրութեան։

Անդին Փրատոյի կրօնական ընկերակցութիւնը կը յամառի մնալ այնպէս, ինչպէս որ է,— ինքզինքը նկատել օրինաւոր, իսկ 1200 հայրենակիցներու քուէարկութեամբ ընտրուած, ներկայացուցչական ժողովն ու ազգային վարչութիւնը ապօրինի։

Սպասելով որ բանակցութիւնները ելքի մը յանգին, կը խորհրդածեմ,— Երբ կաթող. նուիրակին հիւրանոցէն ժամը 9ին մեր ինքնաշարժը կը քշենք տեղի Պուլվառ Նասիոնալ թիւ 325, գործադուրկ օտարականներու դրասենեակին առջեւ, կենդանի աչքերով կը տեսնենք հայ բանուորը որ կառավարական նպաստէ զրկուած ըլլալով հանդերձ, պարտաւոր է գալ եւ հաստատել ներկայութիւնն ու անգործութիւնը։ Կրնա՞ք առանց յուզուելու լսել անոնց սրտաճմլիկ պատմութիւնները։ Ցետոյ, բարձրանալով քիչ մը վեր. Փլաս տ'Էքս, կանգ կ'առնենք բանջարեղէնի մթերանոցին առջեւ եւ միասին կը դիտենք հարիւրաւոր հայ հայ բանուորները, որոնք ժամերով կը սպասեն ստանալու համար քիչ մը սոխ ու գետնախնձոր, ենթարկուելով ոստիկաններու հրմշտուքին եւ անարգանքին։

Ապա չունենք առաջնորդարան, ճշդենք օրուան հացի կարօտ աղքատներուն եւ անոնց տրուած նպաստին քանակը, հարցնենք Կ. Խաչին թէ որքան է թիւը լքուած անտէր հիւանդներուն, եւ եթէ կարելի է աւելցնենք այս բոլորին վրայ աշխատելու իրաւունքէ զրկուած եւ սահմանէ դուրս նետուելու դատապարտուած կրկնապէս դժբախտ հայրենակիցներու ռատուար բանակը եւ հունկ ուրեմն, եթէ սիրտ ու տրամադրութիւն ունիք, շրջինք «տունէ տուն», փողոցէ փողոց, ճաթած գմբէթին հանգանակութեան համար։

Այն ատեն, չէ՞ք ընդունիր թէ այս հազար ու մէկ ճակատներու բաժնուած «Հայմաթլըս» ժողովուրդին համար նախ պէտք է հոգեկան ու բարոյական գմբէթ մը կառուցանել,— Ներողութ՛։

Ս. Միլտոնեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ ՈՒՂԻՂ ՀԱՍՑԷԻՆ

— ο —

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 ապրիլ).

— «Հայ Սփիւռքի մամուլին մէկ մասը փրփուր կը թափէ օտար պետութիւններու հասցէին, որոնք անբարեացակամութիւն ցոյց կուտան հայ գաղթականներու հանդէպ, բայց բառ մը, խօսք մը չունի այն կառավարութեան հասցէին, որ ամուր փակած է հայրենիքի դռները Սփիւռքէ փշուելու դատապարտուած թշուառ հայ բանուորներու երեսին։

Եթէ մենք բարոյական այս կամ այն պատճառներով իրաւունք կը սեպենք զայրոյթ յայտնելու օտար կառավարութիւններու, հազար անգամ աւելի զայրոյթ պէտք է յայտնենք այն կառավարութեան, որ դռները փակելով կը զրկէ հայ բանուորը իր հայրենիքը վերադառնալու անվիճելի իրաւունքէն։

Պարապ բան է միշտ մեզի ցոյց տալ այլ եւս սովորական տեղիք դարձած չքմեղանքները։ Մեր պահանջածը զանգուածային ներգաղթ չէ այսօր, այլ մասնակի, գոնէ միայն այնպիսիներու համար, որոնք անգործ ու թշուառ են եւ կամ ենթակայ Ափրիկէ փոխադրուելու։

«Ասիա» ամսագրի թղթակցին տըւած իր տեսակցութեան մէջ Հայրապետը կ'ըսէ թէ՝ խորհրդային կառավարութիւնը կը փափաքի որ արտասահմանի Հայերը «այնպէս զգան թէ խորհ. Հայաստանը իրենց հայրենիքն է»։ Այս զգացումը ունենալու համար անոնք Հայաստանի հանդէպ իրենց ստանձնելիք պարտականութեան զուգընթաց պէտք է որ ունենան նաեւ իրաւունքներ, իսկ ասոնց ամէնէն տարրականն է ազատ մուտք իր հայրենիքի սահմաններէն ներս։ Երբ հայրենիքի դուռն անգամ փակ կը մնայ հայ բանուորին առջեւ, այդ պարագային խորհ. կառավարութեան վերոյիշեալ փափաքը կը դառնայ կեղծիք։

Մենք չենք պահանջեր նաեւ որ հայրենիքի դուռները բաց թողուին Դաշնակցականներու առջեւ, քանի որ անոնք մկրտուած են «թշնամի հայրենեաց», այլ ներս ընդունին միայն ոչ կուսակցական բանուորները, միշտ մաղէ անցընելով՝ ինչպէս կ'ընէին անկէ առաջ։

Անկէ մէկ ու կէս տարի առաջ Հայաստանի վարչապետ Ս. Տ. Գաբրիէլեան պաշտօնական նամակով մը յայտարարած էր (Բարեգործականի կեդրոնին) թէ՝ «Ապրիլին (1934) 2–3 հազար գաղթականներու փոխադրումը կրնայ ապահով նկատուիլ»։ Անկէ ի վեր եկած է երկրորդ Ապրիլ ամիս մը, եւ Սփիւռքի, մասնաւորապէս Ֆրանսայի բանուորութեան կացութիւնը դարձած է տագնապալի, բայց քար լռութիւն կը տիրէ։ Եղած դիմումներուն՝ Փարիզի խորհրդային ընդհ. հիւպատոսարանը խորհ. քաղաքացիութիւն խնդրելու դիմումնագրեր կ'առաջարկէ (իւրաքանչիւրին 160 ֆրանք ծախքով), յոյս չունենալով նոյն իսկ թէ անոնք պիտի ընդունուին։

Այո՛, մենք իրաւունք ունինք արդար զայրոյթ յայտնելու օտարներուն, որոնք պէտք եղած ատեն իրենց սահմաններէն ներս առնելէ յետոյ, երբ պէտք չունենան այլ եւս կը փորձեն դուրս նետել մեր բանուորները. բայց աւելի մեծ զայրոյթ պիտի յայտնենք այն կառավարութեան, որ այս նզնաժամային օրերուն անտարբեր հանդիսատես կ'ըլլայ։

Այժմ որ Փարիզի մէջ ստեղծուած է Միացեալ Յանձնախումբ մը, պէտք է որ Սփիւռքի հայութիւնը եւ անոր մամուլը ամբողջութեամբ յենարան դառնայ անոր, որպէսզի հեղինակութեան դիմէ Երեւան կամ Մոսկուա, բանալու դռները յիշեալ թշուառներուն առջեւ, նոյն իսկ մեր ստանձնելիք պարտականութիւնները պայմանաւորելով անոնց անվիճելի իրաւունքներուն»։

⁂ Հայոց Մեծն Տիգրան կէս միլիոն բանակ ունէր երբ 84ին արշաւեց Ասորիքի վրայ եւ նուաճեց զայն։ «Արքայից Արքան» իր տիրապետութիւնը տարածեց գրեթէ մինչեւ Եգիպտոս։ Հայոց դրօշակը կը ծածանէր Դամասկոսի, Տիւրոսի եւ Փիւնիկեան ուրիշ քաղաքներուն վրայ։

⁂ Մեծն Տիգրան երրորդ անգամ գրաւեց Կապադովկիան, Կեսարիոյ եւ ուրիշ քաղաքներու յոյն բնակիչները, թիւով 300.000 քշուեցան դէպի Տիգրանակերտ, արքայից արքայի նոր մայրաքաղաքը (77), որ մրցակից եղաւ Նինուէի եւ Բաբելոնի։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՑԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ ● • ο ═

Եւ սկսան բաներ մը խօսիլ իրարու հետ։

Բէչատ պէյի պատմած դէպքը ճիշդ էր։ Օսմ. սահմանադրութեան երկրորդ տարին, Պոլիս եկած էր Ա. Ահարոնեան եւ ճառ մը խօսեցաւ Պէշիկթաշի եկեղեցին։Ահագին բազմութիւն եւ աննկարագրելի խանդավառութիւն։

Ցարութիւն Մկրտիչեան, որ կարծեմ այն ատեն ուսուցիչ էր, մօտեցաւ մեր խումբին եւ խնդրեց դիմում կատարել, յանուն ժողովուրդին, բանալու համար Պէշիկթաշի ազգ. գերեզմանատունը։ (Սուլթան Համիտ երեսուն տարիէ ի վեր փակել տուած էր զայն, Ըըլտըզի պալատին շատ մօտ ըլլալով)։

Տաքքրին տակ, երկու–երեք հոգի գացինք Ըըլտըզի պալատը, վճռեցինք եւ տանք հրամանատարը, խօսեցանք օրուան համապատասխան շեշտով,— եւ, քանի մը օր վերջը, գերեզմանատունը վերաբացուած էր։

Բէչատ պէյ յիշեցնելով այս պարագան, կ'ուզէր ըսել թէ սովկական մէկը չեմ։

Հարցաքննութիւնը վերսկսաւ։

— Ինչո՞ւ պահուած էիր։

— Չէի պահուած, կը զգուշանայի, նկատի առնելով օրուան կացութիւնը, դէպքերը։

— Ի՞նչ կացութիւն, ի՞նչ դէպք։

— Կը բռնեն, կ'աքսորեն, կ'անհետացնեն...

— Ուրկէ՞ իմացար այդ բաները։

— Ամէն մարդ գիտէ։

— Ո՞ւրկէ իմացար թէ կ'աքսորեն, կ'անհետացնեն։

— Օրինակ, Զօհրապը ի՞նչ եղաւ։

— Ի՞նչ եղած է։

— Ձերբակալած, տարած ճամբան սպաննած են։

ՊԵՏՐԻ ՊԷՑ.— Ո՞ւրկէ իմացար։

— Ամէն անդին կը խօսին։

ՊԵՏՐԻ.— Զափաղանցութիւն է ըսածդ։ (Ֆազլա իշիթմիշսին)։

— Հապա ի՞նչ եղած է։

ՊԵՏՐԻ.— Զօհրապը քեզի ինծի պէս տոկուն (մէթին) մարդ չէ։ Սրտի հիւանդութիւն ունէր, չէ դիմացած, ճամբան մեռած է։

Այդ պահուն Պէտրի պէյ պահ մը դուրս ելաւ։

Բէչատ պէյին դիտել տուի թէ ահա իմ ձեռքերս եւ մատներս ալ կապեր են, ես աւազա՞կ եմ։

Մէկ – երկու խօսք փոխանակեցին Ալի Րիզայի հետ։ Բէչատ պէյ բացատրեց.

— Ես ըլլայի՝ չէի կապեր։ Բայց պատասխանատուութիւնը անոր վրայ ըլլալով, ուրիշ միջոց չի գտներ տանիլ – բերելու ապահովութեան համար։

Ցետոյ հարցուցի.

— Երզրումի, Սըվազի ժողովուրդը ի՞նչ եղաւ։

Այդ պահուն Պէտրի պէյ նորէն ներս մտաւ եւ հարցուց.

— Ի՞նչ կ'ըսէ։

— Կ'ըսէ թէ Երզրումի եւ Սըվազի ժողովուրդը ի՞նչ եղաւ։

ՊԵՏՐԻ ՊԷՑ.— Ի՞նչ եղած է։

— Քաղաքներէն հանած, այրերը սպաննած, կիներն ալ բաժնած, աւարի տուած են։

ՊԵՏՐԻ.— Ո՞ւրկէ իմացար։

— Ժողովուրդին մէջ կը խօսին։

ՐԷՇԱՏ ՊԷՑ.— Տետրակիդ մէջ գրուած է արդէն օրը օրին, լաւ «Թաբրիզէ» պահեր ես։

— Տետրակը իմս չէ։

ՊԵՏՐԻ ՊԷՑ.— Ֆազլա իշիթմիշսին, օղլում։

— Հապա ի՞նչ եղած է։

— Ցուրտ վայրերէն տաք տեղերը փոխադրեցինք։ (Սօուգ երլէրտէն սըճաք երլերէ կէօնտէրտիք)։

— Հիմա ո՞ւր են։

— Սուրիա, Հալէպ, Շամ, շատ լաւ են եւ հանգիստ։

Չեմ յիշեր թէ ի՞նչ վիճակի մէջ էի։ Պէտրի պէյի շարժուձեւերը բարենշան չէին։ Աչքերս ուղղած էի դէպի Բէչատ պէյի կոնակի պատուհանը, թէեւ երկու սեղանները իրարու փակած էին, եւ անցք չկար։

ՊԵՏՐԻ ՊԷՑ.— Հիմա առանք ձգէ եւ հարցումներուն պատասխանէ։

— Ի՞նչ հարցում։

— Գիտակը ո՞վ է։

— Չեմ գիտեր։

— Ի՞նչպէս չես գիտեր, դուն գրեր ես։

— Ես չեմ գրած։

— Ուղղանը ո՞վ է։

— Չեմ գիտեր։

— Արշաւիրը ո՞վ է։

— Չեմ գիտեր։

Հարցումները կը տեղային, պատասխաններն ալ միօրինակ։

Որովհետեւ գործունէութեան կոփիկ մը կ'երեւար, որուն էի ստանձնել ամբողջ գործին պատասխանատուութիւնը, իբր գործակից նախատեսելով երկու բացականեր, երկու բարեկամներ որոնք ամիսներ առաջ հեռացեր էին, կանոնաւոր անցագիրներով եւ բուն իսկ ոստիկանութեան վաւերացումով։

Ցանկարծ Պէտրի պէյ ձեռնոցները հանելով, պոռաց.

— Օլան ... փ... ք...

Ես վրաս խոյանալով ապտակներու եւ բռունցքներու տեղատարափ մը իջեցուց քթիս բերնիս, գլխուս։

Ձեռքի հարուածներէն չգոհանալով, աթոռն ալ քաշեց գլխուս նետեց։

Սկսայ պոռալ։ Կը կարծէի թէ աթոռը լամբարին կը զարնուի եւ կը բռնկի, եւ ես կրնամ դէպի պատուհան նետուիլ։

Պէտրի պէյ կը շարունակէր հայհոյել եւ սպառնալ։ Ցետոյ հրամայեց.

— Տարէք տանջանքի ենթարկեցէք Ալըն իսքէնճէյէ կէօթիւրին շու ք...)։

Բէչատ պէյ խօսքը ինծի ուղղեց.

— Տղաս, ինչո՞ւ կը յամառիս, պարապ տեղը կը կրես այս չարչարանքը, գիտցածդ ըսէ, վերջանայ։ Ի՞նչ օգուտ ուրանալ, քանի որ փաստերը մէջտեղն են։

Պահ մը դադար։ Չեմ գիտեր ինչ անցաւ դարձաւ։ Ալի Րիզա գլխ առաջնորդեց դիմացի սենեակը։ Դիմացս՝ Թրքացած Հայը, Հիւսէյնը (նախկին վարդապետ, դրաշար Արթին կամ Ցակոբ, ինչպէս կը պատմէին)։

Ալի Րիզա առաջարկեց տոորագրել վկայութիւնս։ (Առաջին եւ վերջին «իֆատէ»ս)։

Հազիւ սկսեր էի ստորագրութիւնս դնել իբրեւ Ցաւարշ Միսաքեան, երբ Հիւսէյնը գիտել տուաւ, հայերէն.

— Հիմա ք...ք կերար։

— Դուն ալ իբրեւ մա՞րդ կ'ապրիս, անասո՛ւն։

Հիւսէյնը կատղած, աչքերը չըմռած, ակռաները սեղմած, կ'ուզէր յարձակիլ վրաս։

Ալի Րիզա հետաքրքրուեցաւ հասկնալու համար անցուդարձը։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ԱՂԷՏ ՄԸ ՕԴԻՆ ՄԷՋ

Աշխարհի ամենամեծ օդանաւը, «Մաքսիմ Կորքի» ջախջախուեցաւ Մոսկուայի մօտ

ԲՈԼՈՐ ՈՒՂԵՒՈՐՆԵՐԸ ՄԵՌԱԾ (51 ՀՈԳԻ)

Ռուսական վիթխարի օդանաւը, «Մաքսիմ Կորքի» մայիս 18ին կէսօրին տարաժ) գետին իյնալով ջարդուփշուր եղաւ Մոսկուայի մօտ: Օդանաւին ջ կը գտնուէին 36 հարուածային աշխատաւորներ, օդանաւային կեդրոնա ն հաստատութենէն: «Մաքսիմ Կորքի»ի կ'ընկերանար ուրիշ օդանաւ մը, կավարութեամբ Պլակինի: Հակառակ դրուած արգելքին, Պլակին սկսաւ րդանքներ կատարել վիթխարի օդանաւին մօտ, 700 մեթր բարձրութեան այ: Մարդանքը հազիւ լրացուցած, զարնուեցաւ «Մաքսիմ Կորքի»ի, որ տաղաչէն ըլլալով, կտորներու բաժնուեցաւ եւ գետին ինկաւ, Սոքօլ գիւղին ջ: Աղէտին զոհ գացին 11 օդանաւորդներ եւ 36 աշխատաւորներ եւ մասնա տներ, ինչպէս եւ ոմանց ընտանիքները, ութ կիներ եւ վեց տղաք: Մեքենա ր Պլակին ալ սպաննուեցաւ: Բոլոր զոհերու թիւն է 51: Յուղարկաւորու նը կատարուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, պետական ծախքով, Կառավարու նը որոշեց զոհերու բոլոր ընտանիքներուն վճարել 10,000ական րուբլի, չպէս եւ հանգստեան թոշակ:

⁂ Ականատեսներ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն արկա մասին.— Հսկայ օդանաւը կը գտնուէր մօտաւորապէս 300 մեթր բարձրու ան վրայ: Ուղեւորներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ Մոսկուայի մեթրոյին չտօնեաները, նուագախումբով մը որուն եղանակները ամէն կողմ կը տա ծուէին ձայնասփիւռով: Ընդհարման պահուն, հսկայ օդանաւը երեք մասի ժնուեցաւ, պոչն ու թեւերը անջատուեցան: Ծանմարանը պայթեցաւ եւ ու ւորները օդին մէջ նետուեցան ցիրուցան, յետոյ գետին փռուեցան, տեղն ու ղը մեռնելով: Իրար խառնուած երկու օդանաւերուն բեկորները ինկան տու մը վրայ որ անմիջապէս կրակ առաւ եւ որուն բնակիչներէն երկուքը մե ն բոցերուն մէջ:

⁂ «Մաքսիմ Կորքի», որ աշխարհի ամենամեծ օդանաւն էր, շինուած էր 33ին, ազգային հանգանակութեամբ, նախաձեռնութեամբ «Փրավտա» թեր ն: Մոսկուայի զինուորական օդակայանէն դուրս ելլելով, կարգ մը փորձեր տարեց որոնք գոհացուցիչ համարուեցան: Ամբողջովին մետաղեայ, ունէր մեթր լայնութիւն, 30 մեթր երկայնութիւն եւ 42 թօն ծանրութիւն: Իր ութ ր շարժանիւներով կրնար սուրալ ժամը 240 քիլոմեթր արագութեամբ եւ հճակալ-խուցերուն մէջ առնել 60 ուղեւոր, առանց հաշուելու պաշտօնեա ը:

Սահմանուած էր քարոզութեան համար եւ օժտուած՝ ելեկտրական կրկ զետեղումով, ամէնէն արդիական դրութեամբ,— անթել, շարժանկար, ղուածարան, լուսանկարչատուն, հաղորդակցութիւն դանազան կայան ու հետ եւայլն: Ունէր նաեւ տպարան մը, որուն շնորհիւ թերթ կը հրա րակէին, քանի մը հազար օրինակ: Լուրերը կը ստանար մասնաւոր դրու ամբ մը եւ կրնար նորէն փոխանցել զանոնք շնորհիւ կատարելագործեալ յանի մը, որուն ձայնարձակները կրնային լուիլ 12 քառ. քիլոմեթր տարա թեան մը վրայ:

⁂ Խորհրդային իշխանութիւնը որոշեց երեք նոր օդանաւեր շինել, մխւ ն դրութեամբ, մէկը՝ Լէնինի, երկրորդը՝ Սթալինի, երրորդը՝ Մաքսիմ քիի անունով:

Հապէշիստան կը ջնջէ Գերութիւնը

Հապէշիստանի կայսրը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով մայիս 19էն եալ կը ջնջուի գերութիւնը: Բոլոր տուրքերը հաւասար պիտի ըլլան եւ բո ծորտերը ազատ՝ բանի աշխատանքէ: Մեծ արժէք ունի այս անօրինութիւնը ուանդ այժմ, երբ, Իտալիոյ հետ ծագած վէճին առթիւ, գերութեան խըն ն ալ կ'արծարծուի, հոգատարութիւն եւ խնամակալութիւն պահանջելով պէշիստանի համար:

Արաբիոյ «անթագ թագաւորը» մեռաւ

Ինքնաշարժի արկածէն յետոյ, հռչակաւոր Անգլիացին, գնդ. Լօրէնս, մե կիրակի օր, առանց ինքզինքը գտնելու: Զարմանալի արկածալի կեանք մը եցած է, բուն կազմակերպիչն ըլլալով արաբական ապստամբութեան: Ա համար ալ կը կոչուէր «Արաբիոյ անթագ թագաւորը»: 46 տարեկան էր: պատերազմին, իր պաշտօնը կատարելու համար, ի հարկին ծպտուած է եւ խալամ ուխտաւոր, իբրեւ կին, մինչեւ անգամ իբրեւ բորոտ: Տեղի անձ թեան պատճառով, սխալուած ենք վաղուան ձգել իր արկածալի կեանքին րամասնութիւնները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՒԱՍՏԻՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ վերջացաւ, հինգ օր տեւելէ վերջ: «Շանփ-ի» շոգենաւը նամբայ ելաւ Հավրէն, իսկ նոր հսկան, «Նոռմանտի», պիտի նի մայիս 29ին:

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ ազգ. տօնը կատարուեցաւ արտակարգ ցոյցերով: Ֆրանսայի ր մասերէն 50,000 աջակողմեան եւ կեդրոնի կուսակցութեանց ներկայա ցիչներ կը մասնակցէին տօնակատարութեան: Թափօր մը կազմուեցաւ Օկիւսթէնի յիշատակարանէն մինչեւ Փիրամիտի հրապարակը, տեւե չորսուկէս ժամ: Մասնաւորապէս աչքի կը զարնէր Հրեղէն խաչի ցոյցը, 15,000 հետեւորդներով: Ընկերվարականները ու համայնավարները ալ իրենց կարգին ցոյց մը կատարեցին Փէռ Լաշէզի մէջ, «Դաշնակիցներու Պատ»ին առ-ջեւ, մասնակցութեամբ 200,000 բանուորներու:

ԼԻՈՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ վերընտրուեցաւ, ութերորդ անգամ ըլլալով, Պ. Էռուառ Էռիօ, որ այս պաշտօնը կը վարէ 1906էն ի վեր:

Յ. **Փարիզ եւ արուարձաններ**

Հ. Դ.

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ Յանձնախումբի նիստը տեղի պիտի ունենայ այս Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ավրնիւ Կօպլէնի սրբ-ճարանը:

Կը խօսի՝ ընկեր Ս. ԱՐԾՐՈՒՆԻ: Նիւթ՝ «Խ. Հայաստանը»:

ԱՐԱՄ Կոմիտէի ժողովը այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները այսօր Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

— «Մուրատ» խումբի ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն ներկայ գտնուիլ ճիշդ ժամանակին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

25 Մայիս Շաբաթ երեկոյ

ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. **Métro: Cadet.**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET,** (որ ստիպուած ըլլալով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշտ 9ին):

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), ՕՐ. Տ. ՏԷՐ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (երգ), Պ. Ն. ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ (արտասանութիւն), ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (երգ):

ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Ս. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի, (երգ եւ պարեր):

Ուղերձներ՝ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու միութեան կողմէ Գնդ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ:

Jazz band, Tombola, ճոխ պիւֆէ եւ եւրոպական պարեր:

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Ընդհ. կարգադրիչ Պ. Հ. ՍՏԵՓԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

25 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ**

ՀԱՄԲԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Մշակութային Միութեան Շրջապարակային Ա. դասախօսութիւնը այս Հինգշաբթի գիշեր ժամը Café Aux Trois Portesի վերնայարկը, Métro: Cadet:

Կը խօսի՝ Պ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ «Մեր գաղութներու վիճակը եւ անոնց մէջ կատարուելիք մշակութային աշխատանքները»:

Կը հրաւիրուին անդամներն ու համակիրները: Մուտքը՝ ազատ:

«Վ Է Մ»

Մամուլի տակ է եւ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ 9րդ համարը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— Ս. ՄԱՆՏԻԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն).— Ա. Մանտէլշտամ՝ «Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում».— Յ. Ճ. Սիրունի՝ «Զօհի տարիին նախօրեակը»,— Կ. Վ. Տայք՝ «Լ. Շանթի գեղարուեստական երկերը».— Ն. Մառի ինքնակենսագրութիւնը.— Շ. Նարդունի՝ «Նպաստ մը հայ եւ թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրութեան».— Ա. Աստուածատրեան՝ «Արամը».— «Հայաստանի խորհրդի արձանագրութիւնը».— Ռոստոմ՝ «Կուկունեան խմբի արշաւանքը».— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— ԱՆՑԵԱԼԷ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ՝ Յ. Ջաւրեան.— ՑԱԽԵԼՈՒԽԱԾ, Վ. եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 Ֆր.: Դիմել՝ Լ. Գեւոնեանին, «Յառաջ»ի հասցէով:

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան **ՖԼՕՐԻԱ**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton: 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ

52, Rue du Fbg. St. Martin. Paris (10)

(ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔԻՆ ԿԻՑ)

Մէթրօ՝ St. Martin եւ Chateau d'Eau. Tél. Nord: 82-86

Փարիզի կեդրոնը բացուած է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ, ուր կարելի է գտնել ամէն տեսակի ԴԵՂԵՐ, պատրաստուած մեծ խնամքով ու ճիշդ թարմ:

Բոլոր ՀԱՅ յաճախորդները կրնան օգտուիլ ձրիաբար դեղատան մէջ գտնուող ՀԱՅ ԲԺԻՇԿԻ մը խորհուրդներէն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Խորին ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ Այրի Տիկին Սոֆիա Մելքոնեանի իր ամուսնոյն՝ ՄԿՐՏԻՉ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Խ. Հ. Վարդապետեան

Տէսին 17 մայիս 935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի վարչութիւնս՝ ի դիմաց իր ընկերուհիներու՝ իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ Պապուճեան, Պետրոսեան ընտանիքներուն եւ պարագաներուն, իրենց մօրաքրոջ եւ մեր ժրաջան ընկերուհի՝ Եղիկ Պապուճեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Վարչութիւնս որոշած է, փոխան ծաղկեպսակի, նպաստել չքաւոր ընտանիքի մը եւ ի յիշատակ Եղիկ ապլայի չքաւոր սան մը պահել մասնաճիւղիս դպրոցին մէջ:

Վարչութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ Սէնթ Անթուան Գանրաներ Թօզըրէի Եփրատ մանկապարտէզի հոգաբարձութեան կազմակերպած պարգեւաբաշխութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 221, 189, 224, 216, 63, 61: Շահողներէն կը խնդրուի անձամբ կամ գրաւոր դիմել մինչեւ յունիսի վերջը, վերոյիշեալ հասցէին: Անկէ վերջ դիմումները նկատի չեն առնուիր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութիւնը հայրենակից ՍՏԵՓԱՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆի յուղարկաւորութեան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 50 Ֆր. կը նուիրէ Համազգային միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղին: Գանձել՝ Վ. Տէր Վարդանեանէ՝ 51, Rue St. Bazile, Մարսէյլ:

ԱԼՔԱՍԱԽՆԱՄԻ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ողբացեալ Պ. ՍԹԱՄՊՈՒԼԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ.—

Տիկիններ՝ Տօքթ. Ա. Ինճէեան 100 Ֆրանք, Մ. Կիւլպէնկեան 100, Հ. Կիւմիւշկէրտան 100, Է. Էմէրեան 100, Պ. Պ. Ա. Ֆրէնկեան 100, Լ. Պօշնաքեան 50, Ա. Խանճեան 50 Ֆրանք:

Նոյնպէս խորին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ողբացեալ Ն. ԳԱԼԸՊՃԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ.— Պ. Պ. Յ. Գալըպճեան 300 Ֆրանք, Յ. Յովակիմեան 200, Յ. Սարաճեան 50 Ֆրանք:

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (86)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

կորստեան խորին անդունդի մէջ նում է մխիթարական ոգին,— նմարդուած եւ հալածուած ցեղի ղ դուստրը: Սիրոյ հրեղէն կայ փայլատակում է իմ սրտի խաւ մէջ, եւ կարծես, երկնային կը վ զուտում, մաքրում են իմ վատ ը ամէն ախտերից: Ես սկսում արձեալ սիրել... սիրել այն ժա ակ, երբ իմ ճակատի վրայ դրուած քսորականի սեւ կնիքը:

սէր, ով դու երկնային զօրու , որ ծաւալում ես թշուառականի ւմ կեանք եւ խաղաղութիւն, որ ցնում ես նրա կամքը եւ լեցնում րա սիրտը պայծառ յոյսերով,— յնուհետեւ բանտի խաւարը, եր ի կապանքների ծանրութիւնը այլ գալի չէ լինում նրան...

խարհից կորուած, որպէս մի չտ մարմին ձգուած եմ այդ գե անի մէջ: Ինձ չէ տաքացնում ա րեւը իւր ջերմութիւնով, ինձ համար փակուած է արտաքին կեանքը: Բայց մի արարած, անմարմին ուրուականի պէս, հետեւում է ինձ... եւ այս բոպէիս նա կանգնած է իմ առջեւ իւր գեղեցիկ, արտասուալի աչքերով...:

Ա՜խ, որքան մխիթարական է այդ արտասուքը... նա թափւում է մի թըշուառականի համար, որին ամէնքը ատում են...:

«Նէնէ, նազելի Նէնէ, հեռացիր, մի մօտենար ինձ... իմ շունչը կարող է թունաւորել քեզ... մի մօտենար ինձ ... ես չեմ կարող գրկել քեզ... իմ ձեռքերը արիւնոտ են...: Անմեղ երեխայ, ի՞նչն է ստիպում քեզ կապուել մի թշուառականի հետ, որ արժան չէ ոչ քո սէրին եւ ոչ քո արտասուքին... Գնա, հեռացիր, թող տուր ինձ...մեր բոլոր կապերը կտրուեցան այն բոպէից, երբ կարդացին իմ դատապարտութեան վճիռը»...:

«Գնա, ով դու բնութեան ազատ դուստր, բայց աշխարհում լայն է քո ասպարէզը... գնա. թափառիր երկրէ երկիր, գուշակիր մարդիկների բախտը, ցոյց տուր նրանց չարն ու բարին, նրանք դուցէ հաց կը տան քեզ»:

Մինչ ես այդ զառանցութիւնների մէջ էի, մի ձեռք դիպաւ ճակատիս: Աչքերս բաց արի, տեսայ մահճակալիս մօտ կանգնած էր ակնոցաւոր երիտասարդը: Ես ճանաչեցի, դա բժիշկն էր: Երեւում էր, նա երկար լսում էր իմ բացականչութիւնները:

— Ի՞նչ եղաւ նա... հարցրի ես, դեռ ոչ բոլորովին սթափուելով իմ խռովութիւնից:

— Ո՞վ, հարցուց երիտասարդը ժպտելով:

— Նա... այն աղջիկը... Նէնէն... որ հիմայ այստեղ էր...:

— Հա, իմանում եմ... պատասխանեց նա խորհրդաւոր ձայնով.— Նա գնաց. խոստացաւ, որ շուտով կը վերադառնայ...:

— Այո, նա կը վերադառնայ, նա ինձ չի թողնի... կրկնեցի ես ուրախանալով:

Երիտասարդ բժիշկը, որ մինչեւ այժմ ոտքի վրայ էր, նստեց իմ մահճակալի մօտ եւ կարեկցաբար նայում էր իմ վրայ: Երբ նկատեց, որ ես փոքր ինչ հանդստացայ, հարցրեց:

— Ո՞վ է այն աղջիկը:

Ես պատմեցի, թէ նա որբ գնչուհի է, պատմեցի, թէ ինչպէս ընկած էր նա չարագործների ձեռքը, որոնք վճռել էին սպաննել նրան, պատմեցի, թէ որպէս ինձ հանդիպեց նա անտառում, որպէս ազատեցի նրա կեանքը եւ այնուհետեւ կապուեցաւ ինձ հետ:

Երիտասարդ բժիշկը հետաքրքրութեամբ լսում էր: Ես նկատեցի նրա դէմքի վրայ եւ ցաւակցութեան նշաններ: Մխիթարուեցայ, տեսնելով, որ աշխարհում կան մարդիկ, որոնց մէջ չեն մեռած ազնիւ զգացմունքները, որոնք կարող են խղճալ անբախտութեան վրայ:

Բժիշկը, այդ մարմնաւոր խոստովանահայրը, միակ մարդն է, որ նայում է դատապարտեալի վրայ, որպէս մարդու վրայ: Նա միակ մարդն է, որի հետ կարելի է անկեղծ կերպով խօսել: Այդ պատճառով ես պատմեցի նրան բոլորը, ինչ որ ծանրացած էր իմ սրտի վրայ, ինչ որ տանջում էր ինձ: Պատմեցի այն երազը, որ մի քանի բոպէ առաջ պատկերանում էր ինձ, եւ ներկայացնում էր իմ կեանքի ճիշդ նկարագիրը, իւր բոլոր պայծառ եւ մռայլ գոյներով: Պատմեցի թէ որպէս անդիտակցաբար, փոքր առ փոքր շեղուելով ուղիղ ճանապարհից, անմեղութիւնից վերջապէս ընկայ անբարոյականութեան մէջ: Նա գլուխը խոնարհեցրած լսում էր: Յետոյ իմ խօսքը կտրեց, ասելով.

— Այդ բոլորը ես գիտեմ...:

— Նայեցէք իմ վրայ, ծանօթ է ձեզ իմ դէմքը:

— Կարծես մի տեղ տեսած լինեմ ձեզ:

— Քննիչի մօտ: Ես այն օրը ներկայ էի, երբ դատարանում ձեզանից հարցափորձ էին անում: Դուք խոստովանեցաք ձեր բոլոր յանցանքները: Դուք նկարագրեցիք ձեր կեանքի պատմութիւնը սկսեալ ձեր մանկութիւնից մինչեւ ձեր կալանաւորութեան բոպէն: Այդ պատմութիւնը սաստիկ հետաքրքրեց ինձ, որովհետեւ նրա մէջ գտնում էի այն բոլոր պատճառները, որոնք ստիպում են մարդուն հակառակ իւր կամքի յանցաւոր լինել:

Բժշկի կարեկցութիւնը ոչ միայն շատ մխիթարական էր ինձ համար, այլ նա առիթ տուեց իմ վստահութեանը դէպի այդ ազնիւ երիտասարդը, ես հարցրի.

— Ուղիղն ասացէք, պարոն բժշկապետ, իրա՞ւ, նա խոստացաւ, որ շուտով կը վերադառնայ:

— Ո՞վ:— Հա... դուք, երեւի, դարձեալ այն աղջկայ մասին էք հարցնում, մտաբերեց նա, ընդհատուած խօսակցութիւնը Նէնէի մասին:

— Այո, այն աղջկայ մասին:

— Դուք ձեր երազների մէջ էք տեսել նրան, նա այստեղ չէ եղել:

Ես հասկացայ, որ գրգռուած երեւակայութիւնը խաբել էր ինձ: Նայեցայ չուրջս, կրկին նկարուեցան տխուր պատկերները իմ պատժական կեանքի եւ բանտային հիւանդանոցի մռայլոտ կամարները յիշեցրին ինձ իմ դրութիւնը...:

— Ուրեմն ես բոլորովին զրկուած եմ նրանից... էլ չե՞մ տեսնի նրան...:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ 22 ՄԱՅԻՍ MERCREDI 22 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2811

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԾԱՆՕԹ ԴԷՊՔԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Յուսաբեր», ընդհ. ակնարկ մը նետելով Ամերիկայի ծանօթ դէպքին պատմութեան վրայ, կը պատկերացնէ զայն պայծառ լոյսով մը.—

Արտաքնապէս պայքարը կը գլխաւորէր *Հայ Եկեղեցին*՝ յանձին անոր մէկ անարժան ներկայացուցչին՝ Ամերիկահայոց նախկին առաջնորդ Դուրեանի եւ պայքարին իբր պատրուակ կը ծառայէր *Ցեղային Դրօշը*, հայութեան նուիրական *Եռագոյնը*. պայքարը ուղղուած էր *Դաշնակցութեան* դէմ, ի պաշտպանութիւն իբրեւ թէ հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի:

Նենգօրէն քողարկուած էին թէ՛ պայքարին բուն հեղինակները (*Մոսկուան եւ էնկիւրին*) եւ թէ պայքարին բուն նպատակները (*Հայութեան վերջնական պառակտումն ու քայքայումը*):

Թշնամին բոլոր դիւրութիւնները ունէր իր բացած պայքարը յաղթանակով պսակելու. նախ՝ իր հայախօս գործակալները ունէր մեր մէջ (ամբողջ հոսանքներով), երկրորդ՝ անհամար ոսկի ունէր վատերը շարժման մէջ դնելու եւ զանոնք հայութեան դէմ ուղղելու:

Բաժակներէն դառնագոյնը վիճակուեցաւ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէին:

Յիշողութիւնները թարմացնելու համար՝ գէթ քանի մը բառով տանք իր ստակութեամբը անօրինակ այս պայքարին գլխաւոր հանգրուանները:

Ա.— Չարագործ կղերականին գլխաւորութեամբ կատաղի ու անպատիւ պայքար կը բացուի Ցեղային Դրօշի դէմ, մինչեւ զայն ոտքերու կոխկռտելը միջազգային հանդէսի մը մէջ:

Բ.— Սանձելու համար այս լրբութիւնը եւ արժանաւորապէս անոր հեղինակը պատժելու համար՝ Հ. Յ. Դ. Փրովիտենսի հրապարակային ժողովին մէջ որոշում կ'առնուի՝ Ազգ. Սահմանադրութեան ընձեռած միջոցներով պաշտօնանկ ընել գաղութին անարժան առաջնորդը եւ զայն փոխարինել ուրիշով մը:

Գ.— Կը գումարուի երեսփոխանական ժողով, ուր «անակնկալաբար» յաղթական կը հանդիսանայ Դաշնակցութիւնը, այդ իսկ պատճառով չարագործ կղերականը վարող հայադաւ թաքուն ուժին կողմէ կը ցրուի այս ժողովը եւ մասնաւոր պանդոկի մը մէջ խմբուած քանի մարդոց հաւաքոյթը կը հռչակուի իբրեւ օրինաւոր երեսփոխանական ժողով:

Դ.— Գաղութը փաստօրէն պառակտելէ վերջ՝ չարագործ կղերականը զինք ոճիրներու մղող ուժին դրդումովը կը պտըտի քաղաքէ քաղաք եւ իր գրգռիչ ճառերով ձէթ կը լեցնէ կրակին՝ բազմութիւններու փոթորկած կիրքերուն վրայ:

Ե.— Ճիշդ այդ օրերուն, երբ գաղութը ատելութեամբ ալեկոծ ծովու մը կերպարանքը կ'առնէ, խորհրդաւոր պայմաններու մէջ կը սպաննուի անարժան կղերականը՝ զոհ երթալով իր իսկ նիւթած դաւերուն:

Զ.— Այս սպանութիւնը յարմարագոյն առիթը կը հանդիսանայ էնկիւրիի եւ Մոսկուայի ձեռքը՝ եղբայրասպան կռիւներ հրահրելու համար հայութեան մէջ:

Է.— Անհատնում ոսկի վատնելով եւ սուտ վկաներու ամբողջ բանակ մը առեղծելով՝ էնկիւրիի եւ Մոսկուայի վարձկանները կը յաջողին դատապարտել տալ մեր ինը ընկերները, որոնցմէ երկուքը՝ մահուան:

Ը.— Այս յաղթանակը շահելէ վերջ՝ թշնամին կը ջանայ սպանութիւնը Դաշնակցութեան վերագրել եւ զայն դատի քաշել՝ ցնցող «խոստովանութիւն»-ներ ակնկալելով դատապարտեալներէն եւ առաջին հերթին մահապարտներէն:

Թ.— Նոյն անարգ թշնամիին ձեռքը, այս ամբողջ պայքարի ընթացքին, իբրեւ գործիք կը ծառայէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որուն կոնդակները շարունակ օրհնութիւններ կը բերեն «Դուրփընտ»ներուն եւ Դուրեաններուն՝ ընդդէմ ազգայնական հայութեան:

Ժ.— Մահապարտները, հակառակ իրենց անմեղութեան, անձնուէր Դաշնակցականի վայել անվեհերութեամբ կը դիմաւորեն մահը՝ տիրանալով բովանդակ հայ ժողովուրդի յարգանքին, հիացումին եւ սիրոյն:

ԺԱ.— Դաւերու այս ամբողջ շէնքը վերջին վայրկեանին կը փլի սակայն, մահապարտութեան վճռի փոփոխութեամբը՝ Նիւ Եորքի նախագահին կողմէ.— Արդարութեան թէեւ ուշացած այլ յուսալից յաղթանակ մը, որ ցնծութիւն կը բերէ համայն հայութեան:

Այս պայքարն է ահա — ծանր, տաժանագին ու յղի արիւնոտ անակնկալներով — որ ընդունեց Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէն եւ զայն այնքան արժանաւորապէս վարեց սկիզբէն մինչեւ վերջ՝ կատարեալ պարտութեան մատնելով հայադաւ բազուկը եւ նոր ոգի ու կորով ներշնչելով հայրենատենչ հայութեան:

Եւ իրաւամբ, Դաշնակցութիւնը անկարող պիտի ըլլար իր դէմ բացուած ծանր ու արիւնոտ պայքարը յաղթանակով պսակել, եթէ երբեք այս պայքարին մէջ իրեն հետ չունենար հայ ժողովուրդը:

Անհնար է առանց խոր զմայլանքի եւ առանց արդար հպարտանքի բարձր զգացումի չյիշել այն անձնուէր ոգին, այն անսահման զոհողութիւնները՝ բարոյական եւ նիւթական, այն արի եւ կարգապահ կեցուածքը, որ ազգայնական հայութիւնը աւելի քան քսան ամիսներու ընթացքին ցուցադրեց Ամերիկայի մէջ, գլխաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. վերին մարմնի:

Այս պայքարը, իր դառնութիւններով միասին, փառաւորագոյն էջերէն մէկը պիտի կազմէ այն ծառայութեան, որ ստանդական հայութիւնը բերաւ ու կը բերէ իր Դատին:

Դաշնակցութիւնը ոյժ է, բայց ամէն ինչ չէ: Եթէ մարտնչող հայութիւնը կռուան չհանդիսանայ Դաշնակցութեան, եթէ իր բոլորանուէր աջակցութիւնը չբերէ անոր՝ Դաշնակցութիւնն անկարող է Հայ Դատին վիճակուած այս ծանրագոյն ու մթամած շրջանին դիմագրաւել ներսէն եւ դուրսէն հայութեան դէմ նիւթուած անթիւ եւ անհամար դաւերուն:

Դաշնակցութիւնը ոգի է եւ վարիչ բազուկ, բայց ոչ աւելին. զանգուածը փարում պիտի ունենայ դէպի այդ ոգին եւ հաւատք դէպի այդ բազուկը, ցեղադաւ որոգայթները կարենալ ի չիք դարձնելու համար:

Մենք բաժին չունեցանք այն ծանր պայքարի մէջ, որ վիճակուեցաւ Ամերիկայի մեր կազմին: Համակ ջիղ ու զգացում դարձած՝ հետեւեցանք այդ պայքարին, իրենց ուրախութեամբ ուրախացանք եւ իրենց տխրութեամբ տխրեցանք, առանց, սակայն, իրենց բեռը գէթ քիչ մը կարենալ թեթեւցնելու:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

Երկուշաբթի, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը գումարեց 86րդ նստաշրջանի իր առաջին ժողովը:

Կը նախագահէր Լիթվինով:

Օրակարգը խճողուած կարեւոր եւ հրատապ հարցերով: Կը մասնակցէին 48 պետութիւններ:

Առաջին առթիւ Մեքսիկայի ներկայացուցիչը, Պ. Կոմէզ, կարդաց տեղեկագիր մը մատնանշելով անհրաժեշտութիւնը թէ հարկ է շարունակել կատարուած աշխատանքը, ապահովելու համար հայրենազուրկ գաղթականներու փոխադրութիւնն ու բնակութիւնը անդրովկէանեան երկիրներու մէջ:

Յետոյ քննութեան առնուեցաւ Փարակուէի եւ Պոլիվիոյ վէճը, թէեւ առաջին երկիրը, ինչպէս տեղեկացուցած էր, կը մերժէր մասնակցիլ այդ խորհրդակցութեան: Ամերիկեան քանի մը երկիրներ յանձնառութիւն առացան հարթելու վէճը, Պուէնոս — Այրէսի մէջ հաւաքուելէ վերջ:

Այս ձեւով... խաղաղութիւն շնորհելէ յետոյ աշխարհի մէկ մասին, Լիթվինով անցաւ Եւրոպայի եւ քիչ մնաց որ հոգեհանգիստ մը արտասանէր Փիլզուտսքիի յիշատակին: Յեղափոխակա՛ն Ռուսիոյ ներկայացուցիչը մեծ գովեստով խօսեցաւ Լեհաստանի հանգուցեալ դիկտատորին մասին, որ, ըստ, «արժանընտիր ազգային հերոս մը դարձաւ» իր կեանքով: Այս առթիւ յիշատակեց որ Խորհրդային Միութիւնը եւ լեհական հանրապետութիւնը ոչ — յարձակման դաշնագիր մը կնքած են:

Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ վէճը

ԺԸՆԵՒ, 21 մայիս.— Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին արտակարգ նիստէն անկախ, կարեւոր խորհրդակցութիւններ կը կատարուին ներկայիս, հարթելու համար վէճը, որ կը զբաղեցնէ Իտալիան ու Եթովպիան:

Այս վէճին տեղեկաբերը Իտըն (Անգլիա) տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մասինլիի հետ, որ մինչեւ Լավալի գալը կը նախագահէր Ֆրանսական պատուիրակութեան: Այս խօսակցութեան կը մասնակցէին իտալական եւ եթովպիական ներկայացուցիչները:

Քաղաքական շրջանակները յոյս չունին, որ համերաշխութիւն կը գոյանայ «գոհացնելով երկու կողմերը», իբրեւ արդիւնք Ժընեւի այդ տեսակցութեանց: Սակայն, կ'ըսեն անոնք, նկատելով որ Եթովպիոյ մէջ անձրեւի եղանակն սկսած է, դժուար թէ զինուորական գործողութեանց ձեռնարկուի մինչեւ սեպտեմբեր: Ուրեմն խաղաղութիւնը պիտի պարզեւէ ոչ թէ Ժընեւը, այլ... անձրեւը:

Միաժամանակ, Եթովպիոյ կայսրը հեռագիր մը ուղղելով Ազգերու Դաշնակցութեան, կը պահանջէ որ վերջ տրուի Իտալիոյ զինուորական նախապատրաստութիւններուն եւ պարտադրուի Ժընեւի խաղաղութեան դաշնագիրներուն ուժը:

Իտալիոյ ներկայացուցիչը իրաւասութեան հարց յարուցանելով պնդեց թէ Ժընեւ չի կրնար զբաղիլ Ուալ — Ուալի միջադէպէն զատ ուրիշ որեւէ խնդիրով, որ կը շահագրգռէ միայն ու միայն Եթովպիան եւ Իտալիան:

Իտալական մամուլը եւս, այս պահուս, խստիւ կը քննադատէ որ եւ է միջամտութեան փորձ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ:

Փոփոխութիւններ անգլիական դահլիճին մէջ

Ինչպէս Լոնտոնի մեր Թղթակիցը գրած էր անկէ առաջ, արդէն կը հաստատուին այն զրոյցները թէ ի մօտոյ կարեւոր փոփոխութիւն մը պիտի կատարուի անգլիական դահլիճին մէջ:

Թղթաւորը վերջին շաբթուան ընթացքին փոխն ի փոխ ունկնդրութեան հրաւիրեց հինգ նախարարներ,— Մակտոնըլտ, Ճօն Սայմըն, Իտըն, Թոմաս, Պօլտուին: Եթէ ճիշդ է որ Պօլտուին, այս ունկնդրութեան ընթացքին պարզած է իր զեկոյցը որ պիտի կարդայ, խորհրդարանին առջեւ, ազգային պաշտպանութեան մասին, ճիշդ է նաեւ որ խօսք դարձած է դահլիճին վերանորոգութեան մասին: Այս շաբթու ընթացքին, ապահովաբար ճշդուի թէ ի՛նչ կազմ պիտի ստանայ դահլիճը,— բայց այդ փոփոխութիւնը պիտի յայտարարուի Հոգեգալստեան տօնէն ոչ առաջ: Մակտոնըլտ հետեւելով իր բժիշկներուն խորհուրդին, պիտի քաշուի դահլիճէն, իր տեղը տալով Պօլտուինի: Ոմանք կը հաւատեն թէ Մակտոնըլտ պիտի մնայ դահլիճին մէջ, բայց, չվտանգելու համար իր առողջութիւնը, պիտի ստանձնէ թեթեւ պարտականութիւն մը միայն:

Ֆրանսական դահլիճին մասին

Երէկ առաւօտ, ինչպէս ծանուցուած էր, դահլիճը նիստ պիտի գումարէր՝ լսելու համար Պ. Լավալը, որ Փարիզ հասաւ երկուշաբթի առաւօտ:

Սակայն Պ. Լավալ իր զեկոյցը տուաւ հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին ու Ժընեւ մեկնեցաւ երեկոյեան: Դահլիճը նիստ չգումարեց:

Նկատի առնելով այս պարագան, ինչպէս եւ այն, որ քանի մը օրէն Երեսփ. Ժողովն ու Ծերակոյտը կը վերաբացուին, բայց դահլիճը որ եւ է նիստ չի գումարեր՝ անհրաժեշտ խորհրդակցութիւններու համար, Փարիզեան կարգ մը թերթեր կը հարցնեն թէ Ֆլանտէնի առողջական վիճակէն զատ չկա՞յ ուրիշ պատճառ մը դահլիճի նիստերուն յետաձգման մէջ: Լը Ժուր *կը կարծէ թէ տարակարծութիւններ կան դահլիճի անդամներուն միջեւ, մասնաւորաբար ելմտացոյցին ներկայացուած կարգ մը հարցերու մասին: Եւ հաւանական կը գտնէ դահլիճի փոփոխութիւն մը Երեսփ. Ժողովի վերաբացման նախօրեակին (28 մայիս):*

Իսկ Լը Փըթի Փարիզիէն *կ'իմանայ, որ դահլիճը իր նիստը պիտի գումարէ 28 մայիսին, երեքշաբթի, երբ պիտի քննուին ելմտական ծրագիրն ու Լավալի զեկոյցը: Նախարարաց խորհուրդը պիտի զբաղի նաեւ ընտրական բարեփոխութեան ծրագիրով մը, — այսպէս պիտի աշխատուի նուազեցնել երեսփոխաններու թիւը մինչեւ 550:*

⁂ *Վարչապետ Պ. Ֆլանտէնի առողջական վիճակը ուրքան գոհացուցիչ, տակաւին կը կարօտի խնամքի: Շողանկարը ցոյց տուաւ որ կոտրած ոսկորներու վերադարմանումը կ'ընթանայ բնական:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՆՈՐ ԱՅԲՈՒԲԵՆ»

Փրոֆ. Լաչիրթօ յայտնի լեզուագէտ մը Հռոմի մէջ, կը յայտնաբերէ նոր այբուբեն մը, որ ամբողջ աշխարհի համար ընդունելի պէտք է ըլլայ... քանի որ բաղկացած է լատինականին գրեթէ կրկինը կազմող 45 տառերէ, որոնց հնչումն ալ միանգամընդմիշտ ճշդուած է: Նկատուած է որ օտար լեզու սորվելու մեծագոյն դժուարութիւնը արտասանութեան մէջ կը կայանայ, ինչ որ այս պարագային բարձուած կը համարուի:

Համաշխարհային այբուբեն մը ունենալու փորձը նոր չէ, բայց միշտ անյաջողութեան մատնուած է:

Այսքանը իբր լուր տալէ վերջ, կը խորհրդածեմ թէ ինչ խորհուրդ խորին է եղեր հայ գրերու Մեսրոպեան գիւտը իր *երեսունըվեց* տառերով, որ մեզի կ'ընծայէ ամէն դիւրութիւն սորվելու եւ արտասանելու գրեթէ ամէն լեզու: Չկայ երկիր, ուր Հայ չգտնուի եւ ուր Հայեր այդ երկրի լեզուն չկարենան արտասանել յարեւմնան տեղացիին: Արդեօք նախահայրերը կը նախազգայի՞ն որ յաւիտենապէս անհայրենիք պիտի մնանք, ժողովուրդ առանց սեփական տուն ու տեղի, եւ ատոր համա՞ր մեզի տուին հայ գիրերը, որպէսզի անոնցմով պահենք մեր լեզուն եւ յիշատակենք մեր պատմութիւնը, մեր սովորութիւնները եւ մեր հայրենի երկիրը...:

Ա՛հ, որքան դառն է այդ նախազգացումը վերզգալն իսկ այսօր, երբ մարդ Հայ ըլլալուն համար ատելի է ամէն տեղ, շինքը կախ, օտարական, անգործ, պրոլետարէն ալ վար բան մը... (որովհետեւ այս վերջինը գէթ ընդունելութիւն և աշխատանք կը գտնէ խորհրդային երկրի մէջ):

Եւ մարդ կը փորձուի հարցնել՝ ես ի՛նչ ընեմ երեսունըվեց տառերով միայն...

Ափ մը հո՛ղ, ափ մը հո՛ղ:

ՍԼԱՔ

Սուրիոյ Հայերէն տասը հազար հոգի

ՀԱՐԻՒՐ ՔԻԼՈՄԵԹՐ ՆԵՐՍ ՊԻՏԻ ՏԱՐՈՒԻՆ

Պոլսոյ *Ճումհուրիէթ* լրագիրը կը գրէ.— Պէյրութի հայերէն թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսայի մարզպան Մարթէլ այցելած է սարի գիւղերը, Հալէպի եւ Բէխիլայենի շրջակաները: Այս առթիւ շահակիցներուն ծանուցած է թէ Ասորիները պէտք է թրքական սահմանէն 100 քիլոմեթր ներս տեղաւորուին:

Այս որոշումը միայն Ասորիներուն համար չէ, այլ պիտի գործադրուի նաեւ Հայերու նկատմամբ: Համաձայն ֆրանքեւթուրք վերջին համաձայնութեան զոր հայերէն թերթերը «աղետալի համաձայնութիւն» կը կոչեն, հայ գաղթականները մեր սահմանէն 100 քիլոմեթր ներս պիտի տարուին: Այդ կարգի Հայերուն թիւը 10,000ի կը հասնի:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԻԶՄԻՐԻ ՄԷՋ

Մայիս 12ին Իզմիրի մէջ դատական իշխանութեան յանձնուեցան 12 համայնավարներ որոնք Մայիս 1ին յայտարարութիւններ ցրուած էին, «Կարմիր Իզմիր» կնիքով կնքուած: Համայնավարներուն պարագլուխն է կօշկակար Ահմէտ: Հրահանգները առնուած են Պոլսէն եւ յայտարարութիւններն ալ Պոլսէն բերողն է կօշկակար Սէլահէտտին:

Համայնավարներու տուները խուզարկուեցան եւ գտնուեցան շատ մը փաստաթուղթեր, յայտարարութիւններ եւ մեքենագրուած հանդէսներ:

Ձերբակալուած համայնավարները *Իմէքճի* (աշխատաւոր) անուն մեքենագրուած հանդէս մը կը հրատարակէին:

Հասկցուած է որ կարգ մը նահանգներու մէջ ալ կան անձեր որոնք կապ ունին Իզմիրի համայնավարներուն հետ: Այդ ուղղութեամբ քննութեան ձեռնարկուած է:

Բանկալթիի գերեզմանատան նոր փորձանքը

Գրած էինք թէ Պոլսոյ քաղաքապետութեան փորձագէտներու ժողովը 164 հազար ոսկի հատուցում պահանջելու եզրակացութեան յանգած է...

Փորձագէտներու մարմինը իր տեղեկագրին մէջ պատասխանած է Քաղաքապետութեան հետեւեալ չորս հարցումներուն.—

1.— Գերեզմանատան գետնին երեք տարի առաջուան եւ ներկայ արժէքին տարբերութիւնը:

2.—Այս տարբերութեան երեք տարուան տոկոսը, հարիւրին 5 սակով:

3.— Շէնքերու տակի հողին արժէքի տարբերութիւնը եւ տոկոսը:

4.— Եթէ հողերը ժամանակին վարձու տրուած ըլլային, գոյանալիք վարձքին գումարը:

Փորձագէտները պատասխանած են թէ գերեզմանատան հողը 135 հազար ոսկիի չափ կորսնցուցած է իր արժէքը: 17,000 ոսկի ալ նշանակուած է շէնքերու տակի հողի արժէքի տարբերութեան համար: Ասոնցմէ զատ հաշուուած են տոկոսը եւ վարձքին գումարը:

Հիթլէր կը պարզէ իր ծրագիրը

»»» · · «««

Երէկ երեկոյ, Հիթլէր ձայնասփիւռով խօսեցաւ կարեւոր ճառ մը, որուն բովանդակութիւնը կը զբաղեցնէր եւրոպական համայն մամուլը, տակաւին չարտասանուած:

Ֆրանսական մամուլը կը պնդէր թէ Հիթլէր ոչ մէկ զիջում կամ նահանջ կ'ուզէ կատարել, եւ ամբողջապէս կառչած կը մնայ վերազինումի ծրագրին, զոր պարզեց մայիս 16ին: Հիթլէր նկատի ունի

1.— Հրատարակել օրէնք մը, ճշդելու համար պարտաւորիչ զինուորագրութեան տեւողութիւնն ու պայմանները:

2.— Կազմել երեք նախարարութիւններ ազգային պաշտպանութեան համար,— պատերազմական, ծովային եւ օդային:

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր տրամադիր է ոչ — յարձակման դաշնագիր մը կնքելու Ռուսիոյ հետ: Արեւմտեան ճակատին վրայ, Ազգերու Դաշնակցութեան ծոցը վերադառնալու համար՝ Հիթլէր պայման կը դնէ որ եւ է արգելք չդնել 16 մայիսի իր ծրագրին վրայ եւ բարեփոխել Ազգերու Դաշնակցութեան կազմը:

ԹՈՒՐՔ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Պայ Հիքմէթի յեղափոխութեան դասընթացքին մէջ ըրած յայտնութիւնը որոշ անճշդութիւն կը պարունակէ: Թուրքիոյ նախկին կրթական նախարարը թուրք–խորհրդային յարաբերութեանց սկզբնաւորութիւնը կը ցուցնէ «Սեվրի դաշնագրին ստորագրութենէն 20 օր առաջ»· այսինքն մօտաւորապէս 1920 յուլիսի վերջերը:

Թէ ի՛նչ նպատակով թուրք դասախօսը ամբողջ մէկ տարի տեւող ռուս–քէմալական դիւանագիտական աշխատանքը կը ծածկէ, այդ իր գաղտնիքն է: Բայց թէ պատմական իրողութիւնը տարբեր է եղած, այդ ստորեւ կը տեսնենք: Նախօրօք ըսենք, որ պայ Հիքմէթի այս «փոքրիկ» խեղաթիւրումը բնաւ չի նսեմացներ իր յայտնութեան արժէքը: Քէմալական Թուրքիոյ պատմաբանը կուգայ հրապարակաւ հաստատել այն, *ինչ որ վաղուց արդէն յայտնի էր, գոնէ մեզ, Դաշնակցականներուս:*

Ի՞նչ շարժառիթներ կային ռուս–թրքական մերձեցման: Իւրաքանչիւր կողմը իր շահը կը փնտռէր:

Թուրքիան, պայ Հիքմէթի խօսքով, «չորս կողմէն պաշարուած էր թշնամիներով, միակ պետութիւնը, որուն հետ կրնար համաձայնիլ՝ Ռուսիան էր»:

Իսկ խորհրդային իշխանութեան համար, արեւելեան հարցը կը կազմէր միջազգային քաղաքականութեան եւ համաշխարհային յեղափոխութեան անկիւնաքարը: Խորհրդային Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը այն պարագային միայն յաջողութիւն կ'ունենար, եթէ անոր օգնէր Թուրքիան՝ յանձն առնելով արեւելքի ազգային–ազատագրական շարժման գաղափարական եւ քաղաքական ղեկավարութիւնը: Ուստի պէտք էր վերականգնել Թուրքիան, որուն օրինակը պիտի խրախուսէր եւ հրահրէր մահմետական միւս ժողովուրդները:

Տարբեր նպատակներ հետապնդելով մէկ կէտին շուրջ կը նոյնանար երկուքին տեսակէտը: Թուրքիան վերականգնելու տեսակէտէն, մեծ խոչընդոտ էր Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ իր հողային պահանջներով: Երկրորդ, Հայաստանի անկախ գոյութիւնը արգելք էր Ռուսաստանի հետ անմիջականօրէն կապուելու համար. «Թուրքերու եւ Ռուսերու միջեւ հաղորդակցութիւնը կտրուած էր, — կը նկատէ պայ Հիքմէթ: Սեւ ծովու մէջ ֆրանսական եւ անգլիական նաւատորմները կը տիրէին»: Ուրեմն միակ ճանապարհը կը մնար Հայաստանի գիծը: Իսկ այդ գիծը կրնար բացուիլ միայն հայկական հանրապետութեան տապալումէն վերջ:

Ռուսերը կը կարծէին, թէ Արեւելքի յեղափոխական շարժումները ղեկավարելու համար անհրաժեշտ է, որ Թուրքիան ըլլայ անկախ եւ ուժեղ պետութիւն: Եւ որովհետեւ Թուրքիոյ վերականգնումին համար խոչընդոտ կը հանդիսանար հայկական հարցը, որ ուղղուած էր գլխաւորապէս անոր դէմ, ապա ուրեմն, «համաշխարհային յեղափոխութեան շահը կը պահանջէր միանգամ ընդ միշտ ազատել Թուրքիան այդ վտանգէն» (Բորեան), ջնջելով Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Աշխատաւոր եւ ճնշուած մանր ժողովուրդներու «պաշտպան» կարմիր Ռուսաստանի եւ «արիննուշտ» Քէմալի (որակումը Բագուի «Կոմունիստ» թերթին կը պատկանի) գործակցութիւնը տուաւ ակնկալուած արդիւնքը: Խօսքը նորէն տանք պայ Հիքմէթին.

— «Հայերու հետ պատերազմի բռնկանք: Ապտիւլ Համիտի շրջանին կորսնցուցած տեղերն ալ մեզի մնալու պայմանով հաշտութիւն կնքեցինք Հայերուն հետ ու Ալեքսանդրապոլի դաշինքը կնքուեցաւ: Այս միջոցին, համայնավար ուժերն ալ մտան Հայաստանի այն մասերը, որ մեր ձեռքը չէին գտնուեր:

«Այս կերպով, ազգային կառավարութիւնը արեւելքի կողմը մէջտեղէն վերցուած էր հայ թշնամի կառավարութիւնը եւ անոր տեղ մեզի բարեկամ հայ պետութիւն մը կազմուած էր: Ռուսերուն հետ համաձայնած էինք եւ սահման մը որոշուած էր: Ուստի, մեր թշնամիները այլ եւս չէին կրնար մեզ անգոյ նկատել»:

1920 *դեկտ. 2ին ստորագրուեցաւ Ալեքսանդրապոլի դաշինքը եւ նոյն օրը Հայաստանը խորհրդային վարչաձեւ ընդունեց: Տապալուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Սակայն, Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի դէմ դաւադրութիւնը սկսած էր ոչ թէ «Սեւրէն 20 օր առաջ», այլ շատ աւելի կանուխէն:*

Դեռ Անատոլուի խորերը քէմալական շարժումը սաղմնային վիճակի մէջ կը գտնուէր, երբ ռուս համայնավարները, իրենց ներկայացուցիչ Կարլ Ռատէքի միջոցով, Պերլինի մէջ բանակցութիւններ կը վարէին Թալէաթ, Էնվէր փաշաներու եւ ուրիշ թուրք քաղաքական պարագլուխներու հետ: Արեւելքի մէջ յեղափոխութիւն առեղծելու ծրագիրը հրատապ էր եւ համայնավարները չքաշուեցան դիմելու ջարդարար փաշաներու օգնութեան: Էնվէրը իր պայակոյտով տեղափոխուեցաւ Մոսկուա:

Աստիճանաբար ձեւ կ'առնէր քէմալական շարժումը: Մոսկուան փութաց Փոքր Ասիա: 1919ին համայնավար ներկայացուցիչները կը մասնակցին Սամսոնի եւ Սըվազի ժողովներուն: Վերջինիս մէջ էր, որ հաստատուեցաւ Ազգային Ուխտը եւ Հայաստանի դէմ յատուկ բանաձեւ քուէարկուեցաւ: Խորհրդային պատուիրակներու այդ այցելութիւններէն վերջ, քէմալական գործակալները կը վխտան Հիւսիսային Կովկասի եւ Ազրբէջանի մէջ: Սկսուած էր թիւրք–խորհրդային գործակցութիւնը՝ Ազրբէջանի մասնակցութեամբ: Կովկասը խորհրդայնացնելու որոշումը կը տրուէր:

Այդ շրջանին Դենիկինի բանակը սըրարշաւ կը մօտենար Մոսկուային: Թուրքերը օգնութեան կուգան, ապստամբեցնելով Դենիկինի թիկունքը գտնուող Հիւսիսային Կովկասի մահմետական տարրերը: Այս մասին կարեւոր վկայութիւն կուտայ յայտնի համայնավար Սուլթան Գալիեւ Մոսկուայի պաշտօնաթերթ «Իզվեստիա»ի 1920 մայիսի թիւին մէջ.—

«Միլլի կազմակերպութիւնը Դենիկինի Մոսկուայի վրայ գործած յարձակման ժամանակ անոր թիկունքում յառաջացրեց ապստամբութիւն եւ ստիպեց կռուի վճռական րոպէներում անոր բանակէն քանի մը զօրամասեր ուղղել դէպի յետ՝ ճնշելու համար ապստամբութիւնը: Ադրբէջանի բանակին մէջ աշխատող տաճկական սպաները գաղտնի քարոզչութիւն կ'ընէին միանալու խորհ. Ռուսաստանին»:

Երզրումի մէջ 1920 ապրիլ 15ին Ազրբէջանն իր հերթին համաձայնութիւն կը կնքէ Թուրքիոյ հետ, որով «Ազրբէջանի կառավարութիւնը կը խոստանայ շարունակել նպաստել Խորհ. Ռուսաստանի եւ «Անատոլուի եւ Ռումէլիի Իրաւունքներու Պաշտպանութեան Կոմիտէին» միջեւ մերձեցումը իրականացնելու: Անհրաժեշտ պարագային ինքն ալ կը յարի այդ միութեան»:

Հայտար Բամաթի խմբագրութեամբ, Փարիզի «Կովկաս» ամսագրի վերջին՝ ապրիլի թիւին մէջ, վրացի ազգայնական գործիչներէն Ճ. Ամիրէջիպիին, Ազրբէջանի խորհրդայնացման առթիւ հետեւեալ դիտողութիւնը կ'ընէ.

— «Ի՞նչ անցաւ դարձաւ Ազրբէջանի մայրաքաղաք Բագուի մէջ, երբ կամաւոր ձեւով երկիրը եւ քաղաքը յանձնուեցաւ բոլշեւիկներուն,— այդ մասին ընդունուած չէ գրել կամ խօսիլ ...»:

Սակայն, գաղտնիքը հասկնալու համար, բաւական է միայն ծանօթանալ Քեազիմ Գարապէքիր փաշայի նամակի բովանդակութեան, որ գրուած է Երզրումի Թուրք – ազրբէջանեան դաշնագրին առթիւ.—

«Մեր, Ադրբէջանի եւ բոլշեւիկներու միջեւ կնքուած պայմաններու հիման վրայ մեծ թիւով մեր սպաները, բժիշկները եւ պաշտօնեաները գացեր են Ադրբէջան: Բոլշեւիկները մեզ առաջարկեցին անյապաղ պատերազմական գործողութիւններ սկսիլ հայկական սահմաններու վրայ, Հայերու դէմ, Կիլիկիոյ սահմաններու վրայ՝ Ֆրանսացիներու դէմ: Դաղստանի մէջ կազմուած կանաչ բանակը՝ Էնվէրի, Նուրիի եւ Խալիլի ղեկավարութեամբ՝ պէտք է ապրիլի սկիզբները աշխատի մտնել Բագու: Ադրբէջանեան զօրքերը պէտք է ցոյց տան կեղծ խաբուսիկ դիմադրութիւն, որպէսզի կարենան իրենք զիրենք արդարացնել դաշնակիցներու հանդէպ: Միանալով կանաչ բանակին՝ Ադրբէջանեան զօրքերը պէտք է առիթ փնտռեն ընդհարելու Հայաստանի հետ եւ Անատոլուի մէջ գտնուող թուրք զօրքերու հետ միասին անցնին Հայաստանի սահմանները ու սկսին զինուորական գործողութիւններ Հայաստանի հանրապետութեան դէմ»:

Ինչպէս յայտնի է, այդ ծրագիրը իրականացաւ շատ արագ: Ապրիլ 28–ին, Միկոյեանի զրահապատը առանց դիմադրութեան հանդիպելու մտաւ Բագու եւ Ազրբէջանը խորհրդային հռչակուեցաւ: Անկէ վերջ, Խալիլ փաշան, Մոսկուայի իր առաքելութենէն վերադառնալով, ձեռնարկեց «կարմիր իսլամական բանակի» կազմակերպման, որ շուտով հայ համայնավարներու առաջնորդութեամբ յարձակեցաւ Զանգեզուրի վրայ ...

Պայ Հիքմէթի յիշատակած դիւանագիտական յարաբերութիւններու պատմութիւնը կը վերաբերի Հայաստանի հանրապետութեան դէմ ընդունուած գործնական որոշումներու շրջանին: Իսկ թէ անկէ առաջ ռուս եւ թուրք մերձեցման աշխատանքներ կը տարուէին, այդ կ'երեւայ Մ. Քէմալի ճառէն, արտասանուած Ազգային Մեծ ժողովին առջեւ: Այդ ճառէն բացայայտ է, որ 1920ի գարնան խորհրդային եւ քէմալական պատուիրակները կ'երթեւեկէին Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ: Սկզբնական շրջանին խորհրդային կառավարութիւնը հակառակ էր, որ Թուրքիան յարձակի Հայաստանի վրայ, բայց ի վերջոյ «ռուս ծանրախոհ պետական մարդիկը, հայկական շրջանակներէն հրաժարելով, մեր ազգային կառավարութիւնը ճանչցան» (պայ Հիքմէթ):

Այս բոլորը ցոյց կուտան, որ Թուրք – խորհրդային բարեկամութիւնը սկսած է ոչ թէ Սեւրի նախօրէին, այլ միլլի շարժման առաջին օրերէն իսկ: Եւ այդ բարեկամութիւնը ի վնաս Հայերու կը շարունակուի մինչեւ այսօր, թէեւ բոլշեւիկներն իրենք ալ գիտեն, որ «ծիծաղելի է այլ եւս խօսիլ քէմալական բուրժուազիայի յեղափոխականութեան մասին: Քէմալական բուրժուազիան թշնամի է թէ հողային յեղափոխութեան եւ թէ բանուորներուն ու գիւղացիներուն» («Պրաւդա», 1928, նոյեմբեր 11):

ԱՇՈՏ ԱՐՏՐՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԸ»

7.- Վիքըրս ընկերութիւնը

Երեք քառորդ դար առաջ երկաթի պարզ գործարան մը, որ հետզհետէ մեծնալով կը դառնայ անգլիական պետութեան ամենակարեւոր ջիղերէն մէկը: Իր ազդեցութիւնը բացատրելու համար կ'ըսեն.— «Վիքըրսը անգլ. խորհրդարանին զոքանչ – մայրն է»:

Մինչեւ 18րդ դարուն կէսը, Անգլիան կը նկատուի երկաթի ճարտարարուեստին վարպետը, եւ բոլոր երկիրներու ճարտարարուեստները հոն կը դիմեն կատարելագործուելու համար: Հոն կուգայ նաեւ Քրուփը: Բայց տասը քսան տարի վերջ Գերմանները կը գերազանցեն իրենց վարպետները, եւ այս անգամ Թօմըս Վիքըրսը կը ստիպուի Գերմանիա երթալ, Էսէնի աշխատանոցներուն մէջ սորվելու համար վերջին նորութիւնները:

Մինչեւ 1860 թուականը Վիքըրս կը շինէ երկաթուղիի կառքեր, զանազան գործիքներ: Այդ թուականէն սկսեալ առաջին քայլերը կ'առնէ զինագործութեան մէջ, նախ շինելով զէնքի փողեր եւ դիմացկուն պողպատներ: Յետոյ տեսնելով որ, գործը շահաբեր է՝ կը սկսի ամբողջ զէնքը շինել:

Այսուհանդերձ մինչեւ Զախարովին գալը, Վիքըրսը ընդհանրապէս կը գործէ անգլիական հրապարակին վրայ: Նորտէնֆէլտի յոյն ներկայացուցիչը երբ իր վարպետին հետ կը միանայ Մաքսիմին եւ անոր միջոցաւ Վիքըրսին, վերջինին գործերը կ'առնեն նոր թափ մը:

Վիքըրսի առաջին գործը կ'ըլլայ գնել կարգ մը ընկերութիւններ, որոնց մէկը՝ Կլասքոյի նշանաւոր նաւարաններէն «Էլէկթրիք Քըմփընի Պիըրտմօրը», Պոլսոյ «Շիրքէթը Խայրիէ»ի շոգենաւերուն մեծ մասին շինողը: Յետոյ մասնաճիւղ մը կը բանայ Իտալիոյ մէջ, «Թէրնի ընկ.» անունով, յետագային «Վիքըրս – Թէրնի»:

Գործարանները ընդարձակուած են, եւ միայն անգլիական հրապարակը չի բաւեր, պէտք է նոր շահաստաններ գտնել, որուն կը ձեռնարկէ ճարպիկ Թուրքիացին: Բախտէն՝ պատերազմ հոգ կայ: Երկրագունդի չորս կողմը իրար կը գզեն: Միլիոնաւոր ոսկիներով ապրանք կը ծախէ Սպանիոյ, Չինաստանի, Ճափոնի, Ռուսիոյ: Թող իրար ջարդեն. որո՞ւ հոգ: Վիքըրսը երկու կողմին ալ իրենց ուզածին չափ ապրանք կրնայ տալ: 1900ի մօտերը, անգլիական երբեմնի համեստ տունը ոչ միայն հսկայական հարստութեան մը գլուխը կը գտնուի, այլ եւ համաշխարհային համբաւ վայելող քանի մը հաստատութիւններէն մին կը նկատուի:

Արհեստակիցներու միջեւ մրցակցութեան վնասները «բարեկամաբար» կարգադրելու համար 19րդ դարու ըսկիզբը (1901ին) կը կազմուի միջազգային «Թըրըսթ» մը, մասնակցութեամբ անգլիացի, ֆրանսացի, գերմանացի, ամերիկացի, իտալացի գործարանատէրերու: Վարչական խորհուրդի նախագահ կ'ընտրուի Վիքըրսներէն մին՝ Ալպըրթը:

Նորակազմ վտանգաւոր ուժին առջեւ կը յուզուին ձախակողմեան կարգ մը դէմքեր: Նախկին ընկերվարական Ֆիլիփս Սնօտըն կը խօսի նշանաւոր ճառ մը, որ ահագին աղմուկ կը հանէ խորհրդարանին մէջ. «Ծովային նախարարը գիտէ, թէ կառավարութեան եւ Վիքըրսի ու նման ուրիշ ընկերութեան մը միջեւ յարաբերութիւնները շատ մտերիմ են եղած, թերեւս այդ է պատճառը, որ անոնց ներկայացուցիչը ընդունած է նախարարական խորհուրդի նիստին, եւն.»:

Աւելորդ է ըսել, Վիքըրս եւ իր ընկերները անվարան կը հետապնդեն իրենց շահերը, մանաւանդ որ շատերուն վարչական խորհուրդին մէջ նստած են նախկին պետական բարձր պաշտօնեաներ, զինուորականներ, որոնք բարեկամական կապեր կը պահեն նախարարներէն շատերուն հետ: Երբ Սըր Ճօն Ֆիշըր ծովային նախարարութեան քննիչ կը նշանակուի, «Ճօն Պրաուն եւ ընկ.»ի մեծ բաժնետէրերէն մին կը յայտարարէ.

— «Սըր Ճօն Ֆիշըրի ծովային քննիչ անուանումը շատ կարեւոր դէպք մըն է մերինին պէս տան մը համար: Ուրախ եմ տեսնելով որ Սըր Ճօն մտադրած է պատերազմական նաւեր շինել: Որքան շատ գործ ըլլայ, այնքան շատ բաժին կ'իյնայ մեզի»:

Ինչպէս կը տեսնէք, առանց քաշուելու մարդիկ կը յայտնեն իրենց զգացումները:

Տեսնելով որ ապսպրանքները շատ դանդաղութեամբ կուգան, անգլիացի զինավաճառները, իրենց կռնակն ունենալով Վիքըրսը, կը դիմեն սովորական միջոցին — տաքցնել հայրենասիրական զգացումները: Պաշտօն կը յանձնուի Պ. Մուլլինըրի, «Քովընթրի Օրտնընս Քըմփընի»ի ներկայացուցիչ:

Յիշեալ պարոնը գլխաւոր դրդիչն է եղած 1909ի «ծովային ուրուականին»:

Իբր թէ մտահոգ Անգլիոյ արդէն ահարկու նաւատորմին անբաւականութենէն, կը գրէ ծովային նախարարութեան «թէ Գերմանիա շոգեպինդ կը զօրացնէ իր նաւատորմը»: Այս տեղեկագիրը — տրուած 1906ի մայիս 13ին — գաղտնի կը մնայ մինչեւ 1909 թուականը:

1908ին Պ. Մուլլինըր կը յաջողի համոզել լորտ զօրավար մը, որ Լորտերու ժողովին մէջ հայրենասիրական ճառ մը կը խօսի: Տարի մը վերջ դարձեալ մայիս ամսուան մէջ, զինագործներու ներկայացուցիչը նախարարական խորհուրդին կը տանի նոր վաւերաթուղթեր, ապացուցանելու համար Գերմանիոյ ծովային սպառազինութեանց արդէն կատարուած իրողութիւն մը ըլլալը: Մամուլը եւս օգնութեան կը հասնի, գերման «ծովային ուրուական»ը ներկայացնելով: «Առանց սպասելու, ութ զրահաւոր կ'ուզենք» կը պոռան:

Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ ծովային ելմտացոյցը երկու միլիոն անգլիական ոսկի կ'աւելնայ, եւ ութի փոխարէն չորս զրահաւորի ապսպրանք մը կը տրուի զանազան ընկերութեանց, որոնց մէկը՝ ի հարկէ Պ. Մուլլինըրի ընկերութեան:

Պատառ մը առնողը կը քաշուի մէկ կողմ, եւ ուրուականն ալ յանկարծ կ'անհետանայ:

Միւսներուն նման՝ Վիքըրս եւս կ'որդեգրէ «պախշիշ»ի ձեւը:

1910ին, ճափոնցի դեր – ծովակալ Ֆուժին կուգայ Անգլիա, նորութիւնները ուսումնասիրելու եւ գնումներ ընելու համար: Ծովակալը իր կառավարութեան մասնաւորաբար կը յանձնարարէ Վիքըրսի ապրանքները «որակի եւ գիներու յարմարութեան տեսակէտով»: Ճափոն վերադարձին դատի կը քաշուի, եւ կը հաստատուի որ կարեւոր գումարներ ստացած է ոչ միայն Վիքըրսէն, այլ եւ գերմանական Սիէմէնս եւ Շուքէրթ տուներէն:

Կը պատահի որ կացինը քարին կը զարնուի երբեմն:

Այսպէս, պատերազմէն անմիջապէս առաջ, Անգլիա կուգայ Քանատայի ծովային նախարար Ֆիլիփ Պրօտըր: Վիքըրս մեծ ճաշկերոյթ մը կուտայ ի պատիւ գաղթավայրի ներկայացուցիչներուն, եւ վարիչներէն մին, ատեն մը յարմարցնելով, թաշկինակը աչքերուն կը յայտնէ թէ «գործերը շատ գէշ կ'երթան»:

Խաղաղասիրական զգացումներով տոգորուած, Պ. Պրօտըր կը հասկնայ խաղը, եւ հրապարակաւ իր զզուանքը կը յայտնէ:

Ուրիշ մը, լորտ Ուէլպի, «Ուրուական»ի օրերուն, ի տես ազատ խաղերուն, ընդվզած կը յայտարարէ Լորտերու ժողովին մէջ.

— «Խաբեբաներու կազմակերպութեան մը ձեռքին մէջն ենք: Քաղաքական մարդիկ, զօրավարներ, լրագրողներ, զինավաճառներ կան անոնց մէջ: Ժողովուրդը եւ նախարարները սարսափեցնելու համար ուրուականներ կը ստեղծեն:

«Ո՞վքեր են այդ տուներու բաժնետէրերը: Այս ժողովին մէջ կան մարդիկ որ մաս կը կազմեն անոնց: Ճիշդը ըսելու համար, եթէ քար մը նետեմ դիմացի շարքերուն մէջ, անպատճառ պիտի իյնայ մէկ կամ միւս տուներու բաժնետէրերէն մէկուն վրայ: Մէկը կայ, որ ունի 3200 բաժնեթուղթ «Ճօն Պրաուն ընկերութեան»էն, 2100 բաժին «Քէմըլ Լէյըրտ»էն, Շէֆիլտի ներկայացուցիչներէն մին գրեթէ բոլոր յայտնի ընկ.ութիւններու վարչ. խորհուրդներուն մաս կը կազմէ: Խօսքս Պ. Ռոպըրթսի մասին է: Եւն. եւն.»:

Ի՜նչ խօսք, որ այդպիսի պարագաներու մէջ «Անգլիոյ խորհրդարանին զոքանչ – մօր» եւ իր բարեկամներուն ականջները բամպակով խցուած են:

Հ. ԱԿՈՆԱՅԵԱՆ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՆԱՒԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»էն կը քաղենք հետեւեալ շահեկան յօդուածը.—

Ռուսիա, Միացեալ Նահանգներու եւ Պրազիլիոյ կողքին, ամենամեծ ցամաքային երկիրն է աշխարհի վրայ: Այսուհանդերձ ծովային մեծ շահեր ունի: Բոլոր կայսրերը, բոլոր կառավարութիւնները, որ իրարու յաջորդեցին այս երկրին մէջ, միշտ տարուած են նոյն ցանկութեամբ, — իջնել ազատ ծով, ունենալ նաւային վիթխարի ուժեր, մեծ դեր մը խաղալ ջուրերուն, ինչպէս ցամաքին վրայ:

Արդի Ռուսիոյ ծովային սահմաններուն երկարութիւնն է 12.502 քիլոմեթր,— իր սահմաններուն հարիւրին 60ը: Ընդհ. պատերազմէն առաջ, աւելի եւս ընդարձակ էին այդ սահմանները,— Ռուսիա ծովուն կը հասնէր հիւսիսէն, արեւելքէն, արեւմուտքէն եւ հարաւէն:

Ռուսական քաղաքականութեան եւ ռազմավարութեան յաւիտենական օրէնքներէն մին է հանդիսացած արշաւը դէպի ծով, երբեմն Ֆինլանտայի ծոցէն դէպի Պալթեան ծով, երբեմն Վոսփորէն դէպի Միջերկրական, երբեմն Աֆղանիստանէն եւ Պարսկաստանէն, վերջապէս երբեմն իր հարաւային արեւելեան սահմանէն դէպի Խաղաղական:

Ռուսական առաջին նաւահանգիստն եղաւ Արխանկելսկը, կայսրութեան ամենահին ծովային դուռը՝ մտնելու համար ջուրերու անհունութեան մէջ: Սակայն տարւոյն մեծ մասը գոց կը մնայ սառոյցներու պատճառով: Հարաւէն, շնորհիւ Աստրախանի տիրապետութեան, Ռուսիա կրցաւ իջնել Կասպեան ծով (1554): Յետոյ Սիպերիոյ տիրապետութիւնը (1581): Դեժնեւ, Խապարով, Ասիոյ արեւելեան եզերքները քերելով, 1654ին երեւան հանեց Պեհրինկի նեղուցը:

Պալթեան ծովուն մէջ, Ռուսիա շուէտական շղթան կրցաւ ճեղքել Ս. Փեթերպուրկի հիմնադրին՝ Մեծն Պետրոսի օրով,— Գանգուտի յաղթանակով (27 յուլիս 1714) Ռուսիա վերջնապէս քշեց հեռացուց ծովային հակառակորդ պետութիւնը: Այս պատերազմին մէջ, Արխանկելսկ Ռուսիոյ մատոյց նոյն ծառայութիւնը, ինչ որ ընդհ. պատերազմի ընթացքին,— այս նաւահանգիստէն էր որ կը ստանար արտասահմանի ղրկած ռազմանիւթերը:

ԺԸ. դարուն մէջ, երեւան կուգայ բրիտանական ծրագիրը,— արգիլել որ ցարերը փակ ծովի (mare clausum) *վերածեն Պալթիկը: Սակայն Անգլիա չի կրնար արգելք դառնալ Պալթեան նահանգներու գրաւման (ռուս. եւ շուէտական պատերազմ, 1788—90) եւ Ֆինլանտայի կցումին (1808—1809): ԺԹ. դարու կիսուն, Անգլիա կը դաշնակցի Ֆրանսայի հետ՝ ընդդէմ Ռուսիոյ (Խրիմի պատերազմ): Այսպէսով կը յաջողի թումբ կանգնել, ժամանակի մը համար, ռուսական յառաջխաղացութեան առջեւ դէպի արեւմուտք:*

Արդարեւ, Սեւ ծովուն եւ Միջերկրականի տիրապետութեան համար՝ Ռուսիա շատ աւելի երկար կռուեցաւ, թէեւ նուազ բարեյաջող, քան այլուր: Գրաւեց Ազովեան ծովը, Թուրքերու դէմ սկսած իր առաջին պատերազմին (1696), սակայն Պրութի ձախողութեան հետեւանքով կը կորսնցնէ իր նաւատորմը: Շնորհիւ նոր պատերազմներու, ցարերը յաջողեցան տիրանալ Խրիմի եւ Մոլտավիոյ (1736—1739): Չէշմէի մէջ (26 ապրիլ (1770), Օրլով փճացուց թրքական նաւատորմը եւ ռուսական տիրապետութիւնը տարածեց Արքիպեղագոսի վրայ: Այդ շրջանին, այնպէս կը թուէր այլ եւս թէ ռուսական հին երազը կ'իրականանայ շուտով եւ խաչը կը տնկուի Այա-Սոֆիայի վրայ, մահիկին տեղը: Բայց ինչպէս Պալթիկի խնդրոյն մէջ, Մեծն Բրիտանիա այստեղ եւս մտահոգութիւն ցոյց տուաւ եւ իր պաշտպանութեան տակ առաւ Թուրքիան:

Նափոլէոնեան պատերազմներու ընթացքին, ռուսական նաւատորմը, Պալթիկէն ճամբայ ելլելով, հասաւ Միջերկրական եւ գրաւեց յոնիական կղզիները, հարաւային Տալմացիան, եւ Քաթթարօն (Ադրիականի վրայ ռազմագիտական կարեւոր ծոց մը) ընտրեց իբրեւ ռազմախարիսխ: Պատերազմներու այս շրջանէն վերջ, Ռուսիա տէր դարձած էր պատերազմական հրաշալի նաւատորմի մը, եւ ինքնակոչ հոգատար՝ Պալքաններուն վրայ: Նավարինի պատերազմը աւելի եւս ուժ տուաւ իր նաւային յաղթերգութեան, մանաւանդ որ կը փճանար թրքական նաւատորմը:

Կարճ տեւեց այս շրջանը: Խրիմի պատերազմով փճացաւ ռուս նաւատորմը Սեւ ծովուն մէջ: Սակայն, 1870ին, Ռուսիա կը յայտարարէր թէ ինքզինք ազատ կը զգայ Փարիզի դաշնագրին նաւային սահմանափակումներէն: Այսուհանդերձ Սեւ ծովու իր նաւատորմը վերակազմելու ձեռնարկեց Թուրքերուն դէմ իր փայլուն յաղթանակէն վերջ միայն (1877—1878): Թէեւ նեղուցներէն ազատ ծով իջնելու իրաւունքը մերժուեցաւ իրեն,— երբ, ռուս եւ ճափոնական պատերազմին մէջ, ցարը ուզեց զօրացնել Խաղաղականի իր նաւատորմը Սեւ ծովու նաւերով, բախեցաւ Բ. Դրան վէթոյին, որուն ուժ կուտար Անգլիա: Իսկ միւս կողմէ, Ծայր. Արեւելքը դարձաւ Ռուսիոյ ծովային տիրապետութեան գերեզմանը: Կարելի է տեսնել, որ Ռուսիա, արեւմուտքէն եւ հարաւէն ծով իջնելէ շատ առաջ, կրցեր էր հասնիլ, Ծայր. Արեւելքի կողմէն, մինչեւ Ովկիանոս: Մեծն Պետրոսի իշխանութեան օրերէն սկսեալ, իր ծովախոյզները շրջան կ'ընէին հիւսիսային Խաղաղականի մէջ եւ Քամչաթքայի շուրջը, մտնելով մինչեւ Բեւեռային ծով: Պետրոպավլովսկի հիմնուեցաւ 1741ին:

Ռուս խիզախ ծովախոյզները, առանց կորովի պաշտպանութիւն մը վայելելու իրենց կառավարութեան կողմէ, յաջորդաբար ցարերու կայսրութեան շնորհեցին ընդարձակ եւ նոր երկիրներ,— Ամուրի հողամասը (1860), Ցուշիմա կղզին (1861): Ծովակալ Լիխաչեւ առաջարկեց ռազմախարիսխի վերածել այս կղզին եւ գրաւել քանի մը ճափոնական նաւահանգիստներ: Անգլիա ընդդիմացաւ բացարձակապէս: Քանի մը տարի վերջ, 1867ին, Ալասքա յանձնուեցաւ Մ. Նահանգներուն: Բայց Սախալինի տիրապետութիւնը երբեք չկրցաւ փոխարինել այդ կորուստը:

Այն շրջանին, երբ ցարերու կայսրութիւնը կ'աշխատէր ամրացնել իր տիրապետութիւնը Ասիոյ վրայ՝ շինելով անդրսիպերեան հսկայ երկաթուղին, միաժամանակ կ'որոշուէր ստեղծել «Ծայր. Արեւելքի նաւատորմ» մը (1895): Երբ կը կնքուէր Շիմոնոսեկիի հաշտութեան դաշնագի–

րը (1895), որ վերջ կը դնէր չինեւ–ճափոնական պատերազմին, Ռուսիա չուզեց թոյլ տալ որ Լիաթունկը եւ փորթ Արթիւրը տրուին Ճափոնի:

1897ին, 25 տարուան համար վար–ձեց այդ թերակղզին, եւ Տալնին ու փորթ–Արթիւրը դարձան ռուսական նաւահանգիստներ, սառոյցէ զերծ: 1900ին Ռուսիա 100.000 զինուոր կը պահէր Մանչուրիոյ մէջ, Քորէան իրեն կցելու ցանկութեամբ:

Ծայր. Արեւելքի նաւային ուժերը զօրացուց կատարելապէս, այնպէս որ 1903 Ապրիլին, Խաղաղականի իր նաւատորմը կը բաղկանար 4 զրահաւորներէ, 3 զրահապատ յածանաւերէ, 5 ամրացեալ յածանաւերէ: Ռուսեւճափոնական պատերազմէն քիչ ժամանակ առաջ, Ծայր. Արեւելքի ռուսական նաւատորմը կը բաղկանար 7 զրահաւորներէ, որոնց 4ը զրահապատ յածանաւեր, 5ը առաջին կարգի, 2ը երկրորդ կարգի: Սակայն Ցուշիմայի աղէտը դարձաւ ռուս ծովային կայսրութեան յոյսերուն մահազանգը, որ կը հնչէր երկար ատենի համար:

ԷՏՄՈՆ ՏԸԼԱԺ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

—•—

ՆԻԿՈՍԻԱ (Յատուկ).— Մայիս 6ին մասնաւոր յայտագրի համաձայն հանդէսներ սարքուեցան Կիպրոսի բոլոր քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ: Նիկոսիոյ ու Լարնաքայի հայկական եկեղեցիներուն մէջ տեղի ունեցան գոհաբանական մաղթանքներ Անգլիոյ թագաւոր – կայսեր արեւշատութեան համար:

Նիկոսիոյ հանդէսները գերազանց էին Կիպրոսի միւս քաղաքներու հանդէսներէն: Առաջին անգամ, անգլիական եկեղեցւոյ մէջ գոհաբանական աղօթքներ կատարուեցան, որմէ վերջ կուսակալ Սըր Փամըր թափօր մը կազմել տուաւ Նիկոսիոյ պարիսպներուն սարոտը, մասնաւորապէս զարդարուած ընդարձակ վայրին մէջ եւ բաշխեց նաեւ պատւոյ շքանշաններ պետական պաշտօնեաներուն, բայց մասնաւորապէս պատուեց Կիպրոսի երկու մեծ Անգլիացիները, Dr. Unwinը եւ Kingը, առաջինը անտառներու պաշտօնատան սիրուած տնօրէնը, իսկ երկրորդը Կիպրոսի շրջանին բարձ–րագոյն ոստիկանապետը:

Երկու ուրիշ Անգլիացի կարեւոր դէմքեր բանախօսութիւններ ըրին Նիկոսիոյ յունական ու թրքական վարժարաններու հոծ աշակերտութեան: Ամենուրեք տեղի ունեցան հանդէսներ, պարեր ու այլազան խրախճանքներ, լուսագոյն կազմակերպութեամբ: Մայիս 6ին իւրաքանչիւր կէս ժամուան համար ծրագրուած էր փայլուն հանդէս մը կամ մասնաւոր տօն մը:

Քաղաքը դրօշազարդուած էր ու Մեծն Բրիտանիոյ դրօշը կը ծածանէր ամենուրեք, բայց Մելքոնեան կրթական հաստատութիւնը առաջնութիւնը կը շահէր իր զարդերով ու լուսավառութեամբ, պարագայ մը որ հիացում պատճառեց օտարներուն:

Գիշերուան ժամը 9ին, Կիպրոսի բոլոր լեռներուն բարձր գագաթներուն վրայ խարոյկներ վառուեցան որոնց բոցերը տեսնուէին հեռաւոր քաղաքներէն, իսկ վառողներուն համար այծեր մորթուեցան ու մասնաւոր ճաշեր տրուեցան անտառներու տնօրէն Տքթ. Ընուինին հրամանով:

Աղքատներու համար բացօթեայ մեծ ճաշասեղան մը տրուեցաւ Նիկոսիոյ գրեթէ կեդրոնին վրայ, իսկ հասարակաց պարտէզին ու գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, հայկական լաւ կազմակերպուած նուագախումբը ներդաշնակօրէն նուագեց՝ ղեկավարութեամբ Պ. Վահան Պէտէլեանին, որ միեւնոյն ժամանակ կը վարէ Նիկոսիոյ թրքական վարժարանին ու Մելքոնեան կրթարանին, ինչպէս նաեւ ազգային վարժարանին եւեւս նուագախումբերը, մեծ յաջողութեամբ:

Յոբելինական տօները շարունակուեցան երեք օր, եւ իւրաքանչիւր օրուան համար վերապահուած էին զանազան անակնկալներ: Հայկական տօնախմբութիւնը, որ 3րդ օրը տեղի ունեցաւ՝ գերազանցեց Կիպրոսի բոլոր հանդէսները:

Առաջին գիշերը Նիկոսիոյ քաղաքապետարանը սարքեց շքեղ պարահանդէս մը, որուն բոլոր ատեանները մասնակցեցան:

Երկրորդ գիշերը, Նիկոսիոյ պաշտօնեաներու միութեան վարչութիւնը սարքեց իր տեսակին մէջ եզական եռերկոյթ – պարահանդէս մը, ուր բանախօսեց Կիպրոսի գաղթային քարտուղարը, ու նուագեց «Հայլէնտըր»–ներու մասնաւոր նուագախումբը, դասական դժուարագոյն կտորներ: Ատոնց յաջորդեցին պար ու խրախճանք, որոնց մասնակցեցան շատ մը աղջիկներ:

Իսկ երկրորդ գիշերուան հանդէսները վերապահուած էին հայ ժողովուրդի բարձրացման ու անոր անվիճելի յատկութիւններուն արդար գնահատումին:

Նոյն գիշերը, 8 մայիս, դպրոցական շքեղ հանդէսներ, թատերական ներկայացումներ, արտասանութիւններ, (բոլորը անգլիերէն), խմբերգներ ու նուագ տեղի ունեցան, Նիկոսիոյ Մելքոնեան կրթական հաստատութեան աղջկանց բաժնի մեծ սրահին մէջ, ուր հաւաքուած էին կղզիին գրեթէ բոլոր բարձր Անգլիացիները իրենց պարագաներով: Այս բոլորը կատարուեցան մաքուր անգլիերէնով ու անթերի կարգապահութեամբ, ինչ որ հիացում պատճառեց անգլիացի հանդիսականներուն եւ զբաղեցուց տեղական յոյն մամուլը: Անգլիացիները աւելի եւս հիացան, երբ հաստատութեան ընդհանուր – տնօրէն Պ. Գ. Կիրակոսեան անգլիերէն բանախօսութիւն մը ըրաւ:

Շատ յուզիչ էր «Londondery Air» անգլերէն երգը, զոր մեծ յաջողութեամբ երգեց փոքրիկն Զապէլ Մկրտիչեան: Շէյքսփիրի «Macbeth» ողբերգութենէն վերջ, տեղի ունեցան հայկական ու կովկասեան յաջող պարեր, ու երգուեցան գեղեցիկ երգեր հաստատութեան երգչախումբին կողմէ:

Այսպէս, յոբելինական հանդէսները փակուեցան հայկական փայլուն հանդէսներով, որոնցմէ վերջ հայկական նուագախումբը նուագեց անգլիական քայլերգը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ԱՐԱԲԻՈՅ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ԱՆԹԱԳ ԹԱԳԱՒՈՐԸ»

—•—

Ինչպէս գրած էինք, կիրակի օր մեռաւ գնդ. Լօրէնս, որուն կեանքը եւ գործունէութիւնը հազար ու մէկ գիշերներու պատմութիւն մը կը կազմեն:

Իր մահէն անմիջապէս վերջը, նախկին վարչապետ Լոյտ Ճորճ յայտարարեց.

— «Հանգուցեալը շատ նշանաւոր մարդ մըն էր որ բացառիկ ծառայութիւններ մատոյց իր երկրին»:

Իսկ Չըրչիլ ըսաւ.

— «Լօրէնսով կորսնցուցինք իր ժամանակի ամենամեծ էակներէն մէկը»:

Թոմըս Էտուըրտ Շօ (գնդ. Լօրէնս) ծնած էր 1888ին, Կալլէսի մէջ: Օքսֆորտի բարձրագոյն վարժարանը յաճախելով, 1910ին առաջին հանդիսացաւ պատմութեան մէջ: Նոյն տարին ոտքով պտոյտ մը կատարեց Սուրիոյ մէջ, ուսումնասիրելու համար խաչակիրներու ճարտարապետութիւնը: 1911ին Կարկէմիշ գնաց (Եփրատի վրայ), գիտնականի մը հետ, պեղումներ կատարելու համար: Յաջորդ տարիներուն, թէեւ ի բնէ հակում ունէր ուսումնասիրութեան եւ գրականութեան, գործնական ընդունակութիւններ ցոյց տուաւ ղեկավարութեան եւ նշանակելի կարողութիւն մը՝ վստահութիւն ներշնչելու Արաբներուն:

Երբ մեծ պատերազմը պայթեցաւ, Լօրէնս հասակի օրինական բարձրութիւնը չունենալով (5 ոտք երեք ինչ), փոխան գործօն ծառայութեան, պաշտօն ստացաւ պատերազմական նախարարութեան աշխարհագրական բաժնին մէջ, բայց շատ չանցած լորտ Քիչնըրի կողմէ ղրկուեցաւ Եգիպտոս եւ դարձաւ շարժուն ոգին արաբական ապստամբութեան՝ ընդդէմ Թուրքիոյ, ինչպէս եւ վարիչը արաբական դիւանին:

1916ի աշնան, դեռ 28 տարեկան, յանձն առաւ սերտացնել Արաբներու եւ Անգլիացիներու յարաբերութիւնները, Ֆէյսալի վստահութիւնը շահեցաւ, կազմակերպեց արաբ ցեղերը, մտաւ թրքական գիծերուն ետեւ, Պաղեստինի շրջանին մէջ, վերադարձին նահանջի մատնեց թրքական վաշտ մը, Մաանի մօտ, եւ ճամբայ բացաւ դէպի Աքապա: Այս յաջողութեան համար աստիճանի բարձրացում ունեցաւ, ինչպէս եւ անգլիական եւ ֆրանսական պատուանշաններ առաջարկուեցան, բայց մերժեց: Յետոյ վարեց շատ յաջող յառաջխաղացութիւններ՝ Ֆէյսալի բանակին միջոցաւ եւ իր ուշադրութիւնը մասնաւորապէս կեդրոնացուց թրքական կառախումբեր օդը հանելու: 1918ի սկիզբը յուսահատական փորձ մը կատարեց կտրելու Պաղեստինի թրքական բանակին շոգեկառքի հաղորդակցութիւնները Դամասկոսի հետ, եւ ձախողեցաւ մազ մնացած: 1918ի ամառը, համախորհուրդ անգլիական բանակին հետ, Ֆէյսալի արաբական բանակը գրաւեց Դամասկոսը, ղեկավարութեամբ Լօրէնսի:

Հանգուցեալը կարկառուն դէմք մըն էր 1919ի հաշտութեան ժողովին մէջ:

Բայց չկրցաւ հակազդել ֆրանսական ծրագիրներուն՝ Սուրիոյ մասին եւ դառնացած քաշուեցաւ, տեսնելով որ Դաշնակիցները չեն կատարեր իրենց բարոյական պարտաւորութիւնները Արաբներուն հանդէպ: Պետական ծառայութիւնը ձգեց 1922ին, մերժեց բոլոր պաշտօնական ստորճաններն ու պատուանշանները, նոյն իսկ մականունը (գնդ. Լօրէնս), եւ վերջապէս մտաւ օդանաւային ծառայութեան մէջ:

Ոչ միայն հնագէտ էր, հելլենագէտ եւ արեւելագէտ (ունի չորս մը թարգմանութիւններ), այլ եւ ընտիր հեղինակ: Համաշխարհային համբաւ կը վայելէ իր գիրքը, «Իմաստութիւնը Անապատին մէջ», ուր իր յուշերը կը պատմէ: Ունի ուրիշ գործ մը եւս,— «Իմաստութեան եօթը սիւները»:

*** Քանի մը դրուագներ եւս՝ իր քաջագործութիւններէն.—

1912ին Լօրէնս կ'իմանայ որ Գերմանիա մենաշնորհ մը ստացած է Ալեքսանտրէթի մէջ, որ նաւային կարեւոր խարիսխ մըն է Միջերկրականի մէջ: Լօրէնս կը ցատկէ Գահիրէ, տեսակցութիւն մը կը խնդրէ Քիչնըրէն, անոր ներկայացնելու համար վտանգը:

— Երիտասա՛րդ, կը պատասխանէ զօրավարը, շարունակ կը գրեմ Լոնտոն թէ Գերմանիա ի՛նչ դաւեր կը լարէ արեւելքի մէջ, բայց անօգուտ: Երկու տարի վերջ անխուսափելի է պատերազմը, ոչ ես եւ ոչ ալ դուք կրնանք բան մը ընել այս կացութեան մէջ:

Կատարուեցաւ Քիչնըրի մարգարէութիւնը: Լօրէնս, ծանօթ ըլլալով Արաբներու բարքերու եւ լեզուին, պաշտօնի կը կանչուի Գահիրէի տեղական գործերու գրասենեակին մէջ: Սակայն շուտով անհանդուրժելի դարձաւ իր մեծերուն, իր անկախ նկարագրին պատճառով, ուստի զայն ղրկեցին Մեքքէ, հետեւելու համար անցուդարձին, երբ լուր առնուեցաւ որ Արաբները ապստամբած են Թուրքերու դէմ:

Լօրէնս կրցաւ գնահատել թէ Դաշնակիցները ո՛րքան կրնային օգտուիլ այդ ապստամբութենէն: Գործի ձեռնարկեց՝ ուժ տալու համար ապստամբներուն: Հաւաքեց անոնց ղեկավարները, կարգապահ բանակի եւ ծրագրեալ շարժումի մը ձեւը տալու համար ապստամբութեան: Դժուար էր այս գործը առաւելապէս այն պատճառով որ անապատի այս ըմբոստներուն ղեկավարները անպարտելի փառասիրութիւններ ունէին, սակայն եւ այնպէս յաջողեցաւ Լօրէնս՝ ծանօթ ըլլալով անոնց մտայնութեան: Ու շուտով դարձաւ Արաբներուն կուռքը, երբ մանաւանդ յաղթանակէ յաղթանակ առաջնորդեց զանոնք:

Այնուհետեւ կը սկսի Լօրէնսի կեանքը, հէքեաթային արկածախնդրութիւններով լեցուն: Այնպէս որ դարձաւ առասպելական անձնաւորութիւն մը: Ցանկարծ, կ'երեւէր հոն ուր անսպասելի էր, կարծես ամէն տեղ էր միաժամանակ: Խորհրդաւորութիւն մը ստեղծեց իր անձին շուրջ, սուտ լուր ցանեց իր գործունէութեան մասին, եւ այս անհաւատալի շչուկներով աւելի գործ տեսաւ քան սուրով եւ հրացանով: Տպաւորութիւն գործելու համար, ուրուականի մը նման կը ցցուէր յանկարծ իր հեծեալ ջոկատով:

Հայ փէտայիներու կուիները յիշեցնող կռիւի իր մեթոտին մասին գաղափար մը կազմելու համար, բաւական է յիշատակել Աքապայի գրաւումը: Միջերկրականէն մինչեւ Պարսից ծոց, Լօրէնս լրտեսական հարուստ ցանց մը ստեղծած էր: Ու գիտէր թէ Թուրքերը կը հետեւին իր շարժումներուն, յաճախ գիտէին թէ ո՛ւր կը գտնուէր ինք: Երբ Նեպքի մէջ կը գտնուէր, սպառած էին իր պարէնը ու ռազմանիւթը: Կ'որոշէ արշաւել Աքապայի վրայ, գրաւել զայն՝ տիրանալու համար ոչ միայն ռազմագիտական այդ վայրին, այլ եւ ձեռք ձգելու համար առատ պարէն եւ ռազմանիւթ: Սակայն իր արշաւը պիտի ձախողէր, եթէ չհասնէր անակնկալ մը: Հետքը կորսնցնելու համար, իր ջոկատով կ'արշաւէ դէպի անապատին խորը,— Թուրքերը պահ մը զայն կը փնտռեն անապատին ուղղութեամբ: Սակայն Լօրէնս, անապատին մէջ ձգելով իր ջոկատը, մինակը եւ ոտքով կը կտրէ 500 քիլոմեթրը, ծպտուելով իբրեւ մուրացիկ, երբեմն իբրեւ կին, մերթ իբրեւ Հրեայ, նոյն իսկ իբրեւ բորոտ, անուտելի տեղ արմաւ ուտելով միայն: Եւ ահա կը յայտնուի Դամասկոսի մէջ: Թուրքերը անակնկալի կուգան, եւ կարեւոր ուժեր կը ղրկեն այդ ուղղութեամբ: Սակայն Լօրէնս կ'անհետանայ յանկարծ, կ'երթայ կը գտնէ իր ջոկատը, արշաւ կը նետուի Աքապայի վրայ, զոր կը գրաւէ՝ երբ Թուրքերը զինքը կը հետապնդէին Դամասկոսի շրջակայքը: «Երկնագոյն աչքերով այս չէյխ»ին գործունէութեան մասին լաւագոյն վկայութիւնը կուտայ գերման զօրավարը, Լիման Ֆոն Զանտըրս.— «Մերձ. Արեւելքի մէջ պատերազմը շահեցան արաբ ցեղերը, զորս կը վարէր Լօրէնս, եւ ոչ թէ անգլիական բանակը, զոր կը վարէր Ալէնպի»:

Իր այս արկածախնդրութիւններուն ընթացքին, Լօրէնս մեծ խոստումներ ըրած էր Արաբներուն,— վեհանձնութեամբ անոնց կը շնորհէր իրենց հայրենի հողերը, զորս չտուին պատերազմէն վերջ, Դաշնակիցները:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԸՆԹՐԻՔԸ ՄԱՀԱՎՃԻՌԻ ԲԵԿԱՆՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

—o—

Ընկերներ Մաթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի մահավճռի բեկանման առթիւ Փարիզի կոմիտէի կազմակերպած ընթրիքը տեղի ունեցաւ կիրակի երեկոյ, Պէլվիլի մէջ: Բոլոր տրամադրելի սեղանները ժամանակին գրաւուած էին ընկերներով եւ համակիրներով:

Փարիզի կոմիտէին կողմէ բացումը կատարեց ընկ. Աշոտ Արծրունի: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան:

Ընդհանուր ուրախ մթնոլորտի մէջ ընկեր սեղանապետը կարգով ձայն տուաւ ընկերներ Վրացեանի, Խատիսեանի, Ջամալեանի, Շ. Միսաքեանի, Շ. Նարդունիի, Հր. Սամուէլի, Տէր եւ Տիկ. Պէրնար Վահէի, ընկ. Լ. Գեւոնեանի, Ս. Սասունիի, Խորէն Գալստեանի, Արշաւիր Խանէտանեանի եւ Բենոյի:

Մէջ ընդ մէջ եղան երգեր ու արտասանութիւններ: Երգեցին տիկիններ՝ Ա. Գեւոնեան, Ակոնայեան, ընկերներ Բաղոսեան, Սմսարեան, Կոչկարեան: Արտասանեց տիկ. Վ. Վարպետեան:

Ներկաներու ստորագրութեամբ գրութիւն մը ուղղուեցաւ մեր բանտարկուած ընկերներուն:

Ամէնէն վերջ խօսք տրուեցաւ Փարիզի կոմիտէի ներկայացուցչին:

«Բամ Փորոտան»ով եւ խանդավառ տրամադրութեամբ ընկերները բաժնուեցան կէս գիշերին:

Ա.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ

—o—

Փէհամի Սաֆա կը գրէ, «Թան»ի մէջ (նախկին Միլլիէթ).— Մամուլի ազատութեան մասին ըսուած եւ ըսուելիք բոլոր խօսքերուն մէջ ամենագեղեցիկը այն է, զոր Աթաթիւրքն է ըսած: Ամէն անգամ որ մեր գլուխը կը սեղմուի, կ'ամփոփուինք այդ մեծ մարդուն արտակարգ բանաձեւին մէջ.

— «Մամուլի ազատութեան թերութիւնները դարմանել մամուլի ազատութեամբն է որ կրնան վերնալ»:

Անկասկած, բոլոր անիշխանութեանց առջեւ դուռը փակելու համար մէկ կողմէ օրէնքը, իսկ միւս կողմէ ազգին մակարդակը կը ճշդեն այդ ազատութեան սահմանը: Իբրեւ հետեւանք յեղափոխական երկար շրջանի մը՝ մեր երկրին մէջ շատ արդարանալի բայց քիչ մը չափազանցեալ զգուշութիւններ կան: Այդ պատճառաւ ալ՝ օրէնքը խստարար է դէպի մամուլը: Օրէնքը մեկնաբանութեանց ենթակայ ըլլալուն՝ գիր գրողները բոլորովին չփոթութեան կը մատնուին: Այդ պատճառով ալ՝ նոյն իսկ այն պահուն երբ մէկ հատիկ նախադասութիւն կը գրենք, որ պետութեան քաղաքականութիւնը չի պաշտպաներ, չորս չորս մեր առջեւ կը ցցուին ընդհ. դատախազէն մինչեւ բանտապահին հեղինակութիւնները: Եթէ ընկերներ մէջ գումարուելիք համագումարին (մամուլի) նպատակը պիտի ըլլայ նաեւ խասաֆեն Վէհաթ Նէյի–մին եւս տեղ մը տալ այդ հեղինակութեանց միջեւ, ոչ մենք կը վնասուինք, ոչ ալ պետութիւնը կ'օգտուի: Որովհետեւ ոչինչ պիտի աւելնէ այն առաւելագոյն կարգապահութեան վրայ, զոր օրէնքը ճշդած է մամուլին եւ պետութեան միջեւ: Անոնք որ կը ցանկան որ թերթերը յարմարին յեղափոխութեան, այսօրուընէն աւելի ի՞նչ կը սպասեն: Շատ շատ՝ պետութիւնը աւելի լաւ կը կազմակերպէ այդ փոխյարաբերութիւնը ու երկու կողմերուն գործը կը դիւրացնէ: Եւ սակայն, անոնք որ ծանօթ են լրագրութեան ներքին մեքենականութեան, գիտեն թէ այս միջոցները որքան հեռու են գործնական ըլլալէ: Ատիկա ցոյց տուաւ նաեւ մամուլի ընդհանուր տեսչութեան վերջին կազմակերպումը:

Հակառակ ամէն բանի, մամուլի համագումարը, փոխանակ կուտը կուտին բարդելու մտայնութեամբ մը առաջնորդուելու, եթէ ձեռք առնէ միջոցներ, որոնք մեր բեռը թեթեւցնեն, թէ գրողներուն եւ թէ ընթերցողներուն երախտապարտութիւնը պիտի շահի:

ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՈՐ ԼՈՒԾՈՒԱԾ Է

—•—

Նոյն հեղինակը, նոյն թերթին մէջ կը գրէ.— Կիներու Միութիւն անուն կազմակերպութիւն մը գոյութիւն ունէր: Մենք անկարող եղած էինք ըմբռնելու թէ ինչ գործեր կրցած է կատարել այս Միութիւնը, որ լոկ կիներու միութիւն մը ըլլալու արժանիքն ունէր եւ յաջողած էր շատ խօսեցնել իր մասին: Այժմ փակեր են այդ միութիւնը: Պատճառը բաւական տարօրինակ է,— որովհետեւ կիները՝ մտնելով խորհրդարան, տիրացան իրենց իրաւունքներուն, հետեւաբար այլ եւս հարկ չկայ այդ Միութեան գոյութիւնը շարունակելու: Մարդ ծիծաղէն կը պայթի՝ լսելով այս խօսքերը: Ուրեմն՝ ամէն գործ եղած վերջացած է, քանի որ թուրք կինը Ազգ. ժողովէն ներս մտած է: Ալ պահանջ եւ պէտք չունի: Է՜հ, քանի որ թուրք այրն ալ խորհրդարանին մէջ կը գտնուի, ան ալ որ եւ է պէտք ու պահանջ չունի: Որով, հարկ է փակել բոլոր արական ընկերութիւնները: Անգլուհիները 15 տարի առաջ տիրացան իրենց իրաւունքին, բայց լուծեցի՞ն իրենց միութիւնը: Անոնք մարով ալ, դրամով ալ, առողջութեամբ ալ մերիններէն բարձր են: Բայց եւ այնպէս կ'աշխատին վաղը աւելի լաւ ըլլալ, քան այսօր: Պոլիս՝ մեր ոտքը եկան ու ցոյց տուին այդ բանը (Կանանց համագումար): Ուրեմն, մենք ի՞նչպէս կը մոռնանք այս դասը ու մէկ հատիկ Կիներու Միութիւնն ալ կը լուծենք: Ընելիք գործ չմնա՞ց: Ուրեմն դպրոց գտա՞ն այդ միլիոնաւոր աղջնակները, որոնք զուրկ են դպրոցէ: Անգործ ու անօթի կիները միլիոնատէրնե՞ր եղան: Աքսեսարի աղարակներուն մէջ Սարա Պէրնարներ, գիտական ճիւղին մէջ՝ շարք շարք Քիւրիներ հասան... Ամէն ինչ կատարեալ է. իգական պարբերականներ, իգական խմբագիրներ ունինք... Միայն մէկ բան կը պակսէր — կը պակսէր մը Կիներու Միութեան դրանը համար, ու ան ալ գտնուեցաւ, չէ՞... Ոչ, ան լուծուեցաւ ոչ թէ որովհետեւ բրաւ այդ բոլորը, այլ՝ որովհետեւ տարիներէ ի վեր չկրցաւ գործի սկսիլ: Զլուծուած՝ օգուտ մը չունէր. լուծուելուն պատճառը անկեղծօրէն ըսելու քաջութիւնն ալ չունի եւ ծիծաղելի բանաձեւ մը գրեր է մէջտեղ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յատուկ).— Թշուառութիւնը իր գագաթնակէտին հասած է: Ինքնութեան թուղթ չեն տար, հետեւաբար աշխատանքի արտօնութիւն: Գործ չեն տար, իսկ նպաստ գրեթէ ոչ: Բաւին լայն առումով անօթի են շատ շատեր: Քիլօ մը չոր հաց չունին: Շատեր ծանրաբեռնուած են երախաներով: Մինչեւ հիմա, Հայր. Միութիւններ, անհատներ եւ կամ թաղերու մէջ կազմուած օգնութեան մարմիններ տունէ տուն ման գալով, ստակներ կը հաւաքեն, դէթ չոր հաց մը մատակարարելու համար: Օրինակ մը միայն: Մեր թաղին մէջ երկու ընտանիքներ կան, ծանրաբեռնուած երախաներով, որոնք հաց չունին: Այսպէս, անցեալները այդ թշուառ Հայուհիներէն մէկը կ'ըսէր.

— Մենք մեզ չենք խորհիր, սա կայն սա պզտիկները ի՞նչ ընենք. ի՞նչ է ասոնց մեղքը: Շաքար չկայ, թէյ չկայ, որ ջուր տաքցնենք եւ առջեւնին դնենք»:

Առասպել չէ որ կը գրեմ եւ ոչ ալ արճարանի խօսակցութիւն: Իրականութիւն է, չոր, անողոք իրականութիւն:

Երեւակայեցէք հօր մը կամ մօր մը հոգեկան վիճակը, երբ երախան հաց կ'ուզէ եւ ինքը չի կրնար տալ: Ահա դարունն ենք, կրնան քիչ մըն ալ դիմանալ, հապա ձմե՞ռը որ պիտի գայ: Ի՞նչ պիտի ընեն այս բազմութիւնները:

Հիմնական դարման պէտք է: Աժան խօսքին ու շռայլ հաւաստիքներուն ժամանակը անցած է: Իսկ թերթերու մէջ երեւցած սրտցաւ գրութիւններն ու թելադրութիւնները չեն որ բան մը պիտի փոխեն կացութեան մէջ: Այդ բոլորը, այո, դեր ունին, սակայն գլխաւորը հացն է, հացը:

Ո՞ւր էք, ազգին անունով ճառողներ, ո՞ւր ես, Բարեգործական:

Օգնութի՜ւն, ժողովուրդը անօթի է...:

Հրաչեայ

ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

—o—

ՓԻՒԺԷ ՍԻԻՐ ԱՐԺԱՆ.— Թէեւ ուշ, բայց մեր գաղութն ալ տօնեց մեր մէկ միլիոն նահատակներու քառամեակի սգահանդէսը, կազմակերպուած խումբ մը երիտասարդներու կողմէ: Հ. Յ. Դ. «Զաւէն – Շէրօ» խումբը բերաւ իր աջակցութիւնը: Սրահին դուռը պարզած էին ֆրանսական եւ հայկական դրօշներ: Օրուան նախագահն էր Պ. Ե. Թէրզեան, որ հանդէսը բացաւ «Մեր հայրենիք»ով եւ լայնօրէն բացատրեց հանդէսին նպատակը, յիշեցուց Վասպուրականի, Տարօնի, Սասունի եւ Սամսոնի կռիւները: Արտասանեցին եւ երգեցին փոքրիկներ եւ երիտասարդներ: Ցուցադրուեցաւ «Պարզիր պրիկը»ը Օր. Աղնիւ Մի–նասեանի կողմէ: Օրուան բանախօսը Պ. Ազգին, խօսք առնելով խրախուսեց երիտասարդութիւնը եւ յիշեցուց մեր հերոս եղբայրներու հերոսական կռիւները, պատմեց Տէր – Զօրի ջարդը: Ներկայ Սպանացիները եւ Իտալացիները յուզուեցան իր շարժումէն, իսկ հայրենակիցները ապրեցան անցեալի դէպքերով: Բանախօսը խօսքը ուղղեց գաղութին ըսելով.— «Ուրախ եմ որ դուք հոս ներկայ էք 120 շունչէն միայն 40 հոգի: Ձիս երբեք չի յուսահատեցներ ձեր թիւի նուազութիւնը: Ես աւելի եռանդուն պիտի խօսէի, եթէ հոս ըլլար միայն փոքրիկ մանուկ մը, երիտասարդ մը, կամ ծերունի մը ճերմակ մազերով»: Իր վերջին խօսքն եղաւ.— «Սիրելիներ, մենք ունինք Հայաստան մը, թէեւ փարչաձեւը չենք սիրեր, բայց երբեք մի յուսահատիք, պիտի գայ օր մը որ Հայաստանի հողերը աւելի պիտի ընդարձակուին, մեզ բոլորս ներս առնելու համար: Օրինակ առէք Թուրքերը»:

Հանդէսին երկրորդ մասին ցուցադրուեցաւ հայրենիքի ողբերգութենէն պատկեր մը, Պ. Ա. Խոջեանէ եւ Օր. Ա. Մինասեանէ:

Հանդէսը փակուեցաւ խոր տպաւորութեամբ: Սակայն ցաւալի կէտ մը կար: Հարիւր քսան հոգիէն մեծամասնութիւն կը կազմէին Սամսոնի, Չարշամպայի գիւղացիները, որ բոլորը միասին համախմբուած ուխտեր էին ներկայ չըլլալ հանդէսին, ըսելով թէ «այս կը պատկանի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Վասպուրականցիներուն, մենք կուսակցական մարդիկ չենք, միայն մաքուր սրտով Հայեր ենք»: Բայց մաքուր սրտով Հայերէն երեւան չեկաւ ծերունի մը, որ ըսէր.— Ես հայրենիքիս մէջ թողած եմ հօրս, մօրս եւ հարազատ եղբայրներուս գերեզմանները: Գոնէ մէկ վայրկեան յարգանք կենամ հանդէսին: Միայն մեծ ու փոքր կը մտածեն իրենց երջանկութեան մասին: Երիտասարդութիւնը պարելու եւ մեծերը ազգիտարար ապրելու: Մենք կատարեցինք մեր պարտականութիւնը, թէեւ ոչ լիովին, բայց հաւատարիմ նահատակներու յիշատակին:

Թղթակից

Փարիզ եւ արուարձաններ

Ց.

Հ. Դ.

ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ Յանձնախումբի նիստը տեղի պիտի ունենայ այսօր Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ավընիւ Կօլլէնի սրճարանը։

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. ԱՐԾՐՈՒՆԻ։ Նիւթ՝ «Խ. Հայաստանը»։

ԱՐԱՄ Կոմիտէի ժողովը վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Մուրատ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։

Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն ներկայ գտնուիլ ճիշդ ժամանակին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

25 Մայիս Շաբաթ երեկոյ

ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԼԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. Métro: Cadet.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՀ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET,** (որ ստիպուած ըլլալով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշդ 9ին)։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), ՕՐ. Տ. ՏԷՐ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (երգ), ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (երգ)։

ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ, (երգ եւ պարեր)։

Խօսք կ'առնէ նաեւ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Jazz band, Tombola, ձուկ պիւֆէ եւ եւրոպական պարեր։

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Ընդհ. կարգադրիչ Պ. Հ. ՍՏԵՓԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

25 ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Մշակութային Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին դասախօսութիւնը վաղը Հինգշաբթի գիշեր ժամը Café Aux Trois Portesի վերնայարկը, Métro: Cadet:

Կը խօսի՝ Պ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ «Մեր գաղութներու վիճակը եւ անոնց մէջ կատարուելիք մշակութային աշխատանքները»։

Կը հրաւիրուին անդամներն ու համակիրները։ Մուտքը՝ ազատ։

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ՍԱԼ - ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՆԸ 71, Avenue Kléber

ՀԱՍՑԷՆ ՄԻՇՏ ՆՈՅՆՆ Է

Բաց է ամէն առաւօտ ժամը 10—12.30։ — գիմել ամէն կարգի վկայականներու համար։

Խորհուրդներ կը տրուին իրենց թուղթերու վերանորոգման համար։

«Վ Է Մ»

Մամուլի տակ է եւ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ 9րդ հատորը հետեւեալ բովանդակութեամբ. — Ա. ՄԱՆՏԷԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն). — Ա. Մանտէլշտամ՝ «Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում». — Յ. Ճ. Սիրունի՝ «Ջոհի տարիին նախօրեակը», — Կ. Վ. Տայֆ՝ «Լ. Շանթի գեղարուեստական երկերը». — Ն. Մառի ինքնակենսագրութիւնը. — Շ. Նարդունի՝ «Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրութեան». — Ա. Աստուածատրեան՝ «Արամը». — «Հայաստանի խորհրդի արձանագրութիւնը». — Ռոստոմ՝ «Կուկունեան խմբի արշաւանքը». — ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ. — ԱՆՑԵԱԼԷ. — ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ. — ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ. — ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ՝ Յ. Զաւրեան. — ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ, Վ. եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 ֆր.։ Դիմել՝ Լ. Գեւոնեանին, «Յառաջ»ի հասցէով։

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները։

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ Ազգայնական կազմակերպութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի առաւօտ ժամը 11.15ին Փարիզի Հայ Լուսաւորչական (15 rue Jean Goujon) եւ կաթողիկէ (26 rue Troyon, Sèvres) եկեղեցիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ, ի յիշատակ Սարդարապատի, Բաշ Աբարանի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւներուն ինկած հերոսներուն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Վրէժ խումբի ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Սահակ Յարութիւնեանի՝ իր աներհօր դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱՐՇԱՒԻԱ, Մ. Գ. — 335։ Կարգադրեցինք։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Ժապուր. — 100։

ՔԱՎԱՅԵՈՆ, Ման. — 20։

ՎԻՎԻԷ, Խազ. — 50։

ՓԱՐԻԶ (20), Ռահ. — 35։

ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Կաղ. — 70։

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Օր. Ս. Թէրզ. — 35։

ՄԻՐԱՄՈՆ, Ռ. Սար. — 50։

ՌՕԱՆ ՄԱԹԷԼ, Մ. Թոր. — 110։ Կարգադրեցինք։

ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ. — 910։

ՄԱՐՍԷՅԼ, Գավ. — 35։

ԼԱ ՍԷՅՆ ՍԻՒՐ ՄԷՐ, Ս. Կար. — 35։

ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Պէր. — 70։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ «ժրբոն»ով աշխատիլ գիտցող ֆրանսահպատակ կառսոն մը։ Դիմել՝ ՖԼՕՐԻԻԱ, 61, Rue Mr. le Prince. Paris (6).

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Լիբանաբնակ Սուրիացիներն ու Լիբանանցիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Café Liban, Պ. Ռուբէնի սրճարանը, 59, rue Dunoir.

Ներկայ կ'ըլլայ Լիբանանցի իրաւաբան Մեթր ՀԱՆՆԱ։

ՆՈՐ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

LA TRAGÉDIE DE L'ASIE MINEURE ET L'ANÉANTISSEMENT DE SMYRNE (1914 — 1922)

Par RICHARD GONDRAND.

Prix 12 francs

Կը ծախուի գրատուն Հ. Սամուէլ, 51, Rue Mr. le Prince, իսկ Մարսէյլի մէջ՝ «Յառաջ» գրատունը (Տոմինիքէն) եւ ֆրանսական գլխաւոր գրավաճառներու քով։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Տպ. Վիէննա, 181 էջ, գեղեցիկ տպագրութիւն, 15 ֆրանք

ՐԱՖՖԻ

ԿԱՅԾԵՐ, 2 հատորը միասին, Տպ. Պէյրութ, 712 էջ, 50 ֆրանք։

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ (լոյս կը տեսնէ պրակ պրակ), պրակը՝ 1 ֆրանք։

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris (6), Chèque Postal: Paris-1278-35.

ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ինքնութեան թուղթերու հարցարանները ճշգրտօրէն գրելու, գրասենեակը յանձնելու, փոքրիկները Ֆրանսահպատակ ընելու, դատական եւ կառավարութեան մօտ դիմումներ ընելու եւ խնդրագիրներ գրելու գործողութիւնները, արագ, խղճմտօրէն եւ աժան կատարել տալու համար, դիմել՝ Պ. ԳՐԻԳՈՐԻՆ, **Hôtel Alèxandria, 7 Cours Belsunce,** ժամը 12—2 եւ 5էն 7։ Աղքատներուն ձրի։

ԼԱՒ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ ՓՆՏՌՈՂ ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Տեղափոխման պատճառաւ, Արաքս լուսանկարչատունը իր աշխատանոցը կը թողու շատ յարմար գինով։ Յարմար պատեհութիւն մը՝ ոչինչ գինով, Փարիզի ամէնէն կեդրոն թաղին մէջ հաստատուիլ ուզող Հայ լուսանկարիչներուն։ Ելեկտրականութիւն, ջուր, կազ, թէլէֆօն։ Երեք խոշոր բաժիններ։ Աթըլիէն օրուան եւ ելեկտրական լոյսով։ Տարեկան վարձք 3600, հազիւ պանդոկի սենեակի մը գինին չափ։ Այցելել փափաքողները, ժամադրութեամբ անձամբ դիմեն Արաքսին, 9, Rue Papillon, Փարիզ, հեռաձայն Prov. 49-34.

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Զ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի մօտ, 34, Villa Rouveyrolles.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (87)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Զրկուած չէք լինի... յոյս ունեցէք, որ մի ժամանակ կը տեսնէք նրան... պատասխանեց երիտասարդը խորհրդաւոր ձայնով։

«Մի ժամանակ»... արդեօք երկա՞ր պիտի տեւէր այդ ժամանակը, մտածեցի ես։

— Միանգամ նրան թոյլ տուին մտնելու բանտը, ինձ մօտ, ասեցի ես։

— Գիտեմ, այդ ես խնդրեցի բանտապետից, որ թոյլ տան։

Նէնէն ինձ ասել էր, որ մի ակնոցաւոր երիտասարդ միջնորդեց նրա համար եւ թոյլտուութիւն ստացաւ բանտը մտնելու։ Ո՞վ կը մտածէր, որ այդ բարեսիրտ երիտասարդը լինէր նա։

Նրա բարեսրտութիւնը մի այնպիսի համակրութիւն ազդեց իմ մէջ, մինչ ես փառահեղացայ ասել նրան.

— Ես գիտեմ, պարոն բժշկապետ, որ յաւիտեան զրկուած եմ նրանից։ Բայց դուք այնքան բարի էք եւ ազնիւ, որ կը գթաք մի որբ, անտէր, անօգնական աղջկայ վրայ, որը այս աշխարհում ոչ մի խնամատար չունի. Ամէն տեղ հալածում են նրան, ամէն մարդ խելագար է համարում նրան, եւ ոչ ոք չէ խղճում անբախտին...։

— Նա խելագար չէ, ընդմիջեց բժիշկը։

— Աղաչում եմ, խղճացէք նրա վրայ, ընդունեցէք ձեր պաշտպանութեան ներքոյ, նա շատ լաւ աղջիկ է։

— Ես առանց ձեր խնդրելու ես այդ պիտի անեմ, պատասխանեց երիտասարդը եւ վերկացաւ։

Ես պատրաստում էի բռնել նրա ձեռքը, յայտնել իմ անչափ, անսահման շնորհակալութիւնը, բայց նա ուշադրութիւն չդարձրեց եւ շտապով հեռացաւ։

— o —

Թ.

ԱՔՍՈՐ

Անցան մի քանի ամիսներ եւս։ Մենք բոլորովին առողջ էինք, առողջ այն չափով, որ կարող էինք դիմանալ ճանապարհի ծանրութեանը եւ ուղեւորուել դէպի հեռաւոր հիւսիս։

Առաւօտ էր։ Մի խումբ դատապարտեալների հետ, շրջապատուած զինուորներով, մեզ դուրս էին տանում քաղաքից։

Այդ տխուր տեսարանը շատ նման էր դագաղների յուղարկաւորութեանը դէպի գերեզմանների լռութիւնը։ Ծնողների, քոյրերի, եղբայրների լացը, նրանց հառաչանքը միախառնւում էր իրանց կորցրած բարեկամների շղթաների հնչիւնների հետ։

Այո, տխուր տեսարան էր եւ աւելի տխուր քան թէ մահը։ Այդ դէպքում մարդը կենդանի է մնում, եւ դեռ կենդանի կտրւում են նրա յարաբերութիւնները աշխարհի եւ բարեկամների հետ։ Բայց նրա զգացմունքները դեռ մեռած չեն. նրա վրայ ազդում են շրջապատող երեւոյթները։ Իսկ դագաղի մէջ դրած մարմինը աւելի բախտաւոր է. նա չէ զգում, չէ հասկանում, թէ ինչ է կորցնում։ Մի փոս եւ սառ հողը պարգեւում են նրան յաւիտենական խաղաղութիւն։

Աքսոր, ինչ սոսկալի միտք է բովանդակում իւր մէջ այդ բառը։ Հազարաւոր մղոններ չափել շղթայակապ ոտներով, պատերազմել դառնաշունչ մրրիկների դէմ, որոնք հսկայ եղեւինները խլում են արմատից, պատերազմել ցրտի հետ, որի սաստկութիւնից ահագին ժայռերը ճաքճքում են, պատառ պատառ են լինում, — մաշուել, ուժաթափ լինել հանքերում տաժանական աշխատութիւններով, — այդ բոլորը այնպիսի տանջանքներ են, որոնց մարդ, միայն դատապարտուած մարդը կարող է դիմանալ։

Բայց մի բան, որին չէ դիմանում նա, որի առջեւ փշրւում են նրա բոլոր զօրութիւնները — դա է սիրած աղջկայ արտասուքը...։

Ահա դարձեալ յայտնուեցաւ նա...։ Մազերը խառնուած, լի կատաղի վրդովմունքով, որպէս մի խելագար հրեշտակ յայտնուեցաւ նա...։ Ախ, որքան սարսափելի է նրա գայրացած դէմքը...։

Նա աշխատում է մօտենալ ինձ... զինուորները հեռացնում են... նա վախենում սուիններից...։ Ահա բռնեցին նրան... նա կրկին դուրս պրծաւ նրանց ձեռքից... վազում է դէպի ինձ... արգելում են...։ Ահա նա խլեց զինուորներից մէկի հրացանը... մուխը բարձրացաւ... հրացանը գոռաց...։ Բայց զարկեցին նրան... նա ընկաւ... էլ չէ վեր կենում...։

«Դա այն ցնորուած աղջիկն է» լսելի եղաւ ամէն կողմից։

Իմ աչքերի առջեւ մթնեց, ես այլ եւս ոչինչ տեսնել չկարողացայ, միայն զգում էի հրացանների կոթերի հարուածը, որով քշում էին ինձ դէպի իմ դատապարտութեան օթեւանը...։

Ժ.

ՆՐԱՆ ԳՐԵՑԻՆ ՄԵՌԱԾՆԵՐԻ ԹԻՒՈՒՄ

— • —

Աքսորականների խումբը, որոնց հետ ես ուղեւորուեցայ, բաղկացած էր տասն եւ երեք հոգուց, նրանց մէջ էին եւ իմ ընկերները,

Մինչեւ առաջին իջեւանը հասնելը ես մինչ այն աստիճան խռովութեան մէջ էի, որ ամենեւին չնկատեցի, թէ մեր ընկերներից մէկը պակաս էր, այն ես մեր գլխաւոր — Քաւոր Պետրոսը։

Մենք հասանք իջեւանը, երբ դեռ նոր էր մտնում արեւը։ Այդ մի արքունի շինուածք էր փոստայի կայարանի մօտ, մարդկային բնակութիւնից հեռու, առանձնացած անապատի մէջ։ Այնտեղից տունս եկաւ մի սառը սարսափանուոր եւ ընդունեց մեզ։ Մենք այժմ մարդ լինելուց դարձել էինք իրեր, նշանակուած նոմերներով։ Նայեցին մեր նոմերներին, ստուգեցին թուերը, եւ ապա ածեցին մի նեղ նկուղի մէջ։

Գիշերը մեզ բաժանեցին մի մի կտոր սեւ հաց եւ խմելու ջուր տուեցին։ Ընկերներս սկսեցին ընթրիք անել, բայց ես ոչինչ ուտել չկարողացայ։ Դա այն տխուր եւ ծանր գիշերներից մէկն էր, երբ ամէն յոյս կորած էր, երբ ամէն ինչ վերջացած էր եւ մեզ, ամէն մէկիս, յայտնի էր իւր թշուառ վիճակը։

Ծուտով դատապարտեալներից ոմանք սկսեցին ննջել, ոմանք տարածուեցան մերկ յատակի վրայ, փորձում էին քնել, ոմանք դեռ նստած խորին ինքնամոռացութեան մէջ մտածում էին։ Նկուղի մէջ տիրում էր գերեզմանական լռութիւն։ Միայն խղային ճրագը ճրճրթալով մի առանձին չարագուշակ ձայն էր արձակում եւ իւր չուրջը տարածում էր աղօտ լուսաւորութիւն։

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 23 ՄԱՅԻՍ JEUDI 23 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2812

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՏՈԼՖ ՀԻԹԼԵՐԻ ՃԱՌԸ

Հիթլէր, ինչպէս գրեցինք երէկ, երեքշաբթի երեկոյեան, արտասանեց իր ճառը Ռայխսթակին մէջ, 600 երեսփոխաններու առջեւ, բայց ձայնը ուղղած, հեռախօսով, եւրոպական բոլոր ազգերուն:

Ամիսէ մը ի վեր կը սպասուէր այս ճառին, որ, ինչպէս կ'ըսուէր, տեսակ մը պատասխան պիտի ըլլար Սթրէզայի համաժողովին բանաձեւած սպառնալիքին եւ Ժընեւի արխապդօսին արտասանած դատապարտութեան:

Ձայնասփիւռի գործիքներ դրուած էին մասնաւորաբար Պերլինի բոլոր հրապարակներուն վրայ, ինչպէս եւ թատրոններուն եւ սինէմաներուն մէջ, ուր խռնուած էր ժողովուրդը յատկապէս լսելու համար իր «առաջնորդ»ը:

Եւ խօսեցաւ Առաջնորդը: Իր ճառը, որ կը բաղկանար 28 մեքենագրուած էջերէ, մեծ մասամբ քննադատութիւն մըն է՝ ուղղուած Դաշնակիցներուն:

— Անգլեւսաքսոն երկիրներու մէջ շա՜տ կը քննադատեն Գերմանիան, այն մեղադրանքով թէ մեր երկիրը լքած է ժողովրդավար սկզբունքները: Բայց չէ՞ որ Գերմանիան ալ ունի իր Սահմանադրութիւնը, եւ գերման կառավարութիւնը ընտրուած է ժողովուրդին կողմէ: Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, որ երեսփոխան մը ընտրուած է 10,000 քուէով թէ 20,000 քուէով կամ 30,000 քուէով: Բայց գերման ժողովուրդը ընտրած է երեսփոխան մըն ալ 38 միլիոն քուէով, եւ այդ երեսփոխանը պատասխանատուութիւն ստանձնած է գերման ժողովուրդին առջեւ այնքան որքան խորհրդարան մը: Ես, իբրեւ Առաջնորդ եւ վարչապետ Գերմանիոյ, լիազօրուած տալու որոշումներ,— որոնք անգամ մը եւս ծանրակշիռ կը դառնան պարզ այն պատճառով որ չեմ կրնար ուրիշ անձի մը հետ բաժնել պատասխանատուութիւնները,— այսօր կ'ուզեմ գերման ազգին ներկայացնել իմ գործունէութեանս ընդհանուր պատկերը:

Եւ Հիթլէր կը ներկայացնէ նացի շարժումը, սկզբնական գործունէութենէն մինչեւ իշխանութեան գլուխ գալը, եւ յետոյ՝ յարձակողական մը Վերսայլի դաշնագրին դէմ, որ մասնաւորաբար «հաշտուողներու» տրամադրութիւններով «անդամալուծեց գերման ճարտարարուեստութիւնը, քայքայեց գիւղատնտեսութիւնը, կործանեց միջին դասակարգը, խափանեց առեւտուրը, պատճառ եղաւ տակ նետեց երկրին տնտեսութիւնը, եօթնուկէս միլիոն գործաւորներ հասցուց»: Այս տխուր հորիզոնին վրայ կը յայտնուի նացի շարժումը, որ «երկուքուկէս տարուան ընթացքին անհաւատալի գործեր կատարեց»:

— Նոր Գերմանիան կարելի չէ բաղդատել ուրիշ որ եւ է երկրի հետ, իր սկզբունքները այնքան նոր են որքան իր գործերը: Ան լքեց քանքերզական (ՅԱՌԱՋ.— Հեռագրի ուրիշ թարգմանութեան մը մէջ կ'ըսուի «խռովարար») հայրենասիրութիւնը իբրեւ քաղաքական գործօն, ինչպէս պարտութեան մատնեց մարքսեան միջազգայնականութիւնը: Արդի Գերմանիան կողմնակից է խաղաղութեան, եւ այս՝ առանց տկարութեան կամ վախկոտութեան պատճառի: Ազգայնական – ընկերվարական պետութիւնը ցանկալի չի գտներ ուժի տակ եւ բռնի ձուլել ժողովուրդ մը ուրիշ ժողովուրդի մը մէջ, փասնզի այդ ձուլումը ի վերջոյ պիտի տկարացնէր յաղթականը: Կը նշանակէ թէ ազգային ընկերվարութեան վարդապետութիւնը կը մերժէ ձուլման տեսակէտը, ուրեմն եւ գերմանացումի քաղքենի գաղափարը: Մենք չենք ցանկար արգիլել ուրիշ ժողովուրդներու լեզուն եւ մշակոյթը՝ անոնց պարտադրելու համար մեր լեզուն եւ մշակոյթը: Մենք չենք ուզեր գերմանացնել անոնք, որոնք գերմանական չեն:

Տարուած այս վարդապետութեամբ, մենք կը համարենք ամէն պատերազմ որ կը ձգտի օտար ժողովուրդ մը լուծի տակ պահել՝ ազդակ մը որ նիրքնապէս կը տկարացնէ յաղթականը, ի վերջոյ զայն դարձնելով պարտեալ: Ու չենք հաւատար նոյնպէս որ իր ազգայնութեան մէջ ամրացած ժողովուրդ մը կրնայ կորսնցնել իր ազգայնութիւնը: Որ եւ է պետութիւն, պատերազմի պարագայի մը մէջ, կրնայ ստանալ միայն սահմանային աննշան յաջողութիւն մը որ երբեք կարելի չէ համեմատել իր զոհողութիւններուն հետ: Արիւնը որ երբեք հարիւր տարուան ընթացքին թափեցաւ Եւրոպայի մէջ, երբեք չի համապատասխաներ ստացուած արդիւնքին՝ ազգային տեսակէտով: Ֆրանսան կը մնայ միշտ Ֆրանսա, Գերմանիան կը մնայ Գերմանիա, Իտալիան կը մնայ Իտալիա, Լեհաստան կը մնայ Լեհաստան: Աշխարհակալական կամ եսասիրական պատերազմները ազգութեանց վնասած են միայն մակերեսային ձեւով: Եթէ ժողովուրդները իրենց այդ զոհողութեանց գէթ մէկ մասը կատարած ըլլային մարդկային իտէալներու համար, շատ աւելի մեծ պիտի ըլլար արդիւնքը: Բնակչութեան անման տեսակէտով եւս, ժողովրդագրական ճարտար քաղաքականութիւն մը աւելին կուտայ երկրին, քան աշխարհակալութիւն մը: Ո՛չ, միայն խաղաղութիւն կը ցանկայ ազգային ընկերվարութեամբ տոգոր ուած Գերմանիան, եւ կը ցանկայ փիլիսոփայական խոր համոզումով մը, վասնզի ոչ մէկ պատերազմ կրնայ փարատել եւրոպական ներկայ տագնապը: Գերմանիա մշակած է ծրագիրներ, որոնց իրագործումը կը կարօտի տասը կամ քսան տարիներու: Մեր վարչաձեւին փիլիսոփայական իտէալներուն չենք կրնար հասնիլ յիսուն կամ հարիւր տարի առաջ: Ահա թէ ինչո՛ւ խաղաղութիւն կ'ուզենք եւ ինքնամփոփում: Եւ սակայն ցանկութիւնը չէ միայն ու միայն Գերմանիոյ առաջնորդին, գերման կառավարութիւնն ալ խաղաղութիւն կը ցանկայ, եւ ժողովուրդն ալ, որովհետեւ երբեք ժողովուրդները պատերազմ չեն ուզած: Գերմանիա պէտք ունի խաղաղութեան եւ կը ցանկայ խաղաղութիւն:

Իտըն խաղաղութեան ապահովութիւն կ'ուզէ, բայց «ապահովութիւն» չե՞ն կազմեր իմ յայտարարութիւններս: Ի՞նչ կ'արժէ դաշնագիր մը: Աւելի դիւրին է յանախ ստորագրութիւնը դնել դաշնագրի մը տակ՝ վերապահելով գործելու ազատութիւնը, քան ներկայանալ ամբողջ ժողովուրդին առջեւ իբրեւ բարեկամ խաղաղութեան: Կրնայի տասը դաշնագիր ստորագրել: Բայց այդ դաշնագիրներէն ոչ մէկը կրնար ունենալ կշիռն այն յայտարարութեան, զոր ըրի Ֆրանսայի, Սարի հանրաքուէէն վերջ:

Երբ, իբրեւ Առաջնորդը եւ լիազօրը գերման ժողովուրդին, կը յայտարարեմ համայն աշխարհի եւ իմ ամբողջ ժողովուրդիս առջեւ թէ այսուհետեւ հողային ոչ մէկ պահանջ ունինք Ֆրանսայէն, խաղաղութեան շատ աւելի մեծ օժանդակութիւն մըն է, քան հազար ստորագրութիւն հազար դաշնագիրներու տակ: Բայց երբ կը բաւականանան միայն «արձանագրելով» այդ յայտարարութիւնը, մեզի կը մնայ միայն «արձանագրել» իրենց պատասխանը: Սակայն եւ այնպէս հարկ կը տեսնեմ բողոքել այն սովորութեան դէմ, որով պաշտօնական յայտարարութիւններուն կուտան արժէք՝ միշտ իրենց պահանջներուն համաձայն: Երբ գերման կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ խաղաղութիւն միայն կ'ուզէ, այդ յայտարարութիւնը ունի կամ այնքան արժէք որքան ստորագրութիւն մը դաշնագրի մը տակ, կամ ստորագրութիւնը աւելի կ'արժէ քան պաշտօնական յայտարարութիւն մը:

Այնուհետեւ Հիթլէր կը սկսի «բանակռիւ» մը Վերսայլի դաշնագիրն ստորագրող յաղթական պետութեանց հետ:

— Զինաթափութիւն կը պարտադրեն Գերմանիոյ, բայց ինչո՛ւ չեն ուզեր զինաթափ ըլլալ իրենք եւս, մանաւանդ երբ դեռ իշխանութեան գլուխ չէր եկած ազգային – ընկերվարութիւնը:

Պետութիւնները ոչ միայն չեն զինաթափուած, այլ եւ կատարելագործած են իրենց սպառազինութիւնները: Դեռ աւելին, անոնք սպառազինական արշաւ մը կը կատարէին՝ երբ Գերմանիա զինաթափ էր կատարելապէս: Այդ շրջանին Գերմանիա ոչ իսկ կրաւորական պաշտպանութեան միջոցներ ունէր օդային յարձակման մը դէմ:

Այս զինարշաւը դաշնագրի բռնաբարում չէ՞ միթէ, այն ատեն ի՞նչ նշանակութիւն ունին դաշնագիրներու տակ դրուած ստորագրութիւնները: Գերմանիան չէր, որ ձախողութեան մատնեց 200,000նոց բանակի մը ծրագիրը: Պետութիւններն էին, որ չէին ուզեր զինաթափ ըլլալ, եւ Ֆրանսան էր որ 17 մարտ 1934ին խզեց բանակցութիւնները այդ ծրագրին մասին: Եթէ ընդունուած ըլլար իմ ծրագիրս 200,000նոց բանակի մը մասին, այսօր նուազ մտահոգութիւն կը ստեղծուէր:

Երբ պետութիւնները կը մերժէին զինաթափ ըլլալ, Աստուծոյ եւ խղճիս առջեւ պարտաւոր զգացի ինքզինքս՝ վերահաստատել Գերմանիոյ իրաւունքներու հաւասարութիւնը, մանաւանդ երբ Ֆրանսա պարտադիր զինուորագրութեան տեւողութիւնը կը հասցնէր մինչեւ երկու տարի: Գերմանիան չէր որ խզեց իր յանձնառութիւնները, այլ պետութիւնները որ մեզ մղեցին նոր կարգադրութիւններու: Վասնզի պարտադիր զինուորական ծառայութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ երկրին տալ իրաւունք մը որ ոչ ոքի կը սպառնայ, այլ միայն կ'երաշխաւորէ Գերմանիոյ ապահովութիւնը:

Մակտոնըլտ կը յայտարարէ թէ յաղթական պետութիւնները իրաւունք ունին ժամանակ մը սպասելու՝ զինաթափուելէ առաջ: Սպառազինութիւնը խաղաղութեան վտա՞նգ մըն է թէ ոչ: Եթէ վտանգ մըն է, բոլոր ազգերուն համար վտանգ մը կը կազմէ հաւասարապէս: Եթէ վտանգ մը չէ, պէտք է այդպէս համարուի բոլոր ազգերուն համար ալ հաւասարապէս: Կարելի չէ ընդունիլ որ խումբ մը պետութիւններ իրենց սպառազինութիւնը ներկայացնեն իբրեւ ձիթենիի ճիւղ մը, իսկ ուրիշ պետութեան մը սպառազինութիւնը՝ իբրեւ սատանայի խարազանը: Հրասայլը հրասայլ մըն է միշտ եւ ռումբը ռումբ մըն է ամէն երկրի մէջ:

Գերման ժողովուրդը տրամադիր չէ այլ եւս որ իրեն հետ վարուին շարունակաբար իբրեւ երկրորդական ազգի մը:

Հիթլէր այնուհետեւ կը յարձակի արդի դիւանագիտութեան վրայ, անուանելով ներկայ շրջանը իբրեւ «համաժողովներու շրջան»:

— Փոխանակ հրաւիրելու շահագրգռուած բոլոր պետութիւնները խորհրդակցելու, երկու կամ երեք կառավարութիւն ծրագիր մը կը մշակեն, կարելին ու անկարելին, ընդունելին եւ անընդունելին իրար կը խառնեն, որոշ մտադրութեամբ մը վիժեցնելու՝ ի վնաս այն պետութեան, զոր կը հրաւիրեն ետքէն: Այդ պետութեան կը յանձնեն ծրագիրը, որ «անբաժանելի» է եւ զոր պէտք է ընդունիլ ամբողջութեանը մէջ կամ մերժել: Ու պետութիւնը որ կը մերժէ ամբողջութիւնը, կը մեղադրուի ձախողման մէջ: Գործելու այս եղանակը, որ գործադրուեցաւ նաեւ Վերսայլի մէջ, կը յիշեցնէ փիլմի ընկերութեանց առեւտուրը,— անյաջող եւ յաջող ժապաւէնները միասին ծախելու սովորութիւնը:

Գերմանիոյ տեսակէտը այս է.— Պիտի չմասնակցինք որ եւ է խորհրդաժողովի, որուն մշակած ծրագիրներուն քննութեան հրաւիրուած չենք առաջուընէ, ամէնուն հետ: Երբեք չենք ուզեր ըլլալ այն կոչնականը, որ առաջինը պիտի ճաշակէ երկու կամ երեք պետութեան պատրաստած կերակուրը:

Հիթլէր կը քննադատէ նաեւ «անբաժանելի խաղաղութեան» տեսակէտը:

— Գերմանիա պաշտօնապէս հաւատիք տուաւ Ֆրանսայի՝ իր սահմաններուն անբռնաբարելիութեան մասին, Սարի հանրաքուէէն վերջ: Լեհաստանի հետ եւս, հակառակ անցեալի թշնամութեանց, կնքեց ոչ – յարձակման դաշնագիր մը, զոր պիտի յարգէ կուրաբար՝ մաղթելով որ այդ դաշնագիրը խորացնէ երկու երկիրներու բարեկամական յարաբերութիւնները:

Մենք յայտարարեցինք թէ վերջնապէս կը հրաժարինք Ալզաս – Լորէնէն, որուն համար երկու մեծ պատերազմներ բրած ենք, մենք յայտարարեցինք այդ՝ խնայելու համար նոր արիւնհեղութիւն մը գերման ժողովուրդին համար: Մենք կ'ուզենք մեր կողմէ կատարել ամէն բան որ կարելի է, որպէսզի Ֆրանսայի հետ հիմնենք նշմարիտ բարեկամութիւն մը եւ իրական խաղաղութիւն մը:

18-45 զինուոր պիտի ըլլան Գերմանիոյ մէջ

Մայիս 21ին Գերմանիոյ նախարարական խորհուրդը վաւերացուց պարտադիր զինուորութեան օրէնքը, որուն անհամբերութեամբ կը սպասուէր մարտ 16էն ի վեր:

Նոյն օրէնքով, Հիթլէր կը հռչակուի բացարձակ վարիչը երկրին զինուորական ուժերուն եւ մէկ տարի զինուորութիւն կը հաստատուի 18—45 տարեկան Գերմանացիներու համար: Ասկէ զատ, ամէն Գերմանացի այր եւ կին պարտաւոր է այսպէս կամ այնպէս ծառայել պատերազմի ատեն: Զինուորական ծառայութիւնը կը բաժնուի երեք դասի,— բանակ, նաւատորմ եւ օդանաւային ուժ: Օրէնքին յառաջաբանը կ'ըսէ թէ զինուորութիւնը պատուական ծառայութիւն մըն է որ կ'ըլլայ գերման ազգին: Օրէնքը կը բաղկանայ հինգ մասերէ: Զինուորութեան տարիքը նշանակելով 18—45, օրէնքը կ'ըսէ թէ պատերազմի ժամանակ նախարարը կրնայ երկարել այդ շրջանը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՆԳ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Զօր. Տիմիթրէսքու, ռումէն զօրքի նախկին հրամանատարը, որ դրամական զեղծումներ կատարած էր:

224.000 ԾՆՈՒՆԴՆԵՐ աւելի եղած են Գերմանիոյ մէջ, 1934ին, բաղդատելով 1933ի հետ: Սակայն Հիթլէր գոհ չէ 18 առ հազարի այս համեմատութենէն եւ կ'ուզէ որ գոնէ 21 առ հազարի բարձրանայ, պահպանելու համար ցեղային ուժը:

ՄԷԿ ՄԻԼԻԱՌ ԼԻՐԻ (83 միլիոն տոլար) ներքին փոխառութիւն մը պիտի հանուի Իտալիոյ մէջ, ելմտացոյցին բացը եւ Հապէշիստանի ճակատին զինուորական ծախքերը հոգալու համար:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԷ ԶՐԿՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԸ

(ԶԵԿՈՅՑ)

Հայ Գաղթ. Միացեալ Ցանձնաժողովը, որ իր 16րդ նիստը գումարած էր ապրիլ 26ին, մայիս 3ին համարատուութեան ընդհ. ժողով մը ունեցաւ, որուն ներկայ գտնուեցան զինքը կազմող ազգային մարմիններուն եւ կազմակերպութեանց վարչութիւնները, ինչպէս եւ մամուլի ներկայացուցիչները:

Միացեալ Ցանձնաժողովը իր 17րդ նիստը ունեցաւ մայիս 17ին Նուպարեան Մատենադարանին մէջ եւ զբաղեցաւ ցանկովը այն հայ աշխատաւորներուն որոնց աշխատանքի իրաւունքը իրենցմէ ետ կ'առնուի, ինքնութեան քարտերուն վերանորոգման առթիւ: Ամիսէ մը ի վեր, Հայ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովին եւ մասամբ ալ Ալֆրէտ Բլէպէրի օֆիսին մէջ կ'արձանագրուին այդ դասակարգի հայ աշխատաւորներ եւ մինչեւ մայիս 16 անոնց թիւը կը հասնէր 94ի: Այդ մերժուածները կը բաժնուին հետեւեալ կերպով.—

1.— Անոնք որ իրենց քարտերուն մէջ օտար հպատակ նշանակուած են,— 21 հոգի (ատոնց 15ը Թուրք, 4ը սուրիացի եւ 2ը պարսիկ): 2.— Ամուրիներ՝ 37 հոգի: 3.— Տանտէր՝ 6 հոգի: 4.— Կամ այրը, կամ կինը աշխատաւոր՝ 5 հոգի: 5.— Երկու երեք տարիէ ի վեր չաշխատող եւ գործազրկութեան նպաստով ապրող՝ 4 հոգի: 6.— Անցագիր չունեցող՝ 3 հոգի: 7.— Երեք տարիէ ի վեր չաշխատող եւ զաւակներն ալ գործի՝ 1 հոգի: 8.— Պահանջուած պայմանները լրացնող եւ սակայն մերժուած, հաւանօրէն սխալ տեղեկութեանց հիման վրայ՝ 17 հոգի:

Բացի 1 եւ 8 կէտերուն մէջ արձանագրուածներէն, ամէնքն ալ կամ ամուրի են, կամ անզաւակ այրի, եւ կամ տուն տեղ եղած եւ իրենց հաշուոյն ապրող զաւակներու տէր:

Ժողովը որոշեց շարունակել արձանագրութիւնը եւ նորէն խնդրել բոլոր այն հայ աշխատաւորներէն, որոնց աշխատելու իրաւունքը ետ կ'առնուի, երթալ արձանագրուիլ կամ 15 րիւ Ժան Կուժօն, կամ 71 Ալֆրէտ Բլէպէր, որպէսզի կարելի ըլլայ լիակատար պատկեր մը ունենալ ստեղծուած նոր կացութեան: Մինչ այդ, ժողովը նոր դիմումներ պիտի կատարէ պատկան իշխանութեանց մօտ, որպէսզի յիշեալ դասակարգի աշխատաւորներուն համար կարելի եղած բոլոր նպաստաւոր կարգադրութիւնները ձեռք բերէ:

Ժողովը որոշեց գրել Մարսիլիոյ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան եւ Հայ գործադիրներու նպաստամատոյց յանձնախումբին, խնդրելով Մարսիլիոյ հայ գործաւորներուն թիւին յաւելման մասին նոր թուանշաններ եւ փաստեր, կեդրոնական իշխանութեանց մօտ նոր դիմումներու համար: Այդպիսի դիմում մըն ալ եղած է Միացեալ Ցանձնաժողովին կողմէ Լիոնի Ազգ. Միութեան, ինչպէս եւ Վիէնի մէջ կազմուած ազգային նոր մարմինին:

Փարիզի օդային պաշտպանութիւնը

Մայրաքաղաքի ոստիկանական վերատեսչութեան մօտ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ երեքշաբթի առաւօտ, քննելու համար Փարիզի օդային պաշտպանութեան համար կատարուած փորձերուն արդիւնքը:

Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցէն կը տեղեկանանք, որ ահազանգի կարգ մը սուլիչներ հարկ եղած ուժգնութեամբ չեն լսուած փողոցներուն մէջ: Այս պատճառով որոշուեցաւ ահազանգի սուլիչներուն թիւը աւելցնել, ինչպէս եւ սաստկացնել անոնց ձայնը, փողոցի աղմուկէն զանազանելու համար՝ տարբեր եղանակ մը յարմարցնելով միաժամանակ:

Բժշկական օգնութեան կայաններու գործունէութիւնը գոհացուցիչ նկատուեցաւ, այսուհանդերձ պիտի կազմակերպուին նոր կայաններ եւս:

Լոյսի զգուշութիւններուն մասին ձեռք առնուած միջոցները բաւարար էին, ինչպէս կը հաստատեն օդանաւերով կատարուած քննութիւնները:

Որոշուեցաւ պատի ազդ մը խմբագրել եւ փակցնել Սէնի նահանգին բոլոր քաղաքներուն եւ Փարիզի պատերուն: Այդ ազդին մէջ ցոյց պիտի տրուին այն զգուշութիւնները, որոնց պէտք է հետեւիլ օդային յարձակման մը պահուն: Ասկէ զատ բոլոր տուներու բակին մէջ, պատի վրայ պիտի փակցուի պաշտօնական ազդ մը, ուր ցոյց պիտի տրուին մօտակայ ապաստանները եւ բժշկական կայանները, ինչպէս եւ թունաւոր կազերու դէմ ինքնապաշտպանութեան եղանակները:

Մայրաքաղաքին բազմաթիւ թաղերուն մէջ զետեղուած են մասնաւոր գործիքներ, որոնք պիտի մարեն լոյսերը՝ երբ ահազանգ տրուի: Նման գործիքներ պիտի զետեղուին նաեւ արուարձաններու մէջ:

Արձանագրուած են տուներու ապաստանները: Մեթրոյի ընկերութիւնը ծրագրած է շինել հաւաքական ապաստան մը փորձի համար:

Ցետոյ նկատի առնուեցաւ աղքատներուն կազի դիմակ հայթայթելու անհրաժեշտութիւնը: Գործարանատէրերը կը խոստանան աւելի աժան ծախել դիմակները, եթէ ապսպրանքները շատ ըլլան:

Ըմբոստութիւն Իրաքի մէջ

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ Սուք – էշ – Շույուղի շրջանի ցեղախումբերը ապստամբելով տեղական իշխանութեան դէմ, պաշարած են ոստիկանական ուժերը: Նասիրէի մօտ, ըմբոստները կտրած են հաղորդակցութեան ամէն միջոց, սակայն այս ճակատին վրայ կառավարական ուժերն ու հաւատարիմ ցեղախումբերը յաջողած են ի վերջոյ տէր դառնալ կացութեան: Նասիրէի ըմբոստները, կառավարական ուժերու յաղթանակին վրայ, անձնատուր եղան եւ իրենք իրենց միջոցներով վերահաստատեցին հաղորդակցութիւնը:

Ազգային Վիճակախաղութեան պարգեւները

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ազգ. պարգեւախաղի 6րդ շարքին վիճակահանութիւնը: 2,500,000 ֆրանքի մեծ պարգեւը շահեցաւ 923,911 թիւը:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— **136.561, 674.774, 087.674, 715.394, 996.385:**

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆր.— **209,385 557.702, 325.273, 880.259, 521.494:**

5.516 *վերջացող թիւերը շահեցան* **100.000 ֆրանք:**

3.788 *վերջացող թիւերը շահեցան* **50.000 ֆրանք:**

9.169 *եւ* 0.560 *վերջացող թիւերը շահեցան* **25.000 ֆրանք:**

639 *վերջացող թիւերը շահեցան* **10.000 ֆրանք:**

14 *վերջացող թիւերը շահեցան* **1000 ֆրանք:**

9 *վերջացող թիւերը շահեցան* **100 ֆրանք:**

ՍԵՆԻ ԱՓԵՐԷՆ ՍՕՆԻ ԵՒ ՌՕՆԻ ԱՓԵՐԸ

—o—

7.- Մուայլ հսկայ մը.- Լիօն

Բ.

Լիօնի շրջանին հայ գաղութը կը բաղկանայ 8000 հոգիէ: Հին գաղութէն հազիւ 50—60 անձեր: 1923—24ի շրջանին է որ հայ գաղթականութիւնը հոծ զանգուածներով կը հաստատուի Լիօն: Մօտաւորապէս 275 խանութպաններ, մեծ մասով դերձակ, կօշկակար, սափրիչ, նպարավաճառ, ճաշարանատէր եւ սրճարանատէր:

Բանուորները ընդհանրապէս կը գործեն մետաքսի գործարաններու մէջ: Կան նաեւ դղմաճի եւ մետաղագործութեան մէջ աշխատողներ: Այրերուն օրավարձն է 24—30 փրանք, իսկ կիներունը 15—18:

Երկու բժիշկներ՝ Տոքթ. Կարապետ Աչիքէթճեան եւ Տոքթ. Կարապետ Թօնամեան:

Գաղութը կը կազմեն Խարբերդցիներ, Պօլսեցիներ, Մալաթիացիներ, Արաբկիրցիներ, Կարնեցիներ, Երզնկացիներ, Բաբերդցիներ, Մշեցիներ, Վանեցիներ, Սէօլէօզցիներ, Նարլըխանցիներ, Նոր–Գեղցիներ, Իզմիրցիներ, Պարտիզակցիներ, Թօքատցիներ, Սեբաստացիներ, Հաճընցիներ, Ատանացիներ եւ Պոլսեցիներ, ինչպէս նաեւ քիչ մը ամէն կողմէ Հայաստանցիներ եւ Փոքր – Ասիացիներ:

Կայ ազգ. վարժութիւն մը որուն եկեղեցին մէջ կը քահանայագործէ Վարդան աւագ քհյ. Ժամկոչեան: Նարլըխանցի Խորէն քհյ. մըն ալ ինք իր հաշւոյն հիմնած է մատուռ – խանութ մը: Կ'ըսեն թէ գործը գէշ չէ, գտած ըլլալով բաւական բարեպաշտ յաճախորդներ:

Կան անշուշտ եւ անպայման կաթոլիկներ եւ բողոքականներ եւ մանաւանդ «բուհճի»ներ:

Երկու դպրոցներ: Մէկը Արաբկիրցիներուն, միւսը ... Բարեգործական:

Իբրեւ չէնք՝ եկեղեցին եւ Դաշնակցութեան ակումբ – գրադարանը:

Կուսակցութիւննե՞ր ... ամէն գոյն, բազմագոյն, աժգոյն:

Միութիւններ,— Հ. Մ. Ը. Մ., Զ. Ռ. Մ., Ֆր. Կ. Խաչ, Համազգային, Աղքատախնամ, Բարեգործական:

Հայրենակցականներ,— Համախարբերդցիական, Մալաթիա, Արաբկիր իր շրջաններով, Բարձր – Հայք, Սէօլէօզ, Տարօն – Տուրուբերան, Պօլու, Նարլըխան:

Երկու ապարան,— «Եփրատ» եւ «Արաքս»: Ուշագրաւ է որ մեր ապարանները կամ լերան անուն ունին եւ կամ գետի: Միոյն մէջ կը սառի հայ հեղինակը, միւսին մէջ ալ կը խեղդուի:

Լիօն ունեցած է քանի մը թերթեր, ասուպի կամ վարդի կեանքով, «Շարժում» գրական – գեղարուեստական ամսաթերթ, հրատարակութիւն «Եփրատ» ապարանի: «Կայծեր» համայնավարական չաբաթաթերթ: Նորէն «Շարժում», այս անգամ առեւտրական – տնտեսական կիսամսեայ հանդէս: Երկու «Շարժում» հաւասար եղած են անշարժութեան, իսկ Լիօնի հովը մարեց «Կայծեր»ը: Լիօնի մառախուղին մէջ գրական ծաղիկ չի կրնար աճիլ:

Լիօնի մէջ առայժմ գոյութիւն չունի ծայրայեղ Թշուառութիւն: Անգործները կը ստանան կրճատուած նպաստ մը:

Կան ինքնաշարժի վարիչներ որոնք մեծ մասով Պոլսեցի երիտասարդներ են:

Տարածուած է խաղամոլութիւնը, Թրքախօսութիւնը (հայերէն գիտցողներ որոնք Թուրքերէն կը խօսին), անտարբերութիւնը (նշանաւոր եւ առաջնակարգ), նոյն իսկ այլասերում մը:

Ցաւով պէտք է խոստովանիլ որ Լիօնի հայ գաղութը ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ իր բացասական գիծերով: Իւրաքանչիւր Լիօնէն վերադարձող, կը յիշեմ, կ'ըսէր Փարիզի մէջ. — Գէշ գաղութը:

Մեծապէս զգալի է ջերմութեան պակասը դէպի հայ մշակոյթը եւ արմէնական հոգին:

Անշուշտ կան Արմէններ: Այս բառով ըսել կ'ուզենք արի արիականներ, ջահակիր ազգայնականներ, ցեղային հանճարով խանդավառներ, ցմահ երիտասարդներ, արտաքին ոյժով, ներքին գեղեցկութեամբ պրահաւորուած ապաւէններ, այսինքն Արմէններ:

Լիօնի Արմէնները թիւ մը կազմելէ շատ հեռու են:

×

Լիօն է յոբելեար Երուանդ Տէր Անդրէասեան, իրեններով: Կ'այցելեմ մեր ծերունազարդ աշխարհական վանականին: Ան սա միջոցիս իր կեանքը դարձուցած է աշխարհին եւ ամբողջովին յափշտակուած Թարգմանական գործով մը՝ Ֆրանց Վէրֆէլի «Մուսա Լերան Քառասուն օրերը»:

Լայնաշունչ խանդավառութիւնով կը խօսի այս անմահական գործին շուրջ եւ կը կարդայ, քուրմի մը պէս, գլուխ մը իր Թարգմանութենէն:

Վստահաբար մեր Թարգմանական գրականութիւնը նոր «Թագուհի» մը պիտի ունենայ մօտերս:

Տէր Անդրէասեան կը փառաբանէ արմէնական բարբառը, օրինակներով ցոյց կուտայ թէ ինչ հրաշալի գործիք մըն է մեր լեզուն՝ իւրացնելու համար որ եւ է օտար գլուխ – գործոց: Կը պանծացնէ մեր լեզուին ճկունութիւնը, հարստութիւնը, բազմակողմանի հանճարը:

Շատ քիչերու քով եմ տեսած մեր «մեծատաղանդ»ին հանդէպ այսքան անսպառ եւ երիտասարդական խանդավառութիւն:

Տէր Անդրէասեան իր կրօնքն է ըրած արմէնական լեզուն:

Եւ այդ կրօնքին մեծ առաքեալ – րանն է ինք:

×

Արուեստագէտներու փոքրիկ բոյլ մը կը շնչէ Լիօնի մէջ:

Աւետիս Մելքոնեան, Լիօնի երաժշտանոցէն, համակրելի, տաղանդաւոր ու խանդավառ երիտասարդ մըն է: Երաժշտական ամէն ձեռնարկ իրեն կը պարտի գաղութը: Ունեցած է երգչախումբ, ներկայիս ցրուած:

Մելքոնեան ինքն ալ Օփերայի է վերածած Յ. Թումանեանի «Անուշ» քերթողական գործը, ինքնատիպ արուեստով եւ արմէնաշունչ եղանակներով:

Մտադիր է բեմադրել յաջորդ ձմրան շրջանին:

Լաւագոյն պիտի ըլլայ իր նման խոստումներով աւլցուն խառնուածքի մը համար, դուրս բերել իր Թեւերը Լիօնի ներքին ու արտաքին մառախուղներէն:

Կան երկու երգիչներ, Օր. Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վահրամ Զանտրեան, որոնք կը համարուին Մելքոնեանի աշակերտները: Օր. Ծովինար ունի հայկական երանգ եւ զգայնութիւն: Վահրամ Զանտրեան կ'երգէ սլացիկ եւ նրբենի ջերմութիւնով:

Երիտասարդ նկարիչ մըն է Զարեհ Մուտաֆեանը: Դժբախտաբար չկրցայ տեսնել իր գործերը, իր բացակայութիւններուն պատճառով:

Կան նաեւ Թատերական երկու խմբակցութիւն, պատահաբար գործող: Ղազարեան ամոլը, «օփէրէթ – դրամաթիկ» խաղացանկով ու Նշանեան ամոլը: Երկուքն ալ կը գործեն սիրողներու հետ:

Կ'այցելենք դերասան Ղազարեանին որ կը դարմանուի Կրանժ Բլանշի հիւանդանոցին մէջ:

Տարածութեան մը վրայ, իրարմէ հեռու, մաքրամաքուր եւ լուսաւոր տաղաւարներ, բոլորն ալ սպիտակ, օժտուած գիտութեան վերջին բարիքներով: Տաղաւարները կը նմանին մէյմէկ հսկայ հրեշտակներու, որոնք իրենց Թեւերուն մէջ պատսպարած են հիւանդները: Ամբողջ քաղաք մըն է հիւանդանոցը, դեռնուղիներով, ինչպէս նաեւ դրացի համալսարաններով:

Կը բարձրանանք Ղազարեանին մօտ: Մեր համակրելի ու չէնչող արուեստագէտը կը գտնենք իր պահապան կնոջը հետ: Ապաքինման մէջ է եւ տրամադրութիւնը զուարթ: Խօսքեր հինէն ու նորէն: Խօսքեր ապրուստի մասին եւ տաղանդաւոր կատակերգակը համեղօրէն կը պատմէ կինոնեւրու կեանքէն մանրավէպ մը.

— Մի կինօ, մի օր աղօթում է Աստուծուն եւ ասում. «Երկնաւոր, Հայր, դհաց մեր հանապազօր, տուր մեզ այսօր», դու որ էնքան բարի ես, խնդրում եմ քեզանից որ այսօր էլ հաց տաս մեզ ...»: Մի ուրիշ կինօ էս աղօթքը լսելով ասում է. «Տօ, աւանակ. գինի խնդրիր Աստուծուց: Հացը Աստուած արդէն կը տայ, պարտաւոր է տալ: Գինին է որ պէտք է խնդրել նրանից»:

Մաղթենք որ այս սրամիտ լաւատեսութիւնը մնայ ճշմարիտ:

Կ'այցելենք նաեւ Վիլէօրպան: «Կրացիկ»ներու խումբ մըն է, որ կը թեւածէ մինչեւ տասնըութ յարկ:

Արդիական արուեստով Թաղապետարան, Թատրոն, աւազաններ, փողոցներ եւ խանութներ:

Կտոր մը Միացեալ Նահանգ է Լիօնի մէջ,, այս Villeurbanne ը:

Վերելակները կը բանին իր մէջ:

Կ'ըսեն թէ այս կրացիկները ունին խիստ անդաղտնապահ պատեր: Սենեակի մը մէջ շշուկ մը բաւական է որ քովի սենեակէն ամբողջովին լսուի ամէն բան:

Այդ պատճառով այր ու կիներ կը խուսափին իրարու հետ վէճ ու կռիւ ունենալէ:

Միաժամանակ կը խուսափին նաեւ սիրային երգեցիկ տեսարաններէ:

Բարի՞ք թէ չարիք.— Այս իսկ է հարցը:

Հարկ է ըսել որ նոր ճարտարապետութեամբ շինուած բոլոր շէնքերը նոյն Թուլերան պատերը ունին՝ գիտական բառով լաւ հաղորդիչ ձայնի պատեր:

Բամբասող եւ բարեկամուհիի միս ուտող կիներուն տեղը չէ նոր շէնքը:

Հայաստանի մէջ ալ նոյնն է եղեր պարագան.— Նոր շինուած բոլոր տուները անդաղտնապահ: Ու ճիշդ այդ պատճառով շատեր կը նախընտրեն այնտեղ, նստիլ յարմարութենէ զուրկ հին ու մին երդիքի մը տակ քան տեղաւորուիլ արդիական յարկաբաժիններու հանգստաւէտութեան մէջ:

Քանի կարող է պատահիլ որ կէփէուի անգամ մը ներկայ ըլլալով տան մէջ, լսէ սենեակներու մէջ յայտնուող «սօցիալական», քաղաքական, «հասարակական» կարծիքները եւ ինքն ալ իր կարծիքը յայտնէ ... Սիպերիոյ մասին:

×

Հասարակաց պարտէզը:

Կարմրորակ ճամբաներ: Լճակ ու մէջը կղզեակ:

Կղզեակին մէջ հողային երկրորդ յարկի մը վրայ հսկայ արձանախումբ մը.— Զորս հսկաներ կը կրեն ահագին դագաղ մը, իրենց գլուխներուն վրայ: Դագաղակիրներուն գլուխները մխրճուած են դագաղին մէջ: Լայնատարած մահծածկոցներ տեղ տեղ վար են ինկած:

Ընդհ. պատերազմի դագաղն է:

Կղզին առաջին յարկի պատերուն վրայ տեսարաններ պատերազմէն, նաեւ անունները (ահագին եւ ահաւոր մասեան) պատերազմի մէջ զոհուած Լիօնցիներուն:

Նոր պատերազմի մը կողմնակիցները Թող կարդան այս մարմարինէ մատեանին էջերը:

Հիլլէն դեռուհի մը, Լիօնէ վերադարձին, Քօրֆուի մէջ, ինծի ներկայացուցած էր Լիօնի «քարթ – փօսթալ»ները: Անոնց մէջ լճակին պատկերը իր կարապներով զիս հմայած էր: Փնտռեցի այդ կարապները ու չգտայ:

Պատերազմէն ի վեր բան մը պակսած է աշխարհի վրայ: Պակասը միայն կարապները չեն ...

Ու վերջապէս կ'այցելենք Սօնի ափին քով բարձրացող բլուրը, Ֆուրվիէր Թաղը որ հռոմէական քաղաքն է, Forum Vetus = Հին կրկէս:

Ֆուրվիէր հիմակ կրօնական ոստան մըն է եւ միջին դարէն ի վեր համբաւոր ուխտավայր:

Ֆուրվիէրի ստորոտը կը գտնուի Ս. Յովհաննէս (Սէն – Ժան) եկեղեցին, գործ ԺԲ. – ԺԴ. դարերու: Պատկերներ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ամենայն սրբոց: Հեթանոս աստուածները գեղեցիկ էին ու առողջ: Քրիստոնեայ աստուածորդին ու սուրբերը հիւանդ են իրենց դէմքով ու արտայայտութեամբ, իրենց ներքինով ու էութեամբ: Եւ սակայն մեռան առողջ ու գեղեցիկ աստուածները եւ կ'ապրին վատառողջ սուրբերը, իրենց պահպանողական միքրոպով:

Այս երեւութական իրականութենէն դուրս ճշմարիտ չէ՞ կարծել որ կենդանիներուն ողջութիւնը անուանական է եւ հեթանոսութիւնը, հաւասար գեղեցկապաշտութեան, կ'ապրի բոլոր ապետ – արուեստագէտ հոգիներուն մէջ:

Կը բարձրանանք ատամնաշար կառախումբով (ֆինիքիւլէր):

Հրապարակ մը: Աստիճաններ ու տաճար: Կը մտնենք: Օ՜, պերճաշուք ու հեստ չքեղութիւն: Ամենուրեք խոյակ, քանդակ, մարմար: Կարծես յախճապակիէ զարդանկարչութիւն:

Կը բարձրանանք դիտարանը:

Մելքոնեան իր արուեստագէտի լեզուն շարժումներով կը մատնանշէ գետեր, Թաղեր, ճամբաներ:

Ամբողջ Լիօնը, ակամայ խոնարհած է մեր առջեւ:

Լիօնը, գորշ, մխուր, մռայլ, մշուշապատ:

Կարծես կը Թափի հալած կապար, համայնապատկերին վրայ:

Գետերը կը վազեն, գրկուած արտմութիւնով:

Թաղերը առած են իրենց գլխանոցը,— մառախուղը:

Կը մօտենամ դիտակին ու կը նայիմ պատահական ուղղութեամբ,— մոխրագո՜յն, մոխրագո՜յն:

Դիտարանէն քիչ հեռուն, աջակողմը, աշտարակ մը, Էյֆէլեան ձեւով, եթէ ոչ հասակով:

Ամբողջ Լիօնը կը ներհէ կարծես խորունկ եւ անհաճոյ երազներու մէջ:

Վայրէջ:

Զառիվարը հարուստ է հռոմէական յիշատակարաններով, արձաններով, արձանագրութիւններով, դարերով, դամբաններով եւ դեռնուղիներով:

Հեթանոսութենէն դէպի քրիստոնէութիւն: Իրական վայրէջք:

Վերջին օրս է: Պիտի ճամբորդեմ հարաւէն հիւսիս, դէպի Փարիզ: Գերիրական վայրէջք:

Կը մտնեմ ռամկավար ճաշարան մը, բարեկամիս Ա. Կիւլպէնկեանին հետ:

Ստամոքսային վայրէջք:

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԼԺԵՐԻԱՅԷՆ

«ԴՈՒՔ ՁԵՐ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ ԳՆԱՀԱՏԵԼ ՉԷՔ ԳԻՏԵՐ»

ՊԼԻՏԱ.— Ատենէ մը ի վեր դրկուած, մեկուսացած կեանք մըն է որ կը բոլորենք այս փոքր գաղութին մէջ: Օրուան հոգերը մէկ կողմէ, հայկական շրջանակէ հեռու ապրելու դժբախտութիւնը միւս կողմէ, Թմրեցուցած են մեր ջիղերը:

Ժամանակին «Յառաջ»ի մէջ խօսած եմ Պլիտայի գաղութի մասին: Այն օրերուն տաք հով մը կը փչէր, նախանձախնդրութիւն կար մեր մէկ միլիոն զոհերու յիշատակին հանդէպ, հայկական վառ երանգ մը, կազմակերպութիւն մը ունենալու յոյս մը կամ հաւատք մը կար ծլող, հասակ նետող սերունդին հայեցի դաստիարակութեան համար: Բայց ինչպէս գաղթահայ շատ մը կազմակերպութիւններ, նոյնպէս ալ երկու տարի առաջ մեր գաղութի Ազգ. Միութիւնը կազմալուծուեցաւ:

Հոս մեր մտքէն չանցնիր պատասխանատուութիւններ փնտռել: Պատասխանատու ենք բոլորս ալ, մեծով պզտիկով, պատասխանատու ենք մեր աչքերուն առջեւ հասակ նետող սերունդին հանդէպ, քանի որ չկրցանք արժեցնել մեր կոչումը, մէկ տեղը քիչիկ մը բարձրացնել, բարակները քիչիկ մը հաստցնել ...

Եւ սակայն յոռետես չենք, որովհետեւ մեր շուրջն ունինք կրակոտ աչքեր:

Ես միշտ դիտեր եմ այդ սրտաեւ նայուածքները, մանաւանդ երբ առիթ կ'ունենամ ներկայ ըլլալու ընտանեկան հաւաքոյթներու: Այդ անմեղ հոգիներու նայուածքները իրենց ծանրութիւնը կը բեռցնեն մեր վրայ, եւ ով որ խուսափի, ինքնին դատապարտելի է: Անոնք շատ հետաքրքիր են մաիկ ընելու մեզ: Երբեմն քէն բրածի պէս կը քաշուին մեր շրջանակէն խօսելու համար «իրենց լեզուով», խաղալու՝ քիչ մը չարութիւն ընելու մինչեւ որ մէկը յանդիմանութիւն մը տանայ,— Gilbert, Elise, taisez-vous: Եւ բնական է, չառաչուն պատասխանն ալ կը ստանանք.

— Et bien, on n'a pas le droit de coucher, on ne comprend rien là-bas:

×

Քանի մը չաբաթ առաջ տեղական թերթերու մէջ հանդիպեցայ ազդի մը որ կը հրաւիրէր հասարակութիւնը ներկայ ըլլալու Տիկին Տէր Պօղոսեանի բանախօսութեան: Այս անունը տիկնոջ հանդիպած էի քանի մը անգամ, բայց ուր ըլլալը չկրցայ ճշդել անմիջապէս, խորհեցայ եւ միտքս ինկան «Յառաջ»ի այն թիւերը ուր նկարագրուած էին իր բանախօսութիւնները: Եթէ յիշողութիւնս չի սխալիր, հայրենակից մը, Պ. Մանուկ Քիպարեան, երկու տարի առաջ դասնօրէն կը գանգատէր թէ Փարիզի պէս հայաշատ կեդրոն մը միայն 7—10 Հայեր հաճեր էին ներկայ ըլլալ տիկնոջը բանախօսութեան ...: Բուռն փափաք մը ունեցայ ծանօթանալու, խօսելու: Հանդիպումս եղաւ Հայրենակցի մը տան մէջ: Ալեհեր մազեր, համակրելի արտայայտութիւն, խօսքերուն մէջ անկեղծութիւն եւ սէր հանդէպ մեզ: Քանի մը պարզ բացատրութիւններէ վերջ, կը բանայ պայուսակը եւ մեզի ցոյց կուտայ «Յառաջ»ի այն թիւերը ուր նկարագրուած էին իր բանախօսութիւնները: Կը պատմէ իր ծրագիրը, չի մոռնար յիշեցնել թէ իր նպատակը նիւթական աշխատութիւն մը չէ, այլ պարզ գիտակից քաջալերանք զոր գլացած են կարգ մը շրջաններ ... Փարիզն ալ մէջը ըլլալով: Օրինակ, Նիսի մէջ հայ հարուստ ջօջեր ուզեր են իմանալ թէ ինչ պիտի խօսի Հայոց մասին, եւ երբ հանդիպեր են Թրքական վայրագութիւններուն նկարագրութեան, առաջարկեր են որ վերցուի այդ մասը ... որովհետեւ կը վնասէ իրենց շահուն ...

Մեր յաջորդական տեսակցութիւնները կ'ըլլան աւելի մտերմիկ: Մանրամասն տեղեկութիւններ կուտամ գաղութի կեանքէն, տեղացիներու հետ ունեցած յարաբերութիւններու մասին: Մայրական Թելադրութիւններ կ'ընէ, չի մոռնար յորդորել որ ըլլանք հայրենասէր, սիրենք մեր ազգը եւ կ'եզրակացնէ.

— Դուք ձեր արժէքները գնահատել չէք գիտեր:

Ու քար մըն ալ ինծի կը գլորէ.

— Վաղը երբ դուն ալ հարսնանաս, չըլլայ որ Նիսի հարուստներուն պէս մտածես, ուրանալով ազգդ ...

×

Որոշուած Թուականին խումբ մը հայրենակիցներով կ'ուղղուինք քաղաքապետական Թատրոնի սրահը, սիրայօժար տրամադրուած քաղաքապետ M. Nictiի կողմէ: Ընտրեալ դասակարգ մը, մեծ մասով տիկիններ, գրաւած են առաջին մասի օթեակները: Բեմին վրայ կը նստին «Les Poilus d'Orient»ի նախագահ M. Mazayer, Նախկին պատերազմիկներու նախագահ M. Blanc, «De l'amical des victimes de la guerre»ի նախագահ M. Piailancti, «De l'Union féminine pour le suffrage des femmes»ի նախագահ Mme. Lagailarde եւ ինք Տիկին Տէր Պօղոսեան:

Պ. Մայայէ բացման խօսքով կը ներկայացնէ Տիկ. Տէր Պօղոսեանը եւ իր ընկերներուն կողմէ շնորհակալութիւն կը յայտնէ, որ այնիւ Ֆրանսուհի մը գիտակցութեամբ նուիրուած է տառապող ժողովուրդի մը դատին, ու կը խոստովանի որ շատ քիչ բան գիտեն այս փոքրիկ «դաշնակից» ժողովուրդի մասին:

Տիկ. Տէր Պօղոսեան կը բարեւէ հասարակութիւնը եւ կը սկսի իր խորհուած բանախօսութիւնը: Առաջին բաները կ'ըլլան Հայաստան եւ հայ ժողովուրդ: Կը նկարագրէ Արարատը կամ Մասիսը, Հայկէն մինչեւ Լուսինեանները, փառացի Թուական տուեալներով հասարակութեան մատչելի կը դարձնէ մեր ծագումը, կը Թուէ Քրիստոսէ երեք հարիւր տարի առաջ մեր ձեռք բերած նուաճումները Արեւելքի մէջ, մեզ կ'անուանէ Արեւելքի ջահակիրները, որ տարածեցին ֆրանսական լեզուն եւ քաղաքակրթութիւնը: Տիկինը իր տեսակէտները կը հիմնաւորէ Հայաստանի եւ Ֆրանսայի տեւական յարաբերութեան մասին, հասնելով մինչեւ մեր օրերը, լայն բացատրութիւններ կուտայ Հայաստանի դրացի ազգերու մասին: «Հայաստան ըլլալով միակ քրիստոնեայ երկիրը, յանցանքն ունեցած է միշտ հալածուելու, ջարդուելու: Քառասուն միլիոն ժողովուրդ մը այսօր երեք միլիոն համրանք ունի, ցրուած բոլոր մասերուն մէջ»:

Բայց հոս տիկինը շունչ մը կ'առնէ եւ ումպ մը ջուր խմելէ վերջ վճռականօրէն կ'ազդարարէ.

— Հայ ազգը ուր որ եղած է, շինած ու շէնցուցած է, իր ստեղծագործական Թռիչքը, սէրը, կորովը երբեք չեն պակսած, հակառակ կրած բոլոր անիրաւ դառնութիւններուն:

Ու կը յիշէ բոլոր հայազգի պետական – գիտական դէմքերը, վեր հանելով անոնց անկեղծութիւնը հանդէպ իրենց երկրորդ հայրենիքին:

Եւ ահա ընդհանուր պատերազմ, 1914—1915: Այս գործունեայ փոքրիկ ազգը որ դաշնակիցն էր Ֆրանսայի, տուաւ իր արիւնը, ճակատելով մեր Թշնամիներուն դէմ, մէկ կողմէն ռուսական բանակին կողքին, Անդրանիկի, Քեռիի, Համազասպի եւ շատ մը անանուն զօրավարներու հրամանատարութեամբ, միւս կողմէ Պաղեստինի եւ Սուրիոյ ճակատին վրայ՝ ֆրանսական լեգէոնի կողքին: Մինչեւ հեռաւոր Ամերիկայէն անհամար կամաւորներ եկան իբրեւ կամաւոր եւ շատեր զոհուեցան Ֆրանսան սիրելով ... «Բայց, աւաղ, մենք բան մը չկրցանք ընել այս անիրաւ ազգին. Թուրքը վայրագօրէն ջարդեց իր Թուրանական ծրագրին իրագործումը հետապնդելով, անդին ռուսական բանակը դասալիք նահանջեց, մինակ ձգելով հայկական ուժերը ամբողջ Կովկասի մէջ: 1918ին Հայաստան իր ուժերուն վրայ յենլով յայտարարեց իր անկախութիւնը Ատրպէջանի եւ Վրաստանի հետ, բայց շատ կարճ տեւեց այս նորագատ պետութեան կեանքը, որովհետեւ Սեւրի դաշնագիրը պատռուած էր, քարիւղին եւ բամպակին շահը աւելի կը հետաքրքրէր մեզ Եւրոպացիներս, քան թէ զոհաբերող ժողովուրդի մը ազատագրութիւնը ... Բայց ես վստահ եմ, հայ ժողովուրդը գիտէ ապրիլ, պիտի ապրի եւ մենք պիտի տեսնենք Հայաստանի ազատագրումը ...»:

Բուռն ծափերով ողջունուեցաւ այս ջերմ խօսքերը:

Յետոյ տիկինը պատմեց իր կեանքը, նկարագրելով Բագուի ջարդը, իր ամուսնին եւ երկու զաւակներուն կորուստը, հասնելով մինչեւ Վէհիպ փաշայի հետ իր տեսակցութիւնը, որպէսզի ջարդը կասեցնէ եւ ....

Ամբողջ մէկ ժամ Տիկ. Տէր Պօղոսեան ունկնդիրները պահեց ջերմ հետաքրքրութեան տակ: Յետոյ Mme. Lagaillarde, փաստաբանուհի, խօսք առնելով իր քոյրերուն կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց եւ խնդրեց որ ուրիշ առթիւ աւելի բազմամարդ հասարակութեան մը առջեւ կրկնուի այս շատ շահեկան բանախօսութիւնը:

Բոլորը կը սեղմեն այս անձնուէր տիկնոջ ձեռքը: Գլխիկոր եւ ամօթխածօրէն դուրս կ'ելլենք սրահէն: Չունինք հայկական մարմին մը, գլուխ մը որ բարեհաճութիւնն ունենար գոնէ շնորհակալութիւն մը յայտնելու գաղութին կողմէ ...: Մի՞թէ իրաւունք չունի նոյն ինքն տիկին Տէր Պօղոսեան, երբ մեր երեսին կուտայ.

— Դուք ձեր արժէքները գնահատել չէք գիտեր ...

ԱՆՇԷՆ ՈՐԲՈՒԿ

Յ. Գ.— Տիկ. Տէր Պօղոսեան քանի մը կեդրոններու մէջ իր բանախօսութիւնը շարունակելով, պիտի անցնի մինչեւ Մարոք: Մեր հայրենակիցներուն կը Թելադրեմ չզլանալ իրենց բարոյական աջակցութիւնը:

Գարնան մէջ աշուն

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Գարուն է, բնութեան գարունը: Բոլոր հոգիներուն մէջ կը պարուրէ գարնան գեղեցկութիւնը եւ մեր մեծ թէ փոքր գրողները տարուան չորս եղանակներուն մէջ աւելի շատ գարունն է որ կ'երգեն, կ'երգեն մանաւանդ մեր հայրենիքի գարունը: Բայց անգամ մը հարցնենք այս մեր գրողներուն թէ բնութեան գեղեցկութիւնը կրնա՞յ փոխել մեր սիրտերու թախիծը, որ օրէ օր կը հիւծէ ... Թէեւ այժմ բնութեան ամէնէն գեղեցիկ եղանակին մէջ կ'ապրինք, սակայն Ֆրանսահայ գաղութին համար գարուն չկայ. անոնց գարունը շատոնց տերեւաթափ եղած է: Գարնան մէջ աշունն է որ կ'ապրին, ցուրտ ու բուք է անոնց չորս բոլորը, մռայլ է անոնց սիրտերը:

Արդեօք կա՞ն սրտցաւ հայրենակիցներ որ այս մեր յուսահատ ու Թառամած սրտերը ծաղկեցնեն: Կրնա՞յ որ եւ է մէկը փոխել մեր հոգիներու Թմրութիւնը որ կարծես խորշակէ զարնուած է: Աշունի մելամաղձոտութիւնը կը կաթկթի մեր հոգիներէն ներս, բնութեան գեղեցկութիւնը կարծես հեգնանք ունի տարագրեալներուս, ինչպէս ըսած է մեր բանաստեղծը.— «Օտար աստղեր լոյս չունին, օտար երկինք ամպոտ են»:

Բայց այս անգամ շատ ծանր եղաւ այն լախտի հարուածը, որ իջեցուցին Հայուն գլխուն: Ասոր վրայ աւելցնենք ներքին երկպառակութիւնը եւ անտեղի պայքարները որ կուգան լրացնել ամէն ինչ: Հեռո՞ւ է որքան դառնութեան բաժակը քամեց այս ժողովուրդը:

Գարո՛ւն, գարուն, պուտ մը գեղեցկութենէդ, կաթիլ մը երկնաշնորհ ցօղէդ, ցօղէ հոգիներուն վրայ, որպէսզի Հայը սթափի իր Թմրութենէն եւ իր բողբոջած ծլած ու հասակ նետած նոր սերունդը աշնան երկունքը չապրի:

ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԲԱՂԻԿԵԱՆ

*** Շունը չափահաս է 3 տարեկանին, ձին 5 տարեկանին, ուղտը 10 տարեկանին, փիղը 16 տարեկանին, իսկ մարդը 16-20 տարեկանին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔԱՆԻ՞ ԹԵՐԹ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

— o —

«Խորհ. Հայաստան» կը հրատարակէ հետեւեալ վիճակագրութիւնը.—

1935 մայիսին, Հայաստանի մէջ լոյս կը տեսնեն 55 թերթեր (222,600 օրինակ):

կեդր. թերթեր 12 (161,500 օրինակ):

Շրջ. թերթեր 27 (44,300 օրինակ):

փոխադր. թերթեր 1 (2,800 օրինակ):

Մեծ թիւով կը հրատարակուին 9 թերթեր (9,500 օրինակ):

Գիւղատնտես. թերթեր 6 (4,500 օրինակ):

Շրջանային թերթերու անումը վերջին հինգ տարիներու ընթացքին.— 1931ին Հայաստանի մէջ լոյս կը տեսնէին միայն 10 շրջանային թերթեր (10,900 օրինակ):

1932ին՝ 13 թերթեր (29,200 օրինակ):

1933ին՝ 18 թերթեր (33,600 օրինակ): 1934ին՝ 21 թերթեր (38,300 օրինակ): 1935ին՝ ամէն շրջանի մէջ թերթ մը, ընդամէնը 27 թերթեր (44,300 օրինակ):

Կեդր. թերթերու անումը.—

1927ին Հայաստանի մէջ լոյս կը տեսնէին 5 կեդր. թերթեր (26,700 օրինակ): 1932ին՝ 10 թերթեր (89,700 օրինակ): 1935ին՝ 12 թերթեր (161,500 օրինակ):

«Խորհ. Հայաստան» թերթին անումը.— Երեւանի այս կեդր. թերթը լոյս կը տեսնէր

1928ին	8,000 օրինակ
1929ին	8,200 »
1930ին	14,100 »
1931ին	20,300 »
1932ին	27,600 »
1933ին	25,800 »
1934ին	33,400 »

1935 առաջին եռամսեակի ընթացքին 42,700 օրինակ:

1935 մայիսին 45,000 օրինակ:

Օտար լեզուով.— Հայաստանի մէջ լոյս կը տեսնեն

1 կեդր. օրաթերթ թուրքերէն

1 կեդր. օրաթերթ ռուսերէն

1 կեդր. հնգօրեայ քիւրտերէն

3 շրջ. թերթ թուրքերէն

1 շրջ. թերթ ռուսերէն

1 շրջ. թերթ քիւրտ–հայերէն

3 շրջ. թերթ թուրք–հայերէն:

ԶԻՒՄԱԽՑԻ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

Մայիս 1ին կատարուեցաւ Երեւանի Զիւմախցի Դարմանատան բացումը:

Առայժմ կը գործեն մանուկներու եւ չափահասներու բաժինները: Կը գործեն նաեւ ջղաքննութեան բաժինը եւ քանի մը փորձարաններ (լաբորատուար): Երբ շինութիւնը ամբողջանայ, Դարմանատունը կ'ունենայ նաեւ գիշերային բաժին մըն ալ 50 մահճակալով, քաղաքին հիւանդ բանուորներուն յատկացուած, դարմանումի պահանջով չդիմելու համար գանոնք իրենց ցերեկեայ աշխատանքէն: Սա կայն Դարմանատունը պիտի ունենայ նաեւ տեւական դարմանումի յատուկ հիւանդանոց մը 60 մահճակալով, ինչպէս նաեւ արեւաբուժութեան բաժին մը, որ պիտի կրնայ ընդունիլ օրական 120 երախայ:

Մինչեւ այժմ Դարմանատան շինութեան եւ կահաւորման համար ծախսուած է 1,600,000 րուբլի: Լրացուցիչ ծախքերու համար կը նախատեսուի 200,000 րուբլի:

ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ՆԵՐԿԻ ՄԸ ԳԻՒՏԸ

Երեւանի բազմարուեստեան վարժարանի շինարարական նիւթերու փորձարանին մէջ, դասախօս ճարտարապետ Արսէն Մանուկեան եւ օգնականը Ռուբէն Աւագեան յաջողած են ստանալ կարմիր ներկ մը (3–4 կարմրութեամբ) Շահնազար գիւղի (Սանիֆանաւանի շրջան) հանքերու կարմիր քարէն: Ստացուած կարմիր ներկը իր յատկութեամբ կը գերազանցէ մանրաչաւ: Քիմիական նիւթերու ազդեցութեան տակ չաւրուիր, ոչ ալ գունաթափ կ'ըլլայ արեւէն կամ ջերմութենէն (800—900 աստիճան ջերմութեան մէջ պահուած է մէկուկէս ժամ): Գործածական ներկերու հետ բաղդատմամբ, 30—35 համեմատութեամբ խնայողութիւն կարելի է ընել: Մէկ քառակուսի մեթր մակերես ներկելու համար կը ծախսուի 45—65 գրամ ներկի փոշի: Ներկը յաջողութեամբ փորձուած է զանազան նիւթերու վրայ (փայտ եւ մետաղ): Կարելի է գործածել նաեւ իբրեւ ջրատար ներկ՝ պատերը ներկելու համար:

Ներկին պատրաստութեան եղանակը շատ պարզ է եւ քիչ ծախք կը պահանջէ:

Շահնազար գիւղի կարմիր քարի հանքերուն մակերեսին նախնական քննութիւնը ցոյց կուտայ, որ հանքին պաշարը 10,000 խորանարդ մեթրէն պակաս չէ, այսինքն հաւասար է 18 հազար տակառաչափի: Այդ քարին վրա կարմիր տեսակը յղկելով կը ստացուի գեղեցիկ փայլ մը, այնպէս որ կարելի է այդ ձեւով գործածել շէնքերուն ճակատին վրայ:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Այս տարի Մոսկուայի մէջ Մաքսիմ Կորքիի խմբագրութեամբ լոյս կը տեսնէ Ռուսիոյ զանազան ժողովուրդներուն գրական ստեղծագործութեանց յատուկ ժողովածու մը, ուր պիտի ներկայացուին այդ ժողովուրդներուն գրականութեան լաւագոյն էջերը: Ժողովածուն պիտի հրատարակուի պարբերագիրքի ձեւով, տարին 4 անգամ, եւ իւրաքանչիւր ժողովուրդի գործ իր լեզուով: Հայկական բաժնի խմբագրութեան համար, Երեւանի մէջ կազմուած է մարմին մը, որուն կը մասնակցին Դ. Սիմոնեան, Շիրվանզադէ, Դ. Դեմիրճեան, Ն. Զարեան:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ապրիլի վերջը Երեւան հասաւ Թիֆլիսցի բժիշկներու 10 հոգինոց խումբ մը, ուսումնասիրելու համար առողջապահական եւ բժշկական աշխատանքը Հայաստանի մէջ:

⁂ Մայիսի սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ «երիտասարդական ողիմպիական» մը, կրթ. գործավար Ա. Եղիազարեանի նախագահութեան տակ, ուր հանդէս եկան զանազան հիմնարկութեանց աշխատաւոր երիտասարդներէն նուագողներ, երգողներ եւ արտասանողներ:

⁂ Երեւան հասաւ Մոսկուայի Բ. Թատրոնի բեմադիր Վ. Տատարինով, «որպէսզի Զանանի հետ համաձայնի Շահնամէի մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ մտցնելու», ինչպէս եւ արեւելեան սովորութիւններ ուսումնասիրելու համար: Շահնամէն պիտի դրուի Մոսկուայի Բ. Թատրոնի գալ տարուան խաղացանկին մէջ:

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

— o —

Աւստրիական «Նէօյէ Ֆրէյէ Փրէսէ» թերթին Մոսկուայի թղթակիցը, Պասեխէս, մայիս 20 թուակիր թղթակցութեամբ մը հետեւեալ կարեւոր տեղեկութիւնները կուտայ խորհրդային ներքին անցուդարձերու մասին.—

«Արտաքին մտահոգութիւնները կը հարկադրեն խորհրդային իշխանութիւնը որ ապաւինի հայրենասիրութեան գաղափարին: Համաշխարհային յեղափոխութեան գաղափարները այլ եւս երկրորդական գիծի վրայ են մընացած: Կոմինթէրնը հաշուի չառներ: Ուշագրաւ է, որ Դ. Միջազգայնականի գործունէութեան մասին տեղեկութիւնները «Պրաւդա»յի մէջ կ'երեւան՝ արտատպուելով «Իւմանիթէ»էն ... Իսկ վերջերս առ հասարակ Կոմինթէրնի մասին ոչինչ կը գրուի: Գ. Միջազգայնականի համագումարը երեք անգամ յետաձգուեցաւ եւ, հաւանական է, որ այս անգամ ալ յետաձգուի:

Կառավարութեան կողմէ կը ձերբակալուին բոլոր տրոցկիստները եւ ձախ — համայնավարական տրամադրութեան արտայայտողները, նոյն իսկ անոնք որ չատոնց քաշուած են քաղաքական գործօն կեանքէ:

Վերջերս պաշտօնանկ եղաւ կեդր. Գործադիր Կոմիտէի քարտուղար Ենուկիձէն: Պաշտօնական հաղորդագրութիւն որ ան նշանակուած է Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան կեդրոնադիր կոմիտէի նախագահ: Ճիշդ է, Ենուկիձէն մեկնած է Կովկաս, բայց գործէ հեռու կը մնայ: Յայտնի եղաւ, որ կեդր. Գործ. Կոմ.ի քարտուղարութեան մէջ կը կազմակերպուէր դաւադրութիւն մը: Կեդրոնադիր կոմիտէն իր տրամադրութեան տակ ունի Լենինի անունը կրող գրադարան մը, որ իրաւունք ունի արտասահմանէն, առանց գրաքննութեան անցնելու եւ գիրքեր ստանալ: Դաւադիրներն այդ արտօնութենէն օգտուելով, թղթակցած են արտասահման տրոցկիստներու հետ: «Դաւադրութեան» մասնակցած են գրադարանապետ Նեւսկի եւ քարտուղարութեան կարգ մը պաշտօնեաներ, որոնք բոլորն ալ ձերբակալուած են:

Մոսկուայի մէջ լուրեր կը շրջին թէ կարմիր մայրաքաղաքէն դադրեցուածային արտաքսումներ պիտի կատարուին: Ոմանք կը կարծեն թէ հարիւր հազար, իսկ ոմանք ալ՝ վեց հարիւր հազար հոգի պիտի արտաքսուին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԸ

— o —

ԼԻՈՆ, 20 մայիս (Յառաջ).— Այս տարի, ինչպէս գրեթէ բոլոր գաղութներուն, Լիոնի մէջ եւս տօնուեցաւ Հ. Խաչի կազմութեան քսանհինգամեակը, ամսոյս 18ին, չաբաթ երեկոյ 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ, ուր կոկիկ բազմութիւն մը եկած էր քաջալերելու մեր տիկիններուն այս ձեռնարկը:

Նախագահուհի տիկ. Մառի Մովսէսեան հանդէսը բանալով քանի մը բառով բացատրեց Կ. Խաչի նպատակն ու կատարելիք դերը հայ կեանքին մէջ: Կոչ ըրաւ տիկիններուն եւ օրիորդներուն համախմբուիլ այդ կազմակերպութեան շուրջ, իրենց մասնաւոր գործունէութիւնը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու համար:

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս Պ. Թ. Այվազեան, որ հանգամանօրէն պարզեց այն պարագաները, որոնք պատճառ դարձան Հայ Կարմիր Խաչի կազմութեան նախ Ամերիկայի մէջ, ասկէ 25 տարիներ առաջ, որ յետոյ դժբախտ պարագաներու բերումով իր ցանցը տարածեց գէթի հայկական արտասահման, եւ այսօր մենք անոր մասնաճիւղերուն կը հանդիպինք գրեթէ բոլոր այն քաղաքներուն մէջ, ուր ամփոփ հայութիւն մը կը գտնուի: Թուեց Կ. Խաչի կատարած դերը մանուկներու ֆիզիքական պաշտպանութեան, անոնց հայեցի դաստիարակութեան, հիւանդ եւ չքաւոր ընտանիքներու օգնութեան բնագաւառներուն մէջ. Հաստատելու ընդարձակ մարզին մէջ, եւ թելադրեց տիկիններուն եւ օրիորդներուն, որ պէտք է այսքան կենսական նպատակներով կազմուած Միութեան մը թեւ ու թիկունք հանդիսանան, անոր անդամագրուելով առանց դաւանանքի խտրութեան, իր գործունէութիւնը աւելի ընդարձակելու եւ առաջադրութիւնները լաւագոյն կերպով իրականացնելու համար:

Բառն վայրկեան զաղաքի ընթացքին Կ. Խաչուհիները գովելի ժրաջանութիւնով մը սպասեցին բոլոր վճարականութեան տոմսերը,— գեղեցիկ ձեռագործ բարձ մը՝ նուիրուած Օր. Ա. Մովսէսեանէ՝ շահեցաւ գիւղէն հիւր եկող տիկին մը:

Մասնաւոր շնորհակալութեան արժանի է Լիոնի ծանօթ մեր Մամիկը, բոլորովին առանձին կին մը որ առատօրէն սպասելու համար առնէ տուն շրջելէ դատ առատաձեռն մասնակցեցաւ վիճակահանութեան, հակառակ իր անդործ ըլլալուն եւ իր վաղը քամակին: Այսպիսի բարի մամիկներ թող օրինակ ըլլան մեր նորահասկ տիկիններուն եւ օրիորդներուն:

Գեղարուեստական բաժինը բաւական լաւ կազմակերպուած էր: Պ. Ա. Մելքոնեան թէ առանձին, թէ դաշնակի ընկերակցութեամբ հայկական եւ եւրոպական կտորներ նուագեց: Պ. Վ. Զանոյեան որ միշտ մեր հանդէսներուն սիրով կը մասնակցի այս անգամ եւս երկու երգ երգեց: Տիկ. Վ. Գրիգորեան զգայուն կերպով արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Ձանա–պարհ Խաչին»ը: Ընկ. Միսաք Միրզէն իր մասնակցութիւնը բերաւ երկու փոքրիկ կտորներ արտասանելով: Փոքրիկ Օր. Վ. Փաչաճեան մարմնի գեղեցիկ ճկունութիւնով երկու անգամ երգախառն պարեր պարեց: Յուզիչ էին քանի մը փոքրիկներու հայերէն արտասանութիւնները:

Գեղարուեստական բաժնին բոլոր մասնակցողներն ալ արժանացան ծափահարութիւններու:

Հանդէսին բարոյական եւ նիւթական հասոյթը գոհացուցիչ է: Ապրի՛ն Կարմիր Խաչուհիները:

Ներկայ մը

Սաքօն մեր մէջ

— • —

Ս. Փաւլոյէն (Պրազիլիա) կը գրեն մեզի.— Ընկ. Սաքօ Յակոբեան, որ ուսուցիչ նշանակուած է ազգ. վարժարանին, հոս հասաւ եւ ընդունուեցաւ խանդավառ երիտասարդութեան կողմէ: Անմիջապէս ձեռնարկեց գործի: Գաղութը անշուշտ պիտի օգտուի իրմէ՝ ոչ միայն իբրեւ անձնուէր ուսուցիչ մը, այլեւ իբրեւ նոյնքան անձնուէր արուեստագէտ մը:

Իր հասցէն.— Sako Hagopian, Escola Armenia, Rua Antonio Paes 9 Sob. Sao Paulo, Brasil

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Քարիւղ

— o —

Վերջերս գրուեցաւ թէ Սինոպի շրջականները քարիւղի հանք գտնուած է: Այս մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ Թուրք թերթ մը.— Քարիւղի հանքը՝ Սինոպի նաւահանգիստէն 63 քիլոմեթր, իսկ Պոյապատէն 10 քիլոմեթր հիւսիս՝ շուրջ 600 մեթր բարձրութեան վրայ Էքինվէրէն գիւղի շուրջ կը գտնուի: Միւս կողմէ՝ Սարփոն գետի աջ եզերքը նաւթի հետքեր գտնուած են: Որպէսզի կարելի ըլլայ գոհացուցիչ գաղափար մը կազմել այդ շրջանի քարիւղի մասին, անհրաժեշտ է շատ խորերը պրպտումներ ընել: Այդ հողամասին մէջ կը հանդիպին շիսթի, ֆոնկլոմերայի եւ սէրփանթինի: Ձորդ վեց մեթրնոց հոր մըն է փորուած եւ 30 քիլօ նաւթի նմոյշ առնուած է: Տարրալուծման արդիւնքը հետեւեալն է.— պէնզին՝ 5 առ հարիւր, քարիւղ՝ 18 առ հարիւր, խխմնացեալ հանքային իւղ: Գիտական մարմիններու կողմէ տրուած տեղեկագիրներուն համաձայն կատավարութիւնները քննութեան ձեռնարկած եւ մասնաւորապէս Մարտինի կողմերը ուսումնասիրութիւններ կատարուած են: Բայց, անհրաժեշտ է չմոռնալ սա պարագան թէ՝ քարիւղը հանք մըն է, զոր կարելի չէ ճանչնալ հողին մակերեսէն: Որով, հարկ է տեւապէս քննել եւ խորերը իջնել: Յաճախ՝ մեծ յոյսերով կատարուած քննութիւն մը զուր անցած է, իսկ, ընդհակառակն, նուազ յոյսեր ներշնչող տեղ մը առատ քարիւղ պարգեւած է: Որովհետեւ, քարիւղը անկանոն հանք մըն է: Վերջերս, Էքինվէրէնի շրջակայքը եւս շատ մը պրպտումներ կատարուեցան: Անգամ մը շուրջ 4 թօն նաւթ առնուած է. իսկ ուրիշ անգամ մը՝ միայն 100 լիտր: Ամփոփ ապացոյց է, սակայն, որ հոն քարիւղ կայ: Էքինվէրէն եկած է քննիչ մարմին մը, որ դեռ եւս իր վերջնական տեղեկագիրը պատրաստած չէ:

Ծառ

Ալի Հաճի Քարաճան կը գրէ.—

Աշխարհի ամէնէն արժանաւոր զարդը, բառ իս, ծառն է: Այս, ծառը գեղեցիկ է, օգտակար է, առողջ է, նապէս է, բայց մեզ որ մենք չենք սիրեր զայն: Ծառին թշնամին ենք, ու զայն կը կտրենք: Անատոլուի մէջ, մարդիկ կացիններ ձեռքերնին կամ վառելու եւ կամ մէկ անգամէն հարստանալու համար, անտառները կը կտրեն: Այնքան որ, պետութիւնը թէեւ տարիներէ ի վեր միջոցներ ձեռք կ'առնէ ծառերը փրկելու համար, բայց կրկին չի յաջողիր:

Իսկ մենք՝ Պոլսեցիներս՝ որ ինքզինքնիս լուսաւորեալ կը կարծենք, ծառերը կը կտրենք աւելի յիմար պատճառով մը,— տեսարան բանալու համար մեր աղջն եւ անունի Սիւրէյա փաշան տասը տարի առաջ հոկայ եւ հինգ հարիւր տարուան նոճին կտրել տուաւ՝ պարզ անոր համար որ իր ննջասենեակէն ծովը չէր երեւար: Խեղճ ծառը կացինը ուտելէ վերջ օրերով գետինը մնաց ու քաղաքաքաղաքութեան կառքերը օրերով կրեցին անոր ճիւղերը:

Վոսփորէն Պոլիս մտէք շոգենաւով: Անշուշտ պիտի նկատէք որ երկու ափերու ծառաստանները տեղ տեղ նօսրացած են, փլած մասեր ու անոնց հետեւ կորսուած դաղափներ,— աւա՜ղ Վոսփորը ...

Հարկ է հանրութեան հոգւոյն մէջ մտցնել սա ճշմարտութիւնը թէ՝ ծառ մը հասցնելու համար այնքան ժամանակ հարկ է, որքան մարդ մը մեծցնելու համար, թէ՝ տարիներ ապրած ծառ մը կտրելը հաւասար է մարդ մը սպաննելու եւ կամ գեղեցիկ դէմք մը այրելուն: Ուրիշներ անընդհատ կը տնկեն, իսկ մենք անընդհատ կը կտրենք:

Դալարի օրեր օրինագիծը

= o =

Դալարի օրերը ճշդող օրինագիծը Ազգ. Ժողովին ղրկուած է հետեւեալ բացատրագրով.

Յառաջացէմ ամէն երկիր իրեն յատուկ ազգային տօնի օր մը որոշած է եւ այդ օրը թէ երկրին եւ թէ արտասահմանի մէջ մեծ հանդիսութեամբ կը տօնուի,— մեր մէջ ալ այդ օրը Հանրապետութեան տօնն է:

Ասկէ զատ, չարաթական մէկ օրը բաւական չհամարուելով շատ մը հանգիստի օրեր որոշուած են: Կիրակին շաբաթագլուխ ըլլալով այդ օրը հանգիստի համար յատկացուած է: Կիրակին համաշխարհային հանգիստի օր է:

Երկրին տնտեսութիւնը ուրբաթի դադարին պատճառաւ չարքուան մէջ մէկ օր եւս կը կորսնցնէր եւ ասկէ կը վնասուէր:

Օրինագծին յօդուածներն են.

1. Ազգ. տօն կը նկատուի Հոկտեմբեր 29ին, Հանրապետութեան օրը: Հանդիսութիւնները կը սկսին 28 Հոկտեմբեր կէս օրէ վերջ եւ կը շարունակուին 29ին եւ 30ին:

2. Գործավարներու խորհուրդը կ'որոշէ այն օրը կատարուելիք հանդիսութեանց ձեւը:

3. Ընդհ. հանգիստի օրեր որոշուած են.— Ա. Անկախութեան պայքարին մինչեւ վերջնական յաղթանակի օրը՝ 30 օգոստոս: Բ. տարեգլխու առաջին օրը, դեկտ. 31ի կէսօրէն սկսեալ: Գ. 22 ապրիլ կէսօրէն վերջ եւ 23 ապրիլի օրը: Դ. մայիս 1ի օրը: Ե. Շէքէր Պայրամի երեք օրերը: Զ. Գուրպան Պայրամի չորս օրերը:

Մասնաւոր հաստատութիւնները հանգիստի ենթակայ չեն Ա. յօդուածին մէջ նշանակուած Հոկտեմբեր 28 եւ 30ի օրերը:

4. Շաբաթը կիրակի օրէն կը սկսի: Շաբաթ օր ժամը 13էն սկսեալ, չարքուան առաջին օրը դադարի օր է: Շաբաթական դադարի օրէնքին տրամադրութիւնները այս օրուան համար կը կիրարկուին:

Ժողովուրդի ուսեալներ, խմելիքին եւ հաղուստին նման պիտոյքներու հետ կապ ունեցող խանութներն ու վաճառատեղիները դիրծ են օրէնքին չաբաթ օրուան յատուկ տրամադրութիւններէն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ԻՐ ՀՈԳԵՐԸ

— • —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը դիտել կուտայ խմբագրականի մը մէջ (14 մայիս).

— «Ազգային անուղղելի թերութեան մը կարգ անցած է ձրի թերթ կարդալը: Ասկէ աւելի անհանդուրժելին կայ, երբ մէկը կը վճարէ թերթի կամ գրքի իր պարտքը, երախտագիտութիւն կը սպասէ մամուլի պաշտօնեայէն, փոխանակ անդրադառնալու որ իրն հատուցանեց (հատոյց — ՅԱՌԱՋ), նիւթական մասը, իսկ բարոյական բաժինին մէջ միշտ երախտապարտ է հանրային գործիչին: Եւ ասոր մահէն յետոյ է որ յարգանքի արտայայտութիւնը կը մտաբերենք:

Կուսակցական պայքարներն ալ իրենց վնասակար դերը կը կատարեն, աւելի քաջալերելով մեր ժողովուրդին անփոյթ վերաբերմունքը հանդէպ մամուլին: Այս մտայնութիւնը աւելի շեշտուած եւ վիրաւորիչ ձեւով կը բըգաք, երբ գործ ունինք զանազան միութիւններու, կազմակերպութիւններու, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներուն հետ: Ցաւալի է որ անոնք — ընդհանրապէս կէս մտաւորականներ — կ'ենթադրեն թէ մամուլը նախախնամութենէն ձրիօրէն պարգեւուած նուէր մըն է, ինչպէս օդն ու ջուրը, եւ պիտի վայելեն առանց փոխարինութեան: Հաւաքոյթ մը կազմակերպելու առնեն, ամենային շռայլութեամբ կը վճարուի նուագածուներուն, տուրքի պաշտօնեաներուն, սրահի վարձքին, լոյսին, պիւֆէի այլազան ծախքերուն, իսկ երբ հերթը կուգայ յիսուն կամ հարիւր տրախմի թերթի յայտարարութեան վճարելու, ձեռքերը կը դողան: Անշուշտ գիտակցութեան պակաս ամէնէն առաջ: Չեն բաւականանար յուշարարի քանի մը տող ձրի ազդով, կ'ուզեն խոշորատառ գոյն տառերով մեծ յայտարարութիւն, շատ լաւ գիտնալով թէ նիւթական մեծ շահ ունին, բայց կ'անտեսեն թերթին ամէն օր հրատարակած սակագինը եւ կը սկսին հրէական սակարկութեան: Երբեմն յանդգնութիւնը այնքան առաջ կ'երթայ որ դիմում կը կատարուի Մազըրմեան եպիսկոպոսի հովանաւորած հանդէսներուն ազդերն ալ ձրի հրատարակելու ...

Մամուլը իր բոլոր սխալներուն մէջ կը տանի իր գաղափարական գիծը: Յօդուածներով եւ թղթակցութիւններով կը քաջալերէ ու կ'աջակցի ազգային կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու զարգացման: Այսպէսով մամուլը լիուլի կը կատարէ իր պարտականութիւնը: Իսկ ջանալ շահագործել ծանուցումներու սիւնակը, նշան է տգիտութեան կամ սոփեստութեան: Պէտք է գիտնանք մեր պարտականութիւնը հանդէպ մամուլին, եթէ կ'ըմբռնենք անոր արժէքը»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԿԻՐԱԿԻԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

— o —

Կիրակի օր Քոլոմպի մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի եւ Հունգարիոյ ֆութպոլի ազգային խումբերուն 11րդ մրցումը, հոծ բազմութեամբ, որուն մէջ կը նշմարուէին պետական բարձր պաշտօնատարներ եւ Փարիզի հունգարական գեսպանը իր պաշտօնատարներով: Երկու խումբերը որոշեալ ժամուն դաշտ եկան եւ սովորական ձեւակերպութիւնները լրանալէ յետոյ, մրցումը սկսաւ: Երկու խումբերը շատ լաւ խաղարկութիւն մը ունեցան: Ֆրանսական խումբին յառաջապահներուն գիծը փոքրիկ «փառ»երով միշտ կը մօտենար հունգար բերդին, բայց հունգար վերջապահներուն ուժգին հարուածները միշտ ետ կը վանէին վտանգաւոր «շիթ»երը: Առաջին խաղամասը լրանալու տասը վայրկեան մնացած, ֆրանսացի յառաջապահներէն Լիոնէն Լոտոն, Ֆրից Քէլլէր եւ Քուրթուա մօտենալով բերդին, Քէլլէր զօրաւոր շիթ մը քաշեց, հունգար բերդապահը գնդակը կեցուց: Բայց գլխուածով ձեռքէն փախցնելով, Քուրթուա առիթէն օգտուեցաւ եւ շահեցաւ առաջին նշանակէտը: Հունգարացիները տատրկեցին, բայց օրուան դատաւորը անգլիացի Էէլինկթրն կէտ մը նշանակեց: Առաջին խաղամասը լրացաւ 1—0ով:

Երկրորդ խաղամասին Հունգարացիները ամէն ջանք ի գործ դրին հաւասարելու տեսնչով, բայց Ֆրանսացի վերջապահներ Վան Տօրէն, Մաթլէր, Շարպիթ եւ Տէլֆուր գործի լծուած էին: Գնդակը միշտ մէկ բերդէն միւսը կ'երթար ու կուգար, առանց որ եւ է արդիւնքի: Լրանալու քանի վայրկեան մնացած, Ֆրանսացիները արագ վայրկենով մը մօտեցան բերդին եւ Իվան Պէքի փոքրիկ մէկ փասին վրայ նոյն Քուրթուա շահեցաւ երկրորդ կէտը: Այս կէտին վրայ խաղը աւելի հետաքրքրական դարձաւ: Հունգարացիները շատ առիթներ փախցուցին, գնդակը օդէն զրկելով: Խաղը լրացաւ ի նպաստ ֆրանսական խումբին 2—0ով:

Մարզական մեծ քրոնիկագիրներ որոնք Հունգարացիներու յաղթութիւնը կը նախատեսէին անցեալ կիրակի օրուան անոնց տարած յաղթանակէն (6—3 Աւստրիոյ ազգ. խումբին դէմ), մեծ անակնկալի մը առջեւ գտնուեցան:

Ուրեմն Ֆրանսայի ներկայացուցչական խումբը կը փակէ 1934—1935 տարեշրջանին միջազգային մրցումներուն չարքը հետեւեալ արդիւնքներով.— երեք պարտութիւն իտալականէն՝ (2—1), սպանիականէն՝ (2—0) եւ գերմանականէն՝ (3—1): Յաղթութիւն Եուկոսլավիոյ՝ (3—2) եւ Հունգարիոյ (2—0) դէմ: Հաւասար մնացած Պելճիքայի հետ (1—1)ով:

⁂ Նոյնպէս կիրակի օր տեղի ունեցաւ «Օթօ» թերթի կազմակերպած Պորտօ — Փարիզ հեծելանիւի մրցում մը (41րդ): Կը մասնակցէին 8 նշանաւոր հեծելանուորդներ, 7ը Ֆրանսացի, եւ մէկը՝ Պելճիքացի: Պորտօ — Փարիզ հեռաւորութիւնն է 578 քիլոմեթր: Հեծելանուորդները մեկնած էին առաւօտեան ժամը 5ին, եւ Փարք տէ Փրէնս հասան իրիկուան ժամը 5.30ին: Ժամերու ընթացքին, մրցումը մենամարտի մը ձեւ առած էր: Առաջին անգամ հասաւ Պելճիքացի Եոկար Քայուֆէ, 578 քիլ. ճամբան կտրելով 12 ժամ 21 վայրկեան 30 երկվայրկեանէն, այնպէս որ 41 տարուան մրցանիշն ալ կոտրած եղաւ:

⁂ Յառաջիկայ կիրակի իբրեւ ֆութպոլի մեծ կարեւոր մրցում ըլլալով տեղի պիտի ունենան «Մաթէն»ի կազմակերպած «ամաթէօր» դասակարգին պատկանող երկու ախոյեան խումբերու՝ Սէթտ Րէնի եւ Ֆութպոլ Գլէպ Պորտոյի ախոյեանական մրցումները:

Մրցումը տեղի պիտի ունենայ Մէլցոն Ալֆորի մէջ Իւնիօն Սփորթիֆ Ամերիքայի մարզադաշտին վրայ: Մեր հայրենակից Սարգիս Կարապետեան որ երկու տարի է Րէնի խումբին յառաջապահ գիծին մաս կը կազմէ եւ այդ շրջանին մէջ լաւ անուն մը հանած է, կիրակի օր իր խումբին հետ Փարիզ այցելելով պիտի մրցի: Յաղթականը պիտի հռչակուի Ֆրանսայի ընդհ. «ամաթէօր»ներու ախոյեան եւ պիտի ստանայ «Մաթէն»ի նուիրած «Փարիզի Բաժակ»ը:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

25 Մայիս Շաբաթ երեկոյ

ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԼԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. **Métro: Cadet.**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԱՀ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET,** (որ ստիպուած ըլլալով գալու մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշդ 9ին):

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ *(արտասանութիւն)*, ՕՐ. Տ. ՏԷՐ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ *(երգ)*, ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ *(երգ)*:

ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ, (երգ եւ պարեր):

Խօսք կ'առնէ նաեւ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Jazz band, Tombola, *ճոխ պիւֆէ եւ եւրոպական պարեր:*

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Ընդհ. կարգադրիչ Պ. Հ. ՍՏԵՓԱՆ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ*

Մասնակցութեամբ՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «ՎԱՐՈՒԺԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ*

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ* 3ին

ՍԱԼ «ՏԱՐՄՕՆԻ»ի մէջ, (Սինէմա Ռօայալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Տ. ՋԷՔԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

Գեղարուեստական բաժին՝ Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան (երգ), Պ. Չաւուշեան եւ Պ. Պ. Մելքոնեան (ջութակ), ընկ. Գըրըքճեան եւ Որդիք (ժազ): կովկասեան պարեր փոքրիկն Գըրըքճեանի կողմէ: *Կ'արտասանէն՝* ընկեր Միսաք-Միրզէ եւ ուրիշներ: կը ներկայացուի զաւեշտ մը:

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 2 ֆրանք (պարգեւաբաշխութեան մասնակցելու իրաւունքով):

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ*

25 *ՄԱՅԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ* 8.30ին

ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԻՆ ՎԵՐՆԱՅԱՐԿԸ (Ֆուայէ տէ Թէաթրը)

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ծովինար Տ. Կարապետեան՝ Լիոնէն *(մեներգ)*, ընկ. Միսաք-Միրզէ՝ *արտասանութիւն,* Պ. Ասատուր Մելքոնեան՝ *ջութակ: Խմբերգ, արտասանութիւն եւայլն:*

կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 2 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ*

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ*

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ**

Պ. Արամ Մանկասարեան, Ղուկաս Մարտիրոսեան, Հայկանուշ Մարտիրոսեան, Օր. Աննա Մանկասարեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր եւ ազգականին՝

ՀԱՅԿ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 21 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ, այսօր, հինգշաբթի, 23 մայիս, կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, **Petit Menage**ի մէջ, **Issy-les-Moulineaux.**

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՐԱՄ Կոմիտէի ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Մուրատ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր ընկերներէն ներկայ գտնուիլ ճիշդ ժամանակին:

ՊՕՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ, Գայլ-Վահան, Շրայր եւ Կայծակ-Առաքել *խումբերը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, իր Գրադարանին մէջ:*

ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Գրադարանի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Մշակութային Միութեան հրապարակային Ա. դասախօսութիւնը այսօր Հինգշաբթի գիշեր ժամը Café Aux Trois Portesի վերնայարկը, Métro: Cadet:

Կը խօսի՝ Պ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ *«Մեր գաղութներու վիճակը եւ անոնց մէջ կատարուելիք մշակութային աշխատանքները»:*

Կը հրաւիրուին ժամանդամներն ու համակիրները: Մուտքը՝ ազատ:

ԼԱՒ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ ՓՆՏՌՈՂ ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Տեղափոխման պատճառաւ, Արաքս լուսանկարչատունը իր աշխատանոցը կը թողու շատ յարմար գինով: Ցարմար պատեհութիւն մը՝ ոչինչ գինով, Փարիզի ամէնէն կեդրոն թաղին մէջ հաստատուիլ ուզող Հայ լուսանկարիչներուն: Ելեկտրականութիւն, ջուր, կազ, Թէլէֆօն: Երեք խոշոր բաժիններ: Աթըլիէն օրուան եւ ելեկտրական լոյսով: Տարեկան վարձք 3600, հազիւ պանդոկի սենեակի մը գինին չափ: Այցելել փափաքողները, ժամադրութեամբ անձամբ դիմեն Արաքսին, 9, Rue Papillon, *Փարիզ, հեռաձայն* Prov. 49-34.

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ Ազգայնական կազմակերպութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս կիրակի առաւօտ ժամը *11.15*ին փարիզի Հայ Լուսաւորչական *(15* rue Jean Goujon) եւ կաթողիկէ *(26* rue Troyon՝ Sèvres) եկեղեցիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, ի յիշատակ Սարդարապատի, Բաշ-Աբարանի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւներուն ինկած հերոսներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Լիոնաբնակ Սուրիացիներն ու Լիբանանցիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Café Liban, *Պ. Ռուբէնի սրճարանը,* 59, rue Dunoir.

Ներկայ կ'ըլլայ Լիբանանցի իրաւաբան Մեթր ՀԱՆՆԱ:

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Մաւ ուսՄանկապարտէզի սրահին մէջ: Բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտադիր է: Կարեւոր օրակարգ: Պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Կարապետ Նազարեան, որ կը բնակէր Bourges-Hôtel. 100, Bld. Rochechouard: *Իմացնել իր եղբօր՝* E. Nazarian, Lugones 1651, Buenos-Airès. Rep. Argentine.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Կազմակերպուած Ֆրանսական Բանակի Նախկին Հայ Կամաւորներու Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30*ին*, Salle de Geographie*ի մէջ*, 184, Bld. St. Germain: *Կը խօսի՝ Ծովային պահեստի սպայ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ, նիւթ՝* Ֆրանքօ-հայկական գործունէութիւնը պատերազմի ընթացքին, յիշատակներ եւ ճշմարտութիւններ: Լուսարձակ: *Բոլոր Հայերը սիրով կը հրաւիրուին սոյն բանախօսութեան:*

ՆՈՐ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

LA TRAGÉDIE DE L'ASIE MINEURE ET L'ANÉANTISSEMENT DE SMYRNE

(1914 — 1922)

Par RICHARD GONDRAND.

Prix 12 francs

Կը ծախուի գրատուն Հ. Սամուէլ, 51, Rue Mr. le Prince, *իսկ Մարսէյլի մէջ՝ «Յառաջ» գրատունը (Տոմինիքէն) եւ ֆրանսական գլխաւոր գրավաճառներու քով:*

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ «ժրքոն»ով աշխատիլ գիտցող ֆրանսահպատակ կառսոն մը: Դիմել՝ ՖԼՕՐԻՒՍ, 61, Rue Mr. le Prince. Paris (6).

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe.LYON

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (88)

ԽԱՋԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Սենեակի օդը տոգորուած բորբոսային խոնաւութեամբ, անկարելի էր շնչել: Ծրագն անգամ դժուարանում էր վառուել նրա մէջ: Դրսում անցուդարձ էր անում պահապան զինուորը եւ մենք լսում էինք նրա քայլերի ձայնը:

Իմ ընկերները այժմ հաշտուել էին ինձ հետ: Նրանց կասկածը թէ իմ եւ թէ Նէնէի վերաբերութեամբ բոլորովին փարատուած էր: Որովհետեւ քննութիւնների ժամանակ գործերից երեւաց, որ ոչ ես եւ ոչ Նէնէն չէինք մատնել նրանց, որպէս կարծում էին, այլ մատնել էր մի Հրեայ, որ նրանց փորագրիչն էր: Հրեան նոյնպէս դատապարտութեան ենթարկուեցաւ:

Բայց ինձ գրաւել էր այն միտքը, թէ ո՞րտեղ մնաց քաւոր Պետրոսը, ո՞ւր կորաւ այդ սատանան: Այդ միջոցին մօտեցաւ ինձ ընկերներիցս մէկը, որը հասակակից էր ինձ հետ: Այդ երիտասարդը յայտնի էր մեր մէջ իւր դիւրեկան և ուրախ բնաւորութեամբ: Նա նստեց ինձ մօտ:

— Ո՞ւր մնաց քաւոր Պետրոսը, հարցրի նրանից:

— Նրան գրեցին մեռածների թւում ... պատասխանեց նա:

— Ի՞նչպէս:

— Այնպէս:

— Ես ոչինչ չեմ հասկանում:

Երիտասարդը սկսեց ծիծաղել իմ միամտութեան վրայ.— Գանձարանութիւնից յետոյ, պատմեց նա, քաւոր Պետրոսը, ինչպէս մեզանից ամէն մէկը, բանտի հիւանդանոցը տարուեցաւ: Այստեղ նա դիտմամբ սկսեց երկարաձգել իւր հիւանդութիւնը, մինչեւ առիթ ունեցաւ ծանօթանալու բանտապահի հետ: Շուտով կարողացաւ նա շօշափել այդ մարդու թոյլ կողմերը, եւ մանաւանդ մի դէպք հնչացրեց նրան օգուտ քաղել նրա թոյլ կողմերից: Բանտապահը ծախսել էր արքունի փողեր, եւ այդ պատճառով ոչ միայն դատի պիտի ենթարկուէր, այլ կը կորցնէր եւ իւր պաշտօնը, եթէ մի տեղից փողի պակասը չլրացնէր: Քաւոր Պետրոսը հասկանում է նրա տնել դրութիւնը եւ մի օր ասում է նրան:— «Պարոն բանտապահ, ես ցանկանում եմ մի փոքրիկ ծառայութիւն անել ձեզ:» — Ի՞նչ ծառայութիւն, հարցնում է բանտապահը: — «Դուք, կարծեմ, փողի դժուարութեան մէջ էք, ես կարող եմ օգնել ձեզ»:

Այս տեսակ սիրախօսութիւններ կալանաւորների եւ բանտապահի մէջ այն քան սովորական են, որ վերջինս ոչ միայն չէ վիրաւորւում, այլ շատ հետաքրքրւում է, թէ քաւոր Պետրոսը որքանով կարող է օգնել իրեն:— Ո՞րքան է ձեզ հարկաւոր, հարցնում է քաւոր Պետրոսը:— «Երկու հազար րուբլի, պատասխանում է բանտապահը: Քաւոր Պետրոսը խոստանում է վճարել նրան այդ գումարը:

— Ինչո՞վ կարող եմ երախտամատոյց լինել ձեր այդ օգնութեան համար, հարցնում է բանտապահը:

— Ինձ ազատելով բանտից, պատասխանում է քաւոր Պետրոսը:

— Ձեզ համար վճռուած է ցմահ աքսոր:

— Այդ ես գիտեմ:

— Ձեզ կը պահանջեն ինձանից:

— Այդ էլ գիտեմ:

— Ի՞նչ կարող եմ պատասխանել:

— Ձեր պատասխանը ես մտածել եմ, մի շատ հասարակ բան է:

— Ո՞րպէս:

— Ինձ կը գրէք մեռածների ցուցակի մէջ, կ'ասէք՝ հիւանդանոցում մեռաւ, տարան թաղեցին:

— Դրա համար զանազան պաշտօնական ձեւեր են պահանջւում:

— Մատեաններին մէջ հեշտ է չինել այդ ձեւերը: Միթէ սակա՞ւ մարդիկ անհետանում են հիւանդանոցներում, եւ նրանց մասին բնաւ հարցուփորձ չէ լինում: «Մեռաւ»... եւ դրանով վերջանում է ամէն բան:

— Այսու ամենայնիւ, մի դիակ պէտք է դնել ձեր տեղը:

— Հիւանդանոցի մառանի մէջ անտէր դիակներ խօ շատ կան, ընտրեցէք նրանցից մէկը:

Երիտասարդի պատմութիւնը խիստ հետաքրքրական էր ինձ համար: Իրաւ, շատերը կոչում էին այդ հիմնարկութեան մէջ: Մեռածների դիակները չէին արժանանում մինչեւ անգամ թաղման, նրանց կտրատում էին, այլանդակում էին եւ ձգում էին մեծ գետի մէջ, որ հոսում էր հիւանդանոցի մօտով: Բանտը եւ հիւանդանոցը միեւնոյն շինուածքի մէջ էին:

— Դատաստանական վերանորոգութիւններից առաջ սարսափելի դեղծումներ էին կատարւում բանտերում, եւ շատ զարմանալի չէր, որ քաւոր Պետրոսի նման մի մարդ կարողացել էր այդ խորամանկութեամբ դուրս պրծնել բանտից: Իմ երիտասարդ ընկերը պատմեց ինձ մի ուրիշ դէպք, որ ոչ սակաւ հետաքրքրական էր:

— Տեսնո՞ւմ ես այդ մարդուն, ասաց նա, որ կծկուած կոլորուած, նիրհում է այն անկիւնում,— այդ ողորմելին նոյնպէս զեղծումների մի անմեղ զոհ է:

Ես նայեցայ դէպի այն կողմը, տեսայ, մի նիհար մարդ, գունաթափ դէմքով, խորին թմրութեան մէջ նստած էր անկիւնում: Փիլիսոփայ տխրութիւնը փարատելու համար, ես մեծ յօժարութեամբ սկսեցի լսել երիտասարդի տեղեկութիւնները այդ թշուառ աքսորականի մասին: Նա գիտէր բաւական ճշդութեամբ նկարել մարդկանց պատկերը:

— Այդ ողորմելի արարածը, ասաց նա,— որին կոչում են Սիդօր Սիդօրիչ, որի հետ ես խիստ մօտ ծանօթացայ, այն տեսակներից է, որոնք ոչ միայն զրկուած են մարդկային ընդունակութիւններից, այլ կեանքի տխուր պայմանները խլել են նրանից եւ այն սակաւ ընդունակութիւնները, որ ստացել են բնութիւնից: Դա մի առանձնական տեղի սոսր ծառայող է եղել, պարգրի պաշտօն է կատարել: Ցարատեւ կեանքը գրասեղանի մօտ բոլորովին բթացրել է դրան, իսկ արտաքին անչափ զործածութիւնը լրացրել է պակասը: Նրան արտաքսել են ծառայութիւնից եւ չձանձրանալու համար սկսել է աւելի անձնատուր լինել արբեցութեան: Բայց Սիդօր Սիդօրիչը խիստ խաղաղ եւ հանգիստ արբեցող է եղել: Գինետնից դուրս գալուց յետոյ փողոցներում շրջելու եւ մարդկանց անհանգստացնելու սովորութիւն չէ ունեցել Սիդօր Սիդօրիչը:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 24 ՄԱՅԻՍ — VENDREDI 24 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2813 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՈՐԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ոչ ոք հարկաւ կրնար սպասել, որ Խորէն կաթողիկոսը էջմիածնի մէջ թոյլ տար իրեն՝ ամերիկացի ճամբորդի մը հետ խօսած ատեն ըլլալու անկեղծ ու անվերապահ, մանաւանդ ըսելու անոր ամբողջ ճշմարտութիւնը Հայաստանի եւ հայ եկեղեցիի ներկայ վիճակի մասին:

Սակայն, եւ այն ինչ որ Խորէն կաթողիկոս ըսած է «Էժիա» թերթի աշխատակից ամերիկացի ճամբորդին, չափազանց պերճախօս է եւ բաւականին լոյս կը սփռէ դառն իրականութեան վրայ: Աւելին. կաթողիկոսը ըրած է նոյն իսկ այնպիսի ակամայ խոստովանութիւններ, որոնք միանգամայն անսպասելի էին՝ ի նկատի ունենալով իր խիստ փափուկ վիճակը:

Այդպիսի խոստովանութիւններ են, օրինակ, հետեւեալ յատկանշական յայտարարութիւնները.—

«Հայ ժողովուրդը ընդհանուր առմամբ գոհ չէ եղեր», (խօսքը մեր ազգային քաղաքական պայքարի ելքի մասին է՝ «Հ.»), այսինքն՝ գոհ չէ ներկայ վիճակէն: Քիչ մը յետոյ կաթողիկոսը կը կրկնէ՝ իր միտքը առանց սակայն ելք բառին՝ ըսելով. «Հայ ժողովուրդը ընդհանուր առմամբ գոհ չէ»: Ճիշդ է, անմիջապէս կ'աւելցնէ նաեւ թէ՝ «հայ ժողովուրդը ընդհանուր առմամբ գոհ է», բայց ակներեւօրէն այդ կ'ընէ ողոքելու համար խորհրդային իշխանաւորները:

Հայաստանի ներկայ վիճակէն իր դժգոհութիւնը կաթողիկոսը յայտնած է եւ ուրիշ ձեւով մը, այն է՝ հայ մտաւորականներու մեծագոյն մասին վերագրելով այն միտքը, թէ «Դաշնակ ազգայնականները 1920 թ. վերջը պէտք չէ իշխանութիւնը յանձնէին բոլշեւիկներուն»:

Ամերիկեան թղթակցի այն հարցումին թէ Հայերը ի՞նչպէս կ'ապրին խորհրդային ռէժիմի տակ, կաթողիկոսը պատասխանած է. «Էհ, բաւականին աղէկ կ'ապրին»: Բայց յետոյ, իր խոստովանութեան ծանրութիւնը ծածկելու համար, փորձած է ընկերվարութեամբ արդարացնել խորհրդային ռէժիմի առաջ բերած աղքատութիւնը:

Այն հարցին թէ ինչո՞ւ խորհրդային կառավարութիւն թոյլ չէ տուած իր սահմաններուն մէջ ազգային եկեղեցական ժողով գումարելու եւ կաթողիկոս ընտրելու, Խորէն կաթողիկոս բացատրած է այդ՝ այն բանով, որ «բոլշեւիկները հաշուի առած են արտասահմանի Հայերու հանրային կարծիքը»: Սակայն, նորէն, մեղմացնելու համար բոլշեւիկներու աչքին իր ըրած խոստովանութեան ծանրութիւնը, աւելցուցած է. «Մոսկուա կը գնահատէ այն օգնութիւնը, զոր Խորհրդային Հայաստան կը ստանայ արտասահմանի Հայերէն, եւ կ'ուզէ, որ ամբողջ հայութիւնը զգայ թէ Խորհրդային Հայաստանը իր հայրենիքն է»:

Հարկաւ, եթէ կաթողիկոսը ի վիճակի ըլլար ազատ ու անվախ կերպով ճշմարտութիւնը, ամբողջ ճշմարտութիւնը յայտնելու, պիտի ըսէր, թէ խորհրդային կառավարութիւնը կաթողիկոսի ընտրութիւնը թոյլ չէ տուած միմիայն անոր համար, որ անոր միջոցով ազդէ արտասահմանի Հայերուն վրայ եւ զանոնք գործիք դարձնէ բոլշեւիկներու քաղաքական նպատակներու համար: Եւ անկասկած չպիտի մոռնար յիշատակելու նաեւ խորհրդային էնթրիկներու, դաւերու եւ գայթակղութեանց այն ահաւոր փաստերը, որոնց ականատես եղաւ արտասահմանի հայութիւնը իր կաթողիկոս ընտրուելէն յետոյ մանաւանդ:

Խօսելով հայ եկեղեցիի ներկայ վիճակին, կաթողիկոսը խոստովանած է, թէ «եկեղեցին ապագայ չունի», թէ «երբ անոնք (բոլշեւիկները) կը փակեն տասը եկեղեցի եւ կը վերաբանան երկու եկեղեցի, այդ ալ լաւ է», եւ թէ «ես կ'ըմբռնեմ թէ երբեմն անկարելի է վերաբանալ եկեղեցի մը»:

Հարկաւ, եթէ կաթողիկոսը խորհրդային Չեկայի ձեռքը պատուաւոր բանտարկեալ մը չըլլար էջմիածնի մէջ, իր ըրած խոստովանութիւններուն վրայ շատ մը ուրիշներ ալ պիտի աւելցնէր: Օրինակ, պիտի ըսէր, թէ բոլշեւիկները ամբողջ Երեւանի մէջ մէկ հատ իսկ հայ եկեղեցի բաց չեն ձգած եւ հաւատացեալները ստիպուած են մինչեւ էջմիածին երթալ աղօթելու համար. թէ Հայաստանի եկեղեցիներու մեծ մասը բոլշեւիկեան ակումբներու, մթերանոցներու կամ «անաստուածներու թանգարաններու» է վերածուած եւ մասամբ ալ նոյն իսկ քանդուած է. թէ քանդուած է հայ եկեղեցիի իրաւական ամբողջ կազմակերպութիւնը եւ թոյլ տրուած է միայն հաւատացեալներու տեղական անջատ համայնքներու գոյութիւնը. թէ յափշտակուած են հայ եկեղեցական բոլոր կալուածներն ու հասոյթները եւ արգիլուած է եկեղեցիին ունենալ որեւէ սեփականութիւն կամ տեւական կանոնաւոր եկամուտ. թէ փակուած ու արգիլուած են բոլոր հոգեւոր դպրոցները, թերթերը, տպարանները եւ կրօնագրքերու հրատարակութիւնը:

Հասկնալի պատճառներով կաթողիկոսը սահած է այս բոլոր անախորժ փաստերուն վրայէն եւ միայն ըսած է, թէ «Հայ ժողովուրդը այսօր աւելի սերտօրէն փարած է իր եկեղեցիին, քան 15 տարի առաջ» եւ թէ «երիտասարդութիւնն ալ ներկայ կ'ըլլայ եկեղեցական արարողութեանց»:

Այս ուշագրաւ երեւոյթը կաթողիկոսը բացատրած է այն բանով, որ հայ ժողովուրդը իբր թէ տարօրինակ կերպով մը կրօնասէր կը դառնայ ոչ թէ այն ատեն, երբ հալածանքի կ'ենթարկուի, այլ երբ աւելի լաւ օրերու մէջ կ'ապրի:

Այս բացատրութիւնը, որ հակառակ է պատմական բոլոր փաստերուն եւ հոգեբանական օրէնքներուն, հարկաւ տրուած է բոլշեւիկ իշխանաւորները ողոքելու համար: Իրողութիւնն այն է սակայն, որ հայ ժողովուրդը միշտ ալ աւելի մոլեռանդ եկեղեցասէր է դարձած այն ժամանակ, երբ իր եկեղեցիին վտանգ է սպառնացած: Այդպէս եղաւ օրինակ 1903–1905ին, երբ ցարական կառավարութիւնը փորձեց գրաւել հայ եկեղեցական կալուածները: Այդպէս կ'ըլլայ այժմ, երբ խորհրդային կառավարութիւնը կը ձգտի մահացու հարուած հասցնել հայ եկեղեցիին:

Հայրենիք

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ՈՐՈՇԵՑ ԵՌԱՊԱՏԿԵԼ իր օդանաւային սպառազինութիւնները

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻԷՆ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ 1500 ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՕԴԱՆԱՒ

Զորեքշաբթի օր, Հիթլէրի ճառէն ճիշդ մէկ օր վերջ, Անգլիոյ խորհրդարանը զբաղեցաւ ազգային պաշտպանութեան ծրագրով: Թէ երեսփ. եւ թէ լորտերու ժողովը որոշեցին անյապաղ զօրացնել Անգլիոյ օդանաւային սպառազինութիւնները, տրամադրելով 30 միլիոն ոսկի: Այս որոշումը պատասխան մը կը համարուի Գերմանիոյ բռնած դիրքին:

Նոր ծրագրին համաձայն, Մեծն Բրիտանիա 1937 մարտ 31ին պիտի ունենայ 1500 առաջնակարգ զինուորական օդանաւ, ինչ որ կը նշանակէ 920ի յաւելում: Պիտի պատրաստուին նաեւ 2500 նոր վարիչներ եւ 22,000 սպայ եւ նաւազ: Յետոյ պիտի շինուին 49 նոր օդակայաններ:

Ծրագիրը երեսփ. ժողովին մէջ պաշտպանեց Պ. Պոլտուին, փոխ-վարչապետը, իսկ լորտերու ժողովին մէջ՝ օդանաւային նախարարը, լորտ Լընտընտէրի: Այս վերջինը մասնաւորապէս շեշտեց.

— «Կառավարութիւնը չպիտի ընդունի ստորադաս վիճակ մը Գերմանիոյ հանդէպ, օդանաւային ուժի տեսակէտով: Եթէ նոր ծրագիրը անբաւական գայ, պիտի աւելցնենք, ինչ որ ալ արժէ իբրեւ դրամ կամ ճիգ: Պիտի եռապատկենք մեր օդանաւային ուժը եւ անհրաժեշտ վարկերը պիտի պահանջենք»:

Իսկ Պոլտուին հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ երեսփ. ժողովին մէջ.

— «Անցեալ նոյեմբերին կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդեցի Գերմանիոյ զինուորական օդանաւերու շինութեան մասին: Այդ օրէն ասդին մեր ստացած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ չէի սխալած, բայց չափազանց պակաս հաշուած էի գերմանական շինութեանց համեմատութիւնը: Ոչ ես, ոչ ալ կառավարութեան խորհրդականները ամենաթեթեւ գաղափար չունէինք Գերմանիոյ արտադրութեան արագութեան մասին: Մենք բոլորովին սխալեցանք այս մասին»:

Յետոյ Պ. Պոլտուին բացատրեց թէ Սըր Ճոն Սայմընի այցելութեան ատեն, Հիթլէր ըսած էր թէ Գերմանիա հաւասարած է Անգլիոյ:

Աւելի վերջը քաղուած տեղեկութիւններ հաստատեցին թէ Գերմանիա այդ միջոցին ունէր 800 — 850 առաջնակարգ օդանաւ: Բայց Հիթլէր հասկցուցած էր թէ Գերմանիա պիտի ջանայ հաւասարիլ նաեւ Ֆրանսայի: «Այս թուանշանները աչքի առջեւ ունենալով, ազգ. պաշտպանութեան յանձնաժողովը հաշուեց մեր երկրին անհրաժեշտ պէտքերը եւ նշանակեց առնուազն 1500 առաջնակարգ օդանաւ»:

Պ. ՖԼԱՆՏԷՆ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ ելմտական կացութիւնը վերահաստատելու համար

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ վարչապետ Պ. Ֆլանտէն որոշած է բացարձակ լիազօրութիւններ պահանջել յառաջիկայ շաբթու, երբ կը վերաբացուին երեսփ. ժողովն եւ ծերակոյտը: Այդ լիազօրութիւնները կապ ունին ոչ միայն տնտեսական, այլեւ սեղանաւորական հարցերու հետ եւ կը յիշեցնեն 1926ի կացութիւնը, երբ Պ. Փուանքարէ բացարձակ իրաւունքներ ստացաւ, ֆրանքը պաշտպանելու համար: Վարչապետը երկար խորհրդակցութիւններ ունեցած է ելմտական նախարարին եւ Պանք տը Ֆրանսի վերատեսուչին հետ, վերջնական ծրագիր մը կազմելու համար:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ծրագրուած միջոցները կը նախատեսեն նաեւ վարչական փոփոխութիւններ, վերահաստատելու համար ելմտական կացութիւնը: Կարծողներ կան թէ դահլիճը կրնայ իյնալ, եթէ չյաջողի համոզել խորհրդարանը, նոր լիազօրութեանց անհրաժեշտութեան մասին:

Այս առթիւ, կրկին կ'արծարծուի ֆրանքի արժեզրկման հարցը, նոյնիսկ խորհրդարանական շրջանակներու մէջ: Կ'ըսուի թէ լիազօրութեան մասին մեծամասնութիւն ապահովելու համար, Պ. Ֆլանտէն պիտի առաջարկէ երկու տարի երկարաձգել երեսփ. ժողովին շրջանը, որ ըստ օրէնի կը լրանայ մէկ տարիէն: Կը նշանակէ չորսէն վեց տարուան վերածել երեսփոխանութեան շրջանը, ինչ որ դուռ պիտի բանայ նոր պայքարներու: Եթէ կառավարութիւնը լիազօրութիւն ստանայ, կրնայ յետաձգել խորհրդարանի նիստերը եւ գործել արտակարգ հրամանագիրներով, որոնք վաւերացման պիտի ենթարկուին աշնան նստաշրջանին: Արտակարգ լիազօրութիւններ պահանջելու գլխաւոր պատճառ կը ներկայացնեն ելմտական կացութեան ծանրութիւնը եւ պետական գանձին կրած մեծ դժուարութիւնները, ինչպէս եւ ոսկիի յարաճուն տեղափոխումը դէպի արտասահման:

Լիազօրութեան վերաբերեալ օրինագիծը նախարարական խորհուրդին պիտի յանձնուի քանի մը օրէն, անմիջապէս վաւերացուելու եւ խորհրդարան յանձնուելու համար:

⁂ 1935ի ելմտացոյցին բացը կը հաշուեն վեց միլիառ ֆրանք, որուն վրայ պէտք է աւելցնել երկաթուղիներու բացը, 4 միլիառ: Ուրեմն համագումար 10 միլիառ ֆրանք: Նկատի առնելով եկամուտի նուազումը եւ ծախքերու յաւելումը, հաւանական չէ որ ելմտական նախարարը փորձէ այս ահագին բացը գոցել մասնաւոր միջոցով մը: Այլ պիտի ջանայ կարելի եղածին չափ զեղչել զայն, թերեւս կէս առ կէս: Իր ծրագիրներէն մէկն է ինքնավար սնտուկ մը հաստատել հանգստեան թոշակներու համար եւ փոփոխել ընկերային ապահովագրութեանց օրէնքը:

Գերմանիոյ զինուորական օրէնքը

Գրած էինք թէ մայիս 21ին հրատարակուեցաւ Գերմանիոյ զինուորական նոր օրէնքը, որուն համաձայն զինուորութեան ենթակայ են 18 — 45 տարեկանները: Նոր տեղեկութիւններ կ'ըսեն թէ 1935ին Գերմանիա դրօշի տակ պիտի կանչէ 1914ի եւ 1915ի դասերը: Այս վերջին դասը պարտաւորիչ աշխատանքի ծառայութիւնը պիտի կատարէ: Բուն զինուորագրութիւնը պիտի սկսի յառաջիկայ նոյեմբեր 1ին: Նոր հրամանագրին համաձայն, Զօր. Պլոմպէրկ պաշտօնապէս կը դառնայ բուն պատերազմական նախարար, եւ ոչ թէ «Րայխսվէրի (բանակ) նախարար», ինչպէս կը կոչուէր Վերսայլի դաշնագրէն ի վեր:

Հապէշիստան չուզեր տեղի տալ «ոչ ահաբեկման, ոչ ալ բռնութեան»

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը չկրցաւ ելք մը գտնել Իտալիոյ եւ Հապէշիստանի ծանօթ վէճի մասին: Զորեքշաբթի օր, Ժընեւ հասաւ Հապէշիստանի կայսեր մէկ զեկոյցը, որ կը յայտարարէ թէ «Եթովպիա տեղի չպիտի տայ ոչ ահաբեկման, ոչ ալ բռնութեան: Իտալիա կը փորձէ իր կամքը պարտադրել կայսերական կառավարութեան եւ, նախ ահաբեկումով, յետոյ անշուշտ բռնութեամբ ստանալ այն ինչ որ երբեք չպիտի տայ որ եւ է անկողմնակալ մարմին: Հապէշիստան վճռած է պաշտպանել իր իրաւունքները եւ վստահ է թէ պետութեանց իմաստութիւնը պիտի խափանէ որ եւ է պատերազմ եւ յառաջ պիտի բերէ խաղաղ լուծում մը»:

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատուիրակները մեծ դժուարութիւն քաշեցին, որպէսզի իտալական պատուիրակը չմերժէ Ազգերու Դաշնակցութեան իրաւասութիւնը: Իտալիա արդէն իսկ 200,000 զինուոր ղրկած եւ ահագին դրամ ծախսած ըլլալով, դժուար է համոզել Մուսոլինին: Կ'ըսուի թէ կարելի եղած է վերջին պահուն համոզել որ Հապէշիստան տնտեսական մենաշնորհներով գոհացնէ Իտալիան, այլապէս պատերազմը անխուսափելի կը համարուի:

Վիկթոր Հիւկոյի մահուան յիսնամեակը

Բանաստեղծին մահուան յիսնամեակին առթիւ, որ լրացաւ մայիս 21ին (1885), չորեքշաբթի օր հանդիսաւոր արարողութիւն մը կատարուեցաւ Պանթէոնի մէջ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Տօնակատարութեան կը մասնակցէին 2500 դպրոցական աշակերտներ:

Այս միեւնոյն առթիւ, կրթական նախարարը հրամայեց բացառիկ արձակուրդ տալ նախնական եւ երկրորդական դպրոցներու աշակերտներուն:

⁂ Սէն-է-Մառնի երեսփոխաններէն Պ. Շօսի նամակ մը ուղղելով կրթական նախարարին, գիտել կուտայ թէ Իրաւաբանական համալսարանի ուսանողները «լպիրշ խօսքեր կ'ուղղէին 12 տարեկան աղջիկներու, որոնք կը վերադառնային արարողութենէն»: Եւ կը պահանջէ քննութիւն բանալ:

«Միթինկ»ներու գործադուլը

Քանի մը օրէ ի վեր գործադուլ հռչակած են Փարիզի «Միթինկ»ները, իբրեւ հետեւանք գործատէրերու կողմէ առաջարկուած կրճատման:

Վերջին պահուն գործատէրերու սենտիքան ետ կեցաւ աշխատավարձքի կրճատումէն, պնդելով միւս կէտերուն վրայ: Զորեքշաբթի օր քառասունի հասած էր գործադուլի ենթարկուած հաստատութեանց թիւը, բայց վերջին պահուն կարելի եղաւ միջին ճամբայ մը գտնել:

Գործադուլ Պելժիոյ ածխահանքերուն մէջ

»»»··«««

Պրիւքսէլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Պելժ կառավարութեան ձեռք առած միջոցներուն շնորհիւ, գործազրկութեան տագնապը հոս ալ սկսած է մասամբ մեղմանալ, թէեւ տակաւին շատ բան կայ ընելիք:

Այս օրերուն Շաթըլինոյի (Շառլըռուայի մօտ) ածխահանքերուն մէջ հազարի մօտ հանքագործներ անտեսելով սենտիքաներուն, ինքնագլուխ գործադուլ հռչակած են եւ գրաւած քանի մը ածխահանքեր: Ձիաւոր ոստիկաններու բազմաթիւ ջոկատներ փութալով ըմբոստութեան վայրը, յաջողած են պարպել ածխահանքերը եւ առանց արիւնհեղութեան վերջ տալ ըմբոստութիւնը:

Կառավարութիւնը կը ջանայ հաշտարար եղանակով կարգադրել խնդիրը եւ գոհացում տալ բանուորներուն, որոնք յաւելում կը պահանջեն իրենց օրավարձքերուն վրայ: Հանքագործներուն օրականը 20—32 ֆրանք է, եւ շաբաթը 3—4 օր միայն կ'աշխատին: Մեծագոյն մասը ամուսնացած են եւ զաւակներու տէր:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԷՆ ՄԱՐՍԷՅԼ ԵՐԵՔ ԺԱՄԷՆ.— Ծանօթ օդանաւորդ Փօլ Քոտոս, որ կ'աշխատի օդանաւային կանոնաւոր երթեւեկ հաստատել Փարիզի եւ Մարսէյլի միջեւ, առջի օր յաջողեցաւ հեռաւորութիւնը կտրել 3 ժամ 7 վայրկեանէն, 13 ուղեւորներով (ժամը 234 քիլ.):

Պ. ԹԻԹՈՒԼԵՍՔՈՒ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, Մոսկուա պիտի երթայ յունիսին, ընկերակցութեամբ առեւտրական նախարարին:

«ՆՈՐՄԱՆՏԻ» շոգենաւին մէջ հրդեհի սկզբնաւորութիւն մը ծագած ըլլալով, խիստ քննութիւն բացուեցաւ:

ՀԻՆԳ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ եւ 121,000 մառք (726,000 ֆր.) տուգանքի դատապարտուեցաւ, Պերլինի մէջ, մարապետ Նէօֆիթա, որ ամբաստանուած էր թէ դրամ փախցուցած է: Եթէ չվճարէ տուգանքը, բանտարկութեան շրջանը պիտի աւելնայ մէկ տարի: Մեղսակից քոյր մըն ալ դատապարտուեցաւ 10 ամիս բանտարկութեան եւ 1000 մառք տուգանքի:

ՎԻԷՆԻ (Իզէր) բուրդի, բամպակի եւ հիւսուածեղէնի մթերանոցին մէջ հրդեհ մը ծագելով, ամբողջ շէնքը եւ նիւթերը մոխիր դարձան: Վնասը կը հաշուեն երեք միլիոն ֆրանք:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՈՒԶՎԷԼԹ ծանր ընդհարում մը ունեցաւ խորհրդարանին հետ, վեթերաններու սահմանուած պարգեւին քուէարկութեան առթիւ: Հակառակ իր վէթոյին, խորհրդարանը քուէարկեց 2,200,000,000 տոլարի վարկը, 3,500,000 վեթերաններու համար:

ՊՈԼՍՈՅ ՅՈՅՆԵՐՈՒ պատրիարքարանի որոշումով, կրօնաւորները լաջուարթ (լաճիվէրթ) գոյնով աշխարհականի զգեստ պիտի հագնին:

Օտար կրօնաւորներէն եւ ուսուցիչներէն 20 հոգի Ռումանիա մեկնեցան: Մաս մըն ալ մօտերս Իտալիա պիտի երթան:

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ յունիսի սկիզբները մեծ ռազմափորձեր պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ: Պատրաստուած ծրագրին համաձայն, «Էլլի» յածանաւի նման երեք մարտանաւեր, երեք մեծ թորփիլահալած, երեք թորփիլանաւ եւ երեք ընդծովեայ պիտի մասնակցին փորձերուն:

Ռազմափորձերէն յետոյ, որոնք տեղի պիտի ունենան Սամոս եւ Միտիլէնի կղզիներուն մօտերը, հելլէն նաւատորմը Իզմիր պիտի այցելէ: Յետոյ, ճամբան փորձեր կատարելով, պիտի երթայ Ալպանիոյ, Եուկոսլաւիոյ եւ Եգիպտոսի նաւահանգիստները:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ

— o —

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ազգ. իշխանութիւնները իրենց բոլոր օրկաններով, խաղաղ եւ արդիւնաւոր, կը վարեն գաղութին գործերը:

Կեդրոնի ազգ. վարժարանի շինութեան սկսելու համար կը սպասուէր պատկան նախարարութեան հրահանգին, որ ուշացաւ մինչեւ այսօր՝ վերջին խառնակութիւններուն պատճառով:

Հ. Գ. Խաչի Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Շրջ. Վարչութիւնը հետաքրքրական գրքոյկ մը հրատարակեց «Բացուիկ Թիւ» անունով, որ լեցուն էր շահեկան տեղեկութիւններով, ընդհանրապէս Հ. Կ. Խաչի ընդհանուր եւ մասնաւորապէս Գթութեան Խաչի Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ գործունէութեան շուրջ:

Ազգ. վարժարաններու օժանդակ Տիկնանց Խնամակալութիւնը Զատկի առթիւ, ուրախացուց վարժարաններու չքաւոր տղաքը, անոնց բաժնելով հագուստեղէն եւ կօշիկ:

Քանի մը օր առաջ, հպատակութեան հարցին շուրջ Ներքին նախարարին տուած մէկ որոշումը տխուր տպաւորութիւն մը գործեց յունահայ գաղութին վրայ:

1927ին օրէնք մը մշակուած էր, որով 18 տարեկանէն վար եղողները, իբր անչափահաս, յունահպատակ կը ճանչցուէին, տղոց համար զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ ըլլալու պայմանով: Իսկ այս երկրին մէջ ծնած բոլոր հայ մանուկները, դարձեալ նոյն օրէնքի հիման վրայ, յունահպատակ կը նկատուէին:

Ներքին նախարարը ճիշդ այս օրէնքն է որ ջնջած է, զայն նկատելով չեղեալ: Այսուհետեւ հպատակութեան համար ըլլալիք դիմումներուն ընդունիլը կամ մերժուիլը կախում պիտի ունենայ Ներքին նախարարին հայեցողութենէն:

Խնդիրը դեռ չպարզաբանուած այս մասին որոշ կարծիք յայտնելը կանխահաս է:

×

Սելանիկի հայութիւնը արժանավայել վեհութեամբ պանծացուց Ապրիլեան մէկ միլիոն նահատակներուն յիշատակը:

Ազգ. իշխանութեան նախաձեռնութեամբ համազգային փառաւոր ցոյցով ոգեկոչուեցաւ յիշատակը այն բոլոր անմահներուն, որոնք ինկան աշխարհի ամէնէն գազրելի ազգակոտին՝ Թուրքին եաթաղանին տակ:

Եկեղեցին ներքնամասը սեւեր հագած էր: Խորհրդաւոր մահարձմը կը բարձրանար տաճարին սրտին վրայ: Պատշաճ վերտառութիւններ անխօս լեզուներու պէս կ՚աղաղակէին: Համայնքին անունով հսկայ ծաղկեպսակ մը զետեղուած էր մահարձմին վրայ, որուն առջեւ սգաւոր կիրոններ իրենց արցունքը կուլ կուտային: Նահատակներու այս քաղցր խորանը ամբողջութեամբ գրկուած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի քառասուն սկաուտներու կողմէ: «Ծայգալոյս»ի ժրաջան օրիորդները սուգի երիզներ կը զարնէին բոլոր եկեղեցի մտնողներուն լամբակներուն վրայ: Անօրինակ բազմութիւն մը կը սպառնար եկեղեցին պայթեցնել: Ոստիկաններուն եւ սկաուտներուն յամառ ջանքերուն շնորհիւ՝ կարելի եղաւ տեղաւորել ուխտաւորներու բանակը:

Հոգեհանգիստը տպաւորիչ եղաւ որուն արարողութիւնները երգուեցան քառաձայն:

Կը սկսի սգահանդէսը: Ազգ. իշխանութեան կողմէ ընկ. Տոքթ. Արբ. Աբրահամեան կը խօսի՝ յուզիչ դըրուագներ յիշելով սեւ տարիներէն: Ինքն ալ ականատեսներէն մէկն է, աչքերը կը թացնան, ինչպէս բոլոր ներկաներունը: Կը տիրէ վայրկեանի մը երկիւղած լռութիւն: Համայնքին ներկայացուցիչը նահատակներուն կըրակէ պատգամը անգամ մը եւս կը կրկնէ: Ետոյ հրապարակով կը պախարակէ Բարեգործականի տխմար! ծաղկոցին կրթական մարմինը, որ նամակով մը մերժած էր սգահանդէսին արտասանող տղայ մը տրամադրել, միւս բոլոր հայկական վարժարաններ տրամադրած էին: Զայրոյթի մըրմունջներու ենթարկուեցան Բարեգործականի այդ նորելուկ ծաղիկները:

Բողոքական համայնքին կողմէ աւուր պատշաճի գեղեցիկ գրութիւն մը կարդաց պատ. Փարաճեան, որ յորդորեց, նահատակներու խոկ փափաքով, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ըլլալ, ձեռք ձեռքի տուած զարգանալ եւ ուժովնալ, որպէսզի մէկտեղուած ճիգերով կարենանք մեր իրաւունքները արժեցնել:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ, ընկ. Կ. Գէորգեան ջերմ եւ յուզիչ ճառ մը խօսեցաւ: Ոգեկոչեց բիւրաւոր մեռելներու յիշատակը: Բացատրեց թէ ինչ «մեղքի» համար զոհուեցան անմահները: Ընկերը նահատակութիւններու կողքին պանծացուց ե՛ւ հերոսութիւնները ե՛ւ հերոսամարտերը: Բուռն կերպով խարանեց մեր օրերու ուրացողները եւ ի վերջոյ իր ներկայացուցած կազմակերպութեան կողմէ յայտարարեց, թէ մինչեւ որ արիւնի տուրքը չվճարուի, մինչեւ ցեղին դատը ամբողջովին չհատուցուի, մենք ոչ իրաւունք ունինք հաշտուելու, եւ ոչ ալ ներելու մեր թշնամիներուն, — անզօրները, լաւ ընկերը, իրաւունք չունին հաշտութիւն կնքելու եւ ներելու, մենք պիտի ըլլանք զօրաւոր ժողովուրդ, որպէսզի կարենանք մեր ոսոխին պարտամուրհակը զանձել եւ ապա խորհիլ ուրիշ բաներու մասին: Այս նպատակին համար ալ իւրաքանչիւր հայրենասէր Հայ պէտք է եղբայրանայ մէկ դրօշի տակ, հայրենասէրներու սրբազան դրօշին տակ:

Ազգ. եւ Կիւլպէնկեան վարժարաններու աշակերտները ըրին գեղեցիկ արտասանութիւններ, մինչ երկսեռ երգչախումբը մէջընդմէջ կ՚երգէր օրուան վեհութիւնը յիշեցնող հոգեհունչ խմբերգներ:

Սելանիկի հայութիւնը անգամ մը եւս հաղորդուեցաւ ցեղային կոտակով եւ անգամ մը եւս ամրապնդեց իր հաւատքը՝ մեծ մեռելներու կիսատ ձգած գործը վերջացնելու ուխտով:

Սգահանդէսէն վերջ իմացանք, որ տեղւոյս խեղճ ու կրակ ռամկավարները չէին մասնակցիր եղեր: Այդ երկուքուկէս անձերը որ «կուսակցութիւն» կը խաղան հոս, արդէն տեղ չունէին ազգային որ եւ է ձեռնարկի մէջ: Գտած են տխմար ճամբայ մը իրենց թշուառ գոյութիւնը զգացնելու համար: Չէ՛ն մասնակցիր որ եւ է համազգային հանդիսութիւններու եւ իրենց չմասնակցիլը կը յայտարարեն իբրեւ ... գործունէութիւն:

Ազգ. իշխանութիւնները այլ եւս պէտք չէ կարեւորութիւն ընծայեն այսպիսի խեղկատակներու, նոյն իսկ պատշաճութիւնները չյարգելու գինով:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Յունաստանի ներքին կեանքը առայժմ հեռու է բնականոն ըլլալէ: Պետական վարիչներու միջեւ գոյութիւն ունեցող սուր հակամարտութիւնները յանգեցան բոլորին ծանօթ զինեալ ապստամբութեան, որ այս երկրին արժեց ահագին վնասներ: Այդ աղետալի ապստամբութեան հաշուեյարդարն է որ կը կատարուէր երկու ամիսներէ ի վեր: Եղան երեք գնդակահարութիւններ, բազմաթիւ սպաներու աստիճանազրկում եւ երկարատեւ բանտարկութիւն, ինչպէս նաեւ քաղաքական բազմաթիւ գործիչներու արգելափակում, դատապարտեալներու ինչքերու գրաւում, եւն.:

Ապստամբութեան զսպումէն վերջ երեսփոխանական ժողովը եւ ծերակոյտը լուծուեցան, սահմանադրութեան մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ եղան եւ որոշուեցաւ խորհրդարանական ընտրութիւնները կատարել Մայիս 19ին:

Եւ սակայն, անձեւ կերպարանք մը ստացան քաղաքական խմբակցութիւնները ընտրութիւններու առթիւ: Այսպէս, կառավարութեան օժանդակներէն, անհաշտ արքայականներու պարագլուխ Մեթաքսաս, զայրանալով կառավարութեան բռնած համեմատաբար մեղմ ընթացքին դէմ, զոր ան ցոյց տուաւ ըմբոստութեամբ մեղադրեալներու հանդէպ, հեռացաւ կառավարութենէն եւ ընդդիմադիր դարձաւ: Յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ առանձին պիտի ելլէ հրապարակ, Թագաւորը վերադարձնելու բացորոշ ծրագրով:

Կառավարութեան համախոհ գործիչներէն քանի մը ծայրայեղներ ալ անջատ խմբակցութիւն մը կազմեցին, անոնք եւս պիտի ներկայանան առանձին ցանկով եւ ծրագրով:

Գալով ընդդիմադիրներուն, — վենիզելոսական եւ հանրապետական — ներ, — տակաւին դիրքերնին որոշապէս չեն ճշդած: Առայժմ տիրող կարծիքն այն է որ ձեռնպահ պիտի մնան ընտրութեանց մէջ, քանի որ ներկայ ընտրական դրութեամբ (մեծամասնական) եւ մանաւանդ հոգեբանական այս աննպաստ վիճակի մէջ, կը գտնեն թէ պիտի սեւցուի իրենց ցանկը, որովհետեւ դեռ նոր դուրս եկած են ամբաստանեալի դիրքէն՝ դատապարտութիւններու խոշոր բեռով մը:

Բայց որպէսզի կարենան ընտրութեանց մէջ պարապ չմնալ, հետեւեալ պայմանները դրած են մասնակցութեան համար. — Պատերազմական վիճակի վերացումէն վերջ մամուլի բացարձակ ազատութիւն: Ընտրութեանց մէկ ամիսով յետաձգում: Ընտրական ներկայ դրութեան փոփոխութիւն (համեմատական): Պետական պաշտօնեաներու մաքրագործումը վերջացնել ընտրութիւններէն առնուազն երեք շաբաթ առաջ: Ներում շնորհել 5 տարիէն վար դատապարտուածներուն եւ պաշտօնի կոչել պաշտօնանկ քաղաքապետները եւ գիւղապետները, եւն.:

Երբ մօտաւորապէս այս է ընդդիմադիրներուն դիրքը ընտրութեանց հանդէպ, միւս կողմէ կառավարութեան երկու սիւները, վարչապետ Ցալտարիս եւ պատերազմական նախարար Զօր. Քոնտիլիս, իրենց կուսակցական ուժերը միացուցած՝ մէկ ճակատ պիտի կազմեն ընտրութեանց մէջ, կառավարական ճակատ անունով: Կ՚ենթադրուի թէ այս վերջինները ամէնէն ուժեղը պիտի դուրս գան:

Ամէն պարագայի, սակայն, դեռ կանխահաս է բացարձակ կարծիք յայտնել այս երկրի մօտիկ ապագայի կացութեան մասին, քանի որ պատերազմական վիճակի վերացումով եւ ընտրութեանց Թուականի երկու շաբաթուան երկարաձգումով դեռ կը սպասուի շատ մը փոփոխութիւններու:

Մեր ցանկութիւնն այն է, որ երկիրը չուտով մտնէ իր բնականոն կեանքին մէջ, օժտուի խորհրդարանական ուժեղ կազմով, եւ կարենայ վստահութիւն ներշնչել թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատներու վրայ:

ՎԱՀԱԳՆ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՆԱՒԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ռուսիա, սակայն, իր յաւակնութիւնները սահմանափակած չէր միայն ու միայն Խաղաղականի վրայ: Ան կը ջանար Մայր. Արեւելքի ուրիշ ծովու մը հասնիլ, մինչեւ Հնդկ. Ովկիանոս:

Ռուսիա շատ կանուխ տիրապետեց Կասպեան ծովուն: Փոքրիկ նաւատորմ մըն ալ կազմեց Կասպեան ծովուն մէջ եւ 1813ին հարկադրեց Իրանը որ իրեն Թողու Բագուն:

Ետոյ աշխատեցաւ տարածել իր ազդեցութիւնը եւ գրաւել քանի մը կղզիներ Պարսից ծոցին մէջ: Սակայն Անգլիա իրմէ առաջ գործեց այստեղ եւս: Այսուհանդերձ, Ֆրանսայի աջակցութեան շնորհիւ, ի վերջոյ կրցաւ ընդհանուր համաձայնութեան մը յանգիլ Անգլիոյ հետ: Այնուհետեւ եւ հետզհետէ Ռուսիա դիրք բռնեց Կեդր. պետութեանց եւ Թուրքիոյ դէմ: Փորթ - Արթիւրը կորսնցնելէ վերջ, Վլատիվոստոքի մէջ պահեց միայն երկրորդական նաւատորմ մը: Ընդհակառակն Պալթեան եւ Սեւ ծովերուն մէջ վերակազմեց իր նաւատորմը:

Այդ ծրագիրը սահմանափակուած չէր միայն Ցուշիմայի մէջ փճացուած նաւատորմին շինութեամբ, այլ եւ կը նախատեսէր կայսրութեան ամբողջական վերակազմութիւնը, թէ ճարտարագործական եւ թէ նաւային տեսակէտով: Իր նաւարանները եւ զինարանները, ինչպէս ցոյց տուաւ ռուս եւ ճափոնական պատերազմը, անբաւական էին, — զրահաւորի մը շինութիւնը կը կարօտէր եօթը տարուան:

Եւ մշակուեցաւ ընդհանուր յատակագիծ մը, որ պիտի գործադրուէր հանգրուան առ հանգրուան: Այս յատակագիծով՝ Սեւ ծովու մէջ, իբրեւ անհատական ճարտարարուեստ, հիմնել Նիկոլայեւի զինարանը, որ նոր ապսպրանքներ ստացաւ եւ վայելեց անգլիացի ճարտարագէտներու գործակցութիւնը: 1912ին, մշակուեցաւ փոքրիկ ծրագիր մը նաւային շինութեանց եւ պետութեան զինարաններուն ընդարձակման համար. յաջորդ տարին Օբուխովի Թնդանօթի գործարանին վերակազմութիւնը. Պալթեան ծովուն մէջ հիմնել վեց նոր նաւարաններ, որոնք արտօնուած էին ընդունելու Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճարտարագիտական եւ ելմտական օժանդակութիւնը. Ցարիցինի մէջ հիմնել Թնդանօթի նոր գործարան մը:

Ծովային ընդհ. սպայակոյտը, երկար խորհրդակցութիւններէ վերջ, ցարէն արտօնութիւն ստացաւ Պալթեան ծով փոխադրել կայսրութեան նաւատորմին գլխաւոր ուժերը: 1907ին առաջարկեց շինել 4 մեծ զրահաւորներ, «Գանգուտ», «Պոլտավա», «Սեւաստապոլ», «Պետրոպավլովսկ»: Այս զրահաւորներուն շինութեան ձեռնարկուեցաւ 1909ին: Հակառակ կարգ մը լուրջ ընդդիմութեանց, Տուման վարկ շնորհեց նաեւ Սեւ ծովու նաւատորմին, ինչպէս նաեւ շինելու համար 3 զրահաւոր, 9 Թորփիլահալած, վեց սուզանաւ: Այսպէս է որ շինուեցան «Իմպէրատրիցա — Մարիա» (1 նոյ. 1913), «Իմպերատոր — Ալեքսանդր Գ.» (15 ապրիլ 1914), «Եկատերինա Բ.» (6 յունիս 1914):

1912ին ներկայացուեցաւ նոր ծրագիր մը՝ զօրացնելու համար Պալթեան նաւատորմը: «Ռուս կայսերական նաւատորմի օրէնքը» պիտի իրագործուէր 18 տարիէն, աւարտելու պայմանով 1930ին: Ռուսիա կ՚ուզէր Պալթիկի մէջ ունենալ այնպիսի նաւատորմ մը, որ կարենար դիմադրել որ եւ է պետութեան, կռուիլ բաց ծովու մէջ եւ հիմնել դաշնակցային ուժ մը, ցանկալի Եւրոպայի ամէնէն զօրաւոր պետութեան համար: Ընդհ. ծրագրին համաձայն, պիտի շինուէին երկու գործօն տորմիղներ, մէկ ալ պահեստի, իւրաքանչիւրը բաղկացած՝ 8 զրահաւորներէ, 4 զրահապատ յածանաւերէ, 8 թեթեւ յածանաւերէ, 36 մեծ Թորփիլանաւերէ, 12 սուզանաւերէ: Սեւ ծովուն մէջ, ռուսական նաւատորմը պիտի զօրացուէր զրացի պետութեանց (Թուրքիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա) միացեալ նաւատորմէն մէկուկէս անգամ աւելի:

Օրինագիծը կը նախատեսէր, երկու տարին անգամ մը չորս զրահաւորի կամ 4 յածանաւի շինութեան ձեռնարկելով, կազմել 36 մեծ տորմանաւեր, որոնք պիտի սպառազինուէին միւս նաւատորմերէն աւելի զօրաւոր ձեւով մը. Ռեվալը պիտի վերածուէր պատերազմական նոր նաւահանգիստի մը, Պալթիկի մէջ: Սակայն նախարարաց խորհուրդը չվաւերացուց այս հսկայ ծրագիրը իր ընդհանուր գիծերուն մէջ: Ընդունեց միայն երկու առաջին շարքը, առաջինը խորհրդարանին ներկայացուեցաւ 1912ին, երկրորդը վերապահուեցաւ 1934 տարուան:

Մասնակի այս երկու ծրագիրներուն համաձայն, պիտի շինուէին 4 յածանաւ, 8 թեթեւ յածանաւ, 36 Թորփիլանաւ, 18 սուզանաւ: Երկու թեթեւ յածանաւեր եւ վեց սուզանաւեր յատկացուած էին Մայր. Արեւելքի, երկու թեթեւ յածանաւեր՝ Սեւ ծովուն համար: 1913ին եւ 1914ին, ռուս ծովային պիւտճէն բաւական բարձր էր գերմանական ծովային պիւտճէէն:

Շինութիւնները սկսան 1912 դեկտեմբերին: «Նավարին», «Իսմայիլ», «Քինպուրն», «Բորոդինօ» 4 յածանաւերուն շինութիւնը յանձնուեցաւ Փեթերպուրկի նաւարանին: Միւս յածանաւերուն եւ թեթեւ ռազմանաւերուն շինութիւնը՝ զանազան ճարտարագործներու: Իսկ պատերազմական նաւահանգիստներու շինութեան վերաբերեալ օրինագիծը Տուման քուէարկեց 1913ին:

11 փետրուար 1914ին ծովային նախարարութիւնը հաղորդեց թէ նոր շարքերու շինութիւնը կ՚աւարտի 1920ին:

7 մարտ 1914ին հրաման տրուեցաւ շինել «Իմպերատրիցա — Ելիզավեթա» զրահաւորը, ինչպէս եւ 4 մեծ Թորփիլանաւեր: Ուրիշ օրինագիծ մը, դարձեալ նաւային շինութեանց մասին, պիտի ներկայացուէր 1914ի աշնան: Այս ծրագիրները ժամանակին իրագործուէին թերեւս, եթէ վրայ չհասնէր պատերազմը: Եւ Ռուսիա, այս ընթացքով, պիտի դառնար առաջնակարգ պետութիւն մը:

Բայց երբ թշնամութիւնները բռնկան, կայսրութիւնը կը գտնուէր, նաւային տեսակէտով, այնպիսի կացութեան մը մէջ, որ հեռու էր գոհացնելէ իր կենսական պահանջները: Ազատ ծովն օգտագործելու անկարելիութիւնը իրեն կը հանդիսանար անանցանելի խոչընդոտ մը յաղթութեան ճամբուն վրայ: Ռազմանիւթի արդիւնաբերութեան տեսակէտով, Ռուսիա կարօտ էր, գրեթէ բոլորովին, Դաշնակիցներու: Այս եղաւ գլխաւոր պատճառներէն մին, որ մղեց համաձայնութեան զինուորական եւ քաղաքական ղեկավարները փորձելու Տարտանէլի նեղուցին գրաւումը:

Միաժամանակ, Ռուսիա հսկայական ճիգեր ի գործ դրաւ, — թէեւ այլ եւս ուշ, — ստեղծելու համար, հիւսիսէն, ներածման ճամբաներ, կազմակերպեց Արխանկելսկի նաւահանգիստը, մուրմանական ծովուն վրայ, միաժամանակ ծրագրեց շինել երրորդ նաւահանգիստ մը, Սորեկալ, երկաթուղիով Փեթերպուրկի կապուած: Այս կայանը կը գտնուէր Քոլա կղզիին հիւսիսային եզերքներուն վրայ, եւ շնորհիւ միջծովեան տաք հոսանքի մէկ ազդեցին՝ սառոյցներէ զերծ կը մնար ամբողջ տարին: Սակայն կարելի չեղաւ կազմակերպել:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդի Ռուսիոյ նաւային քաղաքականութիւնը, այսօր եւ վաղը: Երբ Ռուսիա վերակազմուի եւ զարգանայ զինուորական եւ տնտեսական գետնի վրայ, հաւանական չէ՞ միթէ որ, ներքին կազմակերպական ամէն ծրագիր իրագործած, ռուսական լայնածաւալ կայսրութիւնը վերսկսի իր դարաւոր արշաւը դէպի Ովկիանոս: Պատմագիր Հ. Կրափ, գրքի մը մէջ, ուր կը ներկայացնէ ռուսական ծովային իշխանութիւնը պատերազմի եւ յեղափոխութեան շրջանին, իրաւամբ կը գրէ. «Ռուսիա տակաւին մեծ դժուարութիւն կը կրէ վերակազմելու համար իր նաւային ուժերը: Սակայն չի նշանակեր թէ անկարելի է այդ գործը: Ռուսիա հրաժարած չէ ծովային մեծ պետութիւն մը դառնալու երազէն»:

Այս հաւաստիքին փաստերէն մին այն է որ խորհրդային կառավարութիւնը կորովագին կ՚աշխատի իրեն ճամբայ մը բանալ դէպի մուրմանական ծովեզերք, — արդէն բացած է ջրանցք մը, ծովեզերքին ուղղութեամբ: Ծովային ապարէզին, ինչպէս այլ բազմաթիւ ասպարէզներու մէջ, բոլշեւիզմը վերստին կապուեցաւ ցարական քաղաքականութեան դարաւոր աւանդութիւններուն: Եւ, անշուշտ, կարելի չէ դեռ երկար ատեն Ռուսիան հեռու պահել ծովային մեծ պետութեանց համանուագէն:

ԷՏՄՈՆ ՏԸԼԱԺ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ՊԵԼԺԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

= o =

Պ. Ա. Սարուխան վերջերս երկար յօդուածաշարք մը հրատարակած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ, «Պելկիա եւ Հայերը» խորագրով, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները:

ԺԱ. — ԺԵ. դարաշրջաններուն, Պելժիոյ ամբողջ առեւտրական եւ արդիւնաբերական գործունէութիւնը կեդրոնացած էր Ֆլանտրի գաւառին մէջ, որուն նաւահանգիստն էր Պրիւժ: Այդ Ֆլաման քաղաքը, իբրեւ առեւտրական կարեւոր կեդրոն, ժամադրավայր եղած էր օտար վաճառականներու, որոնք իրենց ապրանքները հոն կը բերէին ծախելու եւ փոխանակելու համար: Հայ վաճառականներն ալ իրենց կարգին եկած են Պրիւժ ԺԴ. դարուն, ծախելու համար հայկական կամ արեւելեան ապրանքներ, ինչպէս ներկեր, պղպեղ, համեմներ, բամպակ, գորգեր, եւն.: Արձանագրութեանց համաձայն, առաջին հայ առեւտրականները Պրիւժ եկած են 1340ին, սակայն անոնք հոն երկար չեն մնացած: 1358—1360, աւելի մեծ թիւով հայ վաճառականներ եկած են Պրիւժ, եւ հոն հաստատուելով, սկսած են առեւտրական ընդարձակ գործունէութիւն մը ունենալ: Անոնք իրենց բերած ապրանքներուն փոխարէն գնած են տեղական ապրանքներ, եւ զանոնք ղրկած Ասիա եւ Միջերկրականի եզերքը գտնուած ուրիշ նաւահանգիստներ, ուր կը գտնուէին իրենց առեւտրական գրասենեակները:

Պրիւժի մէջ միջազգային վաճառականութեամբ զբաղող բոլոր օտարականները ունէին իրենց յատուկ «ազգային տուները», որոնք լօժա (loge) կը կոչուէին: Հայերն ալ ունէին իրենց սեփական լօժան կամ «Հայատունը» — Պրիւժի Սէնթ — Օմէր փողոցին արձանագրութեանց մէջ պատմուած է հետեւեալ դէպքը. —

Նիկողայոս անունով Հայը իրեն ընկերացող բարձրաստիճան եկեղեցականին նուիրեց հիւսուածեղէնի կտոր մը, իսկ Ս. Խաչի դուռը անոր ընկերացողներուն տուաւ 12 լիրա: Ո՞վ էր այդ Նիկողայոսը: Հաւանաբար վաճառական Հայ մը, որ նուէրներ տուած է եկեղեցիի մեծաւորին եւ ուրիշներու:

Պելժիոյ պետական նախկին դիւանապահ Էմիլ Վանտէն Պիւսքէ 1878ին գրքոյկ մը հրատարակած է «Արեւելեան խնդիր մը՝ Միջին դարու մէջ» խորագրով, որուն մէջ կարգ մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ առաջին անգամ Պրիւժ եկող հայ առեւտրականներու մասին:

Մերձաւոր Արեւելքցիները, որոնց մէջ էին նաեւ Հայերը, ամէնէն առաջ հաստատուեցան Պրիւժի մէջ 1340ին: Սակայն 1354ին, անոնց եւ Պրիւժի քաղաքացիներուն միջեւ ծագած անհամաձայնութեան հետեւանքով, այդ Արեւելքցիները ստիպուեցան Թողուլ Պրիւժը ու հեռանալ անկէ: Անոնք գացին Տորտէխտ (Հոլանտա), ուր մնացին քանի մը տարի, եւ այդ միջոցին իրենց հեռացման առիթ տուող խնդիրը կարգադրուելով, կրկին վերադարձան Պրիւժ: 1358ին վերջնականապէս հոն հաստատուեցան եւ հիմնեցին իրենց առեւտրական գրասենեակները: 1478ին Հայերը Պրիւժի մէջ դոթական ոճով փառաւոր շէնք մը շինեցին, որուն չորս անկիւններուն վրայ չորս աշտարակ կը բարձրանար:

Հայերը իրենց եկեղեցական պաշտամունքները կը կատարէին Քարմելեան կրօնաւորներու մատուռին մէջ:

ԺԵ. դարուն մէջ, Ս. Տոմա մայր եկեղեցիին մեծաւորը Հայերուն հետ՝ Թուրք վաճառականներուն ալ արտօնութիւն տուաւ իրենց ապրանքները, գորգ եւ ուրիշ Թանկարժէք իրեր, ծախել եկեղեցիին առջեւ: Սակայն Թուրքերը, ինչպէս նաեւ Արաբներն ու Մարոքցիները, իրենց կրօնքին պատճառաւ չփորձեցին տեղացի ժողովուրդէն, այնպէս որ այդ մահմետական ցեղերը չկարողացան երկար ատեն մնալ Պրիւժի մէջ, հակառակ անոր որ քաղաքապետը, միւս քրիստոնեայ վաճառականներու նման, հաւասար չափով կը պաշտպանէր զանոնք:

1482—1506 Փիլիպպոս Գեղեցիկի Թագաւորութեան օրով, Պրիւժի մէջ չէին մնացած ոչ Հայեր եւ ոչ ալ ուրիշ արեւելքցիներ:

Հայ գաղութին Պրիւժէն հեռանալու գլխաւոր պատճառը կը վերագրուի սա իրողութեան՝ որ այդ քաղաքը, իբր նաւահանգիստ, սկսած էր կորսնցնել իր կարեւորութիւնը ԺԵ. դարուն վերջերը: Արդարեւ, Պրիւժի նաւահանգիստին մէջ հետզհետէ աւազ լեցուելով, նաւերը չէին կրնար այլ եւս մօտենալ ծովեզերքին, որով նաւագնացութիւնը օրէ օր դժուարանալով, ի վերջոյ բոլորովին դադրեցաւ:

Վանտէն Պիւսքէ իր գրքոյկին վերջաբանին մէջ, կը պարզէ պելժ պատմագէտ Ֆրուասարի ընդարձակ մէկ տեսութիւնը, Լեւոն Լուսինեանի եւ Հայաստանի ժամանակակից քաղաքականութեան մասին, երբ Հայոց այս վերջին Թագաւորը 1378ին կը ճամբորդէր Եւրոպայի զանազան քաղաքներուն մէջ: 1385ին, Լեւոն Ե. եկած է նաեւ Պելժիա: Իպրի քաղաքապետական արձանագրութեանց մէջ բսուած է թէ՝ 1385ին, երբ Կարոլոս Զ. Տամմ քաղաքը կը պաշտպանէր Թշնամիներու դէմ, անոր հետ էր նաեւ «Հայաստանի Թագաւորը»:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԻԿ

Յովհ. Ակինեանի մասին

— • —

Անհատական կեանքի մէջ չկայ աւելի մեծ տառապանք, քան կորցնել մի հարազատ ու հին ընկերոջ: Յովհ. Ակինեանը իմ անձնական բարեկամներից էր ու ամենամօտ ընկերներից: Իրեն մահուան դոյժը այնքան անսպասելի էր ու անհաւանական, հարուածը այնքան ծանր ու վէրքը այնքան խոր, որ չկարողացայ անգամ իր ժամանակին նրա մասին ասել իմ խօսքը: Մինչեւ այժմ չեմ կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ որ Յովհաննէսը մեռած է: Նրա կենսագրութեան, իր կեանքի ու գործունէութեան մասին թողնելով աւելի յարմար առիթի, այժմ կարող եմ համարձակութեամբ պնդել որ Յովհաննէս Ակինեանին դեռ երկար կը յիշեն նրանք ովքեր ճանաչում էին նրան, որպէս յեղափոխականի, որպէս կուսակցականի, որպէս ընկերոջ:

Կը վերյիշենք նրան ամէն անգամ մենք, իր ընկերներն ու բարեկամները երբ առիթ լինի Պրագան յիշելու, երբ պէտք լինի մտաբերելու մեր պատանեկանութիւնը, մեր ուսանողական կեանքը Պրագայում, եւ ամէն անգամ նրան յիշելիս կը զգանք մեր կորուստի դառնութիւնը: Նա Պրագայի հայ ուսանողների ամէնէն երիտասարդն էր, մեզ միացնող շաղախն էր, կուսակցական ու հանրային կեանքի շարժիչ ուժն էր, եւ միաժամանակ սիրելի ամէնքին. ե՛ւ մեծին ե՛ւ փոքրին, եւ աշխատաւորին եւ ուսանողին, եւ կուսակցականին եւ հակառակորդին, եւ Չեխին եւ Սլովաքին, Ռուսին ու Ուկրայինցուն, Լեհնցուն ու Վրացուն: Ամէնքի հետ էր եթէ գործը պահանջում էր այդ: Առանձնապէս հակում ունէր հայ կեանքն ու քաղաքական պահանջները ծանօթացնելու օտարներին: Բաւական է յիշել որ չեխ սոց.

դեմոկրատների ղեկավար, նախկին նախարար եւ ներկայ Չեխօսլովաքիոյ Ծերակոյտի նախագահ Տոքթ. Ֆրանտիշէկ Սուկուպը նրա միջոցով, մեր ժողովրդի լաւագոյն բարեկամներից է, եւ իր ալ անձնական բարեկամը:

Կորովի գործիչ էր Յովհաննէս Ա. կինեանը, Պրագայի Ուս. Միութեան եռանդուն անդամներից, նրա վար–չութեան անդամ, Հ. Յ. Դ. Պրագայի կոմիտէի անդամ, «Յառաջ»ի ու «Յուսաբեր»ի թղթակիցն էր Պրագայում. բազմաթիւ յօդուածներ ունէր չեխական ամենատարածուած թերթերում: Յիշեմ միայն սոց. դեմոկրատների օրկան «Փրավօ Լիտու» թերթում մի երկար յօդուածաշարք Հայաստանի անկախութեան մասին: Աւետիս Ա–հարոնեանի յոբելենական օրերին եր–կար մի յօդուած գրեց նրա կեանքի ու գրական գործունէութեան մասին: Այդ առթիւ Ահարոնեանի մեծադիր նկարը տպուեց նոյն թերթում: Փետր. 18ին առթիւ նոյնպէս մէկ չահեկան յօդուած գրեց չեխ ընկերվարական–ների օրկանում: Ընկ. Լիպարիտ Նա–զարեանցի յօդուածը «Համաձայնու–թեան փորձեր Հ. Յ. Դ. եւ Խորհ. Մի–ութեան միջեւ» անձամբ թարգմանեց չեխերէնի եւ հրատարակեց «Նարօտ–նի Փօլիքա»ամէնէն տարածուած թեր–թում: Բազմաթիւ պատասխանատու պաշտօններ վարեց Պրագայի «Արե–ւելեան Եւրոպա» միջազգային մար–մնի մէջ:

Իր ժամանակին տրամադրութիւն չլինելու պատճառով Պ. Սուկուպի չյայտնեցինք Յ. Ակինեանի մահուան մասին: Վերջերս միայն մի առիթով գրեցի իրեն, որ Ակինեանը մեռել է: Ծերակոյտի նախագահը, ազդուած այդ գոյժից, ուղարկել է մեզ «Յա–ռաջ»ին ուղարկելու համար հետեւեալ գրութիւնը որ եւ թարգմանաբար առաջ ենք բերում:

Դ. ՄԵԼԻՔ – ԴԱԴԱՅԵԱՆ

Յարգելի բարեկամ,

Խորապէս ու զաւորէն յուզուեցի առնելով ձեր լուրը իմ բարեկամ ու համագործակից Յովհաննէս Ակինեա–նի մասին:

Կը յիշեմ իրեն կենդանի կերպով, երբ դեռ Պրագա էր: Արդէն տիրա–պետում էր չեխերէնին կատարելա–պէս: Հանդիպում էի նրան ցոյցերի ժամանակ: Այցելում էր ինձ թէ Ծերա–կոյտում եւ թէ իմ անձնական բնակա–րանում: Կը ճանաչէի, որպէս բացա–ռիկ ընդունակութիւնների տէր մար–դու եւ մեծ յոյսով նկատում էի նրա մէջ հայ աշխատաւոր ժողովրդի լա–ւագոյն օրերի համար մարտնչողի եւ Հայաստանի ազատագրութեան պայ–քարի դարբնողներից մէկին: Դերա–սանօրէն կրթուած մարդ էր, հռե–տոր, լրագրող: Մեզ մօտ Պրագայում ապրող կովկասեան տարագրութեան առաջաւոր դէմքերից էր: Երբ յայտ–նեց ինձ, որ ուզում է Պրագայից դէ–պի Ֆրանսա հեռանալ, ես քաջալերեցի իր որոշումը, որպէսզի աւելի լայն ու մեծ շրջանակում կարողանայ գոր–ծել: Օգնեցի նրան Ֆրանսայում, որ–պէսզի Մարսէյլ հաստատուի եւ ըն–տանիքով իրաւունք ստանայ: Որ–պէս յիշատակ նուիրած եմ իրեն իմ գիրքը մեր չեխօսլովակեան յեղափո–խութեան, մեր ազատագրութեան ու մեր պետական հիմնադրութեան մա–սին: Ազատութեան ու անկախութեան համար մղուած մեր պայքարը, այն–քան նմանութիւններ ունի Հայերի, Վրացիների եւ կովկասեան մնացած ժողովուրդների մղած պայքարի հետ:

Ֆրանսայից Ակինեանը գրեց նա–մակներ քանի մը անգամ: Իր նամակ–ներին մէջ կը գրէր իր կացութեան, իր աշխատանքների եւ իր ապագայ ծրագիրների մասին: Սիրով ու մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէի իր կեանքին եւ յանկարծ, զարհուրելի լուր նրա դառնաղէտ մահուան մա–սին:

Ծանրօրէն ցաւում եմ այդ լաւ տղայի, մեծ մարտիրոսի ու լաւագոյն պայքարողի մահուան համար:

Խոնարհաբար խնդրում եմ հաղոր–դեցէք բոլոր հայ ընկերներին ու բա–րեկամներին իմ ամէնէն անկեղծ ցա–ւակցութիւնները, իսկ ես Յովհաննէս Ակինեանին երբեք չեմ մոռանայ:

Բարեկամական բարեւներով՝

Տոքթ. ՖՐԱՆՏԻՇԷԿ ՍՈՒԿՈՒՊ

Պրագա, 4 մայիս

ԽԱԼՔԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԲՈՒՌՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՉԱՐՇԱՖԻ ԵՒ ՔՕՂԻ ՄԱՍԻՆ.— ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԽՕՍԵՑԷՔ.— ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄ ԵՒ ԹԱՓՈՒՐ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ.— ՆԵՐԳԱՂԹ.— ՕՏԱՐ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀՆԵՐՈՒ ԴԷՄ:

Քէմալի կուսակցութեան՝ խալքի համաժողովին վերջին երկու նիստե–րուն մէջ տեղի ունեցան բուռն վիճա–բանութիւններ, ինչպէս եւ կարեւոր յայտարարութիւններ: Այդ նիստերու նկարագրութիւնը կուտանք առնելով Պոլսոյ թերթերէն.—

Փըլըձօղլու Հագգը առաջարկեց որ պոռնկութեան դէմ միջոցներ ձեռք առնուին: Թարիք Ուս խօսեցաւ քօղի եւ չարշաֆի խնդրին շուրջ եւ առա–ջարկեց որ մանաւանդ քօղը մէջտե–ղէն վերցնելու համար կտրուկ մի–ջոցներ ձեռք առնուին: Զօր. Քեազըմ ալ առաջարկեց որ քօղը անպատճառ վերցուի:

Քօղի այս խնդիրը բուռն վիճաբա–նութիւններու տեղի տուաւ: Ապա Կլինտիւզ ըսաւ թէ յեղափոխութիւ–նը չի կրնար քօղի նման պզտիկ խնդ–րով մը զբաղիլ, թէ ոստիկանական պարզ խնդիր մըն է առիկա: Թարիք Ուս պնդեց եւ յեղափոխութեան մէկ գործը նկատեց այս գործը: Նիյազէն եկած կին պատուիրակ մըն ալ բո–ղոքեց եւ պահանջեց որ քօղը արգի–լող օրէնք մը հրատարակուի:

Ուրիշ պատուիրակներ, այս գործին տնտեսական վնասները թուելով, ան–պէտ գտան այդ տեսակ որոշում մը եւ հարկ չտեսնուեցաւ օրէնք մը հը–րատարակել: Ասոր վրայ, Նիյազէի կին պատուիրակը ոտքի ելլելով ըսաւ. «Ես քօղին արգելքը պահանջելու խօսք տուած եմ: Քանի որ չէք ըն–դուներ, կը հրաժարիմ»: Եւ ժողովա–սրահէն դուրս ելաւ: Ներքին գործա–վարին հաւաստիքներուն վրայ, պատ–ուիրակ պայանը համոզուեցաւ եւ նո–րէն ժողովասրահ եկաւ:

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԶԽՕՍՈՂՆԵՐԸ

Անթալիոյ պատուիրակ Բասիհ ու–րիշ կարեւոր խնդրի մը անցաւ եւ ը–սաւ. «Թուրք հայրենիքին մէջ Թուրք լեզուն չխօսող հաւաքականութիւն–ներ կը տեսնուին: Անկարայի մէջ իսկ տեղեր կան ուր Թուրքերէնէ տար–բեր լեզու կը խօսին: Ասիկա բաց կերպով պիտի յայտնեմ: Սպանիացի–ները Հրեաները դուրս հանած են ի–րենց երկրէն, իսկ մենք մեր ծոցը ընդունած ենք զանոնք: Մեր լեզուն չեն ընդունիր եւ գիրենք վտարող ազ–գին լեզուն իրենց ազգային լեզու կը դաւանին: Մենք գիրենք իբր եղբայր կ'ընդունինք, կը տեղաւորենք, բայց անոնք յունարէն, ալպաներէն, քիւր–տերէն կը խօսին:

«Ներքին գործավարը կը հաճի՞ այս գործի մասին պատասխան մը տալ համաժողովին: Դժուար թէ ազգը կա–րենայ ազատել իր գոյութիւնը, եթէ նախանձախնդիր չըլլայ լեզուին: Դա–րերով լռութեամբ տարինք մեր ա–կանջներուն զարնուող այս անարգան–քը: Դեռ առենը չեկա՞ւ որ վերջ մը տանք այս դարաւոր ներողամտու–թեան: Մեզի հետ ապրողները ե՞րբ պիտի խօսին մեր լեզուն»:

Ներքին գործավար Շիւքրիւ Գայա բեմ ելլելով, եղած դիտողութեանց եւ առաջարկներուն պատասխանեց: Խօ–սեցաւ վարչական բաժանումներու մասին եւ մասնաւորապէս ծանրացաւ գիւղերու զարգացման եւ խառացման վրայ, որ գլխաւոր նպատակ մըն է: Գործավարը բացատրութիւններ տը–ուաւ ոստիկանական կազմակերպու–թեան մասին եղած դիտողութեանց եւ հարցումներուն եւ ըսաւ թէ ոստի–կանները գլխաւորապէս քաղաքին մէջ ծառայող ապահովութեան պաշտօ–եաներ են: Իրաւ է թէ ոստիկաններու թիւը քիչ է այսօր եւ պէտք է շատցը–նել, բայց այս ալ, ամէն գործի նման, դրամի, պիւտճէի հարց մըն է: Վերջ ի վերջոյ, ներքին գործավարութիւնը ծախքի գործավարութիւն է:

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Գործավարը յետոյ կանգ առաւ բը–նակչութեան թիւի խնդրին շուրջ: Ը–սաւ թէ երկրին բնակչութեան ներկայ վիճակը զանազան պատճառներով պէտք եղած աստիճանին վրայ չի գտ–նուիր: Օրինակ Թրակիան, ուր այսօր 640 — 650 հազար բնակչութիւն ունի, այսինքն մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ 26 հոգի, մինչդեռ պատերազմէն առաջ այս թիւը 28 էր: Դրացի երկիր–ներէն Պուլկարիոյ մէջ մէկ քառակու–սի քիլոմեթրի վրայ կայ 56 բնակիչ, Ռումանիոյ մէջ՝ 60: Թերեւս լաւ չեմ յիշեր, բայց կարծեմ Եուկոսլաւիոյ մէջ ալ 60 է, իսկ Յունաստանի մէջ 102: Մեր ամէնէն խիտ բնակչու–թեամբ վայրերէն մէկն է Սեւ Ծովու շրջանակը, ուր կարգ մը տեղեր այս համեմատութիւնը 200ի կը հասնի: Ոչ մէկ պատճառ կայ որ մեր երկրին բը–նակչութիւնը քառ. քիլոմեթր գլուխ 50 — 100 չըլլայ: Բնակչութեան բազ–մացման համար միջոցներ խորհուած են: Բնակչութեան տարեկան աճումը հաշուելով, 25 տարիէն երկու անգամ աւելցած կ'ըլլայ: Այս հաշուով, մեր ներկայ բնակչութիւնը եթէ 18 միլիոն հաշուենք, 100 տարի վերջ Թուրքիա 60 — 70 միլիոննոց ժողովուրդ մը կը–նայ ըլլալ:

Բնակչութեան բազմացումին մեր միւս աղբիւրն ալ ներգաղթն է: Ամէն տարի մայր հայրենիք եկող Թուրքե–րուն թիւը մէկ միլիոն 200 հազար ե–ղած է: Ասոնք հաւաքաբար կուգան Ռումանիայէն, Պուլկարիայէն եւ Եու–կօսլաւիայէն: Ներգաղթի հոսանքը մեծ է, բայց որովհետեւ միջոցներ չունինք, ստիպուեցանք արգելք ըլ–լալ: Տարը ամսուան մէջ եկողները 19 հազարի հասան: Զանազգալէն ալ մէ–ջը ըլլալով, Թրակիոյ մէջ 5—6 տար–ուան ընթացքին կարելի պիտի ըլլայ 600 հազար հոգի տեղաւորել: Յոյս ունինք որ այս տարի պիտի կարենանք 35—50 հազար հոգի տեղաւորել Թրա–կիոյ մէջ:

ՕՏԱՐ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀՆԵՐԸ

Յետոյ խօսք առաւ հանրօգուտ գոր–ծավար Ալի Չէթինգայա որ յայտնեց թէ Հանրապետութեան շինած երկա–թուղիները 1935ի վերջը 2,643 քիլո–մեթրի պիտի հասնին: Մենաշնորհեալ ընկերութեանց մասին խօսելով, գոր–ծավարը ըսաւ թէ «իր անկախութեան տէր երկրի մը մէջ, կարգ մը օտար–ներ չեն կրնար շարունակել այն ա–ռանձնաշնորհները զոր ձեռք բերած են քաղաքական ազդեցութիւններով»: Գործավարը կրկնեց «թէ այդ մենա–շնորհները գնելու իրաւունքն ու ըն–կերութեանց գործը պէտք է առաջ տանիլ ազատագրութեան հին թա–փով: Այս բանը ամէնէն մեծէն մինչեւ ամէնէն փոքրը պէտք է գիտնայ, երբ նախնական պարտականութիւն:

Հանրօգուտ շինութեանց մէջ, այլ–եւս օտարներու ձեռքով ըլլալիք գործ չէ մնացած: Ազգային շինարարութիւ–նը այս ճամբուն վրայ իր գիտական չափահասութիւնը ապացուցած է»:

ԶԱՅՆԵՐ ԶԱՒՈՒՐԷՆ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՌՈՄԱՆ, 21 մայիս (Յառաջ).—Շա–բաթ երեկոյեան, ընկերվարականնե–րու սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. Անդրանիկ խումբին կազմակեր–պած ճաշկերոյթը՝ ընկերներ Մատ–թէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիս–եանի մահապատիժի ջնջման առթիւ: «Մեր հայրենիք»ով սկսաւ խնջոյքը եւ սեղանապետ ընտրուեցաւ Ծ. Թէք–թէքեան (Վալանսէն): Իր առաջար–կին վրայ կարմիր գաւաթները ցմրուր պարպուեցան 2 անմեղ ընկերներու կենացը:

Պ. Մամբրէ Սէմէրճեան արտասա–նեց Դանիէլ Վարուժանէն կտոր մը: Տիկին Կիւրինեան երգեց «Պարզիր ազբիւր»ը, Պ. Մկրտիչ Դաւիթեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Կա–խաղաղական տաճարին»: Պ. Պետրոս Խաչէրեանի եւ Դաւիթեանի առաջար–կին վրայ բաժակները բարձրացան Ահարոնեանի եւ երիտասարդ գրող Պէշիկթաշլեանի կենացը: Սրահի մթ–նոլորտը ելեկտրականացաւ ազգային–յեղափոխական երգերու տաք շունչո–վը: Արտասանեցին եւ երգեցին Պ. Ե–ղիա Յովհաննէսեան (Վալանսէն), Գ. Փոյաճեան, Ե. Գասեան, Թորոս–եան, Օր. Սթամպոլեան եւ շատ ու–րիշներ:

Պ. Պետրոս Մինասեանը արտասա–նեց «Ախ մը մոխիր» եւ ուրիշ կտոր մը: Տիկին Շէհէրլեան նուագով կ'ըն–կերանար ազգային երգերուն: «Պանք Օթօման»ի երգէն յետոյ կռչնական–ները դրաւոր կերպով իրենց կարծիք–ները յայտնեցին եգական եւ արական սեռի մասին: Ռոմանի խաչուհիները երգեցին «Պճինկօ»ն: «Յառաջ»ի Ռո–մանի գործակալը Նիւ Եորքի դէպքին պատմականը ըրաւ յետոյ, ցոյց տը–ւաւ «միացեալ» տականքներու բուն դիմագիծը: Տիկ. Մարի Զիլինկիր–եանի մեներգէն անմիջապէս ետքը, ընկ. Անդրանիկ Փոյաճեան հայ կղե–րին տգեղ պայքարին մասին խօսե–ցաւ: Տիկիններ Կիւրինեան եւ Շէհէր–լեան դէմ առ դէմ երգեցին «Օրին մէ–կը պուլվառէն»: Պ. Մկրտիչ Դաւիթ–եան եօթը շիշ կարմիր գինի ապսպրեց Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի կենացը խմուելու համար: Առաւօտեան ժամը 2ին 10 մնացած սեղանապետը յոգնած ըլլալով նոր սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Անդրանիկ Փոյաճեան:

Նոր սեղանապետութիւնը սկսաւ Օր. Սթամպոլեանի «Կռուռռած անդութ» մեներգով: Բոլոր հիւրերը անխտիր արտասանեցին, երգեցին եւ պատ–մութիւններ ըրին, ինչպէս եւ պա–տանիներ Մամբրէ եւ Եղիա (Վալան–սէն): Առաւօտեան ժամը վեցին վերջ տուինք խրախճանքին: Հ.Յ.Դ. Ռոմանի խումբի փոխադարձ օգնութեան ան–տուկին նուէրներ ըրին հետեւեալ ըն–կերներն ու համակիրները.—

Խորէն Զաթրեան 10 ֆր., Լեւոն Զի–լինկիրեան 10, Եղիկէլ Զաթրեան 5, Անդրանիկ Փոյաճեան 5, Գէորգ Փոյաճ–եան 5, Սարգիս Պիլալեան 5, Հայրա–պետ Արաբեան 5, Մամբրէ Թորոսեան 5, Տիկ. Թագուհի Կիւրինեան 5, Տիկ. Նուրիցա Շէհէրլեան 5, Օր. Տիգրա–նուհի Սթամպոլեան 5, Յակոբ Մինաս–եան 5, Մկրտիչ Դաւիթեան 5, Գաս–եան 5, Երուանդ Լուսեղէնեան 5, փոք–րիկն Վրէժ 3, Խուլիկեան 2, Պարոյր Լուսեղէնեան 5, ընդհ. գումար 95 ֆրանք:

⁂ Մայիս 19ին, կէսօրէ ետք Մար–թինէթի դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Ռոմանի Զ. Ո. Մ.ի ֆութպոլ Պիլալի եւ Վալանսի «Արծիւ» Միութեան ֆութպոլիստներու հանդիպումը: Հա–կառակ գետնի անյարմարութեան եր–կու կողմերն ալ յաջող խաղարկու–թիւններ ունեցան: Դատաւորը (Կար–պիս Շէհէրլեան) իր դերը լաւ կատա–րեց: Ժամը 15.30ին ցաւալի միջադէպ մը տեղի ունեցաւ մարզադաշտին վը–րայ, փափաքելի է որ այսուհետեւ նը–ման դէպքեր չպատահին: Մարզիկ–ներէն դատ ոչ ոք իրաւարարի դեր կա–տարելու իրաւունք ունի: Կիսախաղէն յետոյ խաղը վերսկսաւ: Ռոմանցիներ–ը նշանակէտ մը չահեցան: Խաղը վերջացաւ Վալանսեցիներու յաղթա–նակով, «Արծիւ» 3—1, Ռոմանի Զ. Պիլալ 1: Վալանսի կառավարիչին կողմնակցութեան հետեւանքով Ռո–մանցիները նշանակէտ մը կորսնցու–ցին: Ընդհանուր առմամբ Ռոմանի մեր մարզիկները յառաջդիմութեան մէջ են:

Պիլալի

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՐՊԷՍԶԻ ՉՕՏԱՐԱՆԱՅ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

«Ազատ Խօսք» խմբագրականով մը (15 մայիս) կը պարզէ թէ ինչ պէտք է եւ կարելի է ընել, որպէսզի հայկա–կան կրթութիւն տրուի նոր սերուն–դին.—

— «Հայ նորահաս սերունդի ազգա–յին դաստիարակութեան մասին բնաւ երկար խօսելու եւ մտահոգուելու պէտք պիտի չըլլար, եթէ մեր կեանքը ընթանար իր բնականոն հունով, եթէ մենք գտնուէինք մեր ազատ հայրե–նիքին մէջ եւ ունենայինք հարազատ ու անկախ պետութիւն: Ոչ ոք կ'օտա–րանայ ու կ'ուծանայ իր հայրենիքին մէջ ու ոչ մէկ սերունդ լքուած ու ե–րեսի վրայ կը մնայ, երբ գոյութիւն ունի հարազատ պետութիւն:

Բայց մենք զուրկ ենք թէ՛ մէկէն եւ թէ միւսէն: Աւելին: Ուրիշ ժողո–վուրդներ, երբ քաղաքական դէպքե–րու ու այլ պայմաններու հարկադրան–քով գաղթական զանգուածներ ունին այս ու այն երկրին մէջ, մեզ նման մատնուած չեն ի սպառ ճակատագրի: Անոնք ունին իրենց վրայ գուրգուրա–ցող հարազատ պետութիւնը, որ չի խնայեր իր աջակցութիւնը ամէն ուղ–ղութեամբ, որպէսզի գաղութը ոչ մի–այն չօտարանայ, այլեւ մշակութային եւ քաղաքական զօրաւոր ազդակ մը դառնայ իրեն համար: Մենք այդ մեծ բարիքէն կամ հարազատ այդ ուժէն ալ զրկուած ենք: Մեր հայրենի երկ–րին մէջ գոյութիւն ունեցող իշխանու–թիւնը հիմնապէս տարբեր շահեր կը հետապնդէ, ու մենք ոչ միայն անոր հոգածութեան առարկան չենք, այլեւ ազգապահպանման նուիրուած մեր կազմակերպութիւններն անգամ կը հալածուին այդ իշխանութեան կող–մէ, որու հիմնական նպատակներէն մէկն ալ մեր ազգային կազմակերպու–թիւններու քայքայումն է եւ ազգա–յին դաստիարակութեան նուիրուած մեր նիգերու ջլատումը:

Մեծ բարիք մը պիտի ըլլար եւ հա–զար վէրքի դարման, եթէ մենք կարո–ղանայինք, գէթ հայապահպանման եւ հայ նորահաս սերունդի ազգային դաստիարակութեան նշանաբանին տակ, ստեղծել ուժերու համագոր–ծակցութիւն եւ, առաջին հերթին, հաւաքական նիգերով, հիմնել միջ–նակարգ վարժարաններ, գէթ մեր բազմամարդ գաղութներուն մէջ:

Եթէ միջնակարգ վարժարաններու հիմնումն իսկ տակաւին խէժալ է մեզ համար, նախակրթարաններու լայն ցանցեր ստեղծելը եւ անոնց մակար–դակի բարձրացումը մեր ուժերու եւ հնարաւորութիւններու սահմաններ–րուն մէջ է կատարելապէս:

Մեր ուժերու եւ հնարաւորութիւն–ներու սահմաններուն մէջ է մանա–ւանդ արտադպրոցական դասընթացք–ներու կազմակերպումը: Չկայ որ եւ է գաղութ ու համայնք, ուր մշակութա–յին զանազան կազմակերպութիւններ ու ակումբներ չունենանք: Ժամանակ է, որ այդ միութիւններն ու ակումբ–ները դադրին սոսկ անուանապէս գո–յութիւն ունենալէ եւ նուիրուին նորա–հաս սերունդի դաստիարակութեան գործին: Անոնց դերը օժանդակիչ է, բայց շատ կարեւոր: Անոնք դպրոցներ չեն կրնար հիմնել, բայց դիւրու–թեամբ պիտի յաջողին կազմակերպել արտադպրոցական դասընթացքներ, որոնք ոչ միայն դպրոցի պակասը կր–նան լրացնել, այլեւ իսկական դպրոցի դերը պիտի կատարեն, թէ՛ նորահաս սերունդի եւ թէ չափահասներու հա–մար, որոնք իրենց կարգին կանոնա–ւոր դպրոցի երես տեսած չեն, բայց զուրկ չեն հետաքրքրութենէ: Այդ մի–ութիւններու հաւաքական նիգերով կազմակերպուած արտադպրոցական դասընթացքները, կամ ժողովրդական լսարանները՝ զուտ հայագիտական ա–ռարկաներ աւանդելով մեր նորահաս սերունդին, մէկ կողմէն պատնէշ կ'ըլլան որ մեր երիտասարդութիւնը որոշ չափով զերծ մնայ օտար շրջա–պատի հրապուրիչ կամ այլասերող ազդեցութիւններէն եւ, միւս կողմէն, անհրաժեշտ ծանօթութիւններ ստա–նալով Հայաստանի պատմութեան եւ հայ գրականութեան մասին, տակաւ ցեղանանայ դառնայ եւ պիտանի մէկ անդամը իր ազգին»:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՑԵՐԵԽՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

=o·o=

Նորէն Բէշաա պէյի սենեակը ա–ռաջնորդեցին: Նորէն հարցումներ եւ պատասխան չստանալով հրամայ–ուեցաւ գործադրել «իւքէնճէ»ն (չար–չարանք):

Ալի Բիզա առաւ եւ իջեցուց գետ–նայարկ, ածխանոցը: Նոյն հարցում–ները.

— Տետրակը որո՞ւնն է:

— Իմս չէ:

— Արշաւիրը ո՞վ է:

— Չեմ գիտեր:

— Ռուզանը ո՞վ է:

— Չեմ գիտեր:

Այն ատեն փռեցին հողին վրայ: Ոս–տիկան մը՝ կուրծքիս կոխած, երկու ոստիկաններ ալ՝ ոտքերէս բռնած եւ տո՛ւր թէ կուտաս: Փայտը կ'իջնէր տասը, քսան, յիսուն,— հաշիւը չեմ գիտեր:

Յուէն կ'ոռնայի:

Կը գալարուէի կատաղի կանչերով: Ոստիկան մը կօշիկով կոխեց բերնիս վրայ, որպէսզի ձայն չհանեմ: Կէս մը նուաղած էի արդէն:

Ձայն մը.

— Թիլքի պայըլմասը տըր, գուլաք ասմայըն (Աղուէսի մարմրուք է, ա–կանջ մի կախէք):

Երեւի հասկցան թէ ամբողջովին պիտի մարիմ, որովհետեւ սկսան ջուր սրսկել:

Ջեռնակալը ամբացուցած, բթա–մատներուս օղակներն ալ կրկին եւ կրկին պրկած էին, այնպէս որ ե–ղունգներս դուրս կուգային:

Յետոյ ոտքի հանեցին, թեւերէս բռնած: Կրնայի՞ կենալ: Ոտքերս ու–ռած, կարկամած կը փառէին ծեծէն:

— Պիտի խօսի՞ս:

— Գիտցածս ըսի:

— Ուրիշ բաներ ալ գիտես:

— Չեմ գիտեր:

Այդ պահուն երիտասարդ պաշտօն–եայ մը երեւցաւ ածխանոցին մէջ: Չեմ գիտեր, նախապէս հո՞ն էր թէ յետոյ եկաւ:

— Զգեցէք, լաւ տղայ է, պիտի խօսի:

Թեւերէս բռնելով հանեցին երկրորդ յարկը եւ առաջնորդեցին մութ սեն–եակ մը՝ սանդուղին վրայ: Հազիւ ոտքերուս մատներուն վրայ կրնայի կոխել եւ տերեւի պէս կ'երերայի:

Սենեակին մէջ կը գտնուէր Արաբ մը, որ բաներ մը կը փսփսար:

Նորէն բանկեցաւ երեւակայու–թիւնս.— Ուրեմն այստեղ ալ նուրբ չարչարանքներու տեղն է, իսկ այս Արաբը անոր մասնագէտը: Հիմա պի–տի քաշէն եղունգներս, հիմա աքցա–նը պիտի բերեն, հիմա ...

Միտքս կը ըլկուէր այն բոլոր սար–սափներով որ լսեր էինք Թրքական բանտերու մասին:

Տասը – քսան վայրկեան այդպէս մնալէ յետոյ, նորէն թեւերէս բռնե–ցին եւ տարին երրորդ յարկը, Բէշաա պէյի գրասենեակին յարակից սենեա–կը:

Տարին աթոռի մը վրայ նստեցու–ցին, եւ ձգեցին մինակ: Դիմացս՝ գրասեղանին առջեւ՝ Յարութիւն Մը–կրտիչեանը:

Հազիւ կրցայ երեսը նայիլ: Խօսքը ինք բացաւ, ողոքելով (հայերէն).

— Քեզի կարգ մը բաներ պիտի հարցնեմ, շիտակ պատասխան տուր: Կ'ուզես դուն ըսէ, ես գրեմ, կ'ուզես ես հարցումները գրեմ, դուն ալ պա–տասխանները գրէ քու ձեռքով: Կ'ու–զես Թուրքերէն գրէ, կ'ուզես հայե–րէն:

— Ես չեմ կրնար գրել, հարցուր, գիտցածս կ'ըսեմ:

— Պարապ տեղը մի՛ ուրանար, օ–գուտ չունի. պհազին փաստեր կան ... մեզ ես ... ծնողք ունիս:

— Ո՞ւր են հարցումներդ:

— Գիսակը ո՞վ է:

— Չեմ գիտեր:

— Ռուզանը ո՞վ է:

— Չեմ գիտեր:

— Ի՞նչպէս թէ չես գիտեր. տիկին այսինչը չէ՞ (յիշելով նահատակ ըն–կերոջ մը կնոջ անունը). տեսնես ին–չե՛ր կ'ըսէր ...

— Ես չեմ գիտեր, եթէ դուն գի–տես, ինչո՞ւ կը հարցնես:

— Այս տետրակը քուկդ չէ՞:

— Ո՛չ, իմս չէ:

— Ինչո՞ւ կը յամառիս, տղաս, ու–րանալով չէ որ պիտի ազատիս, այլ ճշմարտութիւնը խօսելով:

— Ես գիտցածս ըսի, ուրիշ բան չեմ գիտեր:

Խօսակցութիւնը կը շարունակուէր այս փոխասացութեամբ (կարծեմ տասը վայրկեան չտեւեց), երբ յան–կարծ ներս մտաւ պաշտօնատար մը,

— Այս որքա՛ն հայերէն խօսեցաք, ի՞նչ կ'ըսէ, կը խոստովանի՞ կոր:

ՅԱՐ. ՄԿՐՏ.— Բան մը չըսեր:

— Այն ատեն նորէն վար տարէք:

Կրկին գետնայարկն ենք, ածխանոց կամ մառան:

Գիշերուան ժամը երկուքը անցած ըլլալու էր:

Այս անգամ ոտքի վրայ բռնելով, փայտերը իջեցուցին գլխուս: Ընդհատ ընդհատ կը զարնէին, միջանկեալ հարցնելով.

— Տետրակը որո՞ւնն է:

— Արշաւիրը ո՞վ է:

— Ռուզանը ո՞վ է:

Ձեռքս միշտ կապ, գլուխս թմրած, աչքերս խաւարած, կ'ոռնայի.

— Սատկեցուցէ՛ք:

— Ինչո՞ւ պիտի սատկեցնենք. դուն մեզի պէտք ես. քիչ մը կը հիւանդա–նաս, քիչ մը կ'աղէկնաս, մինչեւ որ խելքդ գլուխդ գայ:

Հարուածները արագացան, սաստ–կացան, եւ փռուեցայ գետին, բոլորո–վին ուշաթափ:

Իրարանցում: Ձայներ.— «Ջո՛ւր, ջուր»:

Մնացեալը չեմ գիտեր: Կը յիշեմ միայն որ, յանկարծ պաղ օդի հոսանք մը զգացի: Դուրս հանած, եւ անդա–մալոյծ վիճակի մէջ փոխադրած էին բանտի սենեակս:

Ի՞նչպէս անցուցի, ե՞րբ արթնցայ: Չեմ յիշեր:

Լոյսը բացուած էր, կարծեմ առ–տուան ժամը 5—6, երբ գալարուելով, տքալով, փորձեցի շտկուիլ եւ,

— Քիչ մը ջո՛ւր:

Գլխուս վրայ՝ ոստիկան մը յաղ–թանդամ.

— Խայր, այաղա խալը: (Ոչ, ոտ–քի ելիր):

— Գլանիկ մը: — Ոչ:

— Դուրս պիտի ելլեմ:

— Ո՛չ: Ոտքի ելիր:

Եւ բանի ոտքի հանելով, հրամա–յեց կենալ մէկ ոտքի վրայ (աջ): Միշտ ձեռքերս եւ բթամատներս կապուած:

Անշուշտ երկար չէի կրնար մնալ, եւ կամ կը փոխէի ոտքերս: Ամէն չե–ղում կ'արժէր ապտակ մը կամ բիրի սպառնալիք մը:

Ծ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— o —

Վիէն, 17 մայիս.— Ֆրանսահայ մամուլի մէջ յայտարարուեցաւ որ իբր թէ գաղութիս մէջ անգործներու մարմին կայ, նպաստ կը տրուի եւն.։

Արդ, մենք ստորագրեալ անգործները կուզանք հրապարակաւ յայտարարելու։

ա) *որ անգործնու մարմին մը ընտրելու համար համագաղթային փորձեր կատարուեցան, բայց անյաջող։*

բ) *որ այդ իրենք զիրենք անգործներու մարմին յայտարարողները, բոլորը ինքնակոչ մարդիկ են եւ երբեք գաղութիս կողմէ ընտրուած, քանի որ ճղճիմ փոքրամասնութեան մը մարդիկներն են։*

գ) *որ Վիէնի քաղաքապետութեան երկու անգամ դիմում եղած է (մէկը գրաւոր) անգործներուս կողմէ, իսկ քաղաքապետը Պ. Հիւսէլ ինքն ալ իր կարգին դիմումներ կատարած է Փարիզի խորհրդային հիւպատոսին եւ աշխատանքի նախարարին որոնց պատասխանը յայտնի են մամուլի ընթերցողներուն։*

դ) *որ անգործներուս ո եւ է մէկուն գործ չէ տրուած, մինչեւ այսօր ինչպէս յայտարարած է ինքնակոչ անգործներու մարմինը։*

ե) *որ մեզմէ որ եւ է մէկը ոչ մէկ սանթիմ չէ ստացած այդ ինքնակոչէն։*

Ահա մեր պատասխանը հրապարակաւ այդ ինքնակոչ մարմինին։

Յ. Գ.— *Զմոռնանք աւելցնելու, որ քաղաքապետութենէն տրուած նըպաստը հետեւեալն է.— երկու շաբաթը մէկ անգամ երեք քիլօ հաց եւ մէկ քիլօ միս, թշուառ ընտանիքներուն համար միայն։*

Ա. Յակոբեան, Լ. Յովսէփեան, Խ. Թորոսեան, Մ. Զօլաքեան, Յ. Օվանեան, Ն. Վարդանեան, Յ. Թաշճեան, Գ. Թաշճեան, Խ. Վարդերեսեան, Տ. Շահպազեան, Մ. Այնթապլեան, Մ. Այնթապլեան, Տիկին Թաշճեան, Ա. Պիպէրեան, Յ. Քէթէնճեան, Մ. Գարիպեան, Գ. Մանուկեան, Կ. ՏէրՄինասեան, Ա. Գազանճեան, Ան. Գազանճեան, Ա. Աբգարեան, Տիկին Աբգարեան, Լ. Տօնապետեան, Լ. Աւետիքեան, Ս. Նիկոլեան, Կ. Նիկոլեան, Խ. Լուսարեւեան, Գ. Լուսարեւեան, Ժ. Ժիւկէեան, Գ. Տօնիկեան, Ք. Բաբունակեան, Ս. Փարթանեան, Կ. Եայլըեան, Մ. Խաչիկեան, Մ. Ինկիցեան, Ե. Բալըեան, Ա. Մաղաքեան, Յ. Գարասարեան, Ք. Լուսարեւեան, Փ. Մանուկեան, Յ. Թէնիրեան, Մ. Դաւիթեան, Ն. Աւետիքեան, Ք. Աւետիքեան, Ե. Գալայճեան, Խ. Գալայճեան, Թ. Կէռնեեան, Գ. Կէռնեեան, Մ. Զըգզմեան, Տիկին Զըգզմեան, Մ. Պարոնեան, Ս. Պօղոսեան, Մ. Տօլմաճեան, Ս. Թադէոսեան։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՍՍՕ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Նուբաս, Գայլ-Վահան, Հրայր եւ Կայծակ-Առաքել *խումբերը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, իր Ակումբին մէջ։*

ՍԷՆ ԹԻԹՐԻՆԻ «Անտոք» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վարանդեան» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական տեղը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս ՓԼԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. Métro: Cadet.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ **M. MOUTET,** (որ ստիպուած ըլլալով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշտ 9ին):

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ ԵՒ **Պ. ՊԷՐՆԱՐ ՎԱՀԷ**

(Օրուան հարցերու շուրջ)։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), ՕՐ. Տ. ՏԷՐ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (երգ), ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (երգ)։

Կ'երգէ Տիկին ԹԷՐՋԻՊԱՇԵԱՆ, դաշնակով կ'ընկերակցի M. EUGÈNE BRIAD *(Օփերայէն)։*

ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի, (երգ եւ պարեր)։

Խօսք կ'առնէ նաեւ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Jazz band, Tombola, *ճոխ պիւֆէ եւ եւրոպական պարեր։*

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Ընդհ. կարգադրիչ Հ. ՍՏԵՓԱՆ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ*

մասնակցութեամբ՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «ՎԱՐՈՒԺԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ*

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին*

ՍԱԼ «ՏԱՐՄՕՆԻ»ի մէջ, (Սինէմա Ռօայալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Տ. ՋԷՔԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

Գեղարուեստական բաժին։ Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան (երգ), Պ. Ջանեան եւ Պ. Պ. Մելքոնեան (ջութակ), ընկ. Գըրըքճեան եւ Որդիք (ժազ)։ Կովկասեան պարեր փոքրիկն Գըրըքճեանի կողմէ։ *Կ'արտասանեն՝* ընկեր Միսաք-Միրզէ եւ ուրիշներ։ կը ներկայացուի դաւեշտ մը։

Ծախսերու մասնակցութեան հասար մուտք՝ 2 ֆրանք (պարգեւաբաշխութեան մասնակցելու իրաւունքով)։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ*

ՎԱՂԸ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին

ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԻՆ ՎԵՐՆԱՅԱՐԿԸ (Ֆուայէ տէ Թէաթրը)

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ծովինար Տ. Կարապետեան՝ Լիոնէն *(մեներգ),* ընկ. Միսաք-Միրզէ՝ *արտասանութիւն,* Պ. Աւետիս Մելքոնեան՝ *ջութակ։ Խմբերգ, արտասանութիւն եւ այլն։*

կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 2 ֆրանք։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ**

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ՍԱԼ - ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ ծանօթ արուեստագէտներու

×

Պ. Եր. Տէր Անդրէասեանի Յոբելինական հանդէսը Լիոնի մէջ կը տօնուի 29 Յունիս 1935ին։

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը։

ԼԻՈՆԻ ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

— o —

Կազմակերպուած Ֆրանսական Բանակի Նախկին Հայ Կամաւորներու Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30*ին*, Salle de Geographie*ի մէջ*, 184, Bld. St. Germain։ *Կը խօսի՝ Ծովային պահեստի սպայ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ, նիւթ՝* Ֆրանկօ – հայկական գործունէութիւնը պատերազմի ընթացքին, յիշատակներ եւ ճշմարտութիւններ։ Լուսարձակ։ *Բոլոր Հայերը սիրով կը հրաւիրուին սոյն բանախօսութեան։*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Լիոնաբնակ Սուրիացիներն ու Լիբանանցիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին, Café Liban, *Պ. Թուբէնի սրճարանը,* 59, rue Dunoir.

Ներկայ կ'ըլլայ Լիբանանցի իբաւաբան Մեթր ՀԱՆՆԱ։

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Մա. ուաՄանկապարտէզի սրահին մէջ։ Բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտադիր է։ Կարեւոր օրակարգ։ Պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ այն անծանօթ բարեպաշտին, որ երկու հարիւր ֆրանք նուիրած է եկեղեցիին։

Հ. Մ. Ը. Մ.

Պանթէօ – Քաշանի Հայ ծնողներէն կը խնդրուի լաւագոյն ընդունելութիւն ցոյց տալ Սկաուտ խմբապետ Թորգոմ Այվազեանի, սկաուտական շարքերուն մէջ արձանագրել տալով իրենց զաւակները յառաջիկայ կիրակիէն սկսեալ։ Գրաւոր դիմումի պարագային հասցէն է՝ Torkom Aïvazian, 52, Rue Julie, Paris (14)։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտական Շրջ. Գործադիր Խորհուրդ

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ

ԹՐՕՔԱՏԷՐՈՅԻ ՄԷՋ

Մայիս 25ի այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, պատերազմի մեծ վիրաւորներուն ի նպաստ Թրօքատէրոյի թատերասրահին մէջ սարքուած է ֆաքիրական փորձեր ու մեծ մաչ մը, որուն հրաւիրուած է մասնակցիլ հաչակաւոր Թահրա պէյ։

Հայազգի Ֆաքիրը պիտի կատարէ իր ծանօթ փորձերը, ինչպէս նաեւ ողջ թաղուիլը։ Իրեն պիտի ընդդիմախօնէ Պ. Պրուլչէ որ յայտնի սկեպտիկ մըն է, եւ ո եւ է խորհրդաւոր բան չի գտներ ֆաքիրիզմին մէջ։ Այս վերջինըն ալ պիտի կատարէ ֆաքիրական փորձեր եւ պիտի բացատրէ զանոնք այլապէս։

Ծանօթ եւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէ բաղկացած ժիւրի մը պիտի տայ իր որոշումը այս հետաքրքիր մրցակցութեան մասին։

*** *Թահրա պէյ մասնաւոր հրաւէրով կը մեկնի Մարսէյլ ներկայացումներ տալու Օտէոնի մէջ։*

Ս. ԳՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

1500ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

Մուրատեան վարժարանի տեսչութեան նախաձեռնութեամբ, 26 Մայիս Կիրակի օրը, տեղի պիտի ունենան Ս. Գրոց Թարգմանութեան յոբելենական հանդէսները։

Առաւօտեան ժամը 9.30*ին*, **Notre Dame** *Մայր եկեղեցւոյն մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի արքեպիսկոպոս* Կարտինալ Վէրտիէյի, Արհի. Գրիգոր Եպիսկոպոս Պախապանեան *հայրապետական պատարագ պիտի մատուցանէ։ Միեւնոյն օրը, ժամը* 15.30*ին, Մուրատեան վարժարանի Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ պիտի կատարուի հանդէսին գրական եւ գեղարուեստական բաժինը։*

ԳԱՅԵՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (89)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Նա ուղիղ կը դիմէր դէպի իւր տունը, եւ ամբողջ օրը կը ներկայացնէր մէկը այն անչարժ կարասիներից, որ վառարանի մօտ անպակաս են լինում։ Նա կը նստէր այնտեղ, կամ կը նիրհէր, կամ կը յօրանջէր, մոռանալով իրան մի առանձին անհող, անդրաղ ապշութեան մէջ։ Կինը նրան յանդիմանում է, հայհոյում է, բայց Սիդոր Սիդորիչը ոչինչ չէ պատասխանում, միայն յիմար կերպով ժպտում է, գլուխը քարշ է դցում եւ խուլ կերպով մրմնջում է մի քանի անորոշ խօսքեր։ Կինը այն ժամանակ միայն կարող էր նրան դուրս դցել, երբ պէտք էր սենեակը մաքրել եւ փոքր ինչ կարգի բերել։ Այդ միջոցին Սիդոր Սիդորիչը կը նստէր դրան մօտ, արեւի ճառագայթներով կը տաքանար։ Իսկ երբ սենեակը մաքրեցին, նա դարձեալ վառարանի մօտ էր։

— Բայց լինում էին րոպէներ, երբ Սիդոր Սիդորիչը դառնում էր եւ ժիր եւ աշխոյժ։ Դա այն ժամանակ էր լինում, երբ նա կինը ընդունում էր մի յարգելի հիւր։ Յարգելի հիւրը նրա նախկին մեծաւորն էր։ Երբ այդ մարդը յայտնւում էր, այն օրը Սիդոր Սիդորիչի համար տօն էր։ Նա խիստ եռանդով հետանում էր իւր նուիրական անկիւնից, երբ նրան փող էին տալիս, ուղարկում էին փողոցը, որ ուտելիքներ եւ խմելիքներ գնէ։ Որքան ուրախ էր լինում նա։ Դեռ ճանապարհին, դեռ ըմպելիքները տուն չհասցրած, Սիդոր Սիդորիչը իւր կոկորդը լաւ կարգին փափկացնում էր։ Սեղանը պատրաստուեցաւ։ Տիկինը յարգելի հիւրի հետ ուտում են, խմում են, զուարճանում են։ Սիդոր Սիդորիչը խիստ եռանդով պտտում է սեղանի շուրջը, աշխատում է ամէն տեսակ սպասաւորութիւն ցոյց տալ։ Նա մեծ բաւականութեամբ խմում է յարգելի հիւրի կենացը, երբ բաժակը նրա ձեռքըն է հասնում։ Կերուխումը տեւում է երկար։ Բայց Սիդոր Սիդորիչը մինչեւ ընթրիքի վերջը սպասելու համբերութիւն չունի։ Նա օրօրւում է, գլուխը լաւ դրութեան մէջ չէ, կինը նրա ձեռքից բռնելով նստեցնում է հնոցի մօտ, այնտեղ սկսում է մրափել։ Տիկինը շարունակում է յարգելի հիւրի հետ ժամանակ անցկացնել։

— Սիդոր Սիդորիչը թէեւ ապրում էր կնոջ ողորմութիւնով, նրա կօշիկների տակ, եւ մոռացած իւր բոլոր արժանաւորութիւնները, բայց մի բանով միշտ պարծենում էր նա, որ ինքը այր է, իսկ նա կին։ Այդ ինքնաճանաչութիւնը աւելի յայտնւում էր նրա մէջ այն ժամանակ, երբ կինը չարժում էր նրա բարկութիւնը։ Եւ այդ պատահում էր խիստ յաճախ, երբ Սիդոր Սիդորիչը տանից մի բան էր գողանում եւ տանում էր գինետունը։ Կինը սկսում էր նախատել, հայհոյել նրան։ Իսկ Սիդոր Սիդորիչը յիշելով, որ ինքը այր է, խլում էր պատահած առարկան եւ զարկում էր կնոջ գլխին։ Երբեմն դրաման վերջանում էր արիւնով։ Այսպիսի դէպքերից մէկն էր, որ առիթ տուեց Սիդոր Սիդորիչին բանտի մէջ ընկնել։ Կինը ուրախ էր, որ ազատուեցաւ իւր անախորժ բեռնից, իսկ Սիդոր Սիդորիչը շատ չխրեց, որ նրան մի այլ տան մէջ փոխադրեցին։

— Այստեղ նա բոլորովին մոռացուեցաւ, թէ ինքը իւր համար, եւ թէ իւր ընտանիքի համար։ Նա մոռացել էր մինչեւ անգամ, թէ որքան ժամանակով բանտարկել էին իրան։ Հիմայ նրան աքսոր են ուղարկում. դարձեալ չգիտէ, թէ ի՞նչու համար են ուղարկում, եւ զարմանալին այն է, որ հետաքրքրութիւն եւս չունի գիտենալու։ Հրամայում են, նա խոնարհում է։ Խոնարհուելու ընդունակութիւնը սաստիկ զարգացած է նրա մէջ։ Նա երբեմն յանդուգն է միայն դէպի իւր կինը։ Բայց հեռու է դէպի ամէն մի օտար մարդ։

Իմ երիտասարդ ընկերոջ նկարագրութիւն Սիդոր Սիդորիչի մասին այն աստիճան գրաւեց իմ ցաւակցութիւնը դէպի այդ թշուառը, որ ես հարցրի նրանից։

— Ուրեմն դու որ եւ իցէ գեղծում ես գտնում այդ մարդու դատապարտութեան գործում։

— Այո, նոյնպիսի մի գեղծում, եւ նոյն մարդով ձեռքով կատարուած, որ քաւոր Պետրոսի անունը արձանագրեց մեռածների ցուցակի մէջ։— Սիդոր Սիդորիչը աքսորւում է մի ուրիշ յանցաւորի փոխարէն, որին վաղուց բաց են թողել։

— Իսկ եթէ մի օր նրա կինը կը մըտածէ որոնե՞լ իւր ամուսնուն։

— Այն ժամանակ նրան էլ կը գրեն բանտում մեռածների ցուցակում։

Դատաստանական վերանորոգութիւններից առաջ այս տեսակ գեղծումներ շատ էին պատահում, եւ ես զարմանում էի, թէ ի՞նչու քաւոր Պետրոսը մտածեց միայն իւր ազատութեան համար, իսկ իւր ընկերների մասին հոգս չտարաւ։

— Նա իրան ազատեց, որ աւելի դիւրութիւններ ունենայ մեր մասին հոգ տանելու, պատասխանեց երիտասարդը,— Նա կը գայ մեր ետեւից եւ մինչեւ մեզ չազատէ, չի հանգստանայ։

Երիտասարդը չծածկեց ինձանից, յայտնեց այն ամբողջ ծրագիրը, որ խաչագողները կազմել էին իրանց մէջ, թէ ի՞նչ միջոցներով պէտք է փախչին կէս ճանապարհից, ապա հարցրեց։

— Կը մնա՞ս մեզ հետ։

— Ոչ, պատասխանեցի ես։

Նա սկսեց զարմացած նայեց իմ երեսին։

— Ուրեմն դու քեզ կորցնե՞լ ես ուզում։

— Աւելի լաւ է մաշուել հանքերում, քան թէ կրկին միանալ ձեզ հետ։

— Շատ կը փոշմանես... ասաց նա եւ վշտացած հեռացաւ ինձանից։

Մենք բոլոր ժամանակ խօսում էինք հայերէն, այն եւս խաչագողի բարբառով, եւ կասկած չունէինք, որ կը հասկանան մեզ։

Գիշերից բաւական անցել էր, յոգնած դատապարտեալները բոլորը խորին քնի մէջ էին։ Բայց քունը, տխուր սրտի միակ մխիթարութիւնը, ինձ մօտ չէր գալիս։ Դարձեալ ինձ երեւում էր Նէնէն, ինձանից չէր հեռանում անբախտ աղջկայ սգաւոր պատկերը...։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameseme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՆՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 25 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 25 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2814 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԱՌ ԸԼԼԱՐ՝ ԿԸ ՀԱԼԷՐ...

Լրացաւ աշխատանքի նոր տագնապին վեցամսեան:

Շուտով կը լրանայ, նաեւ, 1935ի «աւետաբեր» տարուան առաջին վեցամսեան:

Եւ դեռ ոչ մէկ ձայն, ոչ իսկ որ եւ է դիմումի կամ նամակի պատասխան՝ Երեւանէն:

Այստեղ եւ ամէն տեղ աղերսագիրներ կը մատուցուին հիւրընկալ իշխանութեանց, եւ դէշ–աղէկ պատասխաններ կը ստացուին: Մինչեւ անգամ ժամադրութիւններ կ'առնուին եւ զրոյցներ կը կատարուին:

Այդ շնորհները կրնաք սպասել որ եւ է երկրի մէջ, որ եւ է իշխանութենէ, բացի անկէ որ կը կոչուի հայկական:

Նոյն իսկ խորհրդային իշխանութիւնը, բուն աղբիւրը՝ ռուսականը, աւելի մատչելի է, քան հայկականը:

Չէ՞ որ, վերջերս խօսակցութիւններ տեղի ունեցան Ժընեւի մէջ, Պ. Լիթվինովի հետ, եւ պատասխան մըն ալ առնուեցաւ,—Խ. Միութիւնը սկզբունքով համամիտ է Հայերու ներգաղթին, բայց չի կրնար նիւթական օժանդակութիւն ընծայել:

Այս տեղեկութեան հետ, Բարեգործականի դիւանը կը հաղորդէր թէ Միութեան նախագահը դեկտ. 28ին դիմած է Երեւան: Պատասխանը՝ «հաւանօրէն գարնան որոշում պիտի տրուի»:

Նոյն զեկոյցին համաձայն (13 ապրիլ), դիմում եղած է նաեւ նոր վարչապետ Պ. Ա. Գուլոյեանի: Արդիւնքը,— ոչ մէկ պատասխան, մինչեւ այսօր:

Անշուշտ անհատական դիմումներ ալ կատարուած են, այն միամտութեամբ թէ անձնական ծանօթութիւնը կրնայ հալեցնել սառը կամ լեզու հանել քարը:

Գոնէ անհատապէս պատասխանուա՞ծ է անհատական դիմումներուն:

Եթէ պատասխանուած ըլլար, անշուշտ աւետաբեր լուրեր պիտի տարածուէին թերթէ թերթ:

Մինչդեռ, ահաւասիկ Երեւանի բարեկամներն ալ հրապարակաւ կը յայտնեն իրենց յուսախաբութիւնը:

«Պիտի լսէ Երեւան...», մռլտաց, շաբաթներ առաջ, Փարիզի ռամկավար օրկանը, ուզելով ապացուցանել թէ ան չի կրնար չլսել համատարած թշուառութեան ձայնը, իբրեւ հայկական ինքնավար իշխանութիւն:

Այս առթիւ, հինգ խմբագրականներով, իրարու ետեւէ շարուեցան բոլոր գեղեցիկ խօսքերն ու իրաւական գիտելիքները:

Անցեալ շաբթու, նոյն թերթին մէջ, ուրիշ ուխտաւոր մը, Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան, կը տրտնջար փափկօրէն.

— «Ա՜հ, գիտեմ, եթէ Երեւանի կառավարութիւնը ուզէր կամ կարենար վերջապէս լայնօրէն բանալ իր դռները, չարիքը մասամբ պիտի դարմանուէր: Բայց, աւա՜ղ, երկու տարիէ իվեր այս ուղղութեամբ մեր կատարած ջանքերը ապարդիւն մնացած են: Մօտաւորապէս երկու ամիս առաջ այս մասին անձնական նամակ մը ուղղեցի ընկեր Խանջեանի, որուն հետ ծանօթանալու հաճոյքը ունեցած էի խորհրդային Հայաստան գտնուած միջոցիս»:

Ինչպէս կը տեղեկանանք շարունակութենէն, Պ. Կիւմիւշկէրտան ալ որ եւ է պատասխան չէ ստացած իր սիրելի բարեկամէն:

Եւ այնքան յուսախաբութեան մատնուած է որ, խոստովանութիւն մըն ալ կ'ընէ:

Նիւ Եորքէն պտոյտի մը հրաւիրած են զինքը, ի նպաստ ներգաղթի բանախօսութիւններ ընելու համար: Եթէ կարենար երթալ, «ի՞նչպէս կրնայի մեր հայրենակիցներէն դրամ պահանջել, երբ մեր հայրենիքին դռները գոց պիտի մնան»:

Այս հարցումը կը լրացնէ քանի մը տող վերը դրուած նախադասութիւն մը. — «Տարակոյս չկայ թէ մեր գաղութներն ալ իրենց պարտականութիւնը պէտք է կատարեն, բայց ատոր համար անհրաժեշտ է որ ապահով ըլլան Երեւանի բարեկամեցողութեան մասին»:

×

Ուրեմն, ակներեւ է յուսախաբութիւնը նոյն իսկ «Հայաստանասէր»ներու շրջանակին մէջ:

Մանրամասնութիւնները մէկդի դնելով, այս երեւոյթը անգամ մը եւս չա՞պացուցաներ թէ արտասահմանը չունի հիմնական, բացորոշ եւ հետեւողական քաղաքականութիւն՝ Հայաստանի հանդէպ:

Անհրաժեշտ չէր որ Ֆրանսայի գաղութը անօրինակ տագնապի մը մատնուէր, որպէսզի համոզուէինք թէ «կարեւոր ներգաղթ մը անհնարին է՝ առանց հայկական պետութեան օժանդակութեան»:

Եւ պայման չէր որ ժողովուրդը «բարեկամ» եւ «թշնամի» բանակներու բաժնուէր, որպէսզի Երեւանը հասկնար թէ իր պարտականութիւնները շատ աւելի ծանր են, ստիպողական եւ անյետաձգելի, քան իր ակնկալութիւնները կամ իրաւունքները, երբ իր դիմացն ունի արմատախիլ եւ ցիրուցան բազմութիւններ:

Դժբախտաբար, մենք չկրցանք մեր առանձին տեսակէտները պահելով հանդերձ, Երեւանի հանդէպ ներկայանալ մեր ամբողջական եւ իրական կերպարանքով, որպէսզի լսէր, իմանար թէ ինչ կ'ուզենք:

Եւ ահաւասիկ Երեւանը իր ուզած ժամուն կը ժպտի, իսկ չուզած ատեն աւագ ուրբաթ կը դառնայ, քարերն իսկ ճաթեցնելով:

Վեց ամիս միայն արտասահմանի թերթերը կարդալով, Երեւան սառ ըլլար՝ կը հալէր:

Իսկ իրեն գրուած նամակները եթէ Զէնացիներու կամ Զուլուներու վերաբերէին, գոնէ նամակատուփ մը գտած կ'ըլլային:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Սեղանաւորական շրջանակները ուժ կուտան

Կը հաստատուի թէ նախարարական խորհուրդը երեքշաբթի օր պիտի քննէ արտակարգ լիազօրութեանց օրինագիծը, անմիջապէս խորհրդարանին յանձնելու համար: Փարիզի սեղանաւորական շրջանակները եւ ազդեցիկ թերթերը կ'ողջունեն Պ. Ֆլանտէնի այս ծրագիրը, իբրեւ գլուխական միջոց փրանքը պաշտպանելու: Վարչապետին առաջադրութեանց ուժ տալու համար, Պանք տը Ֆրանսը ի հարկին պիտի միջամտէ, համաձայն կացութեան պահանջներուն: Աւելի օր 257 միլիոն փրանք արժողութեամբ ոսկի տարաւ ամերիկեան շոգենաւ մը: Այս փոխադրութեամբ, մարտ 29էն մայիս 17 Ֆրանսայէն արտածուած կ'ըլլայ 2,672,000,000 փրանքի ոսկի: Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրէն կ'երեւայ թէ անցեալ շաբթուան ոսկիի կորուստն է 521 միլիոն փրանք: Ուրեմն մարտ 29էն ի վեր ընդհ. արտածումը եղած կ'ըլլայ 3,193,000,000 փրանք: Սեղանաւորական շրջանակներու մէջ երկրորդական եւ զուտ հոգեբանական կը համարուի ոսկիի արտածումը: Մտահոգութեան գլխաւոր պատճառը եմտացոյցին բացն է, չորս միլիառ փրանք, ինչպէս եւ 12 միլիառի բացառիկ ծախք մը: Միայն արմատական խնայողութիւնները կրնան դարման տանիլ կացութեան, իսկ ատոր համար անհրաժեշտ կը համարուի որ կառավարութիւնը բացառիկ լիազօրութիւն ստանայ խորհրդարանէն: Մանրամասնութիւններ կը պակսին եմտական ծրագրի մասին, բայց կը կարծուի թէ կառավարութիւնը պիտի պահանջէ 7 միլիառ փրանք զեղչել ծախքերէն: Խորհրդարանական շրջանակներու մէջ տրամադրութիւնները աննպաստ են լիազօրութեան համար:

⁂ Նախարարական խորհուրդի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարը պիտի ներկայացնէ իր զեկուցումը՝ Մոսկուայի, Վարշաւայի եւ Ժընեւի ճամբորդութեանց մասին: Յետոյ պիտի ճշդուի կառավարութեան դիրքը՝ լիազօրութեան մասին: Կէս օրէն յետոյ վարչապետը երեսփ. ժողովին պիտի ներկայանայ, զեկոյց մը կարդալու եւ լիազօրութիւն պահանջելու համար: Վիճաբանութիւնները անմիջապէս պիտի սկսին: Եմտական նախարարն ալ կ'աճապարէ, նկատի առնելով կացութիւնը, իսկ միւս նախարարները կը կարծեն թէ կարելի է սպասել մինչեւ ուրբաթ: Ամէն պարագայի մէջ, վճռական պիտի ըլլայ յառաջիկայ շաբաթը:

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործօն միջամտութիւնը Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ վէճին առթիւ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը չորս օրէ ի վեր լուրջ տագնապի մը մատնուած է, Իտալիոյ եւ Հապէշիստանի ծանօթ վէճին առթիւ: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատուիրակները մեծ դժուարութիւններ քաշեցին, որովհետեւ իտալական պատուիրակութիւնը կը յայտարարէ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը իրաւունք չունի զբաղելու այս հարցով: Ի վերջոյ կարելի եղաւ գտնել միջին բանաձեւ մը, որուն համաձայն յանձնաժողով մը պիտի կազմուի, բոլոր վիճելի խնդիրները քննելու համար: Իտալական պատուիրակը Պ. Մուսոլինիի դիմեց, վերջնական հրահանգ ստանալու համար:

Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները տրամադիր են ամէն գինով ընելու Իտալիոյ, բացի զինուորական գործողութենէ: Այսպէս անոր կը ձգեն տնտեսական մենաշնորհներ ստանալ Եթովպիոյ մէջ, որ Իտալիոյ կը հայթայթէ ոսկի, բամպակ եւ ցորեն: Իսկ Մուսոլինի կ'ուզէ բացարձակ տիրապետութիւն ստանալ Հապէշիստանի վրայ, զայն համարելով ոչ միայն յանցաւոր, այլ եւ անընդունակ:

Անգլիոյ օդանաւային ուժերուն յաւելումը

Երեսփ. ժողովի վաւերացումէն 24 ժամ վերջը, Անգլիոյ օդանաւային նախարարութիւնը գործօն քարոզութեան մը ձեռնարկեց, ծրագրուած 22,500 նոր սպաներն ու նաւաստիները զինուորագրելու համար: Անմիջապէս զինուորագրութեան գրասենեակներ պիտի բացուին Լոնտոնի, Կլասկոյի, Մանչեսթըրի, Լիվըրփուլի, Պըրմինկհըմի եւ ուրիշ 15—20 քաղաքներու մէջ: Շատ նպաստաւոր պայմաններ կ'առաջարկեն 17 — 25 տարեկան երիտասարդներու համար, որպէսզի օդանաւային ծառայութեան մէջ մտնեն, իբրեւ վարիչ կամ մեքենավար: Այսպէս, մարդանքէ վերջը վարիչ–սպայի վկայական ստացող կամաւոր մը տարեկան պիտի ստանայ 24,400 փրանք: Օդանաւային նախարարը երիտասարդութեան ուղղուած կոչի մը մէջ կ'ըսէ.

— Մեր քաղաքականութիւնը չի ձգտիր մրցիլ ուրիշ պետութեանց հետ կամ զինարշաւ մը սկսիլ: Մենք գոհունակութեամբ կ'ընդունինք Պ. Հիթլէրի կողմէ եղած առաջարկը՝ օդանաւային ուժերու սահմանափակման մասին. բայց կ'ուզենք այժմէն գործադրել մեր ծրագիրը՝ հաւասարելու համար մեր դրացիներուն հետ՝ զինուորական օդագնացութեան մասին: Շատ մեծ է մեր առանձնած պարտականութիւնը եւ մենք պէտք ունինք ամբողջ երկրին աջակցութեան: Զինուորագրութիւնը պիտի սկսի անյապաղ եւ կոչ կ'ուղղեմ երիտասարդութեան որպէսզի արձանագրուի:

⁂ Ինչպէս գրած էինք երէկ, Անգլիա որոշած է երկու տարիէն 1500ի բարձրացնել զինուորական առաջնակարգ օդանաւերու թիւը: Միեւնոյն ատեն ուժ պիտի տրուի պահեստի օդանաւերու շինութեան: Մասնագէտներ կը կարծեն թէ երկու տարիէն Մեծն Բրիտանիոյ բոլոր օդանաւերուն թիւը պիտի հասնի հինգ հազարի: Յաւելուածական շինութեանց համար պիտի ծախսուի 10 միլիոն անգլ. ոսկի (750 միլիոն Փր.): Այս գործին հետ, կառավարութիւնը պիտի ուսումնասիրէ Հիթլէրի վերջին առաջարկները, օդանաւային պայմանագրութեան մասին:

Նախագահ Րուզվէլթ նոր ճառ մը

Մ. Նահանգներու ծերակոյտը տեղի տալով նախագահ Րուզվէլթի վեթոյի իրաւունքին առջեւ, մերժեց պատերազմի վեթերաններուն անմիջապէս պարգեւ (Պոնըս) վճարելու եւ այդ նպատակով 2200 միլիոն տոլարի վարկ մը բանալու ծրագիրը: Անհրաժեշտ է երկու երրորդի մեծամասնութիւն, նախագահին վեթոն մերժելու համար: Արդ, 54 ծերակուտականներ քուէ տուին ի նպաստ ծրագրին, իսկ 40 հոգի՝ հակառակ: Որով նախագահ Րուզվէլթ յաղթեց, որովհետեւ 32 հակառակ քուէն բաւական էր, վեթոն հաստատելու համար:

Հ. Հ. ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ, ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ, ՇԱԲԱԹ, «Փրթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ:

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ ԷՋ

Սանասարեան խանն ալ գրաւեցին

Պոլսոյ «Թան» թերթը կը գրէ.— Քաղաքապետութեան եւ Սանասարեան խնամակալութեան միջեւ գտնուած դատը վերջացած է ի նպաստ Քաղաքապետութեան: Խանը սեփականութիւնը եղած է Քաղաքապետութեան, որուն վրայ արդէն վեց տարի առաջ ձեռք դրած էր: Այս դատը 1928ին սկսած էր Իրաւական առեանին առջեւ:

«Գուրուն» ալ իր կարգին կը գրէ. — «Այս դատը Քաղաքապետութեան կողմէ հետապնդուած էն Թահսին Եասարի եւ Սէնիհատին որ Լօզանի դաշնագիրը կնքուած ատեն խորհրդական էր: Այլեւս Քաղաքապետութեան սեփականութիւնը եղած է Սանասարեան խանը որ կէս միլիոն ոսկի արժէք ունի: Մօտերս թափուր պիտի առնուի:

Յունաստանի Հայերու հպատակութեան խնդիրը

Աթէնքի «Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (15 մայիս).—

Վերջին երկու օրերս հելլէն մամուլը արձագանգ եղաւ հպատակութեան նոր օրէնքի մը, որուն մէջ կը խօսուէր նաեւ Հայերու մասին: Մեր խմբագիրը այցելեց ներքին նախարարութեան հպատակութեան ճիւղի տնօրէն Պ. Լիանոփուլոսի, որ հետեւեալը յայտարարեց.

— «Հպատակութեան համար նոր օրինագիծ մը պատրաստած ենք, որուն մէկ յօդուածն ալ կը պատկանի Հայերու: Այս յօդուածով կ'արգիլուի մի միայն անչափահաս Հայերու հպատակ դառնալը: Ասոնք հպատակ պիտի դառնան, երբ իրենց չափահաս տարիքը գտնեն:

Մինչեւ հիմակ հպատակ արձանագրուած չափահաս Հայերուն եւ նոյնպէս զինուորութիւն ըրած անչափահասներու հպատակութիւնը ի զօրու է եւ ոչ մէկ ժամանակ չի ջնջուիր:

Անչափահաս Հայերու հպատակ արձանագրութիւնը արգիլուած է, իսկ հպատակ Հայերու կիները հպատակ չեն եւ պարտաւոր են առանձին դիմում կատարել, երեք տարուան ձեւակերպութիւնները լրացնելով:

Քաղաքացիական օրէնքը միշտ ի զօրու է այն Հայերուն համար, որոնք դիմումներ կատարած են քաղաքապետութեան եւ դիմումէն ի վեր 3 տարի անցած է:

Հայ ընտանիք մը մորթուած Ֆիլիպէի մէջ

Ֆիլիպէէն կը հաղորդեն, թէ Սթոլիփինովօ թաղին մէջ սպաննուած են Վարդան Հայրապետեան, 55 տարեկան եւ կինը Մարիամ 38 տարեկան, գաղթական Փոքր Ասիայէն:

Երկու ամուսինները կ'ապրէին վերոյիշեալ թաղը իրենց սեփական տան մէջ, որուն ներքեւի մասը նպարավաճառատուն մը ունէին: Ճիշդ իրենց տան դիմաց կ'ապրէր Բիրիլ Տ. Վըլչեւ, ինքնաշարժի վարիչի օգնական, գործազուրկ, Թրակիոյ Մալկարա քաղաքէն, իր կնոջ եւ երախային հետ: Զրոյց կար, որ Հայրապետեան նպատակ ունի երկրորդ տուն մըն ալ գնելու եւ 200 հազար լեւ տան մէջ կը պահէ:

Կիրակի կամ Շաբաթ գիշեր, Բիրիլ կը դիմէ Հայրապետեանին եւ կը խնդրէ որ քանի մը քիլօ ածուխ ծախէ իրեն: Թէեւ ժամանակը ուշ էր, բայց Հայրապետեան չի կրնար մերժել իր դրացիին խնդրանքը եւ միասին նկուղը կ'իջնեն: Երբ Հայրապետեան ածուխը կը կշռէր, Բիրիլ յանկարծ վրան կը յարձակի եւ դաշոյնի 12 հարուածներով կը խողխողէ զայն: Անկէ յետոյ կը բարձրանայ բնակարանը եւ Տիկին Մարիամն ալ դաշոյնի քանի մը հարուածներով սպաննելէն յետոյ, կը խուզարկէ սենեակը եւ դրամներն ու քանի մը թանկարժէք իրերը կ'առնէ:

Իր չարագործութիւնը ծածկելու համար Բիրիլ կը վերադառնայ նկուղը, քարիւղ կը թափէ Հայրապետեանի վրայ, բայց միայն սպաննուածին հագուստները կ'այրին եւ հրդեհ չի ծագիր:

25,000 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐԶԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հինգշաբթի օր կէսօրէ վերջ Սթատ Պիւֆալոյի մէջ տեղի ունեցաւ Paris Soirի կազմակերպած 25,000 մանուկներու մարզահանդէսը՝ (7 — 15 տարեկան): Յորեկուան ժամը 1ին արդէն մէթրոները եւ հանրակառքերը փոքրիկ դպրոցական աշակերտներ էին որ կը փոխադրէին դէպի դաշտ: Ժամը 1.30ին Պիւֆալոյի շրջակայքը անանցանելի դարձած էր: Ոստիկանութիւնը ուշադրութեամբ կը հսկէր որպէսզի փոքրիկները արկածի չհանդիպին:

Դաշտ մտնելու համար նշանակուած էին չորս դուռներ որոնցմէ ներս մտնող ամէն տղայ «Paris - Soir» վերատեսութեամբ ծրար մը կը տրուէր (նարինջ մը, պանան մը, խմորեղէն մը եւ շօքօլա մը) ժամը 4ին ուտելու համար:

Մրցումը սկսաւ ժամը ճիշդ 2.30ին: Տեղի ունեցան մարզական ամէն տեսակ մրցումներ համաշխարհային համբաւ ունեցող մրցորդներու կողմէ: Ամէնէն ուշագրաւն էր 7 — 8 տարեկան մանչ ու աղջիկ երկու փոքրիկներու հեծելանիւի մրցումը:

Կազմակերպիչ մարմինը վիճակահանութիւն մըն ալ սարքած էր: Շահող տղան առաջին անգամ «Նորմանտի» շոգենաւով դէպի Ամերիկա պիտի ճամբորդէր թերթին անունով: Շահեցաւ 7 տարեկան մանչ մը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻՆ համաձայն, երկիրը կը բաժնուի 9 զինուորական շրջաններու, չհաշուելով ապազինուած շրջանները: Առաջին շրջանին կեդրոնն է Քէօնիկսպէրկ: Առանց հաշուելու ապազինուած շրջանները, Գերմանիա պիտի ունենայ զինուորագրութեան 223 գրասենեակներ:

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻԻԿՕՅԻ մահուան յիսնամեակին առթիւ ծրագրուած դպրոցական արձակուրդը յետաձգուեցաւ յունիս 11ին (երեքշաբթի), ծնողներու եւ ուսանողներու փափաքով:

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻ ՄԸ ԿԱՏՂԵԼՈՎ, Պեսարապիոյ գիւղերէն մէկուն մէջ սպաննեց հայրը, մայրը, կինը, եղբայրը, զաւակը եւ յետոյ գնաց ինքզինքը կախեց:

ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ՖՕՐՏԸ, որուն ինքնաշարժի գործարանները անընդհատ կը բանին Տիթրոյթի մէջ (Մ. Նահանգներ), օրական հինգ տոլարէն 6ի բարձրացուց 126,000 պաշտօնեաներու եւ բանուորներու աշխատավարձը, վերահաստատելով 1929ի սակը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Վ. ՀԻՒԿՕ 1885.- ԵՒՐՈՊԱ 1935

Իրա՞ւ յիսուն տարիներ անցեր են ա՛յն Թուականէն ի վեր, երբ մարդկային աստղ մը յաւիտենականութեան խաւարին մէջ հանդիսաւորապէս մուտ գործեց, իբրեւ տարկայ պաշտելութեան, իբրեւ նոր աստուած մը որ միլիոններուն պէս ալ չի ծերանար։

Մեր պատանեկութեան, մեր առոյգ երիտասարդութեան մէջ, մեր յոյսերը օրօրող եւ մեր իղձերուն ներշնչարանը եղող երբեմնի Ֆրանսայի ա՞յս զաւակին յիսնամեակն է այսօր, այն լուսաւոր Թուականին, որուն մօտ ներկայ Թուականը ճակատագրականօրէն խաւա՛ր է միայն։

Է՛, գոնէ բոպէ մը դադրեցէք խօսելէ ինծի ձեր գիւտերուն եւ ազատութեան չունեցէն զուրկ ձեր քիթերուն վրայ։ Ու դարձէ՛ք այդ Թուականին կողմը, ի լոյս աստուածգիտութեան։

1885ի Վ. Իւկօ՛ն — 1895ի Եւրոպա՛ն։ Իր բոլոր մանրամասնութիւններով ու խիղճերով երկնուած, դատուած, կշռուած այս երկու Թուականները առանձնաբար այս կամ այն ժողովուրդներուն պատմութեան համար ի՛նչ կարեւորութեամբ եւ նշանակութեամբ ալ ներկայանան, մեզի՝ Հայերուս համար վատախտարակ Թըւական մըն է 1935ը։ Մինչ Վ. Իւկոյի «մեռած» Թուականը բարեբաստիկ էր, բարեբաստիկ գոնէ ա՛յն միակ պատճառով որ երիտասարդ էինք սերունդներով, որ պայծառ էր մեր ճակատը, որ կը զգայինք ույժ եւ կարիք միանգամայն, պատմութեան Թատերաբեմին վրայ կանգնելու խորհուրդներու, նիզակներու խուրձերով, ուր Գերմանին կողմէ Ալզաս-Լօռէնի գրաւումը այն տպաւորութիւնը ըրած էր մեր վրայ, Թէ մեր հայրենիքէն պատառ մը գիշակեր կենդանիի մը կոկորդն է ինկած։

Լուսաւոր, լուսայեղց Թուակա՛ն արդարեւ 1885ը իր բոլոր մարդկօրէն անխուսափելի տարտամութիւններով, բայց սա՛ տարբերութեամբ որ մենք Հայերս ազատախոհ ու քաջալեր Եւրոպայի մը, Ֆրանսայի մը գլխաւորաբար, ապաւինած, կը պատրաստուէինք նոր կեանքի մը մեր չրջապիւռ խաւարը մերկանալով արեւմտեան եւրոպական հնոցին մէջ նետուելու համար։ Քանի որ Վ. Իւկօներ, Լամարթիններ սաղմոսերգած էին Թէ այդ հնոցը ազատութեան եւ մարդկային իրաւունքներու հալոց է միայն։

Արդարեւ լուսաւո՛ր Թուական։

Ու բոլն յանկարծ — Վ. Իւկօ մեռա՛ւ։ Ամբողջ Արեւելքի մէջ ամէնէն աւելի Հայը զգաց այդ կորուստը, Հա՛յը՝ որուն լեզուով ալ երկար ժամանակներէ ի վեր կը խօսէին Իւկոյի եւ Իւկօներու քերթողական ոգիները, Հա՛յը՝ որ իր ազգային ամէնէն բարկ երգերուն մօտ գրեթէ գոց գիտէր Է՛ւ Մարսէյէզը, իբրեւ խոյանք մը որ, ջղուտ Թեւերու պէս, պիտի երթայ բախել սարկութեան երկաթեայ դըրան դէմ։ Իւկօն կանուխէն խօսած էր Հայուն լեզուն — ազատագրութեան լեզուն։

Արեւե՛լք — դուն որ չես փլչիր եւ Արեւմուտքը անգամ կը յաջողիս քու մարդիդ կապել, անկոպար վայրագութիւններուդ իսկ ականջախից ընելով չքնաղ Արեւմուտքը, ա՛յն լոյսի՞ մուտքը Թէ խաւարի Ե՛լքը, որ Տէր Զօրէն մինչեւ Փարիզ արիւնոտ հետքերու վրայ խիղախ ու խրոխտ ջարդարարներու ջոլիր մը փութացուց, զարգմանակաւոր քաղաքագէտներու մօտ, որոնք դիակներու դարչ հոտէն սարսուռի պէս բան մըն ալ չզգացին։

Արթնցայ ընդոստ ու յակճիռ, կարդալով քանի մը օր առաջ Վ. Իւկոյի յիսնամեակի եւ յարակից հանդիսութիւններու ծրագիրը։ Լիոնի ժամանակակից պատմութեան անխուսափելի հանճարը, քաղաքականութեան գրագէտ-քերթողը, Էռիօ, պիտի խօսի՛։ Ցնցո՛ւմ։ Առաջին մըտածումս եղաւ այն Թէ ականաւոր պետական անձը պիտի ակնարկէ՞ Մեծ Քերթողին մարգարէաշունչ պատգամին, որով Հէլլէնին կը վայլեցնէր յաղթանակի դափնին՝ Թրքական լուծէն անոր ազատագրութեան հսկայ պայքարին մէջ։ Եւ փա՛ռք իրեն՝ Էռիոյի, որ հաճեցաւ, քաղաքականութեան դերբուկներու հետ բոպէ մը եւս հաշտեցնել իրեն մէջ կոտտացող ազատութեան ձայնը, յիշատակելով Իւկոյի գոնէ քերթողական նպաստը յունական ապստամբութեան յաջողութեան համար։

Բայց Էռիօ, կիրակի օր, աւելի նըրկարչագեղ ու վառ ապատակութիւն մըն ալ փորձեց 1935ի Եւրոպային գաղջ ու իրաւազրկող մԹնշաղին մէջ։ Նափոլէոն Գ. Հանրապետական ազատութիւններուն դէմ կը պայքարէր ի նպաստ բացարձակ միապետութեան։ Նշանաւոր է այդ միջոցին Իւկոյի դիրքը։ Ախոյեան հանդիսացաւ այն գաղափարներուն՝ որոնք քայքայուելու վիճակին էին հասած Վաթէրլոյի մեծ պարտութեան ժառանգին կողմէ։ Իւկօ հալածանքէն կը փախչի Մանշի կըղզիներէն մէկուն մէջ, ուր կը շարունակէ գրել, ինչպէս արծիւ մը՝ որ ծնունդ-լոյց փոխելով կը շարունակէ իր վայերքը ուրիշի մը կատարէն։ Նափոլէոն Գ. Հանդիսաւոր վերարկու մը ունէր, որուն վրայ սքանչելի արուեստով մեղուներ բանուած էին։ Իւկօ ակնարկելով այդ վերարկուին, մարդոցմէ յուսահատ խօսքը կ'ուղղէ մեղուներուն.— Դուք որ ա՛յնքան գեղեցիկ նարակը կը հայթայթէք մարդուս, ո՛վ մեղուներ, արթնցէ՛ք դուք գոնէ, ու ձեր շիթոցներով կոտահաբեցէք զայն. դո՛ւք, ճանճեր, դո՛ւք ըրէք ինչ որ չեն ըներ մարդիկ…

Պ. Էռիօ սրահը ղղրդացուց այս երկտողը յիշատակելով։

Բայց ի՛նչ անիրաւ ազատութիւն, եւ ի՛նչ բռնաւոր ձեւականութիւններ, որ կարող չես յանկարծ դիմաւորել այդ համակրելի մեծ մարդը, եւ մեկնութիւն պահանջել Թէ ինչպէս Վ. Իւկոյի մարդկութիւնը կը հանդուրժէ որ դիակներու կողոպուտով կամ բռբենիի մորթով զառնացած մարդիկ գան բոլորուին ձեր շուրջը եւ սեղան յարդարեն իբր Թէ քաղաքակրթութեան արեւմտեան ոստանին մէջ։ ԵԹէ Իւկօներու դասերը պիտի կարդացուին միայն իբրեւ ընդօրինակութեան հրահանգներ, չարժեր որ ներկայ սերունդին գլուխը ուռի անդորդնական փորձերով եւ հռետորական քամակարեկ մարդանքներով։

×

Բայց հազիւ Թէ մտածեցի այս քաղաքակրԹական անհնարաւորութեան վրայ, նոր Թռիչք մը ըրի յիսուն տարիներ դէպի ետ, երբ Պոլիս եւ գաւառները հայկական աշխարհը սարսուռ մը զգաց Իւկոյի մահուան գոյժին վրայ, այնքան ազդուօրէն որքան կը ճանչնար զայն, կարդացած էր զայն։ Տխո՛ւր օր մը մեր ամէնուս համար, հսկայ մը ինկա՛ւ մեր մէջէն ալ։ Իւկոյի մահուան յարուցած այդ սարսուռը կենդանի վկայ մըն էր եւ է յաւէտ մեր ցեղին կենսունակութեան։ Մեր շուրջը ոչ ոք մեզմէ զատ, եւ մանաւանդ «պետական» կոչուած ժողովուրդը խապար չունէր Իւկոյէն, ան Ջի՞ն էր ձափոն։ Երանեալ ժամանակնե՛ր, օրերով, նոյն իսկ շաբաԹներով հայ Թերթերը եւ հայ դպրոցները Իւկօ կը հոլովէին, Իւկօ կը կարդային, նոյն իսկ նախապատրաստական դասարաններուն մէջ Իւկօ կը քարոզէինք։ Ի՛նչ դէպք։ Ու «աշխատասէր եւ պարկեշտ» պետական ժողովուրդը կը քնանար խոր ու կ'երկնէր Իւկոյին լոյսերը մարելու ծրագիրներ։ Երդում կ'ընեմ, որ ոչ միայն հայ Թերթերը եւ հայ բեմերը, այլ եւ բազմաԹիւ հայ ընտանիքներ Իւկօ կը խօսէին, Թշուառները կը յիշէին, Ֆրանսա՛ն կը տաղերգէին, Պիզմարքը կ'անիծէին, որ կը խոցէր Ֆրանսայով ներկայացուած ազատագրութեան իտէալը։ Ու հիմա յիսուն տարի վերջ, Իւկօներու, Լամարթիններու, Միւսէներու չունեցողը Թաթաւուն ժողովուրդ մը փարիս, ո՛վ սարսուռ եւ ո՛վ վրէժխնդրութիւն, պիտի դառնայ Եւրոպայի մէջ, եւ Եւրոպայի կողքին ազատութեան եւ լուսաւորութեան քաղաքականութիւնը հոլովող սա ժողովուրդը «անհայրենիք» պիտի համարուի, եւ Իւկօներուն, Շէյքսփիրներուն մարդը եղող Եւրոպան պիտի հանդուրժէ հաւասարակից բազմեցնել Իւկօներէն ու Շէյքսփիրներէն լուր չունեցող ժողովուրդ մը։ Իպիկոսի կռունկնե՛ր, մի՛ մոռնաք։

Ցիշեցի մեծ դաստիարակին՝ Ռ. Պէրպէրեանի չարժուձեւը, անկեղծութեան եւ պաշտամի չարժուձեւը։ Իւկոյի մահուան առԹիւ իր վարժարանը սուգի օր մը յայտարարեց, ուր Իւկօն Իւկոյի չափ հասկցող այդ Հայ վարժապետը ըսաւ իր աշակերտներուն առջեւ.— Վ. Իւկօ մեռա՛ւ. ուղեկորոյս մարդկութեան աղէտը կատարեալ եղա՛ւ. վերջին նաւահանգիստին լապտերն ալ մարեցա՛ւ։ Ո՞վ այսուհետեւ պիտի խօսի, ո՞վ պիտի արթնցնէ մեր հոգիները…

Ո՛վ անոյշ հոգիով Հայ ախոյեաններ, Վ. Իւկօն չէ մեռած, չի մեռնիր ան, բայց կրնան մեռնիլ անոնք որ անոր կտակին ոգին չեն հասկցած։ Վըրկա՛յ պատմութիւնը։

Բայց ինչ որ կը սառեցնէ զիս այս ժամուս, դարձեալ երկու Թուականներուն տարբերութիւնն է, եւ Թոյլ տուէք որ պահիկ մը, մէ՛կ երկվայրկեան միայն, սա մեղանչումը գործեմ — ԵԹէ սատանային ծառայէինք այնքան երկար տարիներ որ ծառայեցինք աստուածին, Թերեւս մեզի համար առաջինը կ'անցնէր վերջինին տեղ…

Այսօր իսկ չե՞նք կրնար արդար վերաքննութեան մը ենթարկել մեր ապաղան…

Այս յիսուն տարիներուն մէջ են երկկի այն տարիները ուր Իւկոյի եւ Իւկօներու կեանքը ապրող այս մեր ժողովուրդը իր հայրենիքէն յափշտակուելով՝ անդաստական կը շրջի։

Պ. Էռիօ, իր գեղեցիկ բանախօսութեան վերջերը ըսաւ.— Դպրոցական դասագիրքերուն մէջ բոլոր ըսուածներուն մի նայիք, կարեւորութիւն ալ մի՛ տաք այնքան մեծ քերթողին լեզուին կամ արուեստին դէմ դըրուիչ քննադատութիւններուն, այլ նկատի առէք մանաւանդ բանաստեղծին մեծ դասը — մշակոյթի դասը, Թէ ան ի՛նչ նպաստ բերաւ քաղաքակրթութեան։

Լիոնի նորընտիր արժանաւոր քաղաքապետին այս եւրոյթը արդարեւ լաւագոյն յիշողութիւնն է Իւկոյի իտէալին, մշակո՛յթ — քաղաքակրԹութիւն մը, որուն մէջ մարդկային իրերը արդարութեամբ եւ ազատութեամբ տնտեսուին, ու Պիզմարքներ յաւէտ չկրնան լոկ իրենց քմայքին համեմատ վարել աշխարհները։

×

ԵԹէ Իւկօ ապրէր, հիմա ապրէր, ու տեսնէր … աշխարհը բարոյականութեան ի՛նչ Վաթէրլօներ պիտի երգէր, ի՛նչ Թշուառներ աշխարհին մէկ ծայրէն միւսը պիտի տանէին եւրոպական ողբերգութեան տեսարաններ։

ԵԹէ ապրէր, հիմա՛ ապրէր, ու համաշխարհային այս ամպրոպներուն ծոցին մէջ զգար կայծակը մինչ պատրաստ, աւերածութիւնը սաւառնիԹեւ եւ տեսնէր որ մարդիկ զիրար կը ջարդեն, ու քաղաքակրԹող Եւրոպան, իր Եւրոպան, անկարեկից ու հպարտ, իր չըլլալիք մեծերուն ապակիէ աչքերով դիտեց ամբողջ ընտանիքներու, մեծ ու պզտիկ համօրէն մարդկային էակներու խոշտանգումը, խողխողումը տարագրութեան ու աքսորին — բու մենաւոր ափերուն վրայ։

ԵԹէ ապրէր, հիմա՛ ապրէր ու տեսնէր իր դարաւոր կնճիռներով, անըրանացած մարդկուԹիւնը, որ ներեց, մէկ գրիչով, որ կը ներէ, առանց իսկ ղղջումի արտայայտութեան սպասելու, ջարդարար իր մէկ մասին վիրաւոր վերաբերումը, այսօր իսկ, երբ ջարդածներուն դերեզմանները կը յափշտակէ, երբ հեղհեղէ, ափաշկարայ, ցուցքը կը մխէ մինչեւ իսկ անընդմաբարելի հոչակուած սեմերէ ու սրբութիւններէ ներս, — ի՞նչ պիտի երգէր Թշուառներուն հեղինակը, կամ պիտի երգէ՞ր ընաւին, ի տես Եւրոպայի ու Ամերիկայի այս Թշուառ մտայնութեան։

ԵԹէ ապրէր, հիմա՛ ապրէր, գութի, ազատութեան իր տաղերը ի՛նչ սրբապղծութիւններէ պիտի անցնէին ոչ պարտաւորիչ այլ ակնյայտնի իրողութիւններու գրաքննութեան լոյսին տակ։ Իր երկերուն կրկին տպագրութիւնը այլափոխուած դուրս պիտի բերէր Իւկօն։ Անոյշ ամէն բանի մէջ, նոյն իսկ տարփանքի աղապատանքներուն գողը անո՛յշ ու ներուա՛ծ իրեն։ Իւկօն սակայն ինք ի՞նչպէս պիտի փարուէր մարդկութեան հուսկ յետին առաքինութիւններուն՝ գութի ու ազատութեան ներքին ու արտաքին Թշնամիներուն դէմ, Թշնամինե՛ր, որոնց մեծութիւնը իրենց փոքրոգութիւնն է ու փառքը իրենց ամօթը։

ԵԹէ ապրէր, հիմա՛ ապրէր, ու տեսնէր եւրոպացի կինն ու աղջիկը այլասերա՛ծ, տարասեռ զբաղումներով բռնուած այրական, առնական գործածութիւններուն մէջ, կոշտ մեքենային գլուխը՝ փոխանակ տանը իր զաւակին օրօրոցին մօտ ըլլալու, մայրութեան եւ պզտիկներուն հանդէպ համակ սէր ու զգացում տարփողող այդ չքնաղ ոգին ի՛նչ կերպով չէր պիտի տար իր Թառին, լարին երանգն ու ձայնը ի՛նչպէս պիտի կանէր կոռւոցը։

Նափոլէոններուն դէմ գոռացող պայծառ երկինքի այդ չեփորը, եԹէ ապրէր, հիմա՛ ապրէր, ի՛նչպէս պիտի որակէր իր Եւրոպային քաոսներ, անոպայ անտարբերութիւնը համամարդկային ոճիրներու, երբ հայրենիքին մօտերը ի՛նչպէս պիտի ներէր ինքնուրոյն մշակոյԹի, առանձին ազգային կեանքի, տնեղերական գիտութիւններու, լեզուներու ապտահամաձայն զրադումներուն դէմ յարուցուած, հրէշային արգելքներուն, եւ կամ, ի տես այս ամէնուն, իր քնարը պիտի չնետէ՞ր Սէնի մէջ։

Ցիսուն տարինե՛ր, դայլերու պէս անցա՛ծ ժամանակի խաւարի մէջէն սողոսկ ու ղաղտամէս։

Ո՛րքան պիտի ճոխանայ հիմա քերթողին Դարերուն զրոյցը, բայց ո՛չ այլ եւս զրոյց, այլ իրականութի՛ւն խորթ ու յորդ։ Դէմքեր՝ ոչ Թէ մըշուշին ցոլքով չղարշուած, այլ երկաԹ անզգածութեան, անպատկառ անամօԹութեան տիպարնե՛ր այն ցեղին մէջէն, զոր Իւկոյի մեծագոյն հայրենակիցներէն մին, քաղաքականութեան գրագէտ քերԹո՛ղը, որակեց իբրեւ «տա՛րբ պարկեշտ! եւ աշխատասէր!»։

Պիտի չերգէ՞ր Իւկօ, հիմա Ռասինին պէս. «Ո՛վ ամացն փոփոխման». Que les temps sont changés!…

ԵՍԱՆ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ
(ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ճիշդ տասնըհինգ տարի առաջ էր։ Մայիսեան գեղեցիկ առաւօտ է եւ Արարատեան դաշտը կը լողայ արեւի մէջ։

Մարգարայէն հեռախօսով կը հաղորդուի Թէ Զօր. Արարատեան եւ Նախարար Ա. Խատիսեան պիտի գան, մեր մօտէն Իգտիր անցնելու համար։

Մեր գունդի շտապը (կեդրոն) կը գտնուէր Մալաքլու Թրքական գիւղը-ամայի — Մարգարայի եւ Իգտիրի միջեւ, գլխաւոր ճանապարհի ափը։ Անմիջապէս պատուոյ վաշտ մը կը հանենք ճանապարհի վրայ։ Քիչ յետոյ եկան երկու նախարարները եւ քանի մը խօսք փոխանակելէ յետոյ, անցան գացին, հրամայելով ինծի, շուտով Իգտիր մեկնիլ եւ ներկայանալ իրենց։

Իսկոյն կը մեկնիմ։ Կը մտնեմ Իգտիրի «Բրիգադի շտապը»(*) եւ հոն կը գտնեմ Զօր. Արարատեանը, Խատիսեանը եւ Սեպուհը, երեքն ալ լուռ, եւ Թախծոտ։

Լռութիւնը կը խզէ Սեպուհը եւ ապա երեքն ալ, իրար լրացնելով կը յայտարարեն.

— Հանրապետութեան դէմ ապստամբութիւն է կազմակերպուած։ Մեր ունեցած երկու զրահապատ գնացքներէն մէկուն չէզոքութիւնը կարելի եղած է ապահովել, իսկ միւսը «Վարդան Զօրավար» — գլխաւորութեամբ Մուսայէլեանի, անցնելով Ալեքսանդրապոլ միացած է ըմբոստներուն եւ վերջնագիր է ուղարկած կառավարութեան, իշխանութիւնը յանձնելու համար։ Հանրապետութիւնը վտանգի մէջ է, կոչ ընելով ձեր հայրենասիրութեան եւ կարգապահութեան, կը հրամայենք ձեզ, մէկ գումարտակով մեկնիլ Ուլուխանլու կայարանը՝ այս երեկոյ իսկ, յառաջանալու համար դէպի Ալեքսանդրապոլ»։

Մեզ համար այդ օրը — ինչպէս եւ այսօր — ամէն բանէ վեր էր Հայաստանի անկախութիւնը եւ հայկ. պետականութեան պահպանումը։ Հինգ դարերու սարկութենէն, անհաւասար մարտնչումներէն եւ ծով արիւնէն յետոյ, երբ Արարատի ստորոտը կը ծըլէր ու կը ծաղկէր հայկական անկախութիւնը եւ կ'իրականանար մեր ազատագրական սերունդի երազը, առնուազն դաւաճանութիւն պէտք էր համարուէր հայ զինուորի եւ հայ իշխանութեան կրաւորականութիւնը այդ ըմբոստութեան հանդէպ։

Մասնաւորապէս մեզ արեւմտահայերուս համար, գերագոյն նպատակն էր մեր անկախութեան պահպանումը, որովհետեւ մեր ժողովուրդի եւ մեր հողերու մեծագոյն մասը ոչնչացուած եւ կորսնցուցած յետոյ, մեզի կը մնար մէկ բան,— ամուր կառչիլ Արարատին։ Առավ պէտք է բացատրել այն անվերապահ պատրաստակամութիւնը եւ ոգեւորող ոգին զոր ցուցաբերեցին արեւմտահայ զինուորականները եւ նախկին մարտիկները, ապստամբութիւնը ճզմելու համար։

Բայց սակայն, քաղաքական աշխարհի կացութիւնն ալ կը պարտադրէր հայկական իշխանութեան աւելի վճռական չարժիլ։ Եւրոպայի մէջ, իրարու ետեւէ նոր երկիրներ եւ նոր պետութիւններ կը ստեղծուէին։ Ճնշուած ազգերու ինքնորոշումը օրուան կարգախօսն էր։ Շատ յստակ չէր եւ Ռուսաստանի ներքին կեանքը։

Իրերու այս վիճակին մէջ, ի՞նչպէս կարելի էր հաշտ աչքով նայիլ «Վարդան Զօրավար»ի արկածախնդրութեան վրայ։

Սեպուհի կարգադրութեամբ գնդ. Խուտարաշեանի զօրամասէն ջոկատ մը պիտի երթար բռնել մեր ճակատի մէկ մասը, փոխարինելու համար մեր մեկնող գումարտակը։ Մինչեւ այս հրամաններուն դասաւորումը, հեռախօսով պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրի եւ մեր դերասաններուն հրաժեշտ տալէ յետոյ մեկնեցայ։

Երեկոյեան ժամը 7ին Ա. գումարտակը եւ գունդի ձիաւոր յիսնեակը կազմ ու պատրաստ, կարգի շարուած են Մարգարայի կամուրջին գլուխը։ Ստուգման կ'ենթարկեմ զօրամասը եւ կը նկատեմ վերջերս մեր գունդը ուղարկուած Ալեքսանդրապոլցի երեք զինուորներ(*)։ Դուրս կը կանչեմ զանոնք շարքերէն եւ երեք ձիաւորներու յանձնելով ետ կ'ուղարկեմ գունդը։

Առանց բացատրութիւն տալու գումարտակի հրամանատարին, կը կարգադրեմ շարժիլ Էջմիածնի ուղղութեամբ։ Կը հասնինք երկաԹուղիի կամուրջին մօտ, ուրտեղ ճանապարհը երկուքի կը բաժնուի։ Գումարտակը կանգ կ'առնէ։ Կը հաւաքեմ բոլոր սպաները եւ կը հաղորդեմ իրենց տըխրող կացութիւնը, վճռապէս յայտարարելով. «Մենք կ'երԹանք կռուելու մեր ներքին Թշնամիին դէմ որ մեզ ակամայ կը մղէ այս կռուին, պաշտպանելու համար մեր անկախութիւնը եւ հանրապետութիւնը»։

Կը շարժինք դէպի Ուլուխանլու կայարանը, ուր կը գիշերենք, սպասելով Երեւանէն եկող գնացքին։ Առաւօտեան լուսաբացին, մեզ մօտ կը հասնին Երեւանի տեղական հետեւակ գումարտակը, Բաշգեառնեցի Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը եւ հրետանիի մարտկոց մը հրամանատարութեամբ Զօր. Կամսարեանի։ Հոն են նաեւ ռազմական նախարարը եւ Սեպուհը, որուն կը յանձնուի այս զուգիչ ջոկատի հրամանատարութիւնը։

Հոն հաւաքուած զօրամասերուն, Սեպուհի հետ ողեւորիչ քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ, բոլորս գնացքի մէջ կը տեղաւորուինք եւ կը շարժուինք դէպի Ալեքսանդրապոլ։ Կը գիշերենք Արաքս կայարանը վակոններու մէջ։ Կը փորձենք յաջորդ կայարաններու հետ յարաբերութեան մէջ մտնելով, ստուգել ըմբոստներու կացութիւնը եւ զրահապատի գտնուած վայրը, բայց անօգուտ։ Հեռագրային ամբողջ գծի վրայ սպասարկողները Մուսայէլեանի մարդիկն են եւ մեզ սխալ տեղեկութիւններու կ'առաջնորդեն։

Առաւօտեան լուսաբացին, մատաղ կարարները զինուորներու օրուան մթերքը կը բաժնէին, երբ յանկարծ բոլորովին անսպասելի կերպով, Թնդանօթի ռումբեր սկսան պայթիլ մեր գնացքին վրայ։ Իսկոյն դուրս կը ցատկենք վակոններէն եւ մեր առջեւը կը գտնենք զրահապատը որ կը շարունակէ անխնայ կրակել մեզ վրայ։ Մէկ վայրկեանի մէջ, մեր ամբողջ գումարտակը կռուի վիճակ ստացաւ եւ շղԹայ կազմած, ուժեղ համազարկով մը կը խոյանանք զրահապատին վրայ։ Մեր գրոհին առջեւ, զրահապատը օգտուելով իր արագութենէն խոյս տուաւ ու հեռացաւ։ Այս առաջին չփման ընԹացքին, եԹէ չեմ սխալիր, ըմբոստները տուին երեք վիրաւոր, իսկ մեր կողմէն ոչ մէկ կորուստ։

Կը շարունակենք յառաջանալ։ Սակայն մեր արշաւախմբի նպատակն է գրաւել զրահապատը, առանց վնաս հասցնելու։

Գիշերը կը խորհրդակցինք Սեպուհի հետ։ Մեր գումարտակին միացնելով հրետանիի մարտկոցը եւ Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը, կը հրամայէ մեզի գիշերով չարժիլ եւ ամէն գնով ձեռք անցընել ըմբոստ զրահապատը։ Տեղացիներէն վստահելի ուղեցոյցներ վերցնելով կը յառաջանանք, այն հաշուով որ արշալոյսին գտնուինք Աղին կայարանը եւ այդպիսով զուգէ զրահապատի Թիկունքը անցած կ'ըլլանք ու երկաԹուղին քանդելով կը դըրաւենք զայն։

Գիշերուան մուԹին մէջ կը քալենք կարճ-կտրուկ ճանապարհներով, երբեմն խաչաձեւելով երկաԹուղագիծը։ Եւ ահա յանկարծ հեռուէն կը լսենք զրահապատի աղմուկը եւ իրեն լուսարձակի շողերը կը լուսաւորեն ամբողջ հողամասը։ Զօրամասը գետին կը պառկի իսկոյն, ձիաւորները կ'անցնին փոքր բլուրի մը ետեւ, ու անհամբեր կը սպասենք որ «Վարդան Զօրավար»ը գայ անցնի մեզի եւ կամաւոր կերպով մեր ծուղակին մէջ իյնայ, սակայն ի զուր. կարծես բնազդօրէն կը զգայ վտանգը եւ առանց մօտենալու կը հեռանայ արագութեամբ։

Կը շարունակենք քալել։ Մեր ուղեցոյցները լոյսը բացուելուն մեզ կը հասցնեն Աղին կայարանին իշխող բլուրի մը վրայ, ուրկէ նկատելի եղաւ իսկոյն զրահապատի վայրաշարժին ծուխը։ Հրահանգ կուտամ Մուրատին մեր մէկ վաշտին հետ, աջ կողմի լեռնաշղթայով իջնել կայարանի թիկունքը երկաթուղին գրաւելու մտքով, մինչդեռ մենք մեր գտնուած բլուրէն, Մարտիրոսի ձիաւորները գլխաւոր ճանապարհէն, ուղղակի դէպի կայարանը պիտի խուժէինք։ Բայց զրահապատը շատ շուտ նկատեց Մուրատի վաշտի շարժումները եւ սկսաւ իսկոյն ռմբակոծել մեր դիրքերը։ Ստիպուած եղանք թոյլատրել մեր հրետանիին որ պատասխանէ։ Եւ ահա զրահապատին վրայէն, օդի մէջ որոտացին մեր քանի մը ռումբերը ու զրահապատը դարձեալ կծիկը դրաւ եւ անհետացաւ։ Մենք կը մտնենք Աղին, իսկ Մուրատը իր վաշտով երկար շըրջան մը ընելով կ'իջնէ երկաթուղագծի վրայ քանդելու համար։

Մեր յառաջխաղացման հետ միաժամանակ Սասունցի ձիաւորներու խումբը մեր աջ թեւէն — Բաշ-Ապարանի ուղղութեամբ — կ'ուղղուի Ալեքսանդրապոլի վրայ, սեղմելով այսպէս պաշարման օղակը եւ նեղ վիճակի մէջ դնելով Ալեքսանդրապոլի ըմբոստները եւ զրահապատը։ Ցաջողութեան ամէն յոյս կորսնցուցած, դաւադրական այս շարժման ղեկավարները բոլորովին ընկճուած, իրենց փախուստի մասին սկսան մտածել։ Ցանկանալով խուսափիլ եղբայրասպան արիւնհեղութենէ, Ալեքսանդրապոլի ժողովուրդի կողմէ երեք պատգամաւորներ — Լեւոն Սարգիսեան, բժիշկ Մելիքեան եւ երրորդ մը որուն անունը չեմ յիշեր — Աղին եկան խնդրելու մեզմէ որ աւելի չյառաջանանք, քանի որ ժողովուրդը իր հպատակութիւնը կը յայտնէ օրինական իշխանութեան։ Սպասեցինք տուի զիրենք մինչեւ որ Սեպուհը հասնէր։ Իսկ մինչ այդ, զրահապատը մեր ուղղութեամբ յառաջանալով՝ Մուրատի վաշտը կը գտնէ իր դէմ, եւ քաշուելուն՝ Սասունցի ձիաւորներուն կը հանդիպի եւ այդպէս անճրկած ու յուսահատ կը ստիպուի անձնատուր ըլլալ։

Սեպուհ Աղին հասնելով, Ալեքսանդրապոլի բանագնացներուն յանձնարարեց որ իսկոյն վերադառնան քաղաք եւ յայտնեն որ հանրապետական զօրամասը, առանց կռուի կը մտնէ քաղաքը ու խաղաղութիւնը կը վերահաստատէ առանց արիւնհեղութեան։

Նոյն օրը երեկոյեան, արեւը մարը մտնելէ առաջ կը մտնենք Ալեքսանդրապոլ ժողովրդական աննախընթաց խանդավառութեան մէջ։ Քանի մը օր հոն կը մնանք, կ'այցելենք քանի մը գիւղեր եւ կարգը կը վերահաստատուի ամբողջ շրջանին մէջ։

Հրաման կը ստանամ զօրամասով ետ վերադառնալ գունդը, բայց մէկ վաշտէն զատ Սեպուհ իր հետ առնելով անցաւ Ղազախի շրջանը ուր նոր դէպքեր ծագած էին, որոնց ընթացքին տաք կռուի մը մէջ կորսնցուցինք մեր խիզախ ու աննման Մուրատը(*)։

Ղազախի շրջանէն զատ միաժամանակ դէպքեր պատահեցան Սարիղամիշի, Կարսի, Նոր-Բայազետի շըջաններուն մէջ եւ ամենուրեք տխուր վախճան ունեցան ըմբոստներուն համար։

Մայիսի վերջերը, կարգն ու անդորրութիւնը վերահաստատուած էին ամբողջ Հայաստանի մէջ։

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(*) Սուրմալուի ճակատը կը գտնուէին գնդ. Խուտարաշեանի 9րդ եւ մեր 8րդ հայկ. հետեւակ գունդերը, որոնք կը կազմէին մէկ բրիգադ (կիսաբաժին), հրամանատարութեամբ Սեպուհի, որու սպայակոյտի կեդրոնը կը գտնուէր Իգտիրի մէջ։ Մեր գունդը կը պահէր Դիզա-Դաշբուրուն-Գարա-Գօյունլու գիծը, իսկ 9րդ գունդը, դէպի մեր աջը, Առհաջի շրջանը։

(*) Կ'ուզէի յիշեցնել, որ մեր գունդը տեսակ մը աքսորավայր կարելի էր հաշուել մեծամասնական զինուորներու եւ սպաներու համար։ Բոլոր այդ տարրերը, որոնք խաղաղ չէին կրնար մնալ միւս զօրամասերուն մէջ, պատերազմ. նախարարի կարգադրութեամբ մեր գունդը կը փոխադրուէին։

(*) Մուրատ, բնիկ Կարնեցան գաւառի Ուրանց գիւղացի, լաւագոյն տիպարն էր մեր յեղափոխական եւ մարտական սերունդին։ Աշխատած է երկար ժամանակ Վասպուրականի մէջ։ Ընդհ. պատերազմին Ամերիկայէն կամաւոր եկաւ։ 1916ին Գ. Պուլղարացիի, Լեւոնի եւ մեզ հետ միասին Վան եկաւ եւ մինչեւ վերջ առաջաւոր դիրքերու վրայ մնաց։ 1918ի Վանի նահանջին Համատանի մօտերը Կոստիի սպաննման օրը բազմաթիւ տեղերէ վիրաւորուեցաւ, բայց կեանքը փրկուեցաւ։ Ապա Հայաստան գալով, մըտաւ մեր գունդին մէջ եւ մնաց մինչեւ իր մահը։

Եղած է մաքուր հայրենասէր, յանդուգն կռուող եւ խիզախ ահաբեկիչ։

Պելժիոյ նօգերը

— • —

ՊՐԻՒՍԷԼ.— 1934ին, պելժ ֆրանքը երեք անգամ յարձակումի ենթար – կուեցաւ, առաջինը նոյն տարուան սկիզբը, երկրորդը՝ միեւնոյն տար– ուան կիսուն եւ երրորդը հոկտեմբեր եւ նոյեմբեր ամիսներու ընթացքին։ Այսպէս, Պելժիոյ ազգային դրամա – տունէն ոսկի քաշելու գործողութիւն– ները հետզհետէ իրարու յաջորդեցին, խախտելով ժողովուրդին վստահու – թիւնը։

Տագնապը շարունակուելով, օրէ օր սուր հանգամանք մը առաւ։ Ժողո – վուրդը միւս դրամատուներուն քով պահ դրած իր դրամատոմսերը քաշե– լով, կը ներկայացնէր ազգ. դրամա – տան եւ անկէ ոսկի կը պահանջէր։ 1935 յունուար 1էն մինչեւ 1935 մարտ ամսուն վերջը, Պելժիոյ ազգ. դրա – մատունը ստիպուեցաւ հինգ միլիառ ոսկի վճարել։ Եթէ ազգ. դրամատու– նը օգնութեան չհասնէր, միւս դրա – մատուները պիտի ստիպուէին դադ – րեցնել իրենց վճարումները եւ «մօ – րաթօրիոմ» հռչակել, ինչ որ մեծ վնաս պիտի պատճառէր ժողովուր – դին։ Այդ աղէտին առաջքն առնելու համար, կառավարութիւնը ստիպ – ուեցաւ կտրել ֆրանքին արժէքը 28 առ հարիւր համեմատութեամբ։

Պելժիոյ դրամատիրական դրու – թեան ու տնտեսութեան մէջ երբեք այնքան անխըխանութիւն ու անկա – րողութիւն երեւան ելած չէր, որքան տնտեսական տագնապի այդ տխուր շրջանին մէջ, երբ մասնաւոր շահերու հետապնդումը այնքան վնասակար ու աղետաբեր հետեւանքներ ունեցաւ քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերա– յին տեսակէտներով։ Եւ, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ տուժողը եղաւ խեղճ ժողովուրդը։

Ազգային միացեալ կառավարութիւ– նը, որուն մաս կը կազմեն ընկերվա– րականները, ներկայիս ամենախիստ քննութիւն մը կատարէ երեւան հա – նելու համար պելժ ֆրանքին արժե – զրկման պատասխանատուները։ Ըն – կերվարական նախարարներուն թելա– դրութեամբ, նոր օրէնք մը քուէար – կուեցաւ, որուն համաձայն այսուհե– տեւ դրամատուները ենթակայ պիտի ըլլան կառավարութեան վերին հսկո– ղութեան։ Այդ նպատակով պատրաս– տուած է մասնաւոր կանոնագիր մը՝ որ կը ճշդէ դրամագլուխի, պարտքի ու պահանջի յարաբերութիւնները եւ ժողովուրդին կողմէ դրամատուներու քով աւանդ ձգուած գումարներուն գործածութեան եղանակը։ Կառավա– րութեան կողմէ կարգուած մասնա – ւոր քննիչներ պիտի հսկեն այդ օրէնք– ներուն ճշգրիտ գործադրութեան վրա – բայ, եւ ի հարկին վէթոյի իրաւունք պիտի ունենան դրամատուներու գոր– ծառնութեանց մէջ։

Ներկայիս Եւրոպայի մէջ միայն ե– րեք պետութիւններ՝ Զուիցերիա, Հո– լանտա եւ Ֆրանսա կը պահեն ոսկեղի– նի դրութիւնը, եւ կը ջանան ամէն միջոցով խուսափիլ իրենց դրամին արժեզրկումէն։ Սակայն, տեղիս ել– մտական շրջանակներու մէջ այն կար– ծիքը կը տիրէ թէ՝ հակառակ վերո – յիշեալ կառավարութեանց պաշտօնա– կան հերքումներուն, այդ ընդդիմու– թիւնը իրականէն աւելի երեւութա – կան է, եւ շատ չանցած անոնց դը – րամներն ալ պիտի կորսնցնեն իրենց արժէքը։

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Կոչ Քղեցիներուն

ՏԻԹՐՈՅԻԹ, 5 մայիս.— Կարճ ա– տենի մը մէջ, երկրէ երկիր ու քա – ղաքէ քաղաք Քղիի Հայրենակցական միութեան բազմաթիւ մասնաճիւղե – րու գոյութիւնը ինքնին փաստոր ապացոյց մըն է Քղեցի ժողովուր– դին ազնիւ ու անշէջ ազգային հայրե– նասիրութեան։ Անոնք ներկայիս եռ ու զեռի մէջ են, մայիս 30—31 եւ յու– նիս 1—2ի չորս օրերը, Տիթրոյիթի մէջ տեղի ունենալիք անդրանիկ պատգամ. ժողովին համար։

Այս ժողովը, Հայրենակցական միութեան մը սովորական պատգամաւո– րական ժողովէն աւելի Քղեցի ազգայ– նական Հայերու առաջին եւ նշանակե– լի համագումարն է որ տեղի կ'ունե– նայ, տարիներով ճնշիչ պատահար – ներէն աւելի բիւրեղացած Քղեցի Հայերու բարեմասնութեանց արդիւ – նաւորութեան համար։

Այս առթիւ, հրապարակային հրա – ւէր կ'ուղենք բոլոր Քղեցի Հայե – րուն, որոնք ազգային հայրենասիրու– թեան, եւ դրացիական քաղցրիկ պար– տականութեանց, ու իրենց ծննդա – վայրին անուշիկ յիշատակներուն հան- դէպ չեն ուզեր ապերախտ գտնուիլ, որ այժմէն իսկ անդամագրուին ի – րենց քաղաքը կամ մօտիկ շրջանը գտ– նուող Քղիի Հայրենակցական միու – թեան մասնաճիւղին, եւ կամ խմբուե– լով նոր մասնաճիւղ կազմեն, Հայրե– նակցական պարտաճանաչութեամբ մասնակցելու այս նշանակելի համա – գումարին, որուն հրաւիրուած են նա– եւ Քղիի գիւղացիական – մասնակի միութիւնները։

Աշխարհի չորս կողմերը ցանուցրիւ եղած քանի մը տասնեակ հազար Քղե– ցի Հայերը, այժմ շատ աւելի պէտք ունին այսպիսի բարեգործական ընկե– րակցութեան մը, որ բատ իր կոչման սկսած է Քղեցի կարօտեալներու խնա– մատարութեան, փոքրիկներու հայե– րէն ուսումին մղում տալու, իրարմէ կորուած հայրենակիցներու եւ ազգա– կիցներու սիրալիր յարաբերութեանց վերահաստատման եւ ազգային կաղ – մակերպութիւններու կողքին մեր ժո– ղովուրդին ձուլումի եւ այլասերու – թեան դէմ պատուար մը հանդիսա – նալու։

Ուստի իւրաքանչիւր Քղեցի Հայ, ուր որ ալ գտնուի, Քղիի Հայրենակ– ցական միութեան միջոցով կրնայ բա– րոյապէս թէ նիւթապէս չափով մը օգ– տակար ըլլալ իր մանկութեան խա – ղընկերին, ազգակիցին, դրացիին, բարեկամին եւ կամ անոնց զաւակնե– րուն ու այրիներուն, որոնք իրենց հարազատ հայրենիքէն ու տունէն հա– լածական են դեռ, անկարեկիր ու խորթ շրջանակներու մէջ, նոյնիսկ մեր ծննդավայրին ծոցը մնացածնե– րը օգնութեան կարօտ են։

Կը հաւատանք, որ բոլոր Քղեցի Հա– յերը միահամուռ կամքով պիտի միա– նան Քղիի Հայրենակցական միու – թեան, փրկելու Քղիի Հայ բեկորնե – րը, որ հնարաւորութիւն ունե – նանք բաց ճակատով եւ առաւելա – գոյն չափով գործակցիլ ազգային ու մարդկային ընդհանուր նպատակնե – րու։

Ք. Հ. Միութեան կեդր. վարչու – թեան ատենապետ՝ Վ. Յ. Հայրա – պետեան, ատենադպիր՝ Ս. Սարգիս– եան։

Հասցէ.— 803, Catterell ave. Detroit Mich.

Բաց նամակ

ԲՈԼՈՐ ԲԱԶՄԱՇԷՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

— o —

ՎԻԷՆ.— Զգիտենք թէ Բազմաշէնցի մեր հայրենակիցները որքան տեղեակ են Բազմաշէնի վերաշինաց հայր. միութեան կեդր. վարչութեան գոր – ծունէութեան։ Այսօր քանի տարի է անցած հայաջինջ սարսափներէն բայց տակաւին Բազմաշէնցի թշուառ ըե – կորներ կան Թուրք, քիւրտ եւ արաբ հարէմներու մէջ։ Նաեւ Սուրիոյ գաղ– թակայաններու մէջ հայրենակիցներ ունինք որ կարօտ են պատառ մը չոր հացի ու շարունակ օգնութիւն կ'ա – ղերսեն, ինչպէս կը յայտնեն բազմա– թիւ նամակներ այդ թշուառներէն։ Թշուառներ կան տակաւին բուն Խար– բերդի մէջ։

Բազմաշէնի Վեր. կեդր. վարչու – թիւնը տարիներ շարունակ այս թըշ– ուառներու անունով հաւաքուած դրա– մը փոխանակ իր նպատակին յատկա – ցնելու, գործածած է բատ հաճոյս կամ իբրեւ թէ նոր աւան շինելու։ 1934ին առանց քաշուելու Պոսթընի մէջ այս թշուառներու դրամէն 200 տոլար նը– ուիրեց Դուրեան յանձնախումբին։ Թերեւս Դուրեան եպիսկ. ալ ըլլիկ Բազմաշէնցի էր եւ մենք լուր չու – նինք։

Կեդր. վարչութիւնը այնքան յառաջ տարած է իր սանձարձակ գործունէու– թիւնը որ իր գրգռիչ նամակներով ու շրջաբերականներով թոյն կը սրսկէ հայրենակիցներու մէջ։ Ով որ Դաշ – նակցական է կամ անոր համակիր՝ չի կրնար անդամագրուիլ միութեան։ Անշուշտ այս ապրիլին ակը մէկ է որ ուրիշ Հայրենակցականներ ալ նոյն ձ– ղանակը հնչեցուցին։ Մենք որ ծնած ու մեծցած ենք Բազմաշէնի մէջ, ոչ հեռուէն կը ճանչնանք այսպիսի նա – մակ ու շրջաբերական գրողները եւ ոչ ալ մօտէն։ Անոնք Բազմաշէնցի կոչ – ուելու արժանի չեն։ Ապացոյց կ'ու – զէք։ Ի՞նչու անոր որբերու անունով կաթիլ կաթիլ հաւաքուած դրամը կը յատկացնեն օտարներու, մութ եւ գա– ւազրական նպատակներու։ Ո՞ր մէկ պարկեշտ եւ ուղղամիտ Բազմաշէնցին է որ պիտի հանդուրժէ այս գտնուե– կի մորթ հագած գայլերու գաւերուն։

Բազմաշէնի կեդր. վարչութիւնը հոս Ֆրանսայի մէջ ալ ունի իր ար – բանեակները, որոնք միութեան անու– նով կապ կը պահեն ու շարունակ դը– րամ կը ստանան զանազան անհատնե– րու անունով։ Կը յայտնենք ի գիտու– թիւն մեր հայրենակիցներուն թէ Ֆը– րանսայի մէջ օրինաւոր միութիւն գո– յութիւն չունի։ Կան այնպիսիներ որ դրամ կը ստանան միութեան կեդ– րոնէն, առանց պէտք ունենալու, պար– զապէս խնամիական կապերով։ Մենք հոս Ֆրանսա ապրող խումբ մը արտ – ցաւ հայրենակիցներս կոչ կ'ընենք բո– լոր պարկեշտ Բազմաշէնցի հայրենա– կիցներուն որ պատռեն այս կեղծա – րարներու դիմակները, Բազմաշէնի հայրենակցականը դնեն իր շիտակ ճամբուն վրայ ու որբերու անունով հաւաքուած դրամը յատկացնեն իր նը– պատակին։

Յ. Գ.— Կը խնդրուի արտասահմա– նի բոլոր թերթերէն արտատպել։

Խումբ մը Բազմաշէնցիներ

Կ'ԸՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն– թեռնելի եւ մելանով։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Քաօս

— o —

«Թան» (նախկին Միլլիյէթ) կը գը– րէ.— Ուշադրութիւն կ'ընէ՞ք,— մեր երկրին մէջ միշտ մեծ սխալ մը գոր– ծուի եւ այդ պատճառաւ շատեր ան– գործութեան կ'ենթարկուին։ Տեսէ՛ք։ Օրինակ, նոր ընկերութիւն մը, դրա– մատուն մը երբ կը հիմնուի, լայն պաշտօնէութեամբ մը գործի կը սկս– ուի՝ դեռ չճշդած գործին լայնքն ու տարողութիւնը։

Այն անձը, որ այդ գործին գլուխն է բերուած, ամէն բանէ աւելի կը ցանկայ որ այդ գործը մեծ բան մը ըլլայ։ Ուրեմն, պաշտօնէութիւնը լայն կը բռնէ. կը սկսի գործի։ Շատ պաշ– տօնեայ կը նշանակէ շատ ծախս։ Տա– րի մը, երկու տարի վերջ, երբ հաշ – ուի կը նստին, կը հասկցուի որ գոր– ծը լայն բռներ են ու ահա փորձանքը ծայր կուտայ։ Մաս մը ճամբու կը դրուին։ Անոնք որ նախապէս ալ ան– գործ էին, քիչ մը ատեն գործի եղած կ'ըլլան, իսկ ուրիշ գործէ հոս բեր – ուածները բացը կը մնան։ Ու թշուա– ռութիւնը կը սկսի։

Կամ՝ գործի գլուխ կը բերուի մէ– կը, մեր երկրին մէջ՝ նոր վարիչը ան– պայման չի հաւնիր հիներ բրածին։ Անմիջապէս անձերը կը փոխէ։ Եւ, այսպէս ցնցումներ կ'ըլլան։ Մենք այս ցնցումները վնասակար ու ան – պէտ կը գտնենք։

Մշակոյթ

Նոյն թերթէն.— Տարիներէ ի վեր խօսէալ վարչաձեւի մը բարիքները փո– ուած են մեր առջեւ։ Ամէն գործ իր բաժինը կը ստանայ այդ բարիքնե – րէն։ Առեւտուր, արուեստ, եւն.։ Ու այս բոլորին մէջ կամաց կամաց կը նկատուին հաստատութիւն մը, լինե – լութիւն մը։ Միայն մէկ գործ բա – ցառութիւն կը կազմէ. ան ալ՝ մշա – կոյթն է։ Այս ճիւղին մէջ, ամէն տա– րի նորութիւն մը, աւելի ճիշդ՝ փո – փոխութիւն մը կը դրուի։ Ամէն տա– րի՝ դասերու յայտագիրները եւ քն – նութեան կերպերը կը փոխուին։ Մէջ– տեղ դրուած դրութիւններէն ո՞ր ա– ւելի օգտակար է։ Փորձի համար ան– հրաժեշտ ժամանակը չլրացած կը փոխուին. որով անոնց ոչ մէկին ա – ռաւելութեանը մասին չի խօսուիր։ Բայց, ոչ ոքի ուշադրութենէն կը խուսափի այն իրողութիւնը թէ, մեր մշակոյթի ճիւղին մէջ — որ ամէնէն անփոփոխը պէտք է ըլլայ — ամէն բան անդադար կը փոխուի։ Ուսուցիչ– ները իրենց աւանդելիքը, իսկ տղաքը իրենց սորվելիքը իւրացնելու միջոց չեն ունենար, ու ահա նոր դրութիւն մը մէջտեղ կը դրուի։ Թերեւս այդ բոլորն ալ լաւ են։ Բայց, այդ դրու – թեանց փոփոխականութիւնն ու ամէն օր նոր դրութեան մը կիրարկումը կը նուազեցնէ թափն ու օգուտը։

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 16

Վարանդեանի յուղարկաւորութենէն վերադարձին արկածէ ազատած 8 ըն– կերներու կողմէ կազմակերպած խըն– ջոյքի հասոյթը 300

Նախորդ գումար՝ 2222

Ընդհ. գումար՝ 2522

ՍԱՄՈՒԼ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր– հրդածութիւնները կ'ընէ հպատակու– թեան օրէնքի խստացման մասին (15 մայիս).

— «Մինչեւ հիմա, գոյութիւն ունե– ցող օրէնքին հիման վրայ, հելլենա – հպատակութեան դիմում կատարող մը, եթէ երեք տարիէ ի վեր կը բնա– կի Յունաստան եւ դատապարտուած չէ, իր խնդրանքի հիման վրայ, կա– ռավարութիւնը պարտաւոր էր հպա– տակ ճանչնալ։ Տարբեր խնդիր թէ վարչական կարգադրութեամբ — ոչ օրինաւոր կերպով, — արդէն առկախ– ուած էր յիշեալ օրէնքի գործադրու– թիւնը Հայերու մասին։ Նախորդ կա– ռավարութեան օրով, բոլորովին չէր գործադրուեր, իսկ երկու տարիէ ի վեր մաս մը Հայեր քաղաքացի դար– ձան, որոնք երեք տարին լրացուցած էին ու հաւանութիւնը ստացան նաեւ ներքին նախարարութեան։ Վարչա – կան այս գոյավիճակը այժմ օրէնքի կը վերածուի եւ կը ճանչցուի ներքին նախարարին իրաւասութիւնը։

Քաղաքացիութեան օրէնքին փոփո– խութեան երկրորդ մասին նպաստա– ւոր չըլլալը Հայերու համար, բոլո – րովին յստակ է։ Կը ջնջուի 1927ի այն օրէնքը, որով 18 տարեկանէն վար ե– ղողները ամբողջութեամբ հելլենա– հպատակ կը ճանչցուէին ասկէ առաջ։ Թէեւ այս օրէնքը, հրատարակումէն յետոյ, միայն Մակեդոնիոյ կարգ մը շրջաններուն մէջ գործադրուեցաւ, մասնաւորապէս մեր չափահաս որբե– րը զինուորագրուեցան ու նաեւ հը – պատակ ճանչցուեցան։ Մինչդեռ Ա – թէնքի շրջանին մէջ, այդ ատենուան Աբիկեան – Տամլամաեան վարչու – թիւնը եւ Մագլըմեան, մեծ գայրոյթ առեղծեցին արտաքին նախարարու – թեան մօտ, բողոքելով որ Հայերը բռնութեամբ կը զինուորագրուին եւ հպատակ կը դարձուին ... Հելլէն կառավարութիւնը, որպէսզի Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ թիւրիմացու – թիւններ չառեղծէ, անմիջապէս եա կեցաւ այդ օրէնքը գործադրելէ։ Բայց խիստ յոռի ու անջնջելի տպաւորու – թիւն մը կրեց, որ Հայերը չեն փա – փաքիր այս երկրին քաղաքացին դառնալ։

Հրատարակուած նոր օրէնքը կու – գայ նաեւ ջնջելու 1927ին Հայերու մասին նպաստաւոր տրամադրու – թիւններով հրատարակուած եւ չգոր– ծադրուած օրէնքը։

Քաղաքացիութեան նոր օրէնքը, Հայերու մասին, առանձին նպաստա– ւոր տրամադրութիւններ չունենալով հանդերձ, նաեւ չարգիլեր Հայերու հելլենահպատակութիւնը եւ անոնց կողմէ անհատաբար կատարուելիք դի– մումներուն ընդունումը կամ մեր – ժումը կը ձգէ ներքին գործոց նախա– րարութեան հայեցողութեան։

Նոր օրէնքը առաձգական է, ներքին նախարարն է որ լիազօրուած է հը– պատակութեան դուռը հայութեան առջեւ բոլորովին գոցելու կամ կէս բաց պահելու։

Անկիրաւ պահանջ մը պիտի ըլլար, սպասել որ Յունաստան ընդունի բո– լոր Հայերուն հպատակութիւնը, քա– նի որ անոնցմէ ոմանք կ'ուզեն մեկնիլ այս երկրէն, իսկ ուրիշներ ալ կան, որ կը նկատուին անբաղձալի։ Բայց կարեւոր թիւ մը կը կազմեն այն Հա– յերը, որոնք հաստատուած են այս երկրին մէջ, ունենալով նիւթական ու հոգեկան ամուր կապեր եւ կ'ուզեն քաղաքացի դառնալ։ Ո՞վ պիտի դառ– նայ ասոնց արտայայտիչը։ Յետոյ կան մաս մը Հայեր ալ, որոնց հպա – տակութիւնը 1927ի օրէնքի հիման վրայ կատարուած ըլլալով, կը ջնջը – ւի, եթէ զինուորական ծառայութիւն ալ կատարած չեն։

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ

ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

— o —

Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութիւնը կազմակերպած է գրա– կան հաւաքոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ 31 մայիս, ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.45ին, Café Voltaireի մէջ։

Նախագահին կողմէ զեկոյց մը վերջ պիտի կարդացուին գրական ան– տիպ էջեր հետեւեալ գրողներուն կող– մէ,—

ՏԻԿԻՆ ԱՍԼԱՆԵԱՆ ԼՈՒԻԶ (Լաս)՝ Վիպական հատուած մը։ ԶՕՊԱՆԵԱՆ ԱՐՇԱԿ՝ Արձակ բանաստեղծութիւն մը։ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ՝ Գրական քննադատութիւն մը։ ՊԷՇԻԿԹԱՇ – ԼԵԱՆ ՆՇԱՆ՝ Երգիծաբանական էջ մը։

Կ'արտասանէ Տիկին ԱՐՇԱԼՈՅՍ Հ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ եւ կը նուագէ թառխա ԳԱՐԵԳԻՆ։

Մուտքը ազատ է։ Հաւաքոյթը կը վերջանայ ժամը 11.45ին։

ՅԱՌԱՋ կը նուիրեն.— Քասապլան– քայէն Պ. Աւետիս Զագրեան այս տա– րի եւս մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Միս Գարեմ Եփփէի ազգային վարժարանին (Սուրիա)։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ.— CAHIERS DROUOT հանդէսին 6րդ թիւը, խմբագրու – թեամբ Պ. Մերուժան Պարսամեանի։ Այս թիւը ունի, ինչպէս նաեւ նա – խորդները, գրական պէսպիսուն րո – վանդակութիւն մը, լոյս կը տեսնէ պատկերազարդ։ Գին տարեկան 10 ֆրանք։ Ամէն բաժանորդի նուէր կը տրուի Filles հատորէն օրինակ մը։ Դիմել՝ Cahiers Drouot.— 30, Rue Drouot, Paris (9e)։

— Բժշկութեան հայրը կը համար – ուի յոյն Հիպոկրատես, որ առաջին անգամ, Քրիստոսէ 400 տարի առաջ, գրեց գիրք մը, «Օդեր, Ջուրեր եւ Վայրեր» անունով, ուր կը մատնանշէ տեղի եւ կլիմայի ազդեցութիւնը ա – ռողջութեան եւ ցեղերու նկարագրին վրայ։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՅԵՐԵՒՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

— o • o —

Պատկից սենեակը «Միւթէֆէրրի – գա»ն էր (Զանազանք) եւ կը լսէին ա– ղաղակներս։

Այսպէս կամ այնպէս կէս օր եղաւ։ Հերթապահ ոստիկանը պիտի փոխ – ուէր։

— Ես կ'երթամ հիմա, նոր հերթա– պահը աւելի «ինսաֆլը» (բարեխիղճ) մարդ է, անոր ըսէ ըսելիքդ։

Լերան արջ մըն էր այս ոստիկանը, Կարնեցի։ Կ'ըսէին թէ իր ազգական– ները սպաննուած ըլլալով, բուռն ա– տելութիւն կը սնուցանէր Հայերու դէմ, ինչպէս հաստատեցի աւելի վեր– ջը։

Իսկ նոր հերթապահը՝ այն կար – ճահասակ եւ բարեպա՛շտ ոստիկանն էր, որ կոտր մը հաց եւ քանի մը ձի– թապտուղ նետեց առջեւս, ձերբակա– լութեանս առաջին գիշերը։

Պզտիկ յոյս մը,— Թերեւս կը քակէ ձեռքերս, կամ թոյլ կուտայ որ եր – կու ոտքի վրայ կենամ։

Ինչպէս, բատ սովորութեան մէջ– քին կապելով մեկնող ոստիկանին գօ– տին եւ ատրճանակը, ճամբեց զայն, քովս եկաւ, հանեց բանալին եւ քակեց ձեռնակապերս։

Մեղմացա՞մ ...

Ձեռքերս քակեց եւ կապեց ետեւէն, հրամայելով.

— Մէկ ոտքի, եթէ ոչ ...

Ձեռքն ալ խարազան մը ունէր։

— Ջո՛ւր մը։ — Ոչ։

— Դուրս պիտի ելլեմ։ — Ոչ։

— Քիչ մը նստիմ։

— Ո՛չ։ Պիտի խօսի՞ս։

— Ի՞նչ պիտի խօսիմ։

— Անունդ ի՞նչ է։

— Շաւարշ։

— Սուտ կը խօսիս, այդպէս չէ։

— Սուտ չեմ, ճիշդ է։

— Սուտ ես, ք... ա, ուրիշ անուն ունիս։

Նոյն անցուդարձը ինչ որ առտուն։ Եթէ երկու ոտքերս գետին դրած կամ փոխն ի փոխ վերցուցած ըլլայի, հար– ուածը կ'իջնէր գլխուս կամ կողերուս։

Իրիկուն եղաւ։ Իր հերթը լրանա – լու մօտ էր։ (Ժամ 12—6)։

— Հարցումներուն պատասխանէ, կը թողում որ նստիս։

— Տնօրէնը թող գայ, կը պատաս– խանեմ։

— Ձէ, ինծի ըսէ, ես տնօրէնին կը հաղորդեմ։

— Ի՞նչ ըսեմ։

— Տետրակը ո՞ւր է։

— Ի՞նչ տետրակ։

— Ճանըմ իշտէ պզտիկ տետրակ մը կայ եղեր ...

— Իմս չէ։

Մինչ այս մինչ այն, ոստիկանական տեսուչը եկաւ (քոմիսէր), աչք մը նե– տեց, բաներ մը հարցուց, մատներս քակեց եւ թոյլ տուաւ որ արտաքնոց տանին։

Նորէն ջրամանին երկար շղթան,բայց ինչպէս, ձեռքերս կապուած ...

Սենեակ փոխադրելով, ոստիկանա– կան տեսուչը արտօնեց նստիլ տախ– տակին վրայ, անշուշտ իրեն տրուած հրամանի մը համաձայն։

Բոլորովին ուժասպառ, ոտք եւ ձեռք ուռած, գլուխս ալեկոծ, մար – մինս զալարուն, փռուեցայ մէկ կողիս վրայ։ Մութը կոխած էր արդէն։ Զեմ գիտեր որքան «հանդստացեր» էի այդպէս, երբ մէկը զարկաւ թեւիս։

Նոյնինքն Ալի Բիզա։

— Ի՞նչպէս ես, այսօր չա՞տ նեղե– ցին քեզ, բան մը չե՞ս ուզեր,— թէյ, ուտելիք, սիկառէթ ...

Պատուիրեց թէյ բերել, միայն բը– թամատներս քակելով։

Եւ դուրս ելաւ, նորէն վերադառ – նալու խոստումով։

Եկաւ ժամը 9–10ին եւ ճամբայ հա– նեց դէպի Գըրմը Սիասի, հարցաքն– նութեան համար։

Նոյն շքախումբը, յայտնի եւ գաղտ– նի ոստիկաններով։

Տարօրինակ երեւոյթ, այս անգամ, կէս ճամբան հասած ատեն, քակեց ըթամատներս եւ ճամբեց առջեւէն գացող երկու պաշտօնական ոստիկան– ները։

Երբ պաշտօնատուն հասանք եւ սան– դուղներէն վեր կ'ելլէինք, ձեռնակա– պերս ալ քակեց։

Երբ երրորդ յարկը հասանք, Ալի Բիզա պատուիրեց որ քիչ մը սպա – սեմ, եւ ինք գնաց Բէշատ պէյին լուր տալու։ Ինքն է որ կը նկարագրէ.

— «Գրասենեակին մէջ կը գտնուէին մէկ պաշտօնական եւ մէկ գաղտնի ոստիկան։ Իսկ սալոնին մէջ կը կը գտնուէին եօթը հոգի, երկու պաշտօ– նական ոստիկան Գըրմը Սիասիէն, երկու պաշտօնական ոստիկան ալ ար– գելարանի կողմէ դրուած՝ Շաւարշի հսկողութեան համար, ինչպէս նաեւ երկու գաղտնի ոստիկան եւ մէկ սե– նեկապան։ Բէշատ պէյի լուր տուի թէ Շաւարշը բերուած է։ Հագիւ եր– կու վայրկեան մնացեր էի Բէշատ պէյի մօտ։

«Շաւարշը Բէշատ պէյի գրասենեակը տանելու համար վերադարձայ դրս – սենեակս։ Ներս մտայ եւ «հրամմէ – ցէք» ըսի։ Սալոնը ոստիկաններով լեցուած ըլլալուն, ես առջեւէն, Շա– ւարշը ետեւէս՝ սկսանք քալել։ Սա – լոնին մէջտեղը հասեր էինք։ Սպասա– ւորը գաւաթ մը ջուր բերեր էր, Շա– ւարշի խնդրանքով։ Շաւարշ սպասա– ւորին ձեռքէն առաւ գաւաթը եւ բը– կսաւ խմել։

«Բէշատ պէյ աւարտած չէր խօսքը, երբ աղմուկ մը փրթաւ սալոնին մէջ։ Գլուխս ետեւ դարձուցի,սալոնին կող– մը նայեցայ, տեսայ որ Շաւարշը, ձեռքի գաւաթը յանկարծ ոստիկան – ներուն նետելով, այդքան մարդոց մէ– ջէն արագարար վազեց դէպի սան– դուղները»։

Արդարեւ, քիչ մը ջուր ուզեցի, սկսայ ումպ – ումպ խմել, եւ յան – կարծ գաւաթը նետելով խոյացայ երրորդ յարկի սանդուղի գլուխէն դէպի վար, գլխիվայր բակի մարմա – րին վրայ ջախջախուելու առաջադրու– թեամբ։

Դժբախտաբար ինկայ երկրորդ յար– կի բազրիքին վրայ, որ խորտակուե– ցաւ, եւ երբ կրկին նետուեցայ, փըռ– ուեր էի աջ կողիս վրայ,— ահռելի զալարումներու մատնուած, գետնէ գետին զարնուելով, հոնդալով, զա – ռանցելով։ Պահ մը շղթայի զարկին վերէն վար, յետոյ քակեցին, վախնա– լով որ կը պայթիմ եւ ներարկումներ կատարեցին, մինչ ձայն մը կ'ըսէր.

— Եաւու նէ՞ օլտու, օ զատար տա նէզաքէթլէ տավրանըրք (Այս ի՞նչ ե – ղաւ, այնքան ալ փափկութեամբ վար– ուեցանք ...)։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(15)

«ՄԻՏԻՆԷԹ»ՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ վերջացաւ փոխադարձ համաձայնու–թեամբ եւ կարուհիները վերսկսան աշխատանքի:

ԼԷՆԻՆԿՐԱՏԻ ԵՒ ԽԱՐՔՈՎԻ քանուորներուն եւ զինուորներուն նախա–ձեռնութեամբ հանգանակութիւն կը կատարուի, երկու վիթխարի օդանաւեր շինելու համար Կիրովի եւ Վորոշիլովի անուններով, եւ խորտակուած «Մաքսիմ Կորքի»ի դրութեամբ: Ուրեմն հինգ վիթխարի օդանաւեր պիտի շինուին, նոյն դրութեամբ:

«ՆՈՐՄԱՆՏԻ» ՇՈԳԵՆԱՒԻՆ «բացման» արարողութիւնը վերջացած ըլ–լալով, Հավռէն Փարիզ վերադարձաւ հանրապետութեան նախագահը, չորս նախարարներու հետ: Արարողութիւնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորու–թեամբ եւ շոգենաւը օծուեցաւ բաժակաճառերով: Թղթակից մը կը գրէ թէ կէս գիշերին, բիւրաւոր լոյսերու հեղեղին տակ, անդրատլանտեան հսկայ շոգենաւը կ'երեւար իբրեւ մայր–եկեղեցի մը որ կը տիրապետէ միջնադար–եան քաղաքի մը վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ, Զօր. Կէօրինկ, Պելկրատ հա–սաւ փէշթայէն: Պիտի այցելէ նաեւ Սոֆիա: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՓՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ (Մարսէյլ) «Վառաժեան» Ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Թուրատ, Գայլ-վաճան, Հրայր եւ կայծակ-Առաքել խումբերը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, իր Դրադարանին մէջ:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆի «Անտոք» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին Դուրեան Դրադարանի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերներըայսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վարանդեան» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական տեղը:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ կը տօնուի նախաձեռնու–թեամբ Վրաստանի պատուիրակութեան յատուկ յանձնախմբի, այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7 Aéro - Club de France*ի մէջ*, 6, Rue Galilée:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Կը հրաւիրուին հայ բարեկամները:

«Վ Է Մ»

Լոյս տեսաւ «ՎԷՄ»ի 9րդ հատորը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա. ՄԱՆՏԷԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն).— Ա. Մանտէլշտամ՝ *«Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում»*.— Յ. Ճ. Սիրունի՝ *«Զոհի տարիին նախօրեակը»*,— Կ. Վ. Տայֆ՝ *«Լ. Շանթի դեղարուեստական երկերը»*.— Ն. Մառի իսճճանկենսագրութիւնը.— Շ. Նարդունի՝ *«Նպաստ մը հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրու–թեան»*.— Ա. Աստուածատրեան՝ *«Արամը»*.— *«Հայաստանի խորհրդի արձա–նագրութիւնը»*.— Ռոստոմ՝ *«Կուկունեան խմբի արշաւանքը»*.— *ՀԻՆ ԹՈՒՂ–ԹԵՐ.— ԱՆՑԵԱԼԷ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱ–ԽՕՍԱԿԱՆ*՝ Յ. *Զաւրեան.— ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ*, Վ. *Եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»*:

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 ֆր. *: Դիմել՝ Լ. Գեւոնեա–նին, «Յառաջ»ի հասցէով:*

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները:

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ՍԱԼ – ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ ծանօթ արուեստագէտներու

ՄԱՐՍԻԼԻԱՅ ՄԷՋ

Ինքնութեան Թուղթերու հարցա–րանները ճշգրտօրէն գրելու, գրասեն–եակը յանձնելու, փոքրիկները Ֆրան–սահպատակ ընելու, դատական եւ կա–ռավարութեան մօտ դիմումներ ընելու եւ խնդրագիրներ գրելու գործողու–թիւնները, արագ, խղճմտօրէն եւ ա–ժան կատարել տալու համար, դիմել՝ Գ. ԳՐԻԳՈՐԻն, **Hôtel Alèxandria, 7 Cours Belsunce**, ժամը 12—2 եւ 5էն 7: Աղքատներուն ձրի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ՓԸԹԻ ԺՈՒՌՆԱԼի սրահին մէջ

21, Rue Cadet. Métro: Cadet.

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ M. MOUTET, *(որ ստիպուած ըլլա–լով գաւառ մեկնիլ նոյն գիշերը, պիտի խօսի ժամը ճիշտ 9ին)*:

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Խօսք կ'առնեն նաեւ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ (Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ) եւ Պ. ՊԷՌՆԱՐ ՎԱՀԷ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտա–սանութիւն), ՕՐ. Տ. ՏԷՐ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (երգ), ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (երգ):

Կ'երգէ Տիկին ԹԷՐՁԻՊԱՇԵԱՆ, դաշնակով կ'ընկերակցի M EUGÈNE BRIAD *(Օփերայէն)*:

ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Գ. Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ, (երգ եւ պարեր):

Jazz band, Tombola, *ճոխ պիւֆէ եւ եւրոպական պարեր*:

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

Ընդհ. կարգադրիչ Հ. ՅՏԵՓԱՆ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԵՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ*

Մասնակցութեամբ՝ *Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «ՎԱՐՈՒԺԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ*

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

ՍԱԼ «Տ'ԱՐՄՕՆԻ»ի ՄԷՋ, (Սինէմա Ռօայալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Ֆ. ՁԷՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական բաժին: Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան (երգ), Պ. Ջանտեան եւ Պ. Պ. Մելքոնեան (ջութակ), Ընկ. Գէրըքեան եւ Որդիք (ժազ): Կովկասեան պարեր փոքրիկն Գէրըքեանի կողմէ: *Կ'արտասանէն*՝ ընկեր Միսաք-Միրզէ եւ ուրիշներ: Կը ներկայացուի դաւեշտ մը:

Ցախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 2 ֆրանք (պարգեւաբաշխութեան մասնակցելու իրաւունքով):

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ*

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ, ԵՐԵԿՈՅԵ ԺԱՄԸ 8.30ին

ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԻՆ ՎԵՐՆԱՅԱՐԿԸ (Ֆուայէ տէ Թէաթըր)

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ծովինար Տ. Կարապետեան՝ Լիոնէն (*մեներգ*), ընկ. Միսաք-Միրզէ՝ *արտասանութիւն*, Պ. Ըւեոլս Մելքոնեան՝ *ջութակ: Խմբերգ, արտասանութիւն եւայլն*:

կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

Ցախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 2 ֆրանք:

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ*

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

26 *ՄԱՅԻՍ ԿԻՐԱԿԻ*

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Կազմակերպուած՝ Հայ-Արենուշներու Մարսէյլի *«ՍԻՓԱՆ»* մասնաճիւղի օժանդակ-անդամուհիներու կողմէ: վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին Café Noaillesի ներքնասրահին մէջ: *Խմբերգ, մեներգ, ջութակ, արտասանութիւն, պար, բանախօսութիւն, նուագ եւ անակնկալներ:*

կը հրաւիրուին Արենուշներու ծնողներ եւ բարեկամներ:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ Ազգայնական կազմակերպու–թիւնը կը ծանուցանէ թէ վաղըկի–րակի առաւօտ ժամը *11.15*ին փա–րիզի Հայ Լուսաւորչական *(15* rue Jean Goujon) եւ կաթողիկէ *(26* rue Troyon, Sèvres) եկեղեցի–ներուն մէջ տեղի կ'ունենայ Պատա–րագ եւ Հոգեհանգիստ, ի յիշատակ Սարդարապատի, Բաշ-Աբարանի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւներուն ինկած հերոսներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնա–ճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Մաւ ուա-Մանկապարտէզի սրահին մէջ: Բո–լոր անդամուհիներու ներկայութիւ–նը պարտադիր է: Կարեւոր օրա–կարգ: Պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ ընդհ. ժո–ղովը յառաջիկայ Երեքշաբթի երե–կոյ ժամը 8.30*ին Միութեան սրա–հին մէջ*, 7, rue des Bernardins, *Փարիզ (5): Խիստ կարեւոր օրա–կարգ: Բոլոր անդամ-անդամուհի–ներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Կը հրաւիրուին նոյնպէս անդա–մագրուիլ փափաքողները:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր-Հայքի Հայր. Միութեան Վարչութիւնը ընդհ. ժո–ղովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 57, Բիւ Պէրնար տիւ Պուաի սրճարանին ներքնասրահը: Օրա–կարգ.— Զեկոյց Քննիչ Յանձնա–խումբի եւ վարչութեան եւ ընթա–ցիկ հարցեր:

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ՊԷՅ

ԹՐՕՔԱՏԷՐՕՅԻ ՄԷՋ

Մայիս 25ի այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, պատերազմի մեծ վիրա–ւորներուն ի նպաստ Թրօքատէրոյի Թատերասրահին մէջ սարքուած է Փաքիրական փորձերու մեծ մաչ մը, որուն հրաւիրուած է մասնակցիլ հռ–չակաւոր Թահրա պէյ:

Հայազգի Փաքիրը պիտի կատարէ իր ծանօթ փորձերը, ինչպէս նաեւ ողջ Թաղուիլը: Իրեն պիտի ընդդիմարա–նէ Պ. Պրույէ որ յայտնի սկեպտիկ մըն է, եւ ո եւ է խորհրդաւոր բան չի գտներ Փաքիրիսմին մէջ: Այս վերջի–նըն ալ պիտի կատարէ Փաքիրական փորձեր եւ պիտի բացատրէ զանոնք այլապէս:

Ծանօթ եւ բարձրաստիճան անձնա–ւորութիւններէ բաղկացած ժիւրի մը պիտի տայ իր որոշումը այս հետաքրքիր մրցակցութեան մասին:

*** Թահրա պէյ մասնաւոր հրաւէ–րով կը մեկնի Մարսէյլ ներկայացում–ներ տալու Օտէոնի մէջ:*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (90)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

ԺԱ.

ՓԱԽՈՒՍՏ

Սիրելի . . . :

Սարսափելի ճանապարհորդութիւն է հարիւրաւոր մղոններ անցնել չըթա–յակալ սանձերով: Որքան հեռանում ես ղէպի հիւսիս, ազգաբնակութիւն–ները հետզհետէ նօսրանում են, եւ այնուհետեւ դատարկ ու ձիւնապատ անապատներին վերջ ու սահման չը–կայ: Խիստ հազիւ են պատահում փոքրիկ քաղաքներ, որոնք աւելի նը–ման են մեծ գիւղերի: Նրանց բնա–կիչները այն աստիճան սովորած են յաճախ աքսորականների խումբեր տեսնել, որ հէնց լսում են շղթաների հնչիւններ, տներից դուրս են թափ–ւում, սանդարտութեամբ նայւում են նրանց վրայ եւ ցոյց են տալիս իրանց երեխաներին: Ոմանք տալիս են թը–ուաններին մի կտոր հաց, կամ մի քա–նի գրօշներ:

Միշտ տխուր եւ միատեսակ է շր–ջապատը: Նոյն անվերջ անապատները ամէն օր տարածւում են քո առջեւը, նոյն մառախլապատ հորիզոնը ամէն տեղ միախառնւում է սպիտակ սաւա–նով պատած տափարակների հետ, նոյն ցուրտ, խոնաւ եւ մթին իջեւան–ները սպասում են քեզ ճանապարհնե–րի վրայ, եւ շատ տեղ հանդիպում ես պաշտօնակատարների կոպիտ, ան–խիղճ վարմունքին: Ամէն տեղ, կայա–րաններում նոյնպէս համբարքով ըս–տանում եւ ճանապարհ են դնում թշ–ուառականների խումբը: Գնում ես, գնում ես . . . անցնում օրեր, շաբաթ–ներ, ամիսներ . . . օր ըստ օրէ ուժա–թափ ես լինում, նուաղում ես, բայց չգիտես, թէ ե՞րբ պէտք է տեղ հաս–նես . . . :

Երբեմն երեւում են քեզ մարդիկնե–րի երեսներ, սառն եւ անմիտ, որպէս ինքը եղանակը: Ոտքից ցգլուխ հագ–նուած մորթերի եւ մուշտակների մէջ, այդ դոհհիկները հազիւ որոշ–ւում են թաւամազ արջերից, որոնք շատ անգամ ծոյլ եւ դանդաղ կերպով անցնում են դատապարտեալների խումբի մօտով, եւ մի առանձին հեգ–նական հայեացք ձգելով նրանց վրայ, կարծես, ուզում են ասել՝ «մենք աւե–լի բախտաւոր ենք, քան թէ դուք»:

Ցուրտ է: Ամէն արարած այստեղ մռում է, սառչում է, քարանում է: Երկիրը զուրկ է լոյսից եւ ջերմութիւ–նից: Կարծես, արեւն էլ այստեղ մը–սում է, կարծես, նա էլ մուշտակ ու–նի հագած: Նրա գունաթափ դէմքը շատ չէ որոշւում նոյն դոհհիկների, նոյն արջերի երեսներից: Նրա ճառա–գայթները կորցնում են իրանց զօրու–թիւնը ընդհանուր սառնութեան մէջ:

Մեռած բնութիւնը բոլորովին ուրիշ կերպարանք է ստանում, երբ հանդի–պում ես անտառների: Այստեղ երե–ւում է կեանք, բուսական թշուառ կեանք: Տարուան այն եղանակում, երբ մեզ մօտ ծառերը բողբոջում են դանդաղ տեսակ անուշ պտուղնե–րով, երբ խաղողը մեղրի համ է ստա–նում մեր այգիներում,— այստեղ սա–ռը քամին փչում է, ծառերի ճիւղերը սարսափելով տատանւում, դալկացած տերեւները խշխշալով թափւում են, եւ նրանց տխուր հառաչանքներից դու որոշում ես այս խօսքերը՝ «տես, մենք էլ աքսորուած ենք այդ երկրում»: Եւ իրաւ, բնութեան խստութիւնը մինչեւ այն աստիճան ճնշել է այդ ողորմելի արարածներին, որ նրանք ազատ կեր–պով աճել եւ զարգանալ կարող չեն: Որքան առաջ ես գնում, ծառերի աճե–լութեան ուժը պակասում է, պակա–սում է, եւ նրանք հետզհետէ փոքրա–նալով, բոլորովին մանրանում են, մինչեւ թզուկ թուփերի կերպարանք են ստանում:

Ամէն ինչ այստեղ մօտ է երկրին, ամէն ինչ թեքուած, խոնարհուած է դէպի ցած: Լեռները եւ բլուրներն ան–գամ չեն համարձակւում իրանց գա–գաթները շատ վեր բարձրացնել, կար–ծես նրանց վրայ եւս մի բան ճնշում է: Եւ երկրի ընդարձակ տարածութիւ–նը ստանում է տափակ, հարթ–հաւա–սար կերպարանք,— ձեւացնում է մի անսահման անապատ:

Չնայելով եղանակների խստութեա–նը, չնայելով մեր ուղեւորութեան ըս–պառնիչ ազդեցութեանը, իմ ընկերնե–րը դարձեալ չէին կորցնում իրանց զուարթութիւնը: Նրանք իրանց սո–վորութեան համեմատ հանաքներ էին անում, ծիծաղում էին եւ շատ տեղ ի–ջեւաններում անձնատուր էին լինում արբեցութեան:

Այդ երկրում լոյսի եւ ջերմութեան պակասութիւնից մարդը միշտ ցուրտ է զգում եւ ցուրտ: Պէտք էր բանով տաքացնել սառած մարմինը,— եւ ա–րաղը հանդիսանում է որպէս փրկա–րար դարման: Նա թմրեցնում է ուղե–ղը, բթացնում է զգայարանքները, եւ դու բնութեան խստութիւնը այլեւս չես զգում: Եւ այդ է պատճառը, որ ոչ մի հիմնարկութեան այնքան չես հանդիպում, որքան գինետների: Նը–րանց թիւը հազարապատիկ աւել է ե–կեղեցիների, դպրոցների եւ այլ կր–թական հիմնարկութիւնների թուից: Համարեա բոլոր իջեւաններում կարե–լի էր գտնել արաղ:

Թէեւ արբեցողութիւնը սաստիկ արգիլուած էր կալանաւորներին, բայց պահապանները այնքան բարի են գտ–նւում, որ չեն արգելում նրանց այդ միակ մխիթարութիւնից, մանաւանդ երբ նրանց էլ հրաւիրում են խմել ի–րանց հետ:

Իսկ այդ զուարճութիւնները այն աքսորականների համար են միայն, որոնք ունեն իրանց հետ փոքր ի շատ է արծաթ: Երեւում էր. որ իմ ընկեր խաչագողները զուրկ չէին արծաթից, ամէն տեղ գնում էին ծխախոտ, սպի–տակ հաց, ուտելիքներ եւ արաղ: Այդ բարիքներից նրանք մասն էին հանում միւս աղքատ դատապարտեալներին, եւ այդ պատճառով խումբի մէջ խա–չագողները վայելում էին մի առանձին յարգանք:

Բայց ինձ խիստ անհաճոյ էր թւում նրանց մինչեւ յանդգնութեան հասցը–րած անհոգութիւնը: Ես զայրանում էի, երբ նկատում էի, որ նրանք ա–ոչինչ էին համարում իրանց դրու–թեան բոլոր զարհուրանքը: Մարդիկ, որ կորցնում էին հայրենիք եւ բնա–նիք, մարդիկ, որ իրանց տների մէջ անբախտ կին եւ անտէր զաւակներ ու–նէին, մարդիկ, որ յաւիտեան զըր–կւում էին այն բոլորից, որ միշտ սի–րելի էր եղել իրանց,— Այդպիսի թշ–ուառ մարդիկ, դեռ եւս սիրտ ունէին զուարճանալու, դեռ եւս նրանց երե–սը ծիծաղում էր:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 26 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 26 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2815 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՌՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ՅԱՂԹԵՑ

... Եթէ ուրիշ որ եւ է արժէք մէկդի դնենք, միայն ԿՌՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՒ իրողութիւնը բաւական էր, որպէսզի մարդիկ երկիւղածութեամբ խոնարհէին Մայիս 28ի յիշատակին առջեւ:

Եւ ի՛նչ կռիւ ... Նոյն իսկ եթէ միայն ինքնապաշտպանութեան համար մղուած ըլլար:

Միայն մեր մէջ է որ մարդիկ չուտ կը մոռնան անցեալը, կամ բանդիտութիւն կը սեպեն «պատահմունք»ի վերագրել անվիճելի նուաճումներ:

Եւ միայն մեր մէջ է որ նոյն իսկ թափուած արեան խորհուրդը կը շփոթուի առօրեայ խմաստակութեանց հետ:

Ո՞վ կրցաւ նկարագրել այդ օրերը: Ո՞վ պիտի կրնար պատկերացնել, այսօր, այն ահաւոր հեռանկարը որ կը սպառնար Կովկասն ալ խեղդել արեան գետերու մէջ:

Արամի նուիրուած յուշերու շարքի մը մէջ, ականատես մը «Վէմ»ի վերջին թիւով կը փորձէ ներկայացնել 1918ի մայիսեան ճգնաժամը.

— «Երեւանի ու նրա շուրջը խմբուած հայութիւնը մահու եւ կենաց պայքարի էր ելել իր դարաւոր ու նամարդ թշնամու դէմ, որ եկել ու բախում էր Վաղարշապատի դռները: Ժողովուրդների կեանքում լինում են վայրկեաններ, որոնք խորքից ակօսում են նրա հոգին ու անջնջելի կերպով տպաւորում հետագայ սերունդների յիշողութեան մէջ: Վայրկեաններ, երբ ժողովուրդը հանդէս է բերում քաջութեան հոյակապ կորով, երկաթէ կամք, բացկի անյաղթելի ուժ: Ամէն մի ժողովուրդ իր պատմութեան ընթացքում ունեցել է հերոսական դրուագներ, բայց կան հերոսութիւններ որոնք հաւասար են հրաշքի: Ըստ ամենայնի բնական պէտք է համարուէր, եթէ Երեւանի հայութիւնը պարտուէր Սարդարապատի տակ: Եւ ոչ մէկ լեզու հնարաւոր կը համարէր դատապարտութեան խօսք ասել նրան.— Բոլոր պայմանները դասաւորուեր էին յօգուտ Տաճիկների եւ ի վնաս Հայերի: Անգամ այսօր, տարիներ յետոյ, մարդ առանց ներքին դողի անկարող է յիշել նոյն օրերի յուսահատական, դժոխային պայմանները: Աշխարհից կտրուած, շրջապատուած հազարաւոր անտուն եւ անտեղ հարազատներով, պարենաւորման դժոխային կացութիւն, հաղորդակցութեան ողբալի միջոցներ, ոչ մի տեղից ոչ մի մխիթարական, յուսատու ձայն, ու դրա փոխարէն՝ հառաչանքներ, արտասուքներ, անվերջ վիշտ: Երեւանի գործիչները մնացել էին խաւարում. նրանց ունեցած տեղեկութիւնները աւելի հեռու չէին գնում, քան Երեւանի այն օրերու իշխանութեան սահմանները: Ի՞նչ էր կատարւում այդ սահմաններից դուրս՝ անյայտ էր: Բոլոր դռները գոց էին, բանալիները՝ թշնամու ձեռքը: Հնարաւո՞ր էր մտածել յաղթութեան մասին: Երեւանում ոչ ոք այդ մասին չէր մտածում: Ինքնապաշտպանութիւն,— այդ էր միակ մտահոգութիւնը. թոյլ չտալ որ Տաճիկը աւելի յառաջանայ, մտնի Երեւան եւ ազատ մնացած հայկական շրջանները»:

Այդ համատարած անտառուտութեան եւ յուսահատութեան մէջ, երբ շատ բնական պիտի ըլլար բռնել նահանջի ճամբան, կը տրուի յանդուգն վճիռ մը,— կռի՛ւ, որ եւ է գնով:

Եւ կը գտնուի մղիչ, վարիչ ուժն ալ, նոր օրերու բառով՝ «Առաջնորդը»— Արա՛մ:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ հայկական ուժերը ճակատ ճակատի, մոլեգնօրէն կռուեցան եռապատիկ աւելի զօրաւոր եւ կանոնաւոր բանակի մը դէմ:

Եւ պատմութիւնը կ'աւելցնէ թէ այդ ուժերը կը բաղկանային հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերէն, առանց դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութեան:

Մէկ խօսքով, համաժողովրդական ուժ մը, որ տարերային թափ կը ստանայ, ինքն իր մէջ կը տասնապատկուի զարնելու կամ զարնուելու գիտակցութեամբ:

Ի վերջոյ չմոռնանք որ այդ ուժը կազմուած էր դարերով ստրկութեան եւ ջլատման դատապարտուած ժողովուրդի մը զաւակներէն, իսկ իր դիմացը կը գտնուէր դարերով սպառազէն եւ ռազմապաշտ պետութեան մը բանակը:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ արդիւնքը յարդանք պարտադրեց նոյն իսկ թշնամի հրամանատարին:

Արդ, միայն այս պարագան բաւական չէ՞ր, որպէսզի մարդիկ ճգնէին ոչ թէ մոռացութեան տալ, նսեմացնել կամ խորթացնել Մայիս 28ը, այլ աւելի ուժգնօրէն պանծացնել, արծարծել եւ ողջունել իբրեւ աստղ մը լուսաճաճանչ: Իբրեւ մարմնացեալ խորհրդանշանը քաջութեան, վճռականութեան, յանդգնութեան եւ յաղթանակի:

Ո՞ւր է տեսնուած որ ժողովուրդի մը զաւակներուն մէկ մասը վիճի միւս մասին հետ, իր սեփական փառքը տարուան կամ օրուան եղանակներուն յարմարցնելու համար:

Եւ ի՞նչպէս կարելի է խօսիլ այսօրուան կամ վաղուան հայրենիքի մասին, գաւ փարել յանուն այս ժողովուրդին եւ անոր հայրենիքին, երբ այնքան շուտ կը մոռնան նոյն իսկ երէկուան պատմութիւնը: Կամ երբ տհաճութիւն կը զգան, եթէ բացատրուի թէ ինչը ինչէն ծնաւ:

Ո՛րքան ճիշդ է ասածի կարգ անցած խօսք մը,— Ամէնէն աւելի կորսուելու դատապարտուած են այն ժողովուրդները որ կը կորսնցնեն իրենց յիշողութիւնը:

Բարեբախտաբար, ժողովուրդը չէ որ կորսնցուցած է իր յիշողութիւնը, այլ անոր «ուսումնական» դասը: Անոր ալ մէկ մասը:

Ոչինչ: Պահակները արթուն են: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ ԳՇ. ՕՐ, ՊԱՐԶԵԼՈՎ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Պ. Էտուար Էռիօ հաւանութիւն յայտնեց

Երէկ, «Վերջին Ժամ»ու առաջին լուրին մէջ, սրբագրութեան պահուն ամբողջ տող մը հանուած է եւ ուրիշ մը կրկնուած ըլլալով, անհասկնալի դարձած էր: Կորսուած տողը ամբողջ լուր մըն էր.— Պանք տը Ֆրանսը հունկիսէն 3 առհարիւրի բարձրացուց զեղչի սակը, իբրեւ զգուշական միջոց շահադիտութեան դէմ:

Այս կարգադրութիւնը միայն մէկ մասն է այն միջամտութեան որուն պիտի դիմէ Պանք տը Ֆրանսը, պաշտպանելու համար Ֆրանքին արժէքը: Ուրիշ խօսքով, պետական դրամատունը ամէն աջակցութիւն կը խոստանայ կառավարութեան, շարունակելու համար իր դրամական քաղաքականութիւնը:

Սեղանաւորական շրջանակներու աջակցութիւնը ապահովելէ յետոյ, Պ. Ֆլանտէն վերջնապէս որոշեց բացառիկ լիազօրութիւններ պահանջել երեքշաբթի օր: Այս առթիւ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Էռիոյի հետ, որ իր հաւանութիւնը յայտնեց: Ուրեմն, երեքշաբթի օր վարչապետը բացորոշապէս պիտի պարզէ տնտեսական եւ ելմտական կացութիւնը եւ լիազօրութիւն պիտի պահանջէ, դարման գտնելու համար:

Հակառակ այս որոշման, իրազեկներ կը պնդեն թէ դահլիճը համերաշխ չէ այս հարցին մէջ:

Երեքշաբթի օր, կառավարութեան յայտարարութենէն յետոյ, օրէնսդիրը պիտի յանձնուի ելմտական յանձնաժողովին, որպէսզի քննէ եւ երեսփ. ժողովին վերադարձնէ մինչեւ ուրբաթ:

Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը բաւական լուրջ է եւ շատեր նոյնիսկ նոր վարչապետի մը մասին կը խօսին.— մանաւանդ որ Պ. Ֆլանտէն տակաւին չէ ապաքինած, իր վերջին արկածէն ի վեր: Տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, Պ. Էռիօ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Ընդդիմադիրները կ'ուզեն օգտուիլ Պ. Ֆլանտէնի ֆիզիքական վիճակէն, ճիշդ ինչպէս ըրին 1925ին, երբ ես ջլատուած էի երակներու բորբոքումէն: Արդ, ես պիտի պաշտպանեմ զայն, պիտի պաշտպանեմ շատ աւելի լաւ քան զիս պաշտպանեցին այն ատեն:

Պ. Ֆլանտէն խորհրդակցեցաւ նաեւ երեսփ. ժողովի նախագահ Պ. Պուիսոնի հետ, որուն անունը շատ կը յիշուի իբրեւ յաջորդ վարչապետ: Նախագահը լաւատես է լիազօրութեան հարցի մասին:

Խորհրդակցութիւն Հիթլէրի առաջարկներու մասին

Պերլինի անգլիական դեսպանը Գերմանիոյ արտաքին պաշտօնատունը երթալով, կարգ մը լուսաբանութիւններ խնդրեց Հիթլէրի վերջին բանախօսութեան մասին: Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլ. կառավարութիւնը ժողովի պիտի հրաւիրէ շահակից պետութիւնները, քննելու համար Հիթլէրի վերջին առաջարկները: Նախ քան այդ խորհրդակցութիւնը, անգլ. կառավարութիւնը կ'ուզէ լուսաբանութիւններ ստանալ հետեւեալ հարցերու մասին.— 1. Գերմանիա ի՞նչ ըսել կ'ուզէ «հաւասար արժէք եւ իրաւունքներու հաւասարութիւն» պահանջելով, իբրեւ հիմ Ազգերու Դաշնակցութեան.— 2. Որո՞նք են դաշնագրի այն նոր վերաքննութիւնները որ պէտք է կատարուին «խաղաղ համաձայնութիւններով» եւ որո՞նք են գերման ժողովուրդին դէմ հաստատուած «բարոյական եւ նիւթական խտրութիւնները».— 3. Որո՞նք են այն «անհրաժեշտ փոփոխութիւնները» որոնք «եթէ խափանուին կրնան ապագայ պայթիւններ յառաջ բերել».— 4. Գերմանիա ի՞նչպէս կը հասկնայ Աւստրիոյ անկախութիւնը եւայլն:

Երկու հազար օդանաւ մինչեւ 1936 Յունուար

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը լուր առած է որ Գերմանիա երկու հազար առաջնակարգ օդանաւ պիտի ունենայ 1936 յունուարէն առաջ, հաւասարելով Ֆրանսայի հետ: Այս առթիւ, գերմանական կառավարութիւնը պիտի առաջարկէ օդանաւային կցորդ մը պահել Լոնտոնի մէջ:

Իտալիա եւ Եթովպիա չպիտի կռուին առայժմ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը յաջողեցաւ միջին բանաձեւ մը գտնել, Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ վէճը ուղղակի բանակցութիւններով լուծելու համար: Այս առթիւ մեծ ջանքեր թափեցին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները: Պ. Մուսոլինի լուրջ առարկութիւններ ըրած էր բանաձեւի կարգ մը կէտերու մասին, բայց վերջին պահուն կարելի եղաւ հարթել բոլոր դժուարութիւնները եւ կէս գիշերին պատրաստ էր վերջնական բանաձեւը: Մինչեւ օգոստոս 25 պայմանաժամ տրուեցաւ, որպէսզի երկու կողմերը ուղղակի բանակցելով, կարգադրեն եղած վէճերը: Եթէ մինչեւ այդ օրը համաձայնած չըլլան, Ա. Դ. Խորհուրդը նորէն պիտի գումարուի: Բանաձեւը կը պարունակէ նաեւ տրամադրութիւն մը որով անուղղակի կ'արգիլուի Իտալիոյ՝ պատերազմ հռչակել Հապէշիստանի դէմ, որ եւ է պարագայի տակ:

Իտալիոյ մասնակցութեան խանդավառը

Մայիս 24ին Իտալիա հանդիսաւորութեամբ տօնեց մեծ պատերազմին մասնակցելու քսանամեակը: Այս առթիւ աննախընթաց զօրահանդէս մը սարքուած էր Վենետիկի հրապարակին վրայ (Հռոմ): Պ. Մուսոլինի ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ սեւ շապիկաւոր ժողովուրդը, «չիտակ, հպարտ եւ քաջ, պատրաստ է խիզախելու եւ անցնելու բոլոր փորձերը: Իտալիոյ մէջ ըլլայ թէ դուրսը, ոչ ոք պէտք չէ պատրանքներ սնուցանէ: Իտալիա շատ շրջահայեաց է, որոշում տալէ առաջ, բայց անգամ մը որ վճիռը տրուի, Իտալացիները չիտակ դէպի նպատակը կը քալեն, առանց ետ նայելու, որովհետեւ գիտեն թէ այդ վճիռը գործ կը նշանակէ: Այն ատեն հարկ է կրակի տալ նաւերը եւ ամուր ձեռքով բռնել ճակատագրին անիւը: Հետեւակ զինուոր մը, մէկը այն միլիոններէն որ տառապեցան եւ կռուեցան հայրենիքին յաղթանակը ապահովելու համար, գրած էր փլած տան մը պատին վրայ, Փիավէի մէջ.— «Աւելի լաւ է մէկ օր իբրեւ առիւծ ապրիլ, քան հարիւր տարի իբրեւ ոչխար»: Որ եւ է նշանախօսքէ աւելի, մեր աւետարանն իսկ է այս խօսքը եւ մենք անոր վրայ երդում կ'ընենք ամէն տեղ եւ որ եւ է մէկուն դէմ»:

Նոյն տարեդարձին առթիւ, իրենց առաջին թափօրը կազմեցին «Էգ Գայլին որդիները»,— 6էն 8 տարեկան տղեկներ, բոլորն ալ համազգեստով եւ զինուորական կարգուսարքով:

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՀԱՐԹԵՑԻՆ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

ԳԷՈՐԳ ՉԱՎՈՒՇ

Միապետական շարժումը Յունաստանի մէջ

Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի միապետականներուն առաջնորդը, կը շարունակէ բուռն պայքար մղել, թագաւորութեան վերահաստատման համար: Հինգշաբթի օր Սելանիկ հասաւ եւ ընդունուեցաւ արքայական քայլերգով, մինչ բազմութիւնը կ'աղաղակէր.— «Կեցցէ՛ միապետութիւնը. կեցցէ՛ Եոր–կիոս թագաւորը»: Զօր. Մէթաքսաս իր ճառին մէջ ուժգնօրէն յարձակելով Վենիզէլոսի վրայ, մեղադրեց կառավարութեան թուլութիւնը եւ քննադատեց հանրապետութեան նախագահը: Յետոյ խօսելով բուն հարցի մասին, շեշտեց.— «Հանրապետութիւնը սնանկացած է: Անոր հաստատումէն ի վեր շատ մը դաւեր սարքուեցան պետութեան դէմ: Ժողովուրդը պէտք է ուրիշ վարչաձեւ մը ընտրէ: Արքայական միութիւնը կ'աշխատի վերահաստատել միապետութիւնը եւ վերադարձնել թագաւորը: Եթէ սահմանադրական նոր միապետութիւնը վերահաստատուի, մենք պիտի վայելենք ժողովուրդին ազատութիւնները եւ խորհրդարանական դրութիւն, իսկ եթէ հանրապետութիւնը մնայ, դիկտատուրա մը պիտի ունենանք:

Թուրքիոյ մէջ ալ զինավարժութիւնը՝ դպրոցին

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ դպրոցականներու զինուորական ուսուցման յատուկ կանոնագիրը գործադրութեան դրուած է: Կանոնագրին համաձայն, միջնակարգ վարժարաններու, լիսէներու եւ համալսարանի աշակերտները որոշեալ ժամերուն զինուորական մարզանք պիտի կատարեն եւ դասեր պիտի առնեն, պահեստի սպայ ըլլալու համար: Դպրոցական քննութիւններու յաջողութիւնը կախում ունի զինուորական պարտականութեանց լրիւ կատարումէն եւ քննութեանց յաջողութենէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՊԱՆԻՈՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (յոյն) բողոքած ըլլալով իրենց դպրոցական իրաւունքներու կրճատման դէմ, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը քննութիւն բացած էր: Ալպանիոյ ներկայացուցիչը բացատրեց թէ եղածը ընդհանուր կարգադրութիւն մըն է եւ թէ բարեփոխումներ պիտի կատարուին: Որոշուեցաւ յետաձգել ցնոր տնօրինութիւն:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրէն կ'երեւայ թէ մարտէն ի վեր պակսած (գործ գտած) են 70,000 նպաստընկալ գործազուրկներ:

ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲՌՆԱԲԱՐՄԱՆ ԴԷՄ պատժական միջոցներ ձեռք առնելու համար, բանաձեւ մը ներկայացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին, ֆրանսական կառավարութեան կողմէ: Խնդիրը երկար ուսումնասիրութեան կը կարօտի:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ լուսաբանութիւններ հաղորդելով զինուորագրութեան նոր օրէնքի մասին, կը յայտնէ թէ.— 1. Անոնք որ գերման քաղաքացի չեն, ենթակայ չեն զինուորութեան: Անոնք եթէ ուզեն կամաւոր գրուիլ, պէտք է մասնաւոր արտօնութիւն ստանան «Առաջնորդ»էն:— 2. Արտասահմանի Գերմանացիները ենթակայ են զինուորութեան, բայց 1935ի համար բացառութիւն պիտի ըլլայ.— 3. Օտարահպատակ Գերմաններն ալ ենթակայ են զինուորութեան:

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ կը կատարուին Անգլիոյ օդանաւային նախարարութեան, իբրեւ օդաչու ծառայելու համար:

ՄԱՅՐ ՄԸ ԽԵՆԴԵՆԱԼՈՎ սպաննեց երկու աղջնակները եւ յետոյ անձնասպան եղաւ առջի օր: Աղջիկներէն մէկը 11 տարեկան էր, միւսը՝ 12: Երկուքն ալ նոր առած էին իրենց հաղորդութիւնը եւ խելագար մայրը կ'ըսէր թէ ուղղակի արքայութիւն պիտի երթան: Երկու զաւակները սպաննելէ վերջ, մանրակրկիտ խնամքով մեռելական զգեստ հագցուցած էր երկու դիակներուն, յետոյ ատրճանակը իր գլխուն պարպած...

ՀԱՅԱԶԳԻ ԳՐԱԳԷՏԸ, Պ. Անրի Թրուայա, որու մասին խօսելու առիթ ունեցած էինք, ժողովրդապաշտ (փօփիւլիստ) վէպի մրցանակը շահեցաւ առջի օր, 5ի դէմ 8 ձայնով:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ ՄԱՅԻՍԻ 28Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նուէր մեր հերոս կամաւորներին

1914 օգոստոս ամիսն էր:

Թիֆլիզի Երեւանեան հրապարակը լցուած էր խուռներամ բազմութեամբ, զինուորականներ, զօրակոչի ենթականեր, ուսանողներ սովորական քաղաքացիներ, բոլորի երեսը խինդ եւ ուրախութիւն, ամէնքը պատրաստ են կռուի դաշտ մեկնելու, կարծես թէ չկայ ոչ մի վախկոտ կամ պատերազմի հակառակորդ:

Պատերին փակցրուած կառավարութեան պաշտօնական յայտարարութիւնները աւետում են ամէնքին, որ բոլոր նահանգներում զօրակոչը կատարուեց շատ արագ, ունեցաւ իր փայլուն արդիւնքներ և նախորոշածից աւելի պահեստի զինուորներ են արդէն ներկայացել ... Գիւղական համայնքներից շատերը սիրայօժար եւ առանց վարձատրութեան զօրակոչի ենթակաների դաշտային աշխատանքներն են կատարում եւ հնարաւորութիւն տալիս օր առաջ բանակատեղի մեկնելու:

Ո՞ւր են գնում այս հազարաւոր երիտասարդները — հարցնում եմ առաջին պատահած գիւղացի զինուորին.

— Գերմանացիների դէմ կռուելու:

— Օգո՞ւտը:

— Գերմանի գլուխը որ ջարդուի, Թուրքի գլուխը կը ցաւի, Թուրքի գլուխը որ ցաւի, Հայը կ'ազատի ...

×

1914 օգոստոս 20:

«Ընդհանուր ժողովը վերջացուց իր աշխատանքները Էրզրումի մէջ, ես եւ Զաւարեանը մեծ դժուարութիւններով յաջողեցանք հասնել Տրապիզոն: (Գրում է Ա. Համբարձեանը Եգիպտոսի ընկերներին):

Զինուորական խառնութիւնները ծայրայեղ են զօրակոչի համար. երկրի կացութիւնը ողբալի է ամէն հողի վրայ: Սեւ ծովու ամբողջ ծովեզերեայ քաղաքները հիմակուընէ սովի սպառնալիքի տակ կ'ապրին: Գործերը ամբողջովին դադրած են, ամէն մարդ զինուոր է. ծեր, երիտասարդ, կոյր, կաղ ու քոսոտ» (Դիւան Դաշնակցութեան):

×

Թիֆլիզի Վոդնեւէնսկի փողոցի մի շէնքի մէջ տեղաւորուած է հայ կամաւորների Կարգադրիչ Մարմինը. ամէն օր հարիւրաւոր երիտասարդներ են մտնում այնտեղ ցուցակագրուում կռուի դաշտ մեկնելու համար. Ռուսաստանի բոլոր քաղաքներից հարիւրաւոր երիտասարդներ, ուսանողներ են համախմբուում այդտեղ եւ այդտեղից ուղարկուում Անդրանիկի, Քեռիի, Դրոյի եւ Համազասպի գնդերը:

Ամէնքը ապրում, շնչում են պատերազմի տենչանքով եւ երազներով ...

×

— Պ. նախագահ, եկել ենք ձեզ մօտ մեր վէճը լուծելու. դիմում էին Կարգադրիչ Մարմնի անդամներից մէկին մի հասակաւոր պարոն եւ մի երիտասարդ:

— Այս երիտասարդը իմ որդին է, մենք տունը վիճում էինք, թէ մեզնից ո՞վ պիտի գնայ կամաւոր: Ես գտնում եմ, որ ես եմ լինելու գնացողը, իսկ որդիս իրեն է ուզում վերապահել ազգի եւ Հայրենիքի համար նահատակուելու պատիւը ...

×

— Գիտէ՛ք, պարոն, դիմում էր մի այրի տիկին, իր հետ բերելով իր երիտասարդ տղային. Հայրենիքիս փրկութիւնը շատ թանկ է թէ ինձ եւ թէ տղայիս համար, աւելի զաւակներ չունեմ, որ զոհաբերեմ իմ հայրենիքին, այս միակն է ... Եթէ պատերազմից յետոյ տուն կը դառնայ, նորան կը պաշտեմ իբրեւ հերոսի, եթէ հակառակ իմ աղօթքների կը նահատակուի՝ կը սրբանայ, ինձ համար...

Եւ ծանր հեծկլտանքով ընկաւ աթոռի վրայ ...

Քանի՛, քանի՛ այսպիսի մայրեր, հայրեր եւ որդիներ:

×

1915ի գարունն է, մէկը այն գեղեցիկ գարուններից, որ յաճախ է պատահում Արարատեան դաշտում:

Մէկ տարուայ չափ տեւող պատերազմը եւս զգալի արդիւնքներ չի տուել: Ռուսական զօրքերը Ալաշկերտի հովտից այն կողմը չեն անցել:

Մի հրաշքով, անյայտ ճանապարհներով Վանից երկու խօսք է հասել.

— Վանը կռւում է, Վանը պաշարուած է տաճկական զօրքերով, եթէ օգնութիւնը ուշանայ՝ դիմանալ անկարելի է ...

Երեւան քաղաքը կատարեալ զինուորական կերպարանք է ստացել, հազարաւոր հայ կամաւորներ զինուորական համազգեստով եւ զինուորական շարժուձեւերով արագ արագ անցնում են Երեւանի փողոցներով ...

Զօրահանդէս, մաղթանքներ, զինուորական եւ յեղափոխական խրոխտ երգեր յաջորդում են միմեանց: Արարատեան գունդի կամաւորներն են սրանք, որ վաղը ճակատ պիտի մեկնեն:

×

Վերջին ողջերթի սեղան է պատրաստուած Երեւանի Հայոց Առաջնորդարանում: Զօրի գլխին կանգնած է նա խրոխտ եւ դիւթական, հսկայ արծիւների բոյնի նման: Փռւում է առաջին Արարատեան դաշտը՝ ծածկուած բազմերանգ ծաղիկներով: Ահա վեհափառ Մասիսները եւ գեղապանծ Արագածը իրենց վիթխարի գագաթները թաղել են ամպերի մէջ, կարծես երկնքի աստուածների հետ իրենց յաւիտենական զրոյցն են կատարում, իսկ այստեղ ցածը, խորը ձորում արագահոս Զանգին է գայրագին գալարւում իր գրանիտեայ պատեանի մէջ: Զօրի երկու կողմի ժայռոտ ապառաժները մարդկային աշխատանքի ձեռքերը դրախտի են վերածել, հսկայական ծառերի սաղարթները եւ զմրուխտեայ կանաչը դէպի իրենց գիրկն են կանչում քեզ ... Ա՜հ, որքան չքեղ է այստեղ բնութիւնը, Արարատեան դաշտի սքանչելի գեղեցկութիւններից մէկն է սա ...

Այստեղ ահա սեղան են նստած բոլորը, ցարական նահանգապետ, զօրական, ոստիկանապետ, իրենց պաշտօնական համազգեստներով եւ փայլուն ոսկեզօծ կոճակներով, երիտասարդ սպաներ, կամաւորներ, քաղաքացիներ, յեղափոխական շարժման ղեկավարներ, դեռ երէկ բանտից, շղթաներից եւ կախաղանից ազատուած մարտիկներ:

Բոլորը նստած են մի սեղանի շուրջ. մէկը միւսից այլ եւս չի վախում ...

— Հայ ժողովրդի, հայ կամաւորների կենացը առաջարկում է նահանգապետը իր բոլոր բառապաշարը թափելով Հայերի բարեմասնութիւնների վրայ ...

Երեւանի նահանգապետը, որ մինչ(?) կոչում ունէր հայութիւնը նսեմացնել, հայ ժողովուրդին ստորացնել(?), այլասերել, այժմ նա բարեհաճում է հայ ժողովրդի կենացը խմել եւ նրան փառաբանել ...

Երաժշտութիւնը հնչում է «Մեր Հայրենիք». նրան ձայնակցում են ներկայ բոլորը ... Ոտքի են ռուս զօրականներ, նահանգապետ, ոստիկանապետ իրենց օգնականներով եւ չքախմբով ...

Հայոց ազգային քայլերգն է սա ...

Երէկ այս երգի համար Սիբիրի ճամբան պիտի բռնէր Հայը, իսկ այսօր ոտքի է հանել նահանգապետ, զօրական ...

×

Իգտիր ենք:

Մի աննշան շէնքի մէջ տեղաւորուած է հրամանատար Զօր. Օհանովը իր սպայակոյտով: Ռուսերը եւ խօսելիք ունենք նրա հետ. ասում են որ, նա նման չէ միւս ռուս զինուորականներին, սիրում է Հայերին եւ գնահատում է նրանց արժանիքները ...

Այս բոլորը մեզ իրաւունք են տալիս աւելի բաց խօսելու նրա հետ:

— Վանը եւ իր շրջակայքը [illegible] մէջ է եւ օգնութիւն է յուսում մեզնից: Ռուսական զօրամասերը պիտի անպատճառ շարժուեն մինչեւ Վան, այլապէս սոսկալի եւ եղերական վախճան պիտի ունենայ Վանի նահանգի հայութիւնը ... Իսկ եթէ անհնար լինի ամբողջ ռուսական բանակները շարժել այդ ուղղութեամբ, այդ խնդիրը պիտի լուծեն հայկական զօրամասերը ... Հայ կամաւորները ...

Լսում էր բարեմիտ Զօր. Օհանովը եւ ժպտադէմ հաւանութեան նշաններ էր տալիս.

— Պիտի աշխատենք ամէն ինչ անել, սակայն անկարելին չպահանջէք մեզնից ... կրկնում է նա եւ լռում:

— Ո՞րն է ձեր ազգային դրօշի գոյնը, վաղուայ զօրահանդէսին, ես Հայ[illegible] գոյնի ուսադիրներ եմ բաշխելու պայի ասեղնան ունեցող կամաւորներին, որպէսզի Հայ բանակը խո-կական զինուորական բանակի կերպարանք ստանայ եւ միաժամանակ չկորցնի իր ազգային բնոյթը ...

— Բագրեւանդի նահանգապետ Նորին գերազանցութիւն Տիգրանեանը կ'ուզէ ներկայանալ, դրան մօտից բարձրաձայն կանչում է զինուորական կցորդը:

— Ներս հրաւիրեցէք ...

Մենք շտապում ենք ելլել ...

— Ո՛չ, ո՛չ, Նորին գերազանցութիւն Տիգրանեանը ձեր ընկերներից է, կարող էք մնալ:

Ներս է մտնում մեր ընկեր Սիրական Տիգրանեանը, որ այդ օրերին նշանակուած էր Ալաշկերտի շրջանի ժամանակաւոր նահանգապետ:

Հանգամանքները փոխուել են. Հայը, մինչեւ անգամ Դաշնակցականը, Անդրկովկասում կարող են այժմ նահանգապետ դառնալ ...

×

Մեծ զօրահանդէս է Իգտիրի բաց դաշտում:

Զօրահանդէսը ընդունում է ինքը Զօր. Օհանովկին, բարի ճանապարհ մաղթելով նա կանչում է ոգեւորուած.— Ապագայ Հայաստանի բանակի սաղմը Արարատեան գունդն է լինելու եւ ինքը երջանիկ է, որ այդ գունդը կռուելու է իր հրամանատարութեան տակ ...

Երա՞զ է թէ իրականութիւն ...

Հայաստա՛ն, բանա՛կ, ազգային դրօշակ, ազգային քայլերգ ...

×

Կէս օրէ վերջն է, զգուշութեամբ եւ աննկատելի Արարատեան գնդի հրամանատարական կազմը եւ մի քանի աչքի ընկնող կամաւորներ հաւաքուած են մի այգու մէջ:

Դաշնակցութեան գաղտնի ժողովն է եւ Դաշնակցութեան հրահանգներն են տրւում մեկնող բանակին ...

— Այս անգամ հաւանօրէն ռուսական բանակը Ալաշկերտի հովտից այն կողմը անցնի եւ իր առաջխաղացումը շարունակէ ամբողջ ճակատի վրայ, իսկ եթէ այդ անհնար եղաւ եւ ռուսական բանակը կանգ առաւ, մեր զօրամասերը պիտի բաժանուեն եւ հասնեն Վան: Այս է Դաշնակցութեան կամքը եւ ցանկութիւնը, կրկնում էր Ռոստոմը իր հանդիչ ձայնով:

Խմբապետները լուռ են եւ մտախոհ:

Վայրկեանը վսեմ էր եւ վճռական.

— Այո՛, երդւում ենք սրբութեամբ կատարել Դաշնակցութեան կամքը ...

Միւս օրը վաղ առաւօտեան բանակը շարժուեցաւ դէպի Բայազետ, դէպի Վան:

×

18 Մայիս:

Անդրկովկասի հայութիւնը մեծ ցնծութեան մէջ. Վանը ազատ է, Թուրքերը փախչում են ...

Զօրքերը շարժւում են առաջ ...

1916:

Պատերազմը շարունակւում է. դաշնակից պետութիւնները մեծ գործի վրայ են:

Թուրքիան պիտի ապրի՞ թէ ոչ. ո՛չ, արժանի չէ ապրելու այդ ոճրագործ պետութիւնը, վե՛րջ նրա գոյութեան ...

Եւ բաժան բաժան են անում Թուրքիայի քարտէզը:

Կիլիկիան, Փոքր Ասիան մինչեւ Խարբերդ, Թող պատկանի Ֆրանսային ... Վանը, Պիթլիսը, Տրապիզոնը Ռուսաստանին ... Դրեցին, խօսեցին, վճռեցին եւ բաժանեցին ...

Թուրքիան այլ եւս չկայ. նա ջնջուել է աշխարհիս երեսից ...

— Իսկ Հայաստա՞նը ... Հայ ժողովուրդին ի՞նչ ասենք ...

— Հային ի՞նչ է, որ պետութիւն ունենայ:

«Հայերին կը տրուի դպրոցական, եկեղեցական ինքնավարութիւն», այսպէս էր կարգադրում արտաքին գործոց նախարար Սազոնովը եւ նրան համամիտ է կովկասեան փոխարքան՝ հինաւուրց աղուէս Վարանցով Դաշկովը:

— Ալաշկերտի հովտում կը հիմնենք Եփրատեան կոզակութիւնը — դա արդար է եւ անհրաժեշտ, եթէ ոչ ի՞նչպէս պիտի ռուսացնել այս նոր նուաճած երկիրը ...

Խօսեցին, վճռեցին եւ Հայակեր զօրավար Պեչկովին յանձնեցին նոր նուաճած հողամասերի բանալին ...

1917:

«Անհասանելի կամօքն Աստուծոյ ինքնակալ կայսրն Ռուսաստանի Նիկոլայ երկրորդ ... կամօքն Ռուսաստանի ժողովուրդների իր գահից իջեցուել եւ բանտ է դրուել» ...

Գերմանական դրամով, գերմանական գնացքներով, Գերմանիայի վերայով Լէնինն է եկել ...

Կռիւ չենք ուզում, օտարի հողը մեզ պէտք չէ, մենք եկել ենք յեղափոխութիւնը խորացնելու եւ տարածելու ...

Եւ խորացրին ու տարածեցին ...

Զէնքերը վա՛ր, դէպի՛ տուն, — կանչում էին Գերմանիայի վարձկանները:

Դէպի՛ տուն, — արձագանգում էին ռազմաճակատում կանգնած ամբոխ դարձած զօրամասերը ...

Թուրքերը հրճուանքի մէջ էին. թրքական ճակատը մերկանում է ռուսական զօրամասերից:

Թուրքը շարժուել է եւ առաջ է գալիս:

Թաթարը շարժուել է ընդառաջ է գնում եւ Թուրք ու Թաթար սեղմում են օղակը հայ ժողովուրդի վզին:

×

Հայ անկախութեան վերջին ճրագն է պլպլում Արարատի սրտում:

Ղարաքիլիսան, Սարդարապատը, Բաշ—Աբարանը կռիւների, արեան մէջ. նրանց յաջորդում են նորանոր մենամարտներ Քիւրդամիր, Աղ-Սու, Շարադիլ, Շամախի, Բալաջարի, Բագուի շրջակայքում, Բագուի փողոցներում, Պետրովսկ քաղաքում, մինչեւ համաշխարհային պատերազմի վախճանը: Թուրքը չկայ, մանուկ Հայաստանը շնչում է ազատ:

×

1919:

Անկախ Հայաստանի մայրաքաղաքը՝ Երեւան, տօնում է իր անդրանիկ Մայիսի 28ը:

Հայաստանի խորհրդարանի շէնքին ծածանում է հայ եռագոյնը ... Հայոց զօրքն անցնում է, հայկական քայլերգն է հնչում խրոխտ կերպով. «Մեր Հայրենիք ազատ անկախ» ...

—«Համաձայն բովանդակ հայ ժողովրդի միահեծան կամքի ու ցանկութեան այսօրուանից Հայաստանի բաժան բաժան մասերը մշտնջենապէս միացած են իբրեւ անկախ պետական միութիւն»:

Այսպէս էր յայտարարում հայ կառավարութեան հրամանագիրը. հայ ժողովուրդը ցնծութեան մէջ է.

— Կեցցէ միացեալ եւ անկախ Հայաստանը ...

1935 մայիս 28:

Պատմութեան մի շրջանը անցել է. հայութիւնը շարժուեց իր հնադարեան քնից եւ երկար մաքառումներից յետոյ ստեղծեց իր անխման՝ Մայիսի 28ը, տէր դարձաւ իր Հայրենիքի մի մասին ... Պատմութիւնը չի վերջացել մեզ համար, դեռ աւելին, մեր քաղաքական կեանքի պատմութիւնը նոր է սկսւում. մի ժողովուրդ որ քասից դուրս եկաւ եւ ստեղծեց Մայիս 28ը, նա դեռ եւս անելիքներ շատ ունի ... Պէտք է միշտ յիշել, որ մեր քաղաքական կեանքի պատմութիւնը նոր է սկսում ... աշխարհը յղի է նորանոր անակնկալներով, դեռ դահոյքներ կան, որ պիտի խորտակուեն, դեռ բռնակալներ կան որ պիտի ոչնչանան:

Այո, աշխարհը յղի է նորանոր անակնկալներով:

Ա. ՓԻԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(Քաղուածներ մի աշխատութիւնից)

ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Ազատութիւնն ու անկախութիւնը կեանքի չափ գեղեցիկ ու նուիրական արժէքներ են թէ անհատին եւ թէ հաւաքականութեան համար: Կեանքի հոլովոյթի ընթացքին, այդ զոյգ արժէքները երբեմն աւելի ծանր կը կշռեն քան նոյնինքն կեանքը: Ի զուր չէ եւ ոչ ալ քմայքի արդիւնք՝ որ ազատութեան տենչով տոչորող, ազատ ու անկախ ապրելու պայքարի կրկէս նետուած ժողովուրդները «Մահ կամ ազատութիւն» անողոք նշանաբանը գրած են իրենց պայքարի դրօշակին վրայ:

Անհատին ամէնօրեայ գործունէութեան, անդադրում ճիգին եւ սպառող հեւքին մինչ ոյժը, գիտակից թէ անգիտակից դրդապատճառը, ազատ ու անկախ կեանքի մը ապահովումը կը հանդիսանայ:

— Ժողովուրդներու եւ ազգերու պատմութիւնն ալ յարաճուն ձգտում մըն է, տարբերային վերելք մը: Երբեմն արիւնոտ դրուագներով ընդհատուած, դէպի լոյս, դէպի ազատութիւն եւ անկախութիւն: Այս է ազգերու անխորտակելի ձգտումը, այս է իմաստը իրենց պատմութեան, եւ առանց այդ իմաստին չկայ ոչ ազգային մնայուն անհատականութիւն, ոչ բարոյական-մշակութային իրական արժէք եւ ոչ ալ իրական պատմութիւն:

Հայ ժողովուրդը դարերու ընթացքին գերութեան շղթաներու մէջ քարշ տուած է գոյութիւն մը որ պատմութիւն չկրցաւ եւ իր այդ բացառիկ կեանքին խոլ բերումով անսահման եղած է անոր մէջ ազատութեան տենչը: Այդ տենչին ուժգնութեամբը, ազատութեան կանչին անդիմադրելի գեղեցկութեամբը միայն կարելի է ըմբռնել եւ բացատրել այն դառն պայքարները, հերոսական այն մարտնչումները որ ի յայտ բերաւ, վերջին կէս դարու ընթացքին, խոշտանգուած հայրենի աշխարհը, եւ որոնց համար ողջակիզուեցան ազատատենչ եւ յեղափոխական բոլոր սերունդներ:

Հերոսական այդ մաքառումներուն եւ անհաշիւ զոհողութիւններուն պսակումն է Մայիս 28ը: Հինգ ու կէս դարերու ստրուկ կեանքէն յետոյ, հայ ազգայնութեան առաջին փառապանծ եւ յաղթական հանդրուանն է ան, խարխուլ այսօրուան կեանքին եւ մեկնակէտը վաղուան բոլոր հնարաւորութիւններուն: Այս է պատմութիւնը որուն որմնադիրը կամ ականատեսը եղաւ ապրող սերունդը:

Այսպէս չէ սակայն պատմութիւնը այն խաւար հոգիներուն համար, որոնք իրենց միտքն ու սիրտը ստրկութեան ծախած՝ փորձեցին եւ պիտի փորձեն ուրանալ այդ թուականի պատմական բացառիկ նշանակութիւնը, յանդգնեցան եւ կը յանդգնին նախատել անոր թանձրացեալ խորհրդանշանը՝ անկախութեան եւ ազատութեան եռագոյնը: Ազատատենչ հայութեան ներքին թշնամիներուն համար Հայաստանի անկախութիւնը պատմական դիպուած էր, հայ կամքէն անկախ ընթացող դէպքերու դասաւորման պարզ հետեւանք, օտարէն մեզի շնորհուած պատուար մը բարիք:

Մոռացութեա՞ն կուտան նորագոյն պատմութեան փաստերը: Բաւական է միայն յիշել Չեխոսլովաքիան եւ Լեհաստանը որոնք իրենց ազատութիւնն ու անկախութիւնը խոշոր չափով կը պարտին «դէպքերու նպաստաւոր դասաւորման» եւ օտար պետութիւններու վճռական աջակցութեան: Հայ ժողովուրդը, համեմատաբար, անոնցմէ աւելի զոհողութիւն յայտնաբերեց, հերոսական աւելի մեծ գօտեմարտի մտաւ ազատութեան եւ անկախութեան գիտակցութեամբը տոգորուն, եւ եթէ արտաքին պայմանները «նպաստաւոր» ու «թոյլատու» գտնուեցան, ոչինչով կը նսեմացնեն մայիսեան օրերու հերոսական խոյանքները եւ մայիս 28ի պատմական մեծ տարողութիւնը:

Զրաւականանալով պատմական դիպուած մը նկատել Մայիս 28ը, ցեղի ներքին թշնամին անկարելի կը գտնէ հայկական անկախութիւնը եւ անոր համար ծաղրի առարկայ են հայրենածին հայութեան մաքառումներն ու ոգորումները ի խնդիր անկախութեան:

Այո, անկախութիւնը յարաբերական է, նոյնիսկ մեծ պետութիւններու համար, որոնք երբեմն քաղաքական–տնտեսական զիջումներ ընելու կը ստիպուին: Երէկ պետութիւն կը փնտռէինք որ ընդունի Հայաստանի ժամանակաւոր հոգատարութիւնը եւ անոր պատրաստ էինք զիջելու մեր անկախութեան մէկ մասը, բայց այդ զիջումը կը կատարէինք յօժարակամ համաձայնութեամբ եւ ներքին անկաշկանդ ազատութեամբ: Թող հայրենի ժողովուրդը ազատութեան մէջ, ազատութեամբ կապուէ իր ազատութիւնը՝ յարմարելու ժամանակի պահանջին եւ շրջապատի պայմաններուն:

Այդ կապումը, անկախութեան եւ ազատութեան նման սահմանափակում, չի նմանիր ոչ այն պարտադիր բռնութեան, ոչ այն վատ ուրացումին եւ ոչ ալ ազգային արժէքներու եւ պատմութեան այն ժխտումին որոնց ականատես կ'ըլլանք մեր օրերուն:

Հայրենատենչ հայութեան նուիրական առաքելութիւնը կը մնայ շարունակել մայիսեան օրերու պայքարը տարբեր ձեւերով եւ տարբեր ճակատներու վրայ:

Աշխատիլ հայ մշակոյթի զարգացման եւ տարածման, պայքարիլ արտաքին թէ ներքին այլասերող ազդեցութեանց դէմ, վառել սիրոյ անմար ճրագը բարձրացող սերունդի հոգիին մէջ դէպի հայ անցեալը, դէպի այդ անցեալի մշակութային արժէքները, կապել անոր սիրտը մեր հեռաւոր եւ երէկուան պատմութեան հերոսական դէմքերուն եւ դրուագներուն՝ կը նշանակէ ծառայել մայիս 28ին, կը նշանակէ ըմբռնել եւ պատուաճել անոր ներքին իմաստին՝ այս օտար հորիզոններու տակ:

Մարտնչող հայութեան ներկայ պատմաշրջանի քաղաքական աւագ մտահոգութիւնն ու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ վառ պահել անկախութեան հուրը հոգիներէն ներս: Կարեւորը, էականը այն է որ հոգեկան պարտութեան չենթարկուի ներկայ սերունդը: Ժամանակաւորապէս հայրենի հողին վրայ պարտութեան մատնուած ազատութիւնն ու անկախութիւնը պէտք է ապրին ու խորարմատ դառնան մեր հոգիներուն մէջ: Ազատ ու անկախ հոգիներուն միայն վիճակուած է, երբ ժամը հնչէ, կարենալ ծառայել ու զոհաբերել Հայրենիքի ազատութեան եւ անկախութեան սրբազան նպատակին:

Մայիս 28ը երկարօրէն գերութենէն յետոյ զարթօնքի հասած եւ ազատութեան եւ անկախութեան համար հերոսական պայքարներ մղած Հայութեան նուիրական տօնն է, բարոյական քաղաքական թանկարժէք դրամագլուխը, վճռական եւ հիմնական դարձակէտը Հայոց նորագոյն պատմութեան:

Մեծ եղելութեան առջեւ անզօր պիտի մնան սարկածին հայուն ուրացումն ու թշնամանքը: Զոր ինչ իր արիւնով գրեց ցեղածին եւ ցեղաշունչ մարտական հայութիւնը, պիտի չկրնայ ջնջել, աղարտել եւ ոչ ալ մոռացութեան տալ [illegible] հայութիւնը:

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ

ՄԱՅԻՍԻ 28Ը

Երբ մենք, 1918 թուին, Թիֆլիզում, Ազգային Խորհուրդի մէջ, մայիսի 28ին, ստորագրում էինք Հայաստանի անկախութեան յայտարարութիւնը, բնաւ չէինք կարող գուշակել, թէ ի՞նչ պիտի պատահի 17 տարուց յետոյ: Մենք գիտէինք միայն, որ այս յայտարարութիւնը պսակում էր ամբողջ ազգի գերմարդկային ջանքերը եւ դարաւոր երազները,— տեսնել Հայաստանը ազատ եւ անկախ: Եւ տեսանք: 1921 թուից սկսուեց պատմութեան նոր շրջանը: Յայտնի պատճառներով անկախ պետութիւնը դարձաւ սովետական հանրապետութիւն: Ոչ ոք գիտէ երբ կուգայ երրորդ շրջանը — անկախ եւ միացեալ Հայաստանի շրջանը: Մեր աչքերի առջեւ անցնում է մեր սիրելի, մեր թանկագին Հայրենիքի պատմութիւնը: Փոխւում են կառավարող տարրերը, գործիչները, անունները, մէկ կուսակցութիւնից իշխանութեան ղեկը անցնում է միւս կուսակցութեան: Մէկ րէժիմը փոխւում է միւս րէժիմով, բայց մնում է հողը, մնում է պետութիւնը, մնում է Հայաստանը:

Այս 17 տարուայ ընթացքում կատարուել է մի զարմանալի, վերին աստիճանի երջանիկ երեւոյթ՝ ամբողջ Հայութիւնը, ամէն մի Հայ, այժմ անկախ իր ծննդավայրից, անկախ իր ապրած քաղաքից կամ գիւղից, կը ճանաչէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Ամէն մի Հայ գիտէ որ նա ունի հայրենիք, ունի պետութիւն: Թող այս պետութիւնը ունենայ որոշ պակասութիւններ թէ՛ վարչաձեւի եւ թէ սահմանների տեսակէտից, բայց դա անցողակի, ժամանակաւոր բաներ են: Էականը,— գաղափարն է, որ կայ մի երկիր, ուր Հայը իր տան մէջ է, որի համար նա պատրաստ է կռուել եւ մեռնել: 17 տարին ապարդիւն չեն անցել: Նրանք դաստիարակեցին Հայկական քաղաքական միտքը, նրանք իւրացնել տուին Հայ ազգին որ նա ո՛չ թէ Ռուսահայ է, Թրքահայ է, Իրանահայ է, այլ պարզապէս Հայ է: Թող որ երկրից արտաքսուած, նրա փակած դռների առաջ կանգնած եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ազատ քաղաքացու անուան փոխարէն կրում է առժամապէս «գաղթական՝ Հայ ծագումով» տարօրինակ եւ պատահական կոչումը ... Թուղթերը կարեւորութիւն չունեն պատմութեան համար: Զգացումը, ինքնաճանաչումը, գիտակցութիւնը միայն կը հաշուեն: Եւ մենք գիտենք, որ անցնելով բոլոր անտանելի չարչարանքները,— աքսոր, սով, հալածանք,— Հայն ապրում է յոյսերով,— աւելին ասեմ,— համոզումով որ կուգայ մի օր, պայծառ, լուսաւոր օր, երբ կը բացուեն իր Հայրենիքի դռները եւ նա կը մտնէ իր մայրենի հողը, իբրեւ ոչ ներգաղթող կամ հեռաքրքրուող ճամբորդ, այլ իբրեւ ազատ քաղաքացի իր ազատ Հայրենիքի: Մենք գիտենք որ ամէն մի Հայու սրտում վառ է այս սրբազան կրակը, որից նա այլ եւս երբեք չի հրաժարիր, պետական զգացումի եւ ազգային ինքնաճանաչումի կրակից:

Եւ այս կրակը սրտերի մէջ վառեց Մայիս 28ի օրը:

Կեցցէ՛ Մայիս 28ը եւ Հայութեան պետական վերածնունդի արշալոյսը:

Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԷՄ ԵՆ

—०—

Հայ հասարակական կեանքի մէջ ողողում մը կայ մինչեւ այսօր ամէն տեսակ կիրքերու, ատելութեանց, նախանձի եւ պայքարներու: Ատենը եկած պէտք է ընդունիլ այլեւս տարրական գնահատանքը ընելու հայ կեանքի պատմական դէպքերուն: Մինչեւ հիմա չեմ կրցած հասկնալ հայ անկախութեան տօնի առթիւ եղած քննադատութիւններու եւ արտայայտուած արհամարհանքներու հիմքը: Մայիս 28ի տօնակատարութեան դէմ եղողները, այդ օրուան իմաստը անարժէք նկատողները, կը Թուի Թէ իրենց դիրքերը ճշդած են միայն ու միայն քաղաքական կիրքերու, կուսակցական նկատումներու մղումով: Դէ՞մ են Հայաստանի անկախութեան, չէ՞ն ուզեր որ ազատուած ըլլար հայ ժողովուրդը վեց հարիւր տարիներու գերութենէ, չէ՞ն ուզեր որ հայ ժողովուրդը ինքը ղեկավարէր իր ձեռքերով իր ճակատագիրը, փոխանակ ենթարկուելու Թուրքի եւ Ռուսի իշխանութեան, չէ՞ն ցանկար որ հայ ժողովուրդն ալ ազատ ըլլար, պետութիւն ըլլար, իր հայրենիքն ունենար, ինչպէս միւս ժողովուրդները, արժէքով ու որակով նոյնիսկ իրմէ ստորադաս ցեղերը, չէ՞ն պահանջեր որ այնքան դարերու, մանաւանդ վերջին պատերազմի զոհերն ու տառապանքները պսակուէին գոնէ պզտիկ հողի կտորի մը Հայաստան անունը տրուելով:

Կարելի չէ հաւատալ այս բնական ու մարդկային ցանկութիւններն ու պահանջը չունեցող հայ մարդու ու առաւելապէս հայ հանրային կեանքով զբաղելու կոչումը ունեցող կազմակերպութիւններու գոյութեան: Մասամբ կը մխիթարուի մարդ երբ կը տարուի խորհելու որ ոեւէ Հայու հոգիին խորթ չէ ազատ ապրելու կամքը, որ ոեւէ Հայու ներքին, մտերիմ ապրումներուն մէջ Հայաստան անունով պետութեան մը ստեղծումը, զարգացումը ամէնէն ուժեղ եւ զգայուն գաղափարը կը կազմէ, որ հայ պետականութիւնը եւ ազատութիւնը խորհրդանշող օրուան դէմ եղողները, դէմ են աւելի մակերեսային զգացումներու ազդեցութեան տակ, կիրքի եւ ատելութեան մղումով միայն: Մայիս 28ի «ակտ»ը քննադատողները տակաւին չեն ըսած Թէ այն ատենի պայմաններուն մէջ պէտք չէր Հայաստանը անկախ հռչակել, որովհետեւ այդ ընելով պարտաւոր պիտի ըլլան բացատրելու եւ ըմբռնելի դարձնելու այն միտքը որ առանց անկախութեան հայ ժողովուրդի վիճակը աւելի լաւ ու բարձր պիտի ըլլար քան ինչ որ տուաւ անկախութիւնը: Անշուշտ կարելի չէ ըսել Թէ անկախութեան հռչակումը տուաւ հայ ժողովուրդին իր բոլոր ուզածները, բայց անվարան կարելի է պնդել որ անոր տուածը անբաղդատելիօրէն աւելի մեծ է ու օգտակար, Թէ նիւԹական-ֆիզիքական իմաստով, Թէ բարոյական իմաստով քան ինչ որ պիտի տար անոր պակասը: Դժուար է չափել ու կշռել իրենց իսկական տարողութեամբ այն բոլոր հետեւանքները որոնց ազդեցութիւնը պիտի կրէր հայ ժողովուրդը եթէ 1918ի մայիսեան յայտարարութիւնը եւ աշխատանքը կատարուած չըլլար: Պատերազմի ամէնէն դաժան այդ շրջանին, առանց ղեկավարութեան, առանց հաւաքական ճիգի, առանց պաշտպանի, ոչխարի հօտի վերածուած ժողովուրդին ճակատագիրը ամբողջական կոտորածէն ու մահէն զատ ի՞նչ կրնար ըլլալ: Չափազանցութի՞ւն կ'ըլլայ երբ ըսուի որ անկախ ըլլալու ժէսթը առնուազն ֆիզիքական փճացումէ փրկեց այդ ատեն Արարատեան աշխարհը գտնուող հայ զանգուածը: Անկախ իր միւս բոլոր հետեւանքներէն, որոնք անպայման դրական են, իր այս արդիւնքով միայն անկախութեան յայտարարութիւնը յիշատակելի է ու պիտի մնայ հայ պատմութեան մէջ:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

—•—

Ապրիլ 11—24, Մայիս 28, երկու Թուականներ սերտօրէն իրարու զօդուած: Առաջինը՝ մեր մէկ միլիոն արենակիցներու նահատակութեան յիշատակը, դեռ նոր տօնեցինք:

Թուրք կառավարութիւնը, այդ հողարգլխանի հրէշը, որուն սեւ Թաթը դամոկլեան սուրի պէս կախուած էր միշտ մեր գլխուն վերեւ, դիւային ծրագիրը կ'որոճար մեզ իսպառ ջարդելու եւ հայ անունին գոյութիւնն իսկ երկրագունդիս երեսէն միանգամընդմիշտ ջնջելու: Համաշխարհային պատերազմը լաւագոյն առիթը եղաւ այդ ծրագրի գործադրութեան: Կրակը աշխարհն էր բռնկած. իւրաքանչիւր պետութիւն իր զէնքերը կը սրէր, միջոց եւ տրամադրութիւն ունէ՞ր «օդափոխութեան համար տաք վայրեր դրկուած» խեղճ բազմութիւններով զբաղելու: Արդի՞ւնքը.— Արեւելեան նահանգներու անզէն ազգաբնակչութեան ամարդի բռնագաղթ ու կոտորում, առանց խնայելու մինչեւ իսկ ծծկեր մանուկներուն եւ որդեպաշտպան արգանդները հայ մայրերուն: Ու մինչ Թշնամին կը պատրաստէր կամուրջին միւս կողմն անցնիլ եւ կովկասեան Հայաստանն ալ նոյն եաթաղանով մաքրել՝ իր դէմ գտաւ ժողովուրդ մը, որ մէկ մարդու պէս ոտքի ելլելով գոչեց՝ «Հոդ կանգ ա՛ռ»:

Արարատեան դաշտի մէջ հաւաքուած գաղթական Թէ տեղացի ժողովուրդը, այդ մերկ ու անօթի ամբոխը ըմբռնեց բոլոր գերագոյն ու աստուածային իմաստը Թէ «Մահ իմացեալ անմահութիւն է»: Զօր. Նազարբէկեանի ընդհ. հրամանատարութեան տակ Սարդարապատի, Ղարաքիլիսէի եւ Բաշ-Ապարանի մէջ երեք օրուան հերոսական դիմադրութեամբ մը ջարդ ու փշուր բրաւ Վէհիպ փաշայի լաւ զինուած եւ գերազանց Թուով բանակը եւ անոր պարտադրեց ազատ ու անկախ ապրելու իր կամքը. եւ 1918 մայիս 28ին «անձեւ քաոս»ի մէջէն ծնունդ առաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Ու դարերէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով եռագոյն դրօշը ծածանեցաւ Մասիսի ստորոտը:

Երէկ եթէ սգացինք մեր նահատակները, որոնք սրախողխող եղան եւ կացինահար, այսօր կը խայտանք այս լուսաշող տեսիլքին առջեւ, որովհետեւ անոնք մեռան տարիներէ ի վեր փայփայած գաղափարին համար, որուն իրականացումը չվիճակուեցաւ տեսնել անոնց, աւա՛ղ, բայց վերապրողներս զգացինք ու տեսանք Մայիս 28ը, հայութեան գերութեան դարաւոր շղթաներու փշրումը: Այսպէսով այն արատը զոր մենք ունեցանք պատմութեան առջեւ Ապրիլեան եղեռնով, մաքրագործուեցաւ Վանի, Ուրֆայի, Մուսա-լերան հերոսամարտերով ու անոնց Թագն ու պսակը կազմող Մայիս 28ով:

Կարգ մը հոսանքներ ոչ միայն կը նսեմացնեն Մայիս 28ի պատմական արժէքը, այլ եւ կ'ուրանան զայն: Մեր ընդվզումը կը սաստկանայ մանաւանդ տեսնելով որ արտասահման ապրող այդ մարդիկը իրենց ապրած միջավայրերուն չեն հետեւիր եւ չեն տեսներ Թէ աշխարհը բռներ է ազգայնականութեան ճամբան, մինչեւ իսկ կարմիր Ռուսիան:

Ֆրանսա որ տարիներէ ի վեր հանրապետական երկիր է, հսկայական գումարներ կը ծախսէ իր ազգ. տօնը, Յուլիս 14ը արժանավայել կերպով տօնելու համար, հոգ չէ Թէ յեղափոխութիւններ կը ծագին եւ դահլիճներ իրարու կը յաջորդեն, որովհետեւ անոնք վարչական փոփոխութիւններ են միայն:

Բայց ոչինչ: Մեր հակառակորդները, որոնց համար Դաշնակցութիւնն ու Հայաստանի հանրապետութիւնը նոյն բաներն են, որքան ալ ճչան, խեղաթիւրեն ու սուտեն՝ պատմութիւնը անողոք պիտի ըսէ.— 600 տարիէ ի վեր Հայը ազատ չէր, Հայը անկախ չէր, Հայը հայրենիք չունէր, այդ հայրենիքը ինքնիրե՞ն բուսաւ. անիկա ստեղծուեցաւ միայն ու միայն 1918 մայիս 28ին, այս ժողովուրդի ընտիր զաւակներու արեան գնով, ղեկավարութեամբ հայութեան մեծագոյն կազմակերպութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ այսօր ալ խրոխտ կեցած է որպէս Թումբ ընդդէմ բոլոր տեսակի, ներքին Թէ արտաքին դաւադիրներուն, որոնք կ'ուզեն այս ժողովուրդին մէջ մնացած ազատութեան ձգտումի կայծն ալ մարել:

Ներշնչուինք մայիս 28ի խորհուրդով՝ այդ կայծը վառ պահելու համար:

Ա. ՀԱԲԵԼԵԱՆ

Ազատութեան ոգին

Տասնըեօթը տարի առաջ, կատարուեցաւ հրաշքներուն հրաշքը:

Աշխարհ զգըրդաց ...

Համրացած բերաններէն չաները բացուած էին:

Ըմբոստ եւ արի, անսանձ ու կատաղի, ազատութեան կարօտը հրդեհեց սիրտերը հայկազեան:

Սուրը շողշողաց հայ բազուկներու մէջ, Թնդանօթները գոռացին մեր լեռներուն վրայ, բայց մեր բանակները յաղթական գրոհ տուին, վասնզի Հայը այլ եւս ստրուկ չէր, ռայա չէր:

Այդ իրողութիւնը սարսեց Թշնամին մեր դարաւոր ու հայ զինուորի ոտքերուն տակ ծունկի իջան վատերը երկչոտ, ուխտադրուժները եւ անհաւատները անարի:

Յեղափոխութեան աստուածն ամենազօր, փշրեց բոլոր դունչերը վայրերուն ու լռեցին ոռնոցն ու կաղկանձը փոքրոգի եւ կորովազուրկ բազմութիւններուն:

Սարդարապատն ու Ղարաքիլիսէն փշրեցին դարաւոր բռնութեան վերջին օղակները, շղթայակապ սատկեցաւ բռնութիւնը ու Հայոց աշխարհի բոլոր ծագերէն երեւաց ազատութեան ոգին ...

Զանգերը զրնգացին, կոչնակները մահերգեցին Թաղումը հայրենանուէր զաւակներու, որոնք իրենց հերոսական մահերով մահն արհամարհեցին:

Եւ հարիւր հազարաւոր բերանները միասին գոռացին՝

Կեցցէ՛ ազատութիւն:

Օ՛, երջանկութիւն պայքարի եւ յաղթանակի ...

×

Դժբախտաբար կարճ տեւեց արշալոյսը:

Եւ ահաւասիկ ցիրուցան աշխարհէ աշխարհ:

«Օտարական»ի արհամարհուած անունը շալկած, մեր հայեացքները հորիզոնէ հորիզոն:

Գոց են փոքրիկ, հայրենիքի դռները:

Եւ բազմութիւններ կան տակաւին Թերահաւատ ու նորէն յուսահատ:

Իսկ մե՞նք ...

Կանգնած ենք նորէն բարձրագլուխ եւ անվարան, զոհաբերութեան, նուիրումի ու գերագոյն խանդավառութեան մէջ, մեր յոյսը մեր բազուկներուն, մեր միտքին ու մեր ստեղծագործ կարողութիւններուն կապած:

Եթէ լանք, մեր արցունքը գայրոյթի արցունքը, կատաղութեան արցունքն է, փրկարար վրէժխնդրութեան արցունք միայն ...

Ազատութեան ոգին կը պատարագէ Հայոց աշխարհին մէջ:

Ծունկի՛ բոլորդ, հսկումի եւ պաշտամունքի ժամն է ...

Արիւնավառ պաստառի վրայ շարա՜ն շարան կուգան կ'անցնին փառապանծ դէպքերը մեր ցեղի, եւ անմահները պաշտելի:

Կուգան դարերու խորերէն, հեռուներէն ու նկարը կը վերջաւորուի մեր յիսնամեայ ազատագրական շարժումով: Կուգան բոլոր նուիրուածները, ուխտեալները, հերոսները մեր բազմաթիւ ու բազմանուն, անկեղծ ու հայրենանուէր:

Կուգան զօրականներ ու զինուորեալներ, կուսակցական կամ չէզոք, կին Թէ աղջիկ, ծեր ու երիտասարդ:

Ահա նաեւ եռագոյնը պաշտելի ...

Բարեւի կեցած են բոլորը:

Տեսէ՛ք լոյսը հրակարմիր արշալոյսին որ կը տարածուի պատմական Արարատէն մինչեւ հեռաւոր կատարները հայկական:

Լսեցէ՛ք, լսեցէ՛ք խորհուրդը այսօրուան,— ազատութեան ոգին կը պատարագէ:

Պատրաստ վաղուան մեծ պայքարին:

Արթուն եւ անդուլ աշխատանք:

Վերջ ազգակործան պառակտումին:

Մեր յոյսը միայն մեր բազուկին:

Կեցցէ՛ փոքրիկ Հայաստանը, սաղմն ու կորիզը միացեալ եւ անկախ Հայաստանի:

Կեցցէ՛ ազատատենչ հայ ժողովուրդը եւ իր անվեհեր պաշտպանը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

ԱԶԳԻՆ

Մի կաթիլ արիւն...

—०—

Բոլոր ցանկութիւնները պապերիս
Ու նրանց երազներն անկատար,
Ես, իբրեւ անմահ հիւլէ,
Որ երէկ կար, վաղը նորից պիտի լինի,
Ես, իբրեւ ներկայ, մարմինն եմ հրավառ — գիշերների աստղերի պէս,
Բոլոր իղձերի իմ անանուն պապերի, որոնց Թոռն եմ այսօր, եւ պապը վստահ՝ վաղուան սերնդների,
Որոնք այսօր անանուն՝
Վաղը պիտի կրեն անունս տոհմիկ,
Ինչպէս պիտի կրեն իղձերս անմահ.
Ես սնում եմ իմ մէջ փոխանցելու համար գալիքներին:
Գիտե՞մ Թէ ինչ նիւթ է կազմել մարմինս եռուն, որ Թափառում է, տառապում է ու տոկում,
Գիտե՞մ Թէ ինչպէս է փոխւում ու տանջւում երազս մանուկ՝
Հոլովոյթին մէջ էութիւնս կազմող անթիւ տարրերի:
Մի կաթիլ արիւն:
Մի կեանք յաւիտենական:
Մի ամբողջ հայրենիք է ապրում ու փոթորկում, մագաղաթեայ պատմութիւնը նրա այս մի կաթիլ արեան մէջ:
— Ո՞վ եմ ես
Կանգնած քսան դարերի գագաթին
Մենակ, իր տառապանքով անմխիթար,
Մերթ աներկիւղ, քաջակորով, մերթ անտարբեր եւ կեանքին եւ մահուան:
Որովհետեւ կեանքի մէջ նա՝ մահ է գտել,
Յոյսը դրած մահուան վրայ
Թէ պիտի տարրալուծէ Թէ ոսկորն իր եւ Թէ երազներն իր վաղամեռ,
Որպէսզի գալիքների սրտին
Ու աչքերին մէջ ապրի՝
Նա ցոլայ, փայլի ու վառուի,
Իմ մարմինս մի հինաւուրց Թանգարան է
Ու ամէն մի բջիջը նրա՝
Հակադիր ուժերի խառնայոյզ վիճակն ունի:
Յոյս, հաւատք, ազատատենչ մարտնչում, ու ստրկութեան շղթայակիր համակերպում, դաւ, ոճիր, իբրամերժ ատելութիւն, ու անհատական ինքնամոռաց զոհաբերում՝ ամբոխների քար լռութեան առջեւ ...
Էլ ինչ ասեմ —
Մեռած հոգուս սուտ փա՞ռքը հիւսեմ,
Լալահառաչ ե՞րգն ասեմ անփառունակ փլուզումի,
Օրօ՞ր ասեմ դեռ դարեր տեւող մրափումին,
Մանուկ հոգիս, մանուկ հոգիս ծերանում ես ...
Ինչպէս հաւատքը հազիւ ծնած՝ աղաւաղեց ...
Ինչպէս արծաթը բովի մէջ,
Հոգուս մէջ ալ գաղափարը մաշւում, հալւում է:
Մի բան միայն առատօրէն յորդում է՝
Դա էլ արցունքն է աչքերիս,
Ինչպէս Արաքսը գարնանային:
Մարմինս մի նշխարն է հայրենիքի,
Հոգիս նրա պատմութեան մի էջը:
Մինչ ընդերքին մէջ տարերային խռովք է տիրում,
Հեզութիւն է ցոլում փիլիսոփայ դէմքին վրայ:
Նրա լեռները մշուշապատ են
Ինչպէս իմ հոգին տխրամած,
Նրա հորիզոնն անդնդախոր կիրճերն են՝
Ինչպէս սեւ բիբերիս խորութիւնն անյատակ,
Նրա լճերը խաղաղ են ու կապոյտ՝
Ինչպէս սրտիս երազանքը ծիրանեգոյն,
Նրա անտառները սոսկումն են բնութեան
Ինչպէս կեանքիս պատմութիւնն է արհաւրալից,
Շարժ, հրաբուխ նրա զրոյցներն են հզօրների հետ,
Ինչպէս ես զրուցում եմ հառաչանքով
Պարտուածների եւ գերիների հետ:
Նա՛, հպարտօրէն ինձ պարգեւում է վահագնեան արեւը վառ
Ու ինձնից պահանջում է մի կաթիլ արիւն ...
Իսկ ես տալիս եմ նրան ... մի կաթիլ արցունք:

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մայիս 23ի երեկոյեան, Բաթէի ծանօթ սրճարանին մէջ հրապարակային ժողով մը տեղի ունեցաւ Համազգային Փրանսայի Կեդր. Վարչութեան հրաւէրով:

Կեդր. Վարչութեան նախագահ Պ. Ռ. Բերբերեան բանալով ժողովը պարզեց «Համազգային»ի նպատակը, որմէ յետոյ խօսքը տուաւ օրուան ատենախօս Պ. Ա. Ջամալեանին: Բանախօսը արտասահմանեան հայ գաղութներէն ստացած իր տպաւորութիւններու հիման վրայ արծարծեց եւ պաշտպանեց այն միտքը Թէ այս ցրուած բազմութիւնները Հայ պահելու համար լաւագոյն զէնքն է զանոնք սերտօրէն կապել հայկական մշակոյթին:

Իր զեկուցումէն վերջը Պ. Ջամալեան կոչ ըրաւ հայ հասարակութեան համախմբուիլ Համազգային Միութեան շուրջ, որ իրեն նպատակ դրած է պաշտպանել եւ զարգացնել հայկական մշակոյթը արտասահմանի հայութեան մէջ:

Ներկաները արձագանգ տալով կոչին, պատրաստակամութիւն յայտնեցին կազմելու Համազգային մասնաճիւղ մը Փարիզի կեդրոնին մէջ: Անոր վրայ հաւաքոյթը վերածուեցաւ կազմակերպչական ժողովի որ արձանագրեց Փարիզի մասնաճիւղի անդամները եւ վարչութիւն մը ընտրեց մասնաճիւղին գործերը վարելու համար:

Մեր առած տեղեկութեան համաձայն Փարիզի նորակազմ մասնաճիւղին անդամ արձանագրուած են շուրջ 120 հայրենակիցներ:

Լրատու

1500ԱՄԵԱԿԸ ՆՈԹՐ ՏԱՄԻ ԵՒ ՍԵՎՌԻ ՄԷՋ

Այսօր, կիրակի, ամբողջ օրը նուիրուած է Ս. Գրքի Թարգմանութեան 1500ամեակին: Առաւօտուն՝ Նօթր-Տամի մայր տաճարին մէջ, նախագահութեամբ կարտինալ Վէրտիէի, պիտի կատարուի հայկական հանդիսաւոր պատարագ մը, ուր հայ ծէսը արեւելեան տաք բարեպաշտութեամբ պիտի ներկայացուի եւ հայ եկեղեցական երգը առաջին անգամ պիտի արձագանգէ փառայեղ տաճարին դարաւոր կամարներուն տակ:

Կէսօրէն յետոյ Մուրատեան վարժարանի Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ գրական եւ գեղարուեստական բաժինը: Հ. Յովհաննէս Վ. Թորոսեան վարժարանին հայագէտ մեծաւորը՝ ամփոփ բանախօսութեան մը մէջ պիտի ներկայացնէ Աստուածաշունչի Թարգմանութեան եւ ոսկեդարու պատմական արժէքը եւ անոր փրկարար դերը մեր ազգապահպանման ու քաղաքակրթութեան մէջ: Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեան պիտի խօսի հայ վերածնունդի մասին, Մխիթար Աբբայէն մինչեւ մեր օրերը:

Օրուան մեծագոյն զարդը պիտի կազմէ տաղանդաւոր նկարիչ Աճէմեանի հոյակապ նկարը «Հայ Պանթէոն»ը:

Հ. Օ.

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԴԷՊՔԵՐԸ ԲԱՐՁՐ-ՀԱՅՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

(1917 ՀՈԿՏ. — 1918 ՄԱՅԻՍ)

— •• —

Տասնըութ տարի առաջ, Բարձր-Հայքի պատմական բերդաքաղաք Կարինը մեր ազատագրական մարտնչումներու եղերական հանգրուաններէն մէկը դարձաւ: Որքան տարիները կ'անցնին, այնքան դէպքերը պայծառ գոյն ու կերպարանք առած՝ կը ցցուին իրենց բովանդակ մերկութեամբ:

Տակաւին լրիւ չէ գրուած այդ օրհասական օրերու քաղաքական, ռազմական, վարչական եւ կազմակերպական ամբողջ պատմութիւնը: Քանի մը սակաւաթիւ աշխատութիւններ երեւցած են մինչեւ այժմ:

Անշուշտ, պատասխանատու դերակատարներու գործն է Թղթին յանձնել ա՛յն, ինչ որ տեսան ու ապրեցան այդ մռայլ օրերուն մէջ:

Այսօր, ականատեսի մը անձնական ապրումներն են սոսկ, որ կը տանին գիս եւ, մեր լքուած հայրենիքի ձիւնապատ լեռներն ու բարձունքները, մէկ մտահոգութեամբ միայն,— տալ, ինչքան հնարաւոր է, ռազմաճակատի դէպքերն ու պատճառները, դերակատարներու գործերն ու պատասխանատուութեան աղօտ ըմբռնումները, որոնք, աւա՜ղ, իրարու վրայ կուտակուած ազգային ճակատագրական աղէտի մը ծանրակշիռ բնոյթն ստացան:

×

Ամբողջ Ռուսաստանն ու Կովկասը, 1917 մարտի վերջերը, բոցավառ հնոցի մըն էին վերածուած: Յեղափոխութեան փոթորկոտ ալիքը կ'անցնէր քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ, մարդէ մարդ: Ցարական արիւնոտ գահն ու գայիսոնը փշրուած էին:

Յեղափոխութեան սրտապարար ու ալեծուփ յորձանքին մէջ ռազմաբեմի դէպքերը պահ մը մոռացութեան էին տրուած:

Քանի մը ամիս վերջ, հոկտեմբերեան յեղաշրջումով, յեղափոխական կառավարութիւնն անցաւ համայնավարներուն ձեռքը: Իբրեւ անմիջական հետեւանք իրենց «առաքելական» կոչման, խաղաղութեան ձիթենին բռնած՝ դատարկեցին ամբողջ ռազմադաշտը: Ռուսական վիթխարի բանակները վերածուեցան անկերպարան եւ անգլուխ խուժանի՝ եւ խրամներէն դարձան դէպի տուն ...

Ռազմադաշտը լքեալ գոյքի վերածուեցաւ:

Հսկայ անդունդ մը բացուեցաւ կովկասեան ժողովուրդներու, եւ մանաւանդ հայ ժողովուրդին առջեւ: Իբրեւ անողոք բերումով, դէպքերուն ամբողջ ծանրութիւնը ինկած էր հայ ժողովուրդի ուսերուն վրայ:

Յեղափոխութիւնը,— միլիոնաւոր ճնշուածներու այդ ազատարար առաքեալը — պատմութեան դաժան խաղով, առաջին անգամ հաշուի կը նստէր մեր գոյութեան հետ:

Ո՛րքան պատրանքներ ու երազներ էինք հիւսած ... Թրքահայաստանն ու Ռուսահայաստանը միացած, հայկական վարչութիւն, հայկական իշխանութիւն ու վերածնութիւն: Կարճ ատենուան մէջ, մեր շինարար ու աշխատաւոր ժողովուրդը իր մտքի ու բազուկի հրաշքն էր նետած հայրենի դաշտերուն ու ձորերուն մէջ:

Եւ ահա, վրդովիչ անելի մը առջեւ.— Ռուս զօրքերը կը քաշուէին: Անթացուպեր չկային այլ եւս: Մնացեր էինք մեն-մինակ, մենք մեզի:

Յեղափոխութեան բեմէն, Լէնինի կառավարութիւնն ալ կը նուիրագործէր Ռուսաստանի ճնշուած ժողովուրդներու դարաւոր իղձերը եւ մասնաւոր յայտարարութեամբ՝ «Ռուսաստանի ժողովուրդներուն ինքնորոշման իրաւունք» կը շնորհէր: Ահա Թէ ի՛նչպէս կը բանաձեւէր իր հանդիսաւոր յայտարարութիւնը.—

«Խորհուրդներու (Զին. Բան. եւ Գիւղացիական) համագումարը այս տարուան (1917) յունիսին հռչակեց Ռուսաստանի ժողովուրդներու իրաւունքը ազատ ինքնորոշման համար:

Երկրորդ համագումարը, այս տարուան հոկտեմբերին, հաստատեց Ռուսաստանի ժողովուրդներու այս անկապտելի իրաւունքները, աւելի որոշակի եւ վճռական կերպով:

Կատարելով այդ համագումարներու կամքը, Ժողկոմխորհը որոշեց դնել իր գործունէութեան հիմը Ռուսաստանի ազգութիւններու հարցին վերաբերեալ հետեւեալ սկզբունքները.

1.— Հաւասարութիւն եւ վեհապետութիւն Ռուսաստանի ժողովուրդներուն:

2.— Ռուսաստանի ժողովուրդներու իրաւունքը ազատ ինքնորոշման համար, որ կարող է հասնիլ մինչեւ անջատումն եւ անկախ պետութեանց կազմումը:

3.— Վերացում՝ բոլոր եւ ամէն տեսակ ազգային եւ ազգային-կրօնական արտօնութիւններու սահմանափակման:

4.— Ազատ զարգացում ազգային փոքրամասնութեանց եւ ազգագրական խումբերու, որոնք կը բնակին Ռուսաստանի մէջ:

Այս սկզբունքներէն բխող բանաւոր հրովարտակները կը մշակուին անմիջապէս, երբ կազմակերպուի ազգութեանց գործերու յանձնաժողովը:

Յանուն ռուսական հանրապետութեան, ազգութեան գործերի կոմիսար՝ Ստալին. ժողկոմխորհի նախագահ՝ Լէնին»: (1917 նոյ. 16. «Մշակ», Թիւ 245, Թիֆլիս):

Ո՛չ միայն ինքնորոշման իրաւունք կը շնորհէր հայութեան մէկ կարեւոր հատուածին, այլեւ մասնաւոր հրամանագրով մը կը ճանչնար նաեւ Թրքահայաստանի անկախութիւնը:

Ահա, նաեւ այդ պատմական հրամանագիրը, որ դատապարտուած էր մեռած տառ մնալու.—

«Ժողկոմխորհը կը յայտարարէ հայ ժողովուրդին, որ Ռուսաստանի բանուոր-գիւղացիական կառավարութիւնը կը պաշտպանէ Հայերու իրաւունքը Ռուսիոյ կողմէ գրաւուած Թրքահայաստանի մէջ՝ ինքնորոշումն մինչեւ բացարձակ անկախութիւն: Ժողկոմխորհը կը գտնէ, որ այդ իրաւունքի իրականացումը հնարաւոր է միայն այն պարագային, երբ հայ ժողովուրդին ազատ քուէարկելու ապահով պայմաններ ստեղծուին: Ժողկոմխորհը նման ապահովութեան պայման կը նկատէ. 1. Հեռացնել Թրքահայաստանի սահմաններէն ռուսական զօրքերը եւ անմիջապէս կազմակերպել հայկական ժողովրդական ոստիկան զօրք (միլիցիա) Թրքահայաստանի բնակչութեան անհատական եւ հանրային պաշտպանութիւնը ապահովելու համար:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԱԹՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Մ. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Լ. ԶՈՐՄԻԽԵԱՆ**

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻՆ կողմէ

Մասնակցութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «ՎԱՐՈՒԺԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ

ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

ՍԱԼ «Տ'ԱՐՄՕՆԻ»ի մէջ, (Սինէմա Ռօայալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Տ. ՋԷՔԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏԻԿԻՆ **ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԶՕՐԵԱՆԻ**

40 ԱՄԵԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ 15 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ

ALLIANCE FRANÇAISEի սրահին մէջ: 101 **Bld. Raspail, PARIS**

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ՍԱԼ – ԺԷՕԳՐԱՖԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստական բաժին՝ մասնակցութեամբ ծանօթ արուեստագէտներու

Պ. Եր. Տէր Անդրէասեանի Յոբելինական հանդէսը Լիոնի մէջ կը տօնուի 29 Յունիս 1935ին:

×

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը:

ԼԻՈՆԻ ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

«Վ Է Մ»

Լոյս տեսաւ «ՎԷՄ»ի 9րդ հատորը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա. ՄԱՆՏԷԼՇՏԱՄ (կենսագրութիւն).— Ա. Մանտէլշտամ՝ *«Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայում».—* Յ. Ճ. Սիրունի՝ *«Զոհի տարիին նախօրեակը»*,— Կ. Վ. Տայֆ՝ *«Լ. Շանթի գեղարուեստական երկերը».—* Ն. Մառի ինքնակենսագրութիւնը.— Շ. Նարդունի՝ *«Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան համեմատական ուսումնասիրու–թեան».—* Ա. Աստուածատրեան՝ *«Արամը».— «Հայաստանի խորհրդի արձա–նագրութիւնը».—* Ռոստոմ՝ *«Կուկունեան խմբի արշաւանքը».— ՀԻՆ ԹՈՒՂ–ԹԵՐ.— ԱՆՑԵԱԼԷ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱ–ԽՕՍԱԿԱՆ՝ Յ. Զաւրեան.— ՑԱՒԵԼՈՒԱԾ, Վ. եպ. Մանկունի՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:*

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսայի համար՝ 60 *Ֆր.: Դիմել՝ Լ. Գեւոնեա–նին, «Յառաջ»ի հասցէով:*

Կը խնդրուի բաժանորդներէն՝ փութալ վճարել բաժնեգինները:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ *Հեռաձայն* **Danton:** 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնասուած կերակուրներ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ կը տօնուի նախաձեռնու–թեամբ Վրաստանի պատուիրակութեան յատուկ յանձնախումբի, այսօր Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—7 Aéro - Club de France*ի մէջ*, 6, Rue Galilée:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Կը հրաւիրուին հայ բարեկամները:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշտ քովը)

Մեթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

159, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**

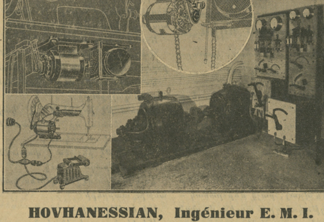
Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փոխցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտա–րար դատարաններու առջեւ, կուտայ **certificats de coutumes**ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գոր–ծողութիւններ:

Ամէն տեսակ մասնաւոր հանգամանք ունեցող վաւերաթուղթի խմբագրութիւն, ընկերութեան կազմութիւն եւ հաշուեյարդար: Նա–խարարութեանց եւ հանրային վարչութեանց ուղղուելիք խնդրագիր–ներ ե թղթակցութիւններու կազմութիւն: Հարկային զեղչեր: Ներկայ տնտեսական կացութեան պատճառաւ խորհրդակցութիւններ կը տըր–ուին **10** փրանքի, իսկ նամակով եղած խորհրդակցութեանց համար **15** փրանք:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 *եւ* 17 — 19: *Նաեւ ժամադրութեամբ*

ԳՆՈՒՄ, ՎԱՃԱՌՈՒՄ, ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ եւ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

ՄՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ, ՌԷՕՍԹԱԹԵՐՈՒ, ՔՕՄԻՒԹԱԹՐԻՍՆԵՐՈՒ

HOVHANESSIAN, Ingénieur E. M. I.

14, Rue Soleil, Paris (20)

R. C. S. 579,489 Tél. **Ménil.: 41-67** Ch. Postaux Paris 1717.38

գաւառի ապսպրանքները կը ղրկենք *contre remboursement*ով:

ԳՈՒՇԱԿՈՒՀԻ

Տիկ. ՄԱՐԻԱ ՋԷՆԻ

Դիմել ամէն օր (կիրակին մէջը) ժամը 3 - 7, բացի երկուշաբթիէ: 62, **rue de Rochefoucauld**, բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ: Մէթրօ' **Pigalle**:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

փարիզի եւ շրջանի *Յառաջի* ցրուիչ

Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

×

ՅԱՌԱՋի եւ ՄԵՂՈՒի համար

դիմեցէք՝ ընկեր **Sarkis Bilali**ի

7, rue du Puy, Romans (Drôme):

ՓԱՐԻԶԻ Ատափազարի Հայր. Մի–ութեան պարգեւաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ Մայիս 19ին: Շահած են հե–տեւեալ թիւերը.— 251, 371, 650, 225, 35, 930, 555, 850, 412, 154, 859, 164, 568, 161, 67 եւ 669:

Շահած առարկաները ստանալու համար դիմել թուականէս մինչեւ եր–կու ամիս Պ. **Hoviguian**ի **79, Rue de la Mare, Paris (20e)**: Վերոյիշեալ պայ–մանաժամէն վերջ եղած դիմումները նկատի չեն առնուիր:

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ

52, Rue du Fbg. St. Martin. Paris (10)

(ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔԻՆ ԿԻՑ)

Մեթրօ՝ **St. Martin** եւ **Chateau d'Eau. Tél. Nord: 82 - 86**

Փարիզի կեդրոնը բացուած է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ, ուր կարելի է գտնել ամէն տեսակի *ԴԵՂԵՐ*, պատրաստուած մեծ խնամքով ու միշտ թարմ:

Բոլոր ՀԱՅ յաճախորդները կրնան օգտուիլ *ձրիաբար* դեղատան մէջ գտնուող ՀԱՅ ԲԺԻՇԿԻ մը խորհուրդներէն:

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՏՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ	**ՌԱՔԻ ՏԻԻՋ** ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ	ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ներմկնայ եւ քէյֆ կուտայ:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Յ. ՏԱԼԱՔԻՒԲԷԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐՋԻԵԱՆ

211, Rue de Criqui

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔ

74, Rue de Belleville, Paris (20)

Հանգստաւէտ պայմաններ, անթերի սպասարկութիւն եւ կա–տարեալ մաքրութիւն:

Բաղնիքը բաց է կիներու համար առաւօտեան ժամը 8էն ի–րիկուան ժամը 8ը, բացի երեքշաբթիէ:

Այրերու՝ շաբաթ ժամը 5էն մինչեւ գիշեր, իսկ կիրակի առա–ւօտեան ժամը 8էն մինչեւ կէս օրէ վերջ ժամը 2:

Տնտեսական տագնապի պատճառաւ մուտքի գինը 6 ֆրանքէն զեղչած ենք 4 ֆրանքի, հնարաւորութիւն տալու համար ամէն մարդու չզրկուելու համար իր նախասիրած բաղնիքէն:

Բազմաթիւ հաղորդակցութեան միջոցներ, մէթրօի նոր գծին բացումով իջնել Métro Pyrénées, որ բաղնիքին շատ մօտն է: Օթօպիւս՝ N. 26:

Մօտ ատենէն բաղնիքը պիտի ունենայ՝ Salon de Coiffure եւ de Pedicure:

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - **ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ**

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

16, Rue de Vaugirard, PARIS (6e) Մեթրօ՝ ՕՏԷՕՆ կամ ՍԷՆ ՄԻՇԷԼ

ՀԵՌԱՁԱՅՆ՝ **ODÉON 76–22**

Կ'ընդունի ժամը 9 – 12 եւ 2 – 8, իսկ կիրակի մինչեւ կէսօր

ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԱՌԹԻԷ ԼԱԹԷՆԻ ՄԷՋ

Café - Restaurant "ATLAS"

30, Rue des Ecoles եւ 16, Rue des Carmesի անկիւնը, Paris (5).

Tél. Odéon 53 - 55, Մեթրօ Maubert Mutualité.

Մաւրիտանական ոճով, շքեղ եւ պերճ զարդանկարչութեամբ պճնուած: Ընտիր յաճախորդներու հաճելի շրջանակ: Առաջ–նակարգ ճաշ եւ սուրճ, չափաւոր գինով: 10 Ֆր. կամ ընտրո–վի ափսէներու սպասարկութիւն: Անտալուզեան նուագախումբ:

Յաճախորդները պիտի գտնեն ամէնէն արդիական *քոմֆորը*, համակրական մթնոլորտ, կատարեալ քաղաքավարութիւն եւ սպա–սարկութիւն: Թէյարան: Մարոքեան արտադրութիւններ:

ԵԿԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ ԴՐԱԽՏԸ

Սրճարանի պարկեշտ եւ վստահելի ուղղութիւնը հաճոյք պիտի պատճառէ բոլոր մտաւորականներուն:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ եւ *ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՈՒԱԳ:*

Զանազան նուագարաններ կը գտնուին յաճախորդներու տրա–մադրութեան տակ: *Հինգ լեզու կը խօսուի:*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (91)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Մենք գիշերները աւելի ազատ էինք լինում միմեանց հետ խօսելու եւ խոր–հրդակցելու, երբ անասունների նման ածում էին մեզ մի սենեակի մէջ եւ դուները կողպում էին: Բայց իմ ընկեր խաչագողները վաղուց արդէն սկսել է–ին ինձ հետ բաւական սառն կերպով վարուել, երեւում էր որ վստահու–թիւն չունէին դէպի ինձ եւ ամենայն ծածկամտութեամբ աշխատում էին թագցնել ինձանից մի գաղտնիք: Ես էլ իմ կողմից ամենեւին հետաքրքիր չէի լինում խորամուխ լինել նրանց խորհուրդների մէջ:

Այդ սառնութիւնը սկսուեցաւ մեր մէջ այն օրից, երբ իմ երիտասարդ ընկերներից մէկը յայտնեց ինձ քաւոր Պետրոսի ամբողջ ծրագիրը, թէ որ–պէս հնարներ էր նախապատրաստել նա, որ կէս ճանապարհից փախցնէր իւր աքսորական ընկերներին. ես այն ժամանակ մերժեցի երիտասարդի ա–ռաջարկութիւնը, վճռական կերպով պատասխանելով, թէ ամենեւին չի պիտի մասնակցեմ նրանց ձեռնարկու–թեան մէջ, եւ աւելացրի, թէ լաւ է ինձ հանքերում մաշուիլ եւ համբե–րութեամբ սպասել իմ ճակատագրի վախճանին, քան թէ ազատութիւն գտնել քաւոր Պետրոսի ձեռքով:

Այն օրից անցել էին երկու ամբողջ ամիսներ:

Մի գիշեր նոյն երիտասարդը մօ–տեցաւ ինձ:

— Մուրատ, ասաց նա,— դու դարձեա՞լ միտքդ չես փոխել:

— Ի՞նչ բանի համար, հարցրի ես:

— Յիշո՞ւմ ես մեր մէջ մի քանի ա–միս առաջ տեղի ունեցած խօսակցու–թիւնը:

— Յիշում եմ:

— Էգուց երեկոյեան պահուն պիտի կատարուի գործողութիւնը ...:

— Ինչ որ ուզում էք կատարեցէք:

Ես չեմ փոխել իմ միտքը,— ես ամե–նեւին չեմ մասնակցելու ձեր ձեռնար–կութեանը...:

Նա բռնեց իմ աջը եւ աղաչաւոր դէմքով աչքերը դարձրեց դէպի իմ երեսը.

— Լսիր, Մուրատ, յամառութեան ժամանակ չէ, քո կամակորութիւնը կը կորցնէ քեզ: Մտածէ, որ դու դեռ երիտասարդ ես, քո առջեւ դեռ ըն–դարձակ ասպարէզ կայ գործելու եւ բախտաւոր լինելու: Քաւոր Պետրոսը իւր որդու նման սիրել է քեզ, այժմ նոյնպէս սիրում է: Նա քեզանից ձեռք չի վեր առնի. նա կը գայ քո ետեւից, ուր որ տանում են քեզ, եւ մինչեւ չազատէ քեզ, չի հանգստանայ: Եթէ չես հաւատում, քեզ ցոյց կը տամ նրա նամակը:

Նա տուեց ինձ մի թղթի կտոր, որի վրայ գրուած էին մի քանի տողեր մի–այն. ստորագրութիւնը եւ ձեռագիրը քաւոր Պետրոսինն էր: Ահա նրա բո–վանդակութիւնը, «Սիրելի Մուրատ, հնազանդուիր, ինչ որ քո ընկերները կ'առաջարկեն քեզ,— մօտ է փրկու–թեան ժամը»...:

Թէ ի՞նչպէս էր հասել այդ թուղթը նրա ձեռքը, ես չը գիտեմ, բայց ես գրուանքով յետ տուի, ասելով.

— Եթէ հազար այս տեսակ նամակ գրելու լինի նա, ես դարձեալ իմ միտքը չեմ փոխի: Ես վճռել եմ, վա–ղուց վճռել եմ բնաւ յարաբերութիւն–ներ չունենալ խաչագողների հետ: Ես նրանց մասնութեամբ Սիբիր եմ գը–նում, բայց չէի ցանկանայ նրանց ձեռքով ազատուած լինել:

— Այդ ես հասկանում եմ, պատաս–խանեց երիտասարդը,— եւ մասամբ իրաւունք եմ տալիս քո դժգոհութեա–նը: Բայց ոչինչ չէ արգելում քեզ այդ դրութիւնից ազատուելուց յետոյ կտ–րել քո յարաբերութիւնները խաչա–գողների հետ:

— Բանը նրանումն է, որ նրանց ձեռ–քով ազատուելը ինձ համար անար–գանք եմ համարում:

— Այդ խօսքը շատ վիրաւորական է, Մուրադ, ՛ասաց երիտասարդը փոքր ինչ վրդովուած ձայնով,—բայց ես ուշադրութիւն չեմ դարձնի եւ կը յիշեցնեմ քեզ մի ուրիշ բան, որը, որպէս երեւում է, մոռացել ես դու: Դու յիշում ես այն անբախտ աղջկան, որը սիրում էր քեզ, որին սիրում էիր եւ դու: Արդեօք չե՞ս մտածում վերա–դառնալ նրա մօտ, գտնել նրան, ու–րախացնել նրան: —Գիտե՞ս ի՛նչ դրու–թեան մէջ թողեցիր նրան:

— Գիտեմ ... Բայց ինձ յայտնի չէ, արդեօք ո՞ղջ է նա թէ ...

Վերջին խօսքը ես չկարողացայ ար–տասանել, դա դանակի պէս կտրա–տում էր իմ սիրտը: Երիտասարդը հանգստացրեց ինձ, ասելով.

Ողջ է: Նրա վէրքը մահացու չէր: Մենք այդ մասին ճիշդ տեղեկութիւն ունենք:

Ընթերցողը յիշում է, որ ինձ դէպի աքսոր ճանապարհ դնելու առաւօտը յանկարծ յայտնուեցաւ Նէնէն եւ իւր բարկութեան խռովութեան մէջ խլեց զինուորների մէկի ձեռքից հրացանը եւ արձակեց: Թէեւ ոչ ոքին չվնասեց նա, բայց նրա վարմունքը այն ատի–ճան հակառակ էր օրէնքի, որ մի զին–ուոր հրացանի սուինով վիրաւորեց նրան, եւ նա ընկաւ «Խելագար աղջ–կայ» համարումը եւ հոգեկան հիւան–դութեան ապացոյցները միայն կարո–ղացան ազատել նրան օրէնքի դատա–պարտութիւնից:

Նէնէի անունը յիշեցնելով, երիտա–սարդը չօշափեց սրտիս ամենազգա–յուն լարերը, իմ յամառութիւնը մեղ–մացաւ, իմ կամակորութիւնը միան–գամից փշրուեցաւ երբ ես պատրաստ էի ասել նրան. «լաւ, համաձայն եմ, կը միանամ ձեզ հետ»,— բայց դար–ձեալ շուտով ես տիրապետեցի ինձ, կարծես, իմ կամքի զօրութիւնը կրկին վերադարձաւ, երբ մտաբերեցի թէ ի՞նչ բան է խաչագողը կամ ի՞նչ է նշանակում միանալ նրանց հետ:

— Ոչ, պատասխանեցի նրան,— երբեք, երբեք ձեզ հետ գործ ունե–նալ չեմ կարող:

Երիտասարդի դրութիւնը անտանե–լի դարձաւ: Նա գործ դրեց իւր վեր–ջին ուժը, աշխատելով Նէնէի յի–շատակով գրաւել ինձ: Այդ փորձը անցաւ ապարդիւն: Այժմ ի՞նչ պիտի անէր նա: Նա յայտնեց ինձ մի գաղտ–նիք, հաստատ յոյս ունենալով, որ կը համոզէ ինձ, որ ես կը մասնակցեմ նրանց ձեռնարկութեան մէջ: Ես մեր–ժեցի: Բայց գաղտնիք մնաց ինձ մօտ: Այժմ կարո՞ղ էր նա ապահով մնալ՝ որ ես նրանց գաղտնիքը չէի յայտնի–ում որ հարկն էր եւ արգելք չէի դնի նրանց դիտաւորութեան կատարուե–լուն:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՆՐԹՆԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՄԱՅԻՍ MARDI 28 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2816

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲՈՒՆ ՎՏԱՆԳԸ

Վերջերս ուշագրաւ իրարանցումի մը մատնուեցան Երեւանի «բարեկամները», ամերիկեան թերթի մը մէկ թղթակցութեան առթիւ:

Այդ լրագիրը, «Քրիսչըն Սայընս Մոնիթոր», որ տեւական կապ ունի Կովկասի հետ, Թիֆլիսի «Զարեա Վոստոկա» թերթէն կ'ամփոփէր Ա. Խանջեանի մէկ ճառը՝ Հայաստանի ազգայնականներու գործունէութեան մասին:

Համաձայն տրուած տեղեկութեանց, Ս. Տէր Գաբրիէլեան հեռացուած է իր ազգայնական հակումներուն համար եւ ուրիշ մաքրագործումներ ալ պիտի կատարուին:

Իսկ ամէնէն վրդովիչը,— իբրեւ թէ Երեւանի ազգայնականները կը ձգտին անկախութեան, «առնուազն Անդրկովկասեան դաշնակցային Միութենէն անջատուելու»:

Խանջեանի յայտարարութեամբ, «հայ ազգայնականները յաջողած են թափանցել կուսակցական եւ կառավարական կազմակերպութեանց մէջ, մայրաքաղաք Երեւանի եւ ուրիշ շատ մը քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ: Անոնց կարծիքով, Հայաստան զոհած է իր շահերը յարելով Անդրկովկասեան հանրապետութեան, որուն մաս կը կազմեն Վրաստան եւ Ադրբէջան»:

Արդարեւ, մտահոգութեան արժանի է լուրը, իր այս վիճակին մէջ: Եւ «բարեկամները» չեն ուզեր հաւատալ, կամ առնուազն թիւրիմացութեան կամ չափազանցութեան կը վերագրեն զայն:

Մենք ալ աւելի վաւերական տեղեկութիւն մը չունինք, որպէսզի կարենայինք ճշդել ծաւալն ու չափը:

«Զարեա Վոստոկա» Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան պաշտօնաթերթն է, եւ բնականաբար բուն աղբիւրէն քաղած է Ա. Խանջեանի ճառը:

Բայց հիմնականը լուրին վաւերականութիւնը չէ, այլ այս առթիւ պարզուած երեւոյթը:

Առաջին անգամ չէ որ «ազգայնական թեքումներ» կը մատնանշուին Հայաստանի, ինչպէս ուրիշ խորհրդային երկիրներու, նոյն իսկ «մեծպետական» Ռուսաստանի մէջ:

Եւ առաջին անգամ չէ որ կուսակցական վարիչները, մանաւանդ ընդհ. քարտուղարները կը հնչեցնեն ահազանգը, յիշեցնելով,— կրակ տեղացէք:

Հարցը այն է որ, քանի կը զտուին շարքերը եւ կը կրկնապատկուին հետապնդումները, այնքան կը շեշտուի ազգային — ոչ թէ ազգայնական — ոգին, վարակելով մինչեւ անգամ բազմաթիւ կարմիր գլուխներ:

Իսկ թէ այս ոգին բացարձակ անկախութեան կը ձգտի, կամ թէ Հայաստանի կարմիր ազգայնականները այնքան յառաջ գացած են որ կ'ուզեն բաժնուիլ Կովկասեան Դաշնակցութենէն,— պարզապէս հէքեաթ մըն է:

Հէքեաթ մը կամ խրտուիլակ մը՝ ծածկելու համար ուրիշ մեղքեր կամ դաւեր:

Այսպէս, քիչ – շատ հասունցած բոլշեւիկներ կրնան դանդատած ըլլալ թէ՝ Հայաստան միշտ կը մնայ իրաւազուրկ, ենթակայ Թիֆլիսի եւ Բագուի գերակշռութեան եւ քաղաքական խաղերուն:

Ինքնին շատ հիմնաւոր գանգատ մըն է այս, ապացուցուած՝ բազմաթիւ փաստերով:

Զուր անցած չեն վերջին 10–15 տարիներու անցքերը:

Եթէ նոյն իսկ Դաշնակցութիւնը մէկ բառ գրած, մէկ խօսք արտասանած չըլլար այդ վրդովիչ իրաւազրկութեանց մասին, օրուան կեանքը, անողոք իրականութիւնը բաւական էին լեզու հանելու ամէնէն թթու հակադաշնակցականները:

Եւ մենք տեսանք որ իրարու ետեւէ քշուեցան Լուկաշինները, Սաքոները, Ա. Յովհաննիսեանները, Ա. Կարինեանները, իսկ, վերջին պահուն՝ Ս. Տէր Գաբրիէլեանը:

Ուրեմն, ճեղքեր, գիտակցութեան պոռթկումներ եղած են եւ միշտ ալ պիտի ըլլան, քանի կը տիրէ ներկայ վիճակը,— Թիֆլիսն ու Բագուն ընդհանուր հրամանատար, իսկ Երեւանը՝ միայն հրամանակատար:

Եւ օրուան վարիչները միշտ ալ պիտի փորձեն վարկաբեկել այդ երեւոյթներն ու շարժումները, իբրեւ «աջ թեքում», «նացիոնալիզմ», մինչեւ անգամ ... անջատողական ձգտում:

Այդ բոլորը սահմանուած են բուն ողբերգութիւնը ծածկելու եւ հանրային կարծիքը շփոթեցնելու: Միեւնոյն առեն ազգեցութեան պայքար մղելով եւ անձնական հաշիւներ կարգադրելով:

Բուն դժբախտութիւնն ալ այս է, եւ ոչ թէ անջատման վտանգը, որու մասին չի կրնար խորհած ըլլալ յետին «դաւադիրը», ներկայ պայմաններուն մէջ:

Արտասահմանի համար ալ, ա՛յս պէտք է ըլլայ մտահոգութեան գլխաւոր կեդրոնը:

Եթէ արտասահմանը ունենար միակամ եւ հետեւողական ուղեգիծ՝ այս ճակատին վրայ, կը կարծենք թէ աւելի դիւրին կ'ըլլար խելքի կանչել Երեւանը:

Այո՛, արտասահմանն ալ կրնայ վճռական դեր կատարել, որպէսզի Երեւանցիները կարճ կապեն իրենց ներքին մրցակցութիւնները, իրենց թերխաշ մարգարէներն ու «քեալլագէօզութիւնները», եւ նուիրուին բուն երկրին բարօրութեան, բոլոր պիտանի ուժերու համախմբումով:

Նոյն իսկ իբրեւ «ամերիկեան գիտող», արտասահմանը Երեւանի վրայ պիտի նայի արթուն աչքով եւ հասուն գիտակցութեամբ:

Մնաց որ, այս ցիրուցան բազմութիւնները ամերիկեան դիտողներ չեն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՖՐԱՆՔԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կառավարութիւնը այսօր կը ներկայացնէ Բացառիկ լիազօրութեան ծրագիրը

ՈՍԿԻԻ «ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Վճռական շրջան մըն է այս շաբաթը Ֆրանսայի ներքին կեանքին համար: Նախարարական խորհուրդը երէկ գրաղեցաւ արտակարգ լիազօրութեանց հարցով, եւ այսօր իսկ խորհրդարանին կը ներկայացնէ իր ծրագիրը: Մինչ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուէին, կացութիւնը աւելի ծանրացաւ սեղանաւորական եւ ելմտական տեսակէտով: Պանք տը Ֆրանսը, որ 2ուկէս առհարիւրէն 3ի բարձրացուցած էր զեղչի սակը, հարկադրուեցաւ նոր յաւելում մը կատարել յաջորդ օրն իսկ, շաբաթ, բարձրացնելով 4 առհարիւրի: Այս արտակարգ բարձրացումը՝ 48 ժամուան մէջ՝ հետեւանք էր նոր մտահոգութեանց: Վերջին երկու օրերու (ուրբաթ – շաբաթ) ընթացքին իրր մէկ միլիառ ֆրանք արժողութեամբ ոսկի քաշուած էր հրապարակէն: Մայիս 17էն ի վեր, 1,500,000,000էն երկու միլիառ ֆրանքի ոսկի քաշուած է Ֆրանսայէն, ինչ որ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ:

Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, նախապէս կը խորհուէր լիազօրութեան խնդիրը խորհրդարանին քննութեան ենթարկել այսօր իսկ, երեքշաբթի, մանաւանդ որ ելմտական նախարարը կը յայտնէ թէ անմիջական եւ վճռական միջոցներով միայն կարելի է խափանել ֆրանքին դէմ սարքուած խաղերը: Բայց կարելի չէր այսօր սկսիլ, գլխաւորաբար Պ. Ֆլանտէնի տկարութեան պատճառաւ: Ելմտական նախարարը իր զեկուցման մէջ յայտնած է թէ չի կրնար որ եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել, եթէ կառավարութիւնը լիազօրութիւն չստանայ առ առաւելն մինչեւ ամսեզլուխ:

Ֆրանսայի պահպանողական թերթերը անմիջական վտանգ մը չեն տեսներ ֆրանքին համար, եւ կը կարծեն թէ ամէն բան պիտի շտկուի, եթէ կառավարութիւնը լիազօրութիւն ստանայ ծախքերը կրճատելու համար: «Մաթէն»ի կարծիքով, ֆրանքը աշխարհի ամէնէն ամուր դրամն է, եւ միայն քաղաքական խաղերու հետեւանքով կրնայ կորսնցնել իր գինը: «Թող պոլիտիկաները ըդգուշանան երկրին գայրոյթէն»:

Ելմտական նախարարն ալ կը կարծէ թէ չարիքին արմատը ելմտացոյցի բացն է եւ թէ կարելի է դարմանել զայն, արմատական կրճատումներ կատարելով եւ խափանելով քաղաքական խաղերը: Վարչապետը քիչ մը տարբեր կը մտածէ, եւ կ'ուզէ լիազօրութիւն ստանալ ոչ միայն կրճատումներ կատարելու, այլ եւ ֆրանքը պաշտպանելու եւ տնտեսական վերակազմութեան մղում տալու համար: Վարչապետին համամիտ են Պ. Էռիօ, Պ. Լուի Մառէն եւ ուրիշ նախարարներ, բայց ելմտ. նախարարն ալ զօրաւոր կուսակիցներ ունի: Անցեալ շաբթու տարակարծութիւնը այնքան սուր հանգամանք առաւ որ, հանրապետութեան նախագահը անձամբ վարչապետին տունը գնաց եւ առանձին տեսակցեցաւ նաեւ ուրիշ նախարարներու հետ: Սակայն մէկ բանի մէջ միաձայն է դահլիճը.— Ֆրանքը պահել ներկայ հիման վրայ (ոսկեդրամ): Բոլոր պաշտօնական արտայայտութիւնները կը շեշտեն այս պարագան: Արժեզրկումը կը դատապարտուի ոչ միայն իբրեւ կիսկատար միջոց, այլեւ վտանգաւոր: «Աղետալի պիտի ըլլան արժեզրկման հետեւանքները», կ'ըսէ «Տէպա», ոչ միայն սեղանաւորական, այլեւ ընկերային տեսակէտով. նոյնիսկ շատ աւելի ծանր»: Շատ մը թերթեր նոր տագնապը կը վերագրեն օտար շահադէտներու խաղի մը: «Փըթի Փառիզիէն»ի կարծիքով, «ահարկու գրոհ մը սարքուած է ֆրանքին դէմ, ճիշդ այնպէս ինչպէս 1924ին: Բոլոր նախանձոտները, բոլոր շահադէտները ամէն միջոց ի գործ կը դնեն, ահաբեկման ամէն ձեւ կը փորձեն, մեր երկրին մէջ խառնակութիւն յարուցանելու եւ իրենց ընչաքաղցութիւնը գոհացնելու համար»:

⁂ Պ. Էռիօ Լիոնէն Փարիզ եկաւ երէկ առտու, մասնակցելու համար նախարարական խորհուրդին, յետոյ վերադարձաւ Լիոն, օդանաւ նստելով: Գիշերը նորէն Փարիզ վերադարձաւ, այսօրուան նիստին մասնակցելու համար:

Կարգ մը թերթեր կացութիւնը այնքան ծանր կը նկատեն որ, կը կարծեն թէ Պ. Ֆլանտէն հրաժարական պիտի տայ: Կարծողներ ալ կան թէ մինչեւ վերջը պիտի պայքարի, ի հարկին լուծելով երեսփ. ժողովը, ինչպէս կ'սպառնար ընել Պ. Տումէրկ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԲՈՂՈՔՆԵՐ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.— Պուշ – տիւ – Ռօնի նահանգային ընդհ. ժողովը անցեալ շաբթուան ընթացքին կրկին զբաղեցաւ օտար աշխատաւորներու վերաբերեալ հարցերով: Այսպէս, չորս անդամներ բանաձեւ մը ներկայացուցին, առաջարկելով ինքնութեան թուղթէ ազատ համարել այն օտար աշխատաւորները, այր թէ կին, որոնք մէկ կամ աւելի ֆրանսահպատակ զաւակներ ունին եւ Ֆրանսա կը բնակին տարիներէ ի վեր:

Պ. Լասալարիէ նահանգապետին ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն օտար աշխատաւորներուն վրայ որոնք ենթակայ են 1935 ապրիլ 5ի օրէնքին, (30 առհարիւրի սահմանափակել օտարներու համեմատութիւնը՝ հանքերու մէջ: Օրէնքը գործադրելի է 1935 յունիսէն): Այս առթիւ դիտել տուաւ.— Բազմաթիւ օտարազգիներ Ֆրանսա կը գտնուին տարիներէ ի վեր, ամուսնացած են մեր երկրին մէջ, ունին ֆրանսահպատակ զաւակներ: Շատերը զոհուած են աշխատանքի արկածներու: Ճշմարիտ անարդարութիւն է թշուառութեան եւ արտաքսման դատապարտել զանոնք, իբրեւ անպէտ գործիքներ: Կը խնդրեմ որ Պ. նահանգապետը միջամտէ, որպէսզի բարեացակամ տնօրինութիւններ ըլլան:

Նահանգապետը պատասխանեց թէ բանուորներու տեղաւորման գրասենեակը ձեռնարկած է ինքնութեան թուղթերու նորոգման, բայց անոնք որ Ֆրանսա մտած են աշխատանքի տոմսերով, պիտի օգտուին լայնօրէն եւ մասնաւորապէս նկատի պիտի առնուի անոնց ընտանեկան վիճակը:

ՕԴԱՆԱՒՈՎ ՍՕՖԻԱ ՀԱՍԱՒ Տոքթ. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, եւ ընդունուեցաւ ջերմ ցոյցերով: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ անհատական հանգամանք կուտան այս այցելութեան, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ Տոքթ. Կէօրինկ ուրիշ նպատակներ ալ ունի:

(Կարեւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԷՐՆ ՈՒ ԾԱՌԱՆ

Էջմիածնի հանգամանքութեան առթիւ, ես, դուն, միւսը հարցուցած եղանք թէ Հայաստանի կառավարութիւնը ինչո՞ւ չտանձներ մայր տաճարին վերաշինութիւնը կամ գոնէ չօգներ, պատմական հնութեանց կոմիտէին միջոցաւ:

Այս շատ բնական հարցումն անգամ «հակահայաստանեան» համարելով, Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը պարտք սեպեր է դաս տալ՝ խմբագրականով մը:

— «Այս խնդրոյն մէջ ալ Հայաստանի ուխտեալ հակառակորդները իրենց սովորական չարախօսութիւնը ի բաց չեն թողուր եւ կ'առարկեն թէ Հայաստանի կառավարութիւնը, որ զանազան կարգի շինութեանց համար դրամ կը գտնէ ու կը ծախսէ, ինչո՞ւ Էջմիածնի նորոգութիւնը ինք չի կատարեր եւ կը թողու որ Հայոց կաթողիկոսը «պաղի հաւաքելու» համար նուիրակ ղրկէ արտասահման: Զարախօսները գիտեն, բայց կը ծածկեն, թէ բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու պէս Հայաստանի մէջ ալ պետութիւն ու եկեղեցի բաժնուած են եւ Հայաստանի կառավարութիւնը այդպիսի գործ ու ծախք չի կրնար ստանձնել ու պէտք չէ որ ստանձնէ»: (Պայքար, 4 մայիս):

Զար զուգադիպութեամբ մը, ամենագէտ «Պայքար»ի տիրոջը տէրը, Երեւանի «Խորհրդային»ն, Մոսկուա, փոխանակ բարենիշ մը շնորհելու այս ծառայական բարեխօսութեան համար, ապտակ մը կ'իջեցնէ ուղղակի գլխուն:

Լսեցէք, խորհրդային թերթերն են որ կը գրեն (եւ անշուշտ ամերիկեան թերթերու թղթակիցներն ալ հեռագրած են).—

Ուկրայնայի գործավարներու խորհուրդը 135,000 ռուբլիի գումար մը յատկացուց, Քիէվի Ս. Սոֆիա նախկին մայր – եկեղեցիին վերանորոգման նախնական ծախքերուն համար:

Այս մայր եկեղեցին, որ պատմական մեծ արժէք մը կը ներկայացնէ, աւատական ճարտարապետութեան ամէնէն փառաւոր յիշատակարանն է, ուր պահուած են ԺԱ. եւ ԺԲ. դարերու արուեստի հրաշակերտներ: Խճանկարներու եւ որմանկարներու հարստութեամբ, Քիէվի մայր – եկեղեցին միակն է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Վերանորոգման աշխատանքները պիտի սկսին այս օրերս, ղեկավարութեամբ չորս առաջնակարգ մասնագէտներու:

Այս օրերս պիտի ձեռնարկուի նաեւ Ս. Անդրէասի մայր – եկեղեցիին վերանորոգման, որ ճարտարապետ Րասթրէլլիի ճարտարապետական ամէնէն կատարեալ յիշատակարաններէն մէկն է:

×

Ի՞նչ կ'ըսէք, տէ՞րը աւելի խելացի է թէ ծառան:

Մոսկուա՞ն աւելի լաւ կ'ըմբռնէ խորհրդային իշխանութեան պարտականութիւնները, թէ՛ ռամկավար մամուլը:

Եւ ո՞վ է «Հայաստանի ուխտեալ հակառակորդ»ը. ա՞ն որ տարրական պարտականութիւն մը կը յիշեցնէ կառավարութեան, թէ ան որ գրիչը տգիտութեան եւ իմաստակութեան մելանին մէջ թաթխելով գիր կը գրէ, նոյն այդ կառավարութեան չկամութիւնը կամ ապիկարութիւնը արդարացնելու համար:

ՎԱՀԷ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շաբաթ գիշեր արտակարգ բազմութիւն մը խռնուած էր «Փըթի Ժուռնալ»ի սրահին մէջ, տօնելու համար հայկական անկախութեան հռչակման տարեդարձը: Նոյնքան արտակարգ էր ոգեւորութիւնը, մանաւանդ երբ նկատի ունենանք օրուան հոգերը: Ներկաներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ բազմաթիւ օտար հիւրեր, ինչպէս եւ Կովկասեան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները: Նախագահ Ա. Խատիսեան բացումը կատարելով, առաջին խօսքը տուաւ Տրօմի երեսփոխան Պ. Մ. Մութէի, որ ծանօթ է իբրեւ եռանդուն ալսոյեան մը տարագիր բազմութեանց դատին: Մեր բարեկամը արժանացաւ ջերմ ծափերու, թէ բանախօսութեան ընթացքին եւ թէ հրաժեշտի պահուն (նոյն գիշերն իսկ մեկնելու ստիպուած էր): Յաջորդաբար խօսեցան Ա. Ջամալեան, Գնդ. Պաղտասարեան (Հայ Կամաւորներու Միութիւն), Պ. Պէրնառ Վաւէ (ֆրանսերէն), Զ. Ո. Մ.ի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու, Սպայից Միութեան ներկայացուցիչները: Շատ նոխ էր եւ գեղեցիկ գեղարուեստական բաժինը:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Ա. Ահարոնեանի առողջական վիճակը

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Տոքթ. Սիվրիհիսարլեանի հետեւեալ տեղեկութիւնը հաղորդեց ինծի, Ա. Ահարոնեանի առողջական վիճակի մասին.— Անցեալ շաբաթ, Ա. Ահարոնեան փոխադրուեցաւ Մօնփէլիէէն մէկ ժամ հեռու, Պալարիւք–Լէ–Պէնի ջերմուկները, ուր պիտի մնայ երեք շաբաթ: Ընդհանուր վիճակը լաւ է: 5 օր առաջ Փրոֆ. Ռօժէ, Տոքթէօրներ Պէչեան եւ Սիվրիհիսարլեան բժշկական խորհրդակցութիւն մը կատարեցին:

Փրոֆ. Ռօժէ հաստատեց այն բարելաւումները, որոնց մասին գրուած էր նախապէս: Ահա փրոֆէսէօրին պաշտօնական խօսքը.— «Առաջին օրերուն կը կարծէի թէ համրութիւնը ամբողջական է, բայց հիմա կը հաստատեմ թէ հետզհետէ աւելի լաւ պիտի կրնայ արտայայտուիլ, թէեւ քիչ մը ուշ»:

Նորէն անուշի կապեցին

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը իր վերջին նիստին մէջ քննեց Եուկոսլավիոյ մէկ խնդրագիրը, որով կ'առաջարկէր ճշդել Հունգարիոյ պատասխանատուութիւնը՝ Մարսէյլի ահաբեկչութեան մէջ: Տեղեկաբեր, Պ. Իտըն, երկու կողմն ալ շոյելով, յաջողեցաւ օրակարգէն վերցնել այս փուշոտ խնդիրը: Այս արդիւնքին հասնելու համար, նախապէս համբերատար բանակցութիւններ կատարած էր երկու կողմերուն հետ: Տեղեկաբերին զեկոյցէն վերջը Եուկոսլավիոյ պատուիրակը խօսք առնելով ըսաւ.— Թէեւ հունգարական կառավարութեան կատարած քննութիւնները լաւ չեն լուսաբաներ կարգ մը կէտեր, եւ կարելի էր լրացուցիչ տեղեկութիւններ պահանջել, սակայն ցանկալի խաղաղեցման օգնելու համար, իմ կառավարութիւնս կը հաւանի այլեւս չհետապնդել խնդիրը:

Իտալական, անգլիական եւ ֆրանսական պատուիրակները իրենց կառավարութեանց անունով շնորհաւորեցին Եուկոսլավիոյ կառավարութիւնը, մաղթելով որ այս որոշումը դիւրացնէ Հունգարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ գործակցութիւնը:

Ա. Դ. Խորհուրդի միեւնոյն նիստին մէջ յաջորդ նստաշրջանին յետաձգուեցաւ Իրանի եւ Իրաքի սահմանավէճի խնդիրը: Երկու կառավարութիւնները յանձն առին չընել որ եւ է բան որ կրնայ ծանրացնել կացութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՐ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Հալքը վերջացուց իր համաժողովը: Ըստ կարգի մատնանշում մը այս առթիւ:

Նախագահ, վարչապետ, քարտուղար թէ խմբագիր, սկսեր են, այլ եւս «կուսակցութիւնը» բացատրութեամբ գոհանալ: Քանի որ ան մեկին ու միակն է ամբողջ երկրին մէջ: Ըսել կ'ուզեն, կ'երեւի, որ այդպէս ալ պիտի մնայ: Այսինքն՝ ճիշդ այնպէս ինչպէս կարելի է ըսել «դահլիճը», «վարչապետութիւնը», «բանակը», եւն., այդպէս ալ կ'ըսուի արդէն Թուրքիոյ մէջ,— կուսակցութիւնը:

Իսկ կուսակցութիւնը — Հալքը — նոյնինքն կառավարութիւնն է. ուրիշ բացատրութեամբ՝ 17նոց քլիքը, որ երբեմն իրար կը հրմշտկէ, բայց գիտէ,— առաւելութիւն մը իրենց համար — միացած ու անվկանդ կենալ:

Այդ է պատճառը, որ Հալքի համաժողովը արժէք կը ստանայ: Ի հարկէ միամիտ չենք ենթադրելու համար թէ անիկա կը նմանի այն համաժողովներուն, զորս կը սարքեն եւրոպական կուսակցութիւններ եւ ուր պատգամաւորը իր անձին վրայ կը կեդրոնացնէ գերագոյն իրաւասութիւնները: Ուր՝ երեսփոխան թէ վարչապետ հաւասարապէս կը գտնուին՝ լեզուն բերնին մէջ դարձող բայց զրպարտող դոնապանի մը կողմէ իսկ:

Հալքը այնքան «կուսակցութիւն» է ու իր համաժողովը՝ այնքան «համաժողով», որքան ընտրութիւնները ընտրութիւն են Թուրքիոյ մէջ եւ Ազգ. Ժողովը՝ խորհրդարան:

Այսուհանդերձ, հոն եղած արտայայտութիւնները, ինչքան ալ թելադրուած ըլլան ու մեզի հաղորդուին ոչ կրճատումներով կամ ձեւափոխումներով, յաճախ երեւան կը հանեն պարագաներ եւ իրողութիւններ, որոնք բաւական հետաքրքրական են:

Հալքի Դ. համաժողովը բացուեցաւ, ինչպէս յայտնի է, Աթաթիւրքի մէկ խնամուած ճառով: Ինչ ալ ըսուի իր մասին ու ինչ ալ խօսուի իր յաջողութեանց, անցեալի, յաւակնութիւններու եւն.ի շուրջ, հարկ է ընդունիլ թէ այս մարդը իր երկրին համար աւելի կ'արժէ քան Փիլսուտսքին Լեհաստանի համար, եւ, իր պաշտօնական արտայայտութիւններուն մէջ գրեթէ երբեք յիշեցնել չի տար «Թուրքը», զոր մենք մինչեւ այսօր կը տեսնենք նոյն իսկ Թ. Արասի մէջ:

Իր այս անգամուան ճառն եւս, ինչպէս ըսի, քաղաքական մարդու իրատես ու կշռադատուած ընդհանուր հայեացք մըն էր՝ երկրէն ներս թէ դուրս:

Համաժողովին երկրորդ ուշագրաւ պարագան «ծրագրային կարգ մը փոփոխութեանց» շուրջ Րէճիփ Փէքէրի (քարտուղար) ճառն էր: Անիկա ի մէջ այլոց շօշափեց նաեւ պետութեան եւ երկրին տնտեսական փոխյարաբերութեան բարդ հարցը, ջանաց ընդունիլ թէ Թուրքիոյ մէջ անտեսութիւնը ո՛րքան անհատական է ու որքան պետական: Բայց, իր ճառին թողած տպաւորութիւնը այն եղաւ որ՝ մասնաւորապէս այս վերջին խնդրին մէջ Թուրքիոյ վարիչները պայմաններուն հարկադրուած իրողութիւններէն կ'եզրակացնեն սկզբունքները, քան թէ՝ այս վերջինները կը ծնցնեն առաջինները:

Րէճիփ Փէքէր չմոռցաւ չըսել թէ՝ իրենք կը մնան հաւատարիմ իրենց վեց հիմնական սկզբունքներուն: Այսինքն՝ միանգամայն թէ պետական են, թէ՛ հանրապետական, թէ ռամկավար, թէ յեղափոխական, թէ ժողովրդավար, եւն.:

Ուրիշ խնդիր է, ու մեր այսօրուան նիւթէն դուրս՝ այն պարագան թէ Թուրքիա որքան հանրապետական է, որքան ռամկավար եւ որքան ժողովրդավար: Ցառաջիկային թերեւս առիթ ունենամ այս էջերուն մէջ համադրելու Թուրք մամուլին տարիներ շարունակ արտայայտած հակադիր գրքերը՝ այդ բոլորի մասին:

Անցնինք այժմ, երրորդ կէտին:

Պտղնկութեան եւ քողի խնդիրն է այդ: Ահա թէ ի՛նչպէս կը նկարագրէ հեռագիրը՝ ժողովի այդ մասը.—

«Գըլըճօղլու Հալգը առաջարկեց որ պտղնկութեան դէմ միջոցներ ձեռք առնուին: Թարիք Ուս խօսեցաւ քողի եւ չարշաֆի խնդրին շուրջ եւ առաջարկեց որ մանաւանդ քողը մէջտեղէն վերցնելու համար կտրուկ միջոցներ ձեռք առնուին: Ջօր. Քեազիմ եւս առաջարկեց որ քողը անպատճառ վերցուի»:

Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ բուռն վիճաբանութիւններ եղան: Ոմանք զայն նկատեցին «ստիկանական պարզ խնդիր մը», իսկ ուրիշներ՝ «յեղափոխութեան մէկ գործը»:

Իսկ պայման մը, որ Նիյաշէն էր եկած, ի նշան բողոքի ... Հեռացաւ ժողովասրահէն: Է՛, յետո՞յ: Ցետոյ՝ «ներքին գործավարին հաւաստիքներուն վրայ պայմանը համոզուեցաւ եւ նորէն ժողովասրահ մտաւ»:

Այսպէս, ուրեմն, հանրապետական ու յեղափոխական Թուրքիան դեռ քողի խնդիրը կը ծեծէ: Ու Աղա կինտիսղի պէս գրագէտներ կը գտնուին, որոնք «ոստիկանական պարզ խնդիր մը» կը նկատեն զայն: Կը յիշուի, անշուշտ, որ Սերասափիոյ մէջ եւս Հալքը որոշած էր պայքարիլ չարշաֆին ու քողին դէմ: Ուրեմն, չղարշը ի պատուի է դեռ ու համագումարին եկած են պատուիրակներ, որոնք մեկնած են իրենց ընտրական շրջանէն «քողին արգելքը պաշտպանելու խոստումով»: Բնորոշ է որ կիներ աւելի ջերմեռանդ են այս պայքարին մէջ: Եւ, ինչպէս կ'երեւի, դարձեալ կիներն են որ նոյնքան ջերմեռանդ կերպով կ'ընդդիմանան ե՛ւ օրէնքին, ե՛ւ հրահանգին՝ շարունակելով ժուժկալ՝ քող երեսնին: Ի՞նչ ընել,— ձերբակալե՞լ, բանտարկե՞լ, պատժե՞լ: Ո՞ր մէկը: Խօ՞վքը: Ու Էնկիւրի բաւական դժուարութեան բախած է: Ժամանակը կրնայ վերջ տալ, ապահովաբար, ե՛ւ այս սովորութեան: Բայց, անիկա գոնէ առայժմ կը բնորոշէ յարատեւ մտայնութիւն մը, որ անձեռնմխելի կողմն է ընդդիմադիրներուն եւ որ, սակայն, օրն ի բուն եւ անկաշկանդ իր լուռ անհնազանդութիւնը ցոյց կուտայ՝ փողոցէ փողոց ..

Էնկիւրիի վարիչները, քողին դէմ իրենց այդ անզօր պայքարի ընթացքին, կը մոռնան սակայն, որ հանրապետութիւնը՝ ինքը, ինչպէս նաեւ Ազգ. Ժողովը քօղարկուած են տիրող դիկտատուրային ... Ինչո՞ւ չեն խորհիր այդ քօղը վերցնելու կարելիութեանց եւ անհրաժեշտութեան մասին:

Ժողովի չորրորդ ուշագրաւ կէտը անպատկառ յայտարարութիւնն է Անթալիոյ պատուիրակ Բաուհէի, որ յարձակած է ոչ–Թուրքերու վրայ, գանոնք մեղադրելով իբրեւ «Թուրք հայրենիքին մէջ Թուրքերէն չխօսող համայնքականութիւններ»: Իր ակնարկը ուղղուած է առաւելապէս Հրեաներուն, ինչ որ կը փաստէ անոնց դէմ շարունակուող հալածանքին ճշդութիւնը: Բայց ունի նաեւ ընդհանուր հանգամանք եւ ցոյց կուտայ թէ Էնկիւրի որքան հեռաւորական է ոչ–Թուրքերու մասին իր ունեցած ծրագիրներուն մէջ: Հեռագիրը չըսեր թէ ինչ որոշում տրուած է այդ մասին: Կը բաւէ սակայն որ խնդիրը ժողովի է եկած, մամուլը պիտի արձագանգէ ու ամբողջ երկրին մէջ Բաուհէի խօսքերը անգամ մը եւս պիտի ներարկեն թոյնը: Այս առթիւ տեղին է յիշել որ նոյն Էնկիւրին չափազանց դիւրագրգած է Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս գտնուող Թուրքերու մասին, ու չափազանց խստապահանջ անոնց բացարձակ իրաւունքներու նկատմամբ:

Համաժողովին վերջաւորութեան, ներքին գործավար Շիւքրի Գայա ծանօթութիւններ ու պատասխաններ տուած, ու բնակչութեան խնդրին դալով ըսած է.—

«Երկրին բնակչութեան ներկայ վիճակը զանազան պատճառներով, պէտք եղած ստաբիճանին վրայ չի գտնուիր: Օրինակ Թրակիան, ուր այսօր 640—650.000 բնակչութիւն ունի, այսինքն մէկ քառ. քիլ.ի վրայ 26 հոգի, մինչդեռ պատերազմէն առաջ այս թիւը 28 էր: Դրացի երկիրներէն Պուլկարիոյ մէջ մէկ քառ. քիլոմեթրի վրայ կայ 56 բնակիչ: Մեր ամէնէն խիտ բնակչութեամբ վայրերէն մէկն է Սեւ ծովու շրջանակը, ուր կարգ մը տեղեր այս համեմատութիւնը 200ի կը հասնի: Ոչ մէկ պատճառ կայ որ մեր երկրին բնակչութիւնը քառ. քիլոմեթրի վրայ 50—100 չըլլայ: Բնակչութեան բարձրացման համար միջոցներ խորհուած են: Բնակչութեան տարեկան աճումը հաշուելով, 25 տարիէն երկու անգամ աւելցած կ'ըլլայ: Այս հաշուով, մեր բնակչութիւնը եթէ 18 միլիոն հաշուենք, 100 տարի վերջ Թուրքիա 60—70 միլիոննոց ժողովուրդ մը կրնայ ըլլալ»:

Հետեւապէ՞ս ... «ծափեր»: Անշո՛ւշտ:

Թուրքիոյ ներքին գործավարը ծանր գլուխ մարդ է, գրող, իրատես: Այնպէս որ իր այս խօսքերը եթէ ոչ ծիծաղ, առնուազն ապշութիւն կը պատճառեն յետին քաղաքացիին իսկ:

Թրակիան այդքան բնակիչ չունի: Իսկ թէ պատերազմէն առաջ 28 էր ու հիմա 26 (քառ. քիլ.ի վրայ), պոչաւոր սուտ մըն է: Թրակիան Ցոյներով լեցուն էր. բոլորը մեկնեցան: Մեկնեցան եւ Հայերը. մասամբ հեռացան Հրեաներն ալ, իսկ պատերազմը բաւական Թուրք հնձեց: Սուտ է նաեւ Սեւ ծովի կարգ մը տեղերու 200ի պարագան: Ուրեմն այդ շրջանը աւելի խի՞տ է քան Ցունաստա՞նը (102): Եւ որովհետեւ «երեւակայելը փարայով – փուլով չէ», Շիւքրի Գայա հաշուած է նաեւ 100 տարի վերջ Թուրքիոյ ունենալիք բնակչութիւնը: Քաղաքական մարդու մը համար, որ մանաւանդ իբրեւ գործավար կը խօսի վարիչ կուսակցութեան համագումարին մէջ, նման արտայայտութիւններ լաւ վկայութիւն մը չեն ոչ միայն իր, այլեւ զինքը լսող եւ մանաւանդ ծափահարող ժողովի մը մասին ...

Ասոր միակ «մեղմացուցիչ» բացատրութիւնը այն է, որ ինք ու իր գործակիցները գիտմամբ առաջ կը քշեն այդ թիւերը: 18 միլիոնի յեղյեղումն ալ առոր արդիւնքն է: Շիւքրի Գայա այս անգամ մասամբ անկեղծ եղած է, սակայն, դուցէ անզգալաբար «եթէ» մը գետեղելով «ընդունինք»էն առաջ («եթէ 18 միլիոն ընդունինք»):

Ուշագրաւ չէ՞ որ ան խօսք իսկ ըրած չէ երկրի ամէնէն ընդարձակ մասին՝ «Արեւելեան նահանգներ»ու բնակչութեանը: Ու նշանակալից չէ՞, դարձեալ, որ համաժողովը զբաղած չէ յետադիմական շարժման փորձերով, որոնք վերջերս կրկին երեւան եկան:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— o —

ՄԻԼԱՆ.— Ճանչնալ երկիրը ուր կ'ապրինք եւ ճանչցնել մենք մեզ, օգտակար ու անհրաժեշտ պահանջ մըն է: Դժբախտաբար այս պարտականութեան մէջ, մինչեւ այսօր շատ թերացած ենք: Ահա սակայն առիթ մը որ վերջ դնելով այս անբնական վիճակին, Իտալիոյ հայ գաղութին գոնէ կարեւորութիւնը կուտայ իր այս բաղձանքը իրականացնելու: Կ'ակնարկեմ C. A. U. R.ին (Comités d'Action pour l'Universalité de Rome) որուն նպատակներուն մասին անցեալները բանախօսեց Տքթ. Casalini, Միլանի հայ գաղութին յատուկ հաւաքոյթի մը ընթացքին: Մենք կրցանք նաեւ առանձին տեսնուիլ Պ. Գազալինիի հետ եւ աւելի լայն տեղեկութիւններ քաղել այս միութեան նպատակներուն շուրջ:

Պ. Գազալինին, կոմիտէին Միլանի մասնաճիւղին երիտասարդ ու եռանդուն քարտուղարը, մեզ ընդունեց շատ ազնուութեամբ ու պատասխանեց մեր բոլոր հարցումներուն:

Կոմիտէն կազմուած է 1934ին: Միութեան կրնան անդամակցիլ բոլորը, Իտալացի թէ օտար: Միլանի մասին խօսելով կրնանք ըսել թէ արդէն միութեան կ'անդամակցին, Ֆրանսացիներ, Գերմանացիներ, Հունգարացիներ, Սպանիացիներ, Անգլիացիներ, Թուրքեր եւ Հայեր: Կոմիտէն ունի մասնաճիւղեր աշխարհի բոլոր կարեւոր քաղաքներուն մէջ: Բոլոր օտար անդամները մասնաճիւղի կեդրոնական մարմնին մէջ ունին իրենց ներկայացուցիչը, որ կը պահէ իր ազատութիւնը ու անկախութիւնը: Մեր 25 տարուան փորձառութիւնը մեզ համոզած է որ Իտալացիները գիտեն յարգել օտարներուն սովորութիւնները, բարքերը ու զգացումները: Իտալիան միեւնոյն ազատամիտ վերաբերմունքը ունի նաեւ դէպի իր ափրիկեան հպատակները: Օրինակ Լիբիայի մէջ կը նորոգեն հին մզկիթները, կը հիմնեն նոր քաղաքներ, կը պաշտպանեն անխտիր բոլորին իրաւունքները, ըլլան իսլամ թէ հրեայ:

Առանց անդրադառնալու շեղեցանք մեր նիւթէն: Ներկայացնենք այժմ, ամփոփ կերպով, կոմիտէին գլխաւոր նպատակները.—

1.— Ծանօթացնել օտարներուն նոր Իտալիան, որ իր օրէնքներով ու իրագործումներով կարելի է հռոմէական կայսրութեան շարունակութիւնը նկատել:

2.— Մշակութային փոխադարձ յարաբերութիւններ ստեղծել Իտալիոյ ու օտարներուն միջեւ:

3.— Մօտեցնել եւ իրարու ծանօթացնել Իտալիոյ մէջ հաստատուած օտար գաղութներու անդամները: Անոնց միջեւ ստեղծել փոխադարձ հասկացողութեան մթնոլորտ մը, որ հիմնուելով արդարութեան վրայ, կարենայ դարձնել ժողովուրդներու խաղաղութիւնը: Օգտագործել ժողովուրդներու համերաշխութիւնը պաշտպանելու համար ընդհանուր մարդկութեան սեփականութիւնը՝ քաղաքակրթութիւնը: (Ազգերու Դաշնակցութեան մէկ մանրանկարը):

4.— Ճանչցնել արհեստապետական (քորփորաթիվ) հիմերու վրայ կազմուած պետութեան սկզբունքները ու առաւելութիւնները:

Արհեստապետական շարժումի մասին մեր մամուլին մէջ զանազան յօդուածներ լոյս տեսած են, բայց կ'արժէր աւելի լուրջ ու խորունկ ուսումնասիրութիւններ կատարել, եւ մանրամասնօրէն ներկայացնել այս վարդապետութիւնը:

Մարդկութիւնը կը քալէ, կը նորոգուի: Ջմոռնանք հեռարձակը ու սաւառնակը: Նոր պահանջներ, նոր բաղձանքներ ու ձգտումներ ունի մեր դարը: Կարելի չէ հին ձեւերով լուծել բոլորովին նոր հարցեր զորս կեանքը ամէն օր կը պարտադրէ: Արհեստապետութիւնները որ հիմը կը կազմեն Փաշական Իտալիոյ, ընդառաջ կ'երթան այս բոլոր պահանջներուն: Արդէն ուրիշ պետութիւններ ալ սկսած են այս ուղղութեամբ փոփոխութիւններ մտցնել իրենց պետական կազմակերպութեան մէջ: Անշուշտ, ամէն երկիր ընդունելով հանդերձ սկզբունքը, պէտք է զայն յարմարցնէ իր կլիմային:

C. A. U. R.ը ներքին կազմակերպչական աշխատանքները աւարտած ըլլալով, սկսած է արդէն գործի, եւ կարճ ժամանակի մէջ, սարքած է հաւաքոյթներ, թէյասեղաններ, պարահանդէսներ, պտոյտներ, եւ վերջերս ալ Միլանոյի տարեկան միջազգային ցուցահանդէսի ընթացքին, միջազգային երգահանդէս մը որուն մենք ալ կրցանք ներկայ ըլլալ: Այս երգահանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին քաղաքիս բոլոր օտար արուեստագէտները, որոնք երգեցին իրենց երկրի ժողովրդական երգերէն նմոյշներ: Այսպէս Տիկ. Սեւումեան երգեց Կոմիտասէն, Մելիքեանէն եւ Տէր Ղեւոնդեանէն, Օր. Գարագաշեան, որ Թուրքիան կը ներկայացնէր, երգեց Ռուշիտ Ալփէնէն եւ Պարթեւեանէն: Լսեցինք նաեւ ճափոնցի նշանաւոր Թամաքի Միուրան, որ սոէպ կ'երգէ նաեւ Սքալայի մէջ: Ճափոնական երգերը եւ գերմանուհիին ձեւերը, իբր նորութիւն մեծ հետաքրքրութիւն ըստեղծեցին: Հետաքրքրութիւնը փոխուեցաւ խանդավառութեան, երբ հեռաւոր ճափոնի զաւակը սկսաւ երգել անմահ Փուչչինիի «Պըթըրֆլայ»ը:

Կը վերջացնենք, յուսալով որ Միլանի հայ գաղութը այս միութեան մէջ պիտի գտնայ իր պատուաւոր տեղը գրաւել:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՄԱՅԻՍ 28Ի ԱՌԹԻՒ

— o —

Սրանից ճիշդ 17 տարի առաջ էր, որ մեր քաջարի զօրքերի կռուի դիմադրութեան շնորհիւ հիմը դրուեցաւ Հայաստանի անկախ հանրապետութեան: Շատ ծանր մաքառումների գնով ներքին եւ արտաքին հակառակորդների դէմ «անձեւ քաոս»ի վերածուած Կովկասահայաստանի մի քանի գաւառներից կարելի եղաւ կորիզը ստեղծել ապագայ միացեալ մեծ Հայաստանի: Բացի մեղուաջան ըստեղծագործական աշխատանքներից եւ ներքին մի շարք բարեկարգումներից, Հայաստանի հանրապետական կառավարութիւնը, իր գոյութեան ընդամէնը երկու-քուկէս տարուայ ընթացքում՝ յաջողեցաւ Հայաստանի հանրապետութեան իրապէս եւ իրաւապէս ճանաչումը Ազգերի Դաշնակցութեան միջոցով՝ գրեթէ բոլոր մեծ ու փոքր պետութիւնների կողմից, որոնցից մի քանիսը իրենց դիւանագիտական, առեւտրական եւ զինուորական ներկայացուցիչներն էին ուղարկել Հայաստան: Հայաստանի կառավարութիւնն ալ իր հերթին դեսպաններ ու հիւպատոսներ էր նշանակել դրացի եւ հեռաւոր մի շարք մեծ ու փոքր պետութիւնների մայրաքաղաքներում: Թէ Հայաստանի կառավարութիւնն ալ իր հերթին դեսպանների եւ հիւպատոսների ընձեռած աջակցութեան, զանազան երկիրներում ցրուած Հայ գաղթականները օժտուեցան պետական իրաւունքներով, որոնց համար բոլոր երկիրների դռները այլեւս բաց էին:

Հայաստանի անդրանիկ կառավարութեան երկրորդ խոշոր պատմական գործը եղաւ Ազգերի Դաշնակցութեան միջոցով Թրքահայաստանից մօտաւորապէս չորս հայկական վիլայէթներ միացնել Կովկասահայաստանին եւ հաստատել տալ Սեվրի դաշնագրով: Կասկած չկայ, որ եթէ տեղի չունենար Հայաստանի խորհրդայնացումը դրսի օժանդակութեամբ, մինչեւ հիմա Թրքահայաստան տեղաւորուած կը լինէր հայ ժողովուրդով, փաստօրէն իրականացած կը լինէր միացեալ եւ անկախ Հայաստանի գաղափարը, կ'ունենայինք մէկ ընդարձակ երկիր, որ միանգամայն կը բաւարարէր մեր ժողովրդի կարիքներին եւ այլ եւս մեր ժողովուրդը կ'ազատուէր օտար երկիրներում որպէս հայ մարդ թափառելու դաժան մղձաւանջից:

Մեր մեղուաջան ժողովուրդի համար այս տասնհինգ տարին կը բաւէր, որ իր հայրենիքում իրեն համար բնականոն կեանք ստեղծէր: Իսկ միացեալ եւ անկախ Հայաստանի կառավարութիւնը, ըստ ամենայնի կազմաւորուած, կ'ունենար իր գործօն մասնակցութիւնը եւ իր կշիռը քաղաքական աշխարհի սեղանի վրայ ...

Ահա այսպիսի հայրենանուէր եւ պատմական պարտականութիւններ կատարելու ճամբի վրայ էր, երբ որ հիւսիսից բոլշեւիկեան զօրքերը եւ հարաւից Թուրք զօրքերը իրար դաշնակցած յարձակուեցին Հայաստանի վրայ, յաղթեցին եւ Հայաստանի մի քանի գաւառները Թուրքերը գրաւեցին եւ միւս մասին էլ տիրացաւ Մոսկուայի բոլշեւիկեան կառավարութիւնը, որի երկաթի բռունցքի տակ ահա 14 տարիէ ի վեր գալարւում է մեր հայրենիքի ժողովուրդը: Շնորհիւ բոլշեւիկեան հակահայ եւ թրքասէր քաղաքականութեան եւ բռնակալ վարչաձեւին, Հայաստանի հանրապետութիւնը զրկուեց իր անկախութիւնից, օտար պետութիւնների հետ շփուելու եւ միջազգային քաղաքական աշխարհի մէջ որ եւ է դեր կատարելու հնարաւորութիւնից:

Ջուրն ընկաւ Սեվրի դաշնագիրը եւ ձեռքից գնացին Թրքահայաստանը եւ թէ կովկասեան Հայաստանից մի քանի հայկական գաւառներ: Մոսկուայից նշանակուած խորհ. Հայաստանի կոմիսարները հրապարակով հրաժարուեցան հայկական դատը պաշտպանելու եւ ամենայն Հայոց իշխանութիւն լինելու պարտականութիւնից: Այս հակահայ խորհ. Հայաստանի կառավարութեան վարած քաղաքականութեան շնորհիւ է, որ տասնչորս տարի է ինչ, մօտ եօթը հարիւր հազար հայ գաղթականներ, անտէր – անտիրական թափառում են օտար երկիրներում, ենթակայ ծանր զրկանքների եւ հալածանքների: Հայաստանի խորհրդայնացումից յետոյ է, որ գաղթահայութիւնը կորցրեց այն իրաւունքները, որ հազիւ մի երկու տարի վայելեց Հայաստանի հանրապետութեան անդրանիկ կառավարութեան օրով եւ այլ եւս գրեթէ անկարելի դարձաւ Հայաստան վերադառնալ: Մինչդեռ նոյն խորհրդային Հայաստանի դռները լայն բացին օտարների առջեւ: Դեռ կան գաղթահայութեան մէջ զգալի քանակութեամբ Հայեր, որոնք ջատագովում են ներկայ խորհրդային իշխանութիւնը եւ իր թրքասէր քաղաքականութիւնը:

Բնականաբար հարց է առաջ գալիս թէ բոլշեւիկները դեռ երկար ժամանակ պիտի մնա՞ն իշխանութեան գլուխը եւ վարեն իրենց որդեգրած հակահայ եւ թրքասէր քաղաքականութիւնը: Ջեմ ուզում խրիլ քաղաքական գուշակութիւնների մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս, մեր մինուճար Հայաստանը սերտօրէն կապուած լինելով Ռուսաստանի հետ, որտեղ խոշոր դէպքերն անխուսափելի են, մեր սեպուհ պարտականութիւնն է ուշի-ուշով հետեւել քաղաքական անցուդարձին, ներքնապէս զօրացնել մեր շարքերը եւ արտաքին աշխարհի առջեւ դուրս գալ մէկ ընդհանուր ծրագրով եւ մէկ ճակատով: Անցեալի դառն փորձառութեամբ զինուած, այսուհետեւ մենք պէտք է աւելի շրջահայեաց լինենք: Քանի որ Հայաստանի ներկայ խորհրդային կառավարութիւնը ի վիճակի չէ անկախօրէն հայկական քաղաքականութիւն վարելու, գաղթահայութեան յառաջադէմ տարրերի սրբազան պարտականութիւնն է յարատեւօրէն պաշտպանել հայկական դատը, մինչեւ որ Հայաստանում կ'ունենանք անկախ ազգային իշխանութիւն: Մեր հայրենասէր երիտասարդութիւնը պէտք է գիտակցի, որ վաղը միւս օրը իրեն վիճակուելու է գործօն դեր՝ միացեալ եւ անկախ Հայաստանի գաղափարը իրագործելու ասպարէզում:

Միշտ արթուն եւ պատրաստ:

ԲԵՆՕ

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք, ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք

« ՅԱՌԱՋ »Ը

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՅՔԱՐ ՀԻՒԾԱԽՏԻՆ ԴԷՄ

— • —

Տեղեկութիւններ, քաղուած՝ բժիշկ Գ. Սաղեանի յօդուածէն (Խորհ. Հայաստան, 9 մայիս).—

Հայաստանի ընդհանուր առողջապահական ճակատին վրայ կատարուած կարեւոր նուաճումներու շարքին, շատ տկար է հիւծախտի դէմ բացուած պայքարը: Ճիշդ է որ Հայաստան չժառանգեց որ եւ է հաստատութիւն, որ կոչուած ըլլար պայքար մղելու ընկերային այն դաժան հիւանդութեան դէմ, որ հիւծախտն է: Ընդհակառակն Հայաստան ժառանգեց պատերազմներու, սովի եւ աղքատութեան ճիրաններուն մէջ հիւծուած բազմութիւն մը, որ պարարտ հող դարձած էր հիւծախտային վարակումի:

Փաստ է որ ոչ մէկ համաճարակ, ոչ մէկ արիւնահեղ պատերազմ այնքան մեծ թիւով զոհեր կը խլէ, որքան հիւծախտը: Փոքր թիւ մը կը կազմեն անոնք, որ զերծ կը մնան հիւծախտի վարակումէն: Նոյնիսկ յառաջադէմ երկիրներու արդիւնաբերական մեծ կեդրոններուն մէջ, հիւծախտով վարակուած են 15 տարեկան պատանիներուն հարիւրին 90ը: Վարակման աղբիւրը հիւծախտաւորներու խուխն է, որուն մէջ կ'ապրին հիւծախտի մանրէները: Եթէ կարելի ըլլար անմիջապէս փճացնել (ախտազերծ դարձնել) իւրաքանչիւր հիւանդի խուխը, ապահովաբար մարդկութիւնը կ'ազատէր վարակման աղբիւրէն:

Հիւծախտաւորներուն սպասարկելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ միջին թիւով 738 մահճակալ՝ առողջարաններու (préventorium) մէջ, 1416 մահճակալ՝ ապաքինարաններու (sanatorium) մէջ, 500 մահճակալ՝ հիւանդանոցներու մէջ:

Հիւծախտին աւերներուն չափանիշն է մահացութեան համեմատութիւնը: 1932ին կատարուած հաշիւով մը, 10,000 բնակչութեան մէջ հիւծախտէ մեռածներուն համեմատութիւնն է 12,5 առ հարիւր:

Եւրոպական երկիրներու մէջ հիւծախտէն մեռածները քիչ թիւ չեն կազմեր, օրինակ՝ 1926ին, Փարիզի մէջ հիւծախտէ մեռածներու թիւը կը կազմէր 27,9 առ հարիւր համեմատութիւն մը, Հռոմի մէջ՝ 17,1, Պերլինի մէջ՝ 10,6, Նիւ–Եորքի մէջ՝ 8,2 եւ Լահէյի մէջ՝ 7,6:

Ռուսիոյ մէջ վերջին տասը տարուան ընթացքին հիւծախտէն մեռածներու թիւը բաւական նուազած է: Օրինակ, 1920ին Մոսկուայի մէջ արձանագրուած էր 39,7 տոկոս, 1926ին՝ 14,9:

Հայաստանի մէջ անհրաժեշտ է ունենալ 2654 մահճակալ, խնամելու համար հիւծախտաւորները շարունակաբար:

Իսկ ի՞նչ ունինք Հայաստանի մէջ, այդ պահանջին դիմաց.

1.— Դիլիջանի ապաքինարանը, 250 մահճակալով, 1—2 ամիս դարմանումի ընդհատումով:

2.— Գիշերային ապաքինարան, Լէնինականի մէջ, կերպասեղէնի գործարանին կից, 50 մահճակալով:

3.— Հիւծախտային 3 բուժարաններ Երեւանի մէջ (6 բժիշկ), Լէնինականի մէջ (1 բժիշկ) եւ Դիլիջանի մէջ (1 բժիշկ):

4.— Նորքի բացօթեայ մանկական առողջարան (վրաններու տակ), 150 մահճակալով, ամառուան եղանակին:

Ընդամէնը 450 մահճակալ:

Հիւծախտի բուժարանները, որոնք առանցքը կը կազմեն հակահիւծախտային պայքարին, Հայաստանի մէջ լաւ վիճակ մը չեն ներկայացներ: Գոյութիւն ունեցող 3 բուժարաններէն Երեւանի բուժարանն է միայն, որ կը սպասարկէ գոհացուցիչ եղանակով, մասնագէտ բժիշկներու կողմէ:

Հիւծախտային բուժարանը այն միակ հաստատութիւնն է, որ ի վիճակի է իր օժանդակ բաժիններով (շողաքննութիւն, փորձարան եւայլն), շատ կանուխ երեւան հանել հիւանդութիւնը եւ նախազգուշական միջոցներով փրկել հիւանդը՝ կասեցնելով անողոք հիւանդութեան ընթացքը:

Հիւծախտային բուժարանը պէտք է կապ պահէ դպրոցներու, գործարաններու, գիւղատնտեսական կայաններու հետ, հետեւելու համար աշակերտներու եւ աշխատաւորներու առողջութեան:

Ասկէ զատ, հիւծախտին մասնայատկութիւնները, երկրին յատուկ ընթացքը ուսումնասիրելու համար Հայաստանի մէջ, անհրաժեշտ է ունենալ կեդրոնական հիմնարկութիւն մը Հայաստանեան չափանիշով: Այդ հիմնարկութիւնը դառնալու կոչուած է

ՏՈՄՍԵՐ

«ՍԱԿԱՒԻԿ ՄԸ ՆՆՋԵՄ ...»

— o —

Վերջերս Փարիզի մէջ միութիւն մը կազմուեր է՝ Լիկա ընդդէմ կէսօրուան քունի: Ասիկա պիտի պայքարի եղեր կէսօրուան մրափին դէմ, որ աշխոյժ Ֆրանսացիին գրեթէ չի յար–մարիր, թէեւ պէտք է ընդունինք որ կէսօրուան անպակաս գինին քիչ մը կը նպաստէ քնանալու, որովհետեւ կը թուլցնէ ...:

Հիմնադիրները, իրենք ալ իրենց կարգին հիմնուած են քանի մը բժիշկ–ներու ա՛յն տեսակէտին վրայ թէ՝ բո–լորովին վատառողջ է կէսօրին « սա–կաւիկ մը ննջեմ»ը եւ կը կոտրէ մար–դու աշխուժութիւնը:

Թողլով որ «Հայ – Բոյժ »ը, իբր սունին բժիշկը, այս մասին իր գի–տական խօսքը բսէ, կը գտնենք թէ՝ «գործեկին քնանալը ճի՞շդ է թէ սը–խալ» հարցումին պատասխանը ինչ որ ալ ըլլայ ,մեզի համար նոյնն է :Մենք ըլլանք Արեւելքի մէջ թէ Եւրոպա ,օրօ–րը անո՛ւշ կուգայ մեր ականջին, մեր ազգային ականջին, որովհետեւ երբ ամբողջ աշխարհի շարժումի եւ մար–զանքի մէջ է, նոյնիսկ մեր երիտա–սարդութեան քունը տարբեր է··· Օրի–նակ Հ·Մ·Ը·Մ·ի «Փրթի ժուռնալ»ի հանդէսը:

··· Սակաւիկ մը ննջեմ: Այսպէ՛ս էր երէկ: Բայց այսպէս մնալո՞ւ է դեռ:

ՍԼԱՔ

նորակառոյց հիւծախտային ուսում–նարանը (ինստիտուտ) Երեւանի մէջ: Շնորհիւ այս հիմնարկութեան, կարե–լի պիտի ըլլայ գիտական միջոցներով ուսումնասիրել հիւծախտի վարակման եւ մահացութեան առանձնայատուկ պայմանները, ճշդելու այն ազդակ–ները,որ խրայատուկընթացք մը յոյց կուտան հիւանդութեան՝ Հայաստանի զանազան կլիմաներու պայմաններուն մէջ, քննելու կարգ մը հիւանդու–թեանց հակազդեցութիւնները հիւ–ծախտին ընթացքին վրայ (ջեր–մախտ), կապ ստեղծել ծայրագա–ւառներու հետ, կազմակերպել հակա–հիւծախտային պայքարի ծրագիրներ՝ այդ վայրերուն յատուկ:

Երեւանի հիւծախտային ուսումնա–րանը իր մասնաւոր բաժիններով պէտք է պատրաստէ նաեւ մասնա–գէտներ, Երեւանի եւ շրջաններու հակահիւծախտային կազմակերպու–թեանց համար:

Մայիս 1ին Երեւանի հիւծախտային բուժարանը տեղափոխուեցաւ հիւ–ծախտային նորակառոյց ուսումնա–րանին մէջ, որ կը գտնուի քաղաքէն հեռու, Նկարագեղ Ջանգիի հովտին բարձունքներուն վրայ:

Երեւանի հիւծախտային ուսումնա–րանը տակաւին լրիւ պատրաստ չէ իր բոլոր պահանջներով, դեռ կը պակ–սին ջրմուղը, ջեռուցումը, լուսաւո–րութիւնը, ինչպէս նաեւ հաղորդակ–ցութեան միջոցները, ուսումնարան տանող ճամբան կը կարօտի նորոգ–ման:

Մօտ 3500 քառակուսի մեթր է հիւ–ծախտային ուսումնարանին գետինը: Շէնքը կը բաղկանայ երեք յարկէ, շր–ջապատուած է երկու հեկտարէն աւե–լի հողամասով, որ պիտի վերածուի գրօսավայրի, հիւանդներուն համար, ինչպէս եւ բանջարանոցի եւ մանուկ–ներու պարտէզի: Ծախսուած է մին–չեւ այժմ մօտ մէկ միլիոն 500 հազար րուբլի: Օժանդակ բաժիններու հա–մար (խոհանոց, լուացարան, հակա–նեխարան, կառատուն) կը նախատես–ուի 200 հազար րուբլի:

Աւարտելով ուսումնարանին օժան–դակ մասերուն շինութիւնը, հիւծախ–տային հիմնարկութիւնը կ'ունենայ

1·— Ֆիզիքային ապաքինարան 50 մահճակալով ,մարած հիւծախտի պա–րագաներու յատուկ ,դարմանելու հա–մար այն բանուորները, որոնք կրնան հետեւիլ դարմանումի առանց ընդհա–տելու իրենց աշխատանքը:

2·— Հիւանդանոցային բաժին, 30 մահճակալով, բաց հիւծախտի, այլ ոչ անյոյս հիւանդներու յատուկ:

3·— Վիրաբուժական բաժին, 20 մահճակալով, ոսկրային հիւծախտի պարագաներու յատուկ:

4.— Ցերեկեայ մանկական ապա–քինարան, 25 մահճակալով, բաց հիւ–ծախտի պարագաներու յատուկ:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՄԱՆՃԸԼԸՔՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

— • —

Փարիզի քթին տակ, Իսի լէ Մուլի–նօ արուարձանին Boulevard Rodinէն անցնելու պահուդ ամէն քայլափոխի կը հանդիպիս սեւուլիկ աչքերով փոք–րիկներու, որոնց արմենական գծերը կը մատնեն իրենց հայութիւնը, որ–քան ալ Մեսրոպեան բարբառը չգոր–ծածեն խօսելու, պոռալու կամ բար–կանալու պահուն:

Անցեալ կիրակի մեր հայրենակից–ները հաւաքոյթ մը ունեցան այս «հայկական» փողոցին շէնքերէն մէ–կուն մէջ: Ցայտարարուած ժամէն ա–ռաջ կ'երթամ դիւրաւ գտնելու այդ շէն–քին դրան առջեւ: Արեւոտ եւ չոր է կիրակին, սակայն հայրենակիցներ ու համակիրներ կը սկսին խումբ խումբ ծայր տալ ամէն անկիւնէ: Գրեթէ խրաքանչիւր կին երախայ մը ունի գիրկը, մէկ երկու հատ ալ քղանցքին փակած, կուգան ուխտի գացողի նը–ման, յիշեցնելով հայրենի տան քաղցր եւ անուշ օրերն ու սեւ քարերով վանքին նեղ ճամբան: Ներս կը մըտ–նեմ, սրահ մը լեցուն բազմութիւն հա–ւաքուած անհամբերութեան նշաններ ցոյց կուտայ ,ոչ զարդ ոչ զարդարանք, նախնական աթոռներ, սեղաններ ու չորս պատ մօրէ մերկ: Փարիզեան շպարը տեղ չունի հաւաքոյթին մէջ, նոյնպէս «սմոքինկ»ը, հարազատ պատկերը գաւառին՝ պարզ ու կոկիկ: Այս արտաքին կողմն է հաւաքոյթին որ այնքան ալ չի հետաքրքրեր զիս, քանի որ պարզութիւն ու համեստու–թիւնը շատ աւելի կը խօսին հոգիիս քան պէս պէս ներկերն ու ծեփուած գեղեցկութիւնները: Ներկաներու խմբա–նկարումէն վերջ հայրենակցական միութեան վարչութեան կողմէ հա–ւաքոյթը բացուած կը յայտարարէ Պ· Կ· Նիկողոսեան, բացատրելով այս–պիսի հանդիպումներուն անհրաժեշ–տութիւնը՝ վառ պահելու եւ տեւա–կանացնելու համար տոհմիկ աւան–դութիւններն ու ցեղային առաքինու–թիւնները, որոնցմով միայն կարելի է հակազդել շատ մը վտանգներու, նոյն–պէս պարզելով արդիւնաւէտ օգտա–կարութիւնը՝ համերաշխ գործունէու–թեան եւ հաւաքական աշխատանքին, որուն այնքան կարօտ է գաղթահայ կեանքը իր այս ողբալի վիճակին մէջ:

Սրահին մթնոլորտը կը սկսի տաք–նալ, ամէն փոքրիկ բան մը ունի բսե–լիք, եւ մենք հաճոյքով մտիկ կ'ը–նենք մեր լեզուին գոհարները՝ արտա–սանուած հայ մանուկին լեզուով: Ցա–ճախ ուշա գրաւած է հանդէս – հաւա–քոյթներու ընթացքին՝ հայ տղոց ֆը–րանսերէն միայն խօսիլը իրարու հետ: Գոհունակութեամբ դիտեցի, Մանճը–լըքցիներու հաւաքոյթին մէջ բոլոր մանուկներուն հայերէն խօսիլը իրա–րու հետ շատ բնական կերպով ,առանց պարտադրումի (ինչպէս կը պատահի յաճախ): Գովելի է մայրերուն ճիգը այս տեսակէտով: Մանկական բաժնին կը յաջորդէ մեծերունը, կ'արտասա–նեն հայրենաշունչ կտորներ շատ յա–ջող եւ յուզիչ: Ցիշատակութեան ար–ժանի են Տիկին Սիրարփի Թորոսեան եւ Պ· Ա· Ներսէսեան: Երգեր կարօտի ու սիրոյ, երգեր ազատութեան եւ հայրենի փառքին նուիրուած ,զորս եր–գեցին Տիկին Համբարձումեան Խար–բութլեան, Տիկին Սանդուխտ Թորոսեան եւ Ալիս Ներսէսեան: Կեր ու խում երգ ու պար, մաքրմիկ չունչով լեց–ուած է սրահը, ամէն ոք զուարթ ու չէն կ'ապրի պահ մը վերացած՝ մոռ–նալով հանապազօրեայ մամուլքն ու «քարթ տ'իտանթիթէ»ի մղձաւանջը: Ռոքի կ'ելլէ երիտասարդ մը, Պ· Մ· Ալեքսանեան եւ կը հմայէ բոլորը՝ կանչելով «Կռունկ»ը որ իր «Եար»ին բարեւէ: Արդեօք ականջը խօսեցա՞ւ մեծ վարպետին Վիլժիւիֆի իր մենաս–տանին մէջ: Ներկաները մեծ մասամբ եւ սիրով կը մասնակցին գեղարուես–տական բաժնին եւ մանուանդ ողջ աք–լորի աճուրդին:

Այս համեստ միութեան համերաշխ եւ սիրալիր շունչը ինչո՞ւ չի կրնար վարակել նաեւ միւսները, Հայրենակ–ցական թէ Վերաշինաց···

Թղթակից

ՁԱՅՆԷՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԸ

— o —

ՊՈՒՏՕ, 22 մայիս (Յառաջ)·— Ֆրանսահայ Կ· Խաչի Պորտոյի մաս–նաճիւղը, որ հիմնուեցաւ անցեալ տարի, ընկ· Գ· Բալայեանի ներկա–յութեամբ, մինչեւ օրս տարուած էր ներքին աշխատանքներով եւ կազմա–կերպութեամբ: Մասնաճիւղը կը բաղկանայ ինը անդամուհիներէ եւ երեք անդամներէ:

Կիրակի (19 մայիս) օր տօնեցին Հ· Կ· Խաչի 25ամեակը եւ իրենց անդրա–նիկ հանդէսը ներկայացումով մը՝ «Ուշ լինի, նուշ լինի»: Հանդէսը տե–ղի ունեցաւ «Մուրատ» ակումբին մէջ, որ լեցուած էր երկսեռ բազմու–թեամբ: Բեմին աջ եւ ձախ կողմերը զետեղուած էին հայկական եւ ֆրան–սական եռագոյնները, մէջտեղը ճեր–մակ կտաւի մը վրայ կարմիր խաչ մը: Տիկ· Ա· Քէօսէեան քանի մը խօսքով բացատրեց հանդէսին նպա–տակը: Ցաջորդաբար երգեցին Տի–կիններ Շ· Թաշճեան եւ Վ· Ճերմակ–եան: Արտասանութիւն մը բրաւ փոքրիկն Ն· Քէնտիրեան: Ճառերու մէջ բեմ բարձրացաւ ընկերուհի Էլլէն Բիւզանդ, որ Փարիզէն հրաւիրուած էր իբրեւ բանախօս: Թուականներով ճշդեց թէ ինչպէս առաջին անգամ միջազգային Կ· Խաչը կազմուեցաւ (1861 – 1862) Զուիցերիոյ մէջ, եւ ու–րիշ ազգեր ալ խրացուցին ու այսօր միջազգային հսկայ կազմակերպու–թին մը դարձած է: Հայ կինը չէր կարող անտեսել այսպիսի օգտակար կազմակերպութիւն մը: «1910ին հե–տաւոր Ամերիկայի մէջ հիմը դրուե–ցաւ Հ· Կ· Խաչի: Ցեղը այդ օրերուն արիւն կ'արտասուէր: Հայ կինը իր կողակցին հետ ասպարէզ նետուեցաւ միշտ անբաժան, կեանքի լաւ ու դառն օրերուն: Եւ Հ· Կ· Խաչի ստեղծումով հայ կինը իր մտային եւ հոգեկան վը–սեմութիւնը ցոյց տուաւ: Հայ ժողո–վուրդի մէջ չկայ կազմակերպութիւն մը որ այնքան ժողովրդականութիւն վայելէ, որքան Հայ Կարմիր Խաչը, թէ անցեալի մէջ եւ թէ ներկայիս: Հայաստանի հանրապետութեան օրով Ամերիկայի մեր խաչուհիները երբ անդրեղէն եւ հագուստեղէն կ'ուղար–կէին Հայաստան, ժողովուրդի մեծ մասը կը կարծէր թէ Ամերիկացի բա–րեսիրական ընկերութիւններն են որ կ'ուղարկեն: Օտարին դովքը հիւսել սովորութիւն դարձած է մեր մէջ, պէտք է մեր առաքինութիւնները բարձր պահել: Մեր Կ· Խաչը ժողո–վուրդի լումաներով կը պահէ բուժա–րաններ, դպրոցներ եւ ուրիշ բարե–սիրական եւ կրթական հաստատու–թիւններ: Աւաւելաբար նոր սերունդը այլասերումէ փրկելու համար ջանք պէտք չէ խնայել: Ուստի համախմ–բուեցէք Հ· Կ· Խաչին շուրջը, նիւ–թապէս եւ բարոյապէս քաջալերելով· որովհետեւ իւրաքանչիւր համեստ բաժին որ կը հանէք, սեւ աչքերով տղեկ մը կամ աղջնակ մը պիտի ու–րախացնէք, անկար մը եւ հիւանդ մը պիտի մխիթարէք»:

Քառորդ ժամուան դադարէ մը վերջ խումբ մը սիրողներ, գլխաւորաբար խաչուհիներ ,ներկայացուցին «Ուշ լի–նի, նուշ լինի» օփերէթը: Դերակա–տարներէն էին Կ· Վարդանեան (տան–տէր նահապետ), Աղաւնի Քէօսէ–եան (Մարթա), Շաքէ Թաշճեան (Շու–շիկ), Փօլօս Անանեան (Օհան), Կ· Տօնէրեան (Արշակ), Նուարդ Տօնէր–եան (Նազիկ), Արշակ Քէօսէեան (Սաքօ), Եղիսաբեթ Վարդանեան (ծառայ):

⁂ Ցաջորդ օրը ընդհ· ժողով ունե–ցան եւ Տիկ· Էլլէն Բիւզանդ Հ· Կ· Խաչի գործունէութեան շուրջ հրա–հանգներ եւ թելադրութիւններ տը–ւաւ: Իրիկուան ժամը տասը անցած ընկերուհին Փարիզ վերադարձաւ:

Թղթակից

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ՖԻՆԱԼԻՍՏ 24 ԽՈՒՄԲԻ ՄԷՋ

— • —

Վիէն, 20 մայիս (Յառաջ)·— Հ· Մ· Ը· Մ·ի մասնաճիւղի ֆութպօլի խումբը հրաւէր ստացած էր մայիս 19ին (Փէնթէ Ռուսիլիոնի) խումբէն, մասնակցելու համար թուռնուա սիֆ–լիատի մրցումներուն: Հ· Մ· Ը· Մ·ի վարչութիւնը ղրկեց իր առաջին խումբը: Առաջին եւ երկրորդ մր–ցումներէն վերջ, Հ· Մ·Ը·Մ·ը դաշտ ելաւ իր կարգին կատարելու երրորդ մրցումը: Իր հակառակորդի խումբն էր C.S.S.: Հ· Մ· Ը· Մ·ը գիւրու–թեամբ յաղթեց հակառակորդին 2—0ով: Մրցումները շարունակուեցան յաջորդաբար, պարտուած խումբերը այլ եւս մաս չէին կազմեր խաղին: Ցաղթական խումբերը դարձեալ կը սկսին մրցիլ իրարու հետ, Հ· Մ· Ը· Մ·ն ալ յաղթական ըլլալով քանի մը խումբի եւս յաղթելէ վերջ 24 խումբէն կը մնայ 4 խումբ: Տրմի ֆի–նալն է որ պիտի խաղցուի: Վիճակը կը քաշուի եւ Հ· Մ· Ը· Մ·ի կ'իյնայ մրցիլ սէլամպէր տալպոնին դէմ, որ ախոյեանն է Տրոմ – Արտէշի: Հա–կառակորդին յարձակողական եւ ա–ռաջին կիսախաղը կը վերջանայ անոր յաղթութեամբ (2—0): Դադարէն վերջ կը սկսի երկրորդ կիսախաղը, Հ· Մ· Ը· Մ·ի յարձակողականով: Հմայեակի փասին վրայ Մինաս շահե–ցաւ առաջին նշանակէտը, երկու վայրկեան չանցած Խորէնը գեղեցիկ խաղարկութեամբ մը նշանակեց հա–ւասարեցուցիչ նշանակէտը: Ասոր վը–րայ խաղը աւելի հետաքրքրական դարձաւ: Երկուստեք կ'ուզէին ապա–հովել յաղթանակը: Ի վերջոյ Հ· Մ· Ը· Մ·ը տիրապետելով դաշտին շահե–ցաւ երրորդ յաղթական նշանակէտը եւ խաղը վերջացաւ Հ· Մ· Ը· Մ·ի յաղթութեամբ:

Ամենավերջին (ֆինալ) մրցումը բա–կսաւ ժամը եօթնին ,Հ·Մ·Ը·Մ· ընդ–դէմ Ռօտխա Գիլիպի, որ կը պատկա–նի «փրոմօսիոն» դասակարգին: Լաւ խաղարկութենէ մը վերջ, Հ· Մ· Ը· Մ·ը նշանակեց առաջին նշանակէտը: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ Հ· Մ· Ը· Մ·ի յաղթութեամբ, հինգ վայրկ· դադարէն վերջ սկսաւ երկրորդ կիսա–խաղը: Հակառակորդը յաջողեցաւ շահիլ առաջին եւ երկրորդ եւ երրորդ նշանակէտները: Խաղը վերջացաւ Ռօտխա Գիլիպի յաղթութեամբ 3—1: Խաղէն վերջը կազմակերպիչ յանձնա–խումբը հրաւիրելով ֆինալիստ երկու խումբերը Հ· Մ· Ը· Մ· եւ Ռօտխա Գիլիպը, գինի հրամցուց, ինչպէս եւ բաժնեց զանազան նուէրներ մար–զիկներու համար եւ փափաք յայտնեց որ ամէն տարի մասնակցին իրենց մր–ցաշարքին: Հ· Մ· Ը· Մ·ի խմբապետը Խորէն Լուսարեւեան շնորհակալու–թիւն յայտնեց կազմակերպիչ յանձնա–խումբին, փոխադարձաբար բաժակ պարպելով:

Յակոբ Մարտոսեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՌԵՂԾՈՒԱԾ

— o —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խո–րագրով խմբագրականի մը մէջ (19 մայիս)·

— «Ճիշդն բսելով, մեզ համար ա–նակնկալ մը եղաւ ու մեծ զարմանք պատճառեց այն համարձակութիւնը, զոր Չեկայի ամենօրեայ հսկողութեան տակ պահուող խորէն կաթողիկոսը ունեցած է, բառին լրիւ առումով հակաբոլշեւիկեան յայտարարու–թիւններ ընելու համար ամերիկեան «էժիա» թերթի թղթակցին :Որքան կը յիշենք, խորէն կաթողիկոսը, հայ–րապետական գահը բարձրանալէն ի վեր առաջին անգամն ըլլալով այսքան բացէն խօսած է, անվարան բսելու համար, որ համայնավար վարչաձեւը հայ ժողովուրդի փնտռած ու նախա–սիրած իշխանութիւնը չէ՛ բնաւ: Կա–թողիկոսը, ինքն ալ, յայտնօրէն գոհ չէ այդ վարչաձեւէն: Ու գոհ չէ, ոչ միայն կրօնական նկատումներով, այլեւ, մանաւանդ, քաղաքական տե–սակէտով: Եւ, ինչպէս բացարձակ անկախութեան տենչը իր սրտին մէջ ունեցող ամէն հայ հայրենասէր, այն–պէս ալ Հայոց ազգայնական կաթո–ղիկոսը կ'ուաղէ, որ Հայաստան բռ–նիպուած է միզ ծռել բոլշեւիկեան լուծին տակ:

Վերարտագրենք անգամ մըն ալ ա–նոր ուշագրաւ խօսքերը·—

«Եթէ, բսած է ան, նախագահ Ուիլ–սընի բոլոր ծրագիրները իրականա–նային, իրերը տարբեր կ'ըլլային: Սակայն Միացեալ Նահանգներու Ծե–րակոյտը համամիտ չեղաւ Ուիլսընի: Անտարակոյս, ես կ'ուզէի որ Մ· Նա–հանգները առնէին Հայաստանի հո–գատարութիւնը»:

«Այգերու ճակատագիրը կը վճռեն իր մտաւորականները եւ առանձնէ շա–տեր կը խորհին թէ Դաշնակ ազգայ–նականները պէտք չէ որ զիջէին իշխա–նութիւնը բոլշեւիկներուն, 1920ին»:

Ու մտաբերելով հարկադրանքը, որ բոլշեւիկեան ժանտ լուծը անխուսա–փելի դարձուց Հայաստանի համար, իբրեւ նուազագոյն չարիք, կաթողի–կոսը բացատրած է ·—

«Մենք շրջապատուած ենք թշնամի երկիրներով — Պարսկաստան, Թուր–քիա, Ազրբէջան: Եթէ մենք կ'ուզենք պահել մեր երկիրը եւ մեր անկախու–թիւնը, մեր ուղղութիւնը պիտի ըլ–լայ դէպի Մոսկուա: Ազրբէջանը կը ձգտի դէպի Թուրքիա եւ ատիկա վը–տանգ է մեզի համար: Վրաստան յար–ձակողական ծրագիրներ ունի մեր դէմ»:

Հակառակ այս բոլորին, սակայն, «հայ ժողովուրդը ընդհանուր առու–մով գոհ չէ արդիւնքէն»,աւելցուցած է կաթողիկոսը: Գոհ չէ, այսինքն, բոլ–շեւիկեան վարչաձեւէն ու կարկտան «անկախութենէն»: Հայ ժողովուրդը, բացարձակ անկախութեան պահանջը ունի, վասնզի ատով միայն պիտի կր–նար ապրիլ ու բարգաւաճիլ, բոլորո–վին ազատ պայմաններու տակ:

Այս շատ յանդուգն խօսքերը բեր–նէն թոցնելէ վերջ, սակայն, կաթո–ղիկոսը անդրադարձած է իր սխալին եւ մտաբերած որ «պատին վրայ ճանճ կայ»: Ու շրջած է նախադասութիւնը — «Հայ ժողովուրդը, ընդհանուր ա–ռումով, գոհ չէ արդիւնքէն»— բսելու համար անմիջապէս, որ «Հայ ժողո–վուրդը, ընդհանրապէս գոհ է···»: Ա–մերիկացի օրագրողը, ինքն ալ հաս–կցած է, այս պարագան, քանի որ սղագրուած էին կաթողիկոսի առաջին խօսքերը: Եւ հասկցած ըլլալուն հա–մար ալ անիկա կ'բսէ, որ «իբրեւ ան–յողդողդ ազգայնական մը, ան (կա–թողիկոսը), ինչպէս հայ մտաւորա–կաններէն շատերը, յուսացեր է, ինչ–պէս վերջէն բսաւ ինծի, թէ «ազատ Հայաստան մը ամբողջովին Հայերու ձեռքը պիտի անցնի: Անոնք կը ցաւին, որ այդպիսի Հայաստան մը չստեղծը–ւեցաւ»:

Աւելի քան պերճախօս են այս բո–լոր արտայայտութիւնները, չէ՞: Ու գերազանցապէս նշանակալից՝ քանի որ անոնք կ'ըլլան հայ եկեղեցիի ամէ–նէն հեղինակաւոր եւ ամէնէն պա–տասխանատու ներկայացուցչին կող–մէ:

Եւ սակայն, առեղծուածը կը մնայ առեղծուած: Կը կարդանք կաթողի–կոսի բերնէն ելած այս յանդուգն խօսքերը ու չենք կրնար հաւատալ»:

ԽՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԴԷՊՔԵՐԸ ԲԱՐՁՐ-ՀԱՅՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

(1917 ՀՈԿՏ·— 1918 ՄԱՅԻՍ)

— •• —

2.— Զանազան երկիրներ ցրուած հայ գաղթականներու եւ տարագիր–ներու անարգել վերադարձը դէպի Թրքահայաստան: 3.— Անարգել վե–րադարձ դէպի Թրքահայաստան՝ պա–տերազմի ընթացքին Թուրք իշխանու–թեան կողմէ Արաբիոյ անապատ–ները բռնի կերպով աքսորուած Հայե–րու: 4.— Թրքահայաստանի մէջ բա–ւարարել պատգամաւորներու խորհուր–դի եւ Հայաստանի կոմիտէի ձեւով ժամանակաւոր ժողովրդական վար–չութեան՝ ընտրուած դեմոկրատիկ սը–կզբունքներով: Կովկասեան գործերու յատուկ կոմիսար Ստ· Շահումեա–նի կը յանձնարարուի ամէն կերպ Թր–քահայաստանի աջակցիլ երկրորդ եւ երրորդ կէտերու իրագործման հա–մար եւ երկրորդ՝ ստեղծել տեղական յատուկ յանձնախումբ մը, ռուսական զօրքերը Թրքահայաստանէն հեռացնե–լու համար:

Ծանօթութիւն·— Թրքահայաստա–նի աշխարհագրական սահմանները կ'որոշեն հայ ժողովուրդի եւ հարե–ւան ու վիճելի վայրերու մահմետա–կան եւ այլազգի ժողովուրդներու ներկայացուցիչները՝ ընտրուած ժո–ղովրդապետական սկզբունքով:

Ժողկոմխորհի նախագահ՝ Լէնին Ազգային գործերու ժող·կոմիսար՝ Ստալին: 1917 դեկտ· 30»: (Տեսնել Բորեանի գիրքը):

Եւ այս այն ժամանակ, երբ Թրքա–հայաստանի մէջ ռուս զօրք չէր մնա–ցած ···

«Անկախութիւն», «ինքնորոշում», «Թրքահայաստանի ազգային վարչու–թիւն», հայ ժողովուրդի դարաւոր ե–րազներն էին··· Սակայն, ինչ որ եր–ջանիկ ժողովուրդներ պիտի ստանա–յին «ինքնորոշման» հրովարտակի հը–րատարակութենէն անմիջապէս յե–տոյ, տարաբախտաբար մենք պիտի ստանայինք անհնարին պայքարներու գնով:

Անշուշտ, այժմ, ամէն ինչ կախ–ուած էր մեզմէ, մեր զէնքի յաջողու–թենէն, մեր բազուկի ծանրութենէն, մեր հայրենասիրական ու մարտա–կան ըմբռնումէն, ցեղային դարա–ւոր առաքինութիւններէն ու կորո–վէն: Մեր բովանդակ անձնական ուժով տէր պիտի կանգնէինք մեր պատմա–կան իրաւունքներուն, մեր հայրենի գաւառներուն եւ մենք լոկ ազգային ուժով պիտի լուծէինք մեր դատը: Պատմութեան վերապահած տարօրի–նակ դարձակէտի մը առջեւ կը գտնը–ւէինք: Բնաւ պատահած չէր, որ մեր հարցի լուծման բանալիները կամովին մեզի յանձնուէին: Մեզ կը մնար աշ–խարհը դնել կատարուած իրողու–թեան առջեւ եւ գործնապէս տէր հա–նալ մեզ մեր հայրենի հողերուն:

Չէ՞ որ կանանչ սեղանները մշտն–ջենական մարտիրոսի վերածած էին մեր այնքան արդար դատը: Եւ չէ՞ որ տակաւին քանի մը ամիսներ առաջ, նոյն Ռուսերն էին որ բողոք կը բարձ–րացնէին յայտարարելով թէ՝ «առանց հայերու Հայաստան» կ'ուզենք «միայն հողերն ու արօտավայրերը»...

Մինչդեռ այժմ, նոյն Ռուսերն են որ տարբեր քղամիդի տակ «Թրքա–յաստանը անկախ» կը հռչակեն, գէթ ձեւականօրէն:

Արդ, մեզի կը մնար մէկ բան մի–այն,— անմիջապէս գործի անցնիլ եւ համազգային զօրաշարժ յայտարա–րել:

Եւ իսկապէս, այդ երկունքի օրե–րուն, սրբազան դող մը համակեց մեր ցեղը: Տենդագին գործի լծուեցան բո–լոր կազմակերպութիւնները անխտիր:

Հանրային կեանքը փոթորկեցաւ: Կոչեր, հանդէսներ, միթինկներ, ազգ–մաշունչ ճառեր, ժողով, եռուզեռ ու թոհուբոհ: Հայկական թիկունքը վե–րածուած էր եռացող կաթսայի մը: Բացուած անդունդը պէտք է լցուէր: Օրուան յախուռն կարգախօսն էր,— դէպի՛ զօրանոց, դէպի՛ ռազմաճա–կատ :Գո՛րծ, գո՛րծ:

Այդ օրերու տրամադրութիւնները գուցէ ոչ ոք հաւնկու թափով արտա–յայտած է, որքան մեր մեծանուն եր–գիչը՝ Ա· Ահարոնեան, «Ահազանգ» խորագրով իր յօդուածին մէջ:

Քանի մը հատուածներ միայն ,ցոյց տալու համար տիրող տրամադրութիւ–նը·—

«Հայոց աշխա'րհ, ես քեզ եմ ա–սում: Անճիթալը մեր դրանն է:

Ես կ'ուզէի, որ խօսքս վիթխարի ահազանգի պէս հնչուէր եւ գոռ ար–ձագանգներով գնար բախելու վատ–շուէր յիմարութեան եւ փարթամ բը–թամտութեան երկաթէ դռները, ո–րոնց ետեւում մրափում են զգաստու–թիւնից թափուր խիղճերն ու հոգինե–րը:

Կ'ուզէի, որ խօսքս Դամասկոսի թրի պէս կայծկլտար մեր իմաստու–թիւնը մթագնող այս խեղդող խաւա–րի մէջ եւ շանթի պէս հազար կողմից ակօսէր մեր գլուխների վրայ ծանրա–ցած այս սեւ երկնակամարը, ուր մեր կեանքի ցուլերն են դողդողում երկ–չոտ եւ աղերսագին:

Կ'ուզէի որ խօսքս մռնչէր, որպէս շղթայազերծ մրրիկ եւ հոգիս ալեկո–ծող դժնդակ խոհերն ու վայրագ ցա–սումը կատաղօրէն զարկէր անյոյզ ու եսկեսի գոյութիւնների կարծր ճա–կատներին:

Հայոց աշխա'րհ, ես քեզ եմ ասում: Խորհելու, չափելու, կշռելու ժա–մանակ իսկ չկայ: Վա՛յ բոլոր վարա–նոտ հոգիներին, վա՛յ նրանց, ո–րոնց բարձրացած բազկի թափը մեղկ մտածումով կը մեղմանայ:

··· Ցցուի՛ր ու ծառացիր, ցեղ իմ, ապա թէ ոչ նրա յորձանքների տակ կը թաղուեն բոլոր յոյսերը, քո բախ–տը, քո որչափ եղերական՝ նոյնքան հերոսական չքեղ պատմութիւնը:

Դէպի ճակա'տ, դէպի ճակա'տ դը–րամի ու ռազմի, մտքի ու զգացմունքի բոլոր դասալիքներ: Թո՛ղ որոտայ ահազանգը շառաչիւնով ու շռինդով, թո՛ղ հեկեկայ ծղրուած պղինձը մեր զգաստ հոգիների մէջ···»: («Հորի–զոն», 1917 դեկտ· 16, Թիֆլիզ):

Սակայն, ո՛րքան խոշոր դժուարու–թիւններ կային մեր կազմակերպա–կան ճամբուն վրայ: Դիւրին չէր մէկ օրէն միւսը, մոգական ուժով, բա–նակներ ստեղծել: Ռազմադաշտ էր մեր շուրջը, ռազմադաշտ էր Կովկա–սը, ռազմադաշտ էր Թրքահայաստա–նը: Աջ ու ձախ թշնամի: Աջ ու ձախ փուչ ու տատասկ: Կովկասի թաթար–վրացական պլոքը կը դաւէր թիկուն–քէն, կը դաւէր ճակատէն: Ի՛նչ բախ–տորոշ օրեր: Հայութիւնը պիտի հան–դուրժէ՞ր, սակայն, որ կրկին սուրի ճարակ դառնար: Մահու եւ կենաց պայքարի պիտի պատրաստուէինք: Այո՛, գինարշաւ էր ե՛ւ մէկի ե՛ւ ա–մէնքի դէմ:

(2) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլի ոստիկանական տեսչութիւնը կը յիշեցնէ թէ այն օտար աշխատաւորները որոնց թուղթերը յանձնուած են 21, Rue Edmond Rostand եւ որոնց ստացագիր տրուած է, պէտք է անձամբ կամ փոխանորդաբար ներկայանան հետեւեալ կարգով.—

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, 27 *ՄԱՅԻՍ*, *ժամը* 9—11՝ *թիւ* 2901*էն* 3000, *իսկ ժամը* 14*էն* 17՝ *թիւ* 3001 *էն* 3100:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 28 *ՄԱՅԻՍ*.— *ժամը* 9 — 11 *թիւ* 3101*էն* 3200, *ժամը* 14*էն* 17՝ *թիւ* 3201*էն* 3300:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 *ՄԱՅԻՍ*.— *ժամը* 9—11 *թիւ* 3301 — 3400, *ժամը* 14*էն* 17 *թիւ* 3401—3500:

ՈՒՐԲԱԹ, 31 *ՄԱՅԻՍ*.— *ժամը* 9—11 *թիւ* 3501—3600, *ժամը* 14*էն* 17՝ *թիւ* 3601 — 3700:

Մուսոլինիի նոր ճառը օրուան հարցերու մասին

Շաբաթ օր, Պ. Մուսոլինի երկար ճառ մը խօսեցաւ Իտալիոյ երեսփ. ժողովին առջեւ, միջազգային քաղաքականութեան եւ մասնաւորապէս վերջին դէպքերու մասին: Բացատրեց թէ Ֆրանքօ-իտալական վերջին համաձայնութիւնները արդիւնաւոր գործակցութիւն մը կը հաստատեն երկու երկիրներուն միջեւ: Խօսելով Գերմանիոյ միակողմանի արարքին վրայ (վերահաստատում պարտաւորիչ զինուորութեան), դիտել տուաւ թէ Գերմանիա 1934 յունուարին պատրաստ էր գոհանալու 300,000նոց բանակով մը: Այս առթիւ յայտնեց թէ Իտալիոյ համար դժուար է հաւատալ սպառազինութեանց սահմանափակման կամ պատերազմի կարգ մը մեթոտներու արգելքին: Սթրէզայի խորհրդակցութեան առթիւ, առանց չափազանցելու անոր արժէքը, չեշտեց թէ ան մեծապէս նպաստեց համերաշխութիւն հաստատելու երեք մեծ պետութեանց միջեւ: Յետոյ անցնելով Հիթլէրի վերջին ճառին, ըսաւ թէ անոր 13 կէտերը ոչ կարելի է հաւաքաբար ընդունիլ, ոչ ալ մերժել, լաւագոյն մեթոտն է լուսաբանել եւ խորացնել զանոնք: Թերեւս դիւանագիտութիւնը առիթ ունենայ այդ գործը կատարելու յառաջիկայ շաբաթներու ընթացքին: Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց, միայն մէկ խնդիր կը մըթագնէ զանոնք.— Աւստրիոյ հարցը, որ սակայն էական կարեւորութիւն ունի: «Աւստրիոյ հարցը միաժամանակ թէ՛ աւստրիական է թէ՛ եւրոպական: Եւրոպական տեսակէտով, մասնաւորապէս իտալական է, բայց ոչ տարամերժօրէն»:

Ճառին վերջին մասերը նուիրուած էին Հապէշական հարցին: Պ. Մուսոլինի բացատրեց թէ այս խնդիրը նոր չէ, այլ կը սկսի 1925էն: Այդ օրէն ի վեր, մանաւանդ 1929էն սկսեալ Եթովպիա կը սպառազինուի, մեծաքանակ ռազմանիւթ ստանալով:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԷՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՋ 10 նոր շրջանակներ հաստատուած ըլլալով, կիրակի օր տեղի ունեցաւ քաղաքապետական 50 խորհրդականներու ընտրութիւնը: 27հոգի ընտրուեցան, իսկ 23 թեկնածուներ համեմատականի մնացին: Ընտրուած անդամներէն 12ը համայնավարներ են (շահ՝ 8 աթոռ, ի վնաս ընկերվարականներու):

ԻՆՔԶԻՆՔԸ ՊԱՏՈՒՀԱՆԷՆ ՎԱՐ ՆԵՏԵԼՈՎ անձնասպան եղաւ նկարիչ Լինէն, 63 տարեկան: Երկար ատենէ ի վեր գործ կը փնտռէր, մինչեւ իսկ յանձնառու եղած էր գիշերապահ դառնալու, բայց անօգուտ: Զաւակն ալ, Ռօպէռ Լինէն, որ շարժանկարի արուեստագէտ մըն է, գործ չունի տասը ամիսէ ի վեր: Դիակը անցորդներու կողմէ գտնուեցաւ կիրակի առտու ժամը 5ին, Ալէզիա փողոցին անկիւնը: Գանկը ջախջախուած էր: Կինը տեղեակ ըլլալով ամուսինին մտադրութեան, հսկած էր մինչեւ առտուան ժամը 5, յետոյ յոգնած եւ քնացած: Այդ պահէն օգտուած է թշուառ նկարիչը:

ԲԺԻՇԿ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ ՄԸ, Տոքթ. Տիւփէշէ (Սանս), ուրբաթ գիշեր հիւանդի մը կը կանչուի ստիպողաբար: Յաջորդ առտուն գիւղացիները իր արիւնլուայ մարմինը կը գտնեն ճամբուն վրայ, չարաչար խոշտանգուած եւ ծանր վէրքեր ստացած: Երկու օր ծանր մտահոգութիւն պատճառելէ յետոյ, քաղաքապետը սկսաւ խօսիլ առջի օր, առանց որ եւ է լուսաբանութիւն հաղորդելու յարձակողներու ինքնութեան մասին: Խնդիրը կը վերագրուի քաղաքական վրէժխնդրութեան, թէեւ գողութիւն ալ կատարուած է:

200,000 *ՏՈԼԱՐ ՓՐԿԱՆՔ*.— Անծանօթներ ուրբաթ օր առեւանգեցին Մ. Նահանգներու ատաղձի գործարանատէրերէն Վէյէրհօզըրի զաւակը, Ճօրճ, 9 տարեկան, որ ժառանգորդն է 50 միլիոն տոլարի հարստութեան մը: 200 հազար տոլար (3 միլիոն ֆրանք) փրկանք կը պահանջուի, տղան վերադարձնելու համար:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Աթէնքի մէջ, հանրապետական ցոյցի մը առթիւ: Համալսարանէն հազարի չափ հանրապետական ուսանողներ ընդհարեցան միապետական ուսանողներուն հետ: Վեց ուսանողներ վիրաւորուեցան:

ՎԵՆԻԶԷԼՈՍ իրեն ուղղուած հարցումի մը պատասխանելով, յայտարարեց թէ միապետական վարչաձեւին հաստատումը աղետալի հետեւանքներ պիտի ունենայ երկրին համար: Այս առթիւ կրկնեց թէ անդառնալի կերպով որոշած է քաշուիլ քաղաքական ասպարէզէն:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարգարեան» Գրադարանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

2 Յունիս, կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 9.30ին

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՍԱԼ ԿԱԼՄԱՆԻ ՄԷՋ (կայարանին դիմացը)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Լ. ԶՕՐՄԻԽԵԱՆ

Գեղարուեստական նոխ բաժին, երգ եւ արտասանութիւն

Կը ներկայացուի Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

«ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը

Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք 2 ֆրանք

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ*

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍԱԼ ԺԷՕԳՐԱՖԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

184, BLD. ST. GERMAIN - Métro: St. Germain des Prés

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Տ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԻՐԵՆՑ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԵՐԵՆ

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ. ՏԻԿ. Հ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Պ. Պ. Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Գ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ, Ս. ՍԻՆԵՄԵԱՆ

Խօսք՝ ՅՈԲԵԼԻԱՐԻՆ կողմէ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆ «ՎԻՃԱԿ»

կազմակերպուած Հ. կ. խաչի Ռոմանի մասնաճիւղին կողմէ

Այս Հինգշաբթի օր կէս օրէ վերջ ժամը ճիշտ 2ին Ա՛լէտէնի մէջ

(Place Jules Nadi)

Կը ներկայացուի՝ «ՀԻՄԱԿՈՒՍԱՆ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ»

Կը ցուցադրուի «Մայիսին կայմը» եւ «Ծաղիկներու վէճը»

Երգ. մեներգ, հայկական պարեր եւայլն.: Կը հրաւիրուին Վալանսի մեր համակիրները: Մուտք՝ 1 ֆրանք:

ՀԱՄԵՐԳ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

SALLE VICTOR HUGO*ի Տնօրէնութիւնը ոգեւորուած ՍԻՓԱՆ երգչախումբի վերջին Պարահանդէսի յաջողութենէն, խնդրած է Վարչութենէն համերգ-պարահանդէս մը սարքել* Bois de Boulogne*ի իր նոր շէնքին* (Palais de Boulogne) *մէջ, որ ունի գեղեցիկ բեմ մը:*

ՍԻՓԱՆի Վարչութիւնը ընդառաջ երթալով իրեն եղած խնդրանքին սարքած է 30 յունիս, կիրակի օր գեղարուեստական բաժնով համերգ-պարահանդէս մը: Նոյն օրը տեղի կ'ունենայ շէնքին բացումը հայ եւ օտար հիւրերու ներկայութեան:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Զ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի մօտ, **34, Villa Rouveyrolles.**

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՑՍԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, *Գործ*.— 900:

ՄԱՐՍԷՅԼ, *Տիկ. Փափազ*.— 70:

ԺԸՆԷՒ, *Պ. Նիկ*.— 50:

ԼԷ ԼԻԼԱ, *Մ. ԱՍՏ*.— 100:

ՔՈԼՈՆՊ, *Բաթուկ*.— 70:

ՊՈՒՐԺ, *Եաղ*.— 140:

ՌՈՄԱՆ, *Գործ*.— 106.50:

ՎԱԼԱՆՍ, *Գործ*.— 235 *Կարգադրեցինք*:

ՎԱԼԱՆՍ, *Ց. Տ. Մ*.— 200:

ՎԱԼԱՆՍ, *Ա. Տ. Մ*.— 100:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի «Վարանդեան» Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Տ. Չէքեանի եւ իր պարագաներուն՝ իրենց հօրեղբօրորդւոյն մահուան առթիւ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը այսօր Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան սրահին մէջ, 7, rue des Bernardins, Փարիզ (5): Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամ-անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Կը հրաւիրուին նոյնպէս անդամագրուիլ փափաքողները:

ՀԱՅ Երիտասարդաց Ակումբի դասախօսութիւնը վաղը Չորեքշաբթի ժամը 20.40ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ: Պիտի խօսի՝ Պ. Ա. Չօպանեան: Նիւթ՝ Հայ հին գրականութեան վրայ: Մուտք 1 ֆրանք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (92)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Ես նկատեցի այդ եւ բոլորովին անկեղծութեամբ միամտացրի նրան, ասելով.

— Դուք ինչ որ ցանկանում էք արրեցէք, ես ոչ մի կերպով չեմ խանգարի ձեզ, միայն ինձ հանգիստ թողէցէք:

— Ազնիւ խօ՞սք ես տալիս:

— Ազնիւ խօսք եմ տալիս:

Նա սեղմեց իր ձեռքը եւ հեռացաւ:

Ես մնացի միայնակ, մեր կայարանի մի անկիւնում նստած: «Այդ մարդիկը պիտի փախչեն, մտածում էի ես, նրանց դեռ չբռնուած, ազատ մնացած ընկերները դրսից կ'օգնեն նրանց եւ անպատճառ կը յաջողցնեն գործը, իսկ ես կը մնամ իմ կապանքների մէջ: Ինձ կը տանեն այնտեղ, ուր մարդիկ կենդանի թաղւում են հանքերի անձաւներում եւ խլուրդների նըման աշխատում են ստորակրեայ մըթութեան մէջ»: Ձնայելով այդ բոլորին, իմ սիրտը հանգիստ էր. ես հաւատացած էի, որ վերջ ի վերջոյ ինձ համար էլ կը բացուէր ազատութեան դուռը, բայց աւելի արդար, աւելի օրինաւոր ճանապարհով: Իմ մեղքերը զղջացած, ճշմարտութեան շաւղի վըրայ կանգնած յանցաւորին պէտք է ներուէր, պէտք է նրա համար փըրկութիւն լինէր: Եւ եթէ մարդիկ այնքան սրտեսութիւն չունեն, որ քըննեն սրտերի բոլոր խորքերը եւ որոշեն յամառ յանցաւորը զղջացածից, արդարը մեղաւորից,— բայց Աստուած, որի համար ոչինչ գաղտնիք չկայ, որ գիտէ բոլորը, ինչ որ հասարակ մահկանացուին անհասկանալի եւ մութն է.— մի՞թէ ամենարարի Աստուածը չէր օգնի ինձ: Իմ հաւատը այժմ այնքան ջերմ էր եւ իմ յոյսը այնքան հաստատուն էր, որ ես Նրա օգնութեանը հաւատում էի եւ սպասում էի:

Գիշերը անցաւ առանց որ եւ իցէ աղմուկի: Ամէն ինչ խաղաղ էր, ամէն ինչ իւր սովորական դրութեան մէջն էր: Առաւօտեան մեզ զարթեցրին խիստ վաղ: Օդը բաւական ցուրտ էր: Իմ ընկերները ջերմացրին իրանց մարմինը արաղով եւ չմոռացան մեր պահապան զինուորներին նոյնպէս խմացնել: Մենք ճանապարհ ընկանք, մեզանից իւրաքանչիւրը իւր ծանրութիւնները իւր մէջքի վրայ կրելով: Մեր ետեւից գալիս էր մի սայլակ, լծած միայն մի ձիով, որ բերում էր մեր եւ զինուորների աւելորդ ծանրութիւնները: Նրա վրայ երբեմն նստեցնում էին աքսորեալներից նրանց միայն, երբ հիւանդանում էին եւ չէին կարող ճանապարհը շարունակել: Իմ ընկերներից երկուսը, այն առաւօտ իրանց հիւանդ ձեւացնելով, պառկած էին սայլակի վրայ: Պահապանները հիւանդների վրայ շատ ուշադրութիւն չէին դարձնում, ինքը հիւանդութիւնը հսկում էր նրանց վրայ:

Երբ արեգակը բաւական վեր բարձրացաւ հորիզոնից, օրը սկսեց տաքանալ: Աքսորականների խումբը առաջ էր ընթանում դանդաղ եւ ծանր քայլերով: Նրանց ոտնակապերի երկաթները աններդաշնակ կերպով ձայն էին հանում:

Պահապանների եւ աքսորականների ուշադրութիւնը դարձրած էր մի ծերունի հրեայի վրայ, որը զանազան ծիծաղելի առակներով զուարճացնում էր նրանց: Հրեան մի փոքրիկ մարդ էր, որին կոչում էին Ժօզէֆ: Այդ խեղկատակը կատուի դէմքով, նեղ եւ խորամանկ աչքերով, բնիկ Օտեսացի էր, որը սկզբում պարապւում էր մաքսանենգութեամբ, իսկ յետոյ մտնելով խաչագողների ընկերութեան մէջ, փորագրիչի պաշտօն էր կատարում եւ նրանց հետ կեղծ թղթադրամներ էր շինում: Դա միեւնոյն անձն էր, որ մատնեց ամբողջ ընկերութիւնը:

Ժօզէֆ ամբողջ խմբի զուարճութիւնն էր. Նրա սրախօսութիւնները, հանաքները եւ հրէական թլուատ լեզուներով խօսակցութիւնը թուլացընելու չափ ծիծաղելի էին: Կարծես թէ, այդ բոլորը նրա մէջ մի տեսակ կենդանական պահանջ էր դարձել, եւ այդ պատճառով խեղկատակութեան ձիրքը աւելի զարգացել էր: Նայելով նրա վրայ, ես բացատրում էի նրա ցեղի մի քանի ընդհանուր գծերը, որոնք առաջ էին եկել կեանքի զանազան պայմաններից: Խեղկատակութիւնը ծնունդ է հանճարմոլութեան, դրանք երկուսն էլ ճնշուած, հալածուած ցեղերի յատկութիւններ են: Պատմական հանգամանքների խստութիւնից հրեան այնքան սոսր ընկած է հասարակաց կարծիքից, որ մի շրջանի մէջ գտնուելու ժամանակ ուրիշ բանով չէր կարողանում գրաւել նրանց ուշադրութիւնը, բայց միայն ծաղրածութիւններով: Այդ մտնում է նրա բնաւորութեան մէջ եւ այն աստիճան ընտելանում է, որ մինչեւ անգամ առանց վիրաւորուելու թոյլ է տալիս ուրիշներին ծաղրել իրան: Այդպիսի էր եւ Ժօզէֆը:

Օրը սկսել էր երեկոյանալ: Դեռ տասն վերստից աւել էր մնում մինչեւ առաջիկայ իջեւանը: Ճանապարհը ձգւում էր անտառի միջով, ուր սաղմնաւոր ծառերով պատած ծառերը այնպէս խիտ դրկած էին միմեանց որ, մի քանի քայլ հեռուից ուրիշ ոչինչ չէր երեւում, բացի ծառերից: Ճանապարհը նեղ էր, ծառերի ոստերը անդադար դիպչում էին մարդու երեսին եւ ծակոտում էին: Բայց այդ չէր արգելում լսել Ժօզէֆի մի հետաքրքիր պատմութիւնը, որը կէսօրից յետոյ սկսելով, դեռ չէր աւարտել: Պատմութիւնը հետզհետէ աւելի ծիծաղաշարժ էր դառնում, բոլորի ուշադրութիւնը լարուած էր դէպի Հրեան: Դա ամոքում էր եւ մեր յոգնածութիւնը: Խումբը դանդաղ կերպով առաջ էր գնում:

Մի տեղ ճանապարհը աւելի նեղ ձեւ ստացաւ. մի կողմից բարձրանում է փոքրիկ բլուր, իսկ միւս կողմից մի ուղղաձիգ զառիվայր իջնում էր դէպի անտառախիտ ձորը եւ կորչում էր ծառերի մէջ: Ես լսեցի մի ձայն, որ շատ նման էր սեւ ագռաւի կռնչիւնին: Որքան եւ բնական կերպով հնչուեցաւ այդ ձայնը, դարձեալ ես չէի կարող չհասկանալ, թէ դա խաչագողների սովորական նշանախօսութիւններից մէկն էր, որ նշանակում էր՝ «պատրաստ եղէք»: Ձայնը կրկնուեցաւ, բայց ոչ ոք ուշադրութիւն չդարձրեց, միայն իմ ընկերները խորհրդաւոր կերպով նայեցին միմեանց երեսին: Ժօզէֆի պատմութիւնը այդ միջոցին աւելի հետաքրքրական էր դարձել:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 29 Mai 1935

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2817

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Ի՞նչ ըսել կ'ուզենք, շարունակ յիշեցնելով թէ Արտասահմանը չունեցաւ եւ չունի բացորոշ եւ հեռեւողական քաղաքականու – թիւն՝ Երեւանի հանդէպ:

Դնելով այս հարցը, երբեք տրամադիր չենք ակադեմական ա– ռուլիս մը սարքելու, կամ նոր բանավէճեր ստեղծելու:

Կ'ուզենք պարզապէս ընկոյզի կեղեւի մը մէջ ամփոփել այն ինչ որ կը մտածենք, թէ հայրենիքի եւ թէ արտասահմանի բարի– քին համար:

Տարիներու փորձը հաստատեց թէ՝ ոչ Արտասահմանը կրնայ հանգստանալ, ոչ ալ Երեւանը լայնօրէն օգտուիլ, քանի կը շարու– նակուի այս անդեկ եւ անկերպարան վիճակը:

Շատոնց եկած ու անցած է ժամանակը, եթէ ոչ դարձ մը կա– տարելու, գոնէ ճակատները ամփոփելու, նեղցնելու համար:

Իսկ այդ կը պահանջէ, ամէն բանէ առաջ, հոգեբանական փո– փոխութիւն մը:

Այսպէս, պէտք է վերջ գտնէ ծանօթ չոչորթաբանութիւնը,— «բարեկամ» եւ «թշնամի»:

Որքան ալ զաւեշտական համարուի այդ որակումը, հոգեբա– նութիւն եւ մթնոլորտ կը ստեղծէ, թոյն կը սրսկէ, սիրտ եւ ա – րիւն կը պղտորէ:

Եւ այս՝ առանց քար մը աւելի ապահովելու հայրենիքի վե – րաշինութեան եւ զարգացման համար:

Անոնք որ «չերտաւորում» կ'ուզեն հաստատել կամ դասակար– գային պայքար կը մղեն, անոնք թող շարունակեն իրենց մար – զանքները: Մեր գործը անոնց հետ չէ, իսկ աշխարհը շատ լայն է, բոլոր ռազմախաղերուն համար:

Մեր ըսածը բոլորովին ուրիշ բան է:

Հայկական Արտասահմանը պէտք չէ, ուղղակի կամ անուղ– ղակի, ընդ առաջ երթայ հաւատաքննական մեթոտներու: Մանա– ւանդ երբ հարցը կը վերաբերի տարագիր բազմութեանց եւ հայ– րենիքի փոխադարձ յարաբերութեան եւ բարօրութեան:

Ինչ որ ալ թելադրեն պղտոր մարդիկ, Երեւանի, Հօկերու կամ ուրիշ խողովակներու միջոցաւ, Արտասահմանը պիտի ունենայ իր ինքնուրոյն, հասուն եւ հեռեւողական ուղեգիծը:

Ան պիտի ըսէ Երեւանի վարիչներուն եւ անոնց յայտնի կամ գաղտնի գործակալներուն.—

Ես, հարազատ ժառանգորդ հայրենիքին եւ առ այժմ տարա– գիր, պատրաստ եմ կատարելու իմ պարտականութիւնս, նիւթա– պէս թէ բարոյապէս: Ճիշդ է, ես մէկ ամբողջական միութիւն չեմ, այլ կազմուած զանազան հոսանքներէ: Սակայն, այդ հո – սանքներէն իւրաքանչիւրը պահելով հանդերձ իր քաղաքական տեսակէտները, կ'ուզէ իր աջակցութիւնը տրամադրել: Դուք ալ տրամադի՞ր էք ճամբան հարթելու, զգուշանալով աւելորդ մի – ջամտութիւններէ եւ սաստելով խառնակիչները:

Երբ Ստալին, իր միջնաբերդին մէջ իսկ, անուղղակի կը ձաղ– կէ Ֆրանսայի համայնավարներուն կատաղի պայքարը, արդար գտնելով Ֆրանսայի ազգային պաշտպանութեան կազմակերպու– մը, Աղասի Խանջեանները չեն որ պիտի խանգարեն արմատախիլ բազմութեանց ինքնապաշտպանութիւնը:

Իսկ եթէ կ'ուզեն խանգարել, ոճիր է որ չուարման մատնուի կամ ճակատներու բաժնուի Արտասահմանը:

Մեր ինքնապաշտպանութեան հարցին մէջ, Երեւանը չի կր – նար աւելի բարձր խօսիլ, քան սա վերջին մնացորդը ջարդուկոտոր ժողովուրդի մը:

Եթէ արտասահմանը համակերպած է ներկայ կարգուսար – քին, չգտնելով ուրիշ ելք, այդ չի նշանակեր թէ Երեւանը իրաւունք ունի երկանաքար մը անցընելու իր վզին կամ ոտքե– րուն, եւ իր կամքը պարտադրելու ամէն տեղ եւ ամէն բանի մէջ:

Ընդհակառակն, իբրեւ իշխանութիւն, ան պարտաւոր է ան– կարելին փորձելու, որպէսզի նոր դառնութիւններ չստեղծուին:

Առնենք միայն ներգաղթի խնդիրը,— իրական փորձաքար մը՝ որ եւ է իշխանութեան համար:

Պատերազմէն վիրաւոր եւ ուժասպառ Յունաստանը աւելի քան մէկ միլիոն տարագիրներ ժողվեց, փոխադրեց եւ տեղաւո – րեց, մէջն ըլլալով մեր բեկորներն ալ:

Նոյնքան ուժասպառ Թուրքիան կէս միլիոն ազգակիցներ հա– ւաքեց առաջին առթիւ, փոխանակութեան օրէնքով, եւ այժմ հիմնական, ազգային քաղաքականութեան մը վերածեր է ներ– գաղթի խնդիրը:

Զենք մոռնար համեմատութիւնները, ոչ ալ մինուճար Հա – յաստանը կը չփոթենք Յունաստանի կամ Թուրքիոյ հետ:

Բայց, անհանդուրժելի կը գտնենք որ, իր իշխանութեան 14 տարիներու ընթացքին, Երեւանը միշտ ալ հարեւանցի նայեցաւ ներգաղթին վրայ, փոխանակ հիմնական քաղաքականութեան մը վերածելու զայն, գործադրելի՝ աստիճանաբար, բայց յարատե– ւօրէն: Մանաւանդ այժմ:

Այս ձախողման համար անշուշտ պատասխանատու է նաեւ Արտասահմանը, որ չունեցաւ յստակ ուղեգիծ, որ մուրայ, փո– խանակ առաջարկներ դնելու եւ յանձնառութիւններ ստանձնելու:

Երեւանը իր դիմացը չգտաւ հաւաքական, ամբողջական մար– մին մը, որ ներկայացնէր տարագիր բազմութեանց պահանջները: Յարաբերութիւնը եղաւ միշտ կողմնակի, միշտ պատահական եւ երերուն:

Եւ այսօր ալ նոյն քաշքշուքն է որ կը շարունակուի, շատ աւե– լի մռայլ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ֆլանտէն կ'ուզէ հրամանագիրներով գործել մինչեւ Դեկտեմբեր 31

Նախարարական խորհուրդը երեք ժամ նիստ գումարեց երկուշաբթի օր, կազմելու համար լիազօրութեան ծրագիրը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ժո– ղովը շատ յուզումնալից էր: Մասնաւորապէս կ'ընդդիմանային թղթատարա – կան նախարարը, Պ. Ժորժ Մանտէլ եւ թոշակներու նախարարը, Պ. Ժ. Ռիվօ– լէ: Անոնց պնդումին վրայ, «լիազօրութիւն» բառը վերածուեցաւ «լայն իրա– ւասութեանց»:

Ծրագիրը շատ կարճ է: Առաջին յօդուածին համաձայն, կառավարութիւ– նը իրաւունք պիտի ունենայ մինչեւ դեկտեմբեր 31 մասնաւոր հրամանագիր – ներով վարելու տնտեսական եւ ելմտական գործերը: Երկրորդ յօդուածը կ'ըսէ թէ հրամանագիրները պէտք է խորհրդարանին կողմէ վաւերացուին 1936 մա– յիսէն առաջ, երբ կը լրանայ երեսփ. ժողովին քառամեայ շրջանը:

Մինչ նախարարական խորհուրդը նիստ կը գումարէր, սակարանը տակն ու վրայ եղաւ եւ մասնաւորապէս ազդուեցան Ֆրանսայի պետական արժէ – թուղթերը: Կացութիւնը վերահաստատուեցաւ պաշտօնական զեկոյցին հրա– տարակութենէն յետոյ, թէեւ ֆրանքը թեթեւապէս տեղի կուտար սթերլինին եւ տոլարին առջեւ:

Նախարարական խորհուրդը երէկ առտու եւս գումարուելով, լրացուց բո– լոր մանրամասնութիւնները: Կէսօրէն յետոյ, յանուն կառավարութեան ե– րեսփոխանական ժողովին առջեւ յայտարարութիւն մը կարդաց ելմտական նա– խարարը, որովհետեւ բժիշկները քանի մը օր եւս հանգիստ պատուիրած են Պ. Ֆլանտէնի: Ելմտական նախարարը մասնաւորապէս ծանրացաւ ծրագրին ստի– պողութեան վրայ, քանի որ դանձը պարապ է, վտանգաւոր խաղեր կը կատար– ուին ֆրանքին դէմ եւ ոսկին հետզհետէ կը պակսի: (Վերջին երկու ամիսներու ընթացքին մօտ երեք միլիառ ֆրանք արժողութեամբ ոսկի քաշուած է Ֆրան– սայէն): Թէ ելմտացոյցը շտկելու եւ թէ ֆրանքը փրկելու համար, կառա – վարութիւնը ուրիշ ելք չի տեսներ եթէ ոչ լայն իրաւասութիւններ ստանալ:

Խորհրդարանական շրջանակներու մէջ տրամադրութիւնները շատ նպաս– տաւոր չեն իրաւասութեանց ընդարձակման մասին: Կացութիւնը պիտի ճշդուի ուրբաթ կամ շաբաթ, երբ սկսին վիճաբանութիւնները: Հաւանական է որ նոյն իսկ մինչեւ երկուշաբթի կամ երեքշաբթի յետաձգուի խնդիրը, նկատի առնելով Պ. Ֆլանտէնի առողջական վիճակը: Բայց ելմտական նախարարը վտանգաւոր կը գտնէ որ եւ է ձգձգում: Հինգշաբթի օր պիտի հրատարակուի Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական հաշուեկշիռը: Կառավարութիւնը կը յուսայ թէ երես– փոխանները տեսնելով ոսկիի ահագին կորուստը՝ վերջին ամիսներու ընթաց – քին, պիտի համոզուին որ ձգձգումը կամ դահլիճին անկումը շատ ծանր կա – ցութեան մը պիտի մատնեն երկիրը:

Կացութեան դժուարութիւնները

«Թայմզ»ի թղթակիցը վերլուծելով ֆրանսական տագնապին պատճառ – ները, կ'ըսէ թէ տագնապը աւելի տնտեսական է քան ելմտական: Դրամական կացութիւնը տեսականօրէն առողջ է, բայց ելմտական կացութիւնը՝ յուսահա– տական: Այսօր ալ, ինչպէս 1926ին, պետական գանձն է որ սնանկութեան առ– ջեւ կը գտնուի, եւ ոչ թէ Պանք տը Ֆրանսը: Պետական գանձը այս վիճակին հասած է իբրեւ հետեւանք եկամուտներու նուազման եւ ծախքերու յաւելման, այն աստիճան որ, պետութիւնը չպիտի կրնայ վճարել իր կանոնական պար – տաւորութիւնները, ինչպէս պաշտօնեաներու ռոճիկը, հանգստեան թոշակ, պարտքերու տոկոս, բազմաթիւ ուղղակի կամ անուղղակի նպաստներ եւն.:

Այս պատճառով էր որ ելմտական նախարարը քանի մը անգամ ազդարա– րեց թէ չի կրնար պատասխանատուութիւն ստանձնել մայիս 31էն վերջը, եթէ չհաւասարակշռուին եկամուտն ու ծախքերը: Արդ, կարելի չէ գլուխ հանել այս գործը, առանց արմատական կրճատումներու, իսկ ասոր համար ալ ան– հրաժեշտ է որ կառավարութիւնը լայն իրաւասութիւններ ունենայ, որովհե– տեւ առաջադրուած կրճատումներէն շատերը նախապէս մերժուած են խորհր– դարանին կողմէ:

Նախարարական խորհուրդը այս բոլոր պարագաները նկատի առնելով, միաձայնութեամբ որոշեց լայն իրաւասութիւններ պահանջել: Բայց, իրակա– նին մէջ, որ եւ է հրամանագիր – օրէնք չէ մշակուած, այլ իւրաքանչիւր խըն– դիր առանձին քննուելով, անոր համեմատ որոշումներ պիտի տրուին: Ուրիշ խօսքով, կառավարութիւնը լայն իրաւասութիւններ ստանալէ յետոյ, առան – ձին պիտի ուսումնասիրէ իւրաքանչիւր հրամանագիր – օրէնք: Եւ միայն ել – մտական նախարարը չէ որ նախաձեռնութիւն պիտի ունենայ հրամանագիր – օրէնքներու մշակման մէջ. այլ ամբողջ դահլիճը խորհրդակցաբար պիտի խըմ– բագրէ զանոնք:

Խորհրդակցութեանց պահուն, Պ. Պ. Ֆլանտէն եւ Լաւալ անհրաժեշտ գտան որ կառավարութիւնը ոչ միայն կրճատումներ կատարէ, այլեւ ուժ տայ տնտե– սական գործունէութեան, զեղչելով դրամի սակը եւ տուրքերը: Արդարեւ, դրամը շատ սուղ է: Գործարանատէրերը կը գանգատին թէ փոխառութիւն – ներ կը կնքեն 8 — 10 առ հարիւր տոկոսով, եւ որովհետեւ վաճառումները նուազած են, չեն կրնար շահ ընել: Միւս կողմէ, տուրքերու ծանրութիւնը կը ջլատէ առեւտուրն ու ճարտարարուեստը:

Խորհրդակցութեանց միջոցին, քննուեցաւ նաեւ երեսփոխաններու շրջանը չորսէն վեց տարուան բարձրացնելու խնդիրը: Յետոյ որոշուեցաւ անյապաղ երեսփ. ժողովին ներկայացնել ընկերային ապահովագրութեանց բարեփոխ– ման օրինագիծը, որուն շնորհիւ կը յուսան աւելի դիւրացնել օրէնքին գոր – ծադրութիւնը եւ միաժամանակ 600 միլիոն ֆրանք խնայել:

⁂ Ելմտական նախարարը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ, նախա– րարական խորհուրդէն վերջը.

— «Ֆրանքին դէմ սարքուած միջազգային չահագործութիւնը հզօր եւ շարժուն միջոցներ ունի: Անհրաժեշտ է որ, անոր յաղթելու համար, կառա – վարութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունենայ հաւասար միջոցներ: Կառա – վարութեան պահանջած լիազօրութիւնները կը ներկայացնեն գործունէութեան լայն ծրագիր մը»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱՄԱԿ ԸՆԿԵՐՈՋՍ

Ամերիկայէն, ընկերս, տարիներու լռութենէ մը վերջ, յանկարծ նամակ մըն էր դրկեր ինծի՝ խմբանկարի մը հետ:

Կեդրոնը՝ ինքը, քովը՝ սիրունիկ կին մը, իր թագուհին ապահովաբար, եւ շուրջը հինգ պզտիկներ:

Նամակով բացատրութիւն կուտայ ինծի.—

«Խօսքս կատարեցի, կեդրոնականի մէջ կը պնդէի որ կանուխ պիտի ա – մուսնանամ, եւ կնոջս հետ՝ զաւակներովս սանդուղ մը պիտի շինեմ: Ա– հա սանդուղին կէսն եմ գրեթէ, քիչ մըն ալ սպասէ եւ սանդուղին 12 աչքե– րը լման կ'ըլլան»:

Կը հաւատամ,— ինքը կէնեուկ, կի– նը կէներեուկ:

Այլ սա խմբանկարին նայեցէք, ան– գամ մը: Կրակ կը ցատկեն սա սեւու– լիկ աչքերէն: Ի տես այս խմբանկա – րին, անզսպելի պահանջ մը կ'ունենամ երգելու.—

Դաշնակցական խումբ գնանք մենք Սասուն,
Մեր հայ եղբայրներ մեզ են սպա – սում...

Ու կարծես, ապագայ այս զինուոր– ցուները, ժայռի կտորները, կ'ընկե – րակցին ինծի, իրե՛նք եւս կ'երգեն.—

Տալուորիկի գաւակ եմ քաջ,
Զեմ խոնարհիր Թուրքին առաջ...

Ո՛չ, խմբանկար չէ այս, այլ խըմ – բերգ մը, Հայու ոգիին խորհրդանշա– նը խօսուն,— կը ծլի, կը ծաղկի, կ'անի, կը բազմանայ:

Է՛յ պժեր ու պժեր, կրակէ ողջո՛յն ձեզ:

×

Վերջերս ուրիշ խմբանկար մըն ալ տեսայ, թուրքերէն գիրքի մը մէջ:

«Կիւչիւք էֆէնտի»ներու խմբանկար մըն էր:

Սակայն, գիտէ՞ք թէ ի՛նչ ներշնչեց ինծի այդ խմբանկարը: Երգ մը կը լսուէր նաեւ այդ տեսիլքին խորու – թենէն.—

Ճինճիղինի լէպլէպիճի...
...Բէօյլէն ինտիմ չէհիրէ,
Շաշըրտըմ պիրտէնպիրէ ...

Կամ ուրիշ երգ մը.

Զէք տէվէճի տէվէլէրի...

Ու կը մտածեմ որ խմբանկարներն ալ, իրենց արտայայտութեան մէջ, կը մատնեն կամէութիւններ ու կարելիու– թիւններ:

Պատահած չէ՞ ձեզի,— տեսնելով հայ պատանիի մը նկարը, յանկարծ կը մարգարէանաք թէ արուեստագէտ մը պիտի ըլլայ կամ մեծ մարդ մը վերջապէս:

Թուրքերէն գիրքին մէջ տեսնելով «կիւչիւք էֆէնտի»ներուն նկարը, ը– սի.

— Ահա ապագայ «լէպլէպիճիներ»:

Սիրելի ընկերս, լրացո՛ւր սանդու– ղը, 12 հատ, պակաս չըլլայ, եւ միշտ այսպէս կրակի կտոր: Մենք այդ սան– դուղներով պիտի հասնինք պատմու – թեան այն բարձրութեան, որուն հա– սաւ, դարեր առաջ, Մեծն Տիգրան:

ԱՐԱՋ

Յ. Գ.— Քալամաթայի մէջ (Յու – նաստան), Հայ Կարմիր Խաչի Զա – ւարեան Վարժարանի աղքատ սան – սանուհիներէն երկու հոգի կ'որդե – գրէ Քաչանի (Փարիզի արուարձան) Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէն, ընկ. Գեղեցիկի միջոցաւ մեզի ղրկե – լով 101 ֆրանք, որ աւելցած էր ընկ. Մարտիրոս Գասիկեանի գերեզմանի վրայ դրուելիք ծաղկեփունջի մը հա– մար հաւաքուած դրամէն:

Ա.

ՀԱՅ ՏՂԵԿ ՄԸ ԿԸ ԽԱՇԻ ԵՌԱՑԱԾ ՋՈՒՐԻՆ ՄԷՋ

Վիէն, 26 մայիս (Յառաջ).— Պ. Բ. Բարսեղեանի (Վասպուրականցի) մէկուկէս տարեկան երեխան՝ Ժորժ, անզգուշութեան մը հետեւանքով, եռա– ցած ջուրին մէջ իյնալով կը խաշի փորէն և յարակից մասերէն: Երախան անմի– ջապէս հիւանդանոց կը փոխադրուի, բայց անօգուտ, 30 ժամ վերջ հոգին կ'ա– ւանդէ, սոսկալի տառապանքի մէջ: Մայրեր, զգո՛յշ...:

Առեւտրականներու բողոքի ցոյցը յունիս 4ին

Աւելի քան տասը հազար մանր առեւտրականներ բողոքի ժողով մը գու – մարեցին երկուշաբթի օր, Սալ Վակրամի մէջ, եւ որոշեցին իրենց խանութ – ները փակել յառաջիկայ երեքշաբթի, 4 յունիս, որպէսզի կառավարութիւնը հարկադրուի նկատի առնել իրենց պահանջները: Նախապէս ալ հանրաքուէ մը կատարուած էր եւ 60,000 մանր առեւտրականներէ 40,000 հոգի համաձայն ե– ղած էին խանութները փակելու առտուան ժամը 9էն մինչեւ յաջորդ օրը: Փա– կումը տեղի պիտի ունենար այս շաբթու, բայց յետաձգուեցաւ, որպէսզի խորհրդարանը ժամանակ ունենայ իր կարծիքը յայտնելու: Առեւտրականները կը պահանջեն վերաքննել առեւտրական պայմանագրութեանց եւ տուրքերու օրէնքները եւ ջնջել միօրինակ գնով ծախող վաճառատուները:(Փոփ–Ինիք):

Առեւտրականներու գործադուլը Սուրիոյ մէջ

«Իմանիթէ» կը գրէ թէ մայիս 23ին գործադուլ հռչակած են Սուրիոյ առեւտրականները: Գործադուլը ծաւալած է ոչ միայն Պէյրութի, այլ եւ Դա– մասկոսի, Համայի, Զահլէի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Առեւտրականները այս գործադուլով կը բողոքեն մաքսատուրքերու եւ պետական ծախքերու ծանրութեան, օտար մենաշնորհներու, կառավարութեան անտարբերութեան եւայլն դէմ: Առեւտրականներու ընկերակցութիւնը այս առթիւ կը գրէ թէ ող– բալի է Սուրիոյ տնտեսական վիճակը եւ թէ 17 տարի համբերելէ եւ յուսալէ յետոյ, այժմ կը տեսնեն որ անօգուտ են իրենց բոլոր դիմումները:

Միւս կողմէ պայքարը կը շարունակուի ծխախոտի մենաշնորհին դէմ:

⁂ Մարզպան Պ. տը Մարթէլ, որ Փարիզ կը գտնուէր քանի մը օրէ ի վեր, երկուշաբթի օր ընդունուեցաւ վարչապետին կողմէ եւ տեղեկութիւններ հա – ղորդեց Սուրիոյ եւ Լիբանանի կացութեան մասին: Մարզպանը մասնաւորա – պէս խնդրեց հրահանգներ տալ, որպէսզի ֆրանսական հրապարակները լայն– օրէն բացուին Սուրիոյ եւ Լիբանանի արտադրութեանց առջեւ: Պ. Ֆլանտէն կառավարութեան վստահութիւնը յայտնելով մարզպանին, հաւաստիքներ տը– ւաւ տնտեսական յարաբերութեանց զարգացման համար: Պ. տը Մարթէլ այ– սօր կը մեկնի Փարիզէն, Պէյրութ վերադառնալու համար Մարսէյլի ճամբով:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ պիտի երթայ Մոս – կուա, նախագահութեամբ զօրավարի մը: Խումբ մը չեխ նկարիչներ եւ ար – ձանագործներ Մոսկուա գացած են արդէն, ցուցահանդէս մը սարքելու հա– մար:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ բուռն ցոյցեր կատարեցին Գերմանիոյ օդանաւային նախարարին, Զօր. Կէօրինկի դէմ, Սոֆիայի զանազան փողոցնե– րուն մէջ: Ոստիկանութիւնը միջամտելով կարգ մը ձերբակալութիւններ կա – տարեց: Կը յիշուի թէ Զօր. Կէօրինկ գործօն դեր կատարեց Գերմանիոյ խոր – հրդարանին հրկիզման դատին մէջ, սաստկօրէն յարձակելով պուլկար հա – մայնավար Տիմիթրովի դէմ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՊԱՀՈՎՈՒԵՑԱՒ ՎԵՐՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Հեռուէն հեռու եւ կցկտուր տեղե– կութիւններու վրայ հիմնուելով ան– կարելի է լրիւ պատկեր մը ունենալ երկու ընկերներու ներումէն առաջ կատարուած աշխատանքներու մա– սին: Մեր հակառակորդները, շլացած իրենց յաղթանակներէն, այն խոր հա– մոզումն ունէին թէ դատական բարձ– րագոյն ատեանի մերժողական պա– տասխանէն վերջ բոլոր դռները կղպը– ւած էին դաշնակցական երկու տղանե– րու կեանքը փրկելու համար: Այդ պատճառով ալ անոնք անհոգութեան մատնուեցան եւ սկսան պատրաստու– թիւններ տեսնել խրախճանքներով դիմաւորելու մահապատժի գործա– դրութիւնը: Իրենց այդ հաւատքն այնքան հաստատուն էր, որ անոնք անցան ներքին պայքարի— ռամկա– վարները բոլշեւիկներուն դէմ, հըն– չակեանները՝ բոլորին դէմ: Երէկ– ուան խնամիները պառակտեցան եւ փոխադարձ մեղադրանքներու կծիկը քակուեցաւ: Դրամական խնդիրները՝ հաշուեպահանջ Դուրեան յանձնախմ– բէն, մեր հակառակորդներու յաւի– տենական «քար գայթակղութեան»ը, նորէն արծարծուեցան եւ այսպիսով միացեալ ճակատը ճեղքուեցաւ: Դը– րամական հարցերէն դուրս, անոնք իրարու դէմ լարուեցան, նաեւ, հա– կադաշնակցական պայքարի միջոցնե– րուն մասին: Մինչ խումբ մը հայ բոլ– շեւիկ տարրեր ջերմօրէն կը պաշտ– պանէին գործօն պայքարի սկզբուն– քը — փողոցային ցոյցեր կազմակեր– պել, անհատական եւ խմբական յար– ձակումներ գործել Դաշնակցականնե– րու վրայ — ռամկավար տարրերը՝ խրատուած Պոսթընի եւ Շիկակոյի իրենց պարտութիւններէն, աւելի խա– ղաղ միջոցներու դիմելու կողմնակից էին:

Անբնական եւ կեղծ միութիւն էր այդ, ուղղուած միայն Հ. Յ. Դաշ– նակցութեան դէմ եւ ոչ թէ Դուրեանի սպանութեան խնդրական պատասխա– նատուները գտնելու: Արհեստականօ– րէն ստեղծուած այդ միութիւնը ան– շուշտ երկար կեանք չէր կրնար ունե– նալ:

Միւս կողմէ սակայն, ազգայնակա– նօրէն մտածող հայութիւնը պատրաս– տութիւններ կը տեսնէր վերջնական գրոհի, իր երկու արի զաւակներու կեանքը փրկելու համար: Այդ աշխա– տանքը կը տարուէր ոչ միայն կազմա– կերպուած, այլեւ խոր հաւատքով լե– ցուն: Պիտի ըսեմ թէ Դուրեանի սպա– նութենէն վերջ տեղի ունեցած պայ– քարի (ընդդէմ մեր հակառակորդնե– րու) ղեկավարութիւնը կը գտնուէր ինը ընկերներու դատի պաշտպան փաստաբաններու ձեռքը: Անոնք էին որ ուղղութիւն կուտային մեր պայ– քարին, միշտ արգիլելով որ կազմա– կերպուած ցոյցեր կատարենք եւ կամ բռունցքի դէմ բռունցք բանեցնենք: Անկարելի էր զանոնք համոզել թէ ա– բեւելեան ժողովուրդի մը թէ՛ հոգեբանութիւնը եւ թէ պայքարի մի– ջոցները հիմնականօրէն տարբեր են ամերիկեան ձեւերէն: Ձկրցանք համո– ցնել մեր փաստաբաններուն թէ՝ ցոյ– ցի դէմ ցոյց կազմակերպելով, բռ– ռունցքի դէմ բռունցք եւ հակառա– կորդներու աղտոտ միջոցներու դէմ կտրուկ քայլեր առնելով մենք աւելի շուտ կրնայինք համնիլ մեր նպատա– կին: Բայց սախպուեցանք ենթարկուիլ մեր փաստաբաններուն: Համբերու– թիւնն ու լռութիւնն իբրեւ քաղաքա– կանութիւն պարտադրուեցան մեզի: Մարդիկ փողոցային ցոյցեր կը կազ– մակերպէին — մենք պարտաւոր էինք լուռ մնալ: Մարդիկ կազմակերպը– ւած խմբերով կը ծեծէին մեր ընկեր– ներն ու համակիրները եւ յետոյ, նո– րէն կազմակերպուած, կ'ամբաստա– նէին իրենց զոհերը,— մենք պարտա– ւոր էինք համբերատար ըլլալ:

Տեղի ունեցան ներքին ընդվզում– ներ, բողոքներ եւ ծանր քննադա– տութիւններ կրաւորական այդ քաղա– քականութեան դէմ, բայց անօգուտ: Դաշնակցական կարգապահութեան ու միացեալ ճակատի յախուռն յարձա– կումները կը ստիպէին մեր շարքերը ամրապէս միանալ եւ լուռ ու սեղմը– ւած բռունցքներով տանիլ ամէն տե– սակ անարգանք եւ յարձակում: Մեր այդ լռութիւնը կը բացատրուէր մեր հակառակորդներու կողմէ վախկո– տութեամբ եւ թուլութեամբ: Մեր այդ լռութեան անոնք տարբեր բա– ցատրութիւն կուտային — յանցաւո– րի հոգեբանութիւն: Արդար մարդը միշտ կը բողոքէ, կը խօսի, հրապա– րակ կուգայ բացատրելու — իսկ մենք լուռ էինք: Այդ մեր համբերու– թիւնն անոնք շահագործեցին եւ ան– վախօրէն սուտ վկաներու շարան մը պատրաստեցին՝ դատապարտելու մեր ընկերները: Մեր այդ քաղաքականու– թեան արդիւնքն էր, շատերու կար– ծիքով, որ մենք մեր արդար դատը կորսնցուցինք դատական երկու հան– գրուաններու մէջ ալ:

Վերլուծումի համար պէտք է ըսել թէ Դուրեանի սպանութենէն անմիջապէս վերջ, հարցաքննութեան ենթարկը– ւած վկաներու մեծամասնութիւնը ոս– տիկանութեան յայտնած էին թէ բ[ան] մը տեսած չէին: Այդ պատասխաննե– րը ոստիկանութեան գործին չէին գար: Վկաներէն ոմանք ալ յայտնած էին թէ իրենք Դաշնակներէն կը վախնան՝ ճշմարտութիւնն ըսելու համար: Եւ մեր հակառակորդները՝ հիմնուելով դատական եւ ոստիկանական ուժերու վրայ, անցան յարձակողականի — ցոյցեր, ծեծեր եւ մատնութիւններ: Երկու – երեք շաբթուան ընթացքին անոնք բաց դաշտի մէջ էին մեր դի– քերը ոմբակոծելու, իսկ մենք խր– րամատներու մէջ նստած եւ «գին– ւած» թոյլ ինքնապաշտպանութեան հրահանգներով, համաձայն մեր փաս– տաբաններուն թելադրութեան:

Այդ մօտայ հորիզոնին վրայ, սա– կայն չմոռնանք երկու լուսաւոր եւ հրահանգիչ երեւոյթներ,— Շիքակոյի եւ Պոսթընի կռիւները, երկու պաշ– պանողական եւ ուժեղ հակադաշնակ– ցական վայրերու մէջ: Այդ վայրերուն մէջ մեր հակառակորդները, թէեւ կազմակերպուած էին, փառաւոր ծեծ մը կերան — տասնեակ եւ աւելի դը– լուխներ կապելով: Այդ դէպքերը սա– կայն շատ ուշ տեղի ունեցան՝ ազ– դելու համար մեր կուսակցութեան որդեգրած քաղաքականութեան, ինչ– պէս նաեւ դատավարութեան ընթաց– քի վրայ: Հակառակորդներն արդէն վերջացուցած էին ձերբակալութիւն– ները, ստեղծած մեզի համար անըր– պատ հանրային կարծիք մը, պատ– րաստած իրենց սուտ վկաները եւ դա– տական իշխանութեան միտքը պատ– րաստած՝ առասպելական ամէն տե– սակ յերիւրանքներ տարածելով Դաշ– նակցութեան մասին:

Ինչպէս ըսինք, դատական երկու ատեանները, շնորհիւ մեր բռնած թոյլ քաղաքականութեան, աննպաստ վճիռներ արձակեցին մեր ինը ընկեր– ներու դէմ: Կը մնար երրորդ եւ վեր– ջին հանգրուանը — նահանգապետը:

ՀԱՅՈՐԴԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉ ՈՒԺ ՈՒՆԻՆ եւ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿՌՈՒԻՆ ՀԱՊԷՇՆԵՐԸ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուր– դը յաջողեցաւ բանաձեւ մը գտնել, որուն համաձայն մինչեւ օգոստ. 25 պիտի բանակցին Իտալիա եւ Հապէ– շիստան, իրենց միջեւ եղած վէճերը կարգադրելու համար: Եթէ ելք մը չյանգին, խնդիրը նորէն պիտի քըն– նուի ժընեւի մէջ:

Աֆրիկեան հարցերու մասնագէտ– ներ կը կարծեն թէ «արքայից ար– քայ»ն, որ կը կոչուի նաեւ «Յուդայի յաղթական առիւծը», իր բոլոր կարե– լին ի գործ պիտի դնէ՝ խոյս տալու համար պատերազմէն, հովանաւորիչի իրաւունք մը տալով Իտալիոյ՝ Հապէ– շիստանի վրայ, անշուշտ՝ բացառու– թեամբ անգլ. գօտիին (Ցանա լի– ճին շուրջ, ուրկէ կ'ելլէ կապոյտ Նե– ղոսը եւ որուն կը պարտի իր արգաւա– նդութիւնը եգիպտական Սուտանը), եւ ֆրանս. Սոմալիի շուրջ մէկ քանի նահանգներու: Այսուհանդերձ, իտա– լական բանակը պէտք է լեզու գտնէ զանազան ցեղերու պետերուն հետ, որոնք ցրուած են լեռներու եւ անտառ– ներու մէջ, եւ որոնց վրայ Հապէշիս– տանի արքան, ինչպէս ինք բուռ վեր– ջերս, որ եւ է հեղինակութիւն չունի: Անոնք, ըլլալով ինքնուրոյն բարքե– րու տէր եւ պատերազմիկ, խաղաղ ձեւով երբեք պիտի չենթարկուին: Ասկէ զատ, 1896ին, Իտալացիները Ատուայի առջեւ 800 սպանեալ եւ 3000 գերի տուին քանի որ թիւով քիչ էին ու տեղացիները զիրենք անակնկալի բերին: Այս դէպքը դեռ ջնջուած չէ վայրի ցեղերու յիշողութենէն:

Ատիս – Ապապայի կառավարու– թեան կանոնաւոր բանակին զինուոր– ներուն թիւն է 500.000: Պատերազմին այդ թիւը կը բարձրանայ 2,000,000ի: Իսկ եթէ պէտք ըլլայ՝ մինչեւ 5 միլիո– նի: Ասիկա կը հաստատուի այն իրո– ղութեամբ, որ մինչ Եւրոպայի մէջ, որ եւ է պետութիւն, պատերազմի ա– տեն զէնքի տակ ունի այդ բնակչու– թեան 8 առ հարիւր, Հապէշիստանի մէջ այդ համեմատութիւնը 40 է, ո– րովհետեւ հոն նուազագոյն եւ առա– ւելագոյն տարիքներ չկան: Ասիկա կուտայ թուական անհամեմատութիւն մը՝ ի նպաստ Հապէշիստանի, հա– կառակ անոր որ Իտալիա ունի 42,000.- 000 բնակչութիւն իսկ Հապէշիստան՝ 10 միլիոն:

Անկանոն զինուորներն ու զանազան ցեղերը արդէն իսկ շատ լաւ ու նոյն իսկ արդիական ձեւով զինուած են: Ասիկա արգելք մը չէ, սակայն, որ ա– մէն մէկ պատերազմիկ իր եաեւէն տանի իր բեռը՝ կառքի մը կամ որ եւ է կենդանիի մը բարձած, զոր կը քա– շէ իր կինը կամ ծառան, ընդհանրա– պէս մանչուկ մը:

Զափազանց հետաքրքրական է տես– նել պատերազմի գացող այդ բազմու– թիւնները: Երբ կը հանգստանան, խարոյկներու շուրջ կը հաւաքուին անթիւ այրեր, կիներ, կենդանիներ ու տղաք: Կը բացագանչեն, բարձրա– ղաղակ կը խօսին, եւ, դեռ ցայգալոյ– սին ճամբայ կ'ելնան կրկին: Աղախին կամ ամուսին՝ կիները իրենց գլուխնե– րուն կամ ուսերուն կը կրեն պարկեր կամ տոպրակներ՝ անունդով լեցուն եւ սափորներ՝ ջուրով լի: Անոնք որ կը պատկանին վարիչներու կամ մեծերու, կը կրեն ծիրանի հագուստներ՝ զանա– զանուելու համար միւս կիներէն: Այս վերջինները կը կրեն զանազան ձեւի անօթներ եւ տուփեր՝ աղով, ձիթապտուղով, պղպեղով, իւղով եւ– այլնով լեցուն: Ու յաճախ իրենց կո– նակին ալ փոքրիկ տղաքներ: Ու այս– պէս, բոլորը կ'երթան ընդդէմ թշնա– միին, ճամբան սրբալով ձուկ թէ թռ– չուն, լուալով եւ ամենատափորական կերպով ապրելով: Անոնք տեւապէս կ'երգեն վայրի ու մարտի երգեր, ո– րոնք կը յիշեցնեն երբեմն գնչուներու երգերը:

Երբ նեղ արահետներէ կ'անցնին, երկուքի կը բաժնուին: Ու միշտ կը յա– ռաջանան ուրախ ու երգելով, գիշերը խարոյկին շուրջ պարելով:

Ահա այսպիսի ուժի մը դէմ է որ պիտի կռուի իտալական բանակը: Ի– տալացիներու ամենամեծ թշնամին անծանօթութիւնն է Հապէշիստանի մէջ: Այդ կայսրութիւնը կը ներկա– յացնէ տեսակ մը համադաշնակցու– թիւն՝ կազմուած փոքրիկ պետու– թիւններէ որոնք ունին առանձին վա– րիչներ (ցեղ): Անոնք, սակայն, իրա– րու հետ տեւական կռուի մէջ են: Ասի– կա կը բացատրէ նաեւ անոնց պատ– րաստակամութիւնը՝ կռուելու: Ա– նոնք տեւապէս լեցուն հրացանը միա– սին կը կրեն: Հաւաքական պետ չեն ճանչնար: Չեն ճանչնար նաեւ անձնա– կան վտանգ՝ կռուի պահուն:

Ընդհանրական վտանգի մը առջեւ՝ իրենց ցեղային բնազդն ու կրօնքը կը միացնէ զիրենք: Հաւաքական գոր– ծունէութեան անհրաժեշտութիւնը պիտի չքացնէ իրենց տարակարծու– թիւնները: Ջենհաս անձեր կ'ըսեն թէ պատերազմի ատեն կարելի չէ յոյս դնել օտար ազդեցութեամբ զանոնք իրարմէ բաժնելու մասին:

Հապէշները խառնուածքով խրոխտ մարդիկ են: Իրենց համար բռնու– թիւնն ու հրամայողականութիւնը օ– րէնք է: Իրենց հողը շատ հարուստ է: Արտակարգօրէն ջղայնոտ են, դիւ– րագգած եւ միշտ պատրաստ կռուե– լու:

Վարիչին ուժը կը կայանայ իր ազ– մունակութեանը եւ իր մարդոց թի– ւին մէջ. ինչպէս նաեւ այն զէնքերուն, զորս ունին, եւ ոչ թէ՝ իր ոչխարնե– րուն, արծաթին ու ոսկիին քանակին մէջ:

Երբ ցեղապետ մը որոշէ կռուի մտ– նել, մունետիկները կը զրկէ հրապա– րակները եւ շուկան: Ընդհանրապէս, բոլոր այրերը կը վազեն որոշուած վայրը: Ցեռոյ, պետը, հագած իր կռուի հագուստները, որ առիւծի մոր– թէ կ'ըլլայ, իր մարդոցմով կ'երթայ գիւղերը: Անոնց կանչերն ու տեսքը կը հմայէ նաեւ միւսները,— ծեր, կին, տղայ թէ այր:

Հապէշ կանոնաւոր զինուորները շատ լաւ են, կ'ըսեն: Անշուշտ անոնք ունին ռազմունակ ոգի, յատկութիւն մը որ կը պատկանի ամբողջ բնակչու– թեան: Բայց անոնք որ կը մարզուին, աւելի մեծ արդիւնք մը կուտան:

Ահաւոր բաներ կը պատմուին Հա– պէշներու անողոքութեան մասին, այ– սուհանդերձ իրենք՝ Հապէշները կը հպարտանան թէ առաջին քրիստոնեա– ներն են: Նորածին Յիսուսին առջեւ երկրպագելու գացող եւ նուէր տանող արքաներուն մէջ էր նաեւ Հապէշ թա– գաւորը:

Հապէշիստանը ծածկուած է անան– ցանելի անտառներով եւ չոր, ամայի, անհարթ դաշտերով, որոնց մէջ շատ վարժ կերպով կը շարժին տեղացիք: Անոնք պէտք չունին ճամբաներու: Ա– բեւուն թէ աստղերուն ներքեւ, ինչպէս եւ հովին դէմ՝ անոնք կը գտնեն իրենց ուղղութիւնը, բայց օտարները ի՞նչպէս պիտի կարենան յառաջանալ այդ ամայի վայրերէն՝ առանց ջուրի, մանաւանդ երբ պէտք ըլլայ անցնիլ խիտ անտառներէն, որոնք ահաւոր թշնամիներն են զարգացած զինուոր– ներուն: Հոդ՝ օդանաւերը կոչուած են մեծ դեր կատարելու:

Հապէշիստան հասնող ռազմամթերք– ները մեծ հանդիսաւորութեամբ կ'ըն– դունուին, կ'ըսէ «Նոյէ Ցիւրիխէր Ցայթունկ»ի թղթակիցը: Միշտ նոր ու նոր զինուորներու խումբեր կը հասնին: Կայսրը, որուն գլխուն վե– րեւ կայ ծիրանի հովանոց մը, իբրեւ խորհրդանշան, իր պատերազմական, առեւտրական եւ արքունի նախարար– ներուն հետ կը սպասէ ճիպութիւն ճամբայ ելած կարաւաններուն:

Կայսեր ու զինուորներու ներկայու– թիւնը փոխադրութեան մեծ արժէքը կը բնորոշէ: Վերջերս 8000 անասուն– ներ հասան Պելժիայէն: Ամէն մէկ անասուն կը պարունակէ 750 փամ– փուշտ: Հապէշիստանի մէջ երկա– թուղիներ չկան մինչեւ երկրին ներ– սերը: Ոչ ալ խճուղիներ: Որով, սրն– տուկները մասնաւոր կառուցում ու– նին: Ամէն մէկ փոխադրութիւն կը կատարուի կարաւաններով: Երկա– թուղիներով կը տանին մեծ անասուն– ներ: Պատերազմական նախարարը անձամբ կը բանայ վակոններուն դռ– ները: Այդ վակոններուն մէջ կան 400 արդիական գնդացիրներ որոնք ղրկը– ւած են Չեխոսլովաքիայէն: Եւրոպա– յէն մինչեւ Ատիս – Ապապա ծանր ճամբայ մը կտրած են անոնք: Գեր– ման նաւը բեռները ձգած է Ճիպու– թի: Հակառակ անոր որ փաստաթղ– թերը կանոնաւոր էին, ֆրանս. իշ– խանութիւնները վար դրած են ռազ– մամթերքները՝ երկար շաբաթներ: Եւ ի վերջոյ, շահակից գործատուներու միջամտութեամբ, ղրկուած են Ատիս Ապապա: 8000 բեռնակիրներ, որոնք ածիլած են իրենց գլուխները անընդ– հատ կրեցին այդ զէնքերը:

Թ. Գ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

Հ. Կ. ԽԱՉԸ ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ՄԷՋ

Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ Գործ– թեան խաչի (Կ. խաչ) վարչութիւնը հրատարակած է Հ. Գ. խաչի բացա– ռիկ թիւ մը, որմէ կը քաղենք հետե– ւեալ տեղեկութիւնները.—

Հ. Գ. Խաչի Մակեդոնիոյ եւ Թրա– կիոյ շրջանը ներկայիս ունի 6 մաս– նաճիւղեր,— Սելանիկ, Գավալա, Տր– րամա, Քսանթի, Կիւմիւլճինա եւ Տէտէաղաճ:

ՍԵԼԱՆԻԿ.— Սելանիկի մասնաճիւ– ղը ներկայիս ունի 108 անդամ – ան– դամուհիներ:

Հինգ տարուան ընթացքին Սելանի– կի ընդհ. հասոյթները եղած են 77392 տրախմի, իսկ շրջ. վարչութեան մի– ջոցով Հ. Կ. Խաչի կեդր. վարչութե– նէն, այս հինգ տարիներու ընթացքին ստացուած է 55,183 տրախմի: Այս հինգ տարուան ընթացքին, Հ. Գ. Խա– չը, Սելանիկի մէջ, կրթական եւ խը– նամատարական նպատակներու հա– մար ծախսած է 129,321 տրախմի:

ԳԱՎԱԼԱ.— Երկսեռ անդամներու թիւը՝ 44:

1932 — 1934, երեք տարիներու ըն– թացքին, Գավալայի մասնաճիւղը տեղւոյն վրայ ապահոված է 38,713 տրախմի, իսկ շրջ. վարչութենէն ըս– տացած է 4000 տրախմի:

Երեք տարուան ընթացքին, մաս– նաճիւղը Գավալայի խնամատարա– կան եւ մասամբ կրթական կարիքնե– րուն համար ծախսած է 40,089 տր– րախմի:

ՏՐԱՄԱ.— Երկսեռ անդամներու թիւը՝ 44:

Երեք տարուան ընթացքին Տրամա– յի մասնաճիւղը ունեցած է 24,619 տր– րախմիի մուտք եւ 17,091 տրախմիի ելք: Հասոյթներուն 11,000 տրախմին գոյացած է գերմանական Տէօյչէ Հիլ– ֆսպունտ բարեսիրական հաստատու– թեան Գավալայի կեդրոնէն ստաց– ուած ամսական նուիրատուութիւննե– րով: Ծախքերուն մեծ մասը յատկաց– ուած է խնամատարական նպատակնե– րու եւ բաղդատաբար փոքր մաս մըն ալ՝ կրթական գործին:

ՔՍԱՆԹԻ.— անդամներու թիւը 54:

Երեք տարուան ընթացքին, Քսան– թիի մասնաճիւղը ունեցած է 19,798 տրախմիի մուտք եւ 15,013 տրախմիի ելք: Ելքի գումարներուն մեծ մասը յատկացուած է խնամատարական նը– պատակներու:

ԿԻՒՄԻՒԼՃԻՆԱ.— Երկսեռ ան– դամներու թիւը՝ 32:

Կիւմիւլճինայի մասնաճիւղը գոյու– թիւն ունի 1919էն ի վեր: Հինգ տա– րիներու, ընթացքին, մասնաճիւղը ու– նեցած է 34,081 տրախմիի հասոյթ եւ 25,544 տրախմիի ծախք: Ծախքի բաժ– նին մէջ, խնամատարական նպատակ– ներու՝ 7555: Հաւաքավայր – ակումբի վարձք տրուած է 3000 տրախմի:

ՏԷՏԷԱՂԱՃ.— Այս մասնաճիւղը նոր կազմուած եւ այս տարեսկիզբէն ի վեր միայն գործի լծուած ըլլալով, նիւթական եւ բարոյական գործու– նէութիւն մը չէ ունեցած տակաւին: Ցամենայն դէպս, Հ. Գ. Խաչը փայ– լուն ապագայ եւ գործունէութեան լայն դաշտ ունի Տէտէաղաճի հա– մայնքին մէջ:

Ինչպէս ծանօթ է, մինչեւ անցեալ տարեվերջ, իբրեւ Տիկնանց Աղքատա– խնամ Միութիւն գործող կազմակեր– պութիւնն է որ Հ. Գ. Խաչի վերած– ուեցաւ Տէտէաղաճի մէջ: Աղքատա– խնամէն փոխանցուած օրերուն Հ. Գ.

ԼԷՉԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԴԷՊՔԵՐԸ ԲԱՐՁՐ-ՀԱՅՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

(1917 ՀՈԿՏ.— 1918 ՄԱՅԻՍ)

Եւ ահա նաեւ գործը,— Ազգային բանակ: Բանակ՝ ամենայն Հայոց:

Ի՞նչ կը ներկայացնէին մեր թիկուն– քի եւ ճակատի զինուորական ուժերը, եւ ի՞նչ կարելիութիւններ կային: Ամ– փոփ համայնապատկեր մը միայն:

1916 օգոստոսին, Կովկասի փոխար– քայի կարգադրութեամբ մեր կամաւո– րական գունդերը լուծուեցան եւ վե– րածուեցան հայկական հրացանաձիգ գումարտակներու:

1917ի փետրուարեան յեղափոխու– թենէն վերջ, Թիֆլիզի Հայոց Ազգա– յին Խորհուրդի եւ Փեթերպուրկի ազ– գային կազմակերպութեանց միջնոր– դութեամբ, ռուսական ժամանակա– ւոր Կառավարութիւնը արտօնեց ա– րեւմտեան ճակատի ռուս զօրամասե– րու մէջ ծառայող հայ զինուորները փոխադրել կովկասեան ռազմաբեմ:

Հայ զինուորները սուուր թիւ մը կը ներկայացնէին: Շուրջ 200—250 հազար հոգի կը հաշուէին ռուսական բանակներուն մէջ: Ասոնցմէ մօտ 100 հազարը կը գտնուէր արդէն կովկաս– եան ճակատը:

1917 յուլիս 11ի հրամանագրով, կովկասեան բանակի ռուս գլխաւոր հրամանատար Զօր. Լեբետինսկին, Հայոց Ազգ. Խորհուրդին կը թելա– դրէր հայկական հրացանաձիգ գու– մարտակները վերածել գունդերու: Այս կարգադրութեամբ մեր զօրական կազմակերպուած ուժերը կ'ըլլային վեց գունդեր, երկուական գումար– տակներով: Անշուշտ, խիստ աննշան ուժ մը բաղդատմամբ մեր պահանջ– ներուն:

Ազգ. Խորհուրդը դարձեալ կը միջ– նորդէ ժամ. Կառավարութեան մօտ, որ այս անգամ թոյլատուութիւն տայ ազգային զօրաբանակ (կորպուս) կազ– մել եւ կրկնապատկել հայկական գունդերու թիւը: Դժբախտաբար շատ ուշ,— 1917 դեկտ. 13ին միայն, Կովկասի բարձրագոյն հրամանատա– րութիւնը արտօնութիւն կուտայ ազ– գային զօրամասի կազմութեան:

Ազգ. Խորհուրդը իսկոյն կ'անցնի գործի: Հայկական բանակի ընդհա– նուր հրամանատար կը կարգուի Զօր. Թովմաս Նազարբէկեան, սպայակոյ– տի պետ՝ Զօր. Վիշինսկի(*):

Ազգ. Խորհուրդը արտաքուս կոչ մըն ալ կ'ուղղէ հետեւեալ բովան– դակութեամբ.—

Հայ ժողովո՛ւրդ, Կովկասի ճակա– տը վտանգուած է զօրքի մեծագոյն մասի հեռանալու պատճառով: Վտան– գը սպառնում է համայն պետութեան, բովանդակ Կովկասի եւ Հայաստանի. ու Կովկասի հայութեան: Այս պատ– մական օրերին մեզ վիճակւում է մի համապետական, համակովկասեան եւ համազգային առաքելութիւն: Ծանր է այս առաքելութիւնը, թերեւս վեր՝ մեր թոյլ ուժերից, բայց անխուսա– փելի է:

Ազգային խորհուրդը յենւած հա– յութեան բոլոր խաւերի եւ մեր բոլոր գործօն կուսակցութիւնների վրայ, կոչ է անում համայն հայութեան՝ ու– ժերը լարած, գործի անցնելու:

Կարգադրում ենք, որ հայ դասա– լիքները անմիջապէս մտնեն հայացած զօրամասերը: Հրահանգում ենք, որ հայ մտաւորականները իրենց հմտու– թիւնն ու արուեստը տրամադրեն հայ– րենիքի պաշտպանութեան գործին:

Պատուիրում ենք ունեւոր դասին դրամական միջոցներ դնել Ազգ. խոր– հրդի տրամադրութեան տակ: Եւ առ հասարակ, ամէն Հայի առաջարկում ենք անտրտունջ կատարել Ազգ. խոր– հուրդի կարգադրութիւնները:

Այս օրհասական վախճանին ամէն Հայ, որ խուսափում է իր քաղաքա– ցիական պարտքը կատարելէ, դաւա– ճան է հայրենիքի եւ իբրեւ դասալիք արժանի՝ խստագոյն պատիժի:» («Մշակ», 1917 դեկտ. 17, թիւ 264, Թիֆլիզ):

Նմանօրինակ աշխատանքի կը՛ լծուի նաեւ Կովկասի Արեւմտահայ Ազգ. Խորհուրդը, որ ծնունդ առած էր 1917 Մայիս 2ին, Երեւանի մէջ գումար– ուած արեւմտահայ Ա. Համագումա– րէն:

1917 դեկտ.ի սկիզբները, Թիֆլիզի մէջ կը գումարուի արեւմտահայ զա– նազան կազմակերպութիւններու ներ– կայացուցչական արտակարգ ժողով եւ քննութեան կը դրուի ռազմաճա– տի պաշտպանութեան հարցը: Ժողո– վը պարտականութիւն կը սահմանէ խսկոյն ձեռնարկել արեւմտահայ ա– ռանձին զօրաբաժնի մը կազմութեան, ստատարելու համար համաժողովրդա– կան շարժման: Այդ նպատակով ծը– նունդ կ'առնէ մարմին մը,— Պաշտպա– նութեան Խորհուրդը— որուն նախա– գահ կ'ընտրուի ընկ. Վ. Փափազեան: Անմիջապէս կը յայտարարուի 20—40 տարեկաններու զօրակոչ:

Բացի ազգային կազմակերպութիւն– ներէն, արեւմտահայ զօրաբաժնի կազ– մութեան մասնաւորապէս ուժ կուտա– յին Թիֆլիզի անգլիական եւ ֆրան– սական կառավարութեանց ներկայա– ցուցիչները, ուրիշ խօսքով մեր դաշ– նակիցները, օժանդակութեամբ ռուս գլխաւոր հրամանատարութեան, դը– րաւուած վայրերու նահանգապետու– թեան եւ ամերիկեան մասնաւոր առա– քելութեան մը՝ որուն անդամներն էին Զօր. Շօր, գնդ. Պայք, տեղակալներ Կոլտամիթ եւ Տիւս, ամերիկեան հիւ– պատոս Սմիթ: Ասոնք կը սառնձնէին նոյն իսկ վճարել կազմակերպուելիք զօրաբանակի բոլոր ծախքերը եւ կը թելադրէին անյապաղ գործի ձեռնար– կել: Անհրաժեշտ ծախքերու համար ալ կը վճարեն վեց միլիոն րուբլի եւ կը խոստանան սատիճանաբար վճա– րումներ եւ կենսամթերքներ հայթայ– թել:

Արեւմտահայ զօրաբաժնի հրամա– նատար կը կարգուի Անդրանիկ եւ Տոքթ. Զաւրեանի միջնորդութեամբ կը ստանայ ռուսական զօրավարի աս– տիճան: Բոլորն ալ մեծ հաւատքով ու եռանդով կը փարին գործի եւ կը խօ– սին, նոյն իսկ, 60.000նոց զօրաբանա– կի մը մասին:

Շատ չանցած, Կովկասի Հայոց Ազգ. Խորհուրդի եւ արեւմտահայ Ա– պահովութեան Խորհուրդի միջեւ կը կայանայ փոխադարձ համաձայնու– թիւն մը եւ կ'որոշուի Զօր. Անդրա– նիկի կազմելիք զօրաբաժինը կցել ազ– գային զօրաբանակին (կորպուս):

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(3)

(*) Տես Զօր. Ղորղանեանի **La participation des Arméniens à la guerre mondiale** եւ Ս. Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը»:

խաչը ունէր 100 անդամուհիներ։ Ա.- ռանցմէ 30 հոգին քաշուած ըլլալով, մասնաճիւղի անդամուհիներուն թիւր ներկայիս կը հասնի 70ի։ Այս թիւր նորէն 100ի բարձրանալու կարելիու- թիւնները միշտ կան Տէանաղաճի մէջ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Պուլկարի

«ՀՕԿ»ԻՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

— o —

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (19 մայիս).—

Մայիս 10ին, Պուլկարի «Հօկ»ի վարչութիւնը յայտարարութեամբ մը ժողովի կը հրաւիրէր իր անդամ - անդամուհիները։

Նախագահ պատգամաւորը հազիւ ժողովը բացած՝ սրահին մէջ արդէն կը փրթին կողմնակիցներու մը- ներ, ապա պոռչտուք եւ լուտանք վարչութեան հասցէին։ Ժողովական - ներէն կէսէն աւելին ոտքի կ'ելլէ եւ ուժգնօրէն պոռալով հաչիւ կը պա - հանջէ վարչութենէն եւ քննիչ մար - մինէն։

Նախագահը ի զուր կը փորձէ ժողո- վը կարգի բերել եւ կիրքերը հանդար- տեցնել։

Ընդդիմադիրներու եւ վարչութեան միջեւ եղած ընդդիմախօսութիւնը պատճառ կ'ըլլայ, որ աթոռները խա- ղան օդին մէջ եւ յոնք չինելու տեղ սկսին աչքեր հանել։ Ժողովին մէջ ներկայ ոստիկաններու միջամտու - թեամբ կարգի կը բերեն հաչիւ պա - հանջող ժողովականները։

Պատգամաւորներու զեկուցումէն վերջ անմիջապէս հաշուեքննիչ մար - մինը կուզայ զեկուցում տալու։

Համաձայն քննիչ յանձնախումբի ժողովին մէջ բրած զեկուցումին, Պուլկարի «Հօկ»ը ցարդ՝ իբրեւ մուտք ունեցած է հարիւր հազար լեվա, իսկ իբրեւ ելք՝ 24 հազար լեվայի դամ դրկած է Խ. Հայաստան, 18 հազար լեվա ծախսուած Հ. Յ. Դաշնակցու - թեան դէմ պայքարելու համար, 8 հազար լեվա համայնավարական պր- րոպականտի, 16 հազար լեվա ակում- բի, իսկ 8 հազար լեվա զանազան ծախ- սերու, ընդամէնը 74 հազար լեվա ելք։ Իսկ մնացած 26 հազար լեվայի ահա- գին գումարը, անյայտացած է եկող գացող վարչութիւններու ձեռքերուն մէջ։

Այս յայտարարութիւններէն վերջ, ժողովականները կը թողուն սրահը եւ կը մեկնին առանց վարչութիւն ընտ- րելու։

Ժողովը տեւած է ամբողջ երեք ժամ առանց դրական արդիւնքի մինչեւ ուշ գիշերը ժամը 12, ուրկէ հեռացող ժողովականները կռիւի կը բռնուին «Պուլկարիա» փողոցին մէջ, երեք հո- գի կը վիրաւորուին գլխէն թեթեւ կերպով։ Ոստիկանութիւնը կը ձեր - բակալէ զանոնք ու կ'առաջնորդէ պա- հականոց ուր կը հարցաքննուին։

** Վստահայէն կը տեղեկացնեն թէ այնտեղի «Հօկ»ը բաժնուած է երկու- քի՝ նիւթական զեղծումներու պատճա- ռաւ։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ» ԲԱՑՈՒՄԸ

— • —

ՊՕՄՈՆ ՍԷՆ ԺԻՒԼԻԷՆ (Մարսէյլ). —Անցեալ կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, բացումը կատարուեցաւ Պոմօն Սէն Ժիւլիէնի Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վարդանեան» ակումբին։

Ընկերներ ու համակիրներ եւ ըն - տիր հասարակութիւն մը լեցուցած էր սրահը։

Երկու խօսք սրահի մասին։

Եւրոպական իմաստով շինուած ու զարդարուած սրահ մը, բաւականին խոշոր, որ կրնայ իր մէջ առնել 300-400 հոգի։

Այս քանի մը չոր տեղեկութիւննե- րէն մարդ կրնայ գատել թէ ինչ դժ - ուարին ու ծանր պարտականութեան տակ մտած են Պոմօնի մեր Դաշնակ - ցական տղաքը եւ համակիրները։

Եւ գոհարբերութեան ինչպիսի տե - սարաններ պարզուեցան մեր աչքերուն առջեւ։ Ունեւոր թէ աշխատաւոր ըն- կերներ, տուին հարիւրով, հինգ հա- րիւրով ու հազարով։

Իսկ ֆիզիքական աշխատա՞նքը։ Աշ- խատաւոր ընկերներ գիշերներ լուս - ցուցին հոն, քրտինք թափեցին եւ ա- հա ներկայ տեսնական ծանր պայ- մաններու տակ, տէր դարձան սրահի մը, որ ոչ միայն պատիւ կը բերէ Դաշնակցութեան եւ դաշնակցական - ներուն, այլ եւ համակիրներուն եւ Պոմօնի գաղութին։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պոմօնի Զաւարեան ենթակոմիտէն, այսպիսի ծանր պարտականութեան տակ մտ - նելով, նպատակ չունէր միայն կու - սակցական տուն դարձնել զայն, այլ եւ կեդրոնի վառարան մը՝ տրամա - դրելի անխտիր բոլոր հայրենակից - ներուն, որոնք հոն պիտի լսեն հայ - կական խօսք, պիտի վայելեն հարա - զատ շունչ, պիտի կարդան գիրքեր եւ թերթեր։

Օրուան նախագահ ընկ. Դարբին - եան հանդէսը բանալով, հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս ունկնդրել «Մեր հայրենիք»ը, զոր նուագեց փոքրիկն Առաքելեան ջութակով, սրբազան ե - ռանդով ծայրերուն տակ։ Ընկ. Տէօք- մէճեան, յանուն «Վարդանեան» ա - կումբի վարչութեան եւ յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պոմօնի կոմիտէին կարդաց գրաւոր ճառ մը։ Այս առ - թիւ յիշելով որ ակումբին բացումը կը զուգադիպի մեծանուն ընկերոջ Մ. Վարանդեանի տարելիցին, հրա - ւիրեց ներկաները, որ վայրկեան մը յոտնկայս յարգեն անոր յիշատակը։

Ընկ. Տէօքմէճեան շեշտեց.— «Տաս- նեակ հազարներու նիւթական զոհո - ղութիւնը եւ քրտնաթոր աշխատանքը տէր դարձուցին մեզ այս սրահին, մեր չքաւոր, բայց սրտով հարուստ ըն - կերները իրենց աշխատանքին զուգըն- թաց, իրենց համեստ վաստակը եւս կը բերեն կը միացնեն այսպիսի չէն- քեր նուիրելու հայ գաղութին։ Ամէն տեղ ուր այսպիսի չէնքեր ունինք, մեզ համար արժէք կը ներկայացնեն ոչ իբրեւ քարէ պատեր, այլ իբրեւ ազգային տուներ, որոնք պիտի ծա - ռայեն մեր հոգեկան, բարոյական ու մտաւոր պահանջներու գոհացման, պիտի դառնան ազգապահպանման դարբիններ, չկլանուելու համար բա - պանանցող յորձանքէն։ Մեր պարտա - կանութիւնը պիտի ըլլայ նաեւ սերտ յարաբերութեան մէջ պահել ժողո - վուրդը ֆրանսացի ազնիւ ժողովուր- դին հետ, ծանօթացնել մեր արժէքնե- րը»։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մարսէյլի շրջանային կոմիտէին կողմէ խօսե - ցաւ ընկ. Պօղոս Հիւսեան, լայնօրէն պարզեց ակումբներու դերը մասնա - ւորապէս մեր մէջ։ «Մասնաւորելով խօսքս Վարանդեանի ակումբին վը - րայ, կը շնորհաւորեմ սրտանց մեր բոլոր ընկերներն ու համակիրները, որոնք յաջողեցուցին այսպիսի դժուար բայց կարեւոր գործ մը։ «Վարան - դեան» ակումբը պիտի ըլլայ սեփա - կանութիւնը անխտիր բոլոր գաղու - թին։ Հայ մանուկը հոս հայեցի շունչ պիտի առնէ, չափահասը քաղաքական առողջ դաստիարակութիւն, իսկ հայ կինը՝ հանրային աշխատանքի գի- տակցութիւն ու կորով։ Կեցցէ՛ Պոմօ- նի հայութիւնը, որուն պատիւ կը բերէ այս սրահը։ Կեցցէն Հ. Յ. Դաշ- նակցութեան Պոմօնի մեր արի տը - ղաքը, որոնց կը պարտինք այս փա - ռաւոր սրահի գոյութիւնը»։

Ներկայ քահանաներէն Սէն Լուի հովիւը Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան, շնորհաւորելով այս գործը բացատրեց թէ հայ կղերը միշտ եղած է ժողո - վուրդին հետ։

Սէն Ժէրոմի Դաշնակցական կազ - մի կողմէն, քանի մը խրախուսական խօսքեր արտասանելէ վերջ, ընկ. Ս. Միլոոնեան, յանուն «Վրէժ» խումբ - բին, մեծադիր նկար մը նուիրեց, Հ. Հանրապետութեան շրջանը խորհրդա - նշող։

Գեղարուեստական մասը ճոխ էր եւ այլազան։

Երգեցին Պ. Համբարձումեան (Սէն Ժէրոմէն), ընկեր Դաւիթեան (Բե - ռի) եւ ընկեր Վահան Տէր Վարդան- եան։ Արտասանեցին Օր. Գ. Մարտի- րոսեան Թումանեանէն եւ Պ. Պ. Վա - ղարշակ Տէր Վարդանեան, Դաւիթեան եւ ուրիշներ։ Ցայտնութիւն մը եղաւ փոքրիկն Արա Արմէնի «Ես իմ անուշ Հայաստանի» արտասանութիւնը։ Իսկ Պ. Բէչչճեան երգիծական ուրախ կը- տորներով զուարճացուց հասարակու- թիւնը։ Տէր եւ Տիկ. Աշրաֆեան ըն- կերակցութեամբ զոյգ Վարդգէսներու (նուագ) պարեցին կովկասեան պա - րեր։ Մարսէյլի հայ արիներու «Մեծն Տիգրան» խումբը եւս բերաւ իր մասնակցութիւնը, արտասանութիւն- ներով, երգով եւ ներկայացումով։

Հրաչեայ

ԿԱՐՊԻՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

— o —

Ցաւով եւ շատ ուշ իմացայ մեր համեստ եւ անձնուէր ընկերոջ՝ Կար- պիս Շահինեանի մահը որ տեղի ու - նեցած է ապրիլ 13ին Նիսի մէջ։ Հան- գուցեալը ծնած էր 1879ին Տրապիզո- նի մէջ։ Փոքր հասակէն տեսած եւ զգացած էր հայ ժողովուրդի տառա - պանքը։ 1892ին կը մտնէ Տրապիզոնի դաշնակցական առաջին խումբերուն մէջ։ Խանդավառութեամբ եւ հաւատ - քով կը լծուի յեղափոխական աշխա- տանքի։

1895ին Պահրի փաշայի հրամանա - տարութեամբ թրքական զօրքերը կը կոտորեն Սասունը, սուգի մատնելով հայ ժողովուրդը։ Զարդարար փաշան Մուշէն Պոլիս վերադարձած ատեն, Դաշնակցութեան որոշումով ահաբե- կում կը կատարեն Կարպիսի պատկա- նած խումբի ընկերներէն Խաչիկ Ա- լանեան եւ Միսակ Գասպարեան (1895 դեկտ. 14)։ Պահրի փաշա կը վիրա - ւորուի միայն։ Ահաբեկիչները կ'ա- ղատին, բայց երկու տարի կը մնան պահուած Կարպիսի եւ ընկերներու կողմէ, մինչեւ որ կը յաջողին անց - նիլ Ռուսաստան։

Զինադադարէն ալ Կարպիսն ու իր կինը օգտակար եղան զանազան ձեռ- նարկներու համար։

Կարպիս եղած է համեստ, սակաւա- խօս, թերեւս չատերուն անծանօթ, բայց հաւատարիմ զինուոր մը կու - սակցութեան։

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Կարպիս։

Լ. Գ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

— o —

Թուրքիոյ ազգ. ժողովի մայիս 22ի նիստին մէջ, քննութեան առնուեցաւ նոր ելմտացոյցը։

Ելմտական գործավար Ֆուատ Աղ - րալը խօսք առնելով բսաւ թէ պիւտ - ճէին ծախքի մասը 195,011,052 ոսկի է, բայց ասոր վրայ պէտք է աւելցնել հետեւեալ արտակարգ ծախքերը.— 8,5 միլիոն՝ երկաթուղիներու, 6 մի- լիոն 200,000՝ ազգ. պաշտպանութեան, 3,5 միլիոն ալ տեղաւորման, կրթա - կան, տնտեսական եւ երկրագործա - կան ծախքերու համար։ Այս հաշուով, 1935ի պիւտճէն կը բարձրանայ 214 միլիոն ոսկիի։

Գալով հասոյթի մասին, Գործա - վարը բսաւ.— Քանի մը բառով բա - ցատրեմ մեր ծրագիրը։ Արտադրու - թիւնը չճնշել, սպառումը նուազե - ցնելու ատաիճանին չհասցնել եւ տուր- քերը նկատելով իբրեւ տնտեսական կեանքին անհրաժեշտ մէկ ազդակը՝ աւելի բարձր համեմատութիւն մը չպարտադրել։ Այս նպատակով առա- ջարկած ենք ջնջել կրպղիւսի (չիմէն- թօ) տուրքը եւ կ'աշխատինք զեղչել կարգ մը նիւթերու տուրքերը, որպէս- զի անհրաժեշտ նիւթերու գիները ա - ժաննան։ Որոշած ենք նաեւ պէտքի համաձայն զեղչել կարգ մը գլուխներ։

Հաւասարակշռուած վիճակով մեր վաւերացնել տուած պիւտճէները գործնականին մէջ ալ կը հաւասարա- կշռուին բնականոն ազբիւրներէ առ - նուած տուրքերով։

Ելմտական գործավարը յետոյ ան - ցաւ երկրին տնտեսական կացութեան եւ բսաւ թէ բերքերու եւ կենդանինե - րու գինը 1934ին բարձրացում կրած է, նախորդ տարուան հետ բաղդատ - մամբ։

Պէտք չեմ տեսներ խօսելու ազգ. դրամի կայունութեան մասին։ Մեր դրամը, կոթնելով տնտեսական ներ - կայ վիճակներու (բէժիմ) բնականոն պայմաններուն, կը պահէ իր արժէ - քը։ Շահագրգռութեամբ եւ կարեւո- րութեամբ կը հետեւինք աշխարհի դրամական գործերու ընթացքին։ Պիւտճէի հաւասարակշռութիւն, ա - ռեւտուրի եւ վճարման հաւասարակշ- ռութիւն.— ահա ամուր հիմերը ո - րոնց վրայ կը կոթնի մեր դրամական քաղաքականութիւնը։ Տրվիզի մեր կացութիւնը, շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներուն, կը շարունակուի վի - ճակով մը որ չի կրնար անբնականոն նկատուիլ։

Գործավարը բսաւ թէ Մայիսին կ'ա- ւարտի 4 միլիոն ոսկիի արծաթ դրա- մի պատրաստութիւնը եւ թէ առաջի- կայ տարի հրապարակ պիտի հանուին 50 եւ 25 զրշ.նոց արծաթ դրամներ, Աթաթիւրքի պատկերովը զարդար - ուած։ Միւս կողմէ միջոցներ ձեռք առնուած են, 10 եւ 5 զրշ.նոց նիքէլ դրամներ կոխելու համար։

Շեշտելէ յետոյ թէ արտաքին պարտքերուն համար ըլլալիք տարե - վճարը 700,000 հնչուն ոսկի է եւ ա- սոր համապատասխան գումար մը դրուած է պիւտճէին մէջ, գործավա- րը բսաւ.— Պետական գանձի գործե- րուն վիճակը եւ մեր վճարումներուն կանոնաւորութիւնը օրէ օր կը բարձ- րացնեն պետութեան վարկը։ Հանրօ - գուտ շինութեանց մեր լայն ծրագիրը այս ձեւով բնականոն պայմաններու տակ կը շարունակուի, հիմնուած վարկի զրութեան վրայ։ Ձեռնարկու- ները նախապէս հարիւրին 10 տոկոս կ'առնէին, բայց մեր վճարումներուն կանոնաւորութիւնը մինչեւ 5,5ի իջե- ցուց այդ տոկոսը։

Թիւ 2436 օրէնքով, արտօնեցինք հարիւրին 7 տոկոսաբեր 30 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն մը կնքել։ Անց- եալ տարի 2 միլիոն ոսկիի պարտա - թուղթ հրապարակ հանեցինք. այս տարի ալ 4 միլիոնի պէտք ունինք եւ նոյն ձեւով պիտի չարժինք։

Երկաթի համար հարիւրին 5 տոկո- սով 12 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն ընելու արտօնութիւն տուինք, ինչ որ ամբողջովին գործադրուեցաւ։ Անթա- լիոյ երկաթուղիներուն համար փոխա- ռութեան չենք դիմեր, այլ արտա - կարգ աղբիւրներէ ստանալիք հա - սոյթներով պիտի շինենք։

ՊԵՐՃ ԹԻՒՐՔԷՐԻ ՃԱՌԸ

Ցետոյ բեմ բարձրացաւ Աֆիոնի ե- րեսփոխան Պերճ Թիւրքէր եւ շատ ծա- փահարուած ճառ մը խօսեցաւ։ Անդ- րադառնալով տուրքերու խնդրին, ը- սաւ. «Տուրքերը պէտքի համաձայն կը դրուին եւ հարկատուները սիրով կը վճարեն, որովհետեւ ասիկա հայ- րենասիրական պարտք մը կը սեպեն։ Ելմտական գործավարութիւնը երբ տուրք մը կ'առաջարկէ, պէտք է խն- դիրը քննէ ոչ թէ մէկ, այլ երկու կողմէն։ Օրինակ, երբ տեղ մը վա - ճառական մը կը սնանկանայ եւ տուր- քը չի կրնար վճարել, գործավարու - թիւնը պէտք է քննէ ասոր պատճառ - ները, նկատի ունենայ հարկատուին գնման կարողութիւնը։

«Մեր հանրօգուտ գործերը եւ ճար- տարարուեստական նոր ծրագիրը կա- տարած ատենն ալ պէտք է շատ ու - շադրութիւն դարձնենք խնայողու - թեան։ Մեր երկրին պաշտպանութեան եւ շինարարութեան վերաբերեալ ծախ- քերը շատ նուիրական են»։

Պերճ Թիւրքէր յետոյ անցաւ օտար դրամի (քամպիօ) խնդրին եւ բսաւ. «Պէտք է լայն ուսումնասիրութիւն մը կատարենք, աչքի առջեւ ունենալով մեր դրամին արժէքը պահելու պա - րագան»։

Քէչէօթլէեան Թիւրքէր,— կ'ըսէ «Թան»ի թղթակիցը,— անհաւասարա- կշռութիւն նկատեց այն պարագան որ շրջաբերութեան մէջ գտնուող մեր դը- րամին քանակը 160 միլիոն ոսկի է, իսկ պետական պիւտճէն՝ 195 միլիոն։ Աւելցուց թէ կարելի է ելմտական դարձուածքով մը (քօմպինէզօն) լու - ծել այս խնդիրը, բայց ճշդեց թէ ինք համաձայն չէ էնֆլասիոնի (անհաշիւ թղթադրամ հրապարակ հանելու)։

Պերճ Թիւրքէր այսպէս վերջացուց իր խօսքերը։ «Մեր երկիրը գեղեցիկ եւ բարեբեր վայր մըն է որ բոլորին նախանձը կը շարժէ։ Երկրային դը - րախտ մըն է։ Թուրք ազգն ալ անձ - նուէր, աշխատասէր ժողովուրդ մըն է, միշտ պատրաստ կատարելու իր հայրենասիրական պարտականութիւ- նը։ Մեծ առաջնորդին հանդէպ մեր ունեցած անսահման հաւատքը, Վարչա- պետ Ըսմէթ Ինէօնիւի հանդէպ մեր զգացած վստահութիւնը, բոլորս կը մղեն աշխատելու, խնայելու եւ զոհո- ղութեամբ կուրծք տալու այս անցո- ղակի տաղնապալի տարիներուն։ Այս գեղեցիկ երկիրը միշտ պիտի առաջ - դիմէ։ Ահա իմ անխախտ համոզու - մըս»։ «Թան»ի (նախկին «Միլլիէթ») թղթակիցը կ'ըսէ. «Ցուզումէն, Պերճ Թիւրքէր զօրաւոր ձայնով եւ ար - ցունքոտ աչքերով վերջացուց իր շատ ծափահարուած խօսքերը»։

Երեսփոխան Հիւսնիւ Քիթապճը դի- տել տուաւ թէ պաշտօնէութեան թո - շակներու գումարը հետզհետէ աւել - նալով հասած է 8 միլիոն ոսկիի։ Ծա- հատուրքը 9 միլիոն նախատեսուած էր, մինչեւ 4 միլիոն ոսկի գան - ձուած է, ինչ որ եղերական արդիւնք մըն է, բսաւ։ Հարկատուները այս ատաիճան տկարացած են, պէտք է ճար մը խորհիլ։

Երեսփոխանը բսաւ թէ մաքսատուր- քերն ալ նախատեսուածէն պակաս է։

Երկրորդ օրուան նիստին մէջ, Պերճ Թիւրքէր նորէն խօսք առնելով, բսաւ թէ տարին միլիոնաւոր ոսկիներ կը վճարուին արտաքին պարտքերու հա- մար, մինչդեռ շատ աւելի հարուստ երկիրներ չեն վճարեր իրենց պարտ- քը։ Հետեւաբար մենք ալ պէտք է քն- նենք թէ չարունակելո՞ւ ենք պարտ- քերու վճարումը։

Անցնելով ուրիշ նիւթերու, Պերճ Թիւրքէր բսաւ թէ տարեկան 16 մի - լիոն ոսկի կը վճարուի հանգստեան թոշակներու համար։ Ուրիշ երկիրնե - րումէջ շատ մը անկանոնութիւններ կը գործուին բսաւ, եւ հարցուց թէ մեր մէջ ալ նոյն բաները կ'ըլլա՞ն թէ ոչ եւ կառավարութիւնը ի՞նչպէս հակա- կշիռ ի գործ կը դնէ։

Ելմտական գործավարը բացատրու- թիւններ տուաւ, որոնց համար շը - նորհակալութիւն յայտնեց Պ. Քէչէօ- թլէեան։ Ցետոյ բսաւ թէ բոլոր պե- տական պաշտօնատուններու ջեռուց - ման, կահաւորման, լուսաւորութեան եւ այլ ծախքերու համար տարեկան 20 միլիոն ոսկի կը ծախսուի։ Արդ, գալ տարի կարելի է միացնել այս բո- լորը եւ 4-5 միլիոն ոսկի խնայել։

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

Անցեալ չաբաթ տեղի ունեցաւ, Սո- սիէթէ Սավանթի սրահին մէջ, Փարի- զի Հայ Բժշկ. Միութեան առողջապա- հական դասախօսութեանց երկրորդ շարքը, նախագահութեամբ Տոքթ. Վ. Թորգոմեանի։

Առաջին խօսողն էր Տոքթ. Հայկ Եսայեան, որ մանրամասն եւ խը - նամուած դասախօսութեամբ մը ներ- կայացուց ոգելից ըմպելիները, անոնց գործած աւերները եւ ի վերջոյ պար- զեց հակաքըլալական պայքարի գործնա- կան ծրագիր մը։

Երկրորդ խօսողն էր Փրոֆ. Աղա- ջանեանց, որ ակնարկ մը նետեց ար- դի քաղաքակրթութեան «բարիքնե - րուն» վրայ, ցոյց տուաւ թէ ի՛նչպէս կը տկարանան մարդկային ջիղերը եւ մտային ուժերը։ Ի վերջոյ, մտա- յին ու հոգեկան հիւանդութեանց դէմ պայքարելու միջոցներու կարգին մանաւորաբար ծանրացաւ դաստիա- րակութեան կատարելիք մեծ դերին վրայ։

Նախագահը, Տոքթ. Վ. Թորգոմ - եան, ամփոփեց ներկայացուած թե - լադրանքները եւ փակեց հաւաքոյթը։

Բժկ. Միութեան այս դասախօսու - թեանց երրորդ շարքը տեղի կ'ունե - նայ Յունիս 4ին, նախագահութեամբ Փրոֆ. Աղաջանեանի,— կը խօսին Տոքթ. Ա. Տէր Անդրէասեան (սրճա - մոլութիւն), Տոքթ. Շ. Ալվազեան (ծխամոլութիւն) եւ Պ. Կ. Բասմա - ջեան (բնակարանի առողջապահու - թիւն)։

×

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը ո - րոշած է տօնել Տոքթ. Զիլինկիրեանի բժշկական գործունէութեան յիսնամ - եակը։ Ցարելարին փափաքով, փո - խանակ առանձնապէս տօնելու յիս - նամեակը, Բժշկ. Միութեան յանիսի վերջին դասախօսական երեկոն պիտի յատկացուի Տոքթ. Զիլինկիրեանի։

Ցունիս 11ին Բժշկ. Միութիւնը կու տայ իր տարեկան հացկերոյթը Լիւթէ- սիայի մէջ։

Նու.

ՍԱՄՈՍ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

«Նոր Օր» հետեւեալ նոր լուսաբա- նութիւնները կը հաղորդէ խմբագրա- կանի մը մէջ (18 մայիս).

— «Կեդր. Վարչութեան անդամ - ներն ու իրենց օրկանը յանդգնու - թիւնն ունին ըսելու թէ հպատակու - թեան նոր օրէնքին մէջ Հայերու մա- սին անհրաժեշտ փոփոխութիւն մը չկայ ու Դաշնակցութիւնը, կուսակցական նպատակներով, կ'ուզէ աղմուկ ստեղ- ծել։

Առանց իջնելու իրենց աստիճանին եւ առանց գործածելու իրենց զարշե- լի լեզուն, մենք կը ներկայացնենք փաստերն ու իրողութիւնները հարա- զատօրէն։ Ողջմտութեան ու տրամաբա- նութեան տէր մարդիկ դիւրութեամբ կը տեսնեն ճշմարտութիւնը։

Ա.— Հեյլէն մամուլը, քաղաքա - ցիութեան նոր օրէնքին հրատարակ - ուած օրն իսկ, շեշտեց անոր անհրաժեշտ տրամադրութիւնները Հայերու մասին ու բողոքի տողեր արձանագրեց («Ա- նէքսարթիթոս»ի եւ «Էսթիա»ի յայտ- նած զայրոյթը վարչութեան օրկանը չտեսաւ իր ընթերցողներուն,— չա- րամտութիւն կամ ապիկարութիւն)։

Բ.— Ներքին նախարարը հարկա - դրուեցաւ պատասխանելու «Էսթիա»- յին, յայտնելով թէ խնդիրներ կան, որոնց մասին կարելի չէ վիճաբանիլ հրապարակով։

Գ.— Նոր օրէնքին կցուած պատ - ճառաբանութիւնը, որ մամուլին տը- րուած էր ներքին նախարարութենէն, պարզօրէն կ'ըսէր թէ Հայերու համար տեղ չունին եւ դիմում կատարուած է Ազգերու Դաշնակցութեան։

Դ.— Նոր օրէնքով, երեք տարին լը- րացնողներու պարագան կը ձգուի նախարարին կամքին, մինչդեռ նախ - կինը կը հարկադրէր ընդունիլ եր - թալ։ Կատարուած սեղմումին պատ- ճառաբանութիւնն ալ յիշուած է.— օտարներու հելլենահպատակութի - նը այլ եւս չեն փափաքիր։

Ե.— 1927ի օրէնքին ջնջումը նոյն- պէս հարուած մըն է մեզի։ Մինչեւ այժմ կը գործադրուէր Թրակիոյ, Մակեդոնիոյ եւ կղզիներուն մէջ, ու այսօր հարիւրաւոր երիտասարդներ ունինք, որոնք զինուորական ծառա- յութիւն կատարելով, հպատակ դար- ձած են։ Այլ եւս նորեր պիտի չկրնան օգտուիլ այս օրէնքէն։

Թէեւ Հին Յունաստանի մէջ չէր գործադրուեր 1927ի օրէնքը, բայց Հայերու հպատակութեան համար նպաստաւոր օրէնքի մը գոյութիւնը յոյս կուտար որ դիմումներ կատա - րելով պիտի ապահովուէր անոր գոր- ծադրութիւնը։ Մինչդեռ այժմ, այս- պիսի օրէնք մը ձեռք ձգելու նեղ ամէ- նէն առաջ, ինչ որ կորսնցուցինք»։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԿՈՂ ԲԱԼՈՒՑՆԵՐՈՒՆ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Զարդերէն վերապրող խումբ մը Բալուցիներ, 1923ին Մար - սէյլի մէջ հիմը դնելով Բալուի Հայր. Միութեան, նիւթական եւ բարոյա - կան մեծ զոհողութիւններով օգնեցին Ֆրանսա ապաստանած իրենց հայրե- նակիցներուն։

1924—25, արդէն Միութիւնը նա - խանձելի վիճակի մը հասած էր, ու - շադրութիւնը գրաւելով ուրիշ Միու - թեանց։ Ան իր ուշադրութիւնը ուղղեց մինչեւ Հալէպ, Անատօլուի արհա - ւիրքէն ազատած ընկերներուն եղբայ- րական օգնութիւն հասցնելու համար։

Գործի առատութեան օրերը եւ հայ- րենակիցներու խաղաղ կեանքը կար - ծել տուին թէ՝ այլեւս ժամանակը ե- կած է վերջ տալու Հայր. Միութեան գործունէութեան։

Դժբախտաբար նոր անակնկալներ, տնտեսական տագնապին հետեւանք ի գործ դրուած խտութիւնները եւ պե- տական նպաստի դադարումը, թշուա- ռութեան մատնեցին նաեւ մեծ թիւով Բալուցիներ։ Եւ Միութեան անդամ- ները անմիջապէս գործի լծուեցան, նոր կացութեան պահանջները դիմա - ւորելու։

Ուրախ ենք ըսելու որ՝ կարճ ժա - մանակի մը ընթացքին, թէ միութեան անդամներուն թիւը քանիհինգէն ե - րեսունութի բարձրացաւ եւ թէ՝ կարգ մը թշուառ հայրենակիցներ նիւթա - կան եւ բարոյական օժանդակութիւն ստացան։

Այս առթիւ Պօմոնի մէջ խումբ մը սրտցաւ հայրենակիցներ, որոշած են ժողով մը գումարել մայիս 30ին, Հայր. Միութեան աջակցելու համար։ Քաջալերուած Հայր. Միութեան վար- չութիւնը կոչ կ'ընէ Ֆրանսա եւ այ - լուր գտնուող բոլոր Բալուցիներուն, որ անյապաղ գործի ձեռնարկեն, մեղմելու համար Մարսէյլի մեր աքս- նակիցներուն տառապանքը։ Անշուշտ մեր ձայնը պիտի լսուի նաեւ Ամե - րիկայի մէջ երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած Բալուցիներէն, որոնց Հայրենակցական Միութեան բարիք- ները լիովին վայելած ենք թրքական սարսափներէն ազատած հայրենակից- ներս։

Բալուցիները միշտ մնացին պատ - նէշին վրայ, յաղթելով բոլոր խոչըն- դոտներուն, ժամանակն է որ անգամ մը եւս ցոյց տան իրենց պարտաճա - նաչութիւնը։

Վարչութիւն

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Կարինեցի Պ. Արսէն Քէրիքէթինճեա- նի անդրանիկ զաւակը՝ Ցարութիւն 12 տարեկանին շրջանաւարտ ըլլալով, իր տարիքին պատճառով ստիպուած է տարի մը եւս շարունակել տեղական դպրոցը։ Այս տարի արդէն, կը մտնէ Քրէմիէօյի բարձրագոյն վարժարանը։ Տեղական սովորութեան համաձայն, Կրենոպլի մէջ քնութիւն կուտան Իզէր նահանգի բարձրագոյն վարժա -

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ ձերբակալուեցաւ մատ – նութեան մը վրայ: Կալանաւորը խոստովանեցաւ թէ 1931ին երեք մեղսակից– ներու հետ մասնակցած է գողութեան մը, որուն զոհն էր 79 տարեկան ծերունի մը: Այս առթիւ իր կարգին մատնեց ուրիշ մեղսակիցներ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕՐԻՆԱԳՐՔԻՆ մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ կատարուե– ցան, որոնց համաձայն այսուհետեւ դատարանները պիտի կրնան «բանտար – կութեան» դատապարտել քրէական յանցաւորները, փոխանակ «ազատազրր – կում» վճռելու: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ պիտի վերահաստատուի նաեւ «մահա– պատիժ» բառը, որու փոխարէն կը գործածուի «ընկերային պաշտպանութեան գերագոյն վճիռը», հետեւողութեամբ 19րդ դարու *պուրժուա* քարեկարգիչնե– րու:

Տէր եւ Տիկին Շահէն Յակոբեան եւ զաւակները՝ Աշոտ, Արմիկ եւ Յաս – միկ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները՝ Նուպար եւ Փառնակ (Պարսկաստան), Տէր եւ Տիկին Անուշաւան Յակոբեան (Պարսկաստան), Տէր եւ Տիկին Մուրատ Յակոբեան (Ռուսիա), պարոններ եւ Տիկիններ Սմբատ եւ Հմայեակ Յակոբեաններ (Ռուսիա), Այրի Տիկին Ազնիւ Տէսթէեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Տէսթէեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Վէմեան, պարոններ եւ Տիկիններ Հմայեակ եւ Արամ Քոյեաններ (Ռուսիա), Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Տատաշեան (Պարսկաստան), Տիկիններ Տիրուհի եւ Եղիսաբեթ էլպէկեան, ի– րենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նա– մակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին, իրենց զաւկին, եղբօր, եղ – բօրորդւոյն, թոռան, հօրեղբօրորդւոյն, աներձագին եւ ազգականին՝

ՀՐԱՉԵԱՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ, 8 մայիս, 1935, չորեքշաբթի օր, Մարսէյլի մէջ, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Այրի Տիկին Շէրպէթեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր որդ– ւոյն՝

ՀԱՃԻ ԿԱՐԱՊԵՏ ՇԷՐՊԷԹԵԱՆԻ

(ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐՑԻ)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ **Hôpital Beaujon**ի մէջ, 37 տարեկան երիտա– սարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին Անիէրի **Quatre Routes** գերեզմանին մէջ:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆ «ՎԻԺԱԿ»

կազմակերպուած Հ. կ. խաչի Ռօմանի մասնաճիւղին կողմէ

Այս Հինգշաբթի օր կէս օրէ վերջ ժամը ճիշտ 2ին Ս.'լէտէնի մէջ

(Place Jules Nadi)

Կը ներկայացուի՝ «ՀԻՄԱԿՈՒԱՆ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ»

Կը ցուցադրուի «Մայիսին կայմը» եւ «Ծաղիկներու վէճը»

Երգ, մեներգ, հայկական պարեր եւլն.: Կը հրաւիրուին Վալանսի մեր համակիրները: Մուտք՝ 1 ֆրանք:

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8·30ԻՆ

ՍԱԼ ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

184, BLD. ST. GERMAIN - Métro: St. Germain des Prés

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Տ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԻՐԵՆՑ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԵՐԵՆ

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ. ՏԻԿ. Հ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Պ. Պ. Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Գ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ, Ս. ՍԻՆԵՄԵԱՆ

Խօսք՝ ՅՈԲԵԼԵԱՐԻՆ կողմէ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

...րաններու յառաջադէմ աշակերտները: Քրէմիէօյի վարժարանն ալ իր 70 ա– շակերտներուն մէջէն 12 աշակերտ – ներ կը ղրկէ քննութեան, ուր փոք – րիկ Յարութիւնը առաջին կը հանդի– սանայ: Տեղացիները մեծ գովեստով կը խօսին իր մասին: Յարութիւն մեծ յառաջդիմութիւն կատարած է նաեւ իբրեւ ջութակահար, հրաւիրուելով երաժշտական խումբերու մէջ:

Ս. Թ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՎԻԷՆ, 5 մայիս.— Տնտեսական ծա– նօթ տագնապին պատճառաւ գործազր– կութեան մատնուած հայրենակիցնե– րու անմիջական օգնութեան հասնելու համար գումարուեցան երեք յաջոր – դական ժողովներ, ի վերջոյ ժողովը վիժեցաւ եւ կարգ մը հայրենակից – ներ տեսնելով որ այլեւս անկարելի է ընդհ. միութիւն մը կազմել, իրարու մօտ գալով կազմեցինք Վիէնահայ Անգործներու կեդրոնական մարմին *մը:*

Այս մարմինը դիմումներ կատարեց քաղաքապետը խոստացած է հիւան – հիւսէլի եւ յաջողեցաւ բազմաթիւ թշուառներու նպաստ եւ երկու ընտա– նիքի տէր հայերու գործ առնել քա – ղաքային շինութեանց մէջ:

Բացի այս անմիջական օգնութենէն քաղաքապետը խոստացած է հիւան – դանոցի, ճամբաներու, թատրոնի շի– նութեան եւ անտառային աշխատանք– ներ տալ բոլոր հայ անգործներուն:

Կեդր. մարմինս դրամական նպաստ տուած է հետեւեալ հայրենակիցնե – րու: (ԽՄԲ.— Հասցէները զանց կ'առ– նենք).—

Խաչատուր Թօրոսեան, Մանուկ Զոլաքեան, Յակոբ Օվանեան (Յակոբ աղա), Խորէն Վարդերեսեան, Աբրա– համ Այնթապլեան, Արշակ Գազան – ճեան, Սիրական Նիկոլեան, Գրիգոր Տօնիկեան, Նիքօլ Աւետիքեան, Մով – սէս Մարապանեան, Պահրամ Կարա– պետեան:

Գործի դրած ենք Մանուկ Զոլաք – եան եւ Խօսրով Մարապանեան:

Անգործներու մարմին

ԽՄԲ.— Վիէնի այս վէճին առթիւ, ստացած ենք այլապէս «շահեկան» նա– մակ մը, նոյն «անգործներու կեդր. մարմին»ի նախագահին եւ քարտու – ղարին ստորագրութեամբ: Այդ նա – մակով, ինչպէս անկէ առաջ, կը խնդ– րուի յայտնել մեր թղթակցին անունը (ինչպէս պահանջուած է վիէնի մէջ ալ, հայկական թաղին մէջ փակցուած ազդով մը): Այլապէս··· Լաւ է որ կարդաք իրենց բառերով·

— *« Եթէ խմբագրութիւնդ արդա – րութեան դատաւորի դերը չստանձնէ, մենք ստիպուած ենք մեր երէկի պաշտպանած, խնամած եւ այսօրի հոգացած կարգ մը երիտասարդ որբեր արդարութեան յանձնել եւ նոյնիսկ ԱՔՍՈՐԻ ենթարկել»* (ստորագծուած՝ բնագրին մէջ):

Ուրեմն, կը գտնուին նորօրինակ «տէրէպէյի»ներու հանդէպ, որոնք ոչ միայն թշուառներու հաց եւ գործ ճարելու յաւակնութիւն ունին, այլեւ ··· զանոնք արդարութեան յանձնելու եւ ԱՔՍՈՐԵԼՈՒ իշխանութիւն:

Երկու անգամ տեղ տալով իրենց լուսաբանութեանց, պարտականու – թիւն կը սեպենք հանրութեան սեփա – կանութիւնը դարձնել նաեւ այս չնաշ– խարհիկ սպառնալիքը, որ ոչ միայն ամբողջ հոգեբանութիւն մը կը մատ– նէ, այլեւ ինքնին կը փնացնէ իրենց դատը:

Հ Յ Դ

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն– կերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զար– դարեան» Գրադարանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԱԹՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

2 Յունիս, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2·30ին

ԱԹՆՈՒՎԻԼԻ ՍԱԼ ԿԱԼՄԱՆԻ ՄԷՋ (կայարանին դիմացը)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ ***Մ. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ***

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***Լ. ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ***

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ եւ արտասանութիւն

Կը ներկայացուի Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

«ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»Ը

Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք 2 ֆրանք

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ***

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ *Հ. Յ. Դ. ՌՕՄԱՆԻ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԽՈՒՄԲԻՆ* եւ մասնակցութեամբ *Զ. Ռ. Մ.ի* եւ *ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ*

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ* 8*ին ՔԻՒՐՍԱԼԻ ՄԷՋ*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ***

երգ, մեներգ, պար, արտասանութիւն եւլն.:

Ծախսերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ *Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ*

1 *ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ* 8.30*ին*

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ***ԱՂԵՔՍ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ***

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ***

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Սէմֆօնիք Օրքէսթրը՝ կը մասնակ– ցին Պ. Պ. Եղիայեան ցնիկ, Ա. Մելքոնեան. Խ. Գրիգորեան, Վ. Շահպազ– եան (ջութակ), Գրիգոր Յովհաննէսեան (ֆլիւթ), Ջաբեհ Մոսկոֆեան (Հա– վայեան կիթառ), Օր. X. (դաշնակ), մեներգ՝ Օր. Ծով. Տէր-Պետրոսեան Պ. Պ. Ա. Աւետիսեան *եւ* Ա. Ջանտըեան: *Կ'արտասանեն՝* Տիկ. Վ. Գրիգորեան *եւ* Ա. Հացագործեան: փոքրիկն՝ Գըրըքճեան կը պարէ կովկասեան պարեր:

Հանդէսէն վերջ տեղի պիտի ունենայ խնջոյք մինչեւ լոյս

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2 ֆր.: Անգործներու մուտքը ազատ է:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ*

2 *ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ* 3*ին*

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՕԼԻԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ ***Մ. ԳԱԼՈՒՍՑԵԱՆ***

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ***

Գեղարուեստական խնամուած բաժին: Լիոնէն հրաւիրուած են՝ Օր. Ծովինար Տէր-Պետրոսեան (երգ), *Պ. Պ.* Վ. Ջանտըեան (երգ) *եւ* Ա. Մելքոն– եան (Ջութակ): Արտասանութիւն կարող ուժերու կողմէ:

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք:

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ

9 Յունիս Կիրակի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ***Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ***

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ, Հ. Յ. Դ. Սէն Ժէրմէի «Վրէժ» խումբի ընկերներուն եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով եւ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալ անհրաժ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆի դառնաղէտ մահ – ուան առթիւ:

Սահակ Արթինեան

Սէն Ժէրոմ, 25 մայիս

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ միութեան վարչու– թիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասա – րակութեան, թէ Սանասարեան բարե– րարի եւ կտակատար Եղեանցի յիշա – տակին հոգեհանգստեան պատարագը տեղի կ'ունենայ, 2 յունիս կիրակի օր: Սանասարեան նախկին սաները կը հը– րաւիրուին ներկայ ըլլալ Սան. Միու– թեան ընդհ. ժողովին որ տեղի կ'ու – նենայ նոյն օրը, նախքան պատարագը, ժամը 9.30ին, եկեղեցին վերնայարկը:

Վարչութիւն

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

Loterie NATIONALE

ՅԱՌԱՋի *ընթերցողներուն խնդրանքին վրայ, հրապա– րակ հանած ենք* ՖՐԱՆՍ. ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ մէկ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ *տոմսեր, (ամբողջական տոմսերը ի պահ դրուած են ՅԱՌԱՋի խմբագրութեան մօտ):*

1/10 *տոմսակը կ'արժէ* 10 *ֆրանք:*

Տպգր. ծախք 1 »

11 *ֆրանք:*

Գաւառնե ապսպրանքի համար ղրկել 2 ֆրանք աւելի:

Արտասահմանէ » » » 4 » »

(յանձնարարուած նամակի փոխարժէքը)

Դիմել՝ **«HARATCH» 17, Rue Damesme. Paris (13)**

ԾԱՆՕԹ.— Եօթներորդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ ՅՈՒՆԻՍԻ 11ին:

ՓՈՒԹԱՑԷՔ ԳՆԵԼ ՁԵՐ ՏՈՄՍԱԿԸ:

ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԱՌԹԻԷ ԼԱԹԷՆԻ ՄԷՋ

Café - Restaurant “ATLAS„

30, Rue des Ecoles եւ 16, Rue des Carmesի անկիւնը, Paris (5).

Tél. Odéon 53 - 55, Մեթրօ Maubert Mutualité.

Մաւրիտանական ոճով, շքեղ եւ պերճ զարդանկարչութեամբ պճնուած: Ընտիր յաճախորդներու հաճելի շրջանակ: Առաջ– նակարգ ճաշ եւ սուրճ, չափաւոր գինով: 10 ֆր. կամ ընտրո– վի պնակներու սպասարկութիւն: Անտալուզեան նուագախումբ:

Յաճախորդները պիտի գտնեն ամէնէն արդիական *քօնֆօրը*, հաճակրական մթնոլորտ, կատարեալ քաղաքավարութիւն եւ սպա– սարկութիւն: Թէյարան: Մարոքեան արտադրութիւններ:

ԵԿԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ ԴՐԱԽՏԸ

Սրճարանի պարկեշտ եւ վստահելի ուղղութիւնը ճաշոյք պիտի պատճառէ բոլոր մտաւորականներուն:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ եւ *ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՈՒԱԳ:*

Զանազան նուագարաններ կը գտնուին յաճախորդներու տրա– մադրութեան տակ: *Հինգ լեզու կը խօսուի:*

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔ

74, Rue de Belleville, Paris (20)

Հանգստաւէտ պայմաններ, անթերի սպասարկութիւն եւ կա– տարեալ մաքրութիւն:

Բաղնիքը բաց է կիներու համար առաւօտեան ժամը 8էն ի– րիկուան ժամը 8ը, բացի երեքշաբթիէ:

Այրերու՝ շաբաթ ժամը 5էն մինչեւ գիշեր, իսկ կիրակի առա– ւօտեան ժամը 8էն մինչեւ կէս օրէ վերջ ժամը 2:

Տնտեսական տագնապի պատճառաւ մուտքի գինը 6 ֆրանքէն զեղչած ենք 4 ֆրանքի, հնարաւորութիւն տալու համար ամէն մարդու չզրկուելու համար իր նախասիրած բաղնիքէն:

Բազմաթիւ հաղորդակցութեան միջոցներ, մէթրօի նոր գծին բացուելով իջնել Métro Pyrénées, որ բաղնիքին շատ մօտն է: Օթօպիւս՝ N. 26:

Մօտ ատենէն բաղնիքը պիտի ունենայ՝ Salon de Coiffure եւ de Pedicure:

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ

ՐԱՔԻ ՏԻՒՋ

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆՆՄԱՆ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս չի՛ կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Եղ. ՏԱԼԱՔԻՒԲԷԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-80

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐՋԻԵԱՆ

211, Rue de Criqui

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (93)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Փոքր ինչ առաջ գնալուց յետոյ, ձայնը երրորդ անգամ կրկնուեցաւ: Այդ միջոցին մեր խմբի մէջ գտնը– ւած խաչագողներ արագութեամբ դուրս եկան ճանապարհից, մտան ան– տառի մէջ եւ չուտով ծածկուեցան ժայռերի ետեւում: Պահապաններից մի քանիսը փորձեցին հետամուտ լի – նել, բայց ժայռերի ետեւից եւ ծառե– րի միջից սպացողդակները երկուսին դետին գլորեցին: Նրանք յետ դար – ձան, որ պահեն մնացածներին, որ – պէս զի չփախչեն:

Այդ բոլորը կատարուեցաւ մի քա – նի րոպէի մէջ:

Ամբողջ խումբին տիրել էր երկիւղ եւ խորին ապշութիւն: Հրացանները դեռ երկու կողմից եւս արձակւում էին, գնդակները սուլելով անցնում էին ծառերի միջից: Յետոյ ամէն ինչ լռեց, միայն անտառի խորքից լսելի էին լինում մուրճեր շատալ շատալ զար– կերը: Երեւում էր, խորտակում էին փախստականների երկաթեայ ոտնա – կապերը:

Կռուի խռովութեան ժամանակ յա – փշտակողներից ոչ ոք չերեւցաւ ան – տառի խորքից: Նրանք գործում էին իրանց թագստի տեղից: Միայն վառօ– դի ծուխի մէջ ես նշմարեցի մի աղօտ պատկեր: Որքան էլ կերպարանա – փոխուած լինէր նա, այսուամենայնիւ ես չէի կարող չճանչել քաւոր Պետրո– սին: Նա խորհրդաւոր կերպով շար– ժեց դէպի ինձ իր մատը եւ դէպի նը– րան կրկին անյայտացաւ: Կարծես, դրանով ասել էր ուզում. «յիմար, ինչո՞ւ չհետեւեցիր իմ խրատներին»...

Երբ ամէն ինչ լռեց, հանգստացաւ, մենք դեռ նոր նկատեցինք, որ խեղճ Ժօղէֆը դիակների թւումն էր: Գնդա– կը, որ դիպել էր նրա գլխին, պատա– հական չէր, այլ նպատակով ուղղած: Այդ անպիտանը մատնել էր խաչա – գողներին, ոչնչացրել էր մի ամբողջ հիմնարկութիւն, որով նրանք միլիոն– ներ վաստակելու յոյսեր ունէին: Խա– չագողը մինչեւ մահ չէ մոռանում իւր ընկերի անհաւատարմութիւնը, եւ աշխատում է մի օր վրէժխնդիր լինել: Եւ այժմ Ժօղէֆը ստացաւ իւր վարձը:

Սարսափած եւ երկիւղից խռովու – թեան մէջ ընկած պահապանները Հր – եայի եւ իրանց երկու ընկերների դի– ակները դրեցին սայլակի վրայ, եւ մենք շարունակեցինք մեր ճանապար– հը: Իջեւանը բաւական հեռու էր, մենք հասանք այնտեղ, երբ արեւը վաղուց մայր էր մտել եւ մութը բո – լորովին պատել էր:

Միւս օրը մենք մնացինք նոյն իջե– ւանում: Պահապանները երկիւղ կրե – լով, մի զոյգ մնացած աքսորական – ների հետ պատահէր միեւնոյնը, այն օր մեր գնացքը յետ ձգեցին, մինչեւ պատահած անցքի մասին տեղեկու – թիւն կը տային մերձակայ փոքրիկ քաղաքի կառավարութեանը, եւ մին– չեւ փախստականներին գտնելու մի – ջոցներ գործ կը դրուէին: Ես շատ ու– րախ էի, որ մեր ուղեւորութիւնը ընդ– հատուեց, որովհետեւ փոքր ինչ կը հանգստանայի, փոքր ինչ կը կազ – դուրէի իմ սպառուած ուժերը:

ԺԲ.

ՍԷՐԸ ՉԷ ՀԱՄԲԵՐՈՒՄ

Խաչագողների փախուստից յետոյ մեր խումբի մէջ մնաց մէկ քրիստոն– եայ միայն, ազգով Վրացի: Միւսները Թուրք, Թաթար եւ այլազգիներ էին: Ազատուելով խաչագողների անտանե– լի հասարակութիւնից, ես սկսեցի ո– րոնել յիշեալ Վրացու բարեկամու – թիւնը: Նա մի ուրախ, պարզամիտ եւ բաւական շնորհալի դէմքով երիտա – սարդ էր Իմերեթիայի կողմերից: Նա խիստ շուտով մտերմացաւ ինձ հետ: Նրան աքսորել էին սպանութեան հա– մար: Ես զարմանում էի, թէ ի՞նչպէս մի այնպիսի բարեսիրտ տղան կարող էր սպանութիւն գործել:

Այդ երիտասարդը օրըստօրէ աւելի եւ աւելի համակրական էր դառնում ինձ: Նրա բնաւորութեան մէջ այնքան պար– զութիւն կար, որ չէր կարելի չսիրել նրան:

Մեզ արդէն տեղափոխել էին մեր – ձակայ փոքրիկ քաղաքը: Այստեղ եւս մի քանի օր պահեցին մեզ, որովհետեւ մեր խումբի հետ պիտի միացնէին մի քան ուրիշ աքսորականներ, որոնց նոյն– պէս Սիբիր էին ուղարկում:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 30 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 30 Mai 1935

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2818

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

“ՐԱՖՖԻԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ„

Խոր ուշադրութեան արժանի է այն դերը, որ կը կատարէ այսօր Րաֆֆին հայ կեանքի մէջ: Դժուար է սատուգապէս ճշդել չափը այն ազդեցութեան, որ կեանքն ու գրականութիւնը փոխադարձաբար կը գործեն իրարու վրայ. սակայն անվիճելի է, որ յաճախ կեանքի մէջ հասակ կ'առնեն այն գործերը՝ որ գրչով արդէն արձանացած են գրականութեան մէջ. ինչպէս եւ հակառակը. գրականութեան մէջ արձագանգ կը գտնեն այն գործերը, որ կեանքի մէջ արդէն աւարտած են իրենց դերը: Փոխնիփոխ սերմնացանի դերը կը կատարեն,— մերթ կեանքը գրականութեան նկատմամբ եւ մերթ գրականութիւնը կեանքի նկատմամբ: Րաֆֆին այս վերջիններէն եղաւ: Իր ստեղծագործութեանց մէջ տարիներ առաջ ձեւ ու կերպարանք առին այն գործերն ու հերոսները, որ եկքէն փոթորկեցին մեր կեանքը եւ գոյն տուին մեր յիսնամեայ գիւցազնապատումին: Մեր հանրային շարժումներու ապագայ պատմաբանը Րաֆֆիի գրականութեան մէջ պիտի գտնէ Դաշնակցութիւնը, երբ կեանքի մէջ Դաշնակցութիւն տակաւին չկար: Այնքան հզօր եղաւ նախազգացումը այս առաքելատիպ գրագէտին եւ այնքան պայծառ՝ իր մարգարէութիւնը: Մեր խօսքը անցեալի մասին չէ սակայն. մենք հոս ոչ կ'ուզենք պատմաբան ըլլալ (հանրային շարժումներու) եւ ոչ ալ դատաւոր (գրական գործերու). իբրեւ քաղաքական հոսանքի մը բերանը՝ մեզ կը շահագրգռէ երեւոյթը իր քաղաքական կերպարանքին մէջ:

Եթէ մեռած է Դաշնակցութիւնը, ինչո՞ւ ողջ է Րաֆֆին. եթէ Դաշնակցութիւնը տեղ չունի հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ, ի՞նչպէս է որ Րաֆֆին կը տիրակալէ հայութեան զգացումներուն եւ մտածումներուն վրայ: Առանց յուզումի անկարելի է կարդալ Հայաստանէն տարագիր մեր աշխատակցի՝ Ժ. Պարթեւի յօդուածաշարքը երկրի գրականութեան եւ աճող սերունդի տրամադրութեանց մասին:

«Սրանք բոլորը գրագարան են Թափում թէ չէ,— գտնուած բացագանչած է երիտասարդութեան հասցէին Երեւանի կարմիր գրադարանապետներէն մէկը,— Րաֆֆիի, Ծերենցի, Մուրացանի գրուածքներն են պահանջում»: Ցուցահատ գրադարանապետը «զեկավար օրկան»ներու ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ «մատաղ սերունդի Րաֆֆիականութեան այս կործանարար ու աճուող երեւոյթի վրայ»: Ու նոյնը նաեւ Թուսիոյ այլ մասերու մէջ, ուր հայութեան բեկորներն են ցանցնուած:

«Ես տեղեկութիւններ ունիմ,— կը ճչայ կոմսոմոլներու երեւելի ժողովի մը մէջ (Հիւս. Կովկաս) համայնավար վարիչներէն մէկը,— որ դուք Րաֆֆիի «Կայծեր»ը, «Դաւիթ բէկ»ը, «Սամուէլ»ը, Մուրացանի «Գէորգ Մարզպետունի»ն եւ Արովեանի «Վէրք Հայաստանի»ն Թաքուն կը պաշտէք, ինչպէս քրիստոնեաները իրենց Աստուածաշունչը եւ Աւետարանը, ինչպէս մոլեռանդ մահմետականները իրենց Ղուրանը . . .»:

Խորհրդային գրականութեան ընթերցումը երիտասարդութեան պարտադրելու համար՝ ուսուցիչ մը իր աշակերտութեան հետ հետեւեալ պայմանը կը կնքէ,— երեք գիրք խորհրդային գրականութենէն կարդացողին՝ տալ մէկ գիրք հին գրականութենէն: Աշակերտները կ'ընդունին պայմանը եւ դայն կը գործադրեն «խարդախաբար», — կը կարեն էջերը (խորհրդային գիրքերու), քիչ մը կը կեղտոտեն եւ քիչ մըն ալ կը պատռեն (ցուցնելու համար թէ կարդացած են), սակայն հարցաքննութեան տեղն կը պարզուի, որ կարդացած չեն. «մոռացել ենք բովանդակութիւնը», կը պատասխանեն հարցաքննուողները:

Բացառիկ երեւոյթներու մասին չէ մեր խօսքը. այսպէս է ամէն տեղ: Բնաշխարհէն մինչեւ գաղթաշխարհի բոլոր անկիւնները ամենուրեք կը տիրակալէ «Րաֆֆիականութիւն»ը՝ իր շունչով, գաղափարներով ու երազներով: Ու մանաւանդ հայրենիքի մէջ: Րաֆֆին ծնաւ հայութեան անձեւ երազներու արիւնոտ արգանդէն, ձեւաւորեց զանոնք եւ իր ժողովուրդի ձեռքը տուաւ դրօշ մը, որ գաղափարօրէն մինչեւ այսօր կը շարունակէ ծածանիլ հայ բազմութեանց հոգիներու վրայ: Խորթ մնաց հայ երկրին այն իշխանութիւնը, որ այսօր հաստատուած է հոն: Ֆիզիքապէս պարտուած Րաֆֆին գաղափարօրէն միակ յաղթականն է, իշխանն ու առաջնորդը այն անհեղ պայքարին մէջ, որ կը մղէ հայութիւնը յանուն «Րաֆֆիականութեան»: Թող ընթերցողը չտարուի խորհելու, թէ կ'օգտուինք առիթէն անգամ մըն ալ «փաստաբանանք» հիւսելու համար Դաշնակցութեան հասցէին: Երեւոյթը չափազանց մեծ է ու խորհրդալի, կուսակցական ճղճիմ հոգերէ տարուելու համար: Եթէ Դաշնակցութիւնը հանդխաւորապէս այսօր իսկ որոշէր վերջ տալ իր գոյութեան, վստահ եղէք, որ վաղն իսկ նոյն «Րաֆֆիականութեան» էջերէն դաշնակցականութեան սերմերը պիտի Թափէին հայ հողի վրայ՝ վերստին նոր Դաշնակցութեան մը կեանք տալու համար:

Լի է խորին խորհուրդով հայ կեանքը եւ արժանի լուրջ խորհրդածութեան:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. դատախազութիւնը խիստ պատիժներ տնօրինեց քառասունի չափ կարմիր պաշտօնեաներու դէմ, որոնք ընդհանրապէս կարեւոր պաշտօններ կը վարէին եւ չարաչար գործածած էին իրենց իշխանութիւնը: Այսպէս, կարգ մը պաշտօնեաներ դատապարտուեցան հանրային դրամները մսխած ըլլալով, ուրիշներ՝ իբրեւ կեղծարար, դեռ ուրիշներ ալ՝ «ոճրապարտ անտարբերութեան» համար: Վճիռները են քանի մը ամիս բանտարկութենէն մինչեւ տասը տարի տաժանակիր աշխատանք: Ուրիշ բազմաթիւ պատժական տնօրինութիւններ ալ եղած են տարբեր ասպարէզներու մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՃԻԳԵՐ ՖՐԱՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Յ ԴԻՄԱՆԱԼ

Զեղչի սակը բարձրացաւ 6առ 100ի

Ֆրանքին պաշտպանութեան համար գերագոյն փորձեր կը կատարուին թէ կառավարութեան եւ թէ Պանք տը Ֆրանսի կողմէ: Մէկ շաբաթէն պակաս ժամանակամիջոցի մը մէջ երրորդ անգամ ըլլալով Պանք տը Ֆրանսը երեքշաբթի օր հարիւրին 4էն 6ի բարձրացուց զեղչի սակը: Այս գործողութիւնը կ'ապացուցանէ թէ Պանք տը Ֆրանս պատրաստ է բոլոր մասնագիտական միջոցները ձեռք առնելու, որպէսզի պահպանուի ֆրանքին արժէքը, ինչ որ ալ ըլլայ քաղաքական պայքարներու ելքը:

Միեւնոյն օրը, ելմտական նախարար Պ. Ժէռմէն – Մառթէն երեսփ. ժողովին ներկայանալով, մանրամասնօրէն պարզեց թէ ելմտական եւ թէ տնտեսական դժուարութիւնները: Այդ զեկոյցին համաձայն, մայիս 1էն 17 Ֆրանսա կորսնցուցած է մէկ միլիառ ֆրանք արժողութեամբ ոսկի (երկրէն քաշուած եւ դուրս ղրկուած): Մայիս 17էն 24 կորուստը եղած է 3,000.000.000: Շաբաթ օր, 25 մայիս՝ 950,000,000, երկուշաբթի օր, 27 մայիս՝ 1,600,000,000: Ուրեմն չորս շաբթուան մէջ համագումար 6,110,000,000 ֆրանք: Նախարարը խոստովանեցաւ թէ մինչեւ մայիս 13 ամէն բան լաւ կ'երթար, բայց անկէ վերջ կացութիւնը յանկարծ փոխուեցաւ: «Մինչեւ մայիս 11ին ոսկիի ելքը օրական 30 միլիոն էր, մայիս 13ին բարձրացաւ 236 միլիոնի եւ հետզհետէ հասաւ մինչեւ 950 միլիոնի:

Նախարարը շեշտեց թէ անհրաժեշտ է արագ շարժիլ եւ վերահաստատել վստահութիւնը, այլապէս շատ աւելի պիտի ծանրանայ կացութիւնը, մանաւանդ որ միջազգային շահագխտութիւնը լարած է իր բոլոր ուժերը: Տնտեսական վտանգ չսպառնար ֆրանքին: Ֆրանսայի դրամատուներուն վիճակը ամուր է, բայց ելմտացոյցին բացը եւ հանրային պարտքին յարաճուն յաւելումը կը ծանրացնեն կացութիւնը: Նախարարը խստօրէն քննադատեց անոնք որ կը պահանջեն կտրել ֆրանքին գինը: Կառավարութիւնը համոզուած է թէ ֆրանքին արժեզրկումը չի կրնար լուծել խնդիրը: «Երկրի մը մէջ ուր 20,000,000 քաղաքացիներ աւանդներ ունին խնայողական դրամատուներու մէջ եւ 7.000.000 քաղաքացիներ ալ պետական արժեթուղթեր, ուր 8,000,000 ընկերային ապահովագրեալներ կան, առանց հաշուելու վարձու աշխատաւորները եւ անոնք որ թոշակներով եւ եկամուտներով կ'ապրին, ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքը պիտի ըլլայ ընդհանուր աղքատացում: Եթէ Ֆրանսա արժեզրկման հետեւի, հասոյթները պիտի աւելնան թեթեւապէս եւ միայն առժամաբար, եւ շատ չանցած երկիրը պիտի գտնուի նոյնքան ծանրակշիռ հարցերու առջեւ: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է ամէն բանէ առաջ լուծել ելմտացոյցի խնդիրը:

Այս առթիւ նախարարը յայտնեց թէ վերջին հինգ տարիներու ընթացքին ելմտացոյցին բացը եղած է.— 1930ին՝ 2,638,000,000 ֆրանք, 1931ին՝ 5,508,000,000, 1932ին՝ 6,017,000,000, 1933ին՝ 7,036,000,000, 1934ին՝ 6,418,000,000: Համագումար՝ 27,617,000,000, որուն վրայ պէտք է աւելցնել ներկայ տարեշրջանի բացը, 4 միլիառ ֆրանք:

Այս տարուան սկիզբէն ի վեր, Պանք տը Ֆրանս ստիպողաբար յանձնարարած է կառավարութեան որ հաւասարակշռէ ելմտացոյցը, իբրեւ ամէնէն ապահով միջոցը ի դերեւ հանելու ֆրանքին դէմ կատարուած շահագխտութիւնը: Այս կարգադրութիւնը կը նշանակէր կրճատել ծախքերը, ինչ որ դիւրին բան չէ ներկայ քաղաքական մթնոլորտին մէջ:

Իրազեկներ կը հաւատան թէ ինչ որ ալ ըլլայ խորհրդարանին դիրքը, Պանք տը Ֆրանս պիտի շարունակէ պայքարիլ շահագխտութեան եւ արժեզրկման դէմ: Դրամատան լաւատեսութեան պատճառը այն է որ ֆրանքը տակաւին ապահովուած կը մնայ 80 առ հարիւր ոսկիի պահեստով: Միւս կողմէ, երբ այնքան մեծաքանակ ոսկի կը քաշուի երկրէն, հաւանական է որ հանրային կարծիքը պահանջէ արգիլել ոսկիի արտածումը: Սեղանաւորական տեսակէտով, այդպիսի բան մը առաջին քայլը պիտի ըլլայ արժեզրկման համար:

Կառավարութեան յայտարարութիւնը

Լայն իրաւասութեանց առաջարկը խորհրդարանին ներկայացնելէ անմիջապէս վերջը, դահլիճը հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակեց.

— «Կառավարութիւնը նորէն ձեռնարկած է երկրին դրամական եւ սեղանաւորական կացութեան մանրակրկիտ քննութեան: Մասնագիտական տեսակէտով, այդ կացութիւնը չի ներկայացներ որ եւ է տարր որ կարենայ վտանգել ազգային դրամը: Ներկայ դժուարութիւնը հետեւանք է շահադիտական յախուռն եւ բուռն գրոհի մը: Կառավարութիւնը վճռած է խորտակել այդ յարձակումը, անհրաժեշտ միջոցները առաջարկելով խորհրդարանին: Վճռապէս հակառակ ըլլալով արժեզրկման, կառավարութիւնը կը դիմէ բոլոր Ֆրանսացիներու աջակցութեան, պաշտպանելու համար ազգային դրամը»:

Այսօր պիտի վճռուի կացութիւնը

Երեսփ. ժողովը ելմտական նախարարին զեկուցումը լսելէ յետոյ, որոշեց այսօր իսկ, հինգշաբթի, քննել կառավարութեան առաջարկը՝ արտակարգ իրաւասութեանց մասին: Ինչպէս գրած էինք երէկ, օրինագիծը կը տրամադրէ լայն իրաւասութիւններ տալ կառավարութեան, մինչեւ դեկտ. 31, որպէսզի անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնէ հրամանագիր – օրէնքներով, ելմտացոյցը հաւասարակշռելու, տնտեսական գործունէութիւնը վերսկսելու, հանրային վարկը եւ ազգային դրամը պահպանելու համար: Նախարարը օրինագիծը ներկայացուցած ատեն, մասնաւորապէս խնդրեց անյապաղ քուէարկել զայն, յանուն «հանրային եւ ազգային ապահովութեան»: Իր ճառը լսուեցաւ առանց մեծ խանդավառութեան: Կը յուսացուի որ վարչապետն ալ ներկայ ըլլայ այսօրուան նիստին, պաշտպանելու համար կառավարութեան ծրագիրը, թէեւ իր առողջական վիճակը թոյլ չի տար բուռն պայքար մղել:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ երեսփ. ժողովը այժմ շատ աւելի աննպաստ դիրք բռնած է կառավարութեան ծրագրին հանդէպ, որ եթէ քուէարկուի, հազիւ 5 — 15 ձայնի առաւելութիւն պիտի ունենայ: Ցուեհեսութեան գլխաւոր պատճառը այն է որ երեսփ. ժողովին 160 արմատական – ընկերվարական անդամները բացասական դիրք բռնած են: Պ. Էռիօ, կուսակցութեան վարիչը, ազդարարեց թէ «կացութիւնը շատ լուրջ է եւ հանրապետութեան ճակատագիրը նժարին մէջ», բայց իր սպասած տպաւորութիւնը չգոյացաւ: Իրազեկներու կարծիքով, առնուազն 80 արմատական – ընկերվարականներ պիտի միանան հին եւ նոր ընկերվարականներուն եւ համայնավարներուն, մերժելու համար կառավարութեան պահանջած իրաւասութիւնները: Նոյնիսկ աջակողմեան երեսփոխաններ կան որոնք հակառակ են իրաւասութեանց ընդարձակման:

ՌՈՒԶՎԵԼԹԻ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Նախագահանաագրական կը ճանաչուի

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅՈՒԶՈՒՄ ԵՒ ՅՈՌԵՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսական տագնապին չափ ծանր եւ անակնկալ տագնապի մը մատնուած են Միացեալ Նահանգները, ճիշդ այս միջոցին:

Մ. Նահանգներու գերագոյն ատեանը, իրեն եղած բողոքի մը վրայ, հակասահմանադրական հռչակեց Ռուզվէլթի ազգային վերակազմութեան ծրագրին կարգ մը տրամադրութիւնները, մասնաւորապէս երրորդ յօդուածը: Այս վճիռը վերիվայր կը շրջէ ամբողջ ծրագիրը, որ քուէարկուեցաւ 1933 յունիս 10ին եւ որ կը ձգտէր երկու գլխաւոր նպատակներու,— 1.— Արգիլել աղատ մրցակցութեան անպատեհութիւնները, կանոններ սահմանելով աշխատանքի եւ արտադրութեան պայմաններու մասին.— 2. Դարման տանիլ գործազրկութեան, հանրօգուտ շինութիւններ կատարելով պետութեան ծախքով (3300 միլիոն տոլար):

Գերագոյն ատեանին վճիռով, անվաւեր կը դառնան 567 հրամանագիր – կանոնագիրներ, որոնց հիման վրայ նուազագոյն աշխատավարձք եւ առաւելագոյն աշխատաժամ նշանակուած էր 22.000.000 բանուորներու եւ 3.000.000 հաստատութեանց համար: Ցետոյ, վիճելի կը դառնան 350 տակաւ դատեր, որ բացուած էին այդ նոյն կանոնագիրները խախտողներու դէմ:

Տարակոյս չկայ թէ բազմաթիւ գործարանատէրներ օգտուելով այս վճիռէն, ոչ միայն պիտի կրճատեն աշխատավարձքերը, այլեւ փողոց պիտի թափեն հազարաւոր բանուորներ: Միեւնոյն ատեն անխուսափելի կը դառնան գործադուլները:

Կացութիւնը այնքան ծանր կը համարուի որ, նախագահ Ռուզվէլթ մասնաւոր խորհրդակցութեան հրաւիրեց երկու կուսակցութեանց պետերը:

«Թուրքիա պէտք է ունենայ գոնէ 500 օդանաւ»

Մայիս 24ին Էնկիւրիի մէջ բացուեցաւ Թուրքիոյ օդանաւային միութեան 6րդ համագումարը: Այս առթիւ վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ ճառ մը խօսելով շեշտեց.

— «Մօտ ապագայի մը մէջ օդանաւերը իրենց թռիչքը առնելով աշխարհի որ եւ է մէկ կէտէն, կամ գոնէ դրացի աշխարհներու երկիրներու մէկէն պիտի կրնան սաւառնիլ որեւէ երկրի վերեւ եւ իրենց շատ քիչ ժամանակ պէտք պիտի ըլլայ ամենուրեք սփռելու համար մահ եւ աւեր:

«Ահա թէ ինչպէս տեղի պիտի ունենայ ասիկա.— Օդանաւեր որ Եւրոպայի ծայրագոյն հիւսիսէն մինչեւ Աւստրալիա կ'երթան 3—4 օրէն, պիտի կրնան մէկ երկու ժամէն Թուրքիոյ նման 760,000 ք. քիլոմեթր տարածութիւն մը ունեցող երկրէ մը անցնիլ եւ քաղաք մը ոմբակոծելու համար պէտք եղած ժամանակ մը մնալէ վերջ, պիտի վերադառնան իրենց մեկնակէտը: Կը տեսնէք թէ՝ ոչ տարածութիւնը եւ ոչ այս հեռաւորութիւնը երաշխիքներ չեն օդանաւային յարձակմանց դէմ: Ահա թէ ինչու ամէն օր Եւրոպայի մէջ կը խօսուի այն ահարկու վտանգին վրայ որ կը կազմեն պատերազմի այս նոր զէնքերը, մանաւանդ խիտ ժողովուրդ ունեցող եւրոպական երկիրներու դէմ որոնց ճարտարարուեստը շատ յառաջացած է եւ այս վտանգին դէմ դնելու համար է որ ժողովուրդները կը յոզնին անհանգօրէն:

Վարչապետը խօսեցաւ յետոյ այն զոհողութեանց վրայ զորս կ'ընեն ուրիշ երկիրներ իրենց օդանաւային ուժերուն համար: Մեծ երկիրները կրկնապատկած են այս տարի իրենց օդանաւային պիւտճէն: Մէկ տարի առաջ 1000 օդանաւ ունեցող երկիր մը այսօր հազարաւորներ ունի: Թուրքիան ալ քաղաքական աշխարհի մէջ ինքզինքը ցոյց տալու եւ կարենալ ծառայելու համար խաղաղութեան դատին պէտք է ունենայ գոնէ 500 օդանաւ: Եւ ամէն տարի այս թիւը կարենալ պահելու համար, պէտք է արձանագրել պիւտճէին մէջ 30 միլիոն: Այս է իրական կացութիւնը: Օդանաւային Միութեան հայթայթած օդանաւերը նոյնիսկ չեն կազմեր մէկ տասներորդը այն թիւին որուն պէտք ունի երկիրը:

⁂ Թուրքիոյ Օդանաւային Միութեան հասոյթները երկուքուկէս տարուան մէջ, այն է վերջին համաժողովէն ի վեր, յանգած են 8,418,377 ոսկիի, որուն 3.144.594ը վիճակահանութենէն: Թուրք թերթ մը կը գրէ.—

«Թուրք Թռչուն»ը մեծարժէք կազմակերպութիւն մըն է որ ստեղծուած է այս ժամանակամիջոցին: Ամէն կողմէ Միութեան անդամակցելու համար առաջարկներ կ'ըլլան: «Շնորհիւ մեր ժողովրդեան նախաձեռնութեան, մեր օդանաւային տորմիղը աճեցաւ 31 միութիւններով՝ նուիրուած զանազան վայրերէ որոնց մէջ կ'երեւին Տրապիզոն եւ Սամսոն իւրաքանչիւրը 3 օդանաւերով: Եւրոպա ղրկուած ուսանողներէն ցարդ յառաջ եկած են 13 եւ 6 ուսուցիչներ:

Հունգարիա զինուիլ կ'ուզէ անպատճառ

Հունգարիոյ երեսփ. ժողովին մարտ 28ի նիստին մէջ, վարչապետը շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ զինուորական հաւասարութեան մասին: Ըսաւ թէ ցորչափ զինեալ եւ ոչ զինեալ պետութիւններ կան, զինեալները իբրեւ գիւրին աւար պիտի նկատեն ոչ – զինեալները: Հունգարիա չուզեր հետեւիլ Գերմանիոյ օրինակին, վստահելով Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, բայց իր համբերութիւնը սպառիլ սկսած է:

«Մենք կը պահանջենք իրաւունք վերահաստատելու երկամեայ զինուորութիւնը, ինչպէս եւ ունենալու ապաստարիութիւն եւ օդագնացութիւն, այնքան որքան ունին Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները: Երկու տեսակ խմբաւորումներ կը կազմուին Եւրոպայի մէջ, մէկը այն որ արեւելքէն արեւմուտք կ'երթայ եւ կ'ընդգրկէ Ֆրանսան, Խ. Միութիւնը եւ Փոքր Համաձայնութիւնը, միւսը՝ հիւսիսէն հարաւ, որ կրնայ համախմբել Հունգարիան, Լեհաստանը, Աւստրիան, Իտալիան եւ թերեւս Գերմանիան:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ ՊԱՅԹԵՑԱՒ Փարիզի մէջ, երեքշաբթի կէսօրէն յետոյ: Անձրեւ մըն ալ տեղալով, ողողումներ պատահեցան բազմաթիւ վայրերու մէջ: Իսկ ճշմարիտ աղէտ մը մատնուեցաւ Ամիէնի շրջանը (հիւսիս), մինչեւ տասը միլիոն ֆրանքի վնաս կրելով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐԻՒՂԸ

19.

Երրորդ արքան.- Գալուստ Կիւլպէնկեան

Ամերիկացի Րաքֆէլլըրէն ու անդ – լիահպատակ Տէթէրտինկէն յետոյ, քարիւղի քաղաքական պատմութեան երրորդ «Թագաւորն» է Հայ մը, Գալուստ Սարգիս Կիւլպէնկեան: Երրորդ՝ թուականի կարգով, այլապէս ան իր տաղանդով, իր կարողութիւններով եւ իր հարստութեամբ երբեք ետ չի մնար իր օտար մրցակիցներէն: Կիւլպէնկեանի արժէքը կը տասնապատկուի, եթէ մանաւանդ նկատի առնենք որ անիկա զաւակն է տկար ու ցիրուցան ժողովուրդի մը եւ չունի ոչ մէկը այն առաւելութիւններէն զորս կը վայելէին Եանքի Ազուէսն ու Հոլլանտացի Նաւթարքը: Ո՛չ նաւատորմ, ո՛չ իսկ պետական հովանաւորութիւն: Մեր հայրենակիցը աշխատեցաւ, պայքարեցաւ ու յաղթեց միս մինակը: Անշուշտ Մեծն Բրիտանիան ժպիտներ արձակեց եւ ուժ տուաւ իր ձեռնարկներուն, բայց նոյն իսկ այդ պաղ – պատակ համակրութիւնը երբեք չի կրնար բաղդատուիլ այն անվերապահ խնամակալութեան հետ որուն շուքին տակ գործեց իր երբեմնի բարեկամը՝ Տէթէրտինկ: Հայ միլիոնատէրը քարիւղի «Թագաւոր» եղաւ շնորհիւ իր հեռատեսութեան, աշխատանքին ու նաեւ իր ելմտական տաղանդին, որուն մասին հիացումով կ'արտայայտուի Անգլեւպարսիկ ընկերութեան տնօրէնը՝ Սըր Ճոն Քէտմըն:

X

Գալուստ Կիւլպէնկեան:

Ի՞նչ յոյզեր կ'արթնցնէ այս անունը կարգ մը մարդոց քով:

Հարիւրամեայ Րաքֆէլլըրի ճակտին վրայ կնճիռ մը եւս կը գծուի, ամէն անգամ երբ ան կը լսէ միլիոնատէր Արեւելքցիին անունը: Որովհետեւ պզտիկ ժողովուրդին մեծահարուստ զաւակը մերժած էր իրեն ծախել Մուսուլի հարիւրէն հինգը ... Ի՞նչ յանդգնութիւն:

Հոլանտացի Տէթէրտինկը կը կարմրի, կը փրփրի, կը քրտնի կամ կը կատղի երբ իր շուրջինները «անխոհեմաբար» կը խօսին իր հայ մրցակցին մասին: Լոնտոնի ելմտական շրջանակներուն մէջ մարդիկ ականջ կը կախեն, երբ Գալուստ Կիւլպէնկեան իր շուքը կը պտտցնէ սակարանին կամարներուն տակ: «Սըրնէյ էքսփրէս» թղթակիցը այսպէս կը նկարագրէր անոր «զօրութիւնը» քանի մը տարի առաջ: Փարիզի թերթերը ի՜նչեր չգրեցին Կիւլպէնկեանի դէմ, երբ Փըրանքը թաւալգլոր ինկաւ կրկին 1926-ին:

Իրանի կառավարութիւնը յարգանքով եւ երկիւղածութեամբ կ'արտասանէ «Կիւլպէնկեան» մականունը: Ընկլերի «Փորչ Գայլն» անգամ բարեկամական տրամադրութիւններ ունի նախկին «վաթանտաշ»ին հանդէպ:

— Հարուստ է եւ կրնանք իր միջոցաւ փոխառութիւն մը կնքել Լոնտոնի կամ Փարիզի մէջ, կը մտածէ Կազին: Բարեգործականի վարիչ – պատուիրակը թէմէննահով կը մօտենայ Գ. Կիւլպէնկեանին կամ աւելի ճիշդ է ըսել կը մօտենար երեք տարի առաջ:

Գ. Կիւլպէնկեան հայ ազգին մեծ ու պզտիկ վաճառականներուն, խանութպաններուն եւ պնակալէզներուն համար «պէյ» է, «փաշա» է, կամ առնուազն «էֆենտի»: Եւ շատեր կան որ ամէն առտու եւ ամէն իրիկուն խաչ պիտի հանէին անոր պատկերին առջեւ, եթէ գտնէին: (Լոնտոնի թերթերն անգամ չունին): Շատեր կ'աշխատին «պէյ»ը ընդօրինակել իրենց հասցեած ձեւերով:

Տխուր եւ ընդվզեցնող բան մը կայ այս ստրկամիտ հոգեբանութեան մէջ:

Պարահանդէս մը կազմակերպած էինք Լոնտոնի մէջ՝ քանի մը տարի առաջ: Մեծապատիւ Արխոդոմ աղա մը եւս ուղարկած էր տոմսակները: Կազմակերպողներէն մէկը հեռաձայնը բացաւ, պատճառը հասկնալու համար:

— Ինչո՞ւ չէք ուզեր գալ:

— Գործ ունիմ ... ովքե՞ր պիտի գան ...

— Ամէն մարդ ... Գալուստն ալ հրաւիրած ենք:

— Կուգա՞յ կ'ըսես ...

— Այո՛ ...

— Ուրեմն վերադարձուցէք տոմսակները ... երկու հատ աւելի ...

1920ին շաբաթ օր մը Հ. Հանրապետութեան ներկայացուցիչը թէյի հրաւիրած էր գաղութին քանի մը երեւելիները: Ցանկարծ ներս բերին այցետոմս մը՝ արծաթեայ ափսէի մը վրայ: Ներկայացուցիչը բարձրաձայն կարդաց անունը — Գալուստ Կիւլպէնկեան: Իրարանցում, փափսուք, ազդանները ոտքաւորի մը փութկոտութեամբ «շտկուեցան» իրենց աթոռներուն մէջ, բարեւ կենալու համար ... Ի՜նչ մեծ փառք միեւնոյն ձեղունին տակ գտնուիլ անոր հետ ...

Լոնտոնի եկեղեցին ասեղ ձգելու տեղ չի մնար, եթէ աղաներն ու չունաները առաջուց իմանան թէ բարեպաշտ պէյն ալ պատարագի պիտի երթայ:

Ամէն տարի Ս. Սարգիսին, հոգիւր մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի «ի յիշատակ ննջեցելոց Կիւլպէնկեան գերդաստանին»: Բերնէ բերան լեցուն է մատուռը: Այնտեղ են գաղութին երեւելիները՝ հանդերձ ընտանեօք:

— Ամօթ կ'ըլլայ եթէ Գալուստը լըսէ որ անտարբեր գտնուեր ենք ...

Սակայն, միլիոնատէրը անունով անգամ չի ճանչնար իր անծանօթ խնկարկուները եւ կարծես գլխամբ եկեղեցի չերթար այդ օրը, յուսախաբ ընելու համար զիրենք:

Միեւնոյնն է հոգեբանութիւնը Փարիզի հայ լայֆ դասակարգին մէջ:

— Կիւլպէնկեանը կը ճանչնամ ... եկեղեցին քովս կեցած էր ... ինծի բարեւ կուտայ ... հետը տեսնուած եմ ...

Ի՞նչպէս կը փոխադարձէ Գ. Կիւլպէնկեան իր անձին եւ իր անպատ հարստութեան հանդէպ ցոյց տրուած այս ամենդուկ ու կեղծաւոր «յարգանքը».—բացարձակ անտարբերութեամբ: Պէտք է ըսել որ անիկա սովորական հարուստ մը չէ եւ հակառակ իր կարգ մը բացասական կողմերուն — ազգային տեսակէտէն — գարշելի կը գտնէ որ մարդիկ պզտիկնան իր առջեւ, շողոքորթեն զինքը եւ անիմաստ, անարժէք տիտղոսներով պատուեն իր անունը: Զինքը մօտէն ճանչցող ողջ բարեկամ մը գիտել կուտար ինծի թէ Գ. Կիւլպէնկեան «կը յարգէ անկեղծութեամբ այն մարդոց որոնք անաչառօրէն կը քննադատեն իր ազգային գործունէութիւնը»:

Դժբախտաբար Գ. Կիւլպէնկեան հեռու կ'ապրի հայ ժողովուրդէն ու կարծես մեռած թելով մը կապուած է իր հայրենիքին հետ, ընդհանրապէս անծանօթ մնացած է մեզի եւ ամփոփ տեղեկութիւններ ունինք իր մասին: Իր բոլորտիքը պար պար դառնողներն անգամ չեն գիտեր թէ ով է անիկա եւ ինչ դեր կատարած է միջազգային հորիզոնին վրայ: Ուժաւորը եւ միւս «պզտոր» թերթերը մեծ տառերով կ'արձանագրեն անոր նուէրները կամ լրջութեամբ կը նկարագրեն անոր լայն ճոխութիւնը: Երբ գաղթական թերթերը սրտացաւ քննադատութիւն մը կ'ուղղեն կամ կոչ կ'ընեն անոր հայրենասիրական զգացումներուն, պնակալէզները կը կատղին եւ սասպարզ կ'ըլլան Կիւլպէնկեանի պատը պաշտպանելու համար: Եթէ չեմ սխալիր, այդ աճպարարութեան վրայ ամէնէն առաջ կը խնդայ ինքը՝ միլիոնատէրը: Օտար մամուլը հազիւ քանի մը բառ կը գրէ անոր մասին. որովհետեւ Գ. Կիւլպէնկեան չի սիրեր րէքլամը եւ կ'աշխատի մութին մէջ: Այդ տեսակէտէն հակապատկերն է քարիւղի ուրիշ «Թագաւոր»ի մը, որուն լուսանկարը, ամանորական կեանքը, ճամբորդութիւնները մշտապէս կը գրաւեն ամէն օր թերթերուն մէջ:

Ներկայ դրամատիրական կարգուսարքին մէջ, Գ. Կիւլպէնկեան մեծ զօրութիւն մըն է լեռնակալներով եւ քարոզական նետերով դինուորութեամբ: Այս մասին տարուած չունին նոյն իսկ իր մրցակիցները: Եւրոպական բոլոր դիւանատուները կը ճանչնան զինքը եւ պատահած է, օրինակ, որ այս կամ այն պետութիւնը իրեն դիմէ փոխառութիւն կնքելու համար:

— Ուրիշ տեղ փնտռեցէք, եթէ չյաջողիք ինծի եկէք, ես կը ճարեմ ձեր ուզածը, պատասխանած է աղքատ ժողովուրդին հարուստ զաւակը:

Ըսի թէ Աթաթիւրքն անգամ խոհեմութեամբ ու յարգանքով կը վարուի Գ. Կիւլպէնկեանի հետ: Օր մը Փարիզ, պաշտօնակից վրայ իրեն կը ներկայացուցեն Թուրքիոյ հիւպատոսը:

— Պատիւ կը համարենք որ մեր վաքանտաշներէն մէկը այսպէս բարձր դիրքի մը հասած է, կը շողոքորթէ Թուրքը:

— Սակայն եւ այնպէս ձեր բարեխնամ կառավարութիւնը իմ կալուածներս ալ գրաւեց, կը յարէ Գ. Կիւլպէնկեան:

Այդ տեսակցութենէն շաբաթներ ետքը Էնկիւրին պաշտօնապէս հայ «Թագաւոր»ին կը վերադարձնէ Պոլսոյ Կիւլպէնկեան խանը եւ միւս շէնքերը:

X

Թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, յիշեմ որ յօդուածաշարքիս նիւթին հետ առնչութիւն չունին մեծահարուստին հայրենասիրութիւնն ու բարեգործութիւնը. այնպէս որ զանոնք կը ձգեմ ներկայացնել զինքը բրբռ քարիւղի արքայ միայն, մնացածին մասին կարելի է վիճիլ:

Ո՞վ է եւ ի՞նչ գործեր կատարած է այս խորհրդաւոր Հայը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Տոքթ. Պ. Քօօլեանին

Հայ Բժշկ.-Միութիւնը, ձեռնարկած է շարք մը դասախօսութիւններու. Երկու շաբաթը անգամ մը, Սօսիէթէ Սավանթի մէկ դասարան – սրահին մէջ: Իւրաքանչիւր անգամ երկու կամ երեք բժիշկներ կը դասախօսեն, գաղափարն ու նիւթերու շուրջ:

Վերջին անգամ ես ալ ներկայ էի: Դասախօսներն էին Տոքթ. Եազմաճեան՝ նիւթ ունենալով ալքոլամոլութիւնը եւ Տոքթ. Ազգաջեանց՝ հոգեկան հիւանդութիւնը:

Նախագահն էր Տոքթ. Թորգոմեան, որ շատ ուշացած ըլլալուն համար իրեն փոխարինեց Տոքթ. Պ. Քօօլեան:

Ըստ Տոքթ. Ազգաջեանցի հոգեկան հիւանդները պէտք չէ անուանել յիմար, «դա հանճարական խօսք է»: «Հոգեկան հիւանդ» բացատրութիւնը սակայն մենք կը գտնենք աւելի քան նախատական: Մէկու մը կրնաս յի – մար ըսել, բայց եթէ կրնաս յանդգնիս գիմացինդ անուանել «հոգեկան հիւանդ», ան իսկոյն պիտի բորբոքի ... պարուբ կլլողի մը նման: Նոյն իսկ «յիմար» բառը տեսակ մը փաղաքշական է եղած՝ յիմար ... կոյսի ... բուն համար: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ յիմարութիւնը սահմանակից է հանճարին: «Հանճար եւ յիմարութիւն» անուն թատերախաղ մը կայ որ կը պանծացնէ արուեստագէտի մը յիմարութիւնները: Տոքթ. Ազգաջեանց անոյ տարօրինակ կը գտնէ որ Ս. Փ. Ազգ. Հիւանդանոցը իր մէկ յարկաբաժինին ճակատը գետեղած է նշանատախտակ մը, վրան գրուած՝ «Յիմարանոց»: «Հոգեկան հիւանդանոց» նուա՞զ յիմարանոց պիտի ըլլար:

Տոքթէօրը «յիմար»ը կը չփոթէ «ախմախ»ին հետ:

Տոքթ. Ազգաջեանցի կարծիքով խիստ տարածուած է ներկայիս հոգեկան հիւանդութիւնը: Պատճառը քաղաքական, արուեստական, անբնական կեանքն է: Վազք, հեւք, անդադար տագնապ, օղի եւ արբեցուցիչ:

Եւ հակառակ տոքթէօր կամ դիրքը չըլլալուն չեմ կարծեր որ մեր այն քաղաքի կեանքն է յիմարութեան պատճառ: Գիւղերու մէջ քիչ չեն հոգեկան հիւանդները թիւը: Այն տեղ պէտք է փնտռել այդ պատճառը: Համեստօրէն կը թելադրեմ Տոքթ. Ազգաջեանցին մտնել մի յիմարանոց եւ այնտեղ ստուգել թէ իւրաքանչիւր հոգեկան հիւանդ ի՛նչ պատճառով յիմարացած է:

Հոգեկան հիւանդներու բժշկութեան համար խօսք չըրաւ փրոֆ. Ազգաջեան: Տոքթէօրները չեն որ պիտի կրնան բժշկել յիմարները, այլ տոքթէօրահինները, իրենց օգնականուհիներով:

Երիտասարդ բժիշկ տոքթ. Եազմաճեան խօսեցաւ, ինչպէս ըսինք, ալքոլամոլութեան դէմ: Անիկա աւելի քան ու բարեգործութիւն. այնպէս որ յառաջիկայ նամակներով պիտի փոր – ձեմ ներկայացնել զինքը իբրեւ քարիւղի արքայ միայն, մնացածին մասին կարելի է վիճիլ:

կէս ժամ ... հայհոյեց Բաքոսի տաճարին դէմ: Անքաւելի մեղք ... Օղին «կենաց ջուր» չէ եղեր, այլ «մահուան ջուր», թէ գինին վնասակար է եղեր, լիքէօրը թոյն եւ ափէրօն ու մանաւանդ քօքթէյլը քանդիչ հեղուկներ: Բայց թէ Ֆրանսայի մէջ ուժ – սուն մարդու գլուխ մէկ գինետուն կայ, թէ պետութիւնը ահագին դրամ կը ծախսէ ալքոլի պատճառով հիւանդացողները դարմանելու համար: Ըսաւ նաեւ որ գինին քիչ խմելու է, ջուր խառնելէ վերջ— վա՛յ խառնողին: Թէ աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ բնաւ չխմուի եւ այս կարգի խօսքեր:

Շիտակը ըսելով իր դասախօսութիւնը իմ վրաս թողուց տպաւորութիւնը ... պարապ զաւաթի մը:

Գաւաթը պարապ, կումը պարապ, տակառը պարապ, մարդը թող երթայ ու մէկն նետուի:

Բայց կեանքը արբեցութիւնով մը պէտք է լեցնել, ո՛վ տոքթէօր:

Բանաստեղծը կ'ըսէ.

— Արբեցէք: Ինչով որ կ'ուզէք: Գինիով, նուագով, ծաղիկով կամ գիրքով: Ամէն մարդ բանով մը պէտք է արբենայ:

Մարդիկ որոնք գինի չունին, նուագ չունին, ծաղիկ չունին — եւ աւա՛ղ, շատ է անոնց թիւը — ստիպուած են արբենալ պատուական եւ ազնուամեծար գինիով:

Ըստ Տոքթ. Եազմաճեանի չափով պէտք չէ խմել այլ կլլուիլ: Մենք կը կարծէինք մինչեւ հիմա որ խմելու առեն չափը գիտնալու է մարդ: Ա – տանկ չէ եղեր գիտականը: Կշռուելու է: Ուիսկի քիլօ՞ ես, ուրեմն օրա – կան ութսուն կրամ ալքոլ կրնաս գործածել: Մէկ քիլօ մարմինին մէկ կրամ ալքոլ: Հարիւր քան քիլօ կշռողները դարձեալ չահեցան:

Մարդ մը որ եօթանասուն քիլօ է եւ միացած է ինեսուն քիլօնոց կնոջ մը հետ որ ալքոլ չի գործածեր, պիտի կրնայ ըմպել 160 կրամ ալքոլ:

Տոքթ. Թորգոմեանը եկած ըլլալով, Տոքթ. Քօօլեան յանձնեց նախագահի աթոռը:

Տոքթ. Եազմաճեան յայտարարեց, Տոքթ. Թորգոմեանի երեսը նայելով.

— Ամօթներ, եթէ չարունակէք մահը ձեզի կը սպասէ:

Այս առթիւ մտաբերեմ մը, որուն ստուգութիւնը կ'ապահովեմ:

Անգամ մը, Պոլիս, Իւնիոն – Ֆրանսէզի սրահին մէջ, հակալքօլական ցերեկոյթ մը կազմակերպուած էր: Պըտի դասախօսը բժիշկ մը եւ դերասան Ադեան պիտի արտասանէր հակալքօլական տաղեր մը:

Ես կը գտնուէի ֆուլիսներուն մէջ:

Դասախօս բժիշկը բեմ ելլելէ առաջ, բացաւ շիշ մը օղի եւ ամբողջ պարունակութիւնը մէկ ումպով կլլեց:

Զարմացական ակնարկով եւ խօսքերով մօտեցանք իրեն:

Անիկա բսաւ մեզի, կարմիր աչքերով.

— Ի՞նչպէս կարելի է խօսիլ, խանդավառուիլ առանց ալքոլի: Ես ալքոլը կը խմեմ, որպէսզի լաւ կարենամ խօսիլ ալքոլին դէմ:

Կատարելապէս իրաւունք ունէր այդ իմաստուն բժիշկը:

Հրաշքներ կը գործէ օղին:

Անցեալ օր բարեկամ մը ինծի կը պատմէր թէ Հայաստանի մէջ վարակուած էր մալարիայէ: Դեղեր, բժիշկներ, ամէն բան անօգուտ: Պառաւ մը կը հանէ օգնութեան: Շիշ մը օղիի մէջ կը դնէ պղպեղ եւ ծեծուած սխտոր ու կը խմցնէ հիւանդին: Մեր բարեկամը կը քնանայ խորունկ կերպով ու քանի չորս ժամ վերջ կ'արթննայ ամբողջովին բժշկուած:

Բաժակ մը «տանկէրս» օղին ինչ ցաւերու դարման է:

Ակռա՞դ կը ցաւի, խմէ օղի: Պաղ առած ես, ըմպէ օղի: Ախորժա՞կ չունիս, ճնկէ օղի: Գլխու ցա՞ւ, հարբո՞ւխ, քաշէ օղի: Փո՞րդ կը ցաւի, լեցուր օղի: Տխո՞ւր ես, պարպէ օղի: Ուրա՞խ ես, ծծէ օղի: Հոգեկան հիւա՞նդ ես, բուժէ՛ օղի: Հոգեկան առո՞ղջ ես, նորէն օղի:

Օղին «կենաց ջուր» ըլլալէ աւելի անմահութեան ջուր է:

Դասախօսութենէն յետոյ երբ բաժնուեցայ բարեկամներէս, մտայ Բաքոսի տաճար մը եւ ֆալվատոս մը պարպեցի: Խորանին մէջ անմահութեան չիչերը շարուած էին, սիւզ, պէքէնտիքթին, ռոմ, ֆօնեան, շէրի, պաստիս, քուանթրօ, ինչպէս նաեւ ամերիքըն, փիքըօ, տիպօնէ, ռոսսի եւ անհերքաղանցելին օֆսիժէնէ:

Ըսի անոնց.

— Գիտէ՞ք, քիչ առաջ, սիրելիներ, ի՛նչեր, ի՛նչեր բսուեցաւ ձեր մասին...

Շիշերը զուարթաբար երախտաւորութեամբ մը պատասխանեցին եւ բսին.

— Առ մեզի դէմ խօսողները օր մը պիտի գան մեզի. Մենք մարդ պիտի չըլթայ անոնց ... Անկէ դատ Տոքթ. Եազմաճեանի ի պատիւ ըսենք որ ինք ալ կը փախցնէ, այսինքն կ'ըմպէ ...

Սիրելի ընթերցող, բժիշկներուն յանկերգը եղած է «օղի, ըմպելի մը խմէ»: Իրենք սակայն, մեծ մասով, տաղանդաւոր կոնծողներ են:

Անոնք այդ յանկերգը կը կրկնեն պարզապէս մեզի զզուեցնելու համար չափազանցութիւններէ: Եթէ «խմեցէք» ըսեն, այն ատեն ոչ – գինով մը կարելի պիտի ըլլայ գտնել:

Այս բոլորէն զուրս, Բժշկ. Միութեան դասախօսութիւններուն դժբախտաբար քիչեր ներկայ կ'ըլլան:

Կամ այն է որ մեր ազգը շատ քաջառողջ է եւ պէտք չի տեսներ բժշկական բանախօսութիւններու, եւ կամ բանը բանէն անցած անյոյս հիւանդ մըն է:

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ապրիլ Տասնըմէկը ՊԵՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ԹԱՓՕՐ ՄԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ (Յառաջ).— Լիբանանի հանրային կեանքին ամփոփթար երեւոյթներէն մէկն ալ, երկու տարիէ ի վեր, հաւաքոյթներու արգիլումն է:

Նախկին մարզպանին օրով որ եւ է խօսք չկար հաւաքոյթներու մասին: Մեր ուզած ձեւով կը տօնէինք Ապրիլ Տասնըմէկը, Մայիս 28, Յունուար եւայլն, եւայլն: Սակայն նոր մարզպանը արգիլեց այդ ամէնը, լռեց հայ քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները, միութիւնները, արգիլեց հաւաքոյթները եւ հանդէսները: Արգելքը բաւական խիստ էր անցեալ տարի, բայց այս տարի կ'երեւայ քիչ մը թեթեւցեր է:

Այս արգելքին հետեւանքով, Ազգ. Առաջնորդ տեղակալ, յանձին Զ. Ո. Միութեան, իր սիրելիներու յիշատակութեան տարեդարձը տօնելու համար գտաւ տարբեր միջոց մը որ շատ աւելի նպատակայարմար է քան քարոզներն ու ճառերը որոնք քսան տարիէ ի վեր լսեցինք ու կը լսենք:

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԴԷՊՔԵՐԸ ԲԱՐՁՐ-ՀԱՅՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

(1917 ՀՈԿՏ.— 1918 ՄԱՅԻՍ)

Այս կարգադրութեամբ հայկական զինուորական բոլոր ուժերը կը միանային եւ գերագոյն հրամանատարութիւնը կը յանձնուէր Զօր. Նազարբէկեանին:

Այժմ, երկու Ազգ. Մարմինները, միահամուռ ուժերով, կը ջանան կարճ ժամանակուան մէջ գլուխ հանել ազգային բանակի կազմակերպութիւնը:

Կը վճռուի, նաեւ, համեմատաբար երկրորդական խնդիր մը,— բանակի ներքին հրամանատարական կազմը:

Կը կազմուի երեք զօրաբաժին: Առաջին զօրաբաժնի հրամանատար կը կարգուի Զօր. Արէշեան, երկրորդին՝ Զօր. Սիլիկեան, իսկ երրորդին՝ Զօր. Անդրանիկ, իսկ հեծելազօրի կիսաբաժնի պետ՝ գնդ. Ղորղանեան: Ասկէ զատ շատ մը վայրերու մէջ կը կազմուին տեղական զօրամասեր, իրենց յարակից բոլոր բաժիններով:

Ազգային բանակի վրայ մեծ յոյսեր եւ ծանր պարտականութիւններ էին դրուած: Ան էր որ պիտի ապահովէր Թիկունքի անդորրութիւնը եւ ճակատի պաշտպանութիւնը: Եւ ինչո՞ւ չէ, յետագային պիտի ըլլար անկախ Հայաստանի պաշտպանութեան հիմնաքարը:

Սկիզբէն ամէնքն ալ լաւատեսութեամբ համակուած էին: Կը կարծէին որ ռուսական ծառայութեան մէջ գտնուող հայ զինուորները, անսալով հայրենի սրբազան ձայնին, առանց դժուարութեան, ուղղակի ֆիզիքական տեղափոխութիւն մը պիտի կատարէին մէկ բանակէն միւսը եւ սատարէին ազգային բանակի շուտափոյթ կազմութեան: Նոյնը եւ Կովկասի արեւմտահայ գանդուածը, որ հայրենիքի պաշտպանութեան եւ վրէժխնդրութեան բուռն զգացումներէն դրդուած պէտք է անմիջապէս մտնէր զօրամասերուն մէջ:

Սակայն, աւա՛ղ, չիրականացան այդ վարդագոյն ծրագիրները: Հայոց ազգային բանակը, նոյն իսկ ամէնէն տագնապալի օրերուն, հազիւ 15—17 հազար զինուոր ունեցաւ ...:

Յեղափոխութեան եւ Թրքական գինադադարի խառնակ օրերուն մէջ, հայ զինուորութիւնը փոշիացեր էր: Հանդիսատի ու խաղաղութեան պահանջը տեղծած էին հոգեկան բեկում մը, վարանոտ ու երերուն կեցուածք մը, որ շատ կը դժուարացնէր բանակի կազմակերպական աշխատանքները:

Հայկական Թիկունքը կը թաւալէր երկրաշարժքի թանձր մթնոլորտի մը մէջ:

X

Բոլորովին այլ կացութեան մէջ կը գտնուէր ռազմաճակատի հայ զինուորութիւնը: Անոր մէջ տակաւին կանգուն էր մարտական ոգին: Միակ մտահոգութիւնը որ կը ջլատէր իր ուժերը, Թուական սակաւութեան եղերական գիտակցութիւնն էր: Աննշան թիւ մը ներկայացնելու իր անձկութիւնը, կը դարձնէր զինք խուճապի, գիւրավառ զգացումներու եւ պատեհապաշտութեան յեղյեղումի զոհ: Խրամներու ամայութեան ու զրկանքներու մէջ, միակ զօրավիգը Թիկունքին գալիք օգնական ուժերն էին:

Ճակատը կը յուսար ու կը սպասէր Թիկունքէն, Թիկունքն ալ իր յոյսերը կը դնէր ճակատի զինուորութեան վրայ եւ կը կազմակերպուէր:

Ի՞նչ Թուական պատկեր ունէին ռազմաճակատի մեր զօրամասերը:

Վասպուրականի մէջ կը գտնուէր 5րդ հրացանաձիգ գունդը եւ տեղացիներէ կազմուած Վանի գունդը՝ ղեկավարութեամբ Գրիգոր Պուլկարացիի, Լեւոն Շաղոյեանի եւ Տ. Բաղդասարեանի:

Վասպուրականը գրաւուած հայկական գաւառներուն մէջ մասնաւոր տեղ մը ունէր:

1917 սեպտեմբերէն ի վեր Կոստի Համբարձումեանի նախագահութեամբ կազմուած էր անկախ կառավարութիւն մը: Վասպուրականի կառավարութեան ենթակայ շրջաններն էին՝ Վանը իր արուարձաններով, Հայոց – Ձորը, Բաշքալէն, Արճակը, Սարայը, Թիմարը, Բերկրի – Գալէն, Արճէշն ու Ալջաւազը: Իւրաքանչիւր շրջան ունէր իր գաւառապետն ու գաւառական խորհուրդը:

Կառավարութիւնը իր ներքին գործերուն մէջ միանգամայն անկախ էր, իսկ իր արտաքին գործերը կ'երկարէին մինչեւ ... գրաւուած վայրերու ընդհ. նահանգապետութիւնը, որուն վարիչն էր Զօր. Աւերիանով, իսկ օգնականը՝ Տոքթ. Զաւրեան,— մէկը՝ Դաշնակցական գաղափարական եւ բիւրեղ գործիչներէն:

Վասպուրականի կառավարութեան անդամներն էին՝ Կոստի Համբարձումեան՝ նահանգապետ եւ արտաքին գործերու վարիչ, Յովհ. Հայրապետեան՝ նահանգապետի օգնական եւ խնամակալութեան վարիչ, Գրիգոր Գէորգեան (Պուլկարացի)՝ զինուորական վարիչ, Հմայեակ Մանուկեան՝ ներքին գործերու վարիչ, Արմենակ Մաքսապետեան՝ երկրագործական, Սամուէլ Մեսրոպեան՝ ելմտական, Զաւէն Կորկոտեան՝ պարենաւորման, բժ. Տէր Թովմասեան՝ բժշկական, Սարգիս Զաւարեան՝ փոստ – հեռագրական: Հայկական անդրանիկ կառավարութեան կազմը կը բաղկանար ինը հոգիէ: Պաշտօնէութեան թիւն էր մօտ 130, իսկ ոստիկան զօրքի թիւը՝ 200 հոգի:

Վասպուրականի այդ օրերու ազգաբնակչութեան թիւն էր 25,425:

Կառավարութիւնը բացած էր 25 դպրոց: Դպրոցներն ունէին 1220 աշակերտ եւ 47 ուսուցիչ: Կրթական պիւտճէն էր 6765 րուբլի: Ձեռնարկուած էր միաժամանակ հանրօգուտ շինութեանց, երկրագործական գործիքներու եւ սերմնացանի մատակարարման եւ պետական ելմտացոյցի կազմութեան:

Վասպուրականի կառավարութեան պետական ելմտացոյց սահմանուած էր 10 ու կէս միլիոն րուբլի: 1918 փետրուարին հրապարակ էր հանած 164.000 րուբլի թղթադրամ, որ ապահովուած էր անդ. ներկայացուցիչէ գլխապետ Գրէյսի եւ կառավարութեան կողմէ: (Տեսնել Թէոդիկի Տարեցոյցը, 1916 – 1920):

Վասպուրականի հայ զօրքերու թիւը կը հասնէր շուրջ 3500—4000ի, ռուսական 10.000ի փոխարէն:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(4)

ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ մեր նահատակներուն յիշատակը յարգուեցաւ Թափօրով մը։ Ապրիլ 28ին, կիրակի առաւօտեան, քաղաքին Ս. Նշան եկեղեցւոյ աւանդական արարողութենէն ետք, ժամը 10ին, արդէն եկեղեցւոյ բակը լեցուած էր երիտասարդներով։ Ժամը 11ին, բոլորն ալ անխտիր, չորս – չորս կարգի էին։ Առջեւը եռագոյնը աջէն ու ձախէն ունենալով ֆրանսական եւ լիբանանեան դրօշակները, յետոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիները, ճեմարանի աշակերտութիւնը, քահանաներ, Զօմի վարչութեան անդամները, քառասունի մօտ պատերազմի այրիներ ու ապա ինքը երիտասարդութիւնը։ Ընդգծեցինք բառը, որովհետեւ երեք հազարի այդ հսկայ Թափօրը կազմող երիտասարդութեան մէջ հազիւ երեսուն մազ ճերմկածներ կային։

Թափօրը դանդաղ՝ կը շարժի, լուռ ու խորհրդաւոր։ Ոչ մէկ շշուկ, ոչ մէկ արտունջ մանաւանդ այդ օրուան դուրգուրող հազուադէպ տաքութեան որ շատ կը յիշեցնէր անապատի խանձող տաքը, որուն մէջ հալեցան մեր պաշտելիները քանի տարի առաջ։

Թափօրը կ'անցնի մարդաշատութեան չէնքին առջեւէն, կը Թեքի աջ, դէպի քաղաքին ամէնէն բանուկ պողոտան և հրապարակը՝ Պուրճ։ Բոլոր ինքնաշարժներն ու հանրակառքերը կանգ առած են, պատշգամները եւ պատուհանները եւ խանութներուն դռներուն վրայ հետաքրքիրներ անհամբեր՝ դագաղին կը սպասեն ու դագաղը կ'ուշանայ ... միայն երկու ծաղկեպսակ ու սեւ պաստառ մը վրան գրուած՝ Յարգանք մեծ եղեռնի զոհերուն, ապրիլ 24։

Թափօրը կ'անցնի Կրան Թէաթրի, Շարիթէներու դպրոցին առջեւէն ու կանգ կ'առնէ Պուրճի հրապարակին աջ կողմի գծին վրայ։ Մինչ այդ՝ արիներն ու Զօմի վարչութեան անդամները կը մօտենան «Մարտիրոսներու հրապարակ»ին, ուր արձան մը կը բարձրանայ ձէմիլ փաշայի հրամանով կախաղան բարձրացուած Լիբանանի քրիստոնեայ Թէ իսլամ երեւելիներու յիշատակին։ Խումբը կանգնած, երկու համայնքները ներկայացնող երկու ողբացող մայրերուն արձանին առջեւ, մէկ վայրկեան լռութենէ ետք հոն կը դնէ ծաղկեպսակ մը մակագրուած,— «Նուէր պատերազմի հայ որբերէն իրենց երկրորդ հայրենիքին, Լիբանանի զոհերուն»։

Արիներուն եւ Զօմի տղոց վերադարձին, Թափօրը դարձեալ կը շարժի, այս անգամ դէպի ազգային գերեզմանատուն՝ Դամասկոս փողոցին վրայով։ Տակաւին փողոցին սկիզբէն, ձախ կողմէն, ֆրանսական համալսարանը տանող ճամբուն վրայ կը նշմարուի Լիբանանի հանրապետութեան նախագահին՝ Հապիպ փաշա էլ – Սաատի ինքնաշարժը։ Նախագահը անակնկալի եկած, ինքնաշարժը կանգնեցուց եւ ամբողջ ժամերով ինքնաշարժին դանակը բացած դիտեց հայ երիտասարդութեան այնքան կարգապահ ցոյցը։

Թափօրը ժամը 2ին հասաւ գերեզմանատուն, ուր անծանօթ նահատակին գերեզմանին վրայ կրօնական արարողութենէ վերջ, ցրուեցաւ։

ՇԱՀՐՈԶ

1500ամեակը
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

— o —

Օրուան վայել՝ տաք ու ոգեւորիչ մթնոլորտ մը։

Սրահը փոքր կուգայ պարտկելու համար ընտրուած հասարակութիւն մը, ուր մայրաքաղաքին հայութեան մտաւորական եւ արուեստագէտ դէմքերը լայնօրէն ներկայացուած են։

Բեմին ճակատը կը տարածուի երիտասարդ ու տաղանդաւոր նկարիչ Աճէմեանի վերջին գործը՝ «Հայկական Պանթէոն»ը, համախմբում մը հայ քաղաքակրթութեան անհետացած ջահակիրներուն, որոնք նկարին խորքէն կը նախագահեն օրուան հանդիսութեան։

Տասնըհինգ դարերու քաղաքակրթութիւն մը՝ որուն առջեւ քիչ յետոյ ականաւոր Ֆրանսացի մը իր ակնածանքը եւ հիացումը պիտի բերէ։

Պահապանեան եպիսկոպոսի բացման խօսքերէն յետոյ, Հ. Թորոսեան Աստուածաշունչի թարգմանութեան եւ ոսկեդարի մասին կարդաց ներշնչուած ու մանրամասն ուսումնասիրութիւն մը, որուն չահեկանութիւնը — հակառակ իր ընդարձակութեան— լարուած պահեց ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը։

Սրտապնդող եւ հպարտացնող տրամադրութիւններ ստեղծեց մանաւանդ Փարիզի քաղաքային խորհուրդի աէնտիք Պ. Վիքթոր Պիւքայեի ճառը, որ անվերապահ բառերով կուգար հաստատել հայ ցեղին առաքինութիւնները եւ հնամենի քաղաքակրթութիւնը, այն շրջանին երբ Ֆրանք ցեղը դեռ կը Թափթփէր կիսախաւարի մէջ, քաղաքակրթական յատուկ ուղի մը փնտռելով։

Այս առթիւ Պ. բանախօսը պատրաստակամութիւն յայտնեց աջակցելու հայ աշխատաւորներու վիճակին բարւոքման, եւ իր արտայայտութիւնները հաճոյքով լսուեցան բոլորէն։

Ուժեղ ու կազդուրիչ շունչով մը տոգորուած էր նաեւ Հ. Ս. Տէր Մովսէսեանի վերածնունդի մասին խօսած ճառը, ուր Մխիթարի եւ իր արժանաւոր հետեւորդներուն ազգաշէն ու հոյակապ աշխատանքը ձեւաւորուեցաւ գեղեցիկ քանդակներով։ Բանախօսը Միաբանութեան կատարած գործին արդիւնաւէտ շարունակութիւնը գտաւ ազգային միաբանութեան մէջ։

Ձոխ գեղարուեստական բաժին մը կը պարունակէր արտասանութիւններ եւ խմբերգներ՝ Պ. Ալէմշահի ղեկավարութեամբ։

Հազուագիւտ հաճոյք մը եղան — եւ յայտնութիւն մը անեղեւակներուն— տաղանդաւոր դերասան Բաղդասարեանի երկու արտասանութիւնները, արտայայտութեան, եռանդաւորումի, նրբութեան եւ ոյժի այնպիսի կատարելութեամբ, որ շատ շատերու համար ոսկեղինիկ լեզուին հանդէպ ունեցած թեթեւ զատողութիւնները վեր ի վայր շրջեցան։

Բառերը Բաղդասարեանի բերնին մէջ ստացան իրենց իսկական արժէքը եւ տարողութիւնը, եւ պատկերները նրկարուեցան հնչիւններու ճշգրիտ չեշտաւորումով՝ այնպիսի կենդանութիւն, որուն դժբախտաբար չեն վարժեցուցած մեզի երկար տարիներէ ի վեր մեր բեմերէն արտասանող դերասանները։

Ծափերու տարափին տակ, Բագրատունի՝ սոխրուեցաւ կրկնել Վարուժանի «Ջօն»ին վերջին մասը։

Արտասանութիւններ եղան նոյնպէս վարժարանի սաներուն կողմէ Հ. Ալիշանէն, Եղիշէէն եւն.։

Երաժշտական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին Օր. Պիւլպիւլեան, Պ. Պ. Ալէմշահ եղբայրներ նուագարանային քառեակի մը մէջ, Պ. Փափազեան, Մարիկեան եւ Վարդանեան։

Հաճոյք մը եղաւ լսել Ալէմշահի նոր գործը, «Իմ երգը», որուն առաջին ունկնդրութիւնը վայելեցինք Օր. Պիւլպիւլեանի վերջին նուագահանդէսին գիշերը։

Հաճոյքի եւ յուզումի պահ մը եղաւ խմբերգին՝ «Աւարայրի պատերազմ»ին մէկ կտորը «Հաւասարեացէ»ն երգած պահը։

Այդ գործը միայն պիտի բաւէր տաղանդաւոր ու երիտասարդ նուագահանը ապրեցնելու հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ։

Վարժարանին մեծ սրահին մէջ կազմակերպուած էր հայ հին եւ նոր հրատարակութիւններու խիստ շահեկան ու Թանկագին ցուցահանդէս մը, որուն բոլոր գեղեցկութիւնները մանրամասնօրէն դիտելու միջոցը չըրուեցաւ ներկաներուն, հանդէսը տեւած ըլլալով բաւական երկար։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՈՒԼ. ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

═ o ═

«Հայրենիք» կը գրէ Թէ երիտասարդ գրագէտ (անգլիագիր) Ուիլեըմ Սարոյեան կ'աշխատի լրացնել իր առաջին Թատերական գործը, որուն էութեան մասին տակաւին ոչ ոք որ եւ է բան գիտէ։ Համաձայն հեղինակի հաւաստումին՝ Թատերական մարզին մէջ ալ արմատական շեղում մը պիտի կատարէ ան, ինչպէս կատարեց իր կարճ պատմուածքներով՝ վիպագրութեան մէջ։

Առկէ զատ՝ ան նիւթեր կը հաւաքէ գրելու 3—400 էջնոց վէպ մը, զոր կը յուսայ լրացնել 1936ի վերջերը, եթէ անակնկալներ չպատահին։

Իր առաջին գործը՝ Տի Տէրինկ Երնկմէն օն տի Ֆլայինկ Թրըբեփիզ»ը այժմ կը տպուի Անգլիոյ մէջ, ուր, ինչպէս Ամերիկայի մէջ, կարեւոր քննադատներու լուրջ ուշադրութեան արժանացած է եւ մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած։ Ամերիկայի գլխաւոր պարբերաթերթերը կը շարունակեն հրատարակել անոր կարճ պատմուածքները։

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

— o —

Հայ Գրական Ակումբը երկու շաբաթ առաջ ընդհանուր ժողով գումարելով լսեց անցեալ տարուան վարչութեան հաշուետուութիւնը եւ ընտրեց նոր վարչութիւն մը։

Նորընտիր վարչութեան հրաւէրով, յառաջիկայ յունիս 14ի երեկոյեան, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ տեղի պիտի ունենայ Ակումբին առաջին հերթական հաւաքոյթը, ուր պիտի առնէ խօսք Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտան՝ նիւթ ունենալով «Տիգրան Երկաթ, իր կեանքը եւ գրական գործերը»։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

ՓՈՆԹԷ.— Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբը խնջոյք մը սարքած էր ընկերներ Մատթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի մահավճիռի բեկանման առթիւ, մայիս 18ին, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ, ընկ. Թադէոս Խաչիկեանի բնակարանին մէջ։ Ներկայ էին ընկերներ եւ համակիրներ։ «Մուրատ» խումբի կողմէ բացումը կատարեց ընկեր Հ. Նաթարեան։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Արտաւազդ, որ կարգով ձայն տուաւ ընկերներ Ն. Մարգարեանի, Հ. Նաթարեանի, Մ. Սէթեանի եւ կարգ մը համակիրներու։ Մէջընդմէջ եղան երգեր եւ արտասանութիւններ։ Երգեցին ընկերներ Օվիկեան, Մ. Գաբրիէլեան եւ ուրիշներ։ Բաժակաճառեր, ազգային երգեր կը Թնդացնէին սրահը։ Ընկեր Մ. Սէթեան աքաղաղ մը մատաղ ըրաւ Մատթէոսի եւ Նշանի կենացը։ Խանդավառութիւնը տեւեց մինչեւ առաւօտուան ժամը վեց։

Լ. Օվիկեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լուռ ցաւեր

═ o ═

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— Ընդհանուր անտարբերութեան մէջ, ի՜նչքան բոյներ կան որ կը հալին լուռ ու մունջ։ Կը ճանչնամ հայ ընտանիք մը, որ Պալքաններէն ինքզինքը Եւրոպա նետած է։ Տարիներ առաջ, ընտանիքին հայրը մեռած՝ Թշուառութեան մէջ, իր երիտասարդ մարմինը սեւ հողին յանձնեց, ձգելով երեք Վարդանեան նոր որբեր ... Այդ սեւ տարիէն անցած է երկար ժամանակ, սեւաւոր այրին իր երեք մանչերուն ծանրութիւնը ուսերուն վրայ չալկած, տարիներէ ի վեր կը քաշքշուի յանուն պատառ մը հացի։

Ահաւասիկ ուրիշ մը, պետական գրասենեակին առջեւ, ինքնութեան Թուղթի համար.

— Ձեմ աշխատիր, ամուսինս մեռած է, զաւակներս տակաւին կաթ կը ծծեն .. անօթի ենք, խղճացէք ...

— Մենք ձեր ոչ անօթութիւնը եւ ոչ ալ աղքատութիւնը կը ճանչնանք, եթէ գոհ չէք հեռացէք մեր երկրէն։

Որ եւ է բացատրութեան կը կարօտի՞ այս խօսակցութիւնը։ Եւ տակաւին կ'ըսեն Թէ երկու հայրենիք ունինք ...

Ս. Ը.

Առ ու տանկ է

— o —

Բարեգործականի գրասենեակէն կը հաղորդեն մեզի.— Ներկայիս կը յայտարարենք որ այն յերիւրանքը Թէ Միութիւնս Սելանիկէն հարիւր որբեր կը բերէ Ֆրանսա, երկրագործութեան մէջ աշխատցնելու համար, բացարձակապէս անհիմն է։ Այդպիսի որոշում եւ հրահանգ երբեք տրուած չէ եւ չի կրնար տրուիլ, եթէ ուզուի իսկ, երբ Ֆրանսա գործազրկութեան հետեւանքով իր դուռները պինդ փակած է օտարներու առջեւ։

⁂ Որ եւ է Թիւրիմացութեան միանգամ ընդմիշտ առաջքը առնելու համար, կը յայտարարենք նաեւ որ Նանսէնեան Միջ. Օֆիսի կողմէ վերջերս մեր խնդրանքին վրայ, Միութեան տրամադրութեան տակ դրուած 10.000 զուից. ֆրանքի նպաստադրամը սահմանուած ըլլալով Սուրիոյ, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ անգործ եւ չըքաւոր ընտանիքներու ապրուստի միջոցներ հայթայթելու՝ նպատակին, ըստ այնմ այդ շրջաններուն մէջ մեր մասնաժողովները այդ աշխատանքը կը կատարեն՝ յիշեալ օֆիսին ներկայացուցիչներուն հետ համախորհուրդ։

ՓՈՐԹ ՏԻԹԱԼԻէն մեզի կը հաղորդեն Թէ Թաղեցիները մայիս 17ին ժողով գումարելով, Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ Պ. Տ. Գահվէճեանի յանձնած են կազմել նոր վարչութիւն մը՝ մանկապարտէզին համար։ Վարչութիւնը արդէն իսկ ընտրուած եւ գործի ձեռնարկած է։

ՄԱՄՈՒԼ

ՔԷՄԱԼԱԿԱՆԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Թուրքիոյ նախկին կրթական գործավարին զաստախօսութեան առթիւ, որու մասին խօսած ենք իր ժամանակին (10 մայիս).

— «Հիւմէթ պէյի խոստովանութիւնները կասկած չեն ձգեր, որ Մոսկուա եւ Էնկիւրի իրենց այս զարշելի քաղաքական առեւտուրը բրած են նախ քան պատերազմի բռնկումը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ։ Ասիկա աւելորդ անգամ մը կը հաստատէ Դաշնակցական մամուլի բածը. այսինքն՝ այն, որ Էնկիւրի յարձակում գործեց Հայաստանի վրայ 1920 թուականի աշնան, Մոսկուայի հետ համաձայնութեան գալէ յետոյ։

Ոչ նուազ հետաքրքրական են նաեւ հայ – թրքական պատերազմի մասին Հիւմէթ պէյի բրած յայտնութիւնները։

Ինչպէս յայտնի է, հայկական զօրամասերը 1920 յուլիսին գրաւեցին Օլթիի ածխահանքերը, ինչ որ իրենց կատարեալ իրաւունքն էր, քանի որ Օլթին կը մտնէր 1914ի ռուսական սահմաններուն մէջ։ Այժմ Հիւմէթ պէյ կը խոստովանի, որ Թուրքերը չեն ուզած այն ատեն յարձակում գործել Հայաստանի վրայ, որովհետեւ Անգլիացիները տակաւին բոլորովին քաշուած չէին Կովկասէն։ Օլթիի ածխահանքերը Հայերու կողմէ գրաւուելէն ամբողջ երկու ամիս վերջն է միայն,ըստ Հիւմէթ պէյի,որ Էնկիւրի ժամանակը եկած նկատած է յարձակում գործելու Հայաստանի վրայ։

Ուրեմն, թուրք կառավարութեան անդամ մը այժմ պաշտօնապէս կը ջրէ այն շնական մեղադրանքը, (զոր ժամանակին բրին Թուրքերը եւ յետոյ կրկնեցին նոյնիսկ մեր «հայրենասէր» Ռամկավարները) թէ Հայերն էին որ 1920ի աշնան սկսան պատերազմը Թուրքիոյ դէմ։

Հիւմէթ պէյի բրած պատմութիւնը տարակոյս չի ձգեր, որ քեմալականները շատ աւելի առաջ յարձակած պիտի ըլլային Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ, եթէ միայն՝

ա) Անգլիացիները աւելի առաջ հեռացած ըլլային Կովկասէն եւ

բ) Բոլշեւիկները աւելի առաջ համաձայնութեան եկած ըլլային իրենց հետ Հայաստանի վերաբերմամբ։

Ասիկա ալ միանգամայն կը հաստատէ այն, ինչ որ ասկէ առաջ բազմաթիւ անգամներ բրած է Դաշնակցական մամուլը։

Հիւմէթ պէյ ծաղրանքով խօսած է այն մասին, որ Հայերը սկիզբը Թուրքերէն պահանջած են Վանը, Մուշը, Պիթլիսը, բայց վերջէն համաձայնած են զիջիլ նոյնիսկ այնպիսի հողեր, զորս Թուրքիա կորսնցուցած էր Ապտիւլ Համիտի օրով։

Սակայն, պէտք չէ մոռնալ, որ Սեւրի դաշնագրի ստորագրութենէն յետոյ իսկ քեմալականները ուրիշ բան չէին պահանջեր Հայերէն, բայց եթէ՝ ա) կամովին հրաժարիլ Սեւրի դաշնագրի ընձեռած նպաստաւոր պայմաններէն, որոնք կը խոստանային ապահովել ազատ, անկախ եւ միացեալ Հայաստանի մը գոյութիւնը, բ) երես դարձնել Դաշնակիցներէն, որոնք կ'ըսէին այդ խոստումը, եւ գ) ապաւինիլ իրենց՝ քէմալականներու խոստումներուն, որոնք լաւագոյն պարագային Պրեստ – Լիթովսքի դաշինքի գծած սահմաններէն անդին չէին անցներ։

Ինքնին հասկնալի է, որ ո եւ է հայ ազգային կառավարութիւն չէր կրնար իր յօժար կամքով նման զիջումներ ընել Թուրքերուն։ Որոշ է, որ միայն զէնքի հարկադրանքին տակ Հայերը կրնային տեղի տալ Թուրքերուն։

Հիւմէթ պէյի բրած յայտնութեանց մէջ ուշագրաւ է նաեւ այն, որ Էնկիւրի վրացիներուն ալ սպառնացած է, թէ հետերնին զէնքով պիտի խօսի, երբ Վրացիք փարանած են Թուրքիոյ զիջելու իրենց պահանջած հողերը (Արտահան, Արդուին եւայլն)։Եւ Վրացիք անմիջապէս զիջած են։ Ապահովաբար Պաթումի նաւահանգիստն ալ Թուրքերը պիտի յափշտակէին եւ իրենց ձեռքը պահէին, եթէ Մոսկուա վճռականապէս չպահանջէր զայն, քանի որ Պաթումը պէտք է ոչ միայն Վրաստանի, այլեւ ամբողջ Կովկասի, ուրեմն եւ Ռուսաստանի,թէկուզ այն պատճառով, որ Բագուի քարիւղը երկաթէ խողովակով Պաթում կը հոսի՝ արտասահման դրկուելու համար։

Հիւմէթ պէյի համաձայն, Թուրքերը զիջած են Պաթումը, անոր փոխարէն, իբր հատուցում ստանալով Իգտիրը»։

ԹՈՒԱ՞Ր ԹԷ ՅԱՏԿԵՑ

— o —

Ամերիկեան Թերթերը կը գրեն Թէ Օհիոյի մէջ, մարզական ոլիմպիական մրցումներու ընթացքին, խափշիկ ուսանող մը կը ցատկէ, առանց «ուժ առնելու», 8 մեթր 13։

1931ին այս մրցանիշը կը պատկանէր ճափոնցիի մը, որ ցատկած էր 7 մեթր 98։

Աւսր կ'ըսեն՝ Թռաւ ... երկու ոտքով։

ՓՈՄՈՆ (Մարսէյլ).— Երէկուան Թղթակցութեան մէջ մոռցած էի յիշել Թէ՝ «Վարանդեան» ակումբին բացման առթիւ, ընկեր Զաթիկեան աճուրդի հանեց գեղեցիկ բարձ մը, որմէ գոյացաւ մօտ 500 ֆրանք։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՑԵՐԵԻՆԵՐ ԴԵՂՆԱԾ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷ ՄԸ

═ o · o ═

Ինքզինքս վար նետելէ յետոյ, կիսամեռ, ոգիներու հետ խօսելու զգայախաբութեամբ, մինչ կը մօնչէի եւ գետնէ գետին կը զարնուէի, մարմար քարերուն վրայ, չեմ գիտեր որքան ժամանակ վերջը զգացի որ վերցուցած կը տանին։ Կը Թուէր Թէ փոս մը կ'իջեցնէին։

Անշուշտ փողոց հանած էին եւ ցուրտ հովն էր որ այդ զգայութիւնը կը ներշնչէր։

Բայց ո՞ւր փոխադրած էին։

Զինադադարին, երիտասարդ բըժիշկ մը կը պատմէր Թէ ուղղակի իր գտնուած հիւանդանոցը տարած էին, անմիջական դարմանները կատարելու համար, մինչ բանտապահները «Միւթէֆէրրիգայ»ի բանտարկեալներուն հաղորդած էին.

— Սիզինքի կէպէրտի։ (Ձեր մարդը սատկեցաւ)։

Ե՞րբ սթափեցայ, չեմ գիտեր։ Բայց շատ լաւ կը յիշեմ որ, ձեռքերս եւ ոտքերս ամուր կապուած, աչքերս միշտ գոց էին, եւ շարունակ ելեկտրական լոյս կը ժայթքէր ուղղակի աչքերուս։

Կա՛մ այն է որ բժիշկ մը կը հսկէր, ելեկտրական ցոլացուցիչը քթին, եւ կամ դիտմամբ ելեկտրական լոյս կը հոսեցնէին, որպէսզի աչքերս բանամ։ Երբ լոյսը հանդիպէր, ընդոստ անդին կը դարձնէի գլուխս։ Կը բանամային, բայց անօգուտ։ Կը հոնդայի, կ'ոռնայի, կը գալարուէի անընդհատ, միշտ մէկ մտասեւեռումով,— հա հիմա շունչս կը կտրի, կը վերջանայ ...

«Շունչ կտրելու» նոր ձեւ մըն ալ գտեր էի,— կռնակի վրայ փռուած, միայն գլուխս եւ գարշապարներս կռթնցնելով անկողնին եւ մարմինս պարապին մէջ ձգելով, սատիճանաբար կը պրկուէի, կը գալարուէի, եւ մազ կը մնար հոգի աւանդելու — հոնդիւն մը, նուաղուն կանչ մը, հոգեվարք ...

Ամէն անգամ որ այդ փորձը կը կատարէի, հերթապահ ոստիկանը կը խոյանար վրաս, կը կոխէր կուրծքիս, գլուխս տակէն կը հանէր կը նետէր բարձը եւ ուժասպառ կը փռուէի անկողնին վրայ։

Քանի՞ օր տեւեց այսպէս, չէի կրնար գիտնալ։

Թերեւս երրորդ օրն էր որ, սկսայ կէս մը բանալ աչքերս, պահէ պահ, եւ ինքզինքս գտայ ոստիկանութեան բանտի սենեակիս մէջ, այս անգամ դրան քով,ճիշդ դիմացը աւազանով պարտէզին, իսկ հերթապահ ոստիկանը՝ պատուհանին առջեւ։ Պարտէզին մէջ ալ ոստիկաններ կ'երթեւեկէին շարունակ, հետաքրքրութեան կամ հսկողութեան համար։

Աչքերս բացած տանն, կը նայէի մէկ ուղղութեամբ, դէպի ձեղունին մէկ անկիւնը, որոշ հիւսուածքի մը, եւ ձեռքերս ջղաձգօրէն կը բացուէին ու կը գոցուէին։ Կիսախելագար վիճակ մը։

Այս ջղաձգութիւնը կը կրկնուէր մանաւանդ երբ մէկը ներս մտնէր։

Եւ անպակաս էին եկող – գացողները։

Միեւնոյն ատեն կը շարունակէի պատէ պատ զարնել գլուխս, եւ հերթապահ ոստիկանը, որ միշտ կը փոխուէր, կա՛մ կուգար կը կաշկանդէր, եւ կամ կ'երթար լուր կուտար տեսչութեան։

Կը յիշեմ որ քանի մը անգամ ալ անկողինէն վար սահեցայ եւ սկսայ սողալ տախտակամածին վրայ, դէպի դուրս նայիլ դրան տակէն, օգտուելով Զանկըրըցի ծերուկ եւ բարեացակամ ոստիկանի մը անուշադրութենէն, մինչ պատուհանէն ուրիշ ոստիկաններ կը հայհոյէին եւ կը սպառնէին։

Ինկած ըլլալով աջ կողիս վրայ, ոտքս կոտրած էր եւ չէի կրնար քալել։ (Մինչեւ այսօր ալ, յաճախ կը ցաւի, եւ երբեմն կը կաղամ)։

Կորնցուցեր էի ուտելու, խմելու, եւ խօսելու կարողութիւնս։

Քանի մը անգամ կաթ բերին եւ փորձեցին բանի խմցնել, չյաջողեցան։ Ակռաներս իրար փակած, բերանս չէր բացուեր, եւ կաթը կը վազէր կուրծքիս վրայ։

Գիտակցութիւն կա՞ր խենդ կամ խելօք արարքներուս մէջ։

Ե՛ւ կար ե՛ւ չկար։ Օրինակ, որոշ գիտակցութեամբ կը շարժէի, երբ ինքզինքս պատէ պատ կը զարնէի, կամ կռնակս վերցնելով, մարմինս օդին մէջ կը կախէի, շունչս կտրելու համար։

Բայց կը զգայի Թէ կամքէս անկախ էր երբ ձեռքերս ջղաձիգ կը գալարուէին, աչքերս դէպի ձեղունի միեւնոյն անկիւնին եւ որոշ հիւսուածքի մը յառած։

Յետոյ, որոշ դիտում կար, երբ հագիւ նշմարած այս կամ այն այցելուն, մանաւանդ ծանօթ պաշտօնատար մը, կը խփէի աչքերս, դէմքս պատին դարձնելով։

Այդպէս, իրիկուն մը, բաղդատաբար հանդարտ վիճակի մէջ, յանկարծ դուռը կէս մը բացուեցաւ եւ գաղտագողի երեւցաւ Պէտրի պէյը։

Առաջին անգամ էր որ կը տեսնէի, ծեծէն յետոյ, եւ անմիջապէս պատին դարձուցի դէմքս։ Ինքն ալ հասկցաւ եւ գլուխը քաշեց գնաց, առանց ներս մտնելու։

Ամէնէն աւելի Ալի Րիզան էր որ կ'երթար – կուգար։

Իրիկուն մը ներս մտաւ, ետեւէն ալ՝ Յար. Մկրտիչեանը։ Աչքերս փակեցի եւ անդին դարձայ, մինչ ան կը մօտենար, գլուխը օրօրելով.

— Խ... ք... սուս է, դիտմամբ կ'ընէ։

Եւ յանկարծ երգ մը.

Անդրանիկը քաջ, իւր ընկերներով...

Աչքերս գոց էին, բայց կը տեսնէի, կը ճանչնայի՛ երգողը,— Յար. Մկրտիչեան,որ անշուշտ հոգեբանական փորձ մը կը կատարէր, հասկնալու համար Թէ խելքս գլո՞ւխս է ...

Պուլկարին տուած վերարկուն միշտ վրաս, փափախն ալ գլուխս, ձեռք եւ ոտք միշտ կապուած, գիշեր – ցերեկ նոյն վիճակին մէջ, այնքան ոչլոտեր էի որ, ոստիկանները վրաս կը Թքնէին, եւ կարելի եղածին չափ անկողինէն հեռու կը կենային։

Անոնց ամէնէն վայրագը, Կարնեցին, ոչ միայն կը Թքնէր ու կը հայհոյէր, այլ եւ «փափախ»ը գլխուս կը փաթթէր եւ օրուան Թերթը ձեռքը, Թրքական յաղթանակներու լուրերը կարդալով բարձրաձայն, կը զառնար ինծի եւ կը հեգնէր.

— Միւսթագիլ Էրմէնիստան, հէ՞... տապանսա ... փափախ ... Կավկասիայա կի՞թմէնէքսին փ...ք... (Անկախ Հայաստան ... տապանակ ... փափախ ... Կովկաս չէ՞ պիտի երթաս)։

Ծ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(16)

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիր. առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, 17, Րիւ Ամբէր, Քաշան։ Ջեկոյց՝ օրուան կացութիւնը եւ ընթացիկ հարցեր։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերահամակրական վիճաբանական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռոստոմ» խումբի դասախօսական ժողովը, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Յակոբ Խաչատուրեանի բնակարանը։ Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» Գրադարանը։

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ առաջ, ժամը 9.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Վահագն խումբի անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կը խնդրուի իմացնել հեռուն բնակող ընկերներուն։

ՓՕՆԹԷԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը յայսօր հինգշաբթի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8·30ԻՆ

ՍԱԼ ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

184, BLD. ST. GERMAIN - Métro: St. Germain des Prés

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Տ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԻՐԵՆՑ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԵՐԵՆ

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ. ՏԻԿ. Հ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Պ. Պ. Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Գ. ՔԻՐՔՃԵԱՆ, Ս. ՍԻՆԵՄԵԱՆ

Խօսք՝ ՅՈԲԵԼԵԱՐԻՆ կողմէ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ
Loterie NATIONALE

ՅԱՌԱՋԻ ընթերցողներուն խնդրանքին վրայ, հրապարակ հանած ենք ՖՐԱՆՍ. ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ մէկ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ տոմսեր, (ամբողջական տոմսերը ի պահ դրուած են ՅԱՌԱՋի խմբագրութեան մօտ)։

1/10 տոմսակը կ'արժէ	10	ֆրանք։
Տպգր. ծախք	1	»
	11	ֆրանք։

Գաւառէն ապսպրանքի համար ղրկել 2 ֆրանք աւելի։
Արտասահմանէն » » » 4 » »
(ցանձնարարուած նամակի փոխարժէքը)

Դիմել՝ **„HARATCH" 17, Rue Damesme. Paris (13)**

ԾԱՆՕԹ.— Եօթներորդ շրջանի վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ ՅՈՒՆԻՍԻ 11ին։

ՓՈՒԹԱՑԷՔ ԳՆԵԼ ՁԵՐ ՏՈՄՍԱԿԸ։

ԱՅՆ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԸ, որոնց աշխատանքի իրաւունքը եւ կ'առնուի ինքնութեան թուղթերու վերանորոգման ներկայ գործողութեանց առթիւ, կը հրաւիրուին երթալ արձանագրուիլ ամէն առաւօտ (բացի երկուշաբթի եւ ուրբաթ օրերէն), 15, Ռիւ Ժան Կուժօն։

ՀԱՅ ԳԱՂԹ. ՄԻԱՑԵԱԼ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մկրտիչեան ընտանիքը եւ պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին, իրենց սիրելի քրոջ, մօրաքրոջ եւ հօրաքրոջ՝ Այրի Տիկին ՄԱՆՈՒՇԱԿ ՀԱՄԱՄՃԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ մայիս 27ին։

ՇԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Շավիլի «Արդութեան» խումբի ընկերները ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկեր ԿՂԵՄԷՍ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆի եւ իր պարագաներուն իրենց հօրաքրոջ ցաւալի մահուան առթիւ։

×

ՖՐԱՆՍ. Կ. ԽԱՉԻ անդամ – անդամուհիները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն վարչութեան անդամուհիներ Տիկին Փայլուն Պէրպէրեանին իր եղբօր՝ եւ տիկին Արուսեակ Մկրտիչեանին իր մօրաքրոջ այրի Տիկին Մանուշակ Համամճեանի մահուան առթիւ։

×

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերներուն կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ՝ Տէր եւ Տիկին ընկ. Ն. Մուրատեանի, Տէր եւ Տիկին Բ. Ս. Բարսեղեանի իրենց որդւոյն եւ թոռան՝ ԺՈՐԺ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆի եղերական մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Կարապետ, Բրաբիոն Պետրոսեանին որ ի յիշատակ իրենց մօրաքրոջ ԵՂՍԻԿ ԱՊԼԱՅԻ, Միութեանս նուիրեցին 50 Ֆր.։

ՄԻՐԳԱՍՏԱՆ

Մանկական – Պատանեկան պատկերազարդ կիսամսեայ հանդէս։

Խմբ. ԱՐՄԷՆ ՍԵՒԱՆ

Մանուկներու եւ պատանիներու համար մատչելի եւ սիրելի հրատարակութիւն, զոր կը յանձնարարենք ամէն հայ ընտանիքի։

Գինը՝ տարեկան **30** ֆր.

Բաժանորդագրուիլ կարելի է «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ-ՊԱՏԱՐԱԳ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան, թէ Սանասարեան բարերարի եւ կտակակատար Եղիանցի յիշատակին հոգեհանգստեան պատարագը տեղի կ'ունենայ 2 յունիս Կիր. օր։ Սանասարեան նախկին սաները կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ Սան. Միութեան ընդհ. ժողովին որ տեղի կ'ունենայ նոյն օրը, նախքան պատարագը, ժամը 9.30ին, եկեղեցիին վերնայարկը։

Վարչութիւն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

2 Յունիս, կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2·30ին

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՍԱԼ ԿԱԼՄԱՆԻ ՄԷՋ (կայարանին դիմացը)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Լ. ԶՕՐՄԻԽԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին.— Օրիորդ Հ. ԿՆԵԱՁԵԱՆ, Տիկին Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, Պ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՅՈՒՊՈՅԵԱՆ (երգ), դերասան Յ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ, Յ. ԵՐԿԱՆԵԱՆ, Ս. ՃԻՀԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Կը ներկայացուի Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆի

«ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 2 ֆրանք

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

8 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ՌՕՄԱՆԻ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ եւ մասնակցութեամբ Զ. Ռ. Մ.ի եւ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8ին ՔԻՒՐՍԱԼԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

երգ, մեներգ, պար, արտասանութիւն եւյլն.։

Ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր.։

ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ԼԻՕՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. **ԱՂԵՔՍ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Սէմֆօնիք Օրքէսթրը՝ կը մասնակցին Պ. Պ. Եղիայեան (ջութակ), Ա. Մելքոնեան, Խ. Գրիգորեան, Վ. Շահպազեան (ջութակ), Գրիգոր Յովհաննէսեան (ֆլիւթ), Զարեհ Մոսկոֆեան (Հավայեան կիթառ), Օր. Х. (դաշնակ), մեներգ՝ Օր. Ծով. Տէր-Պետրոսեան, Պ. Պ. Ա. Աւետիսեան եւ Ա. Ջանտըեան։ Կ'արտասանեն՝ Տիկ. Վ. Գրիգորեան եւ Ա. Հացագործեան։ փոքրիկն՝ Գրըրքճեան կը պարէ կովկասեան պարեր։

Հանդէսէն վերջ տեղի պիտի ունենայ խնջոյք մինչեւ լոյս

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2 ֆր.։ Անգործներու մուտքը ազատ է։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՕԼԻԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

Գեղարուեստական խնամուած բաժին։ Լիոնէն հրաւիրուած են՝ Օր. Ծովինար Տէր-Պետրոսեան (երգ), Պ. Պ. Վ. Ջանտըեան (երգ) եւ Ա. Մելքոնեան (ջութակ)։ Արտասանութիւն կարող ուժերու կողմէ։

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք։

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ

9 Յունիս Կիրակի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ին

կազմակերպուած՝ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

S. F. I. O.ի սրահին մէջ, Place Capitole

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Հ. ՊԻՒՆԻԱԹԵԱՆ**

ՃԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆ «ՎԻՃԱԿ»

կազմակերպուած Հ. Կ. Խաչի Ռոմանի մասնաճիւղին կողմէ

Այս Հինգշաբթի օր կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 2ին Ալեզէնի մէջ

(Place Jules Nadi)

Կը ներկայացուի՝ «ՀԻՄԱԿՈՒԱՆ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ»

Կը ցուցադրուի «Մայիսին կայմը» եւ «Ծաղիկներու վէճը»

Երգ, մեներգ, հայկական պարեր եւյլն.։ Կը հրաւիրուին Վալանսի մեր համակիրները։ Մուտք՝ 1 ֆրանք։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՍԷՆ-ԼՈՒԻԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ փոխադարձ Օգնութեան Մարմնի եւ մասնակցութեամբ «ՎԱՀԱՆ-ԽՈՐԷՆԻ» Թատերախումբի ինքնաստ տեղւոյս գործազուրկ եւ չքաւոր ընտանիքներու

Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին կիլիկիա սրահին մէջ

կը ներկայացուի՝ ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Ռէժիսէօր՝ Աբրահամ Սարգիսեան

Այրի Տիկին Ղումրուեանց եւ բարեկամները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին

ԱՐՍԷՆ ՂՈՒՄՐՈՒԵԱՆՑԻ

(*նախկին կամաւոր, օդանաւավար*)

դառնաղէտ մահը։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9ին։ Սգակիր բարեկամները պիտի հաւաքուին ճիշդ ժամը 8·30ին հանգուցեալին բնակարանը 15 **Rue Gustave - Courbet** (Թրոքատէրոյի մօտ)։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Քղիի Հայր. Միութեան պարգեւաբաշխութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 154 պատի գորգ, 250 վզնոց, 152 մէկ շիշ անուշահոտութիւն, 34 մէկ զոյգ կանանց գուլպայ, 42 ինքնահոս գրիչ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (94)

ԽԱԶԱԿՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Վասօն — այսպէս էր վրացի երիտասարդի անունը — այնքան ընտելացաւ ինձ հետ, որ ինձանից չէր հեռանում։ Գիշերները քնում էր իմ կողքին, եւ շատ անգամ, երբ քունը չէր տանում, ժամերով պատմում էր իւր կեանքի այս եւ այն արկածները։

Մի գիշեր, նստած իմ մօտ, կարկատում էր իւր մաշուած կօշիկները եւ տխուր, հազիւ լսելի ձայնով շշնջում էր մի երգ։ Երիտասարդ բոլորովին յափշտակուած էր իւր զգացմունքների մէջ եւ գործը համարեա մեքենաբար էր կատարւում նրա ձեռքում։

— Վասօ, չե՞ս պրծնում, հարցրի նրանից։

— Էհ, թող անիծէ Աստուած այդ անպիտանները, սաղ տեղ չէ մնացել, կարում ես կարում, էլի էն է ու էն։

— Մէկ հատը ինձ տուր, ես կ'օգնեմ քեզ։

—Շնորհակալ եմ, դու միայն ճրագը մօտ բռնիր, ես կը կարեմ։

Ես նկատեցի, որ Վասօի խնդիրը խիստ կարեւոր էր. ճրագուի մոմը, որ նա կպցրել էր յատակի աղիւսի վըրայ, այնքան սպառուել եւ կարճացել էր, որ լոյսը կօշիկների վրայ չէր տարածում եւ այսպիսով դժուարացնում էր նրան աշխատել։ Ես վեր առի մոմը, բարձր բռնեցի, նա շարունակեց կարել։

Բայց ինձ հետաքրքրում էր այն, թէ ի՞նչ պատճառով աքսորեցին նրան։

— Ես սպանեցի իմ պարոնին, պատասխանեց նա։

— Ինչո՞ւ համար։

— Երկար է, շատ երկար, եթէ պատմելու լինեմ, մինչեւ լոյս չի պրծնի։

—— Մի եւ նոյն է։ Դու խօ չես քընում, իմ քունն էլ չի տանում. դու պատմիր, ես կը լսեմ. այսպիսով աւելի կարճ կը լինի գիշերը։

Նա սկսեց պատմել.

«Ես է... Իշխանի ճորտերից էի։ Նա շատ վատ մարդ էր, օրինակ քեզ՝ մի գազան։ Պատահում էր, կամ տանը կնոջ հետ կռուած է, կամ մի ուրիշը բարկացրել է նրան եւ կամ հարբած է, նա կատաղած դուրս է գալիս տընից, վայ այն գիւղացուն, որ կը հանդիպի նրան։ Նա իսկոյն մի առիթ կը գտնէր գիւղացուն ծեծելու, հայհոյելու եւ իր սիրտը հանգստացնելու։ Օրինակ, պատահում էին այսպիսի դէպքեր, գիւղացին մի զոյգ նոր տրեխներ է հագել։ (Նա համբերել չէր կարող, երբ գիւղացին նոր բան էր հագնում եւ պարոնի նմանութիւն էր տանում)։

Տեսար, կանչում է՝ «էյ, մարդ»։ Գիւղացին մօտենում է, գլուխ է տալիս, կանգնում է։ — «Այդ ի՞նչ է», ցոյց է տալիս նա տրեխները։— «Աղա ջան, ցաւդ տանեմ, գնում եմ անտառը», պատասխանում է գիւղացին դողալով։— «Տօ, անպիտան, եթէ անտառ տրեխների գնալու լինես, տուներդ կը մաշուե՞ն, եւ հրամայում է իսկոյն խլել նրանից տրեխները։ Մի անգամ գիւղացու մէկը փութաց նրա մօտ։ — «Տօ, անշնորհք աւանակ, համարձակւում ես փաթկա՞լ քո պարոնի առջեւ», ասաց նա եւ հրամայեց ծեծել խեղճին։

«Մեր հարեւան Գիորգին մի աղջիկ ունէր, շարունակեց նա, նրա անունը Կէկէլօ էր։ Բայց ինչ աղջիկ, այնքան սիրուն էր, որ կարծես գիւղացու աղջիկ չլինէր, այլ ուղիղ պարոնի տնից դուրս եկած լինէր։ Մի անգամ նա հանդիպեց ինձ դաշտումը, գալիս էր անտառից, չալակած փայտ էր բերում իրանց համար։ Քրտինքը թափւում էր նրա երեսից, թշերը խնձորի նման կարմրել էին։ Հէնց որ տեսայ, իմ խելքը գնաց։ — «Տուր, Կէկէլօ, ես կը տանեմ չալակդ» ասաց նա, աւելի կարմրելով։ Մենք սկսեցինք խօսելով կամաց կամաց դիմել դէպի գիւղը։ Երբ մօտեցանք, բաժանուեցանք մի-մեանցից, որ մեզ միասին չտեսնեն։

Այդ միջոցին Վասօն այն աստիճան յափշտակուած էր իւր պատմութիւնով, որ ամենեւին չէր նկատում, թէ ասեղը ընկել էր նրա ձեռքից եւ կօշիկները նոյնպէս ընկած էին նրա կողքին։ Նա շարունակեց.

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՆԻՒԹԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 31 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 31 Mai 1935

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

11 ՏԱՐԻ — 11e Année No. 2819 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Գլխիվայր խրած՝ ներքին վարկարեկիչ եւ սպառիչ բանակռիւներու ժխորին մէջ, հայ մամուլի ներկայացուցիչները հետզհետէ կը կորսնցնեն օրուան չարժումին հետեւելու, երեւոյթները դատելու, հարցեր ուսումնասիրելու վարժութիւնը:

Անմիջապէս անցնելով նիւթին, կ'ուզէինք հարցնել թէ քանի՞ հայ թերթ կամ խմբագիր կը գտնէք, որ լրջօրէն հետեւած ըլլան կամ հետեւին թրքական ճակատին:

Թերեւս Թիւրք մտաւորականութիւնը այսօր ալ նոյնքան ուշադրութեամբ կը հետեւի հայկական կեանքին, ինչպէս սահմանադրութեան շրջանին եւ աւելի առաջ: Կը հետեւի, նիւթեր կը հաւաքէ, թարգմանել կու տայ, կ'օգտագործէ եւ անոր համեմատ ուղեգիծ կը մշակէ:

Իսկ մեր ուսումնականնե՞րը,— Կրնաք վստահ ըլլալ թէ ամենագէտ են, բան սորվելու պէտք չունին, մանաւանդ երբ հարցը Թուրքիոյ մասին է:

Շուտով կը լրանայ մեր արտագաղթի 15ամեակը: Անակնկալ եւ աննախընթաց յեղաշրջումներ կատարուեցան Թուրքիոյ մէջ, հոգ չէ թէ բռնի եւ յաճախ ծիծաղելի պայմաններու տակ:

Այդ փոփոխութիւններուն հետ, զարգացան բուն թրքական «առաքինութիւններ»ն ալ,— «օրինական» պատմուճան հագնելով, ուղղակի արմատին զարնելու համար կացինը:

Այսպէս, քամալականութիւնը այլեւս պէտք չունի ջարդ կազմակերպելու, քանի որ մնացեալ փոքրամասնութիւնները — զանցառելի քանակութիւն — ինքնին կը քակուին, կը լուծուին ընդհանուր քուրային մէջ, իսկ անոնց հարստութիւններն ալ կը դառնան աւար, «ըստ օրինի»:

Որ եւ է թալան աւելի արդիւնաւոր եւ ապահով չպիտի ըլլար, որքան «լքեալ» գոյքերու քաղաքականութիւնը, որ կը տեւէ 1915ի սարսափներէն ի վեր:

Տեսէք,— դեռ Իթթիհատի շրջանէն որոշեր էին գրաւել Բանկալթիի գերեզմանատունը, որ մեծարժէք հարստութիւն մը կը կազմէ չէն պողոտայի մը վրայ:

Այն ատեն հանգամանքները տարբեր էին, եւ օրուան իշխանութիւնը նախընտրեց տեղի տալ հանրային կարծիքին առջեւ, գումար մըն ալ վճարելով Պատրիարքարանին, իբրեւ հատուցում եղած վնասներուն:

Այս անգամ, երբ վերիվայր շրջուած է կացութիւնը, օրուան կառավարութիւնը նորէն յուզեց գերեզմանատան հարցը: Միշտ «ըստ օրինի»:

Եւ, իր կարգին, «յարգելով» օրէնքը, թոյլ տուաւ որ Պատրիարքարանը դատ բանայ:

Տասնեակ հազարաւոր ոսկիներ ծախսուեցան: Մէկ առեանը իրաւացի գտաւ Պատրիարքարանը, միւսը փոխեց վճիռը,— եւ վերջապէս չորս տարուան քաշքշուքէ մը յետոյ, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը տիրացաւ գերեզմանատան, աննշան մաս մըն ալ բաժին հանելով հայ համայնքութեան:

Այսքա՞ն: Տառապէս գործադրելով օրէնքը, քաղաքապետութիւնը կը հաշուէ թէ 4 տարուան դատավարութեան ընթացքին, գերեզմանատան հողը կորսնցուցած է իր արժէքին մէկ մասը, 164,000 ոսկի:

Ուրեմն, այդ գումարն ալ պէտք է հատուցանէ Պատրիարքարանը: Եւ որովհետեւ չպիտի կրնայ վճարել, ապա ուրեմն պէտք է ուրիշ ազգային կալուածներ ալ գրաւել:

Միեւնոյն ելքին յանգած է Սանասարեան խանի խնդիրը:

Պատրիարքարանը «օրինապէս» կորսնցուցած ըլլալով դատը, ոչ միայն ձեռքէ հանած է այդ ընդարձակ եւ հասութաբեր շէնքը, այլ եւ պարտաւոր է կառավարութեան վերադարձնել երեք տարուան ընթացքին գիզուած վարձքերը, 100,000 ոսկի:

Ուրեմն, բռնութեան, յափշտակութեան, հարստահարման ոգին ոչ թէ անհետացած, այլ միայն ձեւ ու մեթոտ փոխած է, իբրեւ պապենի աւանդութիւն:

Բայց մենք հայկական տեսակէտէն չէ որ կը դատենք թրքական խմորումները:

Հայահալած գիծը հիմնական քաղաքականութիւն մը եղած է Թուրքիոյ համար, եւ քամալականութիւնը աւելի նրբացուց, մասնագիտութեան մը վերածեց զայն:

Այս անվիճելի պարագաներէն դուրս, նոր Թուրքիոյ մէջ տեղի կ'ունենան խմորումներ, որոնց դժբախտաբար չի հետեւիր մեր մամուլը: Կամ կը հետեւի պատահաբար եւ հարեւանցի:

Կարելի է ապացուցանել թէ շատ մը խմբագիրներու «թրքական ուսմանց» միակ աղբիւրը կը կազմեն Պոլսոյ հայերէն թերթերը: Այն ալ՝ պարզապէս լուր տալու համար: Իսկ իրազեկներին թրքական պաշարը կը բաղկանայ նախապատերազմեան տեղեկութիւններէ:

Արդ, նոյն իսկ մեր դատին տեսակէտով, ողբալի է այս իրողութիւնը: Մանաւանդ որ, աւելի կը չէզոքի, մէկ տարիէն միւսը:

Եթէ այսօր անջատուած, կտրուած ենք Թուրքիայէն, այդ չի նշանակեր թէ այլ եւս որ եւ է կապ չունինք անոր հետ, իբրեւ սահմանակից երկիր:

Թեթեւամտութիւն է կարծել թէ մեր տնավարի ծանօթութիւնները կը բաւեն, Թուրքիան ճանչնալու եւ անոր համեմատ քաղաքականութիւն վարելու համար:

Մինչեւ հիմա չարաչար տուժեցինք, պէտք եղածին պէս չճանչնալով մեր դրացիները:

Աւելի ծանր յուսախաբութիւններու պիտի մատնուինք, եթէ, բանի անգործութեան այս օրերուն, չհետեւինք անոնց ներքին խմորումներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՖԼԱՆՏԷՆԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՐՁԵՐԸ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ 15Ի ԴԷՄ 25 ՁԱՅՆՈՎ ՄԵՐԺԵՑ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը, չորեքշաբթի օր քննելով լայն իրաւասութեանց խնդիրը, 15ի դէմ 25 ձայնով մերժեց այդ իրաւունքը տալ կառավարութեան:

Յանձնաժողովը այս առթիւ լսեց ոչ միայն ելմտական նախարարութեան, այլ եւ վարչապետին լուսաբանութիւնները, անոր պաշտօնատունը երթալով: Պ. Ֆլանտէն բացատրեց թէ բացառիկ կացութեան մը առջեւ, անհրաժեշտ է որ կառավարութիւնը բացառիկ եւ լայն իրաւասութիւններ վայելէ, փրկելու համար հանրային վարկը եւ դրամը: Յետոյ մանրամասնօրէն պատասխանեց եղած առարկութիւններուն: Իր համոզումով, Ֆրանքին դէմ մղուած պայքարը պիտի դադրի, եթէ կառավարութիւնը լիազօրութիւն վայելէ: 1926ին եւ 1934ին ալ օրուան կառավարութիւնները լիազօրութիւն ստացան, առանց խախտելու սահմանադրութեան տրամադրութիւնները: Եթէ կառավարութիւնը չկրցաւ գործադրել իր ծրագիրը, պատճառը այն է որ բաւարար իրաւասութիւններ չունէր: Այս առթիւ բացատրեց թէ լայն իրաւասութիւններ ստանալով հանդերձ, կառավարութիւնը զգուշութեամբ պիտի շարժի, յախուռն կրճատումներ չպիտի կատարէ, ամէն պարագայի մէջ չպիտի զեղչէ մանր պաշտօնեաներու թոշակները, պիտի բարեփոխէ ընկերային ապահովագրութեանց օրէնքը, միջոցներ ձեռք պիտի առնէ վարկ տալու համար ազգային տնտեսութեան, պիտի թեթեւցնէ տուրքերը եւայլն:

Յանձնաժողովին անդամները ելմտական նախարարն ալ լսելէ յետոյ, խորհրդակցութեան քաշուեցան եւ երկարօրէն վիճաբանեցան: Ի վերջոյ 15ի դէմ 25 ձայնով ժխտական որոշում տրուեցաւ, ինչ որ մեծ յուզում պատճառեց:

Պ. Էռիոյի կոչը իր կուսակիցներուն

Այս որոշման վրայ, եւ մանաւանդ նկատի առնելով երեսփ. ժողովին տրամադրութիւնները, Պ. Էռիօ արտակարգ ժողովի հրաւիրեց արմատական-ընկերվարական կուսակցութեան գործադիր մարմնի դիւանը եւ մանրամասնօրէն պարզեց երկրին տնտեսական վիճակը: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ կառավարութիւնը ծանր դժուարութեանց առջեւ կը գտնուի, ամսագլխու առթիւ: Յիշեցուց թէ հետեւանքները շատ ծանր պիտի ըլլան, եթէ նախարարական տագնապ մը ծագի մայիս 31ի նախօրեակին: Անդամներէն մէկը դիտել տուաւ թէ Պ. Էռիօ ինք ժամանակին հակառակ եղած է լայն իրաւասութեանց քաղաքականութեան: Պ. Էռիօ բացատրեց թէ այսօր կացութիւնը բոլորովին տարբեր է եւ կրկին յիշեցուց թէ նախարարական տագնապ մը կատարեալ աղէտ պիտի ըլլայ օրուան այս ժամուն, սաստկացնելով Ֆրանքին դէմ սարքուած խաղերը: Ամէնէն վերջը աւելցուց որ եթէ նախարարական տագնապ ծագի, ինք որ եւ է պաշտօն չպիտի ստանձնէ:

Այս բոլոր իրողութիւնները կը հաստատէին թէ երեսփ. ժողովը պիտի մերժէ կառավարութեան առաջարկը, տապալելով դահլիճը: Վերջին փորձ մը կատարելու համար, Պ. Ֆլանտէն բժիշկներէն արտօնութիւն ստացաւ եւ երեսփ. ժողով գնաց հինգշաբթի օր: Յատուկ տեղ մը պատրաստուած էր, իր վիրաւոր թեւը դնելու համար: Վարչապետը մանրամասնօրէն պարզեց կացութիւնը եւ պնդեց թէ ուրիշ ելք չունին եթէ ոչ գործել բացառիկ իրաւասութիւններով, համաձայն կացութեան պահանջներուն:

Մինչ այս մինչ այն, մարդիկ արդէն կը խօսէին նոր վարչապետի մը մասին, ամէնէն հաւանական թեկնածուները համարելով Պ. Պուիսօնը (նախագահ երեսփ. ժողովի), Պ. Լավալը (արտաքին նախարար) կամ նախկին վարչապետ Քայեօ: Միեւնոյն ատեն զրոյց կը շրջէր թէ կառավարութիւնը այսօր պիտի փակէ սակարանը, որ գոց մնալով մինչեւ երկուշաբթի, պիտի խանգարէ միջազգային շահադէտներու խաղերը:

⁂ Լոնտոնի սեղանաւորական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Ֆրանքը ուշ-կանուխ պիտի կորսնցնէ իր արժէքը, հակառակ Պանք տը Ֆրանսի եւ կառավարութեան թափած ճիգերուն:

Իտալիա կը շարունակէ զօրաշարժը

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ մայիս 29ին սկսաւ նոր զօրաշարժը, որուն շնորհիւ դրօշի տակ հրաւիրուած զինուորներու թիւը պիտի հասնի մէկ միլիոնի: Այս նոր զօրաշարժին նպատակն է ապացուցանել թէ Իտալիա ի հարկին պատրաստ է կատարելու իր զինուորական պարտաւորութիւնները Եւրոպայի մէջ, առանց ջլատուելու արեւելեան Ափրիկէի զինուորական հոգերէն:

Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի զինուորներու փոխադրութիւնը դէպի արեւելեան Ափրիկէ: Մեկնելէ առաջ, յիսուն օր մասնաւոր մարզանքներ կը կատարեն այս զինուորները: Մինչեւ հիմա կատարուած զօրաշարժները կապ ունէին արեւելեան Ափրիկէի դէպքերուն հետ, իսկ այս անգամուանը կը վերաբերի բուն Եւրոպայի:

Երեք յոյն եպիսկոպոսներու ըմբոստութիւնը

Յոյն օրթոտոքս կղերին պահպանողական մասը մինչեւ այսօր չէ համակերպած Գրիգորեան տոմարին, որ հաստատուեցաւ 1923ի յեղափոխութեամբ: Անցեալ շաբթու երեք եպիսկոպոսներ շրջաբերական մը հրատարակեցին, որով հերձուածող եւ դաւրնիկէց կը հռչակեն Աթէնքի մետրոպոլիտը, ինչպէս եւ սինոդը, Գրիգորեան տոմարը ընդունած ըլլալուն համար: Երեք եպիսկոպոսները կիրակի օր ներկայ եղան թափօրի մը, որուն կը հետեւէին քանի մը հազար կուսակիցներ եւ ուր պահանջուեցաւ վերահաստատել յուլեան տոմարը: Եպիսկոպոսներէն մէկը ինքզինքը հայրապետ հռչակեց օրթոտոքս եկեղեցւոյ: Սինոդը ապիկողաբար նիստ գումարելով, կառավարութեան միջամտութիւնը խնդրեց եւ որոշեց եկեղեցական ատեանի մը առջեւ դատել երեք ըմբոստները, բայց անոնք յայտարարեցին թէ չեն ճանչնար Սինոդին իրաւասութիւնը: Գաւառներէն կարգ մը եպիսկոպոսներ շնորհաւորական հեռագիր ուղղած են ըմբոստներուն: Հանրային կարծիքը խորապէս պղղուած է այս պայքարէն որ կրնայ երկուքի բաժնել օրթոտոքս եկեղեցին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԻՑՍ ԹՇՈՒԱՌ

Զինադադարին, Պոլսոյ մէջ յոյն լրաբեր մը կը ճանչնայի, որուն անունը դրեր էին «Թշուառ Ղազարոս»:

Մասնաւոր յատկութիւն մը ունէր ժողվելու եւ հայերէն թերթերուն ծախելու ինչ լուր որ կրնար տպաւորութիւն գործել:

Սո՞ւտ է, իրա՞ւ է,— նշանակութիւն չունէր: Կը բաւէ որ «զգայացունց» հանգամանք ունենար, եւ մանաւանդ շոյէր ամբոխային տրամադրութիւնը:

— Ի՞նչ նորութիւն, փիլէ..., կը հարցնէի, ճամբան հանդիպած ատեն:

Մարդը առանց լրջութիւնը կորսնցնելու, անկիւն մը կը քաշէր, դէզ մը թուղթ կը հանէր գրպանէն եւ կը պատմէր, կը պատմէր ու կը վերանա՛ր:

Ակամայ միտքս ինկաւ այս մարդը, առջի օր, երբ աչքէ կ'անցընէի Փարիզի ռամկավար օրկանին չորեքշաբթի օրուան թիւը (29 մայիս):

Այս օրկանին մէջ, որ իր հերթական — տարեկան — պարտականութիւնը կը կատարէ կարելի եղածին չափ սեւցնելու համար Մայիս 28ը, հռչակաւոր Ա. Թէրզիպաշեանը իր յօդուածին հետ Յ. Գ. մըն՚ալ բըլխեր է, ուր կը կարդամ.

— «Յառաջ» Սարտարապատի դիմադրութեան տարեդարձին առթիւ, խմբագրական մը գրած է, որուն մէջ ան անունն անգամ չէ յիշատակած Զօր. Սիլիկեանի՝ որ այդ դիմադրութեան կազմակերպողն եղած է եւ առաջին հոգին եւ որ իր քաջութեամբ արպէս նոր Վարդան մը հերոսացած հայ պատմութեան մէջ»:

«Յառաջ» ոչ միայն այս մահացու մեղքը գործած է, այլ եւ Զօր. Սիլիկեանի փոխարէն յիշատակած է անունը Արամին, կուսակցական շէֆի մը, որուն դերը Զօր. Սիլիկեանի գործած հրաշքին քով, այն է ինչ որ մուկը լեռան մը քով... Ամօ՜թ»:

Կը գտնեմ «Յառաջ»ի կիրակի օրուան խմբագրականը եւ կը կարդամ ակնարկուած տողը.

— «Այդ համատարած անտարբերութեան եւ յուսահատութեան մէջ, երբ շատ բնական պիտի ըլլար բռնել նահանջի ճամբան, կը տրուի յանդուգն վճիռ մը,— Կռիւ, որ եւ է գնով:

Եւ կը գտնուի մէկ, վարիչ ուժն ալ, նոր օրերու բառով՝ «Առաջնորդ»ը — Արամ»:

Ուրեմն, խմբագրականը Սարտարապատի կռիւ չէ որ կը նկարագրէ, այլ պատմական պահ մը, միջանկեալ բնորոշելով Արամին դերը ճիշդ այնպէս ինչպէս եղած է բոլոր իրազեկ եւ պարկեշտ մարդոց վկայութեամբ:

Եթէ թշուառ Ղազարոսը վերէն վար կարդացած ըլլար խմբագրականը, եւ մանաւանդ հասկցած՝ բառերուն իմաստը, անշուշտ պիտի կարմրէր:

Բայց իր միտքը ոչ Սարտարապատը փառաբանել է, ոչ ալ Զօր. Սիլիկեանը, այլ սեւցնել, կրցածին չափ մուր քսել Արամի ճակտին:

Ահա քսան տարիէ կ'ըլլայ որ այդ արհեստը կը շարունակէ եւ դեռ չէ յագեցած...

Չէ՞ք ըսեր — երիցս թշուառ մարդ:

ՎԱՀԷ

Ի պատիւ գերման նախարարին

Տեղական թերթերու թղթակիցները դիտել կու տան թէ Զօր. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը պաշտօնական եւ ջերմագին ցոյցերու արժանացաւ, Սոֆիայէն մեկնած ատեն: Մայրաքաղաքի կեդրոնական պողոտան լեցուած էր անհամար բազմութեամբ, որ ջերմապէս կը ծափահարէր գերման հիւրը: Պորիս թագաւորը ուղղակի օդանաւային կայանը գնաց, ողջերթ մաղթելու համար: Մեկնելէ առաջ, թագաւորը եւ Զօր. Կէօրինկ աչքէ անցուցին պուլկարական ջոկատ մը եւ թագաւորը այցելեց գերմանական օդանաւը: Ողջերթի գացած էին նաեւ երեք նախարարներ: Զօր. Կէօրինկ Եուկոսլավիա գնաց:

Կ'ըսուի թէ զօրավարը Պերլին հրաւիրած է Պորիս թագաւորը, նոյն ինքն Հիթլէրի յանձնարարութեամբ: Միեւնոյն ատեն թելադրած է հեռու մնալ Պալքանեան համաձայնութենէն:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՎՏԱՆԳԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

Երէկ հաղորդած էինք Զօր. Ըսմէթի ճառը՝ օդանաւային սպառազինութեան մասին: Վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ լրացուցիչ տեղեկութիւնները՝ այս շատ կարեւոր ճառի մասին.—

Ընկերներ, ուրիշ դառն իրականութիւն մըն ալ հաղորդեմ: Մեզմէ խելացի կարծուողներն անգամ աժան եւ դիւրին զէնք մը կը կարծեն սաւառնակը: Մինչդեռ միջակ սաւառնակ մը 60,000 ոսկի կ'արժէ, եւ զայն միշտ գործելու պատրաստ վիճակին մէջ պահելու համար, տարին 60,000 ոսկի ծախսելու է: Ուրեմն, սաւառնակ մը պատրաստ պահելու համար, անոր արժէքին չափ գումար մը ամէն տարի դնելու է պիւտճէին մէջ:

Մեր օդային պիւտճէն 6 միլիոն ոսկի է: Ունինք միշտ գործելու պատրաստ 100 սաւառնակ: Եթէ ուզենք միշտ գործելու պատրաստ 500 սաւառնակ պահել, պէտք է ամէն տարի 30 միլիոն ոսկի յատկացնենք պիւտճէին մէջ:

Ինչպէս կը տեսնէք, ազնիւ հայրենակիցներու ըրած օգնութիւնը շատ քիչ է, բաղդատմամբ պէտքին: Օրինակ, երբ գիւղ մը սաւառնակ մը կը նուիրէ բանակին, այն համոզումն ունի որ ան պիտի կարենայ մասնակցիլ 10 — 15 տարի յետոյ տեղի ունենալիք պատերազմի մը: Ոչ, եթէ ամէն տարի տրուի այդ սաւառնակին դրամը, այն ատեն միայն կրնայ պատրաստ ըլլալ:

Ընկերներ, պէտք է գիտնանք որ գալիք դէպքերուն հանդէպ Թուրքիա ուրիշ ճար չունի, եթէ ոչ ապաւինիլ իր ուժերուն, ինչպէս որ մինչեւ հիմա միայն իր ուժով պահած է իր գոյութիւնը: Մեր պաշտպանութեան համար առնուազն 500 սաւառնակի պէտք ունինք: Ասոր համար ալ պէտք է տարին 30 միլիոն ոսկի ապահովենք: Մինչդեռ Սաւառնակի միութեան բերածը տարեկան երեք միլիոն ոսկի է:

Նախ պէտք է գիտնալ որ ամբողջ աշխարհի մէջ օդային վտանգը ասկէ նոյնիսկ հինգ տարի առաջ կարծուածէն շատ աւելի ծանր է: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, ամէն Թուրք հայրենակից պէտք է բերնէս դասօրէն լսէ թէ օդային վտանգ կայ Թուրքիոյ համար, օդային յարձակում մը կրնայ քանդել մեր երկիրը: Քաղցր բաներ չեմ ըսեր, բայց այս է իրականութիւնը:

Թուրք բանակը ի վիճակի է երկիրը պաշտպանելու ցամաքէն կատարուելիք յարձակումի մը դէմ: Այսպէս, երբ ասկէ առաջ 8 պետութեանց կողմէ գրաւումի ենթարկուեցանք, շատ լաւ գիտցանք մեր հողերը մաքրել օտարներէն, հակառակ անոր որ ոեւէ միջոց չունէինք:

Թէեւ բաւական ուժ չունինք ծովէն կատարուելիք յարձակումներու դէմ, բայց կրնանք շարունակել մեր պայքարը: Գալով օդին, չենք կրնար ըսել թէ հարկ եղած ուժը ունինք: Թուրքիա օդային վտանգի մը առջեւ կը գտնուի: Սխալ է կարծել որ մեր լեռները եւ անչէն լայն հողամասերը կրնան դիւրութեամբ փարատել օդային վտանգը: Այսօր չկայ լեռ մը որուն վրայէն չկա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՊԱՀՈՎՈՒԵՑԱՒ ՎԵՐՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Երրորդ հանդրուանին, սակայն, իրաւական արդիւնք գոյութիւն չունէր զանգուածները շարժման մէջ դնելու համար: Օրէնքի բոլոր միջոցները սպառեցան եւ մեր փաստաբաններու վարած բարեխիղճ եւ թոյլ դատավարութիւնը՝ հակառակորդներու ներկայացուցած սուտ վկաներու դէմ պարտութեան եւ վհատութեան հոգեբանութիւն մը ստեղծեց: Վերջին վայրկեանի պայքարին համար պատրաստութիւններ կը տեսնէինք շատ քիչ յոյսերով, բայց վստահ մեր դատին արդարութեան:

Մենք մեր դէմ ունէինք Ն. Եօրքի ոստիկանութիւնը՝ կանխապատրաստուած մեր հակառակորդներուն կողմէ, հոգեւորականութիւնը՝ նախապաշարուած մեր պատասխանատուութեան մասին, հանրային կարծիքը՝ շահագործուած յանուն եկեղեցիի եւ քրիստոնէութեան՝ պոլշեւիկներու կողմէ եւ ի վերջոյ, դատական երկու մարմիններու միաձայն վճիռները, մանաւանդ բարձրագոյն ատեանի:

Առկէ զատ, Ն. Եօրքի նահանգի քրէական պատմութեան մէջ նախընթացներ չկային թէ դատական երկու մարմիններու միաձայն վճիռներէն վերջ ներում մը կրնայ ըլլալ նահանգապետին կողմէ:

Ալ աւելի յուսահատական էր կացութիւնը միջազգային երկու դատերէն յետոյ, Սաքօ — Վանզէթթիի եւ Թօլ Մունիի, երեքն ալ քաղաքական յանցաւորներ, պաշտպանուած հանրային կարծիքէն եւ բազմաթիւ դէմքերու միջամտութեամբ ապահովուած: Իտալական գաղութը հնարաւորութիւն չունեցաւ իր երկու զաւակները ազատելու մահուան ճիրաններէն եւ ոչ ալ բազմամիլիոն եւ ազդեցիկ իրլանտական գաղութը՝ իր մէկ զաւակը ցկեանս բանտարկութենէն: Այդ անյաջողութիւններուն գլխաւոր պատճառներէն մէկը պոլշեւիկներու պաշտպանութիւնն էր այդ երկու դատերուն — անոնք կը շահագործէին այդ դատերն իրենց քաղաքական նպատակներուն համար:

Այլ էր պատմութիւնը մեր ինը ընկերներու դատին մէջ — հոս պոլշեւիկները մեղադրողի դերին մէջ էին եւ պաշտպան....եկեղեցւոյ եւ հոգեւորականութեան:

Կեղծիք մը, որ շատ շուտով յայտնի դարձաւ Ն. Եօրքի նահանգապետին:

Նահանգապետի պահանջած հարցարաններէն մէկն ալ կը վերաբերէր պոլշեւիկներու մասնակցութեան, ինչպէս նաեւ անոնց հետաքրքրութեան՝ հայ բարձրաստիճան հոգեւորականութեան ներկայացուցչի մը սպանութեան գործին մէջ:

Եւ մեզի համար դժուար չէր բազմաթիւ փաստեր բերելու թէ պոլշեւիկները շատ յաճախ իրենց գործակալները կը սպաննեն՝ երբ անոնք անօգուտ կը դառնան եւ նոյն իսկ վտանգաւոր: Թէ ինչպէս անոնք, բազմաթիւ դէպքերու մէջ, սպանութիւններ կատարած են իրենք եւ ամբաստանած իրենց հակառակորդները՝ ճիշդ այդ սպանութեան մէջ: Հայ պոլշեւիկները հանդիսանալով հոգին հակադաշնակցական կատաղի պայքարին, ակամայ դարձան գլխաւոր պատճառներէն մին՝ նահանգապետի ներումին:

Եւ անհաւանական չէ որ այս պատճառով քաղաքական խնամիները փողոց ելլեն իրենց ներքին հաշիւները մաքրելու համար:

Անշուշտ միայն այդ չէր պատճառը վերջին յաղթանակին:

Երեք շաբթուան ընթացքին Դաշնակցական շարքերը (նաեւ համակիրները) հրաշքներ գործեցին: Գիշերը ցերեկին խառնած եւ Դաշնակցականի յատուկ զոհաբերութեամբ, անոնք անցան աշխատանքի: 21 օրուան ընթացքին Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը, մանաւանդ Ն. Եօրքի նահանգին մէջ, մօտաւորապէս հարիւր հազար ստորագրութիւններ հաւաքուեցան, հազարաւոր հեռագիրներ տեղացին՝ մարմիններու թէ հաստատութիւններու կողմէ, հայ եւ ամերիկացի հարիւրաւոր պետական եւ հանրային դէմքեր աշխատանքի լծուեցան եւ խնդրագիրներու այդ տեղատարափին տակ նահանգապետ Լիմընը իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց երկու «ոճրագործ» Հայերու դատին վրայ: Իր ուսումնասիրութեան ընթացքին տեսաւ նաեւ ստորագրութիւնները ութ երդուեալ դատաւորներու, որոնք դատապարտած էին մեր ինը ազնիւները: Տեսաւ ամէն ազգի եւ յարանուանութեանց հոգեւորականներու դիմումնագրերը, կարդաց ռամկավար եւ հանրապետական կուսակցութեանց ղեկավարներու հեռագիրներն ու նամակները: Խնդրագիրներուն մէջ կային նահանգապետներու, դաշնակցային եւ նահանգային ծերակուտականներու, ամերիկեան ազգային հաստատութիւններու, վաճառականներու եւ առեւտրականներու, կուսակցութեանց ներկայացուցիչներու գրութիւնները, ինչպէս նաեւ խնամքով պատրաստուած գրութիւն մը — փաստեր պոլշեւիկներու բազմաթիւ սպանութիւններէն՝ արտասահմանի իրենց գործակալներու:

Բայց ամէնէն աւելի դեր խաղաց նահանգապետին եւ իր իրաւագէտ խորհրդականներու ուսումնասիրութիւնը դատավարութեան հետ կապ ունեցող բոլոր նիւթերուն:

Եթէ կ'ուզէք գիտնալ, մեզի ազատութիւն պատճառողը ոչ միայն մեր երկու արի ընկերներու մահուան ճիրաններէն ազատիլն է—այլեւ գլխաւորապէս այն պատճառաբանութիւնը որով նահանգապետը հիմնաւորած էր իր ներումը:

Ահա այդ պատճառաբանութեան հիմնական գիծերը,— կառավարութիւնն ամբաստանած է ինը հոգի առաջին կարգի մարդասպանութեամբ, կանխամտածուած ծրագրով մը սպաննելու Դուրեանը: Ըստ նահանգի օրէնքներուն, եթէ բոլորին ալ մեղսակցութիւնն ապացուցուած է — բոլորն ալ մահուան պիտի դատապարտուէին: Սակայն, միայն երկու հոգի մահուան դատապարտուած են, իսկ եօթը՝ բանտարկութեան: Ինչո՞ւ: Առկէ զատ կառավարութիւնը ա՞մբաստանած էր նաեւ X մը եւ առանց ձերբակալելու, արդէն մահուան դատապարտած է երկու հոգի, իբրեւ Դուրեանը սպաննողներ: Եթէ պատահի որ այդ X-ը ձերբակալուի եւ երեւան գայ որ իսկական յանցաւորը ան է, ինչո՞ւ երկու անմեղներ պիտի մեռնին — զոհացո՞ւմ տալու համար ներքին քաղաքական կիրքերուն: Կ'արժէ՞ արդարութիւնը զոհել այդ անսանձական կիրքերուն համար:

Եւ այս պատճառաբանութեամբ նահանգապետը յայտարարեց իր պատմական ներումը:

Պէտք է անմիջապէս աւելցնեմ թէ նահանգապետին այս որոշումը հոգեկան անդորրութիւն պատճառած է մեր հակառակորդներէն ոմանց, իրենց միայն յայտնի պատճառներով:

Այսպէսով կը վերջանայ այս նշանաւոր դատավարութեան առաջին հատորը, որուն գլխաւոր նիւթերն էին՝ Դուրեանի սպանութիւնը, միացեալ ճակատի աշխատանքները Դաշնակցութիւնը դատապարտելու, ինը ընկերներու դատը եւ պատիժները, երկու հոգի մահուան դատապարտուած եւ 72 ժամ առաջ մահուընէ փրկըւած՝ շնորհիւ թափուած ջանքերու:

Առկէ վերջ պիտի գրուի երկրորդ հատորը՝ միացեալ ճակատի քայքայումը, եօթը ընկերներու դատի վերաքննութեան աշխատանքները եւ, ի վերջոյ, քանի մը տարիէն բոլորին ազատութիւնը:

Յետագայ յօդուածներուն մէջ, անկախ առօրեայ լուրերէն, պիտի ջանամ ընդհանուր վերլուծումն ընել առաջին հատորին բովանդակութեան, այն համոզումով թէ գաղթահայ կեանքը կը մտնէ շատ կարեւոր եւ անակնկալներով լեցուն նոր շրջան մը:

ՀԱՅՈՐԴԻ

ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

Այս օրերս երբ Փարիզի մէջ կը տօնուի վաստակաւոր ուսուցչի մը՝ Գ. Երուանդ Տէր Անդրէասեանի յոբելեանը, հայ ցիրուցան մտաւորականութիւնը ինքնաբերաբար կը տարուի խորհելու յոբելեարին անձէն շատ անդին, հայ դպրոցին ու անոր անձնուէր մշակներուն վրայ: Երիտասարդ գրող մը որ սկիզբէն իր ամբողջ կորովը ուզեց տրամադրել այդ հանդէսին համար, կը գրէր. «Գ. Տէր Անդրէասեանը որքան որ ինծի ուսուցիչ եղած չէ, բայց յանձին իրեն մեր հերոսական ուսուցչութիւնը կը տեսնեմ, եւ անձնապէս պաշտամունք ունիմ մեր ուսուցչութեան»:

Հայ կրթական մշակնե՛ր: Ձեր նայուածքը երկարեցէք անգամ մը դէպի մեր պատմութեան խորերը, անցեալին մշուշը դեռ թոյլ չի տար մեզ յստակ կերպով զանազանել դէմքերը անոնց, որ քրիստոնէութեան լոյսէն շատ առաջ հելլենական հրաշալի մշակոյթով կը կրթէին հայ արքայազունները եւ լեռներու խորը հայ շինականին միտքը կը ճախրակէին դիւցազնական երգերու արուեստովը: Բայց ահա պատմական շրջանը մեր աչքին առջեւն է, մեծ ուսուցիչ մը որ կը թափառի «աշակերտօքն հանդերձ», քաղաքէ քաղաք, Հայաստան աշխարհին մէջ ու նոյն իսկ անկէ դուրս, ամենուրեք հիմնելով կրթական բոյն մը, կարգելով ներկայացուցիչ մը: Մեծ հայրապետ մը որ կը սկսի ուսում ջամբել իր աղուատոհմ թոռնիկին, ապագայ պաշտելի զօրավարին:

Ու դպրոցները կը բազմապատկուին ամէն կողմ, յաջորդելով իրարու դարերու ընթացքին, կործանուելով բարբարոսութեան հեղեղներէն ու վերականգնելով շարունակ հայ հանճարին ուժովը, Հաղբատ ու Սանահինէն մինչեւ Դրազարկն ու Սկեւռան, մինչեւ Վենետիկը, Պէրպէրեանն ու Սանասարեանը:

Մեր ազգութեան զանազան ճիգերը կրօնական, քաղաքական, զինուորական ու տնտեսական մարզերուն մէջ, ունին անշուշտ իրենց նշանակութիւնը իբրեւ ազդակ մեր ինքնապահպանութեան, բայց անուրանալի է որ մեր կրթական կեանքը եղած է այն նուիրական հուրը որ փոխանցուած է սերունդէ սերունդ եւ կապած է մեզ իրարու ժամանակին ու միջոցին մէջ, մեր դժբախտութեան թէ ուրախութեան օրերուն: Այսօր ալ այնքան յուսահատ վիճակներէ յետոյ, երբ մեր հոգին կը պայծառանայ, մեր կրթական կեանքին վերածնունդովն է միայն: Անդին, հեռուն, հայ համալսարանին, լիսէին ու նախակրթարանին կեանքը աւելի կը հետաքրքրէ մեզ, քան թէ հայ նախարարին կամ ժողովականին:

Եղաւ սակայն ատեն մը ուր ստորութեան չգիտան այնչափ ճնշեց հայ քաղքենիին վրայ որ այս վերջինը բակսաւ արհամարհել ու ծաղրել հայ դաստիարակը, չարափոխելով անոր անուան նշանակութիւնը, կոչելով զայն «վարժապետ» հեգնական շեշտով մը, այսինքն իր հասկացողութեամբ վերացական մարդ, անպէտ մարդ, եւ ուզեց նոյն իսկ անոր վերապահել, հայ ընկերութեան մէջ, այդ գաղափարին համապատասխան խեղճ կեանք մը: Բարեբախտաբար այդ թիւր դատողութիւնը անհետանալու վրայ է այժմ, եւ նոյն իսկ ոմանք հակառակ չափազանցութեամբ՝ կը սիրեն կոչուիլ փրոֆէսէօր, եւրոպական հնչումով ու հպարտութեամբ, առանց անդրադառնալու թէ այդ տիտղոսին արժանանալու միակ միջոցն է կրթական կեանք վարել եւ աշակերտներ հասցնել:

Ազգային պահպանութեան նպատակէն զատ, դեռ ուրիշ գերազանց արժանիք մըն ալ ունի ուսուցչութիւնը: Այդ այն բարոյական ամուր կապն է որ կը ստեղծուի բազմաթիւ լուսամիտ անհատներու միջեւ, եւ միակն է որ կրնայ բաղդատուիլ ծնողքի եւ զաւակներու մէջ գոյութիւն ունեցող սիրոյն հետ: Կրնա՞ք երեւակայել աշակերտ մը որ երախտապարտ չզգայ ինքզինքը իր ուսուցչին հանդէպ եւ կամ չհամակրի անոնց որ ըմպած են միեւնոյն աղբիւրէն: Այդ համակրանքը աւելի կը զօրանայ անշուշտ, երբ անձերէն զատ ուսուցման նիւթն ալ կը խօսի մեր հոգւոյն: Լեզուներ սորվիլը գեղեցիկ է, բայց Հայու մը համար ա՛լ աւելի գեղեցիկ է սորվիլ հայ լեզուն, իր անցեալ փառքովն ու պատմութեամբը:

Այս բոլոր տեսակէտներով կարելի է ըսել որ հայ կրթական մշակներուն պատուական մէկ ներկայացուցիչն է մեր այժմու յոբելեարը, Գ. Երուանդ Տէր Անդրէասեան: Յիսո՛ւն տարիներ տքնած հայ լեզուին համար, անոր գանձերովը ճոխացած ու ճոխացուցած բոլոր իրեն մօտեցող հայ պատանիները: Խօսք չունինք անոնց մասին որոնք առիթ չեն ունեցած զգալու մեր գրաբարի գեղեցկութիւնը եւ ոչ ալ անոնց մասին որ ներկայ անտեսական տագնապի գալարումներուն մէջ կը թուին մոռնալ թէ պարտաւոր ենք մեր ապրուստը հոգալ ու ապրիլ, միմիայն զգալու եւ վայելելու համար այն բարոյական գեղեցկութիւնները որոնք կը կազմեն մեր կեանքին նպատակը:

ՏԷՕՎԼԷԹ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ

Երկուշաբթի: Ձանձրացուցիչ օր մը կիրակիէն վերջ: Փլաս Քլիշիի արձանին քովն եմ ու կը սպասեմ ոստիկանի սուլիչին՝ դիմացը անցնելու համար: Ամսթերտամ փողոցին բերանը բազմութիւն մը խռնուած է, հասակս փոքր ըլլալով ոչինչ կը տեսնեմ, հետաքրքրութիւնս չափ չունի, խումբին մէջն եմ, ոստիկանի մը ձայնը կը շփոթեցնէ զիս ...

— Չկա՞յ երիտասարդ մը որ յունարէն, թուրքերէն կամ հայերէն խօսի:

Բազմութեան մէջ հոգիս հրճուեցաւ եւ անմիջապէս պոռացի.

— Ես երեք լեզուներն ալ գիտեմ, Պ. ոստիկան:

—Et bien voilà!

Կը ճեղքեմ բազմութիւնը ու հասնելով ոստիկանին քով զարմանքս եւ յուզումս մեծ կ'ըլլայ երբ կը տեսնեմ պատանի մը ... Պէտք չունէի յունարէն կամ թուրքերէն խօսելու, որովհետեւ արիւնս քաշած էր եւ հասկցած էի թէ ան Հայ մըն է. թէեւ կորսնցուցած ցեղին դիմագիծը, սեւցած եգիպտացի բնիկէ մը աւելի, ածելի չտեսած՝ ամիսէ մը ի վեր, դունատ գլխարկ մը ու պատռտած հագուստներ: Անգամ մը եւս անոր ցայտուն եւ Հայու աչքերուն մէջ նայելէ վերջ, հարցուցի.

— Ինչո՞ւ հոս կեցած ես, ի՞նչ կ'ուզես ...

Կարծես տասնեակ տարիներէ ի վեր Հայու երես չտեսած կամ թխապարտութենէ նոր ազատած, լալով ուսերուս վրայ ինկաւ: Ձայնս ազդած էր անոր վրայ: Ժողովուրդը այլայլած էր, ոստիկանին բիրտ ձայնն էր որ խանգարեց լռութիւնը:

— Ի՞նչ կ'ուզէ այս Հրեան:

Սրտնեղած այդ խօսքին վրայ, նոյն ուժգնութեամբ պոռացի.

— Ներեցէք, Պարոն, Հրեայ չէ, այլ Հայ, զաւակը ժողովուրդի մը որ քաղաքակրթութիւն ունեցած է Քրիստոսէ հինգ դար առաջ, երբ Գալլիացիները ...

Այս խօսքերուս վրայ տղան ուժ առած նորէն յօդնաբեկ ակնարկ մը նետեց: Հարցուցի.

— Ո՞ւրկէ կուգաս եւ ո՞ւր կ'երթաս ...

Արցունքը աչքերուն պատասխանեց.

— Ոտքով Հռոմէն եկայ եւ առաջին ժամուն Փարիզի մէջ ոստիկանները կեցուցին:

Անմիջապէս թարգմանեցի ոստիկաններուն: Այս լսելով ժողովուրդը, որ հասարակ ֆրանսացի ֆլօշարի մը տեղ էր դրած զայն, սկսաւ հրմշտկել իրար եւ աւելի մօտենալ ...

— Թուղթ ունի՞ս վրադ ...

— Այո ...

Մտադրած, ծոցէն քաշեց թաշկինակի մէջ փաթթած կապոց մը եւ մէջէն հանեց մագաղաթի պէս թուղթ մը, մաշած պատռտած Հանրապետութեան անցագիր մը: Իտալական սահմանագլուխէն Մօնաքօ մտած ատեն ստորագրուած է Մօնաքօյի իշխանին քարտուղարութեան կողմէ:

Հանրապետութիւն! 1931ին: Բայց անոր անցագիրը արժէք ունի՞: Ոստիկանները կամաց մը հեռացան, ցրուելով ժողովուրդը ... Քանի մը բարեպաշտներ մօտեցան եւ քանի մը ֆրանք տուին: Պատանին մերժեց ու դարձաւ ինծի ...

— Ես Հայ եմ ... Ես աշխատիլ գիտեմ: Մուրալ չեմ սորված տակաւին ... Հայերը եկեղեցի ունի՞ն այստեղ:

— Հարկաւ կ'ուզե՞ս որ քեզ տանիմ:

Զուգեցի զինքը մինակ թողուլ:

— Ինչպէ՞ս եղաւ որ այդ անցագիրը ունեցար:

— Հ. Հանրապետութեան օրերուն էի առած ու պահած էի: Մարսիլիա կը մնայի, լաւ վիճակ ունէի, կ'աշխատէի քաղաքէն հեռու ... օր մը խելքիս փչեց Ամերիկա երթալ, Մարսէյլի մէջ Հ. Հ. հիւպատոսին նորոգել տուի անցագիրս եւ Հաւրէն նաւ առնելով հասայ Նիւ Եորք: Վար իջած ատեն մաքսատան մէջ բռնուեցայ: Որոշեցին որ վերադառնամ: Նաւը հասաւ Բուլայի կղզիները ու Հ. Հանրապետութեան անցագիրը ցոյց տալով վար իջայ: Երկար ատեն աշխատեցայ, պզտիկ դիրք մը շինեցի: Մինակ էի ու Հայերէնս մոռնալու վրայ: Կիրակի մը մայրաքաղաքը պտոյտի գացած էի, ծանօթացայ հայ ընտանիքի մը եւ անոր աղջիկ զաւկին հետ ամուսնացայ, բայց տնտեսական տագնապը վրայ եկաւ եւ ծայր աստիճան թշուառ մնալու վախէն ուզեցի գաղթել, գոնէ հեռուէն կինս նայելու յոյսով: Անցագիր ճարելու միջոց չկար: Գացի հունգարական դեսպանատունը ու անցագիրս մէկ տարուան համար նորոգել տուի: Մինչեւ 20 ապրիլ 1935 հանրապետութեան անցագիրս ի զօրու էր ... Անցայ Իտալիա, երեք ամիս պարապ թափառեցայ ու ծայր աստիճան թշուառ վիճակի մէջ քալելով ճամբայ ելայ դէպի Փարիզ ... Երբ իտալական սահմանը հասայ, պահակները ազատ անցք տուին, բայց մէկ ժամ վերջը ետեւէս հասան եւ բռնեցին, նորէն ետ վերադարձանք, սահմանագլխի հրամանատարը առաւ հայկական անցագիրս, տարաւ վիզա ընել տուաւ Մօնաքօյի իշխանութեան եւ բարի ճանապարհ մաղթեց ... Ամիս մը քալեցի, ճամբան ոսկի ժամացոյցս 420 ֆրանքի ծախեցի ու հաց եւ ուտելիք գնելով աւելի կազդուրուած ճամբաս շարունակեցի: Տեսայ շատ մը քաղաքներ, Մոնթէ Քարլօ, Նիս, Քան, Սէն Ռաֆայէլ, Մարսէյլ, Մօնփէլիէ եւ հասայ մինչեւ Լիոն: Հոն հայրենակիցներս ճամբու ծախք տուին ու եկայ Փարիզ:

Խօսքը աւարտած էր ու մենք արդէն հասած էինք Հայոց եկեղեցին:

Ներսն ենք, Խորհրդարանը: Կապոյտ ծածկոցով սեղանին առջեւ քանի մը ծերուկ մամիկներ ու տղաք...

Խորը նստած եկեղեցւոյ քարտուղարը, որ թերթ մը կը կարդայ, աջին սենեակ մը, որուն խորը թիկնաթոռի մը մէջ քահանայ մը կը մրափէ... քովի սենեակը ազքատախնամը: Տեսնելով որ դիւանապետը շատ զբաղած է, կը յառաջանամ բարեկամիս հետ ազքատախնամի քարտուղար Գ. Յէնէրճեանի...

— Պարոն Գեղամ, այս պարոնը Իտալիայէն քալելով հոս...

— (Խօսքս կտրելով) Գիտեմ կը ճանչնամ, 10 ֆրանք կրնամ տալ, ամէնէն քիչը 80 ֆրանք պէտք է անոր ամիսը... Կը ճանչնամ զինքը:

Եւ դուռը կը գոցէ՝ դուրս հանելով

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ
ԴԷՊՔԵՐԸ ԲԱՐՁՐ-ՀԱՅՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ
(1917 ՀՈԿՏ.— 1918 ՄԱՅԻՍ)

Խնուսի մէջ կը գործէր 2րդ հրացանաձիգ գունդը, գնդ. Սամարցեւի հրամանատարութեան տակ: Կազմըւած էր նաեւ Սասունցի Մուշեղի եւ Մանուկի ղեկավարութեամբ գունդ մը, որ բացառիկ դեր կը խաղար այդ շրջանին մէջ:

Տարօնցի Սմբատ՝ Հայրապետի, Արտ. Միրզոյեանի եւ Ցարօյի հետ կը գործէր Ալաշկերտի շրջանը եւ տեղական կամաւորական զօրամասեր կը կազմէր մեծ յաջողութեամբ:

Երզնկա կը գտնուէր Մուրատը, իր 300 ձիաւոր եւ հետեւակ զինուորներով: Գնդ. Մոռէլի հրամանատարութեան տակ՝ ռուսական բանակներէն մնացած 1500ի չափ հայ զինուորներ, գնդ. Հասան – Փաշայեանի անմիջական ղեկավարութեամբ:

Քեալքիթ – Բաքերդի ճակատը կը գտնուէր Զօր. Սեպուհը 700 զինուորներով, տեղացի կամաւորներուն հետ միասին:

Կարնոյ մէջ կը գտնուէին 3100 զինուորներ, հայ եւ ռուս, գնդ. Թորգոմի եւ ուրիշներու ղեկավարութեամբ:

Կարնոյ մէջ կը գտնուէր ճակատի ընդհանուր հրամանատար Զօր. Օդիշելիձէն՝ նշանակուած Անդրկովկասեան Կոմիսարիատի կողմէ:

Արդ, Վասպուրականէն մինչեւ Երզնկա, մէկ կողմ թողլով Տրապիզոնը, շուրջ 500 քիլոմեթր երկարութիւն ունեցող ճակատի մը պաշտպանութեան ծանր հոգը կ'իյնար 7—8000ի հասնող հայ զինուորութեան ուսերուն ... որ իրր պահակ իսկ չէր բաւեր:

Այժմ, տանք պատկերը այնքան որքան հնարաւոր է այդ օրերուն, գրաւուած հայկական շրջաններու հայ բնակչութեան պատկերը:

1915 յուլիսին, Վասպուրականի եւ Մանազկերտի մեծ նահանջի ատենները, Կովկաս էին թափուած 3—400 հազարի չափ հայ գաղթականներ, դարհուրելի պայմաններու մէջ: Իգդիրէն մինչեւ Էջմիածին, Երեւան եւ Արարատեան դաշտը, գաղթականները՝ բացօթեայ, ճանապարհներու եւ փողոցներու մէջ, քարերու եւ ծառերու տակ փռուած էին: Ժանտատենդն ու փորհարութիւնը, քոլերան ու աղետալը մեծ աւերներ կը գործէին: Միմիայն Էջմիածնի վանքի բակին ու Ներսիսեան անտառին մէջ 100.000ի չափ գաղթականներ էին թափուած: Տակաւին մինչեւ այսօր Էջմիածնի անտառին մէջ «Եղբայրական գերեզման» անունով հողակոյտի մը տակ կը հանգչին համաճարակի մեր հազարաւոր զոհերը, առանց խաչափայտի:

Հոս, անցողակի կը յիշենք միայն այն ծանր ողբերգութիւնը, որ ապրեցաւ Վասպուրականի եւ շրջաններու հայութիւնը:

1916ին, երբ ռուսական բանակները կրկին յարձակողականի դիմեցին եւ հասան մինչեւ Պիթլիս, գաղթականութեան մեծ մասը վերադարձաւ եւ ռուսական ուժերու հովանիին տակ, լծուեցաւ վերաշինական աշխատանքներու: Լաց ու ծիծաղ, դարձեալ խառնուեցան հայրենի դաշտերուն ու հողերուն: Կարճ ժամանակուան մէջ երկրի վերաշինութիւնը արագ թափով սկսաւ յառաջանալ: Եւ արդէն 1917ի վերջերը ստուար հայութիւն մը տեղաւորուած էր Թրքահայաստանի մէջ:

Մօտաւոր թիւերով, ահա Թրքահայաստանի հայութեան վիճակագրական պատկերը, զոր կը քաղենք Թիֆլիսի «Հորիզոն»էն (1918 յունուար 3) «Թիւրքահայ կեանքը 1917 թուին» Յովհ. Մխիթարեանի յօդուածէն:

Հին – Բայազիտ եւ շրջակաները՝ 10.000 հոգի, Դիատին՝ 5000, Ալաշկերտ՝ 30.000, Բասէն՝ 22.000, Խնուս՝ 28.000, Կարին եւ Կարնոյ դաշտը՝ 6000, Դերջան՝ 4000, Երզնկա՝ 3000, Ճորոխի հովիտը՝ 3000, Պուլանըխ – Մանազկերտ՝ 4500, Տրապիզոն՝ 1500, Վասպուրականի նահանգ՝ 25.425: Ընդամէնը՝ 142,425, որ եթէ զինուոր ըլլային հազիւ պիտի բաւէին...

Պէտք է ըսել, որ այս պատկերը ե՛ւ մխիթարական էր ե՛ւ ողբերգական: Մխիթարական այն իմաստով, որ հայկական զանգուածները սակաւաթիւ բնակչութեամբ տէր կանգնած էին իրենց հայրենի հողերուն, ողբերգական՝ անոր համար, որ պատերազմէն առաջ այդ վայրերուն մէջ մենք ունէինք աւելի քան 5—600 հազար հայութիւն, անտէր էինք ու սարկական վիճակի մէջ ...

Ահա, թիկունքի եւ ճակատի համահայկական ուժերու դասաւորութիւնը: Թիկունքը՝ կազմակերպական ճիգերու մէջ, ճակատը՝ վտանգի ենթակայ:

Առանց խրելու այլապէս շահեկան մանրամասնութեանց մէջ, այժմ շարունակենք մեր ճամբան դէպի՛ Կարին:

×

1917 դեկտեմբեր 31:

Խումբ մը ուսանողներ հասած ենք Կարին: Թաղիքէ վրանի մը տակ, ճարճատող կրակին շուրջ բոլորուած, կը խօսինք, կը ծրագրենք: Մեր կուրծքերը ուռած ու հոգիները փոթորկած:

Կը մտնենք Կարին: Քաղաքը մռայլ տեսք մը ունէր: Ձի՛ւն, ձի՛ւն... Մարդիկ կծկուած մուշտակներու եւ զինուորական տապատոկներու մէջ, ցուրտէն մորակուած, արագ – արագ կ'երթեւեկէին: Թրքական մզկիթները իրենց սեպաձեւ բարակ թեւերը նետած էին դէպի երկինք: Հայոց եկեղեցիները սգաւոր էին: Լուռ էր մայր եկեղեցին, ճարտարապետական այդ հինաւուրց կոթողը: Չէր լսուեր կոչնակներու թախծոտ ղօղանջը, որ այնքան հայկական սրտեր ու սարեր կը լեցնէր: Կարինը դեղնած, սահմռկած ասիական գիւղաքաղաքի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր:

Թուրք մանուկներ, պատերուն տակ, ցնցոտիներու մէջ, ցուրտէն գունատած մուրացկանութիւն կ'ընէին եւ ոտներէն կ'աղապատէին.

— Անա՛ նէքու, փափա նէ՛քու (Հայր չունիմ, մայր չունիմ) ...

Ի՛նչ ուշագրաւ երեւոյթ: Միթէ այսքան շո՞ւտ սպառեցան հայկական աւարներն ու բռնագրաւումները ...

Կարնոյ հայկական եւ թրքական թաղերը որոշապէս զատուած էին: Շուկան բաց էր: Կրպակներ՝ ամէն գոյնի ու ձեւի: Ամբողջ առեւտրական կեանքը կը գտնուէր Հայոց ձեռքը:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(5)

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, արտակարգ խանդավառութիւն կը տիրէր Մայիս 25ի շաբաթ գիշերը Փրթի Ժուռնալի ընդարձակ սրահին մէջ, որ մինչեւ դուռը լեցուած էր: Շատեր մնացին ոտքի:

Նախագահ Պ. Ա. Խատիսեան արտասանեց բացման խօսքը, յայտնելով թէ, 14րդ դարէն ի վեր հայ ժողովուրդը առաջին անգամ ըլլալով, ճիշդ ասկէ 17 տարի առաջ, յայտնեց իր գերագոյն կամքը անկախ եւ ազատ ապրելու ժողովրդավար վարչաձեւի մը տակ, իր երկրին մէջ ուր նախնիքը ապրած էին երեք հազար տարիներէ ի վեր: Այսօրուան Հայաստանի ոչ սահմանները եւ ոչ վարչաձեւը չեն գոհացներ մեր խիղճը, բայց ժամանակը ամէն ինչ կը կարգադրէ: Այսօր Հայաստանէն դուրս ունինք եօթը հարիւր հազար ցիրուցան բազմութիւն մը որուն միակ ցանկութիւնն է օր մը միանալ իր հայրենի հողին վրայ: Հոս հանդիսաւոր պարտք կը զգանք յայտնել մեր սրտագին շնորհակալութիւնը ֆրանսական կառավարութեան եւ ազգին որ այնքան բարեացակամ ասպնջականութիւն մը ընծայած է մեզ: Շնորհակալութիւն երեսփոխան Պ. Մութէի որ այնքան եռանդով եւ սրտագրաւ բարեկամութեամբ մը կ'աշխատի մեզ համար այս դժնդակ օրերուն: Բարի եկած են հոս մեր Ֆրանսացի բարեկամները եւ մեր դրացիները՝ Ազրբէջանցիներ, Հիւսիսային Կովկասցիներ, Վրացիներ, Ուկրայնացիներ եւ Թուրքեստանցիներ: Կեցցէ Ֆրանսան, կեցցէ միացեալ եւ ազատ Հայաստանը»:

Առաջին խօսքը տրուեցաւ Ֆրանսացի ընկերվարական երեսփոխան եւ մեր մեծ բարեկամ Պ. Մարիուս Մութէի, որ խանդավառ ճառով մը ոգեւորեց ամբողջ սրահը: Նախ փառաբանեց հայ ժողովուրդին առաքինութիւնները, իր պատմական դերը իբր Արեւելքի մէջ արեւմտեան քաղաքակրթութեան յառաջապահ, իր դէմ եղած հալածանքներն ու ջարդերը եւ վերջապէս մեծ պատերազմի պահուն իր ինքնաբուխ զոհաբերութիւնը Դաշնակիցներու դատին ի նպաստ: Յաղթականները շատ խոստումներ ըրին Հայոց ընծայելու իրենց արդար անկախութիւնը հայրենի հողին վրայ, բայց յետոյ, այս բոլոր հանդիսաւոր խոստումները մոռցուեցան եւ հայ ժողովուրդը թողուեցաւ իր տխուր բախտին: Ֆրանսա իր ասպնջականութիւնն ընծայեց սիրով Արեւելքի այս ազատատենչ ժողովուրդին, բայց տնտեսական տագնապին եւ անգործութեան հետեւանքով՝ ահա դարձեալ սեւ օրեր կը սպառնան անոր: Պէտք է գիտնալ թէ Հայերը միւս օտարականներուն պէս չեն մեր մէջ: Անոնք իրենք զիրենք զոհաբերած ըլլալով արդարութեան դատին եւ ատով իսկ ենթարկուած անարդարութեան եւ ապաստանած մեր երկիրը, բացառիկ իրաւունքներ ունին: Ֆրանսական կառավարութիւնը պէտք է գոնէ անոնց ապահովէ իրենց աշխատանքով ապրելու միջոցները, իսկ բացառիկ պարագաներու մէջ միայն կառավարէ արտաքսումի գործողութիւնը: Հայերը կրնան վստահիլ ոչ միայն մեր համակրութեան, այլ եւ մեր անձնուիրութեան վրայ, իրենց դատին համար:

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ա. Ջամալեան, որ փառաբանելով անկախութեան գաղափարը, յորդորեց չընկճուիլ մեր ահաւոր կորուստներէն եւ յուսախաբութիւններէն, եւ աւելի քան ամուր կառչիլ միացեալ եւ անկախ հայրենիքի ծրագրին, իբրեւ միակ ելքը մեր ժողովուրդի վերջնական փրկութեան: Յանուն Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան խօսք առաւ նախագահը, գնդ. Բաղտասարեան, պարզելով հայ զինուորին դերը՝ մեր ազատագրական պայքարին մէջ: Բացատրեց թէ Մայիս 28ը տրամաբանական ելքն է Վասպուրականի, Շ. Գարահիսարի, Ուրֆայի եւն. ինչպէս Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի կռիւներուն: Ինչպէս անցեալին մէջ, ապագային ալ հայ զինուորն է որ պիտի վճռէ մեր բախտը, հետեւաբար անհրաժեշտ է ուժ տալ մարտական կազմակերպութեանց:

Զ. Ո. Միութեան կողմէ յանպատրաստից ուղերձ մը արտասանեց Արշալոյս Խանէտանեան, Մայիս 28ը հռչակելով «Հրճուանքի եւ Հպարտութեան օր» եւ ողջունելով եռագոյնը: Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն կողմէ Պ. Մանուկեան եւս կրակոտ ուղերձ մը արտասանեց, փառաբանելով ազատութեան խորհրդանշանը: Հայ Սպայից Միութեան կողմէ ընկ. Աշոտ Իսահակեան խօսեցաւ, շեշտելով թէ հայ սպայութիւնը թէեւ համեստօրէն կը լռէ իր գործունէութեան մասին, բայց կը մնայ պատնէշին վրայ: Ջերմապէս ծափահարուեցաւ փոքրիկն Ճիհանեան, որ զարմանալի համարձակութեամբ արտասանեց հայրենասիրական կտոր մը:

Իրաւագէտ Պ. Պէրնար Վահէ ֆրանսերէն կարճ բանախօսութեամբ մը շնորհաւորելով անկախութեան տօնը, շեշտեց թէ հայկական դատը համամարդկային դատ մըն է:

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր եւ խնամուած: «Սիփան» երգչախումբը հայկական տարազներով եւ ղեկավարութեամբ Պ. Ա. Պարթեւեանի երգեց «Մեր Հայրենիք», «Յառաջ Նահատակ» եւ «Տուտուլ», առեղծելով ընդհանուր խանդավառութիւն:

Օր. Տէր Յովսէփեան իր գրաւիչ ձայնով երգեց Սպենդիարեանի «Վարդը» եւ երկու ֆրանսերէն կտորներ: Տիկին Մարի Կ. Թէրզիպաշեան իր ջինջ եւ ծաւալուն ձայնով երգեց «Հայաստան»ը, որ սարսուռ կը հոսեցնէր ամբողջ բազմութեան վրայ: Խանդավառ երգեց նաեւ Կ. Զադրեանի Կանչը եւ «Ֆրայչուց» (ֆրանսերէն): Տիկ. Հ. Սարգիսեան տիրաբար արտասանեց Վարուժանի «Հօրս բանտին մէջ» եւ Սիամանթոյի «Ափ մը մոխիր»ը, դնելով ամէն մէկ բառին մէջ համակ զգացում եւ խորհուրդ: Պ. Վարդանեան յաջողութեամբ երգեց «Մոկաց Միրզէ» եւն.: Կէս գիշերէն վերջ սկսան եւրոպական պարերը մեծ սրահին մէջ, իսկ քովնտի սրահներուն մէջ բազմաթիւ հայրենակիցներ լուցուեցին սեղաններու շուրջ, երգերով, հայկական եւ կովկասեան պարերով եւ բաժակաճառերով:

⁂ Բեմը զարդարուած էր հայկական եւ ֆրանսական դրօշներով, իսկ մէջտեղը կը փայլէր Հայաստանի պատմական զինանշանը: Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ հայ արիները, փոխն ի փոխ բռնելով դրօշակը:

⁂ Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին Ուկրայնայի պատուիրակութեան կողմէ՝ իշխան եւ իշխանուհի Տոկարժեւսկի, Շուլգին, Ազրբէջանի պատուիրակութեան կողմէ՝ Ր. Զադէ, Հաճի Պէյլի, Միր Եագուպ եւ Աթալի Ալի-բէկով, Լեռնականներէն՝ Հայտար Բամատ եւ Ըլիկոչի, Վրացիներէն՝ ամբողջ խումբ մը, գլխաւորութեամբ Պ. Չխէնկէլիի, Թուրքեստանի ներկայացուցիչ Չոքայեւ, Փարիզի անգլ. աւետարանական սենեակէն ներկայացուցիչ մը՝ իր տիկնոջ հետ: Մասնաւոր նամակներ ղրկած էին՝ Զօր. Պրէմոն, երեսփ. Կէնիւ, ծերակուտական Ժ. Կոտառ, երեսփ. Կրիզոնի, Շավիլի քաղաքապետը, Ուկրայնայի գաղութին նախագահ Պ. Եւեմիեւ եւ ուրիշ բազմաթիւ քաղաքական եւ հանրային դէմքեր: Ֆրանս. մամուլին կողմէ ներկայ էր Փըթի Ժուռնալի թղթակիցը, իսկ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի հայասէր աշխատակիցը՝ Պ. Տըլըպէք մասնաւոր նամակով կը յայտնէր իր զգացումները:

«Փըթի Ժուռնալ» համակրանքով նկարագրած էր հանդէսը:

ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Եւ ահա, ինչպէս կը նախատեսուէր, Հայաստանի վարչապետին՝ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի «հրաժարական»էն վերջ Ա. Խանջեանի ըսած ձեւով՝ «մաքրագործում»ը կը շարունակուի Հայաստանի կառավարական կազմին մէջ:

Հայկ Եազուբեանի տեղ, «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով», Հայաստանի համայնական տնտեսութեան գործավար կը նշանակուի Արամայիս Երզնկեան:

Արմենակ Յովսէփեանի տեղ, «այլ աշխատանքի անցնելու հետեւանքով» Հայաստանի տեղական արդիւնաբերութեան գործավար կը նշանակուի Արսէն Եսայեան:

մեզ:

«Ես զինքը կը ճանչնամ»... տղան երդում պատրաստ կ'ըլլայ թէ երկրորդ հայն է դեռ որուն կը ներկայանայ:

«Շէն մնաք պայծառ մնաք» թող ըսեն կերակլները եկեղեցիին առջեւ...

— Պարոն Բարունակեան, այս տղան խեղճ մըն է...

— Ինծի մի ըսէք, ես Աղքատախնամ չեմ:

Յուսահատած բարեկամս հոն ձգելով հեռացայ...

Իրբեւ ծանօթութիւն աւելցնեմ որ տղան Սեբաստացի է: Անշուշտ իր Հայր. Միութիւնը կամ ուրիշներ պիտի ուզեն օգնել:

ՀԱՅԿԱԶ ՍԻՆԱՆԵԱՆ

ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ Կ'ՈՂՋՆՑՆԵՆ

Յաճախ լուրեր կը հասնին Մոսկուայէն թէ ռուս բնախօսները, զանազան փորձերով, յաջողած են ողջնցնել մեռելները: Լուրը, որ կը կրկնուի, յաճախ կը հաղորդուի օրագրողի մը կողմէ, որ անտեղեակ բնախօսական հարցերու, կը չափազանցէ եւ հրաշքի ձեւ կ'առնէ հասկնալի փորձ մը:

Այսպէս եւ փրոֆ. Բրուխոնենկոյի փորձերու պարագան:

Մոսկուայի փորձնական բնախօսութեան ուսումնարանի գիտնականներէն փրոֆ. Բրուխոնենկօ մասնաւոր մեքենայ մը շինած է, որ պարզապէս արուեստական սիրտ մըն է (ջրհանի կազմութեամբ): Այս մեքենայ-սիրտը ունի երակներ, որոնց մէջէն արիւնը կ'անցնի բաղկերակի մը զարկին կշռոյթով եւ, թոքային արուեստական կազմութեան մը շնորհիւ, թթուածին առնելով տրուած թարմ օդէն:

Փրոֆէսէօրը փորձի համար կը կտրէ շան մը վիզը, արիւնը կ'առնէ սիրտ մեքենային մէջ: Շունը մեռած է արդէն: Եւ սակայն երբ գործիքը կը կապուի շանը երակներուն ու կը սկսի բանիլ, կ'ողջնայ կենդանին, աչքերը կը բանայ, կը շարժի, նոյնիսկ կը փորձէ հաչել: Չերկարելու համար տառապանքը, քիչ վերջ թոյլ կը տրուի որ վերստին մեռնի ողջնցած շունը:

Ուրիշ փորձ մը: Ահա շուն մը, որուն սիրտը հիւանդ է: Փրոֆէսէօրը կը քնացնէ զայն, յետոյ կը կտրէ սիրտին մեծ երակները, որոնց կապելով մեքենան՝ կը շարունակէ «արեան շրջանը», մինչ, այդ պահուն, բանալով «հիւանդին» սիրտը՝ կը կատարէ անհրաժեշտ դարմանումը: Դարմանումէն վերջ՝ կը կարէ սիրտը, երակները, եւայլն: Շունը բժշկուած է այլ եւս: Սիրտի հիւանդութենէն փրկուած շունը կ'ապրի տակաւին:

Երրորդ փորձ մը: Կը կտրէ շան մը երակը: Ամբողջ արիւնը կը պարպուի: 20 վայրկեանի սպասում մը եւս, որպէսզի ջղային մահուան յաջորդէ իրական մահը: Այնուհետեւ շունը կը կապէ մեքենային եւ կենդանին կ'ողջնայ, կ'ապրի այնքան որքան կը գործէ մեքենան: Ուրեմն դժուարութիւնը կը կայանայ տեւական կեանք տալուն մէջ: Կրկնակի փորձերէ վերջ, ռուս գիտնականը յաջողած է կեանք պարգեւել կենդանիներուն, նոյնիսկ 20 վայրկեան աւելի՝ երբ դադրած է այլեւս մեքենան գործելէ:

Փրոֆէսէօրը կը կարծէ թէ քանի մը տարուան փորձերէ վերջ պիտի յաջողի կեանք պարգեւել տեւական կերպով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ, 28 մայիս (Յառաջ).— Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վալանսի կոմիտէին նախաձեռնութեամբ, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ տեղւոյս մէջ, Մայիս 28ը: Շաբաթ երեկոյ Ֆուայէ տը Թէաթրի սրահը եկած էր ընտիր բազմութիւն մը, լսելու եւ իր յարգանքը մատուցանելու այդ նուիրական տօնին հերոսներուն: Բեմին ճակատը զետեղուած էր Հ. Հանրապետութեան դաշնիճին նկարը, որուն ետեւը աջ եւ ձախ զոյգ եռագոյնները:

Օրուան նախագահ ընկ. Գ. Սարոյեան քանի մը խօսքով հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ հրաւիրեց հանդիսականները մէկ վայրկեան ոտքի կենալ, Ղարաքիլիսէի, Սարդարապատի եւ Բաշ-Ապարանի ճակատներուն վրայ ինկած հերոսներուն յիշատակին: Յետոյ երգչախումբը [illegible] երգեց «Մեր Հայրենիք»ը ընկերակցութեամբ Լիոնէն յատկապէս հրաւիրուած Պ. Ա. Մելքոնեանի ջութակին: Այստեղ պէտք է ըսել որ Վալանսի կոմիտէն ջանք չէր խնայած հանդէսը փայլուն անցընելու: Արտասանութիւններ ըրին փոքրիկն Մ. Աւագեան եւ ընկ. Գ. Պոյաճեան: Ծափերով երգելու հրաւիրուեցաւ Օր. Մովինար Տէր Պետրոսեան (Լիոնէն), ընկերակցութեամբ Պ. Մելքոնեանի: Օրիորդը երգեց «Բէլէ քէլէ»ն: Հանդիսականներու ծափերուն տակ երգեց նաեւ «Հայաստան»ը, եւ ուրիշ կտորներ: Արտասանութիւն մը ըրաւ Պ. Մ. Պըլըքեան ընկ. Ահարոնեանի «Յարդանք քեզ»ը, Պ. Մելքոնեան մէջ ընդ մէջ կը նուագէր: 8—12 տարեկան 12 փոքրիկներ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Ե. Գասեանի, երգեցին «Ձայն տուր ով փէտայ»: Յաջորդաբար արտասանեցին Լիոնէն ընկ. Միսաք Միրզէ, ինչպէս Վիէնէն ընկ. Յ. Մաթոսեան: Մեր խորին շնորհակալութիւնները բոլորին ալ, որոնք ինքնաբերաբար կամ հրաւիրուած, եկան փայլեցուցին մեր հանդէսը:

Գեղարուեստական բաժինը լրացած ըլլալով խօսք տրուեցաւ օրուան բանախօս ընկ. Հր. Սամուէլին, որ մէկ ժամ եւ մէկ քառորդ խօսեցաւ եւ պատմականն ըրաւ Մայիս 28ի:

Ընկ. Հրանտ Սամուէլ, հայ քաղաքական կեանքին վրայ իր ընդհ. ակնարկը վերջացուց ըսելով թէ լուծուած չէ հայկական հարցը: Մեր դատը իր լուծումը կը գտնէ այն ատեն, երբ Հայաստան կը դառնայ ազատ եւ անկախ, եւ այդ է արդէն Մայիս 28ի իմաստը:

«Յառաջ Նահատակ»ով փակուեցաւ հանդէսը եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ անգամ մը եւս զօտեպնդուած ազատութեան եւ անկախութեան գաղափարով:

Ն. Թեպոյեան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՐԵՆՈՒՇՆԵՐՈՒՆ ՀԷՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ արենուշներու միութեան օժանդակ անդամուհիները թէյասեղան մը սարքած էին մայիս 26ին Նօայլի սրահին մէջ, որ ժամանակին արդէն լեցուած էր արի-արենուշներու ծնողք, համակիր-բարեկամ, հետաքրքիր հանդիսականներով եւ առ հասարակ երիտասարդ տարրերով:

Հայկական ոգին ու խանդավառութիւնը կը տիրէին հոն: Սեղանապետն էր Ազգին Մարտիրոսեան որ սոյն միութեանց նպատակը բացատրեց եւ յորդորեց կազմակերպութեան անդամները եւ ղեկավարները, որպէսզի կրկնապատկեն իրենց եռանդը, յանուն նոր սերունդին փրկութեան:

Հանդէսը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով, մասնակցութեամբ արի ու արենուշներու: Որմէ ետք սկսաւ թէյասեղանին առաջին բաժինը:

Արենուշները իրենց երգերով, խմբերգներով, պար ու անակնկալներով փայլեցուցին թէյասեղանին գեղարուեստական բաժինը: Ուշադրութեան արժանի էին օրիորդներ Պանոսեանի, Վարդանեանի, Արզուեանի, Մինասեանի մեներգները, որոնք հաճելի նորոյթներ էին: Արտասանեցին Օր. Գ. Աւագեան, Զ. Սարգիսեան, Մարի Հացագործեան եւ Արզումանեան: Արենուշ Մ. Մինասեանի հայկական ու սպանիական պարերը ծափեր խլեցին հանդիսականներէ: Յուզիչ էր օտար հորիզոնի տակ հասակ նետած ազգային կրթութենէ զուրկ արենուշներու խմբերգը «Ով մեծասքանչ»ը, հաճելի էին նաեւ արենուշներու ըրած անակնկալները (Օր. Մ. Մարտիրոսեանի եւ Օր. Վ. Մինասեանի կողմէ):

Համաձայն սեղանապետի հրամանին՝ աջէն ու ձախէն սկսան տեղալ կարմիր, ճերմակ ու կապոյտ տոմսակներ, որոնք կը մատնանշէին սեղանակիցներու երգելու, արտասանելու, պարելու ընդունակութիւնները, հրաւիրելով մասնակցելու: Հայ արիները մէջ ընդ մէջ իրենց սկաուտական բացագանչութիւններով կը հրահրէին ներկաներու խանդավառութիւնը: Մեծ ուրախութիւն պատճառեցին արիներու կողմէ պատրաստուած անակնկալները, մէջ ընդ մէջ լսուեցան Պ. Ժագ Տէրտէրեանի T.S.F.ի միջոցով հայկական ընտիր եղանակներ: Տիկ. Ա. Շալճեան իր մայրական խրատներով խրախուսեց արենուշները, որպէսզի յառաջանան նոյն ուղիով:

Հանդիսականները հիւրասիրուեցան թէյով եւ կարկանդակներով:

Թէյասեղանին առաջին մասը վերջացած էր: Տասը վայրկեան դադարէ ետք սկսաւ երկրորդ մասը:

Խօսք տրուեցաւ ընկ. Ս. Միլտոնեանի որ գնահատելէ ետք արենուշներու կազմակերպութեան առաւելութիւնն ու օգուտները, մաղթեց որ կազմակերպութիւնը դառնայ յարատեւ ու անվհատ:

Վիճակահանութեան դրուեցան բարեկամ ու համակիրներու կողմէ նուիրուած հետեւեալ առարկաներն ու անուշեղէնները,— զոյգ մը կօշիկ արիներու հովանաւոր վարչութեան անդամներէն Պ. Զօրիկեանի կողմէ, տուփ մը անուշեղէն Պ. Սեթեանի եւ տուփ մը կարկանդակ Օր. Արզումանեանի կողմէ: Հանդիսականները լայն չափով մասնակցեցան այս ձեռնարկին ու շահողներէն Տիկ. Պանոսեան ու Տիկ. Սեթեան անուշեղէնները նուիրեցին արենուշներուն, իսկ տիկ. Վ. Հացագործեան կօշիկը նուիրեց արենուշներուն, չքաւոր արենուշի մը տալու համար:

Խօսք տրուեցաւ արիներու խմբապետ Պ. Զ. Միլտոնեանին որ շեշտեց հայ արիներու ազգային ու միջազգային գետնի վրայ տարած աշխատանքները, եւ խնդրեց ներկաներէն որ միշտ զօրավիգ հանդիսանան արիներուն եւ արենուշներուն:

Հանդէսի ընթացքին լայն բացատրութիւններ տրուեցան արենուշներու կազմակերպութեան մասին, եւ պարզուեցաւ որ այսօր Մարսէյլի բոլոր արուարձաններուն մէջ հայ արենուշները ունին իրենց խմբակները: Առանց արտաքին օժանդակութիւն վայելելու անոնք իրենց անձնական աշխատանքով եւ միջոցներով կրցած են կազմակերպուիլ ու այսօր մեզի կը ներկայանան միօրինակ, մաքուր տարազներով, կ'երգեն, կ'արտասանեն, մայրենի լեզուով:

Ասկէ աւելի ինչ կարելի էր ակնկալել բուռ մը անչափահաս Հայուհիներէ, որոնք հակառակ իրենց մատղաշ տարիքին ու ընտանեկան բազմապիսի հոգերուն լծուած են ազգապահպանման գեղեցիկ գործին, եւ շատ կարճ ժամանակի մէջ ստեղծած են տաքուկ մթնոլորտ մը:

Ուրախութիւնը տեւեց մօտ վեց ժամ, նոյն ոգեւորութեամբ:

Լամբրոնացի

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՀԱՄԱՐ

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (20 մայիս).

— «Ոչինչ այնքան ներշնչող է եւ դաստիարակիչ հայրենազուրկ հայ մարդու համար, որքան հերոսական անցեալը մեր ժողովուրդին, իր մեծ դէպքերով եւ դէմքերով: Այդ բազմադրուագ դէպքերն են, որ ամփոփ եւ գրական խնամուած մշակումով պէտք է տալ հայ ընթերցողին: Ու այդ դէմքերու նկարագիրն ու գործը ցոլացնող հրատարակութիւններով է որ առաւելապէս պէտք է ազգայնօրէն կրթել հայ երիտասարդութիւնը:

Ազգային-հոգեւոր ներշնչման աղբիւրներ են, օրինակ, անցեալի մեր նախարարական տուները — հերոսական Մամիկոնեանները, շինարար Բագրատունիները եւ մեծագործ Ռուբենեանները, որոնց բազմադրուագ պատմութիւնը խտացնող եւ հոյակապ դէմքերը ներկայացնող գրքոյկները օրուան հացի չափ կենսական պիտի համարուին մեր երիտասարդութեան ու ժողովրդական զանգուածներու ազգայնօրէն դաստիարակութեամբ մը տահոգուողներու համար:

Նոյնքան եւ աւելի հրահանգիչ ու ներշնչող է մեր հին ու մօտաւոր անցեալի հոգեւոր — մշակութային եւ քաղաքական շարժումներու պատմութիւնը՝ հայ գիրերու գիւտէն սկսած մինչեւ մեր վերածնութեան օրերը եւ ազատագրական զոռ կռիւները, ու նաեւ հայկական լուսաւորութեան եւ ազատագրական պայքարի խնկելի գործիչները — Սահակ Մեսրոպէն մինչեւ Աբովեան եւ Խրիմեան, եւ Մեծն Տիգրանէն մինչեւ Արամ:

Ազգային ոգիի բարձրացման եւ նկարագրի ու ճաշակի ազնուացման տեսակէտէն, կարեւոր է նաեւ հայ հին ու նոր գրողներու — Եղիշէէն մինչեւ Աբովեան եւ Ահարոնեան — հատընտիր էջերու առանձին գրքոյկներով հրատարակութիւնը:

Ժամանակ է, որ հայ միտքը քիչ մը գործէ այս ուղղութեամբ եւ հայ գրողն ու մտաւորականը աշխատանքի լծուին, իրենց աջակից մամուլի եւ մշակութային կազմակերպութիւններու հետ գլուխ բերելու համար մասնաւոր հրատարակութիւններու ձեռնարկը, որ անկասկած մեծապէս պիտի նպաստէ մեր երիտասարդութեան եւ ժողովրդական զանգուածներու ազգային դաստիարակութեան, միեւնոյն ատեն աստիճանաբար զարգացնելով ընթերցասիրութեան պահանջը հայ գաղթաշխարհի մէջ»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԿԻՐԱԿԻԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

»»»օ«««

Հաւաստի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ խորհրդային Հայաստանէն անցագիր ղրկուած է Ֆրանսայի Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդրոնին, ֆութպոլի Ա. խումբին համար, որ Երեւան պիտի երթայ կարգ մը մրցումներու մասնակցելու համար:

×

Կիրակի օր Մէզօն — Ալֆորի Իւնիոն Սփորթիվ Ամիքալի մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցան Ֆրանսայի ամաթէօր երկու խումբերու ֆինալի մրցումները: Ներկայ էին 5000ի մօտ հանդիսականներ, որոնց մէջ կը նշմարուէին չորս նախարարութեանց ներկայացուցիչները:

Բէնաէն եւ Պորտոյէն իրենց խումբերը քաջալերելու համար Փարիզ եկած էին հազարի մօտ տեղացիներ:

Ժամը ճիշդ 3ին դաշտ մտան երկու ֆինալիստ խումբերը՝ Ֆութպոլ Գըլիւպ Պորտօ եւ Սթատ տը Բէնն: Յարձակողականը սկսաւ Բէնի խումբը, որուն յառաջապահները երեք վայրկեան վերջ արագ վայրէջքով մը կը մօտենային Պորտոյի բերդին եւ Սարգիս Կարապետեանի մէկ փասին վրայ Ֆօշար շահեցաւ առաջին կէտը:

Խաղը երթալով կը տաքնար: Մարզադաշտը բաբելոնի մը երեւոյթը առած էր: Առաջին խաղամասը լրացաւ ի շահ Բէնի 1—0ով:

Երկրորդ խաղամասը սկսաւ Պորտոյի յարձակումով: Խաղը մենամարտի մը հանգամանքը առած էր, այնպէս որ դատաւորը հարկադրուեցաւ ազդարարութիւններ ուղղել: Խաղը լրանալու քսան վայրկ. մնացած, Պորտոյի յառաջապահները կը մօտենան Բէնի բերդին եւ կեդրոնի յառաջապահը շիթ մը քաշելով՝ բերդապահը գնդակը կը կեցնէ բայց գլխուածով ձեռքէն կը փախցնէ եւ կը նշանակէ հաւասարեցնող կէտը:

Այս կէտին վրայ խաղը աւելի տաքցաւ: Երկու խումբերը սկսած էին յոգնութեան նշաններ ցոյց տալ: Հինգ վայրկ. մնացած՝ գնդակը անցաւ Բէնի յառաջապահներուն ոտքը: Անոնք փոքրիկ ու կանոնաւոր փասերով մօտենալով հակառակորդ բերդին, Ս. Կարապետեանի փասին վրայ Ֆիշէր որ ոտքէն վիրաւորուած ըլլալով կը կաղար՝ չահեցաւ յաղթական նշանակէտը: Պորտոցիները շատ ջանացին հաւասարիլ բայց անօգուտ: Ուրեմն Բէնի խումբը յաղթելով Պորտոյի 2—1ով հռչակուեցաւ ընդհ. Ֆրանսայի «ամաթէօր» խումբերու ախոյեան:

⁂ Բէնի խումբը 1934—35 տարեշրջանին նշանակած է 50ի դէմ 182 կէտ, որուն 83ը մեր հայրենակիցը շահած է: Ոչ միայն Փարիզի, այլ գաւառի ամբողջ թերթերը գովեստով կը խօսին իր խաղարկութեան՝ փասերուն եւ քաշած զօրաւոր շիւթերուն վրայ:

⁂ Այս կիրակի ընդհ. Ֆրանսայի երկու ախոյեան խումբեր Ֆութպոլ Գլիւպ Սէշօ (փրոֆէսիոնէլ) եւ Սթատ Բէնի (ամաթէօր) իրարու դէմ պիտի մրցին Բէնի Սթատ Միւնիսիփալի մէջ ներկայութեամբ Հանրապետութեան նախագահ Պ. Լըպրէօնի, կարգ մը նախարարներու եւ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան նախագահ Պ. Ժիւլ Րիմէթի:

⁂ Մեր հայրենակցուհին Օր. Ադամով այս միջոցիս Ռոլան — Կարոսի մէջ Ֆրանսայի ախոյեանութեան թէնիսի մրցումներուն կը մասնակցի, եւ մեծ յաջողութիւններ ձեռք բերած է: Ֆրանսական բոլոր թերթերը մեծ գովեստով կը խօսին իր մասին:

⁂ Բարգէն Մկրտիչեան, Թէհրանի Ամերիկեան Քօլէժի մարզանքի ուսուցիչը, ստացած է բարձր շքանշան մը, Իրանի կրթական նախարարութեան կողմէ:

⁂ Պոլսոյ «Աթաթիւրք մարզանքի օրը», որ պիտի տօնուի ամէն տարի մայիս 19ին, այս տարի տեղի ունեցաւ Ֆէնէրի մարզադաշտին վրայ, ախոյեանական մրցումներով:

Այս առթիւ կազմակերպուած էր նաեւ հեծելանիւի մրցում մը Թաքսիմ Քիլիոս հեռաւորութեան վրայ, Թուրքիոյ ախոյեանը ճշդելու համար, սակայն Պոլսոյ կուսակալութիւնը արգիլեց մրցումը, առարկելով թէ ժամանակին դիմում կատարուած չէ:

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՖԻԼԻՊԷ, Թղթակից.— Նոյն անձը չէ:— Ստացա՞ծ էք նախկին երկտողը, երեք շաբաթ առաջ:

ընայ անցնիլ սաւառնակը, ոչ ալ անկիւն մը զոր չկարենայ տեսնել: Երկրին զանազան անկիւնները մեր չինած գործարանները, գիւղերը, հաստատու-թիւնները եւ տղաքը զոր կ՚ուզենք հասցնել, բաց են յարձակումներու առջեւ:

Քիչ առաջ բացատրեցինք թէ պետական պիւտճէն այսօր եւ վաղը ան-կարելի է որ տարին 20—30 միլիոն ոսկի յատկացնէ օդային գործին:

Ընկերներ, մենք ձեւք զարկած ենք գիտականօրէն կարելի բոլոր հասոյթի աղբիւրներուն եւ տուրքերուն: Ընդհակառակն կ՚աշխատինք մէկ կողմէ եր-կիրը հարստացնել, միւս կողմէ տուրքերը բարեփոխել — ի հարկին նոյնիսկ զեղչել — որպէսզի երկրին պիւտճէն ատոխնաբար բայց ապահով կերպով աւելնայ: Հետեւաբար տարիներ պէտք է սպասել, որպէս զի կարենանք 30 մի-լիոնի յատկացում ընել պիւտճէին մէջ: Իսկ հաւատիք տալու է թէ մինչ այդ երկիրը չպիտի ենթարկուի ոեւէ յարձակման: Արդ, ոչ ոք կրնայ տալ այդ հաւատիքը:

Բարեկեցիկ իւրաքանչիւր ընտանիք պէտք է տարեկան գոնէ 20 ոսկի վճա-րէ եւ համաժողովէն կը խնդրեմ որ արձանագրէ անունները այն ընտանիքնե-րուն որոնք կը գնահատեն վտանգը եւ կ՚ուզեն տալ այս գումարը: Եթէ այս ձեւով քանի մը հարիւր հազար անգամ ապահովէք, հիմնական հասոյթ մը ա-պահոված կ՚ըլլաք: Միւս հայրենակիցներն ալ պէտք է իրենց կրցածին չափ օգնեն միութեան:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ հանրապետական հոսանքները որոշեցին չմասնակցիլ երես-փոխանական ընտրութեան, որոնք պիտի կատարուին յունիս 9ին: Միայն Զօր. Փանկալոս պիտի մասնակցի, իր նորակազմ կուսակցութեան անունով: Կը նշանակէ թէ ասպարէզը բաց պիտի մնայ միապետականներուն առջեւ:

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Յ. Դ.

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Կիր. առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, 17, Րիւ Ամբէր, Քաշան: Զեկոյց՝ օրուան կացութիւնը եւ ընթացիկ հարցեր:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերահամակրական վի-ճաբանական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի դասախօսական ժողովը, վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Յակոբ Խաչատուրեանի բնակարանը: Կը խօսի՝ ընկ. Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն-կերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181, Գուր Լաֆայէթ «Զար-դարեան» Գրադարանը:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ առաջ, ժամը 9.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ: Կը դասախօսէ՝ ընկ. ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆ Թ՚ԷԹԻԷՆԻ Վահագն խումբի անդամական ժողովը այսօր Ուրբաթ ե-րեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կը խնդրուի իմացնել հեռուն բնակող ընկերներուն:

ԿՈՒՐԲԷՎՈՒԱՅԻ «Տաւրոս» խումբի դասախօսական ժողովը յառաջիկայ Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Ս. Նազարեանի բնակարանը:

Կը խօսի՝ ընկեր Ա. Իսահակեան:

Այրի Տիկին Վերժին Գ. Գազիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արթին Գազիկեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Գէորգ Հէքիմեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հիւսնիկ Պալեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գապատայեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Մութափեան, Պ. Գրիգոր Գազանճեան եւ զաւակը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, եղբօր, եւ ազգականին՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳԱԶԻԿԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 29ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ Ուրբաթ 31 Մայիս, առաւօտուն ժամը ճիշդ 10ին, իր բնակարանին մէջ, 18 Sentier des Haies, Meudon եւ մար-մինը կ՚ամփոփուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իլլ այդ նկատել:

Կառախումբ առնել Փարիզ — Էնվալիտի կայարանէն եւ իջնել Մէօտօն—Վալ Ֆլէօրի:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՍԷՆ-ԼՈՒԻԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ փոխադարձ օգնութեան մարմնի եւ մասնակցութեամբ «ՎԱՀԱՆ-ԽՈՐԷՆԻ» Թատերախումբի ինսյաստ տեղւոյս գործազուրկ եւ չքաւոր ընտանիքներու

Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին կիլիկիա սրահին մէջ կը ներկայացուի՝ ԵՐԵՔ ՔՈՅՐԵՐ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Ռէժիսէօր՝ Աբրահամ Սարգիսեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

2 Յունիս, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2.30ին

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՍԱԼ ԿԱԼՄԱՆԻ ՄԷՋ (կայարանին դիմացը)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Մ. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Լ. ԶՕՐՄԻԽԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին.— Օրիորդ Հ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Տիկին Ս. ԽԱԶԱ-ՏՈՒՐԵԱՆ, Պ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՅՈՒՊՈՑԵԱՆ (երգ), դերասան Յ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ, Ե. ԵՐԿԱՆԵԱՆ, Ս. ՃԻՀԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Կը ներկայացուի Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

«ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»Ը

Տախքերու մասնակցութեան համար մուտք 2 փրանք

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ՌՕՄԱՆԻ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ եւ մասնակցութեամբ Զ. Ռ. Մ.ի եւ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8ին ՔԻՒՐՍԱԼԻ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

երգ, մեներգ, պար, արտասանութիւն եւլն.:

Տախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆր.:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. **ՕՂԻՍ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— ԼՍէմֆօնիք Օրքէսթրը՝ կը մասնակ-ցին Պ. Պ. Եղիայեան (ճնիկ), Ա. Մելքոնեան, Խ. Գրիգորեան, Վ. Շահպազ-եան (ջութակ), Գրիգոր Յովհաննէսեան (ֆլիւթ), Զաքէն Մոսկոֆեան (Հա-վայեան կիթառ), Օր. X. (դաշնակ), մեներգ՝ Օր. Տով. Տէր-Պետրոսեան, Պ. Պ. Ա. Պէլտէխեան եւ Ա. Ջանտրեան: Կ՚արտասանեն՝ Տիկ. Վ. Գրիգորեան եւ Ա. Հացագործեան: փոքրիկ՝ Գըրըքճեան կը պարէ կովկասեան պարեր:

Հանդէսէն վերջ տեղի պիտի ունենայ խնջոյք մինչեւ լոյս:

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2 ֆր.: Անգործներու մուտքը ազատ է:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

2 ՅՈՒՆԻՍ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՕԼԻԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Մ. ԳԷԼՈՒՍՏԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

Գեղարուեստական խնամուած բաժին: Լիոնէն հրաւիրուած են՝ Օր. Տովինար Տէր-Պետրոսեան (երգ), Պ. Պ. Վ. Ջանտրեան (երգ) եւ Ա. Մելքոն-եան (ջութակ): Արտասանութիւն կարող ուժերու կողմէ:

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1½ ֆրանք:

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ

9 Յունիս Կիրակի

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ**

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ին

կազմակերպուած՝ «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

S. F. I. O.ի սրահին մէջ Place Capitole

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ **Շ. ՊԻՒՆԻԱԹԵԱՆ**

ՅՈԲԵԼԵԱՆ ՊՐ. ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1 ՅՈՒՆԻՍ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍԱԼ ԺԷՕԿՐԱՖԻԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

184, BLD. ST. GERMAIN - Métro: St. Germain des Prés

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԵՒ Տ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԻՐԵՆՑ ՍԻՐԱՅՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԵՐԵՆ

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ. ՏԻԿ. Հ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Պ. Պ. Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, Գ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ, Ս. ՍԻՆԵՄԵԱՆ

Խօսք՝ ՅՈԲԵԼԵԱՐԻՆ կողմէ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ-ՊԱՏԱՐԱԳ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ միութեան վարչու-թիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասա-րակութեան, թէ Սանասարեան բարե-րարի եւ կտակատար Եղեանցի յի-շատակին հոգեհանգստեան պատարա-գը տեղի կ՚ունենայ 2 յունիս կիր. օր: Սանասարեան նախկին սաները կը հը-րաւիրուին ներկայ ըլլալ Սան. Միու-թեան ընդհ. ժողովին որ տեղի կ՚ու-նենայ նոյն օրը, նախքան պատարագը, ժամը 9.30ին, եկեղեցիին վերնայարկը:

Վարչութիւն

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Sociétés Savantesի սրահներուն մէջ 28, Rue Serpente, Paris (6e)

Métros: St. Michel et Odéon

4 Յունիս, երեքշաբթի իրիկուն ժա-մը 9ին, նախագահ՝ ՓՐՕՖ. ԱՂԱՋԱՆ-ԵԱՆ, նիւթ՝ 1.— Սրճամոլութիւն՝ Տոքթ. Տէր Անդրէասեան, 2.— Ծխա-մոլութիւն՝ Տոքթ. Այվազեան, 3.— Տան առողջապահութիւն՝ Պ. Կ. Բաս-մաջեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Բարձր-Հայքի հայրե-նակիցները ընդհ. ժողովի կը հրա-ւիրուին այս կիրակի կէս օրէ յե-տոյ ժամը 3ին, Մօնթրէօյլ Լա Պուազիէր, Պիւռօ Թապայի սրահը: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Առնել 95B. օթօպիւսը Րէփիւփ-լիքէն կամ Փորթ տը Լիլայէն եւ իջնել վերջաւորութեան:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Մշեցի Պ. Ա. Ասատուրեան:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳ. ԿԵԴ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը այսու կը յայտնէ թէ՝ համաձայն Փարիզի Հայ Գաղթականաց Միացեալ Յանձնաժո-ղովին կողմէ մեզի հաղորդուած տե-ղեկութեան, Աշխատութեան Նախա-րարութիւնը յատուկ քննիչ մը նշանա-կած է, որ ի մօտոյ պիտի գայ Մար-սէյլ, նախապէս Առաջնորդարանին մէջ արձանագրուած եւ նախարարու-թեան ղրկուած հայ գործազուրկնե-րուն ցուցակէն առաջնորդուած, քննութիւններ կատարելու:

Արդ, բոլոր անոնք որ Փետրուարի ընթացքին Առաջնորդարանի մէջ կազ-մուած գործազուրկներու ցանկին մէջ չեն մտած, ըլլան Մարսէյլէն թէ ար-ուարձաններու մէջ ապրողներ, Մա-յիս 27 Երկուշաբթիէն սկսեալ թող ներկայանան Առաջնորդարան արձա-նագրուելու համար՝ ի ձեռին ունենա-լով նախորդներու նման իրենց Ծո-մաժի եւ ինքնութեան քարթերը (Carte d'Identité), նաեւ իրենց չքաւորութիւ-նը հաստատող վկայագրերը, արուար-ձաններու մէջ ապրողները իրենց Թա-ղական Խորհուրդներէն, իսկ Մար-սէյլի մէջ գտնուողները իրենց Հայ-րենակցական միութիւններէն:

Առաջնորդարան կը հրաւիրուին ար-ձանագրուելու համար նաեւ՝

Ա.— Անոնք, որոնք նախապէս ար-ձանագրուած ըլլալով, Ֆրանսայի մէջ ծնած զաւակներ ունին:

Բ.— Անոնք, որոնք վերջերս հա-րիւրին տասը օրէնքի համաձայն աշ-խատանքէ հանուած եւ ներկայիս ան-գործ են:

Գ.— Անոնք, որոնց ինքնութեան թուղթերու նորոգումը որպէս աշխա-տաւորի մերժուած են եւ կրնան մեր-ժուիլ դժբախտաբար հետզհետէ:

25 Մայիս 1935

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (95)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

«Ես մօրս յայտնեցի, որ Կէկէլօն նշան դնէ ինձ համար, նա էլ հօրս յայտնեց: Հայրս գնաց Գիորգի տու-նը, խօստացաւ տալ մի այծ, հինգ թունգի գինի, մի քանի սոմար սի-մինդր, կարճ ասած, խօսեցին, բարե-շեցան, նշանը դրեցին: Սպասում է-ինք, որ աշունքը գայ. գինին պատ-րաստուի, որ հարսանիք անենք: Այդ միջոցին, չեմ իմանում, ի՞նչ սատա-նայ մտաւ իմ պարոնի գլխում, նա հրամայեց, որ Կէկէլօին վեր առնեն իւր տանը որպէս աղախին:

«Աշունքը եկաւ, գինիները հասան, բայց հարսանիքը չկատարուեցաւ:— «Այս տարի չի լինի» ասում էր մեր պարոնը: Իմ սիրտը տրաքվում էր ան-համբերութիւնից: Բայց ինչ կարող էի անել, երբ պարոնը այսպէս էր հրա-մայում:

«Մի անգամ Կէկէլօն գտաւ ինձ ան-տառում, տեսնում եմ երեսին գոյն չէ մնացել, կ՚ասես թէ, սպանուած լի-նէր: Հարցնում եմ.— «Կէկէլօ, ի՞նչ է պատահել քեզ հետ»: Նա ոչինչ չէ ասում, հէնց լաց է լինում: Գրկում եմ նրան, դարձեալ հարցնում եմ,— Կէկէլօ, ինչո՞ւ ես լաց լինում»: Նա արտասուքի միջից ինձ պատասխա-նում է.— «Ախ, վատ մարդ է... նա շատ վատ մարդ է... նա Աստուած չունի... նա...»: Խեղճ աղջիկը չկա-րողացաւ վերջացնել իւր խօսքը, բայց ես հասկացայ բոլորը...:

Արեւը թաւ գլուխս, ես խտակ կատաղեցայ: Հէնց էն սհաթին վազե-ցի դէպի մեր տունը, խենջալս վեր ա-ռի, թագցրի չերքեզիս տակ, տնից դուրս եկայ: Առաջ մտայ գինետունը, լաւ խմեցի, սիրտս պնդացրի, յետոյ գնացի պարոնի դրանը կանգնեցայ, սպասում էի, որ նա դուրս գայ: Տե-սայ, նա դուրս եկաւ, պատրաստւում էր որսի գնալ: Առաջը կտրեցի, աս-լով.— «Ինչո՞ւ ես պահել իմ նշանա-ծին»: Նա բարկացաւ, սկսեց հայհո-յել եւ չորս կողմն էր նայում, աչքե-րով որոնում էր իւր սպասաւորներին, որ հրամայէ ինձ բռնեն:— «Տուր իմ նշանածը» կրկնում եմ ես, հէնց մօտ ու մօտ եմ գնում: Նա դարձեալ գո-ռում է.— «Դու, լիրբ, անզգամ, հա-մարձակւում ես... բռնեցէք այդ ա-նիրաւին»: Ես ուշադրութիւն չեմ դարձնում, հէնց մօտ ու մօտ եմ գը-նում: — «Հիմայ քեզ խեղդել կը տամ» ասում է աւելի կատաղելով: Իսկ ես հէնց մօտ ու մօտ եմ գնում:— «Տուր նշանածս, ասում եմ քեզ»: Նա էլ չհամբերեց մինչեւ ծառաները հա-ւաքուէին, յարձակուեցաւ իմ վրայ: Ես խէնջարը, խրեցի նրա կողքը...:

Այդ միջոցին ես նայեցի Վասօի ե-րեսին, նա այնպէս գունատուած էր, նրա շրթունքը այնպէս դողդողում է-ին, որ կարծես, հէնց այն րոպէում նա իւր արիւնոտ խէնջարը դուրս էր քաշում բռնակալ պարոնի կողքից: Երբ նա փոքր ինչ հանգստացաւ, հարցրի:

— Իսկ դու չփախա՞ր:

— Փախայ, բայց երբեմն գիշերով յայտնւում էի մեր գիւղում, որ Կէ-կէլօին էլ կարողանամ փախցնել: Աստուած չյաջողեց, մի գիշեր բռն-նուեցայ:

Վասօին ես աւելի սկսեցի սիրել, երբ իմացայ նրա կեանքի պատմու-թիւնը: Խեղճ տղան սիրոյ զոհ էր դարձել: Սէր... ի՞նչ բան ես դու, ես մինչեւ այսօր չեմ կարողացել հաս-կանալ քեզ, թէեւ ինքս սիրել եմ... եւ այժմ սիրում եմ...:

Վասօն եւ Կէկէլօն, որպէս ճօրտեր, որպէս սեփականութիւն մի անգութ պարոնի, յօժարութեամբ նուիրում են նրան իրանց աշխատանքը, իրանց վաստակը: Բայց երբ պարոնը ղիպ-չում է եւ այն զգացմունքին, որը սուրբ է իւրաքանչիւր անհատի հա-մար, այն ժամանակ ճնշուած հլու ստրուկն անգամ այլեւս չէ համբե-րում...:

Իսկ ե՞ս, ես թշուառականս, ինչ ա-րեցի Նենէի համար, ի՞նչով ապացու-ցի, որ ճշմարիտ սիրում եմ նրան...:

Ա.

ԽԱԶԱԿԱՊԵՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՇԵՐ

Անցել էր երեք տարի այն օրից, որ ես աքսորուեցայ: Այժմ բաւական ըն-տելացել էի ղատապարտեալի տաժա-նական կեանքին, բաւական տանելի էր դարձել ինձ ծանր աշխատութիւնը հանքերի մէջ, բաւական սովորել էի այնտեղի կերակրին եւ կեցութեանը խոնաւ, մթին կացարանների մէջ:

Աշխարհից կտրուած, կեանքի վա-յելչութիւններից զրկուած դատա-պարտեալը իւր շրջանի մէջ ոչինչ բա-ւականութիւն չէ գտնում: Այստեղ ամէն մարդ յակամայից է գործում ս-րովհետեւ իւր համար չէ գործում: Ուր չկայ շահ եւ շահերի միութիւն, շատ բնական է, որ այնտեղ չէ կարող կազմուել ընկերական կեանք, սէր եւ միաբանութիւն: Եւ դուցէ այդ է պատճառը, որ այն ահագին խառնի-ճաղանճ բազմութեան մէջ մարդ չէ կարող գտնել մի լաւ բարեկամ, մի լաւ ընկեր:

Միակ բանը, որ երբեմն մօտեցնում է այդ թշուառներին եւ կապում է մի-մեանց հետ է, նրանց վիճակի միա-նմանութիւնը: Դժբախտութեան մէջ մարդը իւր նման ընկեր է գտնում: Ես գտայ մի այսպիսի ընկեր, որի հետ բաժանում էինք մեր վշտերը:

Այդ երիտասարդը հէնց առաջին անգամից գրաւեց իմ ուշադրութիւնը, քանի դեռ նրա հետ ծանօթացած չէի: Նա մի բարեկազմ տղամարդ էր, բարձրահասակ, որի երեսի փոքր ինչ խոշոր գծագրութիւնը տալիս էր դէմ-քին խիստ այրական բնաւորութիւն:

Ես շատ էի հետաքրքրւում, թէ ի՞նչ յանցանքի համար աքսորուած էր նա: Բայց նա իւր մասին ոչինչ չէր խօսում եւ միշտ լռութիւնը պատում էր նրա դէմքն, երբ խօսքը վերաբերում էր իւր անձին: Ինձ ասեցին, թէ նա եղել է մի նշանաւոր աւազակապետ: Հէնց որ այդ իմացայ, սկզբում իմ մէջ ծա-գեց սաստիկ հակակրութիւն դէպի այդ մարդը: Աւազակը իւր գործու-նէութեամբ շատ չէ զանազանւում խա-չագողներից: Իսկ խաչագողներին ես ատում էի: Բայց իմ համակրութիւնը հետզհետէ անհետացաւ, երբ աւելի մօտ ծանօթացայ նրա հետ:

Աւազակապետը բնիկ Պարսկաստան-ցի էր, Ատրպատականի կողմերից: Հայ-րենակցութիւնը առաջին բարեկամա-կան կապը եղաւ իմ եւ նրա մէջ: Բայց երբ իմացայ, որ նա ազգով Հայ էր, բոլորովին կապուեցայ նրա հետ:

Մի գիշեր, երբ երկար թախանձե-ցի նրան, յօժարեցաւ հաղորդել ինձ իւր կեանքի պատմութիւնը: Նա սկսեց այսպէս.

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)